

74 129

402
W. E. DUITZ.
LONDON AMSTERDAM

Digitized by the Internet Archive
in 2014

W. 2100. 3A

LIBRARY

O.

OBERMAN. (ANTHONY) Deze verdienstlijke kunstenaar, naar waarde bij *Immerzeel* beschreven, is, den 20. October, 1845, in den ouderdom van 64 jaren, in zijne geboorteplaats, *Amsterdam*, overleden. — *Zijn Portret* komt in het bekende Werk van J. E. MARCUS voor.

OCITERVELT. (JAN) Zie bij *Immerzeel* en bij mij op UCITERVELT. (JACOB)

ODEN, (... VAN DER) een kunstgraveur, of welligt een kunstliehebber, zegt *Nagler*, die ten tijde van JACOB CALLOT leefde. Hij heeft het *Portret* van dien kunstenaar gegraveerd. — Daar hem geen vaderland wordt gegeven, zoo heb ik hem, naar zijn naam te oordeelen, vooreerst hier eene plaats ingeruimd.

ODEVAERE. (...) *Nagler* zegt, welligt is deze beestenschilder, te *Gent*, een zoon van J. D. ODEVAERE, die echter in het *Kunstblad* van 1837, OTTEWAERE wordt genoemd. Dit is eene misvatting, want het moet zijn AUGUST OTTEVAERE. Zie bij *Immerzeel* en bij mij aldaar.

ODEVAERE. (JOSEPH DIONISIUS) Bij het uitvoerig Artikel van *Immerzeel*, voeg ik alleen, dat hij *zijn eigen Portret* heeft vervaardigd, dijsstuk, staande, bezig zijnde, op een steen, als in een spiegel ziende, te teekenen. Op den kant van den steen staat: J. ODEVAERE *se ipsum lithographice del. Parisiis*, 1816, in gr. f°. — Nog gaat er een *Idem* uit, door HESSE lith. in f°, een *Idem* door DELEPIERRE, idem, in 4°.

ODRY. (...) Slechts eenmaal is mij de naam van dezen teekenaar, waar-schijnlijk, een liehebber, voorgekomen, en wel in den *Catalogus* van J. O. Husly, *Amsterdam*, 1798, op hl. 10. „*Twee koeijen, staande in een waterplas*, meesterlijk met de pen geteekend, en een weinig geeouleurd, door ODRY.”

OESTBROEC (CLAES VAN) was, in het begin der XVI. eeuw, een kunstenaar te *Utrecht*, zooals mij uit de volgende authentieke stukken gebleken is: „Item by tusschenspreken van Goeyert van Roeyenborch als een overman, Mr. Rombout van Meehelen, ende Mr. Claes Meertensz., loodsmeester in den Dom, als dedings-luyden, zyn van der stadt wegen bestaet aen Mr. CLAES VAN OESTBROEC, de *Keizerlycke Wapenen voor der Stadtspoorten ende oock voer Hasenberch*, te weten, dat hy hebben sal van elke van de voorsz. wapenen tot viven toe, 't stuek 28 Philippus gulden. Item noch Mr. CLAES gemaect 2 *Wapenen op de Vaert*, 't stuek 3 Phil. gulden.” *Kameraarsrekening* 1529, bij *Dodt, Archief*, III. deel.

OEVER. (HENDRIK TEN) De kunstwerken van dezen verdienstlijken meester sehijnen de geschiedschrijvers niet voorgekomen te zijn; immers geen spoor van dien naam wordt bij hen gevonden. Dit is echter vreemd, dewijl ik een voor-naam kunststuk van hem gezien heb in de *Kerkekamer der groote, of St. Michielskerk*, te *Zwol*, en dus niet verholen, want bij de later aan de gemelde kerk gebouwde kerkekamer heeft het eene bestemde plaats verkregen, of liever, het is geschilderd voor de bedoelde plaats. Het stuk stelt voor de *Regenten of Kerkmeesters* van dien tijd, — waarbij gemeend wordt, dat HJ-ZELF voorkomt, — die dezen kostbaren aanbouw onder hun bestuur hebben doen volbrengen. Ze zijn gezeten aan eene tafel, vergadering houdende, en daar nevens de koster. Het geheel is uitmuntend geschilderd, klein leven, goed geteekend en schoon van kleur. Het zweemt naar de school van REMBRANDT, voor wat het effect betreft; doch het geheel doet zich voor als een stuk uit de school van GERARD TERBURG, en wel, wegens de juistheid en zedigheid der voorstelling. Zelfs de handen zijn uitmuntend geschilderd, hetgeen niet zelden een bekwaam en geoefend kunstenaar verraad. TEN OEVER kon wel, als liehebber, in de school van TERBURG zijne

opleiding hebben gehad, doch deze heeft hem niet aan die schilderij kunnen helpen, dewijl hij in 1681 overleden is. Op de schilderij staat, met groote sierlijke letters, HENDRIK TEN OEVER *pinxit*, 1690. — Vroeger had ik reeds een uitlokkend berigt hierover in de *Kronyk van het Historisch Gezelschap te Utrecht* geplaatst, teneinde meer licht in te winnen, doch ik heb geen antwoord bekomen. — Later kwam mij nog voor in den *Catalogus van Mr. C. van Citters, van Middelburg*, verkocht te Rotterdam, 1811, Nr. 145. „Voor een woning ziet men een geslagt Varken op een ladder, voorts eene vrouw, bij zich hebbende drie kinderen, met de blaas spelende, en ander bijwerk. Ongemeen natuurlijk en meesterlijk uitgevoerd, door TEN OEVER; h. 40, br. 36 dm. Rijnl.”

OEY (PHILIP JANSZ. VAN) vond ik, als stempelsnijder, in de volgende autentieke aantekening vermeld: „Item PHILIP JANSZ. VAN OEY 6 £, wt sake hy in den somer 1549 gesneden heeft, in den yersten, op metale, aen beyden syden, optie eene deser *Stadswapen*, ende opte ander syde een *Hoefyser*, dat men in sulcker voege nyet hebben en woude; soe heeft hij noch drie verscheyden andere yseren van metale gesneden, opte een deser *Stadswapen* ende opte ander syde v. t.; dat tweede, opte een twee letteren, alse v. t., ende opte andere syde v.; noch het derde segel gesneden, opte eene syde v ende opte andere syde t. Ende noch gesneden twee pypysers, opte een twe letteren v. t., ende opte ander syde v., welke segelen dagelycx gebruyckt worden by de weerdyns totte besegelde lakenen” etc. *Kameraarsrekening*, 1549, bij *Dodt, Archief*, III. deel.

OFFERMANS. (ANTHONY JACOBUS) Deze hoogst-verdienstlijke Rotterdamsche kunstenaar is reeds door *Immerzeel* beschreven, en heeft, sedert dat tijdsverloop, steeds zijn gevestigden roem gehandhaafd, zelfs zóó, dat hij op de Wereldtentoonstelling, te *Parijs*, in 1855, de Nederlandsche kunstschool door zijn talent heeft helpen vertegenwoordigen. Doordrongen van goede bedoelingen, die destijds menigeen tot edelmoedigheid stemden, is ook hij met weldoen niet achter gebleven, waarover ik in de openbare berigten het volgende las: *Parijs, Donderdag, 6 December, 1855*. „Onder de geschenken der Exposanten voor de nagelaten betrekkingen der militairen van het leger in het Oosten, is ook bij Prins *Napoleon* ontvangen eene kostbare schilderij van den Nederlandschen schilder OFFERMANS.” In die van den 24. *Januarj*, 1856: „Men vermeent, dat het Z. M. den Keizer der Russen behaagd heeft, met welgevallen aan te nemen de schilderij, H. D. aangeboden, door den Heer A. J. OFFERMANS, te 's *Hage*, voorstellende een landschap, waarin een *Hollandsch Legerkamp* enz., ten voordeele der Russische soldaten, die in de *Levant* het gezigt verloren hebben of gekwetst zijn; even als zijne schilderij op de Wereldtentoonstelling, te *Parijs*, door Z. K. H. Prins *Napoleon* tot hetzelfde doel aangenomen is, en verneemt men, dat de schilderij reeds bij de Russische legatie te 's *Hage* in ontvangst is genomen.” — Later vond ik nog een doorslaand huldbewijs, aan zijne kunst toegebracht, namelijk, „dat het *Kunstverein*, te *Maagdenburg*, twee zijner schilderijen heeft aangekocht,” in de berigten van Junij, 1858, vermeld. — J. BEMME heeft eenige studiën van *Runderkoppen*, naar zijne teekening, geëst.

OFFERMANS. (JOHANNES) *Immerzeel* zegt, „dat hij was een landschapschilder, die, in 1646, te *Dordrecht*, geboren werd, doch, niet in zijn vak kunnende slagen, zijn penseel met de verfkvast verwisselde.” — *Bryan-Stanley* voegt er deze merkwaardige waarheid bij: „Hij was een voorzigtig man, en het zou eene wijze daad zijn, dat vele dergelijke kunstenaars, van onzen tijd, zijn voorbeeld volgden.”

OFFERMANS (JOSUAH) was een kunstgraveur, die, in de XVIII. eeuw, in *Holland* leefde, zegt *Nagler*, en portretten heeft gegraveerd. Ik ken geen zijner werken.

OGIERS. (BAUWIN) In de Rekeningen van het *O. L. V. Hospitaal te Aude-naerde*, vindt men, op het jaar 1514—15, aangeteekend: „Betaelt BAUWIN OGIERS de scrynwerker van een der langhen Spiersche (?) tafelen met zes *leven beelden tafereelkens*, XL sch. Par.” — Zie over het berigt dezer Rekeningen op HOEN. (JACOP)

OLDELAND (HENDRIK) vond ik bij *Heller (L.)* en *Le Blanc* als teekenaar en plaatetscr vermeld, die, in het midden der XVII. eeuw, te *Gorinchem*, werkzaam was. De volgende prenten komen van hem voor, als: *De Geeseling van Christus*, naar JAC. PALMA, 1636, in 4°. — *Een Man, in een leuningstoel gezeten*, met zijne beide armen er op leunende; H. OLDELAND *fecit*, *Goreum*, 1640; h. 6 dm. 8 str., br. 5 dm. 4 str. Par.; in REMBRANDTS manier, zeer zeldzaam. — *Jaeg. Bunel*, door *P. le Comte* genoemd.

OLEN. (JAN VAN) Deze wordt bij de meeste auteurs met JAN OLIS, en JAN VAN ALEN — Zie op beiden, — voor een-en-denzelfden persoon genomen, doch dit is onjuist. *J. C. Weyerman* meldt, wel deugdelijk, in zijn III. deel, bl. 159, dat JAN VAN OLEN een Amsterdammer was, „voor 't minst heeft hy er gewoond van het jaar 1651 tot op het jaar 1698, toen hy kwam te overlyden. Die konst-schilder had het penseel zoodanig tot zyn wil, dat hy allerhande schilderyen kon nabootsen, en inzonderheid de vogelstukken van MELCHIOR HONDEKOETER, die vrywilliger op dien tyd als hedendaags gewilt wierden, welke konstgreep een nagel was aan de doodkist van den kunstschilder MELCHIOR enz.”

OLIBOL. (...) Vreemd is het, slechts de beschrijving van ééne schilderij van dezen meester aan te treffen, en zulks in den *Catalogus van Hoef*, II, bl. 249, Nr. 157: „*Men stuk, zynde 't Admiraal-schip-zeilen op 't Y, voor Amsterdam, wonder uitvoerig door OLIBOL*, dat met *f* 63 werd betaald, hetwelk een zeer goede prijs is te noemen, dewijl voor het volgende Nummer, een ADRIAAN V. OSTADE, *Een Boerenbuitenhuis, met vrolijke landlieden*, slechts *f* 27 werd besteed, zoodat het onderwerp den prijs, zeker, verhoogd zal hebben. — Naar mijne meening, kan hij wel een liefhebber zijn geweest, die, onder een goed geleide, voor uitspanning de kunst beoefend heeft.

OLIS (JAN) is een zeer bekwaam kunstenaar geweest, die omstreeks 1670, of later, bloeide. Ik heb ten opzichte zijner werken vermeld gevonden, dat hij gezelschapstukjes en zeer uitvoerige portretten heeft geschilderd; ook komt er onder voor *Eene Pleisterplaats*. — *Bryan-Stanley* zegt, dat hij ook *Wild- en Bloemstukken* schilderde, alsmedo *Landschappen, met jagers en honden*; doch ik ben van meening, dat die aan JAN VAN ALEN moeten worden toegekend, — Zie aldaar. — die bij de vreemde schrijvers voor een-en-denzelfden persoon als OLIS wordt gehouden; hetgeen niet zoo is, dewijl de werken van den laatste op openbare Verkoopingen, bijna aan zijn tijd grenzende, wel deugdelijk in de Catalogussen afzonderlijk bij name staan vermeld. Ik kan tot staving daarvan aanwijzen, dat hij eenige historięle onderwerpen geordonneerd en geteekend heeft voor de prenten van de Werken van *Jacob Cats*, door ADRIAEN MATHAM gesneden, waar duidelijk onder staat *J. OLIS inv.*, dus op den dag en bij zijn leven betceekend.

OLIVIER. (...) In het Gondsche Tijdschrift *De Eendragt*, van 2 Augustus, 1857, vond ik vermeld: „De kunstschilder OLIVIER, laureet der Academie van *Antwerpen*, is te *Verviers* overleden.”

OLIVIERS. (ANTONIUS) Deze schilder komt voor bij het beleg van *Haarlem*, 1573, beschreven door *J. van de Capelle* enz., *Schoonhoven*, bij *J. E. van Nooten*, 1843, III, bl. 42. Men leest aldaar: „Dit is het hoofd van kapitein ANTONIUS OLIVIERS, den schilder, die *Bergen* aan de Franschen verraden heeft,” — dit zegt

Alva's leger, die zijn hoofd naar *Haarlem* schiet. — „Jammer, dat zoo kloek een borst bij de *Diemerschans* niet ontkomen is. 'T was eertijds een wel helegen stuk van hem, om Duc d'Alf als teekenaar van Landkaarten en als spion te dienen. Duc d'Alf liet zich fraai van hem bekouten; zonder opspraak of argwaan te baaren, wist hij mooi te reppen en hoog op te geven van een tal van vrienden die hij hinnen *Bergen* had, en dat deze tot verandering niet ongeneigd waren. Zoo gelukte het hem de stad in 's vijands handen te spelen; maar hij heeft er hitter loon voor ontvangen, en wee driemaal wee al degenen, die in *Bergen* geweest zijn, den Spanjaard in den strik vallen, het zal hen even zoo, of nog erger vergaan.” Ik moet vertrouwen, dat deze een historische persoon en niet uit de lucht gegrepen is; tevens vermoed ik, dat hij een Nederlander zal zijn, en daarom heb ik hem hier, ter gedachtenis, eene plaats ingeruimd.

OLLANDO. (ALBERTO DE.) Zie OUWATER. (ALBERT VAN)

OLLANDO. (MARTINO D') Zie GEND. (MARTIN VAN)

OLTMANS. (ALEXANDER) Deze ijverige en voor den bloei der heeldende kunsten werkzame kunstenaar, is reeds door *Immerzeel* vermeld. Ik moet, als vervolg, daarbij voegen, dat de beeldende kunsten een smartlijk verlies hebben ondergaan, daar ik las, dat hij den 10. April, 1853, in den ouderdom van ruim 39 jaren, te *Amsterdam*, is overleden. Hij was één der voornaamste medewerkers tot daargestelling der door de Maatschappij *Arti et Amicitiae* opgerigte Vereeniging tot Bevordering der Beeldende kunsten, die door zijn ijver en onvermoeide pogingen tot eene aanzienlijke hoogte gestegen is, zoodat ook deze Vereeniging, waarvan hij de hestendige Secretaris was, zijn verlies diep zal betreuren. — Zijne *Afbeelding*, door N. PIENEMAN geschilderd, is door de keurige burin van W. F. WEHMEYER gegraveerd, die door zijn aantal vrienden en hetrekkingen, als een aandenken, na zijn verscheiden in het licht verschenen, gaarne werd ontvangen.

OMAERS. (JAN VAN ST.) Ik vond vermeld, dat Heer Jan van Blois, in den jare 1361, *verlof* bewam, om op den burg te *Schoonhoven*, in de kapel, mis te mogen doen, welk verlof hem door Jan van Arkel, bisschop van *Utrecht*, werd toegestaan, om misse op den huse te *Sconh. te mogen laten doen*. Tot inrigting van, en de gehruiklijke versieringen aan die kapel, kwam JAN VAN ST. OMAERS, schilder te *Utrecht*, om haar te beschilderen. Dit schilderwerk moet nog al van belang en uitvoerig geweest zijn, daar de schilder en zijne helpers er omtrent een half jaar aan bezig waren. Zichier het afschrift der oorspronkelijke rekening: „Meyster JANNE VAN ST. OMAERS van myns Jonchen capelle op den huse t' *Scoenh.* te malen, daer hi omtrent 1 half jaer overrochte, op myns Jonchen cost, hi tiden hem 3den, bi tiden hem 4den, ende ten minsten hem anderen, 58 £,” — en verder: „wierd ghemaect bi Janne den scrienmaker t' *Scoenh.* een outaer tafel, 28 groot; item coste die selve te maken (een schrijffout, moet zijn malen) bi meyster JANNE VOESCR. (VAN SINT OMAERS) op syn selfs cost, 13 £ 18 gr.; item coste 3 ellen linne lakens te verwen, die voir die tafel gehangen worden, 4 Schell.” Zie *C. J. de Lange van Wyngaerden, Geschiedenis der Heeren en Beschrijving der Stad van Gouda, enz.; Amsterdam en den Haag*, 1813, in 8°, I, bl. 710 en 716.

OMME, (H. VAN) een onvermeld kunstenaar, hetrekkelijk wien ik niet anders kan herigten, dan dat hij, waarschijnlijk, te *Oudewater* te huis behoorde. Immers, in het Weeshuis aldaar hangt, in eene zeer ruime zaal, eene groote schilderij, voorstellende *Een Gastmaal*, waarop de binnenvader en moeder, met de weeskinderen, te dien tijde, zijn uitgeschilderd geworden, vergezeld van het volgende versje: „De weesen deser stad in haere jonge jaren, — Onbloomt van ouders gunst, opvoeding en bewaeren, — Genieten in dit huys lyfs- en ziels-onderhout, — Dies

sijn sy schuldig, God te danken menigfout." — Op de schilderij staat H. VAN OMMÉ *pinx.* 1651. Zij is van middelmatige verdienste, zoo als bij veel van die gelegenheids-voorstellingen het geval is; echter verdient de kunstenaar voor de vergetelheid te worden bewaard, en daarom heb ik hem hier opgenomen, en beken, toen ik het stuk aldaar, in 1843, heb gezien, dat dit niet een der minste van dergelijke voorstellingen was, welke ik wel elders heb aangetroffen. In de *Beschryving van Oudewater*, door G. R. van Kinschot, wordt gewag van dit stuk en van den maker gemaakt.

OMMEGANCK. (MARIA JACOBA) Zie bij mij op MYIN. (MARIA JACOBA)

OMMEGANCK (BALHAZAR PAUL) is reeds, naar waarde, door *Immerzeel* vermeld. Ik moet er hier de opmerking bijvoegen, dat, daar hij tot de school der vorige eeuw behoort, zijne goede kunst, in vergelijking met die van veel andere kunstenaars van dien tijd, eene blijvende waarde bezit, hetgeen mij gebleken is uit de Verkoopng der Kunstnatatenschap van den Heer *De Coninck*, te *Gent*, in 1856, waar eene kapitale schilderij van B. P. OMMEGANCK met 14,000 fres. werd betaald. — Er gaat een fraai *portret van hem* uit, in een bonten pels gekleed, dat hem veel jonger voorstelt, dan dat van J. J. BECKHOUT, door GREVEDON gelithographieerd voor de *Galerie des Peintres, par Chabert et Franquinet; Paris*, 1822. — Ter nagedachtenis, en om 's mans roem te huldigen heeft de vermaarde beeldhouwer P. J. DE CUYPER, in 1856, een monument vervaardigd, voorstellende *Een blatend Schaap op eene Tombe*, bestemd voor het *Museum*, te *Antwerpen*.

ONGHENA. (CHARLES) Dezo hoogst-verdienstlijke kunstgraveur is insgelijks naar waarde door *Immerzeel* vermeld; ik moet echter hier eene fout, door hem begaan te regt wijzen, namelijk, dat hij onder zijne werken vermeldt „de prent, voorstellende *de Jagt van Ursula*." Dit is fout, doordien hij het Fransche woord *Chaste*, zoo als in den door hem overgenomen tekst staat, door *Jagt*, in plaats van met *kuische* vertaalde, en dus een feit in de bekende geschiedenis van *St. Ursula* doet ontstaan, dat daarin niet is te vinden.

ONGHERS, (JACOBUS, of JAN) een geboren Nederlander, zegt *Nagler*, die zich, in den bloei zijner jaren, in 1691, te *Praag* vestigde, en in zijn langen levensloop vele schilderstukken vervaardigd heeft. Het zijn historische en bouwkundige onderwerpen, rijk gedacht, en die hem als een goed teekenaar doen kennen, doch in kleur daarmee niet in verhouding staan, want zijn koloriet is rosachtig. — In 1714, werd hij Overman van de Schildersbroederschap aldaar, en stierf er in 1730, ond 79 jaren. — Eene geëtte *Vrouwenbuste*, ter zijde regts gewend, in ovaal, met zijn monogram en het jaar 1778, wordt aan hem toegeschreven. — Dit is in strijd met zijn sterfjaar, en dus eene fout, of werk van een ander, zoo als *Brulliot*, die hem JACOBUS noemt, ook geloof.

ONKRUIT (THEODOOR) is ter loops en onbepaald bij *Immerzeel* opgenomen. Ik kan hier doen volgen, wat *Pieter Terwesten, Ms.*, over hem berigt. „Hy was goboortig van *Zwolle*, en een zeer bekwaam schilder van portretten en landschappen in miniatuur, die, en te 's *Hage* en te *Amsterdam*, waar hy zich ophield, zeer waren gewild. Ook is hy een geruimen tyd op de Porcelijn-fabriek van wyle den Heer Gravo van Gronsveld, te *Muyden*, werkzaam geweest. Hy heeft ook zyn penseel geleend aan het fraai beschilderen van waayers, dat in die dagen zeer werd gezocht, doch is om het jaar 1766 van 's *Hage* naar elders vertrokken, en, onbekend, wanneer en waar overleden." — De genoemde auteur dndit het *Van Gool* zeer euvcl, dat hij de verdienste van dezen meester niet heeft vermeld. — Nog heb ik gevonden, dat bij ook Teekeningen voor Bockwerken heeft gemaakt.

ONSTEIN (G.) wordt als teekenaar vermeld onder de voorname Nederlandsche meesters, in den *Catalogus van Louis Metayer, Amsterdam, 1799*, bl. 15: „*Een Land- en Watergezicht, waarbij eenige boerenwoningen, fraai met de pen gearceerd, door G. ONSTEIN, 1651.*”

OOLEN, of OLEN. (ADRIAAN VAN) De naam van ADRIAAN VAN OOLEN staat duidelijk — zoo als ik gezien heb — op eene groote schilderij, waarop *Vechtende lanen* en ander gevogelte zijn voorgesteld. Zij was fiks en meesterlijk behandeld en vast van kleur. Het komt mij voor, dat dit hetzelfde stuk kan zijn, hetgeen, in 1753, te 's Gravenhage, op de *konstschilders Confreriekamer*, onder Nr. 27 van den *Catalogus*, voor f 39 werd verkocht, en waarin het op den naam van A. VAN OLEN vermeld staat. — Er komen weinig werken van hem voor, en hij heeft, waarschijnlijk, de kunst voor uitspanning beoefend, waardoor hij niet in de levensberigten is opgenomen. — Of hij een broeder, of bloedverwant was van JAN VAN OLEN, — Zie aldaar. — die door *Weyerman*, III, bl. 159, staat geboekt, kan ik niet beslissen, maar dit zal wel het geval wezen, te meer, daar JAN hetzelfde vak, met veel voordeel, beoefend heeft.

OORT. (ADAM VAN) Zie bij *Immerzeel* en bij mij op NOORT. (ADAM VAN)

OORT (HENDRIK VAN) is reeds bij *Immerzeel* geboekt; ik voeg er hierbij, dat hij den 17. Februarij, 1847, te *Utrecht*, is overleden. — Deze ijverige man was mij wel bekend, en kon met het schilderen van kleine landschappen, met stoffagie, of buurtgezigten, geen genoegzaam bestaan vinden, zoodat ik hem, jaren lang, met zijn zoon PIETER, — Zie aldaar. — heb bezig gehouden met het schilderen van Decoratiën voor den Schouwburg, te *Utrecht*, welke ik, van af den bouw van dezen Schouwburg, in 1820 tot 1840, in het klein vervaardigde, en onder mijne leiding in het groot heb doen uitvoeren, zonder eenig gewin en alleen uit liefhebberij, in het belang van den eigenaar C. van Leeuwen. — Na dien tijd is hem, door voorspraak, de betrekking van teekenaar aan 's Rijks-Veeartsenijschool geschonken, welke hij tot aan zijn dood waargenomen heeft.

OORT. (LAMBERT VAN) Zie bij *Immerzeel* en bij mij op NOORT. (LAMBERTUS VAN)

OORT (PIETER VAN) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt, doch waar ik nog bijvoeg, dat er, natuurlijk, weinig van zijn kunstwerk voorkomt; alleen wil ik hier een voornaam onderwerp, door hem zeer fraai, op eene groote schaal, met kleuren geteekend, vermelden, namelijk, *Eene Afbeelding van den voorgevel van het oude Stadhuis, te Utrecht*, in 1824 gesloopt, die aldaar in het Archief bewaard wordt. Die teekening heb ik destijds, op last van den Burgemeester, daartoe door mij aangespoord, en onder mijn toezigt door VAN OORT laten vervaardigen, waarvoor hem f 100 betaald werd. — Hij heeft ook met olieverw geschilderd. — Bij wijle den kunstliefhebber en teekenaar W. A. HAANEBRINK berustte eene schilderij, vol gevoel en met kennis van zaken vervaardigd, zijnde *Een gezicht in den Trans van den Dom*, aan den kant van het Auditorium, gestoffeerd met een rustend vrouwtje en een wandelend heer. De perspectief is goed waargenomen, natuurlijk van kleur en zeer helder geschilderd. — Ik bezit eene teekening, in kleuren door hem, voorstellende *Een gezicht in gemelden Trans*. — Gedurende zijne reizen met de Natuurkundige Commissie van 's Rijks wegen in de binnenlanden onzer Indische bezittingen, heb ik, van tijd tot tijd, dienaangaande brieven van hem ontvangen, getuigende van zijnen ijver en van zijne beantwoording aan zijne roeping, als kunstenaar.

OORTMAN, (J. G.) een zeer bekwaam houtgraveur, die, waarschijnlijk, omstreeks het begin der XIX. eeuw bloeide. Ik bezit van zijn werk, met dien naam beteekend; doch, of nu de bekende graveur JAN dezelfde persoon is en J. G.

heette, die op verschillende wijzen zijn werk beteekende, — dat wel waarschijnlijk is, — mag ik evenwel voor alsnog niet beslissen. — De Titelprent voor het Werk, *Volledige Beschryving van alle Konsten en Ambachten enz. Dordrecht, 1796, in 8°. 13de Stuk, De Graveur*, is alleen met OORTMAN beteekend.

OORTMAN. (JOACHIM JAN) Deze hoogst-verdienstlijke kunstgraveur is reeds bij *Immerzeel* geboekt, en ik voeg er hier eenige zijner werken bij, welke hij te *Parijs* vervaardigd heeft, als, op de Tentoonstelling aldaar, in 1812: *Champ de bataille d'Eylau*, d'après M. GROS. — *L'empereur Napoléon honorant le courage*, d'après M. DEBRET. — *Un Concert*, d'après VALENTIN. — *Un Guerrier*, d'après REMBRANDT. — In 1814, *Les soldats du 76e Régiment de Ligne*, retrouvant leur drapeau dans l'arsenal d'Innsbruck, d'après MEYNIER. — In 1817, *Deux sujets de la Lusiade du Camoëns*. — *Portrait d'un Général*. Zie *Dictionnaire des Artistes etc. par Ch. Gabet, Paris, 1831, in 8°*. — Bij Nagler vindt men dezelfde en verder tot 33 stuks, waaronder velen naar REMBRANDT, B. VAN DER HELST, F. HALS, G. DOU enz. vermeld.

OORTWYN. (H.) Alleen is mij van dezen kunstenaar voorgekomen de beschrijving van eenige schilderijen in den *Catalogus* eener Kunstverkoop in het *Huis met de Hoofden*, te *Amsterdam*, in 1818 gehouden, onder Nr. 49: *Een tafel, waarop eenige Vruchten, natuurlijk op puntel*, en nog *Drie stuks idem*, die volgen. Het is, waarschijnlijk, werk van een weinig bekend liefhebber.

OOST, (JACOB VAN) de *Oude en de Jonge*. Het *Portret* van den eersten komt voor in de *Galerie des Peintres, par Chabert etc.; Paris, 1822*, door NESSE litho. in f^o, en dat van den tweede vindt men bij *Deseamps*, door ROUQUET. — Bijvoegsel op *Immerzeel*.

OOSTEN, (J. VAN) een weinig bekend kunstenaar, die kleine landschapjes schilderde in den stijl van JAN BREUGHEL. Ze zijn aangenaam en geestig gepeeseld, en het gebeurt dikwijls, dat ze op openbare verkooping en voor BREUGHEL's worden geveild.

OOSTERBEEK. (G.) Van dezen kunstenaar bezit ik een standbeeld, voorstellende de *Christelijke Godsdienst*, in gr. f^o, door hem gesneden naar de teekening van FRANÇOIS, doch van middelmatige verdienste. Het schijnt mij toe, in het begin dezer eeuw vervaardigd te zijn.

OOSTERHOUDT, (D. VAN) een landschapschilder van *Amsterdam*, of van 's *Gravenhage*, wiens werken, met vee enz. gestoffeerd, op de Tentoonstellingen aldaar, in 1823 en 1827, grooten bijval vonden, en opgang maakten, zoodat ze in vele Kunstverzamelingen voorkomen, als verscheiden te *Cassel*, waar hij omstreeks 1837 woonde, zegt Nagler, die hem nog eens als D. VAN OOSTERHOUT opvoert, en, in 1805, te *Tiel*, doet geboren worden. — Zijne schilderijen zijn niet allen even gelijk in waarheid en harmonie, en hebben eene violet-kleur, als hoofdtoon. — Of hij nog in leven is, weet ik niet. — Meer dan waarschijnlijk, is hij aan DIRK VAN OOSTERHOUDT DZ., bij *Immerzeel* vermeld, verwant.

OOSTERWYCK (MARIA VAN) is reeds bij *Immerzeel* vermeld. Van hare werken wordt in de berigten weinig melding gemaakt, waar zich die thans bevinden. Ik voeg er daarom bij, dat in de *Keizerlijke Galerij*, te *Weenen*, een stuk van haar aanwezig is, zijnde *Een Bouquet, zaamgesteld uit verschillende soort van bloemen*, onder welke men voornamelijk een zonnebloem moet bewonderen; deze bouquet is in een porceleinen pot geplaatst, die op eene tafel staat. Op het stuk leest men: MARIA V. OOSTERWYCK f., op doek; h. 3 vt. 1 dm., br. 2 vt. 6 dm. — In de *Koninklijke Galerij*, te *Berlijn*, zag ik twee stukken van haar, *Bloemen in een glazen vaas*, en, *Een Meloen, verscheiden trossen druiven* enz. op eene marmere tafel geplaatst, waarachter een gordijn, alles schoon van kleur en met zorg bewerkt.

OOSTFRIES (KATHARINA) is bij *Inmerzeel* vermeld, doch deze heeft niets van den aard harer werkzaamheden gezegd. — Op eene Kunstverkoop, te *Utrecht*, in Junij, 1846, nagelaten door wijlen den Kunstbeoefenaar Baron VAN HEECKEREN van *Brandenburg*, waradijn aan 's Rijks-munt, waren twee stuks teekeningen met O. I. inkt, *Zeegezigten met Schepen* voorstellende, zeer fraai en uitvoerig behandeld, in zwarte lijsten, achter glas. Meer is mij van hare werken niet voorgekomen.

OOSTHOORN (ABRAHAM) „was een Hagenaar van geboorte, en een discipel van THEODOOR VAN DER SCHUUR, in wiens manier hy ook historiën schilderde; echter geen grooten opgang daarmede makende, hegaf hy zich aan 't schilderen van portretten, maar vervolgens naar elders vertrokken zynde, zoo is het onzeker, waar dezelve is gebleven en wanneer overleden.” Uit *Pieter Terwesten, Ms.*, die zijn bloeitijd stelt op het jaar 1688, wanneer hij hem als lid der Haagsche Confrerie-kamer van *Pictura* opvoert.

OOSTRUM, of OOSTROM, (G. VAN) éen bekwaam landschapschilder, in de levensherigten niet opgenomen, en wiens werk weinig voorkomt. Onder de nagelaten kunst van den hékwaren portretschilder PHILIP VAN DYK, verkocht te 's *Gravenhage*, 26 November, 1763, was, onder Nr. 92 en 93 van den *Catalogus*, het volgende: „Een schoon Landschap, met een winterval, beelden en beesten, zeer uitvoerig door VAN OOSTROM; h. 2 vt. 8 dm., hr. 3 vt 2½ dm., f 27. — Een dito Landschap met een winterval, door DENZELVEN; h. 2 vt. 7 dm., br. 2 vt.,” f 22, welke prijzen voor dien tijd als voor goede kunst betaald, moeten worden beschouwd, dewijl er gelijktijdig voor een *Idem*, door PYNACKER f 25, en een *Idem* door DE HEUS f 28, en voor een *Groenmarkt* van G. BERKHEYDEN f 30 werd betaald. — Eene gravure naar een zijner teekeningen, door S. FOKKE vervaardigd, voorstellende *Een gezigt op de stad Heusden*, door hem in 1740 van de waterzijde genomen, vindt men gevoegd in de *Beschryving der Stad Heusden* enz, door J. van Oudenhoven, *Amsterdam*, 1743, in 4°, bl. 46. — Ook gaat er eene prent uit, het *Kasteel Herpt*, door HEM del., en door P. YVER, in 1743, gesneden.

OOSTZAAN. (JACOB CORNELISZ. VAN) Zie hij mij op CORNELISSEN, of CORNELISZ. (JACOB)

OPHEMERT. (G.) Van dezen kunstenaar, dien ik nergens vermeld vond, heb ik gezien *Een Vanitas*, die, over het geheel genomen, vrij wel was geschilderd en goede verdienste had. Naar hetgeen door mij uit het een en ander werd afgeleid, kon dit het werk van een kunstliehebber zijn, die in het midden der XVII. eeuw bloeide.

OPLOO (P. VAN) was een middelmatig graveur van Bockprenten, waaronder er ook voorkomen, welke HIJ-ZELF heeft geteekend en geordonnanceerd, en die een weinig vóór, of in het begin der XVIII. eeuw bloeide. Zijne manier helt over naar die van DECKER, doch is veel minder in verdienste, gelijk eene prent, *Een Ambassade bij den Grooten Heer* voorstellende, en in mijn bezit, klaar bewijst. Nergens zijn mij eenige berigten van hem voorgekomen.

OPPEN. (N. VAN) *Nagler* noemt hem een thans (1841) levend Nederlandsch kunstenaar, die portretten, historiën en huislijke tafereelen schildert.

OPSTAL, (ANTHONIUS VAN) BRUXELLENSIS PICTOR ICONUM, staat op de gravure, voorstellende zijn portret, door ANTHONIE VAN DYCK geschilderd, dat, volgens *Bryan-Stanley*, door NICOLAAS DE BELT STOKADE in het koper is gebragt. — Zie bij hem aldaar op STOCCADE. — Dat VAN OPSTAL onder de kunsthoeders van dien tijd behoort, is zonder twijfel, doch tot heden is mij niets verder aangaande zijn leven en zijne kunstwerken voorgekomen. Of er nu onder de historiële of

inboezemt, mij echter is voorgekomen, bij OPSTAL's levensbericht te behooren, totdat de tijd de waarheid of het romantische er van zal hebben ontdekt. Ik lees, namelijk, in het befaamde Werk van *Eugène Sue, De Calvinisten in de Cevennes enz.; Utrecht, 1845, in 8°., op blz. 245 van het I. deel, het volgende: „In eene der zalen van het hôtel (te Montpellier), zag men een prachtig portret van den eersten voorzitter Guillaume de Lamoignon, door PHILIPPE VAN CHAMPAGNE geschilderd. De Bailleu ontving dit stuk van de schilder-academie, als dankbetuiging voor zijne verdiensten in de beruchte zaak, welke hij in zijne jeugd gewonnen had, pleitende ten voordeele van GERARD VAN OPSTAL, lid dezer geleerde vereeniging.” — Verder moet ik hier nog aanwijzen, waar zijn beroemdste stuk, beeldhouwerk in ivoor, wordt bewaard, namelijk, *Abrahams Offerande*; dit berust in het *Palais-Rond*, te *Brescia*. Zie *Romberg, Conversations-Lexicon, u. s. w., III. S. 408.**

OPSTAL. (MICHEL VAN) Zie OPSTAL. (ANTHONIUS VAN)

OPZOOMER. (SIMON) Deze verdienstlijke kunstenaar heeft, sedert *Immerzeel* zijn leven naar waarde beschreef, zijne kunststudie zoodanig met ijver voortgezet, dat hij de aandacht en hooge onderscheiding van Z. M. koning Willem III. mogt ondervinden, die hem, in 1853, tot *Ridder der Orde van de Eikenkroon* heeft benoemd.

ORA, (WILLEM VAN) een uitstekend bouwkundige, die, in de tweede helft der XIV. eeuw, te *Utrecht*, bloeide. Hij heeft uitgevonden, om door een *derde sluis, uitstekende in de Lek, bij Vreeswijk aan de Vaart*, de buiten- of hoogendijkssluis, te beschutten. Hiervoor heeft hij de *Plans en teekeningen* aan den Magistraat voorgelegd, die besloot, deze buiten- of derde sluis te doen maken, hetgeen door hem A^o. 1373 bewerkstelligd is. *Buchelius*, in zijne Aanteekeningen op *Heda*, hiervan melding makende, zegt: „*insignis Architectus,*” WILLEM VAN ORA, zoon van *Zweeder Waveren*. Zie aldaar op blz. 259, *Noot f.*

ORANJE (ANNA, *Princes van*) en *Nassau*, dochter van George II, Koning van Groot-Brittanje, geboren 2 November, 1709, huwde, te *Londen*, met Z.D.H. *Willem IV, Prins van Oranje en Nassau*. Deze achtenswaardige Vorstin beoefende de kunst, en schilderde zelfs in olieverw; ook herinneren wij ons, — zeggen *Van Eynden en Van der Willigen* — keurig fraaije borduurwerken van die Princes gezien te hebben, bestaande voornamelijk in bloemen; men zag die eertijds op het kasteel te *Breda*, en in het vorstlijk lusthuis *Honsholredijk*. — Zij is te 's *Gravenhage*, den 12. Januarij, 1759 overleden, en den 23. Februarij, daaraanvolgende, in den vorstlijken grafkelder, te *Delft*, bij Hoogstderzelve gemaal bijgezet.

ORANJE (FREDERIKA LOUISA WILHELMINA *Princes van*) en *Nassau*, geboren Princes van *Pruissen*, gemalin van Z. M. *Willem I., Koning der Nederlanden* enz. Deze algemeen hooggeachte en beminde Vorstin heeft, op zeer verdienstlijke wijze, de schilderkunst beoefend. In de vertrekken van H. M. zag men, in der tijd, verscheiden klok geschilderde, wêlgelykende *Portretten* en andere stukken, door H. M. zelve met olieverw geschilderd, zoo als *Van Eynden en Van der Willigen* reeds hebben vermeld. — Op den 12. October, 1837, is zij, tot diepe droefheid van *Nederland*, in den ouderdom van bijna 63 jaren, overleden, en 14 dagen daarna, van 's *Hage* naar de vorstlijke grafplaats, te *Delft*, plegtstatig vervoerd.

ORANJE (FREDERIKA SOPHIA WILHELMINA, *Princes van*) en *Nassau*, nicht van den Grooten Frederik II., Koning van *Pruissen*, geboren 7 Augustus, 1751, huwde in 1767 met Z.D.H. *Willem V. Prins van Oranje en Nassau*. — Zij heeft met goed gevolg de kunst beoefend, in olieverw en camayeu — in 't graauw, — en

fraaije teekeningen met krijt en sepia vervaardigd. — Op de Tentoonstellingen te *Berlijn*, in 1810 en 1812, zag men verscheiden stukken van haar schilder- en teekenwerk, als: *haar eigen Portret*; — *dat van Jonkvrouw van der Goltz*; — *dat van de Gravin Tolstoi, naar Bury*; — *een hoofd van Juno*; — *twee Medusa-hoofden*; — *twee Achilles-hoofden*; — *Antonius, naar de gebeeldhouwde Relief van de Villa-Albani, in 't graauw geschilderd*; — *de Busten van Bacchus en Ariadne, op gelijke wijze*; — *de Buste van Jupiter, krijtteekening*; — en, *twee Portretten*, in olieverw. — Deze kunstlievende Princes was ook Eere-lid der Academie van Beeldende Kunsten, te *Berlijn*. — In 1813, met haar vorstlijk geslacht, naar *Holland* gekomen, heeft zij hare overige levensdagen op het *Paviljoen-Welgelegen*, bij *Haarlem*, doorgebracht, en is aldaar den 9. Junij, 1820, overleden.

ORANJE (FREDERIKA WILHELMINA LOUISA, *Princes van*) en *Nassau*, dochter van Prins *Willem V*, geboren 28 November, 1770, gemalin van *Karel George August*, Erfprins van *Brunswijk-Wolfenbuttel*. — Deze algemeen beminde Princes heeft mede de kunst beoefend, en waren op het Koninklijk Paleis, te 's *Gravenhage*, ten tijde van Z. M. Koning *Willem I*, verscheiden harer fraaije teekeningen en borduurwerken te zien. — Zij overleed, algemeen betreurd, op het *Paviljoen-Welgelegen*, bij *Haarlem*, den 15. October, 1819.

ORANJE (WILLEM V., *Prins van*) en *Nassau*, Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden, geboren te 's *Gravenhage*, 8 Maart, 1748, en overleden te *Brunswijk*, den 9 April, 1806. — Hij beoefende de teekenkunst, doch het is weinig bekend, dat hij ook de graveerkunst heeft beproefd, zoo als mij gebleken is uit de vinding der graveerwijze van PLOOS VAN AMSTEL, — om prentteekeningen te drukken — hetgeen algemeen opzien baardo, en in welk geheim de Prins ook wilde deelen, hetwelk hij, metderdaad, bewezen heeft. Ik heb een zoodanig zeer goed bewerkt prentje voor mij liggen, voorstellende *Een zittend vrouwtje, met eenkap op, bezig zijnde, een appel te schillen*, even met rood krijt omgetrokken, en luchtig met schaduwen bewerkt, boven in de prent met rood krijt geteekend — doch rugwaarts — W. P. D'ORANGE del. et fec. den 13. Maart, 1773; h. 139, br. 90 str. Ned. Dit prentje is in het bezit geweest van genoemden ploos, die er eigenhandig achterop heeft geschreven: „Door Zijne Doorl. Hoogheid W^m, de V^{de} Prins van Orange, volgens de uitvinding van CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL J. C. aan Zijne Hoogheid dadelijk vertoont in presentie van den Grave van Rhon en Professor A. Vainaud (dit niet duidelijk), en beteekend C. PLOOS V. AMSTEL.” Dit uiterst zeldzaam prentje is in het bezit van den Heer J. Ph. van der Kellen, te *Utrecht*. — Nog een idem, *Een zittend Boertje*, naar A. VAN OSTADE. — Verder vond ik nog aangeteekend: „A^o. 1766, den 15. October, zijne Doorlugtigste Hoogheid den Heere *Willem de Vijfde, Prins van Orange en Nassau*, Erfstadhouder etc. etc. etc. zich gunstig als *Opper-protector* en *Deken der Kunst-Confreriekamer en Teeken-Academie* gedeclareert hebbende, zoo is Hooggemelde Vorst, vervolgens, op dato voorschreven, ter zelve Kamer plechtstatig gerecicieert en geinstalleerd geworden.” Uit het *Register der gemelde Kamer*, Ms. van *Pieter Terwesten*, Secretaris.

ORDONIE, (E. V.) een onvermeld kunstgraveur, die, omstreeks het jaar 1677, in *Vlaanderen*, bloeide. Hij heeft veel voor Prachtwerken gearbeid, en is daarin vrij wèl geslangd, zooals voor het meermalen genoemde Werk van *Le Roy*. Zie op ERLINGER. (F.)

ORLEY, (BERNARD VAN) ook wel BAREND, of BERNARD VAN BRUSSEL genaamd. — Zie aldaar, bij *Immerzeel*. — Ik voeg er het volgende, als tot zijn levensberigt behoorende, bij. Aangaande het jaar zijner geboorte bestaat veel verschil:

Van Mander verklaart, geene berigten dienaangaande te hebben gevonden; *Vasari* zegt alleen, dat hij in 1535 bloeide. *Sandrart* geeft ook niets bepaalds. Latere auteurs, zooals *Pillington*, zeggen, geboren 1490, overleden 1560; even als zijn opvolger *Bryan* dit opgeeft. *Michiels* zegt, geboren 1471, overleden 1541, en is hierin door *Balkema* en anderen gevolgd. Dit laatste kan hezwaarlijk worden aangenomen, dewijl 't bekend is, dat hij op zeer jongen leeftijd naar *Rome* vertrok. Dat hij, zeer hemiddeld zijnde, in de school van RAPHAEL, als leerling in de kunst, is onderwezen, kan niet waar zijn, daar deze eerst in 1483 werd geboren. — Verder staat vermeld, dat hij in 1508 nog te *Rome* werkzaam was, zoodat hij toen 37 jaren oud zou zijn geweest. Aangenomen, dat hij onder de eerste leerlingen van RAPHAEL, na diens aanstelling bij Paus Julius II, moet worden gerekend, zoo zou hij alsdan, volgens het jaar zijner geboorte, door *Bryan* op 1490 gesteld, slechts 18 jaren oud zijn geweest, hetgeen aanneemlijker is dan volgens de andere vooronderstellingen, in 1471. Bijgevolg zou hij dus een ouderdom van 70 jaren, zoo hij in 1560 overleden was, en, indien dit 1541 zou moeten zijn, van 51 jaren bereikt hebben. — *De Jong*, in de 8°-uitgave van *Van Mander*, zegt, dat hij in 1550 overleden zou zijn; dit geeft dus een ouderdom van 60 jaren. — *Michiels* zegt, dat hij door RAPHAEL, als zijn leerling, de hoofdleiding gaf in de Tapijtfabriek, te *Arras*, bij het vervaardigen der tapijten naar de Cartons door RAPHAEL, in 1513 en 1514 geteekend, die in 1519 gereed, en door Leo X. voor de Sixtijn'sche kapel hestemd waren. Deze cartons zijn niet met de tapijten naar *Rome* gevoerd; tot gemak der werklieden aan repen gesneden zijnde, zijn ze in de fabriek vergeten; Koning Karel I, van *Engeland*, koecht ze, en zij werden lang in eene kist, te *Whitchall*, bewaard; vervolgens zijn ze in 't openbaar geveild, en door *Cromwell* weder ingekocht, en later onder *Koning Willem III.* geheel hersteld, die, ter plaatsing er van, eene galerij aan *Hamptoncourt* deed bouwen, waar ze nu nog aanwezig zijn. Ik heb ze daar, in 1827, met genoegen en hewondering, gezien. — In 1521, trad hij in dienst bij Margaretha van *Oostenrijk*, tante van Karel V. In de *Comptes des dépenses de Marguerite d'Autriche, année 1522*, komt de volgende belangrijke aanteekening voor: „A maistre BARNARD D'ORLEY, painctre de Madame, la somme de douze livres, dix-sept sols, de 40 gros, (monnaie de Flandres) la livre, de laquelle somme ma dite Dame, par ses lettres patentes, en date du 8°. jour de Mars 1521, lui a ordonné prendre et avoir d'elle pour une fois, et ce pour récompense de semblable somme, à quoy il a esté rayé en l'année 1521 de ses gaiges ordinaire d'un sol qu'il prend chaque jour d'elle, et lui sont comptés par les escrocs de la despence ordinaire de son hostel, en laquelle rayure sont compris 257 jours revenant à la dite somme. Pour ee avec quittance du dit maistre BERNARD D'ORLECH etc.” — Bij *Bryan* en *Michiels* vindt men eene opgave van al zijne bekende kunstwerken. — In de Kunst-Galerij van wijlen Z. M. Koning *Willem II.*, te 's *Hage*, waren acht zijner schilderijen, in den *Catalogus* der Verkoopung van 12 Augustus, 1850, aldus genoemd: „Nr. 25. *L'Enlèvement des troupeaux de Job.* — 26. *Le Festin des enfants de Job.* — 27. *Job sur le fumier.* — 28. *Guérison et glorification de Job.* — 29. *La mort du Juste*; te zamen, door den makelaar *Roos*, voor f 6.400, gekocht; — alsmede Nr. 30. *La Vierge et l'Enfant Jésus* voor f 2000; — en Nr. 32, *La Sainte Trinité* voor f 590. Nr. 31, *Portrait de femme*, werd door den Heer *Ruhl*, te *Keulen*, met f 300 hetaald. — In het *Handelsblad* van 21 October, 1856, las ik, dat de Heer C. J. Nieuwenhuys, van *Parijs*, door aankoop, in het bezit is gekomen van deze uitmuntende schilderijen, die naar *Brussel* zijn vervoerd. — *Zijn Portret*, cock sc., met het vers van *Lampsonius*, waarboven *Floruit Bruzellis*,

anno 1530, is in de uitgave van *Van Mander* op pl. G., Nr. 2 gevoegd, doch aldaar bij vergissing DIRK VAN HAARLEM genoemd, dat echter op pl. H., Nr. 2 voorkomt. — Bij *Descamps* is het goed gevolgd.

ORLEY, (HIERONIMUS VAN) een minderbroeder, die te *Brussel* leefde, en, waarschijnlijk, RICHARD VAN ORLEY's oom en meester was, dien wij eveneens als een monnik vermeld vonden, zegt *Nagler*. — Deze H. VAN ORLEY schilderde portretten, waarvan er eenige door R. COLLIN gegraveerd zijn, voor de *Bibliotheca Belgica* van *Foppens*.

ORLEY, (JOANNES VAN) een veel vroegere JAN, dan de bekende JAN, broeder van RICHARD VAN ORLEY, was een zeer bekwaam kunstgraveur, die op het einde der XVI. en in het begin der XVII. eenw bloeide, en tevens te *Rome* kunsthandel dreef. — Ik bezit eene fraaije gravure, in gr. f^o, *Christus aan het volk vertoond*, beteekend JOANNIS ORLADY *formis*, *Romæ*, 1602; in de prent-zelve staat CORNELIS CORT *f.*, 1572. Het jaartal 1602, is er blijkbaar later, met het adres van den uitgever, *Antony Lafrery, Romæ*, op gesneden. — Deze ORLEY kan toen nog wel hebben geleefd, en, naar mijn inzien, een zoon van BERNARD, of BAREND VAN ORLEY, den vader van PIETER, en alzoo de grootvader van RICHARD en JAN zijn geweest, waardoor zich gevoeglijk eene gaping in deze generatie laat herstellen. — Zijn werk is voor dien tijd zeer fraai en met zorg uitgevoerd. — Of hij-zelf geordonnaneerd en geteekend heeft, is mij niet gebleken. — Noch *Vasari*, noch *Lanzi*, noch anderen hebben, zelfs niet onder een verwrongen naam, eenige melding van hem gemaakt. — Men vindt van hem een Werk, naar *R. Schiainossi*, onder den titel: *Livre de Portraiture*, en eenige bladen naar RAPHAEL, PROCASSINI en andere knstenaars. Op sommigen staat *J. o. exc.* en op anderen JOANNIS ORLANDI *formis*. — *Brulliot* zegt, dat hij ook zijn werk beteekende *GIO. OR. FO. RO.*

ORLEY. (LENAERT VAN) *Cornelis de Bie*, in zijn *Gulden Cabinet*, bl. 528, met zijne gewone dichtertlijke vervoering over de voortreffelijkheid van het genie eens kunstenaars handelende, zegt, dat het, als 't ware, van den Hemel afdaald, en om dit met een voorbeeld te bevestigen, vervolgt hij: „dewonder fraeye ordonantiën ende inventiën, die LENAERT VAN ORLEY met de pineel des verstands op den doeck en pineel heeft voorts ghebracht, gheven teekenen ghenoch, dat de *Emblemata's*, en andere ryeke Sinno-beelden, partieniere gaven moeten syn van den Oppersten Alghever, onsen Heer ende Salichnaker.” — Nergens elders is mij iets meer over het leven en de werken van eenen LENAERT VAN ORLEY voorgekomen. — Of *De Bie* zieh in den voornaam heeft vergist, en hij een der bekende VAN ORLEY's moet zijn, kan ik niet beslissen, en daarom geef ik hem, tot verdere beoordeeling, hier al vast eene plaats.

ORLEY. (RICHARD VAN) Over de onbewezen jaartallen 1652 en 1732, als zijn geboorte- en sterfjaar, ook door *Immerzeel* vermeld, is tot heden nog geene verdere toelichting gegeven; welligt behoorde hij tot den geestelijken stand. — Zie daarover op ORLEY. (HIERONIMUS VAN) — In het *Museum*, te *Antwerpen*, berust slechts éene schilderij van hem, voorstellende *De Wederinkomst van Paus Innocentius II., te Rome*, in 1133. Dit stuk is een gedeelte van eene reeks schilderijen, betreffende de *Historie van St. Norbertus*, door hem geschilderd, en afkomstig nit de Abdij van *Tongerlo*. — Zijne etsen zijn soms zeer nitvoerig en met eene vaste hand bewerkt, zóó zelfs, dat men die als met de burin vervaardigd zou aanzien, bijvoorbeeld eene prent in f^o, *Silvio doodt een groot wild-zwijn, in tegenwoordigheid van Dorinde*, zijnde een fragment van een Tooneelspel, 4. handeling, 2. nitkomst, beteekend *R. V. ORLEY fecit*. — Ook heeft hij zes of zeven stuks

prenten van de twaalf vervaardigd, voor het Werk *Perspectives des Ruines de la ville de Bruxelles, designées au naturel par Augustin Coppens*, 1695, in f^o-oblong, niet genommerd. — Eene reeks van 28 stuks *Onderwerpen uit het Nieuwe Testament*, naar de teekeningen van JAN VAN ORLEY, en door beiden gegraveerd enz. — *Zijn Portret* vindt men bij *Descamps*.

ORMEA. (WILLEM) Tot heden werd niet vermeld, in hoeverre MARCUS en WILLEM ORMEA, van *Utrecht*, — Zie bij *Immerzeel*, aldaar. — aan elkaër verwant waren, hetgeen echter uit de hier volgende oorspronkelijke stukken, duidelijk, blijkt: „Compareerde WILLEM ORMEA, constschilder, nagelaten zoon van *Johanna Glabbeeck*, weduwe van MARCUS ORMEA enz.” 1662, 4 Junij. *Transportbrief in het Hypotheken-Archief*, te *Utrecht*. En later: „Compareerde Sr. WILLEM ORMEA constschilder, nagelaten zoon en erfgenaem, ex testamento, van *Johanna van Glabbeeck*, weduwe van MARCUS ORMEA, syn salige moeder, die dochter ende een mede-erfgenaem was van *Willem Jansz. van Glabbeeck*, wyneoper etc.” Actum 31 Aug. 1664. Aanteekening gesteld in marginé van een *Schepenbrief van 7 Januarij*, 1600, in hetzelfde *Archief*. — Deze WILLEM ORMEA was gehuwd met *Johanna van Veen*, komende als zoodanig voor in het *Protocol* van den Notaris *Houtman*, te *Utrecht*, op 25 Mei, 1660.

ORNIERO, of ORNERIO. (GERARD, ook GERARDO) Zie HOORN, of HORNE. (GERARD VAN)

ORTH. (J. P.) Een *Portret* van *Jan Nieuwenhuysen*, stichter der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, is door ORTH naar het leven geteekend en geboetseerd, waarnaar W. J. STRUNCK — Zie aldaar. — eene prent, in 8°, heeft gegraveerd.

OS. (GEORGIUS JACOBUS JOHANNES VAN) Deze Nestor in de kunst is nog in leven, en steeds met vuur voor zijn arbeid beziel. Zijne weêrgalooze bloem- en fruitstukken blijven steeds, even als vroeger, met bewondering beschouwd, zoodat zulks ook de aandacht van Koning Leopold, van *België*, niet ontgaan is, die hem, na de gehouden Tentoonstelling, te *Brussel*, in 1851, tot *Ridder der Leopolds-orde* heeft verheven, welk versiersel hem bij Besluit van Koning Willem III., van 4 Januarij, 1852, vergund werd, te dragen. — Bij de waarde, die aan zijne kunst wordt gehecht, kan ik, behalve het vermelde bij *Immerzeel*, nog voegen, dat in het *Huis met de Hoofden*, te *Amsterdam*, op den 5. Januarij, 1818, eene teekening, in lijst met glas, is verkocht, waarvan de beschrijving hier volgt: „Op eene steenen Tafel, staat een Mand, gevuld met roode, witte, en gele rozen, en een aantal andere keurige bloemen, waar achter, op een balustrade, verschillende vruchten liggen; de rijkheid der samenstelling, het betooverend licht en bruin, en eene uitvoering, die in alle deelen te bewonderen is, maken deze teekening tot het meesterstuk in sapperwen van G. J. J. VAN OS.” Hiervoor werd de aanzienlijke prijs van f 1600 betaald, door den Makelaar *Versteeg*. — In 1846, waren er twee stuks schilderijen, zijnde groote bloemstukken, in de Kunstnatenenschap van den Heer *A. Pluim*, te *Amsterdam*, waarvan de grootste met de aanzienlijke som van f 5650, en de kleinste, met f 1090 is betaald. — In 1850 heeft de bekende kunstenaar A. J. EHLE, te *Haarlem*, een goed-gelijkend *Portret* van onzen VAN OS op steen gebragt, dat met zijn fac-similé is verrijkt. — Hij heeft ook zelf op steen geteekend, namelijk, een fraai *Bloemstuk* in f^o, hetgeen bij *C. Motte, rue de Marais*, te *Parijs*, is uitgegeven.

OS. (JAN VAN) Deze brave kunstenaar en staatsburger is bij *Immerzeel* vermeld, doch, dewijl zijn overlijden, aldaar, bepaaldelijk op 13 Februarij, 1808, staat opgegeven, zoo moet ik er eene teregtwijzing bijvoegen, namelijk, dat hij op den 7. Februarij, 1808, is overleden, hetwelk men voor zeker kan aannemen, uit het

Iets ter Nagedachtenis van den uitmuntenden Bloemschilder en Lierdichter JAN VAN OS, door T. van Limburg; destijds geplaatst in De Schouwburg der Nederlandsche Letterkunde enz., waar, ten slotte, de volgende dichtregelen te zijner herinnering worden geboekt: „VAN OS, der Dichtren roem, 't sieraad der Schilderlichten, — Een Christen in zijn hart, was lang te goed voor de aard: — Reeds Seraf in Gods oog, wat zou hy hier verrigten? — Onsterflijk bleef hy toch, en vloog dus hemelwaart.” — In 1775, trad hij in den echt met SUSANNA DE LA CROIX, dochter van den portretschilder P. F. DE LA CROIX, — Zie aldaar. — die mede de kunst beoefende. — Zijn Portret, in ovaal, is door B. BOLOMEY del. en door L. PORTMAN sculp. in 8°, waarnaar dat bij Immerzeel genomen is.

OS, (PETER VAN) boekdrukker, en, waarsebijnlijk, houtgraveur, van Breda, die, omstreeks 1480—1510, te Zwol gevestigd was. — *Heinecke, Idée générale* etc. bl. 426, kent aan hem toe de *Houtsnedden van het N. Testament*, in 4°, in 1488, te Zwol gedrukt. Dezelfde figuren zouden later in een *Biblia pauperum* weder gebruikt zijn. — Bij geen ander auteur is mij deze VAN OS als kunstenaar voorgekomen, en ik ben van meening, even als Nagler, dat dit gegeven berigt van Heinecke niet juist is.

OS, (PIETER FREDERIK VAN) reeds bij Immerzeel vermeld, vervolgt met den besten uitslag zijne geliefkoosde Landschappen met vee, waarvan hij, op de meeste Tentoonstellingen, doorslaande blijken heeft geleverd. — De Heer VAN OS werd, in 1859, tot Lid der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten, te Amsterdam, benoemd.

OS (PIETER GERARDUS VAN) is, naar verdienste, door Immerzeel vermeld, die tevens zijn etswerk, als met 18 stuks compleet, opgeeft. Deze opgave van hem, die zijn vriend was, mogt als naauwkeurig kunnen worden geacht, doch ik heb acht-en-twintig stuks voor mij liggen, te weten, de volgende: *Zes stuks staande en liggende Koeijen, in Landschappen*; de Titel is alleen beteekend P. G. VAN OS fec. A°. 1798, in kl. f°.-oblong; hiervan zijn verschillende staten bekend. — *Een Titeltje; een Haan bij een boomstam*, waarop: *Etswerk van P. G. VAN OS. A°. 1811, in 12°*; of er eenige prentjes van ontmrent dezelfde grootte tot dit Werkje behooren, kan ik dewijl ze niet genummerd zijn, niet beslissen; deze zijn: *Een liggende Hond. — Een Paardenkop*, in een haam getuigd. — *Een Koekop*, regts, op zijde te zien; allen beteekend en de gronden wit. — Verder *Vijf stuks*, met staande en liggende *Schape, Geiten en Rammen*, en beteekend, (die met de geiten niet), op verschillende grootte, in 8°.oblong. — *Zes stuks liggende en grazende Koeijen en Schape, en een Man bij een Ezel*, met melkvaten beladen, waarbij eene geit, en de *Titel*, met een staanden *gesadelden Ezel*, en twee liggende goiten, bij eene schutting, waarop P. G. VAN OS f. et excud. 1812; allen in f°.oblong, van ongelijke hoogte en breedte, en beteekend; (de grazende koe, van achter te zien, bij twee liggende schape, niet). — *Een studieblad*, waarop een *Schaap, Paard, Ezel, Ram en Stierenkop*; do grond wit, in f°.oblong; boeteekend. Hiervan zijn verschillende staten bekend. — *Een Landschap*, met een staande en liggende koe, drie lammeren en eene vrouw, bij een ruïne gezeten; N. BERGHEM pinx. P. G. VAN OS fec. in gr. f°. Hiervan zijn staten vóór alle letter. — *Twee paarden in een Boerenschuur*, bij boomgewas, waarbij het voorste stel van een wagen enz.; P. POTTER pinx. P. G. VAN OS fecit; weêrgaê van de vorige. — *Een Riviergezigt*, langs boomgewas, waarbij een windmolen; vier koeijen waden door de rivier, waarbij visschers in eene schuit enz.; S. RUISDAAL pinx. P. G. VAN OS f.; h. 225, br. 200 str. Ned. — Twee stuks: *Eene Landhoeve*, ter rechterzijde een duingezigt; in het midden een stier, aan een touw vastgemaakt; bij hem twee

liggende Texelsche schapen en een ram. — *Een Weiland*; door het hek komt een melkmeisje met hare emmers; daarbij eenige melkkoeijen, bevallig gegroepeerd. Deze zijn, in 1803, bij *Maaskamp*, te *Amsterdam*, verschenen, in bisterdruk, *f* 10.50, in kleuren *f* 12. Zie *Lijst van Nieuw uitgekomen Boeken, Amsterdam*, bij (en door) *A. B. Saakes*, 1804, in 8°, III. deel, bl. 468. — *Twee stuks*, voorstellingen van gebeurtenissen in ons Vaderland, in 1813, als: *Een bergachtig Landschap*, vol gewoel, met gewapende boeren, kozakken, schutters, in het verschiet Pruissische troepen enz., zware rookwolken duiden het bivouac aan. — *Een Dorpsgezicht*, bij winter, waar alle man bezig is, een beladen schuit door het ijs te vloten; op den voorgrond twee staande trekpaarden, die door een jongen worden vastgehouden enz.; beiden luchtig geëtit; niet beteekend; in f^o-oblong; onderaan is de marge zoo ruim, dewijl die voor het inschrift moest dienen, doch dat heb ik niet gezien. — *Een Spotprent* op de Franschen, het vaderland verlatende; aan een hek of barrière staan, bij geschut, de Engelsche en Oranjetroopheën geplaatst, waaruit een Rosinant vlugt, waarop een kale Haan staat, en met eene poot op de krop rust; een Pan, met vleêrmuis-vleugels, houdt een bezem in den linkerarm, en een waterpas in de rechterhand enz.; boven *Vlucht der Geplukte Haan*, en onder een vierregelig vers, op de voorstelling doelende; niet beteekend, in f^o-oblong. — Ik heb een aantal teekeningen van dezen vluggen teekenaar gezien, welke hij van al de bivouacs der Kozakken in ons land heeft gemaakt; ook van die te *Utrecht*, in de Maliebaan, waar zij lang onder den blooten hemel hebben vertoefd; — zij werden, destijds, met grof geld, gretig gekocht. — Voor de bij *Immerzeel* vermelde schilderij: *Het binnenkomen der Kozakken te Utrecht, den 28 November, 1813*, in 1824 den Keizer van *Rusland* aangeboden, heeft hij een diamanten ring ontvangen; ik moet daar nog bijvoegen, dat dit geschenk van een vereerend schrijven, namens Z. K. M. door den Graaf van *Nesselrode*, uit *St. Petersburg*, 18 December, 1824, was verzeld, en welke brief in zijn geheel, in het *Aanhangsel* bij *Van Eynden en Van der Willigen*, bl. 73, te lezen staat. — In hoe ver zijne goede kunst gewild was, blijkt uit de Kunstverkoopning van Prof. *Bleuland*, te *Utrecht*, waarop door den Heer Dr. *G. Munnicks van Cleef*, voor een *Bergachtig Landschap*, met allerlei soort van tam ve en beelden rijk gestoffeerd, *f* 1,530 werd betaald. — In het bekende Prentwerk van *MARCUS* komt zijn *Portret*, rookende uit een duitsche pijp, op bijna 40jarigen leeftijd, voor. Ik bezit datzelfde, door *HEM* geteekend, doch met een sigaar in den mond.

OS, (SUSANNA VAN) geboren *De la Croix*, dochter van P. F. DE LA CROIX. — Zie verder over haar, aldaar. — Zij huwde, in 1775, met *JAN VAN OS*. — Onder de werken, die zeer geprezen worden, zijn portretten, uitmuntend door haar met zwart krijt vervaardigd.

OSERYN. (ISAÄK) Hoewel, in het midden der XVI. eeuw, te *Koppenhagen*, geboren, zoo heeft hij toch de kunst hier te lande, bij den destijds beroemden *CORNELIS KETEL*, geleerd. *Van Mander* maakt daarom ook afzonderlijk melding van hem, als van een der beste leerlingen van *KETEL*, en zegt, dat hij, na aldaar drie jaren vertoefd te hebben, naar *Venetië* vertrok, waar hij zich, even als te *Rome*, tot voortzetting zijner kunst oefening, ophield. Vervolgens keerde hij weêr naar *Denemarken* terug, waar hij veel opgang maakte, en, vóórdat hij het portret van zijn Koning had afgeschilderd, in den bloei zijner jaren, overleed.

OSSENBECK, of OSSENBECK, (*JAN*, of *JOOST VAN*) is bij *Immerzeel* vermeld, als geboren te *Rotterdam*, in 1627, en aldaar overleden, in 1678. Zoo hij van het laatste zeker was, waarom dan niet de bekende berigten wederlegd, die zeggen,

dat hij, in dat jaar, te *Regensburg*, overleed? Dit is de reden, waarom er in *Nederland* geen van zijne stukken voorkomen, dewijl hij zich, na zijne studiën te *Rome* te hebben volbragt, naar *Weenen* begaf, en er voor de Kunstgalerij, zoowel daar, als ook in andere Duitsche steden, veel werken vervaardigde, en zich laatstelijk te *Regensburg* vestigde, waar hij ook zijne dagen geëindigd heeft. — Méér is hij bij ons door zijne fraaije etswerken bekend. Bij *Nagler* vindt men 27 stuks naar zijn eigen teekeningen, 40 naar andere meesters, en drie stuks, bij *Bartsch* niet bekend, beschreven. De goede afdrukken zijn zeldzaam, en worden door de liefhebbers wél betaald; onder anderen, werden op de Kunstverkoop van *Verstolk van Soelen*, in 1847, te *Amsterdam*, gehouden, 11 stuks: „Nr. 228, *Représentation d'une grande Fête équestre Impériale, donnée à Vienne*, une grande planche, d'une finesse extrême, et dix autres, plus petites, inconnues à *Bartsch* et *Rigal*, extrêmement rare,” met *f* 130 betaald.

OSTADE. (ADRIAAN VAN) Dit Artikel is bij *Immerzeel* met warm gevoel voor de kunst geschreven. Ik moet, om der Kunstgeschiedenis-wil, er hier bijvoegen, dat, als de tijd steeds heeft geleerd, te ontdekken, wat ware kunstgewrochten zijn, dit ook met de werken van onzen VAN OSTADE het geval is geweest, waarvan tot een alles afdoend bewijs kan dienen, dat er op de Verkoop van den Heer *J. Harman*, te *Londen*, in Mei, 1844, eene schilderij van A. VAN OSTADE werd verkocht, die, sedert 1793, de volgende verhooging van prijs onderging, zijnde *Een Binnenhuis*. Anno 1793. Kabinet *Praslin*, *f* 4,163. — 1797. Idem *Durny* *f* 3,250. — 1802. Idem *Montalean*, *f* 3,878, — en, in 1844, Idem *J. Harman*, *f* 16,632. Zij heeft dus, in een tijdverloop van 53 jaren, eene verhooging van ruim drie kapitalen ondergaan. — In hetzelfde jaar werd aldaar voor een *Hollandsch huisgezin* *f* 15,840 betaald. Zie *Konst- en Letterbode*, 1844, Nr. 37. — Eene schilderij, onder Nr. 163 der beroemde Verkoop van *Jan Gildemeester*, te *Amsterdam*, in 1800 gehouden, heeft aldaar gegolden de som van *f* 2700, zijnde een *Boeren-gezelschap, van zeven beelden*, die onder de kapitaalste werd opgegeven, h. 14, br. 12 dm., Amsterdamse maat. Dit stuk heeft, in 1844, op de Verkoop van *Peurice*, te *Londen*, *f* 17,040 opgebracht. Zie *Kunstblad*, 1844, Nr. 30. Doeh de hoogste prijs, die voor zijn werk werd betaald, was op de Verkoop van den Heer van *Saeeghem*, te *Brussel*, in 1851, waar een stuk van hem werd verkocht voor de aanzienlijke som van 58,000 francs. In 1857, werd dit stuk weder op de Verkoop van *Th. Patureau*, te *Parijs*, aan den Heer *Moreau* voor 51,500 fres. afgestaan. Het berustte vroeger in de Verzameling van *Van Leyden*. — In de *Galerie d'Artemberg a Bruxelles, par W. Burger, Paris*, 1859, is eene schilderij, door A. VAN OSTADE, 1655, aanwezig, waarvan de Heer *Burger*, blz. 47 zegt: „Comme qualité et comme conservation, l'OSTADE de la vente *Patureau* ne valait pas celui-ci, qui vient des collections *W. Smith*, de *Londres*, *Erard*, de *Paris*, et *Vrancken*, de *Lokeren*.” De hoofdgroep is van zeven personen, rond eene tafel gezeten, waarbij eene vrouw, in het volle licht geplaatst, uit een papier, hetwelk zij in de hand heeft, zingt, met meer personen. — Dezelfde auteur beschrijft in zijne *Trésors d'Art, exposés à Manchester* en 1857 etc., *Paris*, 1857, p. 113, *Zes stuks* schilderijen van OSTADE, van den eersten rang, waarvan Nr. 1 de vermelding wel waardig is, namelijk, de beroemde *Aanbidding der Herders*, beteekend 1667, waarop, onder den schijn der afbeeldingen van *Jozef* en *Maria*, de portretten van ADRIAAN en zijne vrouw zouden voorkomen; ook zegt men, dat de vier herders, eene vrouw en een kind, mede de afbeeldingen zijner familie zouden zijn; gelijk verder, dat dit stuk, in 1736, in het Kabinet van Mevrouw *De Reuver*, te *Haarlem*, was. Dit is echter eene vergissing,

want het komt niet voor in den *Catalogus*, zoo als dat Kabinet, in zijn geheel, voor *f* 40,000, aan den Prins van *Hessen* werd afgestaan, en gelijk hij-zelf dit meldt.—Zie *Catalogus van G. Hoet* enz.; II, bl. 393. — Thans is het in 't bezit van den Heer *John. Walter*, van *Times*. — Het is merkwaardig, dat zijne, in de natuur zoo afzigtlijk gekozen onderwerpen, gansch *Europa* door, op den hoogsten trap der beschaving, als de meest-gevierde kunst, de waardigste plaats vinden, waarover *Taillasson*, in den uitbundigen roem van onzen VAN OSTADE uitweidende, het volgende zegt: „Beaucoup de vérité et l'imitation énergique de ce qu'il y a de plus laid et de plus ignoble dans la forme des hommes, font le caractère distinctif de son talent très-original. Soit qu'il cherche cette espèce de perfection, soit que telle fut sa manière d'imiter la nature, sans qu'il s'en doutât; aucun peintre n'a été aussi loin que lui dans cette singulière route; il est, dans la forme, le contraire parfait des statues antiques, et il s'est élevé jusqu'au sublime de laideur.” Zie zijne *Observations sur quelques grands Peintres etc.*; *Paris*, 1807, in 8°, bl. 222. — Tot de bijzonderheden behoort ook wel: „*Een stuk, verbeeldende een IJgang*, door ADRIAAN VAN OSTADE, h. 28, br. 23 dm. Amst. maat, *f* 80,” verkocht in 1758. Zie *Catalogus* enz. van *P. Terwesten*, bl. 205, en bl. 462: „*Een kapitaal Wintergezicht langs eene Stad, met verscheiden Narre- en Vragtsleden*, zeer natuurlijk, door A. VAN OSTADE, h. 34½, br. 70 dm. idem,” verkocht te *Amsterdam*, in 1765, voor *f* 24. — Het is merkwaardig, dat voor de teekeningen van A. VAN OSTADE thans meer, dan 50 jaren vroeger voor zijne schilderijen, betaald wordt. Zoo werd er op de Verkoopning van *Clausin*, te *Parijs*, voor *Een Rooker f* 88, — voor *Rcizende Muzikanten f* 765, — voor *Een Binnenhuis f* 362, — voor *Tricrac-spelers f* 599, — voor *Drinkende rookers f* 640, alsmede tezelfder tijd, in 1844, voor een compleet stel — waarschijnlijk met veel bijprenten enz. — van zijn etswerk, *f* 3,440 besteed. — Verder wordt in *Smith's Catalogue raisonné of the Works of the Dutch and Flemish Masters, vol. I, and Supplement*, eene volledige beschrijving van ongeveer 380 stuks schilderijen, door A. VAN OSTADE, gevonden. — Eene der voornaamste afbeeldingen van onzen ADRIAAN komt voor op eene schilderij in de *Louvre*, te *Parijs*, waarop hij *zich-zelfen, met zijne gansche familie, zoowel ouders als vrouw en kinderen*, heeft geschilderd. *Zijn Portret*, daarnaar genomen, gaat in Lithographie uit, door *Hesse*, in 1823, te *Parijs*, geteekend, in ^o. — Behalve onderscheiden bekende afbeeldingen, zijn er die minder algemeen voorkomen, dan dat door *J. Gole*, in 4°, in zwarte kunst, naar hem gegraveerd, in een mantel gewikkeld, met een hoogen breeden hoed op, waarvan ik een eersten druk vóór alle letter bezit. — Een *Idem*, buste in ovaal, met afhangende paruik op; *C. Dusart pinx. J. Gole fec.* heeft weinig overeenkomst met het laatstgenoemde. — Verder nog een, door *L. B. Cocler* geëst, hetgeen weêr naar eene andere schilderij, door *Hem-zelfen* geschilderd, is genomen, zittende bij een buste, gedeeltelijk door een gordijn bedekt; hij is met losse halsboord, een hoed op, eene hand bij de kraag, en de andere met handschoenen, op de tafel leunende, voorgesteld. — Bij *Bartsch* en *Nagler* vindt men al zijne etswerken gerangschikt en breedvoerig vermeld. — Welligt is er geen kunstenaar, wiens schilderijen meer algemeen verspreid, en waarnaar zooveel gravuren vervaardigd zijn, als naar die van den wereldberoemden ADRIAAN VAN OSTADE.

OSTADE. (ISAAC, of ISACK VAN) Ofschoon zijn geboorte- en sterfjaar, noch door *Houbraken*, noch door andere auteurs wordt vermeld, zoo heeft *Immerzeel* ze toch op 1613 en 1671 geboekt, zonder vermelding, hoe hij daartoe gekomen is; echter was het alweêr uit *Pilkington*, dat hij dit met zeker gezag heeft nageschreven. Het is

zeker, dat er verschil bestaat, en zal blijven bestaan, zoolang er geen authentiek bewijs van een en ander wordt gevonden. Immers *Bryan-Stanley* zegt, dat hij, in 1617, te *Lubek* geboren, en in 1654 overleden is. Daar het nu bekend is, en bejammerd wordt, dat hij zoo jong der kunst is ontvallen, zoo zou dit laatste bericht hem een ouderdom van 37 jaren geven, hetgeen in dit geval aanneemlijker is dan de 58jarige ouderdom van *Immerzeel*. Het wordt ook wel aan dit jeugdig overlijden toegeschreven, dat zijne schilderstukken zoo weinig voorkomen, en vooral uit zijn besten tijd, die de bruine kleur van zijne eerste stukken niet hebben, maar, integendeel, zilverachtig en van een verwonderlijk dartele en fiksche penseels-behandeling zijn; deze stukken zijn van af het jaar 1644 tot 1649 beteekend, en worden ook ruim betaald. Zoo werd in 1801 een stuk, op *Robi's* Verkoopning voor *f* 4,332 verkocht, terwijl voor hetzelfde stuk, dat thans bij de Hertogin van *Berry* berust, in 1837, *f* 15,672 is betaald. In 1847, was er in de nagelaten Kunstverzameling van den Heer *W. Koopman*, te *Utrecht*, een *IJsvermaak op eene rivier*, enz.; h. 1 el 7 dm., br. 1 el 50 dm., afkomstig uit de Verzameling van *De Smeth van Alphen*, waaruit genoemde *Koopman* het in 1810, voor *f* 520, kocht, en dat bij den verkoop eene verhoogde som van bijna acht kapitalen, namelijk *f* 4,200 opbragt, en door den Makelaar *Brondgeest* is aangekocht. — In den *Catalogus* van *Smith*, bij *A. van Ostaede* genoemd, vindt men eene beschrijving van nagenoeg 112 bekende schilderijen van *ISAAC VAN OSTADE*. — Ook zijn veel zijner schilderijen in plaat gebragt, en is daaronder bijzonder meldenswaardig een werk in houtsnêde, naar zijne teekeningen, *Boeren, satiriek en komiek als Dieren voorgesteld*, 36 bladen, met den titel: *XXXVI aardige Figuren, geïnventeert door IZAAK VAN OSTADE; tot Haarlem. J. Enschede exe.*, in 4°., zonder naam van graveur. — De prentkenners zijn van meening, dat hij ook heeft geëst, als *het Luizenknipstertje* enz., een zeer zeldzaam bld. — *Een Boer, zittende op een half doorgezaagd vat* enz., en *Een boer, die watert, bij een grooten boom* enz., alle niet beteekend, en gewoonlijk voor werk van *ADRIAAN* doorgaande, zegt *Nagler*. — *Zijn Portret*, met de pen en *O. I.* inkt gewasschen, h. 6½, br. 6½ dm Rijnl., was in de beroemde Verzameling van *Van der Marek*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, in 1773. — Ik ken geen gravure van zijn Portret.

OSTERMANN. (CHRISTIAAN) Deze verdienstlijke bouwmeester is in het levensbericht van den Architect *CHRISTIAAN KRAMM*, bij *Immerzeel*, vermeld. — Hij is de zoon van wijlen *Johann Frederich Ostermann* en *Maria Catharina Kramm*, geboren te *Utrecht*, den 2. Augustus, 1819, en heeft zijne opvoeding en de opleiding in dat kunstvak, bij en van zijn genoemden oom genoten. Reeds in den aanvang zijner studiën, behaalde hij onderscheiden Medaljes, als: *twee groote Zilveren*, in den, van *Stadswege*, uitgelooften prijskamp, voor de best vervaardigde bouwkundige afteekeningen van *den Binnen-Domtrans*, of de zoogenaamde *Academie*, te *Utrecht*. Deze fraaije teekeningen berusten op het *Stedelijk Museum* aldaar. — Bij onderscheiden gelegenheden heeft hij zich door zijn talent voor het algemeen bijzonder verdienstlijk gemaakt door smaakvolle en versieringen, sierlijke verfraaijingen, bij openbare feesten, voornamelijk bij het groote, en welligt in de *Nederlanden*, nimmer luisterrijker feest dan te *Utrecht*, tijdens het bezoek van *Z. M. Koning Willem III*, in 1853, werd gegeven, waarvoor hij het hoofdgebouw met al de decoratiën, in den renaissance-stijl, tot ontvangst van Zijne Majesteit, in de *Maliebaan*, heeft daargesteld, en waarvan, bij de beschrijving van dat feest, een afbeelding in druk verschenen is. Evenzoo voor het groote *Zangersfeest*, in 1856, aldaar gehouden, zijnde hij van de *Liedertafel Aurora* tevens werkend lid en secretaris, waarvoor hij de prachtvolle groote zaal gebouwd en gedecoreerd heeft,

die zoozeer de algemeene goedkeuring mogt wegdragen, en waarover wij in de *Stads-Courant van 25 Junij*, 1856, in het Verslag van H. H. Commissarissen lezen, dat „een bijzonder woord van dankerkentenis verdient de Feestdirecteur, de Heer OSTERMANN, als Architect, die het feestgebouw zoo doelmatig en algemeen juist en keurig heeft ingerigt.” — Ook voor het groote Academiefest, in hetzelfde jaar, te *Utrecht*, gehouden, heeft hij, op gelijke wijze, zijne diensten betoond, waarvoor hem een uitmuntend geschenk, tot aandenken, is vereerd geworden, zoo als men in genoemde *Utrechtsche Courant* van den 29. *December*, 1856, leest: „De Studenten-Vereeniging *Mutua Fides* heeft, dezer dagen, aan den Architect OSTERMANN, onzen verdienstelijken stadgenoot, een kostbare *marmere- en bronzen Pendule*, met vereerend opschrift, ten geschenke gegeven, als een kiesch blijk harer waardering der vele en goede diensten, door hem aan de Vereeniging bewezen, ter gelegenheid, dat zij het 44. *Lustrum* der *Utrechtsche Hoogeschool*, op zoo waardige wijze, vierde, niet slechts met een prachtigen optogt in kostuum der XVII. eeuw, maar tevens door een rijk feestonthaal in de fraaije lokalen en tuinen van *Tivoli*, tot welk een en ander de Heer OSTERMANN, onvermoeid, en op velerlei wijze, geheel belangloos, het zijne zoo nuttig bijgedragen heeft.” — Reeds vroegtijdig bezocht hij *België* en *Frankrijk*, en heeft daarna met zijnen oom, in 1851, eene kunstreis langs den Rijn, door *Nassau*, *Keur-Hessen*, *Saxen*, *Pruissen* en *Hanover* gedaan, en later ook *Engeland* bezocht. — Hij heeft achtereenvolgens vele werken ten uitvoer gebragt, als, onder meer anderen, *twee Heerenhuizen*, buiten de Wittevrouwenpoort, op den hoek der steeg bij de R. K. kerk; — de verbouwingen aan 's *Rijks-Munt*, — en, de *Nieuwe Hulp-Munt*. — Verder werd hem, een tijd lang, het oppertoezicht over de Stadsgebouwen te *IJsselstein* opgedragen, alsmede de tijdelijke voorziening voor het Bouwkundig onderwijs aan de Technische School, te *Utrecht*, toevertrouwd. — Thans, door zijn huwelijk met Mevrouw de Weduwe *P. Smits*, geboren *Charlotte Frederike Theodore Jung*, in 1858 voltrokken, is hij meer bepaaldelijk werkzaam in de uitgebreide fabrieken, die onder die Firma gedreven worden.

OTTENS (FREDERIK) is door *Immerzeel* op een te lage schaal geplaatst, dewijl hij graverwerk heeft gemaakt, dat wel genoemd mag worden. Men zie slechts het *Portret* van *François Halma*, A. BOONEN pinx., voor zijn *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, en vooral een eersten druk. — *De Afneming van het Kruis*, naar J. JOUVENET, in 4°, enz. — Hij heeft geestige etsjes gemaakt, gelijk ik er bezit, zoo ik meen, naar de teekeningen van L. BACKHUYSEN, zijnde een *Gezicht op Amsterdam, van het IJ te zien*. — In het groote Werk, *Algemeene Geschiedenis* enz. door *Suikers* en *Verburg*, heeft hij veel prenten, ook naar zijn eigen teekening, gegraveerd.

OTTENS, (JAN) een kunstgraveur en tijdgenoot van FREDERIK OTTENS, zegt *Nagler*, van wien geen levensberigten bekend zijn. *De vier Elementen*, zonder naam van den schilder, en *Mannen- en Vrouwenhoofden*, naar F. BREUGHEL, zijn door hem gegraveerd.

OTTEREN, (HUBERT VAN) een kunstgraveur, te *Luik* geboren, bloeide omstreeks het jaar 1713. *Le Blanc* noemt, van zijn werk, de platen voor de *Plantarum historia universalis Oxoniensis. Pars secunda, de Rob. Morison; Oxonii, 1680—1699, seu 1715*. — Idem voor de *Memorie degli academici gelati de V. Zani*, — en, *Hieronimus de Pratis, eques*.

OTTEVAERE. (AUGUST) Deze hoogst-verdienstlijke beestenschilder, door *Immerzeel* vermeld, heeft steeds den aan hem toegekenden lof in dat kunstvak blijven handhaven, tot het jaar 1856, toen ik in een berigt, uit *Brussel*, vanden 5. Augustus, las, dat AUGUST OTTEVAERE, te *Gent*, in den ouderdom van 47 jaren

was overleden. Hieruit leeren wij zijn geboortejaar 1809, en zijn doopnaam kennen, welk een en ander bij genoemden auteur onvermeld is gebleven. — Zie nog op ODEVAERE. (...)

OUCOOP (JA. HENRICKSZ. VAN) was een glasschilder, die, in het midden der XVII. eeuw, te *Utrecht*, bloeide, blijkens de hier volgende aantekening: „Item JA. HENRICKSZ. VAN OUCOOP 12 gulden voor een glas, met *Stad'swapen*, in de huysinge van Jo. van Wynbergen, oudt-burgemeester van *Amersfoort*. Item 12 gulden voor een glas, met *Wapen*, in de huysinghe van den Heer Bilderbeeck, oudt-burgemeester van *Amersfoort*.” — *Kameraarsrekening der stad Utrecht*, 1543, bij *Dodt, Archief*, III. deel.

UDAAN (JAN) wordt, door *Nagler*, als een portretschilder, die, in den aanvang der XVIII. eeuw, te 's *Gravenhage* bloeide, vermeld, en hij zegt verder, dat hij het *Portret* van S. VAN HOOGSTRAETEN heeft geschilderd, dat door een onbekende is gegraveerd. Noch persoon, noch plaats, noch tijd is goed: alles is fout. Geen kunstenaar van dien naam is mij bekend, maar wel J. OUDAAN, de bekende historicschrijver, die een eerevers onder het portret van en door SAMUEL VAN HOOGSTRAETEN vervaardigd, maakte, dat vóór diens Werk: *Inleyding tot de Hoogeschool der Schilderkonst*, enz. *Rott. rdam*, 1678, in 4°. voorkomt. *Nagler* is door dien naam misleid en heeft van de J. maar JAN gemaakt, dat JOACHIM zijn moet.

OUDENAERDE. (ROBERT VAN) Zie bij *Immerzeel* op AUDENAERD. (ROBERT VAN)

OUDE'N ALLEN. (FOLBERTUS VAN) Zie ALLEN. (FOLBERT VAN)

OUDE'NDYK (ADRIAEN) werd, volgens *Bryan-Stanley*, in 1648, te *Haarlem*, geboren, en had zijn vader EVERT OUDENDYK tot leermeester. Hij schilderde landschappen met vee, zegt *Immerzeel*, doch heeft ook stadsgezigten geschilderd, die door DIRK MAES, toen deze waarschijnlijk nog jong was, gestoffeerd zijn. De hoofdzak zijner werken bestaat meestal uit kopijen, doch meer nog uit brokstukken, aan de werken van ADRIAEN VAN DE VELDE en THOMAS WYCK ontleend, waardoor hij den naam van *Rapianus* verkregen heeft. — Zijn sterftijd is niet bekend, doch in 1696 was hij nog in leven, blijkens eene *Teekening met Ruiters* door hem, in den *Kunst-Catalog* van *Weigel* vermeld.

OUDE'NDYK (EVERT) was, waarschijnlijk, een *Haarlemmer*, die, in 1648, te *Haarlem* bloeide, want zijn zoon ADRIAAN — Zie aldaar. — werd toen geboren. *Immerzeel* zegt alleen van hem: „hij schilderde bedelaars en dergelijke beeldjes uit den lagen stand.” — Dit is te weinig gezegd van dezen bekwamen kunstenaar, die veel andere tafereelen uit den deftigen huislijken stand heeft geschilderd. Immers, vond ik in de *Kunstnatenschap van Wierman*, verkocht te *Amsterdam*, 1762, onder Nr. 55 en 56 van den *Catalogus*, de beschrijving der volgende stukken: „*Een stukje, verbeeldende een Dokter in zijn Studeerkamer, zittende aan eene tafel, met eenige boeken en papieren, en kykende met veel attentie naar een Urinaal, dat hy in zyn eene hand houdt*; alles mede zeer uitvoerig en krachtig gepenseelt door EVERT OUDENDYK, h. 10, br. 8½ dm., en, *Een dito stukje, verbeeldende een Advocaat in zyn Studeerkamer, zittende aan eene tafel, met al zyne daartoe behoorende documenten omringt*; niet minder in kunst dan het vorige, zijnde een weergaê van en door DENZELVEN; h. en br. als 't zelve.” Dezo twee stukken hebben f 64 opgebracht, dat voor dien tijd veel mag worden genoemd.

OUDE'NROGGE, of OUDEROGGE (JOHANNES) is bij *Immerzeel* met een regel vermeld. Over dezen kunstenaar, wiens werken zeldzaam voorkomen, wil ik, om den aard zijner kunst meer van nabij te leeren kennen, het volgende mededeelen. Onder de stukken, in het *Schilderapartement* van wijle Mevrouw CATHARINA BACKER, — Zie aldaar. — die het vervolg uitmaken van den *Catalogus* der rijke

Verzameling van *A. de la Court*, verkocht te *Leyden*, 1766, komen, onder Nr. 194 en 195 voor: „*Een Wever op zyn getouw, met zyn huisgezin*, heel natuurlijk door OUDEROGGE; h. 17, br. 2½ dm., — en, *Een Schoenmaker, met zyn knecht, in een binnenhuis*, door DENZELVE; h. 19, br. 23 dm.,” — thans in 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*. — Nog vond ik op eene Verkoopng van *C. H. Schultz*, te *Amsterdam*, in 1826 gehouden, onder Nr. 87 van den *Catalogus: Eene Koekenbakster, met twee kinderen*, door J. VAN OUDEROGGE. — Ik ben in het bezit van zyn *Portret*, zeer fraai met bruin geteekend, in een ovaal, in 4°. Ik meen, dat dit door HEMZELVEN vervaardigd is. — De naam van *Joost Ouderogge* is mij voorgekomen op de Lijst der Schepenen van de stad *Hulst*, in *Vlaenderen*, op het jaar 1474. — Zie *Beschryving der stad Hulst enz.*; door *J. van Lansberghe*; 's *Gravenhage*, 1687, in 8°, bl. 131. — Welligt kan deze mededeeling leiden, om in de Archiven of Doopboeken, aldaar, berigten over dezen kunstenaar op te sporen.

OUDHEUSDEN (DIRC HENRICSZ. VAN) was een Utrechtsch kunstschilder, blijkens de volgende aantekeningen: „Item DIRC HENRICSZ VAN OUDHEUSDEN, die schilder, van den *Banier endetwee Schuttervaentgens* te schilderen, 4 Phil. gulden.” *Kameraarsrekening*, A°. 1511, bij *Dodt, Archief*, III., 204.

OUWATER (IZAÄK) is ter loops bij *Immerzeel* vermeld; ik moet er bijvoegen, dat, op 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, twee schilderijen van HEM aanwezig zijn, als: *De onvoltooide toren der Nieuwe kerk*, en *De St. Antonie-Waag*, te *Amsterdam*.

OUWATER (JACOB) is reeds, ter loops, bij *Immerzeel* vermeld, zonder eenig berigt betreffende zyn persoon. Ik vond in *Pieter Terwesten, Ms.*, dat hij een Zeeuw van geboorte was, en, behalve bloemen en vruchten, ook landschappen schilderde, zooals er veel van hem voorkomen; voorts, dat hij een geruimen tijd te 's *Gravenhage* heeft gewoond, en vandaar naar *Middelburg* vertrokken is. — Het jaar 1754 voert zyn naam op de Lijst der Confrerie-kamer van *Pictura*, te 's *Hage*. — In den *Catalogus van Schilderijen enz.*, van *Mr. Pieter Cornelis Hasselaar*, verkocht te *Amsterdam*, in November, 1797, vond ik, op bl. 13, Nr. 32, eene schilderij van J. OUWATER, h. 13, br. 15 dm., doek: „Dit aangenaam stukje verbeeldt *Een Gezicht van buiten te zien naar een der Poorten van eene Stad*, gestoffeert met verscheiden beeldjes, en verder een bevallig verschiet; alles is helder, zonachtig en uitvoerig gepenseelt.”

OUWATER. (ALBERT VAN) Het is, indedaad, eene grievige voor de geschiedenis der Hollandse Schilderkunst, dat er, sedert *Carel van Mander*, tot heden, hoegenaamd geene levensberigten nopens dezen beroemden kunstschilder zijn opgespoord, en men alleen uit zyn bekende werken, zyn talent bewonderen kan. Door gebrek aan goede bouwstoffen, hebben de Biographisten, te zynen aanzien niet alleen schrale en magere bescheiden te boek gesteld, maar raadselachtige oordeelvellingen uitgebragt over de werken die al of niet aan hem moeten worden toegekend. Hij is, welligt, de eerste geweest, die hier te lande de kunst van olieverw bij het schilderen te gebruiken, heeft ingevoerd, en zyne school te *Haarlem* vestigde, vanwaar alzo is uitgegaan, wat de VAN EYCKEN voor *Brugge* hebben gedaan; doch men moet de invoering zijner nieuwe bewerking altijd wat later, dan die van de genoemde VAN EYCKEN stellen, hoewel onze ALBERT een tijdgenoot van deze uitvinding is geweest — Al de berigtgevers over hem hebben alleen *Van Mander*, als bron, kunnen raadplegen, en de vreemden hebben, wat deze over hem boekte, zeer verkeerd verstaan, waarvoor *Pilkington* den grond heeft gelegd, en deze is getrouw door latere auteurs nageschreven. Dit echter nog eens daargelaten; maar, hoe kon *Immerzeel*, die de Engelsche berigten

volgde, zoo maar rond weg zeggen: „ALBERT VAN OUWATER werd te *Haerlem* geboren, 1444, en was een der eersten, die met olieverw schilderde.” Dit laatste strookt immers niet met zijn gemeld geboortejaar, en al doet men er 20 jaren bij, en wordt het alzo 1464, dan weet toch nog iedereen, dat in ons land lang vóór dien tijd tafereelen in olieverw vervaardigd werden. — Latere auteurs zijn reeds op dit punt wakker geworden, en meenen zijn geboortejaar veel vroeger te moeten stellen, b. v. *Zani*, die zegt, dat hij in 1370, *Balkema*, dat hij in 1366, geboren werd, en in 1424 overleden is. *Nayler* stelt zijn werkkring omtrent 1400—1448, en voegt er bij, dat hij een tijdgenoot was, doch ouder, van JAN VAN EYCK. — *Alfred Michiels* heeft gelijk, als hij zegt: „Sedert den dood van den kronijkschrijver *Van Mander*, is er geen enkele tekst gevonden, die licht verspreidt over de geschiedenis van ALBERT VAN OUWATER: wij hebben niets dan onvolkomen berichten in de Schilderboeken.” — Wat nu het gestelde geboortejaar 1444 betreft, dit kan niet in *Van Mander* worden gelezen, maar wel het tegendeel, hetgeen door de vreemde auteurs, zoo als ik hier boven zeide, niet goed gelezen is; trouwens, zij halen meestal de oude drukken van 1604, of 1618, in 4°., aan, en nu kan men wel begrijpen, hoe vreemdelingen dien Hollandschen tekst hebben verstaan. Ziehier, om der geschiedenis wil, wat dienaangaande bij *Van Mander*, in de door hem bezorgde uitgave van 1604, wordt gevonden, en het is dus door hem—alléén, dat wij iets zekers van ALBERT weten, die een Haarlemmer was, gelijk ook JAN MOSTERT, ALBERT SIMONZ, en VAN MANDER-zelf. Deze waren allen kunstenaars van gevestigden roem, die hunnen ALBERT niet konden vergeten, en, bijgevolg, veel over hem en zijne werken zullen hebben gesproken. Het is van deze gelegenheid, dat *Van Mander* in zijn tijd gebruik maakte, om op het spoor te komen, in welk jaar nagenoeg bij den bloei van ALBERT stellen mogt. Hieruit blijkt, met hoeveel zorg en belang hij dit alles voor de eer zijner nagedachtenis heeft geboekt, en welk bericht ik ook volkomen vertrouwd, als het naast met de waarheid overeenkomende, al zegt *Bryan-Stanley* (die *Van Mander* niet heeft begrepen), dat het aangevoerde op zwakke gronden berust. — *Van Mander* laat zich in dezer voege hooren: „ALBERT VAN OUWATER, *Schilder van Haerlem*. Alsoo ick in 't ondersoecken doende ben gheweest, om te weten de uyt-nemenste in onser konst, om van voor een deselvighe by orden te laten den anderen achtervolghen: hebben vlytigh gheweest, de oudste eerst op myn Tooneel te stellen, met eenen my verwondert vernomen te hebben uyt geloofwaardige getuyghenis, van desen ALBERT VAN OUWATER, schilder van *Haerlem*, dat hy so heel vroegh een so constigh olyverwe-schilder is geworden; want ick acht, dat uyt eenighe wisse omstandigheden is te ramon, dat hy den tyd van JOAN VAN EYCK soude bereycken; want een oud eerlyck man oft Schilder, ALBERT SIMONZ., tot *Haerlem*, tuyght en segt waerachtigh te wesen, dat het nu in dit jaar 1604 is gheleden 60 jaer, dat hy, ALBERT Discipel was, van den Haerlemschen JAN MOSTART, den welken doe ontrent oudt was 70 jaer, soo datter wel 130 jaeren zyn verlopen, van de gheboorte des voornoemden MOSTARTS, tot desen teghenwoordighen tydt. Nochtans segt ALBERT SIMONZ., een man wesende van goet onthoudt, dat MOSTART seyde noyt te hebben ghekent desen ALBERT VAN OUWATER, noch oock GEERTOEN VAN ST. JANS. ALBERT VAN OUWATER is oock gheweest voor den vermaerden schilder GEERTGOEN TOT ST. JANS, die een discipel van desen OUWATER was gheweest. Dus laet ick nu den leser overlegghen en oordeelen, hoe vroegh te *Haerlem* de schilderconst van olyverwe is gheweest in ghebruyck.” Uit deze oorkonde blijkt, dat hij in het laatst der XIV. eeuw is geboren, en in de eerste helft der XV. heeft ghloeid, zoodat het door *Immerzeel* gestelde

jaar 1444 voor zijne geboorte, veeleer dat van zijn overlijden kan zijn. — Het jaar 1604, door *Van Mander* aangegeven, toen hij de bovenstaande getuigenis van ALBERT SIMONZ. te boek stelde, is door *Sandrart* ook over het hoofd gezien, en die heeft er 1504 van gemaakt, in het levensberigt van OUWATER, zeggende, dat hij toen nog leefde; dit is dus almede eene dwaling. — Het beroemde *Laatste Oordeel* van OUWATER, in de Maria-kerk, te *Dantzig*, aanwezig, is van eene uitmuntende compositie, en wel zóó juist gedacht, dat er fragmenten van worden aangehaald, om tot voorbeeld van de volledigheid dier voorstelling te dienen, zooals in het *Conversations-Lexicon für bildende Kunst u. s. w.*, *Leipzig*, 1836, op het artikel *Engel*, waar, onder een aantal bijgebragte voorbeelden van onderscheiden kunstenaars, dat van den *Aartsengel Michaël* (de Engel van het Wereldgerigt) uit de genoemde schilderij, met eene keurig gesneden afbeelding wordt aangewezen. In de beschrijving daarvan, zeggen *Romberg en Faber*, dat deze schilderij een der hoofdwerken van HANS HEMLING en niet van den Hollandschen OUWATER is, zooals vroeger werd vermoed; — gelijk zij, op het artikel *Dantzig*, de geheele afbeelding hebben gegeven, doch geen bewijs aanvoeren, waardoor een en ander wordt bevestigd of wederlegd; Met allen eerbied voor het genoemde Werk, kan ik dit niet zoo gaaf aannemen, te minder, omdat er geen tegenbewijs voor de vroegere toekenning van OUWATER wordt aangevoerd. De kunstlitterator *G. Rathgeber*, in zijne *Annalen der Niederländischen Malerei, u. s. w.*; *Gotha*, 1844, in f^o., S. 121—124, zegt, immers, bepaaldelijk in de opgave der bekende werken van OUWATER: "Het *Laatste Oordeel*, beroemd Altaarstuk, te *Dantzig*, waar het van *Parijs* weêr terug kwam: hierover wordt na vele beoordeelingen, die het aan verschillende meesters wilden toekennen, door den bekenden kunstbeoordeelaar *P.(assavant)* in het *Kunstblatt*, 1841, Nr. 10, bl. 39, de meening geuit, dat ALBERT VAN OUWATER daarvan de vervaardiger zou zijn. — Verder *De koperen Slang*, en, *Christus aan het Kruis*, als het Oude- en Nieuwe Verbond, rijk voorgesteld, in de *Galerij*, te *Weenen*. — *Esther voor Ahasveros*, tekening, rond, in de Verzamling van den Aartshertog Karel, te *Weenen*. — *Mordechai* wordt, te paard zittende, rondgeleid; in de Verzameling, als boven. — *De Afneming van het Kruis*, beteekend OWA., vroeger in de *Wallrafische* Verzameling, thans in het *Stedelijk Museum*, te *Keulen*. — *Christus van het Kruis afgenomen*, te *Weenen*, volgens vroegere meening aan J. VAN EYCK, doch onlangs echter door hetzelfde *Kunstblatt* aan OUWATER toegescheeven. — *De anonyme Reiziger*, door *Morrelli* uitgegeven, (bl. 76,) noemt eenige landschappen op van ALBERTO DE OLANDA, welke de kardinaal *Grimano* bezat. — *Zijne Afbeelding* komt voor in *Van Mander* in 8°., en is gevolgd naar eene zeer oude houtsnede, h. 62, br. 37 str. Ned., die, waarschijnlijk, aan LAURENS JANSZOOM COSTER — Zie aldaar. — moet worden toegekend.

OVENS (JURIAEN) is bij *Immerzeel*, zonder geboorte- of sterftijd, vermeld. *Bryan* zegt, in navolging van *Pilkington*, dat hij te *Amsterdam*, in 1620, werd geboren, en stelt zijn overlijden op 1668, hetwelk *Bryan* niet heeft overgenomen, als wel bemerkende, dat zulks met eenige bekende zaken niet strookt. Later heeft zijn commentator, *Stanley* er bijgevoegd: „*Nagler* zegt, dat hij in 1600 is geboren, op grond eener Afbeelding van JURIAEN OVENS, die het jaarmerk 1666, anno ætatis 66, voert, en dat hij in 1678 overleden is.” *Heller (L.)* zegt, in *Zweden*, doch dit moet zijn *Denemarken*, en wel te *Sleeswijk*, waar tevens, in de Domkerk, eene *Schilderij* van HEM, van 1644, en een *idem*, van 1670, aanwezig is. — In *Frederikstad* berust een *Altaarstuk*, J. OVENS f. anno Chr. 1675, dus drie jaren vóór zijn overlijden vervaardigd. — In de *Pinakothek*, te *Munchen*,

is, onder de werken van OERARD DOU: *De Afbeelding van een ouden kunstschilder, voor zijn schildersezel gezeten*, die voor het portret van JURIAEN OVENS wordt gehouden, en, waarschijnlijk, hetzelfde stuk is, dat op de Kunstveiling van *Jacob van Hoek*, gehouden te Amsterdam, 12 April, 1719, onder Nr. 93 van den *Catalogus*, voorkomt: „*Het Conterfeytsel van JURIAEN OVENS*, door o. DOUW geschilderd.” — Hij heeft ook de graveerkunst beoefend, waarvan de prenten zeer zeldzaam zijn, als: *De Inwijding der Universiteit te Kiel*, waarvan de feestelijkheden in veld, zeer goed gesneden prenten, met karaktervolle figuren, zijn vervaardigd, voor het Werk *Academie Kiloniae fundatae ejusdem inaugurationis panegyrica descripta. Auctore A. J. Torquato*; 1666, f^o.; h. 7 dm. 3 str., br. 8 dm. — *Joh. Adolph Kielmann Gottorp'scher Kanzler*; h. 8 dm. 7 l., br. 6 dm. 7 l. — *Een Walvisch, waarop vier personen bezig zijn enz.*; JU. ov. fec., 1659; h. 2 dm. 11 l., br. 4 dm. 9 l. Bij *Houbraken* en *Descamps* komt zijn *Portret* voor.

OVERBEEK. (BONAVENTUUR VAN) Ik heb bij dit Artikel van *Immerzeel* alleen te voegen, dat, in het bij hem aangehaalde Werk, *Les Restes de l'ancienne Rome etc.* van VAN OVERBEEK, diens *Portret*, met zijn wapen, voorkomt, in gr. f^o., s. c. LE BLON pinz. C. VERMEULEN sculp., waarnaar dat in *Van Gool* genomen is.

OVERBEEK (LEENDERT) is bij *Immerzeel* vermeld, en ik laat hier eene opgave zijner etswerken, naar zijne teekeningen, volgen, als: 6 stuks *Landschappen, met boerenwoningen en figuren*, in 4°. — 6 stuks *Idem met dieren en figuren*, in f^o. — 6 stuks *Idem en Gezigten bij Haarlem*, met stoffagie; met onderschrift, 1791—1793; in f^o. — *Twee Gezigten van Leyden, na het springen van het kruidschip*, 12 Jan. 1807, gr. f^o. — *Twee kleine Landschappen met hutten enz.* — *De gestrande Zeevisch, tusschen Wijk-aan-Zee en Zandvoort*, met veel figuren, in f^o.

OVERLAAT, of OVERLAET. (ANTONIE) Bij het bericht van *Immerzeel* moet ik nog voegen, dat deze teekenaar een bakker, te Antwerpen, was, die, enkel uit liefhebberij, de teekennen hanteerde, en op den inval is gekomen, om, met pen en inkt, prenten zoodanig na te maken, dat de kopij van het origineel moeilijk te onderscheiden valt. Hij heeft deze bewerking langen tijd zeer geheim gehouden, en, zoo men zegt, menig liefhebber van zeldzame prenten daarmede verselakt; althaus heeft hij zodoende meer waarde aan zijn werk gegeven, dan dikwijls in de originelen gelegen is. Zoo heb ik, in de Verzameling van wijlen den Heer *Six van Hillegom*, te Amsterdam, gezien eene ets van REMBRANDT, zijnde het portret, zoo ik het wèl heb, bekend onder den naam van *Advokaat Tolling*, waarbij *de kopij*, door een Engelsch kunstenaar, zeer bedrieglijk nagemaakt, was gevoegd, zoodat het genoegzaam onmogelijk werd, enig onderscheid in beiden te kunnen ontdekken, voor welke zeldzame, ja, ééuige proef van deze volmaakte kunstnabootsing door den Heer *Six* meer dan het dubbele der waarde van het origineel is betaald. — Ik bezit van OVERLAET eene op dezelfde wijze vervaardigde prentteekening, zijnde *De doek van Veronica*, waarop een fraai hoofd van Christus, met de doornenkroon. Deze is vooral merkwaardig, omdat hierin, behalve de gewone graveerkunst, nog een grooter talent is aangewend, namelijk, dat alles door ééne onafgebroken lijn, die op den top van den neus begint, steeds cirkelvormig, als een spiraaltrek, rondgaat, en zodoende door het verdikken en verdunnen der lijn, soms een weinig geslingerd, in den achtergrond een volkomen geheel vormt. Het tekeningje is groot 90 bij 73 streep Ned., beteekend ANTS. OVERLAET delint., 1765. Er bestaan onderscheiden gravuren in alle formaten van dit meesterstuk der graveerkunst, zooals die mede door C. MELLAN sculp. bekend is. — Hij heeft ook geëst en veel met de drooge naald opgewerkt, als: *Een Landschap bij nacht*, waarin, op den voorgrond, eene glasblazerij; door

de geopende deur ziet men, bij het felle vuurlicht, twee personen in gesprek; op den tweeden grond, een molen enz., bij eene rivier gelegen. In de marge: *Gravé d'après le dessin original de REMBRANDT par OVERLAET. Sous la direction de MARTENAISSIE* (sic), à Anvers, 1761; h. 142, br. 236 str. Ned., zonder marge; fraai bewerkt. — *Een bedelaar en eene bedelaarster*, naar REMBRANDT, 1760. — De ingang van een *Hollandsch dorp*; regts, eene vaart, met een ophaalbrug en een kasteel; naar REMBRANDT, OVERLAET sc., *Antwerp.*, 1761, kl. f., zeldzaam. — *Nagler* zegt, bij vergissing, dat hij een Amsterdammer was.

OVERSTRAETEN (LOUIS VAN) was een zeer bekwaam Belgisch bouwmeester, over wien men in de *Astrca* van *Dr. Wap*, 1851, blz. 278, het volgende vindt aangeeteekend: „Met den *Messenger* voor ons, merken wij tevens op, dat deze vroeger hulde deed aan de verdiensten van den Architect LOUIS VAN OVERSTRAETEN (Jaarg. 1849, bl. 359), en thans zijne grafstede, door JOSEPH GEEFS-ROELANDT gebeeldhouwd, in eenige belangstellende regelen, behoorlijk beschrijft. (Jaarg. 1851, bl. 415.)

OYA. (SEBASTIAEN D') Zie bij *Immerzeel* op NOOYE: (SEBASTIAAN VAN)

P.

PAAPE, of PAPE (ADRIAAN DE) is bij *Immerzeel* vermeld, doch, daar zijne kunst zoo zeldzaam voorkomt, noem ik hier eenige zijner stukken, als: in de *Kon. Galerij*, te *Berlijn*, zag ik een allerlieft kabinetstukje, voorstellende een bejaard Schilder, aan eene tafel zittende, geeft aan twee naast hem staande knapen onderwijs in het teekenen enz. — Op de Verkoopning van *E. L. Tolling*, te *Amsterdam*, 1768, was een stuk, onder Nr. 1 van den *Catalogus*: „*Een Kruidenierswinkel*, waarin verscheiden kooplieden voor de toonbank, en waarachter de koopvrouw staat te wegen, zeer fraai en uitvoerig op paneel geschilderd door ADRIAAN DE PAPE; h. 20 $\frac{1}{2}$, br. 17 $\frac{1}{2}$ dm.,” dat met f 64 werd voldaan, en dit was in dien flauwed kunsttijd goed betaald, dewijl er op dezelfde Verkoopning voor de schoonste BREKELENKAMP dezelfde som, en voor SLINGELAND, TERBURG, en VAN MIERIS slechts de helft dier som besteed werd. Later, in 1827, was op eene *Idem*, te *Idem*, van MULLER, eene *Vrouw, die een haan plukt* enz., in den trant van BREKELENKAMP, welk stuk f 490 opbragt. — In de Kunstnalatenschap van *Mr. J. van der Marek Aegidz.*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, was, onder Nr. 438 van den *Catalogus*, „het *Portret* van ABRAHAM (?) DE PAAPE, *discipel van den beroemden GERARD DOUW*. Dit is door den kunstenaar-ZELVEN geschilderd, op paneel; h. 9 $\frac{3}{4}$, br. 7 $\frac{5}{8}$ dm.” — Blijkbaar is uit de letter A een verkeerd voornaam afgeleid.

PABST, (PAUL) een adelijk Hollander, die in de schilder-, beeldhouw-, en bouwkunde zeer ervaren was, hetgeen hem zeer te stude kwam, dewijl zijn vader te *Antwerpen* is vermoord, en zijne goederen verbeurd verklaard werden. Daarna ging hij naar *Leipzig*, bouwde toen, onstreeks 1490, de schoone St. Pieterskerk, te *Roehlitz*, en maakte zich in die stad zóó beroemd, dat hij tot Burgemeester benoemd werd. Deze kerk heeft hij ook met zijn schilderwerk versierd. — Hij noemde zich PABST van *Ohorn*, of *Ohain*, en leefde nog in 1527, te *Roehlitz*. Zie *Heine's Roehlitz*, S. 276, alwaar ook zijn broeder *Julius* vermeld wordt, die zich PABST VAN POLSENHEIM noemde. — Zie *Nagler*.

PADDEBRUGGE, (H.) ook wel H. L. PADT BRUOBE, welke namen ik beiden op zijne prenten gevonden heb. Hij is een zeer bekwaam teekenaar en graveur geweest, die voor een aantal Boekwerken, in de tweede helft der XVII. eeuw,

hier te lande uitgegeven, de prenten heeft vervaardigd, als, onder anderen, voor *Het Leven en de Daden der Zeehelden* enz. (door *L. van den Bos*), *Amsterdam*, 1676, in 4°, welke prenten geestig geëst en met de burin opgesneden zijn, geheel in de manier van DECKER, en soms ook wel zwellende naar die van ROMEYN DE NOOGHE, zooals de Titel voor *L'Alcoran de Mahomet etc. par le Sieur Du Ryer* etc., *la Haye*, 1683, in 12°, duidelijk doet zien. — Hij heeft, te *Stokholm*, gezamenlijk met WILLEM SWIDDE, de prenten gegraveerd voor het Werk, getiteld: *Succia antiqua et hodierna, Stokholm*, 1693—1714, 3 vol. f^o, bevattende 350 platen. — Het is door dit Werk, dat de vreemde auteurs hem noemen, en zeggen, dat hij te *Stokholm* werkzaam was, ja, zelfs dat men gelooft, dat hij aldaar is geboren; doch zijne vroegere werken heeft hij in *Holland* vervaardigd, en hij zal, even als zooveel anderen, destijds, op goed fortuin, naar zijne landgenooten aldaar zijn overgestoken, en met SWIDDE, het genoemde Werk, als van grooten omvang zijnde en als kunstbroeder, hebben voltooid.

PAENDEREN, of PANDEREN. (EGBERT VAN) Het jaar zijner geboorte, te *Haarlem*, wordt, bij alle auteurs, op 1606 opgegeven, hetwelk ik echter zeer betwijfel. *Nagler*, die 37 prenten van zijn werk vermeldt, zegt, dat hij in 1575 geboren is, doch zonder stellige bewijsgronden. Ik voeg er dus de mijne bij. *S. Ampzing*, in zijne *Beschrijving der stad Haarlem*, bl. 335, van WILLEM en EGBERT VAN PAENDERE sprekende, zegt, dat beiden *Haarlemsche* burgers zijnde, de eerste den 2. Augustus, 1605, voor het vaderland in de wapens is gestorven, en de tweede zijn *Soon*, toen zwaar gewond, tot belooning Vaandrig werd, en in 's lands dienst overleden is; — dus, in 1628, toen deze auteur zijn boek sloot, was hij reeds overleden. — Het schijnt te blijken, dat hij zoodanig zware wonden had bekomen, dat hij niets anders dan het Vaandel kon dragen. Kan nu deze niet de graveur zijn? die al den tijd tot zijn dienst had; immers ja, en dit zou het eerste voorbeeld niet zijn van een werkzamen geest. Maar, hoe heeft hij zich dan te *Antwerpen* gevestigd? dár toch kon zijne betrekking niet wezen. Doch heeft hij er gewoond, en welke bewijzen zijn daarvoor? Indien ja, dan is het een andere, en de *Antwerpsche* zou alsdan een zoon van den Vaandrig kunnen zijn, doch altijd te *Haarlem* geboren, waarover alle auteurs het eens zijn. — Ik, voor mij, houd alsnog den Vaandrig voor den graveur, want, had hij een zoon gehad, die de kunst beoefende, dan zou *Ampzing* dit hebben vermeld. — *Heller (M.)* zegt niet, geboren, maar dat hij omstreeks 1606 bleide. — Later is mij gebleken, dat hij zelf een goed teekenaar is geweest, die zinnebeeldige ordonnantiën vervaardigd heeft, als *Christus, den Medicijnmeester*, die de woorden des Evangelies spreekt; aan zijne linker- en rechterzijde zijn huislijke tafereelen voorgesteld, daar de roepstem des Heeren op toepaslijk is; EGB. DE PAENDRE in. JOANNES CELLE *sculp.* in f^o-oblong; zeer fraaije prenten. — *Immerzeel* zegt, dat hij een stijve manier van werken had, en zijne gravure zwak van effect is. Doch men zie slecht die heerlijke, krachtige gravure, door hem naar de schilderij van DAVID TENIERS gesneden, voorstellende *De Steeniging van Stephanus*, bij *Th. Galle* uitgegeven, en die der *Graflegging van Jezus*, naar A. JANSSENS, uitnuntend gesneden, en beiden door de liefhebbers als zoodanig zeer gewaardeerd. Naar deze werken, en niet naar enkele gelegheids- of Boekprenten moet men zijn talent beoordeelen. — Nog worden als voorname werken van hem opgegeven: *De II. Maagd, in onderhoud met Christus, over het behoud van het mensdom*, naar RUBENS; — *De vier Evangelisten, en de vier Kerkvaders*, naar PETER DE JODE, in f^o. — De ronde platen *Minerva, Juno en Venus*, naar SPRANGER; — naar deze prenten moet men hem niet beoordeelen. — Het portret van *Maurits, Prins van*

Oranje, te paard, met een veldslag op den achtergrond, naar TEMPESTA. — Vier prenten van *den zieken Man en den Doctor*, naar GOLTZIUS, zeer raar. — Eenige groote platen voor de *Académie de l'Esplé*, door THIBAUT. Dit buitengewoon groote boekwerk, waarvan ik een exemplaar bezit, kan ook het talent van onzen EGBERT niet verhoogen, dewijl er slechts dorre mathematische automaten, volgens de leer der wiskunst, in voorkomen. Zie verder over genoemd Werk op BOLSWERT. (SCHELTUS à)

PALAMEDESZONEN. Zie bij *Immerzeel* op STEVENS. (ANTON EN PALAMEDES PALAMEDESZ.)

PALERME, of PALERMO, (ANTONI) *Antoniszoon*, werd geboren te *Mechelen*, en op Vrijdag, den 2. September, 1547, poorter van *Antwerpen*, en in de Poorterboeken, als Kunstschilder, opgeteekend. In 1555 was hij Deken van het *St. Lucasgild*, aldaar. Hij deed in de maand September, 1565, met meester *Peeter Franss.* bij den drukker *Gilles van Diest*, de *Kaart van Antwerpen* verschijnen, die, volgens de meting, in persoon gedaan, door *Virgilius Bononiensis* en *Cornelis Scribonius Grapheus* vervaardigd, en door *Virgilius*, naar de levende overeenkomst, meetkundig afgeteekend werd. Deze kaart komt in steendruk voor in het *Historisch Onderzoek naer den Oorsprong en den waren Naem der openbare plaetsen en andere Oudheden der Stad Antwerpen*. De Latijnsche genitief, (ANTONI) zegt de Heer *Theod. van Lerijs*, wordt ten onregte door ANTONIUS PALERMIUS, in plaats van PALERME, of PALERME, verklaard. Zie *Album der St. Lucasgilde enz. Antw.*, 1855, in 4°. bl. 59. — Het was deze PALERME, die, met ADRIAEN VAN HELMONT, zoo bijzonder onder de kunstenaars te *Antwerpen* uitmuntte door zijn schilderwerk, voor de *Inkomst van Philips II*, Koning van *Spanje*, in 1555, vervaardigd. Zie *Van Erborn, Aenteekeningen aengaende St. Lucasgilde enz., te Antwerpen*, 1822, blz. 17; en verder bij mij op BACKER, (JAQUES DE) die bij hem inwoonde, (zoals *Van Mander* duidelijk vermeldt,) en zeer in zijne verdienste onderdrukt werd, om zich door zijn talent te verrijken. Daar vindt men tevens vermeld, dat deze DE BACKER ook somtijds JAQUES VAN PALERMO, naar zijn meester PALERMO, — die schilder was, en tevens koopmanschap in schilderijen deed, — genoemd werd. Dit was zeker en alleen wegens kunst, welke hij, op de genoemde wijze, door jonge schilders deed vervaardigen. Dewijl nu, voor zoover mij bekend is, geen JAQUES DE BACKER in de Gildeboeken te *Antwerpen* voorkomt, zoo vraag ik, of hij misschien niet als JAQUES VAN PALERMO is ingeschreven?

PALERMO. (JAQUES VAN) Zie op PALERME. (ANTONI)

PALING. (IZAAK) *Immerzeel* zegt van dezen bekwamen portretschilder, dat hij een Leydenaar was, doch dit schijnt alleen dáárop te berusten, dat hij een leerling van ABRAHAM VAN DEN TEMPEL, aldaar gevestigd, is geweest, zooals *Houbraken* ons berigt, doch geen woord van zijne geboorteplaats rept. Zijn overlijden schijnt niet naauwkeurig bekend te wezen, want, toen laatstgenoemde auteur, in 1719, zijn *derde deel* schreef, — dat na zijn overlijden in 1721 is uitgegeven, — zegt hij, op bl. 168: „thans is hy nog in leven, en hout in zyn ouderdom die oeffening tot zyn tydverdrijf.” — Daar nu deze eerste druk niet in ieders handen kwam, en men bij den tweeden, in 1753, heeft kunnen goedvinden, geen enkelen regel sedert het tijdsverloop der eerste uitgave, zoo noodig voor de geschiedenis, te verbeteren, is de aangehaalde tekst daarin eveneens te lezen, waardoor men, in zijne eenvoudigheid, tot anachronismen geleid wordt. — Hij schijnt niet anders dan portretten te hebben geschilderd, tenminste, andere onderwerpen zijn mij nimmer van hem voorgekomen, en *Weyerman* zegt: „Hoe dat hy op het best van zyn tyd heeft geschildert, konnen wy niet zeggen, maar

wy hebben konterfytscels van zyne gryze dagen gezien, die ons niet aanstonden." Ik geloof wel, dat het verschild groot kan zijn, doch ik heb bij den Heer *M. D. de Bruyn*, te *Utrecht*, een portret gezien, door hem in 1703 geschilderd, levensgroot als buste, in ovaal gevat, zijnde de afbeelding van den beroemden litterator *Pancratius van Maaswijk*, *Rector der Latijnsche Schole*, te 's *Gravenhage*, dat, zeker, tot de goede kunst van dien tijd behoort.

PALING, (WILLEM JAN) een Stichtenaar, die, lango jaren, te *Julfaas*, bij *Utrecht*, heeft gewoond, tot omstreeks 1830, en toen, als Teekenmeester, op een beroep naar 't *Nieuwe Diep*, bij den *Helder*, is vertrokken, waar hij, den 10. Mei, 1848, in den ouderdom van 71 jaren, is overleden, nalatende, bij zijne huisvrouw *Alida van Olst*, een zoon, *P. J. Paling*. De hoofdzaak zijner bezigheden bestond, voornamelijk, in het vervaardigen van teekeningen met waterverven, naar oude schildrijen, die in zijn tijd bij de liefhebbers nog al waren gewild. Hij was zeer langzaam in zijn werk, en, bijaldien zijne vrouw niet enig fortuin bezeten had, zou hij het niet breed gehad hebben. — Hij heeft eenige teekeningen van **PIETER CHRISTOFFEL WONDER** in lithographie gebragt, alsmede de *Portretten* der Utrechtsche professoren *Van Heusde* en *Van Goudoever*, naar de bekende gravuren, in 9°.

PALTIE (ADRIAAN) is bij *Immerzeel* vermeld, en volgens *Nagler's* berigt, in 1790, overleden.

PALTIE. (GERARD JAN) Bij het Artikel van *Immerzeel* voeg ik nog, dat er twee afbeeldingen van dezen GERARD JAN PALTIE staan beschreven, als eene in den *Catalogus* der Verkoopng van *Wierman*, te *Amsterdam*, 1762, onder Nr. 101: „Een schoon kaarslicht vertoont het Portret van den Schilder, zittende aan eene tafel, met een teekennen in de hand, en op dezelve een kunstboek, en eenige papieren, benevens een pleister borstbeeld, op een pedestaletje; dit portret, dat zeer wel gelykt, wordt door het kaarslicht van anderen opgedaagd, weshalve de Heer *Van Gool*, in zijn Eerste Deel der *Ned. Schilders* enz, pag. 471, daarvan zegt, dat het op eene zeldzame wyze moet geschilderd zyn; door HEM-ZELVEN geschilderd; h. 15 $\frac{1}{4}$ dm., br. 12 dm.” — en, onder Nr. 439 van den *Catalogus* der Kunstverzameling van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkoekt te *Amsterdam*, 1773: „Deze Kunstschilder heeft zich-zelven verbeeld, hebbende een prent in de hand, die het grootste gedeelte van een kandelaar, en het licht van eene kaars bedekt; op de tafel ligt een papier; in 't verschieft staat een schilders-ezel en verder bywerk, zeer uitvoerig en ongemeen fraay van licht en donker, door GERARD JAN PALTIE; h. 19, br. 15 dm.” — Zijn Portret komt voor bij *Van Gool*.

PALTIE. (JAN) Bij het berigt van *Immerzeel* moet ik nog voegen, dat er, behalve het geëtste Portret van *Wielen*, nog *Een rustende man*, in een landschap, naar **BLOEMAERT**, van hem bekend is, en dat hij ook, in den trant van zwarte-kunst, het Portret van *Hemsterhuis* heeft gegraveerd. — Zijn Portret komt voor bij *Van Gool*.

PALUDANUS. (HENDRIK, WILLEM en CRISPYN) Deze worden allen door *Nagler*, onder den naam van **PALUDANUS**, opgevoerd; doch zie bij *Immerzeel* op **VAN DEN BROECK**, en het is alleen **WILLEM**, die *Paludanus* gebijnaamd was. — **CRISPYN** wordt door *Van Mander* als leerling van **FRANS FLORIS** opgegeven, maar niet **HENDRIK**, zooals *Nagler* van hem-alleen zegt, en dien hij als een broeder van **WILLEM** vermeldt. — Van het daar verder bijgevoegde is mij nergens iets gebleken, noch bekend, en hoe hij het monogram *c. v.*, aan elkaer gehecht, alsdat van **CRISPYN PALUDANUS** opgeeft, begrijp ik niet, dewijl het merk van **CRISPYN VAN DEN BROECK C. V. B.**, op verschillende wijzen aan elkander gehecht, algemeen bekend is.

PANDEBUS. (JOHANNES) Mij is eene gravure in 4°. voorgekomen, door **C. VAN**

DALEN, voorstellende *Do. Joannes Maccovius*, een Nederlandsch Godgeleerde, door JOH. PANDEUS *pinx.*, en ik vertrouw, dat deze welligt de kunst voor uitspanning beoefend heeft. Naar de gravure te oordeelen, moet zijn schilderwerk meer dan middelmatig zijn geweest.

PANDERS (A. VAN) was een bekwaam teekenaar, die mij echter alleen bekend is door eene afteekening van den *Brand der Kapel, te Alkmaar*, in 1760, in prent gebracht door s. FOKKE, in 1762, die echter ook de beeldjes heeft vervaardigd, zoodat alleen het bouwkundig gedeelte van PANDERS was; hieruit zou ik kunnen afleiden, dat het laatste zijn kunstvak is geweest.

PANEELS (WILLEM) is bij *Immerzeel* vermeld, en ik laat daar nog op volgen, dat *Nagler* 33 stuks gravuren (waarvan er 31 naar RUBENS, en daaronder ook *diens Portret*) beschrijft. — Hij heeft verscheiden zijner geëtste prenten zelf beteekend, als *discipel van RUBENS*; dit zal echter wel in de verte geweest zijn, want de Gildeboeken kunnen hier niets bevestigen, dewijl er maar één zijner discipelen, namelijk JACOB MOERMANS, — Zie aldaar. — is ingeschreven. Ik vermoed, dat er destijds velen zijn geweest, die zich dien titel aanmatigden, even als in het begin dezer eeuw alle Fransche kunstenaars zich naam door een Naam zochten te maken, en dus overal op hunne werken schreven: *Elève de DAVID*.

PANNEBAKKER. (J.) Tien stuks afbeeldingen, in prent, van de *Poorten te Haarlem*, gaan op zijn naam, als vervaardiger daarvan, uit. Zie den *Catalogus van K. Kaan, Haarlem*, 1852, bl. 3.

PANTEN, (CASPAR) een vindingrijk kunstenaar, die, in het begin der XVII. eeuw, in *Holland*, bloeide. De hiervolgende oorspronkelijke bescheiden, vooral het verzoek om Octrooi, getuigen, hoe vroeg zijne kunst hier te lande reeds was bekend: „Is CASPER PANTEN, Beeldhouwer, burger tot *Amsterdam*, geaccordeert Octroy, omme voor den tyt van negen jaeren, alleene in de Vereenichde Provinciën te mogen maecken, ofte doen maecken, seecker Instrument, by hem geinventeert, daermede men metten eersten een groote quantiteyt waters kan vuytmalen, sonder meer molens als dese te behooven, die den anderen toemalen, als voor desen is geschiet, ende noch by gebreecke van dese inventie moet gedaen worden, seer nut ende bequaem, omme meeren ende andere binnenwateren, oock eenige grachten ende anders lichtelyck drooch te maecken. Verbiedende &c. *Resolutie der Staten-Generaal*, 6 Februarij, 1617. — Op het naerder vertoon, gedaen by CASPAR PANTEN, Beelthouwer, tot *Amsterdam*, (gehoort het rapport van de Heeren Pieck ende Magnus, die het model van des Suppliants inventie hebben gesien) is des Suppliants Octroy hem geaccordeert den 6 deses, voor vyff jaeren verlengt tot negen jaeren op de voorgaende condition ende restriction. *Resolutie*, 11 Februarij, 1617. — Op te requeste van CASPAR PANTEN, Beeltsnyder, burger tot *Amstelredam*, versouckende Octroy totte inventien by hem al reede gevonden, ende die hy noch vinden sal, syn leven lanck geduyrende, van seeckere conste van steengieten ende boetseren van posten, colommen, figuren, schoorsteenmantels enz. Is verstaen, dat alvoren hierop te disponeren, den suppliant hare Ho. Mo. eerst sal presenteeren ende laten sien d'inventien in de voors. requeste verhaelt. *Resolutie*, 21 Aug., 1617. — CASPAR PANTEN, Beeltsnyder, burger ende inwoonder der stede van *Amstelredam*, heeft hare Ho. Mo. gepresenteert ende laten sien eenige van syno inventiën ende conste van steengieten, boetseren van posten, colommen ende figuren in schoorstenen, omme te mogen obtinieren zyn versocht octroy, maer is 't selve syn versouck affgeslagen. *Resolutie*, 25 Aug., 1617", bij *Dodt, Archief*, VII. deel. — Of de Staten niet genoeg waren ingelicht, of dat zij begrepen, dat deze uitvinding nadeelig op de beeldhouwerij zou werken,

een van beiden, moet wel het geval zijn geweest, want spoedig daarna, zijn zij op hun besluit teruggekomen: „Is CASPAR PANTEN, geaccordeert Octroy omme voor den tyt van dryc jaeren naestcommende alleene te mogen maecken ende gieten het werck ende patronen by hem daerentusschen te inventeren ende boutseren. *Resolutie*, 30 Aug. 1617,” bij *Dodt, Archief*, VII. deel.

PANUS (E. VAN) is een kunstenaar, die, bij mijn weten, nergens staat vermeld. Ik lees in den *Catalogus* der nagelaten Kunstverzameling van *Vigelin van Claerbergen*, te *Leeuwarden*, verkocht in 1846, onder Nr. 73: „*Een Krijgsman*, ten voeten uit geschilderd, gemerkt E. VAN PANUS, h. 51, br. 32 dm., paneel.” — Hij zal tot de oude School behooren, dewijl hij in dien *Catalogus*, onder de oude meesters voorkomt.

PANVINUS (ONULPHUS) is, bij *Immerzeel* en anderen, als een Antwerpsch graveur vermeld, — *Nagler* alleen, denkkelijk bij vergissing, zegt van *Amsterdam* — die omstreeks het jaar 1568 bloeide. — Onder zijne werken wordt ook opgegeven een Portret van RUBENS; dewijl nu een zijner voornaamste werken *Elogia et Imagines Pont. Max. ad viv. delin.*, 1568, 27 portretten bevat, zal hij, bij de verschijning daarvan, wel op middelbaren leeftijd geweest zijn, en, daar RUBENS in 1577 geboren werd, zoo had hij nog een reeks van jaren moeten leven, om diens portret te kunnen graven; hieruit zou ik bijna durven besluiten, dat er weder eene gaping is in den tijd, of dat het bedoelde portret aan een ander graveur moet worden toegeschreven. — *Zani* noemt ONOFRIO PANVINUS, een teekenaar en graveur van *Verona*, die omstreeks dien tijd werkzaam was.

PAPE. (JODOCUS, of JOSSE DE) Zie op PAPE, (SIMON DE) den Oude.

PAPE, (SIMON DE) de Oude, was een zeer bekwaam bouwmeester, die, in de tweede helft der XVI. eeuw, te *Audenaerde*, werd geboren. In het Doopregister van de St. Walburgs-kerk, aldaar, staat aangeteekend: „(11 Junij, 1585) baptizavit Egidius, SIMONEM DE PAPE, filium *Judoci*. Suseipientibus *Ludovico van Bracle* et *Margarieta van den Hecke*.” — Zijn vader JODOCUS, of JOSSE DE PAPE was een zilversmid, en hanteerde daarbij de graveerkunst, en men mag aannemen, dat deze het eerste onderwijs in de kunst wel aan zijn zoon zal hebben gegeven. — De schoone hoofdletters (initialen), die het titelblad van het Register der Rekeningen der Corporatie van St. Michiel versieren, dat met den naam SIMON DE PAPE beteekend is, bevestigen, dat hij reeds in 1613 eene groote bedrevenheid in de teekenkunst had verkregen. Een zijner eerste bekende werken, als bouwmeester, was een gewelf op het Korenluis, in 1614. In het volgende jaar werd de verhooging van den toren der St. Walburgs-kerk, door den Magistraat van *Audenaerde* hem toevertrouwd, hebbende hij niet alleen het plan daarvoor gemaakt, maar ook al de werkzaamheden, tot aan de geheele voltooiing, in 1627, bestuurd. — In 1617, werd hij tot Stads-bouwmeester aangesteld; in het Register d'Offiees, f°. 79, leest men daaromtrent: „Seepenen hebben gheadmitteert thaerlieder pensioene, omme de stede-wereken te visiteren ende henlicden daaraf rapport te doene, SIMON DE PAPE, omme alsdan daerinne te voorsien te syne, naer dat twerek verheeschen zal, op de jaerlyksehe reconnaissance van twelf guldenen boven den loon, die hy SIMONEN verdienen zal, als hy dadelyk besoigneren zal in de stede-wereken te vervoorderen. Ende heeft ghedaen den eet van getrouwicheyt.” — In 1619 heeft hij de brug, uit twee bogen bestaande, over de *Schelde*, tussehen de wijk *Slapersfort* en de *Eynestraet*, gebouwd. Wat welf tot de fraaije bouwkunst behoort, en door hem voor de Priorin van het O.-L.-Vrouwe-Hospitaal, te *Audenaerde*, werd vervaardigd, is een gebouw, bestemd tot logement voor aanzienlijke personen, en voornamelijk voor de Bisschoppen.

en hetgeen nog de Bisschops-wijk (Quartier épiscopal) genoemd wordt. — Zie hier eenige aantekeningen, het gemelde gebouw betreffende, zooals die in de Registers der Rekeningen van het O.-L.-Vrouwe-Hospitaal gevonden worden, en tusschen de jaren 1623—1633 voorkomen: „Item betaelt SYMOEN DE PAPE, voor instructie ende modellen te stellen van seker huis, dat Mevr. schiet te makene, mitschaders het ordonneren van de boomen daertoe dienende, tsamen XXXVJ. lib. par. — Item Mevrouw heeft besteedt aen Mr. Charles Pennynck te maken eenen ghevel van cossynen steen, dienende tot haer nieuw werck, voor welcken ghevel Mevrouw heeft beloofd te betalen de somme van vier duizend pond par., ende dat ten drie paymenten, volghende het contract van datum den 12 IXber. 1624, dus over het eerste payment XIJe lib. par. — Item aen SYMOEN DE PAPE over synen dienst ghedaen int trecken van de ghevel van het nieuw werck met noch andere diensten, IIJe lib. par. — Item aen SYMON DE PAPE over synen salaris int beleen van het nieuw werck, Je lib. par. — Item betaelt aen SYMOEN DE PAPE voor het trecken van cenen patroon, XXX lib. par. — Item SYMON DE PAPE als injeniheer (Ingenieur) van de wercken, voor zynen dienst, LXXIJ lib. par. — Item aen SYMON DE PAPE, voor het trecken van de patroon van de nieuwe wercken ende onderwysen (voor de jaren 1626, 1629 en 1633) IJeXVJ lib. par.” — Bij het woeden der vreeslijke pestziekte van 1636, is hij mede het slagtoffer daarvan geworden, op den 13. September, oud zijnde 51 jaar. — Hij is gehuwd geweest met *Catharina Stevens*, die in 1632 overleed, hem nalatende zeven kinderen, te weten: *JOSSE*, *Jan*, *Catharina*, *Maria*, *SIMON*, *Jacob* en *François*. — *JOSSE*, de oudste, en *SIMON* hebben de schilderkunst, als hun beroep, uitgeoefend. — Van den eerste is ons niets, betrekkelijk zijn levensloop of werken, bekend. De Heer *Van der Meersch* doet hem bij de poorten van *Rome*, als door roovers vergiftigd zijnde, bezwijken, (*Messenger des Sciences historiques*, 1845, p. 18.) — Eene aanhaling uit het Register van den staat des boedels bevestigt de waarheid, dat *JOSSE* zich, bij den dood zijns vaders, te *Rome* bevond; doch dit is ook alles, wat men stellig weet; het overige is er bijgedacht. Zie hier die oorspronkelijke aantekening: „Staet ende prys van goederen, achtergelaeten by SIMOEN DE PAPE, fs. JOOS, overleden binnen deser vors. stede van *Audenaerde*, op den XIII. September XVIe zesendertich m. s. welcken staet maecken ende voor Ul. myne heeren schriftelick overbryngt *Jan de Pape*, by houwelijk syn selfs, omme hem, JOOS DE PAPE absent, als wonende binnen de stad *Roome*” etc. — Van zijn schilderwerk is slechts één stuk voorgekomen in de nalatenschap van zijn broeder, *SIMON DE PAPE*, — Zie aldaar. — met zijn naam JOOS DE PAPE beteekend, voorstellende „*Onse Lieve Vrouwe*.” — Zie over dit berigt de aangehaalde bron aan het slot van het Artikel *DELEHAYE*. (*PIERARD*)

PAPE, (*SIMON DE*) de *Jonge*, zoon van den bouwmeester van dien naam, — Zie aldaar. — die te *Audenaerde* werd geboren, en ook overleden is. Van zijn levensloop en kunstbeoefening is slechts weinig bekend; het is alleen door zijne voortbrengselen, welke hij ons te *Audenaerde* heeft nagelaten, dat zijn naam voor de vergetelheid bewaard bleef. Ik wil er hier eenige opnoemen, als: *De Groetenis van de II. Maagd*, 1663, in de *Eyne*-kerk. — *De Huwelijkszegen van de H. Maagd met St. Joseph*, 1663, in dezelfde kerk. — *St. Maarten bezweert een bezetene*, 1666; kopij naar *JORDAENS*, in de *Materkerk*. (?) — *De Aanbidding der Herders*, 1666, in de *Eenaeme*-kerk. — *De Vinding van het H. Kruis door de Keizerin Helena*, 1672; in de kerk van O. L. Vrouw van *Pamele*, te *Audenaerde*. — *De Aflating van het kruis*, naar *RUBENS* gevolgd, afgewerkt in 1674, in de *St. Walburgskerk*, te *Audenaerde*. — *St. Maarten*

snijdt een stuk van zijn mantel, voor een arme; beschadigd, in de kerk te Volkeghem. — De volgende stukken worden aan hem toegekend: *De Verlossing der Christen-slaven; in de St. Walburgskerk.* — *De Doop van Christus, in dezelfde kerk.* — *Het bezoek der drie Engelen bij Abraham, in dezelfde kerk.* — *De Aanbidding der Herders; een uitmuntend stuk, in de Neder-Eenaeme kerk.* — *Het Wapen van Spanje, omgeven door roode draperiën, die door vier Engelen gedragen worden, in de Schepenzaal, op het Stadhuis, te Audenaerde.* — In 1691 was hij reeds overleden, dewijl er eene minuut-acte van de verdeeling der nagelaten goederen bestaat, die, bij den dood der weduwe, aan hare vier kinderen zijn toegedeeld, en op dat jaar, den 18. December, is geteckend, luidende: „Voor Ul. myne Ed^e. heeren, oppervooghdⁿ der stede ende eale van Audenaerde. Verdeelinghe van meublen, competerende het sterfhuys van *Joë. Floreneë Franchoise Behaeghe*, weduwo was van Mr. SIMOEN DE PAPE *filius* SIMOEN, tusschen hare vier erfghenamen, to weten Sr. SYMOEN DE PAPE, *Gillis de Pape, Florence de Pape*, ghetrouwt met *Joseph de Bouch*, ende *Maria Anna de Pape*, inder manier als volgt” enz. zijnde hier alleen genoemd schilderijen, teekeningen, prenten en boeken, die in vier deelen, naar vermeende woorden, gelijk zijn gedeeld, terwijl bij het lot aan elk één deel is geworden. Zie over dit berigt de aangehaalde bron aan het slot van DELEHAYE. (PIERARD) — Zijn zoon, SIMON, vond ik, omstreeks 1750, te *Parijs*, als portret- en historieschilder, en aldaar SIMON DU PAPE genoemd.

PAPENHOVEN (ALEXANDER VAN) is bij *Immerzeel* vermeld. Ik voeg er bij, dat hij den 14. Julij, 1668, te *Antwerpen*, werd geboren, en de zoon van een poppenmaker was. — Hij leerde de beeldhouwkunst bij ARNOLDUS QUELLINTS, *den Jonge*, bijgenaamd den Antwerpsehe, en heeft 12 jaren in de Hoofdstad van *Denemarken* gewoond. In 1740 was hij een der zes meesters, die, bij tijdelijk gebrek aan fondsen der Akademie van *Antwerpen*, om niet onderwijs aan de leerlingen gaven. — In 1752, werd hij door eene beroerte overvallen, die hem zóó verzwakte en onbekwaam tot werken maakte, dat *Alexander Franciscus Schobbens* in zijne plaats als Directeur der gemelde Academie werd aangesteld. Zie *Jaerboek der Gilde van Sint-Lueas te Antwerpen*, enz. door J. B. van der Straelen; *Ibid*, 1655, bl. 239 en 258.

PARCELES. (JOHANNES) Zie bij *Immerzeel* en bij mij op PERCELLES. (JOHANNES)

PARDANUS (ABRAHAM) vond ik, als gezelschapschilder, alleen bij *Houbraken*, II., bl. 145, onder een aantal Antwerpsehe kunstenaars, ter loops vermeld. — Hij zou, volgens de tijdsrangschikking, die daar in acht is genomen, omstreeks het midden der XVII. eeuw hebben gebloeid. — Ik bezit zijn geteckend *Portret*, in een ovaal, van voren, een muts, met bonten rand, op het hoofd, en een kamerjapon aan; daaronder met grootte kapitale letters ABRAHAM PARDANUS, en achter op beteekend: „ABR. PARDANUS, *Schilder, te Haarlem.* CORN. VAN NOORDE *fecit, naar 't schildery.*” Hieruit zou blijken, dat hij te *Haarlem* zijn kunstbedrijf, en wel op gevorderden leeftijd, zooals de Afbeelding hem voorstelt, heeft uitgeoefend.

PARMANTHER. (PHILIPPE) Bij het artikel, door *Immerzeel* over dezen bekwamen Belgischen beeldhouwer gegeven, die tot 1843, toen hij zijn Werk sloot, de voornaamste zijner werken heeft vermeld, voeg ik alleen nog, dat hij het Monument ter eere van *Charles van Hulthem, Curator der Universiteit van Gent* enz., in 1832 overleden, heeft vervaardigd, zijnde deze zeker de beroemdste boek-liefhebber, die in de *Nederlanden* ooit heeft bestaan, en eene uitgebreide verzameling van Boeken, Handschriften enz. naliet, door *Belyë* in haar geheel aangekocht, voor 's *Rijks-bibliotheek*, te *Brussel*. Het Monument is hoog 3 el 45 centimeter, bij 1 el 60 cent. breed. Het stelt voor, in Basrelief, de stad

Gent, als Stedemaagd gezeten, omgeven van de attributen der Schoone Kunsten; daarnevens een staande Pallas, met een eikenkroon in de rechterhand, welke zij boven het medaljon, de afbeelding van *Van Hulthem*, houdt, die in de linkerhand door de Stedemaagd wordt opgeheven. Dit Monument is geplaatst in de groote zaal van de *Société Royale de Botanique à Gand*. Zie *Messenger de Gand*, 1844, p. 285, waar tevens, bij den lof, over dit kunststuk geuit, eene afbeelding er van voorkomt.

PARMENTIER. (L.) Deze kunstenaar heeft een *Titel* gegraveerd voor het Werk van PHILIP WOUWERMAN, en *diens Portret* in den grond er van aangebragt, naar eene teekening van J. DE LA JOYE. Daar er geen melding wordt gemaakt tot welk land hij behoort, zoo kan hij even goed een Belg, als een Franschman zijn, dewijl de naam PARMENTIER onder de kunstenaars dier beide landen voorkomt.

PARRE. (MATHIAS) Deze verdienstlijke landschapschilder werd den 22. Februarij, 1811, te *Amsterdam* geboren. Hij heeft de eerste opleiding in de kunst van VAN DER STOK en van TEN KATE genoten, en verder de natuur tot leidsvrouw genomen, waardoor hij, ofschoon dikwijls door zijn ziekelijk en zwak gestel verhinderd wordende, toch vele fraaije land- en boschgezigten, op de Tentoonstellingen, van af 1834 tot 1848, geleverd heeft. — Zijne werken zijn bij de liefhebbers wèl gewild en vooral in *Duitschland* geplaatst. — Bemind en geacht bij zijne kunstbroeders, is hij reeds den 27. April, 1849, ongehuwd, te *Amsterdam*, overleden. — Zijne zuster is gehuwd met den Heer JOHAN PHILIP MENDER, — Zie aldaar. — bij wien verscheiden zijner schilderijen, tot een aandenken, worden bewaard.

PARTOUT (...) was, volgens mij medegedeelde berigten, een Zeeuwsch kunstgraveur, die in het begin der XIX eeuw bloeide. Ik bezit van hem verscheiden kleine prentjes, figuren uit het dagelijksch leven voorstellende, als een *Lierman*, een *Vischboer* enz., allen beteekend PARTOUT *f.* — *Zijn Portret* is door JACOBUS PERKOIS, — Zie aldaar. — in 1789, geëst.

PAS (...) welligt VAN DE PAS, was, volgens de *Aanmerkingen* van Gerard Hoet, een landschapschilder, die in het Werk van *Van Gool* vermeld had moeten zijn.

PASSE, of PAS, (BARBARA VAN DE, of DE) wordt als eene dochter van CRISPYN VAN DE PASSE, *den Oude*, beschouwd; doch, teregt, zegt Nagler, dat het BARBARA VAN DEN BROECKE, dochter van CRISPIAEN VAN DEN BROECKE, is, en het zijn de beteekeningen op hare graveerwerken CRISPIN *inv.*, B. of BARBARA *filia sc.*, die aanleiding tot misvatting gegeven hebben.

PASSE, of PAS, (CRISPYN VAN DE, of DE) *de Oude*, het hoofd van een voornaam kunstenaars-geslacht, dat een blijvend roem in *Europa* heeft verworven. Het is mijne taak, de noodige ophelderingen, zoowel over meesters, als over hunne werken hier meê te deelen, omdat genoegzaam alles, wat, zoo door onze eigen, als door buitenlandsche schrijvers over hen geboekt is, eene ware verwarring mag genoemd worden; en, desniettegenstaande, worden al die dwalingen, met zeker gezag, in de Kunstgeschiedenis vermeld. — Het zou mij niet verwonderen, dat hij een zoon is geweest van den Antwerpschen bouwmeester HENDRIK DE PAS, die op het midden der XVI. eeuw bloeide, en, in die woelige tijden, welligt met zijn gezin, gelijk zooveel anderen, de wijk naar *Zeeland* genomen, en zich te *Arnhemuiden* gevestigd heeft, dewijl het zeker is, dat het geslacht van VAN DE PASSE tot de Hervormde kerk behoorde. Of nu CRISPYN te *Arnhemuiden* geboren werd, is, even als de tijd, wanneer hij zich naar *Utrecht* heeft begeven, onzeker. Wel vond ik, dat hij het burgerregt aldaar heeft gevraagd en ook verkregen, gelijk in het *Raadsdagelijksch-boek* der Stad *Utrecht*, op 6 Junij, 1613, wordt

gevonden: „Op de requeste van CRISPYN VAN DE PASSE, plaetsnyder, stont geappostilleerd: De Raet accordeert den suppliant deser stadt borgerschap, mits betalende de gerechtigheden van 50 gulden daertoe staende, ende præsterende den behoorelycken eedt van getrouwicheyt, ende verelaert de Raet voorts by desen, omme redenen in de requeste nader gededuceert, de sonen van den suppliant alrede geboren, die het handwerk van de voorn. suppliant binnen dese stadt sullen komen t'exerceren, ex gratia, sonder eenige consequentie mede voor deser stadts borgers; des sylieden alsdan oock eede van getrouwicheyt sullen doen, sonder eenige leges te betalen. Actum 6 Junij, 1613.” — Toen burger zijnde, komt hij in de *Kameraarsrckening* van 1613—14 voor, als: „Nyc borgher CRISPYN VAN DE PASSE, van *Arnenuyden*, plaetsnyder.” — Uit het rekwest schijnt duidelijk te blijken, dat zijne kinderen met hem te *Utrecht* gekomen zijn, of aldaar geboren waren, vóór dat hij burger was, terwijl de Raad, om het belang van zulk een gezin binnen Stadsnuren te bezitten, bij het voldoen aan de wet, toeh de uitzondering maakte, om hem, met inbegrip van zijne kinderen, te gelijk in het burgerschap op te nemen. Deze omstandigheid, en dat VAN DE PASSE, van zulk eene verwijderde plaats naar *Utrecht* kwam, geeft mij aanleiding, om te gelooven, dat zijn voorgeslacht, en welligt de genoemde bouwmeester-zelf, aldaar te huis behoorde; immers, ik vond, dat in 1417 tot de regering, als Ouderman, benoemd werd *Faes van den Passe*, *Lynnewever*. Zie *Burman, Utrechtsche Jaarboeken* enz.; *Utrecht*, 1758, I., bl. 201. — DIRK VOLKERTSZ. COORNHART wordt als zijn leermeester opgegeven, dat, waarschijnlijk, uit den aard van zijn werk is afgeleid, doch de bewijzen komen mij zwak voor, te meer, door zulks uit zijne eerste werken op te maken, en dewijl DIRK reeds in 1590 overleden was. Hoe oud was dan CRISPYN, toen hij Utrechtsch burger werd? hij, die in 1636 nog hertrouwd, blijkens de volgende acte: „Op hyuden 14 October, 1636, compareerde Sr. CRISPIAEN VAN DE PAS, den Ouden, plaetsnyder t'*Utrecht*, toecomende bruydegom, ende *Sebastiaentgen, Henricks van Asch* dochter, bevoens weduwe van zaliger *Willem Petersz. van den Berek*, toecomende bruyt, ende verclaerden enz. Gedaen t'*Utrecht*, ten huysse van MAGDALENA VAN DE PAS, staende aen *St. Marien*plaets enz.; get. CRISP. DE PAS, de Oude.” *Protocol van den Notaris Fred. Zuaverdecroon*. Voorts, mit de beschikkingen zijner kinderen en behuwd-kinderen: „Eodem die, (op denzelfden datum) compareerde MAGDALENA VAN DE PAS, weduwo wijlen *Jhr. Frederick van Bevervoerd*, voor haer-selve, Sr. *Pieter Hemelcours*, coopman tot *Rotterdam*, voor hem-selven, ende als man ende voocht van *Martha van de Pas*, ende Sr. CRISPIAEN VAN DE PAS, den Jongc, plaetsnyder t'*Utrecht*, mede voor hem selven, ende verclaerden, dat also CRISPIAEN VAN DE PAS, hun respectieve vader ende schoenvader, aen *Sebastiaentgen, Henricks van Asch* dochter syne bruyt, by huwelyeksehe voorwaerden etc. Actum presentibus, (get.) MAGDALENA VAN DE PAS, wed. van *Fred. van Bevervoerde*. CRISPIAEN DE PAS, de Jongc. P. v. *Hemelcours*.” In hetzelfde *Protocol*, berustende in de *Archiven van het Gerecht*, te *Utrecht*. — Elf dagen daarna, heft hij zijne dochter, MAGDALENA, wonende op de *St. Marie*plaats, bij wie hij toen in, of nevens woonde, voor bewezen diensten, een legaat van f 1000 vooruit gemaakt. — Deze echtverbintenis werd spoedig ontbonden, want het daarnaanvolgende jaar is hij overleden. Ik vond in het *Begraffenis boek der Buurtkerk*, te *Utrecht*, berustende in het *Archief van den Burgerlijken Stand*: „6 Maert 1637. CRISPYN VAN DE PAS, den Ouden, nalatende zyn huisvrouw, met echte mundige kynderen.” — Uit al deze bescheiden kan ik zijne geboorte-jaar, door *Nagler* omstreeks 1540 gesteld, niet opmaken; anderen stellen nog een later tijd; *Immerzeel*, geeft, in navolging van *Bryan*, 1560 op, dat nog het aaneemlijkste is, dewijl hij dan, bij zijn overlijden, den ouderdom van

77 jaren zou hebben bereikt. — *Sandrart* heeft de dwaling veroorzaakt, dat hij te *Keulen* zou zijn geboren, en daardoor hebben andere auteurs die stad als de geboorteplaats zijner kinderen vermeld. Dat hij zich te *Keulen*, en misschien ook in andere steden, vóórdat hij zich te *Utrecht* vestigde, tijdelijk heeft opgehouden, met het doel, om zich eene zekere bron voor zijne kunst en handel te openen, kan waar zijn, dewijl er van zijne werken voorkomen, die de jaren 1599—1604, en het adres *Coloniae* voeren, doch dit zijn meestal Portretten van Duitsehe vorsten, welke hij wel met zijne zonen te *Utrecht* vervaardigd, en in een depôt te *Keulen* verkrijgbaar gesteld zal hebben. Het was de gewoonte, in die dagen, om in groote steden handel te vestigen, al woode men er niet: zoo gaf hij, in 1629, te *Keulen*, *Le Maneige Royal* enz. — Zie op CRISPYN, *den Jongc.* — in het licht. Ook te *Parijs*, *Frankfort*, *Londen* en *Koppenhagen* zijn prenten verschenen, door *den Ouden CRISPYN* gegraveerd, en in ons land te *Arnhem*, 's *Gravenhage*, *Amsterdam*, en te *Utrecht*, lang vóórdat hij er zijn burgerregt had gekocht. Zoo vond ik, dat hij, in 1634, volmagt gaf, om de nalatige betalingen der *Parijsehe* kunsthandelaars voor hem in te vorderen, bij de volgende acte: „Op huyden 21 Augustus 1634, compareerde Sr. CRISPYN VAN DE PAS, *de Oude*, borger tot *Utrecht*, ende econstitueerde Sr. *Johan Wils*, Neêrlants coopman, tot *Parys* wonende, ende *Artus*, zyn dienaer etc omme inne te voirderen allen soodanige actiën ende achterwesen, als hy comparant binnen *Parys* aen verscheyden coopluYden ende anderen aldaer ten aelteren soude mogen wesen etc. Aldus gedaen ten huYse van de eomparant, staende aen de Westzyde in de *Lynmarckt*, ter prescnie van CRISPYN DE PAS, *de Jonge*, ende *Claude Charpignon*, wonende te *Utrecht* etc. (Get.) CRISPIAEN VAN DE PAS, *de Oude*. — CRISPIAN DE PAS, *de Jonge*. — *Claude Charpignon*.” *Protocol van den Notaris H. Ruysch*. — In 1624, woonde hij op de *Oude Gracht*, nabij de *Beijerbrug*, thans *Bezembuig*. Zie op MAGDALENA. — Zijne woning was eene ware kunstschool, waarin zijne zonen CRISPYN, SIMON, WILLEM, en zijne dochter MAGDALENA, met goed gevolg, werkzaam waren. Het getal Bockwerken, door hunne graveerstift versierd, is ongelooflijk, als ook de portretten en historieële prenten, die met CHRIS. V. PASS beteekend zijn, doch allen voor werk van *den Ouden CRISPYN* worden gehouden, dat echter niet zoo is, want dien naam vindt men nog op werken van 1640, terwijl de eerste mij bekende prent *Maria met het Kind*, naar J. MABUSE, in f^o, het jaartal 1589 voert. Nu is het duidelijk, dat het werk der twee CRISPYNS, zelfs tot 1610, bij eene naauwkeurige beschouwing, moeilijk te onderscheiden valt; in dat van later tijd is het onderscheid beter op te merken, want *de Jonge CRISPYN* heeft, in den volsten zin, zijnen vader verre overtroffen; hij was bovendien een goed teekenaar, die veel onderwerpen voortrefflijk zamenstelde, en het is door zijn werk, dat dit geslacht een Europechen roem verworven heeft. — Zie verder op CRISPYN, *de Jonge*. — Onze *Oude CRISPYN* bezat een ondernemenden geest, en heeft dien in zijne kinderen aangekweekt, want allen hebben door hun talent, buiten 's lands, hooge onderscheiding mogen genieten.— De uitgave zijner werken werd niet altijd goed gekeurd, en had wel eens eene onzedelijke strekking, hetwelk de volgende aantekeningen bevestigen: „Opte requeste van CRISPINAEN VAN DE PAS, wonende tot *Utrecht*, versoeckende octroy omme te mogen vuytgeven seker boucxken, geintituleert: *Emblemata amatoria*, inhoudende verscheidene figuren, by hem gesneden, is den suppliant syn versouck afgeslagen.” *Resolutie der Staten-Generaal*, 7 December, 1612. — En vijf jaren daarna: „Opte requeste van CRISPINIAN VAN DE PAS, wonende tot *Utrecht*, versoeckende octroy omme te mogen vuytgeven seecker boecksken, geintituleert: *Thronus Cupidus, sive Emble*

mata amatoria, inhoudende verscheyden figuren, by hem gesneden, is den suppliant syn versoeck afgeslagen." *Resolutie der Staten-Generaal*, 7 December, 1617. — Het schijnt mij toe, dat het eerste, met regt afgekeurde Werk, evenwel ondershands verspreid is, want in een derden druk der *Enigma's, sive Emblemata amatoria*, *Lugd.-Batav.*, A°. 1624, en in een van 1642, in 12°.-obl., zonder naam van uitgever en de prenten niet beteekend, met Latijnschen, Franschen en Hollandschen tekst, — in mijn bezit — zijn de meeste prentjes van zijne hand, en hiervan is, zoo ik het wèl heb, de eerste druk van 1608, bij *D. Pietersz.*, te *Amsterdam*, versehenen. Zie *Catalogus* van *Van Hulthem*, Nr. 24369, en over het tweede Werk, *De Navorscher*, VI, bl. 207. — Te *Utrecht* was hij bij de geachtste ingezetenen zeer in aanzien, en stond zelfs in vriendschap met den geleerden *Arnoldus Buchelius*, wiens portret hij, in 1614, zeer fraai, in ovaal, gegraveerd heeft, in 12°, en waarvan ik een fraai exemplaar bezit. — De Heer Mr. *J. T. Bodel Nyenhuis*, te *Leyden*, is in het bezit van het *Album* van dien geleerde, waarin zich eene teekening van DE PAS bevindt, voorstellende *De II. Maagd, met het in doeken gewonden Kind op den arm, terwijl de II. Joseph het liefkoost*. — Op zijn naam, vindt men bij *Le Blanc* de volledigste opgave zijner werken, tot 663 nummers, vermeld. Hieronder zijn er, die bepaaldelijk alleen van den *Jongen CRISPYN* zijn, en men mag gereedelijk aannemen, dat zijne vier kinderen, voor meer dan de helft, aan deze prenten deel hebben; dit kan men zelfs zien aan de *Zeven Wonderen der wereld*, naar *MARTEN DE VOS* enz.

PASSE, of PAS, (CRISPYN VAN DE, of DE) *de Jonge*, werd, volgens al de gewone berigten, in 1585, te *Utrecht*, geboren. — Zie daarover, en verder over zijn geslacht enz. op zijn Vader van dienzelfden naam. — Natuurlijk, heeft hij de kunst bij zijn vader geleerd, doch de eerste opleiding moet te *Utrecht* hebben plaats gehad, want hij schrijft zelf in het Voorberigt tot zijn Werk „*Van het Licht der Teeken- en Schilderkoust* enz.," dat hij „met de soon van *PAULUS MOREELSZ.* beneven andre; mer inzonderheid met den welEdelen *Joukheer (JAN) VAN DER BURG*, in de vermaerde Teekenschool, die op dien tyt van de voornaemste meesters wierd gehouden, heb gegaan; enz." Wanneer de jonge MOREELSE toen 15 jaren oud was, zou zulks omstreeks het jaar 1615 moeten hebben plaats gehad. Zeer jong was hij reeds in de kunst bedreven, want men kent de prent *Paus Paulus, onder een troonhemel gezeten* enz., beteekend *PASSÆUS Senior inv. et exc. Junior sculp. ætatis 17*, in kl. 4°. Was daar nu het jaartal bijgevoegd, dan wist men dat zijner geboorte. — Ook de fraaije *Titel*, door zijn broeder, *SIMON*, — Zie aldaar. — is door hem, in 1615, geteekend. — Nog staat er een Portret van *Johannes Angelus Herdenhagen*, in 4°, op zijn naam, bij *Nagler* vermeld, hetwelk hij in 1600 gegraveerd heeft. Zoo dit jaar juist is, dan zeker behoort het tot zijn eerste werk. — Het is aan *CRISPYN, den Jonge*, dat de vermaardheid van zijn vader en hun algemeen bekende roem te danken is. Aan hem, die tevens een bekwaam teekenaar was, moeten de schoonste werken, zoo geteekend als gegraveerd, worden toegekend, die echter meest allen op naam van zijn vader doorgaan, ja, zelfs duidelijk, als de zijne, beteekend zijn. — Om in geen herhalingen te vervallen, over wat ik dienaangaande op zijn vader heb vermeld, wil ik slechts één hoofdwerk van hem noemen, waardoor zijn roem in gansch *Europa* gevestigd is, namelijk: *Le Maneige Royal de Monsieur de Pluvinel, premier Escuyer du Roy. Dedans lequel se void la manière de bien dresser les Cheveaux, traitant de tout ce qui y est requis et nécessaire pour rendre un excellent et parfait Cavalier, le tout selon l'usage de ses Académies. Embelly de plusieurs excellentes Figures, fait au naturel et gravées en taille-douce* par *CRISPIN DE PAS, le Jeune: Le tout revu et*

corrigé par l'Autheur mesme. Imprimé à Paris Anno 1623. Audépens de CRISPIN DE PAS, le vieux, à Utrecht, gr. f^o., in plano; bevattende 60 platen — waaronder er één is door zijn broeder SIMON het *Portret van Lodewijk XIII.* en van *Pluvinel*. Al de edelen, die destijds aan het hof verkeerden, zijn in portret, met de namen er bijgevoegd, en, naar andere afbeeldingen van hen te oordeelen, volkomen gelijkende. Dat hij dit groote werk zelf te *Parijs* heeft moeten verrigten, ligt in den aard der zaak, dewijl het onder het oog van *Pluvinel* moest geschieden, doch door diens dood, niet geheel is voleindigd, zooals hij, behalve in de Opdragt aan den Koning, ook nog in een Brief schreef: „Le dit sieur de *Pluvinel* ayant esté prevenu de mort auparavant que je fusso seulement au milieu de mon travail, me fait presque tomber le burin de la main.” — Ik kan niet nalaten, het volgende vers hier over te nemen, waaruit blijkt, hoe hoog het talent van onzen DE PAS toen reeds stond aangeschreven: „*Au Roy sur son Portrait. — Grand Roy, l'heur du siècle où nous sommes! — Ainsi que sur tout tu preveaux — A Gagner par amour l'affection des hommes — Et par force dompter la fierté des Chevaux; — L'industrielle main de PASSE — A te bien figurer tout autre mains surpasse. M. Thom. Billon.*” — Inderdaad, dit portret, met overrijk zinnebeeldig bijwerk, is een meesterstuk van dien tijd, en ver boven de burin van zijn vader verheven. Dit is de eerste en zeer zeldzame druk van dit Werk, waarvan ik een schoon exemplaar bezit. Nog bestaan de volgende drukken, doch niet met eensluitenden titel, als: *l'Instruction du Roy* etc., *Paris*, 1627; *Ibid.*, 1629; alsmede een in het Fransch en Hollandsch, en een in het Hoogduitsch, beiden van 1629; bij den laatsten is een *adres* te *Keulen* gevoegd, hetgeen, zeker, sommige auteurs aanleiding heeft gegeven, om VAN DE PAS voor een Keulenaar te houden; voorts te *Amsterdam*, bij *Schippers*, 1656, en nog eens bij *denzelfden*, in 1666; bij deze laatste uitgave schijnt VAN DE PAS reeds overleden te zijn, blijkens eenige, waarschijnlijk, versleten platen, door anderen gekopieërd, en daarin gevoegd. Het is naar aanleiding van dit Werk, dat ik eene merkwaardige herinnering aan den toestand der kunst van die dagen in *Frankrijk*, bij vergelijking met die der *Nederlanden*, hier kan mededeelen. Het bleef niet onopgemerkt, in het begin der XVII. eeuw, dat de Fransche Ridderschap, hoewel zij met het wapen en alle verdere ridderlijke bedrijven, bij voortdoring in *Europa* op den voorgrond stond, aan de toenemende beschaving, die zich in den middelstand ontwikkelde, geheel vreemd bleef, en dien tengevolge maakte Maria de Medicis gebruik, bij de zorg voor de opvoeding van haren zoon, Lodewijk den XIII., om de Pagieschool zoodanig te doen verbeteren, en de noodige onderrigtingen in kunst en wetenschap daarbij te doen plaats grijpen, die onvermijdelijk noodig werden geacht tot de opvoeding der jeugdige edelen, die de bloem der Fransche natie uitmaakten. De in die dagen alom met roem bekende rijdermeester *Pluvinel*, bovenvermeld, werd, als edelman, aan het hoofd dier vorming geplaatst, waarvan vele vorsten en edelen gebruik maakten, zooals ook Prins Hendrik Frederik van Oranje, met andere Nederlandsche jonge edelen, die, gedurende eenigen tijd, aldaar, bij gelegenheid, dat zijne balve zuster, Charlotte Brabantina, met Claudius, Hertog van Tremouille, in het huwelijk trad, aan de beroemde Academie vlijtig van de lessen van *Pluvinel* gebruik maakte, en hetgeen tussehen de jaren 1594 tot 1598 heeft plaats gehad. Het is voor stellig aan te nemen, dat Prins Maurits deze hooge oefenschool met belangstelling gadesloeg, en als eerste ridderlijke krijgsman zijner eeuw ook door *Pluvinel* zeer geschat werd, hetgeen uit het volgende is af te leiden. Dewijl er, namelijk, eene gaping bestond, voor zeker onderwijs in de beeldende kunsten, in verband en aansluitende met den aard der leer, welke *Pluvinel* gebruikte, om langs den meetkundigen

weg de riddersoefening op die gronden in te prenten, en er alstoen geen kunstenaar aldaar aanwezig was, die de geschiktheid had, om de gewenschte methode te volvoeren, zoo heeft Prins Maurits, die dit volkomen beseffen kon, en het vereischte tot volmaking der Aeademie, *hier te lande*, in VAN DE PAS vond, dezen tot dat einde aan *Pluvinel* gezonden, zooals blijkt te hebben plaats gehad, namelijk, uit een Voorberigt aan den Lezer, voorkomende in het boven genoemde Werk: *Van het Light der Teeken- en Schilderkonst*, enz., door CRISPYN VAN DE PAS uitgegeven, waarin hij zegt: „Tot welk werk ik inzonderheit door haer Koninklyke Maj. van *Vranckrycx* opperste stalmeester, Heer *Antonius Pluvinel* ben aengeport, uit oorzaak dat ik van den Doorlugtygen Vorst en Heer, den Heer Mauritz, Princee van Oranyen, Hooglofflyker gedachtenis by den voorsz. Heer *Pluvinel* wiert gezonden, die op dien tyd binnen *Parys*, een Rysechool had opgeregt, waer in veel groote Heeren en voornaeme Edelluydes Zoonen in allerley kunsten, als Sehermen, Sterekbouwen, met Spiets spelen, Musyck zingen, en Schryven (!) wierden onderweezen, waer over hy voor goed hielt, dat ik de Jonge Adel in de Teekenkonst zou onderrichten, opdat zy, met der tyt in haer Koning: Majesteys dienst tot overste verkoren zynde, en tot den Oorlog wierden gebrueickt, d'ordering van een Leeger of andre Krygswerken hunne Sterekbouwers zouden kunnen voor oogen stellen.” VAN DE PAS schijnt bij deze hoogst vereerende betrekking vele moeilijkheden te hebben ontmoet, om zulk eene woeste, onbeschaafde en onbestendige jeugd, eenige kennis van de grondregelen der beeldende kunsten in te prenten, zoodat hij zijn eigen gewone wijze van beschouwing en mededeeling wel kon laten varen, als op dien voet goen effect kunnende te weeg brengen, en zich verplicht vond, eene vinding te doen, waarmede hij slaagde, om dat luechtig volkje, tot hun bestwil, te leiden, zooals hij-zelf in het reeds genoemde Voorberigt mededeelt. „Naerdien den Jongen Adel, en byzonder de Francoeyzen, die gemeenlyk wat haestig van hoeft zyn, in onze gewoonte van leeren vry zwaer voorquam, en daar over heel ongeduldig wierden, zoo wiert ik gedwongen, om tot een gemakelyker manier te treden, en door eene vaste maet en voorbeelden myn dingen te werk te stellen. Volgende daer in den wytvermaerden *ANDREAS VIOLINI*, doende gelyk hy in zyn boek van de vyf Colonnen. Zoo betoon ik door ses of zeeven velmatyge figuren een zeer klare en makkelyke manier, hoe men alles, wat een op de gantze werelt voorkoomt, zonder moeyten bequaemelyk in zyn regte gestalte zal stellen en teekenen, enz.” Hij heeft op dien voet en langs dien gevonden weg, jaren lang, deze betrekking vervuld, want Lodewijk den XIII. komt verscheiden malen voor als op zijn 16. jaar afgebeeld, in het Werk, *Le Manège du Roy*, dat alzoo het jaar 1617 aanduidt. Hoe lang hij na dien tijd nog aan de meergemelde Aeademie verbleef, is mij niet zeker gebleken. Dit staat echter vast, dat hij later weder in zijn vaderland is teruggekeerd, want in 1634 komt in eene Notariële Acte voor, — Zie op zijn vader. — dat hij te *Utrecht* woonde, alsmede, in dat jaar, in de Kameraarsrekening, waar ik lees: „Item *CRISPYNUS VAN DE PAS*, de Jonge, 80 gulden voor de presentatie van 40 figuren ofte *Contrefeytsels van den WelGeboren Heere, den Grave van Solms*.” — terwijl in den jare 1643, te *Amsterdam*, op de *Westermarkt*, in *Pallas*, zijn Firma aanwezig was, zooals zijn adres, benevens dat van den uitgever *Jan Jansz.*, op 't Water, vermeld staat in het genoemde Werk *Van het Light der Teeken- en Schilderkonst*, enz., met een tekst in vier talen verschenen, als in het Italiaansch, Hollandsch, Fransch en Hoogduitsch. Dus heeft hij te *Utrecht* gewoond, en, welligt, te *Amsterdam* een handelhuys voor kunstwerken gehad. Bedoeld Werk is opgedragen: „Aen de Wel Eedle en Hoogh Mogende Heeren, myn Heeren de

Staten der Provincie van 't oude en vermaerde Stift *Utrecht*. Als mede aen myne gebiedende Heeren, de Heer Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden der voorsz. Stat. — Wel Eedele Heeren. Iek weet dat deze letteren uw Ee. zeer vreemt in d'ooen zullen scheemen, vermits zy een grote vrymoedigheid van uw EE. *onderdaen* vertoonen; doch ik vertrouw dat uw EE. beneeven de vrymoedigheid, een Onderdanyge Dienstwilligheyt zult vinden: welke dienstwilligheid my, na dat ik lang met een vurygen yver, om yets, 't geen die waerde, om aen uw EE. vercert te worden, mocht bereyken, ter werelt te brengen, heb zwanger geweest, heeft aengeport, om dit myn kleen Werck uw EE. toe te cygenen, *niet om daerdoor van uw EE. groote giften of gaven te trekken*: maer als een schuldyge danckbaerheyt, om te erkennen *dat ik zulck een heerlik voedsel uit uw EE. Provincien, en, byzonder uit de Steede Utrecht, en myne mede-burgers, ja selfs die in Ampten en bedieningen hebben gezeeten, en my, beneeven myne ouderen, als lichten en baken zyn geweest, heb genooten;*" enz. Uit dit alles blijkt, dat hij zich toen een Utrechenaar noemde, en in dien zin ook de verpligting van zijne ouders aan de Regering zich herinnerde; welligt was dit destijds ook zoo overbekend, dat hij het onnoodig achtte, daarvan meer bijzonderheden te vermelden, dewijl zij allen, als zoodanig stonden geboekt; en dat hij het Werk geheel uit erkentlijkheid opdroeg, geeft hij ondubbelzinnig te kennen, daar hij de belooning, gewoonlijk aan een dergelijk iets verbonden, van de hand wees, zoodat men daaruit zou kunnen afeiden, dat hij in ruime omstandigheden verkeerde, dat trouwens door de aanzienlijke betrekking, welke hij in *Frankrijk* zoovelo jaren had vervuld, wel aan te nemen is. — Hij heeft een zoon van denzelfden naam nagelaten, — Zie de meening daarover op PASSE, (CRISPYN VAN DE) zoon van SIMON. — Dewijl, door misverstand, de meeste zijner werken onder die van zijn vader worden opgegeven, zoo vindt men bij *Nagler* slechts 15 nommers vermeld, doch *Le Blanc* noemt daar nog bij: *Les vrais portraits des grandes Dames, des Demoiselles nobles, Filles de Marchands, deguissés en Bergères, et le chœur des Muses*; 5 part. met 120 portretten, in 4°. — Welke zekerheid kunnen vreemde auteurs nu erlangen uit het berigt nopens DE PASSE'N door *Immerzeel*, die slechts één regel aan onzen CRISPYN wijdt, namelijk: „hij werkte in denzelfden stijl als zijn vader, en er zijn slechts weinige stukken van hem bekend.” — Onder een aantal zijner werken, bezit ik ook het *Portret* van den Vice-Admiraal *Piet Hein*, door HEM-ZELVEN, met rood en zwart krijt, fiks en stout geteekend, in 4°. — Hij heeft ook geschilderd, ten minste „eene *Graflegging*, door CRISPYN DE PAS,” vindt men in den *Catalogus van Hoet*, II., blz. 523, vermeld.

PASSE, of PAS, (CRISPYN VAN DE, of DE) ZOON VAN SIMON VAN DE PASSE, bloeide te *Kopenhagen*. Levensberigten zijn van hem niet bekend. Wij vonden, zegt *Nagler*, enkel zijn naam in *Weinwich's Maler* u. s. w. *Historie in Kongerigerne Danmark* etc., S. 62, vermeld. — De volgende gravuren zijn van hem, als: *Portret van Koning Frederik III. van Denemarken*, in f°. — Een *Ecce Homo*, hoofdfiguur, c. DE PASSE sc. 1680, in f°. — en, *Eene vrouw door drie kinderen omgeven*, IDEM fec. 1643, in f°. — *Bryan-Stanley* zegt, dat hij een zoon van CRISPYN den Jonge, en, waarschijnlijk, bij zijn oom SIMON, te *Kopenhagen*, werkzaam was.

PASSE, of PAS, (MAGDALENA VAN DE, of DE) echtgenoot van *Jonkhr. Frederik van Bevervoorde*. Het jaar 1583, als dat harer geboorte, die te *Utrecht* kan hebben plaats gehad, is even onzeker, als dat van hare broeders CRISPYN, WILLEM en SIMON. Ik heb daarover eenige berigten uit authentieke stukken, allen te *Utrecht* berustende, opgespoord. Het vroegste is eene vervolging wegens wanbetaling, waarschijnlijk van een vreemden kunstkooper, zooals hier volgt: „Op huyden, 17

November, 1624, compareerde de eersame CRISPYN VAN DE PASSE, Joffet MAGDALENA VAN DE PASSE, ende Sr. Jan Ter Brugge, de Jonge, allen wonende binnen deser stadt, wesende tsamen van competenten ouderdom, ende hebben ter instantie van den eersamen Dirck Vuysting, mede borger derselver stadt etc., getuyelt, ende eerst de voorn. CRISP. VAN DE PASSE, dat *Hans Letoir*, op ten 2. September, 1623, van hem gecoft hadde, een oude schilderye ende teyckeninge voor de somme van 16 gulden, dewelcke deselfde *Letoir* beloofde te betalen binnen 3, 4, immers ten lanxstc binnen 8 dagen etc.; ende de voornoemde MAODALENA VAN DE PASSE verclaerde, dat de voorn. *Letoir* op ten 2. September, 1623, van haer in copie ontvangen heeft, *twee paer satynë drucken* voor de som van 18 gulden, te betalen binnen dagen voornoemd; ende de voors. Jan Ter Brugge verclaerde, dat de voors. *Letoir*, uyt sake van verteerde costen ende welverreckende penningen schuldich was de som van 17 gulden, voor de betaling van welke penningen, de voors. Vuysting hem mede borge geconstitueert hadde etc. Aldus gedaen ten huysc van de voors. VAN DE PAS, staende op do onde graft omtrent de *Beyerbrugge*, — thans do *Bezembrug* — ter presentio van MARCUS ORMEA, ende Gerrit Bor, apothecaris. Get. MAODELENA VAN DE PAS, CRISPIAEN VAN DE PAS, Jan Jansen Ter Brugghen. MARCUS ORMEA. Gerrit Bor." *Protoeol van den Notaris Van Leeuwen*. — Na dien tijd is zij gehuwd met *Jonkheer Frederik van Bevervoorde*, van een bekend oud Utrechtsch geslacht, en was zij reeds in 1636 weduwe, blijkens de volgende acte: „Op huyden den 23 October, 1636, compareerde Sr. CRISPIAEN VAN DE PAS, den Ouden, plaetsnyder te *Utrecht*, ende bekende geprelegateert te hebben MAODALENA VAN DE PAS, weduwe wijlen *Jonkhr. Frederik van Bevervoorde*, syne dochter, de somme 1000 gulden, ende dat voor de diensten by hem comparant van haer alrede genoten, ende noch te genieten etc. Gedaen t*Utrecht*, ten huysc van den comparant, staende aen do Mariaplaets etc. Get. CRISPIAEN VAN DE PAS." *Protoeol van den Notaris F. Zwaerdecroon*. — Hieruit schijnt te blijken, en wel in verband met het nog zoo lato huwelijk van haar hoogbejaarden vader, — Zie aldaar. — dat zij hem in zijn weduenaarschap bijzondere diensten heeft bewezen, welke hij toen door een opzettelijk legaat wilde vergoeden, waartegen zij, waarschijnlijk zeer bemiddeld zijnde, hem te gelijker tijd het genot der vruchten van haars moeders erfdeel afstond, zooals bij de volgende acte bepaald werd: „Eodem die compareerde Joffer MAODALENA VAN DE PAS, weduwe wijlen *Jhr. Frederik van Bevervoorde*, ende verclaerde dat, also CRISPIAEN VAN DE PAS, haer comparantes vader, op huyden geprelegateert hadde, de somme van 1000 gulden, sy comparante, willende dankbaar zyn, geconsenteert hadde, dat den voorn. haers comparanten vader, zyn leven lang gedurende, in lyftocht behouden zal, al tgene haer comparante ter zake van haer moeders erffnisse soude mogen competeren, belovende hem ter sake van dien syn leven lang nyet te zullen molesteren etc. Get. MAODALENA VAN DE PAS, wed. van *Fred. van Bevervoorde*." *In hetzelfde Protocol*, berustende in de *Archiven van het Gerecht*, te *Utrecht*. — Bijna 6 maanden daarna, was haar vader reeds overleden, blijkens de volgende verleende volmagt: „Op huyden den 13 April, 1637, compareerde MAGDALENA VAN DE PAS, weduwe wijlen *Jhr. Frederik van Bevervoorde*, ende maecte machtich etc. *Frederick Zwaerdecroon*, notaris etc. omme uit haer naem te assisteren de inventarisatie van de goederen van Sr. CRISPIANUS VAN DE PAS, by haren vader, zaliger gedachten, nagelaten, den inventaris daarvan te maken etc. Get. MAGDALENA VAN DE PAS, wed. van *Fred. van Bevervoorde*." *Protocol van den Notaris Van Way, in hetzelfde Archief*. — Zij heeft het meest Landschappen, waarin historische onderwerpen zijn aangebragt, goed gegraveerd, grootendeels naar A. ELSHMEER,

J. BREUGHEL, C. WILLAERTS, EN R. SAVERY. *Nagler* beschrijft elf nummers, waaronder de *Vier Jaargetijden*; doch ik vond nog *De 12 Maanden*, in den *Catalogus* van den kanonik P. Wouters, *Bruxelles*, 1797, blz. 78, vermeld. — Bij *Bryan* en *Le Blanc* wordt ook haar eigen *Portret*, door haar gesneden, in 4°, genoemd, en dit is, waarschijnlijk, hetzelfde, dat, zonder naam van graveur, onder Nr. 2226, in den *Kunst-Catalog* van R. Weigel voorkomt. Ik heb eene Engelsche uitgave gezien, die zeer slecht was; of dat nu eene kopij is, weet ik niet.

PASSE, of PAS (SIMON VAN DE, of DE) was, zoo vermeend wordt, de derde zoon van CRISPYN VAN DE PASSE, *den Oude*, en, in 1590, te *Utrecht* geboren. Dit moet, zeker, vroeger zijn, ofsehoon na 1585, zoo dit jaar, voor de geboorte van zijn broeder CRISPYN gesteld, goed is. Ik heb grond, om zulks te betwijfelen, want ik bezit een *Titel* in f^o. voor de *Opera theologica M. Wilhelmi Perkinsi, vertaald door V. Meusevoet enz. t Amsterdam, by Cloppenburch*, 1615, SIM. PASS. sculp. CHRISP. PASS. *Jun. inv.*, niet alleen met het portret van den auteur, maar door zinnebeelden ten voeten uit, omgeven, zijnde eene rijke zamenstelling, en wel zóó fraai gegraveerd, als zijn vader immer werk geleverd heeft. Toen was hij, zeker, nog te *Utrecht*, hoewel men hem reeds in 1613 naar *Londen* laat vertrekken, en verder naar *Denemarken*, waar hij, zoo men meent, in 1644, overleden is. Zeker is het, intusschen, dat hij in beide landen vele voortreffelijke werken vervaardigd heeft. *Le Blanc* noemt 52 stuks, waarbij het *Portret van Hendrik Goltzius*, 1614, in 4°, raar. — In het Koninklijk Muntkabinet, te 's *Gravenhage*, berusten twee ovale zilveren penningplaten, met portretten, ik meen van Vorsten van Oranje, door hem er in gesneden. — Voor het groote Werk, *Académie de l'Espée de G. Thibault etc. (Anvers)*, 1628, heeft hij eene der opdragtplaten (die aan den Graaf van der Lippe) fraai gesneden: moest die ééne prent nu uit een ander land komen? — SIMON, zoo gemeend wordt, heeft een zoon CRISPYN — Zie aldaar. — nagelaten, die mede de kunst beoefende.

PASSE, of PAS. (WILLEM VAN DE, of DE) Even als dat van zijne broeders, wordt ook zijn geboortejaar onzeker gesteld, en velen zeggen: geboren te *Utrecht*, 1590. — Hij was, zoo voorondersteld wordt, de tweedé zoon van CRISPYN VAN DE PASSE, *den Oude*, en heeft hij zijn vader de kunst geleerd en uitmuntend graveerwerk geleverd. Het jaar, toen hij reeds in *Engeland* werkzaam was, vond ik vermeld op eene zeer zeldzame prent, zijnde het *Portret van George Villiers, Graaf van Buckingham*, te paard, in 4°., waaronder deze woorden: *Graved and dedicated by WIL. PASSÆUS, in the yeare of or Lord God 1625*, terwijl hij in 1624 nog vele der fraaije prentjes gegraveerd heeft voor *J. de Brune's Zinnewerk*, toen te *Amsterdam*, bij *Cloppenburg*, uitgegeven, waarvan hij er een, op blz. 295, zelf beteekend heeft. Deze komen ook voor in de uitgave bij *Schippers, Ibid.*, 1661. — Zeker is het, intusschen, dat hij zich, even als zijn broeder SIMON, bij CRISPYN, te *Parijs*, heeft opgehouden, want ik bezit prenten, door hem aldaar vervaardigd en uitgegeven, volgens de bijvoeging *Cum privil. du Roy très-crestien*. *Le Blanc* noemt 20 stuks zijner graveerwerken. — Van zijn overlijden is niets bekend.

PATENIER (JOACHIM) wordt voor den eersten kunstenaar gehouden, die het landschapschilderen als een afzonderlijk vak zou hebben ingevoerd, dat tot zijn tijd, immers, altijd slechts als bijwerk in geschiedkundige tafereelen werd aangebragt. — *Immerzeel* heeft reeds eenige berigten over hem meêgedeeled, en *Van Mander* vermeldt, dat hij, in 1535, in het St. Lucasgild, te *Antwerpen*, is aangenomen, hetgeen eenig licht geeft, en wat men eerder voor zekerder kan aannemen, dan het berigt van *Bryan-Stanley*, die, het onbrekende willende aanvullen, zijn geboortejaar op 1480 stelt, en zijne opneming in het genoemde Gild, om meer

orde daarin te brengen, 20 jaren heeft vervroegd. Dit was trouwens niet noodig, dewijl men zich te allen tijde moest laten inschrijven, wanneer iemand zich, met der woon, in eene plaats vestigde, waar een Gilde bestond. Zijn commentator, *Stanley*, die *Nagler* heeft gelezen, begreep dit ook, en stelt daarom zijne geboorte omstreeks 1490, en zijn overlijden — doch onzeker — op 1548. — In den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, wordt werkelijk zijne inschrijving in het St. Lucasgild in 1515 bevestigd, en tevens het jaar 1535 opgegeven voor een HENDRIK PATENIER, toen ingeschreven, waardoor *Van Mander* tot de genoemde vergissing is geleid. — Tevens wijst hij aan, waar zijne werken (die zeldzaam voorkomen, en vooral die historięle onderwerpen bevatten, welke men met voorzigtigheid en oordeel als van hem afkomstig moet toetsen) aanwezig zijn. — Dio te *Weenen*, zegt hij, zijn zeer twijfelachtig. Een stuk, in het bezit van *M. Wyntjes*, te *Middelburg*, voorstellende *Een Veldslag*, is zóó delicaat gepenseeld, dat geen miniatuur, hoe uitvoerig ook, daarbij kan vergeleken worden; en betreffende een ander, hetgeen in de Verzameling van wijlen *William Beckfort* berustte, voorstellende *De Offerande van den wijzen man*, zegt *Dr. Waagen*, dat het, voor wat kleur en uitvoering betreft, het beste van dezen meester is. Nu moet ik echter waarschouwen, dat de genoemde *Veldslag* wel te *Middelburg* was te zien, doch thans juist twee-en-een-halvo eeuw geleden, zoo als *Van Mander* ons, in 1604, berigtte, die eene beschrijving van dat stuk heeft gegeven, dat toen bij *Melchior Wyntjes*, muntmeester van *Zeeland*, berustte. — In den *Messenger des Sciences etc.*, *Gand*, 1835, pag. 403, is eene Afbeelding van de *Vlugt in Egypte*, genomen naar de schilderij, in het Museum, te *Antwerpen*, bij eenige mededeelingen, over PATENIER gegeven. — Zijne Hoogheid, Prins *Albert van Engeland*, bezit vier kleine schilderijen van PATENIER: *Magdalena*; — *St. Christoffel*; — *St. Jan*, op het eiland *Patmos*, — en, *De Calvarieberg*, die allen op de Tentoonstelling te *Manchester*, in 1857, zeer geroemd werden, en waarin het landschap malsch en eigenaardig, met smaak naar de natuur gevolgd, is aangebragt. — Zijn *Portret* werd door C. COHT, naar dat van ALBRECHT DURER, gesneden. Op een *dito*, met het vers van *Lamponius*, *Th. Galle excud.* in kl. f°. staat, in den grond gesneden: JOHN. PATENIER, *Dionantensis, vivebat Antverpie*, 1520. Hiervan bestaat eene kopij door H. HONDIUS, en nog een, tegenovergesteld, door E. DE BOULONNOIS.

PATRAS (LAMBERT) is een zeer bekwaam kunstenaar te *Dinant* geweest, die zich in de middeneeuwen beroemd maakte door het vervaardigen en in koper gieten van kerksieraden, zoo als de fraaije *Dooptont*, in de *St. Bartholomeus-kerk*, te *Luik*, dit bewijst. Deze ont, waarop een aantal historięle onderwerpen zijn afgebeeld, is in 1112 gegoten. Zie *Splendeur de l'art en Belgique*, p. 398.

PAU, (PETER) een kunst schilder, die in den beginne der XVI. eeuw bloeide, en, als zoodanig, in 1506, in de Broederschap van St. Lucas, te *Antwerpen* staat ingeschreven. Zie *Nagler*.

PAUDITS. (CHRISTOPHER) Voor de eer der Hollandse school, vermeld ik hier ook dezen (hoewel een vreemdeling van geboorte), als één der bekwaamste discipelen van onzen REMBRANDT, die met zijn verkregen talent, roemvol, in het buitenland gewoekerd heeft. Hij werd te *Lower*, in *Saksen*, omstreeks 1618, geboren; en is, waarschijnlijk, in 1666, overleden, dewijl zijn naam, en het jaartal 1665 nog op een zijner stukken gevonden wordt. Hij schilderde historięle onderwerpen en portretten, en genoot de bescherming van Albert Sigismund, Hertog van *Saksen*; later werd hij, onder die van den Bisschop van *Regensburg*, zeer bevoorreed. — *Balkema* vermeldt zekeren PAUDERT, als discipel van REMBRANDT, geboren in *Saxen*, 1601, en overleden 1662, benevens nog een JAN PAUDITS, ook

aldaar in 1618 geboren, en in 1659 overleden, dien hij mede als een leerling van REMBRANDT noemt, waaruit duidelijk blijkt, dat hij aan twee kunstenaars heeft gedacht, hoewel het niemand anders dan de hier aan het hoofd geplaatste PAUDITS moet wezen. Meer dan waarschijnlijk, heeft *Bryan-Stanley*, aan wien ik dit Artikel ontleen, dat verschil goed begrepen. — De kundige *C. de Mechel*, schrijver van den *Catalogus der Keizerlijke Galerij*, te *Weenen*, plaatst zijne werken, die aldaar in vier stukken bestaan, onder de Afdeling *Vlaamsche School*, niettegenstaande hij van hem zegt: „in *Neder-Saksen* geboren.”

PAUL (...) wordt door *Houbraken*, II, bl. 350, op de lijst der Roomsche Schilder bent geplaatst, met den bentnaam: *Wellust* van *Antwerpen*, een zeeschilder, ook van maanschijnen.

PAUL (BERNARD) wordt door *P. Terwesten*, *Ms.*, bij het jaar 1763 opgegeven, als te hebben voldaan aan de Confrerickamer te 's *Gravenhage*, en dat hij zoowel portretten, als moderne gezelschappen schilderde, „doch, na een kort verblyf alhier, weder naar elders en, zyne woon-, en zoo gemeend wordt, ook geboortplaats, *Gent*, vertrokken is.”

PAULI, of PAUWELS, (ANDREAS) een Nederlandsch teekenaar en kunstgraveur, die ongeveer het midden der XVII. eeuw bloeide. — *Nagler* zegt, dat hij, omstreeks 1598, in *Holland*, werd geboren. — De platen in het Werk *Antonii a Burgundia, Mundi lapis Lydius* etc. *Antw.*, *typ. Viduæ J. Cnobbari*, 1639, in 4°, zijn allen door hem ontworpen en gesneden, behalve den Titel, gelijk ook die der Nederduitsche uitgave: *Des werelds Proefsteen, uit het Latyn enz. door Petrus Ghieschier*; *Antw.*, 1643, klein in 4°. — Nog heeft hij de prenten geëst voor het *Zinne- en Minnewerk van Ghieschier*, in 4°, naar de teekeningeu van A. VAN DER VENNE. — Ook gaan er losse prenten uit, die zeer geestig en fraai zijn behandeld, b. v. eene in 4° naar TITIAAN *pinx. A. Bonenfant excu.*, voorstellende *Titiaan en zijne beminde*, in 4°, waaronder een vierregelig Latijnsch vers: *Ecce viro quæ grata suo est* etc.; kopij naar A. VAN DYCK's fraaije prent, zegt *Nagler*. — *Petrus, Christus verloochenende*, naar GERARD SEGERS. — *De Tandentrekker*, naar TH. ROELANTS. — Welligt was hij de vader van den Mechelschen beeldhouwer ROMBOUT PAULI, of PAUWELS.

PAULIS. (W. H.) *Nagler* noemt dezen als een schilder van landschappen, met figuren en beesten gestoffeerd, die zijne opleiding te 's *Gravenhage*, bij J. J. EECKHOUT heeft genoten, en reeds (1841) een veelbelovend kunstenaar was. — Niets is mij van hem voorgekomen.

PAULUS, (J. W.) een kunstgraveur, die, in het begin dezer eeuw, waarschijnlijk, te *Amsterdam*, bloeide, en van wien ik Boekprenten bezit, naar teekeningen van JACOB SMIES, die echter zeer middelmatige kunstverdienste bezitten. — Meer is mij niet van hem bekend.

PAUWARD, (ANTON) beeldhouwer van *Iperen*, die bijzonder fraai in hout werkte. Hij vervaardigde, van 1559 tot 1572, het kunstrijke pancelwerk aan de wanden en biechtstoelen der O. L.-Vrouwe-kerk, te *Halle*, in *Saksen*. Zie *Oleari Halygraphia*, p. 275, door *Nagler* aangehaald.

PAUWELS (GILLES) was, op het midden der XV. eeuw, een voornaam architect in de *Nederlanden*, die, als bouwmeester aangesteld, door Philips den Goede, Hertog van *Bourgondië*, werd geraadpleegd bij den bouw van het *Stadhuis*, te *Lewen*, waarvan hem, den 21. Mei, 1448, het plan, door den stads-metselaar, *Matheus de Layens*, vervaardigd, ter beoordeeling werd voorgelegd. Zie *Le Conite de Laborde, Les Ducs de Bourgogne* etc., *Paris*, 1849, in 8°; *Introduction* pag. CXV.

PAUWELS. (PIETER) Een der zeldzaamste kunstgewrochten in de Abdij van St. Pieter, te *Gent*, door den Belgischen geschiedschrijver *Marcus van Vaernewyck*, in het begin der XVI. eeuw, beschreven, en door ziju kleinzoon, in 1565, uitgegeven, staat in het vierde Boek, f^o. CXX, cap. XLVIII zijner *Historie van Belgis* aldus vermeld: „Voort zyn der noch ander wonderen in de stad van *Gendt*; als den yseren solder, staende in de *Abdye van Sinte Peeters*, in den Choor van den Clooster, achter den hooghen Altaer, ende is soo constich ghemacckt, dat hy wt den Pavemente schynt te groeyen, ende voorts alle die proportien der modeerne ghebogen, ghevlochten, ende soo merkelyck gheleydt, dat men mocht meynen dattet yser als enich was buyghlyck gheweest hadde. Hierop staen die costelycke *Pieters*, daer die heylighe lichamen in besloten liggen, als S. Bertulphus, die placht te cloppen (alsoo men scyde) als 't oorloge oft quaden tyt soude worden, S. Godewale, S. Ausbert, S. Wandregisclus, S. Wulfram, S. Amelbergen, ende meer andere tot thiene toe. Den Meester die desen solder maeckte, was genocmt PIETER PAUWELS, geboren ende woonachtig te *Gendt*. Den Abt die het dede maecken hiet Heer *Jan van der Cauverburch*: maer en beleefde niet dat hy hem volmacckt gesien hadde, slachtende die edel coninginne Artemisia, die niet en beleefde het volmaken van haers mans overconstighe ende costelycke sepulturen, soo voren lib. IJ. cap. XXIIJ gheseyt is: maer dese yseren solder wiert volmacckt in des Abts tyden die naer hem quam, ghenacmt Heer *Gheeraert van Culsbroeck*, daer naer is den Meester oock corts overleden. — Hy en hadde maer XLVIII honderd guldenen daer af: maer hoven desen is noch den cost gedaen van 't selve yserwerck te vergulden. Eenen Abt wt 't lant van *Ludic* dit werck siende, had wel willen noch eens soo vele daer af geven om sulck een stuck in syn Abdye te hebben, hadde hij den Meester connen van der doot weder gehalen, oft yemandt ghevinden die hem hadde dorren verbinden alsoo goet een werck te maecken, welcke Meesters men noyt nieuwers sindert dien tyt en heeft connen ghevinden: want hy is met syn constighe handen begraven.”

PAUWELSEN. (M. en H.) Van heiden waren schildrijen op de Tentoonstellingen, vóór dat *Immerzeel* zijn Werk sloot, als: te 's *Gravenhage*, in 1837, van m.: *Een Koestal met invallend zonlicht*; en van n.: *Een Gezigt op eene Vischmarkt*. Toen woonden zij te *Middelburg*.

P. C. G. P. Een tot nog toe onbekend kunstenaar, tot deze eeuw behoorende, van wiens werk ik twee goed geëtste studieprentjes voor mij heb, als: *Twee getoonde Paardekoppen*, naar elkaer gewend, de grond wit, beteekend p. c. g. p. f., h. 45, br. 80 str. Ned.; geen marge. — *Een gebaard Manshoofd*, met tulband op, van voren, en *Een idem*, van ter zijde te zien, borststukken, de grond wit; idem, idem, als boven; h. en br. 84 str.

PÉ. (HENDRIK VAN) Zie bij *Immerzeel* en bij mij op PEDE. (HENRY VAN)

PEDE. (HENRY VAN) Deze hoogst-verdienstlijke beeldhouwer heeft van zijne bekwaamheden doen blijken in de kapel van het II. Sacrament, in de *St. Gudulkerk*, te *Brussel*, namelijk: *De zeven Tabernakelen*, die zich tegen de muren verheffen, wier nissen de *Standbeelden van Princen en Bisschoppen* bevatten, en nog het oog van elk kunstenaar boeijen. Zie *Splendeur de l'art en Belgique*, p. 199. — Deze PEDE is, waarschijnlijk, dezelfde als de Belgische bouwmeester HENDRIK VAN PÉ, of PEDE, bij *Immerzeel* vermeld, die in het begin der XVI. eeuw bloeide, terwijl het wel mogelijk is, dat men dien naam PE, als PÉ heeft aangetroffen, daar het destijds en zelfs nog later in druk zeer gebruikelijk was, een streepje boven een woord te zetten, hetgeen de volgende daarbij behoorende letters beteekende; b.v. *en*, dat *ende* moet beduiden, terwijl hier PÉ beteekent PEDÉ.

PEE, (ENGELHART VAN) door *Nagler* als een portretschilder vermeld, die in het begin der XVII. eeuw bloeide. Hij werd te *Brussel* geboren, en heeft er zijne studiën volbragt, doch zijn talent meestal in *Duitschland* uitgeoefend, waartoe het Hof te *Munchen* hem zeer bevorderlijk was. Hij is, aldaar, in 1605, overleden, doch er wordt niet gemeld, in welken ouderdom.

PEE (JAN VAN) is reeds bij *Immerzeel* geboekt. Teneinde getrouw te blijven aan mijn opgevatte voornemen, om, zooveel mogelijk, alles, wat elk kunstenaar betreft, te vermelden, moet ik er nog bijvoegen, dat *zijn Portret*, borstbeeld, links, met paruik op, geteekend met zwart krijt, in 4°, zonder naam van teekenaar, voorkomt in den *Catalogus van Portretten van F. Muller*, bl. 197, Nr. 4129. — Ook bij *Houbraken* komt het voor.

PEE (THEODORUS VAN) staat reeds bij *Immerzeel* vermeld, en ik voeg er bij, dat *zijn Portret* voorkomt in den *Catalogus van Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, op bl. 154, Nr. 440: „THEODORUS VAN PEE, geboren te *Amsterdam*, 1669, en overleden in 's *Gravenhage*, 1750. Dit is door HEM-ZELFS geschilderd, op doek, h. 24½, br. 18¾, dm.” Waarschijnlijk, is naar dit portret de afbeelding bij *Descamps* genomen. — Zijn sterftijd, bovenvermeld, is in strijd met de opgave van anderen, die er 1747 voor stellen. *Van Gool* geeft dien niet bepaald op, maar zegt, in zijn levensberigt, dat „onlangs” zijne nalatenschap verkocht werd; en dit schreef hij in 1750, zoodat ik geloof blijft hechten aan het eerst-gemelde cijfer, en zulks te meer, daar de makelaars, die bovengemelden *Catalogus* hebben vervaardigd, tijdgenooten van onzen THEODORUS zijn geweest.

PEEPERSTAART. (...) Deze naam en de kunstwerken, daaronder voorkomende, zijn even zeldzaam, want slechts twee schilderijen heb ik op eene voorname Verkoopung van Mr. *W. van Wouw*, te 's *Gravenhage*, in 1764, gehouden, gevonden, onder Nr. 133 en 134 van den *Catalogus*: „Een klein Landschapje, door PEEPERSTAART, en Een *Idem*, door DENZELVEN, te zamen f 22-15.” Dit werd wèl betaald, dewijl toen voor een landschap door *JACOB RUYSDAEL* slechts f 12 besteed is.

PEETERS. (BONAVENTUUR) Deze, in zijn tijd, in *België*, met roem bekende zeeschilder is reeds bij *Immerzeel* op *PETERS* geboekt. Bij hem, en alle andere mij bekende auteurs, wordt het jaar 1614 voor dat van zijne geboorte, en 1652 voor dat van zijn sterftijd, en beiden te *Antwerpen*, opgegeven. Ik moet hier doen aanmerken, dat het jaar van zijn overlijden niet strookt met de later bekend geworden autentieke bescheiden, als het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, waarin een aantal PEETERSEN zijn ingeschreven en ook voorkomt: BONAVENTUUR PEETERS, ontfangen 1635 — stierf 1642. Schilder.” — Hij ligt begraven in de Parochie van *Ioboken*, 1¾ uur van *Antwerpen*, „waar zijn tombe — zegt de meergemelde Raadshcer *Mols* (in 1768) — te zien is, met van boven, in een console, een *Zee storm* verbeeld, door HEM ZELVEN geschilderd, met deze verzen, dienende voor inscriptie: „D. o. M. Dees Tomb begrypt een van des wereldds wonderhede — Zeeschilder en Poët zoo groot als d' aerd oyt lede, — Zyn toenaem PEETERS was, zyn naem BONAVENTUUR, — Zyn lof slyt eeuwen af, al rot dees sepultuur. † En op de zerk, aan den voet van dit monument: — Hier leet begraven den eersamen BONAVENTUUR PEETERS, geboren te *Antwerpen*, (1614) sterft 25 Julij 1642.” — Bij *De Bie* wordt dit grafscript ook gevonden, maar door zijn versbouw zeer verwrongen. — „Met eene latere hand is onder de verzen nog gevoegd: † Sterft den 25 Julius 1642. Didt voor de ziele. EV. 1652.” Blijkbaar, schijnt het jaar 1652 voor dat van zijn dood gelezen te zijn, bijv. door *De Bie*, terwijl het hier betcekent, dat zulks 10 jaren na zijn dood, uit zorg, er is bijge-

voegd. Echter moet ik vragen, wie heeft het jaartal goed gegeven? Ik houd mij vooral nog aan den geschiedschrijver *Mols*, dewijl ik overtuigd ben, dat *De Die* in vele opzichten in zijn Werk diehterlijk heeft gedwaald. Dat hij in 1642 moet zijn overleden, zou ik ook daaruit afleiden, dewijl zijn neef, en niet zijn broeder, JAN, of JOHANNES PEETERS — Zie aldaar. — in het gemelde Guild, als leerling staat ingeschreven: „JAN PEETERS, ontfangen bij GILLES en BONAVENTUUR PEETERS, 1642. Meester 1646. Schilder,” zoodat GILLES alleen, die mede zijn oom was, zijn meester werd, toen BONAVENTUUR overleed, en welke inschrijving nog vóór 25 Julij geschied is. Hieruit blijkt toeh, dat hij niet te *Antwerpen* is begraven, en uit het volgende zal ook blijken, wat de oorzaak was, dat hij te *Hoboken* gestorven is. De genoemde *Mols*, die met alles, wat de Antwerpsehe Schilderschool aangaat, bekend was, zegt: „Onze BONAVENTUUR, die een goed poëet was, en van beter familie, had het ongeluk gehad, benevens meer anderen, dat zyne vrienden hun goed aan de gewezene Societeit (Jesuiten) hadden vermaakt, dat hem toeh benevens do zyne, van God en de natuur, toekwam. Deze toeval met de slegte bejegening als gesubstitueerde erfgenamen, verbolgde onze BONAVENTUUR zoo zeer tegen dit als toen alvermogene Orde, dat hy zyn pen op hun gedrag scherpte, in zeer bittere klagten, waarvan nog een enkel schrift is overgebleven, tans zeer raar, en (zoo geloove) by zeer weinige bekend.” — Hetgeen nu verder in het genoemde Ms. volgt, is geheel persoonlijk, en heeft voor het algemeen geen belang. — „Deze en dergelyke schriften waren de oorzaak van zyn verdriet, want hij moest de stad verlaten en zich elders begeven, om den geessel van deze geestelijke Vaders te ontvlugten, totdat hy eindelyk tot *Hoboken* is komen te sterven.” — Te *Dresden* zag ik van hem een *Gezigt aan het strand te Scheveningen*; op den voorgrond visschers, bezig zijnde, de visch uit hun schip te lossen; de figuren zijn van D. TENIERS, den *Jonge*, — en, een *Gezigt op het Eiland en de Stad Corfu*, met een Hollandsch oorlogschip op do reede; dit stuk is bij uitnemendheid schoon van kleur, en in den stijl van W. VAN DE VELDE. — Onze PEETERS heeft ook geëst, waarvan twee prentjes bekend zijn, die met zeer hooge prijzen worden betaald. Ze zijn dus beschreven: „*Redoute voor de Willemstad; het Waethuis aan de kust*, enz.; h. 5 dm. 7 str., br. 8 dm. Par. — *Klein Zeestukje*; regts een groot schip met gezwollen zeilen, in eene schuine rigting, en links aan de kust eene stad; h. 3 dm. 1 str., br. 3 dm. 10 str., bij *Heller (L.)* is het eerste op 90, en het tweede op 6½ Thlr. genoteerd. — *Zijn Portret* komt voor bij *De Die*, J. MEYSENS *pinx.*, W. HOLLAR *fecit.*

PEETERS, (C.) een zeer bekwaam kunstenaar, die wederom nergens staat geboekt. Ik heb eene schilderij, op doek, schoon gemaakt, ongeveer 1 el h. en 7 p. br., zijnde *bloemen en fruiten*, tegen een medaljon à la cartouche gecheet; het heeft, waarschijnlijk, voor een bovendeurstuk gediend, voortrefflijk stout en meesterlijk geschilderd, en verdient wel, onder de goedo kunst van dien tijd geboekt te staan; naar ik gis, uit het midden der XVII. eeuw. Er staat duidelyk op C. PEETERS, en het is geheel gedaecht in de manier, zooals DANIEL SEGERS gewoonlyk eene historie in het medaljon, hetwelk hij open liet, deed schilderen, en waar rondom zijne keurige bloemen werden geplaatst. Dit stuk is thans do eigendom van den Raadsheer in het Provinciaal Geregtschhof Mr. H. C. van Loenen, te *Utrecht*. — Of het werk is van CATHARINA PEETERS — Zie aldaar. — weet ik niet.

PEETERS. (CATHARINA) Deze Belgisehe kunstenaress, die alleen voor uitspanning het vruchten-schilderen, in het middeu der XVII. eeuw, beoefende, staat bij *De Die* aldus vermeld: „CATHARINA PEETERS, (die door gheest van wel te trecken — *Can alle Aeridts ghewas van Fruit op dock ontdecken*) — *Uyt een seer*

hoogte drift gheen ander liefde draeght — Als tot de Wetenschap der Konst die haer behaeght." — Uit welke regelen men zou kunnen afleiden, dat zij ongehuwd, of welligt een geestelijke dochter is geweest. — Of nu CLARA PEETERS — Zie aldaar. — welligt dezelve is, durf ik niet beslissen.

PEETERS, of PETERS, (CLARA) een schilderes, zegt Nagler, die omstreeks 1638, waarschijnlijk, in Nederland bloeide. Men vindt van haar *Stillevens*, die goed geschilderd, en met haar naam, of monogram, beteekend zijn. — Zie op PEETERS. (CATHARINA)

PEETERS, (GILLES) de broeder van BONAVENTUUR PEETERS. Men vindt aange-teekend, dat hij het historięle vak heeft beoefend, doch dat zijne werken zeldzaam voorkomen. Op het *Stadhuis to Antwerpen*, tweede bureau, berust een historie-stuk, *De slag te Calloo*, door hem en F. F. MILET — lecs J. F. MILLET, en zie aldaar. — te zamen geschilderd. — In het *Gildeboek van St. Lucas*, te Antwerpen, vind ik onder een aantal PEETERSEN, van 1459 af tot 1726, vermeld: „GILLES PEETERS, ontfangen 1635, Schilder. Stierf 1653." — Nog vond ik in den *Catalogus* der Verkoop, te Antwerpen, van Th. Fierens, 1763, onder Nr. 4. „Een Wey met Schaapherders en beesten, zeer schoon op doek geschilderd, door GILLES PEETERS; h. 35½, br. 48 dm.,” destijds met f 42 betaald; en in een *Idem*, van K. J. de Schryvere, in 1763, te Brugge, verkocht, onder Nr. 34: „Een schoon Landschap, met beelden en beesten, door G. PEETERS, op doek, h. 2 vt. 12½ dm., hr. 3 vt. 1 dm.” dat insgelijks f 40 heeft opgebracht.

PEETERS. (JAQUES, of JACOB) Deze JAQUES schilderde in de manier van PIETER NEEFFS, het inwendige van kerken, zalen, enz., en zou, volgens F. Bogaerts, in 1695 geboren zijn. Ik vond geen schilder van dien naam in het *Gildeboek van St. Lucas*, te Antwerpen, vermeld, maar wel: „JACOB PEETERS, ontfangen by 1676. Meester 1689.” Het komt mij aanneemlijk voor, dat de laatstgenoemde een zoon van JOHANNES, den Oude, kan geweest zijn; immers, zekere JAQUES heeft ook de graveerkunst beoefend. — Zie daarover bij mij op PEETERS, (JOHANNES) den Jonge.

PEETERS, (JOHANNES) dien ik den Oude moet noemen, is bij Immerzeel op PETERS gehoekt. Ik dien daarop ook te doen volgen, dat het gewone berigt van zijne behoorte, 1624, goed is, zooals zulks wordt bevestigd door den nieuwen *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, en dat hij de zoon was van Cornelis Peeters en van Catarina van Eelen. Doch, wat daar verder gezegd wordt, namelijk, dat hij een broeder was van GILLES en BONAVENTUUR PEETERS, zonder stellige bewijzen, kan ik, wegens andere mij bekende bescheiden, voor als nog niet toestemmen: immers, de meergenoemde Raadsheer Mols zegt duidelijk in zijn *Ms.*, dat laatstgemelde broeders te zamen ééne werkplaats hadden, hetgeen ook uit het *Gildeboek van St. Lucas*, blijkt: „JAN PEETERS ontfangen by GILLIS en BONAVENTUUR PEETERS 1642 (?) Meester 1646. Schilder.” en voegt er hij „zijn Ooms, die ook in 1635, te zamen zijn ingeschreven.” Dit is zeer aanneemlijk, dewijl BONAVENTUUR in 1642? en GILLES in 1653 overleden is; nu kan de vader van JAN de broeder van de twee laatstgenoemden geweest zijn. — Uit de bovengemelde inschrijving zou dus blijken, dat JAN zijn onderwijs alleen van GILLES had genoten, dewijl BONAVENTUUR — Zie aldaar. — nog in dat-zelfde jaar overleden is. — Ik voeg er, in het belang der geschiedenis, verder een zijner uitgebreidste Werken bij, waarvan de titel dus luidt: *Le Théâtre des Villes et Forteresses des Provinces-Unies, et frontières etc. en 99 planches, avec le titre, gravés à l'eau forte, par G. BOUTTATS, d'après JEAN PEETERS; à Anvers, chez G. Bouttats, in 4°.-oblong.* — In de Pinakotbeek, te Munchen, berust eene fraaije schilderij van onzen PEETERS, namelijk, *Een*

hevige Storm op zee; de schepen worden geslingerd tegen steile rotsgevaarten, waarop zich een kasteel verheft; h. 2 vt. 9 dm., br. 3 vt. 9 dm. — In 's Rijks Museum, te Amsterdam, is van hem *Het verbranden der Engelsche Vloot, in de haven van Chattam, 1637.* — In het Museum der stad Antwerpen, *Een gezigt van het IJsvermaak op de Schelde, voor Antwerpen, in 1670.* — Ook was in 1774, in de Kerk der Paters Beggarden, *De Doop van Christus, door Johannes in den Jordaan, van JOANNES PEETERS.* Zie *Beschryving der Schilderkonste enz. in de kerken enz., te Antwerpen; Ibid., 1774, bl. 66;* dus een historisch onderwerp. — *Zijn Portret* komt voor bij *De Bie*, fraai door L. VORSERMANS (sic) *den Jonge del. et se.*

PEETERS, (JOHANNES) dien ik *den Jonge* moet noemen, is, waarschijnlijk, de zoon van JOHANNES den Oude, en een broeder van JAQUES PEETERS. Hij schilderde jachtstukken, en van deze voorstellingen zijn ook gegraveerde prenten bekend, met Fransch onderschrift; de eerste drukken, met het adres van *Gantrel*, de tweede, met dat van *Van Merlen.* — *Nagler* zegt, dat hij door *Brulliot* wordt opgegeven, doch van meening is, dat deze PEETERS dezelfde is als WILLEM PEETERS, en welligt JOHANNES WILLEM kan hebben geheeten. Dit is niet zoo, en *Brulliot* heeft gelijk, want hij heeft met JAQUES PEETERS het volgende Werk uitgegeven, blijkbaar bij *Nagler* niet bekend: *Recueil d'Estampes, inventées et gravées par JEAN et JAQUES PEETERS, graveurs d'Anvers, vers 1680, et années suivantes; contenant les illustres guerriers du temps, les sièges, les attaques et prises de villes; l'ues d'Autriche, Hongrie et Turquie etc. gr. in 8°.-obloug.* Zie Nr. 9306 der *Bibliotheca Haethemiana etc.*, thans in de Koninklijke Bibliothek, te Brussel.

PEETERS. (JOSSE) Bij *Brulliot* vindt men een monogram J. P., aan elkaër gehecht, voorkomende op historische teekeningen, waarvan hij zegt, dat men dit aan JOSSE PEETERS toekent. Men vooronderstelt, zegt hij, dat JOSSE een leerling van MARTIN DE VOS is geweest, doch wij hebben geen verdere aanduiding nopens dezen kunstenaar gevonden. Er komen ook geëtste prenten, voorstellingen van jagen, voor, met den naam J. PEETERS beteekend, ooch op dien naam vindt men evermin eenig berigt. Zie echter bij mij op PEETERS, (JOHANNES) *den Jonge.*

PEETERS, PIETERS, of PETRI, (MARTEN) schilder en kunstgraveur, te Antwerpen, die tusschen de jaren 1533—1550 bloeide. Ik vond hem in het *St. Lucas-gild*, aldaar, ingeschreven, „MARTEN PEETERS (*Van Gheele*) schilder, ontfangen 1525. Deken 1533,” alsmede zijn zoon „MARTEN PEETERS meesterszoon, ontfangen 1549. Schilder.” — Hij heeft ook eenige prenten naar M. HEEMSKERK gegraveerd. — Dewijl hij tevens kunsthandol dreef, bestaan er ook prenten, met het adres *Antwerpie*, MARTIN PETRI exe. als: *De Veldslag van Constantinas*, naar eene teekening van RAPHAEL, door S. K. of K. S. se., in 4 bladen; hoogst zeldzaam. — *Twee gebeurtenissen uit de Griekse geschiedenis*, naar F. PRIMATICCIO, idem. — *De Vier merkwaardigste Vrouwen van Israël*, naar M. HEEMSKERK, idem. — *De Verzoening van Abraham met Loth*, naar FRANS FLORIS, idem. — *Een klein Crucifix*, kopij, andersom, idem.

PEGNA, ook PEGNIA of PEIGNE. (HIACYNTH DE LA) Deze kunstenaar vond ik alleen bij *Heller (L.)* vermeld, die zegt, dat hij een zeer bekwaam bataljeschilder en plaatsetser is geweest, in 1700, te Brassel, geboren; voorts, dat hij te Parijs, Weenen en Rome heeft gearbeid, en in 1766 nog in leven was. Hij beschrijft de volgende door PEGNA vervaardigde prenten, waaronder er zijn, die hooge prijzen gelden, als: *Een Raiterygevecht op een brug bij een vesting*; links, op den voorgrond eenig voetvolk, in govecht tegen drie ruiters; 1751, in f^o. — *Een Veldslag tusschen voetvolk en ruitery*; op den voorgrond, links, een outtakeld kanon; 1751, 4°. — *De natrein van een leger, door eene poort te zien*; 1751, f^o. — De

groote aanval op de bergvesting *Colle dell' Assietto*, in *Piëmont*, door de Fransche troepen; 1754, zeer gr. f^o. — *Een gezigt op eene poort van Rome*, waar soldaten en legerwagens doortrekken, in f^o.

PEL (A. VAN) moet ik vermelden, dewijl er van zijn werk voorkomt in den *Catalogus van Pierre Fouquet, Amsterdam, 1801*, onder Nr. 60: „*Een Haringvrouwtje*, meesterlijk in den trant van METZU geschilderd; h. 14, br. 12 dm., door A. VAN PEL.”

PELGROM. (JACOBUS) Sedert *Immerzeel* de bijzondere verdienste van dezen ijverigen landschapschilder, naar waarde, beschreef, moet ik er hier, als vervolg en verbetering, bijvoegen, dat de Heer PELGROM ook bij de Heeren J. W. PIENEMAN en P. BARBIERS zijne verdere opleiding in de kunst heeft genoten, en niet alleen, tot voortzetting zijner studiën, de plaatsen bewoond en bezocht heeft, die bij *Immerzeel* staan opgegeven, maar ook *Brabant en Duitschland (Heidelberg)*, benevens de Maasstreken, en dat hij vooral de *Hooglanden van Schotland* bezigtigde. Toen hij, in 1853, te *Zutphen* gevestigd was, heeft hij het *Bezoek van Z. M. Koning Willem III. in de Kolonie, Nederlandsch Mettray, bij Zutphen*, geschilderd, welk stuk bij Hoogstdenzelve berust; ook is van zijne kunst bij H. M. de Koningin aanwezig. — Groote vereeringen zijn hem voor zijne werken, ten deel gevallen, als: de *Groote medalje van verdienste*, van den Kroonprins *Karel van Zweden en Noorwegen*, alsmede de *Gouden Portret-medalje*, van Z. K. H. Prins *Frederik der Nederlanden*. — In vele bijzondere Kabinetten, zoo binnen- als buitenlands, wordt van zijne kunst gevonden, onder anderen, bij den Heer *Van Braam*; bij den Baron *van Brakel*; bij den Baron *van Lynden*; bij den Baron *van Heeckeren van Enghuizen*, te *Arnhem* enz. — Ook werd hem door de Zangersbond opgedragen het vervaardigen van de *Diploma's* voor Z. M. den Koning, als Beschermheer, en voor Z. K. II. den Prins van Oranje, als Eerlid, die op perkament, met eigenaardige attributen, op de Muzijk toepaslijk, door hem prachtig en fraai zijn uitgevoerd. — In 1848, werd hij benoemd tot Stads-teekenaar te *Zaandam*, doch ongesteldheid en het sterven zijner echtgenoot, benevens het hertrouwen met Mejufvrouw *M. M. Schilt*, geboren te *Amsterdam*, deed hem besluiten, om voor die betrekking te bedanken; hij vertrok weêr naar *Gelderland*, waar hij tot Mei 1858 verbleef, om zich vervolgens in zijne nieuwe betrekking van eersten onderwijzer aan de Stads-Academie, door den stedelijken Raad te *Middelburg* aangesteld, derwaarts te begeven. — In 1852 is hij benoemd geworden tot *Lid der Akademie van Beeldende Kunsten*, te *Amsterdam*, waarvan hij 18 jaren kweekeling was geweest.

PELT. (ABRAHAM VAN) Deze verdienstlijke kunstenaar is, naar waarde, bij *Immerzeel* vermeld, en ik voeg er bij, dat hem in 1852, tot erkenning zijner bijzondere bekwaamheden, het *Lidmaatschap der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten*, te *Amsterdam*, werd toegekend.

PEN (JACOB) was, volgens *Fiorillo*, een Nederlander, en *Bryan-Stanley* zegt van hem, volgens *Balkema*, dat hij in bijzondere dienst van *Karel II*, Koning van *Engeland*, stond, en verder, dat hij met eene rijke vinding componeerde, en aan eene juiste teekening een schoon koloriet paarde, doch van de voorwerpen zijner kunst rept hij geen woord, en voegt er bij, dat al zijne schilderstukken in *Engeland* berusten. — *Nagler* zegt, dat hij, in 1686, te *Londen* overleed. — Ongelooflijk groot is het getal van Nederlandsche kunstenaars, in alle vakken, die destijds naar elders, meestal naar *Engeland* (de goudmijn), vertrokken, vooral ten tijde van koning *Hendrik VIII.*, onder wiens regering de kerklijke twisten zoo hevig waren, dat er een bevel werd uitgevaardigd, om alle Vlaamsche

kunstenars, als van verdachten aanhang zijner eerste gemalin, Catharina van Arragon, het land te doen ruimen. Men schatte hnn aantal op bijna 15000. Ook in latere tijden, onder de Stuarts, en bijzonder onder de regering van *Willem III*, begaf zich eene ontelbare menigte kunstenaars derwaarts. Zie *Fiorillo*, III. *Band*, S. 92.

PENN, (JOHANNES JACOBUS) een bekwaam bouwkundige, geboren te *Dordrecht*, den 21. November, 1812. Zijne ouders waren de Medic. Doct. *Hubertus Judocus Penn* en *Adriana Joanna Bauduin*, de dochter mede van een geacht Gencesheer, te *Dordt*. — Hij heeft de studiën voor zijn vak te *Berlijn*, in de school van *Schinkel*, onder de leiding van den Architect *Nietz* volbragt. Bij de vestiging in zijn vaderland, heeft hij, in 1839, voor de pers bewerkt een *Handboek der schoone Bouwkunst*, te *Breda*, bij *Sterk*, 1840—1841, in 2 deelen, 4°. met platen, uitgegeven. Het bevat, hoofdzakelijk, den Cursus der Berlijnsche Akademie van Bouwkunde. Hoewel dit Werk voor vele deskundigen weinig nieuws, noeh in theorie noeh in praktijk, bevat, blijft het echter voor het algemeen een zeer nuttig boek en een goede leidraad, om geregeld en op vaste gronden met de hoogere Bouwkunde bekend te worden. — Zijne pogingen, om het Vaderland met zijne bekwaamheden tot nut en sieraad te verstreken, werden al te vroeg gefnuikt door den dood, die hem, in den bloei zijner jaren, den 22. Junij, 1849, in zijne geboorteplaats, plotseling wegnam van uit den kring zijner hoogst-aehtenswaardige familie, die, met zijne vrienden, in hem, het verlies van een degelijk mensch en kunstenaar diep te betreuren had.

PENNE, of PENEN, (J. (?) VAN) een Hollander van geboorte, die, zeker, te *Antwerpen*, heeft gewoond. Ofsehoon hij niet in het Register van *St. Lucas* staat ingeschreven, vindt men daar echter vermeld, dat hij, in 1687, als discipelen heeft ontvangen GASPARD KECHET, of KECHER, en, in 1695, LOUIS DOUCEMAN, waardoor zijne geboorte omstreeks het jaar 1652 wordt bepaald. Hij zou, wël gegoed, omtrent 1710, te *Antwerpen* overleden, en in de kapel van het II. Kruis, in *St. Jacobskerk*, aldaar, begraven zijn. Als zeker wordt gemeld, dat zijne vrouw niet verlangde hem naar *Antwerpen* te volgen, maar bestendig te *Amsterdam* gewoond heeft, waarnit blijkt, dat VAN PENNE daár heeft gewoond, en men gist, dat hij er ook geboren werd. Zie verder *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, waar men eene zijner schilderijen, voorstellende *De Koskebukster*, en verdere levensgrootte figuren, vermeld vindt. Vroeger was dit stuk in de zaal van *St. Lucas*, waar het, in 1682, geplaatst werd. — J. DE LATER heeft, in mezzotinto, naar zijne schilderij, gegraveerd *Een lustigen jongen Boer*, met glas en pijp, onder een boom zittende, waaronder *De sterke Forshey*; zeldzaam. Zie *Nagler*.

PENNEMAECKERS. (. . .) In het *Museum*, te *Antwerpen*, berust eene *Hemelvaart van Christus* van dien zoo weinig bekenden meester. Dewijl deze schilderij vroeger in de kerk der *Recoletten* aldaar aanwezig was, zoo wordt de meening geopperd, dat hij tot deze *Franeiseaner-orde* behoorde, terwijl uit den aard van zijn werk wordt afgeleid, dat hij een leerling van RUBENS en een Antwerpenaar is geweest. In dat geval noemen de *Gildeboeken*, aldaar, hem dan ook niet, want de leerlingen van RUBENS behoefden niet te worden ingeschreven. Zie daarover op MOERMANS. (JACOB)

PENNINGEN, of PENNINGHEN, (D. M.) een onvermeld Nederlandsch graveur, die mij bekend werd door eenige gravuren, als eene naar *SUYDERHOEF*, zijde het Portret van *Franeisus Heermans*, schrijver der *Gulden Annotatiön*, hetgeen vrij wël bewerkt is. Op ettelijke platen in *De Groot*, *Joodsche Oudheden*, *Amster-*

dam, 1690, in f^o., door HEM gesneden, staat alleen D. PENNINGHEN sc.; zoo ook onder een portret in 4°. van *Baptista Nani, Ridder en Procurator van St. Marcus*. Hij heeft ook zeer goed gegraveerd den Titel voor het Werk: *Martelaars-Spiegel der Doopsgezinden*, Amsterdam, 1685, in 8°., naar de teekening van L. VAN DER VINNE. — Nog vond ik, en wel tot mijne verwondering, dien naam zeer duidelijk van D, in DE PENNINGE *sculp.* veranderd, op den Titel van een Werkje in kl. 8°.: *A. Nuck, Adenographia et uteri anatome nova; Lugd. Batav., apud Jordanum Luchtmans*, 1692, zijnde, zeker, dezelfde als de bovengenoemde, dewijl de letter M, die de doopnaam schijnt te wezen, misschien, hier *Metdepenninge*, een bekend geslacht, moet beteekenen, hetgeen door den lettergraveur onjuist is uitgedrukt. — *Nagler* noemt hem D DE PENNINGE.

PENNINKS. (...) Bij *Van Spaan, Beschryving van Rotterdam*, vindt men dezen PENNINKS als een landschapsehilder vermeld. Meer is mij van dezen Rotterdammer niet voorgekomen.

PENTIN (JEHAN) was, zeker, een der beroemdste metaaldrijvers van zijn tijd, want ik vond in de Archiven van *Rijssael*, in de oude Rekeningen der Hertogen van *Bourgondië*, een aantal fraaije kunstwerken, als *Images d'or et d'argent, Basreliefs* enz. vermeld, welke hij voor het Hof vervaardigd en geleverd heeft, en waarbij telkenmale, sedert 1424 tot 1436, voorkomt: „A JEHAN PENTIN, orfèvre, demourant à *Bruges*.” Ik laat er hier, uit geschiedkundig belang, eenige volgen, als: „1432—33. Pour ung tableau d'or, pesant IIJ^m ouquel a une ymage de Nostre Dame et de Saint Jehan Baptiste, esmailliez de blanc, garny de VIIJ balaiz, XXX grosses perles, pesans environ IIJ karas la pièce, et ung gros saphir que Mds. a fait prendre et acheter de luy, et icelluy donné à révérend père en Dieu l'archevesque de *Coullongne*, quand il vint devers lui en sa ville de *Bruxelles*, ou mois de Novembre mil IIIe XXXI, du pris de IIIe salus d'or.” — Als iets merkwaardigs, om hier nog bijgevoegd te worden, komt op het jaar 1433—34 het volgende voor: A JEHAN PENTIN etc. la somme de quatre vins seze livres, douze sols, du pris de XL gros, monnoie de *Flandres*, la livre, que deue luy estoit pour la vendue et délivrance de *Six tasses d'argent*, pesans ensemble douze marcs, du prix de VIIJ francs ung sol le marc, lesquelles Mds. a de lui fait prendre et acheter pour les, de par icellui S. donner et presenter au baptissement de l'Enfant JOHANNES VAN ECK son peintre et valet de chambre, lequel il a fait tenir sur fons, en son nom, par le S. de *Chargny*, pour ce comme plus à plain peut apparoir par mandement de Mds. sur ce fait et donné en sa ville de *Brouxelles*, le dernier jour de Juing XXXIIII. Quittance dudit JEHAN PENTIN et certification dudit S. de *Chargny* sur les pris, achat et délivrance des dittes parties cy rendue IIIJ^{xx} XVI francs, XIJ sols.” — En op het jaar 1435—36: „A JEHAN PENTIN etc. pour ung tableau d'or, pesant IIIJ marcs, IJ onces, au milieu duquel a ung demi ymaige de Nostre Dame, tenant son enfant, esmaillié de blanc, garnis de huit bons rubis, ung diamant u estusson, XVIIJ perles, que grandes que petites, et ung bon saphir, lequel tableau Mds. donna ce jour de l'an dernier passé à Madame la duchesse sa compaigne, du pris de VIe salus.” Zie *Le Comte de Laborde, les Ducs de Bourgogne etc. Paris*, 1849, in 8°. *tom I. Sec. partie*; bl. 325, 341 en 354.

PENZEMAN, (JACOB) een kuustenaar, dien ik nergens anders vermeld heb gevonden, dan in eene opgave van Nederlandsche kunstenaars door *Martinet*, in het VIII. deel zijner *Historie der Waereld*, bl. 528, zooals ik zulks hier laat volgen: „JACOB PENZEMAN besteedde veel tijd aan Stille-levens, (zoo noemt men papieren, boeken, doodshoofden en dergelijken, dié op eene tafel geplaatst zijn) en schilderde

harnassen, kurassen en ander krijgstuig." — Naar de tijdsorde, waarin hij hem tussehen de bekende kunstenaars opgeeft, te oordeelen, zou hij in het midden der XVII. eeuw hebben gebloeid.

PEPYN, (CATHARINA) de dochter van MARTINUS PEPYN, heeft, waarschijnlijk, de kunst bij haren vader geleerd, en was, toen zij haar kunstvak openlijk uitoefende, verpligt, aan het Gild te voldoen, hetgeen blijkt uit het *Gildeboek van St. Lucas*, te Antwerpen: „Juffvrouw CATHARINA PEPYN wierd in de Confrerie ontvangen den eersten Jannarij van 1654, als schilderesse." — Zij was eene zeer bekwame kunstenaars in het schilderen van Portretten, waarvan er, onder anderen, een te zien is, — zegt de meergemelde raadsheer *Mols*, in zijn *Ms.* — in de *Abdy Van St. Michiel*, alhier — te Antwerpen, — zynde de *Afbeelding van den Abt van Cauweren*, waaronder staat: CATHARINA PEPYN pinxit, 1657. — Later zag ik in het *Album van St. Lucasgild enz.*, Antwerpen, 1855, bl. 54, dat dit portret van *Van Couweren* is, en er aldaar nog een wordt gevonden, te weten van den Abt *Johannes Chrystomus van der Sterre*, na diens overlijden, in 1652, vervaardigd, en beteekend CATHARINA PEPYN f. 1657. — Verder lees ik, dat zij, den 13. Februarij, 1619, te Antwerpen is gedoopt, en, in 1653, in het *St. Lucasgild*, aldaar, werd ingeschreven. Dit zal dus 1654 zijn, dewijl zij op 1 Januarij ingeschreven is. Het *St. Lucas-boekjaar* loopt van 18 October tot 18 October.

PEPYN (MARTEN) is bij *Immerzeel*, zonder geboortetijd, vermeld. Het volgende oorspronkelijk bewijs doet ons daarvoor het jaar 1574 kennen: namelijk, onder zijn *Portret*, zoo nitmuntend geschilderd, staat duidelijk *me Pictorem Pictor pinxit D. ANT. VAN DYCK Eques illustris, A. D. 1632. Aet. Me. LVIII.* Dit stuk was in de Galerij van wijlen *Z. M. Koning Willem II*, te s' *Hage*, en werd, in 1850, voor f 4,300 aan den Heer *E. Le Roy*, te Brussel, verkocht. Het bovenstaande heeft PEPYN zelf opgegeven, en in den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, wordt zijn doop in de Cathedraal aldaar, op den 21. Februarij, 1575, vermeld. Wat is nu goed? — Zijn vader, *Willem*, was van Brussel, zegt *Mols, Ms.*, wiens tweede vrouw, *Catharina van den Berg*, moeder was van onzer MARTEN, en „WILLEM PEPYN werd in *St. Lucasgild*, te Antwerpen, als kunsthandelaar, in 1593 ingeschreven, en MARTEN PEPYN, Meesterszoon, werd ontvangen 1601, en stierf 1643 (?) Schilder." — In den genoemden *Catalogue* staat, dat hij en zijne vrouw, *Maria Huybrechts*, waarmede hij in 1601 huwde, beiden, in 1646—1647 (?) overleden zijn. (Dit is het Boekjaar, van 18 October tot 18 October.) — Verder wordt, en terecht, door *Mols* betwijfeld, of hij wel ooit in Italië geweest is, want, zegt hij, „uit den bekenden tydloop zyns levens kan men daar geen tyd voor vinden, en dat hy vóór 1601 reeds daar zou geweest zyn, is even zoo onaanneemlyk, als het huwelyk dat *Houbraken* hem in Italië laat doen, met de daarby gevoegde praatjes, alsof RUBENS toen zeer verheugd was, door van een gevaarlyken mededinger langs dien weg bevryd te geraken," welk sprookje *Immerzeel* nog aanhaalt. Dergelijke praatjes worden eveneens in de levensberigten van GASPAR DE CRAYER en ABRAHAM JANSENS verhaald; doch, dat alles is onzin. RUBENS, die elk waarachtig talent hoogachtte, ja, hartlijk liefhad, behoefde geen lage gedachten in zijn belang te koesteren: dit was beneden zijn edele ziel en ridderlijken handel en wandel. Het tegendeel daarvan blijkt, dewijl zijne vrouw, *Isabella Brant*, den 15. Maart, 1615, als meter stond bij den doop van *Martha*, de oudste dochter van onzen schilder, zooals in den genoemden *Catalogue* staat vermeld. — Of hij nog in de school van RUBENS heeft geleerd, zooals *Fiorillo* en anderen melden, daarvan valt niets zekers te zeggen, want zijne discipelen behoefden niet in het *St. Lucasgild* ingeschreven te worden. Zie daarover op MOERMANS. (JACOB) —

„Hy heeft in 1626 — zegt *Mols* — de stukken voor de kerk van het Grootte Gasthuis alhier geschilderd, en uit zyn sterfval blykt, dat hy immers als toen in *Antwerpen* was.” — Als eene groote rariteit, herust in de *Galerij* van den *Hertog van Aremberg*, te *Brussel*, *Eene zittende jonge Dame*, levensgroot, bijna ten voeten uit, zoo uitmuntend geschilderd, dat dit stuk aller bewondering wegdraagt. Het is volkomen bewaard gebleven. — In geen bekende *Galerij*, in *Europa*, wordt er van zyn werk gevonden, als enkel in die te *Antwerpen*. — Hij heeft vijf kinderen nagelaten, waarvan de jongste dochter, CATHARINA PEFFYN — Zie aldaar. — de kunst beoefend heeft. — *Zijn Portret* is door S. A. BOLSWERT, naar A. VAN DYCK, in f^o. gegraveerd.

PERCELLES. (JOHANNES) Aldus vond ik zyn naam, en niet PARCELLES, zoo als door *Immerzeel* en anderen wordt opgegeven, op een Titel in f^o.-oblong: *Diverses Navires, dont on se sert dans les Provinces-Unies*; dit staat in de lucht, en op een gespannen zeil: *Icones variarum Navium Hollandicarum quarum usus maximè in aquis interioribus regionis. Notatae à famosissimo Navium Pictore JOHANNES PERCELLES. B. Cleynhens, te Haarlem, excudit*, hevatende een stel van twaalf platen. Hiervan schijnt een latere druk te bestaan, met denzelfden Latijnschen tekst, en anno 1627, *Amsterdam, impressie apud Nicolaum J. Visscher*. — Een stel van 20 prentjes, *Zeegezigten*; op elk is een visscher, in zyn hedrijf bezig, afgebeeld, met den titel: *Verscheyden Strand- en Watergezichten*, met het adres van *Hondius* en *Beereudrechtsch*. — *Verscheiden Hollanasche schepen*, met idem onderschriften en verzen. — Een vervolg van ten minste acht fraai gegraveerde pladen, die soms, zegt *Nagler*, aan W. VAN DE VELDE worden toegekend, in f^o. ovaal. — *De Droom van Jacob*, en, *De Verkondiging aan de Herders*, gemerkt J. P., gaan, oogenschijnlijk, voor zyn werk door. — Hij betekende zijne werken met J. P., even als zyn zoon JULIUS. — Zie aldaar. — Volgens *Balkema*, zou hij, te *Leyderdorp*, in 1641 (?) overleden zijn.

PERCELLES (JULIUS) wordt slechts met een paar woorden, als de zoon van JOHANNES, bij *Immerzeel* vermeld. Hij werd te *Leyderdorp*, omstreeks 1628, geboren, en heeft de kunst bij zyn vader geleerd. Hij schilderde *Zeegezigten*, even als zyn vader, wiens stijl bij soms met goed gevolg nahootste; doch in malschheid van penseelshehandling en doorschijnendheid van kleur, is hij beneden hem gebleven. Zyn werk heeft wel eens met dat van zyn vader vergissingen doen ontstaan, omdat zij heiden hetzelfde monogram J. P. voerden. — Ik moet er de opmerking bij maken, dat, wanneer hij, zoo men wil, de kunst bij zyn vader heeft geleerd, zijne geboorte vroeger, of de dood zijns vaders, 1641, later zou moeten gesteld worden.

PERES (HENRI) wordt door *F. Bogaerts* onder de Belgische kunstschilders opgegeven. Hij zegt, dat er twee *Landschappen* van hem aanwezig zijn in het koor van de Augustijnenkerk, te *Antwerpen*, en dat hij aldaar, in 1662, zou geboren zijn. — Ik betwijfel, of die PERES wel een Nederlander is, al bestaat er werk van hem, aldaar; want, vooreerst, vond ik hem nergens vermeld, en ten andere komt de naam PEREZ zoo menigvuldig in de Spaansche schilderschool voor, dat er ligtelijk een paar stukken van dezen meester in *België* kunnen beland zijn.

PERET. (PETER) Zie PERRET. (PETER)

PERIGNON (...) Bijaldien deze kunstenaar door den kundigen *Pierre Fouquet* niet stond gerangschikt onder de Nederlanders, dan zou ik hem niet als zoodanig durven opvoeren; doch in diens *Catalogus, Amsterdam, 1801, Kunstboek C*, Nr. 24, komt voor: „*Gezicht naar een ouden vervallen vestingmuur, bij geboomte, dun*

met sapverwen door PERIGNON. — Waarschijnlijk, is hij een kunstliefhebber en tijdgenoot van *Fouquet* geweest.

PERKOIS. (JACOBUS) Bij het berigt van *Immerzeel* voeg ik, in het belang der geschiedenis, dat ik in het bezit ben van de twee gravuren vóór de letter, de eene door P. W. VAN MEGEN, 1783, en de andere door DENZELFDEN EN M. DE SALLIETH, in f^o., voorstellende de Afbeelding der vermaarde kaperkapiteins *P. Le Turk* en *Jarri*. Op beide staat achterop geschreven: „Geoffereerd aan mijne Tante Mejufvrouw de Wed. Docter *Jan Vermeule*, door Haered. D. W. Dienaer en Neeff JACOBUS PERKOIS, 1784” en op de andere idem, en 1786. — Hij heeft ook geestig geëst, als, *Een manshoofd*, met een hoed, met breeden rand, op, waardoor het gezicht genoegzaam beschaduwd is; de grond wit, beteekend PERKOIS f. 1789, h. 163, br. 125 str. Ned., zonder marge. Dit zou het portret zijn van (...) PARTOUT, volgens incêgedeelde berigt van JACOBUS CORNELIS GAAL; — en, *Een Paard bij een wagen en een schuur*. Meer is mij niet voorgekomen.

PERLS, (H. VAN) een plaatsnijder, van wien in het *Theor. Pract. Handb. der Bouwkunst*, door W. C. Brade, 's Hage, 3 deelen in 4°., goed gesneden prenten voorkomen.

PERRE, (JOHANNES VAN DER, of DE) een kunstschilder, welligt van Nederlandsche afkomst, zegt *Nagler*, die, tusschen 1604—1618, te *Leipzig*, blocide. Hij heeft daar veel portretten, en in de St. Johannes-kerk het *Epitaphium der familie Mayer* geschilderd. Van die portretten zijn er verscheiden in prent verschenen.

PERRET (PETER) wordt, bij *Immerzeel*, *Pedro* genaamd. Ik voeg er bij, dat *Basan* zegt, dat hij, in 1549, te *Audenaerde* werd geboren. Dit kan waar zijn, en ook *Nagler* vereenigt zich er mede, dewijl zijne werken alle vóór 1583 vervaardigd zijn. Genoemde auteur beschrijft 24 stuks zijner gravuren. Het bij *Immerzeel* vermelde stel *Portretten der Koningen van Portugal*, in 1603, in het licht verschenen, vond ik nergens anders vermeld. Zou dit welligt werk van zijnen broeder STEPHANUS PERRET — Zie aldaar. — kunnen wezen?

PERRET (STEPHANUS) was een broeder van den voorgaanden PETER, nopens wien niets anders bekend is, dan dat hij de *Pabelen der Dieren*, in 14 platen, vervaardigde, in 1678, waarvan eene tweede uitgave, te *Delft*, in 1621 verschenen is. Zie *Nagler*. — Ik bezit een exemplaar van 1632. Zie daarover op GEERARTS, (MARCUS) den Oude.

PERSOY. (PETRUS) Ik vermoed, dat deze de graveerkunst heeft beoefend, terwijl het zeker is, dat hij een voornaam plaatdrukker en uitgever van kunstwerken was, die, tijdens ROMBEN DE HOOGHE, in de tweede helft der XVII. eeuw, te *Amsterdam*, op den *Dam*, woonde. Ik bezit een groot-f^o. plaatwerk, zijnde de *Tempel van Jerusalem*, in al zijne deelen en godsdienstige gebruiken, zonder naam van maker, doch geheel in de manier, en eenige zeker van R. DE HOOGHE. Het is opgedragen aan: *Nobil. et Illustri Domino Do. Hieronymo Nunes D'Acosta, Regis Portugalliae Agenti et Residenti ordinario ad Proceres Uniti Belgii d. d. d.* PETRUS PERSOY. Eenige prenten, er in voorkomende, kunnen wel door hem zijn vervaardigd, hoewel ze allen zonder naam van maker zijn.

PERSYN. (C.) Deze voornaam is mij nergens anders voorgekomen, dan in den *Catalogus* van G. M. Nobe, (wiens uitmuntende *Prentkunst*, in 1809, te *Amsterdam*, is verkocht) onder Nr. 45, bl. 61: „*Jan Corn. Meppel*, naar C. PERSYN, door R. PERSYN.” Zeker is hij een schilder geweest, dewijl RENIER alleen als graveur bekend staat. — Zie bij mij op PERSYN. (RENIER VAN) — Missebien ontdekt men nog wel meer werken van dezen C. PERSYN.

PERSYN. (JOHAN) „Een Hagenaar van geboorte, zynde een discipel geweest van CONSTANTYN NETSCHER, schilderde mede portretten; dog naderhandt zich

ouder de Artillerie begevende, en voorts ook nog Ingenieur in Staaten dienst geworden zynde, is vervolgens in die qualiteit overleeden, echter onbewust waar en wanneer." Uit *Pieter Terwesten, Ms.*, die zijn bloeitijd stelt op 1708. — Welligt is deze PERSYN verwant aan RENIER VAN PERSYN, dewijl het woordje VAN dikwijls wordt weggelaten, of zou ook C. PERSYN, — Zie aldaar. — somtijds J. PERSYN moeten wezen?

PERSYN (RENIER VAN) is bij *Immerzeel* vermeld. Ik voeg er bij, dat hij, omstreeks 1600, te *Amsterdam*, werd geboren, en in 1667 nog leefde. Het is, bij mijn weten, nergens geboekt, dat hij, behalve de graveerstift, ook het penseel heeft gehanteerd, en wel zóó verdienstlijk, dat men aan zijn werk eene plaats in de *Keizerlijke Galerij*, te *Weenen*, heeft vergund. In den *Catalogus* dier verzameling door den kundigen *C. de Mechel*, in 1786, te *Bazel*, uitgegeven, vond ik onder de Vlaamsche School, op bl. 88, Nr. 16: „Van REGNIER PERSYN. *Belisarius in een grot, nadat hij in ongenade was gevallen; hij rust met zijne regterhand op een stok, en houdt in de linker een blikken bak, om er aalmoesen in te ontvangen; achter hem zijn helm; h. 3 vt. 7 dm., br. 3 vt. 5 dm.* Kniestuk, levensgroot. — Onder het beste van zijn graveerwerk noemt men *Balthazar, graaf van Castiglione*, naar RAPHAEL. — *Ariosto van Ferrare*, naar TITIAAN, kl. f^o, waarvan ik een schoonen druk bezit, en waardoor men aan zijne bekwaamheden hulde moet bewijzen. — *De verdrongen Leander, door de Nereïden en Najuden, uit het meer naar de kust gedragen*, naar J. VAN SANDRART; gr. 4°. — *De schoone Hylas wordt door de Nereïden opgenomen*, naar DENZELFDEN, gr. 4°. — Onder de portretten van Nederlandsche kunstenaars, door hem gesneden, komen voor DIRK en WOUTER CRABETH, in 1661 gegraveerd; — Aan WOUTER was hij door huwelijk met de dochter van diens kleinzoon verwant; — als ook een keurig prentje, het portret van den schrijver over de *Insecten en gekorven dieren, Johannes Goedaert*, in 8°, naar W. EVERS DYK, vóór diens Werk geplaatst. — Later vond ik nog bij *Le Comte, Konst-Cabinet, Utrecht*, 1744, II, blz. 515: „*De Werken der Burnhartigheid van St. Cecilia*, een groot stuk van DOMINIKYN (DOMENICO ZAMPIERI, genaamd DOMENICHINO), gegraveerd door R. A. PERSYN." — *Nagler* noemt van hem nog eene Verzameling van *Viervoetige dieren*, op 13 bladen, naar A. CUYF.

PETER, die beeltnider, vond ik in de volgeude rekening vermeld: „Item PETER, die beeltnider, van den 4 rosen, t stnck 10 st., tsamen 2 gulden." *Rekening van de Buurtkerk*, te *Utrecht*, 1544—1545, bij *Dodt, Archief*, VI, bl. 313.

PETER VAN NIMWEGEN wordt, bij vergissing, door *Nagler* op dezen naam opgevoerd, doch het moet PETER FRANCIS PETERS wezen. — Zie aldaar bij *Immerzeel*. — Ik voeg er nog bij, dat hij gehuwd is met *P. A. Monot*, bij wie hij zes kinderen heeft verwekt, die allen in 1860 in leven zijn. — Een zoon, zijn naamgenoot, bevindt zich reeds 22 jaren in *Duitschland*, en is te *Stutgard* gevestigd, waar hij, als Landschapschilder in hooge mate bij de aanzienlijksten van den lande gevierd wordt. — Zijne oudste dochter, ANNA, beoefent dat kuustvak ook.

PETERS. (BONAVENTUUR, GILLES EN JOHANNES) Zie bij mij op PEETERS.

PETERS, (FRANS LUCAS) schilder van *Brussel*, zegt *Nagler*, die, in de eerste helft der XVIII. eeuw, in *Frankrijk*, en nog omstreeks 1760 arbeide. Hij schilderde huisselijke en historische tafereelen, waarnaar gravuren nitgaan. Zelf heeft hij gegraveerd *De II. Maagd, zittende met het Kind op haren schoot*; in den achtergrond een landschap; 1760, kleine prent. — Welligt was hij een kleinzoon van den Schilder, bij *Immerzeel* op dien naam vermeld.

PÉTIT. (ALEXANDER) In het *Ms. van Terwesten* las ik het volgende: „ALEXANDER

PETIT, denkelyk een Hagenaar van geboorte, als capitein van een burger- of schuttersvaandel geweest zynde, en is zeker een historieschilder geweest, wyl het bekend is, dat de groote historieschilder WILLEM DOUDYNS een discipel van hem was. Echter is het te verwonderen, dat noch *Houbraken*, noch *Van Gool* iets van denzelfen gewagen, en dat beiden zelfs niet eens aan hem gedagt hebben. Ja, aan hoe velen niet? — Voorts consteert ook niet, dat ooit iets van zyn schilderkunst ter Confrerie-kamer bekend is geweest, niet te min hy nogtans confrater of een medelidit derzelve was, en zulks anno 1660 nog geweest is; doch nooit in de Regering der Kamer geweest zynde, zoo is men onbewust, wanneer of in welk jaar hy overleden is." — Hij was, in 1656 één der drie voornaamste contribuuanten, en een der twee eerste gedeputeerden tot de oprigting der *Confreriekamer Pictura*, te 's Gravenhage, die ook tot stand is gebragt.

PETIT. (B. L.) Dezo kunstenaar zou, volgens eene aantekening van OERARD HOET, den *Jonge*, de leermeester zijn geweest van PAULUS POTTER, dewijl in den *Catalogus* zijner Kunstnatenschap, verkocht te 's Gravenhage, 15 Augustus, 1760, onder Nr. 143, voorkomt: „*Het Slot van Egmond op den Hoef, gestoffeerd met beelden en beesten*, door B. L. PETIT, Meester van P. POTTER; h. 47, br. 84 dm." — HOET, die zeer wel in de gelegenheid was, door zijn vader (nagenoeg een tijdgenoot van POTTER, en die ook te 's Gravenhage woonde, waar hij altijd in de kunst gewroet en een uitgebreiden kunsthandel gedreven heeft), zulks te ontdekken, heeft dit zonder eenige bedenking meêgedeeld. Zie ook nog op PETIT. (B. LE)

PETIT (B. LE) wordt door *Nagler* als een geboren Hollander opgegeven, die, omstreeks 1650, te *Rome*, werkzaam was. Hij schilderde landschappen, doch meer bepaaldelijk Gebouwen en Ruïnen, in en om *Rome* genomen, en kan daar ook overleden zijn. — *D'Argenville* geeft van zekeren JAN PETIT hetzelfde berigt; doch *Nagler* zegt, dat deze, waarschijnlijk, een-en-dezelfde persoon als B. LE PETIT zal zijn. — Ik ben van meening, dat B. L. PETIT — Zie aldaar. — dezelfde persoon is, als B. LE PETIT; dat *Nagler* van de L. LE gemaakt heeft, en dat JAN wel deugdelijk een ander is, die in de bekende *Catalogussen* van *Hoet* als een Italiaansch schilder, met den bijnaam van *Biche*, vermeld staat. Zie Deel I, bl. 12, en bl. 191, *Twee Schilden*, waar nog bepaald staat bijgevoegd: door den *Roonsen* PETIT.

PETRI, (D.) een onvermeld kunstenaar, die in de eerste helft der XVII. eeuw blocide. — Ik vond van hem het Portret van *Simon Episcopus*, borstbeeld, met kaal geschoren hoofd, en opstaande geplooid kraag, in ovaal; met vierregelig Hollandsch onderschrift; naar D. PETRI, 1615, door W. DELFF gesneden, in kl. f°. — Zijn naam kan ook wel PEETERS zijn. — Zie daarover op PEETERS. (MARTEN)

PETRI. (NICOLAES) Zie LASTMAN. (NICOLAES PIETERSZON)

PETRI, (PIETRO DE) gewoonlijk PETER MALER genaamd, werd, omstreeks 1550, te *Brugge*, in *Vlaanderen*, geboren, waar zijn vader, een geboren Italiaan, en, waarschijnlijk, ook schilder, zich, wegens godsdienstig belang (hij was Katholijk) ophield. In die stad heeft hij zich volkomen voor de kunst gevormd, en werd in de *Nederlanden* een der bekwaamste meesters van zijn tijd. In 1574, vertrok hij naar *Brünn*, waar hij veel werken vervaardigde, en vervolgens naar *Mehrrisch-Trübau*, vestigde zich in dat stadje, en werd er, tot driemaal toe, met de burgermeesterlijke waardigheid bekleed. — Hij is daar, in 1611, overleden. Zie *Nagler*.

PETRO, (JOANNI), of PETER HANS. *Fiorillo* berigt, in eene Noot, II, S. 271, dat *Baldinucci*, (in zijne *Notizie dei Professori del disegno da Cimabue etc. Tom II*, p. 160, ed. *Manni*, (1767) uit een oud Handschrift der XIV. eeuw, zegt, dat er een beroemd Duitsch kunstenaar PETER HANS heeft geleefd, die onder den

naam van *Magnifico* PETRO JOANNI *Teutonico vel de Brumantia* — missechien uit *Brabant* — bekend zou zijn geweest.

PETTER, (...) een bekwaam kunstgraveur, in *Holland* te huis behoorende, doch dien ik bij geen bekend auteur heb geboekt gevonden. — Het *Portret van Pontanus*, in diens Werk, *Historie van Gelderland* enz., *Amsterdam*, 1639, in f^o., voorkomende, maakte mij met hem bekend. — Welligt was J. PETTER FEUERLING, die na hem leefde, van zijn geslacht.

PETTER FEUERLING (J.) is een zeer bekwaam portretschilder geweest, hetgeen blijkt uit het fraaije *Portret van PETRUS SCHENCK*, door dien kunstenaar gegraveerd, naar dat door PETTER, in 1697 gesebildeerd. Toen woonde SCHENCK reeds lang te *Amsterdam*. Welligt was deze PETTER aan den hierboven vermelden graveur PETTER verwant.

PEUTEMAN (PETER) is door *Immerzeel*, doch zonder voornaam, vermeld. *Bryan-Stanley* zegt, dat *Balkema* hem NICOLAES PEUTERMAN noemt, als een historisch schilder, die in 1650 werd geboren, en in 1692 overleed. — Hiermede is dus wel deze PETER bedoeld, die niets dan *Stillevens*, *Vanitassen* enz. schilderde. Tot een bewijs, dat hij PETER schreef, dient een Titel, die geen kunstwaarde bezit, door hem *del.*, geplaatst voor het Werk: *Samenspraken van Erasmus*, vertaald door P. *Rabus*, waardoor ik aan den naam NICOLAES, vooralsnog, geen vertrouwen schenk.

PEZE (...) wordt door *Nagler*, als een der voornaamste kunstenaars, die in 1837, te *Antwerpen* werkzaam waren, opgegeven. Ik houd dit voor eene vergissing, daar het, ongetwijfeld AMÉ PEZ — Zie bij *Immerzeel*, aldaar. — zal moeten zijn.

PFALZ. (LOUISE HOLLANDINE VAN DE) Zie op HONTHORST. (GERARD)

PFEIFFER, (FRANÇOIS JOSEPH) *de Oude*. Hoewel, in 1741, te *Aken*, geboren, heeft hij langen tijd te *Amsterdam* gewoond, en er de schilder- en graveerkunst uitgeoefend. Hij was de vader van den bij ons meer bekenden kunstenaar van dien naam, en is op het laatst van zijn leven naar *Brussel* vertrokken, waar hij, in 1807, overleed. Hij heeft een aantal, ook naar het leven geteekende, portretten, meestal in aqua-tinta, vrij goed gegraveerd, als: *H. Hooft*, Burgemeester van *Amsterdam*, in f^o. — *Koning Lodewijk XVI*; eene kopij naar de Engelsche prent van J. CURTES. — Veel portretten der *Nederlandsche patriotten* van 1787, in 8°., in ovalen, enz. — Het *Portret van Joannes Wilmet*, Prof. te *Harderwijk*, in 1794 *sculp.*, in 8°. ovaal, pleit zeer voor zijne bekwaamheid. — De acteur *Ward Bingley*, in f^o., en, Mejufvrouw J. C. *Wattier*, eerste Actrice van den *Amsterdamschen Schouwburg*, weërگاê. Dit Portret werd door Mejufvrouw *Wattier* niet voor echt erkend, volgens Advertentie in de *Amsterdamsche Courant* van 13 Maart, 1794. Zie *Naamlijst van uitgekomen Boeken* enz., *Amsterdam*, bij A. B. *Saakes*, 1794. — Ik heb noodig geacht, dit alles te melden, omdat deze werken meestal aan zijn zoon, die tot veel later leeftijd behoort, worden toegeschreven.

PFEIFFER, (FRANÇOIS JOSEPH) *de Jonge*. Deze verdienstlijke kunstenaar is bij *Immerzeel*, tot op zijn overlijden, in 1835, te *Terburg*, in *Gelderland*, vermeld. Ik moet er bijvoegen, dat hij gedurende zijn leven Directeur-decoratie-schilder van den Stads-Schouwburg, te *Amsterdam*, was, welk tooneel hij, door zijn vindingrijken geest, door zijne volmaakte kennis der doorzigtkunde enz., tot eene luisterrijke hoogte gebragt heeft. Acht stuks dergelijke onderwerpen heeft hij nog bij zijn leven op steen geteekend, doch ze zijn lang na zijn dood, wegens de uitmuntende lithographie-bewerking, tot eer van den kunstenaar, door den Boekhandelaar C. *Weddepohl*, te *Amsterdam*, in 1845, in kleuren uitgegeven,

vergezeld van het zeer goed-gelijkend *Portret van den vervaardiger*, met toepaslijke dichtregelen van Mr. J. van Lennep, en eene levensschets door G. van Lust Koning. De prijs was bij intekening en gebonden f 10. — Jarente voren, had PFEIFFER een volkomen *Théâtre optique* vervaardigd, met beweegbare beelden, waaronder gezigten, die zich bedrieglijk natuurlijk vertoonden, zooals ik ze heb gezien, en, teregt, zeggen Van der Eynden en Van der Willigen er van, dat, „wat de schildering aanbelangt, ze gansch niet minder dan die van den beroemden PIERRE, te Parijs, waren.” Hij heeft, om aan de begeerte van het publiek te voldoen, deze voorstellingen, in eene tent, ook in andere steden vertoond, en ze later nog door een *Cosmorama* docu opvolgen. — Bij zijn leven heeft hij uitgegeven *Twaalf Studiebluden met figuren*, in 8°, zeldzaam; — en, *Vijftien stuks rijk geordomanceerde Landschappen* in 4°, gelithographiëerd. — Ten slotte, voeg ik er nog bij, dat hij ook in aqua-tinta, en in den trant van prentteekening, eenige proeven vervaardigd heeft, als: *Vier stuks Studiebeeldjes*; een *Schevinger*, met een vischmand op den rug; een *Landman*, met griep en spade op den schouder; een *Idem*, leunende op een stok, en eên *Koopman*, tegen den rug te zien, in 12°. — *Een Boerenjongen*, met een hoed op, van ter zijde te zien, in f^o. — *Een zittende en staande Vischboer*, in 12°, de grond wit. — Een lange strook, waarop *Een Boerenkop*, met een pijp in de mond, en twee boomtakken. — Een geëst *Landschap* met een vervallen veehok, in 8°. — Een *Idem*, bij wintertijd, idem. — *Een zeer klein*, idem, met een vervallen boerenshuur enz. — en, een *Idem*, met eene rivier, waarbij een boerenhut, en eene schuit met twee mannen, bezig zijnde, manden te laden; de lucht wit; 2. staat in aqua-tinta, tot een maanlicht bewerkt; 3. staat, zeer, ja, al te zwart afgewerkt; h. 82, br. 118 str. — Hij beteekende zijn werk P. J. PFEIFFER JR.; dus zonder die bijvoeging, is het werk van zijn vader. — Zie aldaar. — In het Prentwerk van J. E. MARCUS komt ook een aardig-bewerkt *Portret van hem*, met een bril op, voor, waarvan ik afzonderlijke drukken, vóór de letter, bezit.

PHILIPPE, (DAVID) een zeer bekwaam graveur, dien ik uergens heb vermeld gevonden, en van wien ik slechts ééne groote gravure ken, zóó siks en geestig gegraveerd naar de teekening van ADRIAEN VAN DE VENNE, dat het mij ten hoogste verwondert, niet meer werken van hem aangetroffen te hebben; want die weinig heeft gewerkt, kan zulk eene plaat, zeker, niet in eens voortbrengen. Men zie deswegens de voorstelling, *Konst van Karel II., Koning van Engeland, te Delft*, zijnde de eerste prent in het Werk: *Verhael in forme van Journael van de Reys en Vertoeven van Carel II., Kon. van Groot Britanniën* enz. In 's Gruvenhage, by Adriaen Vlack, MDCLX, in f^o, waarvan ik ook eene Fransehe uitgave, bij denzelfden drukker, in dat jaar, bezit, doch waarin niet het *Byroeyssel van het character van den Koning, uyt het Engels overgeset*, en het vers van J. Westerbaen, op de reis van den genoemden Vorst gemaakt, wordt gevonden. — Hij heeft ook geteekend, als den *Titel* voor het Werk: *Papegay ofte Formulierboek*, door W. van Alphen enz. 's Hage, 1682, in 4°. — Deze DAVID is, zeker, naauw verwant geweest aan PIETER PHILIPPE, — Zie aldaar. — die al de platen, in het eerstgenoemde Werk voorkomende, heeft vervaardigd.

PHILIPPE. (PIETER) Dit Artikel, bij *Immerzeel*, kan ik thans verbeteren, dewijl ik do voorletter P. als PIETER heb gevonden, onder de fraaije platen, door hem in f^o-plano, naar ADRIAEN VAN DE VENNE en JACOB TOORNLIET, meesterlijk gesneden, voor het Werk *Verhael in forme* enz., reeds op DAVID PHILIPPE vermeld. — Wanneer ik nu deze historische feiten van 1660 in verband moet brengen met zijn geboortejaar 1640, door *Immerzeel* opgegeven, zoo is dit, mijns

inzien, niet aanneemlijk, dewijl hij alsdan dit groote werk op twintig-jarigen leeftijd zou hebben volbragt. — In datzelfde jaar heeft hij den *Titel* gesneden voor *Leonardi Botalli Opera omnia; Lugd. Bat., 1660, in 8°.*, naar TOORNVIET, waarop allerlei soort van geneeskundige operatiën zijn afgebeeld, en, in eene open bedstede, er eene is voorgesteld, waarvoor de gordijnen wel dicht geschoven mogten zijn. — Veilig zal men zijne geboorte wat vroeger mogen stellen, en, zeker, was hij vermaagschapt aan DAVID PHILIPPE, — Zie aldaar. — dewijl deze, tegelijk met hem, eene gravure in het genoemde Werk heeft geleverd. Nog gaat er van hem uit het *Portret van Lodewijk Hendrik, Prins van Nassau; P. PHILIPPE fecit.* — *Idem van Henry Charles de la Tremoïle (Tremouille), Prince de Tarente; naar VAN DER BANCK.* — In 1701 was hij nog in leven, volgens den *Titel van Joh. Rosini Romanarum Antiquitatum corpus absolutissimum, cum Notis doctissimi Thomae Dempster J. C., et aeneis figuris accuratissimis; Trajecti ad Rhenum, apud G. van de Water; CIDIOCCI, in 4°.*, waarop duidelijk staat P. PHILIPPE sculp., en die zeer fraai gesneden is.

PHILIPS JACOBSZ. (CASPER) was de neef en niet de zoon van JAN CASPER PHILIPS, — Zie aldaar. — en is door Immerzeel beschreven, die twee zijner Werken over de *Perspectief* opgeeft. Het is hier de plaats, om die wat nauwkeuriger te beschrijven. Zijn algemeen bekend Werk heeft, voor zijn tijd, in de behoefte aan een leerboek voor de *Doorzichtkunde*, in onze taal, volkomen voorzien. De eerste druk verscheen bij *Jan Christiaan Sepp, te Amsterdam, in 1765, onder den titel van Uitvoerig Onderwys in de Perspectiva of Doorzichtkunde enz. in kl. 8°.*, en in 1767, in alles gelijk, in het Hoogduitsch, bij denzelfden uitgever. — Een dito Werk over *De Spiegel-Perspectief* verscheen te *Amsterdam, bij S. J. Baalde, in 1775, in 8°.*, en werd door den schrijver opgedragen aan den vermaarden Amsterdamschen kunstliefhebber HENDRIK BÜSSERUS. De tweede druk, door den auteur op *nieuw overzien en vermeerderd*, zag het licht in 1780, te *Amsterdam, bij Willem Holtrop, in kl. 8°.*, opgedragen aan *Jacob de Vlaming*. Eene derde uitgave — want meer ken ik er niet — verscheen te *Amsterdam, bij J. B. Elwe en J. L. Werlingshoff, in 1803, in 8°.*, waarbij de genoemde Opdragt der eerste uitgave is gevoegd, en geene melding van de tweede (alsof men die niet heeft gekend) gemaakt wordt. — Het andere Werk is getiteld: *Wis-, Meet- en Doorzichtkundige Handleiding, volgens welke men, ten allen tyde en plaatse, den stand der Zonne en Maane, de verlichting der voorwerpen door dezelve enz.; door CASPAR PHILIPS JACOBSZ.; te Amsterdam, by J. B. Elwe en D. M. Langeveld, 1786, in 8°.* — Tegelijkertijd verscheen, bij *dezelfde uitgevers*, weder een ander Werk: *Zemans-onderwyzer in de Teekenkunst, of Handleiding om door Geometrische, Doorzichtkundige en Perspectivische Regelen, alle Landverkenningen, Kusten, Baaien, Havens, Klippen, Forten, Kasteelen, Torens, Baaken, Schepen, Steden, en wat een Zeeman meer voorkomt, op het papier wiskundig af te teekenen, door enz.; en, eindelijk, nog, voor zoover ik al die Werken bezit, (en ik geloof ze volledig te hebben): Handleiding om, in de Kunst-tafereelen, den afstand van het oog des zienders tot dezelve, de perspectivische dieptens, der waterpas liggende en opstaande vlakten, de lengte derzelver sluytliniën, horizontshoogte enz. in voorgestelde, of tot te zullen vervaardigt wordende werkstukken, als ook de perspectivische regelen, in het teekenen of schilderen van Toneelen, door eene gemakkelijke berekening te vinden enz. Te Amsterdam, by Jan ten Brink, Gerritsz., 1788, in 8°.* Opgedragen aan den Heer JACOBUS VERSTEGEN, konst-schilder, te Amsterdam. — Hij heeft ook geëst, en in de manier van Prentteekeningen gegraveerd. In de Verzameling van den baljuw Van Buuren, te Leyden, 1808, komt, op blz. 217

van den *Catalogus*, een zoodanig Werkje van 27 stuks, met veranderingen, voor. — *Zijn Portret* is door F. M. LA CAVE *ad vivum delin. et fe.* 1766, in 8°.

PHILIPS (JAN CASPER) is reeds door *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat hij de oom en leermeester was van den meer algemeen bekenden CASPER PHILIPS JACOBSZ., en niet diens vader, zooals meestal, en ook bij *Nagler*, staat vermeld: ware dit zoo, dan zou CASPER immers JANSZON geschreven hebben. — Hij heeft vrij goed de graveerstift gehanteerd, zooals men, onder anderen, zien kan uit het grooto Portret van *Guilielmus Maranus, Tolosas, Academie Tolos. Decanus* etc., door hem, in 1740, gegraveerd. — Ook heeft hij eenige afbeeldingen van leeraars der Doopsgezinden vervaardigd, door de in 8°. gegraveerde Portretten met randen van zinspelende ordonnantiën te vergrooten, en alzoo tot 4°.prenten te maken. — Hij was ook een goed teekenaar, want eenige proefplaten in 8°, in mijn bezit, behoorende tot een godsdienstig Boekwerk, zijn door hem *inv. et delin.*

PHILLERY. (...) Onder de oudsto Nederlandse houtgraveurs, die tevens drukkers waren, vond ik bij *M. Huber, Notices générales des Graveurs etc.* bl. 129, dezen PHILLERY vermeld. Aan het slot zijner overwegingen, aangaande de houtsneëfiguren, die in LAURENS JANSZ. COSTER'S drukwerken voorkomen, vraagt hij, of deze al dan niet voor diens werk moeten of kunnen gehouden worden, en er wordt bij aangevoerd, dat deze soort van werk, met meer grond, door een bewijsstuk kan worden gestaafd, namelijk, dat in de Verzameling van den Abt *Marolles*, in 's Konings Kabinet, te *Parijs*, zich een los blad bevindt, hetgeen, zeker, eene der oudste houtsneëprenten is, die in de *Nederlanden*, met den naam des meesters beteekend, voorkomen. Het stelt voor *Twee staande Soldaten*, en eene zittende vrouw, met een hond op hare kniën, en aldus beteekend: *Cheprent l' Antwerpen, by my PHILLERY, de figuresnider.* Dit dient tot proeve, zegt *Huber*, dat, in dien ouden tijd, te *Antwerpen* de houtgraveurs tevens drukkers waren. — Zie ook *E. H. Heineken, Idée générale d'une Collection complète d'Estampes etc.; Leipzig et Vienne, 1771*, in 8°, bl. 197, (door *Huber* gebruikt) en waar ik tevens zie, dat de gemeldo prent in kl.-f°. is. Verder lees ik er, dat zulke gedrukte prenten reeds sedert 1423 in *Duitschland* verspreid, doch, naar zijne meening, niet vóór 1470 in de *Nederlanden* vervaardigd werden. Andere en latere besehiden, in mijn Werk voorkomende, zullen dit vermoeden grootendeels wijzigen.

PHILLIPS (CHAS.) is een kunstgraveur, dien ik nergens vermeld vond. Of hij tot de familie van den bekenden CASPER PHILIPS JACOBSZ. behoort, kan ik niet beslissen, want hij heeft zijn naam met twee LL geschreven. Genoeg, ik bezit eene fraai, in bruin gedrukte mezzo-tinto, prent, in 4°, voorstellende het *Portret van een Jongeling, met een hoed op en mantel om; CORN. POLENBURGH pinx., CHAS. PHILLIPS sculp.*, en nog eens, op eene plint, in de gravure c. p. *p.xl.* en c. p. *fe.*, zeker, eene aardigheid van den graveur, om er een gelijkvormig monogram op te zetten. Zonder er volkomen zeker van te zijn, zou het wel een jeugdig portret van C. POLENBURG, daar het veel van heeft, kunnen zijn.

PICART, (ANNA) vermoedelijk ANNA VINCENT, de echtgenoot van BERNARD PICART, die, zoo als *Nagler*, volgens *Marolles* en *Füssli*, opgeeft, de graveerkunst heeft beoefend. Ik heb op dien naam, tot heden, nog geen werk gevonden.

PICART (BERNARD) is reeds door *Immerzeel* geboekt; ik voeg er bij, dat hij in 1734 reeds overleden was, blijkens een Prentwerk, aan het slot van dit Artikel vermeld. — Zie over den naam zijner moeder aan het slot van PICART, (STEPHANUS), en over zijn huwelijk, in 1710, te *Amsterdam*, met ANNA VINCENT, op PICART. (ANNA) Het aantal zijner bekende graveerwerken wordt on-

tot 1300 te zijn geklommen. Alles werd destijds door zijn vindingrijk burin versierd, en vele zijner prenten zijn, volgens de getuigenis van vreemde kenners, voor Boekwerken te goed. Hij had, als het ware, te *Amsterdam* eene graveer-fabriek, met een aantal leerlingen, en ook meesters, die van elders bij hem vol op werk vonden. Vandaar, dat er veel vreemde namen, op graveerwerken, hier te lande vervaardigd, voorkomen van hen, die voor zich-zelfen eenige prenten hebben uitgegeven. Doch er zijn veel werken door PICART uitgegeven, die, naar het algemeen gevoelen, voor zijne vinding doorgaan, zooals de bekende *Tempel der Musen* enz. in f^o, die in verscheiden talen verscheen, en niets anders is dan eene kopij naar de *Tableaux du Temple des Muses; tirés du Cabinet de feu M^l. Favereau, conseiller du Roy en sa Cour des Aydes, et gravez en taille-douce par les meilleurs Maîtres de son temps, etc. Avec les Descriptions etc. par M. Michel de Marolles, Abbé de Villeloin. A. Paris, chez A. de Sommarville etc. MDCLV.*, in f^o, waarvan hij met geen woord melding gemaakt heeft. Trouwens, ik hezit de beide exemplaren, en dat van PICART kan het in geenen deele in kunstwaarde halen, bij de uitmuntende platen der eerste uitgave van 1655. — Ik ben in het bezit van een aantal fraaije prenten en proefdrukken, welke ik in 1820, te *Utrecht*, uit de nalatenschap van den Heer *Marret*, een afstammeling van B. PICART, heb gekocht, en daaronder een groot Kunstboek, waarop staat: *Dessin de notre Père BERNARD PICART, avec quelques estampes sur papier soye*, en waarin *La Galerie du Luxembourg* etc. naar RUBENS, compleet, met oversehoone drukken. Voor dit Werk is door hem uitmuntend gesneden: *Le Gouvernement de la Reine*, 1707. — *La Félicité de la Reine*; — en, *La Conclusion de la Paix*; op één druk, vóór de letter, staat fijn geëtst: B. PICART, 1703. — Het Werk *Impostures innocentes, ou Recueil d'Estampes d'après divers Peintres illustres, par BERN. PICART, avec un éloge historique, et le Catalogue de ses ouvrages; Amsterdam, veuve de B. PICART, 1734*, gr. in f^o, 50 platen en portretten, wordt slechts met één enkel woord bij *Immerzeel* vermeld. — Minder bekend is het, dat hij ook in mezzo-tinto heeft gegraveerd, als *Een Meisje, bezig zijnde, een kool schoon te maken* enz.; J. B. SANTERRE pinx., BERNARD PICART sculp., in 4°, met vierregelig vers. Hiervan bestaan overdrukken, dus met verkeerd letterschrift. — Het graveerwerk, dat van HEM, en uit zijne School is verschenen, wordt op 1300 stuks begroot. — In *Teylers*-stichting, te *Haarlem*, heeft men, voor zoo ver bekend is, zijne prenten compleet. — *Zijn Portret* gaat uit, in gr. f^o, aan eene tafel staande, met bijwerk enz. NATTIER pinx., 1709, NIC. VERKOLJE sculp., mezzo-tinto, 1715. — Een *Idem*, M. DES ANGLÉS pinx., 1732, J. VAN DER SCHLEY sculp., 1734, in ovaal, met bijwerk, op zijn dood zinspelende.

PICART. (PIETER) Dezen noemt *Nagler* als een kunstgraveur van naam, die zijn eersten levenstijd te *Amsterdam* doorbragt, en bij de komst van *Czaar Peter den Groote* in aammerking kwam, die hem mede nam naar *Moskou* (1698), en met hem als vriend omging. Hij heeft daar een aantal zeer fraaije prenten gesneden. — Zijn overlijden is niet bekend, en ook weten wij niet, zegt *Nagler* verder, of de fraaije gravuren, in *Weigel's Kunst-Catalog*, onder Nr. 7407, op P. PICART vermeld, van dezen PIETER zijn. — *Brulliot* noemt hem PICCART.

PICART (STEPHANUS) schreef zich altijd ETIENNE PICART, *Romanus*, en was de vader van den heroemden graveur BERNARD PICART, die zamen, ofsehoon beiden te *Parijs* geboren zijn, echter tot de Nederlandsehe graveerschool kunnen gebragt worden. — STEPHANUS werd, in 1632, te *Parijs* geboren, en schijnt, naar den aard zijner graveerwijze te oordeelen, die kunst bij F. POILLY geleerd te hebben. — Hij heeft zijn' zoon het eerst onderwezen, en daarna SEB. LE CLERC. — BERNARD vestigde zich,

in 1708, of 1710, te *Amsterdam*. Waarschijnlijk, heeft zijn vader zich mede derwaarts begeven: immers, vindt men vermeld, dat hij den 12. November, 1721, te *Amsterdam*, is overleden. — Hij heeft lang te *Rome* gewoond, — waardoor hij den bijnaam van *De Romein* heeft aangenomen, denkelijk, om zich van een legio van dien naam in *Frankrijk* te onderscheiden, — en er versehiden fraaije gravuren vervaardigd en uitgegeven, waaruit mij is gebleken, dat hij in 1666 nog aldaar gevestigd was, zooals onder een Portret van *Bernard de la Guiche, Comte de St. Geran* etc., naar o. SEUE *pinx.*, beteekend staat. — Daarna is hij weêr naar *Parijs* teruggekeerd, en werd er aangesteld, om, met andere bekwame kunstenaars, de schilderijen der Koninklijke Verzameling in plaat te brengen. — Er gaat een Portret van hem uit, in 4°., dat zeer zeldzaam is; STEPHANUS PICART *Romanus, etatis sue 25 aui*, VELU *pinx. Rome, b. p. sculp.* 1690. Hieruit blijkt, dat hij destijds reeds te *Rome*, en zijn zoon BERNARD 17 jaar oud was, toen hij dit Portret graveerde. — Nog een *Idem*, in 8°., in ovaal, met alonge-paruik, en als zeer bejaard voorgesteld. — Ook eene Medalje, of als zoodanig voorgesteld, met zijn hoofd in profiel, en een Latijnsch randschrift; deze is in plaat gebracht, met het onderschrift: *ÉTIENNE PICART, dit le Romain, Graveur du Roi et de l'Académie R. de Peinture et Sculpture. Né à Paris, le 21 Octo. 1632. Mort à Amsterdam, le 12 Nov. 1721. Dessiné en 1715 et gravé en 1730, par son fils B. PICART.* — Het verwondert mij zeer, dat *Brulliot* hem niet vermeld, en alleen BERNARD PICART (sic), bijgenaamd STEFANO opgeeft. — *Nagler* noemt 43 stuks zijner gravuren. Een exemplaar van zijne werken was op de Verkoopng van *T. B. Groebe*, te *Amsterdam*, in 1837; zie den *Catalogus*, bl. 132: „Eene allereeldzaamste en met zorg bijeengebragte Verzameling van al de werken, prenten, portretten enz., gegraveerd door PICART, den *Romein*, waaronder vele geëtste en proefdrukken, vervat in 6 daartoe vervaardigde Kunstboeken, te zamen 875 vellen, gebonden in nette Fransche banden.” waarbij gevoegd stond: „Deze eenige Verzameling is verrijkt met eene korte levensschets van STEVEN PICART, eigenhandig in zeer klein schrift, door den vermaarden *Prosper Marchand*, en op een stukje bordpapier geplakt, benevens een gedrukt begrafenisbriefje van *A. Fournan*, celstgenoot van genoenden PICART.” — Hierdoor leeren wij de moeder van onzen BERNARD kennen.

PICKAERT, of PICART (PIETER) was, volgens *Bryan-Stanley*, waarschijnlijk, een geboren Hollander. Men vindt zijn naam op eene reeks grove en onnaauwkeurige etsen, voorstellende *De Vlucht van Jaebus II., Koning van Engeland*, die in *Holland* zijn uitgegeven; het zijn denkelijk vlugge gelegenheidsprenten naar eigen teekening, dewijl het woord *fecit* bij zijn naam is gesteld. — De prenten in mezzo-tinto, in mijn bezit, beteekend v. PICART *fec.*, *A. Schoonebeek, Excudit*, zijn van dezen meester, en *Nagler* zegt, dat hij stellig een ander is, dan de hier voorgaande, want deze heeft in het midden der XVIII. gebloeid, blijkens eene prent in genoemde manier, beteekend v. PICART *f.* 1755.

PIQUET, (H.) schilder van *Brussel*, en discipel van den vermaarden v. J. NAVEZ. Hij behaalde, in 1827, den grooten Prijs bij de Akademie te *Gent*, waarna hij, tot voortzetting zijner studie, naar *Rome* vertrok. Zijne onderwerpen bepalen zich tot historische en huislijke tafereelen. Zie *Nagler*.

PIENEMAN. (JAN WILLEM) *Immerzeel* heeft met zijn wêl versneden pen de verdienste der voortrefflijke werken van dezen beroemden kunstenaar beschreven, zoo dat er nog slechts door mij is bij te voegen, dat die Nestor der Nederlandsche Schilderkunst, vermoed van zijn grooten arbeid, in den ouderdom van 74 jaren, d'rust des doods is ingegaan. De mare verbreedde zich, op den 8. April, 1853, in het vaderland, dat de schilder van *Quatre-Bras* en *Waterloo* was overleden. Treffend was

dit verlies, ook voor de Maatschappij *Arti et Amicitiae*, te *Amsterdam*, waarvan hij mede-oprichter en *President-Honorair* was, en die, in hare vergadering van 9 April, 1853, besloot, om de gewone en buiten-leden uit te noodigen, gedurende een half jaar, den rouw aan te nemen, door het dragen van een zwarten rouwband met effen zwarte roset om den hoed, welk verzoek met den volgenden *Begravenis-brief* aan de Leden gezonden werd: „*Amsterdam*, 9 April 1853. De WelEd. Heer N. N. wordt namens Bestuurderen der Maatschappij *Arti et Amicitiae*, bij deze, beleefdelyk uitgenoodigd tot bijwoning van de *ter aarde bestelling* van het *Lijk* van den Wel-Ed. Gestr. Heer J. W. PIENEMAN, op Woensdag, den 13. April, 1853, in de *Nieuwezijds Kapel*. Men wordt verzocht, zieh tegen 11 uur, des voormiddags, te bevinden in het lokaal der Maatschappij *Arti et Amicitiae*. J. W. KAISER *Plaatsvervangend Sekretaris*.” Na den plegtigen intogt in de kerk, heeft de Ridder D. D. Büchler eene korte, doch gevoelvolle redevoering over 's mans hooge kunstverdienste, bij het graf, uitgesproken, waar veel kunstenaars tegenwoordig waren, die van zijn onderwijs en leiding op de Kon. Aademie, waaraan hij 30 jaren leeraar was geweest, hunne vorming te danken hadden, en zeide, ten slotte: „Zoo lang — hetgeen God verhoede — in *Nederland* het Ware, Goede en Schoone in de Kunst geene ijdele klanken zullen geworden zijn, zoo lang zal de naam van JAN WILLEM PIENEMAN met eere in gedaachtenis blijven.” — Verder is den 21. April, 1853, in *Arti et Amicitiae*, door den Heer Mr. J. van Lennep, eene lijkrede uitgesproken. Zie *Kunstkronijk*, 1854, bl. I. — Die zieh den gang der kunstgeschiedenis, in het begin dezer eeuw, helder kan voorstellen, zal met mij moeten erkennen, dat men aan die mannen meer dan gewonen dank verschuldigd is, die den slapenden toestand in de kunst opgeheven en met mannenmoed, en als het ware, zonder leiding, het ijs gehroken hebben, om de vaart tot den vroegeren roem der Kunstschool weder te openen, waardoor, in den loop dier eeuw, de weg voor de kunstenaars gebaad werd, om tot het roemrijke standpunt van heden te geraken. Onder die mannen behoort de vervaardiger van *Quatre-bras* en *Waterloo* op den voorgrond te worden geplaatst. Nog in zijn leven, werd het dankbaar gevoel bij Z. M. Koning Willem III. opgewekt, die den krijgsgroem van wijlen zijn ridderlijken Vader, den voor de Schoone Kunsten onvergeetlijken Koning Willem II., door nog hoogere vereering, als hem reeds was bewezen, bij vernieuwing willende erkennen, ter gelegenheid zijner Troonsbestijging, in 1849, PIENEMAN tot *Kommandeur van de Orde der Eikenkroon* benoemde. — Al zijne groote werken zijn op vaste, bekende plaatsen gesteld, doch het *Portret van Koning Willem II.*, in *Vorstlijk gewaad*, bij *Immerzeel* vermeld, berust thans te *St. Petersburg*, in de Galerij, bestemd voor de Keizerlijke Russische Familie, waarin het de weêrgaë is van dat zijner Gemalin, H. M. *Anna Paulowna*, zuster van wijlen Keizer Nicolaas, door N. DE KEYSER vervaardigd, zoodat zijn roem in het buitenland mede gewaarborgd is. Ook is het schoone stuk, *De Overgave der stad Hasselt* — hij *Immerzeel* reeds vermeld, — door Z. M. Koning Willem II. ten geschenke gegeven aan de *Militaire Academie*, te *Breda*, als een blijk van bijzondere tevredenheid, wegens de gebragte officers door de kadetten en officieren aan de schatkist, in 1844, ter gelegenheid der geldheffing, door eene leening zoo roemrijk gedekt. — Onder een aantal *Portretten*, die in verschillende grootte van hem uitgaan, behoort vooreerst dat door zijn zoon NICOLAAS PIENEMAN geschilderd, door J. W. KAISER gegraveerd, en door de Maatschappij van Schoone Kunsten uitgegeven. Nog *Een idem.* in lithographie, in 4°, hem als Kommandeur van de Orde der Eikenkroon voorstellende. — Ook bestaat er eene fraaije *Medalje*, door den Heer J. PH. VAN DER KELLEN vervaardigd, in Zilver en Brons, groot 77 streep middel-

lijn, met *zijn Portret*, waar rondom JAN WILLEM PIENEMAN. Geboren 4 November, 1779. Overleden 8 April, 1853. J. P. V. D. K. Op de keerzijde eene half bedekte *Lijkurn*, met een *Immortellen-krans omhangen* enz. — In 1854 was op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, een uitmuntend portret, levensgroot, door zijn genoemden zoon geschilderd, en dat aller aandacht boeide, vooral voor vreemdelingen die, met regt, in hem, één der opbouwers van den tegenwoordigen roem der Nederlandsche Schilderschool, in zijnen hoogen ouderdom, na zijn versehiden, mogten aanschouwen. — Het heeft mijne aandacht en verwondering gaande gemaakt, dat de Engelsehe auteur *Bryan-Stanley*, die *Immerzeel's Werk* heeft gebruikt, de Artikels J. W. en N. PIENEMAN, stilzwijgend, is voorbij gegaan. De gronden, die hiervoor bestaan, kunnen, naar mijne meening, liggen in eene oude veete, wegens de schilderij, *de Veldslag van Waterloo*, zoo als ik, destijds in *Engeland* zijnde, veel van nabij hierover heb vernomen, betreffende de teleurstelling van een hooggeplaatst persoon, aldaar, over het regt van bezit dezer schilderij, welke geschiedenis ik in mijn Mengelwerk uitvoerig heb beschreven, en het licht hoop to doen zien.

PIENEMAN. (NICOLAAS) Het is mij eene aangename taak, eene bladzijde in de geschiedenis der kunst te mogen schrijven, waardoor de roem der Nederlandsche Schilderschool van onze dagen aanmerkelijk wordt verhoogd. Zij betreft het schitterend talent van den gevierden, ridderlijken kunstschilder NICOLAAS PIENEMAN, die, sedert het levensberigt van *Immerzeel*, door zoovele roemrijke kunstgewrochten, een Europeeschen roem heeft behaald. In tijdsorde gerangschikt, zijn het de volgende. Toen Z. M. de Koning de Amsterdamsche Tentoonstelling van October, 1844, na den afloop bezoekt, en 's *Konings Inhuldiging*, door NEM geschilderd, aldaar tentoongesteld, door H. D. Z. aangekoekt was, geschiedde er iets, dat nog nimmer was gebeurd, namelijk, de bij die gelegenheid plaats gehad hebbende benoeming van den Heer N. PIENEMAN tot *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw*. Dientengevolge werd hem, te *Amsterdam*, en te gelijkertijd aan den Heer J. A. KRUSEMAN JZ., mede tot Ridder benoemd, eene serenade bij fakkellicht gebragt, op Dingsdag, 12 November, door een aantal kunstenaars en kweekelingen van de Amsterdamsche Schilderschool. — Zie *Nederlandsch Kunstblad*, 1844, Nr. 46. — In 1845 werd hij benoemd tot Lid der 4e. Klasse van het Kon. Ned. Instituut. — In dat-zelfde jaar heeft hij, op last van Z. K. II. den *Prins van Oranje*, de *Portretten* van diens beide zonen, *Prins Willem*, en *Prins Alexander*, levensgroot, op het *Loo*, bij gelegenheid eener Valkenjagt, vervaardigd. — Alles moet uitmuntend zijn, en vooral meesterlijk de opvatting van den prins, zijnde *de Erfprins*, voorgesteld in het gewaad van een jong *Zeeman*, wiens hoed (op den voorgrond liggende) is omstrikt met een band der Koninklijke Yaecht-club; zijne rechterhand voert de Hollandsche vlag, terwijl hij de linker om den hals van *zijn princelijken broeder*, — die, bevallig gekleed, los en natuurlijk, op een groen fluweelen armstoel zit, — geslagen houdt. — Dit stuk, bestemd voor een geschenk aan H. D. Z. Gemalin Sophie, Princes van *Oranje*, heeft zóó voldaan, dat hij een eigenhandigen brief van Z. K. II. ontving, waarbij gevoegd was een vorstlijk-gouden snuifdoos, rijk met briljanten, op blaauw geëmaljeerden grond, versierd, in wier midden zieh 's Princes Naameijfer, onder eene Koninklijke Kroon, ver-toont. — Verder „heeft Z. M. ter gedenken van wijlen Z. M. Willem II. een vorstlijk geschenk bestemd voor de groote Hoofdosficiers-Societeit de *United Servis-Club*, te *Londen*, waarvan de overleden Vorst lid was, te weten, het door N. PIENEMAN levensgroot-geschilderde *Afbeeldsel van Z. M. Willem II.*, in een prachtig vergulde lijst, welke schilderij door den Heer PIENEMAN-zelfen naar *Londen*

gebragt, en door den Hertog van Wellington aan gemelde Societeit, namens Z. M. aangeboden." Zie *Handelsblad*, 15 April, 1850, *Bijvoegsel*. — terwijl „Z. M. heeft toegestaan, dat dit Portret, alvorens naar Londen te worden verzonden, alhier in de Kunstzaal, *Arti et Amicitiae*, ten voordeele van het Weduwen- en Weezenfonds, tentoongesteld worden zal." — Zie *Idem*, 16 April, 1850. — „Den 7. Mei, 1850, is, met de stoomboot de *Batavier*, bet genoemde Portret naar Londen vervoerd, begeleid door 's Konings Adjutant, den *Baron Constant de Rebecque*, den Ordonnans-officier *Du Monceau*, en den Heer PIENEMAN." — Zie *Idem*, 7 Mei, 1850. — Het Portret is, als geschenk, met de gewone plegtigheid, in de *United Servis-Club*, door den Hertog van Wellington aangenomen, die het, namens Z. M. Koning Willem III., aan de genoemde *Club* schonk, waar het thans deel uit maakt der Galerij van alle Veldmaarschalken en Generaals van *Engeland*; terwijl door Graaf *Gray*, als Voorzitter dezer Instelling, in eene der zalen, aldaar, den Heer PIENEMAN, als vervaardiger van dit vorstlijk geschenk, een banket werd aangeboden. — Bij de Intrede van Z. M. Koning Willem III., in *Utrecht*, in de maand September, 1853, waarbij zulk een luister en uitbundige vaderlandsche vreugde werd aan den dag gelegd, als waarvan geen voorbeeld in de Nederlandsche geschiedenis valt aan te wijzen, heeft de kern van Utrecht's burgerij, kort vóór bet vertrek van Z. M., Hoogstdenzelven, in plegtstatigen optogt, in *Groot-Paushuizen*, waar Z. M. zijn intrek bad genomen, een *Album* aangeboden, houdende verzekering van innige gehechtheid en liefde, benevens belofte van opregte trouw aan Koning en Vaderland, die door allen met hunnen naam was onderteekend. Dit geschiedde op bet binnenplein van genoemd huis. Z. M., innig geroerd over zulk eene onverwachte bulde, heeft in hartlijke bewoordingen zijnen dank betuigd voor zoodanig verknochtheid aan bem en zijn Huis, en het *Album* volgaarne aangenomen. — Spoedig daarop mogten wij vernemen, dat H. D. Z. den Heer PIENEMAN had opgedragen, van deze treffende gebeurtenis eene schilderij te vervaardigen, welke Z. M. bestemde, om, als een blijvend aandenken, te *Utrecht* te worden geplaatst. Eene zware ziekte van den Heer PIENEMAN vertraagde eenigzins de uitvoering van dit tafereel, waarna men in bet *Handelsblad* van 5 Mei, 1854, las: „Met genoegen kunnen wij berigten, dat onze stadgenoot en gevierde historie- en portretschilder, de Heer N. PIENEMAN, in zoo verre, van zijne bevige ziekte is hersteld, dat hij, gevolgs gevende aan den raad van zijnen geneesheer, de reis naar een der Duitsche badplaatsen heeft kunnen ondernemen." — Echter heeft hij nog in dat jaar, op last van den Minister van Koloniën, 's Konings *Portret*, levensgroot, ten voeten uit, voor bet *Gouvernementshuis*, te *Batavia*, vervaardigd, en kort daarna, op verzoek van den Raad der Stad *Amsterdam*, een *idem idem* van Z. M. *Willem III.*, in *uniform der Marine*, bestemd voor het Raadhuis aldaar. Deze schilderij, benevens het *Portret* van zijn vader, JAN WILLEM PIENEMAN, mede door HEM geschilderd, hebben op de groote Wereldtentoonstelling, te *Parijs*, in 1855, de algemeene goedkeuring mogen verwerven, zoodat HEM, op voordragt der Jury, onder het voorzitterschap van Prins Napoleon, de *Orde van het Legioen van Eer* werd uitgereikt. — Den 7. Augustus, 1855, heeft HIJ, in tegenwoordigheid van een aanzienlijk getal leden der Maatschappij *Arti et Amicitiae*, te *Amsterdam*, als Voorzitter, de eerste steen gelegd voor de nieuw-bijgebouwde lokalen dezer Maatschappij, die, volgens het bekroonde plan van den Heer J. H. LELIMAN, en onder ZIJN toezigt, zouden worden gebouwd. — De bovengemelde schilderij, *Utrechts Album*, was in 1856 voltooid, en is te *Utrecht* in eene der zalen van bet Raadhuis geplaatst. Dit historisch geschenk

werd den 7. September van dat jaar, in de zitting van den Stedelijken Raad, plegtstatisch door den Burgemeester, Mr. N. P. J. Kien, namens Z. M. den Koning, den Raad aangeboden. Na het historische van dit feit in een kort overzicht, ter herinnering, te hebben geschetst, zeide Z. E. A. ten slotte. „Drie jaren zijn er verloopen, en thans is het eervol aandenken, door den Koning voor deze Stad bestemd, door den beroemden PIENEMAN vervaardigd, gereed en hier ten Raadhuize aanwezig, en aan mij valt de eervolle onderscheiding te beurt, dat Koninklijk geschenk, dat kostbaar aandenken voor *Utrecht*, u aan te bieden, van welke taak ik de eer heb, mij te kwijten, onder mededeeling der Missive, waarmede het den Koning behaagd heeft, het te doen verzeld gaan.” Het is daarna, een tijd lang voor het algemeen ter bezigtiging geweest. De toeloop was groot en de afbeeldingen van zoovele geachte stadgenooten, van alle standen en betrekkingen, zijn zeer ten genoegen op dit tafereel teruggegeven. — In dat zelfde jaar werd onze Ridder tot *Kommandeur der Orde van de Eikenkroon* benoemd. — Reeds in 1857 volgde de verhooffing tot *Ridder der Orde van de Poolster*, als eene hulde, aan het schitterend talent van onzen PIENEMAN, hem door Z. M. den Koning van *Zweden* geschonken, bij gelegenheid der toezending van het *Portret van Z. M. Koning Willem III*, op last van zijne Zweedsche Majesteit vervaardigd, en dat geplaatst is in de Galerij van Vorstlyke portretten, te *Dronningholm*, nabij *Stokholm*, gelegen. — De hoflijke kunstenaar vergezelde Z. M. Koning Willem III., in 1858, naar *Wiesbaden*, en mogt de hooge eer genieten, door den Hertog van *Nassau* met de *Kommandeurs-Orde van Adolf van Nassau* te worden versierd. — Nog moet ik de Portretten, door zijn kunstrijke hand zoo schoon en treffend-gelykend vervaardigd, en die eene historische bestemming hebben verkregen, hier doen volgen, als: een levensgroot, ten voeten uit, van *Z. M. Koning Willem III.*, voor den Keizer van *Japan* bestemd. — *Een idem*, voor het *Palais Welyelegen*, op *Java*. — *Een idem*, kniestuk, voor den *Zoölogischen Tuin*, te *Amsterdam*, en, *Een idem*, voor de *Kon. Ned. Yacht-club*, te *Rotterdam*, beiden door Z. M. geschonken. — Het portret van *H. M. de Koningin*, voor den Koning van *Wurtemberg*. — *Een idem* van *Prins Alexander der Nederlanden*, voor de *Koningin-Moeder*. — *Een idem* van *Prins Hendrik der Nederlanden*, voorgesteld aan boord van een oorlogsschip, rustende op een stuk geschut, zijnde levensgroot, ten voeten uit. — *Een idem* van *Prins Alexander te paard*, ten voeten uit. — *Een idem* van den *Prins van Oranje*, ter gelegenheid van 's Prinsen afseheid van de Hoogeschool te *Leyden*, door Z. M. aan den Heer *De Raad* vereerd. — *Een idem, idem*, voor *H. M. de Koningin*, ter gelegenheid van Hoogstdezelfs meerderjarigheid, — en, eindelijk, nog *Twce portretten van Z. M. Koning Willem III. in burgerkleeding*, ten voeten uit, geschonken aan twee hooggeplaatste personen in *Engeland*, bij gelegenheid van het bezoek van Z. K. II. den Prins van Oranje aldaar. — Verder de volgende Portretten, als: Zijne Ex. *Rochussen*, Gouverneur-Generaal van *Ned.-Indië*. — *Een idem* van Z. Exc. Baron *Van Hall*. — *Een idem* van Z. Exc. *Bosseha*, Minister van Eeredienst. — *Een idem* van Z. Exc. den Minister *Schimmelpenninck van der Oije*, voor de Academie van Burgerlijke Ingenieurs, te *Delft*, bestemd. — *Een idem* van Jonkheer *De Casembroot*, in uniform van Kolonel van den Generalen Staf, destijds Gouverneur van Z. K. II. den Prins van Oranje, thans (1860) Minister van Oorlog. — Bij *Immerzeel* vindt men een aantal historische tafereelen, die, algemeen bewonderd, door onzen PIENEMAN zijn geschilderd, naar waarde vermeld. — Ik zal er hier nog eenige bijvoegen, die in ruime mate tot den gevestigden roem van dezen kunstenaar kunnen meêwerken, namelijk: *REMBRANDT als Graveur*, berustende in de beroemde

Kunstverzameling van den Heer *Jacob de Vos Jz.*, te *Amsterdam*, welk stuk in lithographie is gebragt, door MOUILLERON. — *De Opwekking van den zoon eener weduwe, door den Profeet Elisa.* — en, *De Ontdekking van Amerika, door Columbus*, voorstellende het oogenblik zijner ontscheping en de in-bezittingneming, in naam van Ferdinand en Isabella van *Spanje*. — Het ligt in den aard der zaak, dat zijn vruchtbaar penseel ook wel andere tafereelen, voorvallen uit het dagelijksch leven, heeft voortgebragt. — Verder moet ik hier nog, als een historisch feit, vermelden, dat de Raad van Bestuur der Kon. Academie van Beeldende Kunsten, te *Amsterdam*, — waarvan de Heer PIENEMAN, in 1856, tot Lid en tevens van 's Rijks Museum's, te *Amsterdam* en *Haarlem*, was benoemd, — in 1859, een aanschrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken ontving, waarin Z. E. het advies van gemelden Raad inriep, wegens een ontwerp in teekening, dat het meest doeltreffend zou zijn, voor het vervaardigen eener Medalje, ter herinnering aan de *Droogmaking van het Haarlemmermeer*. De Voorzitter noodigde daartoe alle kunstbeoefenaren in zijn midden uit, die hieraan gereedelijk hebben beantwoord. Hunne teekeningen werden aan den Minister opgezonden, die eene commissieter beoordeeling benoemde, waarvan de uitslag was, dat het ontwerp van den Heer PIENEMAN, als het meest doeltreffend, werd aangenomen, en tevens, dat de vervaardiging der Medalje onder zijn opzicht zou moeten geschieden. Deze uitvoering werd door den verdienstlijken Medaljeur, den Heer s. c. ELION, te *Amsterdam*, volbragt. — *Zijn Portret* is door BAUGNIET, naar de natuur, gelithographieerd, in fⁿ, en, *Een idem*, door TAUREL gegraveerd. — Zijn geboortejaar 1810, bij *Immerzeel* opgegeven, moet zijn 1809.

PIERA. (P.) Deze kunstenaar werd te *Amsterdam* geboren, en is aldaar, in 1784, overleden. Hij was van Friesehe afkomst, hetgeen aanleiding gaf, dat TACO SCHELTEMA, van *Harlingen*, bij hem onderwijs genoot. Hij vervaardigde landschappen en portretten, op eene niet onverdienstlijke wijze, en was een goed teekenaar, en heeft twee zonen nagelaten, die vroeg zijn gestorven, en mede de kunst hebben gehanteerd. Zie *Van Eynden en Van der Willigen*, III. bl. 99. — JURIAAN COOTWYK heeft een zijner landschappen, in den trant van krijtteekening, gegraveerd.

PIERRE. (. . .) In de Archieven van *Rijssel*, vindt men, in de oude graadlijke Rekenkamer der Hertogen van Bourgondië, op het jaar 1413—15, het volgende aangeteekend: „A PIERRE, le pointre, pour avoir redoré, argenté et recousu une bannière faicte aux armes du Roy.” — Zie *le Comte de Laborde, les Ducs de Bourgogne*, etc. *Paris*, 1849, in 8°.; *Tom. I., Sec. partie*, p. 96.

PIERRE, (ERASME DELLE) een Luikenaar, die, omstreeks het jaar 1427, te *Luik*, bloeide. Hij was zeer ervaren in de drijfkunst, en, ofschoon zijne werken weinig bekend zijn, zoo weet men toch, dat hij door zijn talent eene groote vermaardheid in zijn vaderland heeft verworven. Zie *le Comte de Beledière, Biographie Liégeoise* etc., anno 1427. — Hij wordt ook bij *Immerzeel* genoemd.

PIERSON. (CHRISTOFFEL) Bij wat *Immerzeel* over dezen kunstenaar heeft geboekt, voeg ik nog, dat hij, te *Gouda* wonende, zich beijverde, om de kunst van glassehilderen magtig te worden. Ten jare 1670, volgde hij WILLEM TOMBERG (die de herstelling der geschilderde glasramen, in de St. Janskerk, te *Gouda*, was begonnen) in de verdere volvoering van dat werk op. Dienaangaande vindt men aangeteekend: „Den 13. January, in het jaar 1677, schilderde CHRISTOFFEL PIERSON 22½ voet — vierkant — glas, tot f2 de voet, waarvoor hy ontving f45,50. Zie *Memoriaal der Kerk*, fⁿ. 47.” Dit is dus viermaal meer, dan de CRABETHEN voor hune wijd-beroemde werken in de gemelde Kerk hadden genoten, en bij wier kunstverdienste die van PIERSON in de verte niet kan halen. Zoo verminderde de gelds-

waarde, te gelijk met het talent, in dat vak der kunst. — *Immerzeel* zegt, dat hij kopijen in miniatuur der gemelde Kerkglazen heeft gemaakt: — ja, als men drie à vier voets vellen perkament tot de miniatuur-vormen wil rekenen, dan is dat zoo; doch ze zijn allen nagenoeg van dezelfde grootte, en ik zou ze teekeningen noemen; ze worden in de Kerkekamer, te *Gouda*, bewaard. *PIERSON* heeft ze niet alléén geteekend, maar gezamenlijk met *J. C. BOËTHIUS* en *A. LEPELAER*. Die van *HEM* zijn gewasschen in het zwart; die van de beide andere in kleuren, mede op perkament. *PIERSON* heeft, blijkens de volgende aantekeningen, geteekend: „Den 4. February, 1675, werd *CHRISTOFFEL PIERSON* voor het nateekenen van *Acht glazen*, waaronder een dubbeld glas was, dus *Negen glazen*, tot *f* 40, betaald *f* 360. — Den 28 December, 1676, denzelfden voor *Zeven glazen*, volgens contract, *f* 280.” Zie *Memoriaal der Kerk*, f°. 47. „Den 28. November des jaars 1677, voor het maken van de groote teekening van het glas *tu-ne es, qui venturus es?* Dat is: *Zijt gij het, die komen zult?* *f* 80.” Zie *De Goudsche Glazen van de St. Janskerk, te Gouda, benevens de Geschiedenis der St. Janskerk, der Glazen, der Cartonteekeningen enz., en een Levensberigt der Gebroeders Crabeth, door C. Kramm; enz.; Gouda, G. B. van Goor, 1853, in 8°, bl. 18, 25 en volgg.* — Bij zijne dichtwerken, door *Immerzeel* opgegeven, kan ik nog voegen: *D. Junius Juvenalis, eerste Heekeldicht, uit het Latyn in het Nederduitsch overgebragt door Christoffel Pierson; te Rotterdam, by P. v. d. Veer, 1698, in 8°.* — Men meent, dat hij te *Gouda*, in 1714, is overleden, dus in 83-jarigen ouderdom. Later zie ik nog, dat hij heeft uitgegeven: *C. Pierson, Antwoorden op de Brieven der Grieksche Vorstinnen enz.; Ter Goude, 1658, in kl. 8°, opgedragen aan den beroemden Jacob Westerbaen.* — Uit het een en ander blijkt, dat hij in de Mythologie zeer ervaren was. — Naar het door *HEM* geschilderde *Portret* van den Zeeheld *Jan Cornelis Meppel*, heeft *RENIER VAN PERSYN*, in 1668, een uitmuntende gravuro vervaardigd, in plano-formaat.

PIET. (...) *Bryan* zegt, dat deze kunstenaar geboren is in de *Nederlanden*, en aldaar, omstreeks 1608, bloeide. Dit zegt hij naar aanleiding van het volgende Werk, waarvan ik hier den vollen titel geef: *Le Maniement d'armes de Nassau, avec rondelles, piques, espees et farges, représentez par figures par ADAM VAN BREEN. Imprimez à la Haye, 1618, in f^o. Figures coloriés etc.,* en waarvan de platen door *PIET* zijn vervaardigd. Hij vermeldt een druk van 1608, bij *Adam van Brien* (sic) uitgegeven. Of daar nu de naam van *PIET* kenlijk als graveur op voorkomt, kan ik niet beslissen. Zeker is het bovengenoemde een latere druk, waarvan een exemplaar was in de nagelaten Bibliotheek van wijlen *Lodewijk Philips*, ex-koning van *Frankrijk*, die in *Maart, 1852, te Parijs*, werd verkocht. Zie den *Catalogus* dier Verkoop, bl. 56, Nr. 514, waarbij staat vermeld: *Exemplaire du Duc de la Vallière.* Ik houd deze Werken voor zeer zeldzaam, en dat ze in verband staan met die, onder bijna gelijklopenden titel, te *Amsterdam*, uitgegeven *chez Robert de Baudoux, 3 part. en 1 vol. in f^o, met 117 platen; en met de door JAQUES DE ONEYN, vervaardigde prenten, met Franschen, Vlaamschen, Engelschen en Duitschen tekst, verschenen te Zutphen, bij André Janssen d'Aelst, 1619, in 4°.* Van het laatste bezit ik een exemplaar, bij *Johan Jansson*, in 1640, te *Amsterdam*, in f^o.

PIETERS. (*JOHANNES*, of *JAN*) *Bryan* berigt ons, dat deze schilder, in 1667, te *Antwerpen*, werd geboren; voorts dat hij een discipel van *PIEPER EYKENS*, en een historieschilder van naam was. Hij kwam, in 1685, in achttienjarigen ouderdom, naar *Engeland*, doch vond er voor een historieschilder geen werk. Toen bood hij zijne diensten *ODDFRIED KNELLER* aan, die hem gebruikte tot het schilderen

van draperiën en de achtergronden zijner portretten. In het kopiëren der werken van RUBENS muntte hij uit, en is, in 1727, te *Londen*, overleden.

PIETERS, (LAURIS) een vermaard teekenaar en gezwooren landmeter, in *Noord-Holland*, bloeide op de helft der XVI. eeuw. In eene Verkoopning van Boeken, bij *F. Muller*, te *Amsterdam*, 21 Januarij, 1850, komt, onder Nr. 266, op bl. 176 van den *Catalogus* voor: Een hand, met in kleuren geteekende kaarten, waarin voorkomen: *Velzen*, *Heilo*, *Egmont*, *Heemstede*, *Berghen-bij-Alkmaar*, *Noordwijck*, *Oterleek*, 't *Geyn*, en *Amstelveen*, met omliggende bosschen, meeren enz., in f^o., door HEM, in 1560, vervaardigd.

PIETERS. (MICHEL) Zie aan het slot van mijn Artikel SCHELDEN. (PAULUS VAN DER)

PIETERSOEN. (WILLEM) In de *Thesauriers-rekeningen der Stad Haarlem*, bl. 157, vindt men het volgende aangeteekend: „A^o. 1428. WILLEM PIETERSOEN, die *goutsmyt*, maakt het *Groot-Zegel* voor de Stad. Dit Zegel werd bewaard in een kist of koffer, met drie sloten. In 1439 vermaakte hij de *zilveren Bussen* van den Stads-bode. In 1442 maakte hij *twee Kroezen* voor de Stad; terwijl de oude kroezen door hem werden vermaakt, verguld, en er het Stads-wapen ingezet. Laatstelijk ontmoeten wij hem in het jaar 1451, als wanneer hij zijn aandeel in de stadsbelasting betaalde.” Zie over de goudsmeden van dien tijd op HEYNRIC-ZOEN, (PETER) waar tevens de bron is aangewezen.

PIETERSZ., (PIETER, AART en DIRK) alle zonen van PIETER AARTSENS, of PIETER ARNOUDSZOON. — Zie aldaar. — *Van Mander* berigt ons, dat ook deze drie de kunst beoefend hebben. „PIETER PIETERSZ., die een zeer goed meester en wel-sprekend, schrandere en geleerde man was, en in den jare 1603, te *Amsterdam*, in den ouderdom van 62 jaren, overleden is, een zoon nalatende, die zyns vaders voetstappen in de kunst manlyk natreedt, volgde allereerst de manier van zyn vader en leermeester, doeh begaf zich sedert, vermits ten zynen tyde weinig groote werken besteld werden, aan het portretteeren. *Voor de Bakkers*, te *Haarlem*, heeft hij, in een fraai geordineerd stuk, *De drie Jongelingen in den gloeienden oven*, geschilderd, en zoude wonder-dingen in de wereld gebragt hebben, zoo hy zich er op hadde willen toeleegen. — AART PIETERSZ., een man, thans (1604) van omtrent 54 jaren, is mede van jongs af zeer vlug en naarstig in het oefenen van de kunst geweest, doch, zoowel als zyn zoo evengemelde broeder, door het portret-schilderen, waarin hij uitmunt, afgetrokken van het malen van Historiën en Ordinantiën, tot welke zyn geest altoos ongemeen bekwaam geweest is, en zync geneigdheid zich uitstreckte. — DIRK PIETERSZ., acht jaar jonger dan zyn broeder AART, was mede een schilder en discipel van zynen vader, en heeft zich naar *Fontainebleau*, in *Vrankryk*, begeven, alwaar hy ten tyde van den laatsten oorlog ongelukkig is omgekomen.”

PIETERSZ., (ROELOF) een kunstschilder, die, in het begin der XVI. eeuw, te *Utrecht*, bloeide, was gehuwd met de dochter van DIRK MORO, of MOR, die, in 1517, op *Philips Mor*, zyn broeder, en ROELOF PIETERSZ., zyn zwager, eene acte van procuratie passeerde, voorkomende in een *Schepenbrief*, in het *Hypotheken-archief*, te *Utrecht*.

PIETERSZEN (GERRIT) staat bij *Immerzeel* vermeld, doeh hij heeft het vermeerderde berigt, hetwelk *Van Mander* in het *Aanhangsel* op zyn Werk nog heeft gegeven, niet meêgedeeld. Ik heb het noodig geacht, dit hier te doen volgen: „Daer is van GERRIT PIETERSZ. te *Amsterdam*, op S. Sebastiaens-Doelen, dit jaer 1604, geleverd een *Rot* oft *Corporaelschap*, waervan Capiteyn is (ick meen) *Jan Jansz. Carel*, dat van troniën, gelycken, clederon, syden en ander bywerck, uyt-

nemend goet werek is, seer aerdigh geschildert, en in soe heerlycke gemeen plaets zyn plaets verdienstigh wel weerdig;" en verder: dat hy, nu op nieuw aangespoord, zoude tonen wat hy nog in de Konst vermag. — Hij heeft ook gegraveerd, als: *De II. Maagd, met het Kind-Jesus* in een landschap zittende; PETERS *inv. fecit.* 16. — *Een Landschap*, met een jager, die, regts, bij boomen, naar eenden schiet; G. PEETERS *fecit*, in 12°. — *Drie Jagtstukken*, zonder naam, in 4°. — *Zie Nagler.* — *Zijn Portret* is door S. FRISIUS *sc.* met het vers van *Lampsonius*, in kl.-f^o, waarnaar dat in *Van Mander* op pl. RR. Nr. 2, genomen is.

PIETREN. (...) In de *Ms. Rekeningen* van het *O. L. V. Hospitaal, te Audenaerden*, vindt men aangeteekend, op het jaar 1465—66. „Betaelt PIETREN de scildre van de beide Vanen op den doremte (sic) te stoffeerne XLVIII sch. Par.” — *Zie* over het berigt dezer Rekeningen op HOEN. (JACOP)

PIETRO CHRISTA. *Zie* bij mij op CHRISTOPHSEN, of CHRISTOPHIZOON. (PIETER)

PIGEAUD, (DANIEL) een jeugdig kunstenaar, die in de papieren-snijkunst, in den trant van JOANNA KOERTEN-BLOK, ter eerste helft der XVIII. eeuw, waarschijnlijk, te *Rotterdam* bloeide. Men vindt eene uitbundige loftuiting in de *Dichtlievende Oefeningen* van het *Rotterdamsche Genootschap Natura et Arte*, V., bl. 248, getiteld: *Eerkroon voor den kunstryken jongeling D. PIGEAUD. Materiam superabat opus*, bevattende 14 coupletten, elk van vier regelen. Meer is mij, tot nog toe, niet van hem bekend. *Zie De Navorseher*, V, bl. 332.

PILSEN. (FRANCISCUS) *Immerzeel* zegt, dat deze schilder, graveur en etser, in 1700, te *Gent*, geboren, en in 1786 overleden is. Vermoedelijk is hier weêr een fout in de jaartallen gesloopen, want bij *Bryan, Nagler, Brulliot* en anderen, staat zijne geboorte op 1676 gesteld. Denkelijk werd hij vóór 1700 geboren, dewijl het bekend is, dat hij bij ROBERT VAN AUDENAERDE, of OUDENAERD, de kunst heeft geleerd. Deze nu in 1717 overleden zijnde, zoo zou hij alles vóór zijn zeventiende jaar hebben dienen te leeren; men zal dus het verschil der genoemde geboortejaren moeten deelen, en op 1686, of 1690, brengen, want hij heeft een hoogen ouderdom bereikt, en er wordt door *Bryan-Stanley* eene prent van zijn werk opgegeven, *St. Franciscus*, naar RUBENS, beteekend F. PILSEN *sculp.* G. 1770. (?) — Naar DENZELFDEN heeft hij nog gegraveerd: *De Maagd, met het Kind Jezus.* — *De Bekeering van St. Bavo.* — *Het Oordeel van Midas*; — en, naar G. DE CRAYER, *De Marteklood van St. Blasius.* — Verder voeg ik er bij, dat hij, op eene uitstekende wijze, portretten heeft gegraveerd, waarvan ik er eenigen bezit, die, in den volsten zin, fraai mogen genoemd worden, als, onder anderen, dat van *Jaques Marquis de Castelnau etc., Gouverneur de Brest etc.* beteekend FRANC. PILSEN *sculp. Gandavi.*

PINAS. (JACOB) *Immerzeel* noemt niets dan den naam, en zegt, dat hij, even als zijn broeder JAN, beelden en landschappen schilderde. — Hij was een jonger broeder van JAN, en werd, te *Haarlem*, omstreeks 1601, geboren, zegt *Bryan*, gelijk voorts, dat hij de kunst bij zijn broeder leerde, wiens stijl hij navolgde, doch waarin hij nimmer boven het middelmatige heeft kunnen slagen. — Ik vond echter in den *Catalogus van Hoet*, II., bl. 344, Nr. 17, *Abraham en Loth*, met een sierlijk landschap, door JACOB PINAS, welk stuk met f 160, en het volgende nummer, *Een ander dito*, door DITO, met f 100 werd betaald. Dit zijn voor dien tijd aanzienlijke prijzen: bijgevolg zullen die stukken zeker zeer goed zijn geweest.

PINAS, of PYNAS, (JAN) is reeds bij *Immerzeel* vermeld, doch hij meldt niets van zijne werken, en geeft ook zijn geboortejaar niet op. — *Bryan* zegt, dat hij, in 1597, te *Haarlem*, werd geboren, en met PIETER LASTMAN, tot voortzetting

zijner studiën, eenige jaren, in *Italië* heeft doorgebracht. Dit herigt is van *Houbraken* afkomstig, die er echter bepaaldelijk bijvoegt, dat hun vertrek, derwaarts, in 1605 plaats had. Bijgevolg, laat *Bryan* een jongen van acht jaren naar *Italië* reizen, om zijne studiën te voltoojen. Zijn Commentator *Stanley* voegt er evenwel bij, dat *Nagler* zegt, dat hij in 1570 is geboren. Uit een en ander blijkt duidelijk, dat het juiste jaar zijner geboorte niet bekend is, evenmin als dat van zijn jongeren broeder *JACOB*, die veeltijds de een voor den ander wordt genomen, omdat zij beiden *J. PINAS* teekenden. Onder zijne historïele onderwerpen werd vroeger, als een der voornaamste, genoemd *Joseph en zijne Broeders*, in de kerk, te *Haarlem*, aanwezig, waaraan groote verdienste werd toegekend. — In 1623, heeft *MAGDALENA VAN DE PAS* een landschap gegraveerd, waarin de *Historie van Salmacis en Hermaphrodite*, naar *JAN PINAS*, is voorgesteld, welke prent aan onzen geliefden Volksdichter *Jacob Cats* is opgedragen, een bewijs, dat hij toen reeds een gevierd kunstenaar was. — Hij schijnt ook zoogenaamde huislijke tafereelen geschilderd te hebben, want ik vond „*Een Wijnkoopertje van JAN PINAS f 55,*” in 1700, op de Verkoopning te *Amst.* van *Philips de Flines* voorkomende, onder Nr. 72 van den *Catalogus*. — Op eene *Idem* van *Goll van Frankensteyn*, *Ibid.*, 1833, waren twee *Afbeeldingen* van *JAN PINAS*, met de pen geteekend door *D. BAILLY*. — *Ampting, Beschryving der Stad Haerlem*, bl. 372, noemt hem *PYNAS*.

PINET (NICOLAAS) is bij *Immerzeel* vermeld. Rond *zijn Portret*, in een schrikbarend grooten, ovalen krans van bloemen gevat, (waarschijnlijk doelende op de gravuren, door hem voor het Werk, *La Vierge à la Couronne de Fleurs*, waarmee hij veel roem behaalde, vervaardigd, en door *Immerzeel* opgegeven) staat te lezen: *Les talents écartent l'ennui, chassent le vice, et sèment la vie de fleurs: Puissance, Richesse, vous n'offrez point ces avantages!* Onderaan, een massa papieren, palet, penseelen, schrijfspen, viool, passer, en, vooraan, een boek, met den rugtitel: *Cours de Dessin par PINET*; beteekend, in de prent, *PINET de Liège J. d. et S.* 1811, in f°. Het geheel is vrijgoed uitgevoerd, en stelt hem, bijna van voren, op middelbaren leeftijd, voor.

PINGRET, (ARNOUT JOSEPH) medaljeur, werd, in 1798, te *Brussel*, geboren, en genoot het onderwijs van *BARON BOSIO*. Onder diens leiding, en door het zich vlijtig oefenen in het modelleren voor het beeldhouwvak, heeft hij langs dien weg zijn talent zóódanig ontwikkeld, dat hij spoedig in de rij der voornaamste Fransche kunstenaars kon optreden. In de *Galerie métallique des Grands-hommes Français*, alsook *Idem, idem, idem*, voor *Etrangers*, heeft hij een aantal fraaije afbeeldingen geleverd, benevens eene *Medalje op Keizer Nicolaas I, van Rusland*, en een *Gedenkenning op de Fransche Expeditie naar Morea*. Zie *Nagler*.

PIPER, of LE PIPER, (FRANCIS) werd, uit aanzienlijke Vlaamsche ouders, in het graafschap *Kent*, geboren. Bij eene beschaafde opvoeding, bleef de kunst zijne hoofdneiging. Alleen de zucht, om zonderling te schijnen, dreef hem door gansch *Europa*, ja, zelfs naar *Cairo* heen. Hij voerde zeer gemakkelijk het penseel, en schilderde alleen dan, wanneer de wijn hem daartoe opwond, waardoor men zijne beste werken in de groote Londensche Wijnhuizen aantreft, zegt *Walpole*, als in *Mitre-Tavern, Eene kamer, Amsterdam genaamd*, waarin de *Vertegenwoordigers van onderscheiden Secten*, en daaronder een *Jezuit* en een *Quaker*, meesterlijk zijn afgebeeld. Hij was de eerste Britsche Caricatuur-schilder, vervaardigde landschappen, en, voor zijne vrienden, beëtste hij zilveren tabaksdoozen, met geestige voorstellingen. — Het vermogen zijner moeder geërfd hebbende, leidde hem dit, op nieuw, tot een buitensporig leven, dat hem in 1698 ten grave heeft gesleept. Dit sterfjaar geeft ook *Bryan* op, doch hij vergist zich, door 1740 voor zijne geboorte

te stellen, welk jaar bij *Walpole* niet wordt genoemd. — Zie *Fiorillo, Geschichte der Mallerey in Grossbritannien u. s. w.*, S. 512. — Bij *Walpole* vindt men het *Portret van LE PIPER* met dat van VAN DRIEST, door A. BANNERMAN *sculp.* Doch het is alweêr eene verkeerde voorstelling, genomen naar de zeldzame prent van WALLERANT VAILLANT, vóór de letter, zijnde het Portret van JACOB VAN DER DOES, in zwarte kunst, in 4°. — *Weigel*, in zijn *Catalogus van Portretten, Leipzig*, 1856, Nr. 3007 en 3008, heeft die dwaling gedeeld.

PISCATOR, (NICOLAAS JOHANNES) zijnde de gelatinizeerde naam van N. J. VISSCHER. — Zie aldaar. — Bij een reeks van 14 stuks Land- en Zeegezigten, behoort de titel: *Amœnioregionuncule a CORN. NICOL. a WIERINGEN del. et ar. aque etc. per N. J. PISCATOREM, Amstelod.*, 1613, gr. 8°.

PITAU (JACOBUS) was de broeder van NICOLAES PITAU, *den Oude*, die, even als hij, met roem de graveerkunst beoefend heeft. — *De Bie*, zijn tijdgenoot, zegt, dat zij beiden van *Antwerpen* waren. — Dat zij daar, tijdens hij dit schreef, werkzaam waren, is wel waarschijnlijk, want NICOLAES is in 1660 met zijn vader JOHANNES, en mogelijk ook wel met zijn broeder, naar *Parijs* vertrokken, en daar zijn ze zeker beiden, even als NICOLAES, in 1696, overleden. — Deze NICOLAES staat bij *Immerzeel* vermeld, doch onzeker of hij te *Parijs*, of te *Antwerpen*, in 1633, werd geboren. — *Nagler* zegt bepaaldelijk, in dat jaar, te *Amsterdam*; en verder, dat zijn vader, JOHANNES PITAU, dezelfde kunst beoefende, doch minder bekend is dan NICOLAES, en dat deze te *Parijs*, in 1696, dus niet in 1676, zoo als *Immerzeel* zegt, overleed. Hij noemt 57 stuks graveerwerken van NICOLAES. — Dat *De Bie Antwerpen* heeft opgegeven, ligt, mijns inziens, daaraan, dat JACOBUS, voor JOHANNES MEYSSENS, portretten in 4°. heeft gegraveerd, die in het Werk *Theatrum Pontificum, Imperatorum, Regum etc.*, te *Antwerpen*, in 1652, uitgegeven, voorkomen. Hiernit zou ik besluiten, dat JACOBUS ouder was dan NICOLAES, die een zoon van denzelfden naam naliet, die insgelijks de graveerkunst, doch minder verdienstlijk, tussehen 1695—1745, te *Parijs*, uitgeoefend heeft. — Het moet bevreemden, dat de naam PITAU bij *Brulliot* niet voorkomt.

PITAU. (NICOLAES) Zie PITAU. (JACOBUS)

PLAATZER VAN DEN HULL. (HYBERT WILLEM) *Immerzeel* heeft zijne geboorte, opleiding in de kunst, en vestiging in zijne geboorteplaats, *Haarlem*, waar hij zich hoofdzakelijk met het geven van onderwijs in de kunst onledig hield, beschreven. — Ik moet er bijvoegen, dat, hoewel zijne hoofdbezigheid het geven van onderwijs was, hij eeliter middelerwijl de beoefening der kunst, met het beste gevolg, voortzette, en van zijne bekwaamheid heeft doen blijken, door het vervaardigen van Kabinetstukjes, gelijk er te 's *Gravenhage*, op de Tentoonstelling van 1847, door de kunstkenneren met genoegen werden beschouwd, als: *De ingang van een Kernisspel*; — *Het huis te Deveren*, nabij *Lisse*, vroeger het *Jagtslot van Frank van Borselen*, — en, *Een rookende Boer*. — Op die, te *Utrecht*, in 1848 gehouden, was *Een antiek Binnenhuis, met invallend zonlicht*, hetgeen zeer goed geordonneerd, doch een weinig te scherp van penseelsbehandeling was.

PLAES, PLAS, of PLASSE, (DAVID VAN DER) en niet VAN DER PLAS, zoo als *Immerzeel* schrijft; ook begriip ik niet, waarom deze de voorkeur heeft kunnen geven aan de verschillende meening van andere auteurs, die hem VAN DER PLAES, PLAAS, of PLAS noemen; *Houbraken* zegt, immers, VAN DER PLAAS, en deze heeft, als met verbeterden schrijfstijl, zoo hij meende, de E in eene A veranderd. Wel is waar, komen onder veel gravuren, naar zijne portretten gemaakt, al die verschillende namen voor; doch dit is de fout der lettergraveurs, die legio mislagen

hebben doen begaan, en waarop men met veel oordeel en voorzigtigheid moet letten. Het is mij duidelijk gebleken, dat hij zich schreef, zoo als ik hier aan het hoofd heb geplaatst, namelijk, uit twee meer dan levensgrooten portretten, tot onder de kniën, voorstellende *Jonkheer Mr. Hendrik van der Does*, geboren te *Gorinchem*, 1646, Landdrost van de landen van Arkel enz., en zijne huisvrouw, *Catharina van Aldewereld*, geboren te *Amsterdam*, 1658, waardoor mijn vermoeden versterkt wordt, dat de door mij geboekte H. VAN ALDEWERELD — Zie aldaar. — van haar geslacht kan zijn geweest; — zijnde de bedoelde stukken met zeer grooten trekletters beteekend D^{VR}, PLAES *pinx*. Ze berusten onder de familie-portretten van de *Barones Schuyt van der Does*, echtgenoot van Mr. J. J. Graaf *Nakwys*. — Nu rijst bij mij de vraag, of hij niet wat vroeger geboren, en in *Engeland* geweest is? want in de *National Gallery*, te *Londen*, hangt het *Portret* van den grooten Poëet *John Milton*, door VAN DER PLAES geschilderd. Dit kan alleen van dezen DAVID zijn. Dewijl *Milton* in 1674 overleden is, zoo moet het vóór dien tijd, en wel bepaald in *Engeland* vervaardigd zijn, want die dichter is, mijns wetens, nooit in ons land geweest; mogt dit al hebben plaats gehad, dan moet het vóór zijne blindheid, in 1650 ontstaan, geweest zijn, en toen was onze DAVID pas drie jaren te voren geboren, zooals *Houbraken* vermeldt. Stelt het genoemde portret hem blind voor, dan is hij op het laatst van zijn leven afgebeeld, en toen had DAVID ongeveer 25 jaren bereikt. Bijgevolg, zou hij zich, als een voornaam schilder, te midden van zooveel talenten, in *Engeland* bewogen hebben. Dat hij er geweest is, is ontegenspreklijk, want eene kopij zou niet in deze ééning in hare soort kostbare Verzameling zijn opgenomen, en er zijn middelen genoeg, om een origineel, en dat nog wel van *Milton*, magtig te worden. In de beschrijving der gemelde Galerij, staat er bijgevoegd: „Het portret kan getrouw gevolgd zijn, maar geen portret dat innemend den grooten Engelschen dichter teruggeeft. Het is zwaarmoedig bewerkt.” Die bijvoeging zou overbodig zijn, zoo het niet origineel was. — Wegens het een en ander betwijfel ik zijn geboortejaar 1647, door *Houbraken* opgegeven, en hetwelk alle auteurs hebben gevolgd; dit zou echter niet de eerste fout zijn, welke ik bij hem ontdekt heb. — Door zijn geboortetijd eenige jaren vroeger te stellen, zou tevens de meening van *Bryan*, dat hij ook *Italië* bezocht heeft, grond erlangen. — *Zijn Portret* komt bij *Houbraken* voor.

PLAES. (S. VAN DER) Zoo *R. Weigel* de man niet was, die dezen voornaam in een *Catalogus van Detmold*, bl. 49, opgaf, zou ik dien hier bezwaarlijk durven boeken. — s. VAN DER PLAES, *Een Bachelnaal*, met een sater, een nimph en kinderen van *Bacchus*; h. 182, br. 250 str. Ned. — Zie den Titel van den genoemden *Catalogus* op CORNELIS TEUNISSEEN.

PLAETSEN (JOANNES EGIDIUS VAN DER) is bij *Immerzeel* beschreven. Ik moet echter hier de volgende treurnare uit het Gentsche Tijdschrift, *De Eendragt*, van 15 Maart, 1857, overnemen, namelijk, dat hij den 5. Maart, 1857, in den weinig gevorderden ouderdom van 48 jaren, te *Gent*, is overleden. In een kort levensbericht vindt men aldaar tevens vermeld, dat, bij het zien van zijn historische onderwerpen, te bejammeren is, dat de huisvader zich als *Artist* niet geheel kon toewijden aan zijn geliefkoosd vak, maar zich ook onledig moest houden met het schilderen van decorative onderwerpen enz.

PLANCIUS (PETRUS) werd, in 1552, in *Vlaanderen* geboren. *Goethals* zegt: „PLANCIUS naquit vers 1550 à *Dranoutre*, commune de l'arrondissement d'*Ypres*, mais il eut les droits de cité à *Bailleul*.” Hij is, zeer bekend onder de Godgeleerden van zijn tijd, in 1578, uit *Brussel*, waar hij Predikant was, gevlugt,

en, in 1585 te *Amsterdam* beroepen, alwaar hij, na in veel kerklijke twisten ingewikkeld te zijn geweest, in 1622 stierf. Hij was bovendien zeer ervaren in de Aardrijks-, Zeevaart- en Sterrekunde, en werd zelfs van wegen den Koning van *Frankrijk*, door diens gezant *Jeannin*, te *Amsterdam*, over de Oostindische scheepvaart geraadpleegd. — Uit dit alles mag men afleiden, dat hij de teekenkunst beoefend heeft, zoo als uit de volgende resolutie blijkt: „Is *Herman Allartsz.*, Coster van de nye kerk tot *Amsterdam*, ende *Davil de Meyne*, geacordeert octroy, omme voor den tyt van 16 jaren, alleen in de Vereenichd- Provinciën te mogen doen snyden, drucken ende vercoopen, *eene nyewe algemeene Wereltcaerte*, in twee ronden geteekent ende van nyeweys verbeterd, by D^o. v. PLANCIUM. Verbiedende etc.” *Resolutie der Staten-Generaal*, 21 November, 1607, bij *Dodt, Archief*, V. deel.— Reeds in 1591, had hij aan de Staten-Generaal gepresenteerd „eene geographische ende hydrographische *Caerte der ganscher Werelt*, waerinne alle steden, landen, plaetsen ende seën onder hare behoorlycke graden der lengte ende breedte zyn gestelt, de capen, voorgebergten, hoofden, havens, ondiepten, sanden ende clippen op 't scherpeste betrocken ende afgebeeld syn, synde daerby gevoocht de compassen ende streken der winden. Item eene corte verelaringe van de eigenschappen der lantschappen ende voleken, de korste ende lanchsten dach, ende van de graden der lenghte onder alle elevation des poli, alles naer de konste der geographie ende zeevaert gestelt, volgens de meerdere kennisse, die men nu ter tyt daarvan heeft.” Aan zijn verzoek, om dit een en ander goedgunstig te willen ontvangen, werd den 17. April, 1591, door de Staten beantwoord met eene vereering van 300 gulden, terwijl zij twee maanden daarna aan *Cornelis Claesz.* (*Cornelius Nicolai*, te *Amsterdam*, op 't Water, in 't Schryfboeck by de oude Brugge, eene firma, die, vooral ten aanzien van Werken, de Zeevaartkunde betreffende, zich uitstekende verdienste heeft verworven) octrooi verleenden, tot de uitgave van twee *Kaartwerken*, die mede tot PLANCIUS in verband staan, ja, van welke het laatste geen ander schijnt geweest te zijn, dan de bovengemelde geographische en hydrographische kaart. — Nog was men niet van den eersten togt, benoorden om, in het vaderland teruggekeerd (1594), in welks beleid PLANCIUS zulk een groot aandeel had, of hij meldde zich reeds met een Werk, de *Zeevaartkunde* betreffende, tot de Staten van *Holland*, waarover men in hunne *Resolutiën* op 3 September, 1594, leest, dat hij daarvoor zeer gunstig zou beloond worden. Wat *Dirk Rembrantsz. van Nierop* in zijn boek *Des Aertsrycks beweging* enz. van deze inventie gezegd heeft, hier mêt te deelen, zou mij te ver afleiden, en behoort niet tot het doel van mijn Werk. Alleen wil ik er nog bijvoegen, dat, op het verzoek van PLANCIUS en MATHYS SYVERTSZ., — Zie aldaar. — „omme te hebben recompense voor haerluyder conste ende inventie enz.” gelast werd, dit in handen te stellen van *Scaliger*, *Snellius*, *Stevin*, *Van Ceulen* en *Lucas Jansz. Wagenaer*, teneinde de supplianten op alles te hooren, de instrumenten te examineren enz. Zie verder de *Verhandelingen en Berigten betreklijk het Zeewesen en de Zeevaartkunde*, door *Jhr. G. A. Tindal en Jacob Swart*, V., 1. Stuk, en verder over PLANCIUS, *Goethals, Lectures* enz., III., bl. 125—138, en vooral wat *Baudartius, Memoriën ofte Geschiedenissen van Nederland* enz. *Arnhem*, 1625, in 9°, op het jaar 1622, bl. 84, over hem opgeteekend heeft.

PLANKEN, (PETER VAN) een kunstenaar, van wien geene levensberigten bekend zijn, zegt *Nagler*. Er bestaat van hem eene omgekeerde kopij van P. FORNUS, gravure in gr. 1°, naar A. VAN DYCK's schoone voorstelling *Magdalena en Johannes beweenen het lijchaam van Christus bij het graf*.

PLAS (PIETER) start, naar waarde, bij *Immerzeel* beschreven. Ik moet er hier

bijvoegen, dat deze verdienstlijke kunstenaar, den 1. October, 1853, in zijne geboortestad, *Alkmaar*, overleden, en door het Teekengezelschap „*Kunst zij ons doel*,” waarvan hij Directeur was, plegtstatig ter aarde besteld is. — Zijne ouders waren *Laurens Plas* en *Cornelia Berger*. In 1841 huwde hij Mejufvrouw *Catharina Alida ten Berge*, bij wie hij vijf kinderen verwekte, die met de weduwe zijn verlies zeer betreuren. Hij had het genoegen, dat onze kunstminnende Vorst, wijle Z. M. Koning Willem II, in 1846, een zijner schilderijen, tot verdere aanmoediging, van hem kocht.

PLAS (DAVID VAN DER) is door *Immerzeel* vermeld; ik voeg er hier bij, dat zijn *Portret* bij *Houbraken* en *Descamps* voorkomt.

PLAS. (PIETER VAN DER) *Immerzeel*, die hem gedenkt, zegt, dat hij op de helft der XVII. eeuw moet geleefd hebben. — *Bryan* echter meldt, dat deze beroemde historieschilder, omstreeks 1570, in *Holland*, werd geboren, en zijn Commentator *Stanley* voegt er bij, dat *Balkema* sehrijft, dat hij, in 1626, te *Brussel* is overleden. Dit zou dus strooken met het berigt van *Descamps*, dat hij omstreeks 1600 bloeide; — hetgeen door *Nagler* wordt betwist; — dat er te *Brussel* zeer groote historische tafereelen van HEM aanwezig waren, en hij dáár ook is overleden. — Uit dit alles is af te leiden, dat deze wel degelijk een ander is, en welligt de vader van den Beeldhouwer van dien naam — Zie aldaar. — zou kunnen geweest zijn.

PLAS, PLAAS, of PLAES. (MICHEL VAN DER) *Nagler* noemt dezen als schilder, waarschijnlijk, aan den hierna volgeuden PIETER verwant, doch van wien geen levensberigten bekend zijn. — Hij kent hem alleen door eene prent, voorstellende het *Portret* van *Joachim van Windhag* enz. Welligt is dit *Portret* ook door HEM gegraveerd.

PLAS, PLAAS, of PLAES, (PIETER VAN DER) is een ander, dan de bij *Immerzeel* op dien naam vermelde kunstenaar. *Heller (L.)* zegt, dat hij beeldhouwer, kunstschilder en plaatetser was, die ook in zwarte kunst, *mezzo-tinto*, heeft gegraveerd, waarvan de bladen zeer zeldzaam zijn; dat hij, op het einde der XVII. eeuw, te *Amsterdam*, bloeide, en ook aldaar is overleden. — *Nagler* bevestigt dit, en weërspreekt *Füssli*, die, volgens *Descamps*, zegt, dat hij omstreeks 1600 bloeide, en te *Brussel*, waar groote werken van zijne kunst aanwezig zijn, ook is overleden. — Zie over deze misvatting op den voorgaanden PLAS, (PIETER VAN DER) die meer bepaald als Beeldhouwer bekend is, en van wien *Nagler* zegt, dat hem zulks nergens uit is gebleken. — De volgende prenten worden, als door hem vervaardigd, opgegeven: *Portret* van ADRIAEN DORSMAN, naar DAVID VAN DER PLAAS, h. 9 dm., 3 str., br. 6 dm., 8 str., *zwarte kunst*. Dit portret is zeer goed bewerkt, zoo als mij uit een exemplaar, alsmede ook uit een vóór alle letter, in mijn bezit, gebleken is. — *Zes bladen met verscheiden Groepen en Kinderspelen*, kl. f°. — Deze is nu de bekende Amsterdamsche PIETER VAN DER PLAS, wiens portret, als Beeldhouwer voorgesteld, uitgaat in kl.-f°, door PETERUS SCHENCK fraai in zwarte kunst gegraveerd, naar de schilderij van GODFRIED KNELLER; daaronder is bij zijn naam gevoegd: *Apud Amstelae-Batavos Polycleto major Statuarius*.

PLAT (N. LE) wordt, door *Nagler*, als een historie- en portretschilder genoemd, die, omstreeks 1650, te *Gent* werkzaam was.

PLATTEMONTAGNE. Zie PLATTENBERG. (MATTHEUS VAN)

PLATTENBERG (MATTHEUS VAN) staat bij *Immerzeel* vermeld; doch wegens zijne etswerken, die in de wijze van bewerking oorspronkelijk fraai zijn, verdient hij meer bekendheid. *Nagler* beschrijft 19 stuks, meestal *Landschappen* en *Zeehavens*. Zie nog over HEM bij mij op MONTAGNA. (RINALDO DE LA) —

Hij heeft een zoon, NICOLAAS, nagelaten, die zich eveneens PLATTE MONTAGNE schreef, en als schilder en graveur veel roem behaalde, te *Parijs*, waar hij, in 1705, oud zijnde 75 jaren, is overleden. — *Zijn Portret*, borstbeeld, in ovaal, is door HEM-ZELVEN geschilderd, en door C. GREGORJ sc. in f.; het komt in het *Museum Florentinum* voor.

PLOEGSMA, (DIRK JACOBS) een Friesche schilder, die, in 1802, op 63jarigen leeftijd, ten grave daalde, is bij *Inmerzeel* vermeld, doch deze heeft geen zijner werken beschreven, die ook zeldzaam voorkomen, daarom ik er hier eenige van wil opgeven. Te *Leeuwarden*, in de Kunstnataatschap van *Vegelin van Claerbergen*, in 1846, waren de volgende stukken van hem, onder Nr. 80, 81 en 83 van den *Catalogus*: „*Het Portret van den Schilder*, fraai en krachtig van coloriet. — *Twee Heeren aan eene tafel, hebbende op een dambord gespeeld*; een schijnt reeds overwinnaar te zijn, terwijl een derde aandachtig de partij blijkt na te gaan; de uitdrukking der gelaatstrekken en de uitvoerige penseelsbehandeling doen dit stukje voor het beste van dezen meester doorgaan. — *Een Basrelief*.”

PLONICH, (VEDASTUS DU) een Nederlandsch graveur, die omstreeks 1660 bloeide. Hij heeft enige prenten vervaardigd, waaronder er zijn, die *Gezigten in Holland* voorstellen, netjes gesneden, doch wat stelselmatig en stijf. Dit is alles, wat mij bij *Bryan* over hem is voorgekomen.

PLONSKY, of PLONSKI, (MAURITS) en niet PLOUSEY, zooals verkeerdelijk bij *Inmerzeel* is geboekt. Op een zestal etsen, in mijn bezit, staat duidelijk PLONSKI. *Brulliot* zegt, dat in den *Catalogus van Rigal*, bl. 286, negen stuks zijner etswerken staan vermeld, doch dat hij nog eenige anderen heeft vervaardigd. In *Weigel's Kunstlager-Catalog*, Nr. 16585, vindt men 60 bladen, bestaande in *Hoofden, Studiën van figuren en groepen, Dieren* enz., waaronder er een, gedeeltelijk in den trant van REMBRANDT vervaardigd, op 36 Thr. staat genoteerd. Er komt ook *zijn eigen Portret* onder voor.

PLOOS VAN AMSTEL, JAC. CORNELISZ. (CORNELIS) staat bij *Inmerzeel* geboekt. — Onder de weinige teekeningen van dezen beroemden liefhebber, die in Kunstverzamelingen voorkomen, vond ik er eene, door hem vervaardigd, zijnde een *Gezicht van de Brouwerij De Haan, Nieuwemarkt en Waag, te Amsterdam*, door PLOOS VAN AMSTEL. Zie *Catalogus van Daniël Vrijdag, Amsterdam, 1825*, bl. 17, Nr. 26. — Ik moet er hier nog bijvoegen, dat men, om over zijne vinding en uitvoering te kunnen oordeelen, met aandacht dient te beschouwen de folio-*Titelplaat*, voor het I. deel van *Wagenaar's Beschryving der Stad Amsterdam*, door REIN. VINKELES gegraveerd, en die in 4°, voor het *Nut der Tegenspoeden van Jufvrouw Van Merken*, door J. VAN DER SCHLEY gesneden; waaruit men zich zal kunnen overtuigen, dat hij, in vergelijking met menig ander liefhebber, waarlijk, kunsttalent bezeten heeft. — Zijne *Afbeeldingen* worden bij *Van Eynden en Van der Willigen* vermeld, als die met een barret op, doch van die met den *driekanten hoed op het hoofd, op een schilderdoek* afgebeeld, met verdere zinspelende ordonnantien, wordt de maker niet opgegeven, en zij is nog al zeldzaam. Ik bezit daarvan een exemplaar, waarop van achter geschreven staat, met dezelfde hand: O. VAN DER MYN pinx. 1747. *Present gedaan aan O. v. D. MYN. J. VAN DER SCHLEY, fecit, 1757.* — Nog eene *Idem*: op een witten grond, is een ontrold papier, aan een trofée van attributen, de schoone kunsten betreffende, waarop zijn portret; aan de achterzijde met zijn bekend wapen bedrukt; MARINKEL pinx. N. VAN DER MEER de Jonge sculp. — Eene *Idem*, vóór zijn *Catalogus* geplaatst, door J. BUYS pinx., R. VINKELES sculp. in 8°. Hiervan bezit ik de teekening, door BUYS in 4°, en zonder kop van *Apollo op de tafel*. — Over het vervaardigen en uitgeven van

Prentteekeningen, van zijne vinding, bij *Immerzeel* beschreven, zie men bij mij op JOSSI (C.) en WOLFF. (BENJAMIN), in hoeverre die met nog anderen, tot een uitmuntend Werk zaamgevoegd, vermeerderd, en als een Pracht-plaatwerk zijn uitgegeven, dat een blijvenden roem aan zijn naam heeft gehecht. — Wat den aard dezer graveerwijze betreft, daarover zegt *C. Th. de Murr*, in zijn *Bibliothèque de Peinture et de Gravure, Francfort, 1770, Tom. II.*, bl. 458, dat hij, van deze nieuwe vinding van PLOOS, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen, Amsterdam, 1768*, 15 naauwkeurige afbeeldingen naar Hollandsche meesters vond beschreven, en hij laat er verder op volgen, dat Mr. JAN ADAM SCHWEIKART, een zeer bekwaam graveur, te *Neurenberg*, de teekeningen van verscheiden Italiaansche meesters, bij voorbeeld van GUERCHINI, op eene uitstekende wijze heeft nagevolgd. Dit zal wel werk zijn, gelijk er zooveel is, door LE PRINCE, DEMARTEAU enz. gemaakt; doch het is niet in dien uitgestrekten zin en naar de vinding van onzen PLOOS vervaardigd. Zijne uitvinding is destijds algemeen genoeg getoetst, en nagegaan, of zij oorspronkelijk was, wat men niet heeft kunnen betwisten.

PLUCKS. (JOHANNES ANTONIE AUGUSTINUS) Aldus staat zijn naam bij *Immerzeel* geboekt. Ik breng hier alleen in het midden, dat op het *Monument*, bij het overlijden van *Ds. G. H. Lagers*, te *Amsterdam*, in 1833, door hem op steen geteekend, doch zonder eenige kunstwaarde, duidelijk staat J. A. PLUCKS *del.* Is deze dan een ander, of wellicht zijn zoon?

PLUM, (CORNELIS) een zilversmid en graveur der munten, die van 1497 tot 1528, te *Namen*, zijn geslagen. Zie *Messageur des Sciences Hist. etc. Gand, 1858*, bl. 338.

PLUYS. (JAN FRANS) Volgens een Artikel, in het *Nederlandsche Kunstblad*, 1844, Nr. 24, overgenomen uit het *Gentsche Kunst- en Letterblad*, zou deze PLUYS de ware transparante wijze van Glasschilderen hebben gevonden, en wordt hij aldaar als de eerste hervinder beschouwd. Dit Artikel is gerigt tegen den glasschilder CAPRONNIER, een Franschman, te *Brussel*, die zich die uitvinding toeëigent, doch, naar bevinding, veel soorten van kleuren alleen dekkende weet te behandelen, waardoor de glazen verduisterd worden. Is dit zoo, dan komt PLUYS de eer toe, dewijl het gewone Glasschilderen overbekend is, zonder in alles transparant te zijn. Reeds lang vóór dien tijd, had ik door dezen ijverigen kunstenaar twaalf kerkglazen doen maken, — enkel damast wit glas, met bloemranden van goudgeel, die zeer schoon van kleur zijn, — om ze in de *R. K. Kerk, te Hamersveld*, bij *Amersfoort*, door mij in 1840 en 1841 gebouwd, te plaatsen. — Het toeval had mij, in 1840, te *Mechelen* zijnde, dezen kunstenaar leeren kennen, en ik zag toen van hem zeer sierlijk patroonwerk, in glas vervaardigd. Sedert dien tijd heeft hij op verscheiden Tentoonstellingen, zoowel te *Parijs*, als in *België* enz., meerder werken in gevorderde kunst geleverd, die met lof vermeld, en, zoo mij berigt werd, met *Medaljes* bekroond zijn geworden.

POECKEN (... VAN) was een Landschapsehilder, die, omstreeks 1830—1840, te *Utrecht*, de kunst tot eene middelmatige hoogte beoefende. Hij was toen op middelbaren leeftijd, doch is daarna vertrokken, en ik heb sedert niets verder meer van hem vernomen.

POEL, of VAN DER POEL. (A.) Onder de fraaije prentjes in *J. de Brune, Zinnereck* enz., *Amsterdam, 1624*, komt, op blz. 277, eene voorstelling voor: *Liefdesbrand — Verslint 't verstand*; naar 't volksgebruik, werd zulk een zieke tot genezing in zee gedragen; beteekend A. POEL. Het is in den stijl van VAN DE PAS gegraveerd. — Ook vond ik A. POEL *fe.* onder het *Portret van Gulielmus Baudartius*, in fº., dat voor zijne bekende *Gedenck-weerdichste Geschiedenissen* enz. *Arnhem, 1624*, in fº. geplaatst, en verdienstlijk gesneden is. — *Nagler*

noemt alleen *De II. Maagd, met het Kind op den schoot; links voor haar St. Jozef, met een fakkel*, naar A. ELSHEIMER; A. POEL heeft, in f°. — Of hij ook geschilderd heeft, durf ik niet beslissen, doch op eene Kunstverkoopung, 1 Mei, 1837, te *Kopenhagen*, gehonden, komen, onder Nr. 319 en 320 van den *Catalogus*, schilderijen voor, beteekend A. V. D. POEL.

POEL. (DANIEL VAN DER) Deze naam komt in de Kunstgeschiedenis niet voor; ik heb dien echter op eene groote schilderij, voorstellende *De ruïne van Delft, na het springen van den Kruidtoren, in den jare 1654*, voluit geschreven gevonden, zoodat hij een ander en welligt de vader is van EGBERT VAN DER POEL, die, trouwens, ook nog later heeft gebloeid. Deze schilderij is, wat de voorstelling betreft, zeer getrouw afgeteekend en een waar monument van dit ongeluk; zij wordt op het *Stadhuis, te Delft*, bewaard. Dezelfde afbeelding komt voor in *Wagenaar's Vaderlandsehe Geschiedenis*, in 1754, door S. FOKKE gegraveerd, die echter geen voornaam opgeeft, doch wel zegt, dat de schilderij, waarnaar hij werkte, toen bij den Heer N. van Bremen berustte; waarsehijnlijk, is ze vandaar weder in andere handen gekomen, en, in 1808, uit de Verkoopung der kunst van Mejufvrouw C. Putman, voor 's *Rijks Museum, te Amsterdam*, aangekocht. — Welligt is zij de kopij van den zoon.

POEL (EGBERT VAN DER) is bij *Immerzeel* vermeld. Zie over hem nog bij mij op POEL. (DANIEL VAN DER)

POELENBURG, of POELENBORCH, (CORNELIS VAN) Bij het Artikel, over dezen wijd en zijd beroemden Utrechtenaar, (dien vreemde auteurs *den Schilder voor het Boudoir* noemen) door *Immerzeel* gegeven, moet ik eene teregtwijzing voegen wegens hetgeen aldaar bepaald gezegd is, nanelijk, dat *Utrecht* hem naar verdienste wist te waarderen, zoodat „nog heden de straat, welke hij bewoonde, en waar RUBENS hem bezoekt, de *Poelenburgsteeg* genoemd wordt.” Dit berigt zou menigeen kunnen misleiden, dewijl er bij het algemeen zulk eene Steeg niet bekend is. Ziehier de zaak. — *De Voetius-steeg*, een korte doorgang, of straatje, dat van achter den Dom naar achter St. Pieter leidt, is de bedoelde *Poelenburgsteeg*, die dien naan na 1643 eerst verkreeg, terwijl, na den dood van den genoemden kunstenaar, de beroemde Godgeleerde *Gisbertus Voet*, waarssehijnlijk, hetzelfde woonhuis aan de zuidzijde dier Steeg betrok: want het is bekend, dat hij daar in 1670 woonde. Na dien tijd, toen de twist tusschen *Voet* en *Cock* het publiek in beweging had gebracht, zelfs zóó, dat de Coecejanen die Steeg nimmer door gingen, heeft zij den naam van *Voetiussteeg* bekomen. Oorspronkelijk heetto zij het *Ezelsteegje*, welke benaming nog in de Rekening der huisgelden wordt gevonden. Het huis, hetwelk POELENBURG zal hebben bewoond, is, zeker, het bovenbedoelde, waar laatstelijk de beroemde Hoogleeraar *Jodocus Heringa Ez.* gewoond heeft: dewijl de achterzijde van het huis op het Noorden uitzag, en dus voor een kunstehilder geschikt was. Het huis op den hoek dezer steeg en achter den Dom, oostzijde, kan het niet geweest zijn, wegens het bovengemelde noodzakelijke daglicht voor een schilderkamer, zijnde dit wel vroeger mijne meening geweest, doch ik heb ontdekt, dat dit huis door ANNA MARIA VAN SCHURMAN werd bewoond. Het is zonderling, dat de oudo naam van *Ezelsteeg* hier juist de woonplaats aanwees, waar zooveel wijsheid en talenten werden aangekweekt. — De onderhandelingen, die met de kunstenaars-zelve over hunne werken hebben plaats gehad, zijn echte bijdragen tot de kennis hunner kunst. De Staten der Provincie *Utrecht* hebben de talenten, in hun midden, zeer aangemoedigd, en van VAN POELENBURG, MOREELSE en SAVERY voornaame schilderijen aangekocht, bestemd tot een geschenk voor de Princes *Amelia van Solms*, gemalin van *Frederik Hendrik*, Prins van Oranje.

enz., waarschijnlijk, nadat zij moeder was geworden van *Prins Willem II.* Ziehier het afschrift: Extract uit het *Register van de Resolutiën der Ed. Mog. Heeren Gedeputeerde Staten 's Lands van Utrecht. Veneris, 6 Aprilis, 1627.*

„Is binnen ontboden ende verschenen Mr. CORNELIS VAN POELENBURG ende met hem gehandelt over den coop van seker stuck schilderie, wesende een *Bancket van de Goden op der aerde*, ende geaccordeert, dat men hem daarvoor sal geven vyff hondert vyf ende tzeventich gulden, volgens d'ordonnantie hem daertoe te depecheren. Ende voorts goedt gevonden, dat men de voorsz. schilderie beneffens cene van allerhande dieren van de locht ende aerde, gemaeckt by Mr. SAVRÉ, — deze was reeds den 21. December, 1626, aangekocht. Zie op SAVRY. (ROELAND) — met noch twee van een herder ende herderinne, gemaeckt by Mr. PAULUS MORELSEN, soo oock daerby een beleeffde missive, houdende aen hare furstelyke genade Mevrouw de Princesse van Oraengien, naer den *Haghe* schicken zal, tot vercieringhe van hare furstelyke genade Cabinet. Daer beneffens is goedt gevonden, dat men zal verzoucken de Welgebore Vrouwe Douagiere van Brederode etc., dat hare genade de moeyte ghelieve te nemen, omme de voorsz. schilderien aen hoochgedachte hare furstelyke genade Mevrouw de Princesse van Orangien etc. volgens voor besprokene wyse t' adresseren ende doen overleveren naer behooren.” Dat dit geschenk met welgevallen werd aangenomen, blijkt uit het spedig daarover medegedeelde berigt, luidende aldus: Extract uit het *Register als boven. Mercurii, den 2. May, 1627.* „Is ontfangen ende gelesen een missive van antwoordt, van hare furstelyke genade Mevrouw de Princesse van Orangien, gedateert uyt 's *Gravenhage*, den 3. May, 1627, nieuwe stils, daerby deselve myne Heeren de Staten 's Lands van *Utrecht* voor hare Ed. Mog. vereerde schilderien zeer vrundtlyk is bedankende, ende alle courtoisie te presenteren, zoo oock dat hare furstelyke genade deselve schilderien in derselver Cabinet ter eere ende in memorie van welgemelte Heeren Staten 's Lands van *Utrecht* zal bewaren. Ende goedtgevonden dat den secretaris van Staten de Welgeborene Vrouwe Douagiere van Brederode etc. in naeme ende van wegen die welgemelte Heeren Staten zeer vrundtlyk zal bedanken voor de courtoisie die hare genade hare Ed. Mog. desen aengaande bij entremise en de adresse der voorsz. schilderien gelieft heeft te bethoonen.”— Uit al het voorgaande zal blijken, dat hij VAN POELENBURG genaamd was, en bepaaldelijk uit zijn eigen handteekening, onder een vers, hetwelk hij, te *Rome* zijnde, in het Album van zijn huisvriend en landgenoot WYBRANDUS DE GEEST, *den Oude*, heeft geschreven, en dat hier letterlijk volgt: „Baci soavi e cari — Cibi de la mia vita — Chor minuolate hor mi rendete il core — Per voi conscien. ch. impari — Come un alma rapita — Non sente il duol di morte e pur si muove — Quant ha di dolce amore, — Perche sempre ni baci — O dolcissime rose — In voi tutto ripose — E s' io potesse a i vostri dolci baci — La mia vita finire, — O che dolce morire. CORNELIS VAN POELENBORCH in *Roomen* 1617.” Hieruit zien wij, — wat niet gemeld wordt, — wanneer hij te *Rome* was, en wel 31 jaar oud zijnde, dus op een leeftijd, om met vrucht aldaar te studeren. De teekening, waarop dit vers doelt, is uit het Album gesneden, dat berust bij het *Friesch Genootschap*, te *Leeuwarden*, en mij door welwillende tusschenkomst van het Lid, *Jonkhr. Mr. S. W. II. A. van Beyma thoe Kingma*, aldaar, terleen werd verstrekt. — Verder wil ik er hier nog eenige oorspronkelijke bescheiden bijvoegen, waaruit wij sommige familie- en huislijke aangelegenheden van den beroemden kunstenaar leeren kennen. „Cornelis van Portengen ende joffer Gisberta van Steenre verclaerden reciproce gelyftocht te hebben etc., stellende tot momboers over hunne onmondige kinderen van 's vaders

zyde Mr. *Johannes van Straten*, raedt ordinair, ende van 's moeders zyde CORNELIS VAN POELENBURG, haer zwager." 1639. *Junij 25. Protocol van den Notaris Ruysch*; -- en 13 jaren later; „B. van Eck etc. gemachticht van Sr. CORNELIS VAN POELENBURCH, Schilder, heeft in den name ende voor c. VAN POELENBURCH bekend, schuldich te zyn ende vercoft te hebben, wt alle deszelfs goederen, ten behoeve van Joost Wten Nesch ende Francyntje Statyns, echteluyden etc. om een hoofsomme van 600 gulden, een jaerl. losrente van 33 Carolus gulden etc. Stellende voorts tot speciaal hypotheek, seeckere twee huysinghen, achter ende ter zyden den anderen, staende binnen der Stadt op het Oud Munster-kerkhof, streckende voor van der straten tot achter aen de erven van den heer Schepen Wyck enz." *Transportbrief*, 1652, *September 29*. In margine staat: „Doorgedaen met consent van Joost Wten Nesch, die bekende van de 600 gulden etc, door handen van Sr. CORNELIS VAN POELENBURCH, Constschilder, eygenaer van 't hypotheek, voldaan te zyn. Actum 14 Februarij, 1654." In het *Hypotheeken-archief*, te *Utrecht*. Zijn sterftijd wordt -- en teregt -- niet bij *Innaerzeel* opgegeven, al stelt *Houbraken* dien op 1660, te *Utrecht*, want ik vond hem nog als Deken van het *St. Lucas-gild*, aldaar, op 1664 vermeld, en, volgens de Aanteekeningen van *A. Hoevenaer*, op zijne *Redevoering by de Inwyding van het Tecken-Collegie*, te *Utrecht*, 1778, blz. 10, wordt het Schellinggeld voor zijne leerlingen, over de jaren 1664, 65 en 66, nog in rekening verantwoord. Om dit zeker te weten heb ik het *Sterfregister*, berustende op den Burgerlijken Stand der stad *Utrecht* opgeslagen, en daarin staat: „Hr. CORNELIS VAN POELENBURG, Konstschilder, op 't Oud Munster-kerkhof, nalatende zyne huisvrouw en mundige kinderen, begraven in de *Magdalenakerk*. Bd. 10 gl. 16 drs. (draggers) Dom een uyr (geluid) een knecht. Het overlyden aengebragt den 12 Augustus, 1667." -- VAN POELENBURG heeft ook eenige prenten geëts, welke men bij *Nagler* vindt beschreven, als: *Een Romeinsche Ruïne*, waar zich, bij de massa schaduw, eene helder belichte figuur vertoont, enz., een voortrefflijk blad, hetwelk men geenszins tot de etsen van BRONCKHORST, naar VAN POELENBURG, kan brengen. Wel hebben ze, zegt *Nagler*, met nog een paar anderen, door *Bartsch* aan BRONCKHORST toegekend, eenige overeenkomst, doch ze zijn veel krachtiger, en zelfs voor BRONCKHORST te sterk. -- *Een Allegorisch-historisch blad*, welligt een Aandachtsboek van de Societeit van Jezus; regts een geknielde Jezuit; verder op, een Engel, en de 11. Maagd, door Engelen en Cherubijnen omgeven, op een wolk neêr gedaald enz.; beteekend c. r.; h. 12 dm. 2 str., br. 7 dm. 4 str. Par. -- *Een gevleugelde Engel*, halve figuur, met een zwaard in de linkerhand, met het monogram v. l., op eene wolk, en die aan VAN POELENBURG wordt toegeschreven; h. 4 dm., br. 3 dm. 10 str. -- *Een groep Engelen en Cherubynen* in de wolken; zonder naam; zeer geestige ets, in het karakter van BISSCHOP, doch door anderen aan VAN POELENBURG toegekend; h. 2 dm. 2 str., br. 4 dm. -- *Eene jonge Vrouw, tusschen twee mannen*, in onderhoud hij wijn en confituren; links een uitzigt in een tuin enz. *Passons le temps mes Chères* etc. E. V. D. V. (ESAÏAS VAN DE VELDE) inv. 1614, S. (Satyro?) POELENBURG fec.; eene schoone en zeldzame prent, in kl.-f^o. -- Behalve zijn portret, door A. VAN DYCK geschilderd, en door P. DE JODE gesneden, is er nog een in *De Bie*, door HEM-ZELVEN geschilderd, c. WOUMANS sculp. Ik bezit ook *Een Jongeling met hoed op, en mantel om*, door HEM pinx. CHAS. PHILLIPS sculp., zwarte kunst, en bruine druk, dat veel overeenkomst heeft met andere portretten van hem, en hetgeen hem zal moeten voorstellen. Deze Engelsehe graveur heeft zijn monogram, even als dat van VAN POELENBURG, er opgezet, en als, in de marge, niet nog eens de namen stonden, zoo zou men het voor werk van den laatste

houden. — Nog vindt men bij *Fiorillo*, volgens *Walpole*, dat in de Verzameling van *Jacobus I.*, Koning van *Engeland*, het *Portret van van Poelenburg*, en dat zijner huisvrouw was, in ovaal, op koper, in 't klein, keurig door HEM geschilderd. — Hij heeft ook dezen *Vorst* driemaal, alsmede de drie kinderen van den Koning van *Boheme*, afgemaald, terwijl Z. M. acht stukken van HEM bezat; *Jacobus II.* bezat er zestien, waaruit men kan afleiden, dat hij ten Hove wel was gezien.

POELMAN. (P. C. G.) Deze kunstliefhebber, die eene fraaije Verzameling van kunstwerken heeft nagelaten, en tevens zelf de Teeken- en Schilderkunst, in het vak van paarden, met goed gevolg, heeft beoefend, is, in 1845, te *Pisa*, in *Italië*, werwaarts hij zich, tot herstel zijner gezondheid, had heenbegeven, overleden. Hij mogt slechts een middelbaren leeftijd bereiken, en heeft ook, weinig jaren, de aanzienlijke betrekking van 's Rijks-Muntmeester, te *Utrecht*, bekleed. — Hij was een vlug en goed teekenaar, en heeft ondershands menige geestige karikatuur en spotprent, ook van historischen aard, vervaardigd; onder anderen eene met het onderschrift: *Le Dindon de la farce*, in 1832, enzv.

POIVRE. (PIERRE LE) De volgende merkwaardige historische Verzameling van teekeningen, vind ik zóó belangrijk, dat ik die hier mededeel; zij maakt ons tevens met een hoogst bekwaam kunstenaar bekend, voorkomende in den *Catalogue de la rare et nombreuse Collection d'Estampes et de Dessins etc. de feu M. Pierre Wouters, Chanoine de l'Eglise de St. Gomer, à Lierre, en Brabant, etc.*; *Bruzelles*, 1797, in 8°, bl. 304, Nr. 1. „Het werk van PIERRE LE POIVRE, Architect en Ingenieur van Z. Catholyke Majesteit en den Aartshertog Albert en Isabella, bestaande uit 97 bladen, waarvan de meeste aan beide zijden geteekend zijn, voorstellende: *Het beleg van Steden, Veldslagen, Plans van Steden, Kasteelen, Versterkingswerken, Topographische en Geographische kaarten*, alles met de pen geteekend, met bruin en cenige kleuren gewasschen. Onder deze stukken onderscheidt zich *Het nemen van de Gollette*, en van de stad *Tunis*, door *Karel V.*, den 12. en den 20. Augustus, 1535; — *De Slag van Lepanto*, door Don Juan van Oostenrijk gewonnen, den 7. October, 1572; — *Het Beleg en het Nemen van de stad Doornik*, door *Alexander Farnese*, den 29. November, 1582, en *De Brug van Farnese, vernield door een Brander*, den 4. April, 1586, en, eindelijk, al het merkwaardige, dat gedurende de Troubelen in de Nederlanden, sedert 1566 tot 1617, gebeurd is, bevindt zich opvolgende in deze Verzameling. Verder vindt men, bovendien, op den Titel het *Portret van den Auteur*, door hem-zelfen geteekend; — *Eene Kerk, die geplunderd wordt*, en andere uitersten in deze troubelen bedreven; verscheiden afbeeldingen te paard, te weten: *Karel V.*, met den *Veldslag tegen den Hertog van Saxen*, den 24. April, 1546, in het verschiet; — *Den Hertog van Alva*; — *Jan van Oostenrijk*, en *Den Hertog van Parma*, 1578; — *Den Aartshertog Albert en Isabella*; — en een Vignet op den *Dood van den Koning van Spanje*; deze zijn hier en daar in het werk verspreid; alle met de pen, en met bruin gewasschen, gezamenlijk 104 bladen, geteekend door bovengenoemden PIERRE LE POIVRE, waarvan de naam en de datum op de meeste der gezegde bladen voorkomen, waardoor bewezen wordt, dat hij ze in den loop der jaren 1585 tot 1622 geteekend heeft. Het schijnt door een der genoemde bladen, dat het stuk, voorstellende de daden van *Karel V.* uittreksels zijn der teekeningen van Sr. GABRIEL SERBELAN, Ingenieur van Z. M. *Karel V.*; maar hij zegt, de auteur te zijn van al de andere stukken, waar zijn naam op voorkomt. Hij heeft bij elke voorstelling eene korte beschrijving eigenhandig geschreven, met belangrijke historische aanmerkingen, er bijgevoegd. Dit alles te zamen, in

een groot deel in ^o. Een eenig werk, dat zeer de aandacht der liefhebbers waardig is." — Ja, wel meer dan de aandacht van onzen tijd waardig, dewijl wij niet meer, alleen, op de naar deze of gene kleur en regelen geschreven Geschiedenis afgaan, maar gaarne de oorspronkelijke feiten, door tijdgenooten gezien en beschreven, met een frisch en onbevangen oordeel, ter vergelijking aan de gezag verkregen hebbende geschiedboeken willen toetsen. — Doch, waar is deze schat, die, ruim eene halve eeuw verleden, in andere handen overging, beland?

POL VAN LIMBURG. In de Archiven te *Luik*, zijn, waarschijnlijk, nog die van *Jan van Beijeren*, Bisschop van *Luik*. Vele stukken moeten daar nog aanwezig zijn, voor de Geschiedenis der Kunst in de *Nederlanden*, van groot gewigt, doch nog zoodanig verward, dat men ze niet gebruiken kan. Immers, het is bekend, dat de genoemde Bisschop een beschermer der Schoone Kunsten was, en de bijzondere Mecenas van *JAN VAN EYCK*, al hebben de geschiedbladen hem den naam van *Jean sans pitié* gegeven. Uit den *Inventaris der Bibliotheek van St. Geneveva*, te *Parijs*, blijkt, dat, op het laatst der XIV. en in het begin der XV. eeuw, Limburgsehe kunstenaars door den Hertog van *Berry* naar *Frankrijk* zijn ontboden, en voor hem voortreffelijke werken hebben gemaakt. Men leest daar, op blz. 93. „*D'unes belles Heures*, très bien et richement historiées et au commencement est — le kalandrier, lesquelles *Heures* Monseigneur a fait faire par ses ouvriers et ont esté prisées avecques une pippe garnie d'un fin balay au millieu, pesant vint caraz, et quatre perles fines rondes entour, pesans ciascuno quatre caraz, VIIe L p. valent VIIIe LXXV liv. t. — Fol. 267 verso: Item un *Livre contrefait* d'une pièce de bois, paiute en semblance d'un livre, où il n'a nulz feuillez, ne riens escript, couvert de veluyau blanc à deux fermoers d'argent dorez, esmaillé aux armes de Monseigneur, lequel livre *POL DE LIMBOURG et ses deux frères* donnèrent à mondit Seigneur aux estraines mil CCCC et dix, prisé XL S. p. valent L liv. t. — Item en une *Layette*, plusieurs cayers d'une très riches *Heures*, que faisaient *pol. et ses frères*, très richement historiez et enluminées, prisées V^e liv. t." — Dit laatste artikel komt ook voor in de kopij van de Afdeling *Mss.* der *Nationale Bibliotheek*, te *Parijs*, als: „En une *Layette*, plusieurs cahiers d'unes très riches *Heures*, que faisoit *POL DE LIMBOURG et ses frères*, très richement historiées et enluminées; prisées 500 liv. t." — Wanneer men nu bedenkt, dat het laatste een gedeelte van een Getijdeboek was, dat onafgewerkt is, en men de som van 500 livres, die er reeds voor betaald was, — en wel in dien tijd — in aanmerking neemt, dan is dit werk, zeker, van de beste kunst dier dagen, en waren dergelijke kunstenaars, waarschijnlijk, niet in *Frankrijk* aanwezig. Zie *le Comte de Laborde, les Ducs de Bourgogne etc. Paris*, 1849, in 8°; *Introduction*, p. CXXI.

POL. (... VAN) Een *Hollandseh Zeestrand*, met veel figuren, druk in bedrijf met vischhandel, enz. vond ik, onder Nr. 577 van den *Catalogue du feu Comte Despinoy, Versailles*, 1850, vermeld, met de bijvoeging: „VAN POL, geb. te *Amsterdam*, in 1666, overleden in 1745." — Verder is hij mij nog niet voorgekomen.

POLA (HENDRIK) is bij *Immerzeel* vermeld, die meent, dat hij een inboorling van 's *Gravenhage* zou wezen. In hoeverre deze meening, op historische behangselstukken berustende, vroeger aldaar aanwezig, en voor zijn werk gehouden, grond kan hebben, valt hier moeilijk te beslissen; doch het is zeker, dat hij niet als meester in de *Konst-Confreriekamer van Pietura*, te 's *Gravenhage*, sedert hare vernieuwde oprigting, 1656 tot 1794, staat ingeschreven. Slechts eenmaal is mij, in een Kunst-Catalogus, eene schilderij van hem voorgekomen: „*Eene zinnebeeldige Ordomantie*, in een laudschap; verder een bevallig verschiet,

krachtig behandeld; h. 24, br. 20 dm. Rhijnl., door H. POLA." — Ik bezit eene prent in 4°-ohlong, waarop eene idem ordonnantie is voorgesteld, zijnde *Een Concert*, waarop negen kindertjes, en *Apollo* en *Minerva*, mede zoo jeugdig er onder, voorkomen, alle op verschillende instrumenten spelende; verder eene zingende Dame, met een fluit in de hand, gezeten voor een Cecilia-orgeltje, waar een kindje op speelt; in het verschiet de Helicon, waar Pegasus van den top springt; beteekend H. POLA del. P. BOUTTATS sculp. en daar onder: *A la Haye, chez Nicolas Selhoff, Marchand-libraire où l'on vend toute sorte de Musique et de papier réglé, dans la Vlamingstraat*. Het schijnt wel, eene teekening te zijn, voor dien uitgever vervaardigd; trouwens, als zijne kunstverdienste in de overige onderwerpen naar dit voortbrengsel moet beoordeeld worden, dan kan ze niet dan zeer middelmatig geweest zijn. — Nagler zegt, dat men meent, dat hij ook eene prent, de *Fabel van Mercurius en Argus* voorstellende, zou gegraveerd hebben.

POLAANE. (J. VAN) Waarschijnlijk, is het volgende werk van een liefhebber, dat in den *Catalogus* der fraaije Verzameling van *Barchman Wuytiers, Utrecht, 1792*, op bl. 108, voorkomt: *Een Romeinsch Krijgsoverste te paard*, met zwart en wit krijt geteekend, door J. VAN POLAANE.

POLAK. (D. P.) Slechts ééne schilderij, *Eenig dood Wild, in een landschap*, is mij van hem op de Tentoonstelling te *Amsterdam*, in 1820, voorgekomen. Toen woonde hij aldaar.

POLL (G. JASINK VAN DE) kwam mij voor op de Tentoonstelling, te 's *Gravenhage*, in 1827, met ééne schilderij, *Een Gezicht op de Utrechtsche poort, te Amsterdam*, bij opkomend onweder; en *Het spreekwoord: „Om der wille van het smeer, — Likt de kat de kandeleer."* — Toen woonde hij te *Amsterdam*.

POLLEY, (JACOB) een bouwmeester, die, in het midden der XVII. eeuw, waarschijnlijk, te *Amsterdam*, bloeide. Zie over zijne uitgegeven Werken op HORST. (TIELEMAN VAN DER)

PON. (G. DU) Deze kunstschilder, van middelmatige verdienste, werd mij, door een uit *Leeuwarden* medegedeeld berigt, bekend als schilder van een Schoorsteenstuk, in een aanzienlijk woonhuis, aldaar, de *Geschiedenis van Jephtha*. — *Rijgteren XI.*, vs. 30 en volg. — voorstellende, heteekend G. DU PON. 1765.

PONSE (JAN) verdient vermelding, als tot de vroegere Kunstschool behoorende, omdat ik hem onder de Goudsche glasschilders heb gevonden, die door de Regering van *Gouda* werden gehezigd, om een soortgelijk werk te vervaardigen, gelijk te vinden is in mijne *Beschrijving der Goudsche Glazen enz.*, bl. 28. „In de Stadsrekeningen van het jaar 1515 (*Tresor. Rek. f°. 33* en verso) werd gebragt, dat „JAN PONSE had tien glazen gemaect in den *Ouden Doelen*, met lysten, waer voor hem 28 schillingen 9 groot (*f 8,60^s*) werd betaald." Deze JAN PONSE, woonde op de *Korte Tiendeweg*, op den hoek van de *Stoofsteeg*, en maakte nog vier witte glazen in dezelfde *Doelen*; nog 3 glazen, waer voor hem 3 schillingen. 10 groot (*f 1,15*) werd betaald." — Hij is, waarschijnlijk, een der meesters geweest in dat vak, bij wien de beroemde Gouwenaars, DIRK EN WOUTER CRABETH, de gronden dezer kunst hebben geleerd.

PONT (N. DU) werd, volgens *F. Bogaerts*, in 1660, te *Brussel*, geboren, en is aldaar, in 1712, overleden. Hij schilderde landschappen en houwkundige voorstellingen, als paleizen, ruïnen enz. De figuren op zijne schilderijen zijn meestal door BOUDEWYNS EN FRANS BOUT geschilderd. In het *Museum*, te *Gent*, is, onder Nr. 58 van den *Catalogus*, van hem: *Een Perspectief gezicht op een groot Paleis*, met figuren van F. BOUT.

PONT, of PONTIUS. (PAUL DU) Deze voortreffelijke graveur staat bij *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat *Nagler* bepaaldelijk zegt, dat hij, in 1596, en dus niet in 1600, zooals wordt opgegeven, te *Antwerpen*, geboren werd. Het jaar van zijn overlijden is tot heden nog onbekend; zijn laatste, mij bekende werk is van 1645, in welk jaar, hij, met anderen, aan *Les Marques d'honneur de la Maison de Tassis*; *Anvers*, 1645, gearbeid heeft. — Bij bovengenoemden auteur vindt men al zijn bekende graveerwerken, 110 stuks, vermeld, en gerangschikt als volgt: *Portretten* naar A. VAN DYCK, 42 stuks, die met meer anderen zijn verschenen, onder den titel van: *Icones Principum, Virorum Doctorum, Calcographorum, Statuorum etc.* A. VAN DYCK *ad vivum express.* — *Portretten* naar RUBENS, 11 stuks. — *Portretten* naar zijne eigen teekeningen, en naar andere meesters, 18 stuks. — Verschillende *Historiële onderwerpen*, naar RUBENS, 21 stuks. — *Onderwerpen* naar onderscheiden meesters, 18 stuks. — *Zijn Portret* is door HEM-ZELVEN gegraveerd, naar A. VAN DYCK, in f^o, onder bovengemelde reeks voorkomende. Hiernaar is dat bij *Sandrart* genomen. — Ook bezit ik nog *Een idem*, geheel anders, door A. VAN DYCK-zelf geëst, in f^o, waaronder PAULUS DU PONT etc. — *Een idem*, door J. WATSON, naar A. VAN DYCK in mezzotinto, in f^o. — Ook bij *De Bie*, *Een idem*, door P. DE JODE, naar J. LIEVENS pinx. in 4°.

PONTE (OCTAVIO DEL) is bij *Immerzeel* vermeld. Zou deze niet tot de Hollandsche VERBRUGGE, of VERBRUGGEN behooren, die in *Italië* zijn naam veranderde, te meer daar hij te *Utrecht* te huis behoort? Hij werd aldaar, 1638, in het *St. Lucasgild*, als kunstschilder, ingeschreven.

POOL (JURIAAN) staat bij *Immerzeel* beschreven, en ik voeg er nog bij, dat hij welligt een zoon van den hiervolgenden ROOL kan zijn geweest. Hij is met zijne vrouw, RACHEL RUYSCHE, te gelijk, in 1701, in de *Kamer van Pictura*, te 's *Gravenhage*, ingeschreven. — Verder heeft hij ook de graveerkunst beoefend, als, in mezzotinto, het *Portret van Fredericus Ruysch*, den vermaarden Hoogleeraar in de Anatomie enz., te *Amsterdam*, vader van de beroemde bloemschilderes RACHEL RUYSCHE, zijne vrouw, door HEM pinxit et fecit, 1702, in f^o, dat zeer goed bewerkt is; — *Idem van Dr. A. Cyprian.* — *Idem van David van der Mye*, R. K. Past. te *Amsterdam*, in gr. f^o. — *Zijn Portret* komt voor bij *Van Gool* en *Deseamps*.

POOL, (JURIAN, of GEORGE) een stempelgraveur, die, in het midden der XVII. eeuw, te *Amsterdam* bloeide. — Weinig is er van zijn werk bekend; bij *Van Loon*, H., blz. 389, komt een Gedenkpenning voor op den vierjarigen *Prins Willem III.*, waaronder JEURIAEN POOL *fecit.* *Amstel. Anno 1655*, en op blz. 399 een op het *Nieuwe gestijpte Raadhuis te Amsterdam*, waaronder G. POOL. Dat dit dezelfde naam is, werd in de *Astrea* van *Dr. Wap.* IV. Jaargang, 1855, blz. 64, duidelijk aangewezen. De e die door sommige auteurs op POOL's werk gelezen is, zal wel eene G geweest zijn. — Nu vraag ik, of deze JURIAN, of JEURIAEN, (want zoo heeft hij op bovengemelde Medalje zelf geschreven) niet de vader van den Portretschilder van dien naam kan zijn geweest?

POOL, (MATTYS) en niet MATHIAS, zooals *Immerzeel* vermeldt, die ook wel een zijner voornaamste graveerwerken had mogen noemen, namelijk, het fraaije werk, onder den titel van *Beeld-snyders Kunst-kabinet, door den vermaarden Beeldsnyder FRANCIS VAN BOSSUIT, in ivoor gesneden en geboetseert, in 't koper gebragt naar de Teekeningen van BARENT ORAAT, door MATTYS POOL. Tot Amsterdam, 1727, in f^o.* *Idem* eensluidend, in het Fransch en Engelsch. Het bevat 103 gravuren, volgens de daarbij behoorende Tafel, in mijn exemplaar.

POOL. (RACHEL.) Zie RUYSCHE. (RACHEL)

POORSE (Joris) was een kunstenaar, bloeiende in de eerste helft der XVIII. eeuw, te *Dordrecht*. Zoodanig vond ik hem vermeld als den eersten leermeester van DIRK KUYPERS, te *Dordrecht*. — Van zijn werk is mij niets bekend.

POORT. (J. VAN DER) Of deze verwant, of welligt de vader is van den bij *Immerzeel* beschreven ALBERT JACOB VAN DER POORT, (in 1771 geboren, en te *Leeuwarden*, in 35jarigen ouderdom, overleden) durf ik niet stellig, maar als wel vermoedelijk zeggen, dewijl op de Verkoopning van Schilderijen, nagelaten door *Vegelin van Claerbergen*, in 1846, onder de werken van oude meesters, een stuk van HEM voorkomt, Nr. 79 van den *Catalogus*: „J. v. D. POORT, ovaal paneel. *Een Mansportret*, en *Een Vrouwe-portret*,” uit welken *Catalogus* verder blijkt, dat deze wel degelijk een ander is, want onder de Teekeningen lees ik: „Nr. 28, *Vijf onderscheidene stukjes* door A. v. D. POORT.”

POORTER. (ANTOON DE) In de Redevoering, ter eere van JOZEF GEIRNAERT, door den Baron *Jules de St. Génois*, als Voorzitter van het Kunstgenootschap, te *Gent*, den 9. November, 1856, uitgesproken, ter gelegenheid der benoeming van gemelden kunstenaar tot Ridder van de Leopolds-Orde, noemt hij onder zijne leerlingen nog „twee anderen, reeds sedert eenige jaren overleden: de Heeren BERAFYN DE VLEGHER, in 1848, en ANTOON DE POORTER, in 1842; beide werden te *Eecloo* geboren.” — Hieruit moet ik opmaken, dat het mannen van reeds gevestigde verdienste zijn geweest. — Zie *De Eendragt*, van *Gent*, 1856, Nr. 13.

POORTER (JEAN ANTOINE DE) schilderde in de manier van DAVID TENIERS, en zou, volgens *Félix Bogaerts*, in 1703 geboren zijn, en tot de Belgische Schilderschool behooren.

POPELS (JAN) is bij *Immerzeel* vermeld. Hij heeft verscheiden prenten gegraveerd voor het Prachtwerk *Theatrum Pictorum*, DAV. TENIERS. — Nog vond ik, dat J. COLLAERT de *Kinderspelen* naar HEM gegraveerd heeft, terwijl *Nagler* nog onder zijne 10 stuks graveerwerken noemt een Portret van *Jacobus Stoopius Goudensis, Antwerpse Mercator, Calcographie Admirator etc.* J. POPELS pinxit, in f^o., waaruit blijkt, dat hij portretten van aanzienlijke personen vervaardigde. — *Zijn Portret* is door HEM-zelfen geëst. Zie *Catalogus der Prenten van Leyden van Warmond*, blz. 149, Nr. 32.

PORK. (P.) Onder de teekeningen, in mijn bezit, bevindt er zich eene op perkament, in kl. 4°., met genoemden naam beteekend en fecit 1647, voorstellende *Eene Boschimph, aan een boom gebonden, die door Pan dapper wordt gekastijd*. Zij is uitvocrig en met kennis geteekend, en daarom vermeen ik, hem hier te moeten boeken.

PORTAELS. (JAN) Na de loflijke melding, door *Immerzeel* van dezen hoogstverdienstlijken kunstenaar gemaakt, heeft hij zijn kunstroom steeds vermeerderd en uitgebreid. Hij werd tot Directeur der Gentsche Academie benoemd, doch heeft die betrekking slechts korten tijd bekleed. Door zijne voortreflijke werken, in 1851, op de Tentoonstelling, te *Brussel*, geleverd, werd hij tot *Ridder der Leopolds-Orde* verheven. — Op andere, volgende Tentoonstellingen zag men van hem vooral vrije afbeeldingen en portretten, in den zoo aangenaam natuurlijken stijl, vast, en vreemd van het meestal wasachtige, geschilderd, als op die te 's *Gravenhage*, in 1857, *Een Meisje uit het Oosten*, in het bezit van den Heer *Joseph Zaman Dumonceaux*, en, *Een idem uit de omstreken van Triëst*, toebehoorende aan graaf *Charles Villermont*; voorts *Het Portret van Madelle. Marguerite Barrot*, en, *Een Mansportret*, bij de beschouwing, van treffend effect. Verder was aldaar van den Heer PORTAELS een historisch onderwerp, *De Zelfmoord van Judas*, dat, hoewel afschrikwekkend voor den beschouwer, echter

getuigt van 's kunstenaars diepe kennis van het menschbeeld, waardoor hij zijn talent in dat moeilijk vak heeft getoond. Toen was hij te *Brussel* gevestigd. Kort daarop heeft hij zich weder op reis begeven, *Duitschland* en *Italië* bezocht, en „bevindt zich thans ten paleize van *Monza*, bij *Milaen*, om er *het Portret* te schilderen van de *Aertshertogin Charlotte*, echtgenoot van den *Aertshertog Maximiliaen*. Hij zal zich vandaer naer het hof van *Stuttgart* begeven.” Zie *De Ecndragt*, van *Gent*, 1857, Nr. 14. — Het jaar daaraanvolgende besliste, hoe hoog hij in de kennis der kunst stond aangeteekend, en wel door het volgende besluit: „De Regering van *België* heeft, in 1858, besloten, te *Rome* eene Academie voor Belgische kunstenaars te vestigen, op denzelfden voet als die aldaar door *Frankrijk*, reeds eene eeuw, is in stand gehouden. Het doel dier oprigting is, de kunstenaars, die bij den wedstrijd den prijs behalen van een vijfjarig verblijf te *Rome*, op kosten der Regering, in staat te stellen, hunne studiën met vrucht voort te zetten. Tot Directeur van deze Academie is benoemd de Historie-schilder *JEAN PORTAELS*.” Zie *Konst- en Letterbode*, 1858, Nr. 18. — In 1860 is hij tot *Lid der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten*, te *Amsterdam*, benoemd.

PORTEN. (SIMON VAN DER) In de *Ms. Rekeningen* van het *O. L. V. Hospitaal*, te *Audenaerde*, vindt men aangeteekend, op het jaar 1461—62. „Item SYMOENEN VAN DER PORTEN, betaelt van den *Sticke werke*, dwele hy ghemaect ende ghelevert heeft, staende op de borst van den nieuwer blauwer cappen, te weten een *Agnus Dey*, datter ghebrac toote spanghen an de selve cappe, gegheven der cappelle by suster *Kathelinc* van *Clessenaere*, welk stiexkin coste IIIJ lib. XVI. sch. Par. — Item *Arent Braet* van de vors. cappen te maeken ende voerne XXXVJ. sch. Par.” Zie over het berigt dezer rekeningen, en dit letterlijk afschrift op *HIOEN*. (JACOP)

PORTENGEN (PIETEN) is bij *Immerzeel* genoemd; ik moet er bijvoegen, dat hij landschappen schilderde in den trant van *J. BOTH*. Ik vond hem, op het jaar 1638, als *Lid* van het *St. Lucasgild*, te *Utrecht*, ingeschreven.

POSSEMER. (A.) Dezen naam vond ik op eene afbeelding van *Prins Willem III.*, in krijgsgewaad, met den staf van kommando, te paard gezeten; op den achtergrond, eene vesting, die buiten de grachten gepallisadeerd is, in kl. 4°., zeer middelmatig door hem gegraveerd.

POST (FRANS) staat bij *Immerzeel* vermeld, doch ik wil zijn Artikel voor de geschiedenis verder toelichten, en, wat reeds gedeeltelijk door *Houbraken* werd geboekt, er hier bijvoegen. Deze *FRANS* had een broeder, *PIETER*, die in zijn tijd een vermaard bouwmeester was, — Zie op *POST*. (*PIETER*) ook bij *Immerzeel* beschreven, die hem, bij vergissing, een broeder van *JAN* en *FRANS* noemt, terwijl *JAN* de vader van *FRANS* en *PIETER* was, — wiens talent door *Prins Joan Maurits*, den *Braziliaan*, zeer gewaardeerd werd, en die hem een prachtig woonverblijf in 's *Gravenhage* deed bouwen, thans nog bekend onder den naam van *Maurits-huis* en tot een *Museum* van *Vaderlandsche gedenkstukken* ingerigt. Dit gebouw wordt door den Heer *W. Burger*, in zijne *Musées de la Hollande* etc., blz. 189, bij vergissing „ancien palais des stadhouders” genoemd. — Door dezen broeder kwam *FRANS* in aanraking met den genoemden *Prins*, die hem — zegt *Houbraken* — in zijn gevolg met zich nam naar de *West-Indiën*, in 1647 (1637), alwaar hij vele van die landschappen, met de volksgebruiken, heeft afgeteekend en geschilderd; met dien *Prins* (in 1644) weder teruggekeerd, „heeft hy zich bediend van die afteekeningen, en verscheidene er van in den jare 1688 (1668?) op 't huis *Rijksdorp*, buiten *Wassenaar* gelegen, geschilderd. Behalve eene menigte van

West-Indische landgezigten, welke hy voor deze of gene met groote lof geschilderd heeft, is er ook als nog op het huis te *Honslaarsdyk* — nu niet meer — een groot stuk van hem te zien. Hy is begraven tot *Haarlem*, in de Groote Kerk op den 17. van Sprokkelmaand, 1680." — Hier zijn de heide genoemde jaartallen in strijd, en dit is zelfs in den Tweeden druk van *Houbraken's* Werk, niet hersteld. — Ja, wat meer is, ook *Immerzeel* laat hem, in 1647, naar *Brazilië* vertrekken, terwijl hij toch met gemelden Prins, in 1637, vertrokken is. — Zie nog op POST. (JAN) — Op de Kunstverkoop van VINCENT VAN DER VINNE, *Haarlem*, 1816, waren 18 stuks schilderijen, *West-Indische landschappen*, door FRANS POST. — Er wordt ook vermeld, dat hij eenige platen geëst heeft, die zeldzaam voorkomen; doch deze behooren in het Werk, getiteld: *G. Barlaei rerum per octennium in Brasiliâ et alibi nuper gestarum, sub praefectura illustr. Comitiss J. Mauritii etc. historia. Amstelodami; ex typis J. Blaeu*, 1647, in gr. f°. Hierin zijn 46 geestig geëste prenten door FRANS POST. Dit Werk is zeer zeldzaam, dewijl de exemplaren bij den brand der drukkerij en van het magazijn van *Blaeu* zijn verloren gegaan. — Is nu FRANS, even als zijn broeder PIETER POST — Zie aldaar. — insgelijks in *Brazilië* geweest? — Het *Portret* van FRANS POST, door CORNELIS VISSCHER, met zwart krijt, fraai geteekend in f°, berust in mijne Verzameling. Er bestaat nog een *Idem*, door FRANS HALS geteekend, in den *Catalogus* van *D. van Dijl*, *Amsterdam*, 1812, bl. 54 vermeld. — In de mede aldaar verkochte Kunstnalatenschap van *Van der Marck Aegidz.*, was, onder Nr. 441, bl. 155, van den *Catalogus*: „*Portret* van FRANS POST, *Westindisch Landschapschilder*, geboren te *Haarlem*, omstreeks 1620, en aldaar overleden 1690. Men ziet hem verbeeld met een hoed op het hoofd, en een lauwertak in de hand, zittende, en rustende met zijn arm op de leuning van een stoel. Door FRANS HALS fiks en krachtig geschilderd; op paneel, h. 17½, br. 12¾ dm." — J. SUYDERHOEF heeft zijn portret gegraveerd. Raar.

POST. (H.) Deze, tot dusverre, onvermelde kunstgraveur heeft vrij goede Boekprenten gemaakt, die wel de aandacht verdienen, door de behandeling van de burin. Onder anderen, bezit ik er een, *De Geestelijkheid en Regering uit de stad Amsterdam geleid*. A°. 1578, in kl. 4°, door HEM fecit, 1728. Zij is naar de grootere prent van JAN LUIKEN genomen, die in *Bor, Ned. Oorlogen*, voorkomt. — Ook heeft hij de *Nieuwe kaart van Gooilandt* in 't koper gesneden, die door *Reinier* en *Josua Ottens* aan Mr. Henrick Bicker, Schepen der Stad *Amsterdam*, is opgedragen. — Deze POST kán wel cen zoon, of neef, van een der broeders, FRANS of PIETER POST, zijn geweest.

POST, (JAN) de glasschilder van *Haarlem*, is door *Immerzeel*, als, in het begin der XVII. eeuw, aldaar, geboren, vermeld. Dit is blijkbaar eene gissing, want *S. Ampzing, Beschryving der Stad Haerlem* enz. *Ibid.*, 1628, op bl. 366, den lof der oude glasschilders vermeldende, zegt: „*En wat heeft KUFZENS hand in deze konst bestaen — So sal de naem van POST ook nimmer meer vergaen.*” En als kanteekening: „*JAN POST sterft 11 November, 1614.*” Dit zal dus wel genoegzaam aanwijzen, dat ook de geboortejaren van zijne zonen FRANS en PIETER veel vroeger, dan gewoonlijk gegist wordt, moeten gesteld worden. Daar nu FRANS reeds als een bekwaam kunstenaar in 1637 — niet in 1647, gelijk *Houbraken* opgeeft — naar *Brazilië* vertrok, zoo kan hij, volgens den regel genomen, dewijl zijn vader als toen nog in de kracht van zijn leven was, omstreeks 1610 geboren zijn, even als nagenoeg zijn broeder PIETER, die in 1669 overleed, waardoor FRANS elf jaren ouder zou geworden zijn, indien in het jaartal 1680, door *Houbraken* opgegeven, — die hem in 1688 nog druk laat schilderen — weêr geen fout is begaan.

POST. (PIETER) Zijn leven en werken, als bouwmeester, staan bij *Immerzeel* beschreven, die hem echter, bij vergissing, een broeder noemt van JAN en FRANS POST, daar toch JAN de vader van FRANS en PIETER is geweest. — Zie op POST. (JAN en FRANS) — Ook vermeldt hij niet, dat PIETER POST tevens het penseel heeft gehanteerd, waarom ik hier laat volgen de beschrijving eener schilderij, zijnde Nr. 118 van den *Catalogus* eener Kunstverkoop, te Rotterdam, in April, 1816, gehouden: *Eene Americaansche Plantagie, met een bergachtig verschiep, waar vele negers werkzaam zijn*; h. 6½, br. 8½ dm., p. POST pinx. — Nog zijn mij meer werken van hem voorgekomen. — Nu vraag ik, is PIETER ook niet mede geweest naar *Brazilië*? Hij was meer bekend bij *Maurits*, dan FRANS en waarom zou hij zich niet even eens van een schilder als van een bouwmeester, toen hij derwaarts als gouverneur vertrok, voorzien hebben? — Verder voeg ik hier nog bij den lof, dien *Jacob van der Does*, in zijne *Beschryving van 's Hage, Ibid.*, 1668, in 4°, bl. 69, hem toezwaait, waaruit men kan afleiden, hoe hoog zijn talent gewaardeerd werd, als hij de *Veerkade* bezingt: „Die ruim en luchtig is, en seer vernaecklyck leyt, — Daer nette huysen staen en nutige gebouwen: — Maer daer ('t geen dese plaets altyd in eer sal houwen). — De grootste Meester in de Bouwkunst heden woont: — De schrandre POST, die sooveel nieuwicheden toont, — Die sooveel huysen op 't papier weet voor te stellen, — Dat hy elck, die 't maer siet, naer timmeren doet hellen, — En groote Bouwlust maeckt, schoon dat s'er uiet en was, — En soo 't beschimmelt gelt doet komen uyt de kas.” — Dit was een jaar vóór zijn dood, want in de *Haarlemsche Courant van den 10. December, 1669*, Nr. 50, wordt berigt, dat op Dingsdag, den 17. December, 1669, te 's Hage zullen worden verkocht: „De nagelaten boeken, papierkonst en platen van zaliger PIETER POST, Architect van Zyn Hoogheit, ten huise van den overledene op de *Amsterdamsche Veerkaay*.” Zie *De Navorscher* VI., bl. 214, waarin blijkbaar eene fout in de jaarteekening der maand is gesloopen. — Zijne dochter was de echtgenoot van FREDERICUS RUYSEN. Zie aldaar. — In 1651 heeft hij, na den dood van Zijne Hoogheid, Frederik Hendrik, de afbeelding der begravenis van dien Vorst vervaardigd, en in druk uitgegeven, onder den titel van: *Begraeffnisse van Syne Hoogheyt Frederick Hendrik, by der gratie Gods Prince van Orange, Grave van Nassau enz. Ghetcekent en wytgheheven door PIETER POST, Architect ende Schilder der Doorluchtigste Princeen van Oranjen; ende ghesneden door PIETER SOLPE; v Amsterdum gedruckt by Nikolaes van Ravestejn, CIUDICI. Met Privilegie*. In gr. f^o., bevattende 29 platen, in opvolgende orde, den begravenis-stoet voorstellende, die nitmuntend zijn uitgevoerd, en waarvan ik een exemplaar bezit. Hieruit blijkt, dnidelijk, als ook uit den titel, dat hij een zeer bekwaam schilder was. — Zie over de uitgave van zijn bouwkundig Werk op VINGBOONS. (PHILIPS)

POST BRANS (JOHANNES ROBERTUS) is door *Immerzeel* genoemd, en ik voeg er bij, dat hij, zijne studiën verder voortgezet hebbende, omstreeks 1843, naar onze kolonie *Curaçao* vertrokken is, waar hij, in 1848, nog woonachtig was. Hij hield er zich onledig met het schilderen van portretten, waarin hij wél slaagde, en is daar ten tweede male gehuwd. — Dit berigt is mij door iemand van *Curaçao*, thans hier te lande, meêgedeeld.

POT. (HENDRIK GERRITZ.) De aard der werkzaamheden van veel kunstenaars is over het algemeen zeer weinig bekend, en zoo is het ook met die van dezen POT gelegen. Ik verwijs dus naar eene afbeelding van den beroemden Enkhuizer geleerde *Bernardus Paludanus*, door hem geschilderd, en door J. VAN DE VELDE, in f^o., gesneden, met het daaronderstaande Grieksche vers van *G. v. Nieuwenhuysen*, en het Latijnsche van *S. Ampsing*, in 1629 uitgegeven. — Tijdens *Renier*

Boilet zijne *Beschryving der Stad Delft*, in 1729, aldaar in f. uitgaf, schreef hij op het Artikel van den kunstenaar CHRISTIAAN VAN BIESELINGEN JANSZON, bl. 775, dat onze POT van het Portret, door VAN BIESELINGEN naar het lijk van den doorschoten Prins van Oranje afgeteekend, gebruik heeft gemaakt, „in dat groote stuk, 't welk in den jare 1620 door HENDRIK GERRITZON POT wierd gemaakt, en tegenwoordig in de kamer der Schepenen, ter eeuwiger gedachtenisse, ten toon hangt.”

POT (JEAN en NICOLAS LE) waren glasschilders en beeldhouwers, uit *Vlaanderen*; de eerste zette zich, in 1500, te *Beauvais* neder, waar hij veel werken uitvoerde. Hij schilderde zeer schoon in graauw — en *camaieux* — en overleed in 1563. — NICOLAS bloeide omstreeks 1540, en was aan JEAN verwant. Zie *Nagler*.

POTHOVE. (H.) *Bryan* zegt, dat deze een zeer weinig bekend graveur in mezzo-tinto is, van wien eenige portretten bestaan, die tamelijk wel zijn uitgevoerd. Dit is, waarschijnlijk, eene vergissing. Zie op POTHOVEN. (HENDRIK)

POTHOVEN (HENDRIK) is reeds bij *Immerzeel* geboekt, die wel zijne geboorte, te *Amsterdam*, in 1725 opgeeft, doch niet zijn overlijden, te 's *Gravenhage*, volgens *Bryan-Stanley*, omtrent 1795 voorgevallen. Dezelfde auteur noemt eenige portretten, in mezzo-tinto, door H. POTHOVE — Zie aldaar. — vervaardigd, doch zijn *Commentator Stanley* zegt duidelijk, in het Artikel van HENDRIK, dat hij veel in die manier heeft gewerkt, gelijk door *Brulliot* en *Immerzeel* met voorbeelden wordt gestaafd, weshalve men kan aannemen, dat de beide genoemde kunstenaars een-en-dezelfde persoon zijn. — Deze ijverige man heeft, te midden van zijn veelvuldig schilderwerk, zelfs kolossale teekeningen ondernomen. Zoo vond ik in den *Catalogus* der beroemde Kunstverzameling van *Ploos van Amstel*, onder Nr. 14: „Deze capitale teekening verbeeldt de treffelijke *Maaltyd, gehouden in de Schuttersdoelen op het eeuwige Vrée-verbond*, door de Opperbevelhebbers der Burgerij van *Amsterdam*; uitvoerig, met O. I. inkt, geteekend door H. POTHOVEN, naar het originele schildery, door *B. van der Helst, berustende op de groote Krygsraadskamer*;" en, Nr. 19: — „*De Optogt van een Burger Nachtwacht, met derzelve Officieren*, gevolgd van verscheiden gewapende burgers en andere aanschouwers; meesterlyk uitvoerig, met zwart kryt geteekend door H. POTHOVEN, naar het beroemde schildery van REMBRANDT, berustende op de *Krygsraadskamer, in het Raadhuis, te Amsterdam*." Waarschijnlijk, heeft deze beroemde kunstenaar ze doen vervaardigen. — Voor de gravuren der Portretten in *Wagenaar's Vaderl. Historie* voorkomende, heeft hij, door de teekeningen, vaardig, vast, en fiks met enkele zetjes, verwonderlijk fraai, te vervaardigen, de gelijkenissen goed wedergegeven, waarvan ik er eenigen bezit, zijnde dat van *Mr. Jacob Hop*, een meesterstuk van teekenkunst. — Hij heeft ook in mezzo-tinto gegraveerd, als: *Een Oude*, die in een boek leest, bij kaarslicht enz., naar N. VERKOLJE; h. 4 dm. 8 str., br. 4 dm. Par. — Ik bezit zijn *Portret*, levensgroot, door hem-zelfen geschilderd, waarnaar P. TANJE een idem heeft gegraveerd, op één blad met dat van JACOBUS BUYS en van JAN DE BEYER. — Zie daarover op den laatstgenoemde.

POTMA. (JACOBUS) *Immerzeel* heeft van dezen Frieschen historie- en portretschilder gezegd, dat hij, in 1684, te *Weenen*, overleden is. *Descamps* zegt ook, dat hij in dit jaar, op eene reis naar *Weenen*, oud 74 jaren, overleed; doch *Nagler* zegt, dat hij deze opgaven moet tegenspreken, dewijl hem uit eene acte bleek, dat POTMA nog in 1690, voor de kerk te *Pfreimd*, een *Altaarstuk* geschilderd heeft.

POTTENGIETER, of POTTGIETER. (HENDRIK) *Brulliot* zegt, in zijne uitgave van 1817, „dat het Monogram HP. aan elkaër gehecht, dat van HENDRIK POTTEN-

GIETER is, een Hollandsch schilder, omstreeks 1641. Men vindt het op gravuren naar onderscheiden meesters." Dus zou hij ook gegraveerd hebben; doch het zal moeten wezen, door onderscheiden gravuren, naar zijne portretten vervaardigd. In den Tweeden druk, 1832, oppert hij de bedenking, dat deze kunstenaar het eerst door *Heller (M.)* is opgegeven, en vraagt, of dit Monogram ook niet aan POTTENGIETER, van *Keulen*, kan worden toegekend? Doch *Merlo, Kunst und Künstler in Köln, u. s. w.* noemt wel DITERICH THEODOR en JOHANN WILHELM POTTENIESSER, die op denzelfden tijd leefden, maar geen HENDRIK van dien naam. — Dat er eenige verwantschap tussehen den genoemden JOHANN WILHELM en den Frieschen kunstenaar PIETER FEDDES heeft bestaan, schijnt te blijken, uit zijn huwelijk met *Geertrud Fedders*, die wel een kleindochter van den genoemden PIETER FEDDES, of FEDDERS, kan geweest zijn. Uit een en ander blijkt, dat de oorspronkelijke opgave, bij *Heller (M.)* te vinden, als nog van kracht moet blijven. Ook is de vraag, of de naam van POTTGIETER niet door eene Duitsehe pen in POTTENIESSER is veranderd; immers, ik vond in den *Catalogus van Terwesten*, bl. 65, Nr. 37: *Een Huwelijk*, door POTTGIETER.

POTTER. (PAULUS) Deze is een van het klaverblad van Holland's onovertroffen kunstenaars: REMBRANDT, HOBBEEMA, en POTTER, en werd naar waarde door *Immerzeel* beschreven. Ik wil er hier nog eenige aanteekeningen, van tijd tot tijd door mij verzameld, op laten volgen. — Zijn vader PIETER POTTER wordt als „een onbeduidend schilder" genoemd, van wien hij alleen eenig onderwijs in de kunst ontving. Ik heb de volgende aanteekening in den *Catalogus* der Kunstnalatenschap van *Gerard Hoet, den Jonge*, verkoelt te 's *Hage*, 1760, gevonden: Nr. 143. „*Het Slot van Eymond op den Hoef*, gestoffeerd met beelden en beesten, door B. L. PETIT, meester van P. POTTER." Daar nu deze HOET zeer vermaard in den kunsthaudel was, meer dan gewone kennis der kunstwerken bezat, en bovendien een zoon was van *den Ouden HOET*, die een tijdgenoot van PAULUS is geweest, zoo zal hij deze aanteekening wel niet uit de lucht hebben gegrepen, dewijl zij tot de waarde der schilderij, die slechts f 9 opbragt, niet kon bijdragen. — Verder wordt in het *Aanhangsel op Van Eynden en Van der Willigen*, in het Artikel PAULUS POTTER, vermeld: „Achter het teeken- of studieboekje van den schilder JACOB DE WET (WETH), te *Haarlem*, hebben wij het volgende aangeteekend gevonden: *In het jaer 1642 is P. POTTER by my te schilderen gekomen voor de som van acht ponden in het jaer.* Was dit nu PAULUS POTTER, of zijn broeder PIETER? volgens een hoog bejaard man, te *Haarlem*, den kunstschilder J. P. VAN HORSTOK, had men er altijd, naar vroegere overleveringen, PAULUS voor gehouden." — Het komt mij voor, dat zijn vader ruim zooveel talent bezat als beide deze meesters, maar dat hij zijns zoons verdere leiding bij voorkeur aan vreemden wilde overgeven. — Zie op POTTER. (PIETER) — Men heeft wel vermeld, dat hij, in 1650, te 's *Gravenhage*, in het huwelijk trad, maar niet met *Adriana van Balkenende*, dochter van een zeer beniddeld bouwmeester aldaar. In 1652, begaf hij zich met der woon naar *Amsterdam*, waar hij reeds in Januarij, 1654, overleed, en in de *Groote Kapel* begraven werd. Zijne weduwe is daarna, met een dochtertje van slechts drie-en-een-half jaar, naar 's *Hage* teruggekeerd, en daar weêr hertrouwd, zooals blijkt uit een brief, aan *Houbraken*, in 1716, geschreven door *Nicolaas van Reenen*, wonende te 's *Gravenhage*, die een zoon van de weduwe van PAULUS POTTER was, waaruit de volgende zinsnede is afgeschreven: „Dat hy zyn moeder dikwerf had hooren zeggen, dat zy haar man nooit ledig heeft gezien; dat hy zelfs wanneer hy een uur voor haar overhad, om een wandeling te doen naar buiten, altyd een tafelboekje in zyn zak by zich droeg, om, als

hy iets zag, dat geestig was en in zyn kraam konde dienen, straks dat voorwerp af te schetsen." Deze *Van Reenen* behoorde tot een aanzienlijk Hollandsch geslacht, en was, waarschijnlijk, verwant aan dat van *Van der Goes*, want, in den boedel van den laatste, te 's *Hage*, in 1820, verkocht, was het *Portret van PAULUS POTTER*, door B. VAN DER HELST, thans op het *Museum*, te 's *Gravenhage*, — en de *Beerenjacht*, op 's *Rijks-Museum*, te *Amsterdam*, aanwezig. Deze stukken zijn door huwelijk van den genoemden *Van Reenen* in dien ouden aanzienlijken boedel beland, en door misvatting van *Immerzeel* als van onzen *PAULUS* afkomstig, opgegeven. Zie daarover op *MONTFOORT*, (*ANTHONIE VAN*) en vooral de aangewezen *Verbetering* eener drukfout op dat Artikel, betreffende *POTTER*. — Tijdens hij te 's *Gravenhage* woonde, kwam *Prins Maurits*, zegt *Immerzeel* (in navolging van *Houbraken*), hem dikwijls bezoeken. Maar waarom niet gezegd, tot voorkoming van historische misvatting: *Joan Maurits*, gouverneur van *Brazilië*, die het bekende *Maurits-huis*, thans het Koninklijk *Museum*, te 's *Hage*, door *PIETER POST* deed bouwen. De Heer *W. Burger* is, in zijne beschrijving der *Musées de la Hollande etc.*, bl. 189, daardoor misleid, noemende dat gebouw „ancien palais des Stathouders." Tijdens de gezegde bezoeken, was hij bezig aan zijne beroemde schilderij, bekend onder den naam van *De pissende Koe*, bestemd, zooals *Houbraken* zegt, voor *Princes Amelia van Solms*, doch dit stuk werd door het onkiesch onderwerp afgekeurd, en is in andere handen geraakt. Het was vele jaren bij de familie van den Schepen *Mucart*, en is, daarna, zegt *Houbraken* verder, door *Jacob van Hoek* van den kunsthandelaar *Van Biesum* voor *f* 2000 gekocht; doch in diens nalatenschap komt het niet voor. Ik geloof, dat *Houbraken* omtrent dit stuk alles, op zijn geheugen af, geboekt heeft, en dat *POTTER* het nimmer voor een schoorsteenstuk in een vertrek van genoemde *Princes* bestemde, te minder, dewijl bij anderen weêr vermeld wordt, dat hij daarvoor in plaats de beroemde *Ossendrift* zou geschilderd hebben, welk stuk echter van grooteren omvang is. Dit is echter zeker, dat ik *De pissende Koe* in de keurige Verzameling van *Mevr. de Douarière de Reuvens* heb gevonden, h. 2 vt. 7 dm., br. 3 vt. 8 dm. *Rijnl.*, welke Verzameling in haar geheel voor *f* 40,000 werd verkocht aan den *Prins van Hessen-Cassel*. Zie *Catalogus van Hoet*, II., bl. 293. — Daardoor is dit stuk beland in de Kunstgalerij te *Cassel*, en werd vandaar, onder het bestuur van *Napoleon I.*, naar het groote Kunstmagazijn te *Parijs* vervoerd. Bij de Herstelling van zaken, is dit meesterstuk, met nog 40 andere uitgezochte stukken dier Galerij, niet te regt gekomen, zegt *Fiorillo*, maar men las daarna in de publieke papieren, dat „onder de schilderijen, welke een vreemd Monarch (de Keizer van *Rusland*, *Alexander* de Gezegende), uit de *Galerij van Malmaison*, gekocht heeft, zich ook bevindt *De pissende Koe*, van *PAULUS POTTER*. Dit beroemde stuk, in den jare 1646 geschilderd, is met 190,000 franken betaald." — Het versiert thans het *Museum-l'Hermitage*, te *St. Petersburg*. Ik heb de geschiedenis dezer schilderij, die na het verongelukken van zijn *Ossendrift*, thans een der voornaamste van zijne wereldberoemde werken is, en voor ons, als het ware, verloren moet geacht worden, hier opzetlijk geboekt. — Hooger som dan de genoemde, is er, voorals nog, niet in het openbaar voor zijne kunst betaald, maar verbazend hoog zijn de prijzen gestegen, vergeleken bij die eene eeuw vroeger er voor zijn besteed, als, in 1750, *Vier Ossen in een beemd* *f* 280; en 1812 *f* 3840, en in 1815 voor den Keizer van *Rusland* aangekocht voor *f* 33,600, berustende in het bovengenoemde *Museum*. — Eveneens is het met zijne Teekeningen gegaan: zoo werd voor *De Zwijnenhoeder*, door *Reizet*, op de Verkoopung-*Claussin*, te *Parijs*, in 1844, *f* 2325 betaald. — Het lot van den wereldberoemden *Stier van*

POTTER, door *Immerzeel* in eene *Noot* — door mij geleverd — verhaald, schijnt bevoegde auteurs, h. v. aan *Nagler* niet bekend te wezen, die opgeeft, dat dit stuk, voor *Princes Amelia van Solms* geschilderd, op het *Huis ten Bosh* geplaatst, en vandaar naar 's *Hage* overgebracht werd, terwijl 't bekend is, dat de Prins het, in 1749, bij *Fabrieius*, te *Haarlem*, voor f 630, heeft doen aankopen. Ook zegt *Nagler* verder, dat er in de *Galerij*, te *Scheveningen*, eene dergelijke beroemde schilderij met een levensgrooten stier van POTTER aanwezig is; en voorts, dat men ook in het *Museum*, te *Antwerpen*, de afbeelding van een *Stier* door hem bewonderen kan. Dit alles is misvatting, dewijl er niets van bestaat, of bekend is. — De verdere lotgevallen van den *Stier* — in het *Koninklijk Kabinet*, te 's *Hage*, aanwezig — zijn, dat toen de schilderij weêr van *Parijs*, waar zij onder het bestuur van *Napoleon I*, beland was, zou worden teruggeschaald, de *Hollandsche Commissie* tot geen besluit kon komen, hoe dit het veiligst zou geschieden, dewijl zij gewaarschouwd was voor het gevaar destijds van veler naijver, die dit wonderstuk der *Louvre* liever vernietigd wilden zien, dan dat men er dáár van verstoken zou worden. Ten laatste heeft de Commissie een militair eskorte van geallieerde troepen, tot veilige begeleiding uit *Parijs*, er voor verkregen. Dit is mij menigmaal verhaald door mijn kunstvriend, den Heer WYNAND KOOPMAN, Kunstliefhebber, te *Utrecht*, die, in 1815, uit belangstelling, de reis met zijn vriend APOSTOOL, lid dier Commissie, derwaarts heeft gedaan, en dus oog- en oorgetuige van vele toen aldaar plaats gehad hebbende geschillen met het Fransche bestuur is geweest, welke ik echter hier niet verder zal verhalen. — In de *Galerij* van den Hertog van *Arenberg*, te *Brussel*, berust een klein stukje, doch een der schoonste werken van POTTER, in 1653 geschilderd. Dit werd op de bovengenoemde Verkoopning van *Fabrieius*, onder Nr. 2 van den *Catalogus*, aldus vermeld: „*Een Kabinetstukje, zynde een Boeren-werf vol Beestjes, Boer en Boerin, spelende met haar kinderen, een Meid, die melkt enz.*, wonderlyk naauwkeurig, plaisant en uitvoerig door PAULUS POTTER, h. 1 vt. 3 dm., br. 1 vt Rhynd. en werd met f 375 betaald; na in verschillende banden geweest te zijn, is het in 1816, te *Londen*, voor 330 guinjes verkocht, en heeft, eindelijk, de bovenstaande plaats gekregen. „Il vaudrait aujourd'hui presque dix fois ce prix-là, — zegt de Heer W. Burger, in zijn *Galerie d'Arenberg, Paris, 1859* — car c'est un des PAUL POTTER les plus purs, les plus perlés, les plus argentins, les plus lumineux qu'il y ait.” Het komt, door voght gegraveerd voor, in de *Galerie-Lucien-Bonaparte*. — In *Smith, Catalogue raisonné of the Works of the Dutch and Flemish Painters etc. en Supplement*, vindt men 120 stuks Schilderijen van onzen POTTER beschreven. Met verbazing ziet men dit cijfer, hetgeen geacht wordt, cenige millioenen te vertegenwoordigen, en dat door één mensch in 29 jarigen leeftijd vervaardigd! — *Smith* stelde in zijn tijd de waarde van den *Stier*, te 's *Hage*, op 5000 guinjes, maar zegt de Heer Burger, in zijn *Musée de la Haye*: „L'Angleterre le prendrait-bien aujourd'hui, et la Hollande ne le donnerait pas pour un demi-million.” — Onze PAULUS heeft in alle deelen der kunst bijzonder uitgemunt, zoo ook in de etskunst. Bij *Bartseh* en *Nagler* vindt men al zijn bekende etsen beschreven, welke ik hier echter alleen wil opnoemen, en de opmerkingen daarover mededeelen. 1. Het *Bulleboekje* 8 stuks; hiervan bestaan drie afdrukken: 1.) vóór de Nommers, met P. POTTER inv. et exedit beteekend, zeer zeldzaam. 2.) *Idem, idem*, met het adres van *Clement de Jonghe*; de woorden *et exedit* ontbreken; bij *Weigel* op 28 Thlr. genoteerd. 3.) Met het adres van *P. de Wit*; dit adres is menigmaal weggekratst. *Weigel, Suppléments au Bartseh, Leipzig, 1843*, noemt nog een IV. druk, met het adres van *De Wit* weggeveegd, en dat van *Clement de Jonghe* op nieuw in de plaats

gesteld, en verder nog onbekende etsen, die volgen. — Dit Boekje is viermalen gecopieërd, als: a.) door I. J. de Claussin, zeer getrouw gevolgd, doch iets kleiner. b.) *Augsburger kopij*, van minder bewerking, Leopold excud. gr. 8°. c.) *Oude goede kopijen*, doch omgekeerd. d.) *Vergroote kopijen*, met eenige bijvoegingen, kl. f°. — 9.) *De Friesche appelgrauwe Schimmel*, PAULUS POTTER f. 1665 (1645 of 1654?) De eerste afdrukken worden met de korte staart, de tweede met de verlengde staart genoemd. — 10.) *Het hinnekende Paard*; verder op een ander paard, met den kop naar den aanschouwer gerigt enz. PAULUS POTTER f. 1652. — 11.) *Een Engelsch gevlekt Paard*; staart en manen gekort, enz. *Idem, idem, idem.* — 12.) *De twee magere Paarden* in de weide enz. *Idem, idem, idem.* — 13.) *De Schendmerrie*, waarbij een dood paard en een hond. *Idem, idem, idem.* Deze wordt door Weigel (*Kunst-Catalog*, Nr. 9125) op 80 Thlr. geschat. Hiervan zijn vijf kopijen, als: a.) De goede, oorspronkelijke kopijen, met het adres: *Ex formis N. Visscher cum Privil.* Onderaan, in het midden, is de naam, PAULUS POTTER, er valsch opgezset. b.) Kopij, andersom. *Idem, idem.* c.) De oorspronkelijke, beste kopij, door I. J. CLAUSSIN. d.) Oude kopij, *Allardt excud.* — 14.) *De Veedrijver*, met de koeijen, op een heuvel enz. De afdrukken zijn: 1.) van de grootere plaat, in plaats van het woord PAUWELUS, staat PAULUS, en in plaats van het jaar 1643, staat 1649; hoogst-zeldzaam. 2.) Van de verkleinde plaat, met PAULUS POTTER *inv. et f.* 1649, zonder adres, zeer zeldzaam; bij Weigel op 16 Thlr. 12 gr. genoteerd. 3.) Met het adres van *Clement de Jonghe*. 4.) Met het adres van *Schenck*. Deze afdrukken zijn nog goed. — 15.) *De fruitspelende Schaapherder*, op den heuvel; aan den voet daarvan acht schapen enz., PAUWELUS POTTER *inv. et f.* A°. 1644. *Clement de Jonghe excudit.* — 16.) *De Koekop*, van voren te zien, links ziende, POTTER f. Dit blad is het zeldzaamste zijner etswerken, en er zijn kopijen nagemaakt door J. BEMME, A. SCHOUMAN en A. BARTSCH, mede door Weigel ontdekt. — 17.) *De rustende Koe* enz., eene voortreffelijke prent, hoogst zeldzaam. *Bartsch* heeft er eene kopij naar in zijn *Peintre-Graveur* gevoegd, doch met zijn eigen naam beteekend, zoodat er dientengevolge geene verwisseling kan plaats hebben; men moet echter naauwkeurig toezien, omdat de naam van *Bartsch* somtijds is uitgekratst. — 18.) Een bij een boom zittende aap, in *Brazilië Zabucaia*, genoemd; PAULUS POTTER *fecit* 1650. Een der schoonste bladen, met de uiterste zorg bewerkt, en zeer zeldzaam. — 19.) *Een Paard, Kop, Borst*, en ten halven lijve, staande, links gewend; regts is een boom; geëtst en met de drooge naald bewerkt; h. 3 dm. 9 str., br. 2 dm. 10 str. Par. Hoewel origineel, is deze uiterst zeldzaam, en zeker het eenige blad, dat nergens beschreven staat. Weigel is de eerste, die het in zijn *Kunst-Catalog*, Nr. 8136, noemt. In het *Museum*, te Amsterdam, berust een exemplaar. — Nog is door Weigel ontdekt het *Portret van PAULUS POTTER*, borststuk, door HEM-ZELVEN geëtst, in alles overeenkomende met dat, hierboven vermeld, en waarnaar ook dat bij *Moubraken* en anderen genomen zijn; h. 3 dm. 11 str., br. 2 dm., 6 str. Par. Er is slechts één exemplaar van bekend, zegt Weigel, in de Verzameling van *J. Scheepshanks*, en dat moet zich thans in het *Britsch Museum* bevinden. Hiervan bestaat eene getrouwe kopij, door BENJ. P. GIBBON, voor *Scheepshanks*, vervaardigd. — Wat de *Stierenkop, staande Os*, en het *Paard bij een boom*, in het *Museum*, te Amsterdam, aanwezig, betreft, hierover zijn de kenners het niet eens, of zij van POTTER of MARC. DE BYE zijn, en het *Paard van A. SCHOUMAN* is. — Nog bestaan er acht etsen met *Ossen* en *Koeijen*, die verkeerdelijk aan P. POTTER worden toegekend, en bij *Bartsch*, Nr. 1, 3, 6, 7, 8, als door J. VISSCHER, en Nr. 2, 4, 5, door een onbekende hand, doch alle naar teekeningen van POTTER, gegraveerd vermeld staan.—

MARCUS DE BYE — Zie aldaar. — heeft een groot getal prenten naar teekeningen van P. POTTER geëitst, en in Boekjes uitgegeven. — Ik kan geen bevoegder en onpartijdiger oordeel over onzen grooten kunstenaar aanwijzen, dan dat, door mij aan het slot van het artikel NOBBEMA opgegeven. — Ten slotte voeg ik er nog bij den hoogen lof, door *Faillasson*, in zijne *Observations sur quelques grands Peintres, etc. Paris*, 1807, aan hem gewijd, als hij eindigt: „On ne saurait donc accorder trop d'éloges à PAUL POTTER, parfait dans son genre, et dont les talens ne donnent que des plaisirs qui peuvent devenir utiles, en inspirant aux hommes le gout de la vie pastorale. Siècle des patriarches! rêve saeré des amans et des poëtes, pourquoi ton image n'est-elle plus que dans les tableaux! Non-seulement il doit être placé au rang des plus grands peintres, mais il pourrait l'être encore parmi ees pasteurs renommés, qui, dans les temps heroïques, étaient savans, philosophes, chantres nobles de la nature, des mortels et des Dieux, qui n'ont éclairé les hommes que pour les rendre meilleur et dont la gloire ne rappelle rien qu'on puisse leur reprocher.” — Naar het bovengemelde *Portret* zijn alle de in druk voorkomende genomen. Echter vond ik nog *Een idem*, borstbeeld in ovaal, met bijwerk, in f^o., door J. DE CLAUSSEN sc., in 1815, in den *Kunstlager-Catalog* van *Weigel*, Nr. 27, blz. 280 vermeld, door HEM-ZELVEN geschilderd. Dit moet hem dan immers anders voorstellen? zoo niet, dan vervalt het *Se ipse pinx.*, doch ik heb dit portret niet gezien, en kan dus niet beslissen.

POTTER, (PIETER) de vader van den grooten PAULUS POTTER, wordt nog door *Immerzeel* „een onbeduidend schilder” genoemd. Was hij met de voortbrengselen zijner kunst bekend geweest, en had hij de bedenkingen dienaangaande van bevoegde vreemde auteurs gelezen, dan zou hij zich wel gewacht hebben, die woorden ter neêr te sehrijven. — PIETER was de zoon van *Pieter Simonze Potter*, te *Eukhuizen*, waar meerdere personen van dien naam vereerende betrekkingen hebben bekleed, als b. v. *Ludolph Potter*, Rector der Latijnsche School aldaar, wiens zoon *Jacobus*, in 1608, te *Amsterdam*, huwde, enz. Zie *De Navorscher*, V. *Bijblad* CIV. — PIETER beoefende te *Alkmaar* de schilderkunst — zegt *Houbraken* — huwde aldaar, en was de vader van *Pieter* en *PAULUS*, alsmede van eene dochter *Maria Potter* „Hy veranderde van plaats, en kwam tot *Amsterdam* wonen, daar hy zyn burgerregt kocht, op den 14. van October, 1631, en is daar ook gestorven in 't jaar 1692.” (?) — Ik vind dien sterftijd zeer gerekt door *Houbraken*, te meer, dewijl hij in 1631 reeds vader was van drie kinderen, waardoor hij wel omstreeks 1595, zoo als *Bryan* zegt, kan geboren zijn; doch ik geloof, dat men hier aan eene drukfout, zoo als er bij *Houbraken* wel meer voorkomen, zal moeten denken, en wanneer zijn zoon *Pieter* mede de kunst mogt hebben beoefend, — hetgeen mij nergens is gebleken, — dan zou welligt deze *Pieter* het tot 1692 hebben gehragt, en alsdan zijn sterftjaar, bij vergissing, door *Houbraken* voor dat van den vader zijn genomen. Ook moet ik vragen, of DIRK RAPHAELSZ. CAMPHUYSEN, die, door den aard zijner werken, met regt, tot de School van POTTER behoort, niet bij onzen PIETER, wiens werken volkomen met die van CAMPHUYSEN overeenstemmen, de kunst heeft geleerd? want hij PAULUS, zoo als gemeld wordt, kan het niet zijn, dewijl die ongeveer twee jaren vóór het overlijden van CAMPHUYSEN werd geboren. — Onze kunstenaar schilderde landschappen, veelal met historische onderwerpen, zoo als in de *Vier Elementen* voorkomen. Ook heeft hij de *Vier Jaargetijden* fraai voorgesteld, die allen door PIETER KOLPE geestig zijn gegraveerd, in f^o-plano. Verder bezit ik van en door DENZELFDEN, idem, idem, *Hercules wordt door de deugd de ware weg des levens aangewezen*, in christlijken zin toegepast, eene rijke zamenstelling, met veel

groote beelden. — Doch een doorslaand bewijs voor zijne erkende bekwaamheden, is, dat hij, bij gelegenheid der *Blyde Inkomste van H. M. van Groot-Brittaniën, te Amsterdam, den 20. Mei, 1643, de Groote Cavalcade van de bloem van Amstels burgerstand heeft afgebeeld, in waarheid, met kennis van zaken, en door eene hoogst bekende hand uitgevoerd, in drie bladen, schoon en geestig door PIETER KOLPE — Zie over deze Afbeelding, aldaar. — gegraveerd. Deze Optogt is met bijzondere belangstelling, ridderlijk en prachtig voor het oog van H. M. en gevolg opzetlijk gedaan „omdat — zegt *Samuel Coster*, die de beschrijving dezer *Inkomste* heeft gegeven, op bl. 15 — vele uitheemsche liet zeggen in hare woorden gewend is: *Een Hollander te paard, een martelaar voor God*; maar dat recht anders waar is, heeft in deze en andere Blyde inkomsten wel gebleken.” — Verder heeft G. DE HEER nog naar HEM gegraveerd *Een Binnenhuis, met acht vrolijke Boeren en Boerinnen*, in den stijl van A. VAN OSTADE. *Clem. de Jonghe, ex.*, uiterst zeldzaam. Zie *Catalogus, Leipzig, September, 1850*, Nr. 1628. — In een *Idem*, van *Kleinenberg*, te *Leyden*, 1841, Nr. 189, komt eene schilderij voor van PIETER POTTER. „*In een ruim gebouw een krijgsman, met zijne vrouw en bediende, toebereidselen makende tot verhuizen; uitvoerig en helder van toon, h. 38 dm., br. 47 dm. Rhyn.*” — Het zou mij niet verwonderen, als er werk van HEM op naam van D. R. CAMPHUYSEN doorging. Ten slotte zal men mij nu wel willen toestemmen, dat PIETER vrij wat meer dan „een onbeduidend schilder” mag worden genoemd.*

POTTERIE. (GEORGES DE LA) Zie aan het slot van mijn Artikel SCHELDEN. (PAULUS VAN DER)

POTUYL. (J.) Dezen naam, met deze voorletter, vond ik vermeld in den *Catalogus van Barchman Wuytiers, Utrecht, 1792*, bl. 108, zijnde twee stuks met *Vrolijke en dansende Boeren* enz, die, even als het werk van HENDRIK POTUYL, daarin staat vermeld. Is deze nu de vader, of zou er vergissing hebben plaats gehad, en dit werk van JAN POTTEY moeten wezen?

POURBUS, (FRANS) *de Oude*, is bij *Immerzeel* geboekt. Ik voeg er hier bij, dat veel van zijne portretten in Engelsche Kunstverzamelingen worden gevonden, vooral op het kasteel *Howard*, te *Luton*. — In de *Keizerlijke Galerij*, te *Weenen*, berusten vijf stuks zeer schoone portretten, door hem geschilderd, doch de namen dier personen worden niet vermeld. — Verder voeg ik er nog bij, dat op de beroemde Kunstverkoop van wijlen den Graaf *Desjardins*, in Januarij, 1850, te *Versailles*, gehouden, twee portretten aanwezig waren, die voor de geschiedenis, en vooral van eene Nederlandsche vrouw, wel waardig zijn, hier te worden vermeld, zooals ze op bl. 119 en 120 van den *Catalogus*, onder Nr. 234 en 235, voorkomen: „*Murquerite de Valois*, h. 64, l. 50. Buste, presque face. Cheveux bruns, retroussés sur le sommet de la tête et ornés d'une couronne de perles. Colletette à grand godron, plissée sur la poitrine. Robe noire rayée d'argent sur le corsage et aux crevées des manches. Une riche chaîne d'or entoure les épaules. Fond noir;” en — „*Marie de Swaanenburgh, une des meilleures familles des Pays-Bas. — Aetatis suae 22, anno 1570. — Maria Joast d'Dedel — Getrouwt met — Isaech Claar (Isaek Claesz?) van Swaanenburgh. — Elle relève de la main gauche une chaîne d'or passée autour de la taille, et tient de la main droite un mouchoir. La tête est couverte d'un bonnet blanc uni. Robe noire à épaules larges. Fond vert.*” Het zal dus voor het geslacht *Dedel* nog wel van belang zijn, om na te gaan, wie deze voorzaat is geweest, en te weten, waar dit portret beland is. — Zijn voornaamste werk, hetwelk hij voor de *Cathedraal te Gent* vervaardigd heeft, is *Christus onder de Schrifteleerden*, met 40 levens-

grootte beelden, waarvan de meeste portretten zijn. Dit stuk wordt, door de geestige opvatting en de kracht der heldere kleuren, eene voortreffelijke schilderij genoemd. Zij heeft dan ook onder de regering van *Napoleon I.* de reis naar *Parijs* gemaakt, en veel lof in de *Louvre* inge oogst. Men vindt er eene afbeelding in omtrek van, in *Landon, Annales*; XVI. 13. — „Hij was Vaandrig der schutterij te *Antwerpen* — zegt *Van Mander* — had, op een zekeren tyd ter wachttrekkinge, zieh, door het zwieren met het vendel, sterk verhit, en in het wachthuis een kwade lucht, uit een gevaagde stinkende goot, ingeademd, 'tgeen hem zoo zeer tref, dat hy, t' huis komende, ziek werd en haastig overleed, in den jare 1580, nalatende eene weduwe, zyne tweede huisvrouw, die sedert in huwelyk trad met HANS JORDAENS, discipel van MARTEN VAN CLEEF.” — *Een Portret van Elisabeth*, Koningin van Engeland, aan REM toegekend, berust op 's *Rijks-Museum*, te *Amsterdam*. — *Zijn Portret*, in 4°, waar onder: FRANCISCUS POURBUSIUS, *Brugentis*, is door W. HONDIUS, met een Latijnsch vers, uitgegeven, waarnaar dat bij *Van Mander* genomen is. — *Een Idem, se ipse p. Florent. Museum*, o. BETTI sc. in 4°.

POURBUS, (FRANS) *de Jonge*, staat zeer kort bij *Immerzeel* vermeld. Om het historisch belang zijner werken, voeg ik er nog het volgende bij. Door *Frankrijk* reizende, tot volmaking zijner kunst, om verder naar *Italië* te gaan, werd bij zoodanig met het schilderen van portretten overladen, en van booger hand aangezoelt, om te *Parijs* te vertoeven, dat hij besloot, zieh daar te vestigen. Trouwens, in zijn tijd was hij de roem van dat vak, en al dadelijk heeft hij de Vorstlijke familie, en vele voornamen edelen geschilderd. Zijn talent bepaalde zieh niet alleen bij portretten, maar strekte zieh ook tot het historięle vak uit, zooals men in de kerken te *Parijs* zijn roem daarin ziet bevestigd, namelijk, in de kerk der *Jacobijnen*, door *De Aankondiging*, en een stuk van *St. Franciscus*. Doeb zijn volmaaktste werk is het *Laatste Avondmaal*, vroeger in de kerk van *St. Leu*, thans in de *Louvre*, zijnde in een grootsehn, doeh eenvoudigen stijl gedacht; de figuren zijn naauwkeurig geteekend, rijk en harmonischn van kleur. — Op het *Stadhuis*, aldaar, zijn twee stukken van onzen POURBUS, *De Minder-*, en, *De Meerderjarigheid van Lodewijk XIII.*, welko onderwerpen hij met een groot talent gedacht en uitgedrukt heeft; de portretten, er in aangebragt, zijn naar waarheid en natuurlijk voorgesteld. — Het *Portret van Hendrik IV.*, in *wapenrusting*, vroeger in de *Verzameling van den Koning*, berust thans in de *Louvre-Galerij*, waarin verder nog vijf andere stukken van hem aanwezig zijn, als: nog een *Hendrik IV.*, in zwart fluweel. — *Maria de Medicis*, in een blaauw fluweelen kleed, bezaaid met leliën, en met paarden en diamanten verrijkt. — Het *Laatste Avondmaal* bovengemeld, en, *St. Franciscus in geestverrukking*. — In *Engeland* zijn in verschillende *Verzamelingen* van zijne portretten aanwezig, als: twee to *Hamptoncourt*, *Hendrik IV.* en *Maria de Medicis*. — To *Althorp*, een *Idem*, ten voeten uit; dit wordt door sommigen voor den *Hertog de Guise*, bijgenaamd *le Balafre*, doch door anderen voor zijn zoon, *Hendrik*, gebouden. — Zeker niet *de Guise* met *de Sneë*, want die werd in 1588 vermoord. Stelt het hem voor, en is het inderdaad van POURBUS, dan is het werk van den *Ouden FRANS*. — In de *Kon. Galerij*, te *Madrid*, berust een *Vrouweportret* door hem geschilderd, als ook een *Idem* van *Maria de Medicis*, en een *Idem van eene Princes*. — In de *Pinakothek*, te *Munchen*, *Een Mans- en Vrouweportret* van hem. — In het *Koninklijk Museum*, te *Berlijn*, *De Afbeelding van Hendrik IV.*, Koning van *Frankrijk*, op zijn doedbed, hebbende op zijn borst een *Crueifix*; vooraan, op zijde, staan twee brandendo waskaarsen; h. 2 vt. 4 dm., br. 1 vt. 9 dm. Dit stuk is uit zijn besten tijd, en maakte op mij, bij de beschouwing er van, in 1851, veel indruk. — Ik wil

er, als bijdrage voor de Geschiedenis, nog eene reeks van historische portretten bijvoegen, die onder een verbazend aantal van die soort (ruim zeshonderd stuks van de 951 Nummers van den *Catalogus*), in de Verzameling van wijlen den Graaf *Despinoy* aanwezig waren, en in Januarij, 1850, te *Versailles*, zijn verkocht, als: *Elisabeth*, Koningin van *Engeland*. — *Marguerite de Valois*, eerste vrouw van Hendrik IV. — *Maria de Medicis*. — *Elisabeth de Valois*. — *Catharina de Bourbon*, *Princesse de Navarre*, *Duchesse d'Albret et de Bar*, eenige zuster van Hendrik IV. — *Henri de la Tour d'Auvergne*, *Duc de Bouillon*, *Prince souverain de Sedan*. — *Charles Emanuel, dit le Grand*, geboren in 1562, overleden in 1630, Hertog van *Savoie*, zoon van *Philibert Emanuel*; dit portret wordt als voortreffelijk schoon genoemd. — *Isabelle-Claire-Eugenie d'Autriche*, Infante van *Spanje*, dochter van *Philips II.*, en van *Elisabeth van Frankrijk*. Het bekende vierregelig vers, aan haar toegekend, luidt als volgt: „*Pourtant, si je suis brunette. — Amy n'en prenez esmoy: — Car autant aimer souhaite — Qu'une plus blanche que moy.*” — Verder, *Maurice de Nassau*, *Prince d'Orange*. — *Henri II.*, *Duc de Montmorency*; op het schavot gestorven, in 1632, *Gouverneur van Languedoc* en *Maarschalk van Frankrijk*. — *Dominique de Vic*, overleden in 1610, bijzondere Raad van Hendrik IV. — *Nicolas de Neufville Villeroy*, Secretaris van Staat, geboren 1542, overleden 1617. — *François de Barre*, *duc de Lesdiguières*; het opschrift op het stuk is: *Connétable Desdiguières*, naar de oude spelling. — *Maximilien de Bethune*, *Duc de Sully*. — *Jean Jaques de Mesmes*, Staatsraad, geboren 1583, overleden 1642. — *Robert d'Evreux*, *Comte d'Essex*, geboren 1567, overleden 1601, *Onderkoning van Ierland*. — *Concino*, *Gentilhomme florentin (Concini, Maréchal d'Ancre)*, geboren 1569, overleden 1617. — *Bullion*, *Groot-Zegelbewaarder en Kanselier der Orden van Hendrik IV.*, overleden 1640. Hiernaar bestaat eene gravure, door *MONTCORNET*. — *Gabrielle*, *Dame de Liancourt*, *Duchesse d'Estrées*. (maitresse van Hendrik IV.) — Nog een *Idem*. — *Jaques-Auguste de Thou*, geboren 1586, overleden 1616. — *Un Infant d'Espagne*, ou *Gouverneur des Pays-Bas*. — *Diane d'Estrée de Crève-Cœur*, overleden 1618. — *Gondi*, *le Grand-oncle du Cardinal*. — *Un Infant d'Espagne*, oud 30 jaar, anno 1616. — *Une Dame de la Cour de Catharine de Medicis*. — Een *Idem*. — Thans volgt nog een belangrijk stuk, waarvan ik de beschrijving laat volgen: „*Réunion de l'Ordre de Notre-Dame du Mont-Carmel à celui de Saint-Lazare*, en 1608. Une trentaine de personnages agenouillés implorant l'intercession de la Vierge, devant la façade de Notre-Dame de Saint-Victor. Marie tient dans ses bras son Fils divin. Divers emblèmes commémoratifs de cette grande cérémonie sont placés à droite et à gauche du Tableau. D'un côté, le mont Carmel, de l'autre, Saint-Lazare couché dans son lit. Henri IV. est à genoux; ses deux fils, Louis XIII. et N. Duc d'Orleans sont debout devant lui. Ses deux filles, Elisabeth et Christine, sont l'une à droite, l'autre à gauche. On reconnaît entre autres personnages aux côtés du Roi, les deux Bouillon, Nicolas et Pierre, Ministre et Chancelier, Achille du Harley, le Maréchal de Joyeuse, du Bouchage, Urbain Laval, de Boisdauphin, M. de Nerestan, Capitaine des Gardes et Grand-maitre de l'ordre, et d'autres Seigneurs de la Cour. Cette Réunion des personnages les plus-illustres de l'époque, ajoute un grand intérêt historique au mérite réel du Tableau.” H. 2 el 34 dm., br. 1 el 3 dm.; paneel. *Dertig figuren, ten voeten uit*. — Het Portret van *FRANS POURBUS*, den Jonge, berust in de beroemde *Portretten-Galerij*, te *Florence*.

POURBUS, (*PIETER*) *de Oude*, wordt als de oudste bekende kunstschilder van dien naam, van wien zooveel nakomelingen in *Europa* een groote vermaardheid in de kunst verwierven, in den *Catalogus der Galcrij*, te *Weenen*, door den

knndigen *C. de Mechel* opgegeven, die zegt, dat hij, omstreeks 1465, te *Gouda* werd geboren. Verder zijn in den *Catalogus drie Portretten*, borststukken, levensgroot, op zijn naam beschreven, terwijl hij er nog bijvoegt, dat deze de vader is van den bij ons bekenden PIETER POURBUS, dien hij *den Jonge* noemt. Het is to bejammeren, dat de bronnen niet worden aangewezen, waaruit zulke geheel onbekende feiten zijn geput, waaraan dus in de meeste gevallen wel weinig vertrouwen kan worden geschonken.

POURBUS, (PIETER) *de Jonge*, zoon van den voorgaanden van dien naam, is reeds bij *Immerzeel* geboekt; doch hij heeft niet vermeld, dat deze een bekwaam mathematicus en bouwmeester was. *Van Mander* berigt, dat hij „schilderde, voor de Heeren van *bet Vrye van Bragge*, op een groot doek, in olieverw, het *Land van 't Vrye*, met alle de dorpen en plaatsen er onder behoorende; doch vermids hy den doek te dik met lym-verwe bestreken had, en by dikwerf op- en afgerold werd, sprong of schilferde die op veele plaatsen af.” Die schilderij schijnt toch behouden gebleven te zijn, dewijl ik vond vermeld, dat ze nog op het Stadlnis, to *Brugge*, wordt bewaard, zijnde van kolossalen omvang en ongelooflijk uitvoerig tot in de geringste onderdeelen bewerkt. Waarschijnlijk, is dit dezelfde Kaart, waarover ik later las in de *Archives de la Flandre Occidentale, à Bruges, Comptes du Franc: „Année 1562. PIERRE POURBUS, peintre, à fait l'entreprise de la confection d'une carto détaillé du Pays du Franc et des appendances, 72 liv.”* Zie *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique tom IV., Anvers, 1857, blz. 135*; en nog *Notice sur la Carte géographique et héraldique du Franc-de-Bruges*; in het *Bulletin de l'Académie de Bruxelles, Tom. XIV. (1847)*; en, *C. L. Carton, Carte du Franc de Bruges, et Notice sur pourbus. Bruges, 1852, in 8°.* — Men leest bij *Bryan-Stanley*, dat hij, in 1510, of 1513, te *Gouda* werd geboren. — In het *Keizerlijk Museum, to Weenen*, zijn drie Portretten van dezen meester, doch de personen schijnen onbekend to zijn, die de jaartallen 1550 en 1559 voeren. — Nog voeg ik er, om der geschiedenis wille, bij, dat in de beroemde, Verzameling van den Graaf *Despinoy*, verkocht te *Versailles*, in Januarij 1850, op bl. 204 van den *Catalogus* voorkomt: Nr. 452. „*Portrait en Buste, h. 12, l. 10, cuivre. Jaqueline de Beuil, Comtesse de Moret, maitresse de Heuri IV. en 1597.* — Nr. 453. h. 12, l. 10, cuivre. *Henriette de Balzac, Comtesse de Verneuil et d'Entragacs, Née en 1503, morte en 1553, maitresse aussi de Henri IV., — en, Nr. 454, h. 10, l. 8, cuivre. 2 petits Bustes dans le même cadre, Comtesses d'Egmont et de Hoorn. Elles ont un costume noir, brodé d'or. La Comtesse de Hoorn, Anna d'Egmont, est blonde; la Comtesse d'Egmont, Sabine de Bavière, est brune. Elles sont en deuil de leurs époux.* — *Michiels*, in zijne *Histoire de la Peinture Flamande et Hollandaise etc., Tom., III.* heeft eene opgavo van vijfzig schilderijen door PIETER POURBUS gegeven, behalvo sommige dichterlijke beschrijvingen zijner voornaamste Altaarstukken. Dat er werken van dezen PIETER op naam van FRANS POURBUS, *den Oude*, doorgaan, blijkt uit een schoon Portret van *Nicolas Carew, etat. 35, 1549*, dat op de Tentoonstelling te *Manchester, 1857*, door Lord *Yarborough* geleverd was. Teregt zegt de Heer *W. Burger* daarvan: „FRANZ POURBUS le Vieux avait neuf ans! Est-ce PIERRE POURBUS qu'on auroit du écrire? Zie zijne *Trésors d'art exposées à Manchester en 1857 etc., Paris, 1857, bl. 174.*

POUWELSZOON, (CLAES) een onvermeld teekenaar en graveur, van wiens werk ik voor mij heb liggen eene prent, die tot de zeldzamen behoort, waarop is voorgesteld *De Vlucht in Egypte; Maria, met het Kindje in hare armen, zit op een ezel, die door Jozef wordt geleid.* Deze groep staat links in de prent, op den voorgrond, even alsof de figuren het stuk zulleu uitgaan. Daar achter een oud rond

gebouw, en verder ruïnen en geboomte, waarbij een waterplas, tot den voorgrond reikende. Boven in de lucht, regts, beteekend *CLAES POUWELSZON fecit. J. v. Velde exc.* Onder de prent een Latijnsch onderschrift: *Messiae genetrix fugit etc.* en *A. Jekerman. P. Goos exc.*; h. 170, br. 207 str. Ned., met de marge. De eerste druk is met het adres van *J. v. Velde*, de tweede van *Claes Janz. Viascher*, en de derde van *P. Goos*. In het *Prent-Museum*, te *Amsterdam*, is dat zelfde Prentje, met het laatste adres voorhanden. Het geheel is pijnlijk bewerkt, en de teekening laat veel te wenschen over; het onderwerp is geheel in den stijl van het eerste werk van *PIETER LASTMAN*, en ook als in dien van *ELSHEIMER* gedacht. — Deze Prent berust in de Verzameling van onbeschreven Prenteu bij den Heer *J. Ph. van der Kellen*, te *Utrecht*.

POZZO, (LODEWYK SERRATO) wiens geslachtsnaam *Toeput* was, en die, volgens het berigt van *Bryan-Stanley*, in 1604 nog leefde. — Deze wordt door den Abt *Lanzi*, die zulks uit *Ridolfi* heeft ontleend, opgegeven als een Vlaamsch kunstschilder, die, in het begin der XVII. eeuw, te *Venetie*, bloeide, en te *Treviso*, waar hij een tijdlang, tot het vervaardigen van veel fraaije werken, verbleef, in 60 jarigen ouderdom, is overleden. Hij slaagde vooral in het schilderen van ver verwijderde voorwerpen, even als *PAULUS BRIL*, zijn mededinger, te *Venetie*, met nog beter gevolg slaagde in het schilderen van voorwerpen, meer nabij. **LODEWYK** is frisseher en gelukkiger in zijne manier van wolken en de werking van het licht, bepaaldelijk bij het op- en ondergaan der zon. Ook schilderde hij stormen en orkanen, in een ongewoon grootschen stijl, en bezat ook eenige verdienste in het vervaardigen van Altaarstukken. Hij leefde nog in 1587. — Het opgegeven jaartal, 1604, schijnt later te zijn ontdekt, of is welligt eene fout, dewijl de gaping hier te groot schijnt, en *Lanzi* immers zijn levenstijd zoo bepaald opgeeft.

P. R. De *Titelplaat* voor de *Boertige Werken van J. van Paffenrode*, te *Amsterdam*, by *Jacob Vinckel* in de *Beursstraat*, 1670, in 8°, beteekend *P. R. In. et sec.* deed mij hem als een teekenaar en etser kennen.

PRAET (**STEPHANUS DE**) was, volgens de opgave van *Bryan*, een Nederlandsch graveur van weinig verdienste, van wieu eene prent uitgaat, *Het Hoofd van een Joodschen Rabbijn*, naar *G. HONDIUS*. Zij is met zorg, doch in een stijven, stelselmatigew stijl uitgevoerd. — Het schijnt, dat hij zich alleen bij portretten heeft bepaald.

PRÉ. (**DANIEL DU**) Dewijl zijne prenten met de initialen *D. D. P.* beteekend zijn, zoo heb ik het noodig geacht, zijn naam hier nogmaals op te nemen. Zie verder bij *Immerzeel* en bij mij op **DUPRÉ.** (**DANIEL**)

PRESTINIEN. (**JEHAN DE**) In de Archiven van *Rijssel* vindt men, in de oude Graaflijke Rekenkamer der Hertogen van *Bourgondië*, op het jaar 1440—41, het volgende aangeteekend: „*A JEHAN DE PRESTINIEN, valet de chambre et enlumineur de MdS. la somme de dix neuf livres quatre sols, pour avoir fait plusieurs Lettres d'or et d'azur qui estaient fausses, et avoir fait ung kalendrier au petit Saultier de MdS., IIIJ francs XVI sols. — Item pour avoir fait deux ystoires, aux grandes Heures de MdS. et y avoir fait aussi plusieurs Lettres d'or et d'azur, VI francs. — Item pour avoir osté les armes du roy d'Angleterre qui estaient au livre de MdS. que l'on apelle le Livre du Trésor, y avoir mis en ce lieu les armes de MdS. et de Madame la Duchesse, et y avoir figuré les personnes de mes dits Seigneur et Dame, au lieu de celles du Roy et de Madame de Hollande, LXXIJ S.*” — Het komt mij voor, dat het gemelde *Getijdeboek* afkomstig kan zijn van *Philippa*, dochter van *Willem IV.*, graaf van *Holland*,

gemalin van Eduard III., Koning van *Engeland*, of welligt van *Humphredus*, Hertog van *Gloester*, broeder van Koning Hendrik V., van *Engeland*, derde gemaal van *Jacoba van Beijeren*; want er staat duidelijk *du Roy et de Madame de Hollande*; misschien werd de koninklijke broeder onder dien titel daarin genoemd; ook de vrouw wordt even als de Hertogin, *Madame* betiteld; doch waarom dan geen Koningin geschreven? Hierdoor zou het niet onwaarschijnlijk zijn, dat Philips de Goede, Hertog van Bourgondië, in het bezit van gemeld Boek is gekomen, als eene nagedachtenis wegens het erfregt der Engelsche kroon op *Holland*, betzij van *Philippa*, of van zijne nicht, *Jacoba van Beijeren*, van wie hij zelfs het aandenken, met zooveel andere zaken, door zijne *goedheid* vernietigd heeft. — Verder komt op het jaar 1443—44 voor: „A. JEHAN LE PRESTINIER etc. — à cause de VI francs monnaie de Flandres, que Mds. lui à ordonné prendre et avoir de lui de gaiges par mois. Donné à Lille, le VIII jour de Septembre, l'au MCCCCXLIIII. Zie *le Comte de Laborde, les Dues de Bourgogne etc. Paris*, 1849, in 8°; *Tom. I., Seconde Partie*, blz. 381 en 388.

PREY (J. Z.) is door *Immerzeel* vermeld, en ik voeg er hier bij, dat hij ook portretten heeft vervaardigd, onder anderen, dat van Ds. *Johannes Habbema*, te *Rotterdam*, door J. v. DER SPRUYT *sculps.*, 1785, in gr. f°, bij *N. Cornel*, aldaar, verschenen, en door beiden niet verder dan tot de middelmatige kunst gebragt. Onder deze prent staat alleen J. PREY *ad viv. delin.*, zonder z.

PRIMO, (LOUIS) gebentuaamd OENTIL. — Zie aldaar, bij *Immerzeel*.

PRINCE, (FRANÇOIS LE) In de *Ms.* Rekeningen van het *O. L. V. Hospitaal*, te *Audenaerde*, vindt men aangeteekend, op het jaar 1569—70: FRANÇOIS LE PRINCE, architecte Tournaisien, est consulté relativement à la construction d'une partie des batiments de l'Hôpital." — Zie over het berigt dezer Rekeningen op HIOEN. (JACOB)

PRINS, (B. M.) een landschapschilder, die, in het begin dezer eeuw, te *Amsterdam*, bloeide. — Op de aldaar gehouden Tentoonstelling, in 1818, zag ik van hem *Drie Landschappen*, en op eene *Idem*, te *Ibid.*, 1820, *Een Landschap*, met water en eene stad in het verschiep, waarin kunstverdiensle doorstraalde. Later is mij niets meer van zijn werk, noch iets over zijn persoon, voorgekomen.

PRINS. (JOHANNES HUIBERT) Deze beroemde stadsgezichtschilder is reeds bij *Van Eynden* en *Van der Willigen*, en ook bij *Immerzeel* vermeld, doch het volgende zal tot meerdere naauwkeurigheid in zijn levensberigt dienen, en dat door *Pieter Terwesten*, zijn stad-, kunst- en tijdgenoot, in zijn *Ms.* opgeteekend is. De bovenvermelde voornamen worden door hem opgegeven, als ook dat hij den 8. Junij, 1757, te 's *Gravenhage*, werd geboren; dat zijn vader zelf de kunst vrijwel uit liefhebberij beoefende; dat hij zich door den wil van zijn vader tot de studie aan de Hoogeschool te *Leyden* moest begeven, en die ook heeft volbragt „en met veel roem gepromoveerd was geworden tot Doctor in de Wysbegeerte en tot Meester in de Vrye Kunsten;” dat hij zich vervolgens geheel aan de kunst overgal; „en werd hy reeds uit consideratio van deszelfs bekwaambeden, in 1783, mede in de regering der Teeken-academie benoemd, en tot Regent in 1785, als ook in hetzelfde jaar tot Secretaris der Confrerie-kamer geëligeert.” Hij is, in 1792, van 's *Gravenhage* met der woon vertrokken naar de *Delftsche trekvaart* bij een molenaar, en heeft voor zijne eerposten bedankt. — In zijn later verward en dolend leven, heeft hij zich ook eenigen tijd te *Utrecht* opgehouden, waar hij door den kunstminnenden Hoogleraar JANUS BLEULAND werd gevonden op een kamertje, in eene geringe herberg, *Het Misverstand*, vlak over de Tolsteegpoort; deze kwam hem ter hulp en heeft hem onderscheiden teekeningen doen vervaardigen. Dat hij in

1806 is overleden, vond ik aangeteekend in een zeldzaam Stukje, niet in den handel, getiteld: *Kort Verhaal ter Elucidatie voor Heeren Leden van de Commissie van Kunsten en Wetenschappen enz.*, door VAN DER PUYL, Directeur van Stads-Teeken-Academie te Utrecht enz., gedaan in de Vergadering van den 7 November, 1806, dus zijn tijdgenoot, die hem in de *Naamlijst der Kunstenaars*, die aan de regten van het Schilders-Collegie hebben voldaan, als in 1806 overleden opvoert. Bij monde zijner tijdgenooten is mij bekend geworden, dat hij op den weg naar *Vleuten*, bij *Utrecht*, verdronken is gevonden. — Zijn etswerk bestaat uit de volgende prenten, als: Eene reeks van *Zes stuks Landschappen*, zijnde, waar-schijnlijk, de Titel *Eene ruïne met een poort*; op den voorgrond zit hij-zelf dat af te teekenen, en daarbij staat een heer, die er op wijst; niet beteekend. — *Een Duingerigt*, met de zee in het verschiep; idem. Het is zeer vreemd, dat op den derden staat dezer prent, in den grond, eenige letters staan, met het jaar 1624, hetgeen op de twee vorige staten niet te zien is. — *Een Riviergezigt*, met een hengst, waarin drie koeijen en een paard enz. worden overgezegt; beteekend J. H. P. 1776, de H. P. aan elkaër gehecht. — *Een Boerenerf*, waarbij een speelwagen, met twee paarden; niet beteekend. Zeldzaam. — *Een Dorp, met een molen*, aan eene rivier gelegen; beteekend als boven. — *Eenige Woningen, beneden aan een dijk gelegen* enz. In den derden staat zijn de dijk, de spelende kinderen en de kippen weggeveegd, en door een buifkar met een paard, en een boom, voor het huis geplaatst, vervangen; niet beteekend. Van al deze etsen zijn mij drie staten bekend, allen h. om de 112 en 115, br. 130 en 135 str. Ned.; zonder de marge. — *Eene Moeder, met twee kinderen*, een in een kinderstoel, en een jongen, met een pop in de band; de moeder plukt een eendvogel, in een geestig gestoffeerd binnenvertrek, met een trap; zij is bij een wieg gezeten; h. 220, br. 172 str.; zonder de marge. In den eersten staat is de muur wit enz. — *Gedenkstuk op het sluiten der Alliantie tusschen de Fransche en Bataafsche Republieken, gesloten den 16 Mey 1795*. Te *Leyden*, bij *M. Cijfveer Jz.*, 1795. J. H. PRINS inv. del. et sculp. aq. ft., in f°. Dezelfde prent, alleen met de hoofdgroep bij het altaar, en een figuur bij den linkerboek; vóór alle letter. — *Een klein Studietje* van een vrouwtje, gaande met een hengelmand aan den arm. — *Een Idem*, waarop een liggend bokje, een boereu-bruggetje, als met zwart krijt, in de manier van prentteekening; niet beteekend; h. 115, br. 148 str., met de marge. — *Een Idem, een zittende Man*, met een muts op het hoofd, over de ooggen getrokken, baaijen buis en langen broek, op een stoel, in idem manier; h. 144, br. 117 str., idem. Dit prentje heeft hij geheel veranderd, en met de drooge etsnaald afgewerkt; het hoofd van voren, met een hoed op, is hij bij eene tafel gezeten, houdende een glas in de rechterhand; verder een binnenvertrek enz.; beteekend op de tafel J. H. PRINS f. 1783. Deze Verzameling berust bij den Heer *Ph. J. van der Kellen*, te *Utrecht*. — Volgens *Nagler*, zou bij zijn eigen portret hebben geëtit in 8°, hetgeen zeer zeldzaam is, en, nog *Een Studieblad* in 8°, met vier voorstellingen: 1.) *Een Koekop*. 2.) *Eene boot*, met figuren. 3.) *Boomen*, bij een water, en 4.) een *Bloemvaas* enz. Zie *Weigels Kunstlager-Catalog*, Nr. 9196. — *Zijn Portret* komt bij *Van Eynden* en *Van der Willigen* voor, waarvan ik een afzonderlijken druk van dat van bem-alléén bezit.

PRINTERE. (GILLES DE) In de *Ms. Rekeningen* van het *O. L. V. Hospitaal*, te *Audenaerde*, vindt men aangeteekend, op het jaar 1462—63: „GILLES DE PRINTERE, steenhouwer van *Brussel*, van diverse wercke, gewrocht boven de leveringhe van meester *JANNE VANDENBERGHE*, sinen meester, IIIJ lib. Par.” Zie over het berigt dezer *Rekeningen* op *HOEN*. (*JACOB*) — Daaruit blijkt mij, dat hij *sieraden*, tenminste kunstwerk, zal hebben gemaakt, en tevens, dat bij

een discipel was van den beroemden JAN VAN DEN BERGHE van *Brussel*. — Zie aldaar.

PROFONDAVALLE (VALERIUS) werd te *Leuven* geboren, en heeft in *Florence* veel geschilderd, dewijl hij zich, in het midden der XVI. eeuw, te *Milaan* had gevestigd. Het historische vak heeft hij met roem behandeld, en, zooals de Abt *Lanzi* zegt, was hij oorspronkelijk en vruchtbaar in zijne compositiën, een zeer goed colorist in zijn fresco-schilderwerk, doeb vooral bekwaam in het glasschilderen, en heeft hij veel voor het Hof gearbeid. Hij is in 1600, in 67 jarigen ouderdom, overleden, en had eene dochter, PRUDENTIA genaamd, die even eens, met niet minder bijval, historiciën schilderde. Zij bloeide omstreeks 1590. Zijn naam zal wel uit het oorspronkelijk Vlaamsch (*Diependaal*, of *Diepenbeek*?) in het Italiaansch zijn overgezet.

PRONK. (CORNELIS) Zijn leven en werken staan bij *Immerzeel* vermeld, en ik voeg er hier alleen de opmerking bij, namelijk, dat deze auteur aanmerking op de stijfheid van het werk van dezen teekenaar maakt, die, zoo men wil, grond heeft; maar ik had liever gewenscht de groote nuttigheid van deze soort van arbeid, en van die van dergelijke kunstenaars, betoogd te zien, want daardoor heeft hij de juiste en getrouwe afteekening der bestaande voorwerpen voor de geschiedenis van land, stad of dorp, kasteel en heerlijkheid, met alle waterloopen enz., hoe, en wat in dezen of genen tijd aanwezig was of niet, of welke veranderingen ze hebben ondergaan, naar de natuur genomen, en als een gewetenszaak teruggegeven. In onze dagen ondervindt men hoo hoogst nuttig het is, van zulke kunstenaars nog bijdragen te vinden, die, als het waro, klare waarheid bevatten van wat men anders in het duister moest zoeken; en tot dat einde zijn juist de bedoelde stijve afbeeldingen van meer nut, en hebben meerder waarde voor de geschiedenis, dan de teekeningen van dien aard, door bekwaame kunstenaars, in romantischen stijl, vervaardigd. — Het is in dit geval, volgens bevoegde beoordeelaars, hetzelfde als met *Van der Kastele*, die beter en getrouwer de Gedichten van *Ossian* in onze taal heeft overgezet, dande groote *Bilderdijk*. — Onder de voornaamste werken, waaraan hij met zijn getrouwe teekenen heeft geholpen, mag men noemen: — *Het verheerlykt Nederland, of Kabinet van hedendaagsehe Gezigten van Steden, Dorpen, Slooten, Adelyke huizen, Kerken, Torens Poorten, enz.; te Amsterdam, by J. Tirion, 1745—1774*, in negen deelen in 4°. uitgegeven, bevattende *Negenhonderd Afbeeldingen*, door C. PRONK, ABRAHAM DE HAEN, en JAN DE MEYER geteekend en door HENRICUS SPILMAN in het koper gebragt. — Verder PRONK en SCHOETMAN, *Eenentwintig Gezigten der stemmende Steden van Zeeland en derzelve voorname Gebouwen*, in 4°. Al deze afteekeningen heeft hij gewoonlijk bij voetreizen gemaakt, en wel in gezelschap van kunstvrienden, als ANDRIES SCHOENMAKER en anderen, waarvan ik dagverhalen in *Ms.* bezit, die curieus zijn, om te lezen. Onder de portretten, door hem vervaardigd, mag met regt genoemd worden dat van den Alkmaarschen geleerde en kunstenaar SIMON EIRELENBERG, door hem *del. ad vivum*, en door J. HOUBRAKEN, in 4°. gegraveerd. Ik bezit er verscheiden afdrukken van, waaronder eene eerste, die voortreffelijk is. — Er bestaan onderscheiden *Afbeeldingen* van onzen PRONK; het jongste is geschilderd op koper, en in gravuro uitgegeven door den bezitter, *Van der Willigen*, in wiens Werk, II. deel, er eene op Plaat A., Nr. 2, is geplaatst, zijnde, waarschiynlijk, hetzelfde, dat in de Verzameling van *Van der Marck*, te *Leyden* geweest en verkocht is te *Amsterdam*, in 1773, onder Nr. 442 van den *Catalogus*, en in dien der *Teekeningen* nog twee *Idem*, door HEM-ZELVEN geteekend, zijnde Nr. 1794 en 1795. — *Eene Idem*, oud 44 jaren,

door HEM-ZELVEN geteekend, in 1735, en door CORNELIS VAN NOORDE, in het jaar van diens overlijden, 1759, geëist, in 8°, waaronder: CORNELIS PRONK, *konstig Portretschilder en uitmuntend Teekenaar van Gezigten naar 't leven. Geb. te Amsterd. 10 Decber. 1691, aldaar overl. 29 Septber. 1759.* — Nog bezit ik een zeer klein teekeningje, waarin hij *zich-zelfen tweemalen heeft afgebeeld ten voeten uit*; eens van voren, een weinig gewend, en eens geheel op zijde, waaruit is te zien, dat bij eene rijzige gestalte had. De gelijkenis van het aangezigt is verwonderlijk, en zulks op de grootte van 5 str. Ned. — Hij was de leermeester en vriend van ABRAHAM DE HAEN, die in zijn Dichtwerk: *Herderszangen en Mengeldichten, Amsterdam, 1751, in 4°.*, hem veelmalen de warmste liertoonen wijdt, zoowel op zijne verjaringsfeesten, als bij andere gelegenheden, waaronder er zijn in boertigen stijl, waaruit men verneemt, dat hij, in 1744, op den hoek van de Sint-Jacobs-steeg, te *Amsterdam*, op een bovenhuis, bij een blikslager, Maarten geheeten, woonde. Zie blz. 377 van genoemd Werk.

PROUYEN (ADRIAAN GERRIT VAN) is reeds bij *Immerzeel* beschreven; ik voeg er nog bij, dat hij, den 9. December, 1854, te *Middelburg* overleden is. Als proeve van zijn graveerwerk bezit ik *Triomphe des Armes, ou le Retour solennel des Objets de Sciences et des Beaux-arts. Dedié à S. M. le Roi des Pays-Bas, par l'Editeur J. Groenewoud, à Amsterdam*; gr.-atlas-plano. De Stedemaagd van *Antwerpen* opent de treurent, waarin de Genie der Beeldende Kunsten, als uit den doodslaap, wordt opgewekt, wijzende op den wagen met zes paarden bespannen, waarop de uit *Parijs* teruggehaalde schilderijen geladen zijn, die de poort van *Antwerpen* binnenrijden; de helden van *Waterloo* zitten op eene wolk; op den voorgrond zit, op een stoel, de teekenaar J. J. VERELLE dit alles af te teekenen, terwijl de uitgever, die achter hem staat, er naar ziet. Deze figuren zijn portretten en 2 palm groot. Niet om de kunstwaarde (want die is luttel, en slechts uit een arm brein voortkomstig), maar om de historische herinnering van dit feit, heb ik er hier melding van gemaakt.

PRUDHOMME (ANTOINE DANIEL) is bij *Immerzeel* vermeld; ik voeg er alleen bij, dat hij, volgens *Nagler*, in 1826 is overleden. — Ik bezit *zijn* geteekend *Portret*, met een hoed op, bezig zijnde te teekenen, in 4°.; — en een *Idem*, borststuk, veel ouder, in 8°.

PRUYSENAAR (R. M.) is, waarschijnlijk, een kunstliehebber geweest, die teekeningen naar schilderijen heeft vervaardigd, zooals mij dit is voorgekomen in den *Catalogus* van *J. Stinstra, Amsterdam, 1823, bl. 8, onder Nr. 10: „Een bevallig Meisje, in een keuken, bezig met meel te beslaan*; zeer uitvoerig en bolder van toon, naar LAQUI, door R. M. PRUYSENAAR.

PULS. (JAQUEMART) In de Archiven van *Rijssel*, vindt men in de oude Graaflijke Rekenkamer der Hertogen van Bourgondië, op het jaar 1423—24, het volgende aangeteekend: „A JAQUEMART PULS, orfèvre, demourant à *Lille*. Pour ung *Saultier* bien richement enluminié et figuré de plusieurs ymaiges, tout escript d'or et d'azur que MdS. a naguères fait prendre et acheter de lui, LXIX fr.” Zie *le Comte de Laborde, Les Ducs de Bourgogne etc.; Paris, 1849, in 8°; Tom. I., Seconde Partie, bl. 353.*

PUNT (JAN) is reeds door *Immerzeel* geboekt. Bij de vermelding van het bekende Werk, *De Platfons van RUBENS, in de Jezuiten-kerk, te Antwerpen*, die door den brand zijn vernietigd, voeg ik nog, dat dit onheil in het Werk: *Klaegende Dicht over het onverwacht en verschrikkelijk verbranden totten gronde, van den overschoone en vermaerde Tempel Gods van het huis der Professiën van de Societeit Jesu binnen Antwerpen, den 18 Julij. Door 't sneL bLIXEM*

Vier gesChIet. (1718) *T^e Antwerpen*, by Joan Paulus Robyns, 1718, in 4°, met figuren. Aan deze *Platfons*, door RUBENS geschilderd, zooals wordt aangenomen van al de werken, die uit zijne ateliers werden afgeleverd, werd hem de arbeid verligt door de hulp zijner bekwame leerlingen, of door meesters, die onder zijn oog wilden werken, want de meergemelde raadsheer *Mols, Ms.*, heeft aangeteekend gevonden, dat „deze *Platfons* in de gewezen Jesuiten-kerk, te *Antwerpen*, zyn by accoord aan RUBENS aanbesteed voor f7000, en onder die voorwaarden, dat RUBENS de schetsen zelf moest schilderen, en by het vervaardigen van de groote stukken eenige van zyne beste discipelen mogt gebruiken aan dat werk.” — Zie verder op RUBENS. — JACOB DE WIT heeft daarvan de teekeningen gemaakt, — Zie aldaar. — en voor zich behouden, totdat de brand de oorspronkelijke stukken vernietigde. Toen was het een schat van waarde, ook voor de geschiedenis dier werken, zoodat hij met JAN PUNT in overeenkomst trad, om ze, door zijn graveerstift, voor het algemeen, uit te geven, welke kostbare onderneming aan PUNT, eene ruime belooning scheen te zullen bezorgen. De uitslag daarvan schijnt niet algemeen bekend, en daarom wil ik die hier mededeelen, uit de berigten van zijn tooneelvriend *M. Corver*, voorkomende in zijne *Tooneel-aanteekeningen, vervat in een omstandigen Brief aan den Schryver van het Leven van JAN PUNT, geplaatst in het leven van eenige beroemde Nederlandsche Mannen en Vrouwen enz., door M. Corver, thans rustend Tooneelspeler; te Leyden, 1786, in 8°, zeer zeldzaam, en in mijn bezit.* De geheele zaak komt hierop neêr, dat de Auteur JAN PUNT's talenten al te hoog had opgevijseld, die door *Corver*, die zijn geheele leven met hem verkeerde, met grond gematigd zijn, en die veel zaken geheel heeft wederlegd. De ongenoemde Schrijver was de beroemde *Simon Styl*, zooals *Van Eynden en Van der Willigen*, in het *Levensberigt van PUNT*, II, bl. 129, verzekeren. PUNT had het tooneel verlaten, en zich geheel aan de kunst gewijd. „Hierover kan ik u niets zeggen, dan dat ik (*Corver*, bl. 37) hem aan het werk van de *Platfons* dikwyls heb zien arbeiden; dat ik hem dikwyls aan het huis van DE WIT, als een discipel aan de zyde van zyn meester, met den hoed in de hand, van zyne onderrichting heb zien profiteeren, waarin ik PUNT, schoon hy den roem had van een braaf meester te zyn, altyd een eer heb zien stellen, dat hy zoogelukkig was, dat hy door zulk een man als DE WIT mogt onderricht worden; en ik heb menigwerf de Teekeningen van PUNT, voornaamlyk die van *Abraham den Artsvader* — (*Dichtstuk van Hoogeliet*, in 4°.) — by DE WIT ter correctie gebragt. Deze teekeningen waren door PUNT zeer fraai met Oost-Indische inkt gewassen, en extra net uitgevoerd; maar als de hand van DE WIT daarin geweest was, hadden dezelve allerleye kleuren; deze morrelde daarin, met het eerste wat hem voor de hand kwam, hetzy roet, chrest, roodaard, of eenige verf zelfs, en maakte er de misselykste figuren des waerelds van. Als PUNT zyne teekeningen dan zoo bemorst t'huis kreeg, keek hy zeer zuinig, maakte weder eene andere, waarin hy de correctie van DE WIT zeer wel observeerde; maar die, zoodra ze in DE WIT zyn handen kwam, al weder hetzelfde lot onderging; dit gebeurde somwylen drie of viermalen achter een, dat PUNT genoodzaakt was, telkens eene nieuwe teekening te maken, dat hem wel verdrietig viel, maar hy zeide: DE WIT maakt myne teekeningen godloos toe, maar hy verschaft my telkens nieuw licht, en zyne correctie is my zeer nuttig; ik wil my hierom met geduld en genoege dezen drie-dubbelen arbeid getroosten. Hy had veel met DE WIT op, en wilde met dankbaarheid zyne correctie ondergaan; ik heb altyd bespeurd, dat hy meer cor stelde in aan DE WIT, dan aan de gansche waereld te voldoen; want schoon DE WIT somtyds in eene gestoorde luim was, wanneer ik kwam om eene teekening te haalen, hy nog geen

tyd gehad hebbende, om dezelve te corrigeeren, tot my zeide: *Dat wy beide naar den Don . . r konden loopen*, nam PUNT, wanneer ik hem dit bescheid woordelyk bragt, altoos voor suiker op; zoodanig was zyne yverzucht, dat by zich zulks getrooste, wyl hy er zoo door verlicht wierdt en in de knnst vorderde." — Als men nu de prenten in den genoemden *Aartsvader* beschouwt, dan moet men ook zeggen, dat de compositie, teekening en vooral de costumen, door hem tot eene merkbare volkomenheid zijn gebracht, altijd in aanmerking nemende het standpunt der Kunst in zijnen tijd. — *Coster* zegt verder, bl. 56, wat de oorzaak was dat hij in 1753 andermaal het tooneel betrad, dat hij met verbazing vernam, en laat daarop volgen; „of hy dan in zyn stand terug geraakt ware, en hy gaf my openlyk te kennen, dat het Werk van de *Platfonds van RUBENS* hem een gevoeligen slag had toegebracht; dat hy, benevens DE WIT, dit ondernomen had, in verwachting, dat het greetig en met genoegen als iets ongemeens, zoo als het waarlijk was, door alle liefhebbers en kunstkenners zou gezogt worden; maar ik hebbe tot myn leetwezen ondervonden, zeide hy, dat by zulk eene onderneming alhier te lande, in de plaats van zich eer en voordeel te bezorgen, ongenoegen en nadeel te behaalen is: men heeft veel op het werk te critiseeren, en men heeft er ons mede laten zuchten; ik heb er met den grootsten iever en arbeid, gelyk gy gezien hebt, aan gewurmd; ik heb er byna alles voor laten liggen, om het in de waereld te krygen, en nu blyven wy er mede zitten; ik heb om my niet geheel te ruineeren de onderneming van het Paradebed, en de Lykstatie van Zyne Hoogheid, gelyk gy weet, gedaan; het eerste is wel, maar het laatste zeer kwalijk uitgevallen; men heeft er my ook mede laten zuchten, en nu ik met alle eer en reputatie weder op het tooneel kan verschynen, en my een schoon tractement aangeboden wordt, oordeel ik het mynen plicht te zyn, om daarvan te profiteeren, en ik kreun my aan geen praatjes. — Ik antwoorde hem, dat hy zeer wel deed, en dat het my een groot genoegen verwekte, dat ik, naast zyne zyde, myn talent verder zou mogen beoeffenen." — Dit relaas is lang, doch ik oordeelde, dat het oorspronklyke in zijn geheel behoorde te worden wedergegeven, om het behoud der waarheid. — Verder kan ik niet nalaten hier nog te doen volgen, als zeer curieus voor de geschiedenis, wat op bl. 56, in eene Noot, bij *Corver* voorkomt. Sprekende over het gemelde schoone tractement, zegt hij: dit „bestond in eene somme van 1072 gl. en 10 st. 's jaars. Waarlyk eene schoone belooning aan een acteur, dien met zooveel verlangen weder naar het tooneel wenscht, het verdient niet alleen aangeteekend en voor de vergetelheid, tot eer van Amstel's Helikon bewaard, maar aan de Theaters van *Engeland* en *Vrankryk* tot een blyk, hoe men hier talenten waardeert en beloont, naar waarheid bekend gemaakt worden. Zie hier met zekerheid, al wat PUNT, benevens zyne eerste vrouw, op de Schouwburg getrokken heeft. — 1730: *Anna Maria de Bruin* won per spel f 4. — 1732 verhoogd tot f 4—10. — 1733 tot f 4—15. — In 1733, getrouwd met JAN PUNT Junior, die 1732, per spel won f 4—10. — 1733 verhoogd tot f 5—5. — Zyne vrouw *Anna Maria de Bruin*, die van 1730 in dienst is geweest, won per spel f 4—15. — 1737 verhoogd tot f 5. — 1738 verhoogd tot f 5—5. — 1735 een jaarlyksche Recognitie voor hun beide f 50. — 1744 recognitie voor hem alleen f 50. — Zy is in 1747 overleden. — Hy heeft gediend tot 1745. — 1753 is by weder aangenomen op een vast tractement van f 1072—10 's jaars, zynde op de 90 spellen gerekend tot f 5—5 ieder spel. Dit maakt dus eene som van f 472—10 in 't jaar; en 600 gl. voor eene recognitie. — 1755, den 3 October, is hy tot Castelyn aangesteld, alleen per spel f 5—5. zonder recognitie. Of er na 1755 verhooging hebbe plaats gehad, is my onbewust." — Merkwaardige

regelen voor onzen tijd, want, nu ik dit schrijf (11 Junij, 1860) ga ik, heden avond andermaal *Ristori*, in de *Phedra*, alhier, hooren, waar eene plaats met *f* 4 moet worden betaald, eene som, waarvoor PUNT de rol van *Hypolitus* uitvoerde! — Het Werk van de *Plafons*, waarvan ik een schoon exemplaar bezit, is, inderdaad, een der fraaiste graveerwerken, in dien tijd verschenen, en ik begrijp nog niet, dat het slechte debiet de reden kan geweest zijn van zijne wederkeering tot het Tooneel; want hij zegt ook van de *Lijkstatie van Prins Willem IV.*, dat de voordeelen mislukt zijn, en ik tel in mijn Exemplaar 820 intekenaars; wat wil men meer? Welligt waren er andere geldelijke zaken in het spel, waarvan hij de schuld op eene der genoemde mislukte ondernemingen deed neêrkomen. — Hij heeft ook geschilderd. *Eene fraaije kopij, naar HOBBEWA*, was op de Verkoop van *A. Meynts*, te *Amsterdam*, in 1823, die met *f* 160 betaald werd. — Er gaan onderscheiden Afbeeldingen van JAN PUNT uit, als: in *het karakter van Achilles*, ten voeten uit; *door en naar HEM-ZELVEN*. — *Idem*, kniestuk, zittende aan eene tafel, zicnde naar eene schilderij, *naar G. VAN DER MYN*, door J. M. ARDELL, in zwarte-kunst, in gr. f°. — Een *Idem*, zeer verkleind door C. J. DE HUYSER, in 8°. — Een *Idem*, borstbeeld, door J. GREENWOOD, in kl. 4°. — Nog bezit ik een zeer zeldzaam, door HEM-ZELVEN, zwarte kunst, waarop, in de prentzelve, over de kleederen, zeer slaauw staat te lezen: JAN PUNT. *Voor myn waarde vriend Sweets*. Deze was in zijn tijd een vermaard poëet. — Bij Nagler vindt men eene opgave zijner graveerwerken, hedragende 33 nummers, waaronder echter ook geheelo prentwerken voorkomen.

PUPILER (ANTOINE) vindt men hij *Vasari* als een voornaam Vlaamsch schilder vermeld, die omstreeks 1530 bleide. *Bryan-Stanley*, *Piorillo* en *Nagler* zeggen, dat hij door Philips II., die hem in de Nederlanden had leeren kennen, naar *Spanje* geroepen werd, en hem eene jaarwedde van 350 daalders, hlykens eene oorkonde, werd toegelgd; dat hij in 1556 in *Spanje* werkzaam was, en van hem gezegd wordt, dat hij een kunstenaar van buitengewone bekwaamheden geweest, doch dat van den aard zijner stukken niets bekend is, dewijl alles, door hem daar vervaardigd, bij den zwaren brand van het Paleis *del Prado*, vernietigd werd. In Mei, 1563, kreeg hij verlof voor negen maanden, om naar zijn vaderland te reizen, en het beroemde Altaarstuk, te *Leuven*, te copiereen. Of hij na het eindigen van dit verlof weêr naar *Spanje* terugkeerde, bleef onbekend. — Bij de Vlaamscho schrijvers vind ik hem niet, doch hij staat misschien onder een anderen naam gehoekt; — ook vind ik geen zijner schilderijen in de heroemde koninklijke Galerij, te *Madrid*, opgegeven. Welligt zijn er nog wel in het *Escuriaal* aanwezig.

PURSE, of POURS. (JORIS VAN) In de Archiven van *Rijssel* vindt men, in de oude Graaflijke Rekenkamer der Hertogen van Bourgondië, op het jaar 1456—57, het volgende aangeteekend: „A JORIS VAN PURSE, voirier — glasschrijver — demourant à *Bruzelles*, la somme de XLIIJ livres de XL gros, à lui dene pour une grande voiriere, laquelle Mds. de Charrolois à ordonné estre faito et icelle a donné pour estro mise et assise en l'église Notre-Dame de Grace auprès *Brouzelles*. Et dont par marchée fait ledit JORIS doit avoir VIJ livres de gros, qui font XXXV escus d'or et valent XLIIJ francs.” Zie *Le Comte de Laborde, les Dues de Bourgogne etc.*; *Paris*, 1849, in 8°. *Tom. I, Seconde partie*, p. 465, en op p. 499, op het jaar 1467—1468 „A GEORGE POURS, voirier, demourant à *Brouzelles*, la somme de cent livres, en prest à luy fait, sur les veyrières qui du commandement do

Mds. il fait présentement pour mettro en l'église Notre Dame de *Bouloingne*, c. l.”

PUTTEN (A. VAN) een teekenaar en, waarschijnlijk, ook schilder, die *Weigel*,

in zijn *Kunstlager-Catalog* onder de Nederlaudsehe meesters opgeeft: Nr. 3157. *Twee paarden in een Landschap*, in den trant van WOUWERMAN, uitvoerig met kleuren geteckend, in f^o.

PUTTER, (A. DE) een onvermeld graveur, wiens werk niet van verdienste is ontbloot. Hij heeft de groote afbeeldingen van het Stadhuis van *Amsterdam* gegraveerd, voorkomende in de *Architecture, Peinture et Sculpture de la Maison de Ville d'Amsterdam etc. A Amsterdam, D. Mortier, MDCCXIX.* in f^o, en die als boven beteekend. — De *Titel* van *De Byenkorf der Roomse Kerk, door Aldegonde, Amsterdam, 1733,* in 8°, zal het best zijne kunstverdiensste in dat vak doen kennen. Er staat alleen onder DE PUTTER *sculp.* Of dit nu weêr een ander, en welligt de volgende is, kan ik niet beslissen.

PUTTER (K. DE) was een plaatsnijder, die omstreeks 1729 blocide, blijkens eene groote Bockprent, in plano, voorstellende een *Gezicht van de Stadt en Haven van Tripolis, in Syrië*, waaronder K. DE PUTTER *fecit.* 1729. Waarschijnlijk, is hij met den voorgaanden PUTTER verwant.

PUYENBROEK. (P.) Een levensberigt van dezen verdienstlijken Belgischen beeldhouwer, te *Brussel*, is door *Immerzeel* geleverd. Ik voeg er hier nog bij, dat, in 1844, het *Voorportaal van de St. Gudule-kerk, te Brussel, met twaalf, door hem daarvoor vervaardigde, Statuëttē is versierd*, terwijl er tevens bij wordt gemeld, dat er, teneinde den voorgevel van dat schoone gebouw te voltoojien, nog zes Statuëttē zullen worden besteld, en men eerstdaags de beelden der *Drie Koningen* in de daarvoor bestemde nissen plaatsen zal. Of nu dit laatste werk weêr aan PUYENBROEK zal worden opgedragen, wordt niet duidelijk vermeld, doch het heeft er al den schijn van, dewijl er geen andere naam dan de zijne in dit berigt voorkomt.

PUYL (G. VAN DER) is bij *Immerzeel* vermeld, die zegt, dat hij, na eene lange afwezigheid in het buitenland, in 1806, in zijne geboortestad, *Utrecht*, terugkeerde. Dat hij reeds weder, na eene uitlandigheid van 34 jaren, in 1804, te *Utrecht*, was gevestigd, blijkt uit de *Stads-Courant* van October 1804, waarin een zeer opgeblazen Advertentie, in het Fransch en Hollandsch, door zijne zorg geplaatst is, en welke ik, om hare driedubbele historische waarde voor de vergetelheid wil bewaren. Zij luidt: „De Bataafsche Armee in het Camp van *Utrecht*. Onderteekening voor een Print. Etat maior general der Opperbevelhebbers van het leger. Uittreksel van het bevel van den 2den dag van Brumaire van het 13de jaar der Fransche Republiek, (24 October 1804.) Het Opperhoofd van het leger, Marmont, bekragtigt de Onderteekening voor een Graveersel, verbeeldende de bewegingen en vuuring des legers onder zyn bevel, uitgevoerd den 29 Vendemiaire van het 13de jaar, ter gedenkpleeging der voltoojing der *Piramide*, opgericht tot den luister van den Keizer *Napoleon den I.* Deeze graveering zal gemaakt worden naar eene schildery, door de begunstiging van den Opperbevelhebber door de handen van den Heere VAN DER PUYL, lid van het Schilders-Collegie, en tegenswoordige Directeur-Generaal van de Teeken-Academie der Stad *Utrecht*, ten zynen voordeele. Dit schildery zal twaalf en een halve Fransche voeten breed en tien voeten hoog wezen; en niet alleen bevatten de beweging en vuuring des legers, maar ook de *Piramide*, het *Camp*, en het agterliggende Landschap, daar in besloten de Stad *Utrecht*, naar de natuur. Maar boven dien alle de portraitten, naar het leven door hem geschilderd van den Generaal en Chef Marmont, met alle de Opperbevelhebbers des legers, Adjudants, Oversten, zoo Bataafschen als Franschen, onder zyn bevel. De onderteekening is van 14 Hollandsche Guldens elken afdruk, (28 Gulden do Proefdrukken) dewelken zullen betaalt worden do helft by de

intekening en de maer helft by de aflevering van de Print. Men onderteekent by den kunstenaar (tot hy zyn huis gaat hewoonen in de Zuylestraat), in zyn logement in *Groot Paushuizen* Nr. 7 en 8, te *Utrecht*, beginnende van den 10 Brumaire van het 13de jaar, of den 1 November 1804, alwaar men steeds zien kan de portraiten, dewelken hy alreeds naar den Generaal en Chef, (in 't leger) en alle anderen Bevelhebbers, Adjutants, Overstens, enz. naar het leven heeft geschilderd. De intekening in 't Camp begint deezen dag, 2 Brumaire, tot den 5den toekomende ingesloten, in de tent van den Heere VAN DER PUYL, staande nevens dien van den Colonel d'Arville, alle daagen, en ook vervolgens te *Utrecht* van 9 uren 's morgens, tot 3 uren 's agterniddags, Zondags uitgezondert. Deeze Print zal omtrent drie voeten breed en twee en een half voeten hoog wezen, en gegraveert worden door den vermaarden Heere VINKELES van *Amsterdam*. (Onderteekend) Vignolle." Hiervan schijnt, voor zoover ik weet, niets gekomen te zijn. Trouwens, zijne tijdgenooten hebben mij meer van groote mislukte ondernemingen, door hem op touw gezet, verhaald. — Ik bezit nog een zeer zeldzaam gedrukt stuk, door hem opgemaakt voor een *Nieuw Reglement der Stads-Teeken-Academie te Utrecht* enz., waarin de *Naamlijst der Leden van het St. Lucasgild*, aldaar, van af 1369 tot 1807 voorkomt. Dit zal wel het nuttigste zijn, wat hij voor *Utrecht* heeft verrigt, dewijl er geen enkel Gildeboek meer aanwezig is. Het slot van dit Stuk doet hem geheel kennen en is geteekend als: „Directeur-Generaal sedert 21 Augustus 1804. Maakte met de Heeren Medeleden Inspecteurs 't Reglement van 11 November 1806. Directeur Generaal en Perpetuël sedert 11 Januarij 1807. Conform 't origineel, VAN DER PUYL Directeur, J. J. *Montanus*, Secretaris." — Ik heb nimmer van zijn schilderwerk gezien, maar wel een geteekend *Academicbeeld*, waarmêc hij de *gouden Medalje*, te *Utrecht*, behaalde, en dat niet nitstekend was.

PUYSTER. (...) Slechts eenmaal vond ik dezen naam vermeld, en wel in den *Catalogus* der nagelaten kunst van *Pieter Testas*, verkocht te *Amsterdam*, 29 Maart, 1757, onder Nr. 42: „Een fraai kabinetstukje, zynde *Een Doeren binnenhuisje*, met eenige beelden en verder bywerk, zeer uitvoerig geschilderd door PUYSTER; h. 8, br. 10½ dm.”, en dat in dien flaauwen kuusttijd met f 40 werd betaald, hetgeen veel mag genoemd worden, dewijl het volgende nummer, een idem stukje, door D. TENIERS, slechts f 51 opbragt.

PUYTLINCK, of PUITLINK (CHRISTOFFEL) werd, waarschijnlijk, te *Roermonde* geboren, want, na zijne terugkomst uit *Italië*, heeft hij zich daar gevestigd, wordende zijn neef JOHAN FRANÇOIS DOUVEN, in 1670, bij hem, als ziju tweeden meester, voor drie jaren, besteld. — Hij schilderde landschappen en beesten, zoowel levend als dood, hetwelk hij bij uitstek wêl verstond. — Te *Rome*, heeft hij den Bontnaam van *Trechter* verkregen. Zie *Houbraken*, III, bl. 349, en II, bl. 359, die echter verzuimd heeft, zijn Bontnaam in de Noot toe te lichten.

P. V. S. (CAROLINA) eene tot nog toe onbekende kunstnares, die misschien in *Friesland* te huis behoort. Bij Jonkhr. D. de *Bloeq van Haersma van Smintia*, te *Leeuwarden*, berusten (1857) twee op doek geschilderde vrouwen-portretten, ten voeten uit, — klein formaat — beteekend CAROLINA P. V. S. 27 October, 1754. Over de kunstverdiensie kan ik niets berigten, daar ik ze niet heb gezien.

PYKENS, (E.) omstreeks 1650 portretschilder te *Brussel*, zegt *Nagler*. — C. LAUWERS graveerde een *Portret* van *J. B. de la Faille*, door hem pinx., in ovaal, met zijn wapen.

PYL (ARLND) is, te gelijk met zijn broeder JACOB PVL, — Zie bij mij aldaar — door *Immerzeel* geboekt. Ik voeg er nog bij, dat zijne *Afbeelding* voorkomt in den

*Catalogus van Johan van der Marck, te Leyden, verkocht te Amsterdam, 1773, onder Nr. 443: „AREND PYL, portretschilder. Geboren te Leyden. Dit stuk is levensgroot, door hem-zelf geschilderd, op doek. Ovaal formaat, h. 29½ d. br. 24 d.”— Of hij wel te Leyden te huis behoort, moet ik betwijfelen, want JACOB PYLL, die zijn vader kan zijn geweest, vindt men steeds als te 's Gravenhage gevestigd. — Zijne werken komen zeldzaam voor, en in *De Navorscher*, VII., bl. 169, berigt K. v. S. dat hij twee kleine, op koper geschilderde portretten heeft gezien, „die zeer goed waren, en waaruit blijkt, dat hij, naar het costuum der voorgestelde personen te oordeelen, in de eerste helft der vorige eeuw moet hebben geleefd, naar onze gissing omtrent 1700—1720.”*

PYLL. (JACOB) *Pieter Terwesten, Ms.*, meldt, dat deze „mede een Hagenaar van geboorte, en zoo vermeent wordt een discipel van ANTHONIE VAN DER CROOST is geweest; zekerder is 't echter en blykt ter Confrerie-kamer, dezelve een landschapschilder is geweest, alzoo daar een Landchapje, door hem naar het leven geschildert, bekend is geweest, en 't welk den 6. May, 1661, door Regenten, in voldoeninge van deszelfs reeds geremitteert Meestergeldt geaccepteert is geworden. Voorts wordt dezelve op de lyst der Confraters van 'tjaar 1665, ook als een toen nog levend lid der Confrerie gevonden.” — Hij was ook, in 1656, een der mede-oprigters van de Nieuwe kamer van Pietura, aldaar. — Het berigt van *Immerzeel*, wegens een *Historie- en Portretschilder* van dien naam, die, in 1659, in de Haagsche Kunstbroederschap werd ingeschreven, is eene vergissing, dewijl dit op dezen JACOB moet doelen, die daarin op dat jaar, als Landschapschilder, staat geboekt, en dus, zeker, de gemelde vakken niet uitgeoefend heeft.

PYLMAN, of PYLMANS. (HERMAN) Volgens *Heller, (M.)*, is deze een Nederlandsch schilder geweest, die omstreeks 1740 bloeide. *Brulliot* noemt hem PYLMANS, en zegt, dat hij geen berigten van dezen kunstenaar kent, dan alleen eene *Ms.* aantekening van wijlen den Heer *Hazard*, die hem het merk H. P. F. toekent, — zijnde de H aan de P gehecht — dewijl men dit vindt op teekeningen in den smaak van TENIERS en BROUWER, en dat deze kunstenaar in *Brussel* moet hebben gewerkt, omstreeks 1740; voorts, dat hij nog geen zijner werken heeft gezien, evenmin als *Nagler*, die hetzelfde meldt; doch hem weder PYELSMANN noemt, welke graveur niet bij hem bekend is. — Ik voeg er bij, dat ik reeds lang kennis aan dien kunstenaar had, door een prentje in zwarte kunst, — bruine proefdruk, h. 12½, br. 11 str. Ned., voorstellende *Een lezend, oud, gebaard Man*, — soort van Eremiet — in een grot, met een brandende kaars in zijne hand, naar N. VERKOLJE *pinx.*, door PYLMAN gegraveerd en beteekend met het bovengenoemde monogram. Het geheel is vrijwel bewerkt, en in den stijl van VERKOLJE geschraapt, zoodat hij die kunst wel bij hem geleerd, en dewijl zij zoo zeldzaam voorkomt, ook wel voor uitspanning beoefend kan hebben. Ook kan hij de teekeningen naar TENIERS en BROUWER, voor zijne gravuren, even goed in *Holland* (waar die graveerkunst meer beoefend werd) als in *België* vervaardigd hebben.

PYNACKER (ADAM) is bij *Immerzeel* beschreven, en ik voeg er nog bij, wat *Nagler* zegt, namelijk, dat er twee prenten voorkomeu, welke men beschouwt als door hem-zelfen geëst te wezen, te weten: *Een dorre, onvruchtbare landstreek, met rotsen en eenig struikgewas bedekt*; op den middengrond dringt een stroom door de rotsen, die een waterval vormt; op den voorgrond staat eene landhoeve, bij een ronden toren; links drijft een boer twee ossen; in den achtergrond, regts, verheffen zich bergen. Deze prent is van een krachtige uitwerking; de dieren en figuren zijn met gevoel geteekend, en met kunst behandeld; h. 4 d. 2 str.

br. 3 d. 4 str. Par. Dit naamloos blad is buitengewoon zeldzaam. Op een exemplaar, dat vroeger in bezit was van *Mariette*, en later in dat van den Graaf *Rigal*, stond, op de achterzijde, „dat ADAM PYNACKER, deze prent zeker geëst heeft.” — *Een Landschap, links met ruïnen, en twee mannen, gekniëld voor het beeld der II. Maagd*, dat aan een pilaar van een gebouw te zien is; in den middengrond, een ezeldrijver; vooraan zit een man en eene vrouw in de schaduw; mede niet beteekend en zeldzaam; h. 4 d. 4 str., br. 3 d. 11 str. — *Zijn Portret* komt voor bij *Houbraken* en *Descamps*.

PYNACKER. (JOHAN CHRISTIAAN LAMBERT) Deze waardige leerling van den Heer J. A. KRUSEMAN, JZ. is door *Immerzeel* beschreven. — Het laatste, wat ik van zijn werk zag, was op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1848, *Een Kinderportret*. — Kort daarna is hij overleden.

PYP, (CORNELIS) een Nederlandsch kunstenaar, die zich te *Napels* vestigde, en een der meesters was van AART MYTENS, — Zie aldaar. — die, omstreeks 1565, te *Napels*, zijn onderwijs genoot. — De genoemde MYTENS is later, als weduenaar, hertrouwd met de weduwo van CORNELIS PYP.

PYTAK, (G. C. W.) wiens ouders zich met der woon te *Utrecht* hadden gevestigd, heeft op de Stads-School van Teeken- en Bouwkunde aldaar, het nodige onderwijs genoten, en hoofdzakelijk van de Bouwkundige lessen, van den Directeur c. KRAMM gebruik gemaakt. In 1840 behaalde hij de 3. prijs bij de 1. Klasse. Aldus grondig toegerust en door zich vlijtig in het praktische gedeelte verder te hebben geoefend, werd hij, als Architect Hoofdopzigter bij den Aken-Maastrichtschen Spoorweg aangesteld. Tijdens deze betrekking heeft hij uitgegeven een *Bouwkundig Woordenboek, of Verklaring van de Technische benamingen, voorkomende bij burgerlijke Bouwkunde, Waterbouwkunde en Spoorwegen enz.; 's Hertogenbosch, Gebr. Muller, 1848*. Kort daarop werd hij tot Bouwmeester der stad *Maastricht*, en tot Onderwijzer in de Bouwkunde aan het Kon. Athenæum aldaar, benoemd. Reeds in den bloei zijner jaren werd hij, in 1856, door den dood weggerukt.

Q.

QUADT. (J.) Ik heb een deftig mans-portret gezien, *ætatis* 65, hetgeen mij tooscheen, dat van een Predikant te zijn, en waarachter een landschap met een windmolen, door een geopend vensterraam te zien is, zeer goed, in den stijl van WULFRAAT geschilderd, beteekend J. QUADT *ft.* Naar de kleeding te oordeelen, kon het in de tweede helft der XVII. eeuw vervaardigd zijn, en is, waarschijnlijk, werk van een liefhebber, die de kunst beoefend heeft. Eene teekening naar dit portret berust in mijn *Atlas*, op dien naam. *Houbraken*, II, bl. 88, noemt wel zokeren QUANT, uit *Bremen*, doch deze kan het niet zijn.

QUAST (PIETER) is door *Immerzeel*, zonder tijd of geboorteplaats op te geven, vermeld. *Nagler* en *Bryan* zeggen omstreeks 1601, te 's *Gravenhage*, ofschoon *Malpé België* als zijn geboorte-grond opgeeft, waarschijnlijk, naar aanleiding eener zeer zeldzame vuile Spotprent, door HEM geteekend, en door P. NOLPE *fc.*, waarvan de voorstelling te *Brussel* t' huis behoort, met eene nitlegging, in een tienregelig vers er onder: *Dus opent zich de zael van 't overdaedig Huis, — Alwaer de Broederschap verdyert van 't roode Kruis* enz. — Zijne etswerken met zijn gewoon monogram P. Q., sierlijk door een gevlochten, beteekend, zijn: 26 *bladen* met den titel *T is al verwaert gaeren*, in 4°. — 12 *bladen, Capricen en groteske figuren*, in 4°. — 6 *bladen*, met den titel: *Vyf sinnen te koop*, 1633, in 4°. — *De vier Jaargetyden*,

in 4°. — 12 bladen, *De Modens*, in den smaak van CALLOT, in 4°. — *Een Chirurzyn, die den voet van een boer opereert*, kl. f^o. — *Vier Drinkers, in een herberg*, waarvan er een slaapt, in 4°. — *Zes Boeren, die zich vermaken*, in 4°. — *De Heiden*, 2 bladen, 4°., zeldzaam. — *Een Boeren-familie*, van vier personen; de vader, met het kind op den schoot, enz. P. QUAST inv. B. Jansen, exe., in 4°. Dit blad, zegt Nagler, is uit REMBRANDT'S school, en welligt van SAVERY. — *Een Turksch officier*, met in de verte verscheiden figuren, in Oostersche kleederdragt, in 4°. — P. NOLPE, S. SAVERY, H. HONDIUS, CH. SCHMIDT, PRENNER en anderen, hebben zijne werken gekopieerd. — Zijne schilderijen komen zeldzaam voor; ik bezit *Eene Vrouw, geknield bij een crucifix*, waarvoor eene versierde brandende kaars staat enz.; zij schijnt te zingen, wordende door een achter haar zittenden rijk gekleeden persoon, op de mandoline spelende, en mede zingende, geaccompagneerd. Dewijl QUAST meestal zinspelende, of historische feiten afbeeldde, zie ik er *Maria Stuart* in, met *Chatelet*, haar Secretaris, in hare bideel; het stuk is fraai geschilderd en zweemt naar REMBRANDT'S school; h. 40., br. 28 d. Ned. — Verder eene uitvoerig fraaije tekening, met potlood, op perkament, in 4°., voorstellende *St. Augustinus*, in pontificaal gewaad. Hieruit kan men zien, in welke mate hij de kunst magtig was.

QUEBORNE (LOWIJS VAN DER) zou, volgens *Pieter Terwesten, Ms.*, een Hagenaar zijn geweest, „die een steenen Beeldhouwer was” in de eerste helft der XVII. eeuw. en wiens nageslacht nog lang te s' *Gravenhage* bekend bleef. Geen zyner werken zyn ons bekend. — Dat hij verwant is geweest aan CRISPIJN VAN QUEBORN, den bekenden teekenaar en graveur, die, in 1604, aldaar, werd geboren, is niet onwaarschijnlijk, dewijl deze naam zoo verschillend staat geboekt.

QUEECBORNE, of QUEBORN (CHRISPIJN, of CRISPIAN VAN, of VAN DE) is bij *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat hij ook een goed portret schilderde, hetgeen te zien is in het Werk van *Johan Stampioen, den Jonge, Mathematicus. A^o. Dni. 1638. Aetat. 28. CR. QUEBORN pinx. et sculp.* — Een *Idem* van *Dion. Spranckhusius*, in f^o., — en uit het zeer groote portret van *Henrico Mathia Comiti a Turri* etc. 1624; h. 15 dm. 5 str., br. 10 dm. 7 str. Par. — Hij schreef zich ook C. V. QUEBOORN, zooals onder het f^o-portret van ROBERTUS JUNIUS, alsmede C. QUEBOORN, onder het portret van den Admiraal *M. H. Tromp*, naar SIMON DE VLEIGER *pinx.*, hetgeen schoon gesneden is. — Nog vindt men de volgende gravuren van hem vermeld, als: *Eene Geboorte*, naar H. VAN BALEN. — Het *Portret van Koningin Elisabeth*, 1625. — *Idem* van *Koning Karel I.* — *Idem* van *Willem I. Prins van Oranje*, naar VISSCHER. — *Idem* van *Maria*, dochter van *Karel I.*, gemalin van den Prins van Oranje. — *Idem* van *Frederik V.*, *Keurvorst van de Paltz*, — en van *Elisabeth*, dochter van *Jaebus I.*, zijne Gemalin. — *Idem* van *Juliana, Princes van Hessen.* — *Idem* van *Frederik Hendrik, Prins van Nassau*, — en van *Amalia van Solms*, zijne Gemalin. — *Idem* van *Volekerus d'Osterwyck.* — *Idem* van *Constantine de Haen*, in 4°. zeldzaam. — Het is mij gebleken, dat onze QUEBORN, in 1623, te *Utrecht* woonde; namelijk, uit het zeer groote Werk, *L'Académie de l'Epée, etc. par Thibault, Antwerpen*, 1628, waarvoor hij verscheiden gravuren, die fraai zijn, vervaardigd heeft. Daaronder staat, met sierlijke letters: CRISPIAN QUEBORN sculp. *Ultrajectis*. Zie over dit Werk op BOLSWERT. (SCHELTUS A) — Nagler noemt hem QUEBOORN.

QUEECBORNE, of QUEBORN. (CHRISTIAEN VAN DE) *Van Mander* noemt nadrukkelijk een voornaam kunstenaar van dien naam, in het levensbericht van ADRIAEN DE WEERDT, en zegt, dat deze, „in zyne jeugd had geleerd by CHRISTIAEN VAN DEN QUEECBORNE, een goed landschapschilder, wonende by de Beurs, te *Antwerpen*,

en was de vader van Meester DANIEL, schilder van Zyno Excellentie (Prins Maurits), in den *Haghe*." — Dit onderwijs moet, alzoo, omstreeks 1540 plaats gehad hebben, naar aanleiding van hetgeen omtrent den genoemden DE WEERDT staat geboekt. — Naar mijne meening, kan deze CHRISTIAEN de grootvader zijn geweest van den bij ons meer bekenden kunstenaar CHRISPYN VAN QUEBORN. — *Zijn Portret*, bij *Van Mander*, in 8°, pl. Q, Nr. 2, is naar dat van S. FRISIUS sc., in kl.-f^o, met het vers van *Lampsonius*, genomen.

QUEECBORNE, of QUEBORN (DANIEL VAN DE) was de zoon van CHRISTIAEN VAN DE QUEECBORNE, — Zie aldaar. — van *Antwerpen*, die, in de tweede helft der XVI. eeuw, waarschijnlijk, aldaar, werd geboren, en zich wel zóódanig in die school, en welligt ook in *Italië*, moet geoefend hebben, dat zijne bekwaamheden destijds tot de hoogte waren gestegen, dat hij „als schilder van Zyno Excellentie in den *Haghe*," zooals *Van Mander*, in 1604, schreef, wordt vermeld. Dit moet dan bij prins *Maurits* geweest zijn. — Waarschijnlijk, was deze DANIEL de vader van CHRISPYN VAN QUEBORN, die, in 1604, te 's *Hage*, geboren werd. Dat deze naam eenige letters minder bevat, is aan de latere schrijfwijze, en aan de ongelukkige taalzuivering, die zelfs op eigennamen werd toegepast, te wijten, zooals in de 8°-uitgave van *De Jongh*, helaas, met zooveel andere namen het geval is.

QUELLINUS, of QUELLIN, (ARTUS, of ARNOLDUS), *de Oude*, zoon van ERASMUS QUELLIN, *den Oude*, en van *Elisabeth van Uden*, in 1609, te *Antwerpen*, geboren, was de broeder, en niet de neef van ERASMUS *den Jonge*, in welke meening *Inimmerzeel* gedwaald heeft, zullende dit moeten doelen op zijn naamgenoot en leerling, ARTUS QUELLINUS, *de Jonge*. — Hij heeft, waarschijnlijk, de knust bij zijn vader geleerd, en zich later bij zijn landgenoot, FRANÇOIS DUQUESNOY, in *Italië*, verder geoefend. In 1640, is hij, als meester beeldhouwer, in het St. Lucasgild, te *Antwerpen*, ingeschreven, en in dat-zelfde jaar huwde hij met *Marguerite Verdussen*, die, in 1668, zes maanden vóór hem, overleed; beiden zijn in de Franciskaner (Récolletten) kerk begraven. Hij heeft geen kinderen nagelaten, blijkens zijn Testament, dat, met veel andere bijzonderheden, uit oorspronkelijke bewijsstukken ontleend, in den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, te vinden is. — Hierdoor wordt het volgende vers van een zijner tijdgenooten duidelijk, dewijl men algemeen ARTUS *den Jonge* voor zijn zoon hielt. „Op ARTUS QUELLINUS, beroemt *Beeldhouwer*. — QUILLYN teelt kinderen tot siersel van de stad. — Zyn huisvrouw heeft nochtans nooit kinderen gehad: — Zyn 't dan oucelite? neen! Wilt gy haar oorsprong hooren? — De kindren, die hy teelt, zyn meest uit steen gebooren." Zie *Alle de Gedichten van Jan Vos*, 2. druk, *Amsterdam*, 1726, bl. 478. — Zoo er eenig kunstenaar een wereldberoemd monument heeft helpen tot stand brengen, waarmeê zijn roem door de fram verbruid werd, dan is het onzen ARTUS, namelijk, het *Stadhuis*, (thans *Palcis*) te *Amsterdam*. Zie daarover op CAMPEN. (JACOB VAN) — Het is deze raar van beeldhouwwerk, even schilderachtig als met het penseel, die door hem met den beitel, tot den hoogsten trap van vrije en losse uitvoering werd gebracht. Doch helaas! na dien tijd heeftook dit vak even als de schilderkunst, een ander karakter verkregen, en na dien val op nieuw weder eene geheele hervorming ondergaan. De vroegere vraag, waar destijds de bronzen beelden, die dit Gebouw versieren, gegoten waren, heeft zich later bij mij opgelost door de ontdekking der beroemde Klokkengieterij, die toen te *Amsterdam* bestond. — Zie op HEMONY. (FRANS en PIETER) — *Zijn levensgroot Portret* door FERDINAND BOL, als ARTUS PHIDIAS, zooals *Vondel* hem noemde, in 1663 geschilderd, berust op 's *Rijks-Museum*, te *Amsterdam*, en wordt thans,

in den *Catalogus* van 1858, voor zijn Portret, waarvoor ik het reeds vroeger had verklaard, gehouden. — Ook is het door HUBERTUS QUELLINUS *delin. et sculp.* in gr. f. geplaatst vóór het Werk over het *Stadhuis te Amsterdam*, en reeds op JACOB VAN CAMPEN vermeld. Dit is genomen naar dat in *De Bie* voorkomt, *etatis suæ* 53, door zijn broeder ERASMUS *pinx.* R. COLLIN *sc.* 1662. — Nagler noemt, behalve dit, er nog een door N. DE HELT STOCADÉ *pinx.*, dat ook in *De Bie* zou voorkomen, doch hij heeft zich vergist, dewijl dit s. BOSBOOM voorstelt.

QUELLINUS, of QUELLIN, (ARTUS, of ARNOLDUS), *de Jonge*, is geen zoon, zooals Nagler en andere auteurs opgeven, die tevens wegens vele zaken het geslacht QUELLIN betreffende, in dwaling zijn vervallen, welke ik op elk hunner Artikels heb hersteld. De genoemde ARTUS staat bij *Immerzeel* geboekt. Hij was, waarschijnlijk, een neef van zijn naamgenoot en meester ARTUS *den Oude*, en werd, in 1651, als beeldhouwer in het St. Lucasgild, te *Antwerpen*, ingeschreven, waar tevens is bijgevoegd: „Stierf 23 November, 1702.” — Ik voeg er nog bij, dat *zijn Portret*, J. DE DUYST *pinx.* C. LOUWERS *sc.*, in 4°. bij *De Bie* voorkomt.

QUELLINUS, of QUELLIN, (ERASMUS) *de Oude*, is de stamvader van het kunstenaarsgeslacht van dien naam. Ik vond hem wel aangeteekend in het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, als „Ontvangen als meester antycksnyder (Beeldhouwer) in den jare 1607,” doch hij komt er niet als leerling in voor, weshalve ik vermoed, dat hij van *Luik* derwaarts met der woon vertrokken is, en zulks op grond, dewijl hij in 1610, en vervolgens meermalen, als *Consultor* der Luikenaars bij de Waalsche Sodaliteit der H. Maagd werd gekozen. — Zie daarover het *Album der St. Lucasgilde, Antwerpen*, 1855, in 4°, bl. 58. — Hij huwde, te *Antwerpen*, met *Elisabeth van Uden*. Zijne kinderen waren: ERASMUS *de Jonge*, ARTUS *de Oude*, HUYBRECHT en *Cornelia*, die met den beroemden beeldhouwer PEETER VERBRUGGHEN huwde. In den loop van 1641—42, was hij reeds overleden.

QUELLINUS, of QUELLIN, (ERASMUS), *de Jonge*, zoon van ERASMUS QUELLIN, en van *Elisabeth van Uden*, werd, in 1607, te *Antwerpen*, geboren. Hij heeft vele voorbereidende studiën gemaakt, en zich mede in de Letteren geoefend; ook heeft hij den graad van Meester in de Philosophie verkregen, gelijk onder *zijn Portret*, dat bij *De Bie* voorkomt, en bij zijn leven verschenen is, te lezen staat. Waarschijnlijk leerde hij de kunst bij meer dan één meester, want in hetzelfde jaar, dat hij, als meesters-zoon, bij JAN BAPTIST VERHAEGHE werd ontvangen, en in het St. Lucasgild ingeschreven, 1633—34, is hij tevens als schilder aangenomen. Hij huwde, in 1634, met *Catharina de Hemelaer*, uit welk huwelijk nog in datzelfde jaar JAN ERASMUS voortkwam. Het is onbekend, wanneer zijne vrouw overleden is, doch wel, dat hij in 1663 hertrouwde met *Françoise de Fren*. Hij is den 11. November, 1678, overleden. — Bij de meeste auteurs, als ook bij *Immerzeel* wordt opgegeven, dat dit in de Abdij van *Tongerloo* heeft plaats gehad; doch dit is, zonder enig bewijs, zoo maar ter neêr geschreven, en men kan zulks gerust voor onaanneemlijk houden, dewijl door de ijverige nasporingen der Redactie van den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, geen spoor er van in de Archiven dier Abdij, noch in anderen, is ontdekt. — Het is hier de plaats, het volgende feit eenigzins teregt te wijzen. *Houbraken* zegt, dat hij „te *Antwerpen* de Refter of Eetzaal der St. Michiels-heeren geheel beshielderd heeft met historiën uit het Nieuwe Testament, daar men eet en drinkt, (als onder anderen daar Christus aan tafel leidt, en Maria hem de voeten zalft, te zien is.)” Ten eerste zijn het voorstellingen van „*De zeven groote Maaltyden*, die in het Nieuwe Verbond of Testament vermeld worden,” en ten andere zijn „deze tafereelen door zyn zoon

JAN ERASMUS QUELLINUS geschilderd, en niet door den vader," volgens de *Ms.* aantekeningen van den naauwkeurigen *Mols.* Het is alleen door de gravuren van H. CAUSÉ, naar de teekeningen van J. VAN CROES, dat deze in den grooten stijl geschilderde, nu verloren, tafereelen, eenige herinnering hebben nagelaten. — Tevens was hij poëet, blijkens een vers, tot lof van Mr. *Cornelis de Bie*, in diens *Gulden-Cabinet* enz., bl. 19, geplaatst. Het is aardig van vinding, en vloeiend van stijl, en wanneer wij 't vergelijken bij veel dergelijks, er in voorkomende, dan verdient het zijne, zeker, de voorkeur. — In het *Museum*, te *Antwerpen*, zijn vijf stuks schilderijen van hem aanwezig. — De volgende etsen worden door *Nagler* van hem vermeld, als: *Een dans van Bacchanten en Saters* enz., beteekend QUELLINUS fecit, h. 8 dm. 7 str., br. 10 dm. 9 str. Par. *Vijf musiceerende Kinderen*, waarvan er een op een bok zit enz.; niet beteekend, kl. 4°. — *De kleine Jezus*, met een wereldbol, waarop een kruis staat; idem, e. q. h. 5 dm. 3 str., br. 4 dm. 3 str. — *Jezus overhandigt Petrus de sleutels*, naar RUBENS, beteekend en exeud. — *De H. Maagd, met het Kind Jezus*, naar RUBENS; idem, idem, in f°. — *Simson verlaat den Leeuw*, naar RUBENS, in f°. — *Het Kind Jezus staande*, den kop van den slang vermorcende, f°. zoldzaam. — *St. Franciscus en de H. Theresia*, biddende voor de zielen in het Vagevuur; QUELL. et SPYRINX del., in f°. — *St. Nicolaas van Tolentino*, in f°, idem. — Tot de curiositeiten van zijne hand, behoort: „*Les effigies des Souverains, Princes et Ducs de Brabant*, en 55 pièces, y compris le Titre, dessins originaux, par ERASME QUELLIN et J. MEYSSENS, 1653, in 4°." Zie *Catalogue de la rare et nombreuse Collection d'Estampes et de Dessins, etc. de M. Pierre Wouters, Chanoine de St. Gomer, à Lierre, en Brabant etc. Brux.* 1797, in 8°. p. 306, Nr. 6. — Vele zijner werken zijn in prent gebragt, onder anderen, eene groote fraaije gravure, naar een zijner schilderijen, voorstellende *Een Bordeel*, waar alles in eene onordelijke beweging, en op den voorgrond zóó handeloos is voorgesteld, dat men moet vragen, hoe een historieschilder, wiens werken Godshuizen versieren, daartoe zijn penseel heef kunnen leenen, ja, hoe het mogelijk is, om dit nog door de graveerstift algemeen te willen maken. — *Zijn Portret* komt voor in de *De Bie*, door hem delin. r. DE JODE sculp. Dat in *Houbraken* en *Descamps* voorkomt, is er naar genomen.

QUELLINUS, of QUELLIN, (JAN ERASMUS) Zoon van ERASMUS QUELLIN, den *Jonge*, en van *Catharina de Hemclac*, geboren te *Antwerpen*, 1634. Bij den doop heef hij alleen den voornaam ERASMUS, en toen hij gevonden werd, dien van JAN bekomen. Zijn vader heef hem in de kunst onderwezen, en, ofschoon dezo nimmer Italië bezocht had, echter zijn zoon, vóórdat hij nog in het St. Lucasgild te *Antwerpen* was aangenomen, tot voortzetting zijner studiën, derwaarts gezonden. In 1660 keerde hij vandaar terug, en werd toen als meesterszoon, en als schilder ingeschreven. Hij is, in 1662, te *Perck*, bij *Vilvoorde*, in het huwelijk getreden, met *Cornelia Teniers*, dochter van den beroemden DAVID TENIERS, den *Jonge*, want men vindt in de *Poorterboeken*, op 13 October, 1662, aangeteekend, dat de *Binnon-burgemeester* van *Antwerpen* hem verlof verleende, om den eersten nacht bij zijne bruid aldaar te mogen doorbrengen, zonder in het verlies zijner stadsregten te vallen. Uit dit huwelijk zijn elf kinderen gesproten, allen te *Antwerpen* gedoopt; terwijl zijne vrouw, in 1706, in het door haar bewoond wordende huis, in de *Lange Nieuwstraat*, aldaar, overleed. Nopens het doodberigt, door *Immerzeel* gegeven, namelijk, dat „hij te *Mechelen*, in het Gasthuis, waar zijne kinderen hem besteed hadden, den 11. Maart, 1715, is overleden" heef de *Redactie* van den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, alle mogelijke

nasporingen gedaan, om een autentiek bewijs, zooals zij vóór alles in haar Werk heeft bijgebragt, te vinden; doch, te vergeefs, en zij laat zich dienaangaande over *Immerzeel*, op blz. 375, aldus hooren: „Cet auteur qui ne doute de rien, auroit bien du nous donner des preuves de cette assertion nouvelle. — Il est vrai que, s'il avait pris la peine de contrôler tous les faits qu'il avance dans ces trois volumes, son oeuvre aurait été reduite à peu de chose.” Weshalve het geboorte- en sterfjaar door *Immerzeel* gegeven, beiden vervallen. — Onze QUELLIN wordt, en teregt, voor een der laatste schilders gehouden, die den roem der Vlaamsche School gehandhaafd hebben. — In het genoemde *Museum* worden tien stuks schilderijen, van HEM bewaard. — Zie over zijne voornaamste werken, voor de *Eetzaal der St. Michiels-heeren*, te *Antwerpen*, vervaardigd, op ERASMUS zijn vader.

QUELLINUS, of QUELLIN, (HUBERTUS, of HUYBRECHT) is bij *Immerzeel* vermeld; ik voeg er hier bij, dat hij de zoon was van ERASMUS QUELLINUS, den Oude, geboren te *Antwerpen*, 1605. (?) — Men vindt in het St. Lucasgild te *Antwerpen* ingeschreven: „HUBERTUS QUELLINUS, meesterszooone, plaetsnyder. Ontfangen 1666. — Stierf 1688.” — Zijne platen zijn op eene bijzondere wijze geëst, het meest gelijkende naar die van PIETER SOUTMAN, en zorgvuldig met de graveernaald afgewerkt. Hij heeft ook portretten gegraveerd en geteekend, als dat van ARTUS QUELLINUS, den Oude. — Zie aldaar. — *Philips IV*, zittende op zijn troon, met de *Koninklijke Prinsen* enz. H. QUELLINUS, 1665, in gr. f°. — Nog moet ik er bijvoegen, dat hij ook het penseel heeft gehanteerd, of wel, dat hij heeft geteekend; want in de *Kerkelyke Historie* enz. door P. Cornelis Hazart, t'*Antwerpen*, bij M. Cnobbaert 1669, 4 deelen, in f°, zie ik, in de Opdragt van het III. deel, het Portret van *Macarius Simeomo*, *Prelaet in de Abdy van St. Michiel*, te *Antwerpen*, door HUB. QUELLINUS delin. RICHARD COLLIN sculp. 1669, in f°. en dat onder de fraaije portretten van dien tijd moet gerangschikt worden, ja, verreweg het beste is van allen, die in dit geheele Werk voorkomen. — Hij schijnt zich ook te *Amsterdam*, tijdens zijn broeder ARTUS, den Oude, aan het Stadhuis werkzaam was, te hebben opgehouden, hetwelk ik uit het volgende Werk kan afeiden: *Les Figures et Ornaments de la Maison-de-Ville d'Amsterdam, la pluspart en marbre, par ARTUS QUELLIN. Première partie de la Description de la Maison-de-Ville d'Amsterdam, dessinés et gravés par HUBERT QUELLIN, et imprimés dans la maison d'ARTUS QUELLIN, en 1655*, in f°.

QUELLINUS, of QUELLIN (THOMAS en JAN ERASMUS) waren broeders, zegt *Nagler*, zonen van den Jongen ARTUS en beeldhouwers, wier roem tot in het buitenland doordrong. Aanvankelijk werkten zij beiden te *Lubeck*. JAN ging echter later naar *Engeland*, en stierf daar, in de tweede helft der XVII. eeuw, in den ouderdom van 33 jaar. In de *Historical Description of Westminster Abbey, London*, 1826, bl. 182, wordt een Grafmonument van *Thomas Thynne* aangewezen, dat, volgens *Walpole*, werk van JAN is. — Ik vind hem niet in het St. Lucasgild te *Antwerpen* vermeld, maar wel zekeren THOMAS QUELLINUS, beeldhouwer, ontvangen 1707, of in het begin van 1708, stierf 1710, doch wordt niet als meesterszooone opgegeven. Deze heeft van 1694—1701, het prachtige *Altaar in de kerk te Lubeck*, dat op f 24,000 te staan kwam, vervaardigd. Later begaf hij zich naar *Kopenhagen*, waar, even als in veel andere oorden van het Deensche Rijk, verscheiden fraaije werken van zijne hand aanwezig zijn. — Het jaar van zijn dood is niet bekend. — *Fiorillo* meldt, dat er over de familie QUELLINUS een belangrijk herigt te vinden is in de *Bibliotheek der schönen Wissenschaften, u. s. w.*, B. XIX, S. 29.

QUENTIN (BLEVILLE DE) was een glasschilder, die, in de eerste helft der XVI. eeuw, te *Amsterdam*, bloeide. In 1527, heeft hij het schoone *Glasraam*, boven het Hoog-altaar, in de Collegiale kerk, aldaar, geschilderd, volgens het bericht van den Baron De Reiffenberg, *De la Peinture sur Verre*. Zie *Nouvelles Mémoires de l'Académie Royale de Bruxelles*, 1832, zooals Nagler opgeeft.

QUENTO, (NICOLAS) een Luikenaar, die, in 1460, te *Luik* bloeide, en onder de kunstschilders van zijn tijd wordt genoemd. — Geen zijner werken vindt men vermeld. — Zie *le Comte de Beedelievre, Biographie Liégeoise* etc. anno 1460.

QUERTENMONT, (ANDREAS BERNARDUS DE) of, zooals *Heller* en *Weigel* schrijven, QUERTEMONT, is reeds bij *Immerzeel* vermeld. Ik moet er, ten gerieve der Prentliefshebbers, hier eenige regels bijvoegen, namelijk, dat zijne etswerken, met zijne initialen A. en B. aan elkaër gehecht, en dan met eene D. en Q. zonder fecit, in Franseke trekletters, (waardoor de Q. veel van eene 2 verkrijgt) beteekend zijn; hierdoor zoeken vele den naam op het Monogram A. B. D., en vinden daar geene opheldering; ook heb ik bij geen auteur zijn Monogram aangetroffen, zelfs niet eens zijn naam in het Register gevonden bij den nauwkeurigen *Brulliot*. Het genoemde monogram A. B. D. Q. staat onder een Portret van *Dominus Joannes Malderus, Episcopus Antverpiensis*, door HEM, in 1779, geëst, in f^o, naar A. VAN DYCK *pinx.*, en dat in den volsten zin, hoewel schetsachtig, meesterlijk behandeld is, vooral het hoofd van den zwaarlijvigen prelaat, op een stoel gezeten, met een boek in de hand, als zijnde vol karakter en een VAN DYCK waardig. Hiervan bestaan exemplareu, waarbij het teeken *f.* is gevoegd. Zie *Weigel, Kunstlager-Catalog, u. s. w.* Nr. 15783. — Nog heeft hij geëst het Portret van JAN ASSELYN, borststuk, in 4°. — Idem *D. Fred. de Marslaer, Eq. Aur. Toparcha de Parck* etc. P. P. RUBENS *pinx. Ex Collectione P. F. van Vcrgele, Antverp.*, 1777, met zijn monogram, in f^o.

QUESNOY. (FRANÇOIS DU) — Zie bij *Immerzeel* en bij mij op DUQUESNOY. (FRANÇOIS) Ik voeg er bij, dat hij het Portret van den beroemden bouwmeester HENDRIK DE KEYSER, in basrelief, in ivoor heeft vervaardigd. Zie *Catalogus* der rijke Verzameling Antiquiteiten van *Jaques Moyet*, verkocht te *Amsterdam*, in April, 1859, blz. 23, waar tevens nog voorkomt *Eene Heilige Familie*, naar RAPHAEL, dat een uitstekend schoon stuk werk, door HEM vervaardigd, genoemd wordt.

QUESTIERS (CATHARINA) wordt door *Immerzeel*, op gezag van *Vondel*, als kunstenaar genoemd. Hij vermeldt een Titelprent, met haren naam beteekend, waaruit men zou mogen besluiten, dat die door haar was geëst. Ik kan hier den twijfel tot zekerheid brengen, dewijl ik dat hoogst-zeldzame Bockje voor mij heb, zijnde getiteld: *De geheymen Minnaer. Blyspel, gerymd door CATHARINA QUESTIERS; gespeelt op d' Amsterdamsche Schonburg. Gedrukt te Amsterdam, voor Gerrit van Goedsberg; 1655, in 4°.*, zijnde opgedragen aan *Christina, Koningin van Zweden*. Een der hoofdtooneelen, waar *Een Koning, op zyn troon, eene vrouw met haar gevolg voor zich heeft* enz., staat bij den Titel geplaatst. Deze prent is stout en meesterlijk geteekend en geëst; beteekend CATHARINA QUESTIERS *fe.* — Verder komen in het Werk *Van de Koddige Olipodrigo, oft Nieuwe Kermis-kost* enz., *Amsterdam*, 1655, 2 deelen, in 12°. een aantal zeer geestig, stout en luchtig geëste prentjes voor, beteekend C. QUESTIERS. De overige zijn in denzelfden geest, en van dezelfde verdienste, door F. DANCX, en F. D. beteekend. Deze schijnt dus een andere te zijn, dan de reeds vermelde FRANS DANCS, ofschoon ik dien naam voor een-en-denzelfden houd. — *Vondel* noemt haar een tweede *Sappho*. Nog heeft zij berijmd, *Casimier, of de gedempte Hoogmoet; 1656. — De ondankbare*

Fulvius, of de getrouwe Octavia; 1665, en, met *Cornelia van der Veer*, een Werkje, onder den titel van *Lauwerstryt*, in 1665, te *Amsterdam*, in het licht gegeven. Zij werd te *Amsterdam* geboren. — Waarschijnlijk, was *Salomon Davidsz. Questiers*, van *Amsterdam*, haar vader, die als vervaardiger van een Treurspel, *De Grieksche Amadis*, in 1633, te *Amsterdam* gedrukt, en hoogst zeldzaam, bekend staat. — Zij is aldaar den 11. Mei, 1664, in het huwelijk getreden met *Joannes de Hoest*, en heeft ook de boetseerkunst beoefend.

QUIGNARD (...) was welligt een Nederlandseh kunstliefhebber, dewijl hij mij bij geen Auteur is voorgekomen. Op de Verkoop, in 1846, te *Leeuwarden*, gehouden, van *Vegelin van Claerbergen*, was, onder Nr. 84: *Een doode Spreeuw, op eene tafel liggende*, natuurlijk voorgesteld, door HEM geschilderd. Meer is mij van hem nog niet gebleken. Indien de schilderij eenige menschlijke figuur voorstelde, zoo zou ik denken aan eene vergissing in den *Catalogus*, dewijl het dan welligt QUINCKHARD zou moeten zijn. Naar de rangschikking in den *Catalogus* te oordeelen, zou QUIGNARD tot de oudere school behooren.

QUINAU, (...) een onvermeld teekenaar en graveur, die, in het begin der XVIII. eeuw, waarschijnlijk, te *Amsterdam* werkzaam was, zooals blijkt uit den Titel in 4°. van het Werk: *Het groot Fransch en Nederduitsch Woordenboek; te Amsterdam, by François Halma*, 1708, QUINAU inv. et fec.. Welligt bestaat er beter werk van hem. — Of hij een Nederlander is geweest, weet ik niet; ik geef hem intusseken hier eene plaats, totdat betere beseheden dit zullen toelichten.

QUINCART, (I.) een onvermeld kunstenaar, die, in het midden der XVII. eeuw, waarschijnlijk, in *België* bloeide. Onder de door CORNELIS MEYSSENS gegraveerde, portretten, in 4°., bezit ik er een van *Ernestus Wilhelmus, Comes de Benthem, Teekelenburg* etc. naar I. QUINCART pinxit. — Dewijl deze Graaf in 1623 geboren en in 1693 overleden is, kan het geen werk van den bekenden J. M. QUINCKHARD zijn.

QUINCKHARD, (JAN MAURITS) en niet QUINKHARD, gelijk bij de meeste Auteurs als ook bij *Immerzeel* staat geboekt. Ik heb dien naam aldus duidelijk, en wel op eene bijzonder vreemde wijze te lezen gekregen: namelijk, op een Portret door hem geschilderd, heeft de persoon een open brief in de hand, waarop hetgeen hier volgt geschreven staat: „Myn Heer, Datet UE. niet onaangenaam soude zyn, het vervaardigde portret met lyst daarom in een pakkist toe te sende; twyffe niet of het zal mevrou UEd. beminde behagen met de weêrgâ in orde gepaard te zien, wenshende de zelve lange jaare met genoegen te moge aanschouwen, zal blyven met seer veel achting myn Heer. — Uwes dienaar J. M. QUINCKHARD Pictor. *Amsterdam*, den 6 Mey 1737.” — Hij is tot zijn tachtigste jaar werkzaam geweest, zooals *Immerzeel* ook heeft vermeld, en ik verwijs dienaangaande naar het Portret van *Ds. Rutgerus Perizonius*, door hem geschilderd, toen hij 75, en naar dat van *Ds. Th. van Schelluynen*, toen hij 81 jaren oud was, zijnde het eerste door J. HOUBRAKEN, en het laatste door R. VINKELES sculp. in gr. f^o. — De eerste ets, op zijn zoon JULIUS vermeld, wordt door sommigen voor werk van JAN MAURITS gehouden. In het Fundatiehuis van Renswoude, te *Utrecht*, berust een zeer groot Regentenstuk, waarop de Regenten gezamenlijk aan den disch gezeten, in vol genot en met opgeruimden zin, zeer vrolijk tafelen. Een maaltijd van dien aard, — gelijk wij er echter veel van vroegere dagteekening aanschouwen, is een vreemd gezicht, — wanneer ze allen, zoo als hier, met alonge paruiken gedekt zijn, die gedurende den maaltijd veel van hunne deftigheid hebben verloren, dewijl ze scheef en gedraaid op de hoofden staan. Het geheel is uitmuntend gepenseeld, in alle onderdeelen, doch het heeft niets behaaglijks en kan ook niet dienen, om aan het penseel van QUINCKHARD meerdere waarde

bij to zetten, dan hij door kleine en enkele afbeeldingen verworven heeft. — Onder de verschillende Portretten, die van hem uitgaan, munt vooral uit dat door P. TANJE, in 1741, zoo nitmuntend gesneden. Trouwens, het was, als het ware, eene vereeuwiging voor beiden, want QUINCKHARD zit voor den ezel, waarop TANJE, op een doek geschilderd staat, en dit geheel is eene volkomen schilderij. — Nog bezit ik zijne Afbeelding, levensgroot, in crayon geteekend, met een muts op, zooals die bij *Van Gool* voorkomt; en, eene zeer zeldzame, door zijn zoon JULIUS geëst. — Zie aldaar. — In de Verzameling van *Van der Marek*, te *Leyden*, was zijn *Portret*, schilderende voorgesteld, met een fluweelen muts op, door HEM-zelven geschilderd. Hiernaar is, in denzelfden trant, eene gravure in gr. f°. vervaardigd, vóór allen naam, zeer zeldzaam, doch zonder parnik, en met een fluweelen muts op. Het schijnt mij toe, dat het Portret, hetgeen bij hem op den ezel staat, dat van den Erfstadhouder *Prins Willem IV.* moet voorstellen. Volgens sommigen, zou het gegraveerd zijn door ISACK LEDEBOER, af te leiden naar de overeenkomst der graveerwijze van het Portret van *Jacob Bannage*, door HEM sculp., voor het *Vervolg op Flavius Josephus* enz., *Amsterdam*, 1726, dat in het I. Deel voorkomt.

QUINCKHARD. (JULIUS) Bij het bericht van *Immerzeel* vermeld ik hier een paar etsen, door hem vervaardigd, als: *Een Man, met een driekanten hoed op, sprekende tot eene vrouw, die voor hem zit*; in 4°. — *Een Vrouwtje, dat met haring te koop zit, en er een in haar hand vertoont*, naar G. METZU, door HEM geëst, in 1757, in 4°. — Nog bezit ik het *Portret* van zijn vader JAN MAURITS, — driemaal, min of meer afgewerkt — op een stoel gezeten, bezig met een lange pijp te willen aansteken op het vuur, in een komfoor, hetwelk hij in zijn linkerhand heeft; ter zijde staat een ezel, waarop een Portret, met een punthoed op; zijnde dat van HENDRIK POTHOVEN, — waarvan ik de levensgroote kop, door QUINCKHARD geschilderd, bezit; — JULIUS QUINCKHARD fecit. 1756. — De afbeelding van een *Hollandsch Meisje*, enz., in 4°.

QUINETUS, (AEQIDIVS) een teekenaar en schilder, die in de *Nederlanden* gebloeid moet hebben, zegt *Nagler*. — PH. GALLE graveerde, in 1572, naar HEM *De vier Jaargetijden*, met Latijnsche opschriften, die met den vollen en den verkorten naam beteekend zijn. — *Nagler* zegt verder, dat hij welligt dezelfde persoon kan wezen als de Fransche kunsthandelaar QUINET.

QUINTIN, of QUINTIUS. (JAN) *Guicciardin*, in zijne *Beschryving der Nederlanden, Arnhem*, 1617, bl. 125, eene opsomming doende van Oud-Nederlandsche kunstschilders, en tot die van zijn tijd gekomen zijnde, zoo noemt hij „JAN QUINTIN, des voorverhaelden QUINTINS VAN LEUVEN zoon.“ Wanneer nu de genoemde auteur, gelijk velen meenen, eene fout heeft begaan, door, in plaats van QUINTYN MATSYS, QUINTYN VAN LEUVEN te noemen, dan is deze JAN ook de zoon van den Antwerpschen QUINTYN MATSYS, en alzo JAN MATSYS. — Zie aldaar, en vooral op LEUVEN. (QUINTYN VAN) — Ik vind mij, voor als nog, niet genoopt, mijn gevoelen over dezen, en over andere personen van dien naam, in te trekken.

QUINTO (NICOLAAS) wordt vermeld in de *Splendeur de l'art en Belgique*, p. 404, als een kunstenaar, die na de gebroeders VAN EYCK, in *België*, bloeide, en van wien, tot nog toe, alleen de naam tot ons gekomen is.

QUINTYN VAN LEUVEN. Zie op LEUVEN. (QUINTYN VAN)

QUISPEL (MATTHYS) is bij *Immerzeel* vermeld. — Op de meeste Tentoonstellingen heeft hij van zijn werk geleverd; het laatst op die, in 1852, te *Amsterdam*: *Een Bergachtig landschap met vee*. Hij is in zijne bestendige woonplaats, *Dordrecht*, den 17. Januarij, 1858, nalatende een zoon en eene dochter, overleden.

QUITER. (M. D.) Deze heeft vele portretten van aanzienlijke personen, vooral in *Friesland*, geschilderd, als dat van *Joan Willem Friso*, Prins van Oranje, waarvan eene fraaije gravure, door J. HOUBRAKEN, uitgaat, naar de teekening van H. POTHOVEN, in f°. Heeft hij hem als Prins van Oranje geschilderd, dan is het na 1702 geweest, toen hij, op zijn vijftiende jaar, dat Prinsdom erfde. — Deze QUITER was, waarschijnlijk, verwant aan het kunstenaarsgeslacht van dien naam, dat uit *Oostfriesland* voortkomstig is.

R.

RADEMAKER (ABRAHAM) is bij *Immerzeel* vermeld, die zijne geboorte, in 1675, te *Amsterdam*, en zijn overlijden, in 1725, te *Haarlem*, opgeeft. Ik moet er eene teregtwijzing bijvoegen, namelijk, dat onder zijne *Afbeelding*, borststuk, in 8°, duidelijk staat te lezen: ABRAHAM RADEMAKER, vermaard landschap-teekenaar en schilder in waterverf. Geb. te Amsterdam A°. 1675, overl. te Haarlem 1735. $\frac{1}{12}$ m d. J. H. JELGERSMA ad cadav. delineavit. Hij is voorgesteld met eene kamerjapon aan, en een punthoed op het hoofd. — Bij *Van Gool* vindt men ook het jaar 1725, als den tijd van zijn overlijden, geboekt, doch dáár is het blijkbaar eene fout, dewijl die auteur eene bladzijde vroeger zegt: „In 't jaar 1730 toog hy metter woon naar *Haerlem*, en rakte daer in het Sebilders-gilde, op den 5. van Louwmaant des jaers 1732” enz. en verder „dat hy des jaers 1725 den geest gaf, in den ouderdom van 60 jaren.” — Zijn Werk, *Nederlandsche en Kleef-sche Oudheden*, in 1727, in zes 4o.-deelen, uitgegeven, à f 20, bij *Willem Barents*, en in 1754, bij *Isaac Tirion*, is dat, met de beschrijving door *Matthaeus Brouerius van Nidek* en *Isaac Le Long* bewerkt; doch de platen waren reeds vroeger in twee 4o.-deelen, als Prentwerk, door RADEMAKER-zelfen uitgegeven, zonder tekst; later, in 1725, zijn er alleen eenige regelen, de voorstelling betreffende, in het Nederduitsch, Fransch en Engelsch onder gedrukt. Nog bezit ik eene idem uitgave, zonder tekst, met twee prentjes op één blad, in 4°, en, eindelijk, de laatste uitgave in 8 deelen, in 8°, met de vermeerdering van tekst en afbeeldingen door *J. H. Reisig*, in 1802, bij *Craijenschot*, te *Amsterdam*, uitgegeven. — De tweede druk der *Kronyk van Alkmaar*, door *C. vander Woude* enz., 's *Hage*, by *Johannes Cros*, 1746, in 4o., is met *Een-en-twintig gezigten*, door RADEMAKER geteekend, versierd. — Verder gaat nog van HEM uit: *Hollands Tempel verheerlykt*, vertoont in dertig gezigten, in f°. — *Spiegel van Amsterdams Zomervreugd*, op de Dorpen Amstelveen, Slooten en den Overtoom, vertoont in fraaye gezigten, in f°. — *Rhynlands fraaiste Gezigten*, 100 bladen, *Amsterdam*, 1731. — *Hollands Arcadia*, 100 bladen, *Amsterdam*, 1731. — Op denzelfden naam, vond ik bij *Abcoude*, *Naamregister van Boeken* enz. *Leiden*, 1754, in 8o., bl. 144, een Boekwerk vermeld, getiteld *Bouwkundige Rekeningen*, in 8o., doch ik weet niet zeker, of dit van onzen kunstenaar is.

RADIGUES, (ANTON) een zeer bekwaam Fransch kunstgraveur, die in *Holland* werkzaam is geweest. Een gezigt op *Zaandam*, uit de *Zaan na den Dam* te zien, naar DE BEYER, is te *Amsterdam*, bij *P. Fouquet Junior*, in gr.-f°. uitgegeven, alsmede *Het Dorp Deyl*, door HEM, naar DENZELFEN, in 4o. oblong. — Hij is later naar *Engeland* vertrokken, en in 1765 tot Professor aan de Graveerschool der Kon. Academie te *St. Petersburg* aangesteld.

RADIN SALEH. Deze aanzienlijke Javaan is reeds, naar verdienste, bij *Immerzeel* vermeld, die zijn verblijf te *Dresden*, tot verdere voortzetting zijner studiën, in 1841 nog heeft te boek gesteld. Ik laat er op volgen, dat hij, in

1845, van zijne veelvuldige studie-reizen te 's Gravenhage is teruggekomen, en toen door Z. M. den Koning tot *Ridder der Orde van de Eikenkroon* werd benoemd. Kort daarna is hij weder naar *Parijs* vertrokken, om HORACE VERNET, op zijn togt naar het Fransch-Algiersche leger, te vergezellen, en zijne studiën aldaar glansrijk voort te zetten.

RAETHI, (IGNATIUS) schilder van *Antwerpen*, in 1626 geboren, werd, op zijn 18. jaar, in de Orde der Jezuiten opgenomen. Later deed hij vele reizen, en schilderde, voor de kerken zijner Orde, eene menigte tafereelen, als in de *Noviciatda*, te *Madrid*, 36 *Voorvallen*, uit het leven van *Ignatius Loyola* genomen. — Gelukkiger echter was hij in het portretschilderen, en men bewondert dat van *Pater Eusebius Nierenberg*. — Als proeve zijner gave voor zamenstellingen noemt men den *Titel* voor het Werk van *Jose. de Valles*, *Primer instituto de la Cartuxa*, door R. CUOEWET (?) *sculp.* Hij heeft zich lang in *Spanje* en eenige jaren in *Duitschland* opgebouwd, als, omstreeks 1652, te *Bamberg*, waar, in de *St. Gangolf-kerk*, eene *Kruisiging* van hem is te zien. Eerst in 1662, zou hij naar zijn vaderland teruggekeerd, en in 1666, te *Antwerpen*, overleden zijn. Zie *Nagler*.

RAEVEN, RAVEN, of RABEN, (SERVATIUS) een Nederlandsch graveur, die in het begin der XVII. eeuw bloeide, doch van wien echter niets anders bekend is, dan eenige zijner werkon, namelijk, *De twaalf Romeinsche Keizers*, naar JOAN. STRADANUS, te paard gezeten, waarvóór een *Titel*, voorstellende *De Triumf van Caesar*. Nog komt, onder denzelfden beteekenden naam, bovenvermeld, voor: de *Madona della Sedia (Seggiola)*, naar RAPHAEL, SERVATIUS RAEVEN sc., in fo.

RAGUENEAU, (A.) een portretsbilder, die, omstreeks 1650, met goed gevolg, te 's Hage, arbeidde. Een Portret van Prins *Willem Hendrik van Oranje* is, door J. C. PHILIPS, naar zijne schilderij gegraveerd. Zie *Nagler*.

RAHMS (EBERHARD CORNELIS) werd den 14 September, 1823, te *Rotterdam*, geboren. Uit belangstelling en tevens tot leerzaam voorbeeld, moet ik hier eenige regels aan dezen kunstbeoefenaar wijden, die, door natuurlijke neiging en met voorbeeldigen ijver, de weinige uren, hem door zijn beroep slechts toegestaan, zich, tot uitspanning met de kunst verpoost. Deze neiging en de wensch, om in een of ander kunstvak te mogen worden opgeleid, werd in zijne jeugd door zijn vader bestreden, die bom in het ouderlijk bedrijf (de Broodbakkerij) wilde doen opvolgen, en hem maar zelden toestond, om de lessen in het Schilderkuudig Genootschap: *Hierdoor tot Hooger*, en *Arti Sacrum*, waarbij hij in onderscheiden klassen herhaaldelijk den prijs behaalde, waar te nemen. Verder oefende hij zich naar de natuur, en naar goede voorbeelden, en genoot later eenigen tijd onderwijs van den Heer J. H. VAN DE LAAR. Het schilderen met olieerw bleef niet onbeproefd, en mogt aanvankelijk de goedkeuring van kenners wegdragen, doch de tijd tot voortzetting zijner studiën werd, door het overlijden zijns vaders, veel beperkter, dewijl hij verplicht was, de zaak voor zijne moeder voort te zetten. Slechts eenigo jaren daarna, kwam ook deze te overlijden, en toen huwde hij, in 1850, met Meisvrouw *Johanna Maria Cornelia Buys*, van *Oudewater*, en vestigde zich, in 1854, in die stad. Te midden van zijn bedrijvig leven, ondernam hij 't, om de groote schilderij van D. STOOR, *Het Beley en de Moord van Oudewater*, die ten Stadhuize aldaar berust, op eene verkleinde schaal, af te teekenen, en bragt haar, in 1859, in Lithographie over. Dit vond zooveel bijval, dat de Heer RAHMS het genoegen mogt smaken, dat 160 intekenaars zich gretig botoonden, om dit historisch feit in afbeelding te bezitten. De prent is getrouw en met groote zorg, in tint-druk, ten genooge volvoerd; h. 40, br. 68 dm. Nedl., zonder de marge, en zoo zijn ook al de volgende etsen gemeten. — De etskunst, het werk zijner voorliefde, haarde hem onover-

komelijke bezwaren, vooral, omdat hij, in de stad zijner inwoning, van alle hulp en raad, om daarin te slagen, verstoken was. Door eigen studie, en het lezen van Boeken, daarover handelende, is hij echter zoover gekomen, dat hij aanvankelijk de volgende prentjes geëit heeft, als: *De Ingang eener Buitenplaats*: „*Nooit-gedacht*,” en, de weërgaë, *Idem van het Paradijs*; beteekend, RAHMS, 1860, h. 90, br. 78 str. Ned.; de 1. en 3. staat niet beteekend. — *Een Studieblad*, eene moeder, met een kind op haren schoot; h. en br. idem. — *Een Kinderhoofd*, van voor te zien; 2. staat, niet beteekend; h. en br. idem. — Vier stuks, h. 123, br. 153 str., als: *De gewezen Waardpoort, te Oudewater*, E. C. R. 1859. — *De Gevangen-toren en Romeinsche Brug*, te *Ibid.*; de 5. en 6. staat beteekend E. C. R. f. 1860. — *De Gasthuissteeg*; de 5. en 6. staat beteekend; *Idem.* — *Een groep zwaar Boomgewas*, bij eene beek, waarin een eend, met hare jongen; in het doorzigt, op den tweeden grond, gaan een boer en boerin; h. 62, br. 184 str.; de 1., 3. en 4. staat niet beteekend. — *Een Alchimist in zijn Laboratorium*, zittende, met een papier in zijne handen, te lezen, naar J. H. VAN DE LAAR; 1., 2. en 3. staat niet beteekend; h. 64, br. 150 str., — en, eindelijk, heeft hij eene groote plaat ondernomen en voleindigd, voorstellende *Een groep opgaande Boomen*; op den middengrond, een tolhek en tolgaarderswoning; links, op den voorgrond, een vlonder, waarover eene boerin, van het melken, komt; regts, een schuurtje, bij water, waarin eene vrouw spoelt, enz. h. 312, br. 275 str.; de 4. staat beteekend E. C. RAHMS *inv. et fecit* 1860. — Inderdaad, men moet zijne pogingen huldigen, om, in zulk een kort tijdsbestek, zooveel goeds, in dit moeilijk vak der kunst, te voorschijn te brengen, zoo als het genoemde prentje, *De Gevangen-toren*, en *De Alchimist*, met regt, bewijzen, terwijl het verder aangeen twijfel onderhevig is, of hij zal — overtuigd als hij is van zijne nog zeer onvolkomen geleverde proeven — aan alles, wat tot verdere volkomenheid vereischt wordt, door den tijd, zeker beantwoorden. De laatstgemelde groote prent, waarin reeds eenige partijen in hoogerem graad, bewerkt zijn, zag ik, met genoegen, op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1860, onder de Graveerwerken eene plaats bekleeden. — De Heer RAHMS bezit eene niet onbelangrijke Verzameling, zoo van historische als van andere prenten, en tevens veel boeken, vooral de Geschiedenis der Kunst betreffende. — Hij heeft de proef der etskunst ook in het groot gewaagd, en *zich-zelf afgebeeld*, ter zijde, zittende voor eene tafel, waarop portefeuilles en etsgerceedsehap; in de regterhand een afdruk van den genoemden *Gevangen-toren*; in den achtergrond, een console, waarop een beeldje, en een palet, aan een spijker hangende; b. 240, br. 194 str.; de 8. staat beteekend E. C. R. 1860; de 10. staat idem E. C. RAHMS *del. et fecit* 1860. Dit portret, met al de gemelde etsen, is mij voor mijn *Atlas* ten geschenke gezonden.

RAM (JAN DE) is, als een zeer bekwaam graveur, door *Immerzeel* en andere auteurs vermeld, die omstreeks 1680 werd geboren, en dat hij het eerste onderrigt bij ROMEYN DE HOOHE heeft genoten enz. Ik heb echter de volgende aanmerking hierbij te voegen. Hoe kan hij omtrent dien tijd geboren zijn? dewijl in de *Beschryving van Delft*, door *Bleyswyck*, aldaar, in 1667 uitgegeven, platen voorkomen, door hem vervaardigd, en met die van CONRAED DECKER dit Werk versierende, welke laatste toen klaarblijkelijk zijn meester was. Mogt het evenwel ROMEYN DE HOOHE geweest zijn, dan is die ook vroeger geboren, want genoemde DECKER heeft bij hem het eerste onderrigt genoten. Dientengevolge moet de geboortetijd van DE RAM, ten minste, naar mijne meening, twintig jaren vroeger gesteld worden. — Hij heeft ook in mezzo-tinto gegraveerd, waarvan voorkomt het Portret van *Christiaan V., Koning van Denemarken.* — Eene gravure, *Het*

Avondmaal des Heeren, naar L. LOMBARDUS, met de opdracht aan H. A. Perenoto, Johan de Ram excud., in gr.-f^o, wordt door Nagler op dit Artikel genoemd. Maar, moet ik vragen, is die uitgever niet van veel vroeger tijd?

RAMLO. (L.) Van dezen bekwamen kunstenaar bezit ik eene teekening, *Een Landschap, met vervallen gebouwen*. Naar de stoffagio, die er in voorkomt, to oordeelen, zou ik baar voor Nederlandsche kunst kunnen aanzien, behoudens of welligt later mogt blijken, dat zulks het geval niet zou zijn, ofschoon ik tot beden nog bij geen, mij bekend auteur, hem heb vermeld gevonden.

RASIERES (ROMBOUT DE) was, in 1599, graveur in zegels en munten te *Antwerpen*. Zie *Messenger des Sciences etc. Gand*, 1858, p. 338.

RAUWAERT, of RAVAERT (JACOB) vindt men bij *Van Mander*, in het leven van MARTEN HEEMSKERK, als diens discipel, die bij hem inwoonde, vermeld. Hij schijnt een vermogend kunstliefhebber, te *Amsterdam*, te zijn geweest, voor wien HEEMSKERK een schoon tafereel, *De vier Uiteinden des menschen* heeft geschilderd, „doo aan HEM daarvoor een goed deel dubbele gouden ducaten telde, tot zoo lango deze zeide: *Het is genoeg*.” — Tijdens het beleg van *Haarlem*, in 1572, had HEEMSKERK zijn intrek bij RAUWAERT genomen. — Dat deze de kunst beoefend heeft, is zeker, want hij bezat zulke bekwaamheden, zegt *Van Mander*, dat HEEMSKERK hem, reeds als discipel, enkelogedeelten in zijne voornaamste werken deed schilderen.

RAVEN (WILLEM) was een bekwaam portretschilder, die door *Gerard Hoet* als zoodanig wordt opgegeven, en bij *Van Gool* vermeld bad moeten zijn. Hij bloeide dus in het midden der XVIII. eeuw.

RAVENZWAAY. (A. VAN) Zie op RAVENZWAAY. (JOHANNES VAN)

RAVENZWAAY, GYSB.ZOON (JOHANNES VAN) en niet RAVENSWAAY, zoo als zulks ook verkeerdelijk voor dieus oom, JAN VAN RAVENZWAAY, staat geboekt. — Deze verdienstlijke landschapschilder, heeft, sedert *Immerzeel's* schrijven, zijne kunst met goed gevolg voortgezet. Een langere studietijd lag in zijne bestemming niet opgesloten. Op het onverwachts meldden ons de openbare berigten: „Heden werd mijn moederhart op het treffendst gewond, door de onverwachte tijding, dat mijn éénige zoon, JOHANNES VAN RAVENZWAAY, *Gysbertszoon*, kunstschilder, te *Hilversum*, op den 3. December, 1849, te *Boppard*, bij *Mariënburg*, werwaarts hij zich met zijno *Zuster*, tot herstel van beider gezondheid, onlangs had begeven, aan de gevolgen eener maagkwaal, in den ouderdom van negen-en-dertig jaren, is overleden enz. *Hilversum*, den 6. December, 1849. *C. Hogenkamp, Wed. G. van Ravenzwaay*. Eenige kennisgeving.” — Het schijnt mij toe, dat eene der dochters de kunst beoefent, want op de Tentoonstelling, in 1848, te *Utrecht*, gehouden, was, onder Nr. 213 van den *Catalogus: Een Bloemstuk, door Mevrouw A. van Ravenzwaay*, te *Hilversum*, dat met genoegzame bescheuwd werd.

RAVESTEYN, (... VAN) een vermaard kunstebilder, wiens werken, bij mijn weten, weinig bekend zijn en die, waarschijnlijk, aan den beroemden JOHANNES VAN RAVESTEYN was verwant. Het eenigste berigt, wat wij nopens hem bezitten, vindt men bij *Van Gool*, in het leven van NICOLAAS VAN RAVESTEYN, die, in 1661, te *Bommel* werd geboren, ingelascht. Hij zegt aldaar II, bl. 445: „Daar is, in vroeger jaren, noch een kunstenaar van denzelfden naam aan 't *Weenerhof* geweest, die, door zyn verbeven kunstvermogen, veel eer en voordeel genoot van den Keizer, die toenmaals den Scepter in 't *Duitsche Ryk* zwaaide, wiens nalatenschap noch aan de voorouders van onzen RAVESTEYN ten erfdeel is te beurt gevallen, soo dat dit geslacht uitgemunt heeft in 't voortbrengen van beroemde schilderhelden.” — Dewijl *Van Gool* een geboreu Hagenaar was, zoo

kan dit berigt met vertrouwen worden aangenomen, daar hij met de familie omgang heeft kunnen hebben, en langs dien weg deze bijzonderheden voor de vergetelheid heeft bewaard. Ik moet er echter bij doen opmerken, dat *Van Gool* de naamspelling zeer heeft verward, door nu eens RAVESTEYN, en dan weder VAN RAVESTEYN te schrijven, daar het altijd VAN moet zijn. Zie slechts het berigt over NICOLAAS RAVESTEYN, blz. 445 van het II. deel, waar hij al dadelijk noemt: „HENDRIK VAN RAVESTEYN, vader van onzen NICOLAAS” enz. — Verder is mij gebleken, dat al de bekende kunstenaars van dien naam als VAN RAVESTEYN moeten worden geschreven.

RAVESTEYN. (ANTONIE VAN) „Of deze een broeder of neef van JOHANNES VAN RAVESTEYN was, is even onzeker en onbekend, als de plaats en het jaar zyner geboorte, en te meer, dewyl er, nergens buiten hier (*'s Hage*) ter plaatse, eenig gewag van hem gemaakt wordt. Echter blykt het ter Confreriekamer — waarvan hy, in 1656, een der mede-oprigters was, en in 1657 als „stillevens-schilder” werd ingeschreven — dezelve *Stillevens* geschilderd heeft, als een *Vanitas*, of *Doodshoofd*, met een *Sandlooper* etc., alsmede een *Pekelkoring*, met een *Kan* en verder *bywerk*, welke twee stukken aldaar van hem A°. 1657 en 1662 bekend geweest zyn; doch na 't laatst gemelde jaar niet meerder voorkomende, noch van hem gemeld staande, en in de Regering der Confrerie niet geweest zynde, is 't onbcwust waar, en wanneer dezelve is overleden. Uit *Pieter Terwesten, Ms.*

RAVESTEYN, (ARNOLDUS VAN) ook wel onder den naam van AREND bekend. Zijn sterftijd wordt door *Van Gool* en anderen, zelfs door *Immerzeel*, op 1676 gebragt, doch dit is eene vergissing, dewijl ik hem nog als Hoofdman ter *Kamer der Confrerie*, te *'s Gravenhage*, den 25. October, 1680, vond vermeld; daar er evenwel na dien tijd niets meer van hem voorkomt, zoo is hij, denkelyk, in 1681, of 1682 overleden. — Hij schijnt bevriend te zijn geweest met den vermaarden dichter *Westerbaen*, die het Huis *Ockenburg*, bij *Loosduinen*, zijne verblyfsplaats, heeft bezongen, en eene afbeelding van dat Huis er voor geplaatst, door VAN RAVESTEYN vervaardigd, zooals blijkt uit het daarbij gevoegde vers voor de Tweede uitgave; deze is door SAVERY, en die voor de Eerste uitgave, door MATHAM gesneden, hetwelk *Westerbaen* te-regt-wijst, dewijl de kopij ook op den naam van den laatste stond: „Het was een ARENTS pen, een RAVESTEYNS penseel, — Niet daar hy meê bemaalt den doek of het pannel, — Maar met gesmolten swert van d' Indiaansche iut — Bracht op een wit papier de schets van deze print.” — Ik wil er hier nog bijvoegen, dat het geheele geslacht van de 's Gravenhaagsche *Van Ravesteyn's*, bij den dood van den *Procureur Van Ravesteyn*, in 1720, is uitgestorven, en dat in diens nagelaten boedel (zijnde de schilderijen toen op de Haagsche Schilderkamer verkocht) verscheiden stukken van onzen ARNOLDUS zijn gevonden, als: „*Een Vaendrager van het blaauwe Vaendel*, dat in alle deelen overkünstig behandeld was, hetwelk, met nog cenige andere, ook heerlyk geschilderd, kocht de Prins van *Hessen Philipsthal*, en plaatste die op zyn lusthuis, buiten den *Haag*, op de *Scheveningsche* weg, daar dezelve mogelyk nog te vinden zyn”, zegt *Van Gool*, die, in 1750, het aangehaalde schreef. Zie I. deel, blz. 31.

RAVESTEYN (HENDRIK VAN) behoort als een kunstschilder van *Bommel* te worden vermeld, die, omstreeks 1661, zijn bedrijfuitoefende, want in dat jaar werd zijn zoon NICOLAAS VAN RAVESTEYN aldaar geboren. *Van Gool* zegt, dat hij „in zyn leven een fraai schilder was, die de kunst in zyne geboortestad met voordeel geoefend heeft, maar door een vroegtydigen dood verbindert werd, dezelve ten top te voeren.” — Van zijn

gemaakt, doch ik vond twee aan hem toegekende werken in den *Catalogus van Hoet*, I, bl. 27 en 254, en in het *Register*, beiden op HENDRIK RAVESTEYN vermeld, ofschoon op bl. 254 HERMAN RAVESTEYN staat opgegeven, hetwelk ik voor een schrijffont mag houden, anders zou er nóg een kunstenaar van dien naam, doch slechts door ééne bekende schilderij, moeten geboekt worden. Het eene stuk is *De Geboorte van Christus*, van RAVESTEYN, en het andere, *Een Stilleven*, van HERMAN RAVESTEYN, uitvoerig geschilderd, h. 2 vt. 6 dm., br. 2 vt. 6 dm., dat met f 25,75 werd hetaald, hetgeen een goede prijs mag genoemd worden, dewijl het daarop volgende nummer van den *Catalogus*, *Een Maria en Joseph*, door FERDINANDUS BOL, h. 3 vt. 6 dm., br. 3 vt., slechts f 3. kon opbrengen. Dit geschiedde te *Dordrecht*, in 1720, op de Verkoopng van wijlen *Johan van der Hulk*, Burgemeester, aldaar.

RAVESTEYN. (HERMAN VAN) Zie op RAVESTEYN. (HENDRIK VAN)

RAVESTEYN, (JOHANNES VAN) en niet VAN RAVESTEIN, zooals *Immerzeel* deze Haagsche kunstenaars, ter onderscheiding van die van *Bommel*, gelieft te noemen. Zijne geboorte wordt door genoemden auteur op 1572 gesteld, zonder dat hij meldt, waarom hij het jaar 1580, door *Van Gool* en andere vreemde auteurs geboekt, verwerpt. Eveneens stelt hij zijn overlijden op 1657, hetwelk ook *Dryan-Stanley* van hem heeft overgenomen. Ik moet het verschil der geboortejaren thans laten rusten, maar dat van zijn overlijden mag ik met grond betwijfelen, omdat ik een Portret van *Jacob Cats* (zittende, in een leuningstoel, aan eene tafel, waarop eenige boeken en een kop van *Seneca*; hij houdt in de linker hand het groote Staatszegel, en in de regter een open brief, waarop een adres aan *Cats*) in orde heb gebracht, waar, op een poot van den stoel, met sierlijke letters, te lezen staat J. V. RAVESTEYN f. 1660. Klaarblijkelijk is dit stuk door hem, in zeer hoogen ouderdom, geschilderd. — De genoemde schilderij is in 't levensgroot, en hernst op het adelijk Kasteel *Zuylen*, te *Zuylen*. Ik heb, in klein formaat, eene nauwkeurige kopij daarnaar geschilderd, om het ware afbeeldsel van den geliefden Nederlander te hezitten. — Ik moet hier, om der geschiedenis wil, nog hijvoegen, dat er eene gelijke afbeelding werd hewaard bij wijlen den Baron *Van Wassenaar van Katwijk*, te *Arnhem*, doch ik heb die niet gezien, om te kunnen oordeelen, of zij eene kopij is, of welligt mede door onzen VAN RAVESTEYN kan zijn geschilderd, terwijl het wel denkelyk is, dat velen, door denzelfden schilder, eene afbeelding van dien beroemden man verlangd hebben. Of nu een dezer twee Portretten datgene is, wat de eigendom was van Jonkvrouw *J. M. Barones Mahony*, eene afstameling van eene der dochters van *Cats*, te *Zwolle*, in het begin dezer eeuw, overleden, blijft eene vraag. Zie *Chalmot*, *Biographisch Woordenboek* enz., op *Cats*. Naar dit Portret is dat voor *Cats' Werken*, in 12°., door *Feith* uitgegeven, genomen. — Het opgegeven sterfjaar, 1657, en het jaartal 1660, op het portret van *Cats*, is te ongerijmd, om er in te herusten. Het Werk, *Opgave der Schilderijzen, hangende op het Raadhuis, te s' Gravenhage*, 1860, door den Ridder *P. C. G. Guyot*, Wethouder, aldaar, in het belang der geschiedenis, en ten gerieve van het algemeen, met nauwkeurigheid, geschreven, gaf mij aanleiding, om aan Zijn Ed. Aelthb. mijne vragen dienaangaande te rigten, en die ze ook met de meeste belangstelling en bereidwilligheid beantwoord heeft. Uit authentieke bescheiden blijkt, dat onze VAN RAVESTEYN twee grafsteden aangekoocht, en tot een familie-graf bestemd had. In het *Register van de Graven in de Cloosterkerk* (to 's *Hage*, f°. 196, regel 10), leest men: „Nr. 8 en 9. Mr. JOHAN VAN RAVESTEYN, Schilder. — Den XVI. February, 1636, de grafsteen, Nr. 8 en 9 verhonet op den naam van Mr. JOHAN VAN RAVESTEYN, schilder.” — Reeds „den 28. Meert, 1640

hegraven d'huysv. VAN RAVESTEYN." — In de *Luiboeken van de Groote kerk* aldaar, staat: „Den 21. Juny, 1657, acht poosen (geluid met de groote klok) over *Monsr. RAVESTEYN*, in de *Nobelstræet*." Dit gelui geschiedde meestal met die klok, niettegenstaande het hlijk in eene andere kerk, — zooals hij dan ook zeker in zijn graf — in de Kloosterkerk, begraven werd. Daar gemelde Heer mij tevens herigt, dat uit dezelfde *Registers* hlijkt, dat VAN RAVESTEYN een zoon JOHAN heeft gehad, die ook schilder was, zoo zou daaruit eenig licht ontstaan, wegens het jaarmerk 1660, op het portret van *Cats* voorkomende, en dat door den zoon naar een origineel van zijn vader zou kunnen zijn gecopiëerd, in welk geval alsdan het jaar 1660 goed zou wezen. Doch daartegen moet ik deze aanmerking maken: hoe kon een schilder van zooveel bekwaamheid, en wiens naam ook niet in de *Registers* van de *Kamer van Pictura*, te 's *Hage* gevonden wordt, zoo onbekend blijven? Mogt echter later blijken, dat dit werkelijk zoo is, dan ben ik van meening, dat er veel werken van vader en zoon door elkaër zijn geward. — *Immerzeel* zegt op een toon, als sprekende van een gewoon verdienstlijk kunstenaar, dat hij een meesterlijk penseel had. Dit is niet voldoende voor een talent, dat een Europeschen roem heeft verworven, en daarom laat ik hier de vreemden over zijne groote verdiensten spreken, namelijk, *Fiorillo*, die van hem zegt: „Wie zijn meester is geweest, schijnt niet bekend, maar hij was een heroemd kunstenaar, en men kan hem met VAN DYCK, VAN DER HELST en GOVARD FLINCK vergelijken." — *Bryan* zegt, „dat hij door niemand zijner landgenooten, als wij REMBRANDT en VAN DER HELST daarvan uitzonderen, in het bijzonder vak der kunst, hetwelk hij beoefende, is overtroffen." — De Heer *W. Burger* zegt, in zijne *Musées de la Hollande etc.*, *Paris*, 1859 en 1860, I. hl. 57, en II. bl. 197, en teregt, omdat hij met eigen oogen de kunst ziet, en met kennis van zaken beschrijft, dat „zoo men VAN RAVESTEYN wil heoordeelen, het dan ten *Stadhuize*, te 's *Gravenhage*, moet geschieden, waar hij, op eene groote schilderij, *De Magistraats-personen en Schutterofficieren* (26 portretten, levensgroot tot aan de kniën), in 1617 en 1618, heeft afgebeeld; deze groote voorstelling was reeds, bij overlevering, in *Holland*, vóór de meesterstukken van REMBRANDT en VAN DER HELST, hekend;" en verder: „Moet men zijn gevoelen uiten, zoo is dat schilderstuk van VAN RAVESTEYN veel krachtiger dan van VAN DER HELST, van wien het *Stadhuis*, te 's *Hage*, eene zeer schoone kapitale schilderij, met 16 personen, ten voeten uit, bezit." — Dit is eene vergissing, want er is daar geen werk van VAN DER HELST aanwezig. Zie bovengenoemde *Opgave* enz. — Behalve de bijzondere portretten, als ook corporatiën, welke hij in massa vervaardigde, heeft hij nog geheele tafereelen geschilderd, in den stijl, zooals men die in Kerken enz. aantreft. Zoo vond ik op eene Verkoopng, te *Amsterdam*, in 1770 gehouden, onder Nr. 151 van den *Catalogus*: „Dit fraaye stuk verbeeldt een *Binnengezigt van eene Kerk*. Voor een altaarstuk, waarop de gekruiste Heiland verbeeld is, ziet men een Heer en eene Dame, knielende, met zaamgevouwen handen, yder voor een Bidbank, waarop een boek ligt; ter linkerzyde staat een afbeeldsel van een geharnast krygsheld; met zyn eene hand rust hy op een zwaard, en op zyn andere hand heeft hij een aambeeld, liggende een leeuw aan zyne voeten; ter rechterzyde achter de dame staat eene godvruchtige vrouw; alles is krachtig uitvoerig en delicaat gepenseelt. Op paneel, h. 50, br. 58 dm." — In het *Museum*, te *Berlyn*, zag ik een gedeelte van een idem stuk, hetgeen mij zeer voldeed. Het bevatte de afbeelding van *Een Man op middelbaren leeftijd, in het zwart gekleed, met witten halskraag, benevens een Dochtertje, eveneens in het zwart gekleed, met witte muts en kraag*. Zij zijn beiden, met gevouwen handen, voor eene tafel, waarop een gebeden-

boek ligt, afgebeeld; de achtergrond is in architectuur voorgesteld. Het stuk is een gedeelte van een vleugel, of deur, van een groot Altaarstuk; h. 3 vt. 5 dm., br. 2 vt. 4 dm. — In de *Galerij*, te *Dresden*, vond ik slechts één stuk van hem, zijnde het *Portret van een oud, geharnast Ridder*. — In de *Pinakothek*, te *München*, zijn mede maar twee portretten, *Man en Vrouw, in zwarte kleding*, ten halven lijve. — *Zijn Portret* is door A. VAN DYCK geschilderd, en door PAUL PONTIUS gegraveerd, in *Œ.*, behoorende in de bekende *Konstkamer van VAN DYCK* enz. Naar dit portret is dat genomen, voorkomende in de derde, of 8°-uitgave van *Van Mander*, op plaat WW. Nr. 3. — *Van Gool* heeft in zijn Werk met zijn Portret (doch een ander dan het genoemde) zijn tooneel geopend, en er een kindje bijgevoegd, dat een gordijn wegschuift en met verbazing zijne afbeelding beschouwt, door A. SCHOUMAN geteekend, en door F. TANJE, in 1750, gegraveerd, waar tevens bij voorkomt de afbeelding van A. HANNEMAN. Er heeft bij do vervaardiging dezer prent een misverstand plaats gehad, want ik bezit eenige exemplaren van dezelfde prent, waarop een geheel ander Portret van onzen VAN RAVESTEYN voorkomt, en waarbij een hand, die een glas wijn in de hoogte houdt, is afgebeeld. Dit geheele Portret is dus uitgeslepen, en vervangen door dat thans in *Van Gool* voorkomt. Nog bezit ik een Prentje, waarop zijn Portret en kraag alleen, op de grootte als de prent naar VAN DYCK, bovengenoemd, doch weêr anders en den aanschouwer aanzijnde, door FELIX POLANZANI, naar A. VAN DYCK, zeer fraai geëtst. Van dezen Venetiaanschen gravcur gaat een stel van 13 stuks idem portretten uit, naar A. VAN DYCK en andere meesters, waaronder het genoemde behoort, getiteld: *Icones aliquot, quas olim etc. FELIX POLANZANI Andalcensis, Roma, 1748.*

RAVESTYN (GASPAR) wordt door *De Bie*, als een beroemd schilder, die Princen en Edelen heeft geschilderd, bezongen. *Sandrant*, in zijne *Teutsche Academie u. s. w.*, heeft hem blijkbaar gevolgd. Het behoeft geen betoog, dat *De Bie* zich in den doopnaam heeft vergist, en alles op JOHANNES VAN RAVESTEYN moet doelen. Vreemde auteurs, zooals *Nagler*, hebben dit ook zoo begrepen, die echter *Van Gool* de schuld geven, als hebbende deze zekeren GASPAR, bij ANTON VAN RAVESTEYN, vermeld. Ik heb bij *Van Gool* niet hem, maar alleen JOHANNES EN ARNOLD VAN RAVESTEYN opgegeven gevonden.

RAVESTYN (REGNER) was een landschapschilder van *Amsterdam*, die in de eerste helft der XVIII. eeuw bloeide. Zie *Nagler*.

RAVESTYN (SALOMON) was een portretschilder van *Alkmaar*, die, omstreeks 1630—1640, in *Holland* bloeide. — E. VAN SCHAGEN, zegt *Nagler*, was zijn leerling.

RAVESWAY (JAN HERBERTSZ. VAN) vond ik als glasschilder, in het begin der XVII. eeuw, vermeld: „Nyc borghers (te *Utrecht*): JAN HERBERTSZ. VAN RAVESWAY, van *Culemborch*, glasschryver." *Kameraarsrekening*, 1605—1606, bij *Dodt, Archief*, IV. deel.

RAZZET, (JAKOB) een glasschilder, te 's *Hertogenbosch*, omstreeks 1520, vermaard, zegt *Nagler*, die *Füssli* gevolgd heeft.

RECHTEREN (FREDERICA GRAVIN VAN) heeft, omstreeks 1820, eenige prenten geëtst, en daarin, voor eene Dame, geen geringe bekwaamheid betoond, zegt *Nagler*. Zij zijn: *Het Gedenkteeken voor Ulrich*, bij *Würzburg*; F. DE R. *see.*, *aq. fort.*, in kl.-*Œ.* — *Kirchberg aan den Jaxt*, in kl.-*Œ.* — *Gezigt op een Dorp* in *Œ.* — Ik vermoed, door den naam, dat zij eene Nederlandscho Dame zal wezen.

REDEKE, (M.) een onvermeld landschapschilder, van wien in den *Catalogus van H. Muilman, Amsterdam*, 1813, onder Nr. 126, voorkomen: *Twee stuks gestoffeerde Land- en Riviergewigten*, zijnde zeer geestig gepenseeld; h. 16, br. 17 dm., door M. REDEKE.

REEKERS. (HENDRIK) Deze uitmuntende bloem- en fruitschilder is door *Immerzeel* geboekt, en mogt, ook na dien tijd, den lof van het algemeen over zijne kunstwerken inoogsten. — Dit schitterend talent werd, te *Haarlem*, den 15. Mei, 1854, in den ouderdom van 38 jaren, door den dood weggenomen; eene uitterende ziekte verhaastte het einde zijn levens. — Van 1841—1846 bragt hij den wintertijd te *Brussel* door, waar zijn talent door den alombekenden, kundigen kunsthandelaar *C. J. Nieuwenhuys* zeer gewaardeerd en ondersteund werd. Het blijft dus dubbel te bejammeren, dat hij van zijne goed en degelijk gevormde gaven, gepaard met naauwgezette studiën, zoo weinig vruchten heeft mogen plukken, en hij der *Hollandsche Schilderschool*, waarvan hij meer en meer een sieraad werd, reeds zoo vroeg ontvallen is. — In het *Album* van den Heer *A. A. Weimar*, te 's *Gravenhage*, — 1851 — komt zijn leven voor, beschreven door *Dr. Wap*.

REEKERS. (JOHANNES) Als slot op het berigt van *Immerzeel* dient, dat hij den 29. November, 1858, te *Haarlem*, is overleden.

REESBROECK, (J. V.) een onvermeld graveur, in mezzo-tinto, die, omstreeks het begin der XVIII. eeuw, waarschijnlijk, te *Antwerpen*, bloeide. Een Portret van *Melchior de Haze, Antverpiensis etc.*, vermaard klokkenist, aldaar, zittende, in een chitsen japon, het hoofd van voren, met een callot op, en lang afhangend hoofdhaar, is door *J. v. P., N. v. P.,* of *N. P.* (aan elkaar gehecht) *pinx. J. v. REESBROECK fecit, in 10.*, waaronder een zesregelig Latijnsch, en idem Fransch vers-

REGEMORTER. (IGNATIUS JOSEPHUS VAN) Hoogst-aangenaam is het mij, dezen zoo gevierden kunstenaar, door *Immerzeel*, naar waarde, beschreven, op 75 jarigen leeftijd hier nog onder de levenden te mogen vermelden. Ik stel den Heer van REGEMORTER, wegens zijne talenten, onder de ijsbrekers van de herleving der ware *Vlaamsche Schilderschool*. Deze Nestor der Kunst heeft, 50 achtereenvolgende jaren, zoo in *Holland* en *Frankrijk*, als in *België*, van zijne Werken tentoongesteld, en steeds van zijne zoo geestige en vindingrijke tafereelen uit het dagelijksch leven, veelal in verband met geschiedkundige voorstellingen, uitstekende proeven gegeven. Ziju penseel heeft zich in verschillende soort van onderwerpen, zoowel in Portretten als Landschappen, Stads- en Dorpsgezigten, fraai gestoffeerd, zeer onderscheiden, en daaronder zijn er velen, die Museums en bijzondere Kabinetten tot sieraad verstrekken, ja, zelfs historie-feiten heeft hij behandeld, als, in 1843, *Het bezoek van Koning Leopold I, en van Koningin Victoria van Engeland, bij het Graf van RUBENS, in de St. Jacobs-kerk, te Antwerpen, den 21. September, 1843.* Hunne Majesteiten werden vergezeld door de Koningin van *België*, Prins Albert, Ministers enz. — In 1854, mogt hij een hoog bewijs van voldoening en goedkeuring verwerven, namelijk, een *Diploma*, door *Napoleon Bonaparte* onderteekend, voor zijne twee, op de Tentoonstelling te *Parijs* ingezonden stukken, voorstellende: *Een Boerengevecht, veroorzaakt door het kaartspel, in een binnenvertrek*; — en, *Eene Italiaansche reizende Familie, in een landschap rustende*. — Het jaar daaraanvolgende, vereerde zijn Vorst hem, op zijn zeventigste jaar, met het Kruis der *Leopolds-Orde*. — Thans, in 1860, heeft hij nog op de Tentoonstelling te *Brussel* ingezonden *Eene Jonge Kantwerkster*, zittende rustig bij haar handwerk te slapen, terwijl een kat, op de tafel gesprongen, den geheelen boël in de war speelt; en, *Eene vrolijke Boerenkermis, in de omstreken van Antwerpen*, met eene ontelbare menigte figuren; welke tafereelen, als altijd, de aandacht van alle kunstliefhebbers weten te boeijen. Hij heeft ook fraai geëtst, als: *Twee Ramskoppen*, op één blad; de grond wit; beteekend *J. VAN REGEMORTER fe., h. 120, br. 184 str. Ned.* — *Zijn Portret* is door *J. J. ECKHOUT* gelithographicerd, in f°.

REGENMORTER. (PETRUS JOHANNES VAN) *Zijn Portret* is in Lithographie door J. J. EECKHOUT vervaardigd, in f°. — Bijvoegsel op *Immerzeel*. —

REGNAULT. (AMAND) In de Rekeningen der Hertogen van Bourgondië, in de Archiven te *Rijssel*, vindt men, op den 16. April, 1467, aangeteekend, de uitgaven voor een aantal kunstenaars, die naar *Brugge* werden geroepen, om de werkzaamheden voor de feesten van het Guldenvlies, aldaar, te helpen volvoeren. Aan het hoofd dier betaallijst, leest men het volgende: „*S'ensuivent les Paintres et autres ouvriers, qui semblablement ont ouvré jusques à ce dit jour, et ausquels on a donné congié et renvoié à leurs hostelz, pour ce que le jour de la feste des noepces a esté continué, lesquelz on a païé en la manière qui s'ensuit: Premièrement: à AMAND REGNAULT, païé le dit XVIe jour d'Avril, pour X jours qu'il a ouvré de son mestier, à X. s pour jour. Assavoir: IIJ jours pour sa venue et alée, quatre jours qu'il a ouvré, et pour autres IIJ jours qu'il a vacquié à aler à cheval à Gand, à Audenaerde, et autres bonnes villes, pour faire venir tous les meilleurs ouvriers du pays, tant peintres comme autres. Pour ce icy, pour le louaige et despense du dit cheval, XVIII s. font en somme CXVIII s.*” Zie *le Comte de Laborde, Les Dues de Bourgogne etc. Paris 1851, in 8°; Tom. II, p. 342.* — Al de kunstenaars, die, volgens de rekening, ook uit *Kameryk, Arras, Douay, Valenciennes, Leuven* en *Yperen* door REGNAULT waren gehaald, zoo schilders als beeldsnijders, heb ik in mijn Werk opgenomen, en gedeeltelijk verwezen naar AMAND REGNAULT, dewijl ze allen in het vervolg der bovengemelde Rekening staan vermeld, en dus op de volgende bladzijden van het aangehaalde Werk van *De Laborde* te vinden zijn.

REGNIER (FRANÇOIS) wordt op het jaar 1761, door *Pieter Terwesten, Ms.*, als een geboren Hagenaar vermeld, die zich met portretschilderen en andere kunstzaken, nog in 1776, aldaar, onledig hield.

REGTERS. (TIBOUT) Bij het Levensberigt, door *Immerzeel* over dezen bekwamen portretschilder gegeven, voeg ik alleen, dat in de beroemde Verzameling van *J. van der Marek*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, onder Nr. 445 van den *Catalogus*, voorkomt het portret van TIBOUT REGTERS: „Hy vertoont zich zittende, met een hoed op het hoofd, op een stoel, voor zyn schildersezal, daar een familiestuk op staat, houdende zyn eene hand in de zyde, en met de andere een schilderstok, een bos pencelen, en een palet met opgezette verwen. Zeer fraai, door HEM-ZELVEN geschilderd, op paneel, h. 11, br. 9¼ dm.” — Ook bij *Van Gool* komt zijn *Portret* voor.

REIGENBACH. (...) In den *Catalogus* van *T. J. Mensart*, verkocht te *Amsterdam*, in 1824, vond ik, onder Nr. 140, de beschrijving der volgende schilderijen: *Een Meisje, staande bij eene waschtobbe*, natuurlijk, bij lamplicht voorgesteld. — Nr. 141. *Eene oude Vrouw, bij lamplicht zittende te lezen.* — Nr. 142. *Een Schoenmaker, bij kaarslicht.* — Nr. 143. *Een Jongeling, bij kaarslicht, bezig zijnde te rooken.* — Nr. 144. *Een oud Man, zittende geld te tellen, bij kaarslicht,* — en Nr. 145. *Een Smederij, van binnen te zien*, zijnde allen kleine kabinetstukjes, waaruit men den aard van zijn kunstvak leert kennen. Verder is mij niets, zijn levensloop betreffende, voorgekomen.

REINIERS. (JELLE) *Immerzeel* heeft, met eenige woorden, dezen Frieschen kunstenaar vermeld. *Houbraken* heeft het anders begrepen, en al te gretig de ingewonnen berigten wegens zijne werken meêgedeeld, als hij zegt: „JELLE REINIERS was een konstig glasschilder. Te *Sneek* is heden (1718) noch een konstig geschilderd glas te zien, door het Timmermans-gilde aan de kerk geschonken, waarin verbeeld staat *De Vlucht van Jozef (hun Patroon) met Maria naar Egypten.*

Dit wort geoordeelt in konst het werk van de beruchte CRABETTES, die de glazen in *St. Janskerk tot Gouda* geschildert hebben, te overtreffen." — In hoever dit nu waar kan zijn, weet ik niet, daar ik het werk van REINIERS niet heb gezien; doch dit is zeker, dat hier eene stoute vergelijking wordt gemaakt, en, bij aldien het al eens zoo mogt wezen, dan zou deze kunstenaar wel algemeener als een eerste glasschilder zijn bekend. — *M. A. Gessert*, in zijne *Geschiede der Glasmalerei u. s. w.*, S. 213, die zijn berigt over JELLE REINIERS uit *Houbraken* heeft geput, noemt wel zijn werk, doch heeft zich gewacht, het hoogdravend oordeel van dien auteur over te nemen. — Of *J. REYNERS*, die, waarschijnlijk, óók een Fries was — Zie aldaar. — dezelfde persoon als onze REINIERS is geweest, kan ik niet beslissen.

RELAND (M. J.) vervaardigde een *Wapenkaart van de Vroedschap der stad Haarlem*, en nog een dito getiteld: *Wapenkaart van de Heeren Raden en Vroedschappen van Haarlem*, door M. J. RELAND, te Haarlem, beiden bij *B. Cleynhens* verschenen.

REM. (CASPER) Zie op REMIGIUS. (CASPAR)

REM, (HANS) een kunstgraveur, die, in den aanvang der XVII. eeuw, te Amsterdam bloeide, blijktens het volgende verleende Octrooi: „Is HANS REM, schilder, wonende binnen Amsterdam, geaccordeert octroy voor 5 jaren, alhier te mogen doen drucken ende vercoopen, *De Aencompste van des vyandts galleyen ende hoe deselve overseylt ende gestrandt zyn*, Verbiedende” enz., en verder: „Is HANS REM, wonende tot Amsterdam, geaccordeert octroy voor 4 jaren, alleen int copier te moghen snyden ende vuytgeven: *De victorie, die Godt den lande gelieft heeft te verleenen tegen des vyants galleyen voor het Gat van der Sluys*. Verbiedende” enz. *Resolutiën der Staten-Generaal*; 7 November, 1602, bij *Dodt, Archief*, IV. deel. — Welligt is hij verwant aan CASPAR REM. — Zie aldaar.

REMBRANDT. Niets moet overbodiger schijnen dan om over REMBRANDT, wiens roem door de faam, even als die van RAPHAEL, over de geheele beschaafde wereld is uitgebazuind, en wier doopnamen reeds eerbied inboezemen, nogmaals de pen te willen voeren, en ik kan mij geheel met het gevoelen en de uitboezeming, door den Heer *W. Burger* ter neêr geschreven, vereenigen, als hij in zijne *Musées de la Hollande etc., Paris*, 1860, II. *Introduction*, p. X zegt: „Un matin, trouvant dans un *Magazin à images* les portraits de RAPHAEL et de REMBRANDT, nous nous mîmes à les découper machinalement pour les accrocher avec une épingle à la muraille, comme font les plébiens, les enfants et les artistes. RAPHAEL est trouvé à gauche, REMBRANDT à droite. Impossible de les attacher face à face: ça aurait l'air d'une double ironie. Naïvement, nous les accolâmes dos-à-dos, et au-dessus des deux têtes rapprochées à rebours et à contre-poil, nous écrivîmes:

JANUS,

accompagnant le nom mystique du monogramme des deux maitres ainsi disposé: *AR*. Tel fut le résumé instinctif de toutes nos élucubrations sur ces deux grands génies. A eux deux, en effet, ne sont-ils pas le JANUS de l'art? RAPHAEL regarde en arrière; REMBRANDT regarde en avant. L'un a vu l'humanité abstraite, sous les symboles de Vénus et de Vierge, d'Apollon et du Christ; l'autre a vu directement, et de ses propres yeux, une humanité réelle et vivante. *L'un est le passé, l'autre l'avenir*. — Op mij rust echter de taak, om datgene hier nog mede te deelen, wat de tijd ontdekt heeft, betreffende de geschiedenis van zijn persoon en werken. Voor wat het eerste aangaat, heb ik gebruik gemaakt van de doorwrochte *Redevoering over het leven en de verdiensten van REMBRANDT VAN RYN*, enz., door *Dr. P. Scheltema*; Amsterdam, 1853. Dit Werk heeft zijn oorsprong te danken aan de onthulling van REMBRANDT's Standbeeld, te Amsterdam, en is met

een rijken voorraad van oorspronkelijke stukken, als *Bijlagen*, verrijkt. — Wat, vooreerst, betreft den tijd zijner geboorte, waarvoor bij de meeste auteurs 15. Junij, 1606, wordt opgegeven, zoo zou toeh 15 Julij, door *Orlers*, zijn tijdgenoot, in zijne *Beschryving der Stad Leyden* geboekt, hier stellig de voorkeur verdienen; en wat het jaartal aangaat, dit wordt door REMBRANDT-zelfen tegengesproken, namelijk, bij zijn huwelijk, in het *Puibook der Stad Amsterdam*, den tienden Junij 1634, voorkomende, bij welke gelegenheid, hij verklaarde, toen zes en twintig jaren oud te wezen, waaruit dus natuurlijk volgt, dat hij eerst in 1608 moet geboren zijn. — Voorts vindt men daarin opgenomen, het al vroeger door *Jhr. W. J. C. Rammelman Elzevier*, Archivaris van *Leyden*, medegedeelde berigt, reeds door mij overgenomen, dat REMBRANDT's ouders en groot-ouders voortdurend te *Leyden*, in de *Weddesteeg*, bij de *Wittepoort*, hebben gewoond, waar zij hun verblijf hielden in een Moutmolen, waarvan de eene helft aan hen, en de andere helft aan *Clement Lenaerts Ruys*, toebehoorde. Echter blijkt het niet, dat zijne ouders ooit een *Molen bij Koudekerk* bezeten, of zich daarin opgehouden hebben. Vermoedelijk, heeft dus REMBRANDT niet in een Korenmolen, aldaar, maar in den genoemden Moutmolen het eerste daglicht aanschouwd, en is hij alzoo te *Leyden* geboren, welke stad ook door *Orlers*, als zijne geboorteplaats, opgegeven wordt. — Tengevolge dezer ontdekking, had ik reeds aangetekend, dat men te *Leyden*-zelve meer wakker was geworden om dien grond en Molen op te sporen, teneinde de juiste geboorteplek voor goed te kunnen aanwijzen. Het geluk heeft gewild, dat er eene teekening van DE BISSCHOP, te *Leyden*, voorhanden was, waaronder, in oud sehrift, staat: *De vesten van Leyden te zien als men staet op de brugh van de Morschpoort*, en naar dezo teekening heeft de Heer J. L. CORNET — Zie aldaar. — eene fraaije ets vervaardigd, en daaronder er hijgevoegd: „*Dit is de Molen, waar REMBRANDT VAN RYN is geboren (Zie het Stedelijk-Archief), naar de Teekening van BISSCHOP, A°. 1660, toebehoorende aan den Wel. Ed. Geb. Heere Mr. C. Knepelhout van Sterkenburg, te Leyden.*” — Volgens mijne naauwlettende overwegingen, in verband beschouwd met de ruime woning in de *Weddesteeg*, en met wat dienaangaande hier nog zal volgen, ben ik tot de overtuiging gekomen, — en dit heeft men mij op mijne gemaakte hedenkingen ook gerecedelijk toegestemd, — dat men niet den gemelden Molen-zelfen, en ook niet als eene ruime woning kan aannemen, maar wel de daarbij behoorende en aangrenzende huizingen lager in de *Weddesteeg* gelegen, voor de geboorteplek van REMBRANDT houden en alleen den Molen, als de baak en het gedenkteeken van den geboorte grond, beschouwen moet. Ik heb de hovengemelde afbeelding met de grootte *Kaart der stad Leyden*, zooals die in den *Atlas van Blaeu, Tooneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden*, 1650, voorkomt, vergeleken, en in grondslag volkomen met de geëtste prent overeenkomende bevonden, ook de Molen is daarop te vinden, en het schuitje, dat de *Ryn*, tussehen de *Morsch-* en *Wittepoort* door de stad instroomende, aanwijst, terwijl de brug voor de *Wittepoort* daarbij is afgebeeld. De woning van REMBRANDT's ouders, in de *Weddesteeg*, is nu niet meer op te sporen, dewijl er niet alleen alles verbouwd is, maar zelfs een lange blinde muur, aan eene kazerne grenzende, de meeste in dien tijd bewoonde pereelen heeft vervangen. De Molen stond op het rondeel, de *Pellecaen* genoemd, waarin geene woning heeft gestaan; links nu is de *Weddesteeg*, en nog heden is er een trap te vinden, die toegang tot het geheele terrein verleent, en die, zooals vermoed wordt, er altijd heeft bestaan, en de gemeenschap daarstelde van het huis des molenaars met den Molen. Het genoemde terrein is thans hervormd in eene Kweekschool voor de Zeevaart, en dus nog

minder dan vroeger te herkennen, doch de trap, die echter ook al verandering ondergaan heeft, benevens de toegang, bestaat nog. Hieruit volgt nu, dat men in het onderschrift op de geëtste prent eene verandering moet maken en lezen: *Dit is de Molen, waar REMBRANDT VAN RYN, eenige schreden verder, in het woonhuis van zijn vader, den molenaar, in de Weddesteeg gelegen, werd geboren enz.* Natuurlijk, hebben de vreemde auteurs, met de ontdekking der genoemde teekening van DE BISSCHOP, en met de berigten, in het Werk van Dr. *Scheltema* bekend geworden, dit gretig meêgedeeld, zoo als de Heer *Charles Blanc* in *L'œuvre de REMBRANDT, reproduit par la Photographie etc., Paris, 1858*, alsmede in een ander Werk, grootendeels denzelfden tekst bevattende, getiteld: *L'œuvre complet de REMBRAND décrit et commenté*, door denzelfden, *Paris, 1859*, I. deel, waarin eene kopij voorkomt naar de ets van CORNET genomen, die den Heer *Blanc* een Exemplaar bij zijn bezoek te *Leyden*, ten geschenke gegeven, en hem de plaats, waaruit het punt der voorstelling van den Molen genomen was, heeft aangewezen, zoodat de bezitters der Werken van *Blanc* er mijne latere en juistere aanwijzing, hierboven gedaan, moeten bijvoegen, om der waarheid getrouw te zijn. — *Scheltema* zegt: „De grootouders van REMBRAND waren *Gerrit Roelofs zoon van Ryn*, en *Lysbeth Hermans-dochter*. In 1581 was de man reeds overleden, en de Weduwe hertrouwde met *Cornelis Klaaszoon*, molenaar van *Berkel*, wonende, sedert 1574, in de *Weddesteeg*, bij de *Wittepoort*, te *Leyden*. Bij haren eersten man had *Lysbeth* slechts twee kinderen, *Herman*, den vader van onzen REMBRAND, en *Marytje van Ryn*. De laatste is gehuwd geweest met een schipper, *Pieter Klaaszoon van Medemblik*, uit welken echt eenige telgen zijn voortgesproten. Na zijn dood kwam *Lysbeth*, met haren broeder, *Herman*, overeen, om de woning van den Molen, in de *Weddesteeg*, in tweeën te scheiden en te laten betimmeren, om elk met hun gezin een gedeelte daarvan afzonderlijk te bewonen. *Herman-Gerrits-zoon van Rijn*, die hetzelfde bedrijf, als zijn vader, te weten, dat van molenaar uitoefende, trouwde, den achtsten October, 1589, in de *St. Pieterskerk*, te *Leyden*, met *Neeltje Willems-dochter*, van *Zuidbroek*, eene dochter van *Willem Adriaenszoon*, van *Zuidbroek*, en *Lysbeth Cornelis-dochter*. Op den 1. Maart, 1600, maakte *Herman Gerritszoon van Rijn*, molenaar, bij de *Wittepoort*, te *Leyden*, met zijn huisvrouw, *Neeltje Willems-dochter*, van *Zuidbroek*, een Testament voor den Notaris *Willem Woudenvliet*, hetgeen aantoonde, dat hun huwelijk alstoen reeds met vijf kinderen gezegend was. De namen van deze kinderen, die hier niet vermeld zijn, blijken later uit een *Register van Volkstelling*, aangelegd te *Leyden*, den 18. October, 1622, ter betaling van het hoofdgeld, waarin, behalve een zoon, *Adriaan*, nog genoemd worden, als toen in leven zijnde, *Gerrit*, *Machtelt*, *Sara*, *Willem*, REMBRAND en *Lysbeth*. *Adriaan* volgde zijnen vader, als molenaar, in den Moutmolen op, en is in, of althans niet lang vóór, 1654 overleden. Ook *Gerrit* werd molenaar, doch op een korenmolen, staande te *Leyden*, bij de *Morschpoort*; hij is den 23. September, 1631, gestorven en in de *Pieterskerk* begraven. Van *Machtelt* en *Sara* zijn geene bijzonderheden bekend; zij hebben geenen hoogen ouderdom bereikt, zijnde reeds in 1640 niet meer in leven. *Willem* is broodbakker geworden, even als de vader zijner moeder. In de *Registers van den Tweehonderdsten penning* van 1646, te *Leyden*, wordt hij en zijne jongste zuster, *Lysbeth*, als arm opgegeven, waarom hunne namen in het boek zijn doorgehaald. REMBRAND's vader moet reeds vóór, of in het begin van 1634 overleden zijn, blijkens het Testament van zijne vrouw, als weduwe, den 14. Junij van dat jaar, voor den Notaris *Adriaen Paedts* gemaakt. Zij stierf te *Leyden*, in 1640, en is den 14. September van dat jaar, aldaar, in de *Pieterskerk* begraven. Buiten

andere vaste goederen binnen *Leyden*, en van een speeltuin, te *Zoeterwoude*, wordt in dat Testament nog gewag gemaakt van twee molens, den genoemden moutmolen, in de *Weddesteeeg*, bij de *Wittepoort*, en een korenmolen, ook reeds vermeld, bij de Stads-Steenhouwerij, omtrent de *Morschpoort*, te *Leyden*, die den 30. December 1630, door REMBRAND's broeder, *Gerrit van Ryn*, gekocht was. In 1640, waren slechts vier kinderen van *Herman Gerritszoon van Ryn*, en van *Neeltje Willems-dochter*, van *Zuidbroek*, meer in leven, namelijk *Adriaan*, *Willem*, REMBRAND en *Lysbeth van Ryn*, die met elkander de ouderlijke nalatenschap deelden. Bij de scheiding des boedels, op den 2. November, 1640, is de helft van den Moutmolen toebedeeld aan *Adriaan van Ryn*. Dit geschiedde onder voorwaarde, dat hij voor den halven molen zou uitkeeren eene som van 3875 guldens, met kustingen van 310 guldens elk jaar, in te gaan met Allerheiligendag (1 November), 1640, en zoo voort tot de voldoening van de geheele som, die strekken zou ter afdoening van de lasten en schulden des boedels. Aan REMBRAND werd, volgens de boedelscheiding, onder andero partijen, voor zijn erfdeel toegevoegd eene som van 3565 guldens, die *Adriaan* boven de eerstgenoemde aan den boedel nog schuldig was. Deze belofde, dit bedrag aan zijnen broeder REMBRAND te zullen voldoen met 300 gulden 's jaars, te beginnen met Allerheiligendag, 1641; REMBRAND ontving daarvoor van hem eenen kustingbrief." — Nopens zijn huwelijk vindt men de volgende aantekening in het *Puibboek der Stad Amsterdam*: „10 Junij, 1634. REMBRAND HERMANZ. VAN RYN, van *Leyden*, oud 26 jaeren, wonende op de *Breedstraet*, vertoonde des moeders consent ter ceure, endo *Saskia Vuylenburg*, van *Leeuwarden*, wonende op 't *Bil tot Sint Anne-kerck*, op het versoeck van haer neef *Jan Cornelis*, predikant, ter andere zyde." Tengevolge der voltrekking van dien echt, leest men in het Register der Gehuwden van de *Grieteny het Bilt*, in *Friesland*, „22 Junij 1634, zyn in 't houwelyck bevestiget REMBRANT HERMANS VAN RYHN, tot *Amsterdam* woonende, ende *Saskia van Ulenborgh*, nu tot *Franeker* woonrechtich." De vader van de Bruid was „*Rombertus Uilenburg*, doctor in de beide regten, die pensionaris van *Leeuwarden* geweest is, en, van 1584 tot 1597, als burgemeester of schepen tot de *Magistraat* dier stad heeft behoord. In 1597, werd *Uilenburg* Raadsheer in het *Friesche Hof*, welke post hij tot zijn overlijden, in 1624, voortdurend bekleedde." — Ik voeg hier nog bij, dat hij als afgevaardigde van dat gewest naar *Prins Willem I.*, te *Delft*, werd gezonden; dat hij, op den 10. Julij, 1584, op dringend aanhouden van dien Vorst, bet middagmaal in zijn huislijken kring heeft moeten bijwonen, en dat hij toen getuige was, hoe de onverlaat, *Balthazar Gerards*, den *Prins* verraderlijk met eene buks doorschoten heeft; welk relaas hij aan den *Magistraat* der stad *Leeuwarden* heeft medegedeeld. Zie *Js. An. Nyhoff*, *Bijdragen voor de Vad. Geschiedenisenz.*, *Arnhem*, 1840, dl. II. blz. 120. — In diens daarbij gevoegde *Geslachtregister* wordt „*Saskia* als zijn zesde kind vermeld, gehuwd met REMBRAND VAN RYN, en overleden to *Amsterdam*, den vierden Junij 1642." Meer dan waarschijnlijk, zal het den veertienden Junij moeten zijn, dewijl in het *Grafboek der oude kerk*, aldaar, staat: „Den Negen-tienden Junij, 1642, is begraven *Saxjen van Voylenborch*, huisvrouw van REMBRANT VAN RYN. Comt van de *Breestraet*." — Het eerste kind van REMBRANDT en *Saskia* is vroeg gestorven, en begraven in de *Zuider-kerk*, zoo als in het *Grafboek* dier kerk staat vermeld: „Den dertienden Augustus, 1638, is in die kercke begraven een kind van REMBRANT, schylder." Dit kind wordt gemeend, eene dochter te zijn geweest; het tweede en laatste uit dit huwelijk was *TITUS VAN RYN*. — Zie aldaar. — Verder wordt het Testament van *Saskia Uilenburg*, van 1642, ook

in zijn geheel meêgedeeld, waarin als hoofdzaak voorkomt, dat zij „tot baere erfgenaemen geïnstituëerd heeft, als sy doet by desen, TITUS VAN RHYN, baeren soon, met die conditie nochtbans, dat de voors. REMBRANT VAN RHYN, haren man, tot herhuwens, ofte niet herhuwende tot stervens toe, in volle possessie ende vruchtgebruick van alle hare testatrices naerlatene goederen sal blyven sitten.” enz.— Uit al deze authentieke bescheiden blijkt, dat de naam PAULUS, die bij veel vreemde auteurs nog vóór den doopnaam REMBRANDT gevoegd wordt, en zelfs nog in den *Catalogus van het Museum-Van der Hoop* te lezen staat, zeker, wel voor vervallen moet worden verklaard. — Wat belangt de insolvent-verklaring van den boedel van REMBRANDT, in 1656, de geheele toedragt van dit regterlijke feit, met al de daartoe behoorende authentieke bescheiden, vindt men in de *Aanteekeningen*, bij de *Lofrede op REMBRANDT*, door *J. Immerzeel Jr.*, (1839) waar ook de geheele Inventaris des boedels is meêgedeeld; een curieus stuk, om er den aanzienlijken boedel van een gegoed kunstenaar in die dagen door te leeren kennen, en waaruit blijkt, dat bij, uit eene ruime beurs, alle voorwerpen, die tot de schilderachtige vormen behoorden, zich aanschafte, en tevens veel oude kunst bezat; bovendien een aantal schetsboeken, waarin, zeker, een groot aantal teekeningen van hem moeten voorkomen. Echter zegt *Immerzeel*, „onder deze verkooping schijnen geene Teekeningen of prenten begrepen te zijn geweest, daar men vervolgens in de Notulen van den 24. September, 1658, vindt aangeteekend, dat Heeren Commissarissen Adriaen Hendricksen hebben geauthoriseerd, by te wonen de opveiling en verkopinge van de *papieren kunst*, concernerende den boedel van REMBRANDT VAN RYN, en tot dien einde dezelve op de bekwaamste manier te sorteren en te bewaren, zooals hy ten meesten beste van den voorschreven boedel geraden vinden zou.” — REMBRANDT heeft een tweede huwelijk aangegaan, waarvan echter geene andere bijzonderheden bekend zijn, dan het bestaan van twee kinderen, tijdens dien echt verwekt. „Vermoedelijk, zegt *Scheltema*, werd het gesloten in 1656, toen hij, op den 17. Mei, *zijn huis op de Joden-breestraat* liet transportereren ten name en beboeve van zijn zoon TITUS, en tevens kort daarna zijne roerende goederen moest laten verkoopen, om de moederlijke nalatenschap aan zijn zoon te kunnen uitkeeren, waartoe hij, ten tweeden male zich in den echt begevende, uit kracht van *Saskia's* testament verplicht was, en welke verpligting ééne der redenen werd, waardoor hij in eene zoo groote geldelijke ongelegenheid geraakte.” De genoemde twee kinderen zijn welligt zonen, die, onder de personen met den geslachtsnaam *Van Ryn*, in het *Begraafnis-boek der Wester-kerk*, te *Amsterdam*, staan vermeld, als: „3 November, 1688, *Bartholomeus*; 27 Junij 1695, *Pieter*; 2 Augustus 1698, *Cornelis*; 29 Januarij, 1728, *Gerrit*.” — Nopens het overlijden van REMBRANDT werden langen tijd onaanneemlijke jaartallen geboekt. Immers, bij *Lord Aylesford*, te *Londen*, zag *JOSI*, die over REMBRANDT's werken heeft geschreven, en in het jaar zijns overlijdens 1665 eerst berust bad, eene schilderij van REMBRANDT met het echte jaarmerk 1667, betgeen alle gestelde jaren vervallen deed. Niettegenstaande dit *Immerzeel* bekend was, heeft bij toeh uit zijne bron, het *Begraaf-Register van het Antonie-kerkhof*, te *Amsterdam*, waarin REMBRANDT's begraafnis op den 19. Julij, 1664, zou zijn aangeteekend, het overlijden van REMBRANDT opgegeven. *Dr. Scheltema* zegt: „Ik heb de door bem bedoelde plaats in dit *Register* nageslagen, en bij de gezegde dagteekening, als begraven op het kerkhof, aangetroffen: „REMBRANT VAN RUYNEN, en syn kyndt, op de hoeck van de Wyjesteegh.”” De schrijver is derhalve hier, bij minder ervarenheid in het lezen van het oude schrift, door de overeenkomst van namen, op een dwaalspoor geraakt. De andere

Begraafboeken der Stad te dezen einde doorzoekende, kwam mij in het *Begraaf-rekening-boek* der *Westerkerk*, de volgende aantekening voor: „*Deynsdach*, 8 October, 1669. REMBRANT VAN RYN, schilder, op de *Roosegracht*, tegenover het *Doolhof*. Laet na 2 kynders,“ van welke opgave de juistheid door het *Dood-boek* der *Westerkerk* gestaafd wordt, terwijl hierdoor tevens de *ware tijd* van REMBRANDS overlijden buiten allen twijfel is gesteld. Hoe jammer, dat latere auteurs, — onder anderen, de vermaarde *Ernst Forster*, in zijne *Geschiede der Deutschen Kunst*, Leipzig, 1860, *Theil III*, S. 130, van PAUL REMBRANDT VAN RUYN'S overlijden zegt: „Und starb 1665 (nicht wie man sonst annahm, 1674)“ onze bronnen niet gekend heeft. Eveneens is het in den herdruk van REMBRANDT *and his Works... Illustrated by exempls from the Etching of REMBRANDT*, by John Burnet, London, 1859, in 4°, gegaan. — Wat betreft de huizingen, door REMBRANDT, te Amsterdam, bewoond, daarvan zegt *Houbraken*, dat dit het eerst in een *Pakhuis op de Bloemgracht* geweest is, hetwelk hij door afschietingen tot kleine vertrekken voor zijn aantal leerlingen had ingerigt; doch in de huwelijks-aantekening van 10 Junij, 1634, lezen wij, dat hij zich op de *Breestraat* ophield. „Of het huis, destijds aldaar door hem bewoond, hetzelfde is, zegt *Scheltema*, als dat op de *Sint-Antonie-breestraat*, het tweede van de *Hoogstraat*, naar den kant van de *Nieuwe Markt*, kan ik niet bevestigen.“ Wel heeft *Maaskamp* gemeend, dit huis „als het woonhuis van REMBRANDT herkend te hebben, aan een steen in den geveltop, waarop zich bevond een boomkweker of landman, met een spade in de hand; onder welk beeld stond *De Botiender*. Toen de gevel van dit huis in 1830 vernieuwd werd, koecht de Heer A. BRONDGEEST dezen steen voor zich aan, en liet op zijne kosten eenen anderen van blaauw arduin in den nieuwen gevel stellen.“ De juistheid hiervan is door velen in twijfel getrokken, en er zijn ook tot heden nog geene stellige bewijzen voor aan het licht gekomen. „In den tweeden brief van REMBRANDT aan *Constantyn Huygens*, die, waarschijnlijk, tot den 7. October, 1638, behoort, geeft hij-zelf zijn toenmalige woonplaats op, als zijnde de *Suikerbakkerij* (*Rafinaderij*), op den *Binnen-Amstel*. Dit wordt verder bevestigd door zijnen *Brief aan den Heer van Schuylenburgh*, van 12 Januarij, 1639, waarin staat: „Mynheer! ik woon op de *Binnen-Amstel*, 't huis is genaemd die *Suykerbakkerij*,“ Zie *Aanhangsel van Van Eynden en Van der Willigen*. Naderhand is hij, bij aankoop, eigenaar geworden van een gebouw op de *Joden-breestraat*. Reeds in 1642, moet deze woning door hem betrokken zijn geweest, daar in het *Dood-boek der Oude-kerk*, berustende ter *Weeskamer van Amsterdam*, op den 19. Junij, 1642, staat aangetekend, dat op dien dag begraven is *Saskia Uilenburg*, REMBRAND'S vrouw, gewoon hebbende op de *Breestraat over de Sint Tonissluys*, 't tweede huys. Dit huis voert nog van voren een steen, met het jaar 1606, gewoonlijk, als het geboortjaar van onzen schilder vermeld. Het is een der oudste huizen van de geheele *Breestraat*, en heeft, hetgeen opmerkelijk is, behalve de noodige herstelling en verbetering, vooral uitwendig, sedert den tijd van REMBRAND slechts geringe veranderingen ondergaan. De voornaamste bestaat hierin, dat het gebouw, hetgeen van binnen veel ruimte bevat, door het optrekken van een scheidsmuur tot de derde verdieping, en hooger door de plaatsing van een planken-beschoot, in twee gedeelten is gesplitst, terwijl men, om aan beide deelen een afzonderlijken toegang te verschaffen, naast de eerste nog eene tweede voordeur heeft geplaatst. Onze verdienstlijke stadgenoot de Heer C. SPRINGER heeft van dit gebouw twee keurige afbeeldingen gemaakt, de eene geschilderd, die op de vorige *Tentoonstelling van Schilderijen*, te Amsterdam, ter hezigting werd gesteld, en de andere geteekend, die in mijn bezit is.

Waarschijnlijk, heeft REMBRAND zich in dit huis opgehouden, tot het midden van 1656, toen, in de maand Julij, zijn boedel voor den verkoop is geïnventariseerd. In den laatsten tijd zijns levens woonde hij aan de noordzijde van de Rozengracht, voorbij de derde dwarsstraat, of Accolyenstraat, tegenover het oude Doolhof van Philippus Lingelbach, blijkens de aantekening in het Begraaf-rekening-boek der Westerkerk." — Dat REMBRANDT Italië en Engeland heeft bezocht, en zelfs te Stokholm onderwerpen uit de Zweedsche geschiedenis zou hebben geschilderd; dat hij zijne laatste levensjaren daar heeft doorgebracht, en omstreeks 1670, in Zweden, is overleden, zooals bij vreemde auteurs wordt gelezen, behoeft geene wederlegging. Scheltema zegt, en teregt: „De waarheid is, dat REMBRAND nooit den Vaderlandschen bodem verlaten, en steeds de Amstelstad tot zijne woonplaats gehad heeft. Waarschijnlijk, is de verste reis, door hem volbragt, die naar Friesland geweest, toen hij Sint-Anna parochie bezocht, om met Saskia in het huwelijk te treden." — Wel worden de drie zijner bekende geëtste prenten, met den naam VENETIIS 1635 beteekend, tot bewijs daarvoor aangevoerd, doch „verder wordt dit ondersteld verblijf in Italië door niets gestaafd, waarom ik, zegt Scheltema, geloof, gerustelijk het als verzonnen te mogen beschouwen." Verder zegt hij nog: „Ik heb de bedoelde prenten bezigtigd en uit de letters van het woord, voor VENETIIS gehouden, niets anders kunnen lezen dan RENETUS, waarmede de schilder welligt zijn eigen naam in een Latijnschen vorm heeft willen uitdrukken. Op zijne andere platen treft men ook soms woorden aan, in een luim of lossen inval daarop gekrabbeld." — Hoe oorspronkelijk zich het genie onder alle hemelstreken ontwikkelen kan, en dat het niet bepaaldelijk Italië's hemelstreek is, die alleen door haren invloed de oorspronkelijke kleuren in de schilderkunst kan te weeg brengen, zooals doorgaans wordt gemeend, werd met grond betoogd door le Comte Orloff, die zich, in zijne *Essai sur la Peinture en Italië, depuis les temps les plus anciens jusqu'à nos jours, Paris, 1823, T. II, p. 66*, aldus laat hooren: „C'est par divers moyens qu'elle parvint à cette gloire. Les uns attribuent au ciel de Venise, si beau par ses couleurs, si riant par l'éclat de ses teintes, le type de ce coloris brillant, que fait sa renommée dès que la peinture à huile fut découverte. C'est dans ces cieux, dit-on, que les peintres Vénétiens puisèrent leurs brillantes couleurs; c'est pour se les approprier, qu'ils déroberent à la nature sa palette: mais le ciel brumeux de la Hollande vit naître des peintres rivaux, pour le coloris, des peintres Vénétiens, et cette origine céleste est l'hommage d'une imagination reconnaissante, plutôt qu'une vérité démontrée. On sait que ce coloris ne brilla pas moins dans les accessoires que dans les parties principales des tableaux, et dans les vêtemens que dans les personnages" etc. Dit is door een onpartijdigen Russischen Prins, als geheel toepaslijk voor onzen REMBRANDT, geschreven. — Onder zijne leermeesters in de Kunst, noemt Houbraken ook JACOB PINAS: maar hoe moet men hem dan verstaan, als hij op JAN en JACOB PINAS meldt, „JAN was wel 't veerste in de kunst gevorderd, en heeft in den jare 1605 met P. LASTMAN, geboren 1581, verscheiden jaren in Italië geweest, om zich naar de beste voorbeelden te oefenen. Zyn penseelwerk helde naar den bruine kant, waarom vele gelooven, dat REMBRANT hem daarin nageëapt heeft. Vondel gedenkt hem, in zijn Voorberigt voor 't Spel Josef in Dothan, met deze woorden: *Josefs verkooping schoot ons in den zin, door het Tafereel van JAN PINAS, hangende nevens meer konstige stukken van P. LASTMAN, ten huize van docter Robbert van der Hoeven, daar de bloedige rok den vader vertoont wort.*" Hier doelt immers het naäpen op JAN. Doch genoeg: Houbraken heeft het werk van PINAS, als van den aard der kunstregelen afwij-

kende, om zoo te zeggen, buiten de ware kunst gesloten, en zich, waarschijnlijk, bij de lessen van zijn meester, SAMUEL VAN HOOOSTRAETEN, (die een leerling van REMBRANDT was) herinnerd, wat deze zegt in zijne *Inleiding tot de Hooge Schole der Schilderkunst* enz., blz. 273: „Wonderlyk heeft zich onze REMBRANT in reflexeeringen gequacet, ja, het scheen of deze verkiezing van 't wederom kaetsen van eenich licht zyn rechte element was; *had hy zich maer wat beter op de grondregels deezer konst verstaen*: want die alleenlyk op zyn oog en gewaende ondervindinge steunt, begaat dikwyls feylen, die den spot van leerjongens, ik zwyge van meesters, verdienen: en zoo veel te meer, *daer deze zekere kennisse*, voor die er zich een weynig aen laet gelegen zyn, *zoo gemakkelyk zyn te bekomen*.” Hieruit blijkt, zonneklaar, wat eigenlijk REMBRANDT's genie was, hetgeen in zijn tijd niet begrepen, en slechts als voorbijgaand, eigendunklijk-luimig werk, aan zijn persoon eigen, beschouwd werd. Kon VAN HOOOSTRAETEN, met zijn *meester* en *leerling*, thans het in *Europa* geveldo oordeel in metaal te *Amsterdam* aanschouwen, zij zouden gewis hunne uitspraak besehaamd herroepen. — Het schijnt uit alles te blijken, dat REMBRANDT zich zoo geheel aan zijn kunstzin overgaf, dat hij geen ander levensgenot smaakte, en als rond burger, warsch van vleijende hoffelijkheid, de samenleving en gemeenzamen omgang met en in de hoogere kringen gedeeltelyk verbeurde, evenwel met uitzondering van degenen, die hem, niettegenstaande zijn eigendunklijken handel en wandel, wegens zijn talent hoogachten, en voor wie hij veel werken vervaardigd heeft. Intusschen is het zeker, dat de hoogere standen, vooral wat Portretten betref, zich meer van de toen reeds ingedrongen hoogst-bevallige wijze van voorstelling, dan van de al te getrouwe teruggavo van REMBRANDT's werk bedienden. -- In onzen tijd is ontdekt, dat zijn talent door de hooge Regering was opgemerkt, en zij niet in gebreke bleef, zich in hare paleizen van zijno kunst te voorzien, waarvan tot bewijs verstreken drie Brieven van REMBRANDT aan *Constantyn Huygens*, Heer van *Zuylichem*, door den druk bekend gemaakt, en waaruit wij zien, dat hij, ja, geen geletterd, doch ook geen onbeschaafd man was, als zijnde deze van den volgenden inhoud: „1.) Mynheer! Soo ist dan, dat ick met Lyvensen UE. dese twee stueken toesende, die ick men, dat soodaenich sullen bevonden werden, dat Syn Hoocheyt nu selfs my niet (met) min als dusent guldens voor ider toeleggen sal; doch soo Syn Hoocheyt dunckt, dat sy 't niet en meeryteeren, sal naer syn eygen believen minder geeven, my verlaetende op Syn Hoocheyts kennis en discreesy; sals my dunckbaerlick daer met laeten contenteeren, endo blyvende neffens myne grootenisse synen DW. endo geneegen dienaer REMBRANDT. Hetghene ick aen de lysten ende kas verschooten hebb, is 44 guldens in alles. — *Achter op den brief* staat: Die reeckeningen van de 2 stueken. — 2.) Mynheer! Mynheer met selroomen is 't, dat ick UE. met myn seryvens kom besoueken, ende dat door 't seggen van den ontfangen Wittenboogaert, dien ick 't tardeeren van myn betaling klacchide, hoo dat de tresoirier Volbergen dat loochgent, als dat daer jaerliecx interessens getrocken werden, soo heeft my de ontfangen Wittenboogaert nu voerleden woondach daerop geantwoort, als dat Volbergen allen halfver jaer die selven interessens heeft gelicht, dat tot nu toe, soo dat daer nu wederom 4.000 k. guldens by denselven kantooen verscheenen is, endo by deesen waerachtige gelegentheynt soo bidde ick UE. myn goetaerdygen heer, dat myn ordinansy nu in den eersten moecht klaer gemaect werden, opdat ick myn welverdiende 1144 guldens nu moecht eenmael ontfangen, ende ick sal sulx aen UE. met omkerenden dienst ende blyck van vriendschap altyts soucken te reckumpenseeren. Met deesen is 't, dat ick mynheer hartelick groeto ende wensche, dat Godt UE. lanck in goede gesondt-

heyt ter saelichey (spacre). UE. Dw. ende geaffexioneerde dienaar REMBRANDT. Ick woon op de Binnen-cmster in die Suykerbakery. 7 Oct. — *Opschrift*. Mynheer, Mynheer van Suylykum, Raet ende Secretaryus van Syn Hoocheyt in den *Schraeven Haegh*. Port. — 3.) Mynheer! Met een sonderling vermacck hebbe ick UE. aengenaemen missyve van den 14 deser doorleesen, bevinden daer UE. goede gunst ende genegenhey, soo dat ick van harte geneegen ver obblysier blyve, UE. rekumpensyve dienst ende vriendschap te doen. Soo is 't door geneegenthey tot sulx, tegens myns heeren begeeren, dees bygaenden douck tocsende, hoopende, dat U myner in deesen niet versmaeden sult, want het is die eerste gedachtenis, die ick aen mynheer laet. Mynheer de ontfanger Wttenboogaert is bij my geweest, soo als ick besich waer met dees 2 stuckens te packen. Hy most die noch eerst eens sien. Die seyde, soo het Syn Hoocheyt beliefd, wil my hier wt syn kantoor die betaelinge wel doen. Soo soude ick aan U mynheer versoucken, sulx Syn Hoocheyt my toelecht van die 2 stuckens, dat tsel (ve) gelt hier in den eersten ontfangen mocht, daer ick nu sonderlinge meede geryft soude weesen. Hierop verwachten, soo 't mynheer gelieft, bescheyt, ende wensche UE. faemyly alle geluck ende heyl, dat neffens myne groetenisse. UE. Dw. ende geaffexycioneerde dienaar REMBRANDT. In der haest deesen 27 Jawary 1639. Mynheer hangt dit stuck op een starck licht ende dat men daer wyt kan afstaen, soo sal 't best vouchen." — Het zou wel onder de raadsels zijn gebleven, welke stukken door Prins *Frederik Hendrik*, volgens deze Brieven, gekocht zijn geworden, zoo men niet ontdekt had, dat in de *Ordonnantie-boeken van Prins Frederik Hendrik*, over de jaren 1637—1650 de volgende post geboekt staat: „Den seventienden February 1639 is gedepescheert ordonnancie op d' attestatie van d' Heer van Zuylichem, ten behoeve van den schilder REMBRANDT, als volgt: Syne Hoocheyt ordonneert hiermede Thymen van Volbergen, syner Tresorier ende Rentmeester-generaal, te betalen aen den schilder REMBRANDT de somme van twaelffhondert vier ende veertich Carolus guldens, over twee stucken schildery, wesende 't eene de Begravenisse ende het andere de Verrysenisse van onsen Heer Christus, by hem gemaectt ende geleverd aen Syn Hoocheyt, uytwysende de bovenstaende verclaringe." De twee schilderijeu hadden dus tot onderwerp *De Begravenisse* en *De Opstanding van Christus*, en maken, met de door REMBRANDT vroeger aen den Prins geleverde *Kruisiging*, — *Aflating van het Kruis*, — en *Hemelvaart*, eene rij of reeks van Passiestukken uit, — zegt *Schellema* — zoo als er nog verscheidene van voornamemesters bestaan. Uit de nalatenschap van Prins *Frederik Hendrik* zijn zij overgegaan in de voormalige Dusseldorpsche Galerij, in wier Beschrijving zij voorkomen, vermeerderd met eene zesde schilderij, verbeeldende de *Aanbidding der Herders*. Doch in de *Kunstkronijk*, 1860, bl. 40, waarin mede de gemelde *Ordonnantie* staat medegedeeld, wordt aan het slot, door den Heer Mr. C. Vosmaer, de *Aanbidding der Herders*, als tot die rij of reeks behoorende er bijgevoegd, en dat REMBRANDT „ook nog voor *Frederik Hendrik*, omstreeks 1646, heeft geschilderd, twee andere Passie-stukken, *De Geboorte*, en *De Besnydenis van Jesus*. Hij werd voor deze icts beter betaald, dan voor de eersten. De Prins bezat alzo *acht stukken* van REMBRANDT." Zichier de *Ordonnantie* tot betaling dier twee stukken: „Syne Hooch^t. ordonneert hiermede synen Tresorier en Rentmr. Gnael. Willem Ketting de Jong, te betalen aen N. REMBRANT, schilder, tot *Amsterdam*, de somma van 2400. Car. guld. ter saecke dat hy ten dienste van Syne Hooch^ht. heeft gemaectt en geleverd twee schilderyen, d' eene van de *Geboorte Christi* en d' ander van de *Besnyding Christi*. Ende mits enz. 's *Gravenhage* 29 Nov. 1646." Ik moet aan het bepaalde berigt van Dr. *Schellema*, dat

deze stukken na den dood van den Prins, in 1647, uit diens ualatenscbap in de voormalige Dusseldorpsche Galerij, — in wier beschrijving zij voorkomen, — zijn overgegaan, geloof hechten, doch daarbij doen opmerken, dat de eigenlijke Galerij eerst in 1710 voltooid was, en de stichter *Johan Wilhelm*, Hertog van de *Paltz*, geboren 1658, en overleden 1714, hier niet bedoeld kan zijn. Bovendien is deze Vorst eerst zeer laat tot het verzamelen van kunstwerken, (waartoe hij vroeger geene de minste roeping gevoelde) overgegaan, en wel naar aanleiding eener schilderij van *RUBENS*, *De Slag der Amazonen*, welke hij, op gevorderden leeftijd, ten geschenke had ontvangen, en waardoor de zucht bij hem ontstond, om méér kunst te bezitten: hieraan is de bedoelde Galerij haren oorsprong verschuldigd. Ik meen, dat de bedoelde overgang eerst na den dood van *Willem III.*, 1702, geschied is, dewijl het Vorstlijk huis *Brandenburg*, door huwelijk van *Frederik Willem*, met *Louise Henriette*, oudste dochter van *Frederik Hendrik*, (bij outstentenis van manlijk oir) tot de erfgenamen behoorde. Deze kan de bedoelde schilderijen wel geërfd hebben, en zij kunnen hierdoor, welligt, later aan de *Paltz* gekomen zijn. Ze hebben tot sieraad verstrekt der *Galerij te Dusseldorp*, doch zijn, tijdens de Fransche omwenteling, niet naar *Parijs* vervoerd, zoo als Dr. *Scheltema*, bij vergissing, zegt, want de geheele Verzameling is, in 1805, bij erfenis aan het Vorstlijk huis van *Beijeren* overgegaan, en berust thans in de *Pinakothek*, te *Munchen*. — Do volkeren dezer eeuw zijn door hunne hooge beschaving zoo ver van hunne vroegero waardering teruggekomen, dat zij, heenziende naar het voorgeslacht, thans Gemèen ontwaren, die hunnen roem, de eeuwen door, hebben gehandhaafd. Dit is voornaamlijk in het vak der Beeldende Kunsten het geval, zoodat men *Europa*, soms, met berouwhebbende schaamte, nu hulde ziet brengen aan Kunstenaars, die de schitterendste paalen aan de kroon van hun Vaderland hebben gehecht. Wie zal niet met mij instemmen, dat aan *REMBRANDT*, die daartoe in de eerste plaats behoorde, de verdiende hulde moest worden toegebracht? Deze opvatting werd het eerst, met een feestdronk, door den Heer *J. BOSBOOM*, bij een plegtigen maaltijd van Nederlandsche Kunstenaars, te 's *Gravenhage*, op den 11. Julij, 1841, aan den Antwerpschen schilder *N. DE KEYSER* en andere Belgische kunstenaars gegeven, voorgesteld, met dit gevolg, dat men aldaar toen den grondslag legde tot het oprigten van een Standbeeld voor hun aller Meester, *REMBRANDT VAN RYN*. Na, met den besten wil beziel, vele zwarigheden te hebben overwonnen, heeft de Ridder *LOUIS ROYER* het voorstel der Commissie, onder betooning van hooge belangstelling en onbaatzuchtigheid, aangenomen, en zich bereid verklaard, om die taak te volbrengen. Spoedig had zijn scheppend genie het Model op een vierde der ware grootte vervaardigd, hetgeen te *Amsterdam*, in de Maatschappij *Arti et Amicitiae*, en te 's *Gravenhage*, in het Gebouw der Teeken-Academie, werd tentoongesteld; terwijl het tevens, ter bezigtiging van *Z. M. Koning Willem II.*, in de Gothische zaal van diens Paleis werd overgebracht, en den onverdeelde lof van het algemeen mogt inoogsten. In 1847 was het pleister-model voor de gieterij voltooid. Na afloop der onvoorziene buitenlandsche staatsberoeringen, die ook hier op de finantiële aangelegenheden grooten invloed uitoefenden, werd het Standbeeld, den 27. September, 1851, op de Gieterij der Heeren *Enthoven*, te 's *Gravenhage*, van ijzer gegoten, zijnde, zonder pedestal, h. 4,245 el, en 6000 Ned. ponden zwaar. Den 7. Mei, 1852, is het, te *Amsterdam* — niet op het oude *Beursplein* (gelijk dit aanvankelijk daartoe was aangewezen) als zijnde in dien tusschentijd weggeruimd, maar op de *Botermarkt* — op het voetstuk geplaatst, waarop tot opschrift staat: HULDE VAN HET NAESLACHT. ANNO 1852. Vier honderd personen, waaron Ier *Z. M. Koning Willem III.*, toen als Prins aan het hoofd, hebben tot de daar

stelling van het Monument geldelijk bijgedragen, terwijl er ruim *twee honderd* waren, die voorwerpen tot verloting, ten behoeve van het fonds der oprigting verstrekten. In het voetstuk heeft men een blad Perkament gemetseld, waarop de namen van al deze personen voorkomen, met de vermelding, dat *het Standbeeld, vervaardigd door L. ROYER, is onthuld in tegenwoordigheid van Z. M. Koning Willem den Derde, op den zeven-en-twintigsten Mei, 1852, toen Mr. G. C. J. van Reenen, Burgemeester van Amsterdam was.* — Onbeschrijflijk was op dien dag de geestdrift der bevolking, om een hunner voorvaderlijke burgers, voor het eerst, in het openbaar en in hun midden aldus te zien gehuldigd en vereerd, te meer, omdat Z. M. de Koning en Z. K. II. Prins *Hendrik der Nederlanden*, met hun gevolg, deze plegtigheid door hunne tegenwoordigheid verhoogden. Nadat Z. M. op de tribune had plaats genomen, nam de Heer Dr. *L. R. Beynen*, Voorzitter der Haagsche Commissie, het woord, en rigtte eene niet minder sierlijke dan kernachtige toespraak tot den Koning, waarin hij, met fiksehe trekken, de verdienste van REMBRANDT deed uitkomen, en tevens opmerkte, hoe zijn Standbeeld met andere gedenkteeken, die aan zijn tijd berinneren, krachtig moet getuigen van den roem en den godlijken zegen dezer eeuw. „Daarom, — zeide de Redenaar, uit naam der vereenigde Commissiën, — was de tegenwoordigheid van Z. M. op dit nationale feest eene behoefte voor onze barten, omdat bijna iedere schoone herinnering uit de eeuw van REMBRANDT onafscheidelijk is van het Huis van Oranje, en omdat in onze harten de banden nog hecht zijn, die God tusseheu dat Doorluchtig Geslacht en ons lieve Vaderland heeft gehecht. Die banden zijn, bij den aanvang van onzen vrijheids-krjg, ingewijd met het edel bloed, door Graaf Adolf, op *Heiligerlee's* velden, gestort; die banden zijn voor weinige weken nog met mannelijke woorden door Z. M. bij *Heiligerlee's* gedenkteeken bevestigd. Sire! — dus eindigde hij zijne rede — het zij Nederlands Kunstenaars geoorloofd, bij het Standbeeld van REMBRANDT, die taal, door U, op dat oude slagveld, gesproken, te beantwoorden met de bede: dat Uwer en onzer Vaderen God U en Uw Doorluchtig Geslacht moge sparen, als in de dagen van ouds, voor het dierbaar Vaderland; en dat, wat er ook moge veranderen en verkeeren, onze leus nog moge weerklink vinden in de barten van het verste nageslacht, de leus: Voor God, voor Oranje, en voor Vaderland: — voor het Vaderland en Oranje!” Na een gegeven teeken, viel het doek, dat het Beeld bedekte, en de gestalte van REMBRANDT werd zichtbaar, onder het gejubel der menigte en het geschal der trompetten. Op uitnoodiging der Commissiën, begaven Z. M. de Koning en Z. K. H. Prins Hendrik zich van de tribune, langs een pad, met groen en bloemen bestrooid, naar het Standbeeld. Daar gekomen, rigtte de Heer *Beynen*, het woord tot den Heer Mr. *G. C. J. van Reenen*, Burgemeester van *Amsterdam*, uit naam der Oprigters van het Monument, aan de Hoofdstad ten geschenke gegeven. „Aan *Amsterdam*,” — zeide hij teregt, — kwam inzonderheid het Gedenkteeken van REMBRANDT toe. Hier had de Kunstenaar het grootste deel van zijn leven doorgebracht; hier had hij zijne onschatbare werken vervaardigd, hier was hij ontslapen, hier rustte zijne asch.” Het achtbare Hoofd van het Amsterdamsche Bestuur beantwoordde deze rede op eene gepaste wijze, en nam met dankbaarheid het geschenk voor de Stad, door hem waardig vertegenwoordigd, aan. De Koning betuigde daarop voor de tot hem gesproken woorden zijnen dank aan de vereenigde Commissiën, door wier eendrachtig streven dit grootsche werk was aangevangen en voltoerd. „Dit is geen bloedig Gedenkteeken, — dus sprak Z. M., — gelijk aan dat op de velden van *Heiligerlee*. Ik herinner mij nog levendig het daar gesprokene, en wat Ik toen gezegd heb, heb Ik tot het geheele Vaderland gezegd, tot mijn geheele,

mijn innig geliefde Volk. Want ik heb vertrouwen op mijn Volk, zoowel in oogenblikken, als het gevaar dreigt, en het de verdediging van den vaderlandschen bodem geldt, als wanneer het betreft de Kunsten des vredes, de Letteren, de Wetenschappen. Moge dan ook dit Gedenkteeken de getuige blijven van de wijze, waarop Nederlandsche harten steeds voor het Vaderland kloppen. Leve het Vaderland!" Al de aanwezigen herhaalden dien kreet, er met geestdrift bijvoegende: „Leve de Koning!" „Het was een schoon oogenblik, — zegt Dr. *Schellama* — dat, naar wij ons mogen vleijen, door het penseel van den verdienstlijken PIENEMAN zal worden vereeuwigd." — De daaropvolgende feesten waren luisterrijk: dat in het Park was betooverend-schoon ingerigt; doch ze zijn te menigvuldig, om hier nader omsehreven te kunnen worden, en ik verwijs dus slechts naar het *Programma van het Rembrandts-feest*, te *Amsterdam*, bij *P. C. L. van Staden*, Cz., 1852, uitgegeven, en waarin ze uitvoerig staan vermeld. Voorts zijn er twee fraaije Gedenkpenningen op de Onthulling vervaardigd, een door den Heer J. P. MENOER, te *Utrecht*, en een andere door den Heer L. HART, te *Brussel*. De eerste heeft op de voorzijde het *Monument*, met randschrift: HET STANDBEELD VAN REMBRANDT, ONTHULD TE AMSTERDAM, 27 MEI, 1852. Op de keerzijde een *Palet en penseelen*, omgeven door de *Morgenster*. De tweede, dien de Heer LOUIS HARTOG, uit liefde tot de kunst, heeft laten slaan, is van de grootste soort. De voorzijde voert rondom het *Standbeeld* tot omschrift: ONTHULD IN TEGENWOORDIGHEID VAN Z. M. DEN KONING WILLEM III., OP DEN 27. MEI, 1852. Op de keerzijde onderscheiden voorwerpen, tot de beoefening der *Schilderkunst* behoorende, omschreven door een straalkrans, waarin, boven een ontrold lint, de woorden: HELDE VAN HET DANKBAAR NAGESLACHT. Het randschrift luidt: AAN REMBRANDT VAN LYN, GEBOREN TE LEYDEN, 15 JULY, 1606, BEGRAVEN TE AMSTERDAM, 8 OCTOBER, 1669. Nog is er een, op de grootte van een gulden, door den Heer DE VRIES JR. vervaardigd, met het *Portret*, waar boven *eene Ster*, en met het omschrift: REMBRANDT VAN RHYN. Keerzijde: het *Standbeeld*, tot omschrift hebbende: PLEGTIG ONTHULD TE AMSTERDAM, 27 MEI, 1852. — Al het verdere, wat tot oorspronkelijke bewijsstukken voor de oprigting van het *Standbeeld*, en de daarop gevolgde feesten heeft gediend, heb ik, zooveel mogelijk, verzameld en in een band in f. te zamen gevoegd, waaronder vooral de vliegende volksbladen, om den geestigen en soms seherpzinnigen inhoud, euricus zijn; rlsmede de *miniatur-afbeeldingen van het Standbeeld*, die, bij het afsteken van het vuurwerk, uit de lucht op de menigte nedervielen. — Van zijn *Portret* vindt men in *Weigel's Kunstlager-Catalog*, 27 *Abth.*, niet minder dan 42 stuks, afzonderlijk in prent gebragt, behalve een aantal, in de bekende Boekwerken voorkomende, beschreven.

REMIGIUS. (GASPAR) Zijn naam komt aldus voor: GASPAR REM. *Bely. pinxit*, en moet, volgens *Brulliot*, beteekenen CASPAR REMS, of REMIGIUS, een Vlamsch schilder, die omstreeks 1580 bloeide, en van wien geene andere bijzonderheden zijn bekend. — Op eene prent, door SADELER gegraveerd, voorstellende *St. Hiëronymus*, in eene grot, geknield voor een *Crucifix* enz. leest men, van onder, in de marge, een vierregelig Latijnsch vers, en deze Opdragt: *Domenico Francesco de Castellis belg. Pictori egregio GASPAR REM. Amicitie ergo D. D.* — *Nagler*, dit alles ranvoerende, markt de gegronde opmerking, dat in de opdragt REM zonder punt staat, zoodat dit wel de ware naam konn wezen. Zulks zoo zijnde, zou hij wel aan HANS REM — Zie aldaar. — verwant kunnen zijn.

REMIUS. (J.) Zie REM. (HANS)

REMSDYKE. (A. en J. VAN) Zie op RYMSDYCK. (A. en J. VAN)

RENARD. (LOD. WYK) Over dezen kunstenaar vond ik bij eenig, mij bekend

auteur, niets vermeld, of hij in *Vlaanderen* of *Brabant* gewoond, en welligt ook in *Duitschland* zijne kunst uitgeoefend heeft. Ofschoon dit wel te denken is, blijft het echter onzeker. Eene groote prent, door J. GOLE, zijnde het Portret van *Frederik Wilhelm, Hertog van Brandenburg* enz., is naar zijne teekening gegraveerd.

RENDORP. (MR. PIETER) Heer van *Marquette*, eertijds *Heemskerk* genaamd, Burgemeester en Raad der Stad *Amsterdam*, wiens afbeelding, door J. HOUBRAKEN, onder de Bijprenten in *Wagenaar's Vaderl. Historie* voorkomt. In de *Kunst- en Historiekundige Beschryving van alle de Schilderyen op het Stadhuis van Amsterdam* enz., door *Jan van Dyk, Ibid.*, 1790, vond ik, op blz. 162, eene mededeeling van dien kunstschilder op het jaar 1748 aangehaald: „Wy zyngenoegzaam overtuigt, dat niet alleen onze grootachtbare Vaderen volharden in de kunst te kweeken, maar zelfs den thans regerenden Heer Burgemeester PIETER RENDORP ons alle in vlytige oefening der kunsten niet alleen vooruit streeft, maar ver te boven gaat enz.” — In *Kok, Vaderl. Woordenboek*, vond ik dit verder bevestigd, als hij zegt: „van het Oude Mannen- en Vrouwen-gasthuis, in de gedaante zooals het zich tegenwoordig (1791) vertoont, had de Heer PIETER RENDORP een ontwerp gemaakt, en wierd het, daarmede overeenkomstig, voltooid.”

RENESE. (C.A.) Bij sommigen wordt ook wel A. C., als zijn voornaam gesteld, doch de naauwkeurige *Heller (L.)* schrijft C. A. — Deze weinig bekende kunstenaar verdient, door mij te worden geboekt, en ik geef hier, wat *Brulliot*, hem betreffende, medeelt. A. C. RENESSE, — in zijne Registers staat C. A. — zeer bekwaam teekenaar en plaatetser, van wien in de *Kunstgeschiedenis* bijna geene melding wordt gemaakt, heeft zoodanig in den geest van REMBRANDTS etskunst weten door te dringen, dat men zijne etsen voor die van dezen grooten meester nemen kan. *Bartsch* heeft slechts ééne prent van hem aangenomen, in zijn *Catalogus* van REMBRANDT, Tom. II, p. 104, Nr. 18. — De prenten van RENESSE bewijzen, dat hij werkzaam was tusschen de jaren 1649—1661, — *Nagler* zegt tot 1670 en in *Holland* moet hebben gebloeid, waar men echter beweert, geene levensberigten van hem te kennen. — By *Van Eynden en Van der Willigen*, I, blz. 298, vindt men van HEM eene schoone teekening in zwart krijt, voorstellende *Een Jongeling*, waarop A. RENESSE en 1669 staat, doch die verder nergens eenig bericht over dezen kunstenaar geven. — Wij kennen alleen, zegt *Brulliot*, elf stuks prenten, door hem geëtsd, waaronder er slechts ééne is met zijn monogram, C. A. R., beteekend, als: *Een Mansportret, ten halven lijve, van voren te zien*, met baret op het hoofd, houdende eene graveerstift in de linkerhand, die op eene tafel leunt. Dit portret moet dat van dezen kunstenaar-zelven zijn; het is geëtsd en met de drooge naald afgewerkt; h. 2 dm. 11 str., br. 2 dm. 7 str. Par. De overige prenten voeren bijna allen hetzelfde monogram, maar met de letters (ENESSE.) — *Heller (L.)* geeft nog de volgende, door hem geëtsde prenten op: *Een Geestelijke, in een leuningstoel, bij eenige boeken gezeten.* — *Een Man op middelbaren leeftijd, met een calotje op het hoofd*, en een mantel om; half-figuur. — *Een Dorps-kermisfeest*, waarop zich voor de menigte kwakzalvers vertoonen. — Hierbij moet ik doen opmerken, dat de genoemde teekening bij *Van Eynden en Van der Willigen* aan A. RENESSE wordt toegekend, en dat *Brulliot* hem voor denzelfden persoon als C. A. RENESSE heeft gehouden.

RENESE. (DANIEL) *Brulliot* heeft naauwkeurig ook dezen kunstetser beschreven, en hem van C. A. RENESSE wèl onderscheiden. Hij noemt eene prent, *Farao, in de Roodde Zee verdrinkende*, door NEM zeer fraai, in den stijl van REMBRANDT, geëtsd; de Koning, met opgeheven armen, ter linkerzijde van een wagen door twee paarden getrokken, die reeds ten halven lijve in het water staan, en

waarvan de geleider neêrvalt; regts, in de verte, de vernietiging van Farao's leger, en links een ruiter, die zich tracht te redden; h. 4 dm., br. 5 dm. 3 str. Par. — Er zijn geen levensberigten van hem bekend, en ongetwijfeld is hij verwant aan den genoemden C. A. RENESSE. — *Nagler* zegt, dat hij onder de Monogrammisten wordt geteld, terwijl het aantal trekletters, welke het monogram bevat, als nog verschillend is opgegeven, en dat zij (van de linker- naar de rechterzijde) zijn S D A H C B R, die, zeker, niet RENESSE beduiden. *Brulliot* leest er de letters C D N X R S uit, en nog A C D N X R S enz. bij elkaêr gevoegd.

RENODI (ABRAHAM) was, volgens *Pieter Terwesten, Ms.*, een Hagenaar, die, zoo gemeend wordt, portretten en andere voorwerpen schilderde, en door hem op het jaar 1770 staat vermeld.

RENTINCK. (ARNOLD) Bij het berigt van *Immerzeel* moet ik nog voegen, dat hij ook de graveerkunst heeft beoefend, en wel op eene zeer goede wijze, in mezzo tinto, waarvan ik een fraai portret van zijn tweeden leermeester NICOLAAS VERKOLJE in 4°, bezit, zijnde iets kleiner en andersom, en met eenige verandering meer dan het bekende, in 1753, zoo fraai door J. HOUBRAKEN gesneden, naar de schilderij door VERKOLJE-zelfen in 1723 vervaardigd. Hij heeft in de wijzende hand, — rustende op eene portefeuille, die in, en door de ovale rand uitsteekt, — een penseel aangebragt. Mijn exemplaar is vóór alle letter; achterop staat, met schrift van dien tijd: M. VERKOLJE *Ipse pinx.* ARNOËT RENTINCK *fecit.* 1758. *Zynde een Discipel van A. BOONEN, en vervolgens van N. VERKOLJE.* — Hij heeft ook, naar CORNELIS TROOST, het portret van een schilder gegraveerd, zegt *Nagler*. Zou dat niet het bovengenoemde zijn? — *Venus en Amor*, naar C. T. (C. TROOST) — en, *Een Ramskop*. Ook zegt hij, dat RENTINCK zich later te *Berlijn* vestigde, waar hij, in 1775, overleed.

RENTINCK, (JONANNES) staat bij *Immerzeel* vermeld; ik moet daar nog bijvoegen, dat hij in October 1846 in zijne woonplaats *Hilversum*, nalatende eene weduwe en kinderen, is overleden.

RESTOR. (...) Of deze een Nederlander is geweest, bleek mij evenmin, als dat hij een vreemdeling was. Echter vond ik onder de nalatenschap van *D. van Dyl*, verkocht te *Amsterdam*, in November, 1813, onder Nr. 135 van den *Catalogus: Maria, door hare ouders, in den Tempel, den Hoogepriester aangeboden*, meesterlijk geschilderd, h. 14, br. 10 dm. — Of dit werk nu aan JEAN RESTOR, den beroemden Franschen schilder en leerling van JOUVENET, moet worden toegeschreven, en of de steller van den *Catalogus* in den naam heeft gedwaald, kan ik niet beslissen.

RETHAAN, (ANTHONY) van een aanzienlijk geslacht, werd, in 1685, te *Middelburg*, in *Zeeland*, geboren. Een levensgroot Portret, borststuk met handen enz., van *Doctor Anthony Everaarts*, Raad en Geneesheer, in zijne geboortestad, te *Middelburg*, in 1679 overleden, is door hem siks en met kunstgevoel gekopieerd, zoo het mij toeschijnt naar ERASMUS QUELLINUS, en beteekend A. RETHAAN *pinx.* 1705. De kunst beoefende hij tot uitspanning, want hij was Candidaat in de Letteren, en een veel-belovend genie, doch hij daalde reeds in 1708, in zijne geboortestad, tot groote droefheid zijner ouders, ten grave. Het Portret van gemelden Doctor, tot zijn geslacht behoorende, berust thans, met een aantal familieportretten, bij een der nakomelingen, *Jhr. C. A. Rethaan Maearé*, van *Middelburg*, doch thans te *Utrecht* gevestigd.

REUBENS (P.) was een zeer voornaam kunstdrijver, te *Brusse*, die, in de tweede helft der XVIII. eeuw, aldaar, bloeide. Ik heb van zijne werken vermeld gevonden in den *Catalogus* der Kunstnalatenschap van *E. P. Cremer Jz.*, in Mei, 1847, te *Middelburg* verkocht, op bl. 40: „Nr. 1. Een uitmuntend fraai,

keurig en meesterlijk bewerkt, in *zilver gedreven stuk*, *verbeeldende den Parnassus*, waarop zeven beeldjes, voorstellende *de Vrije Kunsten*, met hare attributen staan geplaatst; zijnde de voet van dit stuk groot 35, h. 25 dm., en wegende 2 pond, 2 oncen, 9 loden; onder een glazen stolp, met zwarten voet. — Nr. 2. Een keurig net en meesterlijk in *zilver gedreven beeldje van Minerva*, door DENZELVEN, h. 11 dm., en weegt 2 oncen, 4 loden. — Nr. 3. Een dergelijk *beeldje van Mercurius*, in alles als het voorgaande; door DENZELVEN; h. 11 dm., en wegende 2 oncen, 6 loden." Deze drie Nummers zijn te zamen door den Heer *Blitz*, van *Amsterdam*, voor de som van *f* 340, gekocht.

REUS. (LEONARDUS PIETER DE) Deze vermogende Rotterdamsehe Kunstliefhebber heeft een schoon Kabinet van Oud-Nederlandsche kunst verzameld, bestaande uit een zestigtal paalen van het echte water, waaronder *Een Slaanschijn* van VAN DER NEER, die alles, wat van dien aard bestaat, verre achter zich laat. Ik heb deze schilderij bij den Heer DE REUS, te *Rotterdam*, en later, in 1843, toen hij zich te 's *Hage*, gevestigd had, aldaar, andermaal bewonderd, vooral, hoe het mogelijk is, dat de maanbelichting zulk eene treffende uitwerking kan te weeg brengen op eene zoo heldere schilderij, als het warf, of het dag is, zijnde, in waarheid, een ééinig kunststuk. In die verhouding stonden, in minder of meerdere mate, al de overige schilderijen. Even als Sir *Robert Peel*, te *Londen*, die mij in 1827 zeide, alleen het beste, of anders niets te koopen, kocht ook hij, nimmer iets dan van een meester. Zoo deed hij zelfs een JAN BOTH, te *Londen*, als een der schoonste stukken van zijn werk bekend, voorstellende *Een bergachtig Landschap, met naakte nymphen*, door C. VAN POELENBURCH enz., met grof geld voor zich aankoopt. Nog bij zijn leven, in 1845, is de geheele Verzameling aan den Baron *Von Rothschild*, te *Frankfort a. M.*, voor de som van *f* 90,000, — en niet voor *f* 197,000, zooals destijds in de Nieuwsbladen berigt werd, — verkocht. — De Heer DE REUS is den 19. Februarij, 1860, te 's *Gravenhage*, overleden.

REUVEN. (PIETER) Deze kunstenaar werd, in 1650, te *Leyden*, geboren, doch heeft zijne studiën bij JACOBUS JORDAENS, te *Antwerpen*, volbragt. Hij schilderde historïële en zinnebeeldige onderwerpen, en er werd van zijn talent gebruik gemaakt, om de teekening voor de Triomfpoort, tot de ontvangst van Z. M. Koning Willem III, in 1691, te 's *Gravenhage*, te vervaardigen, waardoor hij vermaard werd, zegt *Houbraken*, doch dit is mij niet bekend. Zie op HOOGHE, (ROMEIN DE) en VENNEKOOL. (JACOB) Of hij welligt ook nog aan andere Eerepoorten, behalve aan de gemelde, die voor het Hof geplaatst was, heeft gearbeid, kan ik niet beslissen. In het groote Werk: *Komste van Koning Willem III, in Holland* enz. *In den Haegh, by Arnout Leers*, 1691, in f°, is daarover niets te vinden. Hij schilderde Zaal- en Zolderstukken, met zulk goed gevolg, dat hij het fraaiste werk op het koninklijk Lusthuis, *het Loo*, vervaardigd heeft, dat groote bewondering verdient, dewijl hij zoo vaardig ter hand was, en het bijna niet te begrijpen is, hoe hij zoo iets uitstekends in zulken korten tijd ten uitvoer heeft kunnen brengen. Een zijner beste werken is een Zolderstuk in het huis van *De la Court van der Voort*, te *Leyden*, zegt *Bryan*, zijnde eene vindingrijke zamenstelling, waarvan de kleur die schoonheid bezit, welke men in de werken der beste schilders uit de Vlaamsche school aantreft. — Hij is op het einde des jaars 1718 overleden.

REVEST (*Mejufvrouw* CORNELIA LOUISA) werd, in 1795, te *Amsterdam*, geboren, en, na aldaar in de gronden der kunst eenige vaardigheid te hebben bekomen, vertrok zij, wegens verwantschap, naar *Parijs*, waar SÉRANGÉLY en VAFFLARD hare meesters werden. Reeds in 1812, leverde zij, als eene proeve van haar talent, op de Tentoonstelling, aldaar, *Ossian, zingende voor Malvina de heldendaden*

van Oscar; zoo voortgaande, heeft zij veel stukken uit de gewijde en ongewijde geschiedenis afgebeeld, waaronder er zijn, die door het Gouvernement werden aangekocht, als *Magdalena, voor Christus in den wijngaardhof*, dat aan de Stad *Marseille* geschonken is. Ook sebilderde zij portretten, en had een atelier voor onderrigt in de kunst. Na 1827 vond ik niets meer van haar vermeld. Zie *Gachet, Dictionnaire des Artistes etc. Paris, 1831*, en ook *Nagler*.

REWICII, of REUWICII, (ERHART) was een der vroegst-bekende Utrechtsche kunstenaars. — Zie ook op EEWICHSZ. (CORN.), waarschijnlijk zijn zoon. — Op St. Maartensdag, 1474, begon *Bernard Breydenbach*, uit *Mentz*, zijne reis naar het Oosten, vanwaar hij op den 8. Januarij, 1483, weder in *Venetie* terugkwam. De Reisbeschrijving, aan den Aartsbisschop van *Mentz*, Bertbold, geboren graaf van *Rennenberg*, opgedragen, werd te *Mentz*, op den 11. Februarij, 1486, in het Latijn, en, op den 21. Junij, 1486, in het Hoogduitsch gedrukt. In de beide uitgaven, in de Gothasche Bibliotheek voorhanden, wordt meer dan eens de schilder genoemd, die *Breydenbach* op de geheele reis vergezelde, en de landstrecken, volksdrigten enz. opnam: *Pictorem ERHARDUM, scil. REWICII, de Trajecto inferiori*, dat is: De schilder, ERHART REWICII geheeten, was te *Utrecht* geboren. De zeer merkwaardige houtsneden dier *Mentzer*-drukken zijn naar zijne teekening, en, waarschijnlijk, ook door de hand van denzelfden kunstenaar vervaardigd. Behalve deze twee uitgaven heeft ERHART REUWICII ook eene Hollandsebe vertaling, getiteld: *Bernhardus de Breydenbach, Bevarden tot dat Heylige Graff in Jherusalem. Ghedruct door Meester Eerhaert Rewich van Utrecht, in die stadt van Mentzs, 1488, in f^o.*, in het licht gegeven. Ook vindt men eene Fransche vertaling (*Lyon, 1488*), alsmede eene Spaansche overzetting, vermeld. Later zag ik nog, dat er in de *Fontes Catalogus*, bij *Weigel*, te *Leipzig*, 1850, Nr. 2146, een druk te *Augsburg*, 1488, in f^o, werd aangeboden, en op eene Boekveiling te *Leipzig*, bij *H. F. Forster*, een idem exemplaar, op bl. 141 van dien *Catalogus* voorkomende, waarschijnlijk, hetzelfde exemplaar. Het slot der eerstgemelde Duitsche uitgave, luidt aldus: *Dises Werck ynhaltende die heyligen Reyssen gen (naar) Jherusalem zu dem Heyligen Grab und furbass (verder) zu der hochgelobten Jungfrouwen und Merterryn (martelares) Sant Katheryn, durch ERHART REWICII von Utrecht. Ynuder statt Meyntz getrucket ym Jar unsers Heyls, tusend: vier hundert. im LXXXVI, yn dem. XXI. tag dess, Brachmoneds (d. i. Junij). Endet sich seliglichen.* In het Werk komt de voorstelling eener Jonkvrouw voor, die in een priedel staat, waarbij de wapens der drie pelgrims, *Breydenbach*, *Salms* en *Bicken* zijn aangebragt; verder, een groot gezigt op *Venetie*, gezigten van *Paranzo*, *Corfu*, *Modon*, *Candia*, *Rhodus*, en de afbeelding der Kerk van het Heilige Graf; bovendien *Sarrazenen*, *Joden*, *Grieken*, *Syrische christenen* en *Indianen*. Ook vindt men er een gezigt op *Jerusalem*, met de omstreken; een idem op *Alexandrie*, godicrten van het Heilige Land, benevens rijdende en musicerende *Turken*. Aan het slot der uitgave staat het wapen van *Rennenberg*. De Latijnsche en Duitsche uitgaven zijn in het huis van den Sebilder-zelven vervaardigd. — Het belangrijke en nuttige werk van onzen REWICII is de aandacht van den ijverigen naspoorder der Kunstgeschiedenis, den Graaf *de Laborde*, niet ontgaan. Na het belang der vrome pelgrimsreizen uit een gezet te hebben, zegt hij: „Mais comment rappeler ces pieux voyageurs, sans penser au céléritage de *Breydenbach*, accompli en compaignie d'ERHARD REUWICII van *Utrecht*, ce peintre habile, dont j'ai déjà plus d'une fois, dans diverses publications, fait ressortir tout le mérite” Zie *Les Ducs de Bourgogne etc. Sec. Partie, Tom. I, Paris, 1849; Introduction, p. CX.* — *Annalen der Niederländischen Kunst,*

u. s. w. von Dr. G. Rathgeber, Gotha, 1844, in f°, S. 59. Hiervan is slechts één deel in onze taal overgebracht, en uitgegeven te Amsterdam, bij M. H. Binger, 1844, in 8°, tot heden (1860) nog niet vervolgd. — Voorts *Histoire de l'Origine et des Progrès de la Gravure dans les Pays-Bas, et en Allemagne etc. par Jules Renouvier, Brux.*, 1860, in 8°, bl. 198, (*Mémoire couronné par l'Académie Royale de Belgique* le 23 Septemhre, 1859) waarin men breedvoerig de verdienste der houtsneëfiguren, als eerste voorbeeld van gekruiste sneden, in hout bewerkt, beschreven vindt, die zich onderscheiden van alle voorgaande, als enkel met de pen omgetrokken, en daarna door den verlichter (enlumineur) opgewerkt. Hieruit wordt afgeleid, dat, in der daad, de houtsneden in het meergemelde Werk voorkomende, als in een tweeden staat van overgang tot verbetering der houtsneëkunst te beschouwen zijn.

REYERMAN. (ANNA) Zie op MORITZ. (ANNA)

REYERS, of RYJERS. (NICOLAAS) Bij het herigt van *Immerzeel* voeg ik nog, dat zijne *Afbeelding* was in de Kunstverzameling van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, in 1773, onder Nr. 448 van den *Catalogus*: „NICOLAAS REYERS, Portret- en Kabinetstuk-schilder, geboren te *Leyden*, 1719. Dese ziet men verbeeldt in een nis, houdende in de linkerhand een palet en penselen, en verder bywerk. Zeer uitvoerig door HEM-ZELVEN geschilderd, op doek; h. 13 $\frac{1}{4}$, br. 9 $\frac{1}{2}$ dm. Rhijnl.” — Het is mij gebleken, dat de naam N. RYJERS, zooals die in andere Catalogussen voorkomt, met dien van onzen REYERS een-en-dezelfde persoon is.

REYERS. (ZEGER) Deze bekwame bouwmeester is, naar waarde, door *Immerzeel* vermeld. Ik moet er hier bijvoegen, dat hij den 7. Junij, 1857, te 's *Gravenhage*, is overleden.

REYN, of RYN. (G. VAN) Alleen zijn mij de twee volgende schilderijen van hem voorgekomen, in den *Catalogus* der Kunstnalatenschap van den kunstschilder JOAN WILLEM FRANK, in 1762, te 's *Gravenhage*, verkocht: *Twee fraaye Batailletjes*, door G. VAN REYN, h. 19 $\frac{1}{2}$, br. 14 $\frac{2}{3}$ dm. Rhijnl.

REYN, (HANS, of JAN DE) in 1610, te *Duinkerken*, geboren, ging, nog zeer jong zijnde, naar *Antwerpen*, waar hij onder de leerlingen van A. VAN DYCK werd opgenomen. Zijne vorderingen in de kunst waren zóó snel en zóó groot, dat VAN DYCK, naar *Engeland* vertrekkende, hem uitnoodigde, derwaarts over te steken, waar hij, als een bestendig medehelper, zijn schitterenden onderwijzer, tot aan zijn dood toe, heeft bijgestaan. Daarna vestigde hij zich in zijne geboortestad, waar hij met onderscheiding ontvangen en aangemoedigd werd, en verscheiden fraaije tafereelen, voor de kerken aldaar, benevens ook portretten, vervaardigd heeft. „Dat de werken van DE REYN, zegt *Descamps*, niet méér algemeen bekend zijn, ontstaat hieruit, dat het grootste gedeelte zijner schilderijen, hij vergissing, voor werk van A. VAN DYCK wordt aangezien.” Hij kenmerkt zich door nauwkeurige teekening, zuivere en malsche kleur, en gemaklijke en aangename penseelschikking; zijne ordonnantiën zijn vindingrijk en grootsch, de werking van licht en bruin is meesterlijk en vol effect. Zijne voornaamste werken in de kerken te *Duinkerken* zijn: *De dood der vier Hoofd-martelaars*, in die van *St. Eloy*, — en, *De doop van Totila*, in die van het Engelsche Convent. — Er zijn van hem een aantal portretten in bijzondere Verzamelingen, die weinig minder zijn dan die van VAN DYCK. — Het voornaamste Altaarstuk, in de parochiale *St. Maartenskerk*, te *Bergues-St.-Winox*, (*Winoxbergen*), bij *Duinkerken*, is van dezen meester, en stelt voor *Herodias, die het hoofd van Joannes bij Herodes brengt*. — Alleen in het *Museum*, te *Madrid*, vond ik van zijn werk eene *Mythologische voorstelling* vermeld. — Hij is in 1678 overleden. — *Bryan* voegt er bij, dat

Pilkington door *D'Argenville* werd misleid, die dezen kunstenaar LANG JAN noemt, welke naamspeling op JAN BOUHORST toepaslijk is.

REYNERS, (J.) waarschijnlijk, een Fries, was een zeer bekwaam teekenaar, en welligt ook schilder. Het eenige, dat mij dezen kunstenaar deed kennen, is het zeldzaam voorkomende Werk in f^o-oblong, bevattende de *Begraafnis van Ernst Casimyr enz., te Leeuwarden, 1633*. Hij heeft al de teekeningen dezer Prinselijke begrafenis vervaardigd, die door J. HERMANI zijn gegraveerd. Dit Werk is zeer fraai en belangrijk voor de geschiedenis, gelijk al dergelijke Werken de ware bronnen zijn voor de kennis der volksgebruiken, kostumen enz. Of hij nu dezelfde persoon zou zijn, als JELLE REINIERS, — Zie aldaar. — durf ik niet beslissen.

REYNKEN, of REYNEERE. Deze beeldhouwer wordt in de Rekeningen der Kathedraal van *Antwerpen* aangetroffen: 1434. „Item REYNKEN, de beeldsnijdere, van dat hy verdiende aen onser Vrouwen tafelo, die ghebroken was in den brant, ende aen meer dinghen IIJ sc. gr. — 1438. Item REYNEERE, den beeldsnijdere, van de lessenaro to sniden XXXVJ sc. gr.” Zie *Toestand der Beeldende Kunsten in Antwerpen, omtrent 1454, door Leo de Burbure, Ibid., 1854, in 12°*.

REYNST (GERARD) behoort, zeker, in de Geschiedenis der Kunst tehuis, en ik wil hem daarom hier eenige regelen wijden. Meer dan waarschijnlijk, was hij een zoon van den eersten Gouverneur-generaal van *Neêrl. Indië*, van dien naam, die, in 1614, derwaarts trok, en reeds den 20. December, 1615, te *Jacrata*, of *Bantam*, is overleden. Zie *Le Moniteur des Indes* (door *Melville van Carnbee en Von Siebold*), I., 229. — Ik vond een Mr. GERARD REYNST, in zeer aanzienlijke betrekkingen, bij *Wagenaar, Beschryving van Amsterdam*, in f^o., III. deel, onder de *Raden*, in 1646, en onder de *Schepenen*, in 1650, vermeld, terwijl hij nog wordt genoemd onder de vier Commissarissen van de Wisselbank in „1658: *Dr. Gerrit Reynst* sterft den 29. Junij.” Dat door de twee doopnamen, *Gerard* en *Gerrit*, één persoon bedoeld wordt, is aannemelijk, maar de vraag rijst bij mij op, of Mr. en Dr. hier niet twee verschillende personen aanduiden, of dat door Dr. Meester in de beide regten moet worden verstaan? Intusschen, is het zeker, dat deze REYNST een zeer vermogend Kunstverzamelaar en Raad der Stad *Amsterdam* is geweest, en, welligt, een der eersten, die zooveel kunstwerken van de beroemdste Italiaansche meesters bijeengebragt, en, waarschijnlijk, zelf de kunst beoefend heeft. Als beschermleer, heeft hij getoond, de Graveerkunst op groote skaal te bevorderen, tot de schoonste zijner schilderijen, door de beroemdste meesters, in plaat te doen brengen, waarvan de voortgang bij zijn dood schijnt te zijn gestaakt, want zijne Weduwe heeft die platen, 34 stuks, in gr.-plano bij elkander doen voegen, en er een gegraveerden Titel, zonder naam van uitgever, vóór geplaatst. Meer dan waarschijnlijk, zijn ze alleen tot geschenk gebruikt. Dit kan de reden zijn, dat een compleet exemplaar tot de zeldzaamheden behoort; doch de losse prenten zijn, nadat de koperen platen in andere handen gekomen waren, afzonderlijk in den handel verschenen, en deze werden gewoonlijk aangeduid, als: *Uit het kabinet van REYNST*. Ziehier den titel: *Variarum imaginum a celeberrimis artificibus pictarum calatura elegantissimis tabulis representate. Ipsæ Picture partim extant apud viduam GERARDI REYNST, quondam huius urbis Senatoris ac Scabini, partim Carolo II. Britanniarum Regi a Potentissimis Hollandiæ West-Frisiæque Ordinibus dono missæ sunt. Amstelodami*. Ik zal hier beknopt de voorstellingen der platen opgeven, zoo als die in den *Catalogue raisonné de Winckler*, door *J. G. Stimmel, Leipzig, 1810, Tom. V, bl. 309—316*, beschreven staan. 1. *Buste d'une belle Femme, ayant la main posée sur la poitrine. C'est un des plus belles estampes par c. VISSCHER, d'après le PARMESAN.* — 2. *Portrait*

de F. Boccacc. Le TITIEN *pinx.* c. v. DALEN *sc.* (D'autres croient par L. VORSTERMAN) — 3. *Idem* de le GIORGION DE CASTEL-FRANCO. SEBAST DI PIOMBO *p.* c. v. DALEN *sc.* — 4. *Idem* de SEBASTIEN DEL PIOMBO. Le TITIEN *p.* IDEM, *idem.* — 5. *Idem* qu'on dit être l'Arretin. IDEM *p.* IDEM *sc.* — 6. *St. Pierre en Buste* et en longue barbe, le regard tourné vers le ciel. Le GUIDE *p.* THEOD. MATHAM *sc.* — 7. *Une Femme assise, la palette à la main; vis-à-vis d'elle un Amor.* IDEM *p.* IDEM *sc.* — 8. *La vieille Coquette* devant son miroir, et accompagnée de deux servantes. LYS *p.* c. VISSCHER *sc.* — 9. *Portrait à-mi-corps d'Isabelle d'Este,* épouse du Marq. de Mantoue. Le CORRÈGE *p.* ou JULES-ROMAIN. CORN. HOLSTEIN *sc.* — 10. *Sainte Famille,* ou la Vierge, accompagnée de St. Anne, portel'Enfant Jésus sur son bras. RAPHAEL *p.* JAC. MATHAM *sc.* MATHAM *a gravé deux fois ce sujet;* l'épreuve en question est gravée pour la seconde fois; un exemplaire des autres à l'eau-forte n'avoit pas assez mordu, se trouve ci-après, sous Nr. 34. — (Daarover later). C'est aussi le même tableau dont la République de Hollande avait fait présent à Charles II. Roi de la Grande Bretagne. — 11. *La Vierge assise au pied d'un arbre,* tenant l'Enfant Jésus, auquel le petit St. Jean présente un oiseau. Deze is van al de prenten alleen hctekend. JACOB DE PONTE BASSAN *pinx.* THEOD. MATHAM *effigiavit.* Belle. — 12. *L'Enfant nouveau-né dans l'étable,* adoré par St. Joseph et la Vierge; à gauche deux anges. La COTTO *p.* (?) FALCK *sc.* — 13. *La Présentation au Temple.* A. SCHIAVONE *p.* VALCK *sc.* — 14. *La Résurrection du Sauveur.* Au bas, une banderolle avec les mots: *Ego et Pater unum sumus.* PAUL VERONESE *p.* CORN. VISSCHER *sc.* — 15. *Jésus succombant sous le poids de la Croix.* JAC. LE BASSAN *p.* G. VALCK *sc.* — 16. *Jésus Christ mis au sépulcre,* assisté de Nicodème; la Vierge évanouie, accompagnée d'autres saintes-Femmes; dans le lointain le Calvaire. — 17. *Un Saint accoué à une pierre endormi.* — 18. *Un autre Saint en extase,* écoutant attentivement à un concert céleste. J. LIS *p.* (?) — 19. *L'Antiquaire;* il tient dans la main gauche une petite pagode. Gravé d'après sa composition par CORN. VISSCHER. — 20. *Sainte Famille;* la Vierge assise au pied d'une colonne; l'Enfant Jésus sur son giron; à coté d'elle l'ange Raphaël, présentant une pomme à l'Enfant, et le jeune Tobie lui apportant un grand brochet etc. PALME *le vieux p.* JER. FALCK *sc.* Rare. Ce tableau passa ensuite dans le Cabinet du Roi d'Angleterre. — 21. *L'Enfant Jésus sur les genoux de la Vierge,* jouant avec des fleurs; dans le lointain à gauche, l'ange Raphaël conduit le jeune Tobie. CORN. VISSCHER *sc.* — 22. *La Vierge assise dans un paysage,* où le petit St. Jean présente des fruits à l'Enfant, sur les genoux de sa mère; à gauche St. Elisabeth etc. Cet estampe des commencemens de CORN. VISSCHER. On attribue le tableau au PALME. *p.* — 23. *Sainte Famille,* avec le mariage de St. Catharine, et deux Anges qui font de la musique etc. PAUL VERONESE *p.* JAC. MATHAM *sc.* — 24. *La chaste Susanne au bain,* surprise par les deux vicillards. GUIDE *p.* Tableau qui était autrefois au Cabinet du Duc d'Orléans. CORN. VISSCHER *sc.* — 25. *Quatre figures à mi-corps,* dont trois d'hommes une de femme, faisant de la musique etc. Le GIORGIONE *p.* JEREMIO FALCK *sc.* — 26. *La Reine Sémiramis,* quittant sa toilette, pour courir appaiser une revolte à Babilone. Le GUERCHIN *p.* JER. FALCK *sc.* — 27. *Sujet galant,* où se représente une grande compagnie de soldats et de filles s'entretenant à boire et à causer. Estampe, appelé par quelques uns *Le Bordel* de RUBENS. — (Dit is RUBENS onwaardig; méér noemt men ERASMUS QUELINUS, doch ik zou VALENTIN voor den vervaardiger houden. De graveur wordt niet genoemd; ik bezit ook een los exemplaar met o. VALCK *exc.*) — 28—30. Suite de trois estampes, belles et difficiles à trouver, parfaites d'épreuves, savoir: *a* *Le Four*

a chaux, effet de nuit; — b. *Le Coup de Pistolet*, ou le coëch volé; — c. *Attaque d'un couvoi de guerre*, sujet improprement nommé *le coup de Pistolet*. PIETER DE LAER p. CORN. VISSCHER sc. Lo C d'un plus grand format. — 31. *L'Ange ordonnant à Abraham de quitter son pays*. BASAN p. CORN. VISSCHER sc. — 32. *Abraham etant arrivé à Sichem*, Dieu lui apparait etc. BASAN p. CORN. VISSCHER sc. — 33. *Un Evangéliste assis devant uno table en écrivant son Evangile*. *Gravée au cizelet par LUTMA*; — en, 34. *Première gravure de MATHAM* du même sujet que Nr. 10 représente. — Deze laatste prent geeft mij aanleiding, om ook REYNST-zelfen als beoefenaar der kunst to gedenken. Ik heb die prent, naar RAPHAËL, met aandacht beschouwd, en moet vragen, heeft *Stimmel* die zelf beoordeeld, of heeft hij do aantekening van den bankier *Winckler* overgenomen? Ik zou het laatste moeten gelooven, terwijl ik verder mag vragen, hoo komt die prent, zonneklaar door eene ongeoeffende hand vervaardigd, bij eene reeks van de uitmuntendste gravuren? In mijn exemplaar is zij vóór do schoone gravure van MATHAM gevoegd, hetgeen eerder eene parodio op, dan eene mislukte ets van dien meester zou zijn te noemen. In één woord, naar alles te oordeelen, kan ze met geene mogelijkheid door een meester van naam zijn vervaardigd, maar wel door een liefhebber, als REYNST, die dezo prent er nimmer zou hebben bijgevoegd; zijno Weduwe zal haar, als een aandenken voor zijno vrienden, eene plaats in die Verzameling vergund hebben; en, als zoodanig beschouwd, heeft zij hier hare plaats, terwijl men zich wel zou gewacht hebben, zulk eene mislukte prent op naam van MATHAM er bij to voegen en in den handel to brengen. Dit is mijno meening. Wie kan er meerdere inlichting over geven? — Uit den titel van het Werk ontwaart men, dat toen reeds eenigo dier schilderijen niet meer aanwezig waren, die nog tijdens het leven van REYNST door do Staten waren aangekocht, om ze aan Karel II, Koning van *Engeland*, ten geschenko te zenden. — Nog is er een Werk verschenen, getiteld: *Signorum veterum Icones per D. GERARDUM REYNST collecti. G. LAIRESSE inv. et fec. Amstelod., ex offic. Nicolai Visscher*. „Cette collection, non-compris le Titre, zegt *Stimmel*, renferme uno suite marquée A-M., et intitulée; alors une suite numérotée de 98 pièces, représentant des Statues et des Bustes antiques, chacun avec son intitulé, in gr. f., forme la suite du Cabinet do REYNST.” — Ik herinner mij, gelezen te hebben (doch wáár, en of het uit eene geloofwaardige bron kwam, weet ik niet meer), dat GERARD REYNST met PIETER VAN LAER naar *Italië* vertrokken, en daar ook overleden is. Dat de kunstlievende REYNST dit kan hebben gedaan, is zeer wel mogelijk, doeh dan altijd vóór 1639, dewijl VAN LAER toen, op dringend schrijven van *Sandrar*, uit *Amsterdam*, — zie zijno *Teutsche Academic*, S. 311 — naar zijn vaderland terugkwam, en er tot zijn zestigste jaar is gebleven, alvorens bij andermaal naar *Italië* vertrok, en dit is lang na het vermoedelijke sterfjaar, 1658, van REYNST. Ik houd het voor zeker, dat REYNST *Italië* bezoekt heeft, en dat do schoone stukken, waarvan do adressen aan VAN LAER bekend waren, door hem zijn opgegeven en aangekocht. — De stukken van VAN LAER, bovenvermeld, zijn in *Italië* geschilderd, en, door tussebenkomst van *Sandrar*, aan REYNST geworden; dit hoeft dus vóór 1639 moeten plaats hebben. — *Zijn Portret*, door KAREL DU JARDIN pinx., berust op 's *Rijks-Museum*, to *Amsterdam*.

REYNTJENS. (HENRICUS ENGELBERTUS) Deze hoogst-verdienstlijke kunstenaar is do zoon van *Johannes Franciscus Theodorus Reyntjens*, en van *Barbara Maria La Grange*, en werd den 4. Junij, 1817, te *Amsterdam* geboren. In de kunstvakken, door hem beoefend, als Voorvallen nit de dagelijksche samenleving en Portretten, heeft hij het onderwijs van den Heer A. J. KRUSEMAN genoten. In 1840, trad

hij in den echt met Mejufvrouw *Elisabeth Geertruida Böhmer*. Sedert de laatsten jaren, heeft hij van zijne geestig-gedaachte en meesterlijk-gepenseelde schilderingen op de Tentoonstellingen, te *Amsterdam*, geleverd, onder anderen, *Eene Wachkamer*; — eene voorstelling uit *Cats*: „*t Is in het huys geheel verdraeyt, Daer 't haentje swyght en 't hentje kraeyt.*” — *De Eerste en de Laatste Jagt*; — *Een blaauwe scheen*; — *Een Zeemans-herberg*; — *Het eerste en het laatste Tandje*; — en nog op de laatste, in 1860, *Na den Maaltijd*, — en, *Eene Schaakpartij*; welke keurige kunststukken bij de kenners en het algemeen de meeste belangstelling verwekten. De meeste zijner werken zijn uitsluitend voor Engelsehe, Duitsehe en ook Amerikaansche rekening vervaardigd; zels zóó, dat hij, eenigen tijd geleden, uit *Amerika*, en wel uit *Philadelphia*, eene uitnoodiging ontving, om zich daar met der woon te komen vestigen. Hierdoor is, natuurlijk, weinig van zijne kunst in ons land voorhanden, doch bij den kunstminnenden Heer *P. A. Voget*, te *Amsterdam*, alsmede bij *Charles Keetelaar*, te *Maastricht*, zijn eenige zijner kleine kabinetstukken aanwezig. Ook mogt hij de hooge eer genieten, dat hem door wijlen *Z. M. Koning Willem II.*, bij Hoogstdeszelfs laatste bezoek der Tentoonstelling, te *Amsterdam*, mondeling eenig schilderwerk werd opgedragen, waarmede hij zeer gevleid was, doch waaraan, door den spoedigen dood van dien kunstminnenden Vorst, geen gevolg is gegeven. — De fraaije schilderij, eene historische herinnering aan *Eene eerste bete broods na het ontzet van Leyden*, 3 October, 1574, die met zooveel bijval op de Haagsche Tentoonstelling van 1851 werd beschouwd, is, in 1853, door den Heer REYNTJENS aan de stad *Leyden* ten geschenke vereerd, en op het Raadhuis geplaatst, waarvoor hem, in datzelfde jaar, de hooge onderscheiding te beurt viel, van door den Raaddier Stad vereerd te worden met een zeer prachtig gedreven *Zilveren Beker*, waarop gegraveerd was: „*De Raad der Stad Leiden aan H. E. REYNTJENS. Uit erkenenis. 3 October, 1851*, vergezeld van een zeer vleijenden brief, geteekend door Burgemeester en Raden der Stad. — Boven deze vereering, en te regt, stelt de Heer REYNTJENS nog veel hooger prijs op eene onderscheiding, hem door den Ridder *L. ROYER* te beurt gevallen, namelijk, dat het dien beroemden kunstenaar behaagde, hem een zijner gelukkigst-geslaagde werken, bestaande in een *geboetseerd beeldje*, voorstellende *De getrouwe Vriendschap* te vereeren; terwijl hij, bovendien te allen tijde, wannער zulks verlangd wordt, door den Heer ROYER met zijn verstandige raad wordt ter zijde gestaan. — In 1844 en 1845, heeft hij, met zijne familie, *Duitschland* bezocht, en er zeer veel Portretten geschilderd, meestal voor karakter-studiën. Tijdens zijn verblijf aldaar, schilderde hij eenigen tijd voor den graaf *Von Honsbrouh*. — Den 27. April, 1859, had hij het verlies zijner ehtgenoot te betreuren, hem nalatende vier kinderen, waarvan er geen de Kunst beoefent. — In 1855, werd hij tot *Lid der Akademie van Beeldende Kunsten*, te *Amsterdam*, benoemd. — Er gaat geen Portret van hem uit, doch op mijn verlangen, om zijne afbeelding, bij zijn naam, in mijn *Atlas* te bezitten, heb ik, in 1860, een fraai, door HEM-ZELVEN geteekend en goed gelijkend *Portret*, van hem erkentelijk ten geschenke ontvangen.

REYSSCHOOT, (F. VAN) een bekwaam graveur, waarschijnlijk, tot de Gentsehe kunstenaars van dien naam behoorende. — Van hem gaan eenige prenten uit, naar DAVID TENIERS, die tot het bekende Werk van dien meester behooren, waaraan *J. B. LE BAS*, *P. L. SURUGUE*, *BASAN*, *de Zoon* enz., meêgewerkt hebben, en dat in kl. f^o-oblong in het licht verschenen is.

REYSSCHOOT. (PETRUS NORBERTUS VAN) Deze verdienstlijko historieschilder, van *Gent*, staat, naar waarde, bij *Inmerzeel* beschreven. Ik voeg er de opmerking bij, dat zijn tijd- en stadgenoot, de beroemde boekverzamelaar *Ch. van Hulthem*

hem alleen noemt PIERRE VAN REYSSCHOOT, onder welken naam hij voorkomt in de Levensberigten van eenige bezitters van vermaarde Bibliotheken, in de *Seminarïën*, en in de *Bibliotheca Hulthemiana etc. Gand*, 1837, VI. vol., in 8°, waarin hij zegt, dat VAN REYSSCHOOT, met eene uitgebreide kennis begaafd, eene Bibliotheek van kostbare Werken over de *Schoone Kunsten* heeft nagelaten, zoo als geen Belgisch schilder ooit bezeten heeft. Tot Vignet had hij aangenomen de Attributen der Schoone Kunsten; in het midden, de voorletters van zijn naam, op een schild, dat op een schildersezel geplaatst is. Hij heeft, in de Vlaamsche taal, eenige Werken over de Schoone Kunsten uitgegeven.

RIIEEN, (THEODORUS JUSTINUS) „geboren te *Amsterdam*, heeft, nadat hy de eerste gronden der kunst aldaar had geleerd, zich naar *Italië* hegeven, en daar als discipel van TREVISANO zich verder bekwaam gemaakt; vervolgens vestigde hy zich weder to 's *Gravenhage*, waar hy zich eenige jaren heeft opgehouden met het schilderen van historïën, portretten en andere voorwerpen, als een *Kamerbehangsel*, met historïën, in het huis van wijlen (1776) den Heer *Van Wouw*, over de Grootte Kerk, en zoo er elders nog meer voorhanden zyn. Vervolgens is hy weder naar *Amsterdam*, en later, met zyn gezin, als Essayeur naar *Oostindiën* vertrokken, waar hy zóó door de fortuin begunstigd werd, dat hy als Commandeur over eene voorname kust, aldaar is overleden.” — Uit *P. Terwesten, Ms.*, die zijn bloeitijd op 1730 stelt, en *Van Gool* zijne nalatigheid verwijt, omdat hij een kunstenaar, met wien hij jaren op ééne Academie had geteekend, niet in zijne Beschrijving had opgenomen, en welke aanmerking reeds door G. HOET, den Jonge was gemaakt. — Hij was de laatste leermeester van ALBERTUS FRESE. — Zie aldaar.

RIENI, of RIEN. (REMIGIUS VAN) Deze verdienstlijke Brusselsche kunstenaar staat bij *Immerzeel* geboekt; ik voeg er hier nog bij, wat *Fiorillo* over hem herigt: „REMY VAN RIENI was een voortreflijk navolger der natuur, en stond in dienst van den Graaf van *Wolfes*, voor wien hij veel stukken heeft geschilderd, doch die, met het kasteel, waarop zij zich bevonden, door de Zwitsers zijn verwoest. — *Nagler* noemt hem, volgens *Descamps*, VAN RIEN.

RIIYN. (REMBRANDT VAN) Zie op REMBRANDT.

RIIYNE, (WILHELMUS TEN) een voornaam geneeskundige, die in de tweede helft der XVII. eeuw bloeide, en gezegd wordt van *Deventer* te zijn. Hij volbragt zijne studiën onder *Silvius*, en werd daarna voor de O. I. Compagnie als Doctor te *Batavia* aangesteld, en bezoekt *Japan*, waar de keizer hem trachtte te houden. Bij zijne terugkomst in *Europa*, heeft hij de vruchten zijner bevinding in eenige Werken uitgegeven, welke men vermeld vindt in de *Dictionnaire des Sciences médicales. Biographie Medicale, Tom. VII., Paris, C. L. F. Pankoucke*, 1825, p. 6. Een dezer Werken heb ik voor mij liggen, te weten *Wilh. ten Rhyne, Med. Doct. Meditationes. In magni Hippocratis textum XXIV. De veteri Medicina etc.; Lugd. Bat., J. a. Schuylenburgh*, 1672, in 12°. De Titel en eenige prenten, er in voorkomende, zijn door hem-zelven geteekend en geëst; beteekend WILHELM. TEN RHYNE fecit. — Zijn Portret komt voor in zijne *Dissertatio de Arthritide etc., Londini*, 1683, in 8°, STURT sculp., waaronder een vierregelig Latijnsch vers van Joh. Groenevelt, *Med. Doct. E. coll. Lond.* Hij is bijna van voren te zien, met zwaar afhangend hoofdhaar, gespleten bef enz., in een ovaal gevat; rondom zijn naam, henevens *Actat. XXXIV.*

RICHTERS. (F.) Onder de gekleurde bloemteekeningen door Nederlandsche meesters, vermeld in den *Catalogus* van *Jacob de Vos, Amsterdam*, 1833, komt, op bl. 43, Nr. 27, voor: *Drie stuks Tcekeningen, met diverse Vruchten*, zeer natuurlijk geteekend door F. RICHTERS, die met f 31 werden betaald.

RICHE. (RENIER LA) Alhoewel een Fransch uitgewekene, was hij een der braafste discipelen van THEODOOR VAN DER SCHUUR, en een wakker Historieschilder, die, in den jare 1703, te 's Hage woonde, doch het is onbekend, waar hij belandde, na zijn vertrek vandaar. Volgens *P. Terwesten, Ms.*

RICKE (BERNARD DE) vond ik vermeld, als, in 1520, te *Kortrijk* geboren. Het is niet bekend, bij wien hij de kunst heeft geleerd, doch hij was in zijn tijd een uitstekend historieschilder. In de *St. Maartenskerk*, te *Kortrijk*, zijn twee schilderijen van dezen meester. Eene er van, die de meeste verdienste bezit, stelt voor *De Kruisdraging van Christus*, en de andere, *De Onthoofding van den Evangelist Mattheus*. — Later heeft hij zich te *Antwerpen* gevestigd, waar hij, in 1561, als meester Schilder, in het *St. Lucasgild* werd ontvangen. — Welligt is hij een kleinzoon van den Gentschen kunstenaar DANIEL RICKE — Zie bij *Immerzeel* — geweest.

RIDDER, (ABR. DE) een kunstschilder, van wien alleen bekend is, dat hij, in 1690, het portret van zijn leermeester, JAN ALBERTSZ. VAN DEN RIETHOORN, kunstschilder, te *Haarlem*, vervaardigd heeft.

RIDDER. (JAN DE) *Nagler* noemt van dien naam een teekenaar en schilder, die, omstreeks 1595, in de *Nederlanden* bloeide, in den smaak van C. DUSART arbeide, en wiens monogram voor dat van JAN DE RIDDER wordt verklaard. — De trant van DUSART kan hier alleen als eene vergelijking dienen, en voor geene navolging worden genomen, dewijl deze eene eeuw later heeft gebloeid.

RIDDER. (JAN DE) „is geboren te *Amsterdam*, den 12. October, 1665, en overleden aldaar den 16. November, 1735. Hy heeft nooit onderwys in het teekenen gehad en veel geëst. Zyne prenten zijn doorgaans niet veel waard, hoewel hy somtijds de hartstogten daarin waargenomen heeft. Maar ik vermeld hem omdat hy uitgevonden heeft, in perkament te snyden, dat bekwaam was, om op de Boekdrukkers en op de Plaatdrukkers gedrukt te worden. Van zyne vinding zijn nog veel prentjes van die perkamente platen voorhanden, die vreemd en gansch niet onaardig zijn, zoo spookeryen, gezigten in de lugt, Chinese ceremoniën, vreemde gedrochten enz., die nog al bezienswaardig zijn.” Uit de onuitgegeven *Monogrammen van Graveurs* van C. VAN DEN BERG, van *Haarlem, Ms.*, bl. 64, in mijn bezit. — In het bekende Werk, *Tafereel der Dwaasheid*, (beruchte Actiehandel van John Law), 1720, in *f^o.*, komen eenige beter gedachte dan geteekende, luchtig geëste spotprenten voor, beteekend J. D. R. door elkaër gevlochten, en *invenit et sc.* Uit eene daarvan bleek mij, dat dit het Monogram van JAN DE RIDDER is.

RIDDERBOSCH (B.) was een Belgisch kunstenaar, van wien ik vind vermeld, dat hij gezigten in *Brussel* heeft geschilderd, of geteekend, die door A. ORIO zijn gegraveerd. Zie *Catalogue etc. de P. Wouters, Chanoine de S. Gomer, à Lierre, Bruz.*, 1797, in 8°., p. 182, Nr. 1969. Hieruit zou ik kunnen besluiten, dat hij in die eeuw heeft gebloeid. — Welligt is de kunstenaar J. F. RIDDERBOSCH — Zie aldaar. — van zijn geslacht.

RIDDERBOSCH. (JEANNE FRANÇOISE) Het is mij voorgekomen, dat deze Gentsche Dame de kunst tot eene aanzienlijke hoogte heeft opgevoerd, dewijl ik van haar werk in den *Catalogue raisonné de Dessins et d'Estampes etc. de Ch. van Hulthem, Gand*, 1846, in 8°., op blz. 11, Nr. 80, onder de Teekeningen in Lijsten, vind vermeld: „*l'Amour aiguissant sa flèche. Pièce en haut. Magnifique dessin à la plume, par Mlle. RIDDERBOSCH, de Gand. Morceau d'une exécution remarquable,*” die met 110 Francs werd betaald. — Het is wel waarschijnlijk, dat zij verwant is geweest aan B. RIDDERBOSCH. — Zie aldaar. — Later las ik hare doopnamen en het berigt, dat zij in 1754, te *Gent*, geboren, en aldaar, in 1837

overleden is. Zie verder den *Messenger des Sciences et des Arts de la Belgique*, 1837, blz. 163.

RIEKE. (JOHAN GEORGE LODEWYK) Deze verdienstlijke knnstenaar, te *Amsterdam* gevestigd, is de zoon van *Hendrik Lodewijk Rieke*, van *Amsterdam*, en van *Antje Riesebos*, van *Medemblik*, en werd den 2. Maart, 1817, te 's *Gravenhage*, geboren. Hij heeft zijne eerste opvoeding aldaar genoten. Reeds vroegtijdig ontstond bij hem do neiging tot do teekenkunst, daar hij, op de stoepen der boekhandelaars, de vignetten der titels nakrabbelde. Zijne ouders begaven zich den 23. Jnnij, 1828, met der woon naar *Amsterdam*, en zoo kwam hij, na het overlijden zijns vaders, in 1833, onder leiding van den Heer J. W. PIENEMAN. Van 1830—1839, behaalde hij, achterevolgens, onderscheiden prijzen, in do verschillende vakken zijner stndiën, aan de Koninklijke Akademie, te *Amsterdam*. Zijn ijver en het gelukkig slagen zijner studie, in den eersten rang, *Moderne Historie*, aldaar, deed hem, in 1838, eene buitengewone gratificatie van f 30. verwerven, terwijl hem, bet volgende jaar, uit vroeger opengevallen gelden, door Z. M. den Koning aan eenige beoefenaars der gemelde Akademie toegekend, eene gelijke gratificatie mogt te beurt vallen. Het vak van Landschapschilderen zijno keuze zijnde, zoo ging hij de omstreken van *Gelderland* en *Haarlem* bezoeken, teneinde zich de getronwe navolging der natuur eigen te maken, en die teekeningen werden door hem met sap-dekverwen enz., op zeer verdienstlijke wijze, vervaardigd. Ook heeft hij zich bijzonder op het op steen-teekenen toegelegd. Verder behaalde de Heer RIEKE bij de kunst- en wetenschap-bevorderende Maatschappij, onder de Zinspreuk V. W., (Departement Teekenkunst) in den wedstrijd van 1844, de derde *Zilveren*, in 1845 do tweede *idem*, en in 1846 de *Gouden Medalje*, benevens een Getnigschrift, alsmede, in 1845, bij de *Maatschappij tot Nut der Jeugd*, de *Zilveren Medalje van Verdiensten*, voor het vervaardigen van Portretten. — Na den dood zijner moeder, in 1839, hield hij zich onledig met het geven van onderwijs in de kunst bij velo aanzienlijke familiën te *Amsterdam*, en heeft tevens daarvoor, in 1848, de vereischte proeven van bekwaamheid voor eene Commissie uit de 4. Klasse van het Koninklijk Ned. Instituut, hiertoe benoemd, afgelegd. — Hij is den 4. Mei, 1848, in den echt getreden met Mejnfvrouw *Johanna Christina Braun*, uit welk huwelijk drie kinderen geboren werden, waarvan er slechts één in leven is, namelijk, *Johan Martinus Anthon*, geboren 7 Mei, 1851, die voor de kunst zal worden opgeleid. — De Heer RIEKE houdt zich, sedert 1857, bezig met bet verzamelen van een Atlas betrekkelijk *Amsterdam*, bestaande uit Stadsgezigten, die grootendeels door hem-zelven worden vervaardigd.

RIETHOORN (JAN ALBERTSZ. VAN DEN) is door *Immerzeel* vermeld. Ik voeg er hier nog bij, dat *zijn Portret*, door zijn leerling ABR. DE RIDDER, in 1690, werd geschilderd.

RIETSCHOOF. (HENDRIK) Bij het berigt van *Immerzeel* aangaande dezen zee-schilder, moet ik nog voegen, dat *zijne Afbeelding* voorkomt in den *Catalogus* van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, in 1773, zijnde „Nr. 449: HENDRIK RIETSCHOOF, discipel van zyn vader, J. KLAASZ. RIETSCHOOF en van L. BAKHUIZEN, bekwaam Zee- en Schepen-schilder. Geboren te Hoorn, 1687, overleden aan de Koog, een dorp gelegen boven Zaandam, 1746. Hij is verbeeld, zittendo op een stoel, hobbende een Zee-stukje op zyn knie; ter linkerzyde ziet men een tafel, waarop eene teekening en palet met verwen, en aan de andere zyde een schilders-ezel. Dit is fraai geschilderd door N. VERKOLJE; op doek, h. 22, br. 18½ dm.” — Hierdoor leeren wij het jaar en de plaats van zijn overlijden kennen, welk een en ander bij do Kunstlitteratoren niet wordt vermeld. Of het geboortejaar 1687

juist is, en niet 1678 (zoo als in zijn levensberigt staat geboekt) moet wezen, kan ik niet beslissen. In beide gevallen mogt het eene drukfout zijn, wat met 87 en 78 ligtlijk gebeuren kan.

RIEU, (FLORENT DU) een onvermeld kunstschilder, die, in het midden der XVII. eeuw, te *Namen*, bloeide. In den *Catalogus van Ch. van Hulthem, Gent, 1836*, Nr. 9190, komt voor: *Les tableaux parlans du peintre Namurois* (en vers et en prose, par FLORENT DU RIEU, peintre de Namur); *Namur, P. Gerard, 1658*, in 8°. *Van Hulthem* zegt, in eene Noot, daarbij: „*Fort rare, mais où il y a peu de chose à apprendre.*”

RIEU of DREU. (JEHAN) In de Archiven van *Rijssel* vindt men in de oude graaflijke Rekenkamer der Hertogen van Bourgondië, op het jaar 1439—40, het volgende aangeteekend: „A JEHAN RIEU (ailleurs DREU), enlumineur de livres, demourant à *Bruges*, pour ce que on lui devoit de reste d'avoir enluminé le livre aux Heures d'or de MdS. et pour estre venu à *Lille* quérir le dit livre à ses despens, pour tout à luy païé, X francs.” Zie *le Comte de Laborde, Les Ducs de Bourgogne etc. Paris, 1849*, in 8°.; *Tom. I. Sec. Partie*, pag. 378. — Op p. 393 komt hij weder voor: „A maistre JEHAN DREU, enlumineur, pour don à lui fait, pour une fois, pour lui aidier à vivre et le entretenir en son service, par aucun temps, pour ce pendant besongner, enluminer et ystorier aucuns livres de MdS. et mettre à point, XX francs. — A maistre JEHAN DREU, enlumineur, pour lui aidier à entretenir et faire certaine istoire, relier livres et mettre à point pour MdS., XXIIII francs.”— Verder nog aan denzelven: „pour reste de ses gaiges de XIJ gros par jour, — pour lui aidier à entretenir à son service à faire histoires, enluminer livres et mettre à point pour MdS., VIIJ^{xx} VIIJ L.”

RING. (PIETER DE) Door eene schilderij, op 's *Rijks Museum, te Amsterdam*: „Op eene tafel, bedekt met een blaauw fluweelen kleed, liggen verscheiden Vruchten, Kreeften, Oesters” enz., leert men zijne hooge bekwaamheden kennen, welke ook *Immerzeel* heeft vermeld. Die schilderij toch is stellig van dezen Nederlandschen meester, terwijl verder geene levensbijzonderheden van hem worden gevonden. Vroeger kwamen er meer schilderijen van hem voor, als *Festonnen van bloemen, vruchten, bloem- en fruitstukken* enz., zooals de *Catalogussen van G. Hoet en Terwesten* aanwijzen. Hoe zijne kunst tot bijzondere speculatie in den kunsthandel aanleiding heeft gegeven, daarover berigt *Bryan-Stanley*, dat, twintig of dertig jaren verleden, eenige stukken van DE RING door kunsthandelaars in *Engeland* gebracht werden, waarbij echter bleek, dat zij den naam hadden weggenomen, en door dien van JAN DAVID DE HEEM doen vervangen. — Gewoonlijk voerde hij bij zijne naamteekening een *Ring*, en door deze beteekening werd zijn werk kenlijk en zeker, want de aard zijner kunstverdienste is bekend. — In het *Koninklijk Museum, te Berlijn*, heb ik een stuk van hem gezien, hetgeen, in deugdelijkheid en waarde, niet voor dat van ons *Museum* behoeft te wijken, voorstellende *Een Stilleven*: op eene, met een groen kleed gedekte tafel, staat eene aardglobe; in een opgeslagen boek komt het afbeeldsel van een man voor, die zeepbellen blaast, en verder nog een aantal voorwerpen; zeer rijk geordonnanceerd; h. 3 vt. 3³/₄ dm., br. 2 vt. 6¹/₂ dm.; beteekend r. DE RING *fe. 1650*.

RINK (P. J.) heeft, zoo als 't mij is voorgekomen, het vak van portretschilder en teekenaar beoefend, als, onder anderen, het Portret van *Pieter Leonard van de Kastele, Raad en Pensionaris der stad Haarlem*, in 1787, door c. BROUWER *senj.* in 8°, hetgeen een goeden dunk van RINK's bekwaamheid geeft. Naar mijn inzien, heeft hem de kunst tot uitspanning gediend.

RITTER. (G. N.) Bij het Artikel van *Immerzeel* moet ik nog voegen, dat ik *zijn* in 8°. geteekend *Portret* bezit.

RITTER (H.) vond ik vermeld in den *Catalogus* der uitmuntende Kunstverzameling van *Jacob de Vos*, *Amsterdam*, 1833, op bl. 93: *Twee stuks Teekeningen met Mansbeelden*, met zwart krijt, door H. RITTER.

RITTER. (LOUISE CHARLOTTE) Zie op NEUFVILLE. (LOUISE CHARLOTTE DE)

ROBART. (J. B.) Zes stuks portretten van het geslacht van *Van der Lely van Oudewater*, met waterverw, in ovalen, met bijwerk in ^o. leerden mij hem kennen, waaronder *Maria van Pynaker*, *Nat.* 28 Sept. 1597. *Obit* 29 *Mey*, 1678, in den smaak van en als naar MIEREVELD geteekend. Dewijl ze op veljn papier zijn, komt het mij voor, dat ze in het begin dezer eeuw geteekend kunnen wezen. Welligt was hij verwant aan den bij *Immerzeel* genoemden M., of W. ROBART.

ROBART. (WILLEM) *Nagler* zegt bepaald WILLEM voor denzelfden persoon, die bloemschilder en een leerling van J. VAN HUYSUM was, en door *Immerzeel* M. ROBART wordt genoemd. Wat is nu goed?

ROBB. (...) *Drie verschillende Vogels op takken van een boom*, op perkament, door ROBB. Dit staat aldus vermeld onder de teekeningen van Nederlandsche meesters, in den *Catalogus* van P. Fouquet, *Amsterdam*, 1801, bl. 39.

ROBBE. (LOUIS MARIE DOMINIQUE) Deze talentvolle kunstenaar is, naar waarde, door *Immerzeel* vermeld, en heeft na dien tijd, door zijne fraaije werken, vele Tentoonstellingen helpen opluisteren, waarop ik-zelf eene schilderij, met eenige schapen, levensgroot, meesterlijk en naar waarheid afgebeeld, door hem geschilderd, heb gezien. Hij voert ook de etsnaald, gelijk mij is gebleken uit eene prent, voorstellende *Een Landschap, met een stier*, van achter te zien, en omkijkende, waarbij eene liggende koe en twee schapen, die naast haar bij een hek liggen enz.; beteekend ROBBE *invt. et sculp.*, h. 150, br. 205 str. Ned., zijnde met eene losse hand fiks en fraai geëtsd. Ten jare 1855, is de Heer ROBBE tot *Lid der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten*, te *Amsterdam*, henoemd. — *Zijn Portret* is door CH. BAUMIET *Lith.*, in 1838, in ^o. Ook is er later een *Idem*, met knevelbaard, in houtsnede, door BROWN, in 4°, verschenen.

ROBERT (ANTON en ALBERT) zijn elk, afzonderlijk, door *Nagler*, als Brusselsche schilders en leerlingen van NAVEZ, vermeld, doch het is zeker één-en-dezelfde, en ook, meer dan waarschijnlijk, de persoon, die door *Immerzeel* als ALBERT ROBERTI — Zie aldaar en bij mij. — beschreven staat.

ROBERTI. (ALBERT) Bij wat door *Immerzeel* over dezen Belgischen historisch-schilder is geboekt, kan ik nog voegen, dat hij van de Fransche Regering een *Gouden Medalje* ontving, voor de Portretten, welke bij op de Tentoonstelling in de *Louvre*, te *Parijs*, in 1846, geleverd had.

ROBIN, (JONIS) van *IJperen*, wordt door *Guicciardyn*, in zijne *Beschryvinghe der Nederlanden* enz., *Arnhem*, 1617, op bl. 129, met andere beroemde Nederlandsche kunstenaars, als zoodanig vermeld. Wanneer ik nit diens verhaal den aard zijner kunst moest opmaken, dan zou het die van vermsnijden en beeldhouwerij wezen, als door hem bedoeld.

ROCHUSSEN (CHARLES) staat, naar waarde, bij *Immerzeel* reeds beschreven. De verdere ontwikkeling van dat oorspronkelijk genie blijft steeds de aandacht gespannen houden; want wie streeft hem op zijde, in de opvatting der vroegere volksgebruiken, en wel in echt-historischen zin? Zie slechts die krijgsworstelingen en die veldslagen onzer vroegste voorvaderen, om er een goed begrip van te krijgen, en men zal gereedelijk moeten erkennen, dat, hoe romantisch zulke tafereelen velen ook mogen toeschijnen, er toch de eelste opvatting der volks-

gebruiken naar waarheid in teruggegeven schijnt te zijn. Even zoo zijn ook zijne andere onderwerpen, en een met grond geveld oordeel las ik in het *Handelsblad* van 5 *October*, 1860, wegens eene schilderij, toen op de Tentoonstelling te *Amsterdam* aanwezig: „Hoe geestig en fijn van toon is het *Strand aan de Zuiderzee*, van CHARLES ROCHUSSEN, te *Amsterdam*. Schetsachtig en petillant van geest, als de doeken van dezen kunstenaar zijn, is zijn werk onmogelijk met dat van andereu te vergelijken. Het heeft den trek van het genie. Waar anderen het slagtoffer worden van een of ander procédé, dat in zwang is, of de natuur door de oogen van anderen bestuderen, blijft ROCHUSSEN zijne originaliteit behouden. Het groote publiek weet de geestig-geteekende figuren, altijd meesterlijk gegroeped, niet naar waarde te schatten, evenmin als den fijnen toon en de verscheidenheid zijner voorstellingen, dewijl voor hen zijn penseel niet uitvoerig genoeg en zijn toets te breed is.” — In dien geest en stijl heeft hij eene menigte fraaije teekeningen van de feiten en uit de samenleving, tot de geschiedenis betrekkelijk, ter opluistering en voornamelijk tot toelichting voor veel Plaat- en Boekwerken geleverd, als voor de *Légendes des Artistes, par Collin de Plancy*; voor de *Kunstkronijk*; voor Mr. J. van Lenneps *Dramatische werken*; voor *Vondel's Treurspelen: Maria Stuart, Gysbrecht van Amstel, de Leeuwendalers*, (uitgave van Gebr. Binger); voor *Van de Pot: Juliaan de Afvallige*, en verder voor Dichtstukken van *De Bull, Messchert en Tollens*. Ook komen er veel van zijne teekeningen, gegraveerd, of op steen gebracht, voor in *Jaarboekjes, Almanakken* en andere periodieke Werken. — Hij beoefent mede de etskunst, die, ofschoon door hem-zelfen slechts als in de beginselen opgevat, (waarin de bewerking nog niet door de ervaring, die dan ook een hoofdvereischte uitmaakt, gesteund wordt) echter tot een bewijs kan verstrekken, dat hij ook eenmaal daarin tot verdere hoogte zal kunnen geraken. Hiervan heeft hij de volgende proeven geleverd: de Titel en eenige prenten voor *De Waterramp van 1855 enz., door de Leden der Maatschappij Arti et Amicitiae uitgegeven, ten voordeele der hulpbehoevenden, door den Watersnood, 1855*. — In een *Dichtstuk van Hofdijk, vier stuks*; — en, nog vier *idem*, onder den Titel: *Etsproeven door CH^s. ROCHUSSEN, 1855, Amsterdam, Frans Buffa en Zoon*, als: *Een Landschap*; aan een hellenden slootkant, die op den voorgrond uitloopt, staan twee koeijen bij zware knotwilligen. Op den tweeden grond eene wetering; waarover een hooge brug, die naar eene woning leidt, waarbij een reeks van vijf molens, tot in het verschiet; beteekend CH. ROCHUSSEN *aqua forti*, 1855, h. 100, br. 165 str. Ned., met de marge. — In een ovaal gevat, *een Landschap met hoog gebergte*, op welks helling koeijen grazen. De weg, die op den voorgrond uitloopt, is door een draaijend schot afgesloten, waar achter twee koeijen staan, met den kop naar voren, als ziende naar den jongen drijver, die op eene helling zit; *idem*, als boven, h. 219, br. 170 str. *idem*. — *Een Visschers-woning*, waarvoor eene vrouw zit, bezig met een kous te stoppen; nevens haar een meisje, met een kind op den arm. Op den voorgrond twee wagens, een met 4 en de andere met 2 honden bESPANNEN, die allen rusten; in het verschiet een kerktoren; *idem*, als boven, h. 170, br. 215 str. *idem*. — Twee ovalen, op één blad; 1.) *Een Jongeling grift in de schors van een boom* een teeken van den liefdeband, op die plek gronds, met zijne beminde, die naar dat feit met innige belangstelling ziet, gesloten. 2. *Hetzelfde oude paar* staat dat verbondsteeken hunner oprechte trouw peinzende te aanschouwen. Het schijnt mij toe, dat dit onderwerp op een der dichtwerken van *Göthe* moet doelen; *idem*, als boven, h. 225, br. 378 str. *idem*. — De Heer ROCHUSSEN mogt de hooge eer genieten, om, meer dan eens, door Z. M. Koning Willem III., op Hoogstdezelfs Lusthof *het Loo* te worden genoodigd,

teneinde van de aldaar plaats gehad hebbende Valkenjagten, Boogschuttersfeesten, Wedrennen, Harddraverijen en andere verlustigingen, teekeninge en schilderijen, (ook op Z. M. bestelling) te vervaardigen, terwijl hij mede de teekeningen voor de zilveren Prijs-pokalen, Ordeteekenen enz. heeft gemaakt. Zijn bijdragen en medewerken tot de verheffing der Hollandsche Kunstschool was zijne Majesteit reeds vroeger bekend, en hij mogt daarvoor, in 1849, een openlijk blijk van goedkeuring ontvangen, namelijk, door tot *Ridder der Orde van den Nederlandsehen Leeuw*, en later, in Maart, 1859, bij Koninklijk Besluit, tot *Lid van den Raad van Bestuur der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten*, te Amsterdam, te worden benoemd.

ROCHUSSEN (II.) is, als kunstverzamelaar enz., door *Immerzeel* beschreven. Ik moet daar alleen op doen volgen, dat hij, in 1852, is overleden, en zijne Verzameling van Kunstwerken, uit zijnen tijd, bij zijne weduwe berust.

ROCKA. (ANTHONIUS) De abt *Lanzi* voert onder andere voorname kunstenaars, wier vaderland hem niet bekend was, ANTONIO ROCCA op, die te Rome en elders uitnuntende historiestukken vervaardigd heeft. — Deze was een Belg van geboorte, waarschijnlijk, van *Brussel*, over wien *Cornelis de Bie* een uitvoerig lofvers, bl. 353 van zijn *Gulden-Cabinet*, heeft geleverd. Aan het hoofd er van, schrijft hij: „*Lofschrift op de uytnemende Konst, achter-gholaten bij den deughtminnenden Broeder ANTHONIUS ROCKA, in syn leven Minnebroeder ende constigh Schilder, ghestorven tot Roomen.*” In het vers zegt hij, dat in zijne kunst, die van A. VAN DYCK is op te merken, en dat in de Minnebroeders-kerk, te *Brussel*, Altaarstukken, als ook aan de zijpilaren, van zijne schilderwerken te zien zijn; ten slotte, betrcurt hij den dood van dezen beroemde kunstenaar, waaruit blijkt, dat hij reeds in 1660 overleed, en zijn werk nog ten tijde van *De Bie* aanwezig was. Of het nog te *Brussel* wordt bewaard, weet ik niet.

RODE, of ROODE, (GODFRIED HENDRIK) in 1752, te 's *Gravenhage*, geboren, „heeft aldaar de kunst, om zeer goed-gelykende portretten, zoowel in crayon en email, als in miniatuur te schilderen, geleerd by den landschapschilder J. J. SCHALGH, en by den portretschilder NURTER. In 1793 was hy nog met vrucht aan de Akademie werkzaam.” — Volgens *P. Terwesten, Ms.* — Hij is, waarschijnlijk, een zoon van, of verwant aan NIELS RODE. — Zie aldaar.

RODE, of ROODE, (NIELS, of NELIS) in 1742, of 1743, te *Kopenhagen*, geboren, was een discipel van den portretschilder J. G. ZIESENIS (te 's *Hage*), en schilderde wêlgelykende portretten, zoo te 's *Gravenhage*, als te *Leyden*, waar hij zich met der woon vestigde. — To 's *Hage*, heeft hij een kapitaal stuk vervaardigd, met *levensgrootte portretten* „van den professor anatomie en verdere, althaus zynde deken en hoofdlyuden van 't Chirurgyns-gilde, naar genoegen geschildert, en 't welk op derzelve nieuwe Anatomie- of Besognekamer geplaatst is, en ter gedagtenisse pronkt.” Volgens *P. Terwesten, Ms.*, die hem tevens als lid van de Kamer van *Pictura*, op het jaar 1776, vermeldt, en dat hij te *Leyden*, in 1794, overleden is. — Het genoemde stuk bevat zeven personen, ten voeten uit, en stelt voor, dat de Professor kennis geeft aan Deken en Hoofdmannen, een geschenk ontvangen te hebben, hetgeen door den Deken beantwoord en door den Hoofdman-Scriba aangeteekend wordt. Verder blijkt uit de Notulen van genoemd Gild, „dat het stuk is begonnen den 24. Junij, 1776, en op den 20. April, 1777, in de gemelde Kamer werd opgehangen, waarvoor hem door de zeven Heeren (uit hun privé beurs) betaald werden 67 dukaten, en nog f 75 voor het doek en do lyst, dus geheel, ni fallor, plus minus f 428.” Dezo schilderij is, in 1857, van het *Theatrum anatomicum*, in de Jufvrouw-Idastraat, naar het *Stadhuis*, te 's *Hage*, overgebracht. Eene nauwkeurig beschreven opgave van al de te dier plaatse

aanwezige schilderijen is, door de ijverige belangstelling van den Wethouder, Ridder *P. C. G. Guyot*, voor het algemeen in het licht gegeven.

RODERMONT. (...) Zie bij *Immerzeel* aldaar, en bij mij op ROTTERMONDT (?) (AEGIDIUS PAUL).

RODINGH. (P.) Onder de Afbeeldingen en Kaarten der Stad *Amsterdam*, behoord hebbende aan wijlen den Heer GERRIT LAMBERTS, aldaar, heb ik eene zeer groote Afbeelding dier Stad gevonden van de *Weesper-zyde te zien*, waaronder beteekend stond *P. RODINGH invenit et fecit*, waardoor deze verdienstlijke teekenaar, graveur en etser verdient vermeld te worden.

RODRIGUEZ, (*Broeder ALRIAEN*) wiens eigenlijke naam was ADRIAEN DIERIX, werd, in 1618, te *Antwerpen*, geboren, en is, in 1669, te *Madrid*, overleden. Zoo als gemeld wordt, schilderde hij Historiën, die gunstig de Vlaamsche school uitdrukken, doch weinig bekend zijn. — Toen hij 30 jaren oud was, begaf hij zich naar *Spanje*, en ging op het Koninklijk Collegie te *Madrid*, waar hij zich voorbereidde tot de Orde der Jezuiten, waarin hij, 1648, werd aangenomen, onder den naam van HERMANO ADRIANO. In de eetzaal van gemeld Collegie, zijn van HEM de volgende schilderijen, als: *Abraham onthaalt de drie Engelen*. — *De Bruiloft te Cana*. — *Eene heilige Familie*. — *Christus en de Emausgangers*, — en *Het Feestmaal* in het huis van Simon, den Farizeër, met Magdalena, die Christus' voeten zalft.

RODTSIUS (J. ASZ.) is mij slechts éénmaal als schilder voorgekomen, en wel op de Tentoonstelling van *Voorwerpen uit vroegeren tijd*, 1858, in *Arti et Amicitia*, te *Amsterdam*, gehouden, waarop was, onder Nr. 1797: het *Portret van Jan Corneliszoon Meppel*, Luitenant-Admiraal van *Holland en West-Vriesland*, door J. ASZ. RODTSIUS, ingezonden door den Heer *J. J. Beerekamp*.

ROEDIG. (JOHANNES CHRISTIAANS) Deze bloem- en fruitschilder wordt, met een paar regels, als een verdienstlijk kunstenaar, bij *Immerzeel* vermeld, zonder iets verder van hem te weten. Ik kan er hier uit *P. Terwesten, Ms.*, nog bijvoegen, dat hij, in 1751, te 's *Gravenhage*, werd geboren, en het onderwijs in de kunst van DIRK VAN DER AA, aldaar, genoten heeft; dat hij zich zeer vlijtig naar de natuur en goede voorwerpen oefende, en bijzonder gezien was, waardoor hij, in 1794, tot Secretaris der Teeken-Akademie van 's *Hage* werd benoemd. — Hij is, aldaar, in 1802, overleden.

ROELANDS. (B.) In den *Catalogus* der Verkoopung van *Pieter Locquet*, *Amsterdam*, 1783, komt, onder Nr. 304, eene schilderij van dezen kunstenaar voor: „*In een Italiaansch Landschap, met eene rivier doorsneden*, ziet men, ter linkerzijde, op den voorgrond, een landman te paard, en een vrouwtje, met eenig vee, door het riviertje waden, waarbij een zittende boer; ter rechterzijde, bij geboomte, de ruïne van een groot gebouw; in 't verschiet gebouwen en gebergten; zonachtig, fraai en uitvoerig gepenseeld, door B. ROELANDS; h. 22, br. 30 dm. Rijnl.”

ROELANDT, (LODEWYK JOSEPH ADRIAAN) wiens levensbericht en uitstekende werken, naar waarde, bij *Immerzeel*, op LODOVICUS ROELANDT vermeld staan, heeft, sedert dien tijd (1843), door een werkzaam leven, zijn loopbaan thans roemrijk gehandhaafd. Het is hier de plaats, om de gewrochten van zijn genie, welke hij sinds genoemden tijd, als zoovele monumenten voor zijnen roem, heeft vervaardigd, op te geven, doch waarvan ik slechts de voornaamste zal aanstippen, als: *De Nieuwe Klokkentoren der O. L. V. kerk, te St. Truyen*, in Gothischen stijl. — In Romeinschen stijl, *Het Nieuwe Entrepôt* van het Dok, te *Gent*. — De nieuwe *Zalen* voor de *Société de la Concorde*, te *Gent*, in den Renaissance-stijl. — Het vervolg van het werk voor de stichting der *St. Maria-kerk*, te *Schaerbeek*, in

Romeinsch-byzantijnschen stijl. — *De nieuwe Torens pits en het Kroonwerk van den Belfort*, te *Gent*, in Gothischen stijl. — *De overdekte Manege*, voor de bezetting te *Gent*, in Mauresken stijl. — *De nieuwe Kerk van St. Anna*, te *Gent*, in Romeinsch-byzantijnschen stijl. — *De nieuwe Kerk voor Doel*, bij de *Schelde*, alsmede nog verscheiden huizen in de *Lamstraat*, te *Gent*, en het ontwerp voor een *Abattoir voor diezelfde Stad*. — Verder was de Heer ROELANDT een der ontwerpers van *den nieuwen Trap*, in de kerk van *St. Gudule*, te *Brussel*. — Over de geschiedenis der Bouwkunst, heeft hij, met grondige kennis van zaken, een aantal verslagen uitgebragt, die in de *Bulletins de l'Académie Royale de Belgique*, Tom. XVII—XXI, en 2 *Serie*, tom. V. zijn opgenomen. — Wegens de hooge vereering, door *Immerzeel* opgegeven, als aan „een der uitstekendste bouwmeesters van zijn tijd” te beurt gevallen, moet ik de opmerking maken, dat, als men den stand der Bouwkunde in *België* bij zijn geboortetijd 1786, in acht neemt, en vergelijkt met dien van een weinig lateren tijd, alsdan zijne pogingen, ter voortzetting en ontwikkeling tot zulken hooger graad van volkomenheid, van onberekenbare waarde zijn. — Menigvuldig zijn dan ook de bewijzen van erkentelijkheid, van heinde en verre, den Heer ROELANDT daarvoor toegevoeld. In 1850, werd hij benoemd tot *Lid-Correspondent der Société académique*, te *Cherbourg*, en tot *Eerelid* van den *Cercle artistique*, te *Luik*; in 1851, *Eerelid* van de *Société archéologique Espagnole*, te *Madrid*; 1852, *Eerelid* der *Académie Britannique de l'Industrie universelle*, te *Londen*; 1853, *Eerelid* der *Académie belge d'Histoire et de Philologie*, te *Antwerpen*; 1854, *Lid* van het *Institut Pontificale du Panthéon*, te *Rome*: zijnde dit eene hooge onderscheiding, dewijl die Akademie, waarvan al de groote kunst oefenaren Eereliden zijn, slechts dertig werkende Leden telt; *Eerelid* van de *Société historique et Archéologique*, te *Maastricht*; 1855, *Eerelid* van de *Société historique*, te *Luxemburg*; en *Eerelid* van de *Société pour la recherche et la conservation des Monuments historiques du Grand-Duché de Luxembourg*; 1856, *Membre associé de l'Académie des Sciences, Arts et belles Lettres de la ville de Caen*. Voorts is de Heer ROELANDT vaste *President der Société Royale des Beaux-arts et de la Littérature de Gand*, van welk Genootschap, in 1858, het 50jarig Jubilé van het bestaan, door het Congrès artistique et archéologique, plegtig is gevierd, terwijl hij bij dezo gelegenheid tot *Officier der Leopolds-Orde* werd verheven, en hem het Emeritaat, als professor der Academie te *Gent* is toegekend. — Nog op 74jarigen ouderdom, werd hij, in 1860, benoemd tot *Lid der Commissie* van toezigt over de werken voor de vergrooting van het *Palais des Konings*, te *Brussel*. — Behalve de vroeger vermelde leerlingen, zijn nog de volgende, als bekwame Architeeten uit zijne school, bekend, te weten: de Heeren CROQUISSEON, te *Kortrijk*; BUREAU en PAULI, te *Gent*, en wijle zijn schoonzoon, n. d. LOUIS VAN OVERSTRAETEN. — Zie aldaar, gelijk ook het *Aanhangsel*. — Uit zijn huwelijk, met Meisjevrouw *Amelia Bonné*, zijn hem 4 kinderen geboren: 1. *Eugénie*, gehuwd met den Heer Eduard Maiterlinek, koopman; 2. *Mathilde*, gehuwd met den Heer n. d. LOUIS VAN OVLERSTRAETEN, Architeet; 3. *Adelaïde*, (*Odelia*?) gehuwd met den Heer JOSEPH OEFES, Beeldhouwer en Professor aan de Academie te *Antwerpen*, en 4. *Eduardus* in zeer gebrekklijken toestand verkeerende.

ROELANTS. (THEODORUS) Deze kunstenaar schijnt, voor alsnog, alleen bekend door eene zeldzame gravure naar zijne schilderij, voorstellende *Een Kiezentrekker*, een groep van acht halve figuren uitmakende, in rombouts stijl, door A. PAUL se. in f. — Zie *Nagler*. — Do naam en de aanduiding van den aard van het werk veroorloven mij, hem hier te boeken, tot wellicht latere bescheiden daarover nader zullen beslissen.

ROELOFS. (WILLEM) Deze beroemde Hollandsche landschapschilder is de zoon van *Otto Willem Roelofs*, en van *Wilhelmina Carolina Elisabeth Pronckert*, en werd den 10. Maart, 1822, te *Amsterdam*, geboren. Reeds in zijne eerste jeugd vestigden zich zijne ouders te *Utrecht*, welke stad zij tot heden, tot hnn verblijf hielden. — Bij zijne opvoeding openbaarde zich de neiging voor de Beeldende Kunsten, welke hij met ijver volgde, en waartoe hij zich van de aanwezige gelegenheden bediende; doch vooral zocht hij zich de studie der natuur met onvermoeide vlijt ten nutte en eigen te maken. Spoedig werd dan ook door hem de zoo gewenschte juiste navolging der natuur in zijne tafereelen teruggegeven, die veel belovende blijken voor de toekomst leverden, en waaraan hij later zoo voortreffelijk beantwoord heeft. — Om zijn schildervak in den geheelen omvang van nabij te leeren kennen, heeft hij van den vermaarden, nu wijlen H. VAN DE SANDE BAK-NUYZEN, te 's *Gravenhage*, een jaar onderrigt genoten. Hierna keerde hij naar *Utrecht* terug, en verbleef daar tot 1845, waarna hij, na nog een jaar te 's *Gravenhage* vertoefd te hebben, zich, in 1848, met der woon naar *Brussel* begaf, waar hij zich thans nog bevindt. — Reeds had de Heer ROELOFS op de Tentoonstelling, te *Brussel*, twee uitmuntende landschappen geleverd, die hooge goedkeuring verwierven, en waarvoor hem de *gouden Medalje* werd toegekend. Bovendien werd er een door Z. M. den Koning der Belgen, en een ander door den Heer W. A. DE HEUS, te *Utrecht*, aangekocht. — In 1851, leverde hij weder aldaar *Een groot Landschap*, hetgeen aller bewondering tot zich trok, en door de Belgische Regering is aangekocht geworden. Het lag in den aard der zaak, dat zijn nieuwe kunst, die in zulk een hooge mate geleeke naar de paarden van het eerste water der oude Hollandsche School, zeer werd gewaardeerd, en hij voor zijne talenten bijzondere onderscheiding mogt genieten. Zoo las ik in de openbare berigten, uit *Brussel*, van 26 October, 1858: „De Koning der Belgen heeft, als bijzonder blijk van zijne tevredenheid over het uitstekend talent van den thans te *Brussel* wonenden Nederlandschen kunstenaar W. ROELOFS, dien Heer benoemd tot *Ridder der Leopolds-Orde*.” — In 1860, heeft mede zijn Vorst, Z. M. Koning Willem III., na het zien zijner schoone schilderijen op de Tentoonstelling, hem tot *Officier der Orde van de Eikenkroon* verheven. — Ook de Kunstgenootschappen bleven niet achter, hem vereerende blijken der waardering van zijn talent te geven, door zijne benoeming, in 1852, tot *Lid der Kon. Akademie van Beeldende Kunsten*, te *Amsterdam*; in 1856, tot *Lid der Akademie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen*, te *Rotterdam*; in 1858, tot *Lid van Pulchri studio*, te 's *Gravenhage*, en, in 1860, tot *Lid van het Utrechtsche Genootschap, Kunstliefde*. — Behalve in de openbare Museums, zijn er vele van zijne schoone tafereelen in bijzondere Verzamelingen geplaatst; als, om er slechts eenigen te noemen, bij de Heeren FODOR, DE VOS, *Hooft van Woudenberg, Blanke* enz. te *Amsterdam*; bij *Ledeboer* en anderen, te *Rotterdam*; bij den *Baron van Brien*, enz., te 's *Hage*; bij Dr. *Munnicks van Cleeff, Van Olst* enz. te *Utrecht*; en, te *Brussel*, bij *Couteaux, Deroubaix, Dubois*, enz. Velen dezer stukken hebben Tentoonstellingen helpen versieren, en zijn in het openbaar beoordeeld, als, zijn tafereel *Fontainebleau*, in *Arti et Amicitiae*, te *Amsterdam*, dat in 1857 werd gezegd, te zijn „eene schilderij, die, ondanks hare schilderachtige behandeling, fraai en sterk van koloriet, en, vooral in de rotsbrokken, meesterlijk geschilderd mag heeten;” terwijl men over een idem, te *Ibid.*, in 1858, gehouden, leest: „Onder de landschapschilders bekleedt, voorzeker, W. ROELOFS eene aanzienlijke plaats. Eenvoud zonder eentonigheid, breede, stoute behandeling, waaraan men de meesterhand herkent; uitmuntend koloriet, ziedaar de kenmerkende eigenschappen van dezen kunstbeoefenaar.

Men vindt ze allen in het door hem onder Nr. 142, geëxposeerde *Hollandsche Landschap*. Hier is de natuur naar waarheid teruggegeven, en over het geheel heerscht eene uitmuntende harmonie. Het is een der beste stukken, welke men hier aantreft, ofschoon dat ter stedelijke Tentoonstelling ons nog veel beter bevalt." En over een idem, in 1860 gehouden, wordt gezegd: „w. ROELOFS, te Brussel. Nr. 141. *Een Slootkant, te Abcoude*. Nr. 143, *Hollandsche Weide*. Twee doeken, die door groote waarheid van kleur uitmunten. Met de eenvoudigste behandeling, wect de kunstenaar resultaten te verkrijgen, die, inderdaad, bewonderenswaardig zijn. Het zijn, overigens, onderwerpen zonder eenige keus, wier waarde uitsluitend in natuurlijkheid en behandeling gelegen is." Dit komt over een, met wat men vroeger, in Brussel, den 5. September, 1860, van het eerstgemelde stuk heeft gezegd: „De Heer w. ROELOFS heeft in een drietal schilderijen bewezen, dat de vermaardheid, welke hij heeft verworven, niet onverdiend is. Vooral het *Souvenir aan Abcoude* is een meesterstuk." Op deze beoordeeling is geheel toepaslijk, wat ik aan het slot van mijn artikel *ПОВЕМА*, uit den abt *De la Mennais*, over dergelijke onderwerpen gezegd heb. — Niet minder zijn bij de liefhebbers zijne Teekeningen gewild, die in alles denzelfden geest van opvatting, uit de eenvoudige natuur genomen, ademen, en echt-schoon en meesterlijk geteekend zijn, en waarvan ik eene uitmuntende bezit, mij door hem, benevens zijne etswerken, als een aandenken aan zijn stadgenoot, voor mijn Atlas vereerd. — De proeven zijner etskunst zijn waardig, de beroemde school der XVII. eeuw te vertegenwoordigen. Do vier stuks, welke ik hier beschrijf, zijn vol gevoel en met zorg behaudeld, en geven ons de natuur zóó terug, alsof, naar mijne meening, in Nr. 4 de opvatting van den grooten *ПОВЕМА* heeft plaats gehad. 1. *Een Landschap*, met een grooten waterplas op den voorgrond; op den tweeden grond, in het midden, een groep zware knotwilgen, waarvan er één half doorgescheurd in het water hangt; daarbij zit een jongen te visschen; links in de prent, beteekend w. r. f. h. 109, br. 170 str. Ned.; zonder de marge. — 2. *Een wedergâ*; op den tweeden grond, links, opgaande boomen, en verder krenpelhout, langs een waterplas, die op den voorgrond uitloopt, waarop eene koo staat; het verschiet is zichtbaar dóór de opgaande boomen. Idem w. r. f. h. 51. — 3. *Een idem*; aan een weg, waar langs eene vrouw gaat; links, achter houtgewas, de zijgevel van eene woning, waarbij twee zware boomen; regts, struikgewas en een opgaande boom. Idem w. r. h. 113, br. 97 str. idem. — 4. *Een idem*; op een hellenden voorgrond, met twee knotwilgen, drie eenden, die links naar het water loopen; op den tweeden grond, bij laag hout, drie idem boomen, waardoor en langs men het verschiet kan zien. Idem w. r. f. h. 117, br. 97 str. idem. — De Heer w. ROELOFS is den 22. Januarij, 1852, te *St. Josse-ten-Noode*, bij Brussel, in den echt getreden met Mejufvrouw *Johanna Adriana Verstraete*. — Er bestaat een jeugdig *Portret van hem*, door D. DE POORTER, in 1848, te *Utrecht* gelithographieerd, in f^o, waarvan er aan zijne betrekkingen en vrienden een tot aandenken is vereerd. — Ten slotte moet ik hier nog doen opmerken, dat, bij gelegenheid zijner benoeming tot Officier der Eikenkroon-orde, de Belgische bladen dit feit, als aan een geboren Belg geschied, met zekeren trots vermeld hebben, hetgeen, bij gevolg, wijd en zijd is verspreid. Het zal nu, bij het hier medegedeelde levensbericht wel overbodig zijn, méér bewijs aan te voeren, dan slechts te herhalen, dat de Heer WILLEM ROELOFS een Hollander van geboorte is, en dat aan *Utrecht* de eer toekomt, dat hij zich dáár tot een volkomen kunstenaar heeft gevormd; dat hij zich, als zoodanig, eerst in 1847, te Brussel heeft gevestigd, en dit aldaar, in 1848, openlijk is erkend geworden.

ROELOFSWAART. (ADOLPH) P. Terwesten, Ms., noemt hem „een Hagenaar

van geboorte, en een discipel van ABRAHAM VERKOLJE, te *Amsterdam*, in wiens manier hy mede zoo portretten als historiën schilderde; doch, niet zeer yverig daarby zynde, zoo is er dus niet veel van hem bekend; na een geruimen tyd te 's *Hage* gewoond te hebben, heeft hy zich een tyd lang te *Delft* opgehouden, is vandaar, in 1776, met der woon naar *Ryswyk*, naby den *Haag*, vertrokken, alwaar hy ziele met schilderen, doch meest met gewassen teekeningen met Oost-indische inkt te maken, bezig houdt." — Dit schreef *Terwesten* in 1776.

ROELOFSZ. (GYSBERT) vond ik als een Utrechtsch kunstenaar, in den volgenden Transportbrief van 1545, vermeld: „Dat voor ons quam etc. GYSBERT ROELOFSZ. die schilder, ende gaff voor hem ende *Engel* zyn wyff, daer hy etc. over, *Gysbert Janss.* die brouwer, den vryen eygendom van eenre camer, met allen etc., gelegen aen die Zuytsyde in de Brantsteech, daer *Marie*, Gysbert van Oestrum's wedue oestwaerts ende westwaerts naest gelegen is. *Transportbrief*, Donderdag na *Oculi*, (12 Maart) 1545, in het *Hypothecken-Archief*, te *Utrecht*.

ROEMER. (ANNA en MARIA TESSELSCHADE) Van deze beide beroemde vrouwen, reeds bij *Immerzeel* vermeld, de sieraden der Letterkunde enz. van haren tijd, bestaan *Portretten*, door HENDRIK GOLTZIUS, met rood en zwart krijt, naar de natuur geteekend. Ze waren, in 1847, onder de Kunstnatenschap van den Baron *Verstolk van Zoelen*, en werden met f 821 betaald, en door den Makelaar *Brondgeest* gekocht; thans berusten ze in de rijke Verzameling van wijlen den Heer C. J. FODOR, te *Amsterdam*. Vroeger behoorden ze in de beroemde Verzameling van PLOOS VAN AMSTEL, die bij de uitgave zijner nieuwe vinding, om Prentteekeningen te bewerken en af te drukken, dat van MARIA TESSELSCHADE heeft opgenomen, waarnaar eene getrouwe kopij, eenigzins verkleind, is genomen en geplaatst voor de *Gedichten van Anna Visscher en Maria Tesselschade Visscher; Utrecht, L. E. Bosch en Zoon, 1851, in 12°*. De bewerker van dit Boekdeeltje is de Heer M. D. de Bruyn, te *Utrecht*, wien ik al de teregtwijzingen, betreffende de echte afbeeldingen, bij mij bekend, meêgedeeld, alsmede gezegd heb, dat van de afbeeldingen bij J. Schellema, in diens Werk over deze Gezusters, gegeven, MARIA TESSELSCHADE's portret voor mij niet bewezen is, echt te zijn.

ROEMER, (G.) een onvermeld kunstenaar, van wiens werken er één voorkomt in den *Catalogus* der Kunstnatenschap van *Jan Bisschop*, verkocht te *Rotterdam*, Junij, 1771, op bl. 18: *Een kapitale Teekening in waterverwen, Gezicht op Haarlem*, door G. ROEMER.

ROEPSEL. (KOENRAAD) Zijn *Portret* komt voor bij *Van Gool* en bij *Descamps*. — Dit als bijvoegsel op *Immerzeel*.

ROERMANS (CORNELIS) was, waarschijnlijk, een kunstbeoefenaar, die voor nitspanning schilderde, want ik vond slechts één stuk werk van hem, in den *Catalogus* van *Terwesten*, bl. 41, vermeld: Nr. 39, *Een fraai gestoffeerd Landschapje*, door C. ROERMANS, dat met f 30 werd betaald, welke som, in 1744, voor goede kunst pleit.

ROESE, (CAUWER DE) een thans nog levend kunstschilder, te *Gent*, zegt *Nagler* (1843), die het historiële vak beoefent, en meestal godsdienstige onderwerpen behandelt.

ROESTRATEN. (PEETER) Zijn voornaam is PEETER; *Balkema* zegt, NICOLAAS; *Houbraken* en *Immerzeel* geven dien niet op. Onder zijn *Portret*, door HEMZELVEN geschilderd, — staande voor eene tafel, waarop een kan, met een Rijnwijn glas in de linker- en een pijp in de rechterhand, zeer vrolijk, tegen den aanschouwer laghende, uitnuntend in zwarte kunst bewerkt, en uitgegeven door A. BLOETELING, in ^o, waarvan ik een fraaijen afdruk bezit, — staat duidelijk

r. ROESTRATEN *pinxit*. Naar de prent, die zeldzaam voorkomt, te oordeelen, moet de schilderij — waarschijnlijk, van dezelfde grootte als de prent — in den trant van ARY DE VOYS zijn geschilderd. Ditzelfde portret, andersom, gaat in 4o. uit, en waarvan wordt gezegd, dat het door HEM-ZELVEN, in mezzo-tinto, vervaardigd is. Er zijn er met en zonder de beteekening van J. S. EX. Mijns inziens, is het eene verkleinde kopij, door JAN SOMER. — Wat het historietje betreft, door *Houbraken* in 's mans levensberigt gelascht — en wat hij wel weg had moge laten, — daarvau zie men bij mij de onwaarschijnlijkheid aangetoond op BROUWER. (ADRIAEN)

ROETTIERS. Zie bij *Immerzeel* en bij mij op ROTTIERS.

ROEVER (A. DE) wordt door *Nagler* als een zilverwerker, te *Antwerpen*, opgegeven, wiens drijfwerk belangrijke kunstverdienste heeft. Hij behoort tot onzen tijd.

ROGEL. (MEESTER) Zie op WEYDE, (ROGIER VAN DER) en bij *Immerzeel* op ROGIER VAN BRUGGE, alsmede op WEIDE. (ROGIER VAN DER)

ROGEL VAN VLAENDEREN. Zie op WEYDE, (ROGIER VAN DER) en bij *Immerzeel* op ROGIER VAN BRUGGE, en op WEIDE. (ROGIER VAN DER)

ROGER. (...) Een beeldhouwer onzer eeuw, zegt *Nagler*, die, te 's *Gravenhage*, fraaije busten heeft vervaardigd. In 1837, modelleerdo hij er een van *Coster*, uitvinder der Bockdrukkunst, waarnaar velo afgietsels zijn genomen. Ongetwijfeld zal hier eene vergissing plaats gehad hebben, en L. ROYER zijn bedoeld.

ROGHMAN, ROGMAN, of ROGMANS is, meer dan waarschijnlijk, een-en-dezelfde naam. — Zie aldaar. — Het verschil schuilt bij de lettergraveurs, waarvan ik de sprekendste bewijzen heb aangetroffen.

ROGHMAN, (HENDE^r. LAMB^r.) een genoegzaam onbekend graveur, van wien mij slechts twee gravuren voorkwamen, te weten, het portret van *Arnoldus Egmondanus, Gelric ac Juliaci Dux, Comes Zutphanæ* etc., waaronder een zesregelig Latijnsch vers van *Joh. Isacius Pontanus*; HENDE^r. LAMB^r. ROGHMAN *fec.*, in f°; deze prent behoort in *Pontanus, Historie Geldricæ Libri XIV; præmissa Ducatus Geldrica* etc. *Amstel.*, 1639, in f°, waardoor zijn bloeitijd bekend wordt. Zij is, met sierlijk bijwerk, zeer fraai gesneden, en het verwondert mij, dat er van zulk eene bekwame burin niet meer voorkomt. Wellicht bestaat het wel, doch alsdan niet door hem beteekend. — Het andere is mede een portret, in een versierd ovaal gevat, voorstellende *Mr. Barent Jansz. Potgieter, van Munster, beminder des vreeds. Aetat. LIII. A°. M.D.C.XXVII*. Onderaan, staat: *Myn hoope staet vast in Jesum Christum den gecruysten*. H. L. ROGHMAN *sculpsit*, in f°, zeldzaam; zijnde een meesterstuk van graveerwerk, hetwelk ik bewonderen moet.

ROGHMAN. (P. H.) Bij *Nagler* en *Bryan-Stanley* vond ik nog r. H. ROGHMAN als graveur vermeld. Een portret, door hem gegraveerd, zijnde dat van *A. J. Roscius*, in een ovaal, is beteekend r. H. ROGHMAN *sculpsit*. — Zijn naam komt ook nog onder eene prent naar RUBENS, en onder een portret van *Erasmus* voor. Onder het eerste staat: *Antonius Roscius Hornæ quondam Verbi Divini Minister et Medicinæ Doctor. Nat. a. 1594. Den. a. 1624*, benevens een zesregelig Hollandsch vers, in 8°; eene zeer fraaije prent.

ROGHMANS (MAGDALENA) was, waarschijnlijk, eene dochter van ROELAND ROGHMAN. Er is bijna niets van haar, of haar kunstwerk bekend; echter heb ik een *Titel* gevonden, MAGDALENA ROGHMANS *fecit*, voor het Werk *Tractact ofte Handelinghe van de Kercke* enz. *Eerst in Francoys ende Latyn gemocckt van P. de Mornay* enz. en nu (1580) overgesteld in de *Nederlandsche sprake* door LUCAS DE HEERE, — beroemd kunstenaar — *T^m Amsterdam by Lodewyck Spillebout* enz., 1652, in 12°. Op dezen *Titel* is eene boekenkamer voorgesteld,

waarin veel boeken op eene tafel liggen. Dit werk is middelmatig; doch in het Werk van *J. Bonna, Herstelde Vorst ofte geluckigh Ongeluck enz., Amsterdam, 1640, in 4°.*, komen twee prentjes voor, door haar gesneden, die vrij wat beter zijn, en waarvoor haar welligt de teekeningen zijn verstrekt.

ROGIER (...) was een glasschilder, te *Brussel*, die, in de eerste helft der XVI. eeuw, aldaar arbeidde. De schoone glasramen van de H. Sacramentskapel, in de St. Gudule-kerk, te *Brussel*, worden als werk van zijne hand, alléén door den Baron *De Reiffenberg*, in zijne Verhandeling *De la Peinture sur Verre aux Pays-Bas*, in de *Nouv. Mem. de l'Académie Royale de Bruxelles*, 1832, zonder grond, aangewezen. Dit werk is van *JEAN HAECK*. — Zie aldaar. — door *Guicciardyn JAN ACK* genoemd. Deze kapel werd in 1539 gebouwd, dus tien jaren na *ROGIER's* dood, zegt *Nagler*, alsmede dat er van hem geen werk bekend is.

ROGIER VAN BRUGGE. Zie aldaar bij *Immerzeel*, en ook op *WEIDE*, (*ROGIER VAN DER*) en bij mij op *WEYDE*. (*ROGIER VAN DER*)

ROGIER VAN BRUSSEL. Zie op *WEYDE*. (*ROGIER VAN DER*)

ROGIERS, (*THEODOR*) een Antwerpenaar, in de eerste helft der XVII. eeuw, als goudsmid, met roem bekend. Meer dan waarschijnlijk, is hij dezelfde persoon, die voor *Karel I.*, Koning van *Engeland*, werkzaam was: want *Fiorillo* zegt, in zijne *Geschiede der Mahlerey in Grossbritannien u. s. w.*, bl. 320, dat *THEODORE ROGIERS* voor dien Vorst een *grooten Zilveren Beker*, met *Het Oordeel van Paris*, naar eene teekening van *RUBENS*, er op gedreven, vervaardigde, die, waarschijnlijk, na het verjagen van dien Vorst, is verloren geraakt. — *VAN DYCK* heeft zijn *Portret* geschilderd, door *P. CLOUET sculp.*, in f^o, waaronder *THEODORUS ROGIERS. Antverpiensis, calator in argento.*

ROGMAN. (A.) Op dezen naam wordt, onder Nr. 68, blz. 62 van den *Catalogus van J. M. Nobe, Amsterdam, 1809*, beschreven: „*Het groene Zootje*, met de gemartelde lijken (van de *Gebroeders De Witt*), door *A. ROGMAN*. Hoe komt men daar aan de letter A? — Zie op *ROGHMAN*. (*ROELAND*)

ROGMAN. (*GEERTRUYT*) Deze bekwame kunstenaar was, waarschijnlijk, eene zuster van *ROELAND ROGMAN*, of — indien het bewezen is, dat zij reeds omstreeks 1590 bloeide, zoo als *Heller (L.)* zegt — zijne moeder. — *Immerzeel* vermeldt haar slechts met een paar woorden. — Men vindt van haar verscheiden gravuren, meestal naar *ROELAND's* teekeningen vervaardigd, als: *Veertien stuks*, onder den titel: *Plaisante Lantschappen, ofte vermackelycke Gesichten, na 't leven geteekent, door ROELAND ROGMAN, en gedrukt by J. C. Visscher*. Deze Titel is door *NIC. VISSCHER* gegraveerd. — Verder eene fraaije afbeelding van het *Kasteel Zuylen*, naar *R. ROGMAN*. — *De Bethlehemsche Kindermoord*, naar *JACOBUS TINTORET*; eene schoone, kapitale gravure, in plano, bij *Claes Jansz. Visscher*, te *Amsterdam*, uitgegeven. Kopij naar *E. SADELER*, zegt *Nagler*. — Voorts *Vijf prenten*, in gr. 4°, naar hare eigen teekeningen gegraveerd, voorstellende *De Vrouw in haar huislijke bezigheden*, zijnde getrouwe afbeeldingen der gebruiken van dien tijd; — en, het *Portret* van *ROELAND SAVRY*, door *P. MOREELSE*, borstbeeld in ovaal, door HAAR sc. 1647, in f^o.

ROGMAN (*ROELAND*) staat reeds bij *Immerzeel* beschreven; ik voeg er hier bij, dat in de Verzameling van 241 stuks teekeningen, bij hem vermeld, het *Portret* van *R. ROGMAN*, door *J. STOLKER* geteekend, voorkwam. Deze Afbeelding bevond zich in de Verzameling van wijlen *A. van der Willigen*, te *Haarlem*, die zulks in het I. deel, bl. 379, van zijn Werk, vermeldt, en er bijvoegt, dat men achter op deze teekening las: „Het enkele kopje, zonder meer, was geschilderd door *GERBRAND VAN DEN EEKHOUT*, en behoorde aan den Kunstliefhebber *Pieter*

Klok, te Amsterdam." STOLKER heeft er toepaslijk bijwerk voor gemaakt, om bij het bovengenoemde Werk van ROGMAN geplaatst te worden. In de eene hand houdt hij eene teekening van de vervallen Abdij, te Egmond, enz.; alles is fraai in O. Inkt bewerkt. — Nagler vermeldt 44 stuks prenten, door hem vervaardigd, en als de zeldzaamste *De doode lichamen van de Gebroeders de Witt*; h. 10 dm. 2 str., br. 8 dm.; onder aan, in letterdruk, een achtereelgelyk vers, dienende tot waarsehouwing voor degenen, die de Kerk, den Staat en den Prins listig aanranden, dewijl dit hun loon is. Zij staat bij *Heller* op 100 Thlr. geuoteerd. Ik heb er een fraai exemplaar van gezien, stellende deze droevige gebeurtenis voor, bij naeht, op het Groene Zoodje, te 's *Hage*; een man, met een brandenden fakkel, beschoouwt van nabij dit akelig tooneel. Alles is luechtig en siks geëtst, en draagt het kenmerk van eene in haast vervaardigde gelegenheidsprent. — Ik zal *Delalande*, in den *Catalogus van Rigal*, door *Nagler* aangehaald, geenzins tegenspreken, alsof deze prent niet door ROGMAN is gemaakt; doch ik voor mij blijf er, tot nadere zekerheid, steeds aan twijfelen. De grond voor mijne twijfeling is, dat de *Oude FRANS VAN MIERIS* dit tafereel juist zóó heeft geschilderd, blijkens de *Catalogus* eener Kunstverkoopng, te *Amsterdam* gehouden, (1770-1780) onder Nr. 102. Zie verder daarover op *MIERIS, (FRANS VAN) — den Oude*. Waarom kan hij daarvan niet eene prent gemaakt hebben? Het is immers bekend, dat hij ook heeft geëtst. En bovendien, de boomen blijken door eene band te zijn vervaardigd, die daar geheel vreemd in was. Ook moet ik nog vragen, of *JAN YVER*, die toen koperer dier schilderij werd, niet even goed deze prent, tot eene bistorisebe herinnering, kan gemaakt hebben, dewijl hij als kunstkooper de schilderij, zeker, weêr heeft verkoebt. Indien dit *Delalande* bekend waro geweest, zou hij wel tot hetzelfde nadenken zijn gekomen.

ROKERS, ROKERZ, of ROKESZ. (HENDRIK) De weinig-bekende werken van dezen graveur, reeds bij *Immerzeel* vermeld, nopen mij, er een, in mijn bezit, van op te geven, als tot de kunstprenten behoorende, te weten *Een Student in zijn kamer*, zittendo, ten voeten uit, te studeren aan eene gemeene houten tafel enz. Alles is, naar gewoonte, in wanorde; onder aan, een achtereelgelyk vers in het Hollandseh en in het Latijn, waarin de bespiegeling van het voor en tegen van dezen maatschapijken toestand is uitgedrukt, door *Lud. Hondius*; beteekend n. n. *sculpsit, F. de Wit exedit*, in f°. Het geheel is vrij goed gegraveerd, en kan ook wel door hem geteekend zijn, dewijl dit nog veel te wenschen over laat. — Zie verder over het monogram bij mij, op II. R., terwijl *Brulliot* niet schijnt geweten te hebben, dat er zekere HENDRIK ROKERS als een Hollandseh graveur bekend was. — Van de genoemde prent bezit ik ook een weêrgeaê, *De Geleerde in zijne kamer*, door *J. W. sculpsit*. — Zie aldaar. — Onder de portretten is dat van *Do. Petrus Wassenburgius* enz. HEND. ROKESZ *sculpsit*, in f°. wel het beste zijnde met zorg, doch een weinig zwaarmoedig behandeld. — Dit portret is door *Nagler*, volgens den *Catalogus van Paignon-Dyonval*, door *Bénard*, Nr. 3227, bij vergissing toegekend aan een HENDRIK ROKESZ, die omstreeks 1580, als graveur heeft gebloeid. Dewijl genoemde *Wassenburg* in 1586 werd geboren, blijkt het duidelijik, dat hij dit portret niet heeft gezien, anders zou hij zijn Artikel ROKESZ tot het jaar 1686 hebben teruggebragt. — Onzo ROKERS is bij hem niet bekend.

ROKES. (HENDRIK) — Zie ZORGII. (HENDRIK MARTENSZ) Deze aanwijzing is noodig, dewijl vele vreemde auteurs hem onder den naam van HENDRIK ROKES beschrijven, dat eigenlijik zijn geslachtsnaam is; over het algemeen, is hij meer onder dien van ZORGII bekend.

ROLOFF. (...) De hoofdbestemming van dezeu weinig bekenden teekenaar

was de Militaire stand, waarin hij den rang van Kapitein bekleedde. Door *Een Gezicht op Wrythoff, te Maastricht, door hem geteekend*, en door MADOU op steen gebragt, leeren wij hem als een bekwaam teekenaar kennen.

ROLFFSEN, (ISBRAND) een schilder van *Antwerpen*, van wien geene levensberigten bekend zijn. Zijn werkkring schijnt in *Denemarken* gezocht te moeten worden, zegt *Nagler*, daar deze kunstenaar zich, in 1569, te *Koppenhagen* gevestigd heeft.

ROMAIN, of ROMAN. (FRANÇOIS) Aan het reeds door *Immerzeel* vermeldde, kan ik hier nog het minder bekende toevoegen, wat ons door de zorg van den kunstlievenden Predikheer, broeder *B. C. B. Moulart*, in den *Messenger des Sciences historiques etc., Gand*, 1850, p. 260, wordt medegedeeld, voorkomende in de *Notes pour une future Biographie de frere ROMAIN, Architecte*. De hoofdteregtwijzing is, dat de Franschen hem, sedert lang, als op hunnen grond geboren, hebben gehouden, doch dat dit in de Registers van den Burgerlijken stand, te *Gen*, anders gelezen wordt, te weten: *Die 22 Martii 1647 (?) FRANCISCUS, fs. BARTHOLOMAEI ROOMAN et Barbarae Lambrecht conjug (es); suscep (erunt) D. ac M. Franciscus Sturtewaghen et Petronilla van Theemsche, natum ejusdem hora 6 mane*; dat is: — Op den 22. Maart, 1647, FRANCISCUS, zoon van BARTHOLOMEUS ROOMAN en *Barbara Lambrecht*, echte lieden; hieven ten doope de Heer en Meester *Franciscus Sturtewaghen* en *Petronilla van Theemsche*; terwijl de verdere bescheiden het huis buiten de Euverpoort aanwijzen, als waarin hij werd geboren, — dus een jaar later dan *Immerzeel* in het onderstaande Grafschrift zegt. — Ten jare 1684, heeft hij den grond ontgonnen voor de *Groote Brug over de Maas, vóór Maastricht*, ter lengte van 500 voet, welk werk hem door de Staten van *Holland* werd opgedragen; doch, naauwelijks waren de pilaren, en slechts één steenen hoog van dit hoogst-moeijelijk werk gemaakt, of zijn talent, zoo gelukkig in het uitvoeren van dergelijke groote ondernemingen, drong tot Lodewijk XIV., Koning van *Frankrijk* door, die hem door het hoofd van zijnen Raad deed ontbieden, en een brief van vrijgeleide zond, om zich naar *Frankrijk* te begeven. Dit was, om het begonnen werk van de *Pont-Royal*, door den Koninklijken Architect *JULES HARDOUIN MANSART* ontworpen, verder te voltooijen, zijnde dit werk, in hopeloozen toestand, door den ondernemer *Gabriël*, wegens de schijnbaar onoverkomelijke moeijelijkheden en onvoorziene toevallen bij den bouw, gestaakt. Door zijn genie, heeft hij al die bezwaren overwonnen, en de brug werd, ten jare 1685, voleind. Ter herinnering aan dien bouw, werd een groote Gouden Medalje geslagen. — Door de betrekkingen, die hem in *Frankrijk* waren opgedragen, had hij een aanzienlijk fortuin bijeengegærd. Hij is den 7. Januarij, 1735, in de voorstad van *Parijs, St. Germain*, overleden. *P. Matth. Texte*, zijn ordebroeder, vervaardigde voor hem het volgende grafschrift: TITULUS SEPULCHRI V. F. FRANCISCI ROMAIN, ORDINIS FF. PRÆDICATORUM, QUI, FRACTIS SUPERBÆ SEQUANÆ FLUCTIBUS, ARCUATÆ MOLIS PONTEM REGIUM, PARISIS, PROPE LUPARAM, ARTI MIRABILI CONSTRUCTUM, ANNO D. M.DC.LXXXV. A. FUNDAMENTIS EREXIT. — JACET HIC FRATER FRANCISCUS ROMAIN, GANDAVUS, NATUS ANNO R. S. M. M.DC.XLVI. CONVENTÛS TRAJECTENSIS AD MOSAM ORDINIS FF. PRÆDICATORUM ALUMNUS, DOMINII REGALIS ARCHITECTUS, NECNON PONTIUM AGGERUMQUE CONDUCTOR IN GENERALITATE PARIENSIS PREFECTUS, AC PER TOTAM FERÈ GALLIAM DELEGATUS. DENATUS LUTETIÆ PARIJORUM DIE VII. JANUARIJ, ANNI M.DCC.XXXV. — ORA VIATOR, UT VIRUM RELIGIOSUM, PROFESSIONE CONVERSUM PRUDENTIA ET MORIBUS CONSPICUUM, AULICIS MINISTRIS ACCEPTISSIMUM, QUEM TOT PRÆCLARIS ARCHITECTURÆ MONUMENTIS CELEBREM TERRA ET PONTUS UBIQUE COMMENDANT, ÆTHEREÆ SEDES SUSCIPIANT GLORIOSUM. AMEN. — LUGE ÆVI NOSTRI OPIFICUM DECUS, ILLIUSQUE NON IMMÉMOR

JACTURÆ, TUAM PRÆVIDE. — ABI ET RESIPISCE. — SODALI CARISSIMO MŒRENS POSUIT. *P. Matthæus Texte.* — „De Dominikaners van *Maestricht*,” — zegt het *Chronicon abbreviatum* van het Convent der Predikheeren aldaar — „hebben het meeste deel van de weldaden huns lekenbroeders genoten; want het was aan Broeder ROMAIN, dat hun Convent zijne volkomen herstelling te danken had, alsook de geheele verfraaijing der kerk.” In een lokaal, thans voor een Atheneum gebruikt, ziet men nog het fraaije gedeelte, voor den Directeur bestemd, dat naar de teekening van ROMAIN gemaakt, en met *zijn Afbeeldsel*, door PHILIPS DE CHAMPAGNE geschilderd, versierd is. Hij is in het gewaad zijner Orde voorgesteld, houdende in de linkerhand een blad papier, waarop een brug is afgeteekend, waarheen hij met de rechterhand wijst. Naar dat portret is de afbeelding genomen in de *Bouwkundige Bijdragen*, VIII. deel, benevens het bovengemelde levensberigt, met nog eenige wetenswaardige bijzonderheden, door Mr. *G. D. Franquinet*, Advocaat en Stads-Archivaris, te *Maastricht*, vermeerderd. — De afbeelding, in den genoemden *Messenger* voorkomende, stelt hem op veel ouderen leeftijd voor.

ROMANS (JACOBUS) is bij *Immerzeel* vermeld; ik voeg er hier nog bij, dat er eene *Afbeelding* van dezen beroemden koninklijken Bouwmeester in prent uitgaat, ten halven lijve, regts, met een hooge paruk, en in een mantel; in het verschiep, een gebouw, met een koepeldak; in ovaal, met één regel onderschrift; zwarte kunst door v. SCHENCK, in gr.-4°. — Er zijn er, die den voornaam JACOBUS, zoo als *Immerzeel* dien heeft geboekt, niet voor echt aannemen. Zie *De Navorscher*, 1853, *Bijblad*, XCVI. waar W. die bedenking maakt, zonder eebter iets bij te brengen, dat hem daartoe aanleiding gaf. — JACOBUS is de ware doopnaam, want v. SCHENCK was zijn tijdgenoot, wien ROMANS zelfs bouwkundige teekeningen heeft verstrekt, om door hem in prent te worden uitgegeven. Zichier den titel van een der deelen van het Werk: *PETRI SCHENCKII Paradisus oculorum etc. Conspectus novi Prætorii Loo ex accurata delineatione JACOBI ROMANI, Architecti eximii, in lucem editi a PETRO SCHENCK, sculptore Amstelodamensi, et inscripti serenissimo ac potentissimo Britanniarum Regi Gulielmo III.*, in mijn bezit.

ROMBOUTS, (CLAES) een glasschilder, die onder de regering van Philips den Schoone, en van zijn zoon Karel (V.), te *Brussel*, bloeide. — Zie *Messenger des Sciences Hist. etc. Gand*, 1858, p. 338.

ROMBOUTS, (NICOLAES) een hoogst-bekwaam kunstenaar, die tevens het glasschilderen, in het laatst der XV. en 't begin der XVI. eeuw, te *Antwerpen*, beoefende. „Onder de glasschilderingen welko de oude Cathedrale van *Antwerpen* versieren, vindt men op den eersten rang een raem in de zijbenken der kerk, boven de Sakristy der kapel van het II. Sakrement geplaatst, hetwelk het *Avondmael* verbeeldt. Dit tafereel, dat immer een voorwerp van bewondering voor de kenners is geweest, heeft ook meer dan eens de nieuwsgierigheid der oudheidkundigen opgewekt; de bogiftiger is or knielend op afgemaeld, en die personaedje, welke de tijd met een geheimzinnig floers seheen te willen omslijeren, had een al de nasporingen, ter zijner herkenning aangewend, wederstaen.” Dit raadsel is thans opgelost, en wel door den Heer *P. Génard*, Onder-Bibliothekaris van *Antwerpen*, zijnde de persoon en sehenker niemand anders dan *Engelbert II, Graaf van Nassau* enz., Burggraaf van *Antwerpen*, hetgeen door al de geslaebtwapenen van vaders- en moederszijde, rondom het genoemde tafereel geplaatst, ten volle bewezen wordt. Op het glas-zelf wordt de naam van den kunstenaar niet gevonden, doch door de ijverige nasporingen in de Archiven der Cathedraal van *Antwerpen*, is het den Ridder *Leo de Burbure* gelukt, te vinden, dat dit glasraam door Mr. NICOLAES ROMBOUTS werd vervaardigd, en ten jare 1503 in gemelde

kerk is geplaatst. Behalve dit glas heeft hij aldaar nog geschilderd dat van de *Spaansche Natie, den strijd van St. Jacob met de Sarrazenen* voorstellende. — Zijne voornaamste woonplaats was te *Brussel* en te *Leuven*. Zie *De Dietsche Warande, Tijdschrift* enz., door *J. A. Alberdingk Thijm*; *Amsterdam*, 1856, blz. 493, waarbij tevens, om de belangrijkheid van het eerstgenoemde glas, eene goede afbeelding in steendruk gevoegd is.

ROMBOUTS. (ROBERT) *Brulliot* vermeldt een kunstgraveur, of kunsthandelaar van dien naam, die landschappen van D. VINCKENBOOMS (lees VINCKEBOONS), met het monogram R. V. B. — Fransche letters, door elkaâr gevlochten — henevens *excudit* beteekend, gegraveerd zou hebben. Tevens vermoedt hij, dat deze ROMBOUTS verwant zou zijn aan THEODORUS ROMBOUTS. — Ik bezit eene plaat in plano atlas-formaat, voorstellende *Eene Dorps-kermis*, waaronder: *Aensiet dit boersche volk* enz., beteekend D. VINCKEBOONS *invent. G. SWANENBURGH sculp. Robertus de Baudouze excud.* Hierdoor zal de meening van *Brulliot* wel geheel vervallen.

ROMBOUTS (THEODORUS) is hij *Immerzeel* beschreven, die de onbewezen feiten, door *Weyerman* opgedischt, — namelijk, zijn overdreven ijver, om, even als RUBENS, ook uiterlijk te schitteren, daar zijn talent dat van hem zocht te evenaren, ja, zelfs te overschaduwten, — op nieuw herhaalt. Van een man als ROMBOUTS, met zooveel zeldzame bekwaamheden en beschaving begaafd, die reeds zooveel vereeringen buiten 's lands had ingeooft, valt niet te denken, dat hij door uiterlijke vertooning het hedeelde oogmerk te bereiken zocht. Ik houd dit voor een sprookje, even als dat betreffende CASPAR DE CRAYER, ABRAHAM JANSSENS, — Zie aldaar. — en anderen. De edele RUBENS, die, door zijn stand, zijne geboorte en zijn vermogen, op zich-zelf beschouwd, reeds ver boven zijne kunsthoeders was geplaatst, heeft dit alles toch nimmer tegen anderen doen gelden: alle talenten waren hem even lief, en hij was hun gaarne behulpzaam, of, om het goed uit te drukken, hij daalde tot hen af, zoo als zelfs zijn testament getuigt, waarin voorkomt, dat, wanneer eene zijner dochters met een kunstenaar mogt huwen, deze zijne teekeningen erven zou. Wat wil men meer? — Zie daarover hij *Immerzeel* op RUBENS. (PETRUS PAULUS) — Veeleer mag men aannemen, dat ROMBOUTS, den geest des tijds begrijpende, en zich op eene deftige wijze aan het publiek willende vertoonen, even als RUBENS, een prachtig atelier aanlegde, doch, op wat al te losse fondamenteen bouwende, zulks niet heeft kunnen volhouden. Dit praatje is door *Weyerman* opgedischt; anderen hebben zelfs het huis op de *Place de Meir*, naast het tegenwoordige Koninklijk Paleis, te *Antwerpen*, daarvoor aangewezen; doch de historische nasporingen, door de *Redactie* van den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, gedaan, hebben uit oorspronkelijke bewijsstukken aangewezen, dat het bedoelde huis voor GERARD ZEOERS gehouwd is. Zoo zullen al dergelijke praatjes, door een gelijk onderzoek, wel voor sprookjes worden herkend. — Over het jaar en de plaats zijner geboorte heerscht veel verschil. *Immerzeel* zegt: „wij houden het er voor, dat hij in *Holland* het licht zag,” — doch dit zonder eenig bewijs. — *Houbraken* heeft zijn geboorte- en sterfjaar goed te hoek gesteld, want in genoemden *Catalogue* lees ik de volgende authentieke bescheiden: „THEODOOR ROMBOUTS, zoon van *Bartholomeus*, en van *Barbara de Greve*, werd te *Antwerpen* geboren, en aldaar den 2. Julij, 1597, in de O. L. V. kerk gedoopt. Hij is na zijne kunstopvoeding, in 1617, naar *Italië* gegaan, waar hij goeden bijval vond met het vervaardigen van historische tafereelen. Hij is gehuwd met Jonkvrouw *Anna van Thielen*, uit een adelijk geslacht van *Mechelen*, dochter van *Libertus*, later *Heer van Couwenbergh*, en van *Anna Rigouts*, en

men vindt aangeteekend, dat de binnen-burgemeester van *Antwerpen*, heer Philips van Vlierden hem verleende den eersten nacht na zijn huwelijk buiten dezo stad door te brengen, zonder verlies van zijn poorterschap." Zie verder de belangrijke berigten over onzen kunstenaar en diens geslacht, door den Heer *Theod. van Lerijs* méegegeeld, in het *Album der St. Lucas-Gilde enz.; Antwerpen*, 1855, in 4°, bl. 63, waar men tevens den juisten tijd van zijn overlijden, uit het volgende grafchrift, leert kennen: *Sepulture van den eersamen Bartholomeus Rombouts. Sterft 2 October, 1624, ende eerbare Barbara de Greve, syne huysvrouw Sterft 22 October, 1630, ende den vromen THEODORUS ROMBOUITS haerlieder sone, schilder vermaert Sterft 14 September, 1637.* Diens huisvrouw is daarna, in 1639, overleden. — In het genoemde *Museum* berust een stuk van hem, van 1636, *Christus als Pelgrim, wordt door St. Augustinus ontvangen*, afkomstig uit de Augustijnenkerk, te *Mechelen*. Tot de zeldzaamheden behoort een *Landschap*, dat in de beroemde Verzameling van wijlen den Baron *Verstolk van Soelen* was. — Volgens *Füssli*, zou hij ook hebben gegraveerd, en wel Afbeeldingen to paard; doch *Nagler* kent zulke prenten niet; alleen noemt hij eene naamlooze gravure, door *Frenzel* (*Catalogus der Sternberg'schen Sammlung*) aan onzen ROMBOUITS toegekend, voorstellende *Een Speler*, een groep van acht figuren om eene tafel gezoten; links een officier, met gepluimden hoed en degen, en eene kaart in de rechterhand enz., h. 9 dm. 8 str., br. 14 dm. 8 str. Par. Deze werd voor de Kon. Saksische Prentverzameling met 50 Thlr. betaald. — A. VAN DYCK heeft zijn *Portret* geschilderd, door P. PONTIUS sculp. Zou men hier niet mogen vragen: kon de lieveling van RUBENS den hater zijns meesters schilderen? Neen! en dit bevestigt mij, dat het bovenverhaalde oen lasterlijk verzinsel is.

ROMER, (CASPAR) een schilder en bouwmeester, in *Nederland* geboren, zegt *Nagler*, die zich te *Napels* vestigde, en daar veel werken vervaardigd heeft. Hij bloeide, waarsehijlijk, in het begin der XVIII. eeuw.

ROMONDT, (Mevrouw HELENA MARORETA VAN) geboren VAN DIELEN, is door *Immerzeel* op VAN DIELEN vermeld. Ik moet er bijvoegen, dat zij den 14. Maart, 1774, te *Utrecht* geboren, en aldaar den 23. Januarij, 1841, overleden is. Het ligt in den aard der zaak, dat hare schilderijen alleu bij hare familie aanwezig zijn.

RONNER, (Mevrouw HENRIETTE) geboren KNIP. Dezo zeer verdienstlijke kunstnares is, naar waarde, bij *Immerzeel*, op KNIP, vermeld. Zij is vervolgens met den Heer F. RONNER gehuwd, en heeft zich te *Brussel* gevestigd. In hoeverro haar kunstwerk gewaardeerd wordt, blijkt uit de *Kunstkronijk*, 1842, waarin de afbeelding van hare fraaije schilderij, *Het uitgaan eener Dorpskerk*, en uit die van 1854, waarin *Een Melkhar met honden bespannen*, is opgenomen. Op de meeste Tentoonstellingen worden nog heden hare werken met belangstelling beschouwd, als op die te *Brussel*, in 1860, waar vier uitmuntende stukken van haar aanwezig waren, waaronder vooral vermelding verdient *De Zandkoopman*, een stuk van uitmuntende en stoute behandeling, zoo als in het openbaar Verslag uit *Brussel*, van 5 September, 1860, te lezen staat.

RONTBOUT (A. V.) wordt bij *Immerzeel* J., bij *Bryan* N., en in den *Catalogus* van het *Museum*, te *Berlijn*, A. RONTBOU genoemd. De maker van dien *Catalogus*, Dr. *Waagen*, vermeldt echter in zijn uitmuntend Werk, *Handbook of Painting etc.*, *London*, 1860, dezen A. V. RONTBOUT als een schilder uit *Friesland*, die omstreeks 1660 bloeide. — Welke voorletters zijn nu goed? — In het gemelde *Museum*, berust *Een boomrijk Landschap*, waarin twee op den middengrond staande eiken bijzonder uitmunten; enz., h. 1 vt. 3½ dm., br. 1 vt. 9¼ dm. Rhijnl.

ROODTSEUS (JAN ALBERTSZ.) staat reeds in *Immerzeel's* Werk geboekt. Door sommige vreemde auteurs, als ook door *Nagler*, wordt hij, bij vergissing, JACOB genoemd. Dit is de naam van zijn zoon, die er bij wordt beschreven, gelijk *Houbraken* duidelijk heeft gezegd.

ROOKER (M. A.) heeft veel teekeningen voor Boekprenten gemaakt. Ik heb van hem aangetroffen de Afbeelding van het *Zendelings-huis en deszelfs omstreken*, op het eiland van *Ota-heite*, door hem geteekend naar de schets van W. WILSON, en door REINIER VINKELES gegraveerd, in f^o-oblong, benevens meer andere van dien stempel, die in Reisbeschrijvingen van deze landen gevonden worden.

ROOLEEUW. (J.) In den *Catalogus* van *Ploos van Amstel, Amsterdam, 1800*, wordt van hem, op blz. 219, opgegeven: *Een Ordonnantie van een Meisje en een Jongeling voor eene Nis*, bekend door de prent, genaamd *het Muizenvalletje*; uitvoerig met rood krijt geteekend, naar G. DOU, door J. ROOLEEUW.

ROORE. (JACQUES DE) Bij het berigt, door *Immerzeel* over dezen kunstenaar gegeven, voeg ik nog, dat zijn Afbeeldsel was in de Kunstverzameling van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam, 1773*, zijnde Nr. 450 van den *Catalogus*: „JACQUES DE ROORE, verdienstig *Historieschilder*. Deze kunstenaar heeft in dit stuk zich-zelfen verbeeld, 25 jaren oud zynde, zittende op een stoel, hebbende in zyn hand een palet, rustende op de leuning; voor hem staat een historiestuk op den schilders-ezel, zeer fraai geschilderd, op doek, h. 39, br. 31 dm. Rhijn.” — Er gaat nog een ander, in prent, van hem uit, ten halven lijve, regts, staande, met baret op, penseel en palet in de hand; in ovaal, met vierregelig vers: *Gelukte 't ooit enz.*, naar HEM-ZELVEN, door J. PUNT sculp., in 4°. — Dat in *Van Gool* voorkomt, is weêr geheel anders, zijnde hij als een deftig bejaard man, met paruik op enz., voorgesteld.

ROOS. (CORNELIS FRANÇOIS) Deze in de kunstwereld vermaarde makelaar, te *Amsterdam*, die tevens op zeer verdienstlijke wijze de kunst beoefent, staat, naar waarde, bij *Immerzeel* geboekt. Het is hier de plaats, er nog bij te voegen, dat de Heer roos, in 1831, benoemd is tot Direeteur der Teeken-academie *Felix Meritis*, te *Amsterdam*. — Niettegenstaande zijn bedrijvig leven, aan zijne woning, het *Huis met de Hoofden*, verbonden, vervaardigt hij in zijn geliefdkoosd vak, het Landsehap, fraaije schilderijen, die, van tijd tot tijd, op de Tentoonstellingen, zoo hier als buitenlands, de goedkeuring van deskundigen mogen wegdragen, als, onder anderen: *Een Landschap, bij opkomend onweder*. — *Gezigt te Beekbergen*. — *Een Bentheimsch landschap*. — *Een Riviergezigt bij morgenstond*. — *Een Land- en Riviergezigt, bij ondergaande zon*, — en, *Een Noordbrabantsch landschap, bij opkomend onweder*. — *Een gezigt van de rivier De Elve, bij Hamburg*, en laatstelijk nog, in 1860, in *Arti et Amicitia*, te *Amsterdam*, een *Gezigt in de omstreken van Velp, bij Arnhem*. — De Heer roos is, in 1829, in het huwelijk getreden met Mejufvrouw *Sophia Clara van Hamel*, geboortig uit *Zutphen*, uit welken eelt elf kinderen in leven zijn, als 4 zonen en 7 dochters, waarvan de oudste zoon, CORNELIS FRANÇOIS ROOS JR., in het vak der kunst, tot de directie der Kunstverkoopingen, wordt opgeleid.

ROOS, (JAN) of GIO. ROSA genaamd, een zeer beroemd schilder van woud- en andere dieren, in fraaije landschappen, bij ons weinig bekend, en die tot de vroege school behoort. De Abt *Lanzi* meldt, dat hij, in 1591, te *Antwerpen*, geboren werd, en in 1638, te *Genua*, overleed. „M. GIO. ROSA is een Vlaamsche schilder, die het meest te *Rome* en in den *Kerkelyken Staat* bekend is door het overgrootte getal schilderijen, met gedierten, een kunstvak, waarin hij een zeld-

zaam talent aan den dag legde, en waardoor hij veel roem heeft behaald. Men zegt van hem, dat hij de geschiedenis van ZEUXIS, zoo hoog door *Plinius* verheven, heeft herhaald, door hazen te schilderen, waarmede hij jagthonden bedroeg. In de Galerij-*Bolognetti* zijn twee schilderijen van hem aanwezig, zijnde de grootste en best geschilderde, waarbij een portret is gevoegd. „Ik weet niet, zegt *Lanzi*, of het den schilder, of een anderen persoon moet voorstellen. — Deze schilder moet niet verward worden met een later hloeijenden ROSA, die mede een bekwaam dierenschilder was, maar zooveel vermaardheid in Italië niet heeft verworven, en wiens ware naam was PHILIPPUS PIETER ROOS.” — *Zijn Portret* bernst in de Galerij te Florence. — *Nagler* zegt, dat R. SADELER *De Opwekking van Lazarus*, en L. KILIAN *De Hemelvaart van Maria*, naar zijne schilderijen heeft gegraveerd. — Of dit nu wel naar dezen roos is, moet ik betwijfelen, dewijl *Lanzi* niets van dergelijke tafereelen gemeld heeft.

ROOS. (JAN) *Nagler* noemt hem een schilder van Amsterdam, die, na zich aldaar in de kunst te hebben gevormd, op het laatst der voorgaande eeuw, naar Dresden vertrok, waar hij, door zijne portretten, hijval vond. Later ging hij naar Italië, en hield zich, nog omstreeks 1820, te Rome op. Verder zegt hij, dat, zoo het onze J. roos is, dat die alsdan nog in het *Kunstblatt* van 1839, kortelijk, vermeld wordt. Hij schilderde ook Landschappen met vee, en heeft prenten geëst, als: het *Portret van den schilder LISCOU*, Rom. 1820, in 8°, benevens eenige *Landschappen met vee*, in 4°.

ROOS. (JOHAN FREDERIK) Zie op ROOS. (JOHAN HENDRIK)

ROOS (JOHAN HENDRIK) wordt door *Houbraken* als een leerling van BAREND GBAAT vermeld. *Weyerman*, II, blz. 257 — die hem bij vergissing JOHAN FREDERIK ROOS noemt — voegt er bij, dat hij zijn meester drie boekjes geëstte schapen, bokken en geiten, met *zijn Portret*, ten geschenke heeft gezonden. — Hieruit moet ik bepaald afleiden, dat GBAAT zijn derde meester geweest is, nadat hij landschappen met beesten voor zijn vak had verkozen. — *Weyerman* noemt, op blz. 298, alleen JULIAN DU JARDIN en ADRIAEN DE BIE als zijne meesters. Het eerste bericht is aan de vrome auteurs ontsnapt, waardoor *Fiorillo* en *Bryan*, bij vergissing, DE BIE als zijn meester in dat vak opgeven, die echter bij niemand daarvoor is bekend. *Fiorillo* heeft de onaanneemlijkheid daarvan begrepen, en zegt daarom, dat er nog veel duisters in de levensberigten van onzen roos heerscht. Hij deelt de volgende geslachtslijst dezer kunstenaars mede:

ROOS.		
JOH. HENDRIK, geb. 1631, gest. 1685.		THEODORUS, † 1638.
PHILIP, geb. 1655, gest. 1705.	JOHAN MELCHIOR, geb. 1659, gest. 1731.	
JACOB.	CAJETAN.	JOSEPH.
JOSEPH, geb. 1728.		

Bartsch noemt 39 etsen van zijn werk, waarbij *Weigel*, in zijn *Supplement op Bartsch* er nog 5 heeft gevoegd, en beschrijft de verschillende veranderingen, die bij deze drukken worden gevonden. — *Zijn Portret* komt voor bij *Houbraken* en *Descamps*, en is genomen naar dat door HEM-ZELVEN *pinx. Act. 52, A°. 1684*, PH. KILIAN *se. in 1°*.

ROOS. (PHILIP) *Zijn Portret* komt bij *Descamps* voor. — Bijvoegsel op *Immerzeel*.

ROOS (THEODORUS) is, in 't kort, door *Immerzeel* vermeld, doeh hij geeft het jaar van zijn overlijden niet op, dat, volgens *Bryan*, in 1698, en, waarschijnlijk, als hofschilder van den Hertog van Wurtemberg, plaats had. — *Bartsch* beschrijft

alleen *Zes stuks Landschappen* met bouwvallen en figuurtjes, bij *Weigel* op 100 Thlr. genoteerd; doch er zijn er later nog meer ontdekt, die zeer zeldzaam zijn, als, eene *Heilige Familie*, met het jaar 1671, die, volgens *Weigel*, in de Koninklijke Verzameling te *Dresden* wordt bewaard. Op de beroemde Kunstverkoop van *Verstolk van Soelen*, te *Amsterdam*, in Junij, 1847; gehouden, was, op bl. 9 van den *Catalogus*, onder Nr. 141, „*Le cerceuil de Joh. Reinhardi et deux figures, pièce de la plus grande rareté, introuvable; aucun biographe n'en fait mention,*” welke prent aldaar met *f* 42 werd betaald.

ROOSENBOOM. (NICOLAAS JOHANNES) Deze ijverige en talentvolle kunstenaar, die ons, van tijd tot tijd, zijne landschappen en riviergezigten te beschouwen geeft, is, naar waarde, bij *Immerzeel* vermeld. — Hij heeft eene groote schilderij, voorstellende *Den Brand van het Engelsche schip, den Ocean-Monarch* genaamd, vervaardigd, en aan de Commissie van onderstand te *Lieverpool* gezonden, om haar, ten behoeve van de nagelaten betrekkingen der slagtoffers, ten toon te stellen, en vervolgens te verloten. — Hij heeft ook de etsnaald gevoerd, als *Een Landschap*, met een boerenwoning, op den tweeden grond, en twee figuren, bij een hek; voor aan, regts, een hooge dennenboom bij rasterwerk enz.; h. 177, br. 185 dm., met de marge; de benedenhoeken der prent zijn rond bewerkt; de lucht is wit en niet beteekend.

ROOSING, (HENDRIK) een onvermeld kunstgraveur, die vóór dat PIETER ROOSING, als zoodanig, te *Rotterdam*, werkzaam was, bloeide, en wel de vader kan geweest zijn van onzen HENDRIK, doch het niet zóóver in de kunst bragt, als de vermoedelijke zoon. Hij heeft het meest voor Boekwerken gearbeid, en gelegenheds-prenten, ook de geschiedenis betreffende, vervaardigd. Onder anderen, gaat er van hem uit *Een portret van Washington*, door HEM sculp. Uitgegeven bij *Loosjes*, te *Haarlem*, 1792, in 8°. — Idem van *Carolus George Augustus, Erfprins van Brunswijk-Wolfenbuttel* enz. *Ibid.*, in 8°. — Idem van Do. D. J. *Metske*, naar VAN DEN BERGH, in ovaal, met tweeregelig vers. — Idem van Do. J. W. *Bussingh*, 1796, in 8°., een lief prentje. — Hij heeft ook geëtst, bij zijn graveerwerk, soms met de drooge naald, als: *Het veroveren en wegslepen van eene gecwoooieerde Engelsche sloep door Capt. Le Turc*, op den 7. *Februarij*, 1782, J. KOBELL del., M. de *Sallieth* direx., n. ROOSING sculp., een goed prentje, in f^o-oblong. Ook bezit ik een etsje, *Een Landschap met woningen bij het water gelegen*, waarop schepen, en op den weg, op den voorgrond uitlopende, eenige figuren enz., beteekend 1789, en, onderaan, te *Berkel*, in kl. 8°-oblong.

ROOSING (PIETER) staat reeds als een verdienstlijk graveur bij *Immerzeel* beschreven; ik moet er echter nog bijvoegen, dat hij ook de etskunst beoefende, waarvan ik fraaije proeven voor mij heb liggen, als *Een staande Os*, regts, *drie Schapen*, eene *geit* en een *ram* liggende, geestig in omtrek geëtst, naar J. KOBELL, — Zie aldaar. — doch anders om. — *Twee Koekoppen*, naar DENZELFDEN, op ééne plaat, mede andersom. — *Negen studiën*, schapen en een ramskop, op één blad, naar P. POTTER inv.; h. 140, br. 155 str. Ned., met de marge. — *Een liggend Schaap*, links, naar OMMEGANCK del.; h. 83, br. 120 str. idem. — *Twee Koekoppen*, op één blad, naar J. A. BAKKER del., weêrgaê van die van J. KOBELL, bovengenoemd, waarvan drukken bestaan, waar nog even de omtrek van den kop van een schaap zichtbaar is. — *Een liggende Koe, twee Schapen en een staand Schaap*, in een landschap, bij eene heining en geboomte, naar J. A. BAKKER del., in omtrek geëtst, genoegzaam een weêrgaê van bovengenoemde cts naar J. KOBELL.

ROOSMALE, of ROOSZMAEL. (A.) Bij dit Artikcl, vroeger door mij, met een groot aantal anderen, aan *Immerzeel* verstrekt, kan ik nog voegen, dat de

naam A. ROOSZMAEL *fecit*, 1671, op onderscheiden teekeningen, allo *Gezigten in Kerken, te Utrecht*, voorstellende, wordt gevonden. Ze zijn zeer fraai met bruin geteckend, doch meer in de manier van een Bouwkundige, dan wel in die van een Schilder, doch daardoor hebben deze Teekeningen, als ook anderen van dien aard, in het belang der geschiedenis de voorkeur. Zoo ik het wèl heb, zijn zij in het bezit van den Raad der stad *Utrecht*, wijlen den Heer Dr. G. *Munnicks van Cleeff*.

ROOTHAAN. (A. B.) De Kunstverzameling van dezen ijverigen kunstliefhebber is, na zijn overlijden, in 1848, te *Amsterdam*, verkocht.

ROOY. (JOHANNES BAPTISTA VAN) Deze Antwerpsche historie- en portretschilder is reeds door *Immerzeel* vermeld, en ik voeg er bij, dat zijne kunstbekwaamheden steeds aan het algemeen voldoen, zóó zelfs, dat do Kunstminnendo Vorst, wijle Z. M. Koning Willem II. hem, tot verdere aanmoediging, opdroeg de vervaardiging eener schilderij, voorstellende *Het Afscheid van Albrecht Beyling*. Dit geschiedde in 1844. Eenigen tijd later, heeft hij to *Breda* het portret, kniestuk, vervaardigd van den Held der Citadel van *Antwerpen*, den Generaal Baron *Chassé*, wijzende met de hand op den platten grond van den vermaarden Vijfhoek. Dit stuk is op het Raadhuis to *Breda* eenige dagen ten toon gesteld geweest, en heeft zoowel dáár, als later te *Antwerpen*, voor welke stad het bestemd was, bij kenners grooten lof ingeooft. Zie *Kunstspiegel*, I. Jaarg., 's *Gravenhage*, 1845, bl. 63.

ROOYEN. (GABRIEL VAN) Bij dit Artikel van *Immerzeel* voeg ik nog, dat zijn *Portret* in het klein, met een hoed op, en een penseel tusschen het lint gestoken, voorkomt in het bekende Prentwerk van MARCUS, waarvan ik ook afzonderlijke drukken, vóór alle letter, bezit; — ook nog een geschilderd portret, hem op 21 jarigen leeftijd voorstellende.

ROOYEN, of ROYEN, (M. C. VAN) een bekwaam teekenaar, wiens werken in den *Catalogus* der beroemde Kunstverzameling van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht to *Amsterdam*, in 1773, op bl. 196, staan vermeld, als: *Een Persische Faisante-hen*, in een landschap, in waterverw; — en, *Een Faisante-haan*, in een landschap; pendant der voorgaando. En op bl. 105: *Een Landschap met geboomte, waarin twee Olijfant*; zeer stout met waterverw geteckend, door MATTHEUS VAN ROYEN; meer dan waarschijnlijk dezelfde. — Welligt was hij verwant aan GABRIEL en ook wel aan ANNA en WILLEM VAN ROYEN. — Zie aldaar. —

ROSENDAAL (NICOLAAS) wordt door *Immerzeel* een historieschilder, van *Enkhuizen*, genoemd. Ik voeg er bij, dat in het *Kabinet-Paignon-Dyonval*, twee geteckende *Landschappen*, in den trant van RUYSSAEL behandeld, aanwezig waren. — Zie *Nagler*. —

ROSE, of ROOZE. (NICOLAAS) Zie bij *Immerzeel* op LIEMAEKER. (lees DE LIEMAEKER.) (NICOLAAS)

ROSKE. (...) Ik vond dezen naam alleen vermeld in een Kunst-Catalogus (1780), onder Nr. 331: *Een woelende Zee, met zeilende schepen*, en visschersschuiten, op den voorgrond; natuurlijk op doek, door ROSKE.

ROSSE (...) LA) schijnt, volgens een mij medegeedeeld berigt, een Nederlandsch meester te zijn geweest, van wien weinig werk bekend is. Slechts één stuk met *Naakte Vrouwtjes*, geheel in de manier van ABRAHAM VAN KUYLENBURG geschilderd, is mij van hem voorgekomen. — Dewijl ik niets bij vreemde Auteurs over hem geboekt vond, heb ik hem hier opgenomen.

ROSSEN, (II. VAN) een onbeselreven teekenaar en plaatetser, van middelmatige verdienste, die op het laatst der XVIII. eeuw bloeide. Van zijn werk is mij

voorgekomen de *Afbeelding van 't Omslaan van 's lands schip van Oorlog d' Unie, in de Noord-Zee voorgevallen, den 19. October, 1782, zynde gevoerd geweest door Capitein Graaf van Welderen. H. VAN ROSSEN del. et fec. 1782. In f^o-oblong. — Het schip, dat juist om zal slaan, is op de prent zeer groot voorgesteld; verder nog eenige andere sehepen; lucht en zee zijn alles behalve in dien stand, om een schip om te werpen; of het toeval moet gewild hebben, dat zulks door een buitengewone rukvlaag is geschied. Hoe het gebeurd is, begrijp ik niet, want de andere sehepen varen op eene kalme zee.*

ROSSUM, (J. VAN) een onvermeld portretschilder, naar wien de *Afbeelding van J. A. Husinga, of Hustinga* — overleden 1654 — door T. MATHAM — Zie aldaar. — gegraveerd is, in 4°. Hij heeft dus in de eerste helft der XVII. eeuw gebloeid.

ROSSUM, (J. C. VAN) een bekwaam portretschilder, die reeds lang vóórdat *Immerzeel* zijn Werk sloot, met goed gevolg bedrijvig was. In 1840, woonde hij te *Amsterdam*, en heeft toen, en ook op vroegere Tentoonstellingen, proeven van zijn talent geleverd. — Ten jare 1850 heeft de genoemde kunstenaar voor eene door hem vervaardigde en aan Prins *Frederik der Nederlanden* aangeboden teekening een zeer vleijenden brief, benevens een gouden horlogie ten geschenke, ontvangen.

ROSSWOOD (MARTIN DE) wordt door den Spaanschen schrijver *Bermudez* een Vlaamsch kunstgraveur genoemd, die zich te *Madrid* vestigde, en verscheiden portretten, benevens gewijde voorstellingen, vervaardigd heeft. — In 1671, graveerde hij het *Portret van Juan de Avila*, dijsstuk. — Zie *Nagler*. — Zou zijn naam onder de Spaansche pen niet geleden hebben?

ROSTER. (JACOB) *D'Argenville* noemt, in het *Levensberigt van CASPAR POUSSIN*, (in 1675 overleden), onder zijne leerlingen JACOB ROSTER, van *Mechelen*. — Waarschijnlijk, heeft hij in POUSSIN'S trant landschappen geschilderd.

ROTH. (GEORGE ANDRIES) Deze verdienstlijke kunstenaar is door *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat hij ook, met goed gevolg, de etskunst beoefend heeft, Dit is gebleken uit de edelmoedige pogingen der Leden van *Arti et Amicitiae*, te *Amsterdam*, toen hij als lid heeft meêgewerkt aan de *Afbeelding van den Water-ramp van 1855*, in 24 Afbeeldingen, ten voordeele der *hulpbehoevenden* uitgegeven, waarvan Nr. 15 en 16 door hem fraai bewerkt zijn.

ROTIUS. (JACOB) Slechts éénmaal is mij deze naam als van een kunstschilder voorgekomen, in den *Catalogus* eener Kunstverkoopng, te *Dordrecht*, 1768, onder Nr. 22: „*Een tros Druiven, met Insectens versiert*, door JACOB ROTIUS.” h. 17½, br. 16 dm. Dit stuk werd met f 10 betaald.

ROTTERMONDT. (?) (ÆGIDIUS PAUL) De Initialen A. P. R. vindt men op historische schilderijen, in den trant van REMBRANDT behandeld, en, waarschijnlijk, tot diens school behorende, zegt *Nagler*, in zijn nieuwe Werk *Die Monogrammist* u. s. w.; *Munchen*, 1858. „In de Galerij te *Cassel* en ook in Engelsche Verzamelingen, worden zulke schilderijen gevonden. Wij hebben kennis aan een Hollandsch schilder ÆGIDIUS PAUL ROTTERMONDT, die bij de Hollandsehe auteurs onbekend is. Zij kennen wel zekeren navolger van REMBRANDT, die, in 1640, onder den naam van M. RODERMONT, en als geëtt hebbende, voorkomt.” Ook houdt hij de beteekening A. P. R. en A. E. R. voor dezelfde, dewijl A. E. wel ÆGIDIUS (?) kan aanduiden, terwijl hij er verder bijvoegt, dat R. M. F. of R. M. T. F. de letters, uit den naam genomen, beteekenen. In ieder geval hebben wij te doen met een navolger van REMBRANDT, en dit is A. P. ROTTERMONDT, die tot hiertoe alleen onder den aangenomen naam van M. RODERMONT bekend was. — In zijn vroeger Werk, *Künstler-Lexicon*, heeft hij dezen M. RODERMONT, of

ROTTERMONDT beschreven, en ik had gaarne de juistheid dier doopnamen ÆGIDIUS PAUL meor bewezen gezien. Zijne bekende etswerken zijn de volgende: *Portret van JANUS SECUNDUS*; *RODERMONT fecit*, h. 5 dm. 10 str., br. 5 dm. 2 str. Par., zeer zeldzaam. — *Afbeelding eener vrouw*, dijstuk, met aan beide zijden afhangende haarlokken; haar kleed met bloemen versierd enz. *ROTTER. fec.*, h. 3 dm. 9 str., br. 2 dm. 10½ str.; zeer zeldzaam. — *Dorstbeeld van een man*, met een grooten baard; niet beteekend; h. 3 dm. 7 str., br. 3 dm. — *Een Turk*, ten halven lijve; een klein onafgewerkt blad; h. 1 dm. 3 str., br. 1 dm. 6 str., dit wordt voor zijn werk gehouden, even als *David in gebed*, voor een lezenaar; h. 5 dm. 10 str., br. 4 dm. 2 str. — *Jacob verkoopt aan Ezau zijn regt van eerstgeboorte*; deze wordt onder de twijfelachtige prenten van REMBRANDT genoemd; *Gersaint* geloof van VERBEECK; h. 10 dm. 2 str., br. 7 dm. 6 str. — *Een biddend Man*; geknield aan de voeten van een Oostersehen vorst; h. 5 dm. 4 str., br. 4 dm. 6 str., beteekend R. M. F. — *Buste van een kaalhoofdigen Grijsaard*, met langen baard; links gewend; r. ROTT., in 8°, — en, *Portret van Sir William Weller, Knight Sargeant Major of the Parliaments Army*; in den achtergrond, een veldslag; alles in een sierlijk ovaal gevat. c.(ORNELIS) J.(ANSEN) pinx., ROTTERMONDT incidit, *Pieter Stent Exc.*, 1643, in f°. Deze prent is zeer verdienstlijk bewerkt, en behoort onder de zeldzame. — Ook bezit ik een zeer zeldzaam portret van J. G. Bruch, *Bipontini-Palatinatus*, A°. 1671, van voren te zien, met lang afhangende golvende haren, met kanten beffas en bandelier om, in ovaal gevat, in 8°. Dit portret heeft alle overeenkomst in de bewerking met dat van *Weller. Bruch* was van 1655 tot 1660 vechtmceester der stad *Utrecht*, en werd vandaar naar *Leyden* beroepen. Hij heeft uitgegeven: *Grondige Beschryvinge van de Scherm- of Wapenkunst* enz. *Ibid.*, 1671, in 4°-oblong, met platen; waarbij hetzelfde portret door J. SOMER, in zwarte kunst, *sculp.*, zoodat deze portretten van Hollandsehen oorsprong zijn. — Daar hij voor een Hollander verklaard wordt, zoo stel ik voor zeker, dat hij de kunst tot nitspanning beoefende, en verwant kan geweest zijn aan *Wilhelm Rottermondts*, Schepen en Oud-burgmeester van 's *Gravenhage*, die onder de leden van den *Haagschen Magistraat*, in 1682, door JOHAN DE BAEN is afgebeeld. Zie de *Opgave der Schilderijen op het Raadhuis te 's Gravenhage* (door den Ridder J. C. G. Guyot, Wethouder, naauwkeurig beschreven, en in 1860, in het licht gegeven.)

ROTTERMUND, (V. DE) teekenaar en schilder van *Brussel*, die voorstellingen, vol karakter, uit het gemeene leven geleverd heeft, in het Werk: *Les Belges peints par eux-mêmes. Gravures sur bois par BROWN, BENEWORTH etc., Bruxelles*, 1840, in 8°.

ROTTIERS, of ROETTIERS. (...) Op dezen naam heeft *Immerzeel* een voor-naam kunstenaarsgeslacht, als medaljeurs beschreven, dat, naar mijn weten, op ROETTIERS t' huis behoort, terwijl deze ROTTIERS van veel later tijd is. Ik heb een siks bewerkt etsje voor mij liggen, voorstellende *Eene pissende Koe*, van achter te zien, nagenoeg als die in de bekende schilderij van P. POTTER (thans in de *Hermitage*, te *St. Petersburg*), beteekend ROTTIERS, 1809; h. 109, br. 97 str. Ned.; heeft geen marge. — „JACOBUS ROETTIERS, — dien *Immerzeel* niet opgeeft — was graveur-generaal der Munt, overleden te *Brussel*, den 14. July, 1771, oud omtrent 70 jaren. Hij was aldaer gaen wonen, terwyl de Munt in die stad maer alleen in gang was gehouden. Het was de zoon van . . . *Roetti*, en van . . . *Vervilt*, dochter van den Baron *Vervilt*, stafofficier in het Oostenrijksche leger, en van het garnizoen des kasteels van *Antwerpen*.” — Zie *Jaerboek van St. Lucas binnen Antwerpen* enz., door J. B. Van der Straelen; *Antwerpen*, 1855, bl. 240.

ROY. (JAN BAPTISTE DE) Deze verdienstlijke landschap- en beestenschilder is,

naar waarde, door *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat hij, gewoonlijk, onder den naam van den Brusselschen DE ROY bekend is. — *Nagler* schijnt niet geweten te hebben, dat hij op eene verdienstlijke wijze de etsnaald heeft gehanteerd, waarvan ik de volgende afdrukken voor mij heb, als: *Op een heuvelachtigen grond, bij water gelegen*, staan, op den voorgrond een aantal koeijen, schapen en twee bokjes; eene vrouw melkt eene koe, terwijl eene andere melk in een emmer giet; regts, op den tweeden grond, eene boerderij, met eenig geboomte enz.; niet beteekend; h. 215, br. 322 str. Ned., met de marge. — *Eene staande Koe*, links, ter zijde, waarbij eene liggende, bijna van voren te zien; op den tweeden grond, drie idem, bij twee wilgenboomen, en drie figuren; in het verschiet eene rivier, waarbij eene kerk enz.; niet beteekend; h. 125, br. 190 str. idem; eene fraaije ets.

ROY, (PIERRE LE) van *Namen*, staat bij *Immerzeel* beschreven. Hij heeft ook, volgens berigt van *Nagler*, eenige prenten geëtsd, voorstellende Militaire togten, Veldslagen en Zeehavens.

ROY. (P. L. LE) Onder de Nederlandsche kunstenaars vond ik, in den *Kunst-Catalog*, van *Weigel*, op Nr. 13021, 14 zijner geëtsde prenten, *Jagtpartijen*, *Honden en Bedrijven uit de zamenleving* enz. 1805—1806, in 8°, vermeld.

ROY, (S. LE) een teekenaar en schilder, zegt *Nagler* die, vóór 1710, in *Holland* bloeide. Hij heeft verscheiden portretten van aanzienlijke Hollandsche personen geschilderd, als dat van den *Graaf W. van Wassenaar*, en van *Bentinck van Portland*, door J. HOUBAKEN sculp. — Deze prenten zijn mij niet bekend. — In 1717, schilderde hij het portret van *Peter de Groote*, van *Rusland*, door BAUSE, in 1786, gegraveerd. — P. F. LE GRAND heeft een paar huislijke tafereelen naar HEM gegraveerd.

ROY, (IGNATIUS J. VAN) een plaatetser wiens levensberigten onbekend zijn, zegt *Nagler*. De volgende prent is aan hem toegekend: *De zieke Job wordt door zijne vrouw gehoond*, naar G. CRAYER, eene groote prent, bovenaan afgerond.

ROYALME. (PIERRE) In de Archiven van *Rijssel*, vindt men, in de Oude Graaflijke Rekenkamer der Hertogen van Bourgondië, op het jaar 1480—81, aangeteekend: „A. PIERRE ROYALME, peintre, demourant à Bruxelles, pour vint six grans blasons et dix huit autres moyens des armes de feu MS. le duc de Cleves, dernièrement trespassé.” Zie *le Comte de Laborde, Les Ducs de Bourgogne etc.*, Paris, 1849, in 8°; *Tom I, Seconde partie*, p. 512.

ROYEN. (ANNA VAN) Van deze teekenaars heb ik een aantal teekeningen met de pen, naar etsen van onderscheiden oude meesters, in de manier van ANTONIE OVERLAAT, gezien, waarvan ik er ééne bezit, zijnde eenige *Varkens*, naar KAREL DUJARDYN, verdienstlijk bewerkt, in 1728. — Ik zou kunne vooronderstellen, dat zij in *Utrecht* te huis, en tot het voorgeslacht van GABRIEL VAN ROOYEN, of ROYEN heeft behoord, en dat WILLEM òf haar vader, òf haar broeder kan zijn geweest. Later vond ik van haar werk in den *Catalogus van Teekeningen van Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, bl. 199: *Een doode Mop, liggende op een steen*; h. 6, br. 10½ dm. Rhijnl.

ROYEN. (WILLEM VAN) In de uitmuntende Kunstverzameling van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, vond ik, op bl. 199 van den *Catalogus*, eenige teekeningen in kleuren, door hem vervaardigd, als: *Vier vreemde Vogels in een landschap*; — *Een doode IJsvogel*, en, *Een Bloedvink*. — Hij is, waarschijnlijk, verwant aan ANNA en GABRIEL VAN ROOYEN, of ROYEN, en welligt dezelfde persoon als WILLEM FREDERIK VAN ROYEN. — Zie aldaar. —

ROYEN, (WILLEM FREDERIK VAN) schilder van *Haarlem*, kwam, in 1669, als

Hofschilder, naar *Berlijn*, en was er nog in 1689, gelijk ook afwislend te *Postdam* werkzaam. Hij schilderde *Bloemen en vruchten*, waarbij hij vogelen aanbragt, en vervaardigde ook *Stillevens*, waaronder er eenigen Jagers, met dood wild, voorstellen. — Hij ontving van het Pruisische Hof een jaarwedde van 5000 Thlr. en was Rector der Akademie. — Hij overleed in 1723, oud zijnde 69 jaar. Zie *Nagler*, en ook nog op ROYEN, (WILLEM VAN) die, waarschijnlijk, dezelfde persoon is.

ROYER, (JAN) een landschapschilder, bij den aanvang der XVIII. eeuw, in de Nederlanden, werkzaam. Hij schilderde gezigten op steden enz. — c. DUFLOS heeft een *Gezigt op Duinkerken*, naar hem, gegraveerd. Zie *Nagler*.

ROYER. (LOUIS) Het levensbericht van dezen in ons Vaderland met roem bekenden beeldhouwer, is door de wel-versneden pen van *Immerzeel* reeds naar waarde geboekt. — Als een vervolg daarop, zal ik in het kort eenige zijner talentvolle werken, namelijk, voor zoover ze mij bekend zijn, en die, als het ware, tot de Geschiedenis behooren, in tijdsorde, hier vermelden. — Reeds lang ging de Nederlandsche kunstwereld zwanger, om een tegenbeeld van den grooten RUBENS, te *Antwerpen* geplaatst, voor den grooten en alsnog onnavolgbaren REMBRANDT, in ons vaderland op te rigten. De aanleiding, voortgang, tot standkoming en onthulling er van, heb ik op REMBRANDT — Zie aldaar. — vermeld. Het lag in den aard der zaak, dat het hier de knnst en den kunstenaar betrof, zoodat het daarstellen van dit grootse denkbeld, allen door den Ridder ROYER kon verwezenlijkt worden, die dan ook, met zijn verheven kunstgevoel, dezo taak volijverig op zich nam; en reeds den 4. Mei, 1844, lazen wij in het *Haagseh-Nederlandsche Kunstblad*: „de bezigtiging van het Model, op een vierde van de ware grootte, voor het Standbeeld van REMBRANDT, door den Beeldhouwer ROYER, is voor de inschrijvers opengesteld van Dingsdag aanstaande tot Zaterdag daaraanvolgende, van 12 tot 3 uren des middags, in het gebouw der Akademie, aan den Boselkant alhier. De ingeschreven hebbende kunstenaars zijn door de Commissie, tegen aanstaanden Maandag, ten 2 ure, te dien einde in hetzelfde lokaal uitgenoodigd.” — Nimmer welligt is er meer ware belangstelling door het algemeen betoond, dan hier het geval was, en met algemeene geestdrift, en volkomen goedkeuring van het gedachte beeld, werd zodoende do stempel gedrukt op het begonnen werk, roemrijk door hem voltooid. — Spoedig daarna, heeft hij het model voor een Standbeeld van Willem I, Prins van Oranje, door het Volk van Nederland opgerigt, vervaardigd, en werd reeds door „Z. M. den Koning, bij zijn laatste verblijf te *Amsterdam*, in 1847, in de Fabriek der Heeren *Paul van Vlissingen en Dudok van Heel*, het door die bekwame Industriëlen, in brons gegoten Standbeeld van *Prins Willem den Zwijger* — naar het model van den beroemden ROYER — met de meeste belangstelling, langdurig bezigtigd, en daarover Hoogstdezelfs bijzondere tevredenheid herhaaldelijk betuigt.” Zie *Kunstspiegel*, II. Jaarg., blz. 351. Het is op 't *Plein*, to's *Gravenhage*, opgerigt, en den 5. Junij, 1848, plegtig onthuld, zijnde de dag van het *Tweede Eeuwfeest van den Munsterschen Vrede*. Was hierdoor aan den wensch van Neêrlands volk, dat de middelen daartoe vrijwillig verstrekt had, voldaan, de kunstminnende Vorst was eveneens over het kunstgewrocht zóó tevreden, dat de Ridder ROYER tot *Kommandeur der Orde van de Eikenkroon* werd benoemd. — Onder meer andere werken, werd, in 1854, de fraaije Busto van Prof. *J. Bosscha*, door hem vervaardigd, alsmede die van Mevrouw *Hofdijk-Ukena*, daarom merkwaardig, dewijl hij die na haren dood vol leven, en van eene treffende gelijkenis geleverd heeft. Zie *Konst- en Letterbode*, 1854, blz. 166. — In 1855, heeft hij voor den Kunstbeschermer en Verzamelaar, den Heer *J. de Vos, Jac.* vervaardigd

De getrouwe Vriendschap, in marmer, voor diens buitenplaats bestemd. Een meisje, in eene halfzittende houding, tegen eene rots geleund, houdt den linkerarm geslagen om een hondje, dat baar, liefkozende, tegenspringt; in hare los nederhangende rechterhand houdt zij een immortellen-krans. Dit werk wordt door deskundigen zeer geprezen. Zie *Konst- en Letterbode*, 1855, Nr. 1. — Tot het oprigten van Standbeelden in ons Vaderland begon de lust, in navolging van andere landen, meer en meer te ontwaken. Ofsehoon er sints jaren een beeld van LAURENS JANSZON COSTER — Zie aldaar. — te *Haarlem* bestond, zoo vermeende men, en met regt, dat dit, in onzen tijd door een beter en waardiger moest worden vervangen. De toejuiching van het plan was algemeen: het werd weldra verwezenlijkt, en ROYER was de kunstheld, die het waardig volvoeren zou. Bij de plegtige onthulling, op de *Groote Markt*, te *Haarlem*, den 15 Julij, 1856, heeft de Heer *L. Metman* eene treffende Redevoering gehouden, waaruit ik, voor wat het Standbeeld-zelf betreft, bier dit laat volgen: „Wie stemt, dit Beeld aanschouwende, niet toe, dat de kunstenaar zich tot de hoogte van zijn onderwerp heeft weten te verheffen? Gij ziet den Uitvinder der Boekdrukkunst voor u, als in eene voorwaartsche beweging, om aan alle oorden der wereld verlichting en beschaving over te brengen. Met de opgebeven rechterhand, toont hij u de losse letter, — het geheim zijner vinding; — de gansche houding van het gelaat geeft u den denker te kennen; de beukenstam, achter hem, herinnert u aan het snijden der letter, waarvan *Junius* gewaagt, en het opperkleed wordt in de hoogte gehouden, opdat niets zijn' gang moge belemmeren. Hoe gelukkig is de kunstenaar er in geslaagd, zijn verbeven gedachte weêr te geven! Hetzij gij let op de evenredigheid der vormen, op de volmaakte uitvoering van gelaat en banden, of op de sierlijke plooijen van het kleed, gij zult steeds de getuigenis afleggen, dat ROYER, door dit gewrocht van zijn genie, een nieuwen, ja, missehien, den schoonsten lauwer heeft gevlochten in den krans van zijnen roem.” Zie *Haarlemsche Courant* van 18 Julij, 1856. — Nog in datzelfde jaar, den 26. Augustus, werd, te *Amsterdam*, op den *Dam*, het *Monument voor het Metalen kruis* onthuld. Het kolossale beeld, *De Eendragt*, dat boven het geheel staat geplaatst, is van de hand van onzen kunstenaar. — In October, 1857, had de onthulling plaats op het R. K. Kerkhof, buiten de Raampoort, te *Amsterdam*, van een *Monument op het graf van Pastoor Telders*, stichter van dat Kerkhof, door ROYER vervaardigd. Zie *Handelsblad*, 16 en 20 October, 1857. — Het jaar daaraanvolgende, heeft hij de fraaije groep voor Prof. *Van Assen*, te *Leyden*, vervaardigd, waarover een bericht in de *Haarlemsche Courant*, van 7. December, 1858, dus luidt: „Een groep, in wit' marmer, voorstellende de *Jurisprudentie en de Philologie*, h. 61, br. 67 dm. Ned., op een geel gevland marmeren socle, waarop deze inscriptie gegrifd is: *Cornelio Jacobo van Assen, optimo studiorum duci discipuli pietissimi D. L. M.* Dit voortrefflijk en met smaak bewerkt kunstgewrocht is den genoemden Hoogleeraar aan de Leydsehe Academie, bij zijn Emeritaat, door zijne voormalige oud-leerlingen, op den 4. December, 1858, plegtig geschonken.” — En in dezelfde *Courant*, den 8. Januarij, 1861, het bericht „dat den 29. December, 1860, te *Harlingen* plegtig onthuld is het gedenkteeken voor *Simon Stijl*, zijnde het borstbeeld van dien vermaarden Vaderlander, op voortrefflijke wijze door den Beeldhouwer *L. ROYER*, te *Amsterdam*, vervaardigd, en in het voorportaal van het Stadhuis aldaar, op een voetstuk geplaatst.” — Verder vond ik in een bericht uit *Brussel*, den 26. Januarij, 1859, vermeld, dat de Gemeenteraad van *Mechelen*, aan den Heer ROYER had opgedragen het vervaardigen van een Standbeeld van *MICHEL VAN COXIE*, om op het binnenplein van het Stadhuis,

aldaar, te worden geplaatst. — In 1852 heeft de Belgische Akademie, klasse Beeldende Kunsten, Afdeling Beeldhouwkunst, den Heer ROYER tot Lid benoemd. Zie *Handelsblad*, 27. September, 1852.

RUARUS. (...) In den *Catalogus* der Kunstverzameling van *Ploos van Amstel, Amsterdam*, 1800, wordt, op bl. 96, Nr. 65, onder de Nederlandsche meesters opgegeven: *Het Afbeeldsel van een oud Heer, in 't bont gekleed, zittende in een armstoel, uitvoerig met dekverwen*, door RUARUS. — Tot beden moet men aan PLOOS geloof schenken.

RUBBENS, (N. N.) een Brusselaar van geboorte, was, als zyn meester XAVERY (daar hy zelfs eenigen tyd voor, en mede gewerkt had), een braaf en bekwaam meester, doeh na hier — 's *Gravenhage* — eenig werk gemaakt te hebben, is hy vervolgens weder vanbier naar elders vertrokken." Uit *Pieter Terwesten, Ms.* — N. N. beteekent hier den onbekenden doopnaam; hij is ook aldus in 1719, als meester Beeldhouwer, in de *Kamer van Pictura*, aldaar, ingeschreven.

RUBENS, (A.) een historischilder van wien geen levensberigten bekend zijn. In eene Fransehe beschrijving der Schilderijen, te *Antwerpen*, zegt *Nagler*, wordt een schoon *Crucifix*, in 1714, bij de Karmeliten, aldaar, voorhauden, aan hem toegekend.

RUBENS, (JOANNES BAPTIST) een schilder en teekenaar te *Brussel*, die thans (1845), zegt *Nagler*, met goed gevolg huislijke tafereelen vervaardigt.

RUBENS, (PETRUS PAULUS) wiens naam geheel de beschaafde wereld door gevierd en bewonderd wordt, en wiens lof door de faam wijd en zijd is uitgebazuind, zal, even als zulks met REMBRANDT het geval is geweest, niet noodig hebben, dat door mij hier nog iets ter vermeerdering van den roem diens doorluchtigen Vlaamschen Kunstsehilders bijgevoegd worde: ik zal mij dus alleen bepalen tot eenige historische feiten, zijn geslacht, persoon, en eenigen zijner werken betreffende, gelijk die vroeger en later door mij werden aangeteekend, en tot toelichting en teregtwijzing van zijn Levensberigt, door *Immerzeel* gegeven, kunnen strekken. — Het historisch verschil over de stad zijner geboorte, dat tot in het midden dezer eeuw tusschen *Keulen* en *Antwerpen* heeft bestaan, is thans als beslist te beschouwen, en als zoodanig wordt de Stad *Siegen-Nassau*, in het *Westervald*, met grond aangewezen. In het voortreffelijk Werk: *Het Huwelijk van Willem van Oranje met Anna van Saxon, historisch-kritisch onderzocht door R. C. Bakhuizen van den Brink; Amsterdam*, bij *J. Muller*, 1853, bl. 133 en volg., worden de bronnen vermeld, die de oorzaken van dat verbrokeu huwelijk, zoo zorgvuldig aan de duisternis prijsgegeven, weder aan het licht hebben gebragt. In korto woorden: het was Mr. *Jan Rubens*, die een verboden minnehandel met de geluwde *Anna van Saxon*, zelfs te *Siegen*, onderhield, die door de daaropvolgende zwangerschap, waarschijnlijk, werd verraden. Onder weg derwaarts, in Maart, 1571, opgeligt en te *Dillenburg* gevangen gezet, bekende hij zijne misdaad, waarop het doodvonnis werd bepaald. Dit voorval werd, eebter, voor het algemeen, en zelfs voor haren vader verborgen, en als het gevolg eener misdaad van staat verspreid. Zijne edele echtgenoot, *Maria Pepeling*, een voorbeeld van huwelijks-trouw, wendde zich onafgebroken tot de Vorsten, die invloed op Prins *Willem I.* konden oefenen, om genade voor haren echtgenoot te verwerven. Niet eerder dan in het begin van 1573, werd aan haar smeeken eenig gehoor verleend, en zij verkreeg verlof, om met haar man op een veilige plaats in het *Nassausche* te zaam te wonen, waarop zij dadelijk haar huisbouden te *Keulen* opbrak, en dit naar *Siegen* overbragt, welke stad haar echtgenoot bij eede gozwoven had, niet te zullen verlaten. Op het einde

van 1577, kwam *Anna van Saxon* te overlijden, en dit gaf aanleiding, om de bewezen genade verder uit te strekken, zoodat de Prins met *Rubens* over de voorwaarde van zijn ontslag liet onderhandelen, „en deze ontving, eindelijk, verlof, om *Siegen* te verlaten, en zich elders neder te slaan, mits hij zich slechts nimmer binnen het gebied des Prinsen, of ergens in zijne erflanden in de Nederlanden, met der woon, vestigde, en, waar hij was, steeds den Prins uit de oogen en uit diens nabijheid bloef.” Dit gesloten contract wordt in de *Bijlagen* medegedeeld. — Hieruit blijkt, immers, zonneklaar, dat *Philippus* en *Petrus Paulus*, in 1574 en 1577 aldaar zijn geboren. — Hij heeft zich later weder met zijn gezin te *Keulen* gevestigd, en is daar in Maart, 1587, overleden. Zijne weduwe keerde daarna naar hare vaderstad, *Antwerpen*, terug. „Zij verliet echter *Keulen* niet, zonder eene laatste hulde aan de nagedachtenis van haren beminden echtgenoot te hebben gebracht. Boven zijne zerk liet zij een Grafschrift beitelen, waarin zij de deugden des overledenen vermeldde, en daaronder, dat hij, omdat hem de rust lief was, zijn vaderland in het begin der burgeroorlogen verlaten, en gedurende *negentien jaren* onafgebroken te *Keulen* had gewoond; zij sprak er in van haar zelve, hoe zij zes-en-twintig jaren met haren geliefden man in eendragt, zonder het minste ongenoegen, (*concorditer sine ulla querela*) had geleefd. Het is een bewijs, zoo er meer noodig waren, hoe weinig vrouwen grafschriften verdienen; zeldzamer is misschien de liefde eener vrouw, die, uit eerbied voor de gedachtenis haars overledenen echgenoots, zoo stellig, zoo onbeschoemd de nakomelingen poogt te bedriegen, omtrent hetgeen zij in haren echt geleden had. Eere hebbe haar hart! De beroemde plaats van *Sterne*, omtrent den vloek van oom *Tobias*, laat zich met alle regt op haar toepassen. De Engel, die beschuldigt, nam den leugen en werd schaamrood, toen hij dien ter griffie des Hemels inbragt; en de Engel, die de misdrijven te boek stelt, stortte een traan op die woorden, en wischte ze voor eeuwig uit.” — Dat het in de familie-zelve een geheim gebleven is, moet blijken, dewijl „*Jan Brandt*, schoonvader van *Petrus Paulus*, en de levensbeschrijver van *Philippus Rubens*, reeds in 1615 meldden, dat deze te *Keulen* in 1574 was geboren, waar zijn vader uit de *Nederlanden* was heen gevlugt. *Philippus Rubbens*, de zoon van den laatsten, meldde insgelijks in de Levensbeschrijving van zijnen oom *Petrus Paulus*, dat deze, in 1577, te *Keulen* in het leven trad. Beiden wisten, waarschijnlijk, niets van de treurige omstandigheden, waarin de familie *Rubbens* zich, sedert 1571, had bevonden. De beroemde schilder-zelf schijnt echter, in strijd met de gewone overlevering, niet onduidelijk te kennen te geven, dat *Keulen* zijne geboorteplaats niet was. Hij spreekt, namelijk, in een brief aan *Geldorp*, over zijne beroemde schilderij, *De Kruisiging van Petrus*; en hetzij dat hij dit stuk reeds toen voor die stad bestemde, hetzij om een andere reden, want de Hollandsche stijl des schilders is zeer onzamenhangend; hij voegt er bij: „ick ben seer geaffectioneerdt voor de stad *Ceulen*, omdat ick aldaer ben *opgevoed*, tot het thienste jaer myns levens.” — Ik moet hier tevens bij opmerken, dat de brieven van zijne moeder aan zijnen vader, die mede in de *Bijlagen* van genoemd Werk voorkomen, geteekend zijn *Maria Rubbens*, en dat de bovengemelde auteurs steeds *Ruebens* en *Rubbens* schreeven, en er nog bijvoegen, dat *Jan* zijnen naam *Ruebens* schreef; zie blz. 134. Waarom heeft onze zoo hoogst-beschaafde Kunstheld zich dan *Rubens* geteekend? Door dergelijke geschiedboeken kou hij zich voor de toekomst daarvan toch niet losmaken. — Hoeft *Rubens* to *Siegen* het eerste levenslicht aanschouwd, te *Keulen* heeft hij de moedermelk gedronken; doch, voor wat *Rubens*, als den wereldberoemden kunstenaar aangaat, dan is het *Antwerpen*, op welks grond die roem als te zijn geboren

en aangekweekt moet beschouwd worden, en *Antwerpen* heeft, met volle regt, in dien zin, hem een Standbeeld opgericht, even als men te *Amsterdam*, in dien zelfden geest, voor *Vondel* er een wil oprigten, en zulks met het volle bewustzijn, dat deze te *Keulen* geboren is. — Aangaande RUBENS leermeesters A. VAN NOORT en O. VAN VEEN moet ik de opmerking maken, dat, mijns inziens, niet deze alléén, maar ook TOBIAS VERHAECHT in die eer moet deelen. Want ik mag vragen, of men 't als eene dwaling kan aannemen, dat JOHANNES MEYSENS, die dagelijks met al deze kunstenaars verkeerde, het *Portret* van VERHAECHT, door O. VAN VEEN, geschilderd, in 1649, te *Antwerpen*, uitgaf, en daaronder deze wel duidelijke bewoordingen zette, dat hij was „le premier maistre du fameux P. PAUL RUBENS.” Dit onderschrift komt niet voor onder de portretten van VAN NOORT en van VAN VEEN, toen mede door denzelfden JOHANNES MEYSENS — Zie aldaar. — uitgegeven. Mijns inziens, heeft hij dit juist als minder bekend, dan van de twee anderen, er bij vermeld. Dezelfde portretten zijn twaalf jaren daarna, in het Werk van *De Bie* weder verschenen, en de auteur spreekt daar niets tegen. De meergemelde Raadsheer *Mols, Ms.*, had, ook op dit punt, zijne bedenkingen reeds gemaakt, en is van meening, dat, daar *Philippus Rubens* zegt, dat onze RUBENS „het eerst by A. VAN NOORT is geweest, zulks waarschynlyk is, want deze was Meester sedert 1587, en VERHAECHT maar eerst sedert 1590; edoeh onder zyn beeldnis staat het anders begrepen;” en verder „dat hy het er voor houdt, dat het zeggen van *Philippus Rubens* (die het Leven van onzen kunstheld heeft beschreven) in *globulo* mag genomen worden, om vast te stellen, dat hy eerder vier jaren by VERHAECHT heeft doorgebracht, dien hy ook verliet, om onder OTTO VENIUS zyne konst te vervolgen. Dezo werd meester 1591, en onze RUBENS 1599, dat maakt omtrent vyf jaren, en dit is door *Philippus* bevestigd.” — *Alfred Michiels*, in zijne *Histoire de la Peinture*, etc. *Brux.*, 1848, *Tom. IV*, f°. 142 en 181, zegt stellig, dat TOBIAS VERHAECHT de eerste, en ADAM VAN NOORT de tweede meester van RUBENS is geweest; doeh hij geeft daarvoor geen afdoende bewijzen. Ik denk, dat het door mij gemelde portret zijno bron zal geweest zijn. — Het zou met de jaren eveneens kunnen strooken, dewijl in 1590, — toen RUBENS, op 13jarigen ouderdom, tot de kunst overging, — VERHAECHT juist meester werd, om te mogen onderwijzen. — „In de Registers van het *St. Lucasgild* vindt men, zegt *Mols*, verscheidene meesters van dezen naam, als: ADRIAEN RUBBENS, of RUBBENS, ontfangen als leerling bij FRANCOIS MOSTERT, in 1553, schilder. PEETRUS RUBBENS, ontfangen als meester schilder, in 1599.” Deze is, zekerlyk, (zegt hij) onze PEETER PAUL RUBENS, die niet anders op de Registers bekend is, zelfs niet als dienende deeken, aldoeh hy zeker gekozen is geweest door dezo broeders, maar waarschynlyk, dat hy hem heeft vry gemaakt. JACOBUS RUBBENS ontfangen als leerling bij DANIEL SNELLINCK, 1616. ARNOLDUS RUBBENS, ontfangen als meester, 1709, gestorven 1719. FRANÇOIS JOSEPH RUBBENS, ontfangen als meester 1713, gestorven 1727, alle schilders.” Ofschoon *zijn Stoel* tot bewijs verstrekt, en bovendien een vermaard *Maria-beeld met het Kindje en St. Joseph* door hem aan de Kamer vereerd is, zoo wordt in de *Geschiedkundige Aanteekeningen enz. van J. C. E. Baron van Ertborn*, *Antwerpen*, 1822, zijn *Dekenschap* betwist, en deze noemt het jaar 1631 als dat-alléén, waarin hij op het Register moest voorkomen; doeh men vindt op dat jaar als *Deken* EDUARD SNEIERS, die op den rooster of lijst op de raadzaal als *Deken-medgezel* staat vermeld. Dit is hem dus alles duister gebleven, en heeft niet weinig spanning tusschen hem en de Kamer doen ontstaan, daar hij eene zoo algemeen bekende zaak, welke zij te goeder trouw voor echt hield, zóó uit zijn verband rukte. Doeh zij heeft zich ook destijds niet verdedigd, omdat

zij de ware zaak ook niet kende. Mijsn inziens, was het duidelijk, dat toen RUBENS gekozen werd, deze het regt had, om al of niet als *dienende Deken* op te treden, — dit zal nader hieronder volgen. — doch echter aan de gebruiken heeft voldaan, om *den Stoel* enz. aan de Kamer te geven. Nu is het duidelijk, dat er, bij het niet vervullen van het dienstdoende Dekenschap, er als het ware, een *ad-interim* plaats had, en SNEIERS als zoodanig op den rooster voorkomt, en in de rekeningen alléén staat vermeld. — Wat betreft het groot aantal zijner discipelen, hieromtrent heeft men vroeger, en zelfs ook *Immerzeel*, in het denkbeeld verkeerd, dat er werkelijk maar één als zoodanig kan beschouwd worden, namelijk, JACOB MOERMANS, als zijnde deze de éénige, volgens de opgave van *Mols, Ms.*, die als zoodanig in het *St. Lucasgild* staat ingeschreven, en dat de anderen, meer als reeds gevormde meesters, als loontrekkende schilders, bij hem in zijn atelier werkzaam waren. Doch later is ontdekt en duidelijk gebleken, dat RUBENS, door eene *Lettre patente*, van 23 September, 1609, tot hofschilder en kamerheer van Hertog *Albert en Isabella* is aangesteld, en hem alle mogelijke vereeringen en vrijdommen werden toegekend. Hierdoor waren zijne nieuwe leerlingen niet verplicht, zich aan de wet der inschrijving in het *St. Lucasgild*, te onderwerpen. — Zie verder daarover op MOERMANS. (JACOB) Dat er vroeger eene dergelijke omstandigheid heeft plaats gehad, schijnt te blijken uit de gemelde Gildeboeken, namelijk, dat er niet een der leerlingen van FRANS FLORIS, *den Oude*, is ingeschreven, doch waarom dit geschied is, werd tot heden niet ontdekt. Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, p. 125, waarin men tevens, op blz. 194, leest, dat, behalve MOERMANS, nog WILLEM PANNEELS en JUSTUS VAN EOMONT onder de leerlingen van RUBENS zijn ingeschreven. — Zie bij mij op beiden. — Dit moet dus aan *Mols*, die deze Registers, als het ware, verslonden heeft, ontsnapt zijn. — In hoeverre al de fabeltjes, door *Houbraken* en anderen over RUBENS opgedischt, aangaande zijn naijver op bekwame kunstenaars, waarheid bevatten, zie men bij mij op JORDAENS (JACOB) en JANSSENS, (ABRAHAM) en tot bewijs, hoe lief hij de kunstenaars had, een Extract uit zijn Testament, bij *Immerzeel*, III, bl. 36. — Zeker is het, intusschen, dat hij voorzorgen moest nemen, om zijne schetsen enz. in zijn atelier bij zijne afwezigheid achter slot te houden. — Zie op FAYD'HERBE. (LUCAS) — teneinde het misbruik maken er van voor te komen, wat dan ook gewis zal hebben plaats gehad, dewijl hij-zelf in een brief aan Sir *Dudley Carleton* schrijft: „die stukken zijn van mijne hand..... de *Apostelen* door mijne discipelen, doch alle door mij geretoucheerd.” — Het zoo algemeen verspreide voorval, dat RUBENS, in *Spanje* zijnde, door *Jan*, Hertog van *Braganza* werd uitgenoodigd, om hem te komen bezoeken, en hoe deze, vernemende, dat RUBENS, van een groot gevolg vergezeld, *Vicoza* reeds naderde, hem in aller ijel een edelman te paard tegen zond, tencinde hem aan te zeggen, „dat den Hertog om gewigtige reden, elders vertrokken was, en hem niet had kunnen afwachten; maar tot vergoeding van zyne kosten en verlet, liet aanbieden 50 pistolen. Maar RUBENS weigerde, die aan te nemen, en zeide: dat het veel te gering was, dewijl hy voorgenomen hadde 14 dagen zyn verblyf te *Vicoza* te nemen, en duizent pistolen daar te verteeeren,” is door *Houbraken* meêgedeeld, en door *De Piles* gereedelijk gevolgd. Intusschen, is het zeker, dat de grond van dit voorval waarheid bevat; doch wegens het geheimzinnige, dat hiermede gepaard ging, werd die zaak nooit tot klaarheid gebragt, en in later tijd geheel vergeten. Echter moest er iets worden gegist, om dit een en ander tot een historisch feit te maken, zooals de genoemde auteurs hebben gedaan. *Mols* heeft dié zaak, zooveel mogelijk, nagegaan, tencinde er iets meer dan een beuzel-

achtige strekking in te vinden, terwijl hij het feit voor waarheid hield. Hij zegt: „wat daarvan zij of niet, dit is zeker, dat men door andere schrijvers verneemt, hoe menigmaal het lof van *Spanje* toegelegd heeft, om zich meester van den persoon dezès Prins te maken, die een aangeboren regt tot de kroon van *Portugal* had, thans (toen) in handen van *Spanje*. Nu konde het wel gebeuren, dat deze eenvoudige verschooning door *Don Juan*, aan RUBENS gedaan, aanleiding mogt gegeven hebben, dat de Spaansche ministers zulke en diergelyke aanslagen hebben doen smeden. RUBENS kon gevolgelyk zulks niet ondernemen, zonder kennis van zyn lof, noeh zonder verlof daartoe te hebben. Dit zoo zynde, konden, van hun kant, de ministers zich inbeelden, van eene goede gelegenheid te hebben om met deze occasie tot hun oogmerk te komen, en bedachten RUBENS (die ook als geen enkel particulier by hen bekend was) met schoone statie de reize te doen aangen, gevende hem een zeker getal Edelen tot gezelschap, met een meerdere sleep van domestiquen, en alle getrouwe vrienden van den Koning, om, in tyd van nood, de hand te kunnen leenen aan het bedachte plan, waarmede zy belast waren. Immers, alzoó *Villa Vieoza*, waar de Hertog van *Bragance* toen ter tyd resideerde, niet verre is van de Spaansche frontieren; zoo kon deze stoet, of het hoofd derzelve, gemakkelyk door de Spaansche troepen, aldaar in garnizoen zynde, bystand krygen; doch alle projecten liepen in den wint, doordien de Hertog er by tyds de lucht van kreeg, en hun aanslag verydelde, door zich naar elders te begeven. Dit is hetgeen men zoude kunnen oordeelen uit de gevolgen van dit verhaal van *De Piles*, die door de latere schryvers daarin gevolgd is; maar de bewyzen van het echte geval blyven in het duister.” En, wat het aanbieden van de 50 pistolen en het antwoord van RUBENS betreft, zegt *Mols*: „Deze zyn insluipingen, die dikmaals een waarachtig geval verdorven, maar door gezonde hersens niet kunnen geloofd worden, als strydig met de caracters zoo van den Prins, als van den bezoeker.” — Ik voeg er bij, dat, in dien het geval aldus plaats mogt gehad hebben, ik van den heer *Mols* de bijvoeging had verwacht, dat RUBENS, alsdan, van deze lage vorstlyke list niets heeft geweten, en dat ook daardoor die zaak wel onder de stiptste geheimen zal gebleven zyn. Kan men zulk eene laagheid van den edelen RUBENS denken? Neen! hij, die als een Vorst door alle volkeren werd geëerd, die op het geheele gevolg der Edelen, dat hem vergezeldde veel eer kon neêrziën, dan zich te verledigen, om aan hunne baatzuchtige belangen de hand te reiken; neen, dit was hem geheel vreemd, en daar was hij verre boven verheven! — In het begin van November, 1608, kreeg hij in *Italië* berigt van den zorgwekkenden toestand zijner bemide moeder, waarop hij spoedig naar *Antwerpen* vertrok, terwijl een tweede bode, die hem op zijne terugreis ontmoette, hem de tijding van den dood zijner moeder overbragt. Het schijnt, dat de afwezigheid hem meer vertroostte, dan te midden van zooveel droefheid te zyn, want hij kwam eerst in Januarij, 1609, te *Antwerpen*. Hij vond zijne moeder begraven, in de kerk der Abdij van St. Michiel, aldaar en deed voor haar een Grafmonument oprigten, waarvoor hij-zelf een Latijnsch inschrift maakte, waarvan de Vertaling luidt: „Voor Maria Pepelinex, een zeer verstandige en deugdzaame vrouw, dewelke in den echt is vereenigt geweest met Joannes Rubbens, Regtsgeleerde, te Antwerpen. Deze haar door den dood ontrukkt zijnde, heeft zij den overigen tijd haares levens, gedurende twee-en-twintig jaren, als eene eerbare weduwe doorgebragt. Philippus en PETRUS PAULUS RUBBENS, hare zonen, met hunne dochter Blandina, en hunne neven, hebben dit Gedenkteeken voor hunne brave Moeder alhier doen stellen. Zij is gestorven in den ouderdom van 70 jaren, 6 maanden en 29 dagen, den 16. November des jaars 1608.” — In de *Pinakothek*,

te *Munchen*, berust een *Portret*, door RUBENS geschilderd, hetgeen gezegd wordt, dat van zijne moeder te zijn. Hiernaar heeft SCHLEICH eene kleine gravure gemaakt, en M. ERNST voor den uitgever *Mechel* een *idem* gegraveerd. Een *idem*, eene in een leuningstoel zittende oude vrouw, berust, volgens *Passavant, Reise* etc. S. 27, in *Dulwich College*. — Zie *Nagler, Th. XIII*, S. 600. — De juiste dag van het overlijden zijner eerste echtgenoot, *Isabella Brant*, is nog niet zeker bekend, doch in een brief aan zijn vriend *Pierre Dupuy*, te *Parys*, van 15 Julij, 1626, betreurt hij het onherstelbaar verlies zijner gade, weshalve dit vóór dien tijd moet hebben plaats gehad. Gewoonlijk wordt zulks op den 29. September, den feestdag van St. Michiel, gesteld, zooals in het grafschrift gemeend wordt, daarvoor te zijn geschreven; doch men heeft niet gezien zegt *A. Michiels*, in zijne *Histoire de la Peinture* etc. *Bruz.*, 1848, *Tom. IV*, p. 253, dat dit de dagteekening der inwijding van de tombe, en niet die van het overlijden is. Om geen twijfel meer over dit punt te laten, volgt hier het inschrift van dien grafsteen, uit het Latijn aldus vertaald: „*Aan de Moedermaagd. Deze schilderij, die hij zelf geschilderd heeft, is godvruchtiglijk en toegeneiglijk gewijd aan het graf van zijne uitmuntende Moeder, hetwelk ook het overschot bedekt van Isabella Brant, zijne Echtgenoot, door P. P. RUBENS, op St. Michaëlsdag den Aartsengel, in het jaar onzes Heeren 1626.*” Deze schilderij, die reeds boven het graf zijner moeder was geplaatst, had hij te *Rome*, voor de Kerk van het H. Kruis, geschilderd, doch werd, dewijl de maat verkeerd was opgegeven, niet bevestigd. Zij stelde voor, *Gregorius de Groote, St. Maurits, St. Jan-Baptiste* en eenige andere personen, en diende nu ter gedachtenis zijner echtgenoot, terwijl hij er de H. Maagd met het Kind bijvoegde, even alsof hij de twee beschermengelen zijns levens onder hare voorspraak stelde, zegt *Michiels*. — Het overschoone *Portret van Isabella Brant*, door haren echtgenoot geschilderd, berust op het kasteel *Windsor*, in *Engeland*. — Bij *Nagler* vindt men 12 portretten zijner tweede vrouw *Helena Fourmont*, en daarvan slechts één, (1843) door HEM geschilderd, aangewezen. In 1854, werd berigt, dat de bekende Schilderij-Verzameling van *Parys*, te *Brussel* verkocht is, waarbij zich bevonden de twee vrouwen van, en door RUBENS geschilderd, als *Isabella Brant*, dat veel geleden had en voor slechts f 2100, en dat van *Helena Froment (Fourmont)* door *Lord Herfort*, voor f 10,000 aangekocht. — In het Kabinet van *P. L. de Neufville*, te *Amsterdam*, was, in 1752 „*Een Galderytje, waarin een musicerend Gezelschap, en daarin het Portret van RUBENS en zyne vrouw, door VAN DEELEN.*” — In dat van *Van Zwieten*, te 's *Hage*, verkocht 12 April, 1731, onder Nr. 26: „*Een Gezelschap in een dorp, daar VAN DYCK en RUBENS met de kaart speelt en BROUWER daar by zit, met veel figuren, zeer extraordinair en fraai geschilderd door ANTONIE VAN DYCK, h. 1 vt. 4 dm., br. 1 vt. 8 dm. Rhynl. f 250.*” — In dat van *Anna Theresia van Halen*, verkocht, te *Antwerpen*, 19 April, 1749, onder Nr. 71: „*Een stuk verbeeldende RUBENS te Paard, door A. VAN DYCK. f 108, en, Een idem VAN DYCK, te paard, door HEM-ZELVEN. f 120.*” — VAN DYCK heeft HEM ook geschilderd vóór zijn vertrek naar *Engeland*, en dit Portret waarschijnlijk meêgenomen. Tijdens het in prent werd gebracht door T. CHAMBERS, berustte het in het Kabinet van Graaf *Oxford*, te *Londen*. Zie *Catologue raisonné d'un Recueil d'Estampes etc. de Jean Boydell*, 2. partie, *Londres*, 1783, in 4°. — Den 30. Mei, 1640, verspreidde zich de treurmarc van het overlijden van PETRUS PAULUS RUBENS, te *Antwerpen*, waarover men in het *Doodboek van St. Jacob*, aldaar, het volgende leest: „*Item den 2 is geweest het choorlijk van men Heer PETRO-PAULO RUBENS Junius, anno 1640. Begraven in St. Fermentens kelder, ende is gesonken 3 dagen te voren. De Heeren*

altinael hebben hem savents gehaelt, voor het haelen bedraegt met het aflesen somma 9 Gl. 10 st. De wtaert is geschiet den 2 Juny met 60 flambeeuwen, met roy satynen eruysen, met de musiciek van onse L. Vrouwen. Wy hebben den Miserere gesongen voor de Misse, met den dies iræ ende ander psalmen, ende is oock baere geweest 6 weken met 6 keersen. D' Kerckhoven solvi fr̄es meurs, gezet voor hem 6 pont, van somma 69 gl. 3 st. luyer betaelt." Verder zegt *Mols, Ms.*, daarover: „zyne begraafnis wierd publykelyk en zeer solemnellyk verrigt: het lyk wierd uitgehaald door het capittel-collegiaal van St. Jacob, geassisteerd door dat van de Cathedrale, en de vier biddende orders, gevolgd door het Magistraat in corpsen, met de broederschappen van St. Lucasgilde en die van St. Peter en Paulus, gezekt de Romanisten enz. De bare in de koor was omringt met 60 witte flambouwen, zooals men gemeenlyk doet voor groote personagiën. Na den dienst werd het Magistraat prachtig te maalyd gehaald door de vrienden van den alyvige, zoo ook de twee Broederschappen. In de volgende *Stact* enz., van *zyne weduwe*, wordt daarvan mentie gemaakt onder de artikelen van uitgaaf, in dezer voege. „Ander capittel van uitgaaf. Item aan *Jaques van Hulst*, conciergie van het stadhuis dezer stad, voor de maalyd, by de *Heeren van de Magistraat en Thresorye*, met *eenige genooijde vrienden*, 2 Junij, 1640, f 250. Item aan de weduwe van *Hans Sneyers*, in de *Gouden bloem*, voor de maalyd ten zelven dage by die van de confrerie van de Romanisten aldaar, f 126. Idem aan *Hans van den Bergh*, weert in *den Hart*, voor de maalyd by 34 personen van de *Schilders* en de *Violieren* aldaar ook gehad, f 282.” — RUBENS liet na op zyn sterfdag, *Albertus Rubens*, Secretaris van de Priveën-Raad, welke officie hij in survivance hadde op zyn vader. — *Nicolaes Rubens*, Heere van *Ramaje*, daar moeder af was *Isabelle Brant*. — Van het tweede bedde: 1) *Clara Johanna*, oud 13 jaren (1645, 20 October, ten tyde van de passeringe der Rekeningen van de Momboirs). 2) *Franciscus*, oud 13 jaaren; 3) *Isabelle Helena*, oud 10 jaren; 4) *Petrus Paulus*, oud 8 jaren, en 5) *Constantina Albertina*, oud omtrent 4½ jaar. Zoo luid de voorreden van den voorzelden *Stact en Massa* enz. Hier ziet men, dat zyne dochter *Baldina*, van het eerste bedde, al dood moest wezen, edoch sommigen vermeynen, dat zy haar vader overleeft heeft.” — Hoe dit zij, ik vond, dat deze dochter (*Blandina*) op den bekenden Stamboom van de familie *Rubens* niet voorkomt; doch wel eene zuster *Blandina*, overleden 23 April, 1606. Men leest daar, over de kinderen van RUBENS, uit het huwelyk met *Isabelle Brant*: „*Albertus*, geb. 1604, overl. tot *Antwerpen*, den 1. Oct. 1657. Getrouwd 3 Januarij, 1641, in St. Jacobs kerk te *Antwerpen* met *Clara Delmont*. — *Nicolaes*, geb. 23 Meert, 1618, overl. te *Antwerpen*, 26 Sept., 1655. Getrouwd 9 October, 1640, in St. Jacobs-kerk, te *Antwerpen*, met *Constantia Helman*. Verder uit het huwelyk met *Helena Fourment*: *Clara Joanna*, gedoopt in St. Jacobs-kerk, te *Antwerpen*, 18 Januarij, 1632. Overl. Meert, 1689. Getrouwd met *Philippus van Parys*, heer van *Merxem* en *Dambrugge*, overl. 4 Oct., 1699, waaruit één zoon, *Philippus Constantinus*. — *Franciscus*, gest. 26 Sept. 1673. Getrouwd 27 Febr., 1661, met *Gratiana Susanna Charles*, overl. 4 Nov., 1682. — *Isabella Helena*, overl. 1652. — *Petrus Paulus*, priester. — *Constantina Albertina*, religieuso te *Cambre*, bij *Brussel*.” — Eene breedvoerige Geslachtslijst van onzen RUBENS vindt men in *La suite du Supplément au Nobiliaire des Pais Bas; Malines*, 1779, in 8°. — Onder de laatste afstammelingen van *Philippus*, broeder van PETRUS PAULUS RUBENS, was nog zekere *Gerardus Rubens*, van 1721—1736 abt van de Abdij van St. Bernard. Zie *Kist en Royaards, Kerkelyk Archief*, deel IV., blz. 163. — De genoemde *Nicolaas* en zijne vrouw, kochten, in 1643, het kasteel en de

Heerlijkheid *Ramey*, eertijds *Hameyden* genoemd, gelegen in de parochie van *Gestel*, aan de rivier *De Nethe*, provincie *Antwerpen*. Zie de Afbeelding er van in de *Castella et Prætoria Nobilium Brabantiaë etc. Ex Museo J. Bar. Le Roy; Lugd. Bat.*, 1699, in f^o., bl. 112, en in *Cantillon, Vermakelykheden van Brabant* enz. III. bl. 107. Het stoflijk overschot van RUBENS ligt achter het groote koor, in de genoemde Kerk, waarin zijne weduwe een Kapel en marmeren Altaar deed oprigten, om tot praalgraf en gedenkteeken te verstrekken, en waarin eene schilderij van de hand van RUBENS is geplaatst, voorstellende *De H. Maagd, met het Kind Jezus op haren schoot*; de H. Hiëronymus en de H. Georgius staan bij haar enz.; daarboven een Mariabeeld van marmer, betwelk RUBENS uit *Italië* heeft meêgebragt, en dat, zoo gemeend wordt, door den Vlaamschen beeldhouwer F. DUQUESNOY, aldaar, zou vervaardigd zijn. Mijns inziens, is dit af te leiden uit de vriendschap en hooge achting, welke RUBENS voor hem en zijne kunst had. Door de familie werd de geleerde *Gevaerts*, — door HEM geschilderd en bekend uit de fraaije gravure in f^o., van PAUL PONTIUS, een boezemvriend van den overledene, — verzocht, een grafschrift voor deze Tombe op te stellen; doch, ofschoon aan dit verzoek werd voldaan, zoo is evenwel de plaatsing er van sedert 1640 tot 1755 aachter wege gebleven, als wanneer *Jan Baptist (Jacobus) van Parijs* de volgende *inscriptie* in genoemde Kapel deed plaatscn, die, uit het Latijn vertaald, dus luidt: *Hier ligt begraven PETRUS PAULUS RUBBENS, Ridder, Heere van den Steen enz.*, zoon van *Joannes Rubbens, Raad dezer stad; dewelke, onder andere voortreffelijke hoedanigheden, als kennis van Geleerdheid, aloude Historiën, en meerdere nutte Kunsten, niet alleen de APELLES van zijn tijd, maar ook van de oudste tijden af, mag genoemd worden, en zich de vriendschap van Koningen en Prinsen heeft verworven. Door Philips IV., Koning van Spanje en de beide Indiën, is hij aangesteld tot Geheimschrijver van deszelfs geheimen Raad; en aan Karel I., Koning van Groot-Brittannië, in den jare 1629, gezonden zijnde, heeft hij de beginselen gelegd van een Vrede, door beide Vorsten kort daarna bevestigd. Hij is overleden den 30. Mei, 1640, in het 64. jaar zijns ouderdoms. Dit Gedenkstuk is weleer door den beroemden *Gevaerts, ter onsterflijker gedachtenis van PETRUS PAULUS RUBBENS vervaardigd; en door de nakomelingen tot dusverre verwaarloosd, zijnde sedert dien tijd de manlijke stam van RUBBENS geheel uitgestorven, zoo heeft de Eerwaarde Heer Joannes Baptista Jacobus van Parijs, kanonik dezer kerk, een afstammeling van moeders- en grootmoeders zijde, van het geslacht van RUBBENS, dit alhier doen nederstellen in den jare 1755.* Dit is en bleef steeds overal gevolgd naar de opgave van *J. F. M. Michel, Histoire de la Vie de P. P. RUBENS; Bruxelles, 1771, in 8°.*, p. 269 en 270; doch bij *Basan*, in zijn *Catalogue des Estampes d'après RUBENS*, bl. LIII, wordt nog het volgende, als slot van dit grafschrift, gevonden, luidende uit het Latijn aldus: *„Vrouwe Helena Fourment, wcduwe en hare kinderen, hebben gezorgd, dat deze Kapel, dit Altaar en deze Schilderij, gewijd aan de betamende vereering van God, tot een aandenken aan de Familie Rubens is gesteld en toegewijd geworden.*” — Zie over eenige bijzonderheden uit zijn Testament, de Noot bij *Inmerzeel*. — In de nalatenschap van den kanonik van St. Bavo, te *Gent*, *Jacques Clemens*, verkocht, aldaar, in 1779, komt, op blz. 60 van den *Catalogus* voor: *„Spécification des Peintures, trouvées à la maison mortuaire de feu Messire P. P. RUBENS, Ms.,”* zijnde welligt het 4. boekdeel, dat later in druk verschenen is. — Ook te *Keulen* heeft men, zelfs nog in later tijd, 1822, in den gevel van *het huis der Familie Rubens*, in de *Sternengasse* gelegen, *twee Tafelsteenen*, ter gedachtenis aan den wereldberoemden kunstenaar geplaatst, met de volgende inschriften, als op dien aan de linkerzijde van den gevel: *„In diesem Hause ward 1577. d. 29 Juni am**

Festen d. II. II. Apost. Petri u. Pauli, geboren u. in d. Pfarrk. S. Petri getauft
 PETER PAUL RUBENS. *Er war das VIIe. Kind seiner Eltern, welche 20 Jahre*
hier gewohnt haben. S. Vater Doct. Joan Rubens, war vorher 6 Jahr lang
Raths-scheffen zu Antwerp', flüchtete wegen Religions-Unruhen nach Cöln, starb
hier 1587 und ward in S. Peter feierlichst begraben. — Unser PET. PAUL RUBENS,
d. teutsche APELLES wünschte seine Geburts-stadt Cöln vor seinem Tode noch einmal
zu sehen, u. das von unserm berühmten Kunstkenner dem Senator Eberhard labach
anbestellte vortreffliche Gemälde d. Kreuzigung Petri seiner Taufkirche durch s.
eigene Hand zu weihen. Aber ihn übereilte der Tod zu Antwerpen, im 64ten Jahre
s. Lebens d. 30 Mai, 1640. F. Wallraf, F. P. 1822," en, op die aan de regter-
zijde: „In dieses Haus flüchtete auch Frankr's. Königin, Henri. ds. IV. Wittwe
Maria von Medicis. Ludwigs ds. XIII. u. III Königinnen Mutter. Unsern
RUBENS berief sie aus seiner Wohnstadt Antwerpen um für ihren Pallast in Paris
das Epos Ihres Lebens und Ihrer Schicksale zu schildern. Er vollführte es in
XXI grossen Tafeln, aber Sie gedrängt von Unfällen starb zu Cöln 1642 den
III. Jul. 68 Jahr alt in eben dem Zimmer wo RUBENS geboren war. Ihr Herz
ward in unserer Domkirche vor d. II. II. III. Könige-Kapelle beigesetzt. Ihre
Leiche später in die Konigl- Gruft zu S. Denys hingebracht. Vor Ihrem Ende
dankte sie noch den Senate u. der Stadt Cöln für die Freiheit Ihres Aufenthalts
mit ehrwürdigen Geschenken, welche die ungestümme Revolution mehrentheils ver-
nichtet hat. — F. w. — Men ziet uit deze inschriften, dat Wallraf, de waardigo
verzorger van dit gebouw, nog ter goeder trouw, volgens de toen bekende bron-
nen, de geboorte van RUBENS, als in dit huis geschied, vermeldt; terwijl later
is gebleken, dat zulks te Siegen heeft plaats gehad. — Van zijno Brieven zijn
er eenigen bekend, die van zijn deftigen handel en wandel getuigen. Zij zijn
in onderscheiden Werken verspreid, als in de Mémoires et Documents inédits sur
ANTONIE VAN DYCK, P. P. RUBENS etc., par William Hookham Carpenter. Traduit
de l'Anglais par Louis Hymans; Auvers, 1845; alsmede in de Lettres inédites de
PIERRE PAUL RUBENS, publiées d'après ses Autographes, et précédées d'une Intro-
duction sur la vie de ce grand peintre, et sur la politique de son temps; par
Enile Gachet, etc. Bruxelles, 1840, in 8°, 290 blz. Voorts vindt men in don
Messenger des Sciences historiques etc., Gand, 1836, blz. 474, bij eenige berigten
over RUBENS, een geheel brief, door hem geschreven, in facsimilé gedrukt. —
Verdor zijn ze allen opgenomen en vermeerderd, in het belangrijke Werk van
Dr. Ernst Guhl, Künstler-brieffe, übersetzt und erläutert. Zweiter Band, Berlin,
Guttentag, 1856, in 8°, waarin honderd brieven van Vorsten, voornamo personen
en kunstenaars van alle landen, en allen tot de Kunst betrekking hebbende, met
de meeste zorg, in het Hoogduitsch overgezet, en ten nutte van het algemeen,
met belangrijke toelichtingen verrijkt, uitgegeven zijn. — Ik kan niet nalaten,
er nog een meê te deelen, die, als zeer merkwaardig, door F. Basan, in het leven
van RUBENS, opgenomen, en, kort vóór zijn dood, aan FRANCISCUUS DUQUESNOY, die
zich toen te Rome bevond, is geschreven: „Cher ami. Je ne puis vous exprimer,
les obligations que je vous ai pour les Modèles que vous m'avez envoyés, ainsi
que pour les Plâtres de ces deux Enfants admirables, dont vous avez orné
l'Épithaphe de M... dans l'Eglise de l'Anima. Ce n'est point l'Art, mais la
Nature même, que l'on remarquo dans ce marbre ainsi attendri, et plein de vie.
Que dirai-je des applaudissemens universels et bien mérités que vous attire la
Statue de S. André, que l'on vient de découvrir? Votre gloire et votre célébrité,
Monsieur, rejaillissent sur notre Nation entière. Si mon âge, et uno goutte funesto
qui me dévore, ne me retenaient ici, je partirois à l'instant, et j'irois admirer

de mes propres yeux des choses si dignes d'admiration. Mais puisque je ne puis me procurer cette satisfaction, j'espère du moins d'avoir celle de vous revoir incessamment parmi nous; et je ne doute pas que notre chère Patrie ne se glorifie un jour des Ouvrages dont vous l'aurez enrichie. Plut au ciel que cela arrive avant que la mort, qui va bientôt me fermer les yeux pour jamais, me prive du plaisir inexprimable de contempler les merveilles qu'exécute cette main habile, que je baise du plus profond de mon cœur. Votre très-affectionné et très-obligé serviteur PIETRO PAOLO RUBENS. D'Anvers, le 17 Avril, 1640. — Deze brief was, in 1771, in het bezit van den Prins de Gallitzin, Ambassadeur van Rusland, bij de Staten-Generaal, en hem door graaf Cobentzell gegeven. Zie Michiels, blz. 291. — Een meer afdoend bewijs is wel niet te leveren voor de waarheid van het feit, betreffende het Standbeeld van St. Andreas, in de St.-Pieterskerk, te Rome, dat voor den vervaardiger zulk een treurig, en voor de kunst een onherstelbaar verlies ten gevolge had. — Zie daarover op DUQUESNOY. (FRANÇOIS) — Basan zegt, dat hij bij den Heer Samuel Bart, te Londen, nog twee Brieven van RUBENS, in dezelfde maand, aan A. VAN DYCK geschreven, heeft gezien, die van dezelfde warmte en belangstelling voor de kunst getuigen. Zie *Catalogue des Estampes d'après RUBENS etc. Paris, 1767, in 8°*. — Wat betreft zijn beroemd schilderwerk, te weten: *De Platfonds in de Jezuiten-kerk, te Antwerpen*, daarover zie men op JORDAENS, (JACOBUS) PUNT, (JAN) en WIT, (JACOB DE) en tevens bij den eersten eenige bijzonderheden aangaande de *Galerij van Luxemburg*, door RUBENS geschilderd. Dit beroemde werk, waarin hij getoond heeft, niet alleen een schilder van den eersten rang, maar ook een groot dichter te zijn geweest, is onder den volgenden titel verschenen: *La Galerie du Palais du Luxembourg, peinte par RUBENS, Dessinée par les sr. NATTIER, et gravée par les plus Illustres Graveurs du temps. Dédicée au Roy. A Paris, chez le Sr. Duchange, graveur du Roy etc.; 1710, in gr. atlas form.*, een der schoonste Prachtwerken, destijds verschenen, en waarvan ik een exemplaar bezit, afkomstig van BERNARD PICART, met bijgevoegde drukken, vóór alle letter. — Het volgende historische feit heeft op deze schilderijen betrekking. Den 27. April, 1752, werden te Rotterdam slechts 6 schilderijen openbaar verkocht, (waarschijnlijk, ten gevolge van familie-likwidatie) waaronder er twee (Nr. 3 en 4) door RUBENS met SNYDERS voor den Aarts-Hertog Leopold, Gouverneur der Nederlanden geschilderd, en Nr. 5, „een overheerlyk kabinetstuk door PIETER PAULUS RUBENS, verbeeldende het Kindje Jezus, staande op den schoot van Maria, geschilderd tot Parys, voor een present aan den Baron Vicht, in dien tyd Ambassadeur van Spanje, aan het Hof van Frankryk, in erkenenis, dat zyn Excellentie RUBENS aan de Koningin heeft gepresenteert om de *Galery van Luxemburg te schilderen*; h. 3 vt. 5 dm., br. 2 vt. 7½ dm. Rhiijnl. N. B. Dit stuk is altyd, even als Nr. 3 en 4, berustende geweest in de familie van den Baron Vicht, f 450.” — Om der geschiedenis wil, moet ik Nr. 2 nog vermelden: „Een overheerlyk Cabinetstuk, waarin verbeeld wordt *Een van de 7 werken van Barmhartigheid*, door een weldadig Heer, die brood uytdeelt aan de arme menschen, bestaande in 19 figuren, ongemeen konstig geschilderd door den Ridder ANTONY VAN DYCK, in het jaar 1629, waarin ook zyn eigen Portret, in profiel, zit te schryven en voorkomt; dit stuk heeft gediend in eene kerk voor een Epitaphe boven de zitplaats van den Heer Waresquiel, Heer van Libersart, in Vlaanderen; h. 3 vt. 5 dm., br. 2 vt. 7½ dm., f 1000.” — Wat mij voorkomt, niet algemeen bekend te zijn, is „Een Altaarstuk met twee deuren, zynde op de eene deur *De Geboorte*, in het midden *De Aflating van het Kruis*, en op de andere deur *De Opstanding van Christus* verbeeld, zynde eene schets van RUBENS van 't Altaarstuk,

door HEM in de Lieve Vrouwe-kerk tot *Antwerpen* geschilderd; het stuk is h. 2 vt. 1 dm., br. 1 vt. 6½ dm. Rhyn., behalve de deuren," en werd met f 200 betaald, op de Verkoopung der Kunstnatenschap van *Josua van Belle, Heer van St. Huuberts-Geregt*, gehouden te *Rotterdam*, 6 Sept., 1730. Dit schijnt bepaald een ander stuk te zijn, dan dat onder Nr. 283 in het Muscum, te *Antwerpen*, berust. Verder moet ik nog aanstippen, wat, helaas! wèl ter algemeene kennis gekomen is, namelijk, de brand, die een der vleugelgebouwen, de Kunstgalerij van het *Kasteel Blenheim*, te *Woodstok*, in *Engeland*, uitmakende, in Februarij, 1861, vernielde. Hier waren, onder anderen, alleen van RUBENS, *Mars en Venus*. — *Cupido en Psyche*. — *Apollo en Daphne*. — *Pluto en Proserpina*. — *Hereules en Dejanira*. — *Vulkaan en Ceres*. — *Bacchus en Ariadue*. — *Jupiter*. — *Juno en Io*. — *Neptunus en Amphitrite*, — en, *De Ontvoering van Proserpina*. Treurig en onherstelbaar verlies, dat mij op nieuw zoo levendig den dag herinnerde, dien ik in dat Paleis van den *Hertog van Malborough* doorbragt. — In de Koninklijke Bibliotheek te *Brussel*, berust eene belangrijke Verzameling bouwstoffen voor de levensbeschrijving van RUBENS, afkomstig van de familie van Mevrouw *De Vellens*, echtgenoot van den Burgemeester der Stad *Antwerpen*, bestaande in 1.) twee deelen, atlas-formaat, *Verzameling van de Levens van RUBENS*, door *Gaspar Gerartius*, (een uit het Fransch vertaald handschrift) *De Piles, Bellori, Isaac Bullart, J. Sandart, Filibien, Baldinucci, Baglioni* enz. Deze onderscheiden Levens zijn gebragt op zestien doorloopende kolommen, en het geheel is verzameld door den Heer (*François Jean Joseph Mols*, zoon van) *François Mols*, schepen van *Antwerpen*, en van *Marie Auray*, geboren te *Antwerpen*, den 22. Januarij, 1722. — 2.) *Rubeniana*, een folio-deel. — *Extraiet d'un Manuserit, concernant RUBENS*, Tom. II. p. 1. — *Anecdotes, Lettres*, p. 2. — *Catalogue raisonné des Tableaux de RUBENS*, Tom. III. p. 3. — *Extraits de différens auteurs*, Tom. IV. p. 1 et 2, *echte stukken*. — 3.) *Analecta Rubeniana*, Twee folio-deelen. — 4.) *Description des Eglises d'Anvers*, een folio-idem. — 5.) *Vie de RUBENS, par Basan, avec des Notes*, een idem. — 6.) *Tableaux de RUBENS*, drie idem. — 7.) *Index*, twee 4°-deelen van ongelijke grootte. — 8.) *Catalogue des Tableaux trouvés dans la maison mortuaire du Chevalier RUBENS*, een idem. — 9.) *Receuil de Ballades*, oblong, 49 feuilles." Zie *Van der Vyck*, *Nederl. Beroerten* enz., *Amst.* 1826, IV. bl. 543. Voorts zegt *Fiorillo*, in zijne *Geschiede der Mahlerey in Grossbritannien*, u. s. w., S. 320, sprekende over de kunstzaken, die bij de omverwerping van den troon van Karel I. zijn verloren gegaan: „ook weten wij niet zeker, waar zich tegenwoordig een *Zakboek van RUBENS* bevindt, hetwelk hij op zijne reizen steeds bij zich droeg, en waarin, in verscheiden talen, vele opmerkingen, de Kunst betreffende, en door teekeningen opgehelderd, voorkwamen. Het origineel zou te *Parijs* berusten, waar men het wilde nitgeven. (Zie *Catalogue raisonné de M. Quintin de l'Orangerie, par F. Gersaint*, 1744). Eene kopij echter, zoo getrouw mogelijk gevolgd, en waarin de vervaardiger al de teekeningen in hare verscheidene tinten heeft nagebootst, werd door *Maurice Johnson*, uit *Spalding*, in *Lincolshire*, in het Oudheidkundig Gezelschap vertoond." — Zou dit Werk in verband staan en eenige overeenkomst hebben met het Werk van *J. P. Bousard*, in 1810, te *Brussel*, in kl.-8°. uitgegeven, onder den titel van: *Des Voyages pittoresques et politiques de R. R. RUBENS, depuis 1600 jusqu'en 1633, redigés sur les Manuserits de la Bibliothèque de Bourgogne?* — Verder vond ik nog vermeld: „*Principes du Dessin, dessinés par R. R. RUBENS, avec l'explication écrite de sa propre main, tant en Latin, qu'en Flamand, par où l'on peut facilement connaître les différens caractères d'écrire, tant Italien que Flamand,*

en 140 feuilles, avec du papier blanc entre-deux, pour les conserver, *ouvrage rare et curieux* in 4°. Zie blz. 306 van den *Catalogue de la rare et nombreuse Collection d'Estampes et de Dessins de feu Pierre Wouters, Chanoine de S. Gomer, à Lierre, en Brabant etc. Bruxelles, 1797*, in 8°. — Onder de Rariteiten, is mij, in het *Handelsblad* van 13 Julij, 1850, het volgende voorgekomen: „*Het Rijtuig*, hetwelk dienen moet, *bij de Krooning van den Keizer van Oostenrijk*, en dat geheel hersteld zal worden, was door *Keizer Karel* besteld voor het huwelijk zijner dochter *Maria Theresia*. Na dien tijd heeft het gediend bij de Krooning der Keizers, te *Frankfort*. Het verguldsel alleen kostte 180,000 florijnen. De Panceelen zijn schilderijen van RUBENS welke 60,000 florijnen hebben gekost.” — Hieruit ziet men, dat, wanneer de solemniteit ten top moest gevoerd worden, men al weêr bij RUBENS te land kwam. Of de prijs juist is voor het schilderwerk, naar andere groote en meer blijvende werken af te leiden, moet ik betwijfelen, en in het midden laten. — Voor meer andere openbare feesten, werd zijne rijke kennis ingeroepen, zooals uit het volgende Werk blijkt: *Pompa Introitus Ferdinandi Austriaci in urbem Antverpianam, anno 1635; Antv., Joan. Mursius, 1642*, gr. in f°, een uitmuntend Werk, bevattende 42 platen, geteekend en gegraveerd door THEOD. VAN TULDEN, naar RUBENS. Ditzelfde Werk verscheen ook onder den titel van *Pompa triumphalis introitus Ferdinandi Austriaci Hispan. Infantis, in urbem Antverpianam, Auct. Casp. Gevartio; Antv., Th. van Thulden, (1642) in f°*. Beide exemplaren komen voor in den *Catalogus* van *Van Hulthem*, onder Nr. 27837 en 27841. Van het eerste was een fraai exemplaar in de Verzameling van *Dr. G. Munnicks van Cleeff*, verkocht te *Utrecht*, 1860, waarbij het Portret van *Ferdinand*, door NEEFFS, hetwelk met f 20 werd betaald. — In 1804 waren niet minder dan 473 stuks, waaronder 15 kapitale Teekeningen van RUBENS, in het *Musée-Napoléon, dans la Galerie d'Apollon*, ten toongesteld, volgens de *Notice etc., Paris, An. XII, de la République*, en waarbij tevens werd vermeld: „*l'Administration avertit encore le public, qu'elle attend d'Italië des Cartons de JULES ROMAÏN, et du DOMINIQUE etc.!!*” — Het eerste volledigste Werk, over RUBENS verschenen, is van *J. F. M. Michel, Histoire de la vie du Chevalier P. P. RUBENS, avec son Portrait; Brux., 1771, in 8°*. Het scheen, dat dit Werk, op verre na, niet voldeed aan een anderen navorscher, die uit meer autentieke bronnen een dergelijk Werk voor de pers bewerkt had, en door eene hevige satire en kritiek aan zijn verijdeld plan lucht gaf. Onder de *Mss.* in den *Catalogus* van *Van Hulthem*, VI. Nr. 856, komt voor: *Lettre d'un Reclus de Gheel, dans la Campine, à son compère et compagnon, l'auteur de l'Histoire de la vie de RUBENS, (M. J. F. M. Michel) in 4°*. *Van Hulthem* zegt daarbij, in eene Noot: „de 113 feuillets, manuscrit original et inédit de l'auteur *François Mols, d'Anvers*. *M. Mols* avait fait une étude particulière de la vie et des productions de RUBENS, et a laissé sur cette matière un grand nombre de *Mss.* que *M. Van Hulthem* à achetés en 1814, à la Vente de *M. Vinc, à Anvers*, pour la Bibliothèque publique de *Bruxelles*, où ils sont déposés. On trouve dans cette lettre quelques observations exactes; mais il s'y rencontre des critiques trop minutieuses, et dont le ton est souvent mauvais.” Ik heb een oud afschrift van dat *Ms.* gezien, waar op den titel nog stond: *Honi soit qui mal y pense. à. Geel. Imprimé aux dépens de l'auteur, chez Carolino Mario Rubena, à l'Enseigne du Bonnet jaune et rouge, 1772*. En, om achter den titel te plaatsen: „*N. B.* Par ce mot de *Reclus*, on ne doit point se figurer quelque solitaire de quelque mérite qui fait sa demeure dans ce village, ce n'est rien moins que cela. *Les Reclus* qu'on y garde, sont d'une autre sorte, de celles sont *non comptotes mentide*.” — Spoedig daarna zag

het licht: *Historische Levensbeschrijving van P. P. RUBENS enz.*, nevens eene naauwkeurige opgave zijner Schilderijen enz. (door ISAÄK SCHMIDT, zegt *Immerzeel*), Amsterdam, 1774, in 8°. Dit zal wel ten naasten bij eene Vertaling van *Michel's* Werk zijn, en is, in 1840, met vele belangrijke aantekeningen en toevoegselen, door *Victor C. van Grimbergen*, ter gelegenheid der onthulling van het Standbeeld van RUBENS, te Rotterdam, bij *W. Messchert*, op nieuw verschenen. *Immerzeel* noemt, op ISAÄK SCHMIDT, hetzelfde Werk, bij *L. J. de Cort*, te Antwerpen, uitgegeven. — Wat het getal zijner werken betreft, dit is verbazend groot. De Heer *W. Burger* geeft er een overzicht van in zijne *Trésors d'art, exposés à Manchester*, in 1857, p. 177: „Muuich seul possède 75 (88) RUBENS, dont un des plus capitaux, le Jugement dernier; — l'Ermitage de St. Petersbourg, 54; — le Musée de Vienne 43, — et, le Galerie Liechtenstein uno trentaine; — le Musée du Louvre, 41; le Musée de Madrid, 30; — le Musée de Dresde, 27; — le Musée d'Anvers, 16 seulement; mais la ville d'Anvers, plus de cent; le Musée de Bruxelles, 12; — la National Gallery de Londres 11, etc. Le Catalogue très-incomplet, publié par *M. André van Hasselt*, enregistre 1461 numéros; il ne serait pas difficile de pousser ce Catalogue jusqu' à 2000, et dans ce nombre il y a des centaines de toiles de 10 pieds et davantage.” — Wat aangaat het aantal prenten, naar zijne werken, alsmede naar die van VAN DYCK, gegraveerd, hiervan zal wel de Verzameling van *M. Del-Varmol* als éénig beschouwd mogen worden, en waarvan, in 1794, een *Catalogus*, te Brussel, verschenen is. Zij werd in haar geheel verkocht aan den kunsthandelaar *M. Nyeman*, te 's Gravenhage, voor f 12,000. Verder vindt men in den *Catalogue du Cabinet de M. . . . formant une collection très-complet de l'œuvre de RUBENS etc.* Bruxelles, *P. Heussner*, 1860, 425 nummers, en van dit nummer tot Nr. 484, niet door *Basan* beschreven. — In 1857 werd eene grootscho onderneming te Brussel aangekondigd: „*Sous le Patronage de S. M. le Roi des Belges. L'œuvre de PIERRE PAUL RUBENS gravé au burin par les anciens maîtres Flamands, et reproduit par la Photographie.* Réuni et publié par *Charles Muquardt*, éditeur. Photographiés par *M. B. Leba*, et accompagnés d'un texte explicatif, par *M. E. Féris* etc.” — Bij *Nagler* vindt men eene, tot toen bij hem bekende opgave van al de werken van RUBENS, en aan het slot zeven stuks door RUBENS-zelfen geëtsde prenten vermeld, waarvan vooral de eerste drukken uiterst-zeldzaam zijn, als: 1.) *Portret van een Engelschen Geestelijke*; v. P. RUBENS f., kl. buste, in ovaal; h. 4 dm. 7 str., br. 4 dm. 1 str. Par. — 2.) *Buste van een gebaard oud Man, met een hoed op. Idem, fecit.* 165; h. 2 dm. 11 str., br. 2 dm. 4 str.; het zeldzaamste van allen, en bij *Basan*, niet bekend. — 3.) *St. Françiscus*, die knielende de wonden ontvangt, v. PAUL RUBENS, zonder f., en wordt aan hem toegekend; h. 5 dm. 2 str., br. 3 dm. 9 str. — 4.) *De H. Catharina in de wolken.* Links, ouder de wolken, v. P. RUBENS f., ovaal, h. 4 dm. 7 str., br. 4 dm. 1 str. — 5.) *Eene oude Vrouw*, met een hengelmand aan den arm, waarbij een jongen, die schalks lacht, en zijne kaars bij hare brandende wil aansteeken; half figuur, v. PAUL RUBENS inv. et excud. eum *Regis christianissimi* etc. Op mijn exemplaar staat alleen P. P. RUBENS invenit, en een tweeregelig Latijnsch vers; h. 9 dm. 1 str., br. 7 dm. 2 str. De kopij is van *J. Stahl*, waaronder een vierregelig Latijnsch vers. — 6.) *Eene Vrouw met een pot in de eene en een licht in de andere hand*, waarnevens een jongen; in de verte een geraamte, waar boven staat: *Cursus mundi*, idem, idem, en 1631. *P. van Wynjaerden exe.*; h. 7 dm. 7 str., br. 6 dm. 2 st. Deze prent wordt echter voor vinding en graveerwerk van G. PANNEELS gehouden. — 7.) *Een Herder en Herderin*, hand aan hand; in de verte schapen, eene geit, en eenige huizen, zonder eenigen naam, waardoor

Mariette vermoedt dat deze prent van RUBENS-zelf is. — *Zijne* in plaat gebragte *Afbeeldingen* zijn zóó menigvuldig en tevens bekend, dat het overbodig zou zijn, ze te vermelden. Het schoonste, wat ik onder een aantal bezit, is hetgeen in de genoemde Galerij van Luxemburg voorkomt; en, wat zoo geheel eigenaardig is, dat van HEM en van VAN DYCK, beide in Medaljons, met rijk bijwerk, en met hunne wapens, sehilderachtig omgeven, vereenigd. A. VAN DYCK *pinx.*, ERASMUS QUELLINUS *del.* PAUL PONTIUS *sculp.* in f^o. — En onder die met zijne vrouw, mag wel genoemd worden, RUBENS *et sa première femme*, ten voeten uit, in een landsehap gezeten; door HEM *pinx.* CH. HESS. *sculp.* in gr. f^o.; benevens de schoone prent in mezzotinto door J. M. ARDELL, naar RUBENS, daar hij *staande met zijne vrouw, die haar kind aan den leiband houdt*, in een landsehap, bij een fontein, zoo sehilderachtig is voorgesteld, en welke sehilderij ik met bewondering op het kasteel *Blenheim*, bij *Oxford*, in 1827, heb gezien. — Ik eindig met *Taillasson, Observations sur quelques grands Peintres etc.; Paris, 1807*, bl. 256, waarin hij de groote verdienste van RUBENS' werken uit een zet, en na de kritiek op eenige er van te hebben verdedigd en wederlegd, zegt hij: „Telle qu'une lave ardente, la vie se répand dans ses tableaux, et son génie semble y créer la nature avec la rapidité de la foudre: on est ému de l'enthousiasme qui les a produits; et c'est avec justice qu'on a dit de lui qu'il sembloit envoyé du ciel pour apprendre aux hommes l'art de peindre.”

RUBEIS. (JOSEPH DE) Door den *Titel* van een Bockwerk, en — dewijl ik dezen kunstenaar nergens heb vermeld gevonden, — geef ik hem hier eene plaats als kunstgraveur, totdat betere bescheiden dit nader zullen bevestigen of te regt wijzen. — Naar het Werk te oordeelen, zal hij een Belg geweest zijn. — De genoemde *Titel* luidt: *Liste des Titres de Noblesse et Chevalerie etc. accordés à des habitans des Pays-Bas, par Philippe IV, Charles II, Charles VI, et Marie Thérèse; 9 part., en I vol.*

RUCHOLLE, (AEGIDIUS, of GILLES) een kunstgraveur van middelmatige verdienste, die, op het midden der XVII. eeuw, in *België* bloeide. In het *Theatrum Pontificum, Imperatorum etc., Antw., P. de Jode, 1652*, in 4°, komen portretten voor, door hem gegraveerd, als dat van *Christophorus Radzivil, Dei gratiâ Dux in Birze etc.* — *Innocentius X. Pontifex etc.* — *Margareta ab Austria etc. Sculp.* 1645. — In het *Gulden Cabinet van De Bie*, — Zie over dit Werk op MEYSENS (JOANNES) — komt ook voor dat van OCTAVIO VAN VEEN, AEGID. RUCHEL *sculpsit.* GER. VAN VEEN *pinxit*, en hetgeen vrij wat meer kunstverdiensie bezit, dan die in het eerstgenoemde Werk zich bevinden

RUCHOLLE, (PETER) een tijdgenoot van, en, waarschijnlijk, verwant aan AEGIDIUS RUCHOLLE — Zie aldaar. — want hij heeft in hetzelfde Werk portretten gegraveerd, als dat van *Isabelle Clara Eugenia.* — *Lodovicus XIV, Francie et Navarræ Rex* enz. — *Bryan* zegt, dat hij een Fransch graveur is, die omstreeks 1690 bloeide, en hij noemt eene prent van zijn werk, die geheel Brabantsch is, te weten, het portret van *Carel Emanuel Hertog van Savoye* enz., naar ANT. VAN DYCK, met het adres van *Jan Meyssens*, en welke ik bezit. Hoe kon deze in 1690 de genoemde prent uitgeven, daar hij in 1660, te *Brussel*, overleden is? — Zie aldaar. — Ook *Nagler* noemt de RUCHOLLE's, en bepaald als Nederlanders.

RUDDER, (JAN DE) een Nederlandsch kunstsehilder, die zich te *Parijs* vestigde, en daar vele jaren het historiële vak beoefend heeft. Zijne onderwerpen ontleende hij meestal uit *W. Scott, Victor Hugo* enz. — In 1836, werd door HEM de *Gevangenneming van Claude Larcher* gesehilderd.

RUDOLPH VAN ANTWERPEN, een onvermeld historiesehilder, die echter wel in aanzien is geweest, dewijl hij, bij de voltoojing der *St. Victorskerk*, te

Xanten, in 1553, het groote altaarstuk vervaardigde. In de Rekeningen van den bouw dezer Kerk komt voor: *Anno 1553, pietæ sunt tabule altaris B. Mariæ Virginis per RUDOLPHUM DE ANTVERPEN, Conductum Loesen, existente magistro fabricæ Everardo Maess.* Zie *Auszüge aus den Baurechnungen der S. Victors-kirche zu Xanten, u. s. w. von Dr. H. C. Scholten; Berlin, Gropius, 1852.*

RUE. (DE) Zie VERSTRAATE. (LAMBERT)

RUE. (ABRAHAM DE) Van dezen kunstenaar is mij slechts voorgekomen „*Het Portret van ABRAHAM DE RUE, discipel van P. VAN SLINGELAND, door J. TOORNVIJLT; uitvoerig met rood en zwart kryt op perkament geteckend; h. 6 1/2, br. 5 dm. Rhynl.*” Zie Nr. 1861 van den *Catalogus van Van der Marek, Argülz., te Leyden, verkocht te Amsterdam, 1773.* — Deze teekening staat gerangschikt onder meer dan honderd Portretten van *Nederlandsche Schilders, door de kundige makelaars Hendrik de Winter en Jan Yver* beschreven.

RUE. (HENRY DE LA) Zoo noemde zich in *Frankrijk* de landschapschilder H. VAN DER STRAATEN, of VEBSTRATEN, zegt *Nagler.* — Op zijne teekeningen staat DE RUE, of DE LA RUE.

RUEBBENS (P.) is een zeer bekwaam beeldhouwer geweest, zoo als mij bleek uit een sierlijk Grafmonument van wit en ander marmor, met figuren enz. in de kerk te *Hardinxveld, in den Ablasserwaard, door P. RUEBBENS vervaardigd, hetgeen thans, voor een groot gedeelte, door den predikstoel, die er voor werd geplaatst, bedekt is.* Dit Monument werd, in 1723, door de erven van *Pompejus de Roovere, Baljuw van Zuid-Holland, Schout der Stad Dordrecht, en Heer van Hardinxveld, voor hem opgericht, zoodat men dien tijd voor den bloei van dezen beeldhouwer kan aannemen.* Het is merkwaardig, dat zijn naam juist geschreven is, zoo als de moeder van P. P. RUBENS — Zie aldaar. — haar naam schreef.

RUEL. (JOHAN BAPTIST) *Sandart* beschrijft dezen kunstenaar, als te *Antwerpen* geboren en opgevoed. Hij werd opgeleid voor de Zangkunst, waarin hij zóó gelukkig slaagde, dat hij bij groot en klein algemeene achting verwierf, inzonderheid bij den Aarts-bisschop van *Mainz, Carel Hendrich von Metternich, die, bijzondere gaven in hem ontdekkende, zijn Meecenas werd, en hem de schilderkunst bij den beroemden JOHANN THOMAS, DEN IPENAAR genaamd, deed onderwijzen, waarin hij binnen korten tijd zoodanig vorderde, dat hij zijn hoogen weldoener do volkomenste blijken gaf van een voortreffelijk portretschilder te zullen worden.* Er zijn door hem levensgrootte portretten van de volgende Vorstlijke personen geschilderd, als van den *Keurvorst van de Paltz; — van den Keurpaltzischen Prins; en, van H. K. II. zijne Gemalin; — van den Vorst van Würtzburg, en meer anderen, allen zeer schoon en goed-gelykend.* Hij had zich met der woon te *Württemberg* gevestigd, vanwaar ook de beroemde HUBERTUS GOLTZIUS voortkomstig was. — Zie aldaar. — Dewijl *Sandart* geen jaartallen opgeeft, — die in zijn Werk over het geheel sehraal voorkomen, (wat nogtans beter is, dan zo maar uit de lucht te grijpen), — zoo voeg ik er bij, dat de genoemde Bisschop van *Mainz* den 26. September, 1679, overleed, waarnit men nagenoeg den bloeitijd van onzen RUEL kan afleiden.

RUELLE. (PIETER DE) *Houbraken, op het midden der XVII. eeuw over het verlies der Kunstschool, te Amsterdam, handelende, zegt van dezen kunstenaar: „t schynt dat RUELLE ook de Dichtkonst verstont, uit het Treurgezang op zyn overlyden in Wiedemaant 1658 gemaakt, te bespeuren, alwaar op 't einde gezegd werd, dat hy door zyn vernuft een dubbele konst gevonden had.”* — Over den aard zijner kunstwerken wordt niets gemeld. — *Nagler* zegt, dat hij van *Ant-*

werpen was, en geeft zijno bron op — *Weyerman*, — die *Houbraken* heeft gevolgd, en er ook geen woord van rept.

RUISDAEL, of RUYSDAEL, (JACOB) de Phoenix der Hollandsche Landschap-schilders, die een onverwelkbren roem in *Europa* heeft behaald, is reeds door *Immerzeel* vermeld. Om verder iets over zijne groote verdienste te zeggen, kon meer dan overbodig sehijnen, en daarom wil ik alleen nog eenige aantee-kingen, zijn persoon en werken betreffende, hierbij voegen. Het jaar zijner geboorte, als in 1635, te *Haarlem* opgegeven, is niet wel aan te nemen, dewijl er eene schilderij en eene geëtste prent van RUYSDAEL bestaat, met het jaar 1646, zoodat wij zijno geboorte — zegt Dr. *Waagen*, in zijn *Handbook of Painting* etc. *London*, 1860, — op 1625 (?) gesteld hebben, waardoor men nader tot de waarheid komt, dan met het jaar 1635, tot hiertoe, naar goedvinden, daarvoor opgegeven. Ik moet dat gevoelen deelen, want geeft het jaar 1610, of 1615, voor de geboorte van zijn broeder SALOMON gesteld, er niet alle aanleiding toe, en waarom heeft men in den *Catalogus van 's Rijks Museum*, te *Amsterdam*, (1858,) en in dien van het *Museum-Boymans*, te *Rotterdam*, achter het jaar 1635, geen ? gevoegd? Dit ware veiliger geweest, dan het als authentiek op te geven. In den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, is dit zeer goed bij verscheiden artikels gedaan. — Verder zegt Dr. *Waagen*, dat „JACOB RUYSDAEL boven alle tegenspraak de grootste der Nederlandsche Landschapschilders was. In zijne werken, en in geen andere, vinden wij dat poëtisch gevoel der noordsche natuur, en de volmaaktste voorstelling er van, in dezelfde mate vereenigd, teruggegeven.” — In de Verzameling van *Hausman*, thans in het bezit van den Koning van *Hanover*, was een zeer schoon stuk, dat reeds tot bewijs van het vroegste werk van een groot kunstenaar dient, *Zandige duinen aan een Zeestrand*, fraai betee-kend, en 1648, zegt de Heer *W. Burger*, in zijn *Musée de la Hollande, II.*, bl. 300, hetgeen alzoo een luidsprekend bewijs oplevert, dat de vervaardiger er van geen kleine jongen van 13 jaren kan zijn geweest; wij mogen aannemen, dat hij toen ten minste 18 jaren telde. — Dat deze auteur uit de Monogram-hand-teekening van RUISDAEL wil lezen, daarmede kan ik mij echter niet vereenigen. Ik bezit een groot, fraai, met zorg gesehreven faesimilé van JACOB RUISDAEL, en daarop is de J, in eene schuine rigting, regt en strak door den stok der R heen gezet, zoodat die even goed voor eene X zou kunnen gelezen worden. Mijns inziens, heeft hij de J niet met den stok-zelven vereenigd, dat zoo ligt, met een penscel getrokken, voor eene S — SALOMON — zou kunnen worden aange-zien. Intusschen is het zeker, dat al de Monogrammen, welke ik van zijne hand gezien heb, meestal zeer verschillend gesteld zijn. — Zijne schilderijen berusten grootendeels in *Engeland*. Op de Tentoonstelling te *Manchester*, waren in 1857, niet minder dan 20 echte en zeer belangrijke schilderijen van RUISDAEL, en waarvan 4 of 5 zóó uitmuntend, dat ze nergens schooner in de wereld te vinden zijn. Zie *Burger*, *Trésors d'art, exposés à Manchester, en 1857; Paris, 1857*, p. 294. — In *Smith*, *Catalogue raisonné of the Dutch and Flemish masters* etc., worden 448 schilderijen van JACOB RUISDAEL vermeld, (minus, zegt *Stanley*, die tot het werk van EVERDINGEN behooren, benevens eenige twijfelachtige en enkele dub-belen) en zonder twijfel zijn er meer, die niet aan dien Schrijver bekend waren. — Het zijn de RUISDAEL's, die wel het eerst bij voorkeur door de vreemden in aan-merking werden genomen, om uit *Holland* vervoerd te worden. Nog in October, 1859, vonden wij daarvan het bewijs, als zijnde in eene zeer oude Verzameling op het kasteel *Söder*, van den Graaf *Von Stolberg*, acht schilderijen van J. RUISDAEL aanwezig, die toen te *Hanover* zijn verkocht. Twee er van werden door Sir

Charles Eastlake, Directeur der *National Gallery*, te Londen, voor 12,720 en 14,160 gulden aangekocht. — Ik moet hier ook eene schilderij vermelden, die wel tot de bijzonderheden behoort: namelijk, in de Verzameling van den Graaf *Bute*, te Luton, berust *Het inwendige van de Nieuwe kerk, te Amsterdam*, door J. RUISDAEL, met figuren door PHILIP WOUWERMAN gestoffeerd, afkomstig uit het Kabinet van *G. Braamcamp*, welke schilderij in 1771 voor f 170 verkocht werd. — „Gelijk deze groote meester, in zijne weinige zeesstukken, met de beste tafereelen der grootste zeeschilders wedijvert, zoo doet hij het hier, met de beroemdste Architectuur-schilders,” zegt Dr. *Waagen* over deze schilderij, in zijne *Kunstwerke und Künstler in England; Berlin*, 1838, II. bl. 577. — Hij heeft ook voortreffelijk en op schilderachtige wijze de etsnaald gevoerd, waarvan zeven stuks bij *Bartsch* beschreven staan, door *R. Weigel*, in zijn *Supplément au Peintre-graveur de Bartsch, Leipzig*, 1843, nader toegelicht en vermeerderd. Ik laat ze hier in 't kort volgen: 1.) *De kleine houten Brug, waarover een boer met een hond gaat* enz., RUISDAEL f. h. 6 dm. 10 str., br. 9 dm. 9. str. Par. Hiervan zijn drie staten: a. genoegzaam alleen de etsdruk, vóór de schaduwpartijen, b. v., het inwendige der opening van de deur van het huis. Zeer zeldzaam. b. Met de wolken, regts, met de drooge naald bewerkt. c. De wolken bijna niet meer zichtbaar, dewijl de bewerking met de drooge naald zeer fijn zijnde, bij het drukken is verdwenen. Men moet deze echter niet verwarren met de drukken a. De koperen plaat is in Engeland opgeëts, doch de drukken zijn hard en algemeen. — 2.) *De twee Boeren en hun hond; beteekend idem;* h. 6 dm. 8 str., br. 10 dm. Hiervan zijn drie staten: a. De etsdruk, vóór lucht en wolken. b. Afgewerkte druk vóór de retouchering. c. Opgeëts en geretoucheerd, b. v.: boven regts, in den hoek, bemerkt men steike, met de drooge naald gelegde streken, zoo ook aan de wolken, links. De latere Engelse drukken zijn als boven. — 3.) *De Stroohut, links op den heuvel;* h. 6 dm. 11 str., br. 9 dm. 11 str., beteekend RUISDAEL. Hiervan zijn drie staten: a. Vóór de lucht. b. Met de lucht en geheel afgewerkt. c. Opgeëts en geretoucheerd, bijzonder in de schaduwpartijen. De Engelse afdrukken zijn als boven. — 4.) *De Reizigers;* een zeer schoon blad, het zeldzaamste, dat onder dezen naam bekend is, zegt *Bartsch*. Het landschap, met een bosch, is van een vloed doorsneden; daarbij een weg, waarover de genoemde Reizigers komen enz.; h. 6 dm. 10 str., br. 10 dm. Beteekend idem. Hiervan zijn twee staten: a. Vóór de wolken en andere onafgewerkte partijen. b. Met het bijgevoegde merk. Dezo zijn niet minder raar. Voor den eersten staat a. werden 301 Thalers, op de Verkoop van *Detmold*, door *Weigel*, te *Leipzig*, in 1857, gehouden, betaald. — 5.) *Het Koornveld*, zich links uitbreidende en door boomgewas begrensd enz.; h. 3 dm. 8 str., br. 5 dm. 5 str., RUISDAEL sc. f. v. w. (*Frans van Wyngaerde*) czeud. Hiervan zijn twee staten: a. Vóór de letters. b. Met den naam en het adres. Hiervan is eene uitmuntend gelijkende kopij (door P. VEITH, te *Dresden*) met de namen als op b. vervaardigd. — 6.) *De Groep van drie reijlen boomen op een opgaanden heuvel;* h. 4 dm. 6 str., br. 5 dm. 5 str. RUISDAEL in. f. 1649. (de 4 staat verkeerd) f. v. w. Hiervan zijn twee staten: a. Vóór het adres en den rand. b. Met het adres en ingesneden rand. Hiervan bestaat ook eene kopij, waarschijnlijk, door VEITH, als boven. — 7.) *Een Landschap, met een waterval*, die door het dorp stroomt; op den linkerover verscheiden boomen enz.; h. 7 dm. 7 str., br. 10 dm. 2 str. J. RUISDAEL in. f. 1646. — *Weigel* beschrijft nog, als vervolg, drie stuks, bij *Bartsch* niet bekend. — 8.) *Een bijna onder water staand Landschap;* links een ladder, die naar een brug en boomen leidt; h. 2 dm.

4 str., br. 2 dm. 9 str. J. RUISDAEL *f. ovaal*. — 9.) *Een Landschap met een waterval*; regts boomgewas; in de lucht beteekend J. R. aan elkaër gehecht, ovaal; h. 2 dm. 8 str., br. 3 dm. 2 str. Deze ets is verkeerdelijk door *Bartsch*, onder Nr. 3, bij de werken van VAN EVERDINGEN beschreven. — 10.) *Een Landschap, met moerassen*; links eiken en andere boomen, twee hutten enz., onder anderen ook twee boeren, met een hond; h. 4 dm. 11 str., br. 4 dm. 5 str., J. RUISDAEL *f. 1647*. Deze drie etsen berusten in de *Galerij* van den *Aartshertog Karel*. Nr. 10, in 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*. J. BURNET heeft van Nr. 9 en 10 zeer gelijkende kopijen gemaakt, voor den *Catalogus van J. Sheepshanks*, doch ze zijn niet verschenen. — *Nagler* noemt 48 graveurs, die naar zijne schilderingen gegraveerd hebben. — *Zijn Portret* wordt onder Nr. 82 gevonden, in de *Galerie des Peintres, par Chabert et Franquinet; Paris, 1822-34*, in f^o., doch dit is valsch, dewijl het HEYMAN DULLAERT — Zie aldaar. — voorstelt. — Of nu Nr. 47 in het *Handbuch für Künstler und Freunde der Kunst von J. J. von Huber, Augsburg, (1819)* en eene nieuwe gravure, borststuk in Medaljon, zonder naam van graveur, van dezelfde schepping zijn, kan ik niet beslissen. Dit is zeker, dat mij nimmer een echt afbeeldsel van den grooten JACOB RUISDAEL is voorgekomen.

RUISDAEL, of RUYSDAEL, (SALOMON) staat bij *Immerzeel* geboekt, die zegt, dat hij ongeveer 20 jaren vroeger dan zijn broeder JACOB, te *Haarlem*, werd geboren. Dewijl hij het geboortejaar van JACOB niet opgeeft, dat bij andere auteurs op 1635 gesteld wordt, zoo zou dit voor SALOMON op 1615 neêrkomen. Doch JACOB RUISDAEL — Zie aldaar. — moet zeker 10 à 15 jaren vroeger geboren zijn, en hierdoor zou, bij het verschil over hun geboortejaar, een meer aanneemlijk cijfer ontstaan. Soms, doch zeldzaam, heeft hij zijn beroemden broeder JACOB in kracht van kleur geëvenaard, b. v., in een voortreffelijk stuk in de *Galerij*, te *Munchen*, voorstellende een *Landschap*, met een breeden stroomenden vloed, waarin de boomen en de aan den oever gelegen boerenhutten zich natuurlijk afspiegelen enz. — In het *Museum*, te *Berlijn*, zijn twee zeer verdienstlijke stukken van hem, waarvan een den naam en het jaartal 1642 voert. — Drie zijn er te *Dresden*; één er van is met het jaartal 1655 beteekend. — *Houbraken* meldt, dat hij de vinding gedaan heeft, om gepolijst marmer van allerlei kleur, voor meubel-sieraden, te vervaardigen, dat de zwaarte, koelheid en glans van het oorspronkelijke bezat, en hij voegt er bij, dat „elk achting had voor zulk gepolijst steenwerk, totdat bekend wert of uitlekte, dat het nagebootst was.”

RUISSCHER, of RUISCHER. (J.) Deze kunstenaar is reeds bij *Immerzeel* vermeld; ik mag er nog bijvoegen, dat hij ook geëtt heeft, welk werk echter zeldzaam voorkomt. In den *Catalogus van Prenten*, van den *Graaf von Fries*, verkocht te *Amsterdam*, in Junij, 1824, vindt men, op bl. 154, *Een boomrijk Landschap*; onbeschreven bij *Bartsch*, dat door den Makelaar *Brondgeest* met f 17 werd betaald.

RUMPHIUS, (P. A.) zoon van den met roem bekenden *G. E. Rumphius*, schrijver der *Amboinsche Rariteitkamer* enz., *Amst.*, 1705, in f^o., tot wiens nagedachtenis-vereeniging, de Gouverneur-Generaal van *Neêrl. Indië*, G. A. G. P. Baron van der Capellen, in 1826, op de schier verloren Grafzerk, te *Amboina*, een nieuw Gedenkteeken heeft doen oprigten. *Hij is in 68jarigen ouderdom, blind zijnde, en aan eene tafel gezeten*, op het gevoel, of met zijne handen, de planten en zeegewassen nog beoordeelende, voorgesteld; in een opgeslagen boek staat: P. A. RUMPHIUS *Filius fecit Patrem. J. DE LATER sculpsit. F. Halma excudit* in f^o.; eene zeer goede prent, welke ik meen, dat in zijn *Amboinsch*

Kruidboek enz., door *J. Burmannus*, te *Amsterdam*, 1750—1755 uitgegeven, voorkomt.

RUPPE, (C. F.) een onvermeld kunstenaar, die, in de tweede helft der XVIII. eeuw, meer dan waarschijnlijk, te *Leyden*, bloeide, en do etskunst beoefende. Wat nog niet algemeen bekend werd, is dat hij de echtgenoot van de vermaarde CHRISTINA CHALON was. Dit is mij gebleken uit eene aantekening van hun beider beschermer, *Mr. J. van Buuren*, *Bailluw van Noordwijkerhout*, voorkomende op blz. 218, Nr. 101, van den *Catalogus* zijner nagelaten Kunstverzameling, verkocht te 's *Hage*, 1808: „Negen stuks *Gezigtjes* van een kerktoeren, oude gebouwen, en een kasteel met veranderingen, door C. F. RUPPE, getrouwd met C. CHALON.”

RUSE, (HENRICK) een Ingenieur van groote bekwaamheden, en een zeer goed teekenaar, die tevens het plaatetsen meesterlijk verstond. — Ik bezit geen ander Werk van hem, dan do *Versterkte Vesting, uitgevonden in velerley voorvallen, en geobserveert in dese laeste oorloogen, soo in de Vereenigde Nederlanden als in Frankryek, Duyts-land, Italiën, Dalmatiën, Albaniën en die daar aengelegen landen*, door HENRICK RUSE, Ingenieur en Capitein over een *Compagnie voetknechten der Stad Amsterdam*, in 1654, bij *Joan Blaeu*, te *Amsterdam*, uitgegeven. De platen zijn allen door hem, en do Titel geeft hem aanspraak, om in mijn Werk te worden opgenomen. Dezelve stelt voor allerlei oorlogstuig, zeer geestig aangebragt; op den voorgrond eenige figuren, bezig met op den bodem een gedeelte van eene Vesting te ontwerpen, waarvan de hoofdpersoon RUSE-zelf zal moeten voorstellen, zijnde buitengewoon groot van gestalte, zoodat ik wel geloof, dat hij den bijnaam van RUSE, of REUSE, gelijk in de overlevering gezegd wordt, daardoor kan verkregen hebben. Verder wordt er vlijtig aan een fort gearbeid enz. Het geheel draagt alle kenteekenen van Nederlandscho kunst; en de plaat in f. is beteekend u. n., aan elkaër gehecht, en f. — Uit het bericht aan den lezer blijkt, dat hij in 1639 den ouderdom van 15 jaren had bereikt, en zich toen reeds tot den oorlog had begeven; dat hij in al de landen, op den titel vermeld, in goede betrekkingen gestaan heeft, en in het jaar 1651, nadat hij vijf jaren als Ingenieur onder den Generaal *Lunardo Foscolo*, te *Venetië*, bad gediend, verlof nam, om naar zijn vaderland te gaan, teneinde zijne ouders en vrienden te bezoeken, en (zegt hij) „vont ick occasie, om myn diensten te presenteren aen de Ed. Groot Aechtbaro Heeren, myn Heeren de Burgemeesters en Regeerders der stede *Amsterdam*, in welcker employ ick tegenwoordig ben.” (1651) In den bloedigen oorlog, door *Venetië* met *Turkije* gevoerd, heeft hij, met de Ingenieurs *De Weert* en *Lathauwer*, belangrijke diensten bewezen. — Bij het bovenstaande Werk is een Vervolg gevoegd, bevattende eene verdediging van zijn stelsel tegen de aanvallen van *Gerardt Melder*, van *Utrecht*, en waarvan het bericht aan den lezer door HENDRIK RUSE geteekend is: „Met haest, in *Amsterdam* den XI. Julii 1658,” en door gemelden *Blaeu*, in 1670, (dit zal, waarschijnlijk, 1660 moeten zijn) gedrukt is; zoodat hij toen nog leefde. — Later las ik, dat dezo RUSE een waar sieraad voor zijn vaderland is geweest. In de *Verlagen en Mededeelingen van het Instituut*, 1843 en 1845, vond ik, namelijk, door den Rijks-Archivaris, wijlen *Mr. J. C. de Jonge*, een belangrijk Levensbericht van RUSE, als van een in ons vaderland geheel onbekend persoon, die hem, door het bovengenoemde zeldzame Werk, waardig schoen, om verder nagespoord en aan de vergetelheid ontrukkt te worden. Ik zal, in 't kort, daaruit aanstippen, wat, tot aanvulling van het reeds vermelde, hier nog noodig schijnt. HENDRIK RUSE is, naar men meent, in 1624, te *Sauwerd*, of *Saverd*, een dorp bij *Groningen* gelegen, geboren; hij genoot eene

goede opvoeding, en verliet vóór 1666 de dienst, te *Amsterdam*, als zijnde, waarschijnlijk, door Frederik III., Koning van *Denemarken*, overgehaald, om in de zijne over te gaan, terwijl hij ook nog in die van Christiaan V. is gebleven. Bij den hachelijken toestand van ons vaderland, in 1672, door de Franschen hestookt, hebben de Staten hegriepen, dat zij, om het gevaar af te keeren, de ervaring van een beroemd krijgsoverste, en bovendien hun landgenoot, den Generaal-Majoor RUSE uit *Denemarken*, ter hulp moesten roepen, doch hij schijnt daaraan geen gehoor te hebben gegeven. Eindelijk, heeft hij de Deensche dienst verlaten, is naar *Nederland* teruggekeerd, en den 4. Maart, 1679, op zijn landgoed, te *Sauwerd*, overleden. In 1794, werd de grafkelder in de kerk te *Sauwerd* geopend, waarin de kisten van hem, van zijne vrouw, die alleen *Susanne Baronesse van Rusenstein* is genoemd, en van zijne moeder, allen met inschriften op zilveren platen, zijn gevonden. In het koor dezer Kerk, was, vóór de slooping, in 1840, een geschilderd glas met zijn wapen, benevens een opschrift, met al zijne titels, alsmede een in hout gebeiteld wapenbord, dat in 1795 is weggenomen. Uit al die opschriften leeren wij, 1.) dat RUSE, gedurende zijn verblijf in *Denemarken*, in den Adelstand, met den titel van *Vrijheer en Baron van Rusenstein*, (eene nog in *Jutland* bekende Baronie) heer tot *Sauwert*, *Abiery*, *Ustrop* en *Glut*, verheven werd; 2.) dat hij in 1673 den rang van Generaal-Majoor, en op den 4. Maart, 1679, zijnde zijn sterfdag, dien van Luitenant-Generaal in Deensche dienst bezat; 3.) dat hij is geweest Gouverneur, of Militair Kommandant van *Glückstadt* en onderhoorige forten; 4.) dat hij Kolonel was van een Regiment Duitsche voetknechten, in Deensche dienst; 5.) dat hij Assessor was van een der hoogste lichamen van algemeen bestuur, in *Denemarken*, namelijk, van het Koninklijk Krijgs-Collegie; 6.) dat hij Ambassadeur aan een hof (dat niet wordt genoemd) geweest is; 7.) eindelijk, dat hij, was Ridder van eene der Deensche Orden. — Er is een Gedenkpenning geslagen, waarop het borstbeeld van RUSE, met het omschrift: HENRIC RUSE, HEER VAN SAUWERT enz. 1660; keerzijde: *Brunswijksche Vesting Harburg*, met het toenmalige Wapen van RUSE enz. Een exemplaar, in zilver, herust thans in het *Koninklijk Kabinet*, te 's *Gravenhage*, waarvan eene afbeelding bij het Levensberigt is gevoegd. — Verder zag ik nog, dat door een der Deensche Geschiedschrijvers, *Vitus Bering*, een eerevers is gemaakt onder het *Portret* van onzen RUSE. — Hij was een ware *Todtleben* van zijn tijd, want, nadat hij, onder *Turenne*, de meeste zijner krijgsmakkers had verloren — die, zooals hij zich uitdrukte, „van hunne neuzen ankers gemaakt hadden;” — nam hij afscheid van het Weimarsche leger, en ging in dat van *Venetië* over. — De Majoor der Genie J. G. W. *Merkes* heeft, in 1825, over de verdiensten van RUSE's gemeld Boekwerk geschreven, en zegt, „van al de Nederlandsche Ingenieurs, vóór *Coehoorn*, is HENDRIK RUSE diegene geweest, welke de gezondste begrippen van fortificatie had.”

RUTGAART, (JAN) een beeldhouwer, in de eerste helft der XIX. eeuw, in de *Nederlanden* werkzaam. — Zie *Nagler*.

RUTGERS (H., of A.) is reeds bij *Immerzeel* vermeld, doch zonder voornaam, dien ik echter opgegeven vond in den *Catalogus* eener Verkooping, te *Amsterdam*, in 1818 gehouden, bl. 9: *Een weg met hoog geboonte*. Met roet, door H. RUTGERS, die de som van f 9,50 heeft opgebracht. — Met de voorletter A lees ik in den *Catalogus der Teekeningen van Ploos van Amstel, Amsterdam*, 1800, bl. 306: *Omslag s s s. waarin 81 stuks Teekeningen, allen door A. RUTGERS naar het leven, aan de Vecht, geteekend, met zwart krijt en O. I. inkt; en op bl. 312, nog 76 stuks idem*. Ik vermoed, dat het een-en-dezelfde persoon zal moeten zijn. — Later vond ik nog, dat op de Kunstverkooping, Afdeling Tecke-

ningen, van *Verstolk van Soelen*, Amsterdam, 1847, onder Nr. 8 van den *Catalogus* voorkomt, eene Teekening van den Ouden RUTGERS, zijnde „Een Riviergezigt, in een landschap; bij het aankomen van den dageraad zijn eenige mannen bezig met het zegen te visschen, waaraan anderen, die aan de overzijde der rivier zijn, deelnemen; op eene stoute en fikse manier met de pen en waterverwen getekend.” Zij werd met f 100 door den Makelaar *Brondgeest* betaald.

RUTGERS, (HERMAN) een bouwkundige, die, in het midden der XVI. eeuw, te *Arnhem*, bloeide, en over wien ik het volgende vond vermeld: „Alsoo by Conineklike Majesteit (Filips) voor syne Majesteits vertreck naer *Spangniën* geordonneert was ter eerster gelegentheyt die Canteelrio t' *Aernhem* te vergroten, hebben myne Heeren Cantseeler ende Raeden den Lantrentmeister geordonneert met seekeren Metselaers eenige concepten ofte *Patroonen* (bouwkundige teekeningen) daer aff te doen maecken, ende heeft Mr. HERMAN RUTGERS Metselaer, daer aff gemacekt diverselie *Patronen*, die aen mynen Heeren van de Finantien gesonden syn, ende gelyeke syn to *Aernhem* in des Lantrentmeesters handen, tot Conineklike Majesteits behoef gebleven, daer voer den voersz. HERMAN too getaxeert is II £.” Zie Mr. *Gerard van Hasselt*, *Twee sehetsen van Geldersche klaarbanken* etc., *Arnhem*, 1805, in fº, bl. 41. — Dit bevel is dus van 1548, tijdens Philips II. de *Nederlanden* bezoekt.

RUTGERS VAN ROZENBURG. (*Jonkvrouw C. M.*) „Een miniatuur, naar do schilderij van KÖEL,” was van haar, in 1828, op de Tentoonstelling te *Amsterdam*.

RUTTEN. (JOHANNES) Deze hoogst verdienstlijke kunstschilder, van Stads- en Kerkgezigten, te *Dordrecht*, staat reeds bij *Immerzeel* geboekt. Ik zal, als daaraan ontbrekende, er hier bijvoegen, dat hij, in 1832, den *Tweeden*, en in 1838, den *Eersten Prijs*, naar het levend model, bij het *Genootschap Pietura*, te *Dordrecht*, behaalde, zijnde hij, het jaar to voren, door de *Akademie Minerva*, te *Groningen*, voor eene schilderij: *Een Kerkgezigt* van binnen, met den uitgelooften *Eereprijs* bekroond. — Ook in het buitenland werd zijne bijzondere verdienste opgemerkt, want *Nagler* zegt, in zijn *Künstler-Lexicon*, dat in het *Kunstblatt* van 1836 zijne werken met lof staan vermeld. — Later heeft de Heer RUTTEN zijne kunstbeoefening mot het beste gevolg voortgezet, en mogt hij het genoegen smaken, de meeste zijner tafereelen bij de kunstminnaars zijner geboortestad eene eervolle plaats te zien bekleeden, als bij do drie Heeren *De Kat*, en bij de Heeren *Vriesendorp*, 't *Hooft*, *Vos*, *Van der Elst* enz. — De Heer RUTTEN is, den 28. Mei, 1840, in den echt getreden met Meisjevrouw *Mathilda Maria van Stry*, kleindochter van den alom bekenden landschapschilder ABRAHAM VAN STRY, uit welk huwelijk een zoon en eene dochter zijn gesproten, die niet voor do kunst zullen worden opgeleid.

RUTZ, (CASPAR) een onvermeld kunstenaar, die, in do tweede helft der XVI. eeuw, te *Mechelen*, bloeide. Het volgende Boekwerk leerdo mij hem kennen: *Habits des Nations étrangères, rassemblés par JAC. BOISSARD, et gravés par le soin de CASPAR RUTZ, de Malines*, in 65 pl. oblong, 1581, kl. fº. — Zie *Catalogue de Pierre Wouters, Chanoine de St. Gomer, à Lieerre en Brabant* etc. *Bruxelles*, 1797, in 8º, bl. 325, Nr. 183. — Volgens *Merlo* en *Nagler*, heeft hij zich, in 1575, te *Keulen*, als Kunsthandelaar, gevestigd, doch zij hebben zijn graveerwerk niet gekend.

RUYSBROECK, (JAN VAN) ook bij anderen JAN VAN DEN BERGHE, — Zie aldaar. — genoemd, is reeds bij *Immerzeel*, als de bouwmeester van het beroemde *Stadhuis*, to *Brussel*, vermeld, waarvan hij zegt, dat do eerste steen werd gelegd in 1444, en dat het in 1454 was voltooid. Men schijnt echter omtrent het ware tijdstip

van den bouw des Torens zeer te dwalen. Ziehier eene opgave, die alles beslist. In de *Stads-Registers van Brussel* berust eene Ordonnantie van 23 Jannarij, 1448, (1449 Nieuwe stijl) waarin „aan Meester JAN VAN RUYSBROECK, Architect van Philips den Goede, Hertog van *Bourgondië*, en *Bouwmeester van St. Gudule* den last wordt gegeven tot het maken van het plan en de leiding van den bouw van een Toren, voor het Stadhuis op de Markt, te Brussel.” Zie *le Comte de Laborde, les Ducs de Bourgogne, etc. Paris, 1849, in 8°; Introduction, LXXXI.* — In een *Guide illustré du Voyageur en Belgique, Bruxelles*, wordt gezegd, dat hij het gemelde werk, in 1441, volvoerde. Door zulke geschiedkundige mededeelingen wordt men nu nog op de plaats-zelve misleid! — Ik heb ook gezegd, dat hij bij anderen voorkomt onder den naam van JAN VAN DEN BEROHE. Dit wordt aangewezen in de *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*. Zie daarover op HOEN, (JACOB) waar de schrijver zegt: „Men moet alhier opmerken, dat deze JAN VAN DEN BERGHE, van wien ik in mijne vorige aantekeningen ook gewag heb gemaakt van zijne bouw- en beeldhouwerken, geen ander is, dan de beroemde vervaardiger van het Stadhuis, te Brussel, meer bekend onder den naam van RUYSBROECK;” en verder, dat WILLEM VAN DEN BERGHE, — Zie aldaar. — in 1461, als bouwmeester, te *Audenaerde*, werkzaam, een zoon van genoemden JAN VAN RUYSBROECK is geweest. — Het is hier de plaats, om de dankbare hulde der Belgen, aan het genie hunner voorzaten toegebracht, te gedenken, zoo als ik die in de berigten van Jannarij 1854 vond vermeld: „Het Gothische voorportaal van het Stadhuis te Brussel is, gelijk men weet, in het vorige jaar met zorg gerestanreerd. Vóór den eersten boog bevindt zich een voetstuk voor een Standbeeld. De stedelijke Raad heeft daarop dezer dagen het beeld van den Bouwmeester van het Stadhuis, JAN VAN RUYSBROECK, doen plaatsen, die in een stuk der XV. eeuw genoemd wordt: *Meester van den Steenwerke van de stad Raethuyse op de Merct*. De knnstenaar is voorgesteld met een opgewerkt plan van het Raadhuis in de hand. — Het beeld is vervaardigd door den beeldhouwer JACQUET.”

RUYSCH, (ANNA) eene zeer bekwame bloemschilderes, onder dan RACHEL RUYSCH, die wel hare tante, of, zeker, van haar geslacht kan zijn geweest. — Van haar was op de Verkoop van den inboedel van *Brand van Cabauw, te Breukelen*, in 1849, gehonden: „*Een zeer fraai Bloemstuk*, door ANNA RUYSCH pinx. 1685,” doch niet zoo goed, als van RACHEL. Hetzelfde stuk werd, aldaar, in 1852 weder geveild, en heeft toen de som van f 60 opgebracht.

RUYSCH. (FREDERICUS) Deze vermaarde Hoogleeraar in de Anatomie en Botanie, te Amsterdam, werd, den 23. Maart, 1638, te 's Hage, geboren, en is, te Amsterdam, den 12., of 22. Februarij, 1731, in den onderdom van 93 jaren, overleden. Hij is den 4. December, 1661, te 's Hage, gehuwd, met Maria Post, dochter van den beroemden bouwmeester PIETER POST. Zie *De Navorscher*, V., bl. 309. — Er is niet vermeld, dat hij, op eene verdienstlijke wijze, in het vak zijner dochter, RACHEL RUYSCH, wier stukken zeldzaam voorkomen, de kunst heeft beoefend, doch in den *Catalogus* van den nagelaten boedel van Isaac Ruysch Pool, 26 April, 1773, verkocht, waren 5 stuks, door RACHEL RUYSCH, als onder Nr. 1 en 2, de beste, welke zij heeft gemaakt, benevens Nr. 6, een stuk met *Bladeren, Vlinders en Insecten*, door Professor RUYSCH. Tot nader bewijs hiervan, kan nog het volgende dienen: in de familiepapieren van het geslacht Ruysch, berustende bij Graaf Nahuys, te Utrecht, vond ik aangeteekend: „*Twee schilderyen*, die verkogt zyn, gezegd door RACHEL RUYSCH, zyn weder teruggenomen door de Familie, als zynde door Professor RUYSCH geschilderd. Deze gelden zyn in debet den boedel.” Uit deze authentieke bescheiden blijkt: 1.) dat zijne kunst op de

Verkoopling zelfs de kenners en familie heeft kunnen misleiden, zoodat zijn werk, gewis, zeer goed moet zijn geweest; 2.) dat do kooper toen eerst ontdekt heeft, dat dezo beide stukken, zeker, met zijn naam beteekend, niet van RACHEL waren, waarvoor ze verkocht werden, en 3.) dat alles waar moest zijn, dewijl anders de familie do aanzienlijke som, die, vast, des tijds voor de werken van RACHEL — Zie aldaar. — besteed werd, niet zou hebben teruggegeven. — *Zijne Afbeelding* gaat in verschillende vormen en voorstellingen uit, waaronder wel de voornaamste zijn: het *Borstbeeld, van voren, regts, met zeer lange paruik, in een mantel*; ovaal, met drieregelig onderschrift; zwarte kunst, door J. POOL *pinxit et fecit*, 1702, in f°. — Deze was zijn schoonzoon. — *Idem, als voren, met een doodshoofd in de hand*, naar POOL, door P. SCHENCK, zwarte kunst; — en, *Idem*, 1723, wt. 86; *borstbeeld, regts*, in ovaal, met randschrift en een vierregelig Latijnsch vers, van D. Hoogstraaten, door J. WANDELAAR *ad viv. del.*, in 4°.

RUYSCH. (J.) Van dezen kunstenaar (misschien een kunstliefhebber) vond ik in den *Catalogus* eener Kunstverkoopling, te Amsterdam, den 5. Junij, 1765, gehouden, onder Nr. 125: *Een Landschapje, met een Waterval*, door J. RUYSCH; op doek, dat met f 10,25 werd betaald. De som in aanmerking genomen, zoo zou dit eenige verwachting van zijne bekwaamheden kunnen geven; doch het tegendeel had op diezelfde Verkoopling plaats, daar RUYSDAAL, JAN STEEN, CUYP, THO. WYCK, en werk van andere voornaamste meesters, nagenoeg, dezelfde sommen in dien slaauwen kunsttijd hebben opgebracht. — Hij kan wel tot het geslacht van RACHEL RUYSCH behoord hebben.

RUYSCH (RACHEL) en niet RUISCH. Het is mij duidelijk gebleken, zoowel nit de Portretten, als uit familiepapieren, dat er RUYSCH geschreven staat. — *Immerzeel* zegt: „versehiden voorname Dichters en Dichteressen hebben hare nitstekende verdiensten gehuldigd.” — Deze godichten zijn te zamen in een Bundel gedrukt, onder den Titel van *Dichtlovers voor de uitmuntende Schilderesse Mejuffrouwe RACHEL RUYSCH, Weduwe van den kunstlievenden Heere JURIAEN POOL*, en in 1750 uitgegeven, 48 bladz.; zonder adres, niet in den handel, en zeldzaam, waarvan ik een exemplaar bezit. Dit is dus in het jaar van haar overlijden geschied, en, waarschijnlijk, aan hare uitgebreide familie en vrienden, als een aandenken aan deze vrouwlijke phoenix in het vak van bloem- en fruitschilderen, ten geschenke uitgereikt. — In haren tijd, en nog lang daarna, zijn er hooge prijzen voor hare kunst betaald, doch in later dagen niet meer op die hoogte gebleven. — *Gault de Saint Germain* heeft aangeteekend, 1818, dat er stukken waren, die 8500 livres hebben opgebracht, maar die tot 400, 300, 200 en 100 livres zijn gedaald. Tegenwoordig worden de heldere en echte stukken, die zeldzaam voorkomen, weër met hooge prijzen betaald, terwijl velen harer stukken door den tijd donker zijn geworden. Ook zijn er veel, die voor haar werk doorgaan, waaraan zij nimmer eene hand heeft gehad, zegt *Bryan-Stanley*, die tevens opgeeft, dat in *Smith's* beredeneerden *Catalogus*, Vol. VI en IX, slechts dertig echte stukken van haar beschreven staan; een bewijs van hunne zeldzaamheid. Echter zijn in de meeste Museums van *Europa* van hare werken aanwezig. — *Hare Afbeelding* is nog eenige maanden vóór haren dood vervaardigd, waaronder „A°. 1664 (het geboortejaar) A. SCHOUMAN *ad vivum del.* 17°/₂₀49,” en berust bij Jonkhr. J. P. Six van *Hillegom*, te Amsterdam. Bij *Van Gool* en *Descamps* komt een jeugdiger voor.

RUYSCH. (SARA) Zie op RUYSCH. (SIMON)

RUYSCH (SIMON) „is een Hagenaar van geboorte geweest, en was een discipel van VAILLANT, teekende mede zeer fraai en meesterachtig, volgens de manier van zyn meester in crayon; maar, behalve dat eene bediening en veel middelen

hebbende, oefende hij de kunst veel, en wel meest uit liefhebbery. Het jaar van zyn geboorte en overlyden is niet bekend." Volgens *P. Terwesten, Ms.*, die zijn bloeitijd op het jaar 1678 opgeeft. — Deze kan wel tot het geslacht van den Professor F. RUYSCH behoord hebben. — Zie over den naam RUISCH op RUYSCH. (RACHEL) — Later las ik duidelijk zijn naam s. RUYSCH *delin.*, onder het portret van *Cornelius Stalpart van der Wiele*, Hagensis, Medicinæ Doctor, anno Aetatis suæ LXVII. ABRAHAM DE BLOIS *sculp.* 1682, in 8°, dat tot de goede kunst behoort. — Dat er nog eene SARA RUYSCH zou hebben bestaan, wordt afgeleid uit de beteekening s. RUYSCH, gelijk onder het genoemde portret staat, waaruit blijkt, dat de voornaam SIMON toen nog niet bekend was. *Nagler* zegt dus, terecht, dat s. en SARA RUYSCH ongetwijfeld één-en-dezelfde persoon is.

RUYTEN, (JOANNES MICHAEL) wiens leven en werken, naar waarde, door *Immerzeel* zijn vermeld, heeft onafgebroken op de meeste Tentoonstellingen blijken van zijn gevorderd talent, in fraaije tafereelen, gegeven, als op die te *Brussel*, in 1857, *La famille du Prisonnier aux pieds du juge, à sa sortie du Steen* (ancienne prison d'Anvers), welk stuk berust bij Mevrouw de Gravin *Vandersteegen*. — De Heer RUYTEN heeft ook geëst. Ik zag een prentje in 8°, waarop *De Bouw van den toren van Babel*, met veel gewoel van volk, uit onzen tijd enz. is afgebeeld, doch waarvan ik de zinspelende bedoeling niet versta; waarschijnlijk, is het voor een Bockwerk vervaardigd; beteekend r. f. 42.—. Hetzelfde prentje, meer afgewerkt.

RUYTENBURG (A. VAN) vond ik vermeld in den *Catalogus* van *Joan de Vries*, Burgemeester van *Amsterdam*, 1738, onder Nr. 80: *Dania en Calisto*, door A. VAN RUYTENBURG, met f 27,50 betaald, hetgeen wel genoemd mag worden, in vergelijking met Nr. 8, zijnde *Een Portret* door A. VAN DYCK, dat eene gelijke som opbragt.

RUYTER (JAN) wordt door *Nagler* als een kunstgraveur genoemd, die, omstreeks 1650, te *Amsterdam*, zou gearbeid hebben, doch niet dezelfde kan zijn, die naar C. PRONK gegraveerd heeft. — Dit spreekt wel van zelf, dewijl PRONK nagenoeg eene eeuw later bloeide.

RUYTER (JAN) wordt alleen als graveur bij *Immerzeel* vermeld, doch hij was ook een bekwaam teekenaar, blijkens de *Gezichten op de stad Nymegen*, door hem geteekend en gegraveerd, voorkomende in het Werk, *Nymegen, de oude Hoofdstad der Batavieren* enz., door H. K. *Arkstée*, *Amsterdam*, 1733, in 8°, die veel verdienste bezitten. — Voorts de *Titelprenten*, door HEM *inv. et fecit* voor de *Maandelyksche Berigten uit de andere Wacrelt, of spreekende Dooden* enz., *Amsterdam*, Mei, 1741, Nr. 239, in 12°, alsmede die voor het Tijdschrift *De Europische Mercurius*.

RUYTER, (P.) een onvermeld kunstgraveur, die, in het begin der XVIII. eeuw, in *Holland* bloeide. Zijn naam is mij alleen voorgekomen op eene fraaije en zeldzame kaart van 't *Heemraadschap van Delfland*, welke hij met andere graveurs heeft helpen vervaardigen. Zie daarover op DEUR. (JAC. en JOAN.)

RUYTER, (JAN DE) een bekwaam kunstschilder, die, in het begin dezer eeuw, op onderscheiden Tentoonstellingen van zijne bekwaamheid heeft doen blijken. Zijne onderwerpen zijn uit het dagelijksche leven genomen; ook zag ik portretten van hem. Na 1822 is mij geen zijner werken meer voorgekomen.

RUYVEN. (PIETER VAN) Het verschil van zijn geboorte- en sterftijd, bij *Houbraken* en *Weyerman*, is door *Immerzeel* terecht gebragt, doch niet gestaafd. Bij *Van Eynden* en *Van der Willigen*, I, bl. 117, staat vermeld: „Wij lezen om de teekening naar het, door HEM-ZELVEN geschilderd *portret*, dat bij den 7. Maart,

1651, geboren werd, en den 17. Mei, 1716, overleed. Onder dit portret staat een Wapenschildje, waarop een Face van zilver, met drie witte zwanen boven, en drie van onder, op een groen veld."

R. W. Ik bezit een prentje, waaronder staat: *De Stier en Koe* r. w. del. naar POTTER, 1793, zonder naam van graveur; h. 125, br. 120 str. Ned., zijnde van middelmatige kunstverdienste. — Wie nu is r. w.?

RY, (CORNELIS DANCKERTS DE) *de Oude*. — Zie op *den Jonge* van dien naam. — Deze bouwmeester der stad *Amsterdam* heeft die betrekking tot aan zijn dood waargenomen, en, dewijl zijn zoon, in 1595, tot zijn opvolger werd aangesteld, en zulks op 35 jarigen leeftijd, zoo is het wel denklijk, dat het genoemde jaar dat van het overlijden van *den Ouden* DE RY zal zijn, waaruit dus blijkt, dat hij in het midden der XVI. eeuw heeft gebleeid. Of hij nu afstamt van „*Sr. Sebastiaan Danckaerts van Antwerpen*, die, Anno 1552, ('t jaer vóór 't overlyden van Coningh Eduard) met er woonstede van *Londen* nae *Antwerpen* vertrock,” kan ik niet beslissen. Het was bij dezen, dat *Emanuel van Meteren* den handel moest leeren, en door zijn vader, voor tien jaren, was besteed. Zie bl. 2, van het *Leven van E. v. Meteren*, geplaatst aebter zijne *Historie der Nederlanden* enz., 's *Gravenhage*, 1614, in f^o.

RY (CORNELIS DANCKERTS DE) *de Jonge*. Immerzeel schijnt met de Geschiedenis der stad *Amsterdam* niet goed bekend te zijn geweest, en heeft daardoor een Artikel over DE RY geleverd, dat geheel anders gelezen worden moet. Hij noemt hem den bouwmeester, en wel den ontwerper der laatst-gesloopte *Beurs*, alsmede der *Zuider-, Wester- en Noorderkerk*; hiervoor moet gelezen worden: al deze bouwkundige ontwerpen zijn door den grooten Bouwmeester HENDRIK DE KEYSER, van *Utrecht*, bouwmeester van *Amsterdam*, vervaardigd. — Zie aldaar. — Bovendien is de benaming DE RY, een toenaam, die reeds zijn vader, insgelijks bouwmeester van *Amsterdam*, had verkregen, en op hem is overgegaan, want hun naam was DANCKERTS. Het door mij aangevoerde wordt door het volgende zeldzame Werk gestaafd: *Architectura moderna, ofte Bouwinge van onsen tyt. Bestaende in verscheyde soorten van Gebouwen, zo gemeene als bysondere, als Kerken, Toornen, Raedshuysen, Poorten, enz. Alle gedaen by den zeer-vermaerden vernuften Mr. HENDRICK DE KEYSER, Beeldhouwer en Bouwmeester der Stadt Amsterdam, en in weezen gebracht by den zeer ervaren CORNELIS DANCKERTSZ, Mr. Metselaer en Bouwmeester der voorsz. Stadt. Met byvoeging van eenige wercken en gestichten van verscheyde andere Meesters deses tegenwoordigen tyts. Tot Amsterdam, by Cornelis Danckertsz van Zevenhoven, woonende in de Kalckton, by de Reguliers-tooren, 1631, in f^o.* Met platen. Uit dezen titel zal wel blijken, dat hij geen beeldhouwer was, en ik laat hier nog volgen een gedeelte van *Het leven van Cornelis Danckertsen, overste Metzelaer der Stad Amsterdam*, zoo als dit op bl. 8 van genoemd Werk voorkomt: „Wy sullen hier ook gedenken CORNELIS DANCKERTS, den weleken, een jaer naer onsen Bouwmeester Mr. HENDRICK DE KEYSER, tot overste Metzelaer der machtige Stad *Amsterdam* is aangenouen geweest, 'twelck is gheweest in 't jaar 1595, in 't 34 jaer zyns ouderdoms; hy is een burger deser Stadt en aldaer geboren in 't jaar 1561; zyn vader is geweest *den ouden* CORNELIS DANCKERTS, de weleke eenige jaren de voorsz. Stad *Amsterdam* heeft gediend als Bouwmeester, in welcke bedieninge hy oock is ghestorven. Maer onsen CORNELIS DANCKERTSZ, daer wy nu van spreken, hebbende als nu al 35 jaren als Stads overste Metzelaer gediendt, is een seer arbeydtsaem en naerstig man, en sonderling ervaren in zyn Konst- en Hand-werck, 't welck syne vele gedane wercken, gedaen binnen *Amsterdam*, in overvloed betuygen, van weleke die voorneemste in

desen Boecke volghen en verthoont sullen worden. Voorts is hy een man in zyn zeden en manieren gantsch stil en oprecht, een goet burger, en geene bedriegelyckbeyd in hem hebbende, noch ook syn selven yets latende beduncken of sich verheffende, ofte eens anders eere tot sich trecken. Voorts een goet liefhebber des Vaderlands, ende de Religie toeghedaden, en is tegenwoordigh al een man van goeden en hoogen ouderdom, hebbende 69 jaren, doch niet te min noch een vast man en als noch in syn dienst en overste meesterschap vervolghende, synde als tegenwoordigh boven de gewoonlycke wercken der Stadt besich met de volvoeringe van de Wester-kerk en derselver Toorn, over den welcken onsen Bouwmeester (DE KEYSER) gestorven is." — Zoo sprak zyn naam- en tijdgenoot CORNELIS DANCKERTSZ van *Sevenhoven*, die dit Werk aan Burgemeesteren der Stad *Amsterdam* heeft opgedragen, en dus een echte bron, die het noodige licht over dezen hoogst-verdienstlijken kunstenaar verspreidt. Ik geloof wel, dat hij tot dezelfde familie behoort, ofschoon er geen zweem van in het Boek-zelf voorkomt, hetgeen misschien is nagelaten, om alle partijdigheid te vermijden.— Intusschen is het zeker, dat de naam DE RY een bijnaam was, aan zyn ambt van Stads-rooimeester verbonden, dewijl hij den *maatstok*, de *roei*, of de *rij*, om de wettige rigting bij het bouwen aan te geven, steeds in de hand droeg, en daardoor in den dagelykschen omgang dien bijnaam verkreeg. Dit blijkt immers duidelyk, dewijl op den gemelden titel der *Architectura moderna*, de naam van DE RY niet voorkomt, hetgeen in het tegenovergestelde geval wel zou zyn geschied; en bovendien zou SALOMON DE BRAY, de Architect van *Haarlem*, die den tekst voor het gemelde Werk geleverd heeft, en zyn vriend was, zyn waren geslachtsnaam niet vergeten hebben. Slechts éénmaal, en wel in een *Sonnet op de Amstel-Gebouwen*, in genoemd Werk, komt die naam in een poëtischen zin voor: „*Ghij die begeerig zyt om levendigh t' aenschouwen — 't Cieraet van Amsterdam, gebouwt op 't schipryck Y; — Dit Boeck vertoont u meest haer deftige Gebouwen, — Siet wat DE KEYSER kon uytrecten met DE RY*” enz. — Ontegensprekelyk, is hij een ware bouwmeester geweest, die zooveel groote werken ten uitvoer heeft gebracht, en ook door *Boekwerken* over dat Vak, door hem uitgegeven, van zijne grondige kennis heeft doen blyken. Bij de vreemden heeft hij veel roem behaald, die van hem getuigen, „dat hij de eerste was, die het middel heeft gevonden, om steenen bruggen te bouwen over groote rivieren, zonder den waterstroom hinderlyk te zyn; hij heeft daarvan eene proef over den Amstel genomen, die tweehonderd voeten lang is.” Zie *Vies des Architectes anciens et modernes etc. par M. Pingeron etc. Paris, 1781, in 12o., II, p. 185*. Ook wordt de vinding der zoogenoemde gedrukte of platte gewelven, (*voutes surbaissées*) aan hem toegeschreven. — *Zijne Afbeelding* komt voor bij *De Bie*, en is gegraveerd door PETRUS DE JODE, naar de schilderij van PIETER DANCKERTSZ DE RY, waaronder uitvoerig al de arbeid enz., door hem volbragt, staat vermeld. — Ik geloof, dat deze schilder zyn zoon is geweest, te meer, omdat ook hij den bijnaam van DE RY heeft aangenomen, die niet bij de andere *Danckertsen* te huis behoort.

RY (PIETER DANCKERTS DE) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt, doch, dewijl zijne werken zeer schaars in de *Nederlanden* voorkomen, zoo teeken ik hier op, dat in het *Koninklijk Museum*, te *Brussel*, twee stukken van zyn werk worden bewaard, als: *het Portret van den Mathematicus Dou, Oom van GERARD DOU*; h. 80, br. 65 dm. Ned., — en dat van *De Vrouw van GERARD DOU*, van dezelfde grootte. Het kan waar zyn, dat het laatste de *Vrouw van G. DOU* voorstelt, maar waarom niet even goed de *vrouw*, of de *dochter van den Mathematicus*,

daar ze immers gelijktijdig en op dezelfde grootte geschilderd zijn? Dit is slechts een wenk, om de bekende portretten der Vrouw van Dou — Zie aldaar. — er mee te vergelijken, en zulks zoodoende al of niet te bevestigen. — *Zijne Afbeelding*, door HEM-ZELVEN geschilderd, komt voor in het Werk van *De Die*. — Ik zou durven vooronderstellen, dat hij een zoon was van den bouwmeester CORNELIS DANCKERTS DE RY, den Jonge, — Zie aldaar. — dewijl diens Portret door HEM geschilderd is. — Zijn naam DE RY was slechts een toenaam, om zich van de andere *Danckertsen* te onderscheiden.

RYCK. (CORNELIA DE) Zie RYK. (CORNELIA DE)

RYCK, of RYKE (WILLEM DE) is hij *Immerzeel* vermeld, doch ik voeg er nog bij, dat hij ook gegraveerd heeft, als: *De Heilige Catharina voor hare Regters*; 1648, f^o. — *Eene rijk gekleede Dame, door anderen gevolgd wordende, en een page, die een mantel draagt enz.* WILH. DE RYCK inv. pinx. et sculp. 1648, gr. f^o. — *Nagler* noemt nog *Mars en Venus*. Van onder* staat: *Ensigné et gravé par GUIL. DE RYCK, premier peintre et orfèvre, après l'Original qu'est en son Cabinet de Joan. Bab. Bertanus etc. Anvers A^o. 1683; h. 10 dm. 6 str., br. 8 dm. Par.*

RYCKAERT. (DAVID) Bij het Artikel van *Immerzeel* voeg ik nog, dat in de meeste vorstelijke Galerijen van zijne werken aanwezig zijn, en dat *Zijne Afbeelding, zittende in een leuningstoel*, door A. VAN DYCK geschilderd, in de *Kon. Galerij, te Dresden*, wordt bewaard, doch mij wel wat al te koel van toon voorkwam. — Hij zou ook geëst hebben, doch wij vinden geeno aanteekening van zijne prenten, zegt *Nagler*. De volgende kunnen van hem zijn: *Een Landelijk feest*, geestig zaamgesteld; D. RYCKAERT pinx. gr. f^o. — *Het Hoofd van een lagchenden Boer*, in den trant van A. BROUWER geëst; beteekend D. R. fecit, in 8°. — *Drie andere Hoofden en Borststukken van Boeren*, in denzelfden trant, evenzoo beteekend, in 8°. — *Zijn Portret* is door A. VAN DYCK pinx. F. HANFSTÄNOL Litho. in f^o, uit het Werk: *Galerij van Dresden*. — *Hetzelfde*; C. G. RASP sc. in f^o. — *Idem; se ipse p. F. BOUTTATS sc.* — Ook bij *De Die* en *Descamps* komt een *idem* voor.

RYCKEMANS (G.) was een kunstgraveur, wiens doopnaam duidelijk aanwijst, dat hij onderscheiden moet worden van den bekenden NICOLAES RYCKEMANS, en, naar de volgende personen te oordeelen, kan hij een broeder, of wel de vader van dezen zijn geweest. Zijn naam komt voor op vier platen, voorstellende *De Geschiedenis van Jesta*, naar de teekening van P. DE JODE, door *Claes Jansz. Visscher*, te Amsterdam uitgegeven.

RYCKEMANS. (NICOLAES) Aldus graveerde hij-zelf zijn naam, al hebben de lettergraveurs RYCKMAN onder zijne platen gesneden; ook *Immerzeel* noemt hem RYCKMAN, en geeft, evenals vele anderen, 1620, voor zijn geboortejaar, en *Antwerpen* voor zijne geboorteplaats op. Doch dit is niet zoo, want hoe kon hij dan het onderstaande werk van RUBENS, dat lang vóór 1622 onder de graveerstift was, vervaardigd hebben? Welligt moet dat nog vroeger dan 1600 gesteld worden, gelijk *Nagler* reeds heeft gedaan. — Onder zijne schoone gravuren worden gerekend, te behooren: *De Graslegging van Christus*, naar P. P. RUBENS; NICOLAES RYCKEMANS sculp. Zeldzaam. — *De 12 Apostelen en Christus*, naar RUBENS; vóór het adres van *Engel Konings*, in f^o, in mijn bezit, waarbij ook Nr. 4, dat mede van zijn talent getuigt. — Verder vindt men bij *Nagler* nog: *Een Borstbeeld des Heilands*. — *De Aanbidding der Koningen*, in gr. f^o. — *Eene Heilige Familie*, in f^o. — *Achilles, in den hof van Lyeomedes herkend*, allen naar RUBENS, in gr. f^o. — 12 stuks *Voorstellingen uit het Oude Testament*, naar P. DE JONE, in f^o. — Eindelijk, heeft hij nog de platen gesneden, of liever in zijne werkplaats

vervaardigd, voor het groote Werk: *Pallazzi di Genova, raccolti e disegnati da P. P. RUBENS*, met 139 platen, atlas-formaat; *Antw.*, 1622. Tweede druk, 1652, beiden in mijn bezit. Plaat I. is alleen met zijn vollen naam beteekend. Zeker, heeft RUBENS te *Genua* al deze plannen onder zijn oog doen vervaardigen, die op zijn beroemden naam verschenen zijn. — Het schijnt, dat RYCKEMANS ook te *Brussel* heeft gewoond, hetgeen het volgende Werk aanwijst: *L'Origine et la Généalogie de la Maison d'Autriche, représ. depuis Pharamond, Roi des François, jusqu'à ce jour; par Theod. Piespord, gravés par NIC. RYCKEMANS, à Bruxelles*; zes groote platen, met den Titel, zonder jaartal; zeldzaam.

RYCKER. (A. DE) In de kapel der Drie Koningen, in de *St. Jacobskerk*, te *Antwerpen*, berusten de *Portretten van Jan (Bapt.) Doncker en zijne huisvrouw (Magdalena Hockaert)*, welke schilderijen krachtiger zijn dan de beste van FOURBUS, en wegens hare schoone kleur een RUBENS waardig. Het opschrift duidt aan, dat ze, in 1592, door den genoemden kunstenaar, die tot heden geheel onbekend was, vervaardigd zijn. — Zie *Splendeur de l'art en Belgique etc.*, blz. 297. — Later zag ik, dat het twee vleugeldeuren zijn, waarop, aan de buitenzijde, *Johannes de Dooper en Maria Magdalena*, als hunne patronen, zijn voorgesteld, die aan een middenstuk behooren, waarop *Christus aan het kruis tusschen de moordenaars* enz., door HEM, in 1591, geschilderd. — Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, waarin nog voorkomen: twee vleugeldeuren, met de Portretten van *Louis Clarys*, overleden 26 Maart, 1594, en van *Maria le Batteur*, zijne vrouw, overleden 11 Januarij, 1586. Op de keerzijde *De H. Maagd, met het Kind Jezus*, benevens den *H. Lodewijk, Koning van Frankrijk*, in het graauw geschilderd. De eerstgenoemde stukken van A. DE RYCKER zijn naauwkeurig met deze laatste vergelijken, en bevonden, te zijn van ééne hand.

RYCKEVORSEL, (A. VAN) *Huibertszoon*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Kommandeur van de Orde der Eikenkroon, Lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal, en President der Kamer van Koophandel en Fabrieken, te *Rotterdam*. Onder de schoone Kunstverzamelingen in deze zoo bloeiende koopstad, mag, met regt, die van dezen Heer genoemd worden. Zij bestaat hoofdzakelijk uit kunstwerken van zijn tijd, en waardoor duidelijk zijn streven in het oog valt, om den bloei en voortgang der kunst bevorderlijk te zijn en te beschermen. Het zal genoegzaam wezen, slechts eenige namen der vervaardigers van de aldaar aanwezige kunst op te noemen. Onder de landschappen vindt men er door VAN DE SANDE BAKHUYZEN, — F. BREUHAUS DE GROOT, — B. C. KOEKOEK, zijnde dit afkomstig uit het Kabinet van wijlen Z. M. *Koning Willem II.* — *Een Valkenjagt* van J. J. MOERENHOUT; — G. A. ROTH, — J. DE RYK. — Van A. SCHELFHOUT, een *Wintergezicht*, en een *Storm*, van DENZELFDEN, twee merkwaardige stukken, die het werk van eene halve eeuw, door eene beroemde hand, in 1806 en 1856, vervaardigd, aanwijzen; — EDM. TSCHAGCENY, uit gemeld Koninklijk Kabinet; — J. B. TOM, — W. VERNHUM, — N. J. VAN WYNGAERTD. — Onder de zee- en riviergezigten onderscheiden zich die van W. A. VAN DEVENTER, — C. L. M. DREIBHOLZ, met stoffaadje door DE BLOEME, — P. A. DYNHOORN, — H. KOEKOEK, — J. W. LINDLAR, *het Lago maggiore*; — J. J. VAN DER MAATEN, *het Uddeler Meir*. — L. MEYER, *Een Strandgezicht, aan de Fransche kust*, en *Een woelende Zee*. — P. J. SCHOTEL, — S. L. VERVEER, *Een Strandgezicht bij avond*. — G. GENISSON, *Eene Kerk*, en, *Een Stadsgezicht* van B. J. VAN HOVE. — Verder *Portretten*, door H. A. DE BLOEME, — J. A. KRUSEMAN, *Een Grieksche vrouw*. — Een historiestuk van W. H. SCHMIDT, uit het gemelde Kon. Kabinet afkomstig. — *Een Kinderfeest* van F. DE BRAKELLEER; en *huislijke tafereelen* van J. J. ECKHOUT, — LUCKX, — E. VERVEER,

EN P. J. VAN WYNGAERDT. — Ten slotte hebben de kunstrijke handen der schoonen, te weten, die der *Juifvrouwen van de Sande Bakhuyzen* en A. HAANEN, deze keurige Verzameling met *bloemen en vruchten* versierd.

RYCKX, of RYX. (NICOLAËS) Den eersten naam vond ik bij de meeste auteurs, en houd dien voor juist, dan den bij *Immerzeel* genoemden RYX.

RYCX, (P.) of RYCK, (B.) een bekwaam beeldhouwer, bij *Immerzeel* B. RYCK genoomd. Ik heb grond, dit te betwijfelen, dewijl in den *Navorscher*, X, bl. 15, de naauwkeurige medewerker v. d. n., te *Rotterdam*, zegt: „Op de *Tombe van Witte Cornelis de Witte* staat, op een der stukken gebeiteld P. RYCX fec.” — Deze *Tombe*, in de St. Laurenskerk, aldaar, is in 1660 voltrokken. Zie *S. Lois, Beschryving der Stad Rotterdam* enz., 's *Hage*, 1746, in 4°, bl. 157. Dewijl deze schrijver hem niet als een stadgenoot noemt, is het meer dan waarschijnlijk, dat hij te *Delft* te huis behoort. — Zie daarover op RYKS, (PIETER) die, ongetwijfeld, dezelve beeldhouwer is.

RYESWYCK, of RYSWYK (DIRCK VAN) een hoogst bekwaam kunstenaar, doch, als zóódanig, nog niet vermeld. *Immerzeel* noemt wel zekeren DANIEL VAN RYSWYCK, als medaljeur, doch die is nergens bekend, en hij zal van de letter D. DANIEL hebben gemaakt, terwijl het DIRCK moet wezen. — Hij heeft, door zijn *Mosaik* werk, onnavolgbaren roem ingeooft. Meer dan 25 jaren verleden, zag ik, te *Delft* zijnde, ten huize van nu wijlen den Heer *Van Kuyk*, Lid van den Gemeenteraad, een *Toetsteenen Tafelblad* — thans in het bezit van 's mans zoon, den Heer Mr. *J. van Kuyk*, Burgemeester dier Stad, — waarover ik vroeger in *M. Fokkens, Beschryving van Amsterdam*, enz. *Ibid.*, 1662, in 12°, blz. 70, gelezen had, wat ik hier, uit die zuiver historische bron, letterlijk, laat volgen: „Wat verder, in de *Beerstraat*, woont de heroemde kunstryke meester DIRK (VAN) RYSWYCK, die meer als gemeen kan in paerlemoer werken. Wy hebben tot zynent gezien een wonderlyke kostelyke *Tafel*, gemaakt uit een stuk van zuiver zwarte toetsteen, rond achtkantig, zynde over dwars vyf voet lang — in middellyn circa een el, vier palm vyftien streep. — Deze *Tafel* is met een ronde krans van bloemen en lofwerk, rozen en tulpen, ingeleyd van parlemoer, en dit zonder eenigzints 't parlemoer met verwen behulpzaam te zyn; de bloemen en levendige beesjes zyn zoo uitnemend schoon in de natuurlyke kleur, dat ze de beste peneelen der schilders beschamen; het is my onmogelyk de sierlykheid en zyn uitnemendheid ten volle te beschryven; het gezicht verdwaalt in het beoogen van dit heerlyk stuk werk, waarlyk een juweel voor een Koning of Prins; deze *Tafel* werd gehouden optien duizend guldens, een werkstuk, diens gelyken in de wereld niet te vinden is.” — Dit kunststuk is niet te hoog opgehemeld, maar naar waarheid beschreven, want het is zeker, dat penseel en verwen te kort schikten, om aan het oog van den aanschouwer zulk een indruk te geven, als dit werk doet, door dat de speling van het licht zoodanig op de kleuren van het paerlmoer meêwerkt, dat ze bij elke wending van den beshouwer veranderen, en daardoor een leven vertoonen, dat de natuur op zijde streeft, en waarbij de doode verwen niet kunnen halen, om zulk kunstbedrog voort te brengen. Het geoefend oog van dezen kunstenaar was in den hoogsten graad met de kennis der kleurzin begaafd; even als er slechts weinigen toe kunnen komen, om het voornaamste veelkleurige werk in de fabriek der *Gobelins*, te *Parijs*, uit te voeren. — Zijne uitstekende bekwaamheid, om in het voor hem liggende paerlmoer de kleuren en werking te zien en te ontdekken, welke hij voor deze of gene voorwerpen der natuur noodig had, maakt hem tot een hoogst-zeldzaam verschijnsel in de kunst. — *Fokkens* zegt: „een werkstuk, diens gelyken in de wereld niet te vinden is,” waaruit ik zou moeten afleiden,

dat dit het éénigste Tafelblad was, hetwelk hij vervaardigde. *Joost van Vondel* heeft hem gekend, en, tot tweemaal toe, een dergelijk Tafelblad in zijne verzen bewonderd en vereeuwigd, hetgeen aanleiding gaf tot eene vraag in *De Navorscher* gedaan, of hij niet twee zulke bladen vervaardigd had? Ik heb die vraag in *De Navorscher* kunnen beantwoorden met ja; want, bij mijne kunstreizen in eenige Duitsche Staten, in 1851, gedaan, bezocht ik ook *Potsdam*, in *Pruissen*, waar het *Nieuwe Paleis*, door *Frederik II*, van 1768—1786 gebouwd, het voorwerp van mijn bezoek was. Daar, in de zoogenaamde *Mosselzaal* (Rocaillestijl), 100 voet lang en 60 breed, vond ik, tot mijne verbazing, onder de eigenaardige meubelen, eene *Mosaïke Tafel*, in alles gelijk aan de hierboven beschreven, doch zonder inseeten of vlinders. De luister (*émail*), welke die te *Delft* nog bezit, was bij deze, door het gebruik en de mindere zorg, een weinig verminderd. Met een innig genoegen las ik er op: DIRCK VAN RYESWYK fecit Amsterdam. Onze gids, in het Paleis, maakte de aanwezigen met nadruk opmerkzaam op dit zeldzaam kunstgewrocht, doch ik nam de vrijheid, daar luide bij te voegen, dat het van Hollandseheer oorsprong was, hem het inschrift aanwijzende, hetwelk hij nog nimmer had gezien. Hierdoor wordt bevestigd, dat *Vondel* terecht over meer dan ééne Tafel heeft gesproken. — Hij teekende zijn naam, gelijk ik dien aan het hoofd heb geplaatst, en ook wel met de letters D. V. R. F., zoo als op zijne Medaljes. — In 1858, zag ik, op de *Tentoonstelling van Voorwerpen uit vroegeren tijd*, te *Amsterdam*, nog een klein langwerpig ahtkant *Tafelblad*, mede van toetsteen en met paarlmoer ingelegd, waarop de voorstelling van *Pyramus en Thisbe, bloemen* enz., kunstig bewerkt was. Het kwam mij voor, van vroegeren tijd te zijn, dan het bovengenoemde werk, want het waren alleen bloemen, insekten enz., die voor dat werk dien graad van natuurlijkheid verkrijgen, welke het émail van het paarlmoer zeer natuurlijk wedergeeft. Deze Tafel is in het bezit van den Heer *H. van de Sande Bakhuyzen*.

RYK (D.) Om der geschiedenis wille, deel ik hier het volgende mede: „*Korte schets van den eersten ofte Salomons-tempel, voor zo verre het noodig is tot het bevatten van deszelfs geometrisch Model, volvaardigd in het jaar 1756, door D. RYK. Amsterdam, by J. Hielders, in 8°.* Dit kunststuk werd door zekeren predikant RYK, en zijn broeder, een goudsmid, vervaardigd.” Dit klein model heeft in zijn geheel omtrek 36 voeten Rhijl, en de evenredigheid er van is genomen als van 1 tot 100, zoodat men alle deelen van den waren Tempel zich 100 maal langer, breeder en hooger dan dit kunststuk moet voorstellen, zoodat na deze berekening dit model 10,000 malen in den oorspronklijken Tempel zou hebben kunnen bevat worden, blijkens de bovenstaande beschrijving, daarvan uitgegeven.” Zie *A. Fokke, Simonsz., De Amsterdamsche Kermis*, bl. 33, en achteraan, in de *Ophelderingen*, Nr. 23. Hij voegt er bij, dat dit kunststuk langen tijd bij D. RYK's nageslacht is bewaard gebleven, en, sedert 1777, in bezit is van den Tooneelkundigen burger 's *Gravesande*. Zie ook *W. Goeree* (den bouwkundige), in zijne *Joodsche Oudheden*, II, bl. 1604.

RYK, met de *Stelt*. Zie bij *Inimmerzeel* op AARTSZ. (RYKART)

RYK, (CORNELIA DE) echtgenoot van VAN GOOR, portretschilder, te *Amsterdam*, omstreeks 1694 overleden. Dat zij de kunst in hooge mate beoefende, blijkt hieruit, dat GERARD RADEMAKER, zieh, voor eenige leerjaren, bij VAN GOOR verbonden hebbende, deze zes maanden daarna stierf, waardoor RADEMAKER besloot, om den overeengekomen leertijd onder hare lessen (wegens de goede voorbeelden, die er zieh bevonden) te blijven voortzetten. — Zij is later weder met SIMON SCHIJNVOET gehuwd. Zie *Van Cool*, I., blz. 380.

TITUS VAN RHYN vervaardigd. — Zijn overlijden blijkt uit het *Begraaf-rekeningenboek der Westerkerk, te Amsterdam*, waarin men leest: „Vrydag, den vierden September 1668. TITUS VAN RYN, SOON VAN REMBRANT VAN RYN, op den *Singel, over de Appelmarcht in de Gouden Schael.*” — Dus werd hij slechts 27 jaren oud, terwijl het overlijden zijner echtgenoot reeds in het daaropvolgende jaar voorviel: „Maendag, den een en twintigsten October 1669. *Magdalena van Loo*, weduwe van TITUS VAN RYN, op den *Singel over de Appelmarcht in de Gouden Schael*, laet nae één kynt.” Zie *Dr. P. Scheltema, Redevoering over REMBRANDT*, enz.; *Amsterdam*, 1853, in 8°., bl. 60. — Men wil, dat de prent in het Werk van PLOOS VAN AMSTEL, *Een Jongeling, over een onderdeur liggende*, vlak van voren te zien, REMBRANDT *del.*, het *Portret* van zijn zoon TITUS zou voorstellen. — Bij *Weigel*, Nr. 27, blz. 304, wordt nog een *Idem*, borstbeeld, REMBRANDT *pinx.* A. L. STEIN *sc.* 1764, in f^{o.} vermeld.

RYNBOUT, of RYNBOUTT. (JOANNES) Deze hoogst-bekwame beeldhouwer is reeds door *Immerzeel*, naar waarde, vermeld; ik voeg, tot aanvulling, er bij, dat hij, in 1829, in den echt is getreden, met Mejufvrouw *Gertrudus Margaretha de Kleyn*. De eenvoudige, voorbeeldeloos-nijvere kunstenaar, heeft, in 1845, te *Utrecht*, een zijner kunstwerken ten toon gesteld, waarover ik het oordeel in de *Kunstberigten van de Kunstkronijk*, 1845, hier laat volgen: „*Een Standbeeld*, dat de algemeene aandacht trok, was dat van den *II. Franciscus van Sales*, hetgeen door natuurlijkheid en verhevene uitdrukkingen uitmunt. De vervaardiger, de Heer J. RYNBOUT, verdient allen lof, daar hij het bewijs heeft geleverd, hoe men, *zonder bepaalde opleiding* tot het vak, door kunstijver en studie zieh-zelfen kan vormen, om eene eereplaats onder de vaderlandsche kunstenaars in te nemen.” Op dat spoor steeds voortgaande, heeft hij onafgebroken een aantal kunstwerken, zoo voor kerken, als bijzondere gebouwen, vervaardigd, zoo als, om er onder anderen slechts eenigen te noemen, *Zes levensgrootte beelden in de Kerk van het klooster te Rozendaal*; — een fraai *Altaar, Communicbank en Beelden* in de kerk te *Bakhuyzen*, in *Friesland*, en nu nog, in 1861, *Twee levensgrootte, geknieelde, aanbiddende Engelen*, op gothische piedestallen, die in de kerk te *Bolswart*, naast het *Altaar*, zijn geplaatst. De verheven uitdrukking bij het zedige en edele dezer figuren, hebben de algemeene goedkeuring mogen verwerven, en, wat hem hoogst aangenaam en vereerende was, een bezoek van den Aarts-Bisschop, Monseigneur *Zwijzen*, ten zijnent doen ontvangen, die zijne hooge goedkeuring en tevredenheid over deze fraaije beelden aan den kunstenaar hartlijk heeft betoond. Voorts een groot aantal beelden, in en om *Utrecht* geplaatst, als ook *De Genius der Wetgeving*, naar mijn ontwerp, boven den ingang van het *Paleis van Justitie*, aldaar, en verder een groot aantal geboetseerde onderwerpen, die, gebakken, publicke gebouwen te *Utrecht* versieren. — Bij de verdere uitbreiding der leerscholen voor de kunst, te *Utrecht*, werd, in 1852, ook de boetseerkunst gevoegd, waarin bij voorkeur de Heer RYNBOUT als onderwijzer is benoemd, terwijl hij, in 1858, tevens tot docent in het ornament-teekenen en boetseeren, door het Bestuur aan de Technische School aldaar werd aangesteld. — Zijne werkplaats is als de schatkamer van iemand, die de kunst waarlijk lief heeft, en voor wien, in zijn huislijken kring, na langdurigen arbeid, geen andere uitspanning bestaat, dan kunst en kunstzaken te beschouwen. Niet alleen vindt men de meeste zijner fraaije boetseerwerken en een groot aantal andere schoone modellen dáár in kassen geplaatst, maar tevens ook een ware kunstenaars-handbibliotheek, benevens eene groote verzameling schoone, meest oude platen en etsen, voornamelijk, de gewijde geschiedenis betreffende, waardoor men alleraangenaamst verrast wordt, en die de

zuivere bronnen en vruchten zijner echte kunstliefde uitmaken. — Het is hier, dat zijn broeder, de Heer CHRISTIANUS JOSEPHUS RYNBOUT, steeds zijn getrouwe kuustgezel, het ornamentalsnijden enz., zeer verdienstlijk, behandeld. — De Heer RYNBOUT heeft uit zijn huwelijk vier kinderen in leven, waarvan de jongste zoon, JOSEPHUS ANTONIUS, geboren 25 November, 1841, in hetzelfde kunstvak wordt opgeleid, en, ongetwijfeld, door zijn veel-belovenden aanleg en voortreffelijke leiding, de hoop geeft van daarin volkomen te zullen slagen. Reeds heeft hij op de Stads-scholen lofsijko prijzen en een *Zilveren Medalje* behaald.

RYNBOUT, of RYNBOUTT, (JOANNES JACOBUS) oudste zoon van HUBERTUS RYNBOUT, een zeer bekwaam ornamentalsnijder, te *Utrecht*, is aldaar den 16. Junij, 1798, geboren. Hij werd door zijn vader in diens vak opgeleid, heeft zich verder op de Teeken-Akademie geoeftend, en daardoor zijne bekwaamheden aanmerkelijk vermeerderd. — Hij is, in 1825, gehuwd met Mejufvrouw *Maria Henrica Gebing*. — Voor onderscheiden Roomsche-Katholijko kerken heeft hij beelden en andere versierselen gemaakt, alsmede een zeer groot *Mercurius-beeld*, dat op een koepel, aan den straatweg, bij *Breukelen*, door mij in 1826 gebouwd, geplaatst is. — Hij heeft, naar compositiën van beroemde meesters, fraai gebootseerd, zoo als op de Teutoonstelling, te *Amsterdam*, in 1830, te zien was, als naar RAPHAEL, *Galathe*, en *Eene II. Familie*, welke laatste, in haut-relief, uitmuntend en van zijn beste werk, in mijn bezit is. — *Abraham en Hagar*, naar VAN DER WERFF. — Eenige bootseersels van zijne vinding, als *een Genius, de Utrechtsche Kunst bekroonende*, en *een Bacchus en Ceres*, zijn in het bezit van zijn oudsten zoon HILBERTUS THEODORUS, die zijn vader in het kunstvak, met ijver, is opgevolgd. — Hij is den 12. Augustus, 1849, te *Utrecht*, overleden.

RYNE. (JOHANNES VAN) Deze kunstgraveur werd, volgens *Nagler* en *Bryan-Stanley*, in 1712, in *Holland*, geboren, en is in 1760 overleden. Omstreeks 1750, was hij te *Londen* woonachtig, en heeft verscheiden gezigten in *Engeland*, en *Oost-indiën* enz. gegraveerd, waaronder de volgende: *Een Gezicht op Batavia*, 1751, gr. in f°. — *Het Fort St.-George, aan de kust van Cormandel*, in f°. — *Het Fort William, in Bengale*, in f°. — *Een Gezicht op Bombay, op de kust van Malabar*, in f°. — *De Kaap de Goede Hoop* in f°. — *Gezicht op het eiland St.-Helena* in f°. enz.

RYNENBURG, of REINENBURG, (NICOLAAS) een onvermeld kunstenaar, wiens onderwerpen meestal uit het bedrijvig of huislijk leven genomen zijn, als: *Een Pouliers-winkel*. — *Een Man en Vrouw, met eene mand met eijeren*; op den voorgrond diverse bladeren en groenten. — *Een Vrouwje, zittende op een stoel, aan eene tafel*, waarop een schoteltje met gebakken botjes, bedekt met een blaauwgestrept doekje, hetwelk zij opligt, zeer uitvoerig. Dit stuk was certijds in de *Verzameling van Wierman*, verkocht te *Amsterdam*, in 1762; en later in die van *H. Muilman*, verkocht *Ibid.*, 1813.

RYNTJES. Deze kunstenaar kwam mij alleen voor in den *Catalogus* eener Verkoopning (1780): *Maria, Joseph en 't Kindje*, op doek geschilderd, door RYNTJES.

RYNVISCH, (C.) een teekenaar en schilder, van wien geen levensberigten zijn bekend. *Nagler* zegt, volgens *Heineken*, dat men in *Holland* van dezen kunstenaar geteekende Landschappen vindt, waarvan er eenigen het jaartal 1653 voeren. Op zijne schilderijen staat het monogram c. r., dat aan hem wordt toegekend. *Brulliot* geeft er eene afbeelding van, met het jaar 1626, waardoor men eenigermate zijn bloeitijd bepalen kan. — Ook beschrijft hij eeno door hem geëttse prent, *Een Landschap, met een groote slapende Koe* op den voorgrond, waar achter een boer en boerin in gesprek zijn enz.; regts, bij een boomstam, het gemelde monogram; h. 2 dm., br. 2 dm. 9 str. Par.

RYQUART, (GERBIL.) een geboren Hollander, die als bouwmeester in Pruissische dienst kwam, en verscheiden voorname gebouwen heeft voltoerd. Hij heeft het *Slot op Sonnenburg*, daarna, in 1670 dat te *Schwedt* gebouwd. Ten jare 1681, begon hij den bouw van het *Slot te Zerbst*, hetwelk hij echter niet heeft kunnen volcindigen. J. SIMONETTI voltooide het in 1692. — Zie *Nagler*.

RYSBRACK, (G.) Zoon van PIETER, en van *Genoveva Compagnon*, werd, in 1696, te *Antwerpen*, geboren. Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*; 1857. Hij schilderde visschen, vogelen, dood wild enz., zegt *Fiorillo, Geschichte der Malhercy in Grossbritannien, u. s. w.*, zoodat hij, waarschijnlijk, even als zijn broeder PIETER ANDREAS, in *Engeland* zal overleden zijn. — Ook noemt hij nog een broeder, of neef, LODEWIJK, die, zoo als *Nagler* zegt, het historische vak beoefend heeft.

RYSBRACK. (LODEWYK) Zie RYSBRACK. (G.)

RYSBRACK (MICHEL) is, naar waarde, door *Immerzeel* beschreven, doch ik moet er bijvoegen, dat *Fiorillo, Geschichte der Malhercy in Grossbritannien u. s. w.* bepaald zegt, dat PIETER ANDREAS en G. RYSBRACK zijne broeders waren, — dan is hij ook een zoon van PIETER — en dat hij, in 1720, op zijn 26. jaar, reeds als een zeer bekwaam kunstenaar naar *Londen* trok. Hieruit zou dan blijken, dat hij in 1694, en niet in 1692, zooals *Immerzeel* zegt, te *Antwerpen* geboren werd. — *Fiorillo* heeft *Walpole* gevolgd, en deze heeft al die RYSBRACKEN te *Londen* gekend, zoodat dit eenig gezag verkrijgt. In den zoo naauwkeurigen *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, vond ik geen gewag van hem gemaakt. — *Zijn Portret*, met een muts op, kniestuk, rustende met den rechterarm op eene Venusbuste, enz. door J. VAN DER BANCK p. 1728, is door J. FABER *feit*, 1734, in fo. — Van het hoofd-alleen, zijnde eene kopij, gaan drukken uit in kl. 8°, zonder eenigen naam.

RYSBRACK (PIETER) staat bij *Immerzeel* geboekt; ik moet daar bijvoegen, dat hij de zoon was van ANDREAS RYSBRACK, en van *Adriana Likens*, en te *Antwerpen*, den 25. April, 1655, geboren werd. Hij is, in 1672, als leerling in het *St. Lucas-gild* aldaar ingeschreven, en het volgende jaar als vrijmeester aangenomen. Op zijn 18. jaar, ging hij, met J. F. MILLET, naar *Parijs*, waar hij lang vertoefde, want de tijd van zijne terugkomst, te *Antwerpen*, is onzeker; echter was hij er den 18. September, 1692, aanwezig, als wanneer het Gild in eene vergadering, wegens zijne verplichtingen daaraan besloot, dat hij eene schilderij van zijn werk, voor de Kamer van St. Lucas, in den loop van een jaar moest leveren. — Hij was te *Parijs* gehuwd met *Genoveva Compagnon*, weduwe van den Antwerpschen beeldhouwer PHILIPPUS BUYSKER, die, in 1688, aldaar ten grave daalde. Zij is, in 1719, te *Antwerpen*, overleden. Hij zou in 1729, te *Brussel*, waar hij zich gevestigd had, gestorven zijn. Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*; 1857, waar een *Landschap* van zijn werk wordt vermeld. — In het *Museum*, te *Berlijn*, zag ik een *Landschap*, geheel in den stijl van *POUSSIN*; op den voorgrond is *Johannes, Christus doopende*, voorgesteld.

RYSBRACK (PIETER ANDREAS) in 1709, als Meester schilder in het *St. Lucas-gild*, te *Antwerpen*, ontvangen, waarvan hij, in 1713, Deken werd, was ongetwijfeld, een der zonen van PIETER. Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*; 1857. — Hij zou in den trant van zijn vader, die *POUSSIN* volgde, geschilderd, doch met hem in geenen deele geëvenaard hebben. — Het is wel waarschijnlijk, dat hij te *Parijs* geboren werd, doch zoo dit in 1690, gelijk *Nagler* zegt, geschied is, — die ook, bij vergissing, *Amsterdam* schrijft, in plaats van *Antwerpen*, waar zijn vader hem onderwijs gaf in de kunst, — dan zou hij op zijn 23. jaar reeds Deken geweest zijn. — *Fiorillo, Geschichte der Malhercy in Grossbritannien u. s. w.* zegt, dat hij te *Londen*, in 1743, overleden is.

RYEDEL, (GERRIT VAN) een onvermeld kunstenaar, waarschijnlijk, een zilver-smid of kunstrijver, die, in het begin der XVII. eeuw, de graveerkunst beoefende, waarvan mij twee prenten zijn voorgekomen, ordonnantiën, voor zilver drijfwerk, beteekend GERAERT VAN RYSEEN, 1610; h. 82, br. 58 str. Nederl. — *Idem idem*, beteekend G. V. N.; groot idem. Deze zijn onder de Nederlandsche School geplaatst door *R. Weigel*, in den *Catalogus van Detmold*, onder Nr. 528 en 529, bl. 55. Zie daarover bij mij op CORNELIS TEUNISSEEN. — KORNELIS VAN RYSEEN, — Zie aldaar. — kan wel een afstameling van hem zijn.

RYSEEN, (KORNELIS VAN) „lonstig goudsmid, steenzetter en geestig puntdichter,” zegt *Houbraken*, II, bl. 353, „welke een lid van de *Roomsche Bent*, (te Rome) was, en in den jare 1667 en 1678 met dezelve veel omgang gehad heeft; die ook een *Lijst* van de toen tegenwoordige *Bentvogels* gemaakt heeft, welke wij overgenomen en hier te pas gebracht hebben. Hij was bijzonder potzig, doch niet minder stekelig van aard, over welke zij hem den *Bertnaam* (van *Satyr*), niet zonder reden, gegeven hebben.” — Inderdaad, deze *Lijst* bevat, met de daarbij gevoegde Aanteekeningen, een bron van historische bescheiden, welke men aan onzen VAN RYSEEN te danken heeft. — Wellicht, is GERERT VAN RYSEEN — Zie aldaar. — zijn grootvader geweest.

RY WYK. (DIRK) Zie RYESWYCK. (DIRK VAN)

RYZ, (PIETRO) geboren te 's *Hage*, doch onbekend in welk jaar, was een discipel van *Johannes van Sins*, meede een braaf portretschilder; maar vervolgens een hier (s *Hage*) naar *England* vertrokken zynde, is aldaar gebleven en ook overleden. — Uit *P. Terwesten, Ms.*, die zijn bloeitijd op 1678 stelt.

S.

SANNI, (GEOFFROY) graveur, die, in de XVII. eeuw, in *Holland* leefde, zegt *Nagler*, d'el die onder de kunstenaars geen plaats ingenomen heeft.

SACOT, (DANIEL) aldus door *Weyerman*, IV, bl. 58 genoemd; doch het moet zijn DANIEL JACOBZ. — Zie aldaar.

SACK. (THOMAS) „Deze was een Hagenaar van geboorte en een leerling van *Rombout Verhulst*, zynde meede een bekwaam beeldhouwer, zoo in steen als hout geweest en is eindelyk ook alhier (s *Hage*) overleden.” Uit *P. Terwesten, Ms.*

SACHTLEVEN. Zie SAFTLEVEN.

SADLER. Over het kunstenaars-geslacht SADERER, dat door mij reeds was afgewerkt, las ik later een zeer uitvoerige en belangrijke *Verhandeling* van den *Heer M. Méis*, lid der *Académie Royale des Sciences* etc., te vinden in de *Bulletins* van dit Genootschap, *Brux*, 1854, *Tom. XXI*, 2. *Partie*, p. 429. Daar worden, in de reeds genoemde, hunne werken opgegeven, en zoodoende is nu de bloeitijd van het des *Saderer* veld der kunstenaars vrij naamwkeurig bepaald. Aan het slot van het boek, dat de werken van de SADERER's den grondslag van de grootte van hunne uitmaakt. *Mariette* had ze in acht folio banden, die 2000 stuks brachten, verzameld. Dit exemplaar werd, in diens nalatenschap, door den vernaamden kunstliehebber *De Saint-Yves* gekocht, en wij geloven, zegt *Méis*, dat dit thans in het Prentkabinet der Keizerlijke Bibliotheek, te *Parijs* berust. In de Bibliotheek, te *Wenen*, herust een dito werk, in zes deelen, en de Kon. Bibliotheek, te *Brussel*, bezit een groot aantal werken van de SADERER. — De reeks prenten, door *JAN* en *RAPHAEL* naar Vlaamsche schilders vervaardigd, is genoegzaam volledig.

SADLER. (GALLI, of ALBERT) Deze beroemde kunstgraveur is door *Inmerzeel*, en alle mij bekende auteurs, geboekt, als *Neef* van *JAN* en *RAPHAEL* SADERER,

welke ooms hem het eerste onderrigt in de kunst hebben gegeven. Dit vindt men ook in eene Noot van de *Jongh's* uitgave van *Van Mander*, 1764, in 8°. II, bl. 146, en, naar ik kan nagaan, is dit de eenige bron, waar al de latere berigten uit voortvloeijen, en ook dit uit overgenomen is. Nadere bescheiden hebben hieromtrent gegronde bedenkingen doen ontstaan, namelijk, dat deze GILLES eerder een broeder van JAN en RAPHAEL, *den Oude*, dan een *Neef* kan zijn geweest, zegt *Zani*, wiens vermoeden, laat *Bryan-Stanley* er op volgen, gebouwd is op eene *Opdragt* aan CRISPYN DE PASSE van den *Triumph der Martelaren*, door HEM gegraveerd naar MARTIN DE VOS, in 1591, luidende aldus: AEGIDIUS et JOANNES fratres, et operis hujus Auctores humillime dedicant. Op eene andere prent vindt men nog het volgende G. SADELER sculpsit... hoc opus dedicant JOANNES et EG. SADELERI Monachy A°. 1594, zonder eenige vermelding van verwantschap. Deze bedenkingen zullen het best in *Nagler* kunnen worden nagezien, bij wien een uitvoerig overzicht van 231 nummers van het graveerwerk van dezen Phoenix wordt gevonden, en bepaaldelijk van zijne portretten, die, sierlijk en bevallig gesneden, al de werken der andere SADELER's overtreffen. Voor den handel heeft hij ook werk vervaardigd, dat van mindere kunstwaarde is, en waaraan, zeker, ook andere handen, in de prenten-fabrieken van dien tijd, hebben gewerkt; trouwens, ik zou dit afsleiden uit een Plaatwerk, hetwelk ik, onder meer andere gravuren, van hem bezit, getiteld: *Vestigi della Antichità di Roma, Tivoli, Pozzuolo e altri Luochi etc. Stampati in Praga da AEGIDIO SADELER, scultore di essa Mac. CIIOCVI. Marco Sadeler excudit.* Dit Werk schijnt later, bij *Rossi*, te Rome, in 1660, weder verkrijgbaar te zijn gesteld. Den titel en de opdragsprent alleen houd ik voor zijn werk, en de overige 50 stuks gezigten van *Oud-Rome*, (die dat Boek in f°.-oblong uitmaken) uit de fabriek, of wel van MARCUS SADELER-zelfen, om het zoo doende onder de vlag van den Keizerlijken graveur aan den man te brengen, en hetwelk GILLES aan zijne familie volgaarne heeft toegestaan. — Hij heeft ook zeer goed geschilderd, terwijl er onderscheiden portretten, door hem, naar zijn eigen schilderijen, zijn gegraveerd. — In de *Galerij*, te Weenen, is een stuk van hem, *St. Sebastiaan, aan een boom gebonden, met drie pijlen doorschoten; aan zijn voet zijne wapens en wapenrusting*; op koper, h. 1 vt. 5 dm., br. 1 vt. Nog wordt dáár eene curiositeit bewaard, door hem vervaardigd, bestaande uit graveerwerk in ivoor, waarvan de sneden met zwart zijn ingevuld, zijnde een groot stuk, den *Parnas* voorstellende, omgeven van acht kleinere idem, waar op elk eene heidensche godheid is afgebeeld, alles gevat in een prachtige ebbenhouten lijst. GILLES SADELER, naar de teekening van B. SPRANGER. — De groote bekwaamheden van onzen kunstenaar werden door keizer Rudolph II, aan wiens bijzondere dienst hij verbonden was, zoo hoog geschat, dat hij hem, even als zijn hofschilder, BARTHOLOMEUS SPRANGER VAN DEN SCHILDE, in den Adelstand verhief. Ofschoon ik zulks nergens heb vermeld gevonden, is mij echter het bewijs daarvoor duidelijk gebleken, te weten uit een folio-blad, dat voor een Bijbel is geplaatst geweest, waarop een zeer groot wapenschild, met helmteeken, lambriquins enz. uitvoerig, in kleuren, is geteekend, zijnde *Een loopende leeuw*, met opstaanden staart, van *zilver*; de tong *keel*, op een veld van *azuur*; tot helmteeken, de genoemde leeuw. Boven staat, in sierlijk schrift: „Het wapen van het geslacht der Sadelers. Haer vercert door Keyzer Rudolphi.” — En onder: „Deese Bybel is door Abraham de Sadcler gekocht, Anno 1643, om naer myn Overlyden op de lienie en geslacht der Sadelers te succederen, volgens myne speciale dispositie.” Hieruit blijkt klaar, dat de gemelde *Abraham* niet weinig belangstelling en groote zorg voor dien Bijbel heeft gehad, en is deze dus,

ongetwijfeld, een exemplaar geweest, dat al de Bijbelprenten, door de SADELER's in grooten getale vervaardigd, bevatte, waarbij bij het wapen, hetwelk hij voerde, en de verdere bewijzen, welke hij bezat, heeft gevoegd, om ze met het op- en onderschrift voor het beroemde Geslacht, waarvan hij afstamde, als een relict, en tevens als een ware bron van zijn aanzien, te bewaren. Dit historisch blad is in het bezit van den Wethouder der stad *IJsselstein*, den Heer *B. L. C. van den Heuvel*. — *Zijn Portret*, dijstuk, staande, regts gewend, met de burin in de regterhand, houdende met de linker een koperen plaat, is schoon door *EDELINCK sculp.*, in f°. *Drevet excud.* — Een *Idem*, SE IPSE p. en door *P. DE JODE sculp.* komt bij *De Bie* voor, in 4°.

SADELER (II.) „*Een Mansportret, zwart krijt en rood aard, door H. SADELER,*” vind ik in den *Catalogus* van de *Neufville Brants*, verkocht te *Amsterdam*, den 23. Maart, 1829, onder de *Oude meesters*, Nr. 4, Kunstboek E. — Zou deze H. welligt niet J. S. moeten wezen? Zie op *JAN SADELER*.

SADELER, (JAN) *de Oude*. Het levensbericht, dat bij *Immerzeel* en andere auteurs over de SADELER's wordt gevonden, is genomen uit de aantekeningen van *De Jongh*, gevoegd bij de 8°, of derde uitgave van *Van Mander*. Zie nog op *JUSTUS SADELER*. — *Immerzeel* zegt, dat *JAN* zich, in 1588, van *Antwerpen* naar *Frankfort* begaf, en geheel aan de graveerkunst wijdde; doch *De Jongh* zegt duidelijk, dat dit in 1578 heeft plaats gehad. — Ik voeg er bij, dat hij ook omtrent dien tijd, namelijk, in 1580, te *Keulen* heeft gewoond. — Zie over de uitgave van het Graveerwerk op SADELER (RAPHAEL.) — Het volgende bewijst, hoe veelvuldig in 1585 zijn werk reeds was, te weten een geheele Prentenbijbel, waarvan, over het algemeen, wel eenige losse prenten bij de liefhebbers bekend zijn, en die in de geschiedenis der Graveerkunst, onder anderen, bij *Brulliot en Heller (L.)* worden vermeld; doch ik heb een compleet exemplaar voor mij, dat tot de zeldzaamheden behoort, en waarvan ik hier den Titel geef: *Theaurus sacrarum historiarum Veteris Testamenti, elegantissimis imaginibus expressus excellentissimorum in hoc arte virorum opera, nunc primum in lucem editus, sumptibus atque expensis Gerardi de Jode, A°. 1585*; (dus te *Antwerpen*, waar *De Jode* woonde,) uitgegeven, in fo.-oblong. Deze afbeeldingen zijn allen gevolgd naar de teekeningen van de beroemdste meesters van dien tijd, als naar *MICHAEL COXIE*, *CRISPIN VAN DEN BROECKEN*, *MAERTEN HEEMSKERCK*, *MARTIN DE VOS*, *ADRIAEN DE WEERT* en anderen. Het is opmerkelijk, dat bijna op al de prenten, door onze SADELER's gesneden, hun naam, in de eerste dertig stuks, wonderlijk verwrongen is, zijnde de lettergraveur, zeker, een Franschman of Spanjaard geweest, die niet kon lezen. Zie er hier eenigen tot proeve, waaruit blijkt, hoe menigmaal men door eene afzonderlijke prent, niet alleen van hem, maar ook van vele anderen, kan misleid worden: *JS. f. JSALER fecit. 1575. JSACYLER. JSAEYLER*, en, eindelijk, *SAEDELER*, zooals verder de overigen zijn beteekend. — Tot de zeldzame prenten behooren wel de 40 stuks, door hem gesneden, naar de teekeningen van *CRISPIN VAN DEN BROECKEN*, voorkomende in het Werk: *L. Hellesemius, Sacrarum antiquitatum monumenta, patriarcharum, regum, prophetarum et Virorum illustrium Veteris Testamenti, imaginibus et elogis apparatus atque inscripta. Antw., Plantin, 1577, in 8°.* — Bij *Nagler* vindt men 185 nummers zijner graveerwerken vermeld. — *Zijn Portret* komt voor bij *De Bie*, door *COENR. WORMANS sc.*, waarnaar dat bij *Van Mander*, in 8°. is genomen. Daaronder staat duidelijk, dat hij in 1600 te *Venetie* is overleden, terwijl ook op de laatste van hem bekende gravuren gelezen wordt: *JOAN SADELER sculpsit Venetiis An. D 1600*, doch *Heller (L.)* zegt, dat hij in 1610 overleden is.

SADELER, (MARCUS) van wien voorondersteld wordt, dat hij een zoon is geweest van JAN SADELER, *den Oude*, en te *Munehen* zou zijn geboren. Dit is echter zeker, dat hij steeds, of met JAN, of met GILLES SADELER in aanraking was; dat hij ook te *Praag* den kunsthandel heeft uitgeoefend, en zelf schijnt gegraveerd te hebben, waaraan men niet behoefte te twijfelen, zoo als *Heller* heeft aangewezen, en op welken grond hij door *Bryan-Stanley* onder de kunstenaars is opgenomen, ofschoon *Brulliot*, *Basan* en anderen hem niet onder de graveurs, maar alleen onder de uitgeveis rangschikken, omdat de meeste werken van GILLES met zijn adres beteekend zijn; doch van de *Passie van Christus*, naar ALBRECHT DURER, bestaande uit 15 stuks prenten, door hem gesneden, zegt *Heller*, voert den tweeden druk het adres van MARCUS SADELER. De reden, waarom hij hier eene plaats verkrijgt, heb ik op RAPHAEL SADELER, *den Jonge*, aangevoerd. *Nagler* noemt nog 14 nummers, die, ofschoon onzeker, voor zijn werk worden gehouden.

SADELER. (PHILIPPUS) *Nagler*, die negen nummers van zijn graveerwerk beschrijft, zegt, dat men geloofd, dat hij een zoon van GILLES, of RAPHAEL, *den Oude*, is geweest, en te *Munehen* heeft gearbeid. Zijn talent is ver beneden dat van GILLES gebleven, ofschoon hij zijne prenten uitvoerig en met zorg behandelde. De tijd van zijn bloei kan men afleiden uit eene prent, door hem gegraveerd, naar de teekening van THOMAS HOFMANN, in het Werk *Infernus damnatorum career et rogus eternitatis etc.* Gedrukt te *Munehen*, in 1634. — Het schijnt, dat hij ook heeft geschilderd, want ik vond eene schilderij van hem vermeld in den *Catalogus van Vegelin van Claerbergen, Leeuwarden*, 1843, onder Nr. 85: „Een Mansportret, met den hoed op het hoofd, waarschijnlijk, van een geleerde, jaarmerk 1647; van eene delicate penseelsbehandeling, h. 11 dm., br. 10 dm. Nederl., op koper, door PHILIPPUS SADELER.”

SADELER, (RAPHAEL) *de Oude*, jonger broeder van JAN SADELER, is reeds bij *Immerzeel* geboekt, die, in navolging van al de auteurs, zijn geboortetijd op 1555 opgeeft. Men heeft, en terecht, het uitvoerige onderschrift onder zijn *Portret*, door COENR. WOUMANS gegraveerd, in 4°, en dat in *De Bie* voorkomt, gevolgd, waarin het geboortejaar 1555 staat. Meerdere nauwlettendheid, heeft echter ontdekt, dat men dit jaartal kan betwijfelen, dewijl vermeend wordt, duidelijk te zijn bewezen, uit een onderschrift van eene zijner gravuren, dat hij in 1531 werd geboren; want, onder de prent, voorstellende *De Boodschap*, naar FREDRIGO ZUCCARO, door hem gegraveerd, naar die van CORNELIS COET, leest men: JOANNES SADELER *excudit. Colonia-Agrip.* A. D. 1580. RAPHAEL SADELER *sculpsit aetatis suae 13*, gelijk *Bryan-Stanley* vermeldt. — Bij *Nagler* vindt men 144 nummers zijner graveerwerken opgegeven.

SADELER, (RAPHAEL) *de Jonge*, zoon van *den Oude* van dien naam, vergezelde, op zijne reizen, steeds zijn vader, die, na 1596, te *Venetië* werkzaam was. Hij heeft veel gegraveerd, en wel zoo geheel in den stijl van zijn vader, dat het moeilijk is ze van elkaër te onderscheiden, of zij moeten beteekend zijn r. s. *Senior*, en r. s. *Junior*, hetgeen meestal het geval was, als ze gezamenlijk geheele Boek- en Plaatwerken uitgaven, zooals de prenten, voorstellende *De daden en mirakelen van onderscheïden Heiligen*, in 4°, behoorende tot het Werk: *Bavaria saneta etc. coepta, descripta eidemq. auncupata Mathias Radero de Societat. Jesu; CIOIOCXV. Monaekii, A^o. LDCCIV*, (sic) drie deelen in 1°, waarop een vierde deel volgde, getiteld, *Bavaria pia*. De werken, die erkend worden, als door den *Jongen SADELER* gegraveerd, vindt men tot 19 nummers bij *Nagler* vermeld. — Er zijn auteurs, zoo als *Brulliot*, die *Munehen* de geboorteplaats

aanwijzen, waar hij, in 1582, zou geboren zijn; doch, dewijl de naam en de werken der SADELER's zoo geheel Nederlandsch zijn, heb ik gemeend, hem hier te moeten vermelden.

SADELER (TOBIAS) was, waarsehijnlijk, een zoon van OILLES, die in 1675 nog, te *Wenen*, werkte. — *Nagler* vermeldt vijf nummers van zijn graveerwerk.

SADELER, (JUSTUS) Zoon van JAN SADELEN, *den Oude*, kunstgraveur en uitgever, even als zijn vader, hetgeen destijds gemeenlijk te zamen ging. Hij heeft, op het laatst der XVI. en in het begin der XVII. eeuw, gchloeid. *Heller (M.)* zegt, dat deze Nederlandsche kunstenaar in 1580 geboren, en in 1620, te *Venetië*, overleden is; doch *Nagler* voert aan, dat *Gandellini* hem in datzelfde jaar laat trouwen, en in 1629, te *Amsterdam*, sterven. — *De Jongh* geeft, in eene belangrijke Noot, op JAN SADELER, *den Oude*, in zijno uitgave van *Van Mander*, in 8°, het volgende levensbericht: „In 1595, trok hy — JAN — met de zynen naar *Italië*, kwam to *Verona*, en van daar in den jaare 1596 naar *Venetië*. Hier hield hy het tot het jaar 1600, wanneer hy zyn huishouden noech te *Venetië* latende, van zyn' zoon JUSTUS alleen verzeld, zich naar *Rome* begaf; zyne vrouw paste intusschen op zyn kunstwinkel; in deeze stad dan bood hy zich en zyne kunst den Paus aan, doch werd er niet te vriendelyk gehandeld of beloond; zodat hy na een kort verblyf van weinige dagen *Rome* vaarwel zeide, en naar *Venetië*, zyne woonplaats terugkeerde; doch, hier van een heete koorts overvallen, stierf hy nog in ditzelfde jaar 1600; zyne vrouw was kort te voren overleden; hierom stelde hy zyn broeder RAFAEL tot voogd over zyn' zoon JUSTUS en deszelfs drie zusters, eene van welke, te *Verona*, trouwde; de twee andere namen den geestolyken staat aan, begevende zich in een klooster. JUSTUS nu, ook een plaatsnyder zynde, bleef in zyn vaders winkel zitten, tot hy, in 't jaar 1620, gelegenheid kreeg om in 't gevolg van den Ambassadeur naar *Holland*, mede derwaarts de reis aan te nemen; daar gekomen, bezocht hy *Amsterdam*, om met de kunstkeners aldaar kennis te maken, en daarna *Leiden*; doch hier werd hy van eene zwaare koorts overvallen, en overleed er aan, zynde daar in de Hooglandsehe kerk begraven, in 't jaar 1620.” (1629?) — Ik heb hem hier eene plaats ingeruimd, om dezelfde reden, bij RAPHAEL SADELER, *den Jonge*, opgegeven. — *Nagler* noemt twintig nummers van zijn graveerwerk.

SAEN (GILLES VAN, of EGIDIUS DE) was, vermoedelyk, een Hollander, van wien geene levensberigten bekend zijn, en die zijno werken in de tweede helft der XVII. eeuw vervaardigde. H. HONDIUS heeft vijf landschappen, in den trant van HANS BOL, naar hem gegraveerd. — *Nagler* zegt, dat G. VAN SAEN, die in het *Supplement* van *Füssli* voorkomt, naar wien H. HONDIUS *Het hof van Holland* heeft gegraveerd, dezelfde VAN SAEN is.

SAENREDAM, of ZAENREDAM, (JOANNES) op den eersten naam reeds bij *Immerzeel* en andere auteurs geboekt. Het behoeft geen verder bewijs, dat hij, even als zijn zoon, zelf heeft geschreven ZAENREDAM. — Zie op SAENREDAM. (PIETER) — Dat hij op zijn negende jaar, na den dood van zijn vader, te *Assendelft* belandde, ontstond hierdoor, dewijl zijno oom en voogd daár Sehout was, die zijne opvoeding regelde, naar gelang zich de kunstzin bij hem blijken deed. *Bartsch* heeft het best de uitmuntende werken van dezen meester beschreven; hij vermeldt 123 stuks, en geeft vier stuks, door tijdgenooten, naar zijne teekeningen, op. *Nagler* noemt tot Nr. 116 van zijn werk, waarbij 12 stuks naar eigen vinding, en zegt, dat de overige slechts aan hem worden toegekend. De schoonste en grootste prent, door hem gesneden, is *Jesus aan den maaltijd, bij Simon, den Pharizeër*, h. 15 dm. 5 str., br. 32 dm., in drie bladen, waarvan ik een eersten druk bezit,

vóór de adressen van *Danker Dankerts* en *C. Dankerts*, die op de 2. en 3. afdrucken worden gevonden. Deze beroemde prent wordt voor de zeldzaamste afbeelding van dezen maaltijd gehouden. — *Zijn Portret* komt voor in de 8°.-uitgave van *Van Mander*, zijnde genomen naar de 4°.-prent, door P. HOLSTEYN gegraveerd, en bij *H. F. Soet* uitgegeven. Dit was in 1602, oud zijnde 37 jaren, dus vijf jaren vóór zijn overlijden, dat te *Assendelft*, den 6. April, 1607, voorviel, zijnde hij daar ook begraven. Op zijn grafzerk staat: *S.(epultura) JOANNIS SAENREDAM Sculptoris celeberrimi*, — dat is, — *Het graf van JOANNES SAENREDAM, zeer vermaard plaatsnijder.*

SAENREDAM, of ZAENREDAM, (PIETER) staat, even als zijn vader, bij *Immerzeel*, als ook bij de meeste auteurs, op den naam van SAENREDAM geboekt. Dewijl deze te *Zaandam*, of, zoo als men oudtijds schreef *Zaenredam*, werd geboren, zoo is het zonder twijfel, dat hij aan die stad zijn naam heeft ontleend, anders zou zijn zoon, ofschoon te *Assendelft* geboren, zich PIETER JANSZOOM hebben geschreven. en wel bepaaldelijk, om zich van de familie, te *Assendelft*, in welke laatste plaats zijn oom Schout was, te onderscheiden. *Houbraken* noemt hem „PIETER ZAENREDAM, geboren te *Assendelft*, den 9. van Wiedemaand in 't jaar 1597,” en zegt verder, dat hij, met zijne moeder, in 1608, (dus één jaar na zijns vaders dood) te *Haarlem* is komen wonen, die hem bij FRANS PIETERSZ. DE GREBBER bestelde, bij wien hij tot den jare 1622 het kunstonderwijs heeft genoten, „na welken tyd hy de konst in zich-zelfen vlytig voortzette, en kwam tot *Haarlem* als meester in *St. Lucas-Convent*, den 24. van Grasmaand, 1628.” — Dit sluit niet met wat *Immerzeel* zegt, namelijk, dat hij in 1623 in het *St. Lucas-gild* trad. — Op de meeste fraaije prentjes, die in de *Beschryvinghe der stad Haarlem* enz., door *S. Ampzing* enz. *Ibid.*, 1628, in 4°. uitgegeven, voorkomen, waarvoor hij de teekeningen maakte, en waarvan hij er eenigen zelf heeft geëetst, staat duidelijk P. ZAENREDAM fecit. Ook zegt *Ampzing* op bl. 372 van de *Haarlemsehe kunstenaars* sprekende: „Behoord myn rym ook niet van ZAENREDAM te singen, — So suyver ende net in alle syne dingen; — Hoe aerdig is syn pen, en waerdig haere kroon! — Hy heeft my in dit werk getrou de hand geboón.” Het zijn deze geëetste prentjes, die bij de liefhebbers van papieren-kunst in hooge achting staan, en door hem op zijn 31. jaar vervaardigd werden. Hij schijnt zijn naam zelf niet altijd zóó geschreven te hebben: immers, ik bezit eene nette, sierlijk geschreven handteekening van hem, als PIETER SAENREDAM. — *Bryan-Stanley* zegt ook, dat zijn naam tweeledig voorkomt, en bij de Hollanders als ZAANREDAM, of ZAENREDAM, staat geschreven. Zoo ook *Heller (L.)*, die weder zegt „Hij schreef zich immer ZAENREDAM,” zoo als hij dit uit de prenten heeft afgeleid. — Aan dezen kunstenaar hebben wij voor de Geschiedenis van ons Vaderland een aantal afbeeldingen van Kerken en andere openbare gebouwen, zoowel geschilderd, als geteekend, te danken, waarvan er nog eene menigte wordt bewaard. In het *Stedelijk Museum van Oudheden*, te *Utrecht*, zijn vele dergelijke afbeeldingen voorhanden. In den *Catalogus* van *Van der Marck*, te *Leyden*, 1773, komt, onder Nr. 1857, voor het *Portret* van PIETER SAENREDAM, door J. VAN CAMPEN, met zwart krijt geteekend; h. 9, br. 7 dm. Rhijnl.

SAEY. (...) Slechts éénmaal is mij deze naam als die eens kunstenaars voorgekomen, en wel in den *Catalogus van Schilderyen van Anna Theresia van Italen*, verkocht den 19 Augustus, 1749, te *Antwerpen*, onder Nr. 83: „Een stuk verbeeldende de Kerke der Paters Jesuiten tot *Antwerpen*, door SAEY en JANSSENS.” Deze keurige Verzameling bestond uitsluitend uit Vlaamsche kunst, en daaronder 34 stukken van TENIERS.

SAFFT. (J. C. W., of J. W. C.) Aldus tweeledig is mij deze voornaam onder het oog gekomen. — Bij het berigt van *Immerzeel*, toen SAFFT nog leefde, moet ik nog voegen, dat hij in zijne geboortestad, *Amsterdam*, is overleden, en zijne Kunstnalschap aldaar in het *Huis met de Hoofden*, in Februarij 1850, werd verkocht. — Zijn etswerk bestaat uit *Acht* stuks *Landschappen met stoffagie*, en, *Figuurstudiën*, ovaal, in 8°. en 4°. — Ik bezit *zijn Portret*, door H. W. CASPARI delin. in kl. 8°.

SAFTLEVEN. (CORNELIS) *Immerzeel* heeft hem als een ouderen broeder van HERMAN, en als in 1606, te *Rotterdam*, geboren, opgegeven. De meeste vreemde auteurs stellen daarvoor 1612, doch, dewijl HERMAN stellig in 1609 werd geboren, is het, mijns inziens, beter, het jaar 1606 te behouden, totdat er betere bewijzen voor aan het licht komen. — Zie over de bijzonderheid eener schildcrij, op zijn broeder HERMAN. — Het jaar van zijn overlijden is niet bekend. — Zijne bekende etsen zijn de volgende: *De Vijf Zinnen*; h. 4 dm. 2—1 str., br. 3 dm. 1—3 str., Par. Het eerste adres is van *M. Pool*; het 2. van *Frederik de Wit*, en het 3. van *C. J. Visseher*. — Een reeks van 12 bladen, *Afzonderlijke figuren*, h. 3 dm. 3—7 str., br. 2 dm. 1—5 str. 1. Adres: *M. Pool*; 2. *Idem* n. n. exc. 1645. — *Een Landschap, waarin een Herder, een schaap, drie geiten en een hamel*; vooraan, regts, eene geit, bij boomstruiken; beteekend c. SAFTLEEVEN h. 4 dm. 8 str., br. 5 dm. 11 str. — 12 bladen *verschillende Dieren*, als: honden, katten, geiten enz., beteekend c. s. l. h. 2 dm. 8 str.—3 dm., br. 3 dm. 3—dm. 5 str., geestig geetst en zeldzaam. 1. Adres: *Tot Amsterdam* c. s. l.; 2. *Willen Engel Koning* exc.; 3. *Frederik de Wit* exc.; 4. *C. Pickenhagen* excudit. Wij kunnen niet zeker bepalen, of dit adres op dat van *De Wit* moet volgen, zegt *Nagler*; en het 5. *Tot Amsterdam, by* ... zijnde dit adres niet afgedinkt. — 18 bladen, met den Titel: *Animalia quadrupedia*, zonder naam van den meester, *F. de Wit* exc. in 12°. — Volgens *Winkler's Catalogus*, zijn deze anders dan de voorgaande. — *Zijn Portret*, voor zijn schilderzezel gezeten, door JOOSR CAESNEECK geschilderd, zag ik met veel genoegen, in de *Louvre*, te *Parijs*, doch het kwam mij voor niet geheel overeen te stemmen met dat, door A. VAN DYCK geschilderd, en door L. VORSTEMAN sculp. Of deze plaat naar de schilderij werd vervaardigd, weet ik niet, doch wel heb ik gezien, dat de prent juist zóó is, als de teekening van A. VAN DYCK, die in de malatschap van wijlen Z. M. Koning *Willem II*, in 1850, voor f 300 werd verkocht. — In den *Catalogus* van *Van der Marck*, te *Leyden*, 1773, waren, onder Nr. 1826 en 1827, *Twee Portretten van hem*, door hem-zelven met O. I. Inkt en zwart krijt op perkament geteekend.

SAFTLEVEN. (HERMANUS) *Immerzeel* heeft een gewoon levensberigt van dezen beroemden landschapschilder geleverd, enz. — Hij is te *Utrecht*, den 5. Januarij, 1685, overleden, en begraven in de Buurtkerk, zooals het Begravenisboek dier kerk vermeld. — Het is hier de plaats, om, ter wille der geschiedenis, een curieus stuk te beschrijven, hetwelk hij met zijn broeder CORNELIS gezamenlijk heeft geschilderd, en dat wel tot de vreemdsoortige behoort. Het wordt bewaard onder oude familiëschilderijen op de Ridderhofstad *Zuylen*, te *Zuylen*, bij *Utrecht*, en er voor een onbekend stuk, zonder eenige beteekenis, in één woord, als eene fantasie van den schilder, gehouden. Ik heb het, met vele anderen, in orde gebragt, en zeide toen, dat het zeker tot eene Familie-geschiedenis behoorde. Ik was dus in de gelegenheid, om, op mijn gemak, de voorstelling, waarin ik een levendig belang stelde, te kunnen onderzoeken, en ziehier het resultaat mijner bevinding. De schilderij stelt voor een rijk landschap, met beelden van dien tijd, ééne familie uitmakende, en die alle portretten zijn. Deze

ordonnantie bevat de afbeelding van den Heer *Godart van Reede van Nederhorst*, — later gezant bij den Munsterschen Vredehandel, — bij het lijk van zijne moeder, die, rijk gekleed, op een paradebed ligt; hij is vergezeld van zijne eerste vrouw, met acht kinderen, welke vrouw toen ook reeds was overleden, en van zijne tweede vrouw, die geen kinderen heeft gehad, waardoor deze voorstelling, in een poëtischen zin, misschien door den Heer, of door den Schilder bedacht, wordt opgehelderd. Twee Engeltjes in de lucht, met lauwerkranen in de handen, en die hemelwaarts stijgen, wijzen op de moeder van de kinderen, te kennen gevende, dat zij, met de grootmoeder, in den hemel zijn gekroond, welke twee moeders, bij haar verscheiden, drie aardische kroonen, als stambouders, hebben nagelaten, te wten den reeds vermelden Heer *Van Reede en zijne twee zonen*; hetgeen wordt uitgedrukt door nog drie Engeltjes, die met gouden Baronnen-kronen, uit den hemel nederdalen. Uit een en ander wordt het, volgens de bekende Genealogie van dat geslacht, zeer duidelijk, wie de levende, en wie de overledenen, op de schilderij afgebeeld, waren, en het was eene dezer dochters, welke in het huwelijk trad met zekeren Zeeuwschen baron *Van Tuyl van Serooskerken*, en bij meerdere heerlijkheden, het riddermatig goed *Zuylen* aanbragt, wiens nageslacht van dien naam, thans nog de bezitters en bewoners er van zijn. Het genoemde stuk is hoog ongeveer 1 el 30 dm., br. 2 ellen, en door de beide broeders SAFTLEVEN beteekend en pinxit A°. 1634. Het is eene fraaije schilderij, doch blijkbaar uit den eersten tijd dezer kunstenaars, zooals trouwens het gemelde jaar aanwijst, en waaruit nog blijkt, dat zij toen reeds te *Utrecht* waren gevestigd, en door de aanzienlijksten van het *Sticht* met belangrijke bestellingen, zooals dit monument bewijst, werden vereerd. — *Immerzeel* noemt eene schilderij van hem, zijnde *De Neude, te Utrecht, met ruiters en voetknechten*. Dit stuk stelt voor *Het afdanken der Waardgelders, door Prins Maurits, op de Neude*, in 1618, zooals het voorkomt onder Nr. 291 van den *Catalogus van Braamcamp*. Dit belangrijk feit is meermalen geschilderd, en als een coup d'état beschouwd, die alle toenmalige twisten in het vaderland besliste, doch door onzen HERMANUS eerst lang na het gebeurde afgebeeld, aangezien hij destijds pas negen jaren oud was. Onder het aantal zijner bekende teekeningen, zijn wel de merkwaardigste, die op het *Stedelijk Museum van Oudheden, te Utrecht*, worden bewaard, namelijk, de afteekening der *Ruïne van de Doms- en St. Pieterskerk*, door den vreeslijken orkaan van 1 Augustus, 1674, veroorzaakt. Zij bestaan uit twintig stuks, naar de natuur genomen, die, uit de daaronder staande beschrijving en naamteekening, door hem blijken vervaardigd te zijn; die van de *Domskerk*, sedert het tijdstip van de ramp tot den 3. September van het volgende jaar, en verder tot September, 1675, te zamen zeventien stuks. Die der ruïne van *St. Pieter* bestaan uit twee stuks, en zijn onmiddelijk na het onheil door hem afgeteekend, zijnde allen van eene kloeke grootte; zij geven, voor *Utrecht's* ingezetenen, eene juiste voorstelling van dien treurigen toestand van dat beroemde Gothische gebouw. Deze teekeningen zijn meestal vlug met zwart krijt geteekend, een weinig met O. I. inkt gewasschen, en verscheidenen er van met sapverwen luchtig gekleurd. Voor dat alles heeft hij een Titel geteekend, de inhoud der teekeningen aanwijzende. Aan het hoofd staat: *Tot Utrecht: De Ruïne van de Kercke den Dom en St. Peter. Getekent van HERMAN SAFTLEVEN, Anno 1674*. Ik heb deze teekeningen, in 1823, eenige maanden te mijnen huize gehad, bij gelegenheid, dat ik op mij nam, een volkomen bouwkundig plan van de *Domskerk en Toren*, voor zoover ze thans nog bestaan, te vervaardigen, hetgeen destijds door het Ministerie van *Bejeren* bij dat te 's *Gravenhage* was aangevraagd, om, in het Werk

van den beroemden Waterbouwkundige WIBKING, te gelijk met de Kathedraal van *Antwerpen*, — waarvan, evenmin als van die te *Utrecht*, eenige bouwkundige afbeelding bestond, — to worden opgenomen. De door mij vervaardigde *platte gronden*, *opstanden* en *doorsneden*, op eene schaal van $\frac{1}{555}$ der ware grootte, komen voor, onder Nr. 113 en 120 der Platen, van de *Theoretisch-practische Baukunst*, von C. F. Wibking; *Munchen*, 1823—1825, in 4°, waarvan een Exemplaar in de *Kon. Bibliotheek*, te 's *Hage*, berust. Het was met behulp dezer teekeningen, en met de naauwkeurige afmetingen van de nog bestaande Kerk en Toren, door mij gedaan, dat ik een volkomen geheel kon zamenstellen van dit uitmuntend Gothische gebouw, zoowel in- als uitwendig, vóórdat het bedoelde onheil had plaats gehad, en welk een en ander bij mij zorgvuldig wordt bewaard. SAFTLEVEN heeft deze teekeningen voor zich-zelfen vervaardigd, en eerst acht jaren daarna zijn ze door de Regering der stad *Utrecht* van hem gekocht, blijkens het volgende *Extract der Notulen van de Vroedschap der Stad Utrecht*: „Maendaghs den 21 Augli, 1682. Weder voortgebracht synde d' afteekeninge by den Constschilder HERMAN SAFTLEVEN gedaen van de *Ruïne van de Domskerck*, sulcx die in den jaro 1674 door een orcaen is veroorsaect: heeft de Vroedschap, naer omvraege, de presentatie van dien geaccepteert, endo hem daer voor geaccordeert een somme van twee hondert ende vijftich Guld.” — Hij heeft ook eene kaart of *Platte-grondteekening der stad Utrecht* vervaardigd, alsmede, op twee zeer lange stroken, gezigten op de stad, om aan het hoofd van dien Plattegrond, met verders Gezigten, in de stad genomen, te worden geplaatst, zooals er een in het Stedelijk Archief aanwezig is, die zeer zeldzaam voorkomt en door mijne tusschenkomst in genoemd Archief is bezorgd, zijnde afkomstig van het Huis *Dooreweert*, in *Gelderland*, mij in 1836 voor bewezen diensten, door den vorigen bezitter, Graaf *Bentinck*, met nog eene andere idem van het *Lusthuis het Loo*, ten geschenke gegeven. Voor deze kaart of *Platten grond van Utrecht*, verkreeg hij do volgende vereering: „Item HERMAN SAFTLEVEN, Schilder, vereert voor de Exemplaren van de *Afsteekeninge deser Stadt*, by hem gedaen ende in plaet uitgegeven, 150 Gulden.” *Kameraars-rekening*, 1647. Eerst 22 jaren later, heeft hij voor deze kaart, *Gezigten op en in Utrecht*, afzonderlijk vervaardigd en uitgegeven, om boven en om de kaart, op linnen geplakt, tot één geheel te dienen, blijkens de volgende aantekening: „Item HERMAN SAFTLEVEN, Constschilder, voor de presentatie ende vereeringhe van 50 Exemplaren van de *Afsteekeninge van dese Stadt*, nao 't leven, volgende appointement van den 12. Maert, 1669, 250 gulden. Item noch voor 't drucken van de *Descriptie onder de Caerte*, ende in extinctie van allo syn verders pretentiën, 74 gulden.” *Kameraars-rekening*, 1669, bij *Dodt, Archief*, III. deel. — Zie verder over de Grondteekeningen en Gezigten op *Utrecht*, door H. SAFTLEVEN vervaardigd, den *Utrechtsche Volksalmanak*, 1852, of *Dr. Wap's Astrea*, II. Jaarg., 1850, bl. 44 en 83. — Op de Kunstverkoopning van *Louis Metayer*, gehouden te *Amsterdam*, 16 December, 1799, kwam, onder Nr. 8, bl. 107 van den *Catalogus*, voor: „*Een gezicht van de Stad Utrecht*, van buiten te zien, in vijf bladen; op den voorgrond met verscheidene stoffagie, met de pen, zwart kryt en roet geteekend, door H. SAFTLEVEN.” Is dit nu eene der afbeeldingen, hier boven vermeld, die in prent uitgaan, en welke? Ik ben niet in de gelegenheid, dit te vergelijken, dewijl ik niet weet, waar deze teekening beland is. Welligt, is het de teekening van eene onbekende prent, — of niet in plaat gebragt — of, misschien, dat die voor beide (ofschoon deze uit vijf bladen bestaat, en de bekende prent slechts uit drie) tevens gebruikt werd. — Deze onverinnocide kunstenaar heeft nog meer andere min bekende werken volvoerd.

als: „Eene zeldzame Verzameling van 87 stuks, met den Titel, fraaije, door HERMAN SAFTLEVEN geteekende en eigenaardig-gekleurde *Afbeeldingen van vele soorten van bloemen*, met derzelve nameu, alle gelijkvormig opgezet, verguld op sneê, in één portefeuille,” die voorkwam in den *Catalogus van Goll van Franckenstein*, verkocht te *Amsterdam*, Julij, 1833, bl. 131. — Al zijne etswerken zijn van 1640—1669, dus in zijn besten tijd, vervaardigd. *Bartsch* beschrijft 36 stuks. *Nagler* voegt er nog 3 bij, en bovendien noemt hij er 7, die verkeerdelijk aan SAFTLEVEN worden toegekend, hebbende daartoe van het *Supplement van R. Weigel*, op *Bartsch*, 1843, gebruik gemaakt. — Vele zijner teekeningen zijn door bekwame kunstenaars in prent gebragt. — Blijkens het volgende uittreksel uit het *Protocol van den Notaris Van Zuylen*, heeft hij eene dochter gehad; het luid: „By den inhoud van desen Instrumente, zy kennelyk dat, 1671, den 23. Juny, gecompareert zyn *Jacob Broers*, jongman, bruydegom, out 25 jaren, met *Adriaen Broers*, zyn vader, ter ceure, ende Jonefrou *Sara Safftleven*, jonge dochter, bruyt, met HERMAN SAFTLEVEN, haren vader, ter andere zyde; ende verclaerden tussehen haer een houwelyk gesloten te hebben, enz. Get. *Jacob Broers. Sara Safftleven*.” — *Zijn Portret* komt voor in *De Bie*, waarnaar dat bij *Houbraken* en *Descamps* genomen is. Hij heeft ook een *Idem* zelf geëtst, met callot op, beteekend en *pinx.* 1660, in 4°. Hiervan bestaan drukken vóór de letter.

SAGE. (P. LE) Deze geboren Franschman, die een uitstekende bekwaamheid bezat in het portretteren in miniatuur, heeft zich vele jaren hier te lande, voornamelijk te *Amsterdam* en te 's *Gravenhage*, opgehouden, in welke laatstgemelde plaats hij in 1776 nog werkzaam was, na aldaar, reeds in 1763, aan de Confrerickamer te hebben voldaan. Uit *P. Terwesten, Ms.*

SAILER. (C.) *Bryan-Stanley* noemt hem een weinig bekend kunstgraveur, wiens naam voorkomt onder een portret van den schilder ADRIAEN STALBENT. Hij vraagt, of het ook de Duitseher OTTO CHRISTIAEN, of LOUIS SAILER, een Franschman, kan zijn, welke laatste het *Portret van Willem II. van Nassau*, naar G. MONTHORST, en *Helena Fourman*, naar RUBENS enz. heeft gegraveerd. Dewijl al deze bedenkingen, voor als nog, tot geene zekerheid leiden, zoo ontstaat bij mij de vraag, of dit portret van STALBENT niet door GILLES SADELER kan zijn gesneden, en of de lettergraveur den naam niet heeft verdraaid, waarvan ik een staaltje op JAN SADELER — Zie aldaar. — tot proef, bij zooveel anderen, heb medegedeeld.

SAILMACKER (ISAAC) vond ik bij *Fiorillo, Geschichte der Malerey in Grossbritannien*, u. s. w., op gezag van *Walpole*, vermeld als een Hollandsch kunstenaar, die in de eerste helft der XVII. eeuw bloeide, en zich, onder de regering van den Protector Cromwell, te *Londen* vestigde. Door deze werd hem opgedragen, om het *Gezigt der Vloot voor Mardyeck* te schilderen. — Eene andere schilderij, door hem vervaardigd, stelt voor *De vereenigde Vloot, onder bevel van den Admiraal Sir George Rooke*, die door de Fransche Vloot, onder bevel van den Graaf van *Toulouse*, tot den strijd wordt uitgelokt. Deze schilderij is in 1714 in prent gebragt. SAILMACKER stierf 28 Junij, 1721, oud 88 jaren. Alzoo werd hij in 1633 geboren, en was, dewijl het eerste voorval in October, 1657, plaats vond, toen pas 24 jaren oud.

SAIN. (G. VAN) — Zie SAEN. (GILLES VAN)

SALIGO (CAREL LODEWYK) wordt hij *Immerzeel* alleen CHARLES genoemd. Ik voeg er bij, dat hij, in 1804, te *Grammont*, in *Oostvlaanderen* werd geboren, en het onderwijs van VAN HUFFEL genoten heeft. In 1820, behaalde hij de *Zilveren Medalje* voor de beste teekening naar de groep van *Castor en Pollux*. Later vestigde hij zich te *Parijs*, waar hij, onder de leiding van den Baron Gros, verder ontwikkelde. — In 1827, behaalde hij, op de Tentoonstelling te *Brussel*,

den eersten prijs, met zijne historische schilderij, *Briséis teruggezonden*. — Op het *Stadhuis* zijner geboortestad, berust van hem *Eene II. Familie*. Voorts heeft hij veel portretten van voorname personen vervaardigd. — Zie *Ch. Gabet, Dict. des Artistes etc., Paris, 1831, in 8°*.

SALLAERT (ANTHONIE) staat bij *Immerzeel* geboekt. Van de houtsneden, die er van hem bestaan, — zegt hij — betwijfelt men, of hij zich met die kunst wel heeft bezig gehouden. *Papillon* houdt dit voor zeker, welk berigt echter door *Brulliot* tegengesproken wordt, doch, hetwelk hij later weder heeft herroepen. *Nagler* zegt, dat *R. Weigel*, in zijne *Catalogussen*, die houtsneden voor het eerst beschreven heeft, en dat ze werkelijk van ONZEN SALLAERT zijn, als: *Twee Gekken, met bellenkappen*, in den trant van *CALLOT*, beteekend A. SALL. *f.* Do verderc houtsneden, naar zijne teekeningen, en gedeeltelijk door HEM-ZELVEN gesneden, zijn: de zeldzame *Catechismus van Jodocus Andries, Necessaria ad salutem scientia partim necessitate medii etc., Antw., 1654, in 12°*, bevattende 52 houtsnedenprenten, meestal naar zijne teekeningen, en verscheiden door HEM gesneden. — *Perpetua Cruz; sive Passio Jesu Christi etc., Antw., 1649, in 12°*, 40 houtsneden naar zijne teekeningen, door CHR. JEGHER, zijnde Nr. 23, volgens *Weigel*, van A. SALLAERT. *Altera perpetua Cruz Jesu Christi etc. Antw., 1649, in 12°*, even als het voorgaande. — *Imagius mortus etc. Ed. Erasmus Roterod., Colonia 1555*. — Deze prenten worden door *Brulliot*, als van A. SALLAERT, opgegeven, doch, teregt, zegt *Nagler*, dat dit, naar den tijd berekend, onmogelijk is. — *De vier Evangelisten*, houtsneden op blaauw papier; niet beteekend, doch van SALLAERT, in 4°. — *De boetvaardige Magdalena*, halve figuur, in blaauwachtig camaïeu; idem, IDEM, in 4°, wordt aan HEM toegekend, even als *De II. Lodewijk van Frankrijk*, staande figuur, met kroon en scepter, in dezelfde bewerking, in fo.; — en, *Zinnebeeld op de vergankelijkheid der Schoonheid*; eene vrouw, halve figuur, met een doodshoofd, en een slang om den hals enz.; beteekend A. S., en daaronder, het *Snijmesje*; h. 7 dm. 10 str., br. 7 dm. 7 str. Par. Dit is het stellige bewijs, zegt *Nagler*, dat hij in hout gesneden heeft, gelijk *Brulliot* ons later in zijn *Appendix* mededeelt. — Ten slotte, voeg ik hier nog bij, dat ik in de Belgische berigten, waarin over de *Oprigting van het Kruis*, in de O. L. V. kerk, te *Antwerpen*, van *REBENS* gesproken wordt, lees, dat de vleugel- of sluitdeuren van dat Tafereel, gansch door SALLAERT zijn geschilderd, en het groote tafereel allen en met eenige penseelstreken van *REBENS* is opgeschilderd.

SALLIETHI, (MATHIAS DE) en niet enkel SALLIETH, zo als *Immerzeel* schrijft. Onder de schoone prent, *De Overwinning op Chattam*, naar P. LANGENDYK, en het fraaije zeldzame portret van W. BILDERDYK, naar SCHMIDT, door HEM gegraveerd, leest men zijn naam juist zóó opgegeven.

SALM (... VAN) wordt, door *Nagler* en anderen, als een zelschilder opgegeven, van wien geene levensberigten zijn bekend. Ongetwijfeld is het A. SALM, bij *Immerzeel* geboekt.

SAM (ENGLI) is door *Immerzeel* vermeld. — Ik bezit zijn Portret, fraai, met zwart krijt, op perkament geteekend. Achter staat er op: *Van den Konstschilder ENGLI SAM, door hem-zelven geteekend. Catalogus van GERARD SANDERS, verk. Rott. in Aug. 1767.* Hij is ouder en anders voorgesteld dan op dat bij *Van Gool*, en het schijnt mij toe, hetzelfde portret te zijn, dat, onder Nr. 1806, in de Verzameling van *Van der Marck*, te *Lcyden*, aanwezig was.

SAMBRIX. (F. VAN) Onder een Portret van Do. *Jacobus Rolandus*, door W. DLEFF sc., in kl. fo., naar C. VAN DER VOORT pinx., staat bij het sierlijk letterschrift, te lezen: F. VAN SAMBRIX sculpsit. *Aetatis sue 80*. Dus is hij hier

veel ouder dan DELFF voorgesteld. Ik ben van meening, dat hij ook nog wel ander graveerwerk zal vervaardigd hebben.

SAN. (GERARD XAVERIUS DE) Zie bij *Immerzeel* op SAN. (GERARD DE)

SANDE, (JAN VAN) een verdienstlijk kunstgraveur, dien ik nog niet vermeld heb gevonden. Eene voorstelling in den trant van RUBENS, *De Ontvangenis van de Maagd Maria*, met den Engel, en eene glorie van Engelen in de wolken, met den H. Geest enz., beteekend JAN VAN SANDE *fecit*, in 8°., leerde mij hem kennen.

SANDE. (J. VAN DE) Ik heb eene schilderij, met dezen naam beteekend, gezien, in den stijl van MARTEN SORGH, of ZORGH, voorstellende *eenige figuren op eene Groenmarkt*. Het geheel ademt een goeden toon, doch is blijkbaar door een kunstliefhebber vervaardigd, die, naar mijne gissing, in het laatst der XVII. eeuw dit stuk geschilderd heeft.

SANDE BAKHUYZEN. (HENDRIK VAN DE) — Zie bij *Immerzeel*, en bij mij, ook in het *Aanhangsel*, op BAKHUYZEN. (H. VAN DE SANDE)

SANDE. (MICHEL VANDEN) — Zie op ZANDE. (MICHEL VANDEN)

SANDERS (GERARD) staat bij *Immerzeel* vermeld. Zijn geteekend *Portret*, h. 11 $\frac{1}{2}$, br. 9 dm. Rhijnl., was bij *Van der Marck*, te *Leyden*, onder Nr. 1810 van den *Catalogus*, 1773. Ook bij *Van Gool* komt het voor.

SANDERS, (THOMAS) zoon van GERARD, kunstschilder en graveur, vestigde zich te *Londen*, en werd daar van de Akademie der Kunsten lid. Hij was omstreeks 1775 nog werkzaam. — De prent *The Italian Fisherman*, naar JOS. VERNET, in gr. fo., wordt aan hem toegekend. De bekwame graveur JOHN SANDERS, of SAUNDERS, zegt *Nagler*, die, omstreeks 1750, te *Londen* geboren werd, was, waarschijnlijk, een zoon van THOMAS.

SANDRART. (JACOB VAN) Zie op SANDRART, (JOACHIM) waar men lezen zal, dat alles, wat door *Immerzeel* op JACOB is vermeld, op JOACHIM moet worden toegepast. Deze JACOB was een neef van JOACHIM, en werd, in 1630, te *Francfort a./M.*, geboren. Hij heeft de teeken- en graveerkunst bij CORNELIS DANCKERTS te *Amsterdam*, en bij WILLEM HONDIUS, te 's *Gravenhage*, geleerd, waarna hij zich, in 1656, te *Neurenberg* vestigde, waar hij tevens een kunsthandel opende, en in 1708 overleed. — Bij *Nagler* vindt men 90 stuks van zijne graveerwerken vermeld. — Hij heeft een zoon, JOHANN JACOB, en eene dochter, SUSANNA MARIA VAN SANDRART nagelaten, die beiden de graveerkunst met lof hebben beoefend. — Mij is in de graveerkunst nog bekend zekere LAURENS VAN SANDRART, die in het begin der XVIII. eeuw bloeide, en, zeker, tot het geslacht van JOACHIM behoort. — Zijn *Portret*, en dat van *zijne vrouw*, *Regina Christina*, geb. *Eimart*, borststukken in medaljons, L. HIRSCHMANN p., B. VOGEL sc., komt voor in de nieuwe uitgave van *Sandrart's Teutsche Academie*, 1768, in fo.

SANDRART, (JOACHIM) van *Stockau*. Dezen noemt *Immerzeel* JACOB SANDRART, en heeft zijn Artikel, waarvan een klein gedeelte bij *Houbraken* wordt gevonden, stellig, op zijn geheugen af, eenigzins uitgebreid, en daardoor nog meer in de war gebracht; want, had hij slechts het groote Werk van JOACHIM VAN SANDRART, *Teutsche Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Kunste u. s. w.*, *Nürnberg*, 1675—1679, in fo. opgeslagen, dan zou hij ontdekt hebben, dat al, wat hij meer dan *Houbraken* heeft te boek gesteld, op JOACHIM, en niet op JACOB SANDRART, — waarin *Houbraken* ook gefaald heeft, — doelen moet. *Houbraken* heeft gemeend, dat JACOB, — Zie aldaar. — die een tijdgenoot van hem was, (en van wien hij wist, dat deze te *Amsterdam* had gewoond, doch weder naar *Duitschland* was vertrokken) dezelfde als de alom door zijne kunst-litterarische Werken

bekende JOACHIM VAN SANDRART WAS. Dat *Houbraken*, die de genoemde *Teutsche Academie* in bezit had, en veel voor zijn Bock gebruikt heeft, niet wakker is geworden, dat dit werk tot een geslacht vroeger dan JACOB, — die een neef van JOACHIM WAS — behoorde, verwondert mij zeer. Dat ik, even als *Houbraken* en *Immerzeel*, onzen JOACHIM, ofschoon op den 12. Mei, 1606, te *Frankfort a./M.* geboren, in *Nederland* moet gedenken, wordt veroorzaakt dewijl hij aldaar een tijd lang geschilderd, en vele voornamen familiën afgebeeld heeft, nadat hij eerst in de teeken- en graveerkunst was onderwezen bij AEGIDIUS SADELER, te *Praag*, op wiens aanraden hij dat vak verliet, en tot de schilderkunst overging, in het onderwijs en onder de leiding van GERARD HONTHORST, te *Utrecht*, met wien hij naar *Engeland* trok. Aldaar een tijd lang door Koning *Karel I.* begunstigd, heeft hij vooral voor den Hertog van *Buckingham* met roem gearbeid, doch die, slechts 30 jaren oud, sebandelijk door zijn eigen Luitenant, *John Felton* genaamd, in zijn slaapkamer, hij het ontzet van *Rochelle*, in 1627, vermoord, hem ontviel. Later verwierf hij mede de gunst van den Graaf van *Arundel*, voor wien hij, benevens voor veel andere grooten heeren, belangrijke werken heeft uitgevoerd. — Na al zijne reizen, waarbij het geluk hem steeds vergoelde, en overladen met eer en schatten, ging hij zijn geërfd heerlijk Landgoed *Stockau*, bij *Ingolstadt*, bewonen, — waarvan eene fraaije afbeelding vóór zijn levensberigt te vinden is, — en hetwelk bij na den dood zijner vrouw heeft verlaten, om zich te *Augsburg* te vestigen. Andermaal gebuud zijnde, is hij vandaar, in 1674, naar *Neurenberg* vertrokken, waar zijne tweede vrouw, Jonkvrouw *Esther Barbara*, dochter van den Heer *Wilhelm Blommarts*, Grootraad van *Neurenberg*, bij hare betrekkingen woonde. — Zijn overlijden wordt door sommige schrijvers op 1683 gesteld, doch *Bryan-Stanley* voegt er bij, dat van zijn Werk het Deel *Romæ antiquae novum Theatrum* in 1684 is verschenen, en dat geen zijner Werken, als *nagelaten* uitgegeven, bekend is. Ik heb vrede met die opmerking, doch het is de Latijnse vertaling van den beroemden *C. Rodius*; en ik bezit de eerste uitgave van 1675—1679, die al zijne, mij bekende, Werken bevat, waaruit, volgens zijn daarbij voorkomend Levensberigt, (door zijne discipelen geschreven, en hetgeen *hoogst-zeldzaam* in dat Werk wordt gevonden, als zijnde te zijner eere in 1675 afzonderlijk uitgegeven) blijkt, dat hij toen nog in leven was. Of de latero uitgave van 1768—1775 dienaangaande iets méér bevat, weet ik niet. — Zijn *Portret*, met het opschrift: *seculi nostri Apelles*, is door zijn Neef, JACOB SANDRART *sculp.*; een *idem*, op middelbaren leeftijd, door BICHARD COLLIN *sculp.*, in *°.*, — en een *idem* door P. KILIAN, meer bejaard, met de hand op zijne *Academie* enz. rustende, is vóór zijn Werk geplaatst. In de *Portrettenverzameling*, te *Florence*, is ook dat van JOACHIM VAN SANDRART. — Zijne Spreuk was: *Vivre pour mourir, et mourir pour vivre*; zijn Wapenschild blaauw, met drie Druiventrossen. — Zijn schilderwerk is in ons land weinig bekend; echter kan ik een zeer belangrijk Portret aanwijzen, door hem fraai geschilderd, zijnde dat van den beroemden *Drost van Muiden, P. C. Hooft*, waarnaar eene gravure, door A. SYLVELT, vóór zijne *Nederlandsche Historie* is geplaatst, en waarop staat: — Actat. LXII. CIOIOXLII. — in welk jaartal eene C is vergeten, want het moet 1642 zijn. Deze historische relict was in het bezit van wylen den Staatsraad Mr. *M. C. van Hall*. — Als eene bijzonderheid, die ook onze geschiedenis aangaat, meld ik hier, ten slotte, nog, dat hij heeft geschilderd: *Het Vredemaal van den gesloten Westphaalschen Vrede, op het Raadhuis te Neurenberg, gevierd in den jare 1649*, naar welko schilderij door F. WAGNER eene plaat is gesneden. Hij zal daartoe, zeker, bij de bescheouwing van het stuk van VAN DER HELST,

aangemoedigd zijn. — Eene zeldzame prent, waarvoor hij, in *Italië* zijnde, de teekening heeft vervaardigd, is: *D' ontsteking en brant des berghs Visuwij, met d' omliggende gelegenheit, afgetekent door J. SANDRA. 1631.* Zie hl. 180 — A^o. 1631 — van het *Hist. verhaal van Oorlooge in Duitschland enz., door Gustavus Adolphus, Coninck van Sweden, enz. Amst., 1642, in f^o.* — Bij Nagler vindt men 6 stuks door hem vervaardigde prenten beschreven.

SANDWYK, (FRANÇOIS VAN) „geboren te 's Gravenhage, A^o. 1641 of 1642, was een tydgenoot van den Ouden AUGUSTINUS TERWESTEN, en ook een discipel van NICOLAES WIELING, en schilderde even zoo historiën, als portretten; zynde in dit jaar 1663, ook ter Confreriekamer van hem hekent geweest *Een biddende St. Franciscus*; en volgens de Lyst der Confraters van de Confrerie van 1665, was hy ook een medelid derzelve; doch een liefhebber der fortificatiën zynde, is hy naderhand als Ingenieur in Staaten-dienst overgegaan, en nog als Capitein-Ingenieur in den oorlog gebleven.” Mededeeling van P. Terwesten, Ms.

SANSOM, (F.) een onvermeld graveur, die, gelijktijdig met M. DE SALLIETH, te Rotterdam, op eene verdienstlijke wijze, de graveerstift voerde. Ik bezit een fraai prentje in 8°., zijnde eene Engelsche Adreskaart van het Handelsbuis Zimmerman en Lange, te Savannah, eene Engelsche Kolonic, in Georgië, door hen-beiden gegraveerd, naar de teekening van DIRK LANGENDYK. Het onderste gedeelte stelt voor de Haven bij gemelde stad, waar koopgoederen geladen worden, en de genoemde bandelaars daarbij staan. Uit den aard der zaak, is het zeldzaam. — Verder „*Illuminatie en Decoratie van de opregte Vaderlandsche Societeit te Rotterdam, op 's Princen verjaardag 8 Maart, 1788.* F. SANSOM del. et sculp. gr. in f^o., zeldzaam. — Nog heb ik gezien een Landschap in kl. 4°., in den trant van BERCHEM, als prent-teekening fraai bewerkt, en be- teekend J. SANSON f. Zou deze mogelijk dezelfde als SANSOM zijn?

SANTEN (CHARLOTTE VAN) heeft een schoon *Vrouwenbeeld* in glas gesneden, waarop *Constantyn Huygens*, na haren dood, een sneldicht vervaardigd heeft. Zie zijne *Korcnbloemen* enz., 's Gravenhage, 1658, in 4°., hl. 672.

SANTVOORT, (ANTHONI) in de wandeling genoemd *Groene Anthoni*, moct een bekwaam Nederlandsch kunstenaar zijn geweest, die te Rome gevestigd was, terwijl AART MYTENS — Zie aldaar. — zich, tot voortzetting zijner studiën, tot hem wendde, hetgeen omstreeks 1576 kan hebben plaats gehad. Van Mander, zijn tijdgenoot, zegt, dat SANTVOORT „zich te Rome veel bezig houdende met de *Maria-Major* te brengen op koper, hebbende ook veel omgangs met HANS SPEECKAERT.” — Van zijne werken schijnt niets bekend te zijn.

SANTVOORT A(NTHONIE?) vindt men bij onze auteurs niet beschreven, en echter is hij een bekwaam kunstenaar geweest, die het plaatsnijden en etsen goed heeft verstaan, en omstreeks 1650 in *Nederland* bloeide. — In *Weigel's Kunst-Catalog*, Nr. 17059, wordt hij een leerling van REMBRANDT genoemd. Hij kan wel een kleinzoon van ANTHONI SANTVOORT — Zie aldaar. — geweest zijn. — *Brulliot*, die hem ANTHONIE (?) noemt, zegt alleen, dat hij naar ALEXANDER TORENBURG — bij mij tot nog toe niet bekend — heeft gegraveerd; hij heeft dus zijn oorspronkelijk werk niet gekend. — Het *Portret van den schrijfmeeester Hend. Meurs*, naar CODDE, fraai gegraveerd, wordt aan HEM (DELFF?) toegekend, waarvan ik een exemplaar vóór alle letter, en wit om het ovaal, hezit, zijnde zeer zeldzaam. Ook heeft hij dat van Ds. *Johannes Hoornbeek* geteekend en geëts, waarin veel met de drooge naald is gewerkt. — Hij heeft ook gezigten nabij en in den omtrek van *Brussel* gegraveerd. Ik verwijs naar een uitmuntend prentje, in 4°., om over zijn talent ten volle te oordeelen, zijnde de *Ruïne van het Huis van Stryen*,

in *Oosterhout*, volkomen in de manier van H. NAEUWINCX geëst, en dat het jaartal 1656 voert. Zie bl. 118 der *Castella et Practoria Nobilium Brabantie etc. Ed. J. Le Roy. Lug. Bat., P. van der Aa*, 1699, in f°. — Eene zijner uitgebreidste prenten is, zeker, wel *De Stad Brussel*, met het portret van *Philips IV., Koning van Spanje*, er hoven geplaatst, naar NICOLAES VAN DER HORST, door A. SANTVOORT, inv. et fecit. *Bruzellæ*, hestaande uit *Negen bladen*, om aan elkaar to worden gevoegd, en die, onbeschadigd, zeldzaam voorkomen. Een exemplaar was op de Kunstverkoop van *Pierre Wouters, Chanoine de St. Gomer, à Lierre, en Brabant*. Zie diens *Catalogue d'Estampes etc., Bruz.*, 1797, in 8°, hl. 182, Nr. 1967. — *Do Belegering van Hulst*, in 4 bl., gr. in f°, en 2 bladen tekst. A. SANTVOORT fecit. *Breda, chez A. Santvoort*, 1645, zijnde de hiergenoemde uitgever ABRAHAM VAN SANTVOORT — Zie aldaar. — berust in de rijke historische Prentverzameling van den Heer *Bodel Nyenhuis*, te *Leyden*. — *The Muses Welcom to the Princes Mary and the Prince William Henry, at their Entrie in Breda*; geëst door A. SANTVOORT, met Engelsch vers van *J. v. d. Vliet*, zeer zeldzaam. — In het volgende hoogst zeldzame Werkje, *Bredasche Almanac en Cronyck en Freiske Spreekwoorden*, door *Fobbe Korst*, 1664, in 4°, komen twee prenten van hem voor, voluit met zijn naam beteekend. — In *Flavius Josephus*, bij *J. Savry, Dordrecht*, 1665, in f°, vindt men nog verscheiden prenten van zijn werk. — Ook heeft hij *Titels* gegraveerd, als voor *A. Hulsii, Hilda-montani, Nomenclator Biblicus Hebraeo-Latinus*, etc. *Bredæ, Typis J. Waesberge*, 1650, in kl. f°, en voor het *Liber Psalmorum Hebraicæ; Editio nova etc.*, in 12°, van denzelfden auteur, een fraai geëst prentje.

SANTVOORT, (DIRK) of VAN SANTVOORT, is een bekwaam portretschilder, in REMBRANDT'S trant geweest, wiens werken echter weinig voorkomen. In den *Catalogus* van *D. van Dyl, Amsterdam*, 1813, vond ik, onder Nr. 140, *Een Mansportret in aloude Hollandsche kleding, met een kraag om den hals*, fraai geschilderd, h. 22, br. 20 dm.; en op een idem Verkoop, te *Idem*, in 1818, was een dergelijk tafereel, doch niet zoo groot. — Hij heeft het *Portret* geschilderd van *Franciscus Plante*, waarnaar de schoone gravure door J. SYDERHOEF gesneden is, voorkomende in *Francisci Plante Mauritiados libri XII. h. e. Rerum ab illustr. heroe Joa. Mauritio, Comite Nassauic etc., in Occid. India gestarum descriptio poetica; Lugd. Bat.*, 1647, f°. — Ook heb ik ten huize van den Raadsheer *Van der Voort*, te *Utrecht*, een zeer fraai stuk gezien, voorstellende *Een Binnenvertrek, waarin eenige heeren, met dames in onderhoud, aan eene tafel zitten*, meesterlijk geschilderd, in grootte, manier en stijl gelijk er van LE DUC voorkomen; de achtergrond zeer helder, en alles zwaachtig behandeld. — Ten jare 1815, werd er te *Amsterdam*, ten voordeele der algemeene armen, een Tentoonstelling van werken der oude Schilderschool gehouden, waarop eene schilderij, met levensgrootte figuren prijkte, voorstellende „*Mevrouwen Regentessen van het Werkhuis, benevens de Moeder, haar eenig werk aanbiedende*,” behoorende aan het Werkhuis. Reeds bij de eerste beschouwing, is dit tafereel treffend, en bleef steeds den kunstkenner boeijen, zoo waar en natuurlijk, als alles met een sijn penseel, helder en in een warm coloriet, afgewerkt is. In de *Alphabetische lijst* komt het voor op ZANDVOORT (...) — In de *Louvre*, te *Parijs*, berust *Jesus met de Enmausgangers* van SANTVOORT. (D. V.) — *Bryan-Stanley en Nagler* noemen hem VAN SANTVOORT.

SANTVOORT, (P.) of VAN SANTVOORT, moet een tijdgenoot, en welligt van de familie van A. en D. SANTVOORT, of VAN SANTVOORT, geweest zijn. Van dezen zag ik een schilderij, voorstellende *Een Wintergezig*, met figuren, in den stijl van JAN VAN

AKEN, of BREUGHEL, doch zeer graauw van kleur, en waarop duidelijk P. SANTVOORT te lezen stond. — Nagler zegt, volgens Füssli, dat er een door hem gegraveerd Landschap bij *Danckerts* is uitgegeven, en noemt hem PETER VAN SANTVOORT.

SANTVOORT, (ABRAHAM VAN) vond ik als kunstschilder en plaatsnijder in de *Archives des Arts* etc., par Pinchart; Gand, 1860, I. bl. 67, in de eerste helft der XVII. eeuw te Breda, vermeld. Deze ABRAHAM wordt daar voor den vervaardiger van al de bekende fraaije werken door ANTHONIE(?) SANTVOORT — Zie aldaar. — (welligt een zoon, of kleinzoon van den in de wandeling genaamden *Groene Anthoni*) gehouden; bijgevolg worden ze aan den genoemden ANTHONIE ontkend. Uit de daarbij gevoegde oorspronkelijke bescheiden uit de *Rekeningen der stad Breda*, 1648—1651, blijkt, dat er werkelijk een plaatsnijder ABRAHAM VAN SANTVOORT genaamd, heeft bestaan, doch die bescheiden wijzen werkzaamheden van zulk een materiëlen aard, en van zulke luttele kunstwaarde aan, als letterwerk enz., dat ik de fraaije werken, allen met A. beteekend, voorsnog niet aan ABRAHAM kan toekennen, voor en alear, zijne verdiensten, door verdere bewijzen, gestaafd, allen geopperden twijfel zullen doen vervallen. — *De Belegering van Hulst* is beteekend A. SANTVOORT fecit. *Breda, chez A. Santvoort*, 1645; dit geeft mij grond om aan twee personen te denken, want naar den regel, zou er, zoo dit werk van één persoon ware, en het prenten zijn, bijstaan: *fecit et excudit*, *Breda*, 1645, terwijl bij Boekwerken, als de schrijver tevens uitgever is, *dezelfde naam tweemaal* voorkomt. Daar ANTHONIE zich veel in *België* heeft opgehouden, kan hij wel eenige zijner werken bij ABRAHAM, die, zeker, van zijn geslacht was, hebben uitgegeven.

SANTVOORT. (S. VAN) Füssly, zegt Nagler, noemt dezen een gezelschap-schilder, die in den trant van JOH. HOREMANS werkte, waardoor hij dus in het midden der XVIII. eeuw moet hebben geleefd.

SARCERIUS, (CORNELIS) een onvermeld kunstschilder, dien ik in de volgende oorspronkelijke bescheiden vermeld vond: „CORNELIS SARCERIUS, schilder, residentende te *Utrecht*, constitueert *Dirck Sarcerius*, zyn broeder, tot *Amsterdam*, om te ontfangen de penningen welke *Theodora van Zyl*, zyne moeder, nagelaten heeft. — CORNELIS SARCERIUS voor hem ende als erfgenaem van Mr. *Johan Sarcerius*, syn vader saliger, ende als gemachticht van *Dirck Sarcerius*, zyn broeder, heeft geconstitueert *Reynier Sarcerius*, syn broeder, om tot sententie te bevorderen het proces, twelck do crediteuren van Arn. van der Hagen zaliger, tegen de weduwe ende erfgenamen van wylen Mr. *Johan Sarcerius*, sustinerende zyn.” *Acten* van 28 December, 1638, en 21 April, 1642, in het *Protocol van den Notaris Ruysch*.

SARRAGON. (J.) Onder een *Portret* van SAMUËL DE SWAAF, ook wel onder den naam van SUAVIS bekend, staat J. BECKX, *delin.* en J. SARRAGON *sculp.* Daar de genoemde DE SWAAF een geboren Zeeuw, en, in 1627, plaatsnijder en drukker te *Middelburg* was, zoo heb ik dezen SARRAGON eene plaats onder de Nederlandsche gravcurs gegeven. Het graveerwerk is in uitvoerigen, netten trant, als die van DELFF, met zorg bewerkt.

SART (CAREL DU) zou, volgens Füssly, in 1680 geleefd hebben. Hij geeft eenige portretten op, die naar zijne schilderijen gegraveerd zouden zijn; doch Nagler zegt, en teregt, dat al het aangevoerde aan onzen bekenden CORNELIS DUSART moet worden toegekend.

SART. (CORNELIS DU) — Zie op DUSART, (CORNELIS), en ik voeg er nog bij, dat *R. Weigel* méér afdrukken van zijne etsen kent, dan *Bartsch*, zoodat die lijst thans tot 60 stuks gestegen is. Daaronder behooren 18 bladen, die in het

Kabinet van den Aartshertog *Karel* berusten, en door *Reehberger* aan onzen *DUSART* worden toegekend. Zie verder *Nagler*, die ze allen beschrijft.

SART, (FRANCISCUS DU) een beeldhouwer, in het oude graafschap *Henegouwen* geboren. Hij heeft zich te *Rome* met roem voor de kunst gevormd, en verkreeg er den Bentnaam van *Wallon*. Vervolgens trad hij in dienst van *Karel I.*, Koning van *Engeland*, doch bij de staatsberoevingen aldaar, vertrok hij van *Londen* naar 's *Gravenhage*, waar hij voor den Prins van *Oranje*, verscheiden standbeelden, tot versiering der vorstlijke tuinen, heeft vervaardigd, als ook in 1651 het standbeeld van den keurvorst *Frederik Wilhelm* van *Brandenburg*. — Hij zou ook Medaljes vervaardigd hebben. — Hij heeft mede het afbeeldsel gemaakt des „Kunst-Vatters” Heer *Spierius* en zijne *Gemalin*, zegt *Sandart*, I., bl. 350, beiden overwaardig, om, wegens hun uitgebreid verstand, groote deugden en in het bijzonder als beminnaars der vrije en edele kunsten, in marmer vereeuwigd te worden. — *De Bie* zegt, dat hij te *Londen*, in 1661, is overleden. Doch dit wordt door *Fiorillo* en *Nagler* betwijfeld, terwijl het niet bekend is, dat hij voor de tweedemaal derwaarts vertrok.

SART, (ISAAK DU) een onbekend kuustschilder, van *Amsterdam*, die zeer schoone bloemen op albaster schildorde, die in *Engeland* bijzonderen bijval vonden. Hij heeft daar een groot gedeelte van zijn leven vertoefd, en is er, in 1697, oud zijnde 67 jaar, overleden. Dit volgens berigt van *Balkema*, zegt *Nagler*.

SART. (JOHANNES DU) Bij *Vasari*, IX., bl. 348, vond ik onder de verschillende Vlaamsche kunstenaars *JOHANNES DU SART*, beeldhouwer van *Nijmegen*, die in de XVI. eeuw blocide, vermeld. Dezo wordt ook door *Guicciardyn* herdacht.

SAS (*JAN*) schilderde landschappen, die zeldzaam zijn, met ruïnen, groepen, beelden en beesten gestoffeerd. Echter vindt men van hem meer teekeningen met de pen. *Nagler* zegt, dat hij, omstreeks 1640—1650, in *Holland*, blocide.

SASSE. (*J. VAN*) Een platto-grond der stad *Amsterdam*, — zooals die door *CORNELIS ANTHONISZ.*, in 1536, naar 't leven geschilderd, en in 1544 in druk uitgegeven werd, — is door dezen kunstgraveur, op nieuw in 't koper gebragt, met zulke veranderingen en verbeteringen, dat de grondslag voor de huizen, in de oude Kaart te zien, (zoo als die oek door *Wagenaar* werd overgeuomen, en in zijno *Beschryving van Amsterdam*, in f. voorkomt,) door hem met huizen is aangevuld geworden. Deze Kaart getuigt van zijne bekwaamheden, en is uitgegeven bij *J. van Septeren*, zeker, te *Amsterdam*. — Nog bezit ik, door hem gegraveerd, *Nieuw Desseyn tot een seer groote stercke en om te hooren heel bequame Coupelkerck, met een hooge Tooren* enz., in gr. f. Geteekend door *DIRK TRUER*, in 1736, te *Amsterdam*, in hetzelfde jaar verschenen. Zie over een soortgelijk ontwerp op *LISTINGH*. (*NICOLAAS*) — Nog vindt men van hem *Ansichten des Schlosses und Garten bei Hanover*, 16 bladen, naar de teekeningen van *J. MULLEN*.

SAVERY, *SAVRY*, *SAVRÉ*, *SAVARY*, of *SAVERIUS*. Met deze verschillende namen zijn de werken van ieder der hier volgende *SAVERY*'s beteekend. Hierdoor zijn bij veel auteurs weder andero personen ontstaan; doch authentieke stukken en de beteekening der werken van één-en-denzelfden persoon bevestigen genoeg de verwarde schrijfwijze van dien vreemdsoortigen naam. Verder komen er werken voor, beteekend met *ROELAND XAVERY*, dat *SAVERY* moet wezen. Echter bestaan er ook *XAVERY*'s, als *JACOB* enz. — Zie aldaar.

SAVERY. (*JAQUES*, of *JACOB*) Deze *JACOB SAVERY* was de broeder van *ROELAND*, volgens *Bryan*, omstreeks 1545, te *Kortrijk* geboren, doch *Nagler* zegt, in 1570, en, bij gelegenheid eener zware pest, in 1602, te *Amsterdam*, ten grave gedaald. — Hij is een discipel van *JAN BOL*, en wel een zijner besten geweest, zegt *L'an*

Mander, I. blz. 325, „die vlytig, net, opletend en onvermoeid in den arbeid, gelyk hem op dat spoor thans (1604) volgt zyn broeder en discipel ROELAND SAVERY.” — Hieruit blijkt, dat JACOB niet de vader van ROELAND was, zooals dit bij de meeste auteurs, en ook bij *Immerzeel*, wordt gevonden, die, minder dan de vreemde auteurs, *Van Mander* voor zijn vaderland schijnt geraadpleegd te hebben: immers bij *Bryan* vindt men nagenoeg een gelijkkluidend berigt. — Van zijne kunst komt weinig voor. In den *Catalogus* van *G. Hoet*, II., bl. 111, vond ik: „*Een Boerenkermis*, vol figuren, in waterverf, door JAQUES SAVERY,” die, in 1743, met f 51 werd betaald; en in het Vervolg van dien *Catalogus*, door *P. Terwesten*, op bl. 331: „*Een Boerekermis*, zeer vol gewoel, door JAQUES XAVERY f 50.” Zou dit niet hetzelfde stuk zijn, ofschoon er verschil in de naamspelling bestaat? — Volgens *Nagler*, zijn er vier stuks Landschappen, naar, of door hem-zelven gegraveerd in f^o-oblong, beteekend J. SAVERINUS en SAVERY, *J. C. Visscher ex.*

SAVERY (JACOBUS) kan wel een zoon van JAQUES, of aan die familie verwant geweest zijn. Ik vond hem als uitgever van de *Historiën der Martelaren enz.*, *Gedrukt te Dordrecht, by Jacob Braat, voor JACOBUS SAVRY, woonende in 't Kasteel van Gendt, in 't jaer 1657*, in f^o. In hoeverre hij deel heeft aan het aantal prenten, (dat de hoofdzaak bij die uitgave was) kan ik niet stellig beslissen. Zeker is het, dat al de platen door de burin der SAVERY'S zijn bewerkt, doch dat geene beteekend zijn; ook is het wel waarschijnlijk, dat hij de graveerkunst beoefend en er aan mede gearbeid heeft.

SAVERY (JAN, of HANS) wordt als neef van ROELAND SAVERY vermeld. De laatste berigten aangaande het jaar zijner geboorte, te *Kortrijk*, stellen dit op 1597, terwijl bij anderen daarvoor 1590 gevonden wordt. *Brulliot* zegt, 1580. Hij is, waarschijnlijk, in 1655, in *Engeland* overleden. *F. Bogaerts* zegt, dat hij in dat jaar te *Utrecht*, waar hij zich had gevestigd, overleden is, en dat hij, welligt, bij zijn oom, ROELAND, (die daar, in 1621, als kunstschilder in het St. Lucasgild, volgens de Naamlijst van dat Gild, werd ingeschreven) woonde. Zeker is het, dat hij mede in het genoemde Gild, in 1629, als kunstschilder voorkomt. — Voor het laatst vond ik hem te *Utrecht*, in 1638, blijkens eene Acte van 16 September, in het *Protocol van den Notaris Ruysch*: „Sr. HANS SAVERY, schilder, wonende binnen *Utrecht*, verclaerde *Willemtgen van Angeren*, jonge dochter, aldaer, voor desen tot syne echte huisvrouw getrouwd, ende beloofd te hebben, tot zyn echte huysvrouwe te zullen nemen, gelyck hy deselve by dese trouwt etc. Aldus ter presentie van etc. ende ROELANT SAVERY, mede schilder ende borger, te *Utrecht*; get. HAENS SAVERY, ROELANDT SAVERY.” — Na dien tijd is hij in *Engeland* werkzaam geweest, zoo als uit het volgende blijkt: „*Een zeer groot nooit gecopieerde dodo-afbeeldsel op het Tradescant-Ashmolesche Museum, te Oxford* is, zoo als er op te lezen staat, door JOHANNES SAVREY, in 1651 geschilderd;” en verder: „ook zou JOHANNES SAVREY vroeger den *dodo*, te *Londen*, naar het leven hebben kunnen teekenen.” Zie *Konst- en Letterbode*, 1849, Nr. 8. — Hij heeft, zeker, de kunst bij ROELAND geleerd, want zijne landschappen zijn geschilderd in denzelfden stijl. — *Nagler* beschrijft 13 stuks geëtste prenten, die, ofschoon niet allen, toch meerendeels door hem-zelven geëtsd en zeldzaam ziju.

SAVERY (ROELAND) staat bij *Immerzeel* geboekt, die hem een zoon van JAQUES noemt. Zie over deze misvatting (dewijl hij zijn broeder is), op SAVERY. (JAQUES) — Hoe hoog zijne kunst bij zijn leven werd gewaardeerd, blijkt uit het volgende *Extract uit het Register van de Resolutiën der Ed. Mog. Heeren Gedeputeerde Staten 's Lands van Utrecht*. Jovis, den 21, December 1626. „Syn binnen

ontboden, gecompareert ende gehoort Meesters SAVRE ende VOLLENHOVE, eenstigo schilders, woonende binnen deser Stadt *Utrecht*, cyntelyk met VOLLENHOVE gehandelt ende gedongen synde op een stuk schilderij, by hem van den voornoemden SAVRE voor andere waren overgenomen, ende geboden zynde de somme van zeven hondert guldens, soo heeft den voorsz. VOLLENHOVE daarvoor 't voorsz. stuk schilderij myne Heeren d'ordinaris Gedeputeerden verlaten, midts genietende gereed gelds; diensvolgens hebben het Hare Ed. Mog. daervoor aengenomen ende geeocht omme in conformité van voorgaende toezegginghe ende gedanc presentatie vereert ende gesonden te worden aan hare Excellentie Mevrouw de Princesse van Orangien. Ende is goed gevonden, dat men op de voorneemde VOLLENHOVE behoorlyke ordonnantie ter somme too van de voorsz. zeven hondert gulden verleen zal." — Zie nog over het aankooopen van meerdere schilderijen, om tot geschenk te dienen, op POELENBURG, (CORNELIS VAN) en VOLLENHOVE. (H. VAN) Zijne schilderijen zijn in meest allo voornamen Kabinetten aanwezig. — Een aantal graveurs hebben er van in plaat gebragt, en zelf, zegt *Nagler*, zou hij eene voortreffelijke plaat, in NIEULANT's trant geëst hebben, die zeer zeldzaam is, *Een klein boschachtig Landschap*, met een grooten ouden boom op den voorgegrond; in den achtergrond, links, een houten brug; bij het water, twee mannen en eene vrouw, met een kind; h. 4 dm. 6 str., br. 5 dm. 4 str. Par. Hiervan bestaan enkele drukken, beteekend r. sav. s. — *Zijn Portret* — met een daaronder gevoegd bijschrift, dat den lof, hem door zijne tijdgenooten toegezwaaid, duidelyk te kennen geeft, en wat ik hier onder zal laten volgen, — is door P. MOREELS pinx. OERTRUY ROGHMANS sculp., in ovaal, in f°. Het bijschrift luidt: „ROELANT SAVERY, Schilder van Rodolphus en Mathias, Roomsche Keyser. Geboren te Cortryck A°. 1576. Sterf tot Utrecht A°. 1639. — Het scheen, dat SAVERY Natuer overtreften, als hy afbeelde rotzen, boschen, beest of bloem, — Dus Rudolph en Mathias, (keyseren) hem verheften het Tirols wonder-wesen deelt hy Neerland om — Natuer bevreest, dat hy in als haer moght verwinnen, benam hem 't leven door verstoringe der sinnen. — Nu treurt om syn dood Belgica, en in reeren is Duytslant door dees tyding, die hun fama bringht. — Charon en ean de ziel nau door *Averni* voeren, door het gekerm dat hem aen alleant omringht; — Terwyl de wereld weent, soo lachen meer de geesten, int *Elisi* velt, nu dat de Meester comt, — Veiende hun Ryck met allerleye Beesten, met woeste Boschen en met lieflyek Geblomt. — Hendr. Lambr. Roghman, A°. 1647. — Ook in *Van Mander*, *De Die*, en *Houbraken* komt er een voor.

SAVERY. (SALOMON) Bij *Immerzeel* vond ik dezen bekenden teekenaar en plaatsnijder verkeerd genoemd, als SEBASTIAAN SAVRY, waarin hij welligt *Van Eynden* en *Van der Willigen* gevolgd heeft. De meeste zijner werken zijn alleen met s. SAVRY beteekend, en door den een of ander met SEBASTIAAN gedoopt. — Een berigt, getrokken uit de *Pui-Aanteekeningen der Stad Amsterdam*, 1578 tot 1749, betreffende de huwelijken, luidt: „2 January 1616. SALOMON SAVRY, oud 22 jaren, plaatsnyder, wonende op de Nieuwezyts-achterburgwal, geassisteerd met ROELAND SAVRY, syn oom, ter cenre, en *Mayke Panten*, wonende op de Hoogstraat, geassisteerd met *Martynke van Lede*, haer moeder, ter andre zyde." Hieruit blijkt zijn huwelyk en zijn geboortejaar 1594, hetwelk bij de meeste auteurs vershillend wordt opgegeven; verder dat ROELAND en JAKES SAVERY zijne ooms waren, en dat hij dus wel tot die familie behoorde, waaraan velen en ook *Nagler* twifelen. — Bij dien auteur vindt men de volgende gravuren vermeld, als, Portretten: Koning *Karel I*, van *Engeland*, naar A. VAN DYCK, in f°. — *A. Clovius*, naar A. CUYP, 1616, ovaal in f°. — D. R. CAMPHUYSEN, naar J. CASTELEYN, in f°. —

R. W. Wybma, kniestuk, naar J. DE BACKER, in f^o. — *C. van Haesdonck*, naar LIEVENS, 1640, in f^o. — P. F. RUBENS, ovaal in f^o. — *Claude Saumaise*, ovaal in f^o. — *Adr. Leeghwater*, naar TH. DE KEYSER, in 4°. — *Isaac Saaly Past. v. Zierikzee*, in f^o. — *S. Episcopi*, in f^o. — *R. Anslø*, kopij naar REMBRANDT. — *De Advocaat Tolling*, Idem. — *Een Man, met een breeden hoed op*, naar G. HONTHORST, in f^o. — Borststuk van een *Jong officier*. REM. S. SAVRY exc. h. 6 dm. 7 str., br. 4 dm. 11 str. Par. — *Een idem oude*, met korten baard, kopij naar REMBRANDT, in gr. 8°. — *Een idem*, rijkgekleed, REMBRANDT inv. SAVRY fec. in gr. 8°. — Verder verschillende onderwerpen, als: *Christus drijft de koopers en verkopers uit den Tempel*, naar REMBRANDT, h. 15 dm. br. 19 dm. — *Christus voor Pilatus*, naar IDEM; h. 19 dm. 6 str., br. 15 dm. 9 str. — *De Schatpenning*, vergrootte kopij naar REMBRANDT, gr. f^o. — *St. Hiëronymus*, in 4°. — *Idem*, kopij naar REMBRANDT, in gr. f^o. — *De Barmhartige Samaritaan*, naar DENZELFDEN. — Vervolgens zes stuks in de *Blyde Inkomst van Maria de Medicis, te Amsterdam*, in gr.-f^o. — Zes bladen, om aan elkaër te hechten, bij het Werk *Discessus Hispanici Præsidiï Trajecti ad Mosam. Anno 1632, die 23 Augusti*; door anderen aan J. V. VELDE toegekend. — *Een ridderlijke Optogt*, in eene Nederlandsche stad, 6 bladen, om ze aan elkaër te hechten. — *De Huwelijken*, 3 bladen, kopij naar J. SAENREDAM. — *Een Spanjaard voor eene zittende Dame*, in f^o. — Een reeks van 6 bladen *Boerengesellschaften* in f^o. — Idem van 16 kl. bladen, *Hollandsche gewoonten en gebruiken* voorstellende. — 51 stuks in *J. van der Veen's Adam's Appel*; Amst., 1642, in 4°. SAL. SAVRY (in mijn exemplaar staat S. SAVRY). — 17 stuks *Voorstellingen uit Ovidius*; deze worden betwijfeld. — 6 stuks *Vrouwen*, in rijke Hollandsche kleederdragt, in 8°. — 12 stuks *Hollandsche Boeren*, en andere figuren, naar P. QUAST, in 8°. — Hiervan bestaan ook kopijen. — *De Vijf Zinnen*, naar DENZELFDEN. SAL. SAVRY exc. in 8°. — Een reeks van 6 bladen, met *grotesque figures*. Opschrift: *Jan-liagels (Janhagels?) Cumpagne, 1638, b. 2 dm., br. 1 dm. 8 str., zeldzaam*. — Een reeks van 16 bladen, met *verschillende Dieren*. Op den titel: *Warande der Beesten*, in 4°. — Een reeks van 6 bladen, met *verschillende Schepen*, in gr. 4°. — *Een Landschap, met koeijen in de weide*, naar P. POTTER, in 4°. Door sommigen wordt dit blad aan J. VISSCHER toegekend. — Ik voeg er bij, dat hij voor het groote Werk van *Thibault, Académie de l'Épée* enz. — Zie daarover op BOLSWERT (SCHELTUS à) — eenige platen heeft gegraveerd, waaronder men zien kan, hoe somtijds de lettergraveurs de namen misvormen: op eene er van staat SALOMON SAURSIUS *schulp. Amsterd.*, en op anderen weder SALOMON SAVRY *sculp. Amsterd.* Hieruit blijkt duidelijk, dat zij de begane fouten niet herstelden, en dergelijke dingen vonden legio plaats.

SAVOYEN (CAROLUS, of CAREL VAN) is bij *Immerzeel* vermeld. *Nagler* zegt, dat hij een leerling van SEBASTIAN STOFFKOPF was, en dat hij, zooals *Balkema*, doch zonder eenig bewijs, opgeeft, in 1669, te *Antwerpen*, oud 50 jaren, overleden is. — *Bryan-Stanley* voert uit *Zani* aan, dat hij in 1680 nog leefde. — Te *Antwerpen*, in 1619, geboren, woonde hij echter, zegt *Immerzeel*, in *Holland*. Dit kan alleen uit zijn Portret, door HEM-ZELVEN fraai geëst, en dat in *De Die*, doch zonder jaartal, voorkomt, worden afgeleid, ofschoon die auteur alleen zegt: CAREL VAN SAVOYEN, *Schilder van Antwerpen*, Anno 1619; bij gevolg staat er niet geboren. Meer afdoende kan dit bevestigd worden uit het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, waarin staat aangeteekend: „CAREL SAVOY (VAN SAVOYEN) *ontfangen als discipel by JAN COESSIERS, 1635*” zoodat hij toen 16 jaren oud was, hetgeen zeer aannemelijk is. Die in het *Gildeboek* op hem volgt, is zekere JAN SAVOYEN, *ontfangen als meester, 16... , sterft 1676*, en deze kan wel van zijn geslacht zijn

geweest. — Dat hij ook levensgrootte historische onderwerpen heeft geschilderd, blijkt uit *Venus en Cupido* (levensgrootte beelden van *Kon. van Savoye*, welk stuk op de Verkoopning van *Johan van Marselis*, in 1703, te *Amsterdam* gehouden, onder Nr. 41 van den *Catalogus*, voorkomt. Verder komen er ook wel andere onderwerpen enz. van hem voor, als: *Joseph in de Gerangene*: in een *Idea*, te *Udell*, van *Izaak Hoogenbergh*, 1743, onder Nr. 62, en, in een *Plan* van *Warmerley* van *Bennebroek*, 's *Hage*, 1719, onder Nr. 60: *Een Musiek van drie aangename Portretten*. — Tijdens den dichter *Jan Vos*, bestond er van hem eene schildrij, „*Diana wordt Adonis door Venus ontschaft*, in de zaal van den *Ed. Heer Mr. W. van Blaauw*, te *Amsterdam*,” waarop hij een vers heeft gemaakt. Zie I, Pl. 3de, *Amst.* 1726, in 4°. — *Wagenaar*, in zijne *Beschryving van Amsterdam*, in 2 Hl. bl. 111 en 116, meldt, dat hij, in 1656, een *Alta retable*, voor de *Kerk van de Z. V. Voorburgwal*, en, in 1659, *Eene Aankomst van het Gezag*, voor de op de *Nieuwe Zijds-Achterburgwal* heeft geschilderd. — *Najler* zegt, dat hij ook eenige *Bladen* zou geëist hebben, en gelooft, dat de geëiste prenten *D. Vogels in Linnen*, — 12 kl. bladen met *Soldaten en Officieren*, en 6 kl. idem, *Kle. Verdragten van den Franschen Adel*, onder *Lodewijk XIII.*, beteekend *D. S. S.*, en die door *van Ruyss* onvoorwaardelijk, aan *DANIEL SAVOYE*, van *Grenoble*, worden toegelid, doch ook wel van *DE SAVOYE*, namelijk van onzen *CARL*, kunnen zijn. — Deze kunstenaar werd op oene aangenaam-verrassende wijze in levendige herinnering gebracht en opgevoerd door een kundigen historievorscher, in zijn taferel: *Een Amsterdam Musyck-Collegie in de XVII. Eeuw. Familie-herinnering van Paulus Vermeer*, uitgegeven door *J. A. Alberdingk Th'om, O. S. Gr. Fy. Inst.*, te *Amsterdam* 1860, in kl. 8°.

SAVRY. (SEBASTIAAN) Zie op SAVERY. (SALOMON)

SAXEN, (H. K. II. Princes MARIE CHARLOTTE AMELIE ANASTASIE VICTORIE CLEMENTINE LEOPOLDINE VAS), beminde dochter van Z. M. Leopold George Chrétien Frédéric, Hertog van *Saxen*, Prins van *Saxen-Coburg Gotha*, Koning der *Belgen*, en van H. M. Marie Thérèse Charlotte Isabelle Princes van *O. Span.*, Koningin der *Belgen*. Zij werd den 7. Junij, 1819, te *Laken*, by *Brussel* geboren en is den 27. Julij, 1857, in den echt getrouwd met Z. K. II. Ferdinand Maximiliaan Joseph, Aartshertog van *Oosterrijk*. Deze zeer zierig beoefende, in de levende Vorstin beoefent, met hooge verdienste, het schilderen van landschappen, die zeer de aandacht van bevoegde kunstenaars trekken. Met dekerf van goed zijn hare tafereelen naar de natuur genomen, en, door het en blyg voortdurend van kleur en penseelsbehandeling. — Eerst in 1851, verkreeg de Heer P. L. KUNNEN, te *Brussel*, het voorregt, hare verdere oefening in het schilderen, tot haar stderzelver huwelijk, te leiden. Niet alleen het penseel, maar ook de teekentift wordt door haar uitmuntend gehanteerd. Daarvan getuigt een allefraaist op steen geteekend Landsekap, zijnde een *Boschgezicht*; op den voorgrond, een weg, waarover een man, vrouw en hond gaan; verder twee boerenwoningen, en stapels gekloofd hout, die zich ook regts op den tweeden grond bevinden. In den voorgrond beteekend CHARLOTTE inv. et f. Onderaan, in de marge, staat: *Peint et Lithographié par S. A. R. Madame la Princesse CHARLOTTE*. Een traaj afdruk werd mij, als schrijver van dit Werk, door tussenkomst van een hooggeplaatst persoon, welwillend voor mijn Atlas vereerd.

SCALBERGE (FREDERIK) was een Vlaamsche graveur, die van 1623 tot 1636 bloeide, zooals blijkt uit de jaarmeden, bij de uitgave zijner werken gevoel. Vier zijner etsen zijn beteekend *Rome*, 1623; anderen, zonder naam van plaats, voeren de jaartallen 1625 en 1627, en weder anderen, *Parijs*, 1636. De eerste zijn in

den trant van PAULUS BRIL; de anderen in dien van WILLEM VAN NIEULANT, of komen, misschien, meer den stijl van NICOLAËS MOYAERT nabij.— Soms tijds beteekende hij ze met SCALBERGE, en dan weder met SCALE BERGE. — Hij moet echter niet verward worden met PIETER SCALBERGE, die, omstrecks denzelfden tijd, te *Parijs*, bloeide, doch minder bedreven was. Ofschoon deze SCALBERGE noch bij *Brulliot*, noch bij *Heller* te vinden is, zoo staat hij toch bij *Bryan-Stanley* geboekt.

SCHAAK, of SCHAECK, (WILLEM) een teekenaar, graveur en tijdgenoot van JAN GOLE, die, even als deze, in mezzo-tinto arbeidde. Zijne werken komen weinig voor, en zijn ook niet fraai. Er bestaan van HEM: *De Vier Elementen*, curieus door dames van zijn tijd voorgesteld. w. SCHAAK fecit et exc. in f^o. — *De Vijf Zinnen*, even curieus in f^o. — *Een Geestelijke, bij wien eene Dame biecht*, in f^o. — *Hagar, bij eene rots zittende*, met den Engel en Ismaël. — w. SCHAECK fec. G. Valck ex. in f^o.

SCHAAK, (JER. VAN) een bekwaam graveur in mezzo-tinto. Tot bewijs hiervan kan dienen het *Portret* van D^o. *Nicolaas Ruymveld*, D. VAN PLASS pinx. J. VAN SCHAAK fecit et exc. in f^o. — De weêrgaê, D^o. *Cornelis van Aken*, is niet zoo fraai, en eene kopij naar VERKOLJE. — Deze beiden waren, omstrecks 1650, leeraren te *Delft*, hetgeen mij doet vermoeden, dat VAN SCHAAK in dien tijd daar heeft gewoond.

SCHAAP, (W.) een zeeschilder, die zich te *Utrecht* had neêrgezet, en daar, in 1806, als Lid van het *Schilders-collegie* staat ingeschreven. Hij oefende in genoemde stad het beroep van kamerbehangsel- en rijtuigschilder uit, doch is, in 1820, met zijn gezin, naar *Amsterdam* vertrokken, waar hij op de Tentoonstellingen van zijn werk geleverd heeft. Hij had een *zoon*, die veel aanleg voor het vak, van besten-schilderen bezat, en veel schetsen, met zeer geestige onderwerpen vlug vervaardigde, waarvan ik er eenigen tot gedachtenis bewaar, terwijl ik later van dezen academievriend niets meer heb vernomen.

SCHAASBERG, (ADRIAAN en SIMON) vader en zoon, beide Hagenaars van geboorte, die portretten, landschappen en ook miniaturen schilderden. *P. Terwesten* vermeldt, in zijn *Ms.*, den eerste op het jaar 1753, en den tweede op 1794.

SCHABOL. (ROGIER) Zie op WEYDE. (ROGIER VAN DER)

SCHAECK, (B., of C., of P.) een zeer verdienstlijk kunstenaar, wiens werk weinig voorkomt, en die, waarschijnlijk, een liefhebber is geweest, in het laatste gedeelte der XVII. eeuw bloeiende, te *Rotterdam*. — Ik heb van zijn werk gezien, een klein stukje, in den geest van BREKELENKAMP (ofschoon de aard van zijn penseel meer naar dien van DAVID RYCKAERT overhelt), voorstellende *Een Binnenhuis*, waarin een zittend *Vrouwkje*, met een deken op haar schoot, en verder bijwerk. — *Hoet*, in zijne *Catalogussen*, noemt twee stuks: *Een Boerengezelschap* van SCHAAK, f 12,50, — en, *Een Boerenhuisje, waar ze met de kaart spelen*, zeer uitvoerig door SCHAAK, f 40,50, welke som hoog is te noemen, daar op dezelfde Verkoopung een *idem* stukje van A. VAN OSTADE, f 15, — en, *Een Vrouwje, dat schuurt*, door PIETER DE HOOGHE, f 37 gegolden heeft. — Op de Verkoopung van *D. van Dyl*, in 1813, te *Amsterdam*, was mede van HEM *Een oud Man, zittende, met een kan en pijp in de hand*, kloek van behandeling enz.

SCHAEF, (A. M.) een zeer verdienstlijk en weinig bekend plaatetser, die eenige Bockjes heeft uitgegeven, als: *Gebouwen, met figuren*, naar B. BREENBERGH; op het eerste blad: *Diversa antiquitatis vestigia, quorum inventor B. BREENBERGH. Facta* A. M. SCHAEF. Anno 1648, 12 bladen, in 8°-oblong; M. SCHAEF fec. et excud. in 8°. geestig geëtst, en zeer zeldzaam — *De Galeislaven*, naar C. DE WAEL, 12 bladen, in 4°.

SCHAEPKENS (ALEXANDER) werd, in 1815, te *Maastricht*, geboren, en is nog door *Immerzeel* als een veelbelovend kunstenaar vermeld. Thans kan ik, als vervolg op zijn levensbericht, er bij voegen, dat hij daaraan volkomen beantwoord heeft. Nadat hij zijne kunststudien aan de Stads-Teekenakademie (waarbij hij de *Rijks-medalje* voor het teekenen naar het Antique behaalde), en evenzoo aan het Kon. Athenæum, aldaar, had volbragt, heeft hij zich, aan de Kon. Academie, te *Antwerpen*, verder goocfend. Zijne eerste schilderij, *Een Stadsgezicht*, leverde hij op de Tentoonstelling aldaar, in 1834, en na deze proeve, die de goedkeuring van kenners mogt wegdragen, wijdde hij zich aan dat vak, en dat van landschap-schilderen. — In 1835, ging hij naar *Brussel*, waar hij van de lessen aan de Aademie van Schilder- en Teekenkundo, twee jaren lang, gebruik maakte. In 1837, keerde hij naar *Maastricht* terug, en vervaardigde veel studien naar de Monumenten dier stad en der daarbij gelegen schilderachtige landgezigten, die den Maasroom omringen. Daarna vertrok hij naar *Parijs*, om in het *Louvre-Museum* de oude meesters en voornamelijk de Hollandsche School te bestuderen. Bij zijne terugkomst te *Maastricht*, vatte hij zijne studien naar de natuur in de omstreken, aldaar, weder op, en deze werden zóó schoon en zóó naar waarheid teruggegeven, dat hij voor een beminnaar der kunst eene reeks van 30 *stuks teekeningen*, in waterverw, *Des vues, prises d'après nature, des Chateaux, Ruines les plus remarquables du Duché de Limbourg* moest vervaardigen. Van deze Teekeningen heeft hij er 23 in Lithographie, met bijbehorende beschrijving, uitgegeven, onder den titel: *Vues dans le Limbourg*, en het was naar aanleiding dezer uitgave, dat zich de smaak des kunstenaars voor de kennis der Kunstgewroebten der oudheid begon te ontwikkelen, en vervolgens roemrijk is uitgebreid. Verder heeft hij de voornaamste steden der *Nederlanden* bezocht, en vele studien in 's Rijks Muscum, te *Amsterdam*, en te 's *Gravenhage* vervaardigd. — In 1842, toog hij andermaal naar *Amsterdam*, en verkreeg van het Kon. Nederlandsch Instituut, een Diploma tot het Onderwijs in het teekenen naar het menschebeeld, voor de bouwkunde, en voor de perspeetief, waarna de Gemeenteraad van *Maastricht* hem tot Directeur der School van Scheone Kunsten dier stad benoemde. — De Heer SCHAEPKENS heeft, sedert eenigen tijd, een groot aantal Verhandelingen en Bijdragen, de Oudheidkunde en de Middeneeuwsehe kunst betreffende, uitgegeven, gelijk die voorkomen in de *Académie d'Archéologie de Belgique*, in den *Messenger des sciences historiques*, en andere wetenschappelijke Tijdschriften, die meestal versierd zijn met juiste afbeeldingen, zoo noodig, om tot meerdere opheldering er van te dienen. Er komen zeer merkwaardige Verhandelingen onder voor, als: *Des Cloches et leur usage*, in *l'Académie d'Archéologie de Belgique*, 1857, Nr. *Septembre*. — *Annales de la ville de Maestricht. Item. Tom. XVII. Anvers*, 1860. — In 1834, heeft hij eek een Levensbericht van zijn stadgenoot, den beroemden beeldhouwer MATHIEU KESSELS, geleverd. — Het is door onzen kunstenaar, dat het selhoone land van *Limburg*, met al zijne merkwaardigo gebouwen, thans zoo algemeen, naar waarde, wordt gekend, terwijl hij zijn geboortegrond door de uitgave der volgende Werken bijzonder aan zich verpligt heeft, als: *Roldue et ses Environs, dessinés d'après nature, et lithographiés par ALEXANDER SCHAEPKENS. Paysages et Monuments du Duché de Limbourg, avec texte archéologique et historique; Maestricht et Bruxelles*, 1852, 8 platen, in plano oblong, met kleuren gedrukt. Wanneer men de gezigten zóó naar waarheid en geestig geteekend verkrijgt, behooren ze meer als een bijzonder kunstgewroecht, dan wel als gewone afbeeldingen van dien aard heshouwd te worden, want in alles ziet men, waarlijk, de hand van het goocfende talent, en d' natuur,

in den vrijen geest der oude beroemde School behandeld, teruggegeven. Ditzelfde mag ook gezegd worden van het uit- en inwendige van kerken enz. met fraaije figuren gestoffeerd, in zijn Werk *Anciens monuments d'Architecture du XI. au XIII. siècle dans le Limbourg*, etc. *Ibid.*, 1855, 8 platen in gr. f^o., met Titel. — Nog gaat er van hem uit: *Vue de Maestricht etc.* X Pl., *Ibid.*; — *Rosenkranz*, *Ibid.*, in f^o. — *Près de la Meuse*, XII eauxfortes, in kl. 8°., en in 12°., terwijl thans op de pers is: *Montagne de Saint-Pierre, près de Maestricht*, 11 geëtste platen, die door meerdere zullen gevolgd worden. — De Heer A. Siret heeft zich tot taak gesteld, al de etsen der gebroeders ALEXANDER, THÉODORE en ARNAUD SCHAEPKENS, in het *Journal des Beaux-Arts*, (Anvers) te beschrijven. — De Heer SCHAEPKENS heeft, sedert 1836, tot heden toe, bijna onafgebroken, op alle Brusselsche Tentoonstellingen, de vruchten van zijn penseel geleverd, die door bevoegde kenners met genoegen beschouwd en tevens gunstig beoordeeld werden. Thans heidt hij zich onledig met de voltooiing eener groote schilderij, een *historisch Landschap*; op een stuk grond, in eene woestijn, door twee rijen rotsen omringd, is, in het midden, *St. Arnould, Bisschop van Metz, in gebed, aan den voet van het Kruis* voorgesteld. — Het ligt in den aard der zaak, dat zulk een talent, zich zoo onvermoeid ten nutte van zijn vaderland bewegende, de aandacht van Z. M. koning Willem III., Hertog van Limburg, tot zich trok, die hem dan ook in April, 1857, tot *Ridder der Orde van de Eikenkroon* benoemde. Verder lees ik, dat „Hare Maj. de Koningin de opdracht aangenomen heeft van een Werk, getiteld: *Monuments du Moyen-âge*, en den schrijver, den Heer ALEXANDER SCHAEPKENS twee prachtige porceleinen *Vazen* doen toekomen.” *Handelblad*, 23 April, 1860. — Hij is lid der Kon. Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, en Eere- en Werkend lid van meer dan 20, zoo binnen- als buitenlandsche Genootschappen van Kunsten en Wetenschappen. — Eindelijk, bezit de Heer SCHAEPKENS eene voorliefde voor Middeneeuwsche oudheden, voor die der Renaissance, en voor die uit den tijd van Lodewijk XIV. en XV., en heeft eene aanzienlijke Verzameling van voorwerpen uit die tijden, als gebeeldhouwde en gesneden meubelen, schilderijen, gravuren, porceleinen, wapenen, stoffen enz., bijeengebragt. — *Zijn Portret*, ter zijde, borststuk, in een rond gevat, waar boven ALEXANDER SCHAEPKENS, onder, links, een *Wopenschild*, keel met een ster van zilver, en rechts de *Orde der Eikenkroon*, is stout en geestig geëts door zijn broeder ARNAUD, in 4°.

SCHAEPKENS, (ARNAUD) jongste broeder van ALEXANDER en THÉODORE, werd, in 1817, te Maastricht, geboren. — Hij houdt zich, hoofdzakelijk, onledig met teekenen en plaat-etsen, waartoe hij de leiding van Professor E. CORR, aan de Antwerpsche Academie, heeft gehad. — Zijn smaak voor de Middeleeuwsche oudheden en de daaraan verbonden studiën, levert bestendig de schoonste vruchten van dien arbeid. Het zal genoeg zijn, slechts te noemen: *Trésor de l'art ancien, sculpture-architecture, ciselures, émaux, mosaïques et peintures, recueillis en Belgique, dans les Provinces limitrophes etc. Dessins d'après nature et gravés par ARNAUD SCHAEPKENS, Bruxelles*, 1846, gr. in f^o., 30 platen, met tekst. Iemand, die zulk werk kan beoordeelen, de Heer DIDRON, heeft in zijne *Annales archéologiques*, Paris, Mai, Juin, 1850, hem onverdeelden lof toegezwaaid, en er van gezegd: „A l'exception de la ville de Reims, sur les trésors de laquelle on a fait un livre spécial, la France ne possède pas encore un ouvrage analogue à celui de M. SCHAEPKENS. . . . Nous voulons appeler l'attention sérieuse de notre époque sur cette industrie artistique du Moyen-âge, et nous sommes heureux que M. A. SCHAEPKENS nous ait devancés; avec une aussi bon guide, nous ferons

XVII. eeuw hebben gebloeid. — Nagler kent GERRET niet, en zegt op OILLES, dat de bovengenoemde prenten door anderen, aan hem worden toegekend.

F. SCHALCKE (...) was een Hollandsch kunstenaar, die, zeer verdienstlijk, riviergezigten, landschappen met beesten en figuren schilderde, en in de tweede helft der XVII. eeuw bloeide, doch bij onze Nederlandsche auteurs niet is te boek gesteld, zooals *Bryan-Stanley* teregt heeft opgemerkt, terwijl hij verder zegt, dat men kennis aan hem gekregen heeft door de ontdekking van een Landschap, zijnde een riviergezigt, met zijn naam beteekend, waarin de geestige en vrije behandeling als van TENIERS, en het effect van licht, naar REMBRANDT, doorstraalt. Het tafereel wordt verlevendigd door menschen, wagens en schuiten, die allen in werking zijn, terwijl het vee midden in het stuk staat. Uit den aard van het werk blijkt, dat kleine schilderijen bepaaldelijk zijne studie zijn geweest. — Nagler, die eene Lithographische prent (door c. WURBS, 1838), naar een *Zeestuk* uit de Galerij, te Praag, door SCHALCKE, heeft gezien, vraagt, met groote naïviteit, of dit niet volkomen hetzelfde Werk is als van GODFRIED SCHALCKEN? Onze waardige vriend, zegt *Bryan*, kan verzekerd zijn, dat dit het geval niet is. — Ik vraag, of hier niet aan JAN JACOB SCHALGH, of SCHALCH — die volgt — moet gedacht worden, zoo men het midden der XVIII. eeuw daarmede vereenigen kan.

SCHALGH, of SCHALCH, (JAN JACOB) wordt door *Pieter Terwesten*, Ms., in 1764, als te 's Gravenhage lang gewoond hebbende, opgegeven. Hij schilderde Landschappen met paarden, die fraai waren, waarvan *Terwesten* een zijner beste, toen bij A. SNOUMAN, heeft gezien. Voorts vervaardigde hij veel teekeningen, in dienzelfden stijl, met O. I. inkt opgewassen, en heeft ook het etsen beoefend, doch kon, op den langen weg, hier geen bestaan voor zijn gezin vinden, weshalve hij weder naar zijn geboorteplaats, *Schaffhausen*, in *Zwitserland*, terug is gekeerd. — *Bryan-Stanley* zegt, dat hij in 1770, overleden is. — Op eene Verkoop, te 's Hage, van Mr. *Willem van Wouw*, 1764, waren, onder Nr. 155 van den *Catalogus*: „*Acht Landschappen na 't leven*, zynde gestoffeerd met beelden en beestjes, gewassen met O. I. inkt; door JAN JACOB SCHALCH.” — Zie nog op SCHALCKE. (...)

SCHALCKEN. (GODFRIED) Deze beroemde kunstenaar staat bij *Immerzeel* geboekt. Om der geschiedenis wil, voeg ik er hier bij, dat hij ook tot de volvoering van groote werken geroepen werd: „Gelesen de requeste van GODEFRIDUS SCHALCKE, Konstschilder alhier in den *Haage*, inhoudende, dat hy, suppliant, op order van het *Collegie ter Admiraliteyt op de Maese*, hadde aengenomen derselver *Raedtcamer te beschilderen, met verscheidene Portraicten, soo van zyn jegenwoordige Majesteit als van deszelfs voorvaderen*; hare Ho. Mo. versoeckende, om reden in de requeste geexprimeert, dat haer Ho. Mo. geliefde, den suppliant te permitteren, dat hy de portretten, die hy suppliant ten dien fine nodig had, en geplaatst zyn in de nieuw gebouwde kamer van haer Ho. Mo., voor den tydt van een maend, het een voor, het ander na, soude mogen lichten, en ten zynen huysse copieren, en zuleks gedaen zynde, ieder weder op zyne plaets te stellen, sonder nochtans het minste leed daeraen te doen; doch in cas dat haere Ho. Mo. daerin zwarigheid mochten maken, dat de suppliant dan maer de gunst verkreeg, dat hy alle tronies van de gemelde poutretten op de gemelde camer van haer Hoog Mogende zoude mogen copieren. Waerop enz. is verstaen, dat de suppliant de voers. poutretten, sonder die te beschadigen te mogen copiëren in een van de vertrekamers op de ure, dat hare Hoog Mogenden noch niet zyn vergaderd.” Deze genomen maatregel scheen voor hunne Ho. Mo. op den duur lastig te zyn. Dientengevolge kwamen zij op hun besluit terug, door geheel aan het verzoek

Schalcke. Cornelis Symonss zander. Landschap schilden, te Haarlem geboren en gedoopt 15 Febr. 1611. begraven te Haarlem in 1671, 5 Oct. i.c. Ned. Kunstcode 1851 p. 245.

VAN SCHALKEN te voldoen. „Is, na deliberatie, goedgevonden ende geordonneert, dat aen G. SCHALCKE, Schilder, sal werden gepermitteert, om de schilderyen, hangende in de vergaderkamer van hare Hoog Mogende, voor een korten tyd, d' een na de ander, nae zyn huys to nemen, om deselve nae te schilderen voor het Collegie der Admiraliteyt op de Maese, mits dat hy goede sorge sal hebben te dragen, dat do voors. schilderyen op geenerlei wyze worden beschadigd.” *Resolutiën der Staten-Generaal*, 22 September, en 23 November, 1700. — In de Verzameling van *J. van der Marek, to Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, waren, onder Nr. 452 van den *Catalogus*, de volgende *Portretten* van GODFRIED SCHALKEN aanwezig: „Dezen kunstenaar ziet men verbeeld met palet en penseelen in zyn hand, ongemeen fraai en zeer uitvoerig, in de manier van G. DOUW, door den Ridder KAREL DE MOOR, *pinx.* Ovaal, op koper, h. 2 $\frac{1}{4}$, br. 2 $\frac{1}{8}$ dm. — Nr. 453. *Dezelve schilder.* Dit is een Borststuk, door een onbekend meester, fraai op doek geschilderd; h. 24, br. 19 $\frac{1}{2}$ dm.” — Of een dezer twee heland is in de *Galerij te Florence*, waarin er één wordt gevonden, kan ik niet beslissen. — Ook gaat zyn *Portret* in prent uit: kniestuk, links, staande bij een pilaar, leunende op den piedestal; in de hand een brandende kaars, waardoor hij verlicht wordt; naar ZIJNE *schilderij*, zwarte kunst, door J. SMITH, 1691, in kl. $^{\circ}$, waarvan ik ook een afdruk in bruin bezit. *Ditselfde Portret*, verkleind en anders om, zwarte kunst, door P. SCHENK, in gr. 4° , en meer anderen. Dat bij *Houbraken* voorkomt, schijnt naar de eerstgenoemde prent genomen te zijn. Bij de drie getste portretten, door *Immerzeel* vermeld, kan ik nog voegen dat van *Balthazar Lydius, Pred. tot Dordrecht*, met een vierregelig vers van *J. Cats*, beteekend G. SCHALKEN *fecit*, doch, zeker, naar de schilderij van een vroegeren meester genomen, want *Lydius* overleed in 1629. Het hoofd is zeer uitvoerig getst. Deze prent behoort niet in het Werk van *M. Balen, Beschryving van Dordrecht*, ofschoon zij in enkele exemplaren voorkomt, evenmin als die van *M. van den Broeck*. — Zeldzaam. — Dezo schijnen later voor liefhebbers te zijn vervaardigd, die ze in hun *Balen* er hebben bijgevoegd. — G. DOUW, h. 6 dm. 1 str., br. 4 dm. 7 str. Par. — *Nagler* vermeldt nog *Een lagchende Man*, borststuk, links gewend, met een ronden hoed op; h. 3 dm. 8 str., br. 2 dm. 11 str. Par. — *Bartsch* zegt, dat die van C. DU SART is, doch *Weigel*, in zyn *Supplement op Bartsch*, zegt van G. SCHALKEN.

SCHALKEN, (JACOBUS) „geboren in het *Over-Maasche*, in den jare 1683 of 1684, was een discipel van zyn oom GODFRIED SCHALKEN, in wiens manier hy ook zeer fraai, zoo portretten als moderne stukjes, heeft geschilderd; doch hy is in de kracht van zyn leven to *Amsterdam*, alwaar hy toen werkzaam was, in 1721 of 1722, overleden.” Uit *P. Terveesten, Ms.* — Door sommige zijner stukken worden de liefhebbers misleid, die ze voor werk van zyn oom aanzien.

SCHALKEN. (MARIA) Bij het Artikel van *Immerzeel* voeg ik nog, dat haar *Portret*, door haar-zelve geteekend, in prent bij *Van Eynden* en *Van der Willigen* voorkomt.

SCHARFF, (*Mevrouw M. C.*) geboren VAN ROSSUM, te *Amerongen*. In 1820 en 1822, waren er op de Tentoonstelling, to *Amsterdam*, van hare schilderijen aanwezig, als: *Een winter bij Maanschijn*, -- en, *Een gezigt tusschen Rhenen en de Grebbe*.

SCHAUBERG (J.) heeft zich met het graveren van Boekprenten onledig gehouden, als: Een *Titel* in 8° , waarschijnlijk, voor een Toneelstukje, *Apollo's Nieuwejaarsgift*, met allerlei soort van vrolijke figuren, door zyn naam beteekend en daarbij *fe.*, dat echter zeker door niemand benijd zal zijn.

SCHAYCK. (ADRIAEN JANSZ. VAN) Over dezen glasschilder, te *Utrecht*, vond ik het volgende aangeteekend: „Item ADRIAEN JANSZ. VAN SCHAYCK, een glas met

Stadsmapen, in de nieuwe kerk tot *Montfoort*, 180 gulden. — Item, een glas *ut supra*, in de kerk tot *Harnelen*, 100 gullen." *Kameraarsrekening*, 1635, bij *Dodt*, *Archief*, III. Deel.

SCHAYCK. (EVERT VAN) Als eene bijdrage tot de geschiedenis, vond ik het hierna volgende aangeteekend, waaruit blijkt, dat er verschil tusschen de Stad *Utrecht* en den Graaf van *Hooghstraten* bestond, betreffende het regt van gronden, in de vrijheid van *Utrecht* gelegen, die over en weër betwist werden, en tengevolge waarvan de zaken *in loco* werden opgenomen, en naar regten behandeld.

„Item Jan de Bruyn van wegen nabeschreven betaelt de somme van 3 £ 13 sc., wt sake Herr. van der Borch, Herr. van Ravesway, EV. VAN SCHAYCK, Scildere, Jan de Bruyn, deurweerder, na Odulfi, uitgereyst syn, tsamen 3 reysen, ende daerna deselve, sonder alleen Herr. van Ravesway, noch een reyse, omme die vriheit van *Utrecht* te doen bescriven ende ontwerpen, omme daervan een *Chaerte* te maken, ende hebben die drie voors. soe se laet inquamen ende moede waren in den Hollandschen Tuyn verteert een cost ende wyn 1 £ 11 sc. 6 p. Ende omme die wterste ende bepalinge van de vryheyt te weten, soe hebben sy dese nabescreven daertoe gehad, die se hem wesen, te weten Jan Jansz. ganscoper, op ten Noert, Jan Jansz. buyten Witte vrouwen, elx 2 daghen, Willem van Deyll, Jan Jansz. te Abstede, ende Aerntgen Pot, buyten Tollesteech, elx 1 dach, daervan een elx betaelt is voer hare vacatiën 1 kan wyn van 3 sc. 6 pen. Noch hebben dezelve gehadt Pens, aende *Kauhorn*, met een wagen, alsoe op ten eersten dach, daervan hem betaelt 8 sc. Item dese camerac heeft wt sake nabescreven betaelt 8 £ 6 sc. 6 pen., in den yersten, 's woensdaechs 9 July, soe hebben H. van der Borch, Willem Goesensz. scepenen, Jan van der Voert, secretaris, in absentie van Jan de Bruyn, deurweerder, Anto. Egbertsz. stadsdiener, EV. VAN SCHAYCK Scilder, en Jo. Luytgensz. greefmeester, van stads-wegen gereden ende gegaen, omme ende bynnen der vryheyt van *Utrecht*, aldaer by dese stadt op sekere benoemde plaetsen ettelicke personen geboden ende verdaccht waren, omme getuyehnisse te doen van 't geseeyt ende gelegenheydt deser vryheidt van de stadt van *Utrecht*, ende dat nae een hesteeck ende chaerte die by EV. VAN SCHAYCK, Scilder voersz. gemaect wesende, den getuygen int deposeren elck bysonder getoent werde, waerop de voersz. scepenen de getuyehnisse doen bescriven ende gehoert hebben, ende hebben hierover geweest van 's mergens vroech tot vyff uren tot na den middach toe; ende alsoe sy van dien dach nyct gegeten en hadden, hebben sy, wtgenomen Willem Goesensz. te samen geteert gehadt ende de maeltyt ongerekent, t oneost gehadt een wyn 6 kannen, de kan 4 se. Noch heeft H. van der Borch met EVERT voersz. omme gelyke saken, ende de *Chaerte* te recht te bestellen, wt geweest, ende hebben doe 's middaechs gebleven ten *Dahl*, daer 't oneost gehadt 3 kannen wyns, de kan 2 se. Ende op den voern. 29 July syn gehoort 29 getuygen, ende Saterdag daerna 4 getuygen, elx 3 se.” — Na deze voorafgaande opneming der gronden is de Rege-ring overgegaan, deze zaak met partijen voor goed af te doen, door het volgende te laten hewerkstelligen: „EV. VAN SCHAYCK schilder, 32 £, wt sake nabescreven: In den eersten, in July 1539 mette gescicten gewest opde wterste bepalinge ende gelegentheyte van alle deser stad's vryheden, omme deselve te besicthighen, ende op een *Caerte* te stellen, nae ordonuncie, opdat die stadt voor toecomende memorie, die bepalinghen daervan sonde moeghen weten, waerover hy geveeert heeft tsamen tot verscheyden tyden, 5 daghen, ende heeft noch tot perfectie van de vryheyt voersz. een *Caerte daeroff gemaect*, naer t compasse, soe vele mogelye was, op papier, omme die vryheit voers., daermede myn heer van *Hooghstraten*,

zal. mem. ende synder Genaden raet te bewyzen ende te tonen, soe dier questie omme voer de heeren van *Utrecht* hanghende was, waerop hem 21 Maert anno 1540, by den raedo belieft is op rekening van syn arbeyt voersz. te geven 18 £, ende dat hy noch by goeder ordonnancie, een *Chaerte op een tafel, van olyverwe seilderen ende maecken soude, om die op deser Stadts raethuys tot een memorie te hanghen, twele hy alsoe gedaen ende volbraecht heeft*, waerinne hy groote moeyenisse, omme die op te wynden ende op de steeck naer behoren ende gelegenheyt van dien te stellen, gehadt heeft; alsoe dat hy daeraen verdient endo hem voorts belieft is te hebben, boven die 18 £ voers. alles vermogens die beliestenisse 's Raets, in date des Donredages den 15 September 1541, ende quitaney daertoe dienende, de voers. somme van 32 £. Item Jan Pausz. kistemaecker 4 £ 5 sc., wt sake van dat houtwerck, daer die Kaert op geschildert is van de limiten ende geseeyt van dese stadt vryheyt, buyten deser stadt poerten gelegen, die daeroff in de *Raet-camer van Lichtenberch* voor een toecomende memorie gelangen is." *Kameraarsrekening*, 1538 en 1541. — Het is deze *Groote Kaart*, met zware, daarvoor gemaakte lijst, die steeds als een raadsel werd beschouwd, zonderdat men wist, hoe, wanneer en tot welk einde zij daar gekomen was, en waaruit mij nu zonnecklaer blijkt, dat een grensscheidings-verschil over het stedelyk regt en eigendom met dat van den Graaf van *Hooghstraten* daartoe aanleiding gaf, zooals die daarop door vreemsoortige aanduidingen, alleen tot deze kwestie dienstig, als tot een noodzakelyken legger, voorgesteld en aangeteekend zijn. — Hierna vond ik hem nog werkzaam met den beroemden bouwmeester „WILLEM VAN NOERT etc., E. VAN SCHAYCK ende DERCK FOR, casteleyn op te *Vaert*, 19 £ 7 sc., hebbende *gemeten den coers van den stroom der Leeke*, beginnende van *Aeslye* totte *Wip* toe, neffens den *Hanendyck van Vianen* over; insgelyeks ook gemeten die weerden met de killen, gelegen boven ende voor de *Vaert*, aen beyden syden van de *Leeke*, mette killen, daerduer loopende, omme daerdoer elaclicken te verstaen die gelegenheyt des stroems opdat men weten soude, hoe men best die stroom voer de *Vaert* crygen ende brengen soude moegen, daertoe sy onledich geweest syn aldaer op te *Vaert* 5 daghen, ende hebben hiertoe noech by hem behulp genomen vier mannen met een schuyt, die telkens die baeken gesteken ende met ketenen gemeten hebben." *Kameraarsrekening*, 1546. — Het laatst vond ik hem vermeld in 1563, blykens de volgende aantekening: „Item betaelt aen handen EVERT VAN SCHAYCK schilder, omme die *pereken* in die nyenwo vanen te maecken, mitsgaders 't *fronica*, dat voer 't aflact staet, 6 gulden 12 st." *Rekening van St. Nicolaikerk*, 1563—1564, terwijl hij in 1572 reeds overleden was, zooals blijkt uit de *Kameraarsrekening* van dat jaar, waar ik lees: „Item EVERT VAN SCHAYCK's weduwe etc. Zie *Dodt, Archief*, III. en VI. Deel, blz. 338.

SCHAYCK, (GOERT VAN) een kunstschilder, te *Utrecht*, over wien ik het volgende aangeteekend vond: „Item GOERT VAN SCHAYCK, Schilder, van de *Tien Geboden* te sryven aen den pylaer, die eerste van 't choer aen de noortsyde, ende die *Handelinge der Apostelen* aen de derde pylaer, aen de suytzyde, tsamen 6 gulden 10 st. *Rekening van St. Nicolaikerk*, 1582—83.

SCHEEMAECKERS (HENDRIK) wordt bij *Immerzeel* als een zoon van PIETER, den Oude genoemd. Nadat hij zich onder de leiding van zijn vader in de Beeldhouwkunst had gevormd, ging hij later naar *Koppenhage*, waar hij zijne studie, onder J. C. STURMBERG, verder voortzette. Daarna vertrok hij naar *Frankrijf* en *Engeland*, waar hij verscheiden werken uitvoerde; vervolgens keerde hij naar zijne geboortestad, *Antwerpen*, terug, en vervaardigde voor eenige kerken schoone beelden, doch die te gemaniëreerd waren, en later, door verbeterden stijl, in verval

kwamen. Op het laatst van zijn leven, begaf hij zich naar *Parijs*, en overleed aldaar, omstreeks 1740. — *Nagler* zegt, bij vergissing, dat zijn vader HENDRIK heette, en kent ook zijn broeder PIETER niet.

SCHEFFER. (ARIE, of ARY) De grijze Merwestad, (*Dordrecht*) verheft zich op de eer, dat deze wereldberoemde Kunstenaar, aldaar, den 10. Februarij, 1795, het levenslicht heeft aanschouwd. Zijne opvoeding in kunsten en wetenschappen heeft hij aan zijn vader, tot diens overlijden, in 1809, en aan de voorbeeldige vorming en leiding zijner moeder, tot aan haar verscheiden, in 1839, te danken, welke beiden niet weinig tot zijn luisterrijken levensloop hebben bijgedragen. Bij *Immerzeel* vindt men zijne biographie en eenige zijner werken, tot 1843, beschreven. Niets zou overbodiger zijn, dan hier de geschiedenis van den Europeschen roem, door zijn oorspronkelijk genie en door zijn kunstwerk ingeooft, te herhalen: immers, welligt is er geen kunstenaar in onze eeuw méér algemeen bekend, gevierd en geacht geweest, dan ARY SCHEFFER. Doch, wat niet zoo gemakkelijk voor het nageslacht zou kunnen wezen, is de gelegenheid, om dezen kunstenaar als mensch te leeren kennen, en hierin is hij, naar mijn oordeel, wel tot de hoogste volkomenheid geraakt, daar er misschien nimmer een man van gelijke geboorte, ofschoon met ongewone talenten begaafd, tot zulk een vriendschappelijk verkeer met Vorsten, als hij bij het Geslacht van *Orleans*, toegelaten werd. Dit was om de opregte gevoelens van zuivere openhartigheid, die hem, zonder bijoogmerken, als een geboren Nederlandschen Vrijheidszoon, van nature eigen waren, en die door dit Huis werden geliefd en vertrouwd. Bij mijne vele aantekeningen over onzen SCHEFFER, (die, hoewel ARIE gedoopt, zelf altijd ARY schreef) sedert jaren, verzameld, heb ik gretig gebruik gemaakt van die over het bijzondere leven, (hoofdzaaklijk zijn karakter als nitmuntend mensch betreffende) door eene in het gezin van SCHEFFER verkeerd hebbende dame, Mevrouw *Grote*, geboekt, die daarover een Werk in het Engelsch heeft uitgegeven, dat, in 1861, te *Amsterdam*, onder den titel van ARY SCHEFFER'S *Leven, naar het Engelsch, door H. Met eene opgave van SCHEFFER'S Werken, naar tijdsorde, door Mr. C. Vosmaer*, verschenen is. — Hierbij moet ik echter doen opmerken, dat er verscheiden berigten in voorkomen, die niet met mijne aantekeningen stroken. Onder anderen, moet ik mij zeer verwonderen, dat er geen woord in gerept wordt van zijne Hollandsche reis, in 1854, bij welke gelegenheid hij, te *Dordrecht*, zoo hartlijk en feestlijk werd onthaald, dat men wel als een trek naar zijne geboortestad mag aannemen, en waardoor men toen te *Dordrecht* tot die hooge mate van waardering gekomen is, die hieronder nader zal vermeld worden. — Reeds in 1826, was hij in het *Palais Royal* en de leermeester der vorstlijke kinderen, later zelfs van den Graaf van *Parijs*, en werd hij door allen als hun Vriend geëerd. Men zou hem, als naar gewoonte, voor een zeer gedwee hoveling kunnen houden, doch hiervan strekken de volgende voorvallen tot tegenbewijs. Het was wél bekend, dat hij later met de staatkundige gevoelens van wijlen Koning Lodewijk Philips niet bijzonder was ingenomen, terwijl SCHEFFER hem eens duidelijk toonde, wat eigenlijk een waar liberaal man vermag. „De Koning had hem verzocht, eene schets te maken voor een Monument, waarmede hij de kleine kapel, opgericht op de plek (te *Sablouville*), waar zijn zoo betreurde zoon, wijlen de Hertog van *Orleans*, gestorven was, wilde versieren. SCHEFFER zette zich gewillig aan het werk, en begaf zich eenigen tijd hierna met zijne tekening naar den Koning. Na haar oplettend beschouwd te hebben, zeide de Koning, dat zij volkomen beantwoordde aan wat hij verlangde, en dat PRADIER haar zou uitvoeren. „Pardon, Sire,” hernam SCHEFFER: „mais PRADIER n'en est pas capable.” — „Et pourquoi non?” — vroeg de Koning: —

Parceque, votre Majesté, PRADIER a fait, ces dernières années, trop d'objets de métier pour, vendre." „Eh bien, n'importe, c'est toujours PRADIER qui le fera". — „Pardon, Sire," zeide SCHEFFER op vast besloten toon: „mais PRADIER ne le fera pas." — Comment ne le fera pas? Et si je l'ordonne? — Ce sera encore la même chose; la volonté de l'artiste aura plus d'autorité sur lui que les commandes du monarque-même." De Koning, verbitterd door den bedacht en, doch vast besloten toon, waarop men zich tegen zijn wil verzette, en, zijn geduld ein lelijk verliezende, gaf in hevige bewoordingen zijne ontevredenheid te kennen, waarop SCHEFFER hem verliet. Den volgenden morgen, terwijl hij met schilderen bezig was, werd hem een ordonnans-officier aangediend. „O, hé" sprak SCHEFFER, bij zich-zelfen, „ik begrijp al, wat dat beduidt." En, zooals SCHEFFER vermoedde, bleek de officier door Zijne Majesteit gezonden, om 's Konings le dwezen te betuigen over zijn gehouden gedrag van den vorigen avond. Hierop volgden nog andere samenkomsten, waarin deze SCHEFFER tot zijne zienswijze trachtte over te halen, en zijne goedkeuring te verkrijgen op zijn besluit, om PRADIER het Monument te doen vervaardigen. Maar, alles te vergeefs. SCHEFFER bleef bij zijne denkwijze. Werklijk is dit marmeren Monument, op eene wonderenswaardige wijze, door den genialen kunstenaar en beeldhouwer, Baron H. DE TRIQUETI, naar SCHEFFERS ontwerp volvoerd; de *Engel*, die daarbij voorkomt, is van de hand van Prinses MARIA van Orleans. — Ik kan niet nalaten, hier nog, tot verdere staving van zijn edel en vast karakter, het volgende te vermelden. „Onder de menigvuldige bezoekers van het atelier, gedurende het tijdvak der Republiek, bevond zich ook Monseigneur Sibour, Aartsbisschop van Parijs. Zijne bepaalde overhelling tot het liberalisme beval hem gunstig bij SCHEFFER aan, die menigmaal, met geaard en, tussehen het schilderen door, een gesprek met den prelaat aanknoopte en waarlijk vermaak schepte in zijn gezelschap. Eenigen tijd hierna gebeurde het echter, dat de radikale aartsbisschop goed vond zich voor het gouvernement van Louis Napoléon te verklaren, en nu op zijne beurt een habitué werd van de Ellysée Bourbon. Zooals men begrijpen kan zag SCHEFFER, na deze volte face, langen tijd, zijn eerwaarden bezoeker niet, doch ontving op eens een briefje van den aartsbisschop, waarin deze hem verzocht hem het genoegen te willen doen van zijn Portret te schilderen enz. Hierop antwoordde de verontwaardigde SCHEFFER, „dat hij zeker den aartsbisschop niet zou schilderen", bij deze weigering zijn stellig verlangen voegende, „dat de schrijver van het briefje nooit meer een voet in zijn atelier zou zetten." — Het is merkwaardig, dat SCHEFFER de man was, die Lodewijk Philips tot den troon, en weder van den troon bragt. „In den morgen van den derden en beslissenden dag der maand Julij (1830), namelijk, den 30., was SCHEFFER in zijn eigen huis, in de Rue-Chapal (hetzelfde dat hij tot aan zijn dood bewoond heeft) en bijna geheel uitgeput van de vermoejenissen der twee vorige dagen, toen hij verrast werd door het bezoek van den Heer Thiers. „Eh bien! SCHEFFER, me voici! J'ai besoin de vous: J'ai tout fait." „Comment, tout fait"? vroeg SCHEFFER, zeer bedaard. „Wel, ik meen, dat ik naar het stadhuis ben geweest, dat ik de leden van het Comité municipal heb gezien; dat ik de Chefs de parti bij Lojette heb gezien; kortom, ik moet eene mededeeling doen aan den Hertog van Orleans, en gij moet mij bijstaan, om die naar Neuilly over te brengen. „Tiens!" hernam SCHEFFER, „dus wilt gij, dat ik zoo wat als gemachtigde van de aanvoeders der partij mede zal gaan?" „Dat wil ik inderdaad," antwoordde Thiers" enz. Met veel moeite en gevaar, kwamen zij over de barrière, buiten Parijs, en te Neuilly aan. Er schijnen lang, over en weer, bezwaren te zijn gemaakt, alvorens de Hertog besloot, aan het verzoek te voldoen, om naar

het Palais royal te gaan, waar hij, onbekend, tegen middernacht aankwam. „De hertogin van *Orleans* (zoo zegt ten minste *Vaulabelle*) berispte SCHEFFER, dat hij het waagde, te veronderstellen, dat een zoodanig aanbod, alsdat waarvan hij en *Thiers* de bringers waren, haren echtgenoot aannemelijk zou kunnen zijn. „Dat de Heer *Thiers* zoo icts gedaan heeft, verwondert mij niet, zeide zij. Hij kent ons slechts weinig; maar gij, mijnheer, gij, die op zulk een vertrouwlijken voet met ons zijt geweest, gij hadt onze gevoelens beter moeten beoordeelen.” — Achtien jaren later was het weder SCHEFFER, die, door toeval, den Koning in de *remise* hielp, waarin hij de stad moest verlaten, om er nooit weder in terug te keeren: — een ontroond Vorst en vlugteling. . . . Er bleven nu nog op de *Place de la Concorde*, de hertogin van *Orleans* met hare beide zonen, *Jules de Lasteyrie*, SCHEFFER, en ik meen, nog twee of drie vorstlijke personen, mogelijk wel de hertogin van *Montpensier*, maar ik kan niet juist zeggen, wie zij waren. De Heer. . . voegde zich bij hen, en bood zijnen arm aan de hertogin van *Orleans*, en op deze wijze keeden zij allen naar den tuin der Tuileriën terug. Het geweld, door de oproerlingen gemaakt, die zich in grooten getale in de *rue Rivoli* bevonden, klonk hen verontrustend in de ooren. Mijnheer. . . ! riep SCHEFFER uit, „veroorloof mij u te zeggen, dat uw naam niet genoeg ontzag inboezemt, om der hertogin van *Orleans* van eenig nut te zijn: gij zoudt beter doen, ons te verlaten; ik zal, zoo goed als mij mogelijk is, voor Hare Koninklijke Hoogheid zorg dragen.” Deze verliet hen dadelijk, zonder eenig antwoord. De Hertogin nam nu SCHEFFER's linkerarm, en hield den jongen Graaf van *Parijs* bij de rechterhand vast, gevolgd door *Jules de Lasteyrie*, met den Hertog de *Chartres*. Zij namen nu weder den weg naar het kasteel. In het midden van den tuin gekomen, hoorde SCHEFFER eene zware uitbarsting in de richting van de *rue Rivoli*. Het gemeen had de ijzeren hekken opgebroken, en drong nu in den tuin. SCHEFFER riep uit: Leve de hertogin van *Orleans*! Leve de Graaf van *Parijs*!” — Drie dagen na het gebeurde, zijnde Zondag, 27 Februarij, 1848, schreef hij, uit *Parijs*, aan den Heer ARNOLDUS LAMME, te *Rotterdam*: „Waarde Oom. Het eerste oogenblik tijd gebrnik ik, om U te melden, dat wij alle gelukkig levendig hier uit zijn gekomen; tot het laatste oogenblik hebben wij getracht, den boel bij mekaêr te houden, dan het was onmogelijk; met eenige weinige vrienden, hebben wij de koninklijke familie gered, en met groote moeite vooral de hertogin van *Orleans* en haar kinderen uit de kamer der gedeputeerden gered en voor het oogenblik in veiligen staat verscholen. Vaarwel, waarde Oom, ombels allen voor ons. Dat wij alle volmaakt arm zijn, voor het oogenblik, spreekt van-zelve.” Meerder blijken zullen voor de geschiedenis van het edel karakter van den grooten kunstenaar wel niet noodig wezen, en om daardoor de innige vriendschap, welke hij met dat Vorstlijk geslacht, tot aan zijn dood, onafgebroken heeft onderhouden, te beter te doen uitkomen, en welke ik gemeend heb, om der geschiedenis wil, te dezer plaatse te moeten inlasschen. — Ik wil nu nog eenige berigten, betreffende zijn bijzonder leven, hier laten volgen. — „In den zomer van 1830, werd SCHEFFER vader van eene dochter. De naam der moeder is tot aan SCHEFFER's laatste uren onbekend gebleven. Alles wat er van bekend is, zelfs bij zijn vertrouwdste vrienden, is, dat zij niet lang na de geboorte van haar kind overleed. Nadat hij zeven jaren lang met vaderlijke liefde voor het kind gezorgd had (het werd op het land verpleegd), werd Mevrouw SCHEFFER hiermede bekend, en stelde zonder aarzelen haren zoon voor zijne dochter bij haar in te nemen en onder haar toezicht te doen opvoeden.” Gelukkig, in hooge mate, was hij met dat edele en greote karakter zijner moeder, en in de hoop, dat zijne *Cornelie*, die reeds

haren naam voerde, op later leeftijd, voor hem een der helderste stralen van geluk zou wezen, om licht te verspreiden op zijn dikwerf bewolkt levenspad. — Kort daarop, in 1839, trof hem de grievendste slag van zijn leven, naamlijk, het verlies zijner dierbare Moeder. Toen gevoelde hij, dat men maar *éne* Moeder kan hebben; het aandenken aan die Engel op aarde, heeft hij in marmer ver-eeuwigd, en haar steeds als zijn gezelschap bij zich gehad. — Zijne dochter *Coraelie* huwde, in 1845, met den zoon van den Heer *Marjo'in*, zijn huisarts, die mede in dat vak veel naam heeft gemaakt. Zij beoefent ook het penseel, en hield zich dikwijls gelijktijdig met haren vader met schilderen bezig. — In 1850, begaf SCHEFFER zich in den echt met Mevrouw *Frances Louisa Sophia Laurin Marin*, weduwe van zijn vriend, den Generaal *Baudrand*, eene dame van Engelsche afkomst. Zij bezat een buitengewoon verstand, had innemende manieren, en was nog schoon, ofschoon zij schooner *geweest* was. Doch het studerende leven, de geestdrift, waarmede hij zich aan de edele kunst overgaf, en de liefde, welke SCHEFFER aan de zijnen en aan zijne vrienden betoonde, „leidde dikwijls tot minder aangename gevolgen.” Na een treurig lijden, en onder de onophoudelijke zorgen van SCHEFFER, is zij, in zijre armen, op den 1. Julij, 1856, te *Parijs*, overleden. — In het begin van 1853, werd zijn broeder *Arnold* ziek, en daar hij, te huis, weduwnaar zijnde, geen nabestaanden had, om hem te verzorgen, bood *ARY* zich aan, om hem in zijn huis in de *rue Chapsal* te ontvangen, waar hij, dienergevolge, in April zijn intrek nam. Met liefde verpleegd, is hij den 11. December, 1853, bezweken. Hij was den 5. Mei 1796, te *Dordrecht* geboren. In het Doodberigt van dien tijd staat *Karel Arnold Scheffer*. Zie *Handelsblad*, 19 Dec., 1853, onder *Parijs*. Zijn enig kind, *Ary Scheffer*, geboren 1849, dat ook zijno moeder verloren had, heeft zijn oom *ARY* tot zich genomen, en maakte eene vreugde uit voor zijn gezin. — Reeds in 1855, bespeurde men in SCHEFFER en zijne werken eene droefgeestigheid, waarvan hij zich niet heeft kunnen herstellen, niettegenstaande zijne uitstappen, als, onder anderen, naar de Tentoonstelling te *Manchester*, in 1857, door zijne dochter *Cornelie* en den kleinen *Ary* vergezeld. Tevens bezocht hij het nabij gelegen *Clarmont*, teneinde zich van zijne belofte te kwijten, om het *Portrait* van Koningin *Marie Amelie* te schilderen, dat voor het schoonste zijner *Portretten* gehouden wordt. Ook is bij deze Vorstin zijno schilderij, *Augustinus en Monica*, steeds voor hare bidsponde hangende. Vervolgens deed hij nog, van zijn schoonzoon vergezeld, een uitstap naar het verblijf van zijno vriendin, Mevrouw *Selis Schwab*, (thans weduwe) aan den oever van de *Menai-sstraat*, op het eiland *Anglesea*, (*North-Wales*), gelegen. Vandaar teruggekeerd, schreef hij, in opregte dankbetuiging, aan zijno g wezen gastvrouw, in Augustus, 1857, uit *Parijs*, „... Mais do vous avoir quitté, m'a fait une peine extrême, et il y a de longues années, qu'il m'était arrivé d'éprouver un semblable regret; ne vivant réellement, de ma vie, que dans mon atelier. Je me suis remis à travailler, après avoir passé trois ou quatre jours à arranger mes ateliers, qui sont maintenant en bon ordre; seulement j'ai trop à faire et ne sais pas où commencer.” — Nog in dat zelfde jaar, werd hij ernstig krank, doch herstelde langzaam; hij vatte zijn werk weder op, en volindigde, onder andere stukken, in den winter van 1857—1858, *Faust met den beker*, thans bij Graaf *Cucheloff* berustende. *De Engel, de Opstanding van Jesus aankondigende*, werd ontworpen, en, terwijl SCHEFFER zich met deze schilderij bezig hield, en juist zoo hoogst-gelukkig daarin slagde, kreeg hij, in het begin van Mei, 1858, onverwachts, de tijding van het overlijden der Hertogin van Orleans. Alle gedachten, die hem op dat oogenblik bezielde, vervlonden

onmiddelijk, om plaats te maken voor die, aan het verledene gehecht. Hij besloot, niettegenstaande het hem door vrienden en geneesheeren werd afgeraden, dadelijk naar *Londen* te gaan, van zijne dochter vergezeld; bij woonde de lijkplegtigheid, in de *Orleans-kapel*, bij *Weybridge*, bij, doch waarvan de aandoening hem eene ongesteldheid veroorzaakte, die te *Londen* zeer verergerde, zoodat zijn schoon-zoon, de geneesheer *René Marjolin*, uit *Parijs* getelegraphieerd, zich ijlings tot hem begaf, en hem met doctor *Mussy*, geneesheer der Hertogin van Orleans, in zoo verre weder oprigtte, dat hij voorcerst te *Londen* moest verblijven. Eene onwederstaanbare zucht, om *Engeland* te verlaten, maakte zich gebeel van hem meester: de reis werd langzaam voortgezet, en, na eene afwezigheid van een maand, kwam hij op zijn buitenverblijf, *le pavillon Roquelaure*, te *Argenteuil*, een dorp ongeveer een paar ureu afstands van *Parijs* gelegen, verzwakt terug. Hier baalde hij ruimer adem, en hield zich verscheiden dagen bezig met, nu en dan, aan den *Engel de Opstanding aankondigende* te schilderen; „maar de zwakker geworden organen, die met het hart in betrekking staan, werden dagelijks minder bekwaam tot hunne verrigtingen, en het werd al spoedig opgemerkt door zijne bedroefde familie, dat het zoo kostbaar leveu van SCHEFFER zijn einde naderde. Een paar dagen later, hield alle hoop op, en den 15. Junij, 1858, blies de groote en deugdzaame man den laatste adem uit.” Hij is in zijn grafkelder, op het kerkhof van *Montmartre*, nabij *Parijs*, bij zijne moeder begraven. *De Engel*, die, als het ware, zijn dood aankondigde, is onvoltooid gebleven, en voor *Mevrouw MARJOLIN-Scheffer* het waardigste gedenkstuk van baars vaders band. — „Het kan, dunkt mij, na al het hier gemelde, den lezer uauwelijsk verwondering baren, te vernemen, dat SCHEFFER niet rijk gestorven is.” In een Nieuwjaars-brief aan zijn oom *ARNOLD LAMME*, den 29. December, 1855, uit *Parijs*, geschreven, zegt hij, na een kort overzigt van het onbestendige der rust en vreugde van den mensch: „Het eenige geluk wat ik heb, is, van nog altoos te kunnen werken, ofschoon mijne oogen zeer zijn verzwakt. Ik heb dit jaar 120,000 francs gewonnen en ontvangen, en nog voor 80,000 francs werk klaar, en 60,000 besteld, die ik in zes maanden hoop volcindigd te hebben. Dan, als ik nog leef, hoop ik een weinig uit te rusten en U te komen bezoeken, verzekerd, dat de *vaderlandsche lueht* mij goed zal doen. In verwachting, omhels ik U en tante van harte: *ARY SCHEFFER*.” Bij zijn dood, geloofde men, „dat de som van het bespaarde geld in 1858 niet eens de helft bedroeg van hetgeen hij gewoonlijk in één jaar met schilderen verdiende.” Men vindt dan ook in de *Parijsche* bladen van 1858 vermeld, „dat zijne milddadigheid bijna grensloos mogt genoemd worden. Van hem mag gezegd worden, dat hij arbeide als een daglooner, en liefdadigheid uitoefende als een millionair.” — In 1859, werd er, te *Parijs* eene Tentoonstelling van al de bekende te zaam gebragte werken van *ARY SCHEFFER* gehouden, die eene bruto ontvangst van 70,000 francs heeft opgebracht. — Hij heeft verscheiden malen zijn Vaderland bezocht. — In October, 1849, schreef hij uit *Amsterdam*, aan zijne dochter, te *Parijs*: „Ce matin j’irai admirer le beau portrait de *REMBRANDT* que nous avons vu ensemble, au Musée, il y a cinq ans. J’ai déjà un envie terrible de travailler, et d’être de retour dans mon atelier.” Nog eens uit ‘s *Hoge*: „J’ai vu ici de merveilleux tableaux de la vieille école Hollandaise. Je commence pourtant à estimer un peu plus mon propre talent. . . . Je crois que j’ai touché une corde dont les autres n’ont pas essayé. Quand je reviendrai chez moi, je crois que j’aurai fait des progrès.” — Hij heeft destijds ook zijne opwachting bij *Z. M. den Koning*, te ‘s *Hoge*, gemaakt, waarschijnlijk, uit erkentlijkheid voor de geuoten eer van tot *Kommandeur der Eikenkroon* te zijn benoemd, en is toen

ten hove ter maaltijd geweest. Tevens bragt hij een bezoek aan de Koningin, over wie hij zich met hooge ingenomenheid, in zijn schrijven, alus uitdrukt: „J'ai trouvé en elle, comme on m'avait prévenu, une femme de la plus haute distinction.”— Hij heeft destijds te *Rotterdam* veel geschilderd, en ook het portret van zijn oom, ARNOLD LAMME, en van zijne kleinkinderen vervaardigd, berustende bij diens zoon, den Heer ARIE J. J. LAMME, wiens *Portret* mede, in 1829, door SCHEFFER geschilderd was — In Junij 1854, bezocht hij andermaal *Holland*, en nam zijn verblijf op het Badhuis, te *Scheveningen*. Bij zijn bezoek van het Koninklijk Museum, te 's *Hage*, heeft hij den veelbeloovenden kunstenaar, R. W. KOOIJ, de vervaardiging opgedragen eener kopij van den *Sier* van PIERRE, benevens het Portret van dien schilder, door VAN DER MEEST. Den 27. Junij, bezocht hij ook zijne geboortestad *Dordrecht*, waar hij hartlijk werd verwelkomd en uitstekende blijken van hoogachting ontvangen mogt. — Zie op KAT. (HERMANN) — In de laatste jaren, heeft hij dan ook, bij het stichten van een Kunstmuseum, aldaar, van zijne genegenheid doen blijken. Aanvankelijk zond hij een groote schilderij, en eenige teekeningen van zijne hand; alsmede aan het Harmoniegezelschap, *Euterpe*, aldaar, een heerlijk door hem op porselein geschilderd beeld dier Muze, om aan de Banier te worden gehecht. Op den 12. Junij, 1858, werd het, met floers overdekt, op het orkest geplaatst, bij de uitvoering eener *Marche funèbre*, ter nag daachtenis van den onsterflijken ARY SCHEFFER, door den Heer *Filme* vervaardigd. Reeds vroeger, in 1854, werd te *Dordrecht* een *Fragschip*, ARY SCHEFFER genaamd, gebouwd, dat op den eersten Zondag na zijn dood, in het Oosterdok, te *Amsterdam*, de vlag halfstoks had geheschen, hetzelve niet weinig aller aandacht trok, en de treunmare onder het zeewezen bragt. Verder werd „een legaat door ARY SCHEFFER aan het stedelijk Museum te *Dordrecht* vervaakt: 1. Het *Portret* van JESUA REYNOLDS, beroemd Engelsch gravur, geschilderd door ARY SCHEFFER. — 2. *Ten liggende Houd* (Turk), levensgroot, door DENZELFDEN. — 3. Eene kopij naar ARY SCHEFFER's *Christus Resurrexerit*, karton in kleuren, van de grootte als het in *Engeland* berustende origineel. — 4. Eene kopij naar den *Christus Conolator*, van DENZELFDEN, karton in kleuren, van de grootte als het te *Amsterdam*, in de Verzameling van wijlen den Heer F. DE W. van HEIJDEMAEKER, aanwezig origineel. — 5. Een levensgroot liggend Pleisterbeeld, voorst. *Henri de Meder* van SCHEFFER, vervaardigd door DENZELFDEN. — 6. Een Buste in pleister, eveneens *de Moeder* van SCHEFFER voorstellende, en door DENZELFDEN vervaardigd. — 7. Eene Buste in pleister, ARY SCHEFFER-zelfen voorstellende, en vervaardigd door zijne dochter, Mev. CORNELIE MARJOLIN, geb. *Scheffer*; — en, 8. *De Moeder Mariæ en het Kind*, in pleister vervaardigd, door Mev. MARJOLIN, geb. *Scheffer*, en waarvan geen marmere origineel, maar slechts 3 pleister-afgietsels bestaan. Bij dit geschenk is de uitdrukkelijke bepaling gevoegd, dat, later, bij overlijden van Mev. MARJOLIN, de marmere beelden (waarvan de onder Nr. 5, 6 en 7 geschilderde pleisterbeelden afgietsels zijn) zelve aan het Dordtsche Museum zullen komen, terwijl alsdan de pleisterbeelden moeten gebroken en vernietigd worden. Dit is wel een heerlijk aandenken. — Er heeft zich te *Dordt* intusschen eene commissie gevormd, om een Gedenkteeken voor den onsterflijken Kunstenaar op te rigten.” Dit vond zóóveel bijval, dat men tot de oprigting van een *Standbeeld* is overgegaan. Hiervoor werden van alle kanten pogingen tot bijdragen aangewend. Zelfs is door het Huis Orleans 100 £, en door Mevrouw *Ristori*, wier portret hij in de rol van *Myrrha*, te *Parijs*, had geschilderd, bij haar bezoek te *Dordrecht*, 500 francs daartoe geschonken, zoodat men de oprigting en onthulling van *zijn Standbeeld*, in denkenle houding, met het penseel in de hand, en den linkerarm rustend

op de ontworpen Buste zijner moeder, door den jeugdigen beeldhouwer MEZZARA, te *Parijs*, in model voltooid, — hetgeen zeer geroemd wordt — in brons gegoten, spoedig te gemoet ziet. — „De Heer M. C. DE VRIES, te *Amsterdam*, heeft op ARY SCHEFFER eene Medalje vervaardigd, waarvan de voorzijde het *Portret* van den beroemden kunstenaar, met den naam ARY SCHEFFER vertoont, terwijl men op de keerzijde twee vrouwenbeelden ziet, *Nederland* en *Frankrijk* voorstellende; het eerste heeft in de rechterhand een krans van immortellen, dien zij plaatst op eene urn, staande op een sarcophaag; in de andere hand houdt zij eene lans, waarop een vrijheidsmuts; naast haar ligt de Nederl. Leeuw. De tweede figuur, *Frankrijk* voorstellende, houdt in de rechterhand een scepter, en met de linkerhand strooit zij bloemen op het voor haar staande grafmonument, waarop de naam van ARY SCHEFFER en eene ondergaande ster zijn gegraveerd; naast haar staat de Fransche Adelaar; tusschen beide beelden zweeft, boven de sarcophaag, een kleiner beeld, voorstellende de Onsterfelijkheid; tegen het voetstuk van het gesteente ligt een gebroken palet en ander schildergereedschap. Het randsehrift luidt: *Viri laudes venerantur Neerlandia et Francia*; op de afsnede leest men de woorden: *Nat. Dordraci. D.X. Febr. MDCCXCV. Ob. Argentolii. D.XV. Jun. MDCCCLVIII.*” Zie *Handelsblad*, 24 September, 1860. — Hij was Ridder, en Officier van het *Legioen van Eer*. — „Na den gedenkwaardigen strijd in Junij, 1848, waarin hij, als *Chef de Bataillon*, niet alleen zijn beleid aan den dag legde, maar waarin men ook zijn koenen moed opmerkte, bood *Changarnier*, die toen het bevel over de Nationale Garde van *Parijs* voerde, hem het *Kommandeurs-kruis* aan.” Hij antwoordde: „Wanneer mij die vereerende ondersebciding als Kunstenaar ware te beurt gevallen, en als eene eikenning van de verdiensten mijner werken, zoo zou ik ze met eerbied en voldoening aangenomen hebben. Maar om eene Decoratie te dragen, die mij slechts de afgrijselijkheden van een burgerkrijg herinnert, dat is iets, waarin ik niet kan bewilligen;” en bij weigerde dit aanbod met vastberadenheid. Ook was hij *Officier der Leopolds-orde*, *Kommandeur van die der Eikenkroon* en van de *Witte Valk (Weimar)*. Geen enkel dier vreemde Orden was hij echter gewoon, te dragen.” — In het bovengenoemde Werk vindt men eene opgave van ARY SCHEFFER's schilder- en beeldhouwwerken, naar tijdsorde geschikt. Zij is echter niet zoo volledig, als men wel gewenseht had, ze te kunnen leveren. Van deze Lijst wil ik alleen aanstippen de stukken, die in ons land en in *België*, bij de volgende Heeren, worden bewaard, als: *Een Mans borstbeeld, met tulband*, 1812. — *Het klagende Meisje*, 1846. — *De biddende Christus*, 1849. — *Eberhard der Greiner (le larmoyeur)*, 1851. — *Eberhard, het Tafellaken doorsnijdende*, 1851. — *Joannes, zijne Openbaring schrijvende*, geheel anders dan de schilderij van 1850 of 1851. — *Magdalena in verrukking*. (begonnen.) — *De Verschijning van Maria Magdalena*, 1854, — en, *Kleine herhalingen*, 1857, door SCHEFFER ten geschenke gegeven; allen bij H. DE KAT, te *Dordrecht*. — *De Doop*, 1823. — *Margaretha*, 1830, bij de *Koningin der Belgen*. — *Ahasverus*, (kop.) 1834. — *Een Kinderkop*, 1835, — en, *Een Kinderportret*, 1844, bij A. J. LAMME, te *Rotterdam*. — *De Koning van Thule*, (Göthe's *Faust*) 1833. — *De Verkondiging aan de Herders*, 1841, — en, *De vier Leeftijden*, allen bij J. A. Nottebohm, te *Rotterdam*. — *De Drie Koningen*, 1844, in 1850, uit de Kunstnalatenschap van Koning Willem II., gekoecht door den Heer *Brondgeest*, te *Amsterdam*. — *Soulioten aan het strand*, 1858, — en, *Christus-de-Trooster (Consolator)*, in 1853, uit de Galerij van Orleans, voor 52,000 francs aangekoecht, door wijlen C. J. FODOR, te *Amsterdam*, welke voorstelling in prent door gansch *Europa*, ja, tot zelfs in *Amerika* is uitgegeven, maar, zooals wordt meêgedeed, de slaaf niet voorkomt. — *Dante en Beatrice*, 1846, bij S. van Walcheren van

Wadenoyen, te Amersfoort. — *De Klagten van het Meisje*, 1849, bij E. L. Jacobson, te Rotterdam, — en, *Een Studieboek voor den Faust*, in den Walpurgisnacht; schets, in het *Museum-Boymans*, aldaar. — Behalve de gemelde geschenken aan het Museum te Dordrecht, heeft zijne dochter later er mede drie stuks bijgevoegd. — Ik moet ook nog melden, dat een zijner schoonste werken niet op deze Lijst voorkomt, te weten, *Jesus in Gethsemane*, dat, in 1856, op de Tentoonstelling te Rotterdam gezond was. In een daarover uitgebragt beoordeelend Verslag in het *Handelsblad*, van 21 Mei, 1856, leest men, aan het slot: „Dergelijke stukken plaatsen den kunstenaar als op gelijke lijn met RAPHAEL en VAN DYCK, zonder zijne originaliteit in het minst te krenken; want SCHEFFER's naar het grijs, min of meer koel hellend koloriet, is ook hem alleen maar eigen.” — Artikels over ARY SCHEFFER vindt men in de *Revue des Deux Mondes*, Octobre, 1858, door M. L. Vitet, de *Académie Française*; in de *Kunstkronek*, 1858, door den Heer T. van Westrheene, en in meer andere Tijdschriften. — Onder de vroegere is merkwaardig de kampstrijd, betrekkelijk den overgang van den aard zijner werken, in het publick, gevoerd. Zie *Les Artistes contemporains*, par Ch. Lenormant, Paris, 1833, Tom. II.; p. 35—40. — SCHEFFER heeft slechts één ets gemaakt, *Margaretha, biddende in de kerk*, voorkomende, zoo ik het wèl heb, in de *Artistes contemporains*, en eenige Lithographiën, als *De oude Herder*; — *De Declaratie*; — *Le Vengeur*; — *Het verhaagelde Veld*; — *Het begraven van den jongen Visscher* (uit *Walter Scott's Antiquary*); — *Morton*, tafereel der Puriteinen in Schotland; — *Le chant du départ*, — en, waarschijnlijk, nog wel meerderen, doch niet beteekend. — Hij heeft zijn *Portret*, 1838, geschilderd, h. 81, br. 58 dm. Ned.; dat van zijne *Moeder*, haar beide Kleindochters zegenende; — een idem (van 1835—1839), en, zoo mij is medegedeeld, nog eens na haar overlijden, *lezende in den Bijbel*, zijn meesterstuk! — Dat van zijne dochter, *Mevrouw C. Marjolin-Scheffer*, 1840, en van haar echtgenoot *René Marjolin*, 1839. — Dat van *Mevrouw Arnold Scheffer*, bij den Heer A. J. LAMME, te Rotterdam. Ook gaan er onderscheiden portretten in prent van hem uit, die algemeen bekend zijn. — Ik sluit met het slot uit den *Tijdspiegel*, van Augustus, 1858: „Vredo zij der asche van den man, dien God met heerlijko gaven had toegerust, maar die zijne talenten heeft besteed op de edelste wijze. Laat vooral de Evangelische Protestant hem niet vergeten, dien wij voortaan onder de eersten zullen noemen, waar het geldt de beschuldiging te weêrloggen, dat alleen de middeleeuwen, niet de nieuwere tijd, alleen de Roomsche kerk, niet het Protestantisme, een heilige kunst bezit.”

SCHEFFER, (CORNELIA) geboren LAMME. Deze uitstekende echtgenoot en moeder is door *Immerzeel* vermeld, die alleen zegt, overleden in 1839, en haar geboortejaar niet opgeeft. In de *Astrea*, I. Jaarg., 1854, bl. 64, vond ik vermeld, dat zij, in 1837, 68 jaren oud was; zij zou alsdan in 1769, en te Dordrecht geboren zijn, en den ouderdom van 70 jaren hebben bereikt. Zie verder over haar op SCHEFFER. (ARY) — *Mevrouw SCHEFFER*, die in haar oudsten zoon een buitengewoon genio bespeurde, en niet, zooals gewoonlijk moeders, in liefde over hare kinderen verrukt, meende te zien, heeft dit, door verstandige en menschkundige opmerkingen en door hare edele gevoelens geleid, volkomen zien verwezenlijken. Trouwens, onzo grooto BILDERDIJK, die met SCHEFFER's gezin bekend was, boezemde, in Hooimaand, 1809, zijn troost uit, aan de *Weduwe des Kunstschilders SCHEFFER*, in hare droefheid, toegezonden, waardoor werkelijk, op profetischen toon, de toekomstige grootheid van ARY aan het Vaderland als „een nieuwe kunsther-schepper” wordt voorspeld, en welke voorzeggung ook, inderdaad, vervuld is. Vóórdat zij zich, in 1811, te Parijs vestigde, had zij haren zoon te Rijssel besteld. „Gedurende

het korte verblijf van ARY aldaar, ontving hij telkens brieven van zijne moeder vol van blijken harer moederlijke liefde en verstandige raadgevingen. Ik kan mij niet weêrhouden, — zegt Mevr. Grote, (Zie op SCHEFFER (ARY) — enkele regels uit dien brief af te schrijven, als een staaltje van den gevoeligen aard dezer uitmuntende vrouw: „Si tu pouvais me voir embrassant ton portrait, le quittant pour le reprendre encore, et les larmes aux yeux t'appeler mon cher cœur! mon fils chéri! tu sentirais alors combien il m'en coûte de prendre quelquefois un ton de sévérité, et de te causer quelques instans de chagrin. Je nourris toujours l'espoir de te voir un jour un des premiers peintres de notre siècle, et même de tous les temps. Sois assidu au travail, sois modeste surtout, et lorsque tu pourras dire que tu surpasses les autres, compare alors les travaux à la nature, et à l'idéal que tu t'es formé, et cette comparaison t'empêchera de te livrer à l'orgueil et à la présomption.” Ik verbeeld mij, dat zij, die ARY SCHEFFER gekend hebben, mij zullen toestemmen, dat de raadgeving zijner moeder, om hoogmoed en inbeelding te vermijden getrouw door hem is opgevolgd.” — De geuoemde Mevr. Grote heeft zich vergist, als zij meent, dat ARY het vierde kind uit dat huwelijk was: hij was de oudste, Karel Arnold de tweede, HENDRIK de derde, terwijl er maar één meisje is geweest, dat, op vijf-jarigen leeftijd, overleden is. — Op de Tentoonstelling, te Amsterdam, in 1810, was eene teekening in zwart krijt: „Een oud Man, met een langen baard, door de Wed. SCHEFFER, geb. LAMME, wonende op de Princegracht, tusschen de Leidsche en Spiegelstraat, te Amsterdam. Tevens was daar ook het Portret van een Schilder, door A. SCHEFFER, in het Register aangewezen, als Ten huize van de Wed. SCHEFFER. Welligt was hij toen reeds van Rijssel terug. — Zie over de door haar geteekende Portretten op SCHEFFER (J. B.), en vooral op NYMEGEN. (GERARD VAN) — Zij heeft ook geëst, als: Een Man, met een baard, een muts op, en een pelsmantel om; borststuk, van voren te zien, in den trant van JAN LIEVENS, luchtig en geestig bewerkt; h. en br. 120 str., heeft geen marge, en is in mijn bezit. — Zie over hare Afbeeldingen, op SCHEFFER. (ARY)

SCHEFFER, (HENDRIK) broeder van ARY, is bij Immerzeel vermeld. Hij heeft, sedert dieu tijd, te Parijs, zijne kunst met veel roem voortgezet, waarover in de meeste verslagen van Parijsche en andere Tentoonstellingen met lof wordt gewaagd. — In 1844, kocht wijle Koning Willem II, voor zijne Galerij, te 's Hage, eene zijner schilderijen aan, voorstellende „Hugo de Groot, op het oogenblik, dat hij zich voorbereidt, om uit Loevestein te vlugten. Geknield, smeekt hij God het welslagen van zijn waagstuk af, terwijl Maria van Reygersbergen, zijne gade, hem onrustig gadeslaat.” Dit stuk is op de veiling van 1850, aldaar, voor f 810, door den Heer A. LAMME, te Rotterdam, aangekocht. — Hij slaagt bij uitnemendheid in portretten, terwijl de voornaamste mannen van Frankrijk, door zijn penseel worden wedergegeven. — Het is hier de plaats, om mede te deelen, dat men uit de berigten van Parijs, van 7 Januarij, 1857, had overgenomen, dat „de Heer A. SCHEFFER het portret van den Aartsbisschop van Parijs, Mgr. Sibour, ten voeten uit, heeft vervaardigd, en dat het van eene treffende gelijkenis is.” — Zie daarover op SCHEFFER. (ARY) — Doch in het Handelsblad van 20 Januarij, 1857, wordt berigt, dat „het is het Portret van den, door den priester Verger, in de kerk van St. Etienne-du-Mont in Januarij, 1857, vermoorden Aartsbisschop Sibour.” Dus is, bij overhaasting, in het eerste berigt, verkeerdelijk, van een reeds vroeger door HENDRIK SCHEFFER vervaardigd portret, melding gemaakt.

SCHEFFER, (JAN BAPTIST) de vader van den grooten ARY SCHEFFER, is door Immerzeel te boek gesteld. In de Astrea, 1. Jady., 1851, wordt hij JAN BERNARD

genoemd, geboren te *Kassel*, in 1773. Dit is bepaald een ander persoon, en een van de zoo velen van dien naam, als kunstenaars bekend. Het is eene vergissing, om dezen voor onzen JAN BAPTIST te doen optreden, die ook vroeger, en wel te *Mannheim*, geboren werd. Hoe zou hij toch, als volleerd discipel van THISBEIN, reeds op zijn 15. jaar in *Holland*, werkzaam kunnen geweest zijn, gelijk hieronder nader blijken zal. Algemeen wordt hij voor 't eerst op het kunsttooneel vermeld, tijdens het bestuur van Lodewijk, Koning van *Holland*, wiens portret bij ook, ten voeten uit, geschilderd heeft. Doch ik ben in de gelegenheid, hem vrij wat vroeger daarop te doen verschijnen. Reeds in 1788, woonde hij te *Utrecht*, en was bij het handelhuis *Blijdesteyn*, aldaar, door een ander van *Dordrecht*, aanbevolen. Hij heeft daar ook een *Familiestuk*, zijnde de Heer *Blijdesteyn*, zijne echtgenoot en vier kinderen, in eene kamer, ten voeten uit, geschilderd; h. 1 el, br. 90 dm. Ned.; beteekend J. B. SCHEFFER 1788. Een dezer kinderen is nog in leven, zijnde mijn vriend, de Heer *Jan Blijdesteyn*, oud-domheer van het kapittel van St. Maarten, bij wien het nog berust. Wat de kunstverdienste er van betreft, deze is blijkbaar van zijn vroegste werk. — In 1808, bebaalde hij, in het historiele vak, den uitgelooften prijs van 3000 francs, met de voorstelling van *Jacob Simonsz. de Rijk, weigerende zijn ontslag uit den kerker, dat hem door de Spanjaarden wordt aangeboden*. Deze schilderij berust in het *Koninklijk Kabinet*, te 's *Gravenhage*. Daar hij in 1809 overleed, zoo heeft hij den prijs niet genoten, maar werd die geschonken aan ARY, zijn veel belovenden zoon. — In het *Museum-Boymans*, te *Rotterdam*, berust van hem *Een Binnenhuis* met drie beelden, en, het *Portret* van den beroemden DIRK LANGENDYK, door ARY SCHEFFER, in 1849, ten geschenke gegeven. — Op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1808, waren de door hem geschilderde *Portretten* van hem en zijne vrouw. — Ik bezit zijn *Portret*, in een ovaal gevat, fraai door zijne echtgenoot geteekend, in 4°, zijnde, waarschijnlijk, aan den huisvriend *J. Immerzeel, Jr.*, (uit wiens nalatenschap ik het heb gekocht) vereerd. — Men zegt, dat hij ook geëst heeft, doch over het prentje, dat daarvan wordt aangewezen, zie men op LAMME. (ARIE JOHANNES)

SCHEFFER (PAULUS) wordt door *Domnici* een Nederlandsch of Duitsch schilder genoemd, die, omstreeks 1560, de gewelven der Kerk van St. Severinus, te *Napels*, met schilderijen, en wel onder den bijval van deskundigen, versierde. — In *Duitschland*, zegt *Nagler*, is hij niet bekend.

SCHEFFER (W.) komt voor in den *Catalogus* van *Reydon, Amsterdam*, 1827, onder Nr. 140 en 141: *Een oud Man bij eene lamp, die door eene vrouw wordt vastgehouden, goud wegende*, fraai van uitdrukking, door W. SCHEFFER; h. 4 plm. 1 dm., br. 3 plm. 9 dm.; — en, *Eene Naaister, bij kaarslicht*, h. 2 plm. 8 dm., br. 2 plm. 2 dm. — Dit zou welligt werk kunnen wezen van N. SCHEFFERS. — Zie aldaar. — bij *Weyerman* beschreven, die de N. voor den aan hem onbekenden doopnaam kan hebben gebruikt.

SCHEFFERS (N.) vond ik bij *Weyerman* als een historieschilder van *Utrecht* vermeld, die vroeg naar *Engeland* overstak, en daar in den beginne veel met de fortuin te worstelen had. Later, zegt hij, kwam SCHEFFERS te *Londen* in kennis met den Italiaan VERRIO, Hofschilder van Koningin *Anna*, onder wiens leiding, en in diens dienst zijnde, hij een braaf schilder geworden is. — Daar *Anna* van 1702—1714, regeerde, en VERRIO in 1707 overleed, zoo kan men daaruit eenigzins den bloeitijd van SCHEFFERS afleiden.

SCHEGMAN (H.) wordt als een zeer bekwaam teekenaar vermeld, in den *Catalogus* van *W. P. Kops, Amsterdam*, 1808, bl. 62, Nr. 37: *Een Bosch met een*

rivier doorsneden; op den voorgrond, een waterval; meesterlijk met zwart krijt, roet en O. I. inkt, door H. SCHEGMAN, naar J. RUISDAEL.

SCHEITS, of SCHEITZ (MATHIAS) is een zeer bekwaam kunstenaar geweest, die, ofsehoon, in 1640, of 1646, te *Hamburg* geboren, en omstreeks 1700 daar overleden,— zegt *Heller (L.)*— echter de kunst bij PHILIP WOUWERMAN geleerd, en veel in *Holland* gewerkt heeft. Een tijd lang, schilderde hij in de manier van zijn meester, doch heeft die verwisseld, met, in den stijl van DAVID TENIERS, Boerenvermaaklijkheden te gaan schilderen. Hij heeft ook portretten vervaardigd, onder anderen, dat van *Stanislaus de Lubienietz*, leeraar der Socinianen, die ook eenigen tijd in *Holland* woonde, en welligt toen door hem geschilderd is, zijnde dit portret, door LAMBERT VISSCHER, aldaar, *sculp.*, en misschien voor zijn nagelaten geschriften, *Amsterdam*, 1685, geplaatst. Zie *Moreri*, op *Lubienietz*.— In later tijd, schijnt hij zich weder in zijne geboortestad te hebben gevestigd, dewijl hij daar in 1672 werkzaam was aan het maken der teekeningen voor een Prentbijkel, waarvan de titel dus luidt: M. SCHEITZ's *Bilderbibel. Biblia, das ist: die gantze II. Schrift, Alten und Neuen Testaments, deutsch, d. Martin Luther etc.*; *Lunenburg*, 1672, in f^o. Hiervoor heeft hij al de teekeningen gemaakt, die door J. DE VISSCHER, A. BLOTELINGH, G. A. WOLFGANG, PH. EN B. KILIAN enz. gegraveerd zijn. Hij schijnt voor meer Bijbeluitgaven te hebben gewerkt, of men heeft de hovenstaande prenten gebruikt en verkleind voor eene 4°-uitgave, want ik heb gezien *La Sainte Bible, traduite sur la Vulgate par M. Le Maistre de Saci. A Mons*, 1713, II. vol. Daarin zijn prenten, waarop men leest: M. SCHEITS *figur.*; de overige zijn door Hollandsche graveurs gesneden, als W. JONKMAN, J. DE LATER, J. LAMSVELT, A. VAN BUISEN enz.— Hij heeft ook geëst, als, onder anderen, 4 bladen, *De vier Jaargetijden*, door kinderspelen voorgesteld; M. SCHEITZ *fec.* 1671.— *Twee Landschappen*, met dansende en zich vermakende figuren.— *Een oud Man, op de viool spelende, waarbij eene zingende vrouw*, voor de deur van een boerenwoning.— *Een Marskramer* enz.— Op de Kunstverkoop van *Jacob de Vos*, *Amsterdam*, 1833, waren, op bl. 27 van den *Catalogus*, *Twee stuks Boerengezelschappen*, door M. SCHEITS, onder de teekeningen der Oud-Nederlandsche School geplaatst, en werden met f 15. betaald.

SCHELDEN (BAUDOIN VAN DER) WAS EEN Zoon van PAULUS VAN DER SCHELDEN, die hetzelfde kunstvak van zijn vader, te weten de Beeldhouwerij, uitoefende. Hij is, waarschijnlijk, te *Audenaerde* geboren, en heeft daar zijn bedrijf voortgezet.— In de Gemeente-archiven der genoemde stad wordt hij als zoodanig vermeld, van af 1553 tot 1570; hij bewoonde er in de *Eynestraet* een huis, staande op denzelfden grond van wat, thans (1823), door Mevrouw de Weduwe *De Bleeckere* bewoond is. Zie bl. 401 van het X. deel der *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*; *Anvers*, 1853, in 8°., medegedeeld door *Edmond van der Straeten*, corresponderend lid dier Akademie.

SCHELDEN, (HEYNDRICK VAN DER) EEN KUNSTSCHILDER, die, in het begin der XVI. eeuw, te *Audenaerde*, bloeide. In de Archiven van het O. L.-Vrouwengasthuis, aldaar, vindt men in de *Rekeningen* van het jaar 1518, dat hij, in de zaal der Priorinne, den *Kruisweg* geschilderd, benevens den *Tabernakel* en het beeld der II. Maagd verguld heeft. Aldus leest men: „Betaelt HEYNDRICK VANDERSCHELDEN, scilder, van geschil thebbene de *Weeghene* van myne vrouwe camere, XIIIJ lib. IIIJ sch. Betaelt HEYNDRIC VANDERSCHELDEN van vergult te hebbene tSacrament... XXIJ lib. XIJ sch. Item van vergult te hebbene de beelde van Onser Vrouwe... VIIJ lib. VIJ sch.”— Zie, over dit berigt, de aangehaald bron, aan het slot van mijn artikel DELEHAYE. (PIERARD)

SCHELDEN. (JAN VAN DER) Door de ijverige nasporingen, die in onze dagen met zooveel zorg worden voortgezet, is er, van tijd tot tijd, eenig licht verspreid ook over de verdienste van kunstenaars van vroeger eeuwen, wier naamlooze werken zoo lang bewonderd zijn, en daaronder behooren ook die van JAN VAN DER SCHELDEN. — Onze JAN heeft, waarschijnlijk, een kunstschool te *Audenaerde* gehad, die toen meer onder de benaming van Antieksnijders, met wat men thans schrijnwerkerij noemt, vereenigd was, en waarin al de prachtige en kostbare benoedigdheden voor inwendige versiering van openbare gebouwen werden vervaardigd. Het is dus zeker, dat zijn zoon PAUL daar de opleiding voor zijn kunstvak verkreeg, terwijl, door dit berigt over JAN, nu voor vast kan worden gesteld, dat PAUL te *Audenaerde* geboren is. — In de Kapel van het *Kramersgild*, in de *Kerk van St. Walburge*, onder aanroeping van St. Michiel, aldaar, vindt men stalen, of gestoelte van eikenhout, versierd met onderscheiden paneelen, uitgesneden met beeldhouwwerk en lijsten, voorstellende takken, bladeren, druiventrossen, rozen en andere ornamenten, voor welk werk de beeldhouwer de vrijheid had, alles zoodanig te versieren, als zijn talent zulks vermogt uit te voeren. De overeenkomst van dat werk werd den 24. Januarij, 1499, gesloten, tot den prijs van *acht-en-twintig stuivers de voet*, zonder daarvan het aantal op te geven, of den tijd der volvoering te bepalen. In 1514, was hij reeds overleden, dewijl toen zijne weduwe, *Maria Vrancx*, een borg moest stellen voor gelden, die hare twee onmondige kinderen, PAULUS en *Walburge*, toebehoorden. Dit wordt gevonden in het *Registre aux actes et contracts*, 1514, fol. 271. Zie *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique; Anvers*, 1853, bl. 393.

SCHELDEN, (PAULUS VAN DER) en niet VAN SCHELDEN, zooals bij *Immercel* staat geboekt. Hij was de zoon van JAN VAN DER SCHELDEN. De werken, door hem als beeldhouwer enz., voor het Stadhuis, te *Audenaerde*, vervaardigd, kenmerken zich door een karakter van overgang in dat kunstvak, namelijk, van den Gothischen in den Renaissance-stijl, waarbij hij al zijn rijkdom van gedachten, in hooge mate, wist te behouden, en met genie ten uitvoer heeft gebragt. Eene Afbeelding van het *Portaal der Schepen-kamer, in het Stadhuis, te Audenaerde*, vindt men keurig uitgevoerd in de *Monuments anciens, receuillis en Belgique, lithographiés d'après LOUIS MAONE, de Tournai, Dessinateur de Sa Majesté la Reine d'Angleterre etc.; Brux. et Leipzig*, 1845, plano, Plaat 10. — Ik laat hier volgen de Aete, bij de aanbesteding van genoemd werk gemaakt: „Wel es te wetene dat sekere eoomenseip ghemaect ende besproken es tusschen *Jan van der Meere, Jooris van Quickelberghe, Willem Cabillau, Jan van der Moten* ende huere metghesellen, seepeno nu wesonde van der steede van *Audenaerde*, over een zyde; ende *Pieter de Merlier*, fs. *Berthelmecus*, serynweerekere, ende PAUWELS VANDER SCHELDEN fs. *Jans*, beeldsnieder, ter andere, in der manieren hier naer volghende. Eerst dat de voornoemde *Pieter* ende PAUWELS maken sullen ende weereken in handghedade, sonder eenighe stoffe to moeten leveren, een schoon chierlic ende costelic *portael*, in de nieuwe seepenen-camere, in sulcker grootten ende naer de uutwysene vander voorwaerde daer af wesende, ofte noch costelicker ende chierliker up dadt mogelie werdt, dit met condicien dat se wanneer tselve weerek uut commen ende vnlmaect sal wesen, indien seepenen dan wesende ende de voornoemde twee weerelieden van heuren salaris niet eens en werden, so sal ele van heurlieden vermoghen te nemene twee andre weerelieden heurlieden dies verstaende, om tselve weerek ende salaris te prysene ende extimerene, ende tghuent dat by heurlieden tselve weerek ghevisteert synde, gheseyt ende gheextimeert sal wesen, dat men den voornoemde *Pieter* ende PAUWELS metter stede goede betalen sonder fraude:

dies sal de stede voornoemd de kosten van der visitacie dooghen sonder den cost van den voornoemde *Pieter* ende PAUWELS. Actum den XVII^{en} in Sproccle, XV^cXXX." *Schepen-register* 1530, f°. 189. — Dit meesterstuk, in 1534 voltooid, heeft in zijn geheel gekost 1018 Liv. Par., of 923 fr., 33 Cent. — Nog vindt men aangeteckend in de *Stads-rekeningen*, 1536: „Item betaelt PAUWELS VANDER SCHELDEN van *Een beelde van Marien*, staende in de *Baerpoerte*, ende *eenen Inghel* staende upt *Stadhuus* deser stede, tsamen XXX lib. Par." — In 1542, heeft hij een *Christusbeeld* vervaardigd, voor de kerk van *Avelghem*, waarvan de overeenkomst voorkomt in het *Schepen-register* van dat jaar, fol. 1, luidende: „Compareerde voor scepenen der stede van *Audenaerde*, meester *Antonis Huwart*, Chirurgen, ende *Mathys van Haeghdoorne*, dewelcke hemlieden borghe constitueren voor PAUWELS VANDER SCHELDEN, omme indien an denzelven PAUWELS faute ofte ghebreck bevonden worde in zom ofte in al, nopende der leveringhe ende coopmenschip van zeker weerck van *Een God* by den pasteur, bailliu, scepenen ende kerckmeesters van *Avelghem*, den zelve PAUWELS besteedt, ende met hem te dien ghecontracteert ende ghecoopmenschipt, volghende ende naer 't verclaers van der voorwaerde dan of wesende, sprekend in date XVIe van Meye, anno XV^c twee en vertich, beloefvende tzelve in al te vulcommen, hemlieden ooc te dien borghe constituerende voor alzulcke somme van penninghen als by PAUWELS up tzelve weerck totter volcominghe van zynder leveringhe van den weercke in de voorn. voorwaerde verclaert van zynder contracteurs ghenommeert in dezelve voorwaerde ofte huerlieder actie hebbende zal moghen ontsaen daer inne deselve comparanten als borghen voorn. verbinden huerlieder persoon ende al huerlieder goet, present ende toecomende. Dies belooft den voorn. PAUWELS ooc met hemlieden te dien voor scepen voorn. ghecompareert in persooen, denzelven zynder borghen costeloes ende schadeloes te quictene, gheranderene ende ontlastene, daerinne verbindende ooc zynen persoon ende goet present ende toecommende. Actum den V^{en} in Wedemaent XV^cXLII." — Na dezen tijd wordt er niets meer van zijn levensloop, noch van zijne werken gevonden; terwijl hem de ouderdom van 42 jaren is toegekend, aangezien zijne moeder, *Maria Vranckx*, als weduwe van *JAN VAN DER SCHELDEN*, — Zie aldaar. — aan de voogden van hare twee onmondige kinderen *PAULUS* en *Walburge*, borg moest stellen, hetgeen in 1514 geschiedde. Een zijner kinderen is als beeldhouwer bekend, te weten, *BAUDOUIN VAN DER SCHELDEN*. — Zie aldaar. — Verder vindt men aangeteekend, dat er in zijn tijd nog zes andere beeldhouwers met hem en onder zijne leiding aldaar werkzaam waren, en het bij het gadeslaan hunner werken duidelijk zichtbaar is, dat *PAUL VAN DER SCHELDEN*, door zuivere uitvoering der versieringen, verreweg boven zijne kunstbroeders den lof weggedragen heeft. Zij zijn *PIERRE WAYBAC*, *ADRIEN VAN HOORICK*, *GILLES SPIERINCK*, *JOSSE DE CLERCK*, *MICHEL PIETERS* en *GEORGES DE LA POTTERIE*. Zie bl. 399 van het X. deel der *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique; Anvers*, 1853, in 8°.

SCHELFHOUT. (*ANDREAS*) De roem der werken van dezen beroemden Landschapschilder is door de faam in gansch *Europa* verspreid, en tevens naar waarde door *Immerzeel* vermeld. Welligt, bestaat er geen kunstenaar, die zijn talent steeds rijzende heeft weten te doen gelden, gelijk deze Nestor der Hollandse School, en zulks, bovendien, in een kunstvak, dat zoo zeer onder het bereik der algemeene beoordeeling valt. Ook als burger, geniet hij de algemeene achting, zoodat zijn atelier door alle standen bezocht, en zelfs door Leden der Vorstlijke Familie te 's *Hage* met bezoeken vereerd is, terwijl hij, wederkeerig, dikwijls ten hove, ter maaltijd uitgenoodigd werd. Het was dan ook op den 16. Februarij, 1857, den 70. verjaardag

van onzen kunstbeld, dat, reeds vroegtijdig, van wegen Z. M. den Koning, aan den *Ridder der Orde van den Nederl. Leeuw*, het *Commandeurs-kruis der Orde van de Eikenkroon*, als een verjaargeschenk, werd ter hand gesteld. Later op den dag vervoegde zich eene Commissie aan zijne woning, bestaande uit de H. H. kunstschilders B. J. VAN HOVE, L. MEYER, H. VAN DE SANDE BAKHUYZEN, A. WALDORP, J. BOSBOOM, D. BLES, S. L. VERVEER en J. HARTOGENSIS, ez., die hem, namens hunne kunstbroeders in geheel *Nederland*, een rijk versierde perkamenten rol overhandigden, bedekt met 225 handteekeningen van kunstenaars, die, als uit ééne mond, verklaarden in te stemmen met de regelen van den dichter *S. J. van den Bergh*, door *H. van Ingen* in sierlijk schrift, onder den naam ANDREAS SCHELFHOUT, geplaatst: „*Uw winter overtreft uw lent' in rijk gebloemt; Heel Neêrland heeft u lief, waar heel Euroop u roemt.*” De feestvierende grijsaard was diep getroffen, zoowel bij de hartlijke woorden, hem door J. BOSBOOM toegeproken, als bij zoo menigen handdruk, dien hij wisselde met de talrijke vrienden en vereerders, kunstenaars en kunstminnaars, letterkundigen en aanzienlijken in den lande, bewoners der Residentie, of belangstellenden uit andere steden, die hem kwamen begroeten, bij deze feestgelegenheid. Zie *Kunstkronijk*, 19 Jaarg., 1858, blz. 16. — In 1845, was hij reeds door den Koning der Belgen tot *Ridder der Leopoldsorde* benoemd. — Het ligt in den aard der zaak, dat zijne voortreffelijke kunstwerken de meeste Museums, en zoowel bijzondere als Vorstlijke Kabinetten versieren, zijnde zij zoo talrijk, dat het niet doenlijk zou wezen, ze allen hier op te noemen. Eene bijzonderheid betreffende twee zijner werken, namelijk, eene schilderij van 1806 en eene van 1856, moet ik hier echter vermelden, als geldende zij juist het tijdsverloop eener halve eeuw. Zij berusten in het Kabinet van den Heer A. VAN RYCKEVORSEL HZ. — Zie aldaar. — Behalve de discipelen door SCHELFHOUT gevormd, en hij *Immerzeel* opgegeven, als tot luister onzer schilder-school strekkende, moet ik nog noemen de Heeren: J. C. VOGEL, J. B. TOM, J. W. VAN BORSELEN, en J. G. HANS, die in hooge mate deelen in dien glans. Na deze heeft hij zich van alle verdere kunstleiding onthouden, terwijl geen zijner zonen voor de kunst is opgevoed. — Dat eene kalme rust, op de behaalde lauweren, nog lang het genot zijns levens moge zijn, is de wensch van allen; en dat, na zoo veelvuldig volbragten arbeid, het vaderlijk hart verder moge gespaard blijven voor het verlies van de zijnen, zooals hij nog kortelings den dood van zijn oudsten zoon, *Willem Martinus*, te betreuren had, die den 16. Februarij, 1859, in 24-jarigen ouderdom, als Eerste Luitenant der Infanterie, bij het O. I. Leger, ter gelegenheid der expeditie tegen *Boni*, te *Badjoa*, sneuvelde. — De Heer SCHELFHOUT heeft, bij toevallige gelegenheden, enkele proeven geëst, als: een *Landschap, met een waterplas*, tot op den voorgrond; twee boomen regts, en één links; op den tweeden grond, vijf boomen, die het water, met lies enz. bewassen, afsluiten; de lucht wit; fraai geëst, beteekend A. S. 52 (?); h. 83 str., br. 110 str. Ned., zonder de marge. — Een *Idem*, van zijn vroegen tijd, zijnde een water, dat links langs een weg, waarop een visscher, uitloopt; regts, een opgaande berkenboompje; op den tweeden grond, een groep boomen, en in het verselkiet bergen; de eerste staat is in mijn bezit; boven, in de lucht, beteekend SCHELFHOUT *f. Eerste plaatje* 1815. De tweede staat alleen beteekend A. S. 1815; h. 18, br. 46 str. — *Zijn Portret* is door E. J. VERBOECKHOVEN lith., 1828, in f., en een *Idem*, door BAUGNIET, in 1838. — Nog een *Idem*, staalgravure, in f.

SCHELHAUER. (FRANCISCUS) Vader en zoon van dien naam vond ik als kunstgraveurs van *Brugge* vermeld, in het volgende Werk: *Oliv. Vredius, Sigilla comitum Flandriae et inscriptiones diplomatum eum expositione historica; Brugis*, 1639.

in ^o. Als graveurs der daarin voorkomende afbeeldingen van zegels worden genoemd SAMUEL et ADRIANUS SAM, F. LOMMELINI, FRANCISCUS *pater et filius* SCHELHAUKII, *Brugenses*.

SCHELL. (JOSEF) Een Portret van *Le chevalier Dominiques Juana, agé de 79 ans*, zoo ik het wèl heb, gezant van de Koningin van *Hongarije en Boheme* enz., te 's *Gravenhage*, is door HEM *pinx.* P. TANJÉ *sculp.*, 1742, in 4°. Of hij tot onze school behoort, weet ik niet, doch ik vond hem nergens vermeld.

SCHELLINCKS, of SCHELLINKX. (WILLEM) Bij dit Artikel van *Immerzeel* voeg ik alleen, dat eene zijner voornaamste sehilderijen, *Het verbranden van de Engelsche vloot, bij Chattam*, 1667, in de beroemde Verzameling van *Jonkhr. J. P. Six*, te *Amsterdam*, berust. Er komen ook sehilderijen voor, door HEM, met PHILIP WOUWERMANS, vervaardigd, als *Een Vorstelyke Jagtpartij*, enz., die onder Nr. 99 van den *Catalogus* van L. II. Schultz, *Amsterdam*, 1826, staat vermeld. De vermaarde prenten *De doorbraak van den St. Antony-dam*, 1651, door P. NOLPE, zijn naar zijne teekeningen vervaardigd.

SCHELLINGHOUT, of SCHELLINKHOUT, (...) een onvermeld kunstenaar, van wien *Een Landschapje* voorkomt in den *Catalogus* van D. Potter, verkocht te 's *Gravenhage*, 1723, en dat met f 10. betaald werd.

SCHELTEMA, (...) een Harlinger landschap- en portretschilder, die, te *Rotterdam*, met een bemiddelde vrouw huwde, en zich te *Velp*, bij *Arnhem*, vestigde. Dit leest men bij G. Bruining, *Herinneringen* enz.; *Dordrecht*, 1830, in 8°. Of hij verwant is aan TACO SCHELTEMA, van *Harlingen*, weet ik niet; echter kan dit het geval wel zijn.

SCHELTEMA (TACO) is door *Immerzeel* vermeld. Zijn Monogram is eene kapitale T, met een idem S op den stok der T gehecht. — Zijn Portret komt bij *Van Eynden* en *Van der Willigen* voor.

SCIENCK, of SCHENK, (JAN) een weinig bekend kunstgraveur, die, waarschijnlijk, tot de familie — welligt een zoon — van PETRUS SCHENCK behoort. De Titel voor *Bayle's Dictionnaire historique* etc., Deel K.—P., is door HEM gegraveerd, en naar die in de eerste deelen voorkomt, (door P. TANJE naar de teekening van A. VAN DER WERF), vrij goed gesneden. — Voorts twee plano-bladen, voorstellende de *Korenbeurs*, te *Amsterdam*, van verschillende zijden genomen, en de *Groenmarkt*, vol gewoel met beelden enz., door AD. VAN DER LAAN geteekend, en JAN SCHENK *fecit.* — Later zag ik nog een Titel, van de *CL Psalmen Davids; geheel op Musycknoten* enz., door C. de Leeuw, *Musicyn*, *Amsterdam*, by *Jk. van Putten*, 1746; JAN SCHENK *sculp.*, in 4°, en in den stijl van JAN PUNT gegraveerd. — Nog heeft hij platen gesneden voor de Werken van J. van Zyl's *Theatrum machinarum*, *Amst.*, 1731, en voor T. v. d. Horst, *Groote Waterwerken*, *Amst.*, 1736.

SCIENCK, of SCHENK, JANSZ. (L.) was, waarschijnlijk, verwant aan de graveurs van dien naam, doch hij staat niet geboekt. Van HEM is de gelegheidsprent, *Platte grond van het groote Dooppark, voor den plegtigen doop van Frederica Louisa Wilhelmina, Erfprincesse van Oranje* enz., die geschieden zal in de *Groote of St. Jacobs (kerk)*, te 's *Hage*, op Woensdag — den 19. December, 1770. — Voorts heeft hij al de Kaarten gesneden voor den Waterstaat van *Waal en Rijn*, tot het jaar 1793, voorkomende in de *Verzameling van Rapporten, Verbalen* enz., uitgegeven op last van het *Provinciaal Comité van Holland; 's Hage*, 1798, 2 deelen, 1°, met Atlas.

SCIENCK, of SCHENK, (LEONARDUS) denkelijk, verwant aan den graveur PETRUS SCHENCK. Men vindt van hem eenig graveerwerk, doch, voornamelijk,

heeft hij Landkaarten enz. gesneden. — In het *Tooneel der Dwaasheid*, (Actiehandel) (*Amsterdam*), 1720, in f^o., komt voor de afbeelding ten voeten uit van den beruchten Actionist *Jean Law*, beteekend LEON. SCHENK fecit. *Petrus Schenk exc. Amst.* Dit werk is van middelmatige verdienste. Vrij wat beter is do Afbeelding van *Lodewijk XV.*, als jongeling, in 1715, voorgesteld, in 8°., door HEM fecit, en, waarschijnlijk, naar eene fraaije Fransche gravuro genomen. — *De Jagt van Atalante*, naar C. LE BRUN. L. SCHENK fec., in gr. f^o. — In *C. van der Woude, Kronyk van Alkmaar, met zijn dorpen enz. Tweede druk enz. In 's Gravenhage*, 1746, in 4°., zijn 21 stuks platen in f^o-oblong, naar A. RADEMAKER, door HEM vrij wel uitgevoerd, doch zwaar van toon, terwijl de boomen veel te wenschen overlaten, waarvan hij toch zeker eene goede teekening heeft gehad.

SCHENCK, of SCIENCK, (PETRUS) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt. Ik voeg er bij, dat hij, volgens *Nagler*, in 1645, te *Elberfeld*, werd geboren, doch het teekenen te *Amsterdam* heeft geleerd. Hij begon zijne loopbaan te openen met topographisch werk, bijgestaan, door GERARD VALCK, wiens dochter, *Agatha*, hij huwde, (van wie een fraai *Portret* in mezzo-tinto, in f^o., uitgaat) en daarna beoefende hij de kunst in mezzo-tinto. In 1683—1684 verkreeg hij aandeel in den kunstwinkel van *J. Jansen*, dien hij, na diens dood, kocht, waarbij hij toen zijne eigen werken voegde, en de nog loopende zaken heeft uitgegeven. Daardoor is het zeer moeilijk, te onderscheiden, welke werken alleen door hem zijn uitgegeven, to midden van zoovelo, die toen nog uit dien winkel werden verkocht. De Koning van Polen, *Augustus II*, Keurvorst van Saxon, benoemde hem tot Hofgraveur. Hij is, te *Amsterdam*, in 1715, en niet, volgens *Füssli*, in 1711, te *Leipzig*, overleden. — Ofschoon hij geen uitnuntend graveur is geweest, was hij echter een onvermoeid kunstenaar, zoo als zijn *Catalogus*, die eenige honderden prenten bevat naar UCHTERVELDT, NETSCHER, TOORENVLIE, VAN DYCK —, en naar dezen is wel het besto, wat ik van hem gezien heb, *De Tijd, Amor de vlugcels afsnijdende*, in f^o., — KNELLER, LELY, TERBURG, SCHALCKEN, LAIRESSE enz. uitwijst. Onder zijne pronen is er eene, de afbeelding voorstellende van de *Zeven Bisschoppen*, op bevol van *Jacobus II*, koning van *Engeland* naar den *Tower* gevoerd. — *Nagler* doet eeno opgavo van 179, bij en door *Schenck* uitgegeven en gegraveerde pronen. — Ik bezit, onder anderen: PET. SCHENCKS, *Oogelust, sive ejus Paradisus oculorum* enz., *Amstelredami, apud Petrum Schenck, penes quem virorum illustrium Icones, Mappae geographicae, ac Urbium Locorumque ameniores conspectus venduntur; in Ponte, vulgo de Beurs-Sluis*, 1702, 2 deelen in f^o-oblong, 200 platen. Het eerste Deel is opgedragen aan *Arnold Joost, Grave van Albemarle* enz. en het tweede aan *Joan Willem Friso, Furst tot Nassau* enz., met die *Portretten*. — PETRI SCHENCKII, *Hecatompolis, sive totius orbis Terrarum oppida nobiliora centum, exquisite collecta atque eleganter depicta. Amst.*, 1702, in f^o. — *Roma aeterna* PETRI SCHENCKII, *sive ipsius Aedificiorum Romanorum, integrorum collapsorumque, conspectus duplex*. 100 pl., in kl. f^o. — *Ville regiae Risvicanae conspectus elegantes cura* PETR. SCHENK, 14 bladen, in f^o. — *Gezigten der stad Amsterdam, en derzelve voornaamste gebouwen*, door P. SCHENK, 100 bl., in f^o. — *Admirandorum quadruplex spectaculum, delectum, pictum et aeri incisum per JOANNEM VAN CALL. P. SCHENK, fec. et exc. Amstel.*, 71 bladen. — *Ruinae Bruzellensis crudelitatis Gallicae triste Monumentum. Juxta Prototypum Aug. Coppens.* P. SCHENK fec. et exc. 12 bl., in kl. f^o. — Zie *Catalogus* van *Winckler*, Tom. V., bl. 134 en volgg. — Nog vond ik *De 12 Apostelen*, door HEM fecit et exc. *Amstelred.* — SCHENK heeft ook zelf portretten gemaakt, naar het leven, waarvan ik eene afbeelding ten voeten uit, in kl. f^o., hozit, zijnde *Petrus de Wolff, Petr. Fil.*, in een herder-

achtig jagercostuum, met jagthond enz.; beteekend PET. SCHENCK *ad vivum fecit*. — Van HEM-zelf gaan onderscheiden *portretten* uit, als: in kl. f^o, kniestuk, met een mantel; in het verschiet, een tuin. Tot pendant, zijne echtgenoot, *Agatha Schenck*, geboren *Valck*; alsmede dat van *Cecilia Schenck*, zijne dochter (?), en van *Maria Margar. Schenck*, mede zijne dochter. — Zijne Afbeelding is in plano-formaat verschenen, toen hij *Hofgraveur van den Koning van Polen* was, met eene gouden medalje, en diens beeldtenis, aan een lint, om den hals. — Nog eens heeft hij *zijn Portret*, ter zijde, in een piedestal aangebragt bij dat van den dichter *Norel*, in f^o, door HEM, uit vriendschap, vervaardigd; — en, een *Idem* bij een *Vanitas*, waar, op eene tafel, een opgeslagen boek ligt, en waarin zijn portret voorkomt, door HEM *fecit et exc. Amstelod.* in f^o. — Zijne zinspreuk schijnt geweest te zijn: *Illi, quibus invidetur, rem habent*. Dit staat boven een ander portret, door HEM *sculp.*, in f^o, J. PETTER TEDERLING *pinx.* benevens meer anderen in mijn bezit. — In de Kunstverzameling van *J. van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, in 1773, was, onder Nr. 454 van den *Catalogus*, *zijn Portret*. „Hy is verbeeld levensgroote, hebbende een rol papier in de hand. Zeer fraay door A. BOONEN geschilderd op doek, h. 33 by 27 dm.” — Zijn *Album Amicorum* berust thans (1861) bij Prof. *Van der Chys*, te *Leyden*. Is dit nu het *Stamboek*, waarnaar J. C. K. in *De Navorscher*, VII, bl. 127, vraagt? Zou het *Stamboek* geen uitgebreid Werk wezen, *zijn geslacht en leven betreffende*, en waarin welligt al zijne werken gevoegd zijn, en zou men door *Vriendenrol* — zakboek — niet alleen persoonlijke herinneringen uit zijn leven moeten verstaan?

SCHENDEL. (BERNARD) *Immerzeel* zegt VAN SCHENDEL, zonder de reden op te geven, waarom hij dat VAN er bijvoegt, hetgeen bij alle auteurs van gezag niet voorkomt. — Dat hij historïën zou hebben geschilderd, gelijk genoemde auteur verder zegt, is mij niet gebleken, maar wel Landschappen, met dorpsgezigten, waarin de stoffagie hoofdzak is, en andere boeren-huislijke tafereelen, in den stijl van JAN MOLENAER. Zijne stukken zijn vindingrijk en meestal bewerkt in de manier van BROUWER en OSTADE, doch hij is ver beneden die talenten gebleven. — *Bryan-Stanley* maakt aanmerking op het verschil in den geboorteen sterftijd van SCHENDEL, te weten geboren 1634, en overleden 1693, welk laatste door anderen als 1716 wordt gemeld. — *Immerzeel* stelt zijne geboorte, te *Haarlem*, in 1649 (?).

SCHENDEL. (PETRUS VAN) Deze beroemde kunstenaar, naar waarde bij *Immerzeel* beschreven, heeft, sedert dien tijd, te *Brussel* gevestigd zijnde, door zijne voortreffelijke werken zijn roem vermeerderd, en daar ze meestal de Tentoonstellingen, zoo binnen als buiten 's lands, hebben helpen versieren, is het overbodig, ze hier op te noemen. Alleen moet ik nog aanstippen, dat, behalve de vele Medaljes, door hem behaald, hij de hooge onderscheiding mogt genieten van op de Tentoonstelling, te *Manchester*, in 1849, waar slechts ééne gouden Medalje voor de beste schilderij in olieverw, onder al de ten toongestelde, onverschillig van welk genre en van welken landaard, was uitgelooft, er mede bekroond te mogen worden. — Het ligt in den aard der zaak, dat aan de meeste hoven van *Europa*, even als bij de laatst voorgaande Vorsten van *Nederland* en *Frankrijk*, van zijne tafereelen aanwezig zijn. Het wordt erkend, dat hij in zulk eene hooge mate het kaars- en maanlicht in een tafereel weêrgeeft, dat hij, om zoo te zeggen, er de vinder van is. Behalve historïële onderwerpen, zijn er van zijne hand landschappen, stad- of zeegezigten, met hetzelfde eigenaardige talent, natuurlijk geschilderd. Zijn laatste en hoogst-belangrijke werk is *De Geboorte van Christus*, in 1858 vervaardigd, en in 1860 nogmaals herzien en voltooid, zijnde ongeveer h. 4, br. 3 el Ned.

Dit schoone tafereel mogt eene buitengewone belangstelling en bewondering ten deel vallen, en is thans, 1860, in handen van den Heer *Loyd*, te *Londen*, met wien de Heer VAN SCHENDEL eene overeenkomst gesloten heeft voor 5 jaren, om het in *Engeland* te laten graveren en ten toon te stellen. Te vergeefs is er hem te *Liverpool* 25,000 frans voor geboden, dewijl het 50,000 kosten moet. — Bovendien beoefent onze kunstenaar ook de Meet- en Werktuigkunde, waarvan hij verscheiden bewijzen, door zijne Werken, reeds bij *Immerzeel* vermeld, heeft gegeven, terwijl hij later nog het licht deed zien *Projet pour le défrichement des bruyères de la Campine ou autres avec le Plan et la Carte*, par F. VAN SCHENDEL, inventeur et breveté de l'*Illúcie hydraulique pour irrigation*, membre de l'*académie des Beaux-arts des Pays-Bas* etc.; *Bruxelles*, 1848, in 8°. — In 1853, schreef hij een werk *Over de zijdelingsche sehuddingen der Spoorrijtuigen* enz., doch dit is niet in den handel gebracht, maar slechts aan belanghebbenden uitgereikt; en nu, als pas verschenen, eene *Nieuwe Leerwijze van Doorzigtkunde. Handleiding tot een hooger en trap van kennis dier wetenschap, zoowel in Theorie als in Praktijk* enz. door F. VAN SCHENDEL; *Breda*, J. Hermans, 1861, in gr. 8°. Hierin heeft de kunstenaar getracht, om voor de oplossing der moeilijkste zaken, den kunstbeoefenaars, door de noodige bewijzen, den waren weg aan te wijzen. — De Heer VAN SCHENDEL werd den 21. April, 1806, te *Terheyden*, bij *Breda*, geboren, en is aldaar den 23. Julij, 1830, gehuwd met Mejufvrouw *Elizabeth Catharina Grasveld*, geboren te *Amsterdam*, bij wie hij 13 kinderen heeft verwekt. Zij is den 21. Maart, 1850, te *Brussel*, overleden. Hij is den 30. April, 1851, hertrouwd met Mejufvrouw *Johanna Eyronde*, geboren te *Amsterdam*, 28 Julij, 1821, bij wie hij twee kinderen verwekte. Zij ontviel hem te *Brussel*, 30 November, 1853. Hij hertrouwde, ten derdenmale, 16 Februarij, 1854, met Mevrouw *Isabelle van Wilder*, weduwe van den Heer *Silvester Nique*, geboren te *Brussel*, 6 April, 1809.

SCHIEPP. (J. C.) Van dezen kunstenaar heb ik gezien een in was geboetseerd haute-relief, in een kastje, met glas, ongeveer h. 3, br. 4 palm Nod., voorstellende het *Gehoor en het Gevoel*, door boeren-figures, in den trant van *Teniers*, dat vooral wat de hoofden betreft, vrijgoed, was uitgevoerd; beteekend J. C. SCHIEPP fecit, 1770. Welligt was de volgende aan hem verwant.

SCHIEPP. (S. J. II.) Deze medaljeur vindt men als Hofgraveur van Prins Willem V, to 's *Hage*, vermeld. Men kent van zijn werk de *Medalje*, (1772) op het II. Jubilé der *Verlossing van den Briel en van Vlissingen*. — Een *Eerepenning* der *Maatschappij van Landbouw*, te *Amsterdam*, (1776); beteekend J. II. SCHIEPP. — De *Prijспенning* van het *Geneeskundig Genootschap*, te *Amsterdam*, (1790), als ook de *Prijsmedalje van Prins Willem V*, met diens beeldnis. — Zie Dr. *Wap*, *Astrea*, V. *Jaarg.*, 1855, bl. 405. — Verder heeft hij den *Medalje penning*, — om te dragen — op den *Slag van Doggersbank*, 5 Aug. 1781, vervaardigd; h. 35, br. 28 str. Ned., waarop de *Faam der Overwinning*, en op de keerzijde een *Lauwerkrans*, met toepaslijk Latijnsch opschrift is afgebeeld. Deze is, welligt, de éénige destijds in *Nederland* vervaardigde *Medalje*, waarop, in den goeden stijl der ouden, (zoo eigen voor dat doel) het feit is uitgedrukt en volvoerd. Zij gaat in prent uit, door N. VAN DER MEER *Jun.*, naar de teekening van J. BUYS; — en, ten slotte, de *Groote Gouden Medalje*, waarop het *Borsbeeld*, met omschrift: *Carol: Wilhelmi: Fred: Duc: Brunsvic: Borus. exercit: Imperator*. Op de keerzijde, *drie kronen*, door elkaër gevlochten, met dit omschrift: *Avite. libertatis. assertori. ord. Holl. etc.* II. Nov. 1787. Deze werd door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten — op wier last zij met 83 kleinere van denzelfden stempel was vervaardigd — in een gouden doos, met begeleidende missive, als

een dankbare hulde, den Hertog en zijnen Offieieren, na de herstelling van Oranje, bij hun vertrek, aangeboden. Zie *Praaltooneel der gezegende Omwenteling* enz., in 1787, *Amst.*, 1791, in 8°, bl. 186. — Hij heeft ook in edelgesteente gesneden en portretten in basrelief van de gemelde Vorstlijke familie geboetseerd, die, in pleister afgegoten, destijds algemeen waren, alsmede van bijzondere personen, bijv. van *Petrus Camper*, Prof. *Bonn*, *J. Lublink de Jonge*, *J. Hop* en *H. Vosmaer*, die op de Verkoopung van *Ploos van Amstel*, *Amst.*, 1800, onder Nr. 133—135 van den *Catalogus*, voorkwamen, doch er staat, bij vergissing, door SCËP.

SCHERENBERG. (H. C.) Ik vond op dezen naam „*Een bevallig Vrouwenportret, fraai in crayon*,” op bl. 28 van den *Catalogus* van *J. J. de Bruyn*; *Amsterdam*, 1798.

SCHERM (LAURENS) staat slechts met een paar regels, als graveur, bij *Immerzeel* vermeld. Waarom *Van Eynden* en *Van der Willigen* niet gevolgd, die, immers, duidelijk zeggen, dat hij veel prenten naar zijn eigen teekeningen vervaardigd heeft. En, in de daad, SCHERM was een zeer bekwaam teekenaar, waarvan getuigt de *Hoofd-Titel* voor het Prachtwerk *Hofstede, genaamd Clingendaal* enz., in gr. f^o. — Zie op STOOPENDAAL, (DANIEL) waarin verder een aantal kleine prentjes, met fraaije figuren, voorkomen, beteekend: *Door L. SCHERM, getek. en geëtst — De Titel*, voor het IV. Deel van *De Republiek der Hebreën, Amsterdam*, 1701, in 12°, door HEM *del. et fe.* — Tot de zeldzaamheden behoort de *Feestelyke Optogt te Jisp, by gelegenheid van den Vrede van Rijswijk*, 1697, door L. SCHERM. *C. Allard exc.* Hij beteekende ook *L. s. del. et sculp.*

SCHERPZWAARD (ELIAS) was een der voornaamste kunstwerkers in goud en zilver, die, in het midden der XIV. eeuw, te *Utrecht*, bloeide, en om zijne bekwaamheden door Jan, Graaf van *Blois*, bijzonder begunstigd werd. Onder een aantal werken, voor dien Graaf kunstig vervaardigd, vind ik, als het merkwaardigste, vermeld: „*Een Sculpe om zout in te doen, als men wynwater maakt*, die acht lood woog; hetwelk tot een bewijs strekt van het sterk drinken, en zwelgen in dien tijd, want om dit des te meer te kunnen doen, was de gewone gezouten spijs niet dorstverwekkende genoeg, en deed men nog zout in den wijn”, zegt *De Lange van Wyngaerden*, tot toelichting, in zijne *Geschiedenis der Heeren van der Goude* enz.; *Amst.*, 1813, in 8°, I, bl. 663. — Doch het zij verre, dat het gebruik van zout in den wijn te doen, alleen tot dat einde, in dien tijd gebruikelijk was. Neen, bij de oudste volken kende men dit reeds, doch zulks had een meer edelen zin en bedoeling. Zie daarover *Nederlandsche Dischplegtigheden*, enz.; *Rotterdam*, 1732, in 8°, I, bl. 54, alwaar *Van Alkemade* en *Van der Schelling* het historisch gebruik er van beschrijven, en aan het slot zeggen, dat die gewoonte ook wel tot misbruik gebezigd is, terwijl de eerstgenoemde auteur heeft goedgevonden, dit alleen als een toen gewoon gebruik mede te deelen

SCHOURLEER, (H.) een onvermeld kunstenaar, die stadsgezigten teekende, en in het midden der XVIII. eeuw bloeide. Men vindt 24 *stuks Gezigten in en om 's Gravenhage*, door HEM gegraveerd in pl.-oblong. — Zie *Catalogue de Dessins etc. de Ch. van Hulthem*; *Gand*, 1846, in 8°, bl. 431. — *Een Gezicht in de kerk te Gouda*, in f^o, voert het jaartal 1760.

SCHeyNDEL, of SCHYNDEL, (GEORGE HENDRIK VAN) staat ter loops bij *Inmerzeel* geboekt; ik voeg er nog bij, dat hij, omstreeks 1635, te *Rotterdam* woonde; dat zijn overlijden niet bekend is, maar wel dat zijne werken tot en met het jaar 1660 beteekend zijn, zooals bij *Brulliot*, *Heller*, *Bryan-Stanley* enz. aangeteekend is. — Ik moet hierop aanmerken, dat hij reeds veel vroeger een bekwaam graveur was, blijkens de volgende bij hen niet bekende prenten, als:

eene zeer zeldzame plaat in 4 bladen, breed f^o, voorstellende *De Begrafnis van Prins Maurits* (16 September, 1625), waarboven, in zwarte randen, *Pompa funebris* enz.; voorts de *Wapens van Nassau en Delft*. — *De Graf tombe van Willem I.*, door G. VAN SCHENDEL. N. Visscher, 1626, exe. — *J. J. Starters, Nieuwe Cuyper*; zinneprent naar D. HALS, door G. V. S. (CHEYNDEL), met gedrukt vers; *Haarlem*, by *J. P. Beerendrecht*, in gr. f^o. (1628); — en, 12 bladen *Playsante Landschapjes*, gemaect door C. V. SCHEYNDEL, en ghedrukt by *C. J. Visscher*, 1624, in kl. 4°. — Bij *Nagler* staan 20 nommers van zijn graveerwerk beschreven.

SCIIICK, (PETRUS) een onvermeld kunstenaar, die, op het midden der XVII. eeuw, in *Friesland* bloeide, en wiens afstammelingen nog te *Leeuwarden* bestaan. Hij is in de kerk te *Irasum*, een dorp in *Rauwerderahem* gelegen, begraven. Hij heeft portretten, en, waarschijnlijk, ook in miniatuur geschilderd, als: *Do. Everhardus Borneus*, Pred. te *Bolswert*, A. BLOTELINGH *sculp.*, in 4°. — *Nicolaus Arnoldus Polonus*, *Th. Dr. et Prof.*, te *Franeker*, met Latijnsch vers van *C. Schotanus*. L. VAN MEURS *sculp.*, in 4°.

SCHIEDGES. (P. P.) „Een storm op zee, eigenaardig gestoffeerd en fraai behandeld; h. 31, br. 41 dm. Ned., door P. P. SCHIEDGES,” was op eene Verkoopning te *Leeuwarden*, in April, 1846. — Of dit stuk tot de oude of tot de nieuwe kuust behoort, weet ik niet, doch ik heb gemeend, dezen naam hier eene plaats te moeten inruimen.

SCHIFFNER, (...) een voor mij alsoog onbekend kunstenaar, dien ik door een fraai geëtt *Landschap* heb leeren kennen. Het stelt voor een weg langs de helling van een berg- en rotsachtig bewassen grond, waarop eene vrouw zit, die met haar kind speelt, en daarbij een hond; op den voorgrond, een dorre en rank opgaande boom, met een geknakt, afhangenden tak; op den tweeden grond, een oud, vervallen gebouw, een brug en water, dat op den voorgrond uitloopt. In de lucht, boven, regts, beteekend SCHIFFNER f.; h. 153, br. 204 str. Ned.; heeft geen marge. — Ik bezit daarbij een *idem Landschap* van J. C. KLENOEL f., 1775, nagenoeg van dezelfde grootte, en waarnaar het blijkbaar met eenige verandering van den opgaanden rotsgrond, en met twee mannen met ezels op den weg, genomen is. Het zou, mijns bedunkens, wel werk van een liefhebber kunnen zijn, die dus na den gemelden tijd leefde. Of hij in mijn Werk t'huis behoort, zullen nadere besehiden moeten bepalen.

SCHILDE. (VAN DEN) Zie SPRANGER. (BARTHOLOMEËS)

SCHILLE (HENDRIK VAN) wordt door den *Baron de Keijfberg*, *De la Peinture sur verre* etc., in de *Mémoires de l'Académie royale de Bruxelles* (1832) voor het eerst vermeld, als, in 1554, in do Broederschap van *St. Lucas*, te *Antwerpen*, voorkomende.

SCHILLE. (JAN, of HANS VAN) In het *Gilleboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, vond ik: „WILLEM VAN HOOGSTRAETEN, ontvangen als leerling by JAN VAN SCHILLE, 1560.” — *Nagler* noemt zekeren HANS VAN SCHILLE, die Ingenieur-geographo van 's Konings Nederlanden was, en van wien voorkomt *Form und Weis zu bawen, Zimmern machen und auff zu richten*, u. s. w. *Antwerpiae*, (G. de Jode) 1580. — Men mag vooronderstellen, dat deze een-en-dezelfde persoon is.

SCHILLEMANS, of SCHELLEMANS, (FRANS) een zeer verdienstelijk, doch genoegzaam onvermeld teekenaar en graveur, die ook uitmuntende prentjes naar de teekeningen van A. VAN DE VENNE heeft vervaardigd, als de *Titels* voor *J. Cats*, *Self-Stryt*, voor de *Emblemata Amoris* etc. of *Sinne- en Minnebeelden* enz., *Middelburg*, 1620, kl. in 4°, beteekend A. VAN DE VENNE *inventor an^o. 1618*, FRANS SCHILLEMANS *sculp.* — De prentjes in dit Werk-zelf, ofschoon niet betee-

kend, zijn, naar mijn inzien, van dezelfde makers; alsmede van het *Maagden-Wapen*, in *Cats Werken*, in f^o., en waar de lettergraveur er weêr SILLIMAN van heeft gemaakt. — Er komt nog van hem voor, doch uiterst zeldzaam, het Portret van *David Roland, Schryfmeester, te Vlissingen*, in f^o-oblong, door F. SCHELEMANS, — en *idem van Joh. Huysse van Cattendyck*, naar M. MIEREVELT, in een rond. Zie *Catalogue de Dessins etc. de Van Hulthem; Gand*, 1846, bl. 431. — Een idem van *Henr. Tuyll van Serooskercken*, in ovaal, naar F. SCHILLEMANS, door C. V. D. PAS, in f^o., dus geteekend in *Zeeland*, waar toen de *Tuyll's* woonden. Verder vond ik nog *De stad Middelburg, in Zeeland, met alle publieke gebouwen en particuliere huysen, in verscheiden bladen*, door SCHELEMANS. Uit het volgende Octrooi blijkt, wanneer hij die vervaardigd heeft: „Is FRANCOIS SCHELLEMANS, plaetsnyder, borger der stede van *Middelburch, in Seelandt*, geaccordeert octroy, omme voor den tyt van vier jaren naestcommende alleene in de Vereenichde Provinciën te mogen vuytgeven ende vercoopen de *Stadt van Middelburch*, by hem in vyer (vier) coopere platen gesneden. Verbiedende” etc. *Resolutie der Staten Generaal*, 15 October, 1616, bij *Dodt, Archief*, VI. deel. Een exemplaar dier hoogst zeldzame platen komt voor in den *Catalogus van Mr. Math. Brouërius van Nidek*. Zie daarover op SCHOTANUS. (BERN.) — Nog heb ik voor mij *Het schip van Staat der Vereenigde Provincien*, met bovenschrift: *Idea Belg. Provinc. Jonfæd.* (sic) *Jacobus Oorloge inventor*, 1620; naar en met het adres van A. V. D. VENNE, door F. SCHILLEMANS, in gr. f^o-oblong, zeldzaam. — Wat tot de grootste zeldzaamheden behoort, is *De Synode van Dordrecht*, van zijne hand, wat zeker wel zijn voornaamste werk is, en waarvoor hem ook het eigendomsregt door 's lands Regering gewaarborgd werd, en wij hem uog nader leeren kennen, blijkens de volgende Resolutiën: „Is FRANCOIS SCHILLEMANS, ingeboren borger der stad *Middelburg*, geaccordeert Octroy, omme voor den tyt van vier jaren naestcommende, alleene in de Vereenichde Provinciën te mogen drukken de schetse, modelle ofte teyckeninge, by hem tot *Dordrecht* gemaect van de celebre Vergaderinge aldaer, wesende van de *Synode nationaal*, om die curieuselyck in 't copen te snyden.” — Het schijnt, dat dit besluit, waardoor *hij-alleen* dit feit zou mogen in druk brengen, wat te voorbarig genomen was, en hem door anderen werd betwist. Althans, kort daarop vond ik: „Gelesen de requeste van FRANCOIS SCHILLEMANS, versoekende octroy, waerby een yeder op te pene van duysent gulden soude werden geinterdicert, de schetse, modelle ofte teyckeninge van de gedenckweerdige actie van de *Vergaderinge van de Synode binnen Dordrecht*, by hem geprepareert, om die datelyck by hem curieuselyck in 't copen te snyden, ten eynde om soo gewichtige ende alhyer te lande noyt gesiene actie, haere Ho. Mo. ende alle liefhebberen der waarheyt ende beminders des Vaderlants met allen haren gevolge ende aencleven levendich te verthoonen na de kunst. Is den suppliant geaccordeert Octroy voor syn werck, met interdictie, dat tselve niemant en sal mogen naemaken, maer nyet privative dat anderen nyet sullen haer eygen werck mogen drukken ende vuytgeven.” — Uit het volgende blijkt, dunkt mij, niet, dat de plaat toen gereed was, en 't kan wel de tekening zijn geweest, die toen vertoond en ter opdracht aangeboden werd: „Is FRANCOIS SCHILLEMANS, borger der stede van *Middelburch, in Zeeland*, tot eene vereeringe toegeleert vyftich guldens, eens, voor de dedicatie ende presentatie, die hy aen haere Ho. Mo. heeft gedaen van de affbeeldinge van de *Vergaderinge van het Synode nationaal* binnen *Dordrecht* met alle haere omstandigheden, soo verre de conste can affreycken, ende geordonneert hem daarvan te depescheren ordonnantie.” — Zeker is het, dat de Staten-Generaal aan al de leden dier Vergadering een exemplaar geschonken, en zes op satijn gedrukt aan

de Leden van het Huis van Nassau, te 's Hage aangeboden hebben, hetwelk zij niet hebben kunnen doen, vóórdat de plaat gereed was, blijkens het volgende besluit: „Is FRANCOIS SCHILLEMANS, plaetsnyder tot *Middelburch*, geacordeert ordonnantie van de somme van 214 gulden 10 st., voor dat hy tot *Dordrecht* geleverd heeft door last van de Heeren haere Ho. Mo. gedeputeerden aldaer, 83 *pampiere exemplaren*, representeerende naer het leven *het Synode* aldaer gehouden, tot 30 st. het stuck, mitsgaders alhier (door ordre) *ses sathyne gelycke exempl.* tot 15 guldens tstuck, opten ontfanger generael, te betalen vuytte penningen, geacordeert tot vervallinge van de costen van de voors. Synode.” — Zie *Resolutiën der Staten Generaal*, 15 October, 1616, 26 November, 1618, 17 Januarij, 15 Mei, 19 September, 1619, bij *Dodt, Archief*, VII. deel.

SCHILPEROORT, (ADRIAEN COENEN ZOON VAN) in de wandeling AERTGEN genoemd, was strandvonder van de graaflijkheid van *Holland*, die, omtrent het jaar 1578, en reeds een bejaard man zijnde, een Handschrift zamenstelde, onder den titel van *Visboek*, hetwelk hij met geteekende afbeeldingen heeft versierd, en dat door *Van Wijn* onder de grootste zeldzaamheden voor de Geschiedenis van *Nederland* geteld werd. — Zie zijne *Hist. en Lett. Avondstonden, Amsterdam*, 1800, in 8°. *Tweede Boek*, blz. 10. — Welligt behoort COENRAET SCHILPEROORT — Zie aldaar. — tot zijn geslacht.

SCHILPEROORT (COENRAET) vond ik onder de teekenaars van het rekwest, waarin aan de Magistraat der stad *Leyden*, in 1610, verzoekt werd, een Schilder- of St. Lucasgild te mogen oprigten, teneinde aan hun bedrijf in de Schilderkunst, dezelve voorregten te verzekeren, zooals zulks in meest al de steden van *Holland* plaats vond. Zie over deze belangrijke stukken bij mij op ELSEVIER. (AERNOUT) — Hij kan wel verwant zijn geweest aan ADRIAEN COENEN, ZOON VAN SCHILPEROORT. — Zie aldaar. — Volgens *Orlers, Beschryving der Stad Leyden enz., Ibid.*, 1781, I, bl. 403, is hij in 1635 overleden. — Hij was landshapschilder, aldaar, en de eerste leermeester van JAN VAN GOYEN. Zie *Houbraken*, I, bl. 170.

SCHILTHOUWER. (GEURT) Onder de glasgeschenken, door den Raad der stad *Utrecht* gegeven, vindt men in de Kameraarsrekening van 1644: „Item (een Glas) aan Jo. Gotschalek Halmael, maerschalk, gemaect door GEURT SCHILTHOUWER, 20 gulden.” — Zie *Dodt, Archief*, III. deel.

SCHIMMELPENNING. (G.) Ik ken dezen kunstenaar alleen door het zien eener zeer aardige schilderij, zijnde *vrolijke Zeevarensgezellen, die voor een herberg aan tafel ham en bier zitten te nuttigen*; verder een rivier, met een gezigt op eene stad, en eigenaardige stoffagie. Het geheel was vrijwel, en welligt geschilderd door een liefhebber van onzen tijd.

SCHINDEL. (G. VAN) Zie op SCHEYNDEL. (GEORGE HENDRIK VAN)

SCHINDELAAR, (HENDRIK PETRUS) een Hagenaar van geboorte, die door *P. Terwesten, Ms.*, op het jaar 1770, wordt vermeld, als „een kunstenaar, die bevallig en welstandig bloemen en vruchten, en verder ornamenten als andersints tot zaalversieringen, zoo als in zijn tijd veel voorkwam, schilderde.”

SCHLEY. (JACOBUS VAN DER) Deze naam wordt algemeen aldus gescreven, doch ik bezit verscheiden teekeningen van en door hem-zelven beteekend *J. VAN SCHLEY delin.* — Om zijne verdienste regt te beoordeelen, zie men het Portret van *A. B. Prevot, Aumonier du Prince de Conti. J. v. SCHLEY sculp*, 1746, in f°.

SCHILUYMER. (M.) Deze teekenaar schijnt voor den Boekhandel te hebben gearbeid, als hebbendo hij al de groote teekeningen gemaakt, in atlas-formaat, voor een Werk, getiteld: *Beschryving der voornaamste Vreugdebedryven in 's Hage, ter gelegenheid van de Krooning van Z. Keiz. Maj. Franciscus den I. enz. Met*

fraaye Konstplaten, gesneden door een beroemd Meester, (J. C. PHILIPS) te 's Hage, by A. de Groot, 1747. Als gelegenheidsprenten voldoen ze vrijwel.

SCHMIDT. (GEORGE ADAM) Op dit Artikel van *Immerzeel* moet ik doen volgen, dat deze ijverige kunstenaar den 23. Maart, 1844, oud bijna 54 jaren, in zijne geboortestad, *Dordrecht*, overleden is. *Zijn Portret*, SE IPSE *pinx.*, is door J. VAN DEN KERCKHOVEN gelithographicéerd, in f^o.

SCHMIDT (IZAAK) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt. Ik voeg er bij, dat het Werk, *Leven van P. P. RUBBENS enz.*, te *Amsterdam*, bij *Johannes Smit*, 1774, in 8°, verscheen, en wel uit het Fransch vertaald, zijnde de oorspronkelijke tekst door *J. F. Michel etc.*, te *Brussel*, in 1771, in 8°, uitgegeven. Dit schijnt onbekend te zijn geweest aan de uitgevers van den drnk, in 1840, in 8°. bezorgd, en deze kunnen dus al de fouten, welke zij in den druk van SCHMIDT hebben gegispt, op rekening van *Michel* overbrengen. Zie daarover op RUBENS. (P. P.) — *Nagler* noemt, bij vergissing, *Jan Smit*, (deze is de drukker, die dat Werk ook aan *J. Goll van Frankenstein* heeft opgedragen) als schrijver van de eerstgenoemde uitgave. — Ik bezit een *Portret van Mr. C. W. Visscher, Pensionaris van Amsterdam*, door J. F. BAUSE sculp. *Leipsic*, in gr. f^o., naar SCHMIDT *pinx.*, en ik meen, dat dit van zijn Werk is, want van zijn zoon IZAAK RIEWERT, naar den leeftijd van VISSCHER gerekend, kan het niet zijn. — Behalve de 6 stuks etsen, bij *Immerzeel* genoemd, (aan *J. B. van der Rupwich*, in 1780, opgedragen), bezit ik nog eene meer luchtig bewerkte ets, voorstellende een *Arkadisch Landschap*; links, een afgodstempel; regts, een hooge pedestal, met een vaas, bij twee opgaande boomen enz.; beteekend J. S., door elkaër getrokken, f. 1764. — *Zijn Portret* komt voor, met dat van J. ANDRIESEN en R. VINKELES, op ééne plaat, Nr. 1, waarvan ik de bestemming nimmer heb kunnen ontdekken. Ik bezit daar exemplaren van, met en zonder letter. In het Prentwerk van MARCUS komt hij ook voor, doch anders.

SCHMIDT. (J. W.) Zie de teregtwijzing over dezen naam, aan het slot van het Artikel SCHMIDT. (WILLEM HENDRIK)

SCHMIDT, (MICHAEL MATTHIAS) bouwmeester van *Rotterdam*. Hij kwam in dienst van den Keurvorst Frederik Wilhelm van *Brandenburg*, en was steeds te *Berlijn* werkzaam. De bouw van den *Klokken-toren der Mariakerk*, in 1663 begonnen, wordt aan hem toegekend. — Hij is te *Berlijn*, in 1692, oud 66 jaren, overleden. — Zie *Nagler*.

SCHMIDT. (WILLEM HENDRIK) Deze kunstenaar, een der sieraden aan de Nederlandsche kunstkroon der XIX. eeuw, is, helaas, den 1. Junij, 1849, in den jeugdigen ouderdom van slechts 40 jaren, te *Delft*, overleden. Zijne begraafnis, die den 4. daaraanvolgende plaats greep, werd door meer dan 200 personen, zoo kunstenaars, als beambten van de Delftsche Akademie vergezeld, terwijl zijn kunstvriend J. BOSBOOM, die zijne sponde niet had verlaten, bij het graf een hartlijke aanspraak, tot eer van den overledene, deed. Zie de *Utrechtsche Courant*, 1849, Nr. 68. — Onder den titel van 4 Junij, 1849, te *Delft*, verscheen in het Tijdschrift *Europa, Verzameling van in- en uitlandsche Lettervruchten*, enz., 1849, Nr. 7, bl. 38, eene lofredede op SCHMIDT; terwijl in Augustus, 1849, bij *Fuhri*, te 's Hage, het licht zag: *Herinnering aan WILLEM HENDRIK SCHMIDT*, door *J. van Harderwijk Rz.* — Na het sluiten van zijn Levensberigt, door *Immerzeel*, voeg ik, wat zijne kunstwerken betreft, er hier nog eenigen bij, namelijk: Op de Tentoonstelling, te *Rotterdam*, en op die, te *Amsterdam*, 1844, gehouden, was, onder Nr. 179 en 379 eene nitmuntende schilderij, voorstellende, *Oldenbarneveldt wordt het doodvonnis aangezegd*. Dit stuk werd in het *Nederlandsche Kunstblad*,

1844, Nr. 32, gegispt, omdat *Oldenbarneveld*, staande achter zijn stoel is geplaatst, en alzoo de stoel eene hoofdzaak geacht werd. Dat oordeel is zeer onjuist, dewijl de geschiedenis het letterlijk zóó aanwijst, en dus goed door den schilder werd begrepen. Ook is daarop eene teregtwijzing, ten voordeele van SCHMIDT geplaatst in den *Konst- en Letterbode*, 1844, Nr. 42, bl. 337. — Nog laat ik hier volgen, dat hij ook met roem in het buitenland bekend was. In 1848, was, op de Tentoonstelling, te *Keulen*, eene schilderij van onzen kunstenaar, die zeer veel opgang maakte, zijnde de voorstelling van *De Opwekking van het dochtertje van Jairus*. In de *Kölnische Zeitung* werd dit stuk als het eerste, en de schilderij, *Adam en Eva bij het lijk van Abel*, door BEOASZE, als het tweede voornaamste stuk genoemd, dat de Tentoonstelling versierde. — Als eene historische bijzonderheid, moct ik nog melden, dat SCHMIDT, toen hij zich met der woon te *Delft* was gaan vestigen, en hij een vertrek voor zijne schilderkamer wilde doen inrigten, bĳ toeval, een oud behang deed wegnemen, waar achter hij, tot zijne verbazing, ontdekke, dat de geheele muur met allerlei soort van schetsen enz. beteekend was, en waaruit bleek, dat MICHEL MIEREVELD datzelfde huis, en ook datzelfde vertrek, voor zijne werkplaats had gebezigd. Zie *Nederlandsch Kunstblad*, 10 Februarij, 1844; 's *Hage*, bij *De Groot*. — De openbare vereeringen, die onzen waardigen kunstenaar mogten ten deel vallen, waren onderscheiden *Eermedaljes*, hem door het Buitenland uitgereikt; in 1849, werd hij benoemd tot *Lid der 4. Klasse van het Kon. Ned. Instituut*, en, bij de Troonsbeklimming van Z. M. Koning Willem III., met de *Ridderorde van de Eikenkroon* versierd. Ook heeft de genoemde Vorst voor eene aanzienlijke som ingeschreven, tot het in 't licht brengen van het portret van den te vroeg aan de kunst ontvallen WILLEM HENDRIK SCHMIDT. — Ter waarsebouwing, voeg ik hier bij, dat er een fraai portretje, door J. P. LANGE in staal gesneden, uitgaat, — zijnde dat van *J. van Harderwijk Rz.* — waarop staat J. W. SCHMIDT pinx.; dit moet zijn W. H. SCHMIDT. Waarom nu reeds van tijdgenooten zulke aanleiding tot verwarring voor de toekomst te geven?

SCHMITZ (JOHAN JOSEPH) staat bij *Immerzeel* geboekt. Ik bezit zijn *Portret*, door J. W. CASPARI geteekend, in 12°.

SCHNEIDER. (N. N.) Deze was, zooals gomeend wordt, een Brabander van geboorte, die Landschappen met tam en wild govogelte schilderde, zooals *P. Terwesten*, *Ms.*, opgeeft, en dat hij, na een kort verblijf te 's *Hage*, naar *Amsterdam* vertrokken is. Hij vermeldt hem op het jaar 1753, als toen voorkomende op de *Lijst der Confreriekamer van Pietera*, aldaar.

SCHIOBBENS. (ALEXANDER FRANCISEUS) Van dezen Antwerpsehe beeldhouwer vindt men in de *St. Walburgiskerk*, te *Antwerpen*, aan het *Graf-monument der familie De Borsbeke*, *Christus met de kinderkens*, door hem vervaardigd. — Hij was, in 1756, Directeur der *Teeken-akademie*, aldaar.

SCHOEMAKER, (ANDRIES) meer bekend als „zondertingen liefhebber, yverigen en oudsten verzamelaar van 's Lands Historiepenningen,” zoo als de opdracht luidt van het IV. deel van *G. van Loon*, *Nederlandsche Historiepenningen* enz., 's *Gravenhage*, 1731, in f^o, dan wel als kunstenaar. Ik moet toeh melden, dat er vele Penningen, Wapens en Kastelen voorkomen, door hem op eene schetsachtige wijze wetenschappelijk geteekend. — Hij werd den 9. October, 1660, te *Amsterdam* geboren, en is aldaar, den 23. December, 1735, overleden. Er is to zijner eere een zeer groote Gedenkpenning geslagen. — *Zijn Portret*, zittende te schrijven, is door N. VAN BLOMMEN del., J. VAN VILSTEREN sc., zwarte kunst, in 4°; doch er staat verkeerdelijk onder SCHOENMAKER. — *Een Idem*, Lith. door J. W. PALING, in f^o. — *Zijn Wapen* is een veld van Azuur, waarop, in overhoeksche rigting, een Anker van zilver.

SCHOEMAKER, (GERRIT) Zoon van ANDRIES, geboren te *Amsterdam*, 5 September, 1692, en aldaar overleden, 18. October, 1736, was Makelaar, beoefende tevens de kunst, en heeft een groot aantal vaderlandsche Monumenten en kastelen, eigenaardig, zoo naar de natuur, als naar andere meesters, geteekend, welke Verzamling grootendeels in de Koninklijke Bibliotheek te 's *Hage*, alsmede bij Graaf *Nahuys*, te *Utrecht*, wordt bewaard, bij wien tevens het *Portret van GERRIT*, zittende in eene kamer, door C. ROOST *del.*, in pastel, en een *idem*, *Buste*, in ivoor, door LUK *fec.* 1736, benevens vele familie-papieren, dat geslacht betreffende, berust.

SCHOEMAKER (JACOB) „geboortig van *Breda*, verkreeg het Meesterschap van de Confreriekamer der Beeldhouwers te 's *Gravenhage*, in het jaar 1719, was een zeer bekwaam meester, en zou tot groote hoogte zijn gekomen, zoo zyn ziekelijkjen toestand hem de voortzetting daarvan niet had verhinderd, en is ook tengevolge daarvan, aldaar, in 1739, of 1740, overleden. Uit *Pieter Terwesten*, *Ms.*

SCHOENMAKERS (JOHANNES) PIETERSZ. is naar waarde bij *Immerzeel* beschreven. Ik voeg er bij, dat hij méér geëst heeft als *Twee Landschappen, met gebouwen*, namelijk: *Een Gezicht in den Haarlemmerhout*; — en, *Een Zeeje met zeilende schepen*. Zie *Catalogus van J. van Buuren enz., Leyden*, 1808, bl. 218. — Verder heb ik graveerwerk voor mij liggen, hetwelk, ofschoon van veel vroeger dagteekening zijnde, ik toch geloof, dat van onzen JOHANNES zijn kan, te meer, daar het geheel te *Dordrecht* t'huis behoort, en ik geen ander van dien naam ken, te weten: *Het afloopende oorlogschip de Hercules, gebouwd doór den Scheeps-timmerman J. Spaan, op de Nieuwe werf buiten Dordrecht*, den 12. April, 1782. J. VAN STRY *ad viv. del.*, J. SCHOENMAKERS *sculp.*, in f^o.-oblong.

SCHOENMAKERS. (P.) Eene prent in gr. plano, voorstellende *De Eerste steen gelegd, den 16. Junij, 1784, van het Maagdenhuis, te Amsterdam*, waarop in sierlijke Letters *Psalm XL. vs. 1.*, te gelijk als tijdvers, met andere zinspelende ornamenten, door B. DE BAKKER *fecit*, 1788, is naar ZIJNE teekening, en de letters zijn naar L. J. FERRIER, genomen. — Welligt, was hij aan den voorgaanden JOHANNES PIETERSZ. SCHOENMAKERS verwant.

SCHOEVAERDTS, of SCHIOVAERTS. (CHRIST., of CORNELIS?) In de *Catalogussen* van *Hoel* en *Terwesten* vindt men verscheiden schilderijen, in denzelfden trant, als die van MARTEN SCHOEVAERDTS — Zie aldaar. — bewerkt, waaronder er van ASSELYN voorkomen, door CHRIST. gestoffeerd. Bij *Hoel* II., vindt men alleen de c op de stukken vermeld, en in zijn *Register* zegt hij CORNELIS. Zou hier dat stuk van ASSELYN niet het aannemlijkste wezen, hetgeen, in 1756, te *Mechelen*, geveild, en in dien *Catalogus* zoo geroemd werd?

SCHOEVAERDTS, of SCHIOVAERTS, (MARTEN, of MICHAEL?) staat bij *Immerzeel* geboekt, die zijn naam SCHOEVAERTS schreef. *Heller (L.)* zegt M. SCHOEVAERTS, en beschrijft tevens zijne etsen, als: *Lustige Boeren in een herberg*; links, op den voorgrond, een boer, die een, aan een koord hangenden bal wil vangen; regts, twee dansende knapen, met een rommelpot, gr. 4°.; *zeldzaam*. — *Een vertrek met Vechtende boeren*; de staande boer grijpt twee anderen bij de keel; h. 4 dm. 5 str., br. 6 dm. Par.; *zeer zeldzaam*. — *Bryan-Stanley* maakt de opmerking, dat de gewone berigten over dezen meester zeer onvoldoende zijn; sommigen zeggen, dat hij een geboren Hollander, en anderen, dat hij een Duitscher was; echter behoort zijn werk tot de Hollandsche of Vlaamsche School, doch het draagt weinig 't kenmerk van dat van TENIERS, zooals de meeste berigten luiden, en zweemt er alleen naar, als dit met den aard der voorstelling eenige overeenkomst heeft. Zijn doopnaam is niet zeker, daar die alleen op zijne stukken, alsmede op de twee bovengenoemde etsen, door de letter M. bij zijn naam wordt aange-

duid, en waarvan welligt MARTEN, of MICHAEL, gemaakt is. Men meent, dat hij, in 1667 is geboren. Verder zegt Bryan nog, dat Balkema hem verward heeft met CHRISTOPHORUS SCHWARTS, een geheel anderen kunstenaar. — De schilderijen van SCHOEVAERDTS zijn gewoonlijk met veel bedrijvige figuren gestoffeerd, waarbij hij wagens met paarden en hoornvee te pas bragt. — Naar twee zijner schilderijen zijn prenten gegraveerd, onder de titels *Fête de campagne hollandaise*, en, *Retour de la fête hollandaise*; op de eerste is een kwakzalver bezig voor de menigte zijne potsen te vertoonen, een bewijs, dat hij ook *Bambochades* geschilderd heeft. — In de Louvre, te Parijs, zijn twee Landschappen, met figuren en beesten gestoffeerd, die in den *Catalogus* onder den naam van S. SCHOWAERT staan vermeld.

SCHOMPER. (J. J.) Van dezen kunstenaar heb ik, in 1840, goede portretten, als *Familiestukken*, op de Tentoonstelling, te Amsterdam, gezien, waar drie zulke schilderijen, door hem vervaardigd, aanwezig waren.

SCHÖNE, (T. II.) geb. BEER. Van deze dame zag men, in 1840, op de Tentoonstelling, te Amsterdam, eene zeer fraaije *Teekening*, naar de schilderij van een oud meester. — Destijds woonde zij te Amsterdam.

SCHOOFF, (GERARD) een kunstschilder, die te Antwerpen leefde, en aldaar, in 1587, in het St. Lucas-gild ingeschreven staat. Meer is van hem niet bekend, zegt Nagler, en hij gelooft, dat zijne werken welligt aan andere kunstenaars worden toegekend, of verloren zijn gegaan. Hij was de vader van den volgenden

SCHOOFF, (RUDOLF) een zoon van GERARD, en, waarschijnlijk, een leerling van zijn vader, die zich, omstreeks 1615, te Parijs vestigde, en tot Hofschilder van Lodewijk XIII. werd benoemd. — ADRIAEN DE BIE was daar een tijd lang zijn leerling; dus waren ze, vermoedelijk, landgenooten.

SCHOOCK, of SCHOOK. (HENDRICK) Van dezen verdienstlijken kunstenaar is mij slechts ééne schilderij voorgekomen, in den *Catalogus* van Johan van der Huik, *Burgemr. van Dordrecht*, verkocht 23 April, 1720, onder Nr. 83: „Een kapitaal Fruit- en Bloemstuk, door H. SCHOOCK, of 't van de Heem was, zeer uitvoerig geschilderd; h. 4 vt. 5 dm., br. 4 vt. Rhynd. f 62.” — Later kwam mij een autentiek stuk ter hand, dat bij de Genealogie van het oude Stichtsche geslacht Van Voorst bewaard wordt, behelzende eene woddingschap tusschen de beide neven HENDRICK, SCHOOCK en E. van Voorst, wie van hien het eerst getrouwd zou zijn. Zichier do kopij der oorspronkelijke acte, waardoor wij tevens de waarde eener schilderij, onder do toen gebruikelijke benaming van een *doek van een Daalder* uitgedrukt, bepaald zien, en den prijs van zijn werk leeren kennen: „Op conditiën nabesereven, hebben HENRIK SCHOOK en Eduart van Voorst, neven, een weddinge aangegaan, te weten, dat d'eerste van haer beydeu comende in den echten staat te treden, tot premie sal genieten eene schilderye op een *daalders doek*, met fruytagie, by hem HENRIK SCHOOK geschildert, welke schilderye by hem SCHOOK in weddinge wert uytgeset, waertegens aen de syde van Eduard van Voorst wert gestelt de som van 80 Car. gl., die hy gehouden sal syn te betalen, indien syn neef SCHOOK eerder quame te trouwen als syn neef Van Voorst, sulvende tselve reciproquelyck plaets grypen in reguard van de schilderye, indien hy Van Voorst eerst quame te trouwen, en indien dese schilderye quame by hem SCHOOK verkoft te worden, sal den selveu gehouden syn in der selver plaetse een ander to schilderen, van de voors. grootte, die de liefhebbers ten minsten hondert gl. sullen weerdich estimeren, edoch de doot buyten gesloten, alles sonder arch of list. Actum den sesden Aug. 1673, binnen Utrecht. HENDRICK SCHOOCK, E.v. Voorst 1673 $\frac{3}{4}$.” — Onze HENDRICK werd te Utrecht geboren, en „was de zesde van de zeven zouch van GYSBERT SCHOOK, Schilder, geboortig van Bommel een

Burgemeesters zoon aldaar; overleden te *Utrecht*, den 21. January, 1662, æt. 71 jaar, en van *Johanna van Voorst*, sterft 5 February 1655, æt. 63 jaar." — Onze HENDRICK zal, waarschijnlijk, de weddenschap gewonnen hebben, dewijl hij niet als gehuwd voorkomt in de gemelde *Genealogie*, bij den Wethouder *B. L. C. van den Heuvel*, te *IJsselstein*, die tot dat geslacht behoort, berustende.

SCHOONE. (A. G. VAN) Van dezen kunstenaar gaat uit eene *Allegorische voorstelling van LAURENS JANSZ. COSTER*, in den *Hout*, op het 4. *Eeuwfeest*, 1823, door HEM del, D. SLUYTER sculp., gr. in f^o. In 1840, woonde hij te *Amsterdam*, en had toen op de Tentoonstelling, aldaar, onder Nr. 477 van den *Catalogus*, *Een Landschap met stoffagie* geleverd, hetgeen goeden aanleg en verdienste kennen deed.

SCHOONEBEEK, (ADRIAAN) en niet SCHOONEBEECK, zooals bij *Immerzeel* staat geboekt. Dat hij een leerling van ROMÉIN DE HOOGHE, is geweest, blijkt, zonder twijfel, uit zijne werken; doch tot nader bewijs dient zekere gedrukte *Memorie van Rechten* enz., tegen genoemden DE HOOGHE — Zie aldaar. — in 1690, uitgegeven, waarin onze ADRIAAN de volgende getuigenis tegen hem aflagt: „ADRIAAN SCHOONEBEEK, wonende in de *Kalverstraat*, oud omtrent 29 (in 1690) jaar, getuigt, dat hy, toen hy in Augustus 1676, de kunst van etsen by hem is komen leeren, en tot 1679 is gebleven; dat hy ROMÉIN wel had hooren zeggen, dat hy zyn oom, PIETER DE HOOGHE, van wien hy moest erven, dat hy dien geholpen had naar het zalige Hemelryk, door Brandewyn en Rosolis zyn leven te verkorten. — Dat hy voor *D. Muller*, van *Leyden*, prentjes geëst heeft, onder den titel van *Ars Memoriae Localis*, en dat hy ook de prentjes heeft gezien van *Aretyns dwalende Hoer*, onder den titel van *Uylenspiegel op Noten*, enz.” Uit de *Wederlegging dezer beschuldiging*, bij gemelde *Memorie* gevoegd, blijkt, dat SCHOONEBEEK was omgekocht, om de genoemde Boekjes te maken en te verspreiden. — Tevens leeren wij hieruit, dat hij, omstreeks 1661 werd geboren, terwijl *Bryan-Stanley* dit op 1650, te *Amsterdam* stelt, en hem, volgens *Füssli*, in 1714, te *Moscou* ten grave doet dalen, hetgeen *Immerzeel* overgenomen heeft. — Behalve de Werken, *Ridderlyke en Krygsorders*, en, *Der Eygene dragten der Nonnen-orders*, heeft hij vroeger nog dat *Der eyge dragten van alle geestelyke Orders* enz., *Amsterdam*, 1688, uitgegeven, hetgeen als Eerste deel van dat der genoemde *Nonnen* moet worden beschouwd. Het eerstgenocmde Werk, is ook in 1699, in het Fransc h aldaar verschenen. — Onder de fraaije platen rangschikt men *De Krooning van Joseph, Koning van Hongarye, Keizer van Duitschland*, in 1690; 2 bladen, in f^o-oblong. — *De Aankomst der Gevolmagtigden op den Vrede by Ryswyck*, 1697, in 1°.; — terwijl tot de vrij groote figuren, door hem vervaardigd, behoort de *Titel* van het Werk: *Lexicon philosophicum Stephani Chauvini; Roterodami, apud Petrum van der Slaart*, 1792, in gr. f^o.; AD. SCHOONEBEEK inv. et fec., eene goede Boekprent, waarop, naar het mij voorkomt, de figuur regts, met den rok met bont gevoerd, wel de Afbeelding van den auteur van dit Werk zal zijn. — *Nunismale Imperatorum Romanorum etc., of de voornaamste Medaljes sedert Julius Cesar tot aan Posthumus en de Tirannen*, met Latijnschen tekst van *Jan Vaillant*; 3. drnk, *Parijs*, 1694, 2 deelen. — Hij heeft ook Portretten vervaardigd, als dat van *Dom. Golzius*, Leeraar te *Hindeloopen* enz., en zelfs dat van *Fredericus Wilhelmus D. G. Marchio-Brandenburgicus* enz., met bijwerk, voor de gravure, in 4°. geteekend; alsmede dat van *Leopold I. te paard*, dat fraaj in zwarte kunst is gebragt, in f^o. — *Laborde* heeft twee prentjes, door hem in mezzo-tinto, vervaardigd, beschreven, en bij *Nagler*, die hem SCHOONEBEECK noemt, vindt men eenige zijner gewone graveerwerken vermeld.

SCHOONJANS. (ANTHONIE) Bij het berigt van *Immerzeel*, die, even als anderen,

zijne geboorte te *Antwerpen*, in 1650, opgeeft, voeg ik nog, dat *Bryan* zijn overlijden meldt te *Weenen*, in 1726; doch andere schrijvers, als *Balkema*, zeggen, dat hij in 1655 geboren, en in 1717, overleden is, maar dit steunt op geene genoegzame gronden, voegt *Stanley* er bij, om zoo maar aan te nemen. Verder vond ik, dat de makelaars *Hendrik de Winter* en *Jan Yver*, die den *Catalogus* der Kunstnalatenschap van *J. van der Marck*, te *Leyden*, verkoekt te *Amsterdam*, in 1773, hebben gemaakt, bij het Portret van ANTHONIE SCHOONJANS melden, „Geboren te *Antwerpen*, 1650, leefde nog in den jare 1716, te *Dusseldorp*. Hy heeft zich-zelven verbeeld met een gouden keten om den hals; op doek geschilderd; h. 11½, br. 9½ dm.” — In de *Galerij*, te *Florence*, is mede zijn portret aanwezig.

SCHHOOR. (LUCAS VAN) Deze kunstschilder werd, in 1566, te *Antwerpen* geboren. Hij heeft zich in *Italië* gevormd, en aldaar zijne werken volvoerd, waardoor het schijnt, dat hij in zijn Vaderland onbekend is gebleven. In de kerk *St. Maria Maggiore*, te *Bergamo*, berust eene *Kruisiging van Christus*, die aan hem toegeschreven wordt. — Zijn overlijden staat als in 1610 voorgevallen, vermeld. Zie *Nagler*.

SCHHOOR (NICOLAAS VAN) staat bij *Immerzeel* geboekt. Ik voeg er bij, dat er veel werken van hem voorkomen, welke hij te zamen met MOREL, den bloemschilder, als ook met den landschapschilder RYSBRAECK, vervaardigd heeft. In het *Museum*, te *Gent*, berust een portret van *Karel II.*, *Koning van Spanje*, te paard gezeten, op aebttienjarigen ouderdom voorgesteld, door hem geschilderd. Bij de vele kunstwerken van dien aard, volgens den smaak van dien tijd, en door zijn vindiagrijken geest werd hem opgedragen, de modellen voor de Brusselsche en Antwerpsche tapijtfabrieken te vervaardigen, waardoor hij, bij overlijden, in zijne geboortestad *Antwerpen*, ten jare 1726, een aanzienlijk vermogen nagelaten heeft.

SCHOORL, SCHIOREL, SCHOERL, SCHOEREL, of SCOREL. (JOHAN, of VAN) Zie *Immerzeel*. — Deze, en nog meer andere naamspelingen komen er voor, en het is stellig, dat, in autentieke stukken, het woordje VAN bij zijn naam wordt gevonden, en dit om de gegronde reden, dat hij geen geslaachtsnaam had, en van het dorp *Schoorl*, bij *Alkmaar*, voortkomstig zijnde, dit tot zekere handuiding er bijvoegde, gelijk hij, onder de hierna te vermelden portretten, zelf gesebreven heeft. Echter vind ik hem op de Lijst der *Kanoniken van St. Maria's kerk*, te *Utrecht*, die zulks geweest zyn in 't jaar 1545, uit het Handschrift van *Georgius van Egmond* overgenomen, als den negende, „JOHANNES SCHOREL,” vermeld. Zie *Van Heussen en Van Rhyn*, *Utrechts Bisdom* enz., in f^o, II, bl. 56, en in 8°, I, bl. 223. — In onzen tijd is de gegronde opmerking gemaakt, dat een aantal schilderijen op naam van onzen SCHOORL in vele Verzamelingen worden aangewezen, die niet van hem zijn, maar tot de Keulsehe sechool behooren, welke kritiek men bij *Nagler* vinden kan. Ik vermeen echter, de volgende stukken nog te moeten opgeven, als: in de *Galerij*, te *Weenen*, *Twee Portretten*, — en, *De Bedevaartsgangers*, op het Stadhuys, te *Utrecht*, beiden hieronder vermeld. Voorts op het genoemde Stadhuys *Maria met het kind Jezus*, waarvoor een geestelijk persoon, in biddende houding, ligt geknield; *Maria* is gezeten op een rotsachtigen grond; in het verschiet eenige ruïnen; op de twee vleugeldeuren, die voor werk van eene andere en veel mindere hand worden gehouden, is, op de eene, *de Schenker*, in een witten mantel, bij *St. Adriaan*, en op de andere *de Schenkster*, bij *St. Barbara*, afgebeeld. Deze zijn niet zoo schoon van kleur als het middenstuk, dat voor eene der beste vruchten van zijne Italiaansehe studiën gehouden wordt. Op den voet staat: *Hic soror et duo sunt sobolus Visscheria fratres: — quos Christo et Matri*

regula sacra ligat — Hos bonus expressit tanta Schorellius arte, — Nobilis, ut credi possit Apellis opus. Deze schilderij, afkomstig uit het gesloopte Kruis-gasthuis, buiten de Wittevrouwenpoort, te *Utrecht*, is beland in het St. Bartholomeus-gasthuis, aldaar, en door de Regenten aan het Stedelijk Museum geschonken. Zij is vervolgens aan een bekwaam kunstenaar toevertrouwd, om schoon en in orde te maken: doch, die zulke zaken nimmer bij de hand heeft gehad, kan veel gemaklijker de kleederen overschilderen, zoo als die der figuren op de deuren enz., dan al de defecten, als een mozaïkwerker, in de kleur bijvullen, waardoor dan ook, bij de beschouwing er van, veel van de oorspronkelijkheid is verloren geraakt. Aangaande deze schilderijen, leest men in den *Messenger de Gand*, 1841, p. 334, door *Ph. B. (lommaert)* „Je n'ai pas trouvé d'autre tableau dans les *Pays-Bas*, qu'on puisse attribuer à SCOREL, puisque *l'Adoration des trois Rois*, au Musée de *Bruxelles* et les deux tableaux dans celui d'*Amsterdam*, ne s'approchent même de loin de ceux qui se trouvent à *Utrecht*.” — *De Kruisiging van Christus*, door zeven Engelen omgeven, en verder veel figuren, waaronder *Magdalena* en *Maria* nevens *Joannes*; h. 4 vt. 6 dm., br. 4 vt. 2 dm. *Rhijnl.* Dit stuk was, in 1842, in het bezit van *H. Durel*, te *Keulen*, zegt *Nagler*, doch hij weet niet waar het is beland. — *Een verliefd paar* in vreugd bij muziek en aan den disch; *Dr. Waagen* zag dit stuk bij de familie *Melhuën*, te *Courshamhouse*, in *Engeland*, en herkende het voor werk van SCHOORL. — *Christus door Johannes gedoopt in den Jordaan*; beteekend, en 1525; h. 2 el 13 dm., br. 1 el, 44 dm. Deze schilderij heeft sedert onheuglijken tijd in de St. Janskerk, te *Utrecht*, als een schot in een turfhok, tegen den muur gekeerd, berust. Toen zij ontdekt werd, heeft de kerkmeester haar gedaan op eene Kunstverkooping, aldaar den 17. Junij, 1846, gehouden, en is zij door den Heer *Boymans* voor f 170 gekocht, en versiert thans zijn Museum, te *Rotterdam*. — Op het *Stadhuis*, te *Haarlem*, noemt men van zijne hand „*Een plegtige optocht der St. Jans Heeren, te Haarlem*; — 23 *Portretten der Commandeurs van St. Jans-Heeren, te Haarlem*; — de *Jeruzalemsgangers*, hieronder vermeld, — en, *Johannes de Dooper aan den Jordaan*, waarschijnlijk, dat, hetwelk *Van Mander*, I. bl. 198, noemt als voor *Simon Saan*, Commandeur der orde van St. Jan, te *Haarlem*, geschilderd. — Nog moet ik hier bijvoegen, dat onder de schilderijen in de St. Janskerk, te 's *Hertogenbosch*, er ook een voorkomt, met dit onderschrift: „*Insignis pictura de cruce depositionis Salvatoris altari St. Petri et Pauli ADRIANO SCORELIO Canonico Ultrajectino autore.*” Zie *Fiorillo*, III. *Eintleitung* LXXIX. Deze naam, zóó aangeduid, is bepaald die van JOHAN SCHOORL. Dit stuk is, waarschijnlijk, verloren geraakt. — Hij moet, te *Rome* zijnde, *Paus Adriaan* tweemaal hebben geschilderd; het eene portret schonk de *Paus* aan het Collegie, te *Lewen*, en het andere deed hij in de St. *Maria*-kerk, te *Utrecht*, ophangen; dus in de stad zijner studiën en in die zijner geboorte. Zeker is het, en ook wel denkelijk, dat er vele kopijen, naar die portretten welligt door SCHOORL zelf, in ons land, zijn vervaardigd; immers, een zeer fraai, op het Stedelijk Museum, te *Utrecht*, aanwezig, is door mij ontdekt, en, door mijne tusschenkomst, aldaar geplaatst, zijnde afkomstig uit de kapittelkamer van St. *Salvator*, of *Oudmunster*, van welk kapittel *Adriaan Proost* was, en waaruit het, bij de groote omwenteling van 1795, met zooveel andere zaken, is zoek geraakt. Ik bezit zelf een *idem*, minder goed, doch ouder van schildering, de stoel met goud bewerkt enz. — Van zijne teekeningen, die hoogst-zeldzaam voorkomen, vind ik vermeld: *De opwekking van Lazarus*, — *Jesus door Judas verraden*, — en, *Een Ecce homo*. Zie *Catalogue etc., du Marquis de Lagoy*; *Paris*, 1834, Nr. 157 enz. — Behalve Altaarstukken voor de St. *Maria*- en *Domkerk*,

te *Utrecht*, heeft hij — en dit is niet algemeen bekend — er een voor de Nieuwekerk, te *Delft*, geschilderd, zooals „in een kontrakt van den jare 1550 wordt gevonden, hoe de Heeren Kerkmeesteren aan meester JOHAN VAN SCHOREL, *Kanonnik van St. Maartenskerk, te Utrecht*, hebben aanbesteed te maken een *nieuw hoofdtaar*, welke in deftigheid het hoofdtaar in de Domkerk (St. Maria?) te *Utrecht*, moest overtreffen, waaryn hy de mato met een lyntie, en het opstel met een brief heeft overgezonden, welk nog onder de brieven der kerkmeesters in hun komptoir is berustende; het paneel was 8 vt. min 2 dm. br., en 9 vt. min 1 dm hoog, en de figuren waren van 6 voeten. Doch het stuk voor de Nieuwe kerk, te *Delft*, zou zyn ter breedte van ruim 10 vt., en lang 12 vt. in de hoogte, en zou met dubbelde, of vier opslaande deuren voorzien zyn, waarvan hy eene teekening op pampier maakte, en die de Heeren kerkmeesteren overleverde, alwaar in het voornaamste groote paneel gesebreven staat om verbeeld te worden. Belangende de grootte van de beelden in 't gemeen, schryft hy in zyn brief, alzoo te zullen werken „dat men staande onder die groote orgel achter in de kerk, goede kennisse zal mogen hebben van alle die figuren” enz. voor welk werk de voorschrevo meester SCHOREL voor arbeidsloon eischte 50 karolus gulden jaarlyks, gedurende den tyd van 25 jaren, welke eisch hy wel wilde stellen ter goedvindinge van myn heeren den Proost van *Namen*, en pastoor van de oude kerk te *Delft*, mitsgaders de cerwaarde heer, de Pater van St. Aagtenklooster; daarby noech een verderen eisch op lyfrenten daarhy voegende, te weten op zyn 6 kinderen in het kontrakt vermeld, waarvan de oudste 20 en de jongste 6 jaaren oud was, op ieders lyf jaarlyks 2 ponden Vlaams, welke laatsto konditie gemiddelt wierd tot 9 guldens jaarlyks hun leven lang enz.” Zie *Beschryving der stad Delft* enz., *Ibid.*, R. Boitet, 1729, in ^o, bl. 258. — Verder is mij nog eene onderhandeling met hem voorgekomen, betreffende een aanzienlijk huis, binnen *Utrecht* gelegen, waarvan ik hier de hoofdzaak laat volgen: „Anno 1551, den 17 Januarij. Dat voor ons etc. Meyster JOHAN VAN SCHORELL, *Canoniek tsunte Marien tUtrecht*, ende gaff over met handen *Dominieus Aertss. van Honthorst*, zyn gecoeren voecht in desen, daer hy met recht ende met oirdele aenquam, *Willem Elbertss. van Diemen*, die alinge huysinge ende hofstede, gelegen neffens *sunte Servaes convent* over, mitten hof ende erve wtgaende in de *Nyestraet*, mitsgaders die stallinge daer after aen ende die cameran in de *Nyestraet*, ende het erf endo getimmer daeraen, gelyek selige *Joneker Wolfert van Broderoede* dat in zynen leven too te behooren oude te bewoenen plach, met twee koetsen ofte bedsteden, ende allet houtwerk dat hy comparant daerinne gecoft ende getimmert heeft, nyet wtgesondert” enz. *Schepenbrief*, in het *Hypothecken-Archief*, te *Utrecht*. — Hij verkeerde met de meesto beroemde mannen van zijn tijd, en stond in bijzondere vriendschap met JANUS SECUNDUS, — Zie aldaar. — als ook met den Belgischen geschiedschryver *Marcus van Vaernewyck* (Scheppe-rus) die ons meldt, hoe *SCHOORL*, naar *Geut* groepen werd, om het heroemde Altaarstuk schoon te maken, waarvoor hem een *Zilveren kop* werd vereerd, waaruit hij, bij *SCHOORL*, te *Utrecht*, zijnde, heeft gedronken enz. — Zie op EYCK. (HUBERT en JAN VAN, bl. 453) — Ook heeft hij met de daad getoond, goede bouwkundige kennis te bezitten, als waarvan getuigt zijne nieuwe opvatting voor een *Maen voor de stad Harderwyck*, waarvoor hij in 1549 het ontwerp had geleverd, doch dat eerst lang daarna, omstreeks 1650, werd ten uitvoer gelegd. Zie *J. Schrassert, Beschryving van Harderwyck; Ibid.*, 1732, in ^o, bl. 28. — Ook deed hij, in datzelfde jaar, een voorstel aan den Raad der stad *Utrecht*, om door middel van een werktuig en schip de rivieren en vaarten te verdiepen. Zie op NOORT.

(WILLEM VAN) — Voorts heeft hij groote diensten aan de stad *Utrecht* bewezen, bij de Inhuldiging van Prins Philips II. van *Spanje*, in October, 1549, waarvoor hem, de volgende vereerende helooningen, door de Regering, werden gedaan: „Des manens den XXIII. Februarij 1551. Die Rayt heeft den burgmrs. macht gegeven, omme te accorderen met Mr. JAN VAN SCHOORL canon. St. Marien, aengaende van zyne vacatien, diensten ende arbeyt, die hy gedaen heeft int ordineren ende dirigeren van personagien, beelden, scildrien ende veersen tot eere van deses stadt gedient hebbende in de Incompste van den Prince van *Spaengne* onse gensten. toecomende Erffheere. — Des Donreds. den IX Aprillis. Die Rayt op huynen vergadert wesende heeft belieft, dat men Mr. JAN SCHOERL, Canon. Sinte Marien t'*Utrecht* scenken sall voir zyne diensten, moeyten ende arbeyt, die hy desc stadt gedaen heeft int ordineren van de heelden, scilderyen ende veersen, die gemaict zyn geweest tot eere ende triumphe van de Incompste van ons gensten. toecomenden Erffheere die Prince van *Spaengne* etc. Een silveren overdeekte cop met noch vier ellen leynen fluweel, beloopende te samen ter somme van vier ende tnegentich gulden thien stuivers. Ende dat hieroff rekening gedaen sal worden hy Frans Bogert verlede cameraer ende gescicte totte triumphe voirsz. in zyn reken. van dien.” — In de *K. Galerij*, te *Weenen*, wordt het *Portret* van JAN SCHOERL, en dat van zijne vrouw, bewaard, op gevorderden leeftijd, borststukken, levensgroot, zoo als de *Catalogus* vermeldt, zijnde *wederga's* door HEM-zelven geschilderd; h. 1 vt. 8 dm., br. 1 vt. 6 dm. *Passavant*, (*Kunstblatt*, 1841, S. 50) meent, met volle regt, dat deze vrouw, niet die van SCHOERL kan zijn, dewijl men door *Van Mander* weet, dat SCHOERL ongehuwd is gebleven. *Nagler* zegt daarop, dat, zoo het andere de kunstenaar-zelf is, hij ten laatste zijne vroegere geliefde nog wel kan geschilderd hebben. Ik kan de gegronde meening van *Nagler*, door een oorspronkelijk stuk bevestigen, zijnde een Uittreksel uit het *Testament* van Meyster JOHAN VAN SCHOERL, waarin voorkomt eene *Erfmaking* aan zijn bijzijt en vier natuurlyke kinderen, waaruit blijkt, welk eene zorg hij voor zijn kroost droeg, die hij, hoven het reeds vermelde, na een tijdverloop van 13 jaren, nog krachtig handhaafde. Anno 1537, des Dynsd. den 27 Februarij. „Dat voor ons quam int gerechte Meyster JOHAN VAN SCHOERL, Canonick der kereken van Sunte Marien t'*Utrecht*. Ende gaff ende maecte met etc. *Aecht*, *Ysacks* dochter van *Schoenhoven* alle syn goeden ruerende ende onruerende enz., die hy na synre doot after hem laten sel, boven syn schult, doitschult, testament ende wtaert; *Aecht* voers. die selve goeden voirg. terstont na meyster JOHAN VAN SCHOERL voers. doot, vrylicken aen te tasten, te hebben, te hesitten ende te gebruycken, tot haere rechter lyftochte ende tot lyftochten rechten, duerende alsoe lange als *Aecht* voers. in levende lyve wesen sel, ende nyet langer. Ende waert saeke, dat Mr. JOHAN voers. dit tot enyger tyt voir den schout ende schepenen t'*Utrecht* int gerechte wederriepe” enz. — Dat voor ons enz. Meyster JOHAN VAN SCHOERL, Canonick sunte Marien t'*Utrecht*. Ende gaff ende maicte met syns enz. daer hy met recht enz. *Peter*, *Pauwels*, *Mary*, ende *Anna* zyn natuerlicke kynder, die hy heeft by *Aecht*, *Ysacks* dochter van *Schoenhoeven*, alle syn goeden, ruerende ende onruerende enz. dat hy nae zynre doot after hem laten sel, boven syn schult, dootschult, testament ende wtaert; die voers. kynderen alle die goeden voirg. terstont na meyster JOHANS voers. doot aentetasten, vrylicken te hebben ende erfvelicken te behouden. Ende waert saicke dat enich van *Peter*, *Pauwels*, *Mary*, ende *Anna* voers. tot enyger tyt offlivich worden, sonder wittelycke levende blykende geboirte after hem te laeten, soe sel des doden deel alsdan comen ende erven op zyn ander brueders ofte susters, die dan noch in levende lyve zyn, indien syt after hem laten. Ende

waart saccke, dat die voers. kynder alle adlvich worden, sonder wettelycke levende blyckende geboirte after hem to laten, soo sellen allo dio voers. goeden wederom comen endo erven op Mr. JANS voers. rechten erfgenamen alsdan wesende in der tyt, ofto daer Meyster JOHAN voers. ofte syn executoiren dat dan wysen sellen, in dien syt after hem laeten. Endo dit sel al wesen behoude-licken *Aecht, Ysacks dochter* der voers. kynder moeder, aen de alinge goeden voerg. hoir lyftochte. Ende waert saccke dat Meyster JOHAN voers. dit tot enyger tyt wederriepen enz." *Transportbrieven*, in het *Hypotheken-Archief*, te *Utrecht*. — Nog heeft hij *zich-zelf* afgebeeld, onder de *24 Portretten van Utrecht-naars, die als Bedevaartgangers het Heilige land bezoekt hebben* (door Immerzeel, bij vergissing, 12 *Abten*, genoemd) zijnde Nr. 8, waaronder staat: *Heer JAN VAN SCOREL wt Holland, Seildere vicaris te St. Jans 1520*. Deze schilderij, op twee lange ijken paneelen, is door hem geschilderd, en er behoort nog een vervolg bij van 14 Portretten, op drie idem paneelen, die later vervaardigd zijn. Deze stukken waren vroeger in verwaarloosden toestand, doch zijn door mij geheel in orde gebracht. Er bevinden zich koppen onder, die zeer natuurlijk, vol karakter, en zeker sprekend gelijkend geschilderd zijn. — Nog heeft hij zich op gelijke wijze afgebeeld op een idem stuk, dat, volgens *Ampzing, Beschryving van Haerlem, Ibid.*, 1628, bl. 352, op het Princenhof, en thans op het Stadhuis, te *Haarlem*, wordt bewaard, en waaronder SCOREL-zelf een vers heeft gemaakt, luidende aldus: *JOHAN VAN SCOREL bin ic een seildere, — Monie t' Utrecht tot Sinte Marien, — Dit seinete ic myn broeders uyt jonsten mildere. — Was ter plaetsen, dair ons bedildere — Jesus Christus starf om ons verblien, — Men schreef vyfthienhondert tot dier tien — en twintich na die gebuert ons Heren. — Bid dat ie deugden mach prodeereen.*" Beschouwt men nu dezen laatste regel in verband met zijn Testament, hierboven medegedeeld, ten behoeve zijner natuurlijke kinderen, zoo ziet men, hoe weinig men op openbare opschriften kan afgaan. Zie daarover ook op het grafschrift van den vader van RUBENS. — Naar deze schilderij, thans op het Stadhuis, te *Haarlem*, aanwezig, is zijn portret, fraai in Lith., in kl. f^o, door *Van Brederode* uitgegeven, doch waaronder eene fout is begaan, namelijk, door te zeggen, dat het door HEM in 1513 geschilderd is, dewijl dit alsdan volgens het bovenstaande vers 1520 zou moeten wesen. Bovendien is hij ook niet in het gewaad van *Ridder van St. Jan*, dat hij nooit geweest is, maar als *Kanonik van St. Marie*, te *Utrecht*, afgebeeld, zoodat hij zich eerst, omstreeks 1545, toen hij kanonik werd, als *Jeruzalemsganger*, in 1520, (toen hij 25 jaar oud was) heeft kunnen schilderen. Zie nog over een *Portret*, hetgeen bij vergissing voor dat van HEM, in de *Galerij*, te *Berlijn*, wordt aangewezen, bij mij op MORO. (ANTONIS) — Het *Portret*, dat hem het oudst voorstelt, is omtrent 2 jaar vóór zijn dood, door zijn leerling ANTONIS MORO geschilderd, waaronder een tweeregelig vers en bijschrift in 't Latijn, dat vertaald dus luidt: „*Dees heeft de schilder-konst een groot sieraed gegeven, — So dat de schilder-konst hem ook met eer verheven, — Die dacht dat sy selfs stierf, en gansch te gronde ging, — Wanneer de wreede dood dien konstenaer beving.* ANTONIS MORUS, Schilder van *Filip*, Koning van *Spanje*, heeft dit gemaakt voor JOAN SCHOORL, Schilder, in 't jaar 1560." — Dit portret is Nr. 17, door *Th. Galle exeud.*, in f^o, waar boven in den grond staat: *Obyt Ultraieeti ad D. Virginis Canonieus 1562*; onderaan: *JOANNES SCORELLIUS Batavus Pietor*; de latijnsche verzen zijn van *Lampsonius*, en naar dit is dat bij *Van Mander*, in 8°, Pl. K., Nr. 4, genomen. — Zijn Latijnsch grafschrift luidt vertaald als volgt: „*Jan den Allerhoogsten zij dit toegewijd.* Ter ere van JOAN SCHOORL, onberoeind den voortreflijken schilder van zijne eeuw, die, nadat hij zeer velo (gedenktkeekenen of) blijkeu zijner kunst

gegeven had, in een tamelijkou ouderdom overleden zijnde, met veel achting en smertelijk aandenken in 't graf gedaald is. Hij leefde 67 jaren, 4 maanden en 6 dagen. Storf in 't jaar na de geboorte van Christus, 1562, op den 6. van Wintermaand."— De lof, die hem, reeds bij zijn leven, door *Alardus van Amsterdam* werd toegekend, staat te lezen in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 6. Jaarg.; 1840, bl. 212.

SCHOOTEN, (FRANCISCUS A, of VAN) *de Oude*. Deze hooggeleerde Mathematicus heeft, voor uitspanning, de kunst beoefend, zooals mij is gebleken uit een portretje van den beroemden *René Descartes*, tijdens zijn verblijf in *Holland*, door hem zeer uitvoerig — naar zijne manier van werken, *con amore* — geëetst, met de drooge naald opgewerkt, en in sommige partijen met de burin opgesneden, waarvan ik een exemplaar bezit. Het is in een ovaal gevat, waaronder een zesregelig vers van *Constantini Hugeni Flij*. Op de hoeken der prent-zelve staat: FRANCISCUS à SCHOOTEN. *Pr. Mat. ad vivum delineavit et fecit Anno 1644*, en behoort in *Renatus Des-Cartes, Opera Philosophica; Amst., 1656, 4°*, en in de *Ed. 2^a*. etc. 1698, in 4°, is hetzelfde portret, doch opgesneden. — Ook is het portret van *Johannes Pechlin van Rostock, Predicant te Leyden, oud 60 jaar*, in 9°, van zijn werk. — Nog berust in 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, een *Portret van een Man, met een grooten hoed op*; borststuk, drie vierde gewend, in kl. 8°, door hem geëetst. Er staat onder geschreven: JORIS VAN SCHOOTEN, *schilder tot Leyden*. Hieruit zou ik gereedelijk kunnen afleiden, dat deze een jonger broeder, of aan onzen FRANCISCUS verwant is geweest.— Ik moet hierbij weêr de opmerking maken, dat de beschaafde stand in die dagen toch werkelijk beschaafd was, terwijl men alles bij de hand nam en, zooveel mogelijk, beoefende, om stellige en daadwerkelijke kennis te verkrijgen, teneinde die, met liefde, aan het algemeen mede te deelen, en door een goed voorbeeld aanmoedigde, om dit ook op dezelfde wijze te beproeven. Wij meenen, in onze dagen, hun die loef af te steken, door het onderwijs, dat thans gegeven wordt; ik betwist niet, dat daaraan iedere gelegenheid wordt dienstbaar gemaakt, maar hoor, wat er reeds in de eerste helft der XVII. eeuw dienaangaande te *Leyden* plaats vond, en dat ons door een ooggetuige opgeteekend werd: „Alle dagen, behalven 's Woensdaeghs en Saterdaeghs, van elf tot twaalf uren, worden openbare lessen gedaen in de Nederlandsche tael, in de *Mathematische* konsten, tot gerief van ongeletterden, als *Metselaers, Timmerhuyden* en diergelycke meer; die haer dan met hoopen in die tydt hier vinden; sonder mantels, maer met hare stocken en schoots-vellen enz. versien; dat dan seer kluchtigh om te sien is. Den *Professor*, die (Neder)duytsche lessen voor haer doet, evenwel in synen gewoonlycken, aensienlycken *Professors-Tabbaert*, ofte *Hock*, (soo wel als alle de andere *Latynsche Professoren* de hare doen), is den Hooggeleerden en wydtvermaerden D. FRANCISCUS VAN SCHOOTEN.” Zie *J. de Parival, Vermaecklykheden van Holland* enz.; *Amsterdam, by S. Imbrechts, 1662, in 12°*, bl. 189. Hij is in zijne geboorteplaats, *Leyden*, in 1646, overleden, oud zijnde 65 jaar. — Zijn zoon, van dienzelfden naam, — Zie aldaar. — is hem dadelijk in al zijno betrekkingen opgevolgd, waardoor het duidelijk wordt, dat het *de Oude* en niet *de Jonge* is, die het genoemde portretje heeft vervaardigd, in 1644, als *Prof. Mat.* enz. — Er gaat een *Portret*, in geklenrde Lithographie, in 4°, van hem uit, door L. SPRINGER. — Zie nog bij mij op SCHOOTEN. (JORIS VAN)

SCHOOTEN, (FRANCISCUS A, of VAN) *de Jonge*, zoon van den hiervoor gaande, volgde na den dood zijns vaders, in 1646, hem in al zijne betrekkingen aan de *Leydsehe Universiteit* op. Het is mij voorgekomen, dat hij, even als zijn vader, de kunst, ten nutte zijner ambtsbetrekkingen, en ook voor uitspanning

beoefende; echter zijn zijne voortbrengselen zeer zeldzaam, en mij kwamen slechts twee schilderijen voor, welke ik vermeen, als de vruchten van zijn penseel, te moeten vermelden, te meer, dewijl FREDERIK DE MOUCHERON één er van, zijnde een landschap, heeft gestoffeerd, die dit hij geene mogelijkheid voor JORIS, of FRANCISCUS A SCHOOTEN, den Oude, kan hebben gedaan. Zichier de beschrijving, zoo als die in den *Catalogus van G. Hoet*, I., bl. 181, staat vermeld: „*Fruyten door F. VAN SCHOOTEN*,” en, bl. 225: „*Een Schut van 8 deuren. Extraordinair hoog; door (F.) VAN SCHOOTEN*, geschilderd en door MOUCHERON gestoffeerd, van achteren met cieraaden en vergult f 140.” Dit stuk heeft, en als meubelstuk, en als iets zeldzaams van den destijds nog zoo gevierden DE MOUCHERON, dezen aanzienlijken prijs opgebracht. Hoe het zij, laatstgenoemde heeft zijn penseel wel willen leenen, om bij het werk van VAN SCHOOTEN, te voegen. In het Register op gemelden *Catalogus* staan beide deze stukken op één-en-deuzelfden naam geboekt.

SCHOOTEN (JORIS, of GEORGE VAN) staat reeds hij *Immerzeel* als een zeer bekwaam portretschilder, in 1587, te *Leyden* geboren, vermeld. Ik voeg er hij, dat *Bryan-Stanley* zijn overlijden, als in 1658 voorgevallen, opgeeft. Verder zegt hij, dat er een vermoeden bestaat, alsof hij een der eerste leermeesters van REMBRANDT zou geweest zijn. (Waarschijnlijk gevonden bij *A. Houssaye, La Vie et Oeuvres de REMBRANDT; Paris, 1847*, aan welk Werk hij, met grond, slechts een voorwaardelijk vertrouwen schenkt.) Echter is dit vermoeden niet uit de lucht gegrepen, want ik lees hij *Mr. Simon van Leeuwen, Korte Beschryving van Leyden enz., Ibid., 1672*, in 12°, bl. 189, alwaar hij, van Leydsehe kunstenaars sprekende, zegt: „JORIS VAN SCHOOTEN, een voornaam levend-groot-schilder, de meester van REMBRANDT VAN RYN, ende JAN LIEVENSZ., is binnen *Leyden* geboren, in den jaare 1587.” — Dezo kan nu wel een jonger broeder, of, zeker, een verwant van Prof. FRANCISCUS A SCHOOTEN, den Oude, — Zie aldaar. — geweest zijn, dewijl die het *Portret van JORIS VAN SCHOOTEN, schilder tot Leyden*, heeft geëst, dat in 's *Rijks-Museum*, te *Amsterdam*, hewaard wordt. — Dezo Leydsehe geleerden en kunstenaars behooren, naar alle waarschijnlijkheid, tot het bekende geslacht van *Van Schooten*, in *Kok, Vaderl. Woordenboek*, te vinden, ofschoon ze niet onder de dáár vermelde takken voorkomen, ja, wat meer is, de genoemde FRANCISCUS, staat op den naam van VAN SCHOTEN geboekt, hetgeen, zeker, oene fout is, dewijl hij, even als JORIS, duidelijk VAN SCHOOTEN geschreven heeft. — Aangaande JORIS VAN SCHOOTEN vond ik nog, dat hij een der onderteekenaars was van het Rekwest, in 1610, aan den Magistraat der stad *Leyden* overgegeven, waarhij zij verzochten, een Schilder- of St. Lucas-gild te mogen oprigten, teneinde aan hun bedrijf, de Schilderkunst, dezelfde voorregten te verzekeren, als zulks in meest al de steden van *Holland* plaats vond. Zie over deze helangrijke stukken mij op ELSEVIER. (AERNOUT) — *Zijn Portret* is door FRANCISCUS A SCHOOTEN, den Oude, — Zie aldaar. — geëst.

SCHIOR, SCHIOOR, of SCHOORE, (JACOBUS VAN) een Vlaamsch graveur, die omstreeks 1650 bloeide. Van zijn werk vond ik een *Portret van Ferdinand van Oostenrijk, Infant van Spanje, Gouverneur der Nederlanden*, ten halven lijve; hetekend JACOBUS VAN SCHOR *sculpsit*, in f^o. — *Bryan* noemt hem J. V. SCHOORE, en vermeldt eene prent, *St. Vincent*, door HEM *sculp.*, naar ANTHONY SALAERT.

SCHORE, (STEPHANUS VAN) een kunstgraveur, die, in het begin der XVII. eeuw, te *Brussel*, bloeide. Hij heeft, op last van den Aartshertog Albrecht en Isabella, de volgende werkzaamheden verrigt: „Meester STEPHANUS VAN SCHORE, plaetsnyder, betaelt de somme van III^oL ponden *Arthois*, ter causen van te hebben gegraveert ende gesneden in coperen plate de figure van *Hertog Johan van Brabant* den

iersten van dien naeme met zyne wapenen ende andersints op de tombe, liggende in den choor van den minnebroeders; dus hier, by ordonnantie van mynen heeren van de finantiën in date XIX. Mey XVJcXXVJ."... — Zie *Messenger des Sciences hist. etc. Gand*, 1860, bl. 342.

SCHORQUENS, (JUAN VAN) een kunstgraveur, uit *Vlaanderen* geboortig, die zich, in de eerste helft der XVII. eeuw, te *Madrid*, gevestigd had. Zijn werk wordt meestal aangetroffen in zeldzaam voorkomende letterkundige Werken. *Nagler* noemt er zeven stuks van, die het jaar 1620 en 1625 voeren.

SCHOT (FRANÇOIS) vond ik als bouwmeester, te *Antwerpen*, op 1583 vermeld, die met PAUWELS LUYDINX en JAN DAEMS, van wegen den Magistraat dier stad belast werd, het verbrande Beursgebouw weder te vernieuwen, waaraan zij den 2. Maart van genoemd jaar begonnen. Zie *Bor, Nederlandsche Oorlogen enz.; Leyden en Amsterdam*, 1621, in f^o., 18. Boek, bl. 7, waar tevens dit Jaardicht er op wordt gevonden: „d'AntV VerpsChe beVrs, daer den CoopMan aLLe daecCh Vergaert, — Gebrant ZIInde, Is herboVt, en goLt noCh beVrs gespaert.” — Hij was dus niet de ontwerper van dit gebouw, (zooals wij het vóór den laatsten brand hebben gekend), dewijl de oude romp behouden bleef; maar toen een der bekwame kunstenaars, aan wie de herstelling werd opgedragen.

SCHOTANUS, (BERN.) à *Sterringa*, was, waarschijnlijk, een zoon van den bekenden Frieschen hoogleeraar van dien naam, en behoort onder de Friesche kunstenaars, van wie een aantal Afbeeldingen van grietenijen, dorpen, adelijke huizen enz., door hem geteekend, voorkwamen in den *Atlas der Vereenigde Nederlandsche Provinciën enz.*, in 82 deelen. *Byeenverzameld enz. door Mr. Mattheus Brouërius van Nidek. Verkocht te Amsterdam, in den jare 1743.* Zie aldaar Afdeling *Friesland*, en het is ook alleen dáár, dat men van zijn werk aantreft. Uit een en ander is mij gebleken, dat hij in de XVII. eeuw bloeide, immers, *François Halma*, die, op het einde der XVII. en in het begin der XVIII. eeuw, als schrijver en uitgever van Boekwerken bekend is, heeft verscheiden dezer Afbeeldingen vermeerderd en verbeterd, die er telkens bij voorkomen, met het jaartal 1718, en in den gemelden *Atlas* worden opgegeven. Deze geheele *Atlas*, welligt de volledigste Verzameling, die immer van de zeven Provinciën heeft bestaan, werd in zijn geheel voor f 5000, aan *Willem Hengskes* verkocht.

SCHOTANUS, (PETRUS) een kunstschilder, die, waarschijnlijk, als liefhebber, in de tweede helft der XVII. eeuw, te *Leeuwarden*, bloeide, en welligt aan BERN. SCHOTANUS was verwant. Zijne werken komen zeldzaam voor. — Bij het adelijk geslacht van *Harinxma thoe Slooten*, in *Friesland*, berust *Eene Boerenkermis*; op den achtergrond, een paar gebouwen, waarvoor een man op eene viool staat te spelen; op den voorgrond, eene menigte staande en zittende mannen en vrouwen; h. 59, br. 74 dm. Ned., door P. SCHOTANUS pinx. Dit is mij, met vele andere zaken, medegedeeld door *Jonkh. Mr. S. W. H. A. van Beyma thoe Kingma*, President van de Arrond.-Regtbank, te *Leeuwarden*. — Hij heeft ook *Stillevens* geschilderd, als: *Eenige Boeken en dood Wild*, — en, *Een idem*. Zie *Catalogus der Schilderijen van een Liefhebber*, te *Lubeck*, verkocht te *Amsterdam*, 1858, Nr. 102 en 103.

SCHOTEL, (CHRISTINA PETRONELLA) dochter van JOHANNES CHRISTIAAN SCHOTEL, en van *Petronella Elisabeth van Steenberg*, werd, den 26. Februarij, 1818, te *Dordrecht*, geboren. Zij heeft de schilderkunst bij haar beroemden vader geleerd, en na diens overlijden bij haren broeder, PETRUS JOHANNES SCHOTEL, voortgezet. Zij schilderde zeer fraai bloemen en vruchten, alsmede *Stillevens*, en heeft, in een eigenaardigen trant, kopijen gemaakt naar stukken van oude meesters, waarvan

ik er een naar H. M. ZORGH, te *Utrecht* gezien heb, bij hare tante Mevrouw de wed. A. D. J. van *Vlissingen*, gch. *Stumph*, die verdienstlijk genoemd mag worden. Den 30. Mei, 1849, is zij, te *Medemblik*, gehuwd met den Welcerwaarden Heer H. Broese, Doopsgezind leeraar aldaar, en later te *Aardenburg*, waar zij, den 7. Julij, 1854, is overleden. Bij deze, en hij hare verdere bloedverwanten, worden vele van hare flink geschilderde kunstwerken hewaard. Zij had niet alleen dit kunsttalent, maar tevens eene echte altstem, welke zij uitmuntend wist te gebruiken, van haren voortreffelijken vader geërfd.

SCHOTEL, (JOHANNES CHRISTIAAN) de roem der zeeschilders van zijnen tijd, is, naar waarde, door *Immerzeel* beschreven. Het zou overbodig zijn, er nog meer hij te voegen, te minder, omdat zijn oudste zoon, Dr. G. D. J. Schotel, bij *Lagerwey*, te *Dordrecht*, in 1839, heeft uitgegeven: *Leven van den zeeschilder J. C. SCHOTEL* enz. met *diens Portret*, en tweede druk, bij *V. Loosjes*, te *Haarlem*, 1840. Het ware te wenschen, dat bij het verscheiden van beroemde vaderlandsche kunstenaars penneu werden gevonden, die ons zóó van nabij de geschiedenis uit echte bronnen konden geven, als ons de geleerde zoon van zijnen vader zoo uitmuntend gegeveu heeft. — Ik moet doen opmerken, dat men, volgens den tekst bij *Immerzeel*, zou meenen, dat hij in de *Groote kerk*, te *Dordrecht*, ligt begraven; doch dit is zoo niet. Hij is op de hegraafplaats nabij *Dordrecht*, begraven, waar boven het graf eene zerk is geplaatst, met dit inschrift: „Hier rust JOANNES CHRISTIANUS SCHOTEL, — Beroemd zeeschilder, — Geboren te *Dordrecht*, den 11. November 1787, — overleden (aldaar) den 21. December 1838.” Een jaar daarna, werd er in de *Groote kerk* te *Dordrecht*, een *Gedenkteeken* door *Dordrechts* burgerij opgericht, waarop in gouden letters staat gegrifd: „Toegewijd aan den onsterfelijken Zeeschilder J. C. SCHOTEL, door zijne vereerders.” De afbeelding en beschrijving er van is bij *Blussé* en *Van Braam* uitgegeven; ook is het door den Heer *PENNOCK* in *Lith.* verschenen. — Zeer eigenaardig blijft zijn naam steeds over den oceaen zweven, dewijl een *Barkschip*, genaamd J. C. SCHOTEL, in 1849, te *Dordrecht*, gebouwd, steeds tusschen *Rotterdam* en *Batavia* varende is. — Zijne kunst blijft bij de liefhebbers hoog geacht: zoo werden uit de Kunstnatenschap van wijlen Z. M. Willem II, in 1850, Acht stuks van zijne schilderijen met f 19,330 betaald; en zelfs op eene Verkoopng, te *Parijs*, December, 1854, van den Baron *Meckelenbourg* heeft Een Zeestuk van hem 6600 fr. opgebracht. — Hij heeft ook de etskunst beoefend. Ik heb een afdruk voor mij liggen, zijnde *Een Zee*; regts een gepaald landhoofd, op den voorgrond, en links een idem, op den tweeden grond, in het midden een opwaarts zeilende kof, met hollandsche vlag aan het roer, waarhij twee figuren, niet beteekend; h. 80, br. 120 str. Ned., doch de plaat-zelve is 150 str. breed; dit is dus wit gebleven. — Zijn *Portret* is door G. P. v. d. *Burggraaf*, in 1822, uitgegeven, in f^o.

SCHOTEL, (PETRUS JOHANNES) zoon van den beroemden zeeschilder van dien naam, en wiens onderwijs hij heeft genoten, is reeds, naar waarde, door *Immerzeel* vermeld. Ik moet daarop doen volgen, dat hij, bij de ophefing van het Instituut voor de Marine, te *Medemblik*, waar hij de hetrokking van Instituteur bekleedde, op wachtgeld werd gesteld, en zich te *Kampen* vestigde, tot 1856, als wanneer hij naar *Dusseldorp* vertrok en, tot heden, nog vertoeft. Hij is daar ruimschoots in de gelegenheid, om zijn talent tentoon te spreiden, zonder onze Tentoonstellingen te vergeten. Op die te *Amsterdam*, in 1858, was, *De ingang eener baai*, — en, op die van 1860, *De redding der Schipbreukelingen na den storm*, die tot sieraad er van verstrekten. — Mij is verzekerd, dat hij ook heeft geëst, als: *Een zeilend Schip*, in 8°.-oblong; doch zeker is het, dat er eenige *Scheepsstudiën*, door hem met de pen

geteekend, op steen gebragt zijn, die zich als etsen voordoen. — Twee zijner dochters zijn, te gelijk, te *Dusseldorp*, in Junij, 1859, gehuwd, als: de oudste, *Charlotte Bramine Gerardine*, geb. 21 October, 1834, met den Heer GUSTAV SÜS, Kunstschilder en Dichter (van wien, hun oom, *Ds. Schotel*, een Levensberigt in den *Tijdstroom* 1860 geplaatst heeft), en *Apoline Marie Agnes*, geb. 16 Januarij, 1840, met EDUARD LEONHARDY, landschap- en genreschilder, te *Lösevitsh*, bij *Dresden*. Zijne dochter, mejufvrouw *P. E. Schotel*, is na den den dood van zijne zuster CHRISTINA PETRONELLA — Zie aldaar. — met diens weduwnaar, *Ds. Broese*, gehuwd.

SCHOTEN. (BOUWEN VAN) In de *Thesauriers-rekeningen der stad Haarlem*, bl. 45, verso, vindt men het volgende aangeteekend: „A^o. 1453. BOUWEN VAN SCHOTEN (denklijk een goudsmid), graveert vier kleine *Zegels* voor de opzieners van het koorn.” — Zie over de goudsmeden van dien tijd op HEYNRICZOEN, (PIETER) alwaar ook de bron van deze mededeeling aangewezen is.

SCHOUBURG (JOHANNES PETRUS) staat, naar waarde, bij *Immerzeel* vermeld. Ik moet daar nog op doen volgen, dat hij, in 1848, tot *Ridder der Orde van de Eikenkroon* is benoemd. — In 1849, heeft hij eene *Medalje op den dood van Z. M. Koning Willem II.* vervaardigd, waarvan hij een Exemplaar aan HH. MM. den Koning van *Wurtemberg*, en aan dien van *Pruissen* heeft aangeboden, en werd door beide vorsten met de *Gouden Medalje*, daarvoor vereerd, terwijl hij voor een *idem*, aan Z. M. den Keizer van *Rusland*, een kostbaren *ring*, met brillanten omzet, ontving. In 1851 heeft hij de *Vasa-orde* van Z. M. den Koning van *Zweden* verkregen, ten gevolge eener *Medalje*, vervaardigd op het huwelijk van Princes *Wilhelmina F. A. A. L.*, met den Kroonprins van *Zweden* enz., dochter van Z. K. H. Prins Frederik der *Nederlanden*. — De Heer SCHOUBURG heeft, in 1852, na 40 jaren aan 's Rijks Munt, met onderscheiding, te zijn werkzaam geweest, zijn ambt nedergelegd, en zich, toen te *Driebergen*, later te *Maarssen*, en thans weder te *Utrecht* gevestigd.

SCHOUMAN (AART) is, naar verdienste, door *Immerzeel* geboekt. Om der geschiedenis wil, voeg ik hierbij, dat het groot aantal *Vogelen en pluimgedierde*, door hem op zulk eene onnavolgbare wijze schilderachtig, in waterverwen, naar de natuur, geteekend, uit de nalatenschap van den Heer *G. J. van Klinkenberg*, (vermaard door zijn uitstekend kabinet van natuurlijke historie, te *Utrecht*, gedurende zijn leven van wijd en zijd tot 343 stuks bijeengebragt) in 1841, voor *f* 1000, door den Heer H. DE KAT van *Barendrecht*, te *Dordrecht*, werd aangekocht. — Hij heeft mede, op eene uitstekende wijze, portretten geteekend, die voor de graveurs moesten dienen, en dat voor J. HOUBRAGEN veel het geval is geweest, waarvan ik er eenigen bezit. Ook berusten op het *Stedelijk-Archief*, te *Utrecht*, die van het *huis van Oranje-Nassau*, allen verwonderlijk vast en gemakkelijk geteekend, afkomstig uit den boedel van *Isaäk Tirion*, verkocht te *Amsterdam*, 1769. — Onder de curiositeiten in mijn Atlas, bevindt zich eene teekening in kleuren, waar achterop geschreven staat: „*Het Portret van OTTO VAN VEEN en Familië, door my geteekend den 20. Mey, 1788. A. SCHOUMAN, na het origineel, dat op Pictura ('s Gravenhage?) hangt.*” — Hij heeft ok in mezzo-tinto gegraveerd, waarvan *Nagler* opgeeft: G. DOU, in het venster van zijn schilderkamer rokende, A. SCHOUMAN fecit, naar G. DOU, gr. 4°. — Een man met baard, grooten hoed en lobbekraag, naar F. HALS, in kl. 4°. — Een *idem*, met korten baard, witte halskraag en ronden hoed, in 4°, zeer zeldzaam. — Een *Oosterling*, met langen baard; buste, regts gewend. A. SCHOUMAN, in 12°; zeldzaam. — *St. Franciscus*, IDEM, en inv. et fecit. — Een zittende man, met glas en flesch, bij eene lamp, in 4°. —

De modezuchtige vrouw, naar G. SCHALKEN; IDEM, en fecit, 1758, in 8°. — *Eene vrouw met ontbloote borsten*, die zich bij lamplicht reinigt; halve-figuur; in ovaal; zeldzaam, in gr. 4°. — *Saartje Jans*, naar C. TROOST. — *Een gezelschap Kunst-liefhebbers*, naar DENZELFDEN. Ik geloof dat Nagler dezo prent niet heeft gezien, want mijn exemplaar is fraai geëtst; h. 78, br. 166 str. Ned., binnen het geëtste lijstwerk. — Allerlei soort van *Gevogelle*, met een Paauw op den voorgrond; M. HONDEKOETER *inv.*, G. Valck, *exc.*, in gr. f^o. Dit blad wordt aan HONDEKOETER-zelfen, maar ook aan G. VALCK, P. VAN DEN BERGE, A. BLOOTELING en A. SCHOUMAN toegekend. — Verder zijn er etsen bekend, als: *Een Koekop*, naar P. POTTER, zonder naam van den kopiïst. J. BEMME heeft dit blad ook gekopiëerd en niet beteekend. — *Twee Paarden, bij een boom*, met kop, borst, en ten halven lijve, links gewend; daaronder P. POTTER; lang betwijfeld, doch door R. Weigel, in zijn *Supplement au Bartsch*, bl. 8, volstrekt bevonden, als van A. SCHOUMAN te zijn. — Verder bezit ik nog in mezzo-tinto, *Een oude vrouw*, van ter zijde, met een bril op den neus, zittende voor eene tafel, bij lamplicht, in den Bijbel te lezen; A. SCHOUMAN fecit, in gr. 8°. — *Portret van Do. G. Sandifort* IDEM, *ad viv.* fecit, 1751, in gr. 4°. — *Idem van Mr. Colins, Chargé de L'entretien Gnl. des Tableaux du Roy*; IDEM, fecit, 1756, naar M. V. LOO PINX., in 8°. — *Idem van Frans Greenwood*, door een Genius vertoond, in ovaal enz.; niet beteekend, doch van IEM. Zie *Van Eynden en Van der Willigen*, II, bl. 67. Ik bezit dat portret en camaïeux geschilderd. — *Een Portret van een bejaard heer*, met boekel-paruik op, in ovaal, waar boven een wapen, met drie leliën, in 4°, niet beteekend, en daaronder, waarschijnlijk met de eigen hand van A. SCHOUMAN, fecit 1778, geschreven. Een afdruk, vóór de leliën in het wapen, heb ik voor mij, alsmede een *idem*, wederga met drie Rozen? in het wapen; de rechterhand houdt een papier vast, en op het plint schrijfgereedschap enz.; flauwe afdruk, doch, waarschijnlijk, door DENZELFDEN. — En, eindelijk nog, eene ets; in een vertrek zit eene *Vrouw met haar kind op den school*, hetwelk zij pap voert; terwijl de vader, bij de tafel staande, met welgevallen er naar kijkt. De groep heeft het aanzien eener II. Familie; het prentje schijnt niet afgewerkt, en is, waarschijnlijk, door hem zelfen, met schrijfsinkt beteekend A. SCHOUMAN fecit; h. 100, br. 90 str. Ned.; zonder de marge; de bovenhoeken afgerond, zijnde een lief prentje. — *Zijn Portret* komt voor, in ovaal gevat, zonder enigen naam, in mezzo tinto, in 8°. — Nog eens hetzelfde, met bijvoeging van *palet en penseelen*, vóór het ovaal. Eenigen willen dit voor werk van GREENWOOD houden, doch ik ben niet van die meening. — *Zijn geschilderd Portret* met bijwerk, was in de Verzameling van *Van der Marck*, te Leyden, onder Nr. 456 van den *Catalogus*; h. 11, br. 9 dm. Rhijnl. — Ook bij *Van Gool* komt het voor.

SCHOUMAN (CORNELIS) was een broeder van AART SCHOUMAN, die „mede aangename stukken van onderscheiden aard schilderde; doch in den bloei zijns levens overleed.” Zie *Van Eynden en Van der Willigen*, II, bl. 218.

SCHOUMAN. (G.) *Een Gezicht op de stad Middelburg, in Zeeland*, door dezen kunstenaar geteekend en gestoffeerd, en door J. C. PHILIPS *sculp.*, in f^o-oblong, voorkomende in de *Tegenwoordige Staat van Zeeland* onz. in 8°. deed mij hem kennen, en hier eene plaats naar zijne verdienste inruimen. — Of hij verwant is geweest aan den lateren AART SCHOUMAN, is mij niet gebleken.

SCHOUMAN. (MARTINUS) *Immerzeel* sluit zijn berigt, dat „sedert het najaar van 1839, de Heer SCHOUMAN zich te Breda gevestigd heeft.” Ik moet daarop doen volgen, dat hij, aldaar, den 30. October, 1848, in den ouderdom van 78 jaren, is overleden, nalatende zijne weduwe M. Schouman, geboren De Haan, die,

insgelijks aldaar, in 1853, den tol der natuur betaalde, en een zoon, ИЗААК, reeds bij *Immerzeel* geboekt. — Ik bezit *zijn Portret*, door CASPARI geteekend, anders dan het in *Van Eynden en Van der Willigen* voorkomt.

SCHOUTE, of SCHOUTEN. (HUBERT) Deze teekenaar en etser wordt door *Nagler* HUBERT genoemd, en is door *Immerzeel* ter loops vermeld, als in de XVII. eeuw, te *Amsterdam*, te hebben gebloeid. Dewijl zijn zoon, HUBERT PIETER, aldaar, in 1747, werd geboren, zoo is dit eene fout, die, voorzeker, niet zou zijn begaan, zoo hij van zijn werk had gezien, dat in alles juist eene eeuw later verraadt. — Hij heeft vele *Gezigten van Amsterdam*, met zijn zoon HUBERT PIETER — Zie aldaar. — gegraveerd, en ook geëts, waarvan mij twee prentjes bekend zijn, *Een gbaard Schoenlapper*, van voren te zien, op een driest al gezeten, bezig een schoen te lappen, zeer naïf voorgesteld; beteekend h. s., aan elkaër geheeh; h. 114, br. 57 str. Ned., heeft geen marge; — en, *Een Man*, regts van ter zijde, met een mand groenten aan zijn regterarm, beteekend h. SCHOUTE sc. Denzelfden naam vindt men regts nbg eens, doch weg-geëts, idem, idem.

SCHOUTE, of SCHOUTEN, (HUBERT PIETER) (welke doopnamen door *Nagler* worden genoemd,) is reeds bij *Immerzeel* vermeld. Ik moet daarbij voegen, dat hij met zijn vader HUBERT een groot aandeel heeft gehad in de door *Fouquet*, te *Amsterdam*, uitgegeven 95 stuks *Gezigten van Amsterdam*, waaronder er 59 door hen beiden, naar hunne eigen teekeningen gegraveerd, voorkomen.

SCHOUTE, (J.) een teekenaar en graveur, die, omstreeks 1750, te *Amsterdam*, bloeide. Ik bezit van zijn werk: *Boeren-kermis-vreugd, geinventeert en geteekent door AARTMAN en in 't koper gebragt door J. SCHOUTE*. — Bij de vreemde sehrijvers wordt hij verkeerdelijk SCHOUDE genoemd. — Zie bij mij op AARTMAN, (NICOLAAS) MATTHYSZ.

SCHOUTE, of SCHOUTEN. (J. G., of GYSBT.) *Immerzeel* noemt, even als *Nagler*, J. G. SCHOUTEN den vervaardiger van eenige platen, voorkomende in LAIRESSE'S *Schilderboek*. De eenige prent, met zijn voornaam, vindt men in Deel I., bl. 381, en daar staat onder GYSBT. SCHOUTEN *fecit*. — Ik bezit nog *De vier Stonden van den Dag*, beteekend GILB. SCHOUTE *sculp.*, in gr. f^o-oblong. — Hij heeft ook portretten geteekend, als dat van den bekende pater *Pasquier Quesnel*; GILB. SCHOUTE *ad vivum faciebat Amstelod.* 1717, in f^o. Dit is zoo, dewijl *Quesnel*, in 1719, oud 85 jaar, te *Amsterdam*, overleed.

SCHOUTEN, (J. C.) een zeer verdienstlijk kunstrijver in metalen. Op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1840, heeft hij, in zilver gedreven, geleverd, de *Optogt naar de ark van Noach*; — *Het Portret van Z. M. den Koning*; — en, *Eene Heilige Familie*, naar RAPHAEL, aan welk een en ander, vooral om de zeldzame bekwaamheid van dezen kunstenaar, veel lof werd toegekend. Destijds woonde hij te *Amsterdam*.

SCHRAMM, (PETER) een schilder van *Amsterdam*, zegt *Nagler*, die lange tijd in *Duitschland* bloeide. JACOB SANDRART graveerde, naar zijne schilderij, het *Portret* van den Superintendent *St. Boener*, te *Bayreuth*.

SCHREGARDUS (ADRIANUS) wordt door *P. Terwesten, Ms.*, vermeld „als een Amsterdammer, die de kunst geleerd heeft by JAN MAURITS QUINCKHARD, en het portretschilderen uitoefende, doch in minder kunstwaarde als zyn meester; een goed huwelyk voorzag in die gaping, zoodat hy van 's *Gravenhage* met der woon naar *Naarden* vertrok, waar hy in den jare 1776 nog werkzaam was.” — Hij schijnt ook de etsnaald te hebben gebezigd; immers, ik vond vermeld, dat onder het etswerk van THOMAS WYCK, bestaande uit 24 stuks, voorkwam *Een zeldzaam prentje*, naar TH. WYCK, door SCHREGARDUS. Zie bl. 47 van den *Catalogus* eener Verkoopng te *Amsterdam*, 5 Januarij, 1818.

SCHREUDER (B.) heeft, onder directie van PLOOS VAN ANSTEL, aan diens bekende Werk — *Prentteekeningen* — gearbeid. Zie daarover op JOSL. (C.)

SCHREUEL, (JOHANNES CHRISTIAAN ALBRECHT) een kunstschilder, in 1773, te Maastricht, geboren. Hij heeft eerst als Officier bij een Hollandsch Regiment gediend, doch zich later geheel aan de kunst gewijd, en daarvoor te *Berlijn* en te *Dresden* zijne studiën voortgezet. Hij is vermaard geworden in het schilderen van portretten, alsook in miniatuur, en heeft afbeeldingen van vorstlijke en andere personen gemaakt. Er zijn een aantal fraaije miniaturen, zoo naar beroemde oude meesters, als naar de natuur, van hem bekend. — De Koning van *Saxen* verceerde hem met den titel van Professor in de Schilderkunst. Zie *Nagler*.

SCHRIECK. (OTTO MARSEUS VAN). Zie op MARCELIS. (OTTO)

SCHRIECK. (D. VAN DER) Deze beroemde Verzamelaar en Beschermer der Beeldende Kunsten, reeds door *Immerzeel* vermeld, is in Maart, 1857, overleden. — In April 1861 is zijn rijke kunstschat, te zijnen sterfhuize, te *Leuven*, verkocht, en heeft gezamenlijk de aanzienlijke som van 522,865 Francs opgebracht. Het was hier weder (hetgeen sedert jaren het geval is), dat de gouden vingers van Lord *Hierfort* voor *Albion* de schoonste bloemen uit deze kunst-serre plukte, om zijnen onvergelykbren kunstschat te vermeederen, en die nu, als het ware, voor ons verloren zijn. Deze Markies kocht daaruit *De Waterval* en *Een Landschap* van JACOB RUYSDAEL, voor 38,000 en 18,000 fr. — *Paarden gaande naar een stal*, — *Strand te Schevningen*, van PH. WOUWERMAN, 13,000 en 6,600 fr. — Een *Holl. Stadsgezicht* van J. V. D. HEYDEN, voor 25,100 fr., en *Drie Paarden* van A. CUYP, voor 6,100 fr.

SCHRIKKER. (J. G.) Ik heb een goed schilderijtje gezien, zijnde een *Landschapje*, in de manier van DE HEUS, dat, naar mijne meening, omstreeks 1750 kan geschilderd zijn. Welligt is het werk van een kunstliehebber.

SCHUBERT (...) is een zeer verdienstlijk kunstenaar, hetwelk ik moet afleiden uit een groot, schoon gelithographieërd portret van den Belgischen kunstenaar GUSTAVE ADOLPHE SIMONEAU, door hem, in 1842, vervaardigd. Hij behoort, waarschijnlijk, te *Brussel* te huis.

SCHUBRUCK, of SCHAUBROCK. (PETER) In de *Galerij*, te *Wenen*, berust eene schilderij, voorstellende *De Brand van Troje*. Op den voorgrond Eneas, zijn vader Anchises op de schouders dragende; beteekend PET. SCHUBRUCK *ft.*; h. 10 dm., br. 1 vt. 4 dm. In het Register van den *Catalogus* wordt van hem gezegd: Gehoren te *Antwerpen*, omstreeks 1542, en, zoo men zegt, tot 1605 werkzaam. — *Nagler*, die hem SCHAUBROCK noemt, zegt, dat hij een leerling en navolger van JAN BREUGHEL was, doch zonder dien te evenaren. Men wil, dat hij zich, omstreeks 1597, te *Neurenberg* ophield. — Zou deze naam niet verwrongen zijn?

SCHULTS, (WILLEM) in 1828, plaatsnijder, te *Amsterdam*, blijkens den *Catalogus der Tentoonstelling*, toen aldaar, en te *Antwerpen*, gehouden, van wien, onder Nr. 115 en 116, voorkwam: „*Eene zittende Dame*, gegraveerd naar F. VAN MIERIS. — *Een werkend Meisjen*; gravure in koper gesneden, naar JAN STEEN.” — Meer is mij niet van hem bekend.

SCHULTSZ. (JOHANNES CHRISTOFFEL) Bij het bericht van *Immerzeel*, die hem alleen als landschapschilder opvoert, voeg ik nog, dat hij ook de graveerkunst heeft beoefend, zooals mij is gebleken uit de *Titels* van het I. en II. deel der *Stads- en Dorpsbeschryving*, door Van Ollefen enz. door hem *del. et sculp.*, 1793, en uit een *Portret van Prof. G. J. Nahuys*, door hem *fec.*, in 8°. — In den *Nederl. Mercurius*, viud ik verscheiden zijner werken, onder anderen, de *Prachtige Decoratie op de Noordermarkt*, 19 *Julij*, 1795, te *Amsterdam*; *del. et sculp.*, in 4°, enz. — Ik bezit zijn *Portret*, door hem *f. et s.*, 1782, in 12°.

SCHULTZ (J.) is mij voorgekomen, veel bekwaamheden te hebben bezeten, dewijl hij op eene der zijdeuren van eene kapitale, à l'antique gewerkte, kunstkas, een beeld in eene nis, voorstellende de *Poëzy*, als weêrgaê van een idem, op idem, de *Schilderkunst* voorstellende, (door JACOB DE WIT) in het graauw heeft geschilderd, dus in dat kunstvak een pendant van het eerste water. Deze kas was in de nalatenschap van *Joannes de Bosch*, te *Amsterdam*, in 1785, die haar, als een kundig liefhebber, waarschijnlijk, heeft doen vervaardigen. Ik heb gemeend, dezen, J. SCHULTZ, van den Landshapschilder J. e. SCHULTZ te moeten onderscheiden.

SCHULTZE. (R.) Alleen is mij een *Vignet* voorgekomen, waarop een *Stadsgezigt*, met eene kerk, door HEM geteekend, en door W. NIEUWHOFF gegraveerd.

SCHUMER, (JAN) een weinig bekend landschap- en beestenschilder, die bij *Sternberg-Manderscheid*, III., bl. 523, tot de Hollandsehe School is gebragt, en als op het einde der XVII. eeuw bloeiende, vermeld wordt. Er zijn 5 stuks etsen van hem bekend, waarvan er één is beteekend JAN SCHUMER *fecit*, voorstellende een gebaarde oude Herder, barrevoets, drijvende twee koeijen, die ook nog door een jongen, met een ronden hoed op, worden aangedreven; bij hem, een jonge stier, enz.; h. 5 dm. 3 str., br. 7 dm. 8 str., Par., terwijl eene andere voorstelt *Een jongen Boer*, gezeten aan den voet van een ouden boom, reikende met zijne takken tot aan de bovenlijn der plaat; hij rust met de linkerhand op een stok; bij hem, twee jagthonden, en, verder op, een derde; h. 5 dm. 8 str., br. 8 dm. 1 str., beteekend met de letters J. S. Beide etsen zijn hoogst-zeldzaam. De laatste met de letters J. S. is, zegt *Brulliot*, door *Winkler*, verkeerdelijk, als werk van JAN VAN SOMER opgegeven.

SCHUPPEN. (HANS, of HENDRIK VAN) *Bryan-Stanley* noemt dezen als een kunstgraveur, doeh van wien niets anders bekend is, dan dat zijn naam op landschappen voorkomt, door hem gegraveerd, naar GIOVANNI MAGGI, die, in het eerste gedeelte der XVII. eeuw, te *Rome*, bloeide. — Naar alle vermoeden, was hij een bloedverwant van PIETER VAN SCHUPPEN, zegt *Brulliot*. — De genoemde prenten voeren het adres van *Just. Sadeler*.

SCHUPPEN (JACOBUS VAN) wordt door de meeste auteurs, bij vergissing, PIETER VAN SCHUPPEN, *de Jonge*, en de zoon van den beroemden Antwerpsehe Kunstgraveur, PIETER VAN SCHUPPEN, genoemd. — Hij is, in 1669, te *Antwerpen*, of, volgens anderen, in 1670, geboren, en heeft de kunst bij N. DE LARGILLIÈRE geleerd. Later heeft hij door zijn talent in het historiële vak, en in dat van portretsbilderen veel opgang gemaakt, zoodat hij door het Hof van *Weenen* derwaarts werd genoodigd, en den rang van Schilder des Keizers verkreeg. Hij overleed, aldaar, als Directeur der Akademie, ten jare 1751. — Dat ik hem den doopnaam van JACOBUS moet geven, is mij uit de meest-afdoende bewijzen gebleken, namelijk door een Praehtwerk, in mijn bezit, getiteld: *Les hommes illustres qui ont paru en France: pendant ce siècle. Avec leurs Portraits au naturel. Par Mr. Perrault*, etc., *Paris*, 1696—1700, 2 deelen, in gr. f^o., waarin twee portretten voorkomen, als dat van *Louis Thomassin, prestre de l'Oratoire* (I. deel, bl. 15), en dat van *Ismaël Bouillcau, astronome* (II. deel, bl. 73), waaronder staat JACOBUS VAN SCHUPPEN *ad vivum pinxit*. P. VAN SCHUPPEN *sculpsit*, C. P. R. 1696 en 1697. Hier kan dus aan geene fout worden gedacht. — Slechts ééne schilderij is mij in ons land van hem voorgekomen, en wel op de Verkoopng van de *Wed. Bernard Picart, Amsterdam*, 15 Mei, 1737, onder Nr. 35 van den *Catalogus*: „Het contrefeytsel, levensgroot, van *Prins Eugenius*, door VAN SCUPEN, zynde 't portret, daar de prent van B. PICART na gemaakt is, f 30.” Onder deze prent staat: *Peint par JACQUES VAN SCHUPPEN, Peintre du Cabinet de S. M. Imp. et Cath. en Gravé par B. PICART, en*

1722. Deze graveur was zijn tijdgenoot, en stellig met hem en zijn vader bekend, waardoor hij ook JACOBUS, en niet PIETER *de Jonge*, geschreeven heeft. Dit geschilderde *Portret* berust in 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, waarvan ik in den *Catalogus* van 1858, Nr. 288 lees: *Eugenius Franciscus*. Bovendien moet het geboortejaar-van onzen JACOBUS, als in 1623 opgegeven, voor dat van zijn vader PIETER worden verstaan, dewijl deze in 1751 is overleden. De genoemde Prins, in 1663 geboren, werd eerst na 1700 met het Guldenvlies vereerd, en overleed in 1736. Bijgevolg, zal hij wel niet door iemand, in 1623, geboren, geschilderd zijn. — *Zijn Portret* is door J. VAN DER BRUGGEN in mezzo-tinto gegraveerd, in gr. f°, en genaamd *de groote VAN SCHUPPEN*; een *idem*, in f°, *de kleine* genaamd, en nog meer anderen.

SCHUPPEN (PIETER VAN) is bij *Immerzeel* vermeld. Ik voeg er bij, dat *Nagler* 106 stuks door hem gegraveerde *Portretten* en 13 stuks historische werken beschrijft. — Bij velen wordt hij *de Oude* PIETER genoemd, doch dit is eene misvatting. — Zie op zijn zoon JACOBUS.

SCHUPPEN, (PIETER VAN) *de Jonge*. — Zie op SCHUPPEN. (JACOBUS VAN)

SCHURMAN. (HANS, of JAN) *Fiorillo* noemt dezen in zijne *Geschiede der Mahlerey in Grossbritannien* u. s. w. een zeer bekwaam beeldhouwer, van *Emden*, die, tijdens de Regering van Karel I., in *Engeland* naam gemaakt en met andere kunstenaars mede gearbeid heeft aan de versieringen van het *Bauquettinghouse*, te *Whitehall*, alsmede aan die, welke men destijds aan het kasteel *Windsor* heeft aangebragt.

SCHURMAN (ANNA MARIA VAN) is, verkeerdelijk, door *Immerzeel* SCHURMAN genoemd. — Ik wil alleen hier nog melden, dat over het leven en de werken dezer Europeesch beroemde Jonkvrouw een zeer volledig Boek geschreeven is, getiteld: ANNA MARIA VAN SCHURMAN. Door Dr. G. D. J. Schotel, Predikant te *Tilburg*. Met portret en facsimilé. 's *Heertogenbosch*, Geb. Muller, 1853, in 8°. Uit de daarin voorkomende Genealogie van dat aanzienlijk geslacht blijkt, dat haar vader, *Frederik van Schurman*, geboren werd te *Antwerpen*, den 22. October, 1564, en den 15. Nov., 1623, te *Franeher*, overleed; dat hij te *Keulen* huwde met *Eva van Hart*, uit welk huwelijk zijn gesproten *Hendrik Frederik*, *Johan Godschulck*, *Willem*, en ANNA MARIA VAN SCHURMAN, geboren te *Keulen*, 5 Nov., 1607, en overleden te *Wierd*, 4 Mei, 1678. — Ik moet hier nog het volgende bij opnemen. Algemeen verkeerde men in de meening, dat zij in de zoogenaamde *Munmiën-grafkelder*, te *Wierd*, (die de zoo vreemde natuureigenschap bezit van de lijken gaaf te behouden) ook begraven lag. „In 1765 werd daarin een vrouwelijk lijk gevonden, waarvan de kist gemerkt was S. De mare, dat men het lijk dezer vermaarde vrouw had gevonden, verspreide zich zoo verre, dat er toevloed van allerlei nieuwsgierigen naar *Wierd* stroomde, en men, tot voorkoming van wanorde, het lijk wederom ter aarde bestellen deed.” Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland*, III. bl. 139. — Intusschen blijkt „uit eenige aantekeningen van *Mr. A. P. van Schurman*, de laatste manlijke telg van dit geslacht, die deze zaak, op de plaats-zelve, onderzocht heeft, en gemeld, dat ANNA MARIA VAN SCHURMAN, volgens eigen begeerte, begraven zoude zijn onder den kerkmuur, waarin opzettlijk een gat gemaakt is, waarin de kist werd gezet, en wel zoodanig, dat het hoofd buiten de kerk, het aangezigt naar het oosten, en het overige gedeelte onder den muur en in de kerk is geplaatst geworden, en tevens nog uit het navolgende (toelichtende) opschrift, hetwelk men vindt op eene kleine glasruit, in de woning van *P. J. Radersma*, in leven orgelmaker, te *Wierd*: „Den 31. Augustus, 1779, hier geweest *A. F. van Schurman*, eanunnik des Capitels

van St. Marie, zijnde de laatste van 't geslagt der *Jonckvrouwe ANNA MARIA tot Utrecht VAN SCHURMAN*, welke hier te *Wieuwert* begraven is, A^o. 1678." Zie *Aanteekeningen omtrent den grafhelder te Wiewerd, en de natuurlijke mummiën, daarin voorhanden*, door *Dr. J. Ledder*, Med. et art. obst. Doct., (te *Leeuwarden*) in 8°, bl. 34. Ook te vinden in het VI. Deel, 2 St., van *De vrije Fries*. — Van deze bijzonderheid heeft *Dr. Schotel*, bij het ter perse leggen van zijn genoemde Werk, nog geen gebruik kunnen maken. Verder zegt *Dr. Schotel*, dat er op het Stadhuis, te *Franeker*, 21 stuks kunstwerken, en 17 Portretten, zoo geschilderd als geteekend, gegraveerd, of in palmhout gesneden, door haar vervaardigd, aanwezig zijn. Een er van is door *MIEREVELT* geschilderd. Voorts zes stuks, zoo Bijbels, als Albums enz., in haar bezit geweest. Vervolgens een *Lijst van geschilderde en gegraveerde portretten van A. M. VAN SCHURMAN, die te Franeker niet berusten*. Deze bevat niet minder dan 42 stuks, allen door haar zelve gegraveerd of geëst; en verder 26 stuks *Bijbschriften op hare Portretten*, door de beroemdste mannen vervaardigd. Het onder Nr. 6 genoemde, dat zich in mijn bezit bevindt, werd door mij verkleind gekopieërd naar een levensgroot, berustende op het Kasteel *Zuylen*, te *Zuylen*, en is daar, nevens dat van *Jacob Cats*, geplaatst; het schijnt mij toe, door *JANSON VAN CEULEN (CORNELIS JANSSENS)*, op gevorderden leeftijd voorgesteld, te zijn geschilderd. Zij heeft in de regterhand een steen, of eene versteening, veel zwevende naar een Romeinsch lampje. Het is tot heden nog een raadsel, waarom er dit bij is afgebeeld. — Behalve eenige portretten, door haar zeer fraai gesneden, alsdat van haar-zelve, in 1640, in 4°, met het Latijnsche vers *Cernitis hinc picta* etc., dat van *G. Voetius, Regnerus de Graaf, Med. Dr., te Delft*, enz., heeft zij ook, volgens den *Catalogus* van den *Baron Van Aretin*, in zwarte kunst gegraveerd, zegt *Nagler*. In den *Catalog der vereinigten Sammlungen*, Nr. 5, zu *München, Ibid.*, 1847, komt, op blz. 36, voor het *Borstbeeld van een Man*, in medaljon, in ivoor; achterop dit inschrift: *Dominus a Schurman, MARIE ANNE (sic) A SCHURMAN Pater.*; — en het *Borstbeeld van eene Vrouw*; idem als boven, en idem *ANNA MARIA SCHURMAN*.

SCHUT, (A.) een teekenaar en graveur, tot heden onvermeld gebleven, en van wien echter goed werk bestaat, als eenige prenten door hem *fecit*, en *del. et fecit*, voorkomende in de *Antiquitates Belgicae, of Nederlandsche Oudheden* enz., *Amsterdam*, 1733, in 12°. (door *R. Verstegen*, gezegd *Rowland*), alsmede de *Titel der Histoire abrégée de la Ville et Province d'Utrecht*, etc. (door *Casimir Fréchet*) *A Utrecht*, etc., 1713, in 8°, een aardig prentje, uitvoerig en met zorg bewerkt.

SCHUT, (CORNELIS) de Oude. Bij het artikel van *Immerzeel*, die zegt, geboren in 1590, moet ik de volgende teregtwijzingen voegen. *CORNELIS SCHUT*, zoon van *Willem* en van *Susanna Schernilia*, werd den 13. Mei, 1597, te *Antwerpen*, geboren. Zie den belangrijken *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, waarin gezegd wordt, dat hij niet als ingeschreven in het *St. Lucasgild* te vinden is, maar dat hij, naar alle waarschijnlijkheid, in 1619, het Meesterschap heeft verkregen, en tevens, dat hij een leerling van *P. P. RUBENS* was. (Dit blijkt echter uit het *Gildeboek* niet.) Ik wil hier de aanteekeningen van *Mols, Ms.*, doen volgen, die zegt: „In het *Gildeboek* van *St. Lucas van Antwerpen* vindt men opgeteekend: „*CORNELIS SCHUT als Meester Pasty-bakker ontfangen, A^o. 1612.*” Deze is, naar alle waarschynlykheid, onze Schilder, die eerst den siel (het beroep) van zyn vader oefende, en naderhand het schilderen heeft geleerd; maar vermits hy alrede een vrymeester was van deze Gilde, heeft hy geen verdere opschryving van node gehad.” — Zoo men dit aanneemt, dan zou hij, 15 jaren oud, in dat vak het meesterschap hebben verkregen. Wat boven gezegd is, namelijk, dat hij

bij KUBENS onderwezen heeft, dit is meer dan zeker, terwijl hij alsdan juist *niet* in het Gildeboek kan voorkomen. — Zie daarover op MOERMANS. (JACOB) — In 1631, huwde hij met *Catharina Geensins*, en won bij haar drie kinderen; de moeder is in 1637 overleden. Hij hertrouwde met *Anastasia Scelliers*, die in 1654 stierf, gelijk SCHUT-zelf den 29. April, 1655. In de H. Willebrords-kerk, te *Antwerpen*, is hunne grafstede, en daarbij een marmeren monument, met twee zijner schilderijen versierd. Op de grafzerk staat een Latijnsch insehriift, dat vertaald dus luidt: CORNELIUS SCHUT, schilder van menschelijke figuren, wêrgaloos door rijkdom van vinding en selikking, overleed den 29 April 1655. Mejufvrouw *Anastasia Scelliers* zijn eelhtgenoot, overleed 24 October 1654. Bid lezer, dat zij, die op aarde door een christelijken eelht verbonden en gering waren, eeuwig in den den Hemel verbonden worden. — In het Muscum, to *Antwerpen*, zijn drie schilderijen van hem aanwezig. — Van het bekende Praclitwerk *Seriviss. Principis Ferdinandi triumphalis Introitus in Flandriæ metropolim Gandavum; Auct. Guil. Becano, S. J. Antw., Joan. Meursii, 1636, gr. in f., 42 schoone platen*, is, volgens eene mededeeling van wijlen den Heer *Prudens van Duyse*, uit de Archiven van *Gent*, gebleken, dat, bij overeenkomst der sehepenen, met CORNELIUS SCHUT gemaakt, bij daarvoor de prenten moest leveren. — *Immerzeel* zegt, dat het getal zijner geëtste prenten 133 stuks bedraagt, doch *Nagler* beschrijft slechts 78 Nummers. — *Zijn Portret* is door A. VAN DYCK pinz. L. VORSTERMAN sculp., in f. Dat bij *Houbraken* en *Descamps* is daarnaar genomen.

SCHUT, (CORNELIS) de *Jonge*. Ik vond in het Gildeboek van *St. Lucas*, te *Antwerpen*, dat CORNELIS SCHUT ten jare 1655 werd ingeschreven. Dit zou dus wel onze *Jonge* SCHUT kunnen zijn. — *Bryan-Stanley* zegt, dat hij een zoon was van PIETER SCHUT, Ingenieur in dienst van Philips IV., koning van *Spanje*, dat hij to *Antwerpen* is geboren, en de kunst bij zijn oom, CORNELIS, zijns vaders broeder, heeft geleerd; dat hij daarna met zijn vader naar *Spanje* is vertrokken, en zijne kunst in *Sevilië* uitoefende, waar hij, in 1675, — *Nagler* zegt 1676, en in hoogen ouderdom — overleden is; dat hij een der oprigtgers van de Akademie in die stad was, en veel tot hare vrije instellingen heeft bijgedragen; dat hij in 1663 en 1666 raad, en in 1670 en 1674, President dier Akademie is geweest. Hij heeft den stijl van MURILLO gevolgd, zooals in sommige zijner stukken wordt opgemerkt, zelfs zóó, dat zijne teekeningen gewoonlijk voor die van MURILLO doorgaan, doch door kenners voor getrouwe kopijen worden gehouden. — *Felix Bogaerts* noemt hem, verkeerdelijk, den zoon van den beroemden Schilder van dien naam. — *Descamps*, in zijn *Voyage pittoresque etc.*, bl. 267, zegt, dat er in de Jezuiten-kerk, te *Iperen*, eene schilderij, *De bekeering van St. Franciscus de Borgia* enz., door C. SCHUT, de zoon, aanwezig is, doch zeer middelmatig geschilderd. Deze is dus van den *Jonge*, den zoon van PIETER.

SCHUT, (J.) een teekenaar en, waarschijnlijk, ook schilder, bekend door eene teekening, die naar het schijnt, in de eerste helft der XVII. eeuw werd vervaardigd, voorstellende *Een heilige en geordende Gees'clijke*, bij een vuurhaard, waarop een lam in de vlam staat; h. 3 dm. 1 str., br. 2 dm. 4 str. Par. Zie *Nagler*.

SCHUT, (PIETER H(ENRIK)) een teekenaar en graveur, die, omstreeks 1650—1660, te *Amsterdam*, werkzaam was. Hij heeft een aantal Gezigten der voornaamste steden van *Europa*, maar voornamelijk van *Vlaanderen* en *Amsterdam*, vervaardigd. Nog een Werk onder den titel: *Tooneel ofte Vertooch der Bybelsche Historie, sierlyk in 't koper gesneden door PIETER H. SCHUT. N. Visscher exc. Amst., 1659*. Op de prenten-zelve staat: *Claes Jansz. Visscher exc.*, waaruit blijkt, dat er eene vroegere uitgave van bestaat. — Voorts het *Vertrek van Karel II.* van

Scheveningen naar Engeland, in 1660; boven aan zijn portret, in medaljon, door P. H. SCHUT (en C. VAN DALEN) *del. et sc. N. Visscher exc.*, gr. f^o.

SCHUTER (...) Zie op SCHUTTER. (THEODORUS CORNELIS)

SCHUTTER, (THEODORUS CORNELIS) een onvermeld teekenaar, van wiens werk in de aanzienlijke Kunstverzameling van *Barchman Wuytiers, Utrecht, 1792*, bl. 105 van den *Catalogus*, voorkwam *Een Gezicht op de stad Cleef en den Eltenberg*, uitvoerig en extra fraai in wijking, met O. I. inkt gewasschen; h 8½, br. 15 dm., door TH. C. SCHUTTER. — Later ben ik in het bezit gekomen van een paar teekeningen, geheel in de manier van DE BEYER of PRONK bewerkt, voorstellende *Gezichten op steden* aan de rivier *de Waal*, of *de Lek* gelegen. — *Bryan* noemt zekeren SCHUTER als graveur, die omstreeks 1760 bloeide, en dien hij alleen kent uit eene prent, *het Portret van REMBRANDT*, door *NEM sculp.*, vóór het Eerste deel der prenten, naar de schilderijen in de Verzameling van den *Markies Gerini*. — Dewijl noch *Heller*, noch *Weigel*, noch *Brulliot* hem vermelden, zoo kan hij wel met SCHUTTER een-en-dezelfde persoon zijn; ik wil dit echter niet met zekerheid bevestigen, doch open de gelegenheid, om deze mijne meening nader met bewijzen te staven, of te wederleggen.

SCHUTTER, (W.) een verdienstlijk metaaldrijver, van wien, in 1828, op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, aanwezig was *Een Boeregezelschap*, naar *TENIERS*, in zilver gedreven, door W. SCHUTTER, te *Groningen*.

SCHUTZE VAN HOUTEN. (C. G.) Zie bij *Immerzeel* en bij mij op HOUTEN. (C. G. SCHUTZE VAN)

SCHUZ (J. F.) vond ik als schilder in den *Catalogus* eener Verkoopung, gehouden te *Amsterdam*, 28 Augustus, 1817, onder Nr. 60, vermeld: „*Twee stuks aangename Rijngezigten*, gestoffeerd met vaartuigen, beelden, paarden, wagens, koeijen en schapen, kunstig en geestig behandeld; h. 17, br. 21 dm.”

SCHWAB. (LAMBERT) Dezen noemt *Vasari*, afzonderlijk, als een leerling van LAMBERT LOMBARDUS. *Vasari* heeft van DOMINICUS LAMPSONIUS, met wien hij in vriendsehaplijke betrekking stond, vele inlichtingen omtrent de Nederlandsche kunstenaars ingewonnen, welke laatste, voor zijne opleiding in de kunst, zelfs van de school van LOMBARDUS gebruik had gemaakt. *Fiorillo* merkt reeds, en teregt, aan, dat men dezen niet moet verwarren met LAMBERT LOMBARDUS, of LAMBERT SUAVIUS, dewijl beiden verschillende kunstenaars waren; deze drie, benevens de SUSTERMANS en nog anderen, zijn door *Sandrart* met elkaër verward en als een-en-dezelfde persoon beschreven. — Het is waar, dat *Vasari*, door niet altijd deze namen juist te noemen, daartoe zelf aanleiding heeft gegeven, doch dit is met de uitheemsche namen doorgaans het geval. Wanneer men hem echter goed verstaat, dan ontdekt men ligtlijk, wien hij bedoelt. SCHWAB sehijnt alzoo te *Luik* te huis te behooren, en heeft in het midden der XVI. eeuw gebloeid. Het ware te wenschen, dat er iets meer van dezen kunstenaar kon worden opgespoord, die, zeker, tot een sieraad heeft verstrekt, in het destijds onder EVERARD VAN DER MARCK in kunsten en wetenschappen zoo bloeiende *Luik*. — Ik ben niet in de gelegenheid, om in het Levensberigt van LAMBERT LOMBARDUS, door D. LAMPSONIUS geschreven, en, in 1565, te *Brugge*, door *Hubert Goltzius*, uitgegeven, na te slaan, of welligt deze kunstenaar er in wordt vermeld. Van dit hoogst-zeldzame Werk, dat noch *Van Mander*, noch *Sandrart* heeft kunnen magtig worden, berusten thans twee Exemplaren in de Koninklijke Bibliotheek, te *Brussel*, afkomstig uit de Verzameling van den Heer *Van Hulthem*, van *Gent*, die in haar geheel daarin is overgegaan.

SCHWALS. (DR. BARTHOLOMEUS) In den *Catalogus*, van *Ploos van Amstel*,

Amsterdam, 1800, vond ik, onder de *Nederlandsche School*, op bl. 11, zes stuks teekeningen, als: „*Eene Afbeelding van een bedaaigd Heer*, uitvoerig met rood en zwart krijt. — *Een Vorstelijk persoon, met een Ridderorde omhangen*. — *Een staande Studie-Vrouwenbeeldje*. — *Een dito dito* enz., allen met *ditto*, *ditto* als boven. Waarschijnlijk, werden ze door een dier vele kunstliefhebbers vervaardigd, wier namen meestal voor de kunstgeschiedenis in vergetelheid zijn geraakt.

SCHWARTZENBACH, (JACOB) een onvermeld, verdienstlijk kunstenaar, werd mij bekend door een *Portret*, in mijn bezit, van *Hendrik Antoni Tollé, Predikant te Vere*; *Ao. Act.* 61, 1790, door hem *pinx. et sculpsit*; borststuk, in een ovaal gevat, waaronder, op een plint, een twee regelig vers, in 8°. Het is vol karakter en geestig geëst. — Later zag ik, dat alleen dit portret, zonder bijwerk, als *Titel* geplaatst is voor het Werk: *Iets van H. A. Tollé; Te Vere, bij C. M. van de Graaf*, in 1790, in 8°. uitgegeven. Bij het vers op de *Titelplaat*, is eens *Noot* gevoegd, die mij de noodige inlichting geeft, luidende: „JACOB SCHWARTZENBACH, geboren en wonende te *Vere*, die zich door wèlgelijkende, en keurig uitgewerkte Afbeeldingen, door fraaije en sijne schilderijen, en zelfs door de ets- en graveerkunst, waarvan dit *de derde* proef is, meer en meer in *Vere* en elders bekend maakt.” — In het Werk-zelf, dat geheel aan de Dichtkunst is gewijd, en de geschiedenis van de Rederijkkamer, de *Missende Scholieren*, te *Vere*, bevat, zie ik, op bl. 58, dat *Monsr. JACOB SCHWARTZENBACH*, als *Secretaris* van de toen nog bestaande Kamer, wordt vermeld. — Nog heb ik voor mij de *Afbeelding van de Eedzwering* enz., door de *Regering van Veere, den 2. Julij, 1787*, door hem *ad vivum del.*, M. D. SALLIETH *sculp.*, in f^o.

SCHWARZ. (JOHANNES HENDRIK) Zie SWART, of SWARTZ. (CAVALLIER)

SCHWEGMAN (HENDRIK) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt, die, ten slotte, zegt, dat hij „ook verdienstelijke prenten, naar teekeningen van E. VAN DRIELST (lees VAN DRIELST), heeft bezorgd.” Tot de voornaamsten behoort, vooreerst, het volgende Werk, waar, op den titel, zijnde de afbeelding van een *Hunnebed* bij *Müllaren*, op een steen, te lezen staat: *IX Gezichten in en bij het Landschap Drenthe; te Amsterdam, bij C. S. Roos*. onderaan: E. VAN DRIELST *ad viv. del.* H. SCHWEGMAN *sculps.*, f^o, in de breedte. — *Twaalf Gezigten van Hollandsche Dorpen en Watergezigten*, in de manier van A. WATERLOO, 1786, in 4°. en 8°. — Vier bladen *Landschappen, met figuren*, enz. in krijtteekening-manier, in 4°. — *Vier schone Gezigten van Elswoud, bij Haarlem*, naar E. VAN DRIELST, in 4°. — In de Verzameling van den Heer *Dr. Van der Willigen*, te *Haarlem*, berust zijn *Portret*, door hem-zelf in waterverf geteckend.

SCHWEICKHARDT. (HENDRIK WILLEM) Bij het berigt van *Immerzeel* moet ik nog voegen, dat hij ook gezigten in steden heeft geschilderd, waarvan ik er een paar heb gezien, die straten in *Londen* voorstellen, met nog al kloeke stoffago, en waarin zijn destijds Engelsch penseel — crayonachtig — doorstraalt. — Onder de door hem vervaardigde grêtste prenten, behoort ook het volgende Boekje, met een titel, waarop een paard achter een klapbrug staat, in een landschap, en op welko klap te lezen is: *Eight Etchings of Animals. Humbly dedicated to BENJ. WEST. Esqr. Historical painter to his Majesty, by his humble servant*. Onderaan: *Drawn from Nature et etch'd by H. W. SCHWEICKHARDT*; (*London*), by *Mrs's. John et Josuah Boydell*, 1778, enz., kl. f^o-oblong. Nog gaan van hem uit *Acht bladen met Hollandsche boeren, vissehers* enz., — en, *Twee bladen met koeijen- en ossenkoppen*. Pub. as the Act. direct's Nov. 1788, kl. 4^l.

SCHWEICKHARDT, (L.) de zoon van HENDRIK WILLEM, en zwager van den grooten EILDERDIJK, die de graveerkunst beoefent, en bij wien ik, in 1825 en

volgende jaren, een aantal bouwplannen, door mij geteekend, heb doen graven. Toen woonde hij te *Delft*. — Hij heeft eenige gravuren gemaakt, in omtrek, voor het Werk, *De voornaamste Schilderijen in het Koninklijk Kabinet, te 's Gravenhage*, 1826, in 8°., als: de *Magistraatspersoon*, van TH. DE KEYZER; *De Tandentrekker*, van JAN STEEN, en, *het Portret van Thomas Morus*, die vrijwel zijn uitgevoerd. — Ik bezit twee zijner *Adreskaarten*, door hem, in 1850, te 's *Hage*, gegraveerd, 'waarop, als proeve van zijn *Miniatuur-schoonschrift*, is voorgesteld *Het Gebed des Heeren*, voluit geschreven, op de grootte van een stuiverstukje, en op de andere, in een zesde gedeelte — sector — van denzelfden cirkel, hetzelfde *Gebed*, dat niet, dan met een zeer scherp of gewapend oog, te lezen is. — Nog altijd werkt deze achtenswaardige grijsaard aan kaartgravuren, voor het karig brood, dat met zulken tragen arbeid verdiend wordt, moedig voort.

SCHYNOET. (JACOBUS) In hoever deze verwant was aan den vermaarden SIMON SCHYNOET, is mij niet gebleken; doch, als ik mag gissen, zou hij een broeder, of zoon van den laatstgemelde kunnen geweest zijn, die mede de kunst, welligt uit liefhebberij, beoefend heeft. De afbeeldingen der Nederlandsche Oudheden, naar de teekeningen, door hem vervaardigd, en door JACOBUS gegraveerd, — gelijk *Immerzeel* ons berigt, — zijn te vinden in *Lud. Smids, Schalkamer der Nederlandsche Oudheden*, enz. *Amsterdam*, 1711, in 8°., waarin al de prenten gemerkt zijn J. S. F., behalve ééne, zijnde de afbeelding der *Ruïne van het Slot te Abkoude, siende naar Baambrugge*, die voluit met zijn naam, J. SCHYNOET *ad vivum del. et fec.* beteekend is. — *Bryan* zegt, dat hij, in 1700, te *Londen* was gevestigd, maar geeft daarvoor geen bewijs, — waarschijnlijk, omdat hij een *Gezicht op de St. Pauluskerk, te Londen*, naar de eerste teekening van Sir CHRIST. WREN, heeft gegraveerd, die later bij *Boydell*, aldaar, in f^o., verschenen is; — en *Stanley* voegt er bij, dat hij prenten van *Lusthoven* en andere dergelijke onderwerpen, naar teekeningen van SIMON SCHYNOET, heeft gesneden. Dit is zoo, en ook nog meer anderen van dien aard.

SCHYNOET. (SIMON) Bij het berigt van *Immerzeel* voeg ik nog, dat hij, in 1697, een tweede huwelijk heeft aangegaan met *Kornelia de Ryk*, op welke vereeniging *A. Bogaert* een *Bruiloftsvers* heeft gemaakt. Zie zijne *Godichten* enz., *Amsterdam*, 1723, in 4°., bl. 466. Zijne eerste vrouw was *Albertina Verbeek*, die in 1694 overleed, en waarop de gemelde dichter een *Lijkzang* vervaardigd heeft. *Ibid.*, bl. 571. — Uit een vers, bij denzelfden *Bogaert*, bl. 596, te vinden, mag men afleiden, dat hij ook de pen met roem heeft gevoerd, als hij zegt: Op SIMON SCHYNOET. „Dit 's SCHYNOET, wiens verstant d' albarende natuur — Doorkroopen heeft, en 't merg der kunsten weet t' ontleeden, — Wiens pen ons noopt het spoor der Deugden na te treden, — Als hy oraaklen schryft, zoo vol van Piuxtervuur. — De Hoof- en Bouwkunde, om uit zucht zyn kruin te sieren, — Bekranssen hem om strydt met eeuwige laurieren.” — Zijn wapenschild is: *Parti* 1. Een slang van sabel, gestrikt als een dubbele krakeling, met een kroon op den kop, opwaarts, op een veld van zilver. 2. Veld van keel, beladen met een opwaarts gerigt zwaard van zilver, gevest van goud (?) Dit komt in 't groot voor in *J. Dart, Antiquities of Canterbury, London*, 1726, in f^o., alsmede op een *portret* van HEM, in medaljon, in kl. 8°., met een vers van *Lescaille*, door P. SCHENCK. — Nog bezit ik zijn *Portret*, kniestuk, met mantel enz., door P. SCHENCK gegraveerd, in f^o. Zie ook *Van Loon, Nederl. Hist. Penningen* enz., Deel IV, bl. 221, die ons, als tijdgenoot, een belangrijk Levensberigt geeft, waaruit wij leeren, dat zijn vader, *Andrius*, geboortig van *Dresden*, aan de pest

overleed, en dat zijne moeder, *Barbara Sommeester*, ofseboon zwaar met die ziekte besmet, hem echter heeft gezoogd; voorts, dat hij zeer belezen was, zooals zijne twistschriften: *Kortbondige Zinspreuken*, Amsterdam, 1689, in 8°., en *Zedelessen*, getuigen. Zeer vroeg bekleedde hij, te Amsterdam, het ambt van Adjudant des Geregts, zijnde eene bediening, welke niemand, zoo vóór als na hem, ooit heeft gehad. Verder was hij buitengewoon klerk van de Stads-Schatkamer, en, eindelijk, in 1703, Onderschoot, Hoofdprevoost en Geheimschrijver van het Aalmoeseniens-Weeshuis, welke bedieningen hij tot zijnen dood, 24 Augustus, 1727, heeft bekleed. — Er is een bundel *Lykdichten* op den Hr. s. SCHVVOET, te Amsterdam, 1727, verschenen. — In de omstreken van Amsterdam, heeft bij de buitenplaatsen van de Heeren *Gruterus*, *Brants*, *Canns*, *Wibol*, *Oortman* enz. sierlijk voltooid. — Zijn Kabinet, hetwelk ook *Czaar Peter*, van Rusland, met hooge belangstelling bezigtigde, was beroemd, en zag onder den volgenden titel het licht: *SYMON SCHVVOETS Munkabinet der Roomsche Keyzers en Keyzerinnen. In vaarzen beschreven door Abraham Bogaert. Met 70 koperen platen versiert; te Amsterdam; Jacob Lescaijze*, 1695, in kl. 8°. Hierin komen afbeeldingen, met zinnebeeldig bijwerk, voor van hem, van Bogaert en van *Jacob de Ryk*, aan wien hij, in 1697, door zijn bovenvermeld huwelijk vermaagschapt werd, en in welk Werk hij de *Kunstweekende* wordt genoemd. — Bij *Van Loon* vindt men nog eene Medalje, met zijn *Portret*, waarbij eene zinspeling op zijn naam: *Shyn Voed*.

SCOENERE (JAN DE) bloeide, als kunstschilder, in het midden der XV. eeuw te Gent, waar men wil, dat hij eenigen tijd de School van HUBERT VAN EYCK zou hebben bezocht. Hij heeft met BOUDIN VAN WYTEVELDE, — Zie aldaar. — voor de Abdij van het Nieuwe-Bosch, te Gent, een *Altaarstuk met deuren* geschilderd. — Welligt was hij verwant aan SALADIN DE SCOENERE, bij *Immerzeel* vermeld.

SCOENERE, of SCONERE. (LIEVIN DE) In de Schepen-Rekeningen der stad Gent, leest men: „A^o. 1483—1484. Item, betaelt LIEVIN DE SCONERE, schildere, van tien scilden van wapenen te seildene, van den Hertoghe *Philips*, te III gr. stie, IJ S. VI. d. gr.” Zie *Messenger des Sciences* etc.; *Gand*, 1859, bl. 202. — Deze was, waarschijnlijk, verwant aan SALADIN DE SCOENERE, bij *Immerzeel* geboekt.

SCOENII, (GHR. ANNEKIN'T) een kunstenaar, die het gebruik van olieverf in 1368 reeds kende, zooals blijkt uit de rekening van den reis- of krijgstoigt van heer *Jan van Blois*, tegen de *Compagniën*. „A^o. 1368. GHR. ANNEKIN'T SCOENII. van 42 wimplen te varwen van die wimpelen, die men op die reise an die glauien hadde; myns hen (heeren) glavie groen te varwen. myns hen helm te vernyen, (vernieuwen) met varw en te vergulden, 33 schellingen.” — Uit hetgeen deze rekening voorafgaat, waarvan het hier medegedeelde een vervolg is, blijkt duidelijk, dat dit werk, en vooral dat voor heer Jan gedaan, met olieverf verrigt is. Zie daarover bij mij op DIRSKIN, en verder, *De Lange van Wyngaerden, Geschiedenis der Heeren* enz. van der Goude enz.; Amsterdam, 1813, in 8°., I, bl. 391.

SEBASTIAEN. (B.) „Deze man, een Augustyn van het klooster van Leuren, was, naer *Molanus* ons leert, een voornaeme etser. Den 23. November, 1574, drongen drie booswichten in zyn kamer, overvielen hem en bragten hem om 't leven. Hy had toen reeds eenen hoogen ouderdom bereikt. De moordenaers ontvreemden al het koper en zilver, dat er ter bewerking in de kamer voorhanden was. Daer men geen het minste kwaed vermoeden ten hunnen opzigte had, zoo werden zy, na het bedreven schelmstuk, door den Portier uitgelaten. Doeh het jaer daarna, in de maend February 1575, werd een der daders, te Brussel, levend verbrand. SEBASTIAEN was vast een *Cisleur*. Het aenwezen in zyne

kamer van koper en zilver, laet ons niet toe, aen eenen plaetsnyder te denken." Zie *Nederlandsche Kunstenaers, vermeld in de onuitgegeven Geschiedenis van Leuven, van J. Molanus, † 1585, door Edward van Even*. — De hier genite meening van *Van Even* gaat niet door, en, naar mijn inzien, kan de mededeeling van *Molanus*, dat hij een etser was, zeer goed gelden, want vele metalen platen werden destijds met historische en andere voorstellingen, tot versiering van allerlei soort van voorwerpen, met de ponsoen, of drooge naald, beëtsd; — onderscheiden van de kunst van lateren tijd, toen men in wasachtigen grond met de naald etste, en de figuren door inbijting met sterkwater verkreeg; terwijl met de graveerstift, ja, menigmaal met het drijfijzer eenige partijen zijn opgedreven en opgebeiteld (geciseleerd), al naar de kunstenaar zijn gevoel in de voorstelling wilde uitdrukken. Zulk werk behoort tot de grootste zeldzaamheden, omdat het, als 't ware, schilderachtig en niet stelselmatig bewerkt is, en die voortbrengselen zijn dus éénig.

SEBILLE. (GYSBERT J.) Zie SIBILLE. (GYSBERT J.)

SECUNDUS. (JANUS) Zie op JANUS SECUNDUS. Het aldaar aangehaalde Portret, „in het bezit van BAGELAAR,” is door dezen in aqua-tinta gegraveerd, in ovaal in 8°., met een Latijnsch vers van P. B. (Petrus Bosscha.) Hier heeft hij een baret op, en stelt, mijns inziens, een anderen persoon voor, dan de meer bekende portretten van onzen JANUS. — Zie nog over een *Idem*, op ROTTERMONDT. — Van de Voorstelling, op het Stadhuis, te 's Hage, berustende, is de oudste gravure door PAULUS UTENWAEEL, — Zie aldaar. — in 8°., met Latijnsch onderschrift: *Credite cum priscis etc* — Nog vind ik een der Werken van JANUS vermeld, getiteld *Basia, Utrecht, 1539*, in 4°., in het Hoogduitsch vertaald door *F. Passow, Leipzig, 1807*.

SEEMAN. Zie ZEEMAN.

SEGHER. (ANNA) Deze miniatuurschilderes en teekenaars, in waterverf, wordt door *Guicciardyn*, in zijne *Beschryvinge der Nederlanden, Arnhem, 1617*, bl. 125, in de rij der beroemde kunstenaressen aldus vermeld: „ANNA, dochter van den voorverhaelden *M. Segher*, Medicynmeester, geboren van *Breda*, ende burger van *Antwerpen*; welke ANNA seer deuchdelyek ende godtvruechtich, oock maeght blyvende, onlancks is gestorven.” Dus vóór 1566, toen hij zijn Werk screef. — In de Galerij *Lichtenstein* zijn waterverw-teekeningen van zekeren SEGERS, zegt *Nagler*, waaronder men welligt deze meesteres zal moeten verstaan.

SEGIERS, (CORNELIUS JOHANNES ADRIANUS) Zoon van *Cornelius Seghers*, en van *Catharine Josephine Janssens*, beiden geboren te *Antwerpen*, waar hij, den 18. Mei, 1814, het levenslicht aanschouwde. Zijn vader, hem voor het Notaris-ambt bestemmende, zond hem derhalve naar het Athenæum, om er Latijn en Grieksch te leeren. Zes jaren lang, hield de jonge SEGIERS het daar uit, en kwam vervolgens op een Notaris-kantoor, waar hij, tegen wil en dank, tot in 1837 verblijven moest, en waardoor zijn levenslust, wegens den doodenden dampkring der schrijfkamer, werd onderdrukt. In den waren zin des woords hebben weinig geboren geniën méér te kampen gehad om tot hunne eigenaardige bestemming te geraken, dan onze kunstenaar, die, met ongelooflijke volharding en vrijwillige opoffering van onbezorgd genot in de ouderlijke woning, een soberen toestand verkoos, om aan de zucht zijner ziel naar kunstgenot gehoor te geven. Doch het is tevens ook waar, dat de geest des tijds velen op de aanloklijke kunstbaan leidde, voor wier maatschappijk belang het beter ware geweest, dat pad nimmer te hebben bewandeld, en waarbij de Kunst ook niets zou hebben verloren; doch, wanneer het toeval wil, zooals hier, dat ouders een hunner kinderen, al is het een geboren Kunstgenie, voor een halve en onvolkomen loopbaan willen behoeden, dan is het, ja, wreed dat onberedeneerd door te drijven; maar er ligt tevens toch eene

liefderijke zorg voor hun kroost in opgesloten, en van die zijle wordt het oiet, in het Brusselsche Weekblad, *Pan-Germane* van 1860 besehouwd, als waarin niet eene al te overdreven éénzijdigheid zijne opvoeding staat afgeschilderd. Onze kunstenaar heeft, helaas, de grootste beproevingen ondervonden, doch door zijn uitstekend gedrag ook getoond en bewezen, dat sommige ouders meer inlichting en raad van doorziende personen moesten inwinnen, dan halsstarrig in een éénmaal opgevat ouderlijk besluit te volharden. De kampstrijd tusschen deze twee nitersten duurde voort, terwijl hij zich in dien tusschentijd, op een zolder, tot bereiking van zijn doel steeds in de kunst oefende. Die toestand ondermijnde zijne gezondheid echter zoo zeer, dat hij, eindelijk, in 1810, tegen den wil zijns vaders, dien hij beminde en eerde, besloot het ouderlijk huis te verlaten en eene kamer van een ander huis zijns vaders te betrekken, waardoor de strijd geëindigd werd. Na zes maanden in sukkelenden toestand te hebben doorgebracht, ontving hij de bestelling *eener schilderij* voor O. L. Vrouwe-kerk, te *Antwerpen*. Een Engelschman koopt van hem *een tweede*; hij stelt in de Kunstzaal zijner geboortestad *een derde* ten toon, en zijn doel schijnt weldra te zullen worden bereikt. — Als dietsche Belg, wilde hij ook de overrijnsche Stambroeders leeren kennen, en deed eene kunstreis naar *Duitschland*. — In 1814 heeft hij zijne geboorteplaats verlaten, en zich te *Brussel* gevestigd. Hier schilderde hij, sedert dien tijd, een aantal portretten en andere onderwerpen, die meest allen naar *Duitschland* en *Engeland* gezonden werden. De praechtwooning-*Goethals*, te *Brussel*, en andere groote huizen, in *Gent* en *Keulen*, zijn uitgedost met paneelen van des Heeren *SEONERS* hand. — In den aard van een waar kunstgenie ligt de wensch, zich ook eenmaal in de klassieke Kunstwereld, *Italië*, te willen baden, en het was in 1850, dat hij naar *Rome* vertrok, om daar de fresco-schildering te bestuderen, die toenmaals door het Belgisch bestuur aangemoedigd werd. Die fresco-studiën maakte hij bij FRANCESCO COGETTI, en hield zich achtervolgens op te *Venetie*, *Florence*, *Padua* en *Rome*, zoodat hij de kunstschatten van *Italië* kent en weet te waarderen. Gedurende zijn verblijf te *Rome*, stierf zijn vader, en toen hij, weinige maanden daarna, de tijding ontving, dat ook zijne moeder gevaarlijk ziek lag, klopte zijn hart feller dan ooit voor den vaderlijken grond. Teruggekomen, zocht hij de Italiaansche fresco-schilderingen in openbare gebouwen en kerken algemeen te maken; doch hij moest spoedig zijne grootsche plannen opgeven, omdat de kerken wel hare muren wilden afstaan, maar niet te hunner verheerlijking bijdragen. Een werkzaam en gelukkig huislijk leven met zijoo jeugdige echtgenoot *Elisabeth Josepha Verdrijven*, geboren te *Antwerpen*, met wie hij den 10. Mei, 1853, in den echt is getreden, bragt dan ook niet weinig kunstgewrochten voort. De meeste werden door vreemdelingen besteld, en buitenlands gevoerd, zonder dat zo iemand anders gezien heeft dan deze of gene vriend, dien hij in zijne aangename woning, *rue d'Autriche*, Nr. 10, *Schaerbeeck-Lez-Bruxelles*, met opregtheid, wars van alle listen en lagen, hartlijk onthaalt. Hij eert de kunst, maar leeft, misschien, al te afgezonderd, en hem ontbreekt een deel dier eerzucht, die soms zelfs het niterste onderneemt. Het schoone, het natuurlijke, het bevallige streelt zijnen geest, en zijne hand weigert nooit, om zijne gedachten kiesch en bekoorlijk uit te drukken. Hij bezit de kunst in een hoogen graad. Eene zekere weemoedigheid is in de tinten verspreid, welke hij hoogst fijn weet aan te brengen, en, zoo voortgaande, zal hij ook wel, op ongebaande wegen, het pad van den kunstroom, tot eer van zijn vaderland, bewandelen. — De Heer *SEONERS* stelt zeer zelden zijn kunst tentoon; echter heeft hij op de Tentoonstelling, te *Brussel*, in 1860, een zeer klein schilderijtje, — omdat hij over geen ander kon beschikken —

doch dat evenwel geheel buiten zijn genre was, gezonden, getiteld: *De Opoffering*, voorgesteld door eene Dame, weduwe, die, bij Joodsche juweliers, de diamanten, welke een portret omgeven, komt verkoopen. Dit keurige stukje mogt een onverdeelde lof verwerven, die in de openbare Bladen enz. werd herhaald, en ik laat hier bij voorkeur volgen, wat de Heer *Adolph Siret*, in het *Journal des Beaux-arts*, 30 Septemb. 1860, dienaangaande zegt: „*Le Sacrifice*. Panneau de quelques centimètres, et qui est un prodigieux tour de force. Ce petit chef d'œuvre traité dans le style des plus grands tableaux, est plein d'effet, de puissance et de ce je ne sais quoi qui caractérise les choses hors ligne. Je ne pense pas qu'il y ait dans aucune des écoles modernes un exemple pareil de la grande peinture appliquée à la miniature.” — De Heer SEGHERS beoefent, met het beste gevolg, de etskunst, zijnde dat werk vol karakter, ja, hij doet zelfs bij eenige afdrukken aan de betooverende etsnaal van REMBRANDT denken. Zijne proeven zijn beteekend o. s., somtijds andersom, en ook c. SEGHERS. Zijne gewone handteekening is op zijne schilderijen alleen CORALLE, SEGUERS. — Ik heb voor mij liggen een Exemplaar zijner schoone etsen, die mij, op eene vereerende wijze, voor mijn Kunst-atlas, ten geschenke zijn gezonden, allen zonder marge en niet genummerd, doch de nummers zijn er door mij hier bijgevoegd, als: Nr. 1. *Het hoofd van een Vlaamsch Soldaat*, met baard, en een doek om het hoofd; h. 64, br. 50 str. Ned. — Nr. 2. *Eene jonge Dame op een gemaskerd bal*, ten voeten uit; h. 67, br. 46 str. — Nr. 3. *Een Boer*, die op het algemeene belasting-kantoor zijn aanslag stort, een karakteristiek prentje, en een luim zijner jeugd, dat, om de kunstwaarde, door de zorg der prentlieffhebbers behouden is gebleven; idem, idem. — Nr. 4. *Een Boer*, die zingende zijn glas opheft, enz. idem, idem. — Nr. 5. *Een man en vrouw, op een balkon, bij een Gothisch vensterraam*, schijnen belang te stellen in hetgeen op de straat, bij lantaarnlicht, plaats heeft; h. 98, br. 73 str., niet beteekend. Deze 5 stuks zijn van 1841—1844 vervaardigd. — Nr. 6. *Eene jeugdige Moeder* houdt een tros druiven boven hare twee kinderen, zich met hun ongeduld vermakende; h. 87, br. 67 st. (1845) — Nr. 7. *Het hoofd van een Grijsaard*, met langen baard, en een callot op; h. 64, br. 43 str. (1847) — Nr. 8. *Een jeugdig Cavalier* staat een brief te lezen, bij een grooten boom, als de plaats voor eene zamenkomst bepaald; h. 87, br. 63 str.; eerste druk; eenig exemplaar, in een REMBRANDT'S toon geëts. (1848) — Nr. 9. *Twee Italianen liggen te slapen*, op brokstukken van door hen verwoeste gebouwen, waarop de pauslijke wapens zijn afgebeeld; beteekend c. SEGUERS *Roma*. h. 60, br. 87 str. Eerste staat, en door NEM in 1851 aldaar gezien en vervaardigd, getroffen als hij was, door de wee uitersten der Italianen, in dit tafereel aangeduid. — Nr. 10. *Gezigt in eene in Gothieken stijl gebouwde stad*; op den achtergrond eene pauslijke processie; h. 89, br. 62 str. (1852) — Nr. 11. *Vijf geleerde Joden* zitten en staan in onderhoud aan eene tafel, waarop de gewijde geschriften liggen; beteekend en 1859; h. 102, br. 66 str., een fraaije ets. — Nr. 12. *Eene Vrouw in fantastisch oostersch gewaad*, met een keten, om hare lenden hangende, bij een heuvel; achter haar een boomstam; h. 108, br. 67 str. — Nr. 13. *In eene Gothische kerk, een Priester bij een wijwatersvat* enz. gezeten; hij reikt het water aan een meisje, dat bij hare ouders staat; daar achter een biddende monnik; h. 106, br. 140 str., niet beteekend. Nr. 10, 11, 12 en 13 zijn eerste proeven van 1859, en Nr. 11 zal nog groote veranderingen ondergaan.

SEGHERS, of ZEGERS. (DANIEL) Deze beroemde Antwerpsche bloemschilder staat reeds bij *Immerzeel* geboekt. Ik voeg er bij, dat, in zijne doopacte van 6 December, 1590, zijn vader *Peter*, en zijne moeder alleen *Margareta* wordt genoemd. Zie *Catalogue*

du Musée d'Anvers, 1857, waarin tevens twee zijner schoone werken staan vermeld. — Als eene bijzonderheid, die niet algemeen bekend is, moet ik verder hier opteekenen, dat er eene Verzameling Teekeningen van dezen meester hestaat, die voor de geschiedenis van den Tulpenhandel een der krachtigste bewijsstukken is der dwaasheid van dien tijd. In den *Catalogue* van P. Wouters, Chanoine de St. Gomer, à Lierre, en Brabant, Bruz., 1797, komt, op bl. 305, voor: „*Collection de fleurs, les plus belles et les plus rares du temps, peintes à gouache d'après nature, par le fameux DANIEL SEGHERS, sur 105 feuilles en trav., dont 48 feuilles de velin. (Maagden-perkament.) Il y a 178 diff. Tulipes sur 86 feuilles, avec le nom de chacune, écrit à la main, par l'artiste; les 19 feuilles restantes, représentent d'autres fleurs au nombre de 33, avec le nom de chacune; on trouve à la tête de ce recueil précieux, une liste manuscrite des prix auxquels ont été vendus plusieurs Tulipes, qui sont toutes représentées au naturel dans ce volume, en 1635 et 1636, qui marque que 4 pièces, nommées *Semper Augustus*, ont été vendues fl. 43000. — 1 *Admiraal van Enckhuysen* fl. 5400. — 1 *Liceroi* fl. 4200 etc. etc. — Ouvrage unique, petit in f^o-oblong, en veau fauve, doré sur tranche et sur plat.” Waar deze relik beland is, weet ik niet. Lie het weet, deede het mede. — In *Huygens Koren-bloemen enz., 's Hage*, 1658, bl. 668, vindt men een fraai vers „*Aen DANIEL SEGHERS, uytmeende Bloemschilder, met myn heilige daghen.*” — Bij den meermaal genoemden *Mols, Ms.* vindt men nog, aangaande zijne inschrijving in het *St. Lucasgild*, te Antwerpen, vermeld: „Werd ontfangen als discipel by JAN BRECOHEL, in 1612, en was waarschylyk meester in 't zelfde jaar; want onder het capittel van de lecrjongens, komt hy de tweede te voorschyn, en was al de eerste aangeteekend, onder de meesters, by de rekening van JODOCS DE MOMPEN, die dieneude deken was van 18 October 1611, tot 18 October 1612. Hij wierd leckebroer in dat vernietigde Orde (der Jesuiten in 1773), doch gemeenlyk *Pater* SEGERS genoemd, om de heerlykheid zyner kunstwille.” — Deze auteur wil, dat zijn naam altijd ZEGERS is geschreven, doch ik vond hem ook als ZEGHERS en SEGHERS vermeld. — Zijne *Afbeelding* is door JAN LUYENS geschilderd, waarnaar ik eene gravure in f^o. bezit, fraai en zeldzaam, zonder naam van graveur. (PAUL PONTIUS?) Hiernaar is de kopij in 4°., in *De Bie's Gulden Cabinet* genomen. Het bevreemdt mij, dat A. VAN DYCK hem niet geschilderd heeft.*

SEGHERS, of ZEGERS (GERARD) was een zoon van Jan Zegers en van Ida de Neve, en werd 17 Maart, 1591, in de O. L. V. Kerk, te Antwerpen, gedoopt. Zie *Album der St. Lucasgilde enz., Antwerpen*, 1855, in 4°., bl. 57; dus niet, gelijk *Immerzeel* en anderen zeggen, geboren in 1589. — Men vindt ook vermeld, dat hij op zijn twaalfde jaar, in 1603, reeds als leerling in *St. Lucasgild* ingeschreven, en in 1608, al vrijmeester werd; doch ik heb alleen gevonden, dat hij aldaar, in 1609, werd ingeschreven, en diende als Deken, 1646—47; hij stierf 1650-1651. — Ik moet hier eene waarschouwing bijvoegen, te weten, dat onder zijn Portret, door hem-zelfen geschilderd, door PET. DE JODE gegraveerd, en dat bij *De Bie* voorkomt, aan het slot staat: „*tient sa demeure à présent en Anvers, ville de sa naissance, faisant illec de belles œuvres,*” waaruit zou blijken, dat hij in 1661 — het jaar der uitgave van *De Bie* — nog leefde. Dit is echter zoo niet: deze prenten zijn reeds in 1649, door JOANNES MEYSENS — Zie aldaar. — uitgegeven, en door *De Bie* voor zijn Werk gebruikt. In 1649 was het onderschrift geldend, doch bij de tweede uitgave, 1661, is dit à présent niet veranderd, even als zulks met zooveel andere portretten, in dat zeldzame Werk, in mijn bezit, voorkomende, het geval is, en die door mij teregt zijn gebragt. — A. VAN DYCK heeft hem geschilderd,

welk *portret* door P. DU PONT is gegraveerd, in f^o, en nog eens door L. VORSTERMAN *sculp.*, in f^o.; ook komt het bij *De Bie* voor, door P. DE JODE sc., in 4°. — In het genoemde *Album*, vindt men meer berigten over zijne familie, die zeer aanzienlijk en talrijk was, als hebbende hij bij zijne vrouw *Catharina Wouters*, met wie hij, omstreeks 1621, huwde, elf kinderen verwekt. — Hij bouwde, op de *Place de Meir*, een prachtig huis, dat, in 1855, bewoond werd door den Heer *Cock-le-Grelle*, Wijk 3, Nr. 1289. (48) Zijn overlijden blijkt uit het *Memorie-Boek voor de Kerckmeesters van St. Jacobs kercke*: „1654. 21 Meert. Voor het medegaen van twee meesters, (te weten kerkmeesters) ter begraffnisse van GIERAERT SEGERS, Schilder, te *St. Michiels* begraven, mitsgaders t'groot geluyt van savons ende morgens gl. 24-10.” — In den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, wordt bepaald gezegd, overleden den 18. Maart, 1751. Dit strookt ook met mijn bovengenoemd Gildeberigt. — *Heller (L.)* zegt, dat hij ook heeft gëst, en zijn werk zeer zeldzaam is; hij beschrijft twee stuks er van, namelijk: *De Verloping van St. Catharina*; de Madonna, met het Kind, zit bij een muur; voor haar knielt de *H. Catharina*, die het Kind Jezus den ring aan den vinger steekt; h. 5 dm. 1 str., br. 8 dm. 7 str., Par. — *Godefridus Chodkiewicz, Dux Moscovie*, buste; h. 7 dm., br. 5 dm. 7 str., de eerste bij *Weigel* op 12, en de tweede op 6 Thlr. genoteerd. — *Nagler* noemt nog *Diogenes, met de lantaarn*, in de linkerhand; halve figuur, in den rand: *DIOSENF. qui cherche dees gens au clere iour avec lumiere*; G. SEGERS fecit, *J. Meyssens* exc.; b. 8 dm. 4 str. br. 6 dm. 2 str.

SEGHERS, (HENDRIK) schilder van *Antwerpen*, werd omstreeks 1780 geboren, en heeft het onderwijs aan de Akademie aldaar genoten. Hij schilderde portretten en gezelschapsstukken. Zie *Nagler*.

SEGHERS, of ZEGERS, (HERCULES) is reeds bij *Immerzeel* geboekt, doch zonder zijn geboorte- of sterftijd op te geven. Volgens *Bryan-Stanley*, werd hij in 1625 geboren, en is in 1679 overleden. Anderen zeggen, geboren 1629, en overleden 1675, en dat hij, omstreeks 1650, te 's *Gravenhage* woonde. Men meent, dat hij eene graverwijze heeft uitgevonden, om landschappen op lijnwaad te drukken, en in 1660 nog eene andere wijze van graveren in praktijk bragt, bij ons onder den naam van *aqua-tinta* bekend. Als dit waar is, dan komt hem de eer toe der vinding, die aan *M. Stupart*, in 1773, te *Parijs*, werd toegekend. — In het *Britsch Museum* zijn 19 stuks etsen van dezen meester, benevens 6 varianten of dubbelen. In de Bibliotheek, te *Parijs*, zijn er drie, waarvan geen afdrukken in het Britsch-Museum voorhanden zijn. Zij werden, in 1837, in de veiling der Kunstnalatenschap van *W. Y. Otley*, verkocht.

SEIL, (A.) een onvermeld graveur, van wien men eenige goede, door hem gesneden prenten kan zien in het 4°. Boekwerk, getiteld: *Zinnebeelden, getrokken uit Horatius Flaccus, naar de geestryke vindingen van den geleerden OTTO VAN VEEN*, door *Antonie Jansen van Ter Goes*; Amsterdam, by *Justus Dankerts*; 1683.

SELE (JAN VAN) wordt door *Guicciardyn*, *Beschryvinge der Nederlanden, Arnhem*, 1617, bl. 128, als een voornaam kunstenaar van *Utrecht* vermeld, zoodat hij in de tweede helft der XVI. eeuw heeft gebloeid. In de Fransehe uitgave, *Ibid.*, 1613, staat ZELE. — Deze JAN is, waarschijnlijk, dezelfde als JAN VAN ZYLL, van *Utrecht*. — Zie aldaar.

SELEN, (JOHANNES VAN) een kunstgraveur, die, op het laatst der XVI. eeuw, in *Nederland*, werkzaam was. Men vindt van hem kleine, zeer fijn bewerkte *grotesquen*, met zijn naam en het jaar 1590 beteekend, in 16°. Zie *Nagler*. — Zou hij niet met JAN VAN SLE, ZELEN en ZYLL — Zie aldaar. — in verband staan?

SELKE (F.) wordt als een Nederlandsch teekenaar vermeld in den *Catalogus* van *J. Vollenhoren*, Amsterdam, 1822, bl. 71, Nr. 2 en 3: *Een Boer, met een glas in de eene, en een pijp in de andere hand*; zeer uitvoerig in kleuren geteckend door F. SELKE, naar A. VAN OSTADE; en, *Eene Boerin, met een kan in de hand*, niet minder dan de voorgaande, door DENZELFDEN.

SELLIER. (JEHAN LE) In de Archiven van *Rijssel* vindt men, in de oude Graaflijke Rekenkamer der Hertogen van *Bourgoudië*, op het jaar 1411—12, aangeteekend: „A JEHAN LE SELLIER, peintre, demourant à *Cambray*, pour trois banieres, aux armes du Roy, XXX fr.; et pour la façon desdites trois banieres VI francs.” Zie *Le Comte de Laborde*, *Les Ducs de Bourgogne etc.*, Paris, 1849, in 8°.; Tom. I, Sec. Part., pag. 29.

SEM, (OTH) een stempelgraveur te *Utrecht*, over wien ik lees: 1568. „Item een OTH SEM, goutsmit, 12 £, wt sake hy gesneden ende gemaeckt heeft voor de weerdyns, 2 nye segelen.” Zie *Utrechtsche Volksalmanak*, 1861, bl. 173.

SEUS. (W. VAN) Deze verdienstlyke kunstgraveur is door *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat hij in het *Register der Kon. Academie*, te Amsterdam, op het jaar 1851 voorkomt, als aldaar overleden. Bij vreemde auteurs, zooals *Nagler*, vindt men dus verkeerdelyk gemeld: „overleden omstreeks 1830.” — Hij heeft ook portretten geteekend, als dat van *Dunonceau*, *Generaal der Bataafsche Armée*; w. VAN SEUS *ad viv. del. et sculp.* 1805, in 1°.

SERICCUS, SOYE, of SYTIUS. (PHILIP) *Bryan Stanley* meldt, ingevolge de berigten van *Huber*, dat deze kunstenaar in *Vlaanderen* geboren werd. Hij was een tijdgenoot en leerling van CORNELIS CORF, en, omstreeks 1568, te *Rome* gevestigd. — *Mr. Strutt* heeft dezen meester onder drie verschillende namen beschreven, als PHILIP SERICCUS, PHILIP SOIUS en PHILIP SYTIUS, doch het is klaarblyklyk een-en-dezelfde graveur, dien *Heller (L.) SERICUS*, of SOVE noemt. Hij heeft een stel van 28 *Portretten* van *Roomsche Pausen* gegraveerd, en, in 1568, te *Rome*, uitgegeven. — Nog komen de volgende prenten van hem voor: *De Engel verschijnt Jozef in den droom*; C. CORF inv. PH. SOYE fec. — *St. Franciscus ontvangt de wonden*; F. ZUCCARO pinx. SOYE fec. — *De Maagd, met het slapende Kind Jezus*, naar M. ANGELO BUONARROTI; PHILIPPUS SERICCUS, 1566. — *De Kruisiging*, naar DENZELFDEN enz. — Andere auteurs, zooals *Zani*, *Brulliot* enz., zijn het niet eens, tot welk land hij behoort; de eerste gist, dat hij van Franschen oorsprong zou wezen. Aangezien dit pleit nog niet voor goed is beslist, heb ik, op gezag van *Huber*, hem hier voorloopig eene plaats ingeruimd.

SERIN, (...) vader van JAN SERIN, van *Gent*, heeft zich in de School van ERASMUS QUELLINUS gevoind, en was, zooals *Fiorillo* berigt, de leermeester van zijn zoon. De werken, die van hem voorkomen, onder anderen, in de *St. Maartenskerk*, te *Doornik*: *St. Maarten, een stuk van zijn mantel snijdeude* voor een bedelaar, worden, even als die in onderscheiden kerken, te *Gent*, zeer geprezen. Het schijnt, dat deze stukken door sommige auteurs aan zijn zoon JAN — Zie aldaar. — worden toegekend, doch de meesten komen overeen, dat zij van den vader zijn. — Hieruit zou ik afleiden, dat zijne werken ook met JAN beteekend staan.

SERIN, (JAN) de Oude, is reeds bij *Immerzeel*, als portretschilder, beschreven, doch zonder zijn overlijden op te geven, dat, volgens *P. Terwesten*, Ms., in 1764, of 1765, te 's *Gravenhage*, voorviel. *Immerzeel* zegt, dat hij, even als zijn vader, de kunst bij ERASMUS QUELLINUS heeft geleerd; doch dit is geheel verkeerd, dewijl die meester in 1678, het geboortejaar van onzen JAN SERIN, overleed. Misschien is hij een leerling van JAN ERASMUS QUELLINUS, zoon van genoemden ERASMUS, ge

weest. *Fiorillo*, van JAN SERIN sprekende, zegt: „hij was een leerling van zijnen, in ERASMUS QUELLINUS School gevormden vader, die een voortreffelijk historisch schilder was, enz.” — De historische stukken, door sommigen, b. v. door *Balkema*, aan hem toegekend, zijn van zijn vader. — Zie op SERIN. (...) — Op zijn zeventigste jaar, (1748) was hij nog te 's *Hage* ijverig werkzaam, hebbende hij toen het portret van den Markies *De Feulon*, ambassadeur aldaar, en dat van *Marchioness* enz., vervaardigd. — Hij heeft nagelaten een zoon, JAN, die volgt.

SERIN, (JAN) *de Jonge*, zoon van den *Ouden* van dien naam, was, volgens *Fiorillo*, even als zijn vader, een zeer bekwaam portretschilder, die zich ten jare 1748 nog in goeden welstand bevond.

SERNÉ (A.) is bij *Immerzeel* vermeld, die ons tevens berigt, dat SERNÉ, behalve schilderwerk, ook geëtste landschappen heeft gemaakt. Dewijl ik er eenige bezit, zoo geef ik er hier de beschrijving van, als: *Vier stuks duinachtige Landschappen*, twee met zwaar geboomte, en een van eene rivier doorsneden, allen met figuren gestoffeerd; Nr. 4 is zeer uitvoerig en werkelijk fraai geëtt. Nr. 1, 3 en 4 staan beteekend A. SERNÉ *del. et fec.*; zijnde Nr. 2, het Riviergezigt, niet beteekend; h. 118, br. 157 str. Ned., zonder de marge. — *Twee boschrijke, vlakke Landschappen*; het eene met een breeden weg, die op den voorgrond uitloopt, waar drie figuren, bij een heuvel, in gesprek zijn; het andere is van een water doorsneden; op den voorgrond twee jagers; in de lucht genommerd 1 en 2; beteekend A. SERNÉ, 1792; h. 123, br. 160 str., idem. Hierbij behooren nog twee stuks, terwijl er nog een Nr. 1 voor mij ligt, onder in de marge beteekend A. SERNÉ, 1802, zijnde een *heuvelachtig Landschap*, met links een boerenwoning, en in het midden een groep zwaar hout, waarbij jagers met een hond; h. 115, br. 166 str., idem. Dit prentje is in geheel anderen trant, minder geestig en uitvoerig behandeld — Nog een prentje naar SPILMAN, *Een Water, waarover een houten brug ligt*, tusschen oude, zware steenen hoofden, waarop een man staat te hengelen; vooraan, twee visschers in een schuit enz.; beteekend A. SERNÉ; h. 66, br. 88 str., met de marge; — en, eindelijk, nog een onbeteekend idem, zijnde *Eene breede Rivier* tot aan den voorgrond, waarop, links, eene schuit met vier personen; aan de overzijde geboomte, waarbij een molen en drie woningen, aan een hoogen dijk; een fraai etsje, h. 114, br. 187 str., idem. — Wanneer zijn geboortejaar 1773, zoo als vermeld staat, goed is, dan heeft hij op zijn 19. jaar, in 1792, fr. aijer dan in 1802 geëtt. — Nog vind ik vermeld een *Landschap, met tuin, nuren en figuren*, in 1793 geëtt, zeer zeldzaam. — In 1834 was er nog van hem, op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, *Een gezigt op de groote Markt, te Zwolle*. — Hij was, zeker, in 1840, toen *Immerzeel* schreef, nog in leven.

SERRATO. (Pozzo) Zie POZZO. (LODEWYK SERRATO)

SERRURIER. (L. J. J.) Op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1820 en 1822, was van hem een *zittend Meisje*, met een vischemmer, en, een *Stilleven*. Toen woonde hij te *Amsterdam*, en was *Lid der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten*, aldaar.

SERSANDERS. (ANDRIES) Naar aanleiding van het hier volgende besluit, geef ik hem onder de kunstenaars eene plaats: „Is ANDRIES SERSANDERS, die, by last van Syne Exellentie, opgemaect ende in 't nette gestelt heeft de plaete van de *Belegering van Gulich*, met alle bare quartieren, buytenwreken, approchen ende bataillons in der bester forme, na de konste van de geometrie, ende die Heeren Staten gepresenteert, toegeleyt f 75.” *Resolutie der Staten-Generaal*, 17 Febr., 1611, bij *Dodt, Archief*; V. deel.

SERWOUTER. (B. en S.) De eerste wordt door *Basan*, bij vergissing B., in

plaats van PIETER genoemd. De tweede is door *Füssly* als graveur van het portret van *Uladislavs Sigismundus*, van *Polen*, opgegeven; doch *Nagler* zegt, wij vinden niets naders van dezen meester, en zou men niet PIETER SERWOUTER moeten lezen?

SERWOUTER (PIETER) is reeds, ter loops, bij *Immerzeel* vermeld. Deze graveur behoort tot de vroege School en heeft veel verdienste. Het komt mij voor, dat hij veel voor den boekhandel heeft gewerkt, en dat is niet altijd de weg, om te kunnen uitmunten. Men vindt zeer goede plaatjes in *J. Cats, Sels-stryt, Middelburg*, 1620, in 4°, naar de teekeningeu van A. VAN VENNE, waarin hij getoond heeft, de graveerstift zeer goed te hanteeren. Ook in *J. H. Krul, Pampiere Wereld, Amsterdam*, 1681, in 4°, bl. 314, komt een keurig prentje voor, dat hlijkbaar van vroegere dagteekening, en misschien voor den eersten druk van dit Werk vervaardigd is, onder den titel van *Eerlyke Tydkorting, bestaende in verscheyde Rymen, gemaakt door Jan Hermansz. Krul; te Amsterdam, by Pieter Jansz. Slyp*, 1634, in 4°. uitgegeven, en waarbij het portret van den auteur is gevoegd. Ik bezit dat Boek niet, om hierover te kunnen beslissen, maar ook wel de uitgave van *Amsterdam*, 1644, in f^o, waarin het niet voorkomt en de tekst op die plaats door een ander plaatje opgehelderd wordt. Dit is mede het geval met het etsje van REMBRANDT, dat wel in de *Pampiere Wereld*, doch in de *Eerlyke Tydkorting* enz. niet wordt gevonden. — Wil men uitmuntend graveerwerk van dezen kunstenaar zien, dan sla men den Titel op van het *Nieuw Nederlandsche Kaertboek enz. der XVII. Nederlanden*, enz. door ABRAHAM GOOS, plaatsnijder — Zie aldaar. — bij denzelven, te *Amsterdam*, (1616) door HEM NAAR DAVID VINCKEBOONS gesneden. Het komt mij voor, dat de kleine onderwerpen het best zijn bewerkt, want, vergelijk ik het genoemde Boek met andere prenten in mijn bezit, dan zie ik dat de grootere voorstellingen minder bevallig zijn, zooals in de *Académie de Gérard Thibault, d'Anvers* etc. *Ibid.*, 1628, voor welk kolossaal Boekwerk hij met de meest beroemde graveurs meêgewerkt, en drie platen, zeer stout gesneden, er in geleverd heeft, beteekend v. SERWOUTER *Antverp. sculp.* — Nog zijn van hem bekend 12 stuks *Jachten*, naar D. VINCKEBOONS, in Fries-vormen, 1612; op den Titel: *Has Venationes Aucupii et Piscationis* etc. — *Adams Val*, 1611, in f^o. — *Samson verstaat den leeuw*, in 4°. — *David verstaat den beer*, 1608, in 4°. — *David als overwinnaar van Goliath*, naar L. VAN LEYDEN. — *De Held des Geloofs*, 1614, naar VINCKEBOONS, in 4°. — *Het Bedelaars-herbergeje*, naar DENZELFDEN, 1608, wordt voor zijn beste blad gehouden. — *Drie Boeren in gesprek.* — *Een Jongen in een stal*, in 4°. — *Een Man*, middeu in een Landseap, in f^o. — *Het inwendige van eene Keuken.* — Later kwam mij nog ter hand een *Zinneprent op het Bestand*, met veel zinspelende figuren, rijk gevonden, naar en door DENZELFDEN, in gr. f^o-ohlong, met gelrukte Hollandsche verzen. Zeer zeldzaam.

SEUNTJES, of SEUNTIES (DIRK) wordt door *P. Terwesten, Ms.*, vermeld, als een zeer bekwaam Haagsch beeldhouwer, die het meesterschap van de Confreriekamer, in 1719, verkreeg, doch aldaar in de kracht van zijn leven overleden is. — Ik vond van zijn Werk in de kerk te *Monster*, in *Z. Holland*, een *Gedenkteeken* van wit marmer, ter gedachteuis van Hollands Vice-Admiraal *Pieterse*, obiit 13 Juni, A^o. 1722, boven zijn graf, aldaar, opgerigt; beteekend SEUNTIES *fe.* Het is sierlijk, met Tritons en andere zinspelende figuren, verdienstlijk vervaardigd. Uit het daaronder geplaatste wijlduftige vers van *S. van Hoogstraeten* blijkt, dat *Pieterse*, niet *De Ruiter* en *Tromp*, tweemaal de Koninklijke vloot overwou; dat hij van het oude, edele geslacht *Stuarts* afstamde, in *Zeeland* te huis behoorde en aldaar in de regering zitting had, terwijl hij zelfs Zeevoogd en afgezant der Staten was.

SEYST, (HENDRICK VAN) een kunstschilder, van wiens levensloop niets bekend is. Ten jare 1508, komt hij voor in de *Broederschap van St. Lucas*, te *Antwerpen*, en leefde nog in 1522. Zie *Nagler*.

SIBELIUS. (C.) *Nagler* heeft, bij vergissing, c. in plaats van g. SIBELIUS geschreven.

SIBELIUS, (G.) een kunstgraveur, die op de helft der XVIII. eeuw, en, waarschijnlijk, te *Amsterdam* bloeide, dewijl er verscheidene zijner werken aldaar zijn uitgegeven. Er zijn eenige portretten van zijn stift bekend, waaronder wel het voornaamste is dat van *Do. Christ. Tisteyn*, naar DOM. v. D. SMISSEN. — Eene kopij naar TANJE'S, *Willem I., Prins van Oranje*; — *De Cardinaal Beton*, voor het Boekwerk *Pennant's Scotland*. — *Mrs. Rudd*, naar DODD enz. — Ook zijn de platen, gevoegd hij de *Inhuldiging van Willem V., Prins v. Oranje, te Veere*, door HEM gesneden. — Nog heeft hij eenige *Zeegezigten* in 't koper gebragt, naar de teekeningen van J. VAN DEN ENDE. — *Gezigten op Amsterdam en Rotterdam*, naar L. BACKHUYSEN, in f^o. — Voorts historïele onderwerpen, als: *De ontmoeting van Hugo de Groot, ten huize van Daetselaer, te Gorinchem*, na zijne ontvlugting uit *Loevestein*, door HEM inv. del. et fecit, in 8°. , doch dat geringen dunk van zijne verdienste als teekenaar geeft. — Zou hij niet verwant zijn geweest aan J. SYBELIUS en GYSBERT J. SIBILLE? Zie aldaar.

SIBELIUS, of SYBELIUS (J.) wordt door *P. Terwesten, Ms.*, als plaatsnijder vermeld, die, in 1769, te 's *Gravenhage*, zijn bedrijf uitoefende, en vandaar, vóór 1776, naar elders vertrok, zijnde het onzeker, of hij een Nederlander of een Duitscher was. — Ik heb nimmer graveerwerk van hem gezien, maar wel van g. SIBELIUS, — Zie aldaar. — die, waarschijnlijk, aan hem en ook aan GYSBERT J. SIBILLE — Zie mede aldaar. — was verwant.

SIBILLE. (GYSBERT J.) Deze Burgemeester van *Weesp* is door *Immerzeel*, doch zonder eenige tijdsbepaling, genoemd. In de *Tegenwoordige Staat van Holland* enz. leest men, dat in de Vierschaar, op het Stadhuis, aldaar, *Salomons eerste regt*, fraai door HEM geschilderd, herust, en, in de Schepenkamer, de *Vergadering van Schout, Burgemeester en Schepenen van die Stad*, gelijk die in 1652 was zaamgesteld, naar het leven is afgebeeld, dus met *zijn eigen Portret* er bij. — Zou hij niet verwant zijn geweest aan g. en J. SIBELIUS?

SICHEM. (VAN) Onder den naam van VAN SICHEM zijn legio hout- en kopergravuren verschenen, en *Basan* wil weten, dat CORNELIS er over de 6000 (?) heeft gemaakt; zijnde dit eene groote dwaling, dewijl hij de Monogrammen, allen als van één maker houdende, niet goed heeft onderscheiden, iets, waarin vroegere auteurs insgelijks gedwaald hebben. In het bezit zijnde van veel werken der VAN SICHEM's, heb ik met juistheid nagegaan, in hoever het mogelijk is, dat gravuren van één persoon, met het gewone monogram beteekend, van 1550 tot 1657 kunnen reiken. Mijn onderzoek komt tot deze slotsom, namelijk, dat de eerste en oudste CHRISTOFFEL, en een *jongere*, mede CHRISTOFFEL heette; dat er een CORNELIS en een KAREL VAN SICHEM, mede als graveurs der genoemde werken heeft bestaan, waarvoor men op ieder hunner namen de bewijzen vinden zal. Dewijl nu de twee CHRISTOFFELS, en zeker *de Jonge*, voortdurend één monogram hebben gebezigd, te weten eene kapitale V., met op den eersten stok een kleine C, en op den anderen stok een idem S, zoo is deze C. door allen voor den doopnaam van CHRISTOFFEL, of KRISTOFFEL, of CORNELIS gehouden; doch, goed gezien, wel deugdelijk te onderscheiden en zelfs in de monogrammen uitgedrukt, dewijl CORNELIS en KAREL geen kapitale V. gehruikt hebben; want CORNELIS heeft van den eersten stok een cirkelvormigen trek gemaakt, waarop zijne C. is gelegd, en KAREL

heeft aan en niet den eersten stok der V eene groote K gemaakt, terwijl hij van den tweeden stok, even als CORNELIS, een trek heeft gevormd, waarop eene kapitale S is gelegd. — Het heeft mij bevreemd, dat in het belangrijke Werk; *A. Treatise on wood Engraving etc.* van *W. A. Chatto* en *H. G. Böhn*, *London*, 1861 in 8°, blz. 439, niet meer gehoor gegeven is, aan de aldaar in eene noot gedane wenken van Prof. *Christ*, die reeds drie VAN SICHEM's heeft opgegeven; dewijl *Chatto* echter al de werken der VAN SICHEM's, van 1607 tot 1646, voorkomende, ten onregte, alleen aan CORNELIS, als in zijne fabriek vervaardigd, toekent.

SICHEM, (CHRISTOFFEL VAN) *de Oude*, wordt voor den vader van den bij ons algemeen bekenden kunstgraveur van dien naam gehouden. Ik vond aange-teekend, dat hij, in 1573, te *Basel* werkzaam was, zooals de prenten in het volgende Werk, met zijn monogram beteekend, aanwijzen. — Zie daarover op SICHEM. (VAN) — *Die dreizehn Ort der löblichen Eydgenossenschaft des alten Bundes hoher teutscher Nation, mit gar lustigen und schönen figuren u. s. w. Getruckt zu Basel, bey Christoffel von Schem, Formschneider, 1573, in f°.* — Hetzelfde merk wordt gevonden op de prenten in een Boek, dat in 1570, te *Straatsburg*, bij *Th. Rihel*, en te *Augsburg*, in 1600, in 4°. is versehenen, onder den titel van: *Gründliche Beschreibung der freyen Ritterlichen und Adelichen Kunst des Fechtens u. s. w. Durch Joachim Meyer, Freyschlechter zu Strassburg. Gedruckt zu Augsburg, bey Michel Manger. Anno MDC, in 4°-oblong, als ook in den Titus Livius, Straatsburg, 1574, en 1596, in f°.* — en, in den *Flavius Josephus, Straatsburg, 1581.* — Nog gaat er eene kopij uit naar H. ALDEGRAAF, voorstellende de *Gestrenge Vader*, in 1569 gesneden, die mede tot het werk van den Ouden CHRISTOFFEL VAN SICHEM behoort. — Dewijl zijne vaste woonplaats, zooals uit de bovengenoemde Werken blijkt, *Basel* schijnt geweest te zijn, kan hij zich later wel in *Holland* gevestigd hebben, dewijl algemeen wordt vermeld, dat CHRISTOFFEL, *de Jonge*, zijn zoon, omstreeks 1580, te *Delft* geboren werd.

SICHEM, (CHRISTOFFEL VAN) *de Jonge*, staat reeds bij *Immerzeel* geboekt; ik voeg er hier bij, dat hij voor een zoon van CHRISTOFFEL, *den Oude*, wordt gehouden. Volgens de aantekeningen van *Bryan-Stanley*, zou hij, omstreeks 1580, in *Holland*, en volgens anderen, te *Delft* geboren zijn, en ten jare 1600 te *Amsterdam* hebben gewoond. Ik vond echter aangeteekend, dat hij, in 1603, te *Leyden* woonachtig was, blijkens eene *Resolutie der Staten-Generaal*, van 1603, waarbij „CHRISTOFFEL VAN SICHEM, residerende te *Leyden*, 21 Maart, 1603, oetrooi verwierf, op de uitgave van den *Zeilenden wagen* — door *Simon Stevin* uitgevonden, — by hem doen afteyckenen onde in 't koper snyden, voor den tyd van 4 jaer." Zie *Dodt, Archief*, IV, blz. 110. Het jaar van zijn overlijden is niet bekend, doch zijne bekende werken loopen van 1601 tot 1646; in het laatstgemelde jaar, bevond hij zich te *Amsterdam*, blijkens 4 bladen, voorstellende: *De Evangelisten. Tot Amsterdam, by CHRISTOFFEL VAN SICHEM, Figursnyder in de Seylende windt-waghen*, — en, *Bibels Tresoir* enz., door hem gesneden; *Amsterdam, by P. J. Pacts*, 1646, in 4°. Hierin komt voor het *Portret* van *Hendrik Laurensz. Spiegel*, kopij naar J. MULLER, hetwelk *Nagler*, bij vergissing, voor dat van onzen VAN SICHEM aanwijst. De vroegere werken, met denzelfden naam beteekend, zijn van zijn vader, CHRISTOFFEL VAN SICHEM. — Zie op SICHEM. (VAN) — Zijne houtsneden zijn wel de beste en menigvuldig. Die der gewijde geschiedenis, door hem gegeven, zijn meestal kopijen naar de beroemdste meesters vóór zijn tijd, zooals ik die in onderscheiden Werken bezit, als: *Biblia Sacra. Dat is: De geheele Heylige Schrifture* enz. *Versiert met veel schoone figuren, gesneden door CHRISTOFFEL VAN SICHEM, voor P. J. P. Eerst t Antwerpen by Corn. Vershuur. Ende nu herdrukt*

by Pieter Jacobsz. Paets, 1646, in f^o. — *Idem Oude Testament enz. Eerst t Antwerpen by Jan van Moerentorf, ende nu herdrukt by Pieter Jacobsz. Paets, 1657, in f^o. — Der Zielen Lust-Hof, practerende van 't Leven ende Lyden ons Heeren enz. in 8°. — *Historien ende Prophetien wt de II. Schrifture enz. by P. J. Paets, 1645, in 8°. — De Kindsheid onzes Heeren J. C. by denzelfden, 1617, in 12°. — Herm. Hugo, Pia Desideria. Emblemata etc. H. Aertssenii, Antw., 1628, in 12°. — De Passie, in 9 bl., kl. 8°. — De 12 Apostelen, kl. 4°. — De Kerkleeraers, 4 bl., in 16°. — De 12 Maanden, naar DIRCK DE BRAY, en eenigen door dezen gesneden. Deze kleine prenten behooren, waarschijnlijk, bij een Almanak. — Onder het aantal kopergravuren, die verreweg niet zoo meesterlijk gesneden zijn, is wel het zeldzaamste, en mede in mijn bezit, *Het Tooneel der Hoofd-Ketteren. Bestaende in verscheyde (21) Afbeeldsels van valsche Propheeten, Naect-loopers, Geest-dryvers, Sectarissen en Duyvels-konstenaren. Byeen vergadert ende in 't koper gesneden door C. VAN SICHEM Te Middelburg, by Willem Goeree, Boeckverkoper op de Burght, in Cicero. Anno 1666, in f^o. — De eerste Latijnsche uitgave is van Arnhem, 1609, 18 pl., doch de meeste dezer prenten zijn van CORNELIS. — Nagler noemt nog 6 nommers, kopijen naar A. DURER. — 6 Idem naar H. GOLTZIUS, waaronder het Portret van Otto Hendrik van Schwortzenburg, eene zijner schoonste en zeldzaamste prenten, in f^o, en nog 8 stuks naar andere meesters.***

SICHEM, (CHRISTOFFEL VAN) de Jongste van dien naam, zegt Nagler was een koper- en houtgraveur, die, omstreeks 1700, te Amsterdam werkzaam was. Hij noemt als zijn werk, het portret van Paulus Hochfelder, met zijn naam en het jaartal 1700 beteekend, en het Titelblad voor Commelin's *Hortus Amstelædamensis, Amsterd., 1701, in f^o.*

SICHEM. (CORNELIS VAN) Het wordt door velen betwijfeld, of deze doopnaam wel ergens op zijne werken voorkomt, en of niet die monogrammen aan CHRISTOFFEL, of aan KAREL, moeten worden toegekend. Dit is geene gegronde reden, en ik geloof, vooralsnog, dat er wel degelijk een CORNELIS, en zelfs een verwant van onzen bekenden VAN SICHEM — dewijl zij te zamen gewerkt hebben — bestaan heeft. Zie over de Monogrammen op SICHEM. (VAN) — De figuren der Vorsten, in de *Geschiedenis der Nederlanden enz. van E. van Reyd, Arnhem, 1626, in 4°,* voorkomende, zijn duidelijk door KAREL en CORNELIS beteekend, alsmede is het Monogram van CORNELIS te vinden op de meeste platen in het Werk der *Hoofd-Ketteren*, reeds op CHRISTOFFEL, *den Jonge*, vermeld.

SICHEM. (KAREL VAN) Deze voorname graveur, stellig met CHRISTOFFEL verwant, was in het begin der XVII. eeuw reeds in Holland werkzaam. Er bestaan portretten, kniestukken en gehele figuren, met het Monogram K. V. S., of met den geheelen naam beteekend. Zie *Albert en Isabelle, den Hertog van Leycester, enz., in E. van Reyd, Geschiedenis der Nederlanden enz., Arnhem, 1624, in 4°.* — Bij Nagler vindt men 21 Portretten, 3 stuks gewijde en een kerkelijk onderwerp, door HEM gegraveerd, beschreven. Ook zegt hij, dat het *Tooneel der Hoofd-Ketteren*, in 1609, in het Latijn, te Arnhem, verschenen, en door mij op CHRISTOFFEL, *den Jonge*, vermeld, door KAREL gesneden is, doch noch het monogram, noch de naam bewijzen dit gezegde, maar wel, dat de meesten van CORNELIS en eenigen van CHRISTOFFEL, *den Jonge* zijn. Zie daarover op SICHEM. (VAN)

SICHEM (P. C. VAN) wordt als de graveur genoemd van een *Mansportret*, met haret op, en een handschoen in de hand. Doch dit is zeker, zegt Nagler, het portret van *Otto Henr. van Schwartzenburg* door CHRISTOFFEL, *den Jonge*, — Zie aldaar. — gesneden.

SICKELEER, (PIETER VAN) een kunstgraver, die, omstreeks 1670, te *Antwerpen* werkzaam was, doch hij bezat geringe verdienste. Een reeks *Portretten der Fransche Koningen van af Pharamond tot Lodewijk XV*, — *Medea*, naar CRO FERRI, in f°.; — en *Pallas*, naar denzelfden, in f°, zijn van zijn werk bekend. Zie *Nugler*.

SIEBERG. (J.) Van dezen kunstliefhebber was, in 1840, op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, *Een Bloemstuk*, dat, vrijwel, voldeed.

SIBERECHTS, SIBRECHT, SIBRECHTS, of SIEBRECHTS (JOHANNES) is bij *Immerzeel* vermeld, als, in 1625, te *Antwerpen* geboren, en in 1703 (?) overleden. Ik moet hierbij melden, dat hij de zoon was van JOHANNES, den graveur, die, in 1622, in het St. Lucasgild, te *Antwerpen*, werd ingeschreven, en van *Susanna Mennens*, aldaar, in 1627, geboren. Hij is in het genoemde Gild, in 1648, als meester ingeschreven. In 1652 huwde hij met *Maria Mina Croes*, en was, volgens *De Bie*, in 1662 nog in leven, terwijl de tijd van zijn overlijden niet bekend is. Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, waarin tevens eene schilderij, *het Mirakel van Franciscus van Assise* voorstellende, gemerkt 1666, wordt vermeld. — *Fiorillo* zegt, volgens *Walpole*, dat de Hertog van *Buckingham*, van zijn gezantschap uit *Parijs*, over *Vlaanderen*, terugkeerende, hem te *Antwerpen* bezocht, en mede naar *Engeland* nam, waar hij vele werken voor dien kunstvriend vervaardigde, als, in 1686, verscheidene *Gezigten van Chatsworth*. Op het Landhuis van Lord Byron, *Newsteede Abbey*, bewonderde men in *Walpole's* tijd (overleden 1797, oud 80 jaar) twee schilderijen, een *Landschap* in den stijl van RUBENS, en een *Gezicht op de Longleate*, er bijvoegende, dat hij, in 1703, in den ouderdom van 73 jaren, stierf. — Het zou mij niet verwonderen, als hij in *Engeland* overleden was, dewijl men zijn ouderdom, dien men hier niet weet, zoo bepaald opgeeft. Is dit goed, dan is hij, volgens het geboortjaar 1625, in 1698 overleden, of in 1630 geboren. — Bij wat *De Bie* over zijne kunst zegt, als in den stijl van HERCHEM en DU JARDIN vervaardigd, voegt *Bryan-Stanley*, en met regt, dat de schilderijen, die onder zijn oog zijn gekomen, wel gelijken op het werk van die meesters, voor zoover het landschappen met beesten zijn. — Ik zag van hem *Een Landschap*; op den voorgrond zit eene dame, die waar-gezegd wordt, en waarbij eenige liggende schapen. — In de nalatenschap van J. SIEBRECHT, 1754, — Zie aldaar. — waren 4 stuks gestoffeerde *Landschappen* „door den Ouden SIEBRECHT.” — Twee *Idem* gestoffeerd door MINDERHOUDT, die toen ter tijd niet goede prijzen zijn betaald.

SIBRECHTS (MARCEL.) wordt door *Houbraken*, II, bl. 359, Nr. 94, als in de *Roomsche Schilderbent* opgegeven met den bentnaam *Papegaay*. Meer is er niet van hem bekend.

SIEBRECHT, (JOHANNES?) een onvermeld kunstenaar, waarsehijnlijk, een klein-zoon van den voorgaande JOHANNES, — Zie aldaar. — en, denklijk, te *Antwerpen* geboren, tenminst is hij er overleden, blijkens de Verkoopng zijner Kunstnalatenschap, op den 11. Junij, 1754, aldaar gehouden. Uit den Titel van dien *Catalogus*, *Extract uyt den Catalogus van Schilderyen, Nagelaten door wylen den kunstschilder en kunstcoper J. SIEBRECHT enz.* is mij een en ander bekend geworden. — Van zijne werken is mij niets voorgekomen.

SIEBURGH (...) staat in het kort bij *Immerzeel* vermeld, en ook zijn spoedig overlijden op *Java*. Ik voeg er bij, dat zijn doodberigt dagteekent van den 2. April, 1842. De vruchten zijner Archeologische afteekeningen, aldaar vervaardigd, zijn niet verloren gegaan: want eene mededeeling in de *Haarlemsche Courant*, 1845, Nr. 81, leert ons, dat „*De Delftsche Academie* is verrijkt met eene verzameling schetsen en teekeningen der merkwaardige op *Java* bestaande

monumenten van vroegere beschaving en Godsdienst, vervaardigd door wijlen den scbilder SIEBURGH."

SIEGEN. (LODEWYK VAN) Het is thans algemeen aangenomen, dat LODEWYK VAN SIEGEN de eerste is geweest, die, volgens eene geheel nieuwe wijze van graveren, beproefde, om gedrukte prenten te vervaardigen, bij ons *Zwarte- of Schraapkunst*, bij de Italianen *Ars nigra*, in *Engeland Mezzo-tinto* en *Black art*, en in *Frankrijk l'Art noir*, *Manière noire*, of *Gravure d'épargne* genoemd. *Sandart*, in zijne *Academie*, Latijnsche uitgave, noemt haar „*Maniera nera*," dan weder *Incisione à fumo* en ook *Foggia nera*. — VAN SIEGEN werd, in 1609, in *Holland* geboren; zijne moeder was uit dat land, doch zijn vader uit een aanzienlijk Duitsch geslacht gesproten. In 1620, ging hij naar *Duitschland* om zijne eerste opvoeding, aldaar, te ontvangen, keerde in 1626 naar *Holland* terug, verbleef er tot 1637, en trad toen in dienst van den Landgraaf van *Hessen*. Of zijne ambtsbetrekking burgerlijk of militair was, is niet duidelijk, doch hij had den titel van Luitenant-Kolonel. In 1641, ging hij er toe over, om naar *Holland* terug te keeren, waar hij, in Augustus, 1642, te *Amsterdam* de eerste gravure zijner kunst vervaardigde. Al zijn bekende prenten zijn in *Holland*, of aan de boorden van *den Rijn* gemaakt. — Hij is, omstreeks 1680, in militaire dienst van den Hertog van *Wolfenbittel*, overleden. — Tot dusverre *Bryan-Stanley*, dien ik, om mij van alle partijdigheid te vrijwaren, volgde. *Stanley* heeft dezelfde, ook mij bekende, bronnen, even als *Nagler*, en, voornamelijk, het Werk van den Graaf *Leon de la Borde*, *Histoire de la gravure en manière noire*; *Paris*, *Didot*, 1839, gr. in 8°, gebruikt; doch *Nagler* noemt niet *Holland*, als het land zijner geboorte, maar zegt, dat die op het Leengoed *Sechten*, bij *Keldenich*, in het Bisdom *Keulen*, waarvan zijn vader bezitter was, plaats had. Dit *Sechten* is, volgens zijne mededeeling, door *Arnold van Siegen*, Burgemeester van *Keulen*, in 1530, aangekocht; doch ik moet opmerken, dat deze *Arnold*, in 1529, en nog een *Arnold*, — welligt zijn zoon, — in 1593 als Burgemeester gekozen, dien titel niet bij hunnen naam voeren, maar wel *Johan Wilhelm Siegen van Segtert* (sic), die, in 1655, ook tot die waardigheid werd benoemd, zoo als blijkt uit het *Groote plan van Keulen*, met al de wapens der voor de eerste maal gekozen Burgemeesters, van af 1306, tot 1658 enz. JOH. SCHOTT del. LOFFLER *Junior schulp. G. Altzenbach exc. Cives Coloniae*, in 4 bladen. Eerste druk, zeer zeldzaam, en in mijn bezit. — Mijns inziens, zal de tweede *Arnold*, na zijne benoeming tot Burgemeester, de bedoelde koper moeten zijn. Uit alles blijkt duidelijk, dat LODEWYK's vader in *Holland* garnizoen heeft gehouden, en daar eene ge goede vrouw heeft gehuwd; dat LODEWYK daar mede geboren is, zich ook veeltijds daar ophield, en familiebetrekkingen had, van wie hij nog moest erven, waartoe hij zich nog op het laatst van zijn leven derwaarts begaf, teneinde te bewijzen, dat hij de zoon van *Johannes van Siegen* uit *Sechten* was, welke zaak in 1676 in orde kwam, waarna hij naar *Wolfenbittel* terugkeerde, terwijl hij zich eerst sedert dien tijd LODEWYK SIEGEN VAN SECHTEN schreef. — Het wordt door de meest onvooroordeelde schrijvers stellig gezegd, dat hij, de vinder der *zwarte kunst*, van *Hollandschen* oorsprong is, onder anderen, ook door *F. W. Ungen*, *Uebersicht der Bildhauer-und Malerschülen seit Constantin dem Grossen u. s. w.*, *Göttingen*, 1860, in 8°, S. 41. — Onze LODEWYK heeft zich, vóór 1654, eenigen tijd te *Keulen* opgehouden, en in dat jaar zijn *St. Bruno* aldaar vervaardigd. Vandaar vertrok hij naar *Brussel*, waar hij met den kunstlievenden Prins ROBBERT van de *Paltz* bekend geraakte, wien hij zijn kunstgeheim toevertrouwde. Deze vertrok met Koning Karel II. naar *Engeland*, en heeft die kunst daar overgebracht. Ten ge-

volge hiervan bestaat aldaar de overlevering, dat deze Prins de vinder der schraapkunst was, zooals dit door Mr. *Killegrew, of Somerset-House*, aan *Vertue* werd geschreven, door wien het aan *Evelyn*, den schrijver van het Werk: *Sculptura, or the History of Engraving on copper* werd meêgedeed, en is de Prins daardoor, hoewel ten onregte, algemeen als de vinder dier kunst bekend geworden; echter is door den genoemden *De la Borde* volkomen bewezen, dat dit eene dwaling is, en dat die eer toekomt aan onzen *LODEWYK*. — Zijne zwarte-kunst bladen zijn: 1. *Portret*, borststuk, van *Amalia Elisabetha D. G. Hessiae Landgravia* etc. *Hanc serenissimæ matris effigiem ad vivam a se primum depictam novoque jam sculptura modo expressam dedicat consecratque* L. a. s. *Aº. Dni CIOIOCLII*. h. 16, br. 12 dm. Par. Dit is de eerste zwarte kunstprent, en uiterst zeldzaam, door hem, met een eigenhandigen brief van 19 Augustus, 1642, aan den Landgraaf Wilhelm VI., van *Cassel*, gezonden, en in facsimilé, benevens de kopij van het portret, bij *De la Borde* te vinden. — 2. *Eleonora de Gonzaga*, gemalin van keizer Ferdinand III., naar G. HONTHORST. L. a. SIEGEN inventor fecit 1643, h. 19 dm. 3 str., br. 15 dm. 6 str. — 3. *Guilhebus D. G. Princeps auriacus Comes Nassaviæ* etc. G. HONTHORST pinx L. a. SIEGEN inventor fecit, 1644; h. 1 vt. 7 dm. 4 str., br. 1 vt. 5 dm. — 4. *Augusta Maria Caroli M. B. Reg. filia Guilhelmi Princ. aur. sponsa*. Idem als de voorgaande. — 5. *Ferdinand III. Rom. Imperator Senp. Aug.* etc. Onder staat: LUD. SIEGEN in *Sechten ex...* pinxit novoq. a se invento modo sculpsit Anno Domini 1654; h., met den rand, 1 vt. 3 dm. 7 str., br. 1 vt. 1 str. — 6. *St. Bruno als monnik, in een grot* enz. Regts, in vier regels: *In honorem Sæ Brunonis Conterranei sui totiusque Cartusæ ordinis fecit* L. a. s. *In s. Aº. 1654*; h. 11 dm., br. 6 dm. 11 str. — 7. *Een II. Hieronimus*, borststuk, regts gewend, waar een licht schijnt enz.; h. 6 dm. 11 str., br. 5 dm. 4 str. Niet beteekend, doch door *R. Weigel* als zijn werk erkend; — en, 8. *Een II. Famille (la Sie famille aux lunettes)* naar ANNIBAL CARRACCI. Ouderaan de Opdragt aan Prins Lodewijk van Oostenrijk, en, *LODOVICQ a s. novo modo lusit*. — Al zijne Werken zijn in het *Britsch Museum* aanwezig.

≠IEVERTSZ, of SYVERTSZ. (MATHYS) De groote bekwaamheid, welke deze in de beoefening der kunst heeft bezeten, kan uit het volgende blijken: „Op de requeste van MATHYS SIEVERTSZ, seggende met grooten arbeit, neersticheyt ende noeyten ten laetsten gevonden te hebben, de conste ende wetenschap om d' imperfectien van de pascaerten ende d' onsekerheyt van de seevaert met gewisse kennisse te beteren, ende met goede versekerheyt pertinentelyck ende perfectelyck te rechten, ende daertoe dienende eene nieuwe pascaerte mette instrumenten daertoe dienende, op eene nieuwe forme ende andere maniere geïnventeert ende alreede gemaect te hebben enz.; versoeckende voor dese syne inventie eene recompense van 1000 gulden jaerlycx ende erflyck, ende daer benevens, tot vervallinge van syne gedane ende nogh te doene costen liberalyck te consenteren 4000 gelycke guldens, ende daerenboven octroy der voorn. nieuwe geïnventeerde pascaerte enz. Is geresolveert etc.; die Staten gelet etc. accorderen den suppliant het octroy etc. voorbehoudende te disponeren op de twee eerste leden van het versouck ter tyt dat des suppliants inventie by experientie vast en seker sal bevonden syn” etc. *Resolutie der Staten-Generaal*, 25 November, 1593. — Op het volgende jaar vond ik, dat MATHYS SIEVERTSZ zijne paskaart aan hare Ho. Mo. opdroeg, en bij besluit van 5 October, 1594, met 300 gulden werd vereerd. Vier jaren later, lees ik: „Op het versoeck van PETRUS PLANCIUS — Zie aldaar. — ende MATHYS SYVERTSZ, omme te hebben recompense voor haerluyden konste ende inventie, waerop gevonden ende gezeilt soude mogen worden in *longitudinem*, hebben de Staten

geordonneert, dat de voorschreven requeste medegesteld sullen worden in handen van *D. Josephus Scalegerum, Rodolphum Snellium, Simon Stevin, Ludolph van Coelen* ende *Lucas Jansz. Wagenaer*, ten eynde syl. de supplianten op alles willen hooren, ende haerl. instrumenten doen vertoonen enz., ende haer informatie ende advys insgelycks heslooten oversenden aen de gecommiteerde raeden van de Staten." *Resolutie der Staten Generaal*, 26 Junij, 1598.

SIGAULT, (CHARLES) vader van JEAN FRANÇOIS SIGAULT, die door *Immerzeel* is vermeld. Hij was een hekmaan beeldhouwer, die te *Amsterdam* woonde, en tevens het hedrijf van steenhouwer uitoefende. Hij heeft een fraai marmeren Gedenkteeken vervaardigd, dat in de kerk te *Monnikendam*, ter eere van *Jan Nieuwenhuysen*, stichter der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, is opgericht. JACQUES KUYPER heeft de ordonnantie geteekend, en er gaat eene fraaije prent van uit, door N. VAN DER MEER *sculp.*

SILLEMANS, (...) een teekenaar en graveur, die door sommigen voor eendenzelfden persoon als SCHILLEMANS wordt gehouden; doch dit is zeker zoo niet, daar SILLEMANS in verdienste ver beneden FRANS SCHILLEMANS bleef. Ik bezit van zijn werk *De Dood van Floris V. Grave van Holl. en Ondergangh van Gerrit van Velsen*, voorstellende, daar Van Velsen zijn vonnis door den regter hoort voorlezen; hettekend EXPER. SILLEMANS *sculp. Cornelis Dankertz exc.*, in gr. f^o.

SILLO (ADAM) staat, naar waarde, hij *Immerzeel* geboekt; ik voeg er hier nog bij, dat de vermaarde CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, van zijne jeugd af, met hem hevriend was en hem hoogachtte. In een eigenhandigen brief van genoemden PLOOS, aan zijn vriend ROULLAUD geschreven, — zeggen *Van Eynden en Van der Willigen* (die echter de nadere bron niet opgeven) — vinden wij het volgende: „Het hijgaande portretje van ZILO is U mogelijk niet hekend; het originele schilderijtje berust op mijne kunstkamer, en het prentje zou hebben gediend voor een Werkje over den Scheepsbouw, door hem ten dienste der arbeidslieden geschreven en de teekeningen daartoe gemaakt. Dit Boekje heeft *Van Keulen*, aan de *Nieuwe brug*, beloofd voor hem uit te geven; doch ZILO, ruim 90 jaren oud geworden, heeft het niet mogen heleven” enz. Wat vroeger zegt dezelfde PLOOS: „Hij is tweemaal geportretteerd, eens door C. TROOST als schilder, en eens door G. VAN DER MYN, als schilder en scheepsbouwmeester, welk laatste in olieverf naar hem, in zijn ouderdom van 90 jaren, voor mijne rekening geschilderd is, die hem van mijn veertien jaren af gekend, en tot zijn dood met hem heb omgegaan.” Hieruit blijkt klaar, dat *Wagenaar*, in zijne *Beschryving van Amsterdam*, in f^o, III, bl. 266, faalt, als hij zegt, dat „hy is hier ter stede in den ouderdom van meer dan *tagtig jaaren* overleden.” — Ik bezit een fraaijen afdruk van dit bovengenoemde portretje op zijn 90jarigen leeftijd, door T. M. LA CAVE *fecit*, 1766, naar de schilderij van G. VAN DER MYN, dus naar die waarvan PLOOS spreekt. Hij is gezeten in een leuningstoel, naar den aanschouwer gewend, bij een schilders-ezel, waarop een zeestukje staat. — Het verwekt bij mij verwondering, dat PLOOS zijn naam ZILO schreef, daar toch op zijne etsen, in mijn bezit, door hem-zelven beteekend, staat A. SILLO *fecit* — Verder moet ik nog opmerken, dat PLOOS schrijft, dat het portretje moest dienen voor een Werkje, door SILLO geschreven, waarvan hij de uitgave niet heeft beleefd. Dewijl nu het portretje daarvoor in 1766 werd vervaardigd, en SILLO, volgens *Van Gool*, in 1670 geboren is; zoo zou hij, 90 jaren oud geworden zijnde, in 1760 overleden, en het prentje eerst zes jaren daarna gemaakt zijn. Dit strookt niet met het schrijven van PLOOS, die het ten geschenke gaf, als een niet in den handel verschenen portret, en nog bij het leven van SILLO vervaardigd. Bij gevolg ben ik geneigd, te gelooven, dat het geboortjaar 1670,

door *Van Gool* opgegeven, wel tien jaren vroeger mag worden gesteld; hierdoor zou met de echte bron (r.008) een meer geregeld verband ontstaan, ten aanzien van den tijd. — c. TUGOST heeft zijn *Portret* in crayon geteekend. Zie *Catalogus* van *Vander Marek*, Teekeningen enz., bl. 221; en bl. 227, *Een idem, ten voeten uit*, met rood krijt, door N. VAN BLOEMEN geteekend. — Bij *Nagler* zijn 9 stuks in P'-oblong, door HEM geëtste *Zeestukken* beschreven, allen beteekend A. SILO, of A. S. inv. et fec.; doch ik heb er vier stuks, niet beteekend, van gezien.

SILVIUS, SYLVIUS of SILVYNS. (ANTHONY) Met eenige regelen is deze beroemde Antwerpsehe teekenaar en houtgraveur door *Immerzeel* vermeld. Ik voeg er bij, dat *Papillon*, zoo als *Bryan-Stanley* berigt, hem SILVIUS ANTONIANUS noemt, als zijnde de vooronderstelde naam van een teekenaar en houtgraveur, die van 1553 tot omstreeks 1580 bloeide; doch hij is niemand anders dan de bovengenoemde SILVIUS. *Papillon* heeft misgetast, en dit zal ontstaan zijn door het zien van het monogram van SILVIUS, op de houtsnedden der uitgave van *Faerno's Fabelen*, gedrukt te *Antwerpen*, in 1567, en opgedragen aan den kardinaal *Boromeo* door *Silvio Antoniano*, Professor in de fraaije letteren, te *Rome*, die later zelf kardinaal is geworden; bij gevolg heeft hij, te voorbarig, bepaald, dat de schrijver die graveur was. — *Nagler* heeft een *Catalogus* der Boeken gegeven, waarin SILVIUS houtsnedden voor Vignetten of Titels leverde, belangrijker voor Boekdan voor Prentverzamelaars. — *Brulliot* noemt nog de volgende Werken, met zijne houtsneêprenten versierd: Een boek in 4°, in het Spaansch, van 116 bladzijden, gedrukt te *Antwerpen*, in 1533, bij *Jan Steeltjens*, en opgedragen aan Keizer *Karel V*. Daarin komen 20 middelmatige prenten in de hoogte voor, de daden van den bedachtzamen Ridder voorstellende, beschreven door *Olivier de la Marche*. — Een Boek in 12°, waarvan de eerste druk in 1561 verscheen, onder den titel: *Emblemata eum aliquot hominis antiqui operis Joannis Sambuci Tirnaviensis Ponorii*, bij *Plantyn* gedrukt en bevattende 165 kleine prenten, behalve het *Portret* van den auteur. — De Titel der bovengemelde Fabelen is: *Centum Fabulae, ex antiquis auctoribus delectae et a Gabrielle Faerno, Cremonensi, carminibus explicatae. Antverpia, ex officina Christophori Plantini, 1567, in 16°.*; en nog, *Imagines mortis, his accesserunt Epigrammata e Gallico idiomate a Georgio Amylio in Lat. translata. Coloniae, apud haeredes Arn. Birekmani, 1555, kl. 8°.*, met figuren, door SILVIUS. — Gewoonlijk merkte hij zijne prenten met een monogram, zaamgesteld uit eene S en eene A. — Of hij wel een Nederlander is geweest, kan ik niet beslissen; doch zeker is het, dat hij de kunst in *Nederland* geleerd en uitgeoefend heeft. De vreemde auteurs geven hem geen vaderland; bij gevolg mag hij dan wel uit het land zijner werkzaamheden worden gelaald, waar wij hem vooreerst zullen laten vertoeven.

SILVIUS. (BALTHASAR) *Immerzeel* zegt van dezen Vlaamschen graveur, dat hij „in de XVII. eeuw bloeide.” Doch ik moet er bijvoegen, dat hij dit reeds in het midden der XVI. eeuw deed; evenwel voert hij ook geen bewijs aan, wanneer hij in de XVII. eeuw nog werkzaam was. Tot bevestiging van mijn gezegde dient eene groote plaat, in 2 bladen, voorstellende *De Dienaars van Abraham vinden Rebeeca bij eene put*; eene ordonnantie van 12 vrouwen, 2 mannen en 3 kameelen, beteekend LAMBERT LOMBARDUS *Inventor*, BALTHAS. SYL. fecit, 1558; *Hans Liefvrick's exeudebat eum gratia et privilegio. P. An. 6; h. 12 dm. 6 str., br. 22 dm. 1 str. Par.*; en, *De dronken Loth, met zijne dochters*; BALTHAS. SILVIUS fecit, 1575, in gr. P'-oblong.

SIMON en WOUTER. In de *Thesauriers-Rekeningen der Stad Haarlem*, bl. 11 en 14, vindt men het volgende aangeteekend: „A^o. 1455, WOUTER en SIMON, die

Beeldsniders, maken twee Beelden, welke, waarschijnlijk, in der Stede nieuwe Kamer werden geplaatst." In de *Rekeningen* van 1420 staat reeds SYMEN *Beeldsnyder* vermeld, zijnde, denklijk, dezelfde. Zie *Jacobus Koning, Verhandeling over de Boekdrukkunst* enz.; *Haarlem*, 1816, in 8°, bl. 360 en 361.

SIMON (JAN) vond ik als een voortreffelijk schilder, die op het laatst der XVI. en in het begin der XVII. eeuw, te *Amsterdam*, bloeide, vermeld in de *Dagelyksche Aanteekeningen van Arnold van Buchell* (Ms. in partikuliere bezitting): „JAN SIMON *Amsterodamensis, merueilleux peintre, obyit mensis Julii, 1620.*” Het is jammer, dat die Utrechtsche geleerde den aard zijner voortreffelijke werken niet opgeeft. — Ik vind hij *Wagenaar, Beschryving der Stad Amsterdam*, in f^o, I, bl. 370, zekeren JAN SIMONZOOON *Lonsvaarder*, die, in 1578, onder de nieuwe Vroedschap werd aange-steld. Zou deze ook de kunst voor uitspanning beoefend hebben, hetgeen destijds in die betrekking wel plaats had, waardoor zulke werken zeldzaam, en hunne makers onder de kunstenaars niet opgenomen zijn? De naam *Lonsvaarder* schijnt een bijgevoegde naam te wezen, zoo als uit het Register op het gemelde Werk blijkt. *Van Buchell*, die hem, zeker, persoonlijk kende, heeft dus zijn overlijden met den gewonen naam aangeteekend.

SIMONAU, (FRANS) een verdienstlijk kunstschilder, omstreeks 1785, te *Brugge*, geboren. Hij was een leerling van BERNARD FRICX, en heeft zich tot die hoogte weten te verheffen, dat hij, door eenige Engelsche familiën aangemoedigd, zich, in 1815, te *Londen* vestigde. Hier verkreeg hij, met het schilderen van levensgrootte portretten, door sommige bewonderaars van zijn talent, den bijnaam van den *Vlaamschen MURILLO*. Gedurende 45 jaren, heeft hij, in *Engeland*, met ijver, zijn talent voortgezet, en is, in Augustus, 1860, te *Londen*, overleden. Eenige jaren te voren had hij eene weduwe gehuwd, wier dochter, met veel bijval, hetzelfde vak beoefent. De Heer GUSTAVE ADOLPHE SIMONAU, te *Brussel*, is zijn Neef. Zie *De Eendragt van Gent*, 1861, Nr. 18.

SIMONIS. (EUGÈNE) Het leven en de werken van dezen heroemden beeldhouwer staan, naar waarde, bij *Immerzeel* geboekt. Van de talrijke werken, door hem vervaardigd, noem ik er slechts eenige, die voor openbare plaatsen bestemd zijn, als: *het Standbeeld van Pepyn van Herstal*, 2 el 40 dm hoog, om, met meer anderen, die bij besluit van Z. M. den Koning der Belgen, dd. 15 Junij, 1845, op staatskosten zullen vervaardigd worden, het *Paleis der Natie*, te *Brussel*, te versieren. — In 1847, werd het schoone *Monument* van zijne hand, voor den menscheblijvenden Kanonik *Triest*, in de St. Gudule-kerk, aldaar, opgericht. — Het grootsche gedenkteeken van zijn roem verheft zich op de *Place Royale*, te *Brussel*, te weten, *Godfried van Bouillon*, als middeneeuwsch krijgsheld, te paard, de vaan van den kruistogt ontrollende, en den 15. Augustus, 1848, onthuld. — De fraaije *Basrelief* voor den Koninklijken Schouwburg, op de *Place de la Monnaie*, verstrekt mede tot getuige van zijne groote bekwaamheid in het vervaardigen van voortbrengselen in dien stijl. — Verder heeft de Heer SIMONIS zijn reeds verkregen roem, door zijne medewerking aan de kolossale *Congreskolom*, te *Brussel*, den 26. September, 1859, ingewijd, ernstig gestaafd. Bij deze gelegenheid werd hij van *Officier der Leopoldsorde*, welke onderscheiding hij in 1851 had ontvangen, tot *Kommandeur dier Orde* verheven. — Als een blijvend aandenken van vriendschapplijke vereering, dezen kunstenaar bewezen, strekt, dat de beroemde letterkundige *Emile Gachet* zijne *Lettres inédites de PIERRE PAUL RUBENS* etc., *Brux.*, 1840, in 8°, aan hem heeft opgedragen, en welke opdracht aldus luidt: „*A mon Ami EUGÈNE SIMONIS, Sculpteur Belge. Ce n'est pas pour placer ton nom à côté de celui de PIERRE PAUL RUBENS, que j'ai pensé à te dédier ce livre. Les éloges exagérés*

no conviennent pas plus à ton mérite qu'à la sincérité de mes sentimens. J'ai voulu te donner une marque d'amitié qui fut un peu plus durable; j'espère que tu ne m'en voudras point." — *Zijn Portret* is door BAUGNIET in f^o. gelith.

SIMONS (...) wordt door *Descamps*, in zijne *Voyage pittoresque de la Flandre, Paris, 1769*, blz. 91, als een goudsmid, van *Brussel*, die in de XVI. eeuw vermoord werd, opgegeven. Hij vervaardigde een *Ridderstandbeeld* van *Prins Karel van Lotharingen*, Gouverneur-Generaal der Oostenrijksche Nederlanden, hetwelk men in den gevel van het Brouwers-gildenhuis aldaar ziet. Dit beeld is van verguld koper, en met den hamer gedreven.

SIMONS. (M.) Onder de kunstenaars, die in het vak van Stillevens hebben uitgemunt, bekleedt hij eene eerste plaats. Verscheiden stukken van grooten omvang, met vruchten, bloemen, vazen, dood wild enz., alles fiks gepenseeld en met kennis van zaken uitgevoerd, zijn er van hem bekend. Al zijne werken zijn wel niet zoo sijn en malsch geschilderd, als van w. KALF, doch ik heb er ook gezien, die schooner waren. De meeste zijner stukken, als van grooten omvang zijnde, bekomen daardoor in eene Verzameling niet ligt eene plaats, en zijn meest allen naar *Amerika* vervoerd.

SIMONS. (*Mejuffrouw MARIA ELISABETH*) Over deze bijna niet bekende kunstnares, vind ik het volgende vermeld: „Men zy onderrigt, dat *Mejuffrouw SIMONS*, thans (1774) wonende ten huize van haar vader, te *Brussel*, ondernomen heeft, het schildery van RUBENS, *De Vrouw in overspel gegrepen*, dat by den kanunnik *Knyf*, te *Antwerpen*, herust, te graven. Deze beminnelijke jonge jufvrouw, slechts eenige maanden boven de 19 jaren oud, is met allergeukkigste natuurgaven beschenken, zoowel voor het schilderen van Portretten in miniatuur, als van vruchten, bloemen en insecten, zoodanig dat men de *ROSALBA* van *Venetiën* in *Brussel* ziet herleven; haar graveer-zyer is niet minder zuiver en uitmuntend, waarvan zy hewyzen heeft gegeven door een plaat, naar een stuk van den *Jonge MERIS* gegraveerd, dat in het kabinet van den genoemden *Knyf* berust, zonder de andere werken, welko zy de waereld heeft medegeedeeld." Zie *Levensbeschryving van P. P. RUBENS* enz.; *Amsterdam, 1774*, in 8°, bl. 386. Deze prent is afgemaakt. Zie *Weigel's Catalog*, Nr. 12632. — Ik hezit van haar liet *Inwendige van eene Ruïne*, waar een man, met een paard en ploeg, te huis komt, en de vrouw met de wasch hezig is enz. *MARIA ELISABETH SIMONS sculp. BERCHEM pinx.*, fraai en schilderachtig gegraveerd, in f^o. — Nog vind ik *Simon wordt door de Troyaansche herders voor Priamus geleid*, naar P. GODDYN, twee bladen, geëst. Zie *Catalogue de Dessins etc. de Van Hulthem*, Nr. 2766.

SIMONS. (QUINTINUS) Tot heden heb ik niets aangaande zijn levensloop en werken gevonden. A. VAN DYCK heeft *zijn Portret* geschilderd, door P. DE JODE *sculp.*, in f^o., waaronder staat: *QUINTINUS SIMONS Bruxellensis Pictor Historiarum*. — Ik ben van meening, dat hij de kunst voor uitspanning beoefend, en zijne werken niet beteekend heeft, waardoor, in later tijd, zooveel schilderijen voorkomen, waarvan men den maker niet zeker kent, en de vervaardigers in het vergeetboek zijn geraakt.

SIMONSZ. (ALBERT) Zie bij *Immerzeel* en hij mij op ALBERT SIMONSZ.

SINAPIUS. (JOHAN) Zie MOSTART. (JAN) Dezen deftig-gelatiniseerden naam heeft *Th. Schrevelius, Beschryving van Haarlem* enz., *Ibid.*, 1648, in 4°, bl. 363, aan dien schilder gegeven.

SINGENDONCK, (DIEDERICK JOHAN) uit het bekende, aanzienlijke geslacht, op den huize *Groenesteyn*, in het Nedersticht van *Utrecht* gelegen, in 1784 geboren, werd voor den militairen stand opgeleid, en verkoos, onder de omstandig-

heden, waarin ons vaderland, in 1802, verkeerde, uit hoofde zijner beginselen, zijn loopbaan onder de Pruisische vanden te beginnen, in de hoop, om, later, onder veranderde omstandigheden, zijn vaderland met de zich inmiddels eigen gemaakte ervaring en bekwaamheid te kunnen dienen. In het begin van 1806, bij het Pruisische Kurassier-regiment Quitzow, tot Luitenant bevorderd, werd hij in den veldslag bij *Auerstadt* zwaar gewond en door de Franschen krijgsgevangen gemaakt. Door zijne bekomen wonden, van welke er een later de amputatie van één been noodzakelijk maakte, werd hem, voor de dienst ongeschikt geworden, in 1808, een eervol ontslag verleend, met toekenning van den rang van 1. Luitenant, en vergunning, om de uniform van het Regiment te blijven dragen. Na eenige jaren, tot herstel zijner gezondheid, in *Duitschland* te hebben vertoefd, waar hij onderscheiden badplaatsen bezocht, keerde hij, voor goed, naar zijn vaderland terug, en vestigde zich te *Utrecht*. Geboor gevende aan zijne aangeboren neiging voor de teekenkunst en aan zijne liefhebberij voor de Beeldende Kunsten, nam hij weldra palet en penseel op, om aan zijn lust voor de kunst te voldoen. Door zijn huiszittend leven, was de keus, om zich te oefenen, niet groot, en bepaalde hij zich, voornamelijk, bij dood wild, gevogelte en andere onderwerpen, tot het vak van stilleven behoorende. JAN WEENINX was hem de geliefde leidsman bij zijn werk, naar wiens voortreffelijk penseel hij, met een taai geduld, alles, volgens de natuur, zoo uitvoerig schilderde, dat hij menig kunstenaar ten voorbeeld strekken kan. Ik heb veel van zijne stukken gezien, en hem er ook zien schilderen, die goed geordonnanceerd, natuurlijk van kleur en effect waren, en verscheiden Tentoonstellingen hebbeu opgeluisterd. Hij is den 10. December, 1833, te *Utrecht*, in den ouderdom van 49 jaren, overleden. Hij was Correspondent van het Koninklijk Nederlandsch Instituut en andere Genootschappen. Natuurlijk, zijn zijne werken, die meestal bij zijne familie en eenige zijner vrienden worden gevonden, niet algemeen bekend; de voornaamste berusten bij zijn zusterszoon en neef, den Wethouder en Raad der stad *Utrecht*, den Heer en Mr. *W. M. J. van Dielen*, alsmede zijn *Portret*, waarvan ik eene afteekening voor mijn Atlas heb genomen. In de Vaderlandsche Loterij van 1831, heeft hij twee zijner *schilderijen* geschonken, waarvan er een te *Rotterdam*, en een te *Utrecht*, door den Heer *Suermondt*, werd getrokken. Zijne Kunstnalatenschap is, den 14. Junij, 1834, en volgende dagen, te *Utrecht* verkocht. — Hij heeft ook eenige etsproeven vervaardigd, waaronder er voorkomen, die fraai zijn, en getuigen van zijn talent. Ik ben in het bezit van al de mij bekende, en ook van hare verschillende staten, alsmede van eenige eerste proeven in aquatinta bewerkt, alle naar teekeningen in zijn bezit genomen, en beteekend D. J. S. of D. J. V. S. of D. J. SINGENDONCK of V. SINGENDONCK. De vroegste is van 1812, voorstellende een Oostersch *Manshoofd*, van voren te zien, in den trant van REMBRANDT in 8°; de grond boven met proef-etsstreken beklad. — *De Vlucht in Egypte*, bij nacht; Joseph, die den ezel leidt, draagt een lantaarn met licht; 1813; h. 107, br. 86 str. Ned.; heeft geen marge. — Het bekende *Portret van RUBENS, met den hoed*; de grond wit; beteekend, en nog eens verkeerd, 1813 *de 13 May*. — *Wtenbogardus*; 1813, *d'après* REMBRANDT; h. 105, br. 79 str.; zonder de marge: 1. staat, de grond bijna wit; de 2. afgewerkt, de naam *Wtenbogardus* verkleind en verplaatst. — *Een Man met baard*, en een platte baret op, leunende met beide handen op een stok. *D'après* F. BOL 1813; 2. staat, h. 110, br. 86 str. idem. — *Een liggende Koe*, van voren te zien; op den tweeden grond, twee grazende idem enz., 1813; naar H. ROOS *del.*, in kl. 4°. — *Twee* naar den voorgrond *grazende koeijen*, een ram en een *schaap*, in 4°.-oblong; 1814; naar J. KOBELI *del.*, in f°.-oblong, etsdruk. — *Een staande*

Koe, ter zijde, bij en in een waterplas; op den tweeden grond twee schapen; de lucht wit; gr. idem, idem; naar DENZELFDEN. — *Een Kalf*, op de voorpooten geknield, en naar de rechterzijde gewend, naar K. DU JARDIN *del.*, en 1815; h. 83, br. 85 str. — *Een grazende Geit*, met een bel om den nek, ter zijde te zien; op den tweeden grond, een liggend schaap enz.; *d'après* REINHART, in 4°-oblong; de 2. staat, den horizont afgewerkt. — *Een zittende Wijsgeer*, met een pelsjas aan, bij eene tafel, voor een glasraam; de rechterhand aan het hoofd, met een baret gedekt, leunende op boeken; in de linkerhand, een open boek; 1. staat, de grond wit; de 2. weinig bewerkt, de 3. afgewerkt. De 1. en 2. alleen beteekend, en 1815; h. 153, br. 133 str. — *Een ingevallen Stroo-hut*; regts, een vervallen huis, op een heuvelachtigen bodem; op den voorgrond, eene vrouw, tegen den rug te zien, waarbij een hond; naar H. SAFTLEVEN, etsdruk, waaronder: *Erster Versuch in Aqua Tinta*, 1813, in 4°-oblong. — *Een liggende Os* en een staande koe, bij schapen enz., in een Italiaansch landschap, bij ruïnen enz. naar C. W. E. DIETRICH *pinx.*, en 1814, in gr. f^o.; etsdruk, en een afgewerkte in aqua tinta. — *Twee Ezels*, door een man gedreven naar den voorgrond; naast hem een man, die in gesprek schijnt te zijn, waar nevens een hond, naar BERCHEM *del.*, en 1815; 1. en 2. staat in aqua tinta, in f^o-oblong. — De weêrgaê, *Eene Vrouw, op een Ezel gezeten*, die achteruit slaat naar honden, waarbij een man met een ezel, schapen enz.; BERCHEM *del.* 1656. Etsdruk, idem; — en, als Prentteekening, *Een Heer, zijn hoed tegen zijne dij vasthoudende*, van voren te zien; dijtuk, naar J. HAKKEN *del.*, als krijtteekening, 1815, in 4°.

SINJEUR (GOVERT) schilderde in den trant van PHILIP WOUWERMAN, zooals *Van Spaen*, in zijne *Beschryving van Rotterdam* vermeldt.

SIPKES. (JOSEPH) *Een woelend water met schepen* bevond zich, in 1810, op de Tentoonstelling, te Amsterdam, zijne woonplaats, en welke schilderij niet van verdienste was ontbloot. Welligt is hij een kunstliehebber, gelijk ik uit den geleibrief, bij voornoemde schilderij gevoegd, meen te kunnen opmaken.

SITTE, (ARTHUS) een beeldhouwer, in Holland geboren, die, in 1666, als hofbeeldhouwer naar *Berlijn* geroepen werd. Hij heeft veel beeldwerk vervaardigd, zoo in steen als in hout, en waarmede het keurvorstlijk paleis en de kasteelen werden versierd. In 1675, was hij nog te *Berlijn* werkzaam, zegt Nagler.

SIUORDTSMA, SIOERTSMA, of SIOURTSMA, (A.) schijnt, naar den naam te oordeelen, een Friesch kunstenaar te zijn geweest, zooals mij uit een prentje, in mijn bezit, is gebleken, zijnde een *Portretje ten voeten uit*, in kinderkleo leren, spelende met een leeuwje, waarbij eene tafel, en daarop eene Markiezo-kroon, achter in eene vensteropening staat een jeugdige Oranjeboom in een pot, waarboven een zonneglans, met den naam *Jehova*, en daarbij *Tandem fit surculus arbor*, zijnde de aangenomen spreuk van Prins Maurits, na den dood van zijn vader, Prins Willem I. Onderaan: *I. Guilielmus Henricus D. G. Princeps Auriacus Comes Nassaviae etc. A. SIUORDTSMA fecit.* Dit portret zal den vijfjarigen *Willem III*, als kind, voorstellen; en, daar deze in 1650 geboren werd, zoo kan onzo graveur het in 1655 hebben vervaardigd. — Later vond ik nog het portret van *Casp. de Carpentier*, Predikant, te Amsterdam, obiit 1667, oud 60 jaren, in 1650 door hem vervaardigd; doch hieronder staat, volgens den *Catalogus van Portretten van Frederik Muller*, Nr. 954, A. SIOERTSMA? En nog eens ten derden maal den naam SIOURTSMA, op een *Titelplaat* in gr. f^o., die voor mij ligt, door hem *sculpsit*, naar C. VAN DE PAS *delinearit*, voor het Werk *Athanasii Kircheri e Soc. Jesu, Mundi subterranei, Tom. II. etc.; Amstelodami, ex Officina Janssonio Waesbergiana, Anno 1678.* Deze plaat is met zorg en uitvoerig gesneden. —

Verder is mij nog voorgekomen het *Portret van den Vice-Admiraal Pieter Floriszoon*, met vers en adres van HEM; alsmede het *Praalgraf van Jan van Galen, in de Nieuwe kerk, te Amsterdam*, naar J. V. CAMPEN, door HEM sculp., in f°.

SIX (NICOLAAS) is door *Immerzeel*, als een aanzienlijk kunstbeoefenaar, vermeld, die twee etsjes, *Maria Magdalena*, en, een *jeugdige Fluitspelcr*, als de eenig-bekende heeft beschreven. Ik moet hier, als toelichting, bijvoegen, dat aan CAREL DE MOOR, *den Jonge* ook twee etsen worden toegekend, namelijk, *Een kwakzalver*, halve figuur; hij houdt met de linkerhand den regterarm, met de hand aan den mond, h. 6 dm. 8 str., br. 5 dm. 8 str. Par. — en *Een Meisje, met outbloote borst*, houdende in de linker hand een stuk geld; dijstuk, weêrgaê van de voorgaande, beiden niet beteekend, eu zeer zeldzaam. — *Nagler, Die Monogrammisten u. s. w., Munchen*, 1858, zegt: dat er in den *Catalog-Sternberg*, III., Nr. 2762, op een exemplaar, met een oude hand, geschreven staat: J. BACKER pinx. c. DE MOOR c. fil. in aqua forti. Hiertegen moet ik een soortgelijk bewijs bijbrengen, te weten, dat op 's *Rijks Museum, te Amsterdam*, beide exemplaren aanwezig zijn, waar, eveneens met eene oude hand, op geschreven staat: N. SIX fec. hetgeen zeer voor hem pleit, omdat het zeker is, dat hij de etsnaald heeft gehanteerd. — Zie op MOOR. (KAREL ISAAK DE) — *Immerzeel* zegt verder, dat hij slechts den ouderdom van 36 jaren mogt bereiken. In een *Ms., ABCling, of Verzamelboekje van Merken en Characters van de Plaatsnyders*, euz. (door CORNELIS VAN DEN BERG), in mijn bezit, die een stad- en tijdgenoot van SIX, te *Haarlem*, was, vind ik zijn monogram beschreven, en daarbij: „NICOLAAS SIX, geboren te *Haarlem*. Overleden, aldaar, 18 Mey, 1731,” waaruit alsdan zou blijken, dat hij in 1695 geboren werd.

SJOLLEMA. (DIRK PIEBES) *Immerzeel* zegt, dat zijne kunst zich meest in *Friesland* bevindt; dit is zoo, en, om der geschiedenis wil, wijs is hier eene vasto plaats er van aan, te weten, het huis te *Leeuwarden*, dat, in 1857, bewoond werd door den Heer C. Awerda, kantonregter, aldaar, waarin een Schoorsteenstuk aanwezig is; alsmede een paar stukken in het *Kabinet van Oudheden, te Leeuwarden, Een Friesche beurtman*, bij stil weder, op de Zuiderzee; — en, *Het inloopen en verlaten van de haven*, door twee Friesche vaartuigen, bij woelend water. Mededeeling van den Heer A. J. Bruinsma, te *Leeuwarden*.

SKEYSERS (CLARA) wordt aldus door *Vasari* genoemd, die den naam van CLARA DE KEYSER, — Zie aldaar. — uit *Guicciardyn* overgenomen, zóó verwrongen heeft.

SLABBAERT. (K.) Den naam van dezen kunstenaar, zegt *Bryan*, vindt men op een portret, met het opschrift: *Paulus Perre, Syndic. Medioburg. et Leg. Belg. in Anglia*. 1660. — Daar noch *Heller*, noch *Brulliot* dezen naam opvoert, zoo heb ik hem hier eene plaats gegeven, omdat hij zooveel overcenkomst heeft met dien van den Nederlandschen schilder van dezen naam, eu die, welligt, dezelfde is. Doch het is nog niet bewezen, dat die schilder ook zou hebben gegraveerd, hoewel zij tijdgenooten waren. Dit is zeker, dat op het bovengemelde portret staat: K. SLABBAERT — *Bryan* noemt de K niet, — *fecit et excudit*, in f°, zoo als *P. de La Rue*, in zijn *Staatkundig en Heldhaftig Zeeland, Middelburg*, 1736, bl. 80, dezen *D. Paulus van de Perre* vermeldt, en waaronder men verder leest: *Urbis Medioburgensis Consiliarius et Syndicus; nomine Confœderatarum Belgii Provinciarum in Angliam Pacis causâ Legatus extraordinarius*. Deze is met Van Beverning, Nieuwpoort en Jongestal, in 1653, in gezantschap naar *Engeland* vertrokken, aldaar in hetzelfde jaar overleden, en te *Middelburg*, in de Oude of St. Pieterskerk, begraven. Hoe kan nu het jaar 1660 door *Bryan* gelezen zijn? want rond het portret, wat ik voor mij heb, staat: *Objit anno ætatis 55, XIV. Decembris*

MDCLIII. Zijn er dan twee door SLABBAERT vervaardigd? — Later vond ik nog, dat in 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, bewaard wordt het portret van *Jacobus Migrode, Mediob. Pastor*, ovaal, in 4°, met achtregelig vers van *Joh. de Brune*: „Wat pooght ghy, konstich handt" enz.; beteekend K. SLABBAERT *fc.*

SLANGENBURGH. (CAREL JACOB BAAR VAN) Op het bericht van *Immerzeel* laat ik nog volgen, dat hij omstreeks 1850, doch ik weet niet waar, overleden is.

SLAPBAARDT. (...) In den *Catalogus van Terwesten*, bl. 284, vond ik eene schilderij „*Een papeetend Vrouwje*, door SLAPBAARDT. f 11." — Dit is bepaald van KAREL SLABBAERT. Zie bij *Immerzeel* en bij mij op SLABBAERT. (K.)

SLEY. (THEODORUS,) of DIRK, of VAN „*Een Herberg*, waarvoor een heer te paard en andere beeldjes, zeer natuurlyk, in de manier van OSTADE, door T. SLEY, op doek, h. 33½, br. 40 dm. Amst. f 64." Zie *Catalogus van Terwesten*, bl. 455. — *Nagler* noemt hem DIRK VAN SLEY.

SLINGELAND. (PIETER VAN) *Houbraken* schrijft VAN SLINGELANT, *Immerzeel* VAN SLINGELAND, en, dewijl 't wel denklijk is, dat hij van het bekende geslacht van dien naam afstamt, omdat zijne moeder *Van Polane* heette, heb ik de laatste lezing behouden. — Bij *Immerzeel* vindt men de prijzen en de bewaarplaatsen van eenige zijner werken opgegeven; ik voeg er hier nog bij, dat in *Smith's Catalogue raisonné, vol. I, Supplement*, 70 zijner schilderijen beschreven zijn. De hoogste prijs, dien een dezer stukken heeft opgebragt, is f 5760. — De beroemde schilderij, *De Muzijk-ocfening*, werd, zooals *Bryan-Stanley* meldt, door een *Frauseli* heer bij een Engelschen brouwer gekocht, en berust thans in de *Louvre*, te *Parijs*. Zij heeft f 10,000 gekost. Of die auteur zich omtrent de plaats van dit stuk heeft vergist, weet ik niet, doch ik heb deze schilderij er in 1834 niet gezien; welligt heeft de koop later plaats gehad. — De beste stukken van zijn werk, in *Engeland* bekend, vindt men in de Koninklijke Galerij, genaamd *Bridgewater*, thans behoorende aan den Graaf van *Ellesmere*, en in de éénige, kenrige Verzameling van *Sir Robert Peel*, welke ik daar ook heb gezien, wordende een *Huislijk tafereel*, wat het betooverend effect van licht en bruin betreft, voor een der schoonste stukken gehouden. — In de *Galerij*, te *Dresden*, heb ik, met belangstelling, een uitmuntend stuk gezien, *Een oud Man, die een huan te koop biedt aan een jong meisje*, dat voor een geopend venster is gezeten; — en, *De gestoorde Muzikles*: de viool ligt op een stoel, met de muzikkladen op den grond. — In die te *Berlijn*, berust een stuk, *Een Keukenmeid, bezig haar gereedschap te schuren* enz. — In de *Pinakothek*, te *Munchen*, zijn twee stukken aanwezig enz., en in de *Louvre*, te *Parijs*, een *Familiestuk*, een *Stillleven*, en *Een Mansportret*. — Zijn *Portret* en dat zijner echtgenoot, door hem geschilderd, was op de Tentoonstelling van Oude kunst, in 1845, te *Amsterdam*, door N. N. ingezonden. — Bij *Weigel* vindt men, onder Nr. 3123, *Des meesters eigen borsbeeld*, in ovaal; beteekend P. VAN SLINGELAND, 1676, in aquarel, op perkament. — Nog een *Idem*, door hem-zelfen, met zwart krijt en O. I. inkt geteekend, wordt in den *Catalogus van Van der Marck*, Teekeningen enz., Nr. 1820, vermeld. — In gravure komt het voor bij *D'Argenville*, en *Ch. Blanc*.

SLINGERLANT, (CORNELIS) een Dordtenaar, die zijne studiën te *Rome* heeft volbragt, waar hij den Bentnaam van *Zeehaan* bekwam, dewijl hij tweemaal de reis naar *Italië* over zee had gedaan. Later zette hij zich weër te *Dordrecht* neder, en opende er, omstreeks 1650, bij zijne kunst oefeningen, tevens een gaarkeuken. Zie *Nagler*.

SLOEP, (FREDERIK) een beeldhouwer, te *Hoorn*, die mij alleen is voorgekomen door het volgende: „Er zijn twee brieven voorhanden van 15 October, 1726, en

10 April, 1727, geschreven door FREDERIK SLOEP, *Beeldhouwer*, te Hoorn, aan den Burgemeester van *Leyden*, waarin hij zich beklagt, geen antwoord te hebben ontvangen van de Hoogheeraden van Rijnland, op zijn vroeger sehrijven, en nog minder op een *Tractaatje*, aan de Heeren van *Rijnland* gezonden, betreffende het *droogmaken van het Haarlemmermeer*, en dat hij door den drnk in het licht wenschte te geven enz. Zie *De Navorscher*, V, 1855, waar de mededeeler R. E. vraagt, of het gemelde *Tractaatje* gedrukt is? — Een en ander getuigt wel van een werkenden geest in onzen SLOEP.

SLOOVERE. (SALIN DE) In de *Ms. Rekeningen van het O. L. V. Hospitaal*, te *Audenaerde*, vindt men, op het jaar 1468—69, aangeteekend: „SALIN DE SLOOVERE, peintre, executer des travaux d'embellissement à l'intérieur de l'hospitâl." Zie over het berigt dezer Rekeningen op HOEN. (JACOP)

SLUYSE. (CAROLUS JOS. JOAN. VAN DER) „Bij acte collegiaal in dato 18 November, 1784, is door de Heeren van 't Magistraet (van *Antwerpen*) genoemd en aengesteld CAROLUS JOS. JOAN. VAN DER SLUYSE de *Heusde*, schilder, tot Directeur dezer Academie, in plaetse van ANDREAS CORNELIS LENS, die zich te *Brussel* had gehuysvest." Zie blz. 342 van het *Jaerboek der Gilde van St. Lucas* enz.; *Antwerpen*, 1855.

SLUYTER, of SLUITER (P.) wordt door *Immerzeel*, slechts met één regel, als graveur van boekprenten vermeld. Hij heeft echter meer gedaan. Ik bezit, onder anderen, van hem het *portret* van JAN LUKEN, met bijwerk, naar A. BOONEN, in 4°, en een *idem*, in 8°, door HEM *sculp*. Deze kunstenaar is loflijker vermelding waardig, wanneer men ziet het *portret* in 4° van *Ulricus Huber*, *Hoogleeraar*, te *Franker*, dat krachtig en stout door hem gesneden is, en onder de goede kunst van zijn tijd kan worden geplaatst. — In den *Catalogue de Dessins et d'Estampes etc. de Van Hulthem*, *Gand*, 1846, in 8°, vindt men, onder Nr. 2767: Trente-huit Estampes diverses, parmi lesquelles le Portrait de LUYKEN et des Sujets de l'Histoire du Nouveau Testament. Pièce en haut. — *Nagler* noemt hem JAN PIETER, doch op het groot aantal werken, mij bekend, staat alleen P. SLUYTER, of SLUITER.

SMACHTENS. (J. J.) Deze kunstenaar, in het theoretisch gedeelte der kunst zeer ervaren, heeft, als zoodanig, een Werk uitgegeven, onder den volgenden titel, die hem ons geheel kennen leert: *Nouveau Traité de Perspective etc. par J. J. SMACHTENS, Architecte, professeur d'Architecture de Perspective, du Trait, de la Menuiserie etc. Bruxelles*, 1825, in gr. f^o. Dit Werk, hetwelk ik bij een groot aantal over die Leer, van af de vroegste tijden, bezit, stelt mij in de gelegenheid, om zijne bekwaamheden te kunnen beoordeelen, en ik verklaar, dat zijn boek goeddoordacht, en op eene gemakkelijk-bevatlijke wijze ten algemeenen nutte bewerkt is.

SMAK GREGOOR (GILLES) is, naar waarde, bij *Immerzeel* vermeld; ik moct hier zijn Artikel sluiten met zijn dood, die den 4. December, 1843, in zijne geboorteplaats, *Dordrecht*, voorviel. — Ik bezit zijn *Portret*, tekening in 8°.

SMALLEVELT. (B.) Van dezen graveur ligt voor mij het *Beleg van 's Hertogenbosch*, met het adres van H. A. Coster, te *Amsterdam*, 2 bladen, in f^o. aan elkaër, met gedrukte verklaring.

SMEES (JAN) is bij *Immerzeel* vermeld, doch zonder zijn geboorte- of sterftijd op te geven. Zijn overlijden had ten jare 1729 plaats, blijkens den *Catalogus van Schilderyen van den Kunst-schilder JAN SMEES, verkocht den 6. April, 1729, te Amsterdam*; eene fraaije Verzameling van 77 Nummers, meestal van de beste oude meesters. — Van hem zijn 6 *stukks etsen* bekend, die zeldzaam zijn, en allen landschappen voorstellen, met ruïnen, sloten, rivieren, watervallen, met menschen

en vce gestoffeerd; beteekend J. SMEES *in. et fecit*, h. 5 dm., br. 7 dm. 8—9 str. Par. Vijf staan er bij *Weigel* op 12 Thlr. aangeteekend.

SMELTZING (AREND) „was een zoon van *Jan Arends*, en van *Maartje Maertens van Huchtenburg*, (oom van JOHANNES); hij is 3 maal gehuwd; in 1662, met *Adriana Sevenhoven*, in 1676, met *Adriana Schrevelius*, en in 1683 met *Maria Luijpaert*, wed. van *Daniël Paauw*. In 1662 is hij als Wapensnijder der stad *Leyden* aangesteld, in plaats van REINIER TRAP, en heeft in die hoedanigheid veel voor de stad gedaan, te lang om hier te vermelden. Hij stierf aldaar den 4. October, 1710.” Zie de bron aan het slot van het artikel SMELTZING (JOHANNES) aangehaald.

SMELTZING (JOHANNES) wordt bij *Immerzeel* en andere auteurs vermeld als te *Nijmegen* geboren, en te *Leyden*, waar hij zich gevestigd had, in 1703 overleden. De verbetering hierop laat ik hier volgen. Hij is te *Leyden* geboren, en den 3. Augustus, 1656, in de Hooglandsche kerk, aldaar, gedoopt. Zijne ouders waren *Quiring Jans Smeltzing* en *Margareta Cornelis dr. van Roen*. Hij was twee malen gehuwd, eerst, in 1677, met *Geertruida van Hove*, en daarna, in 1680, met *Catharina Schrevelius*, die in 1720 overleed. Hij is den 18. October, 1693, overleden, en in genoemde kerk begraven, nalatende, uit het tweede huwelijk, drie dochters. — Deze JOHANNES heeft, evenals zijn oom AREND verscheiden zegels voor de stad en de lakenhallen gemaakt. Aangaande de Medalje, door hem uitgegeven op den in 1690 te *Rotterdam* onthoofden *C. Costerman*, — doch waarvoor de teekening, zoo men zegt, door den *Ridder van der Werf* vervaardigd zou wezen — zijn op het Rijks Archief te 's *Gravenhage* eenige stukken, zijne vlugt betreffende, voorhanden. Ook een verzoek zijner vrouw, de onschuld van haar man aantoonende, met do daarbij gedrukte *Memorie* van haren advocaat. Ofschoon de afloop dezer zaak daarin niet vermeld is, blijkt het toch, dat het Hof geen gevolg gegeven heeft aan het besluit om zijne goederen te verkoopen, teneinde daaruit de kosten zijner indaging te dekken, maar dat die door zijne vrouw zijn betaald. In Februarij, 1693, ontving hij van de regering van *Leyden* f 150, wegens het maken der zilveren Medalje op de *Pontein*, de *Academic* en den *Burg*. Bij *Van Loon* vindt men eenigo door hem gemaakte Medaljes. Zie het berigt *De Smeltzingen*, door *Jonkhr. Rammelman Elsevier*, in *De Navorscher*, 1860, blz. 246; en *Dr. Wap, Astrea*, IV. Jaarg., 1854, blz. 63 en 69.

SMELTZING, (JOHANNES) zoon van AREND, den 5. Julij, 1668, te *Leyden* gedoopt, en in 1693 gehuwd met *Elisabeth de Paauw*. Hij heeft sedert 1695 tot 1709 voor de stad *Leyden*, als wapensnijder gewerkt, en leefde nog in 1732. Zie de bron aan het slot van den voorgaanden JOHANNES, in *De Navorscher*.

SMELTZING (MAARTEN, of MARTINUS) wordt bij *Immerzeel* en anderen, bepaaldelijk, als de broeder van JOHANNES opgegeven, doch dit is meer waarschijnlijk dan wel bewezen. Zie *De Navorscher*, aangehaald op SMELTZING. (JOHANNES) Hij is den 25. Januarij, 1704, als *Wapensnijder* en jongman van *Leyden*, aangeteekend met *Anna Bent*, weduwe van *Arnoud van Rykel*, welk huwelijk den 8. Februarij werd voltrokken. „Ik maak hiervan melding, omdat op den 4. April, 1713 getrouwd is MARTINUS SMELTZING, *Medaljeur*, jongman van *Leyden*, met *Aletta Looz*, wed. van *Jacobus Oosterwout*. Uit deze omstandigheid zou volgen, dat er twee MARTINUSSEN geweest zijn. De Medaljeur MARTINUS SMELTZING overleed te *Leyden*, en is den 17. Februarij, 1714, in de *Pieterskerk* begraven.” Op den Inventaris zijns desolaten boedels vindt men eene opgave zijner nagelaten Medaljes, alsmede 19 stempels vermeld.

SMELZ. (GUILAUME) „Den 30. Augustus, 1591, den GUILAUME SMELZ, glas-

maker, voor een *met wapenen geschilderd Glasraam*, naar alle waarschijnlijkheid, bestemd voor het woonhuis van *Nicolaas Lampsonius*, kanonik van *St. Denis, te Luik*. Zie *Messenger des Sciences etc., Gand*, 1858, bl. 341.

SMET (ADRIAEN DE) was een beeldsnijder en steenhouwer, die, op het einde der XVI. eeuw, te *Audenaerde*, bloeide. In de Archiven van het O. L. V. Gasthuis aldaar, vindt men in de Rekeningen, op 1593 vermeld: „Item an ADRIAEN DE SMET, steenhanwre, voor tnaeken van de Sacraments-hunse ende St. Agnes ende St. Anne, IIIJ^{xx} XIIIJ Lib. par. — Item betaelt aen ADRIAEN DE SMET, steenhauwere, voor de wapene van Mevr. np den zack te stekene XVJ lib. par.” Zie over dit berigt de aangehaalde bron aan het slot van het Artikel DELEHAYE. (PIERAED)

SMETS, (ANTONI) of SMEDT. (A. D.) Het is onzeker, of deze kunstenaar een Noordnederlander, of een Brabanter was, doch het is zeker, dat hij de schilderkunst te 's *Hage* uitoefende, en als Lid der Kamer van Pietra, aldaar, in 1665 voorkomt. Meer is er bij *P. Terwesten, Ms.*, niet van hem bekend. — *Weyerman*, IV, bl. 46, zegt, dat hij een vreemdeling is geweest, en neemt hem alzoo niet op. — Dit heeft echter geen aanneemlijken grond, te minder, daar deze SMETS eene eeuw vóór hem bloeide, en, meer dan waarschijnlijk, de kunst voor uitspanning beoefend heeft. — Later werd mij, door den Heer J. C. GAAL, medegedeeld, dat hem te *Kampen* eene schilderij is voorgekomen, van meer dan middelmatige verdienste, voorstellende *Een Valkenier bij eenig dood wild*, en een zwartbonten, langharigen hond, zijnde de laatste vooral goed van teekening en fiksche penseelsbehandeling; alles klein leven; beteekend A. D. SMEDT *pinx.* Hierdoor ben ik met den aard van zijn werk bekend geworden. De letter D., die op de schilderij aan de A. is gehecht, doet vermoeden, dat hij den naam van de Belgische familiën *De Smets*, of *De Smedt* zal hebben gevoerd.

SMEYERS, (GILLES) *de Oude. F. Bogaerts* noemt dezen duidelijk als een historieschilder van *Mechelen*, van wien in de Kapel van *St. Rombout*, aldaar, de *Verzoeking van St. Antonius* is te zien. Zoo dit berigt goed is, moet de meening van *Immerzeel*, of GILLES SMEYERS een zoon van NICOLAAS SMEYERS zou zijn geweest, vervallen, dewijl men als zeker kan aannemen, dat bij den naam *de Oude*, die gevonden wordt, er gelijktijdig een *Jonge*, en dus een zoon met denzelfden doopnaam heeft bestaan.

SMEYERS (GILLES JOSEPH) is door *Immerzeel* vermeld, zonder enig kunstvoortbrengsel van hem aan te wijzen; ik voeg er daarom, als eene proeve zijner portretwerken, bij, dat van *Thomas Philippus Tituli* enz., Aartsbisschop van *Mechelen*, in zijn Bibliotheek gezeten, met de mnts in de hand, zeer fraai door P. TANJE *sculp.*, in gr. f^o., waarvan ik een fraaijen drnk bezit. Uit alles kan men opmaken, dat zijn werk zedig en met groote zorg is gepenseeld, doch het draagt geen kenmerk van de Vlaamsche School, die, ruim eene halve eeuw vroeger, in zijne geboortestad, *Mechelen*, nog zoo schitterend was.

SMEYSTER (...) wordt door *Füssly*, volgens eene reis-aanteekening, een landschapschilder van *Antwerpen* genoemd, die, zegt *Nagler*, omstreeks 1792 werkzaam is geweest.

SMIDT, (HENDRICK) een knnstschilder, die, in de XVI. eeuw, te *Antwerpen*, leefde, doch van wien, zegt *Nagler*, geene levensberigten bekend zijn. Hij komt in 1541 in de Registers van *St. Lucas* aldaar voor, en leefde nog in 1568.

SMIES. (JACOB) Bij het artikel van *Immerzeel* moet ik voegen, dat *zijn Portret*, door H. W. CASPARI *del.*, J. E. MARCUS *sculp.*, in prent nitgaat.

SMISSEN (DOMINICUS VAN DER) is met een paar regels bij *Immerzeel* geboekt,

die hem niet anders, dan door een gegraveerd portret, naar eene schilderij van hem, heeft leeren kennen. Ik ben in de gelegenheid geweest, een groot familie-stuk, door hem geschilderd, in orde te maken, voorstellende *Anna de Haze, vrouwe van Mynden en Loosdrecht, laatst weduwe van den Burgemeester L. Geel-vink, verzeld van haar klein-zoon Zacharias Hendrik Alewyn, en van hare klein-dochter Alewyn*, staande dit achter op het doek geschreven; op de schilderij zelve DO. VAN DER SMISSEN pinx. Wat de schildering aangaat, deze is van middelmatige verdienste, koud van kleur, en echter, wat de voorstelling en het geheel betreft, niet onbevallig voor het oog. Dit stuk berust thans nog bij een der erfgenamen van wijlen Jonkhr. *J. J. S. Alewyn*, te *Utrecht*. — Volgens *Nagler*, zou hij van *Hamburg* zijn, en omstreeks 1750 aldaar gebloeid hebben. Weligt heeft VAN DER SMISSEN zich in *Holland* opgehouden, waar nog al werken van hem voorkomen.

SMIT, (A.) een portretschilder, waarschijnlijk, in de tweede helft der XVIII. eeuw, te *Amsterdam*, werkzaam. Ik bezit een portret in ovaal, naar zijne schilderij, door *J. KOBELL sculp.*, voorstellende *Mr. Jan de Witt, Raad enz., te Amsterdam*. — Hij heeft ook geëst, als een *Vignet*, voor den *Bercedeneerden Catalogus van alle de prenten van NICOLAAS BERCHEM, enz. te Amsterdam, 1767*, in 8°, door hem *invenit et fecit*. — Later zag ik zes stuks genummerde prentjes, typen van bedelaars, en dergelijke gebrekkige figuren, waaronder een vierregelig Hollandsch vers, beteekend *A. SMIT sculp.*, *P. BARBIERS (den Oude) ad v. del.*, h. 110, br. 75 str. Ned. Deze behooren, waarschijnlijk, bij de Serie, door *P. LANGENDYK* — Zie aldaar. — naar genoemden *BARBIERS* gesneden.

SMIT, of SMITH, of SCHMITH (ANDREAS) was een zeeschilder, die omstreeks het midden der XVII. eeuw bloeide. Zijne stukken komen weinig voor, en zijn in den handel meest onder andere namen verkocht, vooral in *Engeland*, waar eenige verdoopte bestaan. In het Koninklijk Museum, te *Berlijn*, zag ik een stuk van hem, hetgeen onder de goede werken in dat vak behoort: *Eene zich ligt bewegende Zee met bewolkten hemel, vol met groote en kleine zeilende schepen enz.*; beteekend *A. SMIT pinx.* — *Bryan-Stanley* zegt, dat er nog zekere *ANDREAS SMIT* in datzelfde tijdvak heeft gebloeid, die landschappen en zeestukken schilderde; doch hij voegt er de opmerking bij, dat de beteekeningen der stukken bij de Nederlanders meestal zeer kort is, zooals *A. SMIT, AND. SMIT, en ARN. SMIT*, en het ligtelijk een-en-dezelfde naam zal moeten wezen. *Hij* is zeker van den voornaam *ANDREAS*, en ik meen het te zijn van *ARNOLT SMIT*. — Zie aldaar.

SMIT, SMITH, of SCHMID, (ARNOLT) een Hollandsch kunstenaar, die in de tweede helft der XVI. eeuw bloeide, en van wien geene levensberigten zijn bekend. Hij schilderde landschappen en zeegezigten. In den *Catalogus van Hoet*, I, bl. 29, Nr. 16, is *Een winter* van *AERNOUT SMIT*, en in dien van *P. LOCQUET*, *Amsterdam, 1783*, waren drie stuks, alle *Rivier- en Zeegezigten*, met oorlog- en andere schepen, en verdere stoffage; met de bijvoeging: „uitvoerig, transparant en natuurlijk gepenseeld.” — Eenigen willen, dat *ANDREAS SMIT* — Zie aldaar. — een-en-dezelfde persoon zou wezen; dit kan waar zijn, wanneer er alleen *A. SMIT* staat, doch als er *ARN.* staat, zoo kan dit toch niet *ANDREAS* beteekenen.

SMIT, (DIRK) een onvermeld zeeschilder, die de kunst tot eene aanzienlijke hoogte heeft gebracht. Van zijne werken zijn mij voorgekomen in den *Catalogus van Schilderyen van Lambert Witsen*, te *Amsterdam*, in 1746 verkocht, onder Nr. 30: „*Een kapitale Zee*, daar schepen vergaan tegen een klip, door *DIRK SMIT*, niet minder als *BAKHUUSEN*,” h. 4 vt., br. 5 vt. 9 dm., f 19.” — Als men daarmee vergelijkt, dat Nr. 15, „*Een kapitale Zee-bataille*, door *LUDOLF BAKHUYSEN*,

zoo goed als er ooit gezien kan worden," h. 3 vt. 3 dm., br. 4 vt., met f 98 werd betaald, dan mag men den prijs voor het stuk van SMIT aanzienlijk noemen. — Op eene idem Verkoopng, te 's *Gravenhage*, in 1744, gehouden, vond ik onder Nr. 31. „*Een Zee-bataille van den Admiraal Tromp, bij 't aanbreken van den dag en maanschijn, zeer kunstig en natuurlijk door D. SMIT,*” h. 2 vt. 6 dm., br. 3 vt., 4 dm., en verder nog *twee Zeetjes* op andere Verkoopngen.

SMIT. (J(OHANNES)) Op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1820, waren *twee schilderijen* van hem, *Gezelschappen en Binnenhuizen* voorstellende. Toen woonde hij aldaar.

SMIT, of SMITS, (J.) een onvermeld teekenaar en graveur, die voor den boekhandel gearbeid heeft. Op den *Titel* in 4°., geplaatst voor het Werk van *Joan Arends, Ses boeken van 't ware Christendom* enz., komt het portret van den auteur voor. — Nog heeft hij veel prenten vervaardigd voor de *Nouvelle description de la France etc. par Piganiol de la Force; à Amsterdam*, 1719, 5 vol. in kl. 8°. — Alles behoort tot de middelmatige soort. Naar de kunstwaarde te oordeelen, is hij stellig een auder, dan de hier volgende.

SMIT, (JAN) een andere dan de hier voorgaande, was teekenaar en graveur, van wien ik bezit eene groote grondteekening van de *Heerlijkheid Roozendaal, bij Arnhem*, waaronder is afgebeeld een *Hertejagt*, alles verdienstlijk geteekend en gegraveerd; beteekend J. SMIT, *fecit. Tot Amsterdam, by Gerard van Keulen aan de Nieuwe brug*. — Nog vindt men van hem *Doorbraak in Noord-Holland* enz. in 1740 en 1741; JAN SMIT *sculp.*, alsmede vele Boekprenten. — Later zag ik eene ongemeen groote prent, behoorende bij een Serie *Gezigten binnen Amsterdam* enz., bestaande uit 2 bladen in plano, voorstellende *Gezigt van de Oude schans, alwaar men zien kan de Monkel Bans Tooren, Zuider Tooren en 't Westindisch Huis van het Y af te zien tot Amsterdam*, vol gewoel, met beelden, vaartuigen enz.; — en, *Een idem*, in alles hetzelfde, zijnde een *Gezigt te Zaandam*, door J. SMIT, *fecit*.

SMIT (JAN) wordt, bij vergissing, door *Nagler* als de teekenaar en graveur vermeld, die ook de *Levensbeschryving van RUBBENS* enz. *Amsterdam, by Johannes Smit*, 1774, in 8°., heeft geschreven. Dit alles docht op IZAAK SCHMIDT. — Zie aldaar bij *Immerzeel* en bij mij.

SMITH (JAN) wordt als JOHN SMITH onder de eerste graveurs in mezzotinto in *Engeland* vermeld; echter vond ik, dat men meent, dat hij geen geboren Engelschman, maar een Hollander geweest zou zijn. Zie bl. 301 van de *Beschryving van alle Konsten* enz. *De Graveur, Dordrecht*, 1796, in 8°. Intusschen is het zeker, dat men niets van zijne eerste levensdagen vindt geboekt.

SMITH (JOHAN) een kunstenaar, dien ik alleen vond vermeld als schilder van het Portret van ADAM VAN VIANEN, door THEODOR VAN KESSEL *fecit, in aqua forti*, in f^o. *Christiaan van Vianen excudit*, en JOHAN SMITH *pinxit*. Hij is voorgesteld als met den regterarm rustende op eene ballustrade, houdende in de opgeheven linkerhand een drijfhamer; het hoofd bijna naar voren gewend, met geplooiden halskraag, en van den regtersehouder afhangenden mantel enz.; voor een geopend venster een gebouw, waarvoor een trap en eenige figuren. Deze prent is zeldzaam.

SMITS. (FRANCISCUS) Deze verdienstlijke portretschilder is de zoon van *Cornelis Smits*, en van *Anna Nuffels*, in 1760, te *Antwerpen* geboren. Hij was een leerling van A. B. DE QUERTENMONT. Op de Tentoonstellingen, te *Antwerpen*, leverde hij van zijn Werk, even als op die van 1805, het *Portret* van B. P. OMMEGANCK, dat zeer gunstig beoordeeld werd. De fortuna was hem niet gunstig, ja, zoodanig tegen, dat zijne trouwe vrienden hem ondersteunden, en ten laatste in de bijzondere

afdeeling, 's Konings kamer, in het Elisabeth-Gasthuis aldaar, bezorgden, waarin hij den 15. Maart, 1833, overleden is. Hij is niet gehuwd geweest. — Zie *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857.

SMITS, (J.) een portretschilder, die mij alleen bekend is door een *Portret van D^o. J. Scharp*, door J. BENME ADZ., — Zie aldaar. — naar HEM gegraveerd. — Hij kon dus wel, even als *Scharp* en *BEMME*, te *Rotterdam* te huis behooren.

SMITS, (J. G.) te 's *Gravenhage*, heeft op de Tentoonstelling, aldaar, in 1839, en eenige volgende jaren Landschappen en Stadsgezigten geleverd.

SMITS, (JAN BAPTIST) een teekenaar en schoonschrijver, die, in het begin dezer eeuw, te *Antwerpen* vermaardheid verkreeg. — Zie *Nagler*.

SMITS (N., of JOHANNES) wordt door *Nagler* JOHANNES genaamd, en geeft *Weyerman*, als zijne bron op; doch die zegt N., en dit geldt bij hem voor den onbekenden doopnaam. — Hij was een Bredenaar en bloeide in de tweede helft der XVII. eeuw. Hij heeft verscheiden historiestukken op het Huis te *Honstaursdyk*, en voor vele liefhebbers, te 's *Gravenhage*, geschilderd. Dit is al, wat wij van onzen landsman weten, zegt *Weyerman*, III, blz. 59.

SMITZ (CASPER) is reeds bij *Immerzeel* geboekt, die ziju overlijden, volgens *Bryan*, in 1707, te *Dublin*, heeft opgegeven. *Stanley*, zijn Commentator, voegt er bij, dat sommige schrijvers ziju dood reeds op 1689 stellen. Hij heeft ook in mezzo-tinto gegraveerd, als *Magdalena in een grot*; en, *Hagar, in de woestijn*.

SMITZE. (J. VAN DER) Deze naam is mij slechts eenmaal voorgekomen in den *Catalogus van Barchman Wuytiers, Utrecht*, 1792, op bl. 137. „Twee stuks. *Een Valkenjagt*, — en, *Een, waar een paard bestagen wordt*, met O. I. inkt gewassen door J. VAN DER SMITZE.” Daar zij in deze uitmuntende Verzameling eene plaats waardig waren, zal ziju werk, naar ik vermeen, wel tot de goede kunst hebben behoord.

SMYTERS, (ANNA) door *Van Mander, Jongvrouwe* genaamd, was eene beroemde scilderes in miniatuur. „Van haar is welcer gezicu — zegt hij — een Molen met volle zeilen, een molenaar met volle zak ten molen opklimmende, een paard met een kar onder op de molenwerf en eenig voorbijgaand volk, 'tgeen alles met een half koorn graan bedekt konde worden. Zij was de moeder van LUCAS DE MEERE, die, in 1534, te *Gent* geboren werd.

SNAARS, (...) een oubekend kunstenaar van dien naam, die mij alleen is voorgekomen in den *Catalogus van Schilderyen van den Graaf de Fraula, verkocht in Wisselgelt, den 21. July 1738, te Brussel*, waarin men, onder Nr. 415, de volgende beschrijving eener schilderij viudt: „*Henricus den IV. belegerde Parijs*, daar de bespieders het kenbaar maken, dat de Spanjaarden hulpe in de stad brengen; h. 14 vt., br. 10 vt. 10½ dm., waariu de kleine figuren zyn van SNAARS en de groote van VAN DYCK. Niet geveylt.” Dit is het eenige stuk, dat nit de Verkoopng is teruggehouden, en van eene kapitale grootte moet ziju geweest. SNAARS was dus, zeker, een man van erkende bekwaamheden, dewijl onze groote VAN DYCK met hem aan één stuk heeft gearbeid. Dit voor zoover als het gezegde geldig is. — Ik voor mij geloof echter, dat de tweede A in den naam eene Y of wel een IE moet wezen, en alsdan worden de kleine beeldjes in de belegeringen en gevechten van-zelf die van PETRUS SNAVERS, — Zie aldaar. — den Antwerpschen schilder van dieu naam. — Verder houd ik bet er voor, dat de steller van den bovengenoemden Catalogus den naam naar de Vlaamsche uitspraak heeft geschreven, even als er meer andere namen, als b.v. die van RUBBENS, VAN DYCK, BREUGEL enz. met eene letter te veel of te weinig, in gevonden worden.

SNAPHAAN. (A. DE) Eene schilderij, voorstellende *Eene Dame en haar slaap*

kamer, laat zich, voor haar toilet zittende, door haar kamenier kappen, terwijl een man haar een brief overhandigt enz.; beteekend A. DE SNAPHAAN, h. 1 vt. 5 dm., br. 1 vt. 1 dm., berust, onder de Hollandse school, in het Museum, te *Berlijn*. — *Nagler* zegt, dat J. C. BÖCKLIN het *Portret* van *A. Marg. van der Burg* heeft gegraveerd, naar zekerer A. SNAPHAN, waarschijnlijk, denzelfden meester. — Dat men zich in de namen gemakkelijk vergist, blijkt uit den *Catalogus* van gemeld Museum, waarin het Register SNAPHAN staat.

SNAYERS, (EDUARD) een onvermeld kunstenaar en, waarschijnlijk, een broeder van PETRUS SNAYERS — Zie aldaar. — vond ik in het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, vermeld en ingeschreven als: „EDUARD SNAYERS, ontvangen als meester schilder, 1617. — Diende als Deken 1632—33, 18. October.” — Hij heeft, denkelijk, de kunst bij zijn vader geleerd, omdat hij in het gemelde *Gildeboek* niet als leerling voorkomt, zoomin als PEETER SNAYERS, — Zie aldaar. — hetgeen mogt geschieden, mits men bij geen anderen meester leerde, in welk tegenovergesteld geval aan het *Gilderegt* moest worden voldaan. — De meergemelde *Mols, Ms.*, over PEETER sprekende, zegt, dat die stukken, batailles voorstellende, aan onzen EDUARD moeten worden toegekend, want: „deze was een zeer goed batailleschilder, maar beter in het klein, als in 't groot... Het is met EDUARD SNAYERS, dat P. P. RUBENS de dienst als Deken aannam, om hem op te volgen; — dat is te zeggen, om te dienen 1634—35; — maar hij zal zich, waarschijnlijk, vrij gemaakt hebben.” — Zie daarover op RUBENS. (P. P.)

SNAYERS. (HENDRIK) Zie SNYERS. (HENDRIK)

SNAYERS (PETRUS) is bij *Immerzeel* geboekt, doch hij heeft wel zijn geboortjaar, te *Antwerpen*, in 1593, maar niet het vermoedelijke jaar van zijn overlijden opgegeven, dat door sommigen op 1662, en door anderen op 1670 wordt gesteld. Intusschen is het zeker, dat, *De Bie*, toen hij zijn *Gulden Cabinet*, in 1661, uitgaf, zegt: „PEETER SNAYERS, Batailischilder, van *Antwerpen*, oud 68 jaeren.” — H. VAN BALEN wordt door sommigen als zijn meester genoemd; maar welligt was het zijn vader, want hij is niet als leerling, maar wel als meester in het *St. Lucas-gild* aldaar ingeschreven. „PEETER SNAYERS ontvangen als meester, 1613, schilder.” Hij was toen slechts twintig jaren oud. — Het is hier de plaats, om eene opmerking meê te deelen, door den meergemelden *Mols* gemaakt, op het berigt van *Houbraken*, die zegt: „Zijn konst bestond in 't schilderen van *Landschappen*, maar inzonderheid van *Landbatailjes*, met hunnen bedroefden nasleep.” „Ik gelove — zegt *Mols* — dat *Houbraken* zich vergist, door de werken der twee meesters PEETER en EDUARD SNAYERS voor een en dezelfde persoon te stellen: PEETER was eygentlijk landschapschilder, in zeer kleine formaten, bijna als miniatuur, en onze EDUARD is de batailleschilder.” — Zie aldaar. — Is het echter zeker, dat hij ook *batailles* heeft geschilderd, zooals onder zijn portret, (door D. VAN HEIL *pinx.* en CORN. COUKERCKEN *fecit.* en toen te *Brussel* wonende) dat bij *De Bie* voorkomt, duidelijk staat vermeld, dan is het mede zeker, dat de werken van EDUARD onopgemerkt onder die van PEETER doorgaan. — Nu blijft bij mij nog over de vraag: Is het *Portret* door A. VAN DYCK *pinx.* en door A. STOCK *sculp.* in f^{o.}, waaronder PETRUS SNAYERS *Preliorum Pictor Bruxellis*, dat van onzen PETRUS, zoo als het in *De Bie* voorkomt? Naar mijn inzien, is het onmogelijk dezelfde persoon. Wie heeft dus regt, VAN HEIL of VAN DYCK, of zijn er twee schilders van dien naam, en tijdgenooten geweest? Wat de verwarringen van de namen SNAYERS, SNYERS en SNYDERS betreft, deze zijn, even als die van FRANKEN, legio. — Er bestaat eene ets, *Borststuk van een Boer*, met een hoed op, ter zijde, regts gewend, met open mond, alsof hij schreeuwt; regts een gedeelte van het borststuk eener boerin;

h. 2 dm. 2—3 str., br. 1 dm. 8—9 str. Par. Deze wordt door eenigen aan HEM, door anderen aan D. RYCKAERT, en zelfs aan JAN STEEN toegekend; doch Weigel, in zijn *Supplement op Bartsch* zegt, dat ze geheel in den trant van T. WYCK bewerkt is. — Zie nog op SNAARS. (...)

SNELL, of SNEI, (JAN) een kunstschilder, van wien geene levensberigten bekend zijn. Hij komt in 1493 voor, als lid van het St. Lucasgild, te Antwerpen, en stierf 1504. Zie *Mémoires de l'Académie royale de Bruxelles*; 1832.

SNELLAERT, (CLAES) zoon van WILLEM SNELLAERT, van Kortrijk. „Deze CLAES, zegt *Van Mander*, I, bl. 288, was tamelyk ver in het teekenen, in het maken van gebouwen, eomportimenten en andere dingen, tot opsiering der stukken (van andere meesters) dienende, en is in 't jaer 1602, te Dordrecht, overleden, in de 60 jaaren oud zynde.”

SNELLAERT, (JAN) een kunstschilder, te Antwerpen, die, in 1454, als lid in het St. Lucasgild aldaar staat ingeschreven, heeft een *Huiskapel* beschilderd, voor Maria van Bourgondië, in wier dienst hij stond. Hij komt nog in 1450 in gemeld Gild voor. Zie *Le Comte de Laborde, Essai d'un Catalogue des Artistes etc. Paris*, 1849. — Het bovenvermelde schijnt eenig licht te verspreiden over den onzekeren maker van het schilderwerk der *Kapel van de Hertogen van Bourgondië*, die vroeger een gedeelte van het Hôtel der Burggraven van Antwerpen uitmaakte, en zich thans op de eerste verdieping der binnenplaats van een partikulier woonhuis bevindt. De muren en gewelven zijn rijk versierd met de *Stamboomen van het Huis van Bourgondië*, en arabesken; ook zijn de glasramen met figuren beschilderd enz., hetgeen „zoo men de overlevering moet gelooven, door QUINTIN METSYS zou zijn geschilderd,” gelijk Mr. *Octave Delepierre*, in zijne *Notices historiques*, zich uitdrukt. Zie *Monuments anciens, recueillis en Belgique, par L. Haghe etc.; Bruxelles*, 1845, in f°. — Uit het hier gemelde zou men eenigzins kunnen opmaken, dat HANS, of JAN SNELLAERT wel de schilder van de gedachte Huiskapel kan zijn geweest.

SNELLAERT (WILLEM) wordt door *Van Mander* als de eerste leermeester van PIETER VLERICK, omstreeks 1560, vermeld. Hij woonde te Kortrijk, en was de vader van CLAES SNELLAERT.

SNELLINCK, SNELLINCKX, of SNELLINX, (ANDREAS) zoon van JOANNES, en van jufvrouw *Pauline Cuypers*, was ook kunst schilder. Hij huwde met *Maria Claccsens*, die hem overleefde en zijne erfgenaam was. Hij stierf 12 September, 1653. Zie het Grafschrift van zijn vader, en het *Album der St. Lucas gilde enz. Antw.*, 1855, in 4°, bl. 59.

SNELLINCK, SNELLINCKX of SNELLINX. (JOANNES, of HANS) Behalve de door *Immerzeel* genoemde afbeeldingen van dien Meehelsehen kunstenaar, door A. VAN DYCK, gaat er nog een van hem uit, levensgroot, gegraveerd naar A. VAN DYCK, door SUSANNA SILVESTRE, op haar 16. jaar. Zie *Catalogus van C. Josi, Amsterdam*, 1818; bl. 193, Nr. 70. Op die afbeelding, door A. VAN DYCK-zelven geëst, zonder den muur op den achtergrond, staat JOANNIS SNELLINX, en op de gravuro daarnaar door PET. DE JODE, met het adres van *Mart. van den Enden*, staat JOANNES SCHELLINX; op de latere uitgaven van dezelfde prent, zonder adres, JOANNES SNELLINX, *Pictor humanarum figurarum Antwerpiae, in aulae et tapetibus*, allen in mijn bezit. Ziedaar alweder zooveel verschil van naamspelling; en *De Bie* voegt er, ten overvloede, JOANNES SNELLINCKX nog bij. — *C. van Mander*, die zijn tijdgenoot was, van hem sprekende, zegt: „T' is denkelyk, dat hy nu, (in 1604) een man is van omtrent 55 jaren,” zoodat hij het jaar 1549 voor dat zijner geboorte heeft gesteld, doch het volgende stelt die vijf jaren vroeger. Zijn graf,

in de Parochiale kerk van *St. Georgius*, — Immerzeel zegt verkeerdelijk *St. Jacob* — te *Antwerpen*, prijkt met een gedenkteeken en dit opschrift: „D. O. M. Grafgedenkenis van den konstrijken JOANNES SNELLINCK. — Schilder van den Aertshertogh Albertus en Isabella — S. M. als ook van Syne Excell. den grave van Mansveldt enz. enz. — Gaf zyne ziel wederom aen zyne Schepper — in 't jaer 1638, den 1 October, out 94 jaren. — Ende Deughtrycke Juffrouwe *Paulina Cuypers*, zyne wettige huisvrouw, sterft anno 1638, 6 October. — Ende haerlieder sone ANDREAS SNELLINCK, sterft anno 1653, den 12 September. — Bid voor de zielen.” Op dit monument is het beroemde portret door A. VAN DYCK, boven vermeld, geplaatst; aan den voet er van, naar de zijde van den toren, staat, op de zerk: „D. O. M. Monumentum JOANNIS SNELLINCK quondam Pictoris periti et *Pauline Cuypers*, ejus uxoris. Obierunt ille I, hæc vero 6 Octob. 1638,” etc. — In 1775, was er, volgens berigt van *Mols, Ms.*, in de Parochiekerk van *St. Catharina*, te *Antwerpen*, naast de zuidzijde van het groote portaal, een *Pinksterfeest* op paneel geschilderd, waarop stond: JOANNES SNELLINCK fecit, 1606. — In de Kunstnalatenschap van JOAN WILLEM FRANK, beroemd kunst-schilder, verkocht te 's *Hage*, 3 April, 1762, was, onder Nr. 49: „Een kapitaal stuk, verbeeldende *Noach*, die uit de *Ark* gaat, met zijne familie en allerlei vee, door J. SNELLINCKS.” — Hij komt in het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, niet voor, maar ik vind wel aangeteekend, dat hij „op Vrijdag den 27. Junij, 1597, als Poorter van *Antwerpen* opgeschreven werd.” Zie *Album der St. Lucas-Gilde enz.*; *Antwerpen*, 1855, in 4°., bl. 58, waar de Heer *Theod. van Lerijs* nog het volgende berigt bijvoegt: „Julij, 1610. Ad majorem Dei gloriam. (Tot meerdere eere Gods) In dese maent is de taffel (tafel, nacmlyst) der Officialen in de Sodaliteyt gehanghen geweest, ende in 't leste van deselve maent op drye dagen tyts, is de muur op en top geschildert geweest, van JOANNES SNELLINCK, die syn erbeyt aen de Sodaliteit geschonken heeft, ende is voor recompense (belooning) van wegen de sodaliteit gegeven 10 Philipsdaelders.” — 1611. Adi. 12 Aprillis, syn in de Sodaliteit gehanghen geweest de 7 doecku van de *Passie ons Heeren*, by JOANNES SNELLINCK geschilderd. Deselve doecken, lysten en gordynen comente kosten ter somme van guld. 364—12½ stayvers.” Wij weten niet, of de volgende aantekeningen uit dit Register insgelijks HANS SNELLINCK raken; „Den eersten Novembris, 1613, is in de Sodaliteit gehanghen de Achtste stuck schilderye, inhoudende de *Sententie ons Saligmakers*.” — 1614 „Den 16 Juny is in de Camer gehanghen gewceet het stuck daer ons *Heer*, op den steen sittende, beweent wordt van O. L. Vrouwe, de H. Engelen en de vier *Evangelisten* (sic).”

SNELLINCKS (J.) Bij *Van Spaan*, in zijne *Beschryving van Rotterdam*, wordt deze „een goed landschapschilder genoemd, maar dat zijne beelden geen duit waard zijn.” — Echter zijn er landschappen van hem, die met goed-geteekende beeldjes gestoffeerd zijn; doch, of die door een ander er in zijn aangebragt, zeggen *Van Eynnden en Van der Willigen*, I, bl. 97, kunnen wij niet onderscheiden.

SNELLINX. (FRANCISCUS) Deze kunstenaar is mij alleen voorgekomen in *Alle de Gedichten van Jan Vos*, *Amsterdam*, 1662, in 4°., bl. 179; en 1726, bl. 273, waar hij cereverzen op Afbeeldingen geeft, als op FRANCISCUS SNELLINX: „Dus ziet men SNELLINX, door 't penseel, van verven blaaken; — 't Vernuft vertoont hy zelf door zyn beinte schacht. — Zoo weet hy zich op d' aardt onsterfelyk te maaken. — De Doodt, die 't al verslint, heeft op de geest geen macht.” — Daar *Vos* in de knnstwereld zeer van nabij met alles bekend was, kan er betrekkelijk den voornaam geen twijfel bestaan.

SNOECK (JULIUS) wordt door *Nagler* een nog (1846) levend beeldhouwer, te *Brussel*, genoemd, die busten, medaljons en ander beeldwerk vervaardigt.

SNOEK, (JEREMIAS, of JERONIMUS) een teekenaar en graveur van middelmatige verdienste, die, op het einde der XVIII. eeuw, te *Rotterdam*, bloeide. Ik bezit eene Allegorie op den droomgeest van dien tijd: *de Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap*, beteekend JERM^s. SNOEK *invenit, delineavit et sculpsit. Rotterdam, 1795; J. Groenewoud, 1795, exc.* — Een Portret van *J. M. Boon, A. L. M. Phil. Doct.* etc., beteekend G. V. D. BERG *del. JERM^s. SNOEK sculp. Rottm. 1790. J. Groenewoud exc. in gr. f^o.* — Een *Idem*, in een ovaal, zonder naam, in kl. 8°, zeker een vaderlander, die de pen voerde, zooals hij is afgebeeld, JERM^s. SNOEK *sculp.*

SNUTCKE. (LAURENZ) In het Werk *Wunderlicke Begebnisse des wunderlichen u. s. w. von Herzog F. A. von Braunschweig Bevre*, I., bl. 204, wordt deze als de bouwmeester van *St. Maartenskerk*, (lees *St. Maria-kerk*), te *Utrecht*, vermeld, zegt *Nagler*, en wel met de bekende bijzonderheid, dat hij de maⁿ was, die in het fonderen van een der kolommen, hetgeen bij den bouw wegens de tomeloze wel niet te doen was, bij middel van ossenhuiden, volkomen slaagde, door, namelijk, die wel te stoppen, welk feit op de kolom, in de kerk-zelve, was afgebeeld. — Zoo de genoemde Hertog uit echte oorkonden den naam des bouwmeesters die voor ons steeds een raadsel is gebleven, werkelijk ontdekt heeft, dan is die ontdekking voor de geschiedenis van *Utrecht* van hoog belang. Wel weten wij, volgens *Beka*, dat het een Friesch bouwmeester is geweest, die, in 1088, bij den bouw der *Maria-kerk*, zich bij bisschop *Coenraad* aanbood, om die kolom te fonderen, doch zulk hoog loon eischte, dat de prelaat er door werd afgeschrikt, maar toeh, door geschenken aan den zoon, achter het geheim kwam; de bouwmeester daarover echter vertoornd zijnde, zou den bisschop daarover echter vermoord hebben. — Wat het fonderen met behulp van ossenhuiden, — zoo als dit ook door een vers van *JOAN SCHOORL*, kanonik dier kerk, ter gedaeltenis op die kolom werd gesteld, — bij dergelijke omstandigheden, betreft, dit is waar, en ik heb zulks, naar ik vermeen, door geschiedkundige feiten volkomen bewezen, in eene bijdrage over deze geschiedenis, in den *Utrechtschen Volksalmanak* van 1844.

SNYDERS. (FRANÇOIS) Zie op SNYERS. (FRANÇOIS)

SNYERS, of SNYDERS (FRANÇOIS) staat bij *Immerzeel* geboekt, die hem SNYDERS noemt. Ik ben geheel van meening, dat de naam van dezen beroemden kunstenaar, die bij velen als SNYDERS wordt geschreven, SNYERS moet zijn. De oudste bron, die hier gelden moet, is het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, waarin een aantal SNYERS, en slechts twee SNAVERS worden gevonden, en waar-ouder ook voorkomt: „FRANCISCUS SNYERS, ontfangen by PETER BRUGHEL 1593 — Meester 1603 — sterft 1657.” Deze kan dus wel zijn eerste leermeester geweest zijn, toen hij 14 jaren oud was, want later heeft hij bij HENDRIK VAN BALEN geleerd. *Houbraken* schrijft zijn naam goed, en, wanneer hij SNYDERS bad geschreven, zou *Mols, Ms.*, wel duidelijk de aanmerking hebben gemaakt, dat het SNYERS moet zijn, even als hij den naam van SNAVERS — Zie aldaar. — heeft goedgekeurd. In het Testament van RUBENS wordt bij ook duidelijk, herhaalde malen, SNYERS genoemd. Het is waar, dat onder de Afbeeldingen, die van hem voorkomen, — zoo als die door A. VAN DYCK geschilderd en geëtst, en door JAC. NEEFS met de kleederen en het bijwerk gegraveerd, in f^o, — SNYDERS staat; doch men zie over de fouten der lettergraveurs op SNELLINCK. (JOANNES) Ditzelfde Portret, halve figuur, in een Arkade, is van J. N. LEROUGE *sc*, in f^o. Bij *Houbraken* en *Descamps* komt hij ook voor. — In de Kunstverzameling van *Van der Marck*, te *Leyden*, 1773, was, onder Nr. 1845 van den *Catalogus*, zijn

Portret, met zwart krijt door A. VAN DYCK geteekend, h. 6, br. $4\frac{3}{4}$ dm. Rhijnl. — Het portret van FRANCOIS SNYDERS, dat met verandering, en in 4°, naar het genoemde van VAN DYCK in f^o. werd genomen, is in het Werk van *De Bie* gevoegd, doch daarvoor niet vervaardigd; — zie op MEYSSSENS (JOHANNES) — en aan het hoofd van den tekst, daartegenover geplaatst, zegt hij FRANCOIS SNYERS, *Schilder van Antwerpen*, 1579 enz. — Het is opmerkelijk, dat, in het Register op de twee deelen van den *Catalogus van G. Hoet*, alles op SNYDERS is gebragt, terwijl in het Vervolg door *Terwesten*, SNYERS, of SNYDERS staat. Deze schijnt dus reeds wakker te zijn geworden over het verschil van dien naam, en had dus grond, om dien tweeledig op te voeren. — Op de prenten naar zijne *Jagten*, door COENRAD LAUWERS *fecit*, en bij *C. Galle* uitgegeven, staat duidelijk FRANCISCUS SNYERS *inventor*. — *D. Argenville* beweert, dat hij in *Italië* is geweest, en langen tijd de werken van BENEDETTO CASTIGLIONE heeft bestudeerd; doch dat kan, in verband met den tijd, niet waar zijn, dewijl SNYERS 37 jaren ouder was, dan de Genueesche schilder, die in 1616 eerst geboren werd. Het wordt voor waarschijnlijk gehouden, dat hij *Vlaanderen* nooit heeft verlaten, behalve in den tijd, dien hij te *Brussel* heeft vertoefd, tot de volvoering der werken voor den Aarts Hertog *Albert*. — Het bovengenoemde *Portret* van SNYERS, door VAN DYCK, was op de Tentoonstelling te *Manchester*, in 1857, waarvan de Heer *Burger*, in zijn *Trésors d'art, exposés à Manchester* etc., bl. 216, zegt: „Le plus beau VAN DYCK que j'ai jamais vu, c'est le *portret* de son ami SNYDERS.” — Dat is, waarschijnlijk, hetgeen op het Kasteel *Howard* te huis behoort. — Nog was op die-zelfde Tentoonstelling het *Portret* van SNYERS, *zijne vrouw en zijn kind*, door VAN DYCK. Het schijnt, dat hij dit stuk tweemaal geschilderd heeft, dewijl een *Idem* in de *Hermitage* te *St. Petersburg*, aanwezig is. Het eerste zal dat zijn wat op de te *Londen*, in Junij, 1860, gehouden Kunstveiling van *Sir Calling Eardley* geweest is, en f 12,000 heeft opgebragt. — Op een *Idem*, van *le Comte Despinoy*, te *Versailles*, 1850, was, onder Nr. 301, het *Portret* van FRANCOIS SNEYDERS, door VAN DYCK, staande, rustende met den arm op eene marmeren tafel, gekleed met een rooden mantel; kleine schilderij, waarvan de groote in het *Palais Royal*, te *Parijs*, wordt bewaard. — Volgens sommigen, heeft hij ook geëitst, als: *Acht bladen met Honden*, door J. FYT en nog van FYT 8 bladen, met verscheiden *Dieren*, naar HEM. — De Ets, *Een Vos*, door honden vervolgd en zich verdedigende, h. 4 dm. 1 st., br. 5 dm. 2 str. Par., en hoogst-zeldzaam, wordt insgelijks gehouden voor zijn werk.

SNYERS, (HENDRIK) en niet SNAYERS, zooals *Immerzeel* heeft geboekt. Op al de prenten, door hem gegraveerd, staat, of HEN. SNYERS, HENRICK SNYERS, of H. SNYERS, doch nimmer wordt er SNAYERS onder gelezen. Zie de portretten van ABRAHAM BLOEMAERT en VAN ADAM VAN OORT, in *De Bie*; — *Princeps Robbertus, Comes Palatinus Rheni* etc., in het Vervolg van de *Konstkamer der portretten* van A. VAN DYCK; *Amsterdam, Covens en Mortier*, 1731, in f^o. — *De Kerkvaders*; — *de Dood van St. Franciscus*; — *De H. Maagd, zittende, en door eenige Heiligen omgeven*; allen naar RUBENS enz. — Tot verdere toelichting dient nog, dat er in het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, slechts twee voorkomen PEETER en EDUARD SNAYERS, en ook onze graveur: „HENDRIK SNYERS, plaetsnyder, ontfangen bij NICOLAES LAUWERS, 1636; mcester 16...” *Nagler* zegt, dat hij, in 1612, te *Antwerpen*, geboren werd.

SNYERS (ISABELLA) wordt door *Nagler* opgegeven als eene schilderes van *Brussel*, die zich door historiën, portretten en huislijke tafereelen op de Tentoonstellingen aldaar, te *Gent*, te *Antwerpen* enz., in 1836, kennen deed.

SNYERS. (MICHEL) In het *Gildeboek van St. Lucas*, te Antwerpen, vindt men vermeld: „MICHEL SNYERS, plaetsnijder, ontvangen 1611.” — Hij heeft, onstreeks 1600—1630, als uitgever, in veel Boeken prenten geleverd en ze met M. SNYERS beteekend. — Een zoodanige heb ik voor mij, zijnde Zinnebeelden, op de heerschappij des doods, *Memorare novissima tua*, omgeven van een rand met bloemen, vruchten en insecten; MICH. SNYERS *fe. et exudit*, in gr. f°. — Ook wordt de fraaije prent, het beruchte *Gevecht van Lekkerbeetje en Breauté*, in 1600, in f°, naar S. VRANCX, aan hem toegekend.

SNYERS (PEETER) moet een bekwaam kunstenaar zijn geweest, die in de eerste helft der XVIII. eeuw bloeide, hetgeen mij gebleken is uit het *Extract uit een Catalogus van Schilderyen, naergelaten door den vyfvermaerden Kunstschilder PEETER SNYERS, verkogt in Wisselgeld, den 22. Augusti, 1752, binnen Antwerpen*. Deze gedrukte *Catalogus* bevat 75 stuks voorname schilderijen, meestal uit de Vlaamsche School. — Eerst meende ik, dat ze van PETRUS SNAYERS waren, doch ik vond in het *Gildeboek van St. Lucas*, te Antwerpen, mijne meening gelogenstraff, want ik las daar: „PEETER SNYERS ontfangen by ALEXANDER VAN BREDÁ, 1694, Meester 1707, Schilder,” waaruit mij blijkt, dat het een-en-dezelfde persoon is. — In den *Catalogus der Galerij, te Weenen*, van 1784, staan twee kleine schilderijen, *Dood Wild*, en *Vogelen*, beteekend P. SNYERS, 1720, die in nadere *Catalogen* niet meer voorkomen. — Later zag ik in den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, dat hij, in 1681, te Antwerpen, is geboren, en de zoon was van een gegoed koopman Peeter, en van Anna de Decker; dat hij in 1726 gehuwd is met Maria Catharina van der Boven, en dat hij den 4. Mei, 1752, aldaar overleed, hebbende uit dit huwelijk geen kinderen nagelaten. Zijn neef en leerling PEETER JAN SNYERS — Zie aldaar. — was erfgenaam van zijn aanzienlijk vermogen. — Hij wordt als leerling van ALEXANDER VAN BREDÁEL (mij niet bekend) opgegeven, en heeft ook portretten geschilderd. In het *Museum, te Antwerpen*, is een *Bergachtig landschap* van hem aanwezig.

SNYERS, (PEETER JAN) een onvermeld kunstenaar, die, waarschijnlijk, zijn vak voor uitspanning heeft boosend, hetgeen mij is gebleken uit den *Catalogus van Schilderyen, nagelaten door wylen d' Heer P. J. SNYERS, in zyn leven liefhebber derzelve kunst, verkogt in specie van Wisselgeldt, den 23. Mey, 1758 (Antwerpen)*. Deze *Catalogus* bevat 160 nummers, allen van de beste oude kunst, als 16 stuks van RUBENS, 9 van VAN DYCK enz., terwijl het Nr. 64 is, dat den aard van het kunstvak van onzen SNYERS doet kennen: „*Een stuk met een zwaan en kiekens, met dood wild*; door P. J. SNYERS; h. 47, br. 85½ dm.” — Tot bevestiging van al het bovenstaande dient nog, dat ik in het *Gildeboek van St. Lucas*, te Antwerpen, vond ingeschreven: „PEETER JAN SNYERS, ontfangen by PEETER SNYERS, 1712, Meester 17... Diende als Deken van 21 Febr. 1734—14 Oct... Stierf 1757—58. — Schilder.” — Zijn meester was zijn oom. Zie op SNYERS. (PEETER) — Later zag ik in het *Jaerboek van St. Lucas, binnen Antwerpen*, enz., *Ibid.*, 1855, bl. 254, dat hij de zoon was van Joannes Snyers, diamantkliever en juwelier, en van Jufv... Eyens, en, in 1696, te Antwerpen, werd geboren.

SOBLEO. (MICHEL) Zie DESUBLEO. (MICHEL)

SOEST, (P. VAN) een onvermeld kunstenaar, die vier stuks schilderijen heeft vervaardigd, voorstellende *de Vier Pinxterdaegsche Zeebatailles* in 't jaer 1666, tussehen de Engelschen en Hollanders, door P. VAN SOEST. Deze zijn, in 1699, te Amsterdam, verkocht voor f 144. Zie *Hoel's Catalogus*, I, bl. 48.

SOETEBOOM, H(ENDRIK) een vaderlandsche geleerde, die voor zijn Werkje, in 12°, *V Boeken van de Saanlandsche Arcadia*, door H. Soeteboom, den Titel

heeft geteekend en gegraveerd, zijnde op een schildje, boven in, de letters H. S. B. te zaamgevoegd, als monogram, en *f.* aangebragt. De Prentjes in het Werk-zelf, bouwvallen der oudste kasteelen voorstellende, zijn, waarschijnlijk, ook door hem vervaardigd. Daar dit Werkje te *Amsterdam, by Gerrit van Goedesberg*, in 1658, verscheen, en aan *Johan van Meroode* werd opgedragen, zoo ontstaat bij mij het vermoeden, dat de auteur toen reeds overleden was, en het eerst na zijn dood is verschenen. Hij is, waarschijnlijk, dezelfde, die in 1649 een Blijspel: *Beemster's Dankoffer* heeft geschreven en uitgegeven.

SOINJE, of SONJE, (JAN) is JAN SONJE genaamd bij *Immerzeel*, die zijn kort artikel uit *Van Eynden en Van der Willigen* getrokken heeft. *Brulliot*, die insgelijks het zijne daaraan heeft ontleend, noemt hem JAN SONGE. In dit geval stel ik het meeste vertrouwen in den *Catalogus van Pieter Terwesten*, die hem telkens bij de beschrijving zijner schilderijen, als ook in zijn Register, JAN SOINJE noemt. — *Van der Willigen* zegt: „de stoffagie van beeldjes en beesten is somtijds zoo fraai, dat men die wel eens voorgeeft van KAREL DU JARDIN geschilderd te wezen;” doch *Terwesten*, die in 1763 zelf de Verkoop van *de Weduwe van den Kunstschilder PHILIP VAN DYK* heeft gehouden, zegt bepaald, op Nr. 90 van den *Catalogus*: „Een kapitaal Landschap, door J. SOINJE, zeer fraai gestoffeerd met beeldjes en beestjes door KAREL DU JARDYN; h. 2 vt. 9 dm., br. 3 vt. 9 dm. *f* 26-10.” Alsdan zou hij mede in dien tijd hebben gebloeid. Zie nog over hem *Van Spaan, Beschryving van Rotterdam*. — In het *Museum-Boymans* is een Landschap van hem aanwezig; in den *Catalogus* staat: „aldaar overleden 1691.”

SOLARO. (ANTHONIUS) Het volgende verhaal is, in waarheid, belangrijk voor de geschiedenis der kunst, in hare uiterste grenzen, tusschen een Italiaan en een Fries: „ANTHONIUS SOLARO, van eene Italiaansche familie, vestigde zich, in het laatst der voorgaande eeuw, als beeldhouwer, te *Leeuwarden*, in het volle vertrouwen, dat de kunst, welke hij in eene hooge mate bezat, hem aldaar het noodige onderhoud zou verschaffen. Hoe de beeldhouwkunst toen aldaar beschouwd werd, kan men uit het volgende voorbeeld opmaken. Zeker Apotheker bestelde aan SOLARO een staande *Esculaap*, bijna levensgroot. Nadat het beeld gereed was, weigerde de Apotheker daarvoor *f* 50 te betalen, en schreef aan den kunstenaar, dat, op die wijze, hem het beeld *f* 10 per voet zou kosten, en hem een voet beeld niet meer dan *f* 2 waard was. Dit en meer andere dergelijke handelingen waren oorzaak, dat SOLARO geheel den moed verloor, en zich aan losbandigheid overgaf, die hem in het graf sleepte. Bovengenoemde *Esculaap*, voor de kunst van hooge waarde, en waaraan men den volleerden meester kan kennen, is thans in bezit van den Heer *J. J. Bruinsma*, te *Leeuwarden*.” Medegedeeld door den Heer *A. J. Bruinsma* aldaar.

SOLINGEN. (JOAN VAN) In *Adriaan Pars, Katwyksche Oudheden, Leyden*, 1745, in 8°., komen eenige afbeeldingen van kasteelen enz. voor, door hem gegraveerd en *fecit*; alsmede in de *Oudheden van Kennemerland enz. door Van Heussen en Van Ryn, Leyden*, 1721, in 8°. Voorts een *Vignet*, voorstellende eene rijke Bibliotheek met geleerden, naar L. VAN DER VINNE *del.*, voorkomende op den titel van het Werk: *Bibliographie anatomice Specimen etc. Jacob Douglas etc. Lugd. Batavorum*, 1734, in 8°.

SOLT, (J. VAN) een kunstenaar, die, waarschijnlijk, in de eerste helft der XVII. eeuw bloeide, en wiens werken hoogst zeldzaam zijn. Eene ets van zijne hand berust op 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, en stelt een *Landschapje* voor; links eene herberg; op den voorgrond een man, met een mand op den rug, waarbij een hond, in kl. 8°.

SOLVYNS (FRANCISCUS BALTHAZAR) komt bij *Immerzeel* met deze doopnamen voor, doch waarvan ik den eerste moet betwijfelen. Ik voeg er bij, dat het eerste door hem uitgegeven Werk onder dezen titel is verschenen: *The Costume of Hindostan, elucidated in LX coloured Engravings with Description in English and French, taken in the years 1798—1799, by B. SOLVYNS of Calcutta*, in 4°. Deze prenten zijn luchtig geëst, en slechts 50 exemplaren er op gedrukt. Later, bij zijn terugkeer uit Indië, in 1806, waren de koperen platen voor een herdruk onbruikbaar geworden, en heeft hij toen dit Werk te *Parijs*, op nieuw, in 4 deelen 8°. uitgegeven, onder den titel: *The Hindoos, or Description of their manners, costumes, ceremonies etc. drawn from nature in Bengal and engraved in CCLII Plates* bij B. SOLVYNS, (*Paris*, 1808.) Bij deze uitgave is een Fransche en Duitsehe tekst gevoegd. De prenten zijn uitmuntend gekleurd. — In het *Paleis*, te *Weenen*, is *Een Gezicht van Oost-Indië*, door HEM.

SOMER. (JAN PIETERSZ.) Zie ZOMER. (JAN PIETERSZ.)

SOMER, of SOMMEREN. (BERNARD en PAULUS VAN) Bij deze gebroeders, reeds door *Immerzeel* beschreven, moet ik nog aantekenen, dat, volgens *Bryan-Stanley*, de eerstgenoemde, in 1579, te *Antwerpen*, werd geboren, en in 1632 overleden is; de tweede mede aldaar in 1581, en overleden in 1641; doch bij *Vertue* wordt daarvoor 1570, en overleden te *Londen*, 5 Januarij, 1621, gesteld. — *Fiorillo*, die uitvoerig over onzen PAULUS handelt, zegt geboren 1576, overleden 1624, en, uit alles af te leiden, was PAULUS eigenlijk de uitstekende kunstenaar, onder wiens leiding BERNARD zijn talent voorzette, en het schijnt mij te blijken, dat BERNARD, waarschijnlijk, een jonger broeder was. (Dezen niet te verwisselen met BERNAERT VAN ZOOMEREN. — Zie aldaar.) — Dat er eene verwarring heerscht betrekkelijk Antwerpsehe en Amsterdamsche broeders van dien naam, is zeker, want *Sandrart*, II. Th., III. B. S. 302, zegt aldaar, aan het slot, kort weg: „zoo waren er te *Amsterdam* twee broeders BERNARD en PAUL VAN SOMMER, zeer beroemde Portretschilders,” en vermeldt zo als tijdgenooten van MOBEELSE en MIERVELT. Dit heeft hij dus uit de overlevering aangeteekend. Nu is de vraag: is *Amsterdam* of *Antwerpen* de geboorteplaats? *Fiorillo* zegt, te *Amsterdam* woonachtig, op gezag van *Sandrart* en van *Van Mander*, en het is deze laatste, aan wien ik mijn zegel hecht, te meer, daar deze, in 1601, te *Haarlem* wonende, toch wel het meest bekend zal geweest zijn met de talenten, die slechts eenige uren van Lem verwijderd waren, terwijl hij zegt: „van *Antwerpen* geboren, en te *Amsterdam* woonachtig.” Hieruit volgt van-zelf de oplossing aangaande een anderen PAUL VAN SOMER, de graveur, — Zie aldaar. — die wel een kleinzoon van dezen PAULUS of BERNARD kan zijn geweest, dewijl hij te *Amsterdam* geboren is, en ook, blijkens zijne werken, die veel later tijdmerk dragen, dan 1674, en dus niet aan onzen PAULUS, — die volgens *Immerzeel* „een aantal prenten naar PIETER LELY gesneden, en geschraapt heeft,” — kunnen worden toegekend. Hoe kan men zoo dwalen? De schraapkunst, of mezzotinto, is, tijdens Prins ROBERT, in 1661, het eerst in *Engeland* bekend geworden, en dan nog bovendien naar LELY, wiens werken van 1645 tot 1680 zijn vervaardigd, en dus van 80 tot 100 jaren na zijne geboorte tellen! — Hij heeft reeds vroeg in *Engeland* gewerkt, lang vóór A. VAN DYCK. — Te *Hamtoncourt*, in *Engeland*, heb ik een paar uitmuntende portretten, door PAULUS geschilderd, gezien, zijnde *Jacobus I*, Koning van *Engeland*, ten voeten uit; vóór hem liggen eenige wapenen enz. — *Zijne Gemalin*, in blaauw gowaad, met een paard en geleider bij zich, enz. — In bijna al de adellijke kasteelen aldaar vindt men van zijne werken, die zeer vermenigd zijn geraakt met het werk van DANIEL MYTENS, die hem als hofschilder is opgevolgd, zoodat ze zelfs moeilijk van elkander te

onderscheiden zijn; alleen de beteekening op de stukken-zelve, welke men, daár, bij het hangen echter slecht kan zien, geeft eene zekerheid. — Bij *Walpole*, in 4°., komt het *Portret* van PAULUS VOOR, T. CHAMBERS sc.

SOMER, of SOMEREN, (JAN VAN) is bij *Immerzeel* vermeld. Ik moet doen opmerken, dat er op de prenten, in mijn bezit, J. VAN SOMER f. staat. — Bij *Nagler* vindt men 14 *Portretten*, 25 *Historiële* en *Huislijke onderwerpen*, in mezzotinto gegravced. — Mij is nog bekend: *Le singe et le chien*, in 4°.; — het portret van *Ferdinandus Maximiliaan*; J. VAN SOMER ad vivum faciebat 1688, in gr. f^o., — en dat van BRUCH; — Zie op ROTTERMONDT — hoogst zeldzaam. — Verder 6 stuks geëtste prenten, alle voorstellingen eener verschijning van Engelen, als aan *Loth*, *Abraham*, *Hagar*, *Jacob*, *Tobias* en aan *Elias*; — en, *Een Man, die een pijp stopt*, met eene vrouw, die hem drinken aanbiedt; naar TERBURG, schilderachtig geëtst, en zeldzaam. — *Drie Mannen en eene Vrouw*; borststukken, naar rost, idem. — *Nagler* noemt een *Concert*: eene zingende dame wordt door drie heeren met viool en guitares begeleid; op een schild staat J. VAN SOMER. Ik bezit die prent, en het bedoelde schild, in het tafelkleed als gegeven, is het *wapen van St. Lucas*, waar eene lelie werd bijgevoegd. Nu moet ik vragen, of deze prent niet moet worden toegekend aan een anderen JAN VAN SOMER, die, zoo men meent, zegt *Nagler*, te *Parijs* heeft gewerkt, en een zoon van JAN of PAUL zou geweest zijn? Naar het werk te oordeelen, dat geheel het kenmerk van onzen JAN draagt, zou ik eerder vermoeden, dat, bij gelegenheid onzer treurige kennismaking met de Franschen, in 1672—1674, hij zich toen te *Parijs* gevestigd heeft, en er welligt ook overleed, dewijl het jaar van zijn overlijden bij ons onbekend is, en zijn zoon JAN daar is gebleven, die dus werk naar WATTELET heeft kunnen leveren, zoo als in den *Catalogus* van het Kabinet-*Paignon-Dyonval* vermeld staat. In het tegenovergestelde geval, zou dit voor onzen JAN een anachronisme opleveren.

SOMER, of SOMEREN. (JAN VAN) *Een jonger kunstenaar*, dan de voorgaande van dien naam. — Zie aldaar. —

SOMER, SOMEREN, of SOMMERN, (MATHIAS VAN) is ter loops bij *Immerzeel* vermeld. Lang werd hij voor een vreemdeling gehouden, doch *Gandellini* heeft regt, zegt *Nagler*, dat bij hem een *Amsterdammer* noemt, dewijl hij, waarschijnlijk, afstamt van de familie JAN en PAUL VAN SOMER. Hij moet reeds vroeg zijn vaderland verlaten en zich eerst te *Regensburg* gevestigd hebben, want ik vind reeds het Werk *Icones omnium Electorum Principum etc. ad Comitia praesentia legatorum ac deputatorum, ad vivum express. a MATH. VAN SOMMERN*; *Ratisb.*, 1667, met 67 pl., kl. in f^o. Hij heeft later te *Neurnberg*, en, volgens *Merlo*, *Kunst und Künstler in Köln*, ook te *Keulen* gearbeid. — Bij *Nagler* vindt men 22 Nummers zijner graveerwerken vermeld, zijnde meestal beteekend M. V. S. EU V. S. F. — Van zijn overlijden is niets bekend. Blijkbaar is zijn vroegste werk hier te lande vervaardigd, want ik heb gevonden en voor mij liggen een gegravceden *Titel*, in 12°., *Schola Salernitana, sive de conservanda valetudine; auctore Joanno de Mediolano; Rotterdami, ex officina A. Laers*, 1649, M. V. SOMER fecit. — Volgens *Füssli*, heeft NICOLAES HÄUBLIN zijn *Portret* gegraveerd, in 8°.

SOMER, of SOMEREN, (PAUL VAN) een andere dan de Antwerpsche van dien naam. Hij werd, omstreeks 1649, te *Amsterdam*, geboren, en heeft de schilderkunst beoefend, doch is meer door zijne graveerwerken bekend, als hebbende veel te *Parijs* en te *Londen* gearbeid, en zou, volgens *Bryan*, omstreeks 1716, te *Londen*, doch volgens *Heller (L.)* in 1694, overleden zijn; tevens wordt gemeend dat hij een broeder van JAN VAN SOMER, is geweest. Zie daarover bij mij op

SOMER. (BERNARD en PAULUS VAN) — Bij *Nagler* vindt men 38 nummers zijner *gegraveerde en geëtste*, en 18 zijner mezzo-tinto werken vermeld. Hij voegt er bij, dat het overlijden van VAN SOMER niet bekend is, doch dat dit omstreeks 1716 schijnt te hebben plaats gehad. A. VAN BLOOMMEN (BLOMMEN) heeft hem geschilderd, en dit portret is door AQUILA (AREND VAN HALEN) in zwarte kunst gegraveerd, in f^o., zittende, halve figuur, met een rol in de hand. N. VERKOLJE zegt hij, heeft hem even zoo gegraveerd, naar A. VAN BOONEN (ARNOLD BOONEN) 1717. — Dit is een misslag, want het zijn de portretten van JAN PIETERSZ. ZOMER, — Zie aldaar. — den bekenden Amsterdamschen kunstverzamelaar; terwijl het jaartal 1717 aanleiding heeft gegeven, om dat van 1694, voor zijn overlijden gesteld, te verdringen.

SOMEREN. Zie op SOMER.

SOMMÉ. (FÉLICITÉ) Deze Antwerpsche kunstnarcs is, naar waarde, door *Immerzeel* vermeld. Als een vervolg op haar alom verworven roem, wil ik hier een openbaar bericht mededeelen: „Mevrouw SOMMÉ, te Antwerpen, wier, door haar-zelve geschilderd portret, op de jongste Tentoonstelling der *Louvre*, de bewondering van alle kunstkenners wekte, heeft thans eene groote kopij voltooid der *Maitresse van TITIAAN*. Eene betere kopij van dit meesterstuk der Venetiaansche school, reeds zwart geworden door den tijd, is niet ligt denkbaar. Zulk eene kopij brengt den aanschouwer al het heerlijke te binnen van het origineel, zonder dat men het duistere er in bemerkt.” — Zie *Kunst-Kronijk*, 1846; bl. 77.

SOMPEL, of SOMPELEN, (PIETER VAN) is door *Immerzeel* vermeld. Ik wil hier enige zijner voornaamste werken noemen, als: *De 12 Duitsehe keizers*, met den titel: *Imperator Augustissimé Miores eos ad aram Majestatis etc. v. SOUTMAN inv. Effig et Execud. Veneunt Amstelodami, apud Fred. de Wit*, (op mijn titel staat het adres van *De Wit* niet;) bestaande uit den *Titel* en de Portretten van *Rudolph I.*, *Albertus I.*, *Fredericus IV.*, *Mazimiliaan I.*, *Carolus V.*, *Ferdinand I.*, *Mazimiliaan II.*, *Rudolph II.*, *Matthias I.*, *Ferdinand II.*, *Ferdinand III.* — Bij *Nagler* vindt men nog 11 stuks *Portretten* beschreven, en verder historische onderwerpen, als: *De dochter van Cecrops opent den korf, waarin zich de jonge Erichthonius bevindt*, naar RUBENS, in f^o. — *Ixion en Juno enz.*, naar DENZELFDEN, in f^o. — *Christus aan het Kruis*, naar DENZELFDEN. P. VAN SOMPELEN sculp., gr. in f^o. — *Christus bij de Jongeren te Emmaus*, waarbij eene oude vrouw met een glas, naar DENZELFDEN, 1643, in f^o. Deze is de éénig-bekende prent, die een jaarmerk voert.

SON. (JAN VAN) *Immerzeel* zegt van hem, overleden te Londen, in 1700, doch *Fiorillo*, in zijne *Geschiede der Malhercy in Grosbrittannien*, bl. 415, zegt, dat zulks in 1702 plaats had, en dat VAN ZON, bij *Weyerman*, III, bl. 282, vermeld en tevens de door *Walpole* genoemde FRANCISCUS BANZON of BANZON en diens *Portret*, van J., of F. VAN SON, door BANNERMAN sc., in 4°., daarbij gevoegd, wel een-en-dezelfde persoon zal wezen.

SON, (JORIS, of GEORGIUS VAN) is bij *Immerzeel* geboekt. — *Zijn Portret* komt voor in *De Bie*, E. QUELLINUS pinx., C. LAUWERS sc., in 4°.

SONAG, (NICOLAAS) „een geboren Hagenaar, was een leerling van ROMBOUT VERBULST en een zeer goed beeldhouwer, zoowel in steen als hout, doch is in de kracht van zyn leven, aldaar overleden.” Uit *P. Terwesten*, Ms., die zijn bloeitijd in het jaar 1688 stelt.

SONJE. (JAN) Zie SOINJE. (JAN)

SONNEMANS, (...) een Hollandsch historieschilder, van wien twee schilderijen

in de kerk, genaamd *Leliëndaal*, te *Mechelen*, door *Descamps*, in zijn *Voyage pittoresque etc. Paris*, 1769, bl. 129 worden vermeld, voorstellende *St. Norbertus verdeelt zijne overkleederen aan de armen enz.*, en het andere *Daar die Heilige gevangen genomen wordt*. Deze schilderijen, zegt hij, zijn schoon en met kennis van zaken zaamgesteld, goed geteekend, en hebben veel verdienste. — Er bestaat eene gravure van BURGHERS, *De Onthoofding van een Heilige*, waarop men leest: *Rascium Cyprianum gladio animadverti placet. SONMANS delineavit*, kl. f^o. Deze is, meer dan waarschijnlijk, dezelfde persoon.

SONNEMANS (JAN) was een voornaam beeldhouwer, die, op het laatst der XVII. eeuw, te 's *Gravenhage*, bloeide. — Zie op DOBBE. (PIETER VAN) — Hij werd, ten jare 1683, als *Meester beeldhouwer*, in het *Beeldhouwers-gebroederschap* ingeschreven.

SONNENBERG, (JOHANNES) „geboren in het sticht van *Utrecht*, is door het onderwys, zoo van *den Oude*, als *den Jonge HAAG*, in de kunst en voorts door eigen yver en vlyt zoo verre gekomen, dat hy zoo bloemen en vruchten als anders vry welstandig schilderde.” Volgens *P. Terwesten, Ms.*, die hem, op het jaar 1770, als lid der Kamer van *Pictura*, te 's *Gravenhage*, te boek heeft gesteld, en verder berigt, dat hij later de kunst in zijn tussehentijd beoefende. Dewijl hij zich in de kunst van het opzetten van vogelen en andere dieren zoo bekwaam maakte, had hij dagelijks werk daarvan, waardoor hij tot uitbreiding van dat vak, naar *Leyden* ging wonen, en in 1793 nog woonde. — Ik heb van hem gezien eene zeer fraaije teekening in kleuren, te weten: *Een Europeesche jonge Arend*, op den tronk van een boom gezeten, beteekend J. SONNENBERG GALLANT, 1786. Op het opzetpapier stond, met eene latere hand, weder in gekuisehte taal J. ZONNENBERG *delin.*

SONNENBERG (N.) was een bekwaam kunstenaar, die, in het begin dezer eeuw, te *Deventer* bloeide. Hij heeft in 1813 geteekend, *Het verbranden der woningen enz. over den IJssel bij Deventer*, door de Franschen enz., door J. E. MARCUS *sculp.*, in f^o. plano; benevens een wederga, *Het inhalen der Nederlandsche bezetting, binnen Deventer, 26 April 1814*, door T. KONING, *sculp.* — Hij is later in genoemde stad overleden.

SONNIUS. (FREDERIK) Volgens de opgave van *P. Terwesten, Ms.*, was hij een Hagenaar van geboorte, „en, gelyk vermeent wordt, een discipel van JOHANNES VAN RAVESTEYN, mede een portretschilder, zooals, onder anderen, blykt uit een door hem geschilderd levensgroot *Vrouwenportret, met een spiegel in de hand*; het Gezicht verbeeldende, 't welk A^o. 1657 ter confreriekamer te 's *Hage* gebragt, doch naderhand, met kounis der Regenten, weder terug gehaalt en gegeven is, zynde hy vervolgens naar *Engeland* vertrokken, en aldaar in een hoogen ouderdom overledeu.” — Hij was een der 47 kunstenaars, die de gemelde Kamer, in 1656, hebben opgerigt.

SOOTWICK (...) wordt, bij vergissing, door *Nagler* aldus genoemd. Het moet zijn JURIAAN COOIWYCK. — Zie aldaar.

SORG, of SORCII. (HENDRIK) Zie ZORGH. (HENDRIK MARTENSZ.) Deze aanwijzing is noodig, dewijl de meeste vroege auteurs dezen naam op de S brengen. Hij komt ook wel onder den naam van ROKES voor.

SOR.OUS, of SORIOUE (J.) een teekenaar, van wien 13 geëtste prenten in f^o. oblong voorkomen, die luechtig, doch stout en vast behandeld zijn, in het 2. deel van *Het ontroerde Nederland enz., Amsterdam*, 1676, in 4°., zijnde de Afbeeldingen van de feiten, door de Franschen in 1672 bedreven, als te *Abcoude*, — *Waverveen*, — *Nichtevecht*, — 't *Huys van den Heer van den Broeck*, — *Overmeer*, —

't Huys van den Heer van de Weert, — 't Slot te Kroonenborgh, — De Schans van Jufaes, — Vreceswyk, of de Vaart, by Vianen, — 't Slot te Bredukelen, — 't Huys te Nieuwenrode, — 't Slot te Jaarsveldt, — 't Huys Kronwyck van d' Heer Pauw. — De stoffagie is goed geteekend, de gezigten zijn naar de natuur genomen, en de prenten, behalve Nr. 6 en 8, met zijn naam en *fecit, in.*, beteekend. Op Nr. 7, wel het fraaiste, komt de naam onduidelijk voor.

SOUKENS (JAN) was de vader van den bij Immerzeel vermelden HENDRIK SOUKENS, en is, waarschijnlijk, te *Bommel*, in het midden der XVII. eeuw, geboren. Hij heeft de kunst geleerd bij JOHANNES VORSTERMAN, aldaar, en schilderde Rijngesigten met figuren enz., die schoon van kleur en geestig behandeld zijn. Ook beoefende hij de etskunst, waar echter weinig van voorkomt, en onder anderen, een *Landschap, met een kleine houten brug, over eene rivier, die tevens een waterval is; in het verschieft rotsachtig gebergte, 1689; h. 3 dm. 3 str., br 4 dm. 4 str.; zij is met eene lichte naald, geestig en verdienstlijk bewerkt.*

SOUKENS, (GYSBERT) de zoon van JAN, werd, in 1685, te *Bommel*, geboren. waar hij, in 1760, overleed. Hij genoot het onderwijs van zijn vader, en schilderde Landschappen. — Zijne nagelaten kinderen, die deftige burgers te *Bommel* waren, hebben zich dikwijls beklagd over de onheusche wijze, waarop *Houbraken*, (III, bl. 202) van een gesprek met hunnen grootvader, uit Geldersehe gulheid ontstaan, misbruik had gemaakt. Zie *Van Eynden en Van der Willigen; I, bl. 324.*

SOUTENS. (MARIA) P. *Terwesten, Ms.*, meldt van deze kunstares, „dat het ter Confrerie van 's *Hage* blykt, dat zy den 22. October, 1657, een door haar geschildert *Miniatuurstukje*, waarin een Muysje naar 't leven, aan gemelde Kamer heeft present gedaan.”

SOUTER, (ADRIAN) een onvermeld kunstenaar, dien ik leerde kennen door een Portret van den Prof. Theol. te *Utrecht, Carolus Dematius, wt. 46, A^o. 1642*, zonder naam van graveur, *Johannes de Wilde ex.*, in f^o., waaronder een zevenregelig Latijnsch vers, zijnde eene fraaije prent.

SOUTMAN (J.) wordt door eenige schrijvers als graveur genoemd, wegens de beteekening J. S., die op eenige werken gevonden wordt. Doch *Nagler* zegt, terecht, dat de *Graflegging van Christus*, naar M. ANG. DE CARAVAGIO, kl. in 4°., met de letters J. S. *sculpsit* beteekend, van PIETER SOUTMAN is, en dat, bovendien, deze letters ook wel voor JONAS EYDERHOEF kunnen gelden.

SOUTMAN. (PIETER) Deze uitmuntende leerling van HUNENS is door Immerzeel vermeld, die tevens zegt, dat er geen bijzondere levensberigten van dezen Haarlemmer bekend zijn. Daarop laat ik *Theod. Schrevelius*, in zijne *Beschryving van Haarten*, bl. 383 spreken, als hij, de Werken van *Frans Hals* aldaar herdeukende, er op doet volgen: „PIETER SOUTMAN moet oock verhaelt wesen, in die regard, dat hy oock schilder geweest is van de Coningh van *Polen*, dat oock een tack aen syn croon is. En als hy wederom t'huis ghekomen was in 't vaderlant, en een huysvrou getrouwt hadde, waren veel burgers, so mans als vrouwen, begerig om van hem geschildert te worden; hy haddet soo druck dier tydt, dat hy se al niet konde geryven. Alsoo heeft hy sich inne gewieckelt in de gunst van de Schuttery, dat hy een geheel *Corporatschap* oock heeft geschildert, (hangende op de Schutters-doelen) tot eeuwige gedachtenis.” — Hieruit blykt, dat hij veel Portretten heeft geschilderd, die echter niet schijnen bekend te zijn, ofschoon *Descamps* verzekert, dat hij er te *Berlijn* en te *Warschau* heeft vervaardigd, terwijl ook andere auteurs dit melden, doch slechts op zijn gezag, welk een en ander door *Schrevelius* bevestigd wordt. — De gravuren, waarop staat P. SOUTMAN *inv.*

of *effigieën*, daarvoor zijn door hem de teekeningen, of de sierlijke omgevingen, vooral van Portretten, naar andere meesters gemaakt, die veelal door zijn beroemden leerling JONAS SUYDERHOEF, en door C. VISSCHER, P. VAN SOMPEL, J. LOUYS enz. gegraveerd zijn. — Bij Nagler vindt men 30 stuks zijner graveerwerken, meestal naar RUBENS en VAN DYCK, vermeld. Ik voeg daarbij, dat er van hem uitgaan 14 Bladen met Titel: *Afbeeldingen der Duitsche Keizers uit het Huis van Habsburg en Nassau*, 1644, gr. in f°. — 21 Bladen met Titel: *De Vlaamsche en Hollandsche oude Kerkpatronen, Bisschoppen, Heiligen enz.*, Haarlem, 1650, gr. in f°. — 8 Bladen met Titel: *Afbeeldingen der oude Gothen, Wandalen, enz. Ibid.*, 1650, gr. in f°. — 38 Bladen met Titel: *Principes Hollandiae etc. fideliter descripti; P. Seriverii, Ibid.*, 1650, gr. in f°. — Het jaar van zijn overlijden is niet bekend, doch het laatstbekende jaarmerk op zijne werken is 1650.

SOUVR. (Hr.) Op eene prent, in f°.-oblong, voorstellende *Een gezigt op den Plompen-toren, te Utrecht*, van den Cingel te zien, staat nr. souvr. — Wie is dat?

SPAAK. (...) Dezen kunstenaar vond ik vermeld, als afteekeningen gemaakt hebbende van de Jesuiten-kerk, te Brussel, die onder de belijste teekeningen in den *Catalogue raisonné de Dessins et d'Estampes etc. de Ch. van Hulthem, Gand*, 1846, bl. 12, Nr. 82, 83 en 84 voorkomen, als: „*Façade de l'église des Jésuites, batië sur les dessins de JACQUES FRANQUART, Architecte, à Bruxelles, achevés en 1621 et démolie en 1811; dessinée et lavée par SPAAK. Pièce en haut. — Intérieur de la même église, dessinée et lavée par le MÊME. Idem, Idem. — La même église, vue de côté pendant la démolition, dessinée et lavée par le MÊME. Idem, Idem.*” — Het blijkt hieruit, dat hij de laatste teekening in 1811 heeft gemaakt, en dus kunnen de twee eerste wel vroeger door hem vervaardigd zijn, waardoor bij mij de vraag ontstaat, of hij ook, welligt, een ander is dan LOUIS SPAAK, de Architect, te Brussel, die, in 1842, den prijs behaalde in den wedstrijd voor een entrepôt-dok aldaar, en bij *Immerzeel* staat vermeld? Deze zou alsdan wel een zoon van den eerstgenoemde kunnen zijn.

SPAAN (J.) vond ik als teekenaar vermeld in den *Catalogus van Pieter Hasse-laar, Amsterdam, 1797*, op bl. 40, Nr. 11: „*Zeven stuks diverse gezichten te Amsterdam, door J. SPAAN;*” en in dien van *Gerret Braamcamp, Ibid.*, 1771, bl. 141, Nr. 48: „*Een Wintergezicht, naar de schilderij van A. VAN DE VELDE, 1662, berustende in 't Cabinet van den Heere G. Braamecamp, (Zie bl. 102, Nr. 240, in den Catalogus van Schilderijen) zeer uitvoerig in sapverwen geteekend door J. SPAAN, 1767, f 16—10.*”

SPAENDONCK (CORNELIS VAN) staat bij *Immerzeel* geboekt, en zijn sterftijd, in Januarij, 1840, is daar zeker goed opgegeven, dewijl *Van Eynden en Van der Willigen*, die hem bijzonder goed kenden, in hun *Aanhangsel* van 1840, zeggen, dat hij op het laatst van 1839, of in het begin van 1840, te *Parijs*, overleden is. — Hoe komt Nagler dan aan het berigt, dat hij vóór zijn broeder GERARDUS, die, in 1822, insgelijks te *Parijs*, overleed, reeds gestorven was, hetgeen door anderen, als *Bryan-Stanley*, zóó is overgenomen?

SPANJEN, of SPAIGNIEN. (HENDRICK VAN) Een Nederlandsch kunstgraveur, dien ik nergens heb vermeld gevonden, dan in de beroemde Verzameling van *Ploos van Amstel*, verkocht te *Amsterdam*, in 1800, en die, in den *Catalogus der Prentkunst*, onder de oude graveerschool, op bl. 179, staat geboekt. Ik mag aannemen, dat *Ploos* zijn *Catalogus* met kennis van zaken heeft gemaakt, en hier geene vergissing zal hebben plaats gehad. — Later vond ik dit bevestigd bij Nagler, die zegt, dat HENDRICK VAN SPAIGNIEN, in 1635, in het *St. Lucasgild*, te *Antwerpen*, ingeschreven, doch bij hem niet verder bekend is.

SPECCARD, SPECART, of SPEKART. (JOANNES, of HANS) Van Mander vermeldt dezen jongen kunstenaar met lof, wegens ziju teekenen en schilderen, en zegt, dat hij hem te Rome — 1573 — leerde kennen. Hij was de zoon van een borduurwerker, te Brussel, en daar ook geboren. Op zijne terugreis naar de Nederlanden, is hij te Florence ziek geworden, keerde toen weder naar Rome terug, en overleed daar omstreeks het jaar 1577. — Ik bezit eene fraaije gravure, door HARMAN MULLER, ziju tijdgenoot, uitgegeven, waarschijnlijk, naar zijne teekening, en JOANNES SPEKERT in., gesneden, voorstellende den II. Augustinus in zijne verheerlijking. De plaat is later in het bezit gekomen van Cornelis Danckerts, die haar, met zijn adres, hetgeen zichtbaar andere letters zijn, op nieuw uitgegeven heeft. — Voorts nog eene uitmuntende gravure door G. SADELER, in f. plano, zijnde De Besnijdenis van het Kind Jezus, die schoon geordonnanceerd en goed geteekend is, JOANNES SPECCARD in. Herman Adolfsz exeud. Haerlemensis. — In de keizerlijke Galerij, te Weenen, is het Portret van JAN SPECCART, borststuk, kleiu leven, aauwezig, door hem geschilderd in de kracht van zijn leven, gekleed in grijs gewaad; waarover een zwarte mantel, dien hij met de linkerband vast houdt. Op dezo schilderij staat H. SPECART; h. 2 vt., br. 1 vt. 5 dm. — Florentyn le Comte, in zijn Konst-Cabinet, II, bl. 514, zegt van hem: „JAN SPECCARD, schilder, heeft zeven stukken van de Maagd Maria gemaakt, waarvan er zes door GILLES SADELER, en de zevende door PIETER PERRET gegraveerd zijn.” — De bovengenoemde gravure, de Besnijdenis, zal dus wel een dezer prenten wezen. — Ik heb dat werk voor mij liggen, en er zijn slechts zes stuks, terwijl ik twijfel, of het zevende wel tot de oorspronkelijke drukken, die bij Claes Jansz. Visscher, te Amsterdam, uitgegeven zijn, behoort, want Plaat I. stelt voor De Ontfangenis, en plaat 6, De Hemelvaart van Maria. Ook worden bij Nagler naar 6 stuks genoemd. — CORN. CORT heeft ook naar hem gegraveerd, als St. Laurens, kl. in f., en St. Roehus, in 8°.

SPECHT, (HERMAN) een graveur en kunsthandelaar, en tijdgenoot van CASPAR SPECHT, die omstreeks 1688 werkzaam was.

SPEEL. (...) Volgens Fässly, was deze een bakwame stempelsnijder, die, omstreeks 1780, in Holland, werkzaam was.

SPEETH (P.) wordt als een Nederlandsch kunstenaar opgegeven in den Catalogus van J. Vollenhoven, Amsterdam, 1822, bl. 12, Nr. 14: „Twee stuks met prachtige Italiaansche gebouwen, krachtig met roet, door P. SPEETH.”

SPELDRICTT, (JAN VAN DER) een onvermeld kunstenaar, die in het midden der XIV. eeuw bloeide. „Hij heeft fraai in het koper geëst, en in hout gesneden. Van hem is de Dood Christus, daar zijn naam heel-uit staat, 1542, en St. Jan en Maria in do lugt, 1549.” Deze is met zijn monogram beteekend; de v en e aan elkaâr gehecht, waarboven eene s. Uit de onuitgegeven Monogrammen van Graveurs, van C. VAN DEN BERG, van Haarlem, Ms., bl. 34, en in mijn bezit.

SPELT. (ADRIAAN VAN DEN) Immerzeel heeft het artikel van dezen kunstenaar geheel uit het tijdverband gerukt, zeggendo, dat hij, in 1530, te Leyden, geboren, en aldaar in 1574 overleden is. Om dit in het ware daglicht te stellen, zal ik W(alvis) in zijne Beschryving van Gouda, (1713), I, blz. 338, laten spreken: „ADRIAAN VANDER SPELT was mede syno geboorte aan Leiden, doch afkomstig aan der Goude, schuldig. Hy was uitnemend in 't schilderen van bloemen. Verbleef eenigen tyd aan het Hof van den Brandenburgschen Keurvorst. Keerde naar der Goude, woonde in do Peperstraat, het derde huis noordwaards de Komynsteeg, trouwde voor zyn derdo vrouwe een Groeningsch quadaardig wyf, die syn levensaamp, eer hy noch den middeltrap des ouderdoms bereikte, in 't jaar 1673 uitblies.”

Duidelijker zal het niet behoeven te wezen, om het verschil van een eeuw, hierboven genield, te herstellen. — *Zijn Portret* is door B. VAILLANT sc., in zwarte kunst, waaronder staat: HADRIANUS VAN DER SPELT, *celebris apud Goudanos Florum Pictor.* — *Een Idem*, G. A. WOLFGANG sc., in f°. Aan het kostuum van den persoon is genoeg te zien, dat men hem in het midden der XVII. eeuw te huis moet brengen. — Men wil, dat hij de kunst heeft geleerd bij den beroemden WOUTER CRABETH, doch alsdan wel te verstaan bij diens kleinzoon, WOUTER PIETERSZON CRABETH. Zie aldaar.

SPIEGEL. (H.) Op dezen naam staat eene teekening geboekt, *Een Manshoofd*, met rood en zwart krijt, door H. SPIEGEL, in den *Catalogus van Ploos van Amstel, Amsterdam*, 1800. Teekeningen, bl. 223, Nr. 23. Daar deze teekening onder die der oude Nederlandsehe meesters staat gerangschikt, heb ik vermeend, haar hier te moeten opnemen. Welligt is het werk van den vermaarden dichter HENDRIK LAURENSZ. SPIEGHEL. Zie aldaar.

SPIEGHEL, (HENDRIK LAURENSZ) een aanzienlijk koopman, te *Amsterdam*, meer als beroemd dichter dan als kunstenaar bekend, werd, aldaar, in 1549 geboren, en is te *Alkmaar*, in 1612, overleden. In zijn voornaamste Werk, *Hert-Spieghel*, in 1614 uitgegeven, komt, in mijne uitgave van 1694, in 8°., eene plaat voor, in f°.-oblong, *Antrum Platonicum*, beteekend H. L. SPIEGEL *figurari et sculpti curavit* etc., die fraai gesneden is. Ik betwijfel, of dit wel werk van hem kan zijn; trouwens het is eene verkleinde kopij naar de groote schoone prent van J. MULLER.

SPIERINC. (GILLES) In de Rekeningen, *Ms.* van het *O. L. V. Hospitaal*, te *Audenaerde*, vindt men aangeteekend, op het jaar „1524—25. Item GILLES SPIERINC van de heeteamer te verschildene XXX Seh. Par.” Zie over het berigt dezer Rekeningen op HOEN (JACOP), en aan het slot van het Artikel SCHELDEN, (PAULUS VAN DER) waar hij mede onder de Beeldhouwers voorkomt.

SPIERINC, (NICOLAS, of CLAEYS) vind ik, als kunstenaar en schrijver, die, in 1469, te *Brussel* bloeide, vermeld. Toen heeft hij voor Hertog Karel van Bourgondië een *Ms.* met zijn penseel versierd, waarover in de Rekeningen het volgende voorkomt: „A CLAEYS SPIERINC, enlumineur d'histoire, la somme de XLV livres, de XL gros, pour plusieurs parties d'istoires, vignettes et autres par luy faictes, du commandement de Monseigneur, en huit livretz où sont escriptes toutes les ordonnances de l'ostel de Monditseigneur, etc. — Et pour avoir porté ledit livre de *Bruxelles à la Haye*, en *Hollande*, comprins sou retour: XL S.” Zie *Messenger des Sciences etc., Gand*, 1861, bl. 157.

SPIERINX, SPIERINCKX, of SPIERINGS, (...) een landsehapsehilder, uit *Antwerpen*, van wien, in 1771, *twee schoone Landschappen*, ter zijde van het Hoogaltaar in de St. Augustijnen-, en in de groote Carmelitenkerk een *Idem*, door de Oude BYCKENS gestoffeerd, aanwezig waren. — Bij *Descamps* wordt hij vermeld, als veel in *Italië*, te *Lyon* en te *Parijs* gewerkt te hebben; tevens zou Lodewijk XIV. eenige schilderijen door hem hebben doen vervaardigen, waarvan er zich echter geene in de Museums bevinden, zegt *Nagler*. Hij moet de kunst van schilderijen te kopiëren, als die van S. ROSA, zóó goed hebben verstaan, dat zelfs kenners er door bedrogen werden. — Zijn bloeitijd wordt omstreeks 1660 gesteld.

SPIERS (ADRIAAN VAN) wordt aldus bij velen, en ook bij *Nagler* zoo genoemd, doch dit is eene vergissing; het moet ALBERT VAN SPIERS wezen. Zie aldaar.

SPIERS (ALBERT VAN) is bij *Immerzeel* als een leerling van GERARD DE LAIRESSE vermeld. *Van Gool* herroept dit berigt, II, bl. 502, en zegt: „ALBERTUS VAN SPIERS is een leerling van GULHELMO VAN INGEN geweest, en niet van GERARD DE LAIRESSE, zoo als in zijn leven door verkeerde berigten op pag. 242 (van zijn I. deel)

staat aangeteekent." — Door de Nalezingen en Verbeteringen over te slaan, worden de fouten voortgeplant. — Om over den aard zijner historiciële ordonnantiën en teekening te kunnen oordeelen, zie men den grooten *Titel*, door hem geteekend, en door J. MULDER gegraveerd, voor het Werk, *Waare Afbeelding der eerste Christenen, door Godfried Arnold, vóór het eerste deel* geplaatst. Die voor het Tweede deel, als ook al de fraaije prenten in het geheele Werk zijn van den onnavolgbaren JAN LUKEN. Dit is dus een vreemdsoortig toeval.

SPIES (N.) wordt door *Weyerman* als een historie- en portretschilder van 's *Hertogenbosch*, die in de XVII. eeuw een luchtig en zwervend leven leidde, opgegeven. De letter N is meestal bij hem een teeken van den onbekenden Doopnaam.

SPILMAN (HENRICUS) staat bij *Inmerzeel* geboekt. Ik voeg er nog bij, dat men bij *Nagler* 24 nummers zijner etswerken, alsmede 11 *idem* in den trant van prentteekeningen, beschreven vindt. Verder voeg ik er bij *Aangename Gezichten in de Landsdouwten van Haarlem enz.* door H. SPILMAN en C. VAN NOORDE enz.; *Haarlem, by J. Boseh*, 1761, in f^o., zijnde 24 Afbeeldingen, drie op ééne plaat, boven elkander. — *Zijn Portret* is door C. VAN NOORDE del., door HEM-ZELVEN *sculps.*, in f^o. — Ik bezit nog een *Idem*, hem zeer oud voorstellende, zittende en leunende met beide handen op een stok, in prent-teekening-manier gegraveerd, kl. in f^o., zonder eenigen naam, en welligt door HEM.

SPINDER, (ADRIAEN) een geadmitteerd landmeter en teekenaar, te *Haarlem*, die (met IZAAK VAN DER VINNE) heeft uitgegeven: *De ramp, die Kerk en Toorn, te Eijmond op zee, den 27. November, 1741, is wederearen; te Haarlem, 1741, in 4°.* Dat ik VAN DER VINNE er bij voeg, is mij gebleken uit den *Catalogus van VINCENT VAN DER VINNE, Haarlem, 1816, Bl. 52*, waar duidelijk de beide namen als vervaardigers van dit werk opgegeven staan.

SPINNY, (GUILLAUME DE) geboortig van *Brussel*, waar hij eerst, en daarna in *Frankrijk*, de kunst leerde; een bekwaam portretschilder, die zich te 's *Gravenhage* vestigde, omstreeks 1756. Hij was door zijne kunst zeer in aanzien, en in die dagen wel de primus in dat vak, totdat TISBEIX en anderen, mede van die eer en dat voordeel wilden genieten, door zich daar te vestigen. — Ik heb verscheiden stukken van hem gezien, die fraai van kleur en zeer bevallig zijn. Onder de hooge personen vindt men het levensgrootte *Portret* ten voeten uit van *Hare K. Hoogheid, de gemalin van Prins Willem V.* (en genoemde *Prins*, dijsstuk, met den staf van kommando in de hand, naar zijno schilderij door DUBOULOIS *sculpsit*, in gr. f^o.), alsmede een kapitaal stuk met *portretten van de Heeren Burgemeesters en Regeerders van 's Gravenhage*, op het Stadhuis aldaar aanwezig. — Een *Idem van Dus. F. C. Engel*, in 1759 geschilderd, is door J. HOUBRAGEN in f^o. gegraveerd, waaruit men eenigzins over zijne bevallige schikking voor portretten, zelfs van dien aard, oordeelen kan. — *P. Terwesten, Ms.*, waaruit ik dit Artikel gedeeltelijk heb getrokken, meldt tevens, dat hij nimmer heeft getraecht, lid der Conferickamer te worden, en allen omgang met de Haagsche kunstbroeders vermeed, ofschoon hij lang te 's *Hage* heeft gewoond, en (den 5. October) 1785 overleden is.

SPIRINX, (LOUIS) Ofschoon uit *Dyon* afkomstig, wordt echter gemeld, dat hij, omstreeks 1650, steeds te *Brussel* werkzaam was. Hij heeft *Titels* en Boekprenten gegraveerd, die het jaarmerk 1611 tot 1674 voeren; alsmede eenige prenten in 8°., naar A. BLOEMAERT, *Landelijke Tafereelen* voorstellende. Zijn werk is van middelmatige verdienste, en gewoonlijk betekend L. S. — Bij *Nagler* staan 10 nummers vermeld.

SPIRK (J.) was een geboren Hagenaar, en discipel van OASPAR NETSCHER, die zeer goede portretten heeft geschilderd, volgens opgaaf van *P. Terwesten, Ms.*, die zijn bloeitijd op het jaar 1683 stelt, en zegt, dat hij van 's Hage naar elders vertrokken is.

SPLINTER (GERRIT) wordt, door *Van Mander*, als een der meesters van ABRAHAM BLOEMAERT, te *Utrecht*, genoemd. Ik vond hem ook in de volgende Rekeningen vermeld: „GER. SPLINTER, schilder, van dat hy geschildert heeft het *groot Wapen* van syn Genade, (Frederik Schenk van *Tautenburg*), hangende voor de groote poort van 't hof archiëpiscopael, ende *acht Wapenen*, leggende opt graf van syn Genade, 3 gulden 7 st.” Uit het Sterfhuis en de Nalatenschap van Frederik Schenk van *Tautenborch*, bij *Dodt, Archief*, IV. deel. — „Item CORN. BLOMMERT, JA. FRANZS ende GER. SPLINTER, van wapenen ende comportementen, als sy gemaect ende gehangen hebben aen de meyboomen voor syn Ex. ende syn Genade (*Leycester*) 24 £.” *Kameraars-rekening*, 1585, bij *Dodt, Archief*, III. deel.

SPLINTER *Jansz.*, (JAN) komt verscheidene malen in de Archiven te *Utrecht*, als schilder, voor, zooals uit het volgende blijkt: „Herman Tymensz., die zweertveger, gaf ende maecte JAN, JAN SPLINTERSOEN, die scilder, die huysinge, gelegen in de *Schoutenstege*.” *Schepenbrief*, 1507, in het *Hypotheeken-Archief*, te *Utrecht*. — „Item soe heeft JAN SPLINTERSZ. die scilder, doe dat Gelt afgezet worde, die braspenningen gecontrefeyt op beyden syden, die men voor *Hascenberg* (Stadhuis) wthing, om te weten welke men voor braspenningen boeren soude ofte nyet, in twee tafelkens, te weten een dubbeld papier vol, ende een enkel; daeraen verdient 25 stuyvers.” *Kameraars-rekening*, 1512, by *Dodt, Archief*, III. deel, bl. 205. In 1522 was hij reeds overleden, blijkens den volgenden *Transportbrief*: „Anno 1522 des Dynsd. nae St. Victoers dach. Dat voor ons etc. *Yda*, JAN SPLINTERSZ., die schilders weduc, DIRCK JAN SPLINTERSZ. die scilder ende *Geertruyt* zyn wyff, *Cornelis*, *Jan Jacob*, *jonge Jan*, ende *Peternelle* JAN SPLINTERSZ. voers. onmundige kynderen, die hy hadde by *Yda* zyn huysfrou voers. Ende gaven alsoe *Yda*, voers. met haers etc., DIRCK JAN SPLINTERSZ. ende *Geertruyt* zyn wyff voers., met gesamenderhant, *Cornelis*, *Jan Jacob*, *jonge Jan* ende *Peternelle*; JAN SPLINTERSZ. kynderen voers. met handen *Gerit Claes Koenraetsz.* ende *Zander Henricss.*, der heeren backer ten Doem t*Utrecht*, alsoe momboers hem by gesciet van etc. Ende sy gaven etc. over, *Gerit Rutgersz.* van *Oudewater*, die coppedraeyer, den stadtbrieff van *Utrecht* ende den erffpacht etc. aen der huysinge ende hofstede van voren tot afteren etc., gelegen in de *Backerstege*, aen de noortsyde van der straeten, daer denselven brieff off sprecekt etc. — *Transportbrief*, in het *Hypotheeken-Archief*, te *Utrecht*.

SPLINTERSZ. (DIRCK JAN) vond ik onder de Utrechtsche schilders vermeld, in den volgenden *Transportbrief*: „Anno 1523, des Dynsxd. nae St. Peters ende St. Pauwelsdach. Dat voir ons etc. DIRCK JAN SPLINTERSZ. die schilder, ende gaff voir hem ende voir *Geertruyt* zyn wyff, *Cornelis van Noerts* dochter, daer hy etc. over *Jacob Henricss.*, die koekebacker, een huysinge ende hofstede, ende daertoe dat cleyn huysgen westwert an dese selve huysinge hangende offstaende van voren tot afteren etc., gelegē in de *Willevrouwen-straet*, aen de zuytyde der straten, daer *Cornelis*, die sichtenmaker oistwert ende *Dirck Wynter*, die brouwer, westwert naest gelegen zyn.” *Transportbrief*, in het *Hypotheeken Archief*, te *Utrecht*. — Waarschijnlijk, was hij een broeder van JAN. — Zie aldaar.

SPOEDE, (JOHANNES JACOB) een schilder, van *Antwerpen*, die zijne studiën aan de Akademie aldaar waarnam, en zich vervolgens naar *Parijs* begaf, waar hij in WATTEAU een vriend en meester vond. Later werd hij Professor, en zelfs

Directeur van de Oude Akademie van St. Lucas, aldaar, en is in die betrekking, in 1760, overleden. — Hij dreef ook kunstbandel. — Zie *Nagler*.

SPORCKMAN, (HUBERT) van *Antwerpen* geboren, was een leerling van RUBENS. In de groote kerk der Carmeliten, aldaar, berust van hem *De Pauselijke bevestiging der Carmeliten-Orde*, en, *St. Carolus Borromeus, als voorspraak bij Maria, om de pestziekte te weren*.— Zijn bloeitijd wordt omstreeks 1658 gesteld.

SPRANGER VAN DEN SCHILDEN. (BARTHOLOMEUS) Dezen, voor zijn tijd, beroemden kunstenaar door de fortuin naar verdienste beloond, vindt men naar waarde bij *Immerzeel* beschreven; trouwens, hij heeft de eer gehad van bijna door alle Kunstlitteratoren, ja, reeds door *Van Mander*, tot in de kleinste bijzonderheden, zijn leven en werken betreffende, vermeld te worden. Ik zal, voor de curiositeit, wegens den smaak, en om de belangrijkheid, in verband met het gebruik van dien tijd, die niet zonder eigendunk en praalzucht was, het volgende hier mededeelen. Toen SPRANGER voor goed in de gunst van Keizer *Rudolf* kwam, die eerst weinig met de kunst ophad, zooals *Van Mander*, zegt, en hetgeen ook, naar hem, in alle andere levensberigten van SPRANGEA voorkomt, beкроop dien Vorst de lust (waarschijnlijk, door zijn schilder te zien werken), om de kunst ook zelf te beoefenen, gelijk ik vermeld vond aan het slot van *Rudolf's* levensberigt, bij *S. de Vries*, dat hij „een seer uytmuntende kunstkamer van schilderijen had, waer aen hy geen geld had gespaerd, vermits hy, gelyk wy alreeds in den aenvang deeser Werks gesegt hebben, een seer groot liefhebber dezer konst was. Schilderde ook wel selfs tot syn vermaeck, met een taemlyk goedo swier. In synen dienst had hy de vermaerde Meesters HANS VAN AKEN EN BARTHOLOMEUS SPRANGER VAN DEN SCHILDEN, behalvo noch meer andere.” — Volgens zijn wensch, verkreeg hij de dochter van een aanzienlyk koopman, to *Praag*, wiens vrouw eens Nederlandsche was. *Van Mander* zegt: „Hierop was SPRANGER's eerste werk te *Praag*, 't geen in 't openbaar te voorschyn kwam, do *Gevel voor zyn huis*, uit den geelo koper-kleurig geschilderd. Boven in de hoogte vertoonen zich, ter rechter zyde, kindertjes, levensgrootte, die schilderen en tekenen; ter slinker, die beeldhouwen en tekenen; in 't midden een vliegende *Merkuur*, alle zo natuurlijk alsof ze leefden. Naar beneden maakte hij *Lunetten* of geweldde boogen; onder deeze ziet men de *Faam* in 't midden, en daaronder *Rome* in do gedaante van een vrouwebeeld, staande op een' kloot, die van den Adelaar gedragen wordt, welke *Arend* komt tot onder aan de *Fryse*, of 't benedenwerk. Voorts is deeze *Fryse* vervuld met gevangenen en wapen-roef, of buit. Aan beide de hoeken van de *Fryse* staan twee groote beelden van agt voeten hoog, zynde het eene een *Herkules*, het andere de *Gerechtigheid*. Midden onder de *Fryse* staat een kindje, gekoloreerd en grooter dan het leven, hondende een *Epivaaf*; alles heerlyk om te zien; de beelden wonderlyk verheven of naar buiten uitkomende, en van eene ongemeene levendigheid.” Dit geheel zal eene bijdrage tot de geschiedenis van onzen kunstenaar blijven, dewyl het zijn woonhuis en geen gelegenheids- of feestdecoratie was. — Het is hier de plaats voor mijne boven gemaakte opmerking, namelijk, dat de nieuwe Keizer *Rudolf II*, zooals gemeld wordt, „in het begin, naar 't scheen, do kunst niet zeer toegedaan was” enz. Dit schijnt wel zoo gedacht to zijn, doch is, zeker, het geval niet geweest, want het tegenovergestelde had plaats. Ziehier wat genoemde *S. de Vries*, in zijn *Vervoly op Gottfried's Historische Kronyk* enz., *Leyden*, 1698, in 1°, 1. deel, bl. 111, betreffende het boven aangehaalde, en bl. 3, ten aanzien van het hier volgende zegt: „Dickmael was hy (*Rudolf*) gerne alleen, tot waernemingen van godsdienstige pligten. Beminde geleerde lieden, de geschiedboecken en d' oulheden. Inzon-

derheyd was hy een ongemeen groot liefhebber van konstige schilderijen. De geleerde *Nederlander Daniel Eremita*, (die in de Latijnsche taal heeft uytgegeven de beschryvingh der Reys, van hem gedaen met den gesant des Groot-Hertogs van *Florence* na 't keyserlyck Hof) verwyt onsen *Rudolf* vry wat steekeligh syn' al te groote lust tot de schilderkunst; door welke hy niet alleen d'allertreflyckste stukken der beste meesters met ongelooflyck groote onkosten uyt al de deelen van *Europa* tot hem deed brengen; maer oock, sonder aght te nemen op syne keyserlycke Achtbaarheyd en Hoogh-aensienlyck ampt, geheele dagen langh 't werck der beroemdste schilders, welke hy geduerigh aen syn Hof te *Praegh* hield, met sulck een onmatige begerte aenschoude, dat hy daerover byna als buytensinnigh wierd." — (Wie denkt hier niet aan 's Keizers evenbeeld, onzen geliefden, ridderlijken Kunst-Mecenas, wijlen Z. M. Koning Willem II.?) — *Bryan-Stanley* zegt, dat zyn overlijden, te *Praag*, op 1628 wordt gesteld, gelijk dit ook bij *Immerzeel* staat geboekt, doch hij voegt er bij, dat de beste schrijvers dit jaar oningevuld laten. — Bij *Nagler* vindt men de volgende prenten, door onderscheiden graveurs naar zijne schilderijen en teekeningen vervaardigd, als: 8 stuks *Voorstellingen uit het Oude en 37 uit het Nieuwe Testament*; — 13 *Heiligen*; — 62 uit de *Mythologie*; — 22 uit de *oude Legendes, Geschiedenis en Zinspelingen*; — *Eene Heksen-vereeniging in het Coliscum*, en, eenige *Landschappen*. — Verder 6 stuks door hem-zelven geëtste prenten, als: *St. Sebastiaan, aan den boom gebonden*; rugwaarts beteckend, B. SPRANGER *Ant. F.* h. 7 dm. 4½ str., br. 3 dm. 4 str. Par., zeer zeldzaam. — *De Evangelist Joannes, met den Arend*, idem als de voorgaande; h. 5 dm. 7 str., br. 7 dm. 6 str., idem. — *St. Bartholomeus*, met een geopend boek in de eene, en een mes in de andere hand; idem. 1589. — *St. Paulus*, dijstuk, met een groot geopend boek in de regterhand; in den rand twee regels; rugwaarts beteckend, BARTHOLOMEUS SPRANGER *Antverpiensis fecit... in Praga*, 1589. — *Johannes, predikende en doopende aan den Jordaen*, 1593; *Joannes Star* etc. in f°. Deze prent wordt soms aan PIETER AARTSENS toegeschreven, doch *Weigel* zegt, dat zij, zeker, van SPRANGER is; als ook *Een Man en Vrouw, elkander omhelzende* beide met hoeden met pluimen op. *Onderaau, Formam et flores singuli carpunt dies*, in 4°. — Onder de zeldzame Afbeeldingen behoort zeker wel: „B. SPRANGER en zijne vrouw, versiert met zinnebeelden door EGIDIUS SADELER sculp. 1595." Zie Nr. 2293 van den *Catalogus* van H. BUSSERUS, verkocht te *Amsterdam*, 1782, in 8°. — Ik bezit onderscheiden *Portretten*, hem voorstellende, die allen, zoo het schijnt, naar ééne en dezelfde afbeelding genomen zijn, en wel naar die, in een ovaal gevat, met sierlijk zinnebeeldig bijwerk, door JOHAN MULLER, zoo uitmuntend te zijner gedachtenis gegraveerd, in gr. f°; en nog eens deze prent met *F. de Wit excudit*, een latere druk. Hij schijnt met handen op de schilderij te zijn afgebeeld, die in het gemelde ovaal zijn weggevallen, doch in de Afbeeldingen, bij H. HONDIOUS uitgegeven, wel te zien zijn. — *Zijn geschilderd Portret* berust in de *Galerij* te *Florence*, welligt door hem-zelven vervaardigd. — In de *Galerij*, te *Weenen*, zijn 16 stuks zijner schilderijen, alsmede *Twee Portretten*, op half-levensgrootte, hem nog jong, en in hoogen ouderdom, voorstellende, alsmede dat van zijne vrouw, *Christina Muller*, allen door hem geschilderd. — Hiernaar schijnt de gravure, met zinnebeeldig bijwerk omgeven, door E. SADELER sc., in f°, genomen te zijn. — Ik bezit *zijn Portret*, buste, levensgroot, uitmuntend in zijn tijd, welligt door hem-zelven geschilderd. Het is dezelfde kop, als op de gravure van J. MULLER, doch hij heeft hier een zeer hooge, zwarte muts op; ook is de kraag en kleeding meer huislijk afgebeeld; alles los en schilderachtig voorgesteld.

SPREEUW. (...) Ik heb eene schilderij gezien, voorstellende *Een Filosoof*,

in de manier van OERARD DOU, vrijwel geschilderd, en dat, waarschijnlijk, werk van een liefhebber, en met den naam SPREEUW *pinx.* beteekend was.

SPRIET, (JAN FRANS VAN) een schilder van *Doornik*, die, na zijne eerste studiën aan de Akademie, te *Antwerpen*, waarbij hij, in 1808, den eersten prijs behaalde, te hebben volbragt, zich, tot verdere voortzetting er van, naar *Parijs* begaf, en vandaar weder naar zijn vaderland terugkeerde. Hij schilderde portretten en huislijke tafereelen.

SPRIET, (JAN VAN DER) een geboren Delftenaar, „die uit het Burgerweeshuis tot de kunst opgewiegt is, was een leerling van VERKOLJE; hy was een goed portret-schilder, maar trok naderhand naar *Engeland*, alwaar hy trouwde en zich nederzette.” Zie *Beschryving van Delft* enz. door R. Boitet; *Ibid.*, 1729, in 1°., bl. 791. — Naar de tijdorde te oordeelen, die Boitet in de levensberigten der kunstenaars heeft gevolgd, zou hij op het laatst der XVII. en nog in het begin der XVIII. eeuw gebloeid hebben. — *Bryan-Stanley* noemt hem v. d. SPRIETT, en zegt, dat hij omstreeks het begin der XVIII. eeuw overleden is. — Hij heeft van zijn meester geleerd, in mezzo-tinto te graveren, gelijk een *Portret*, naar zijne teekening, van *Thimoty Cruso*, in 4°. en 1°., dit uitwijst.

SPRINGER. (CORNELIS) Bij het levensberigt van dezen uitstekenden kunstenaar, door *Immerzeel* gegeven, moet ik nog voegen, dat hij de zoon is van WILLEM SPRINGER, aannemer van publieke bouwkundige werken, en van *Maria Elisabeth Doetzen*; dat hij, in 1847, bij de Maatschappij *Felix Meritis*, op eene uitgeschreven prijsvraag, *Eene Kerk van binnen te zien, de groote gouden Medalje* behaalde. Op de Wereld-tentoonstelling te *Parijs*, in 1855, heeft hij den roem der Nederlandsche kunstschool, door zijne werken, mede geschraagd, en wel zóó, dat hij door de internationale Jury, bij de openbare prijsuitdeeling, eene eervolle melding verwerven mogt. Verder heeft hij, in 1857, de Stedelijke *gouden Medalje* op de Tentoonstelling, te 's *Gravenhage*, behaald; terwijl zijn *Stadhuis, te Middelburg*, op die van 1859, aldaar, dermate de hooge goedkeuring mogt wegdragen, dat in eene openbare beoordeeling verklaard werd: „indien C. SPRINGER niet is de eerste, dan behoort hij toch onder de voornaamste schilders van stadsgezigten te worden gesteld.” Dit werd volkomen bevestigd door zijne schoone tafereelen, als: *het Waaggebouw, op den Brink, te Deventer*; — *Gezigt achter de groote kerk, te Zalt-Bommel*; — *het Huis van Maarten van Rossum, te Zalt-Bommel*, en, *het Burger-weeshuis*, die allen door hem op de Tentoonstellingen, te *Utrecht* en te *Antwerpen*, in 1861, geleverd waren, terwijl hij op die te *Parijs*, in hetzelfde jaar, drie stukken zond, een *Gezigt der stad Culemborg*; — *Idem der stad Veere*; — en, *de Hoofdkerk van Zalt-Bommel*. Een openbaar berigt uit *Parijs*, van 3 Junij, 1861, zegt daarover: „uw landgenoot SPRINGER heeft drie doeken gezonden, die door het groote publiek niet minder dan door de kenners bewonderd worden.” — Hij heeft ook zes stuks etsen vervaardigd, en twee naar de teekeningen van J. PELGROM en E. KOSTER, voor het Werk *De Watersnood van 1855*, die, met de prenten van andere meesters, ten voordeele der Noodlijdenden, vervaardigd zijn. — De Heer SPRINGER is gehuwd met Mejufvrouw *Geertruida ten Cate*, bij wie hij acht kinderen heeft verwekt. — In 1856, werd hij tot *Lid van verdiensten der Academie van Beeldende Kunsten* enz., te *Rotterdam*, en, in 1861 door Z. M. Koning Willem III. tot *Ridder van de Orde der Eikenkroon* benoemd.

SPRINGER, (L.) een kunstenaar, die in het begin dezer eeuw, waarschijnlijk, te *Amsterdam* bloeide, en mij alleen bekend is door de afbeeldingen van *Hollandsche kleederdragten*, bij E. Maaskamp, aldaar, uitgegeven in gr. 4°., als, Nr. 22, *Een Delftsche boter-boerin*, en *Leydsche kaas-boer*; beteekend L. SPRINGER *ad vin. del.*, W. VAN RENUS *sculp.*

SPRONCK. (EMANUEL VAN DER) Van dezen kunstenaar zijn geen levensberigten bekend. Slechts ééne door HEM geëtste prent, naar A. VAN OSTADE, *het Feest onder de linden* genaamd, is links, onder in den grond, bijna onleesbaar, met EMANUEL VAN DER SPRONCK *fecit* beteekend, in 8°. — Zou deze misschien ook in verband kunnen staan met J. VAN SPRONG? — Zie aldaar.

SPRONG, (GERARD) bij *Immerzeel* vermeld, als de zoon van CORNELIS ENGELSE (lees ENGELSCHÉ), „die nu de naem GERARD SPRONG heeft aenghenomen, is met een luchtighe sprong, die hy in de kunst gedaen heeft, syn vader verby ghepasseert, die daeruyt gescheyden is, leeft nu op zyn rust.” Zie *Th. Schrevelius, Beschryving van Haerlem* enz. *Ibid.*, 1648, bl. 382.

SPRONG. (J. VAN) Of deze verwant was met GERARD SPRONG, reeds bij *Immerzeel* geboekt, kan ik niet beslissen; doch dat hij goed schilderwerk heeft geleverd, blijkt uit een stuk bij *De Smeth*, te Amsterdam, in 1810, verkocht, voorkomende onder Nr. 94: *Het Afbeeldsel van een Heer*, ten halven lijve, in het zwart gekleed, met een ronden hoed en kanten kraag; h. 31, br. 26 dm. *Amst.* Ook op de Verkoopning van *T. J. Mensart*, *Ibid.*, 1824, waren, onder Nr. 159, *Twee stuks Mans- en Vrouwen-portretten*, door J. VAN SPRONG, ieder h. 8 plm., br. 6 plm. 6 dm.

SPRUYT, (E. PETER) kunstschilder en graveur, uit Antwerpen, van wien geen levensberigten bekend zijn. *Füssly* noemt hem JOHANNES, en verbetert *Gandellini* en *Basan*, die hem P. SPRUYT heeten; doch hierin dwaalt *Füssly*, zegt *Nogler*, dewijl deze kunstenaar E. P. SPRUYT heet. — Zijn naam en de letters, of het monogram P. S., komen op zijne werken voor. — Van deze prenten staan 15 stuks bij *Nagler* vermeld, meestal naar RUBENS, D. TENIERS en J. VAN GOYEN gegraveerd. Op die, waar *Christus aan St. Thomas*, op zijne wonden wijst, staat E. P. SPRUYT *sculp.*; op de *Virgo immaculata*, P. SPRUYT *fec.* 1787, en de *Susanna met de boeven*, voert het jaartal 1765, allen naar RUBENS. — *Bryan-Stanley* zegt, dat hij, in 1740, te Antwerpen, werd geboren, en dat hij zijne voornaamste woonplaats te Gent had, waar hij Directeur der Akademie was; doch daar hij P. L. J. SPRUYT, bij *Immerzeel* vermeld, niet kent, die daar in 1727 is geboren, dezelfde vakken beoefende, en het Directeurschap er bekleedde, zoo geloof ik, dat *Bryan* eene fout heeft begaan, die aan *Stanley*, ofschoon deze *Nagler* heeft gebruikt, niet in het oog gevallen is.

SPRUYT, of SPRUIT. (J.) Van dezen kunstenaar is mij medegedeeld, dat er eene met dien naam beteekende schilderij, voorstellende *Maria-boodschap*, was voorgekomen, die alle kenmerken droeg van uit de School van REMBRANDT te zijn. Dit kan alzoo geen werk wezen van JACOB PHILIPS SPRUYT, — Zie aldaar. — want deze leefde veel te laat, om van die School gebruik te kunnen maken, of hij moet alleen de werken van dien grooten kunstenaar tot zijne vorming hebben gebruikt.

SPRUYT, (JACOB PHILIPS) geboren te Gent, waar hij, zoowel als te Brussel, de kunst heeft geleerd. Hij schilderde portretten en moderne gezelschapjes, en heeft zich eerst eenigen tijd te 's Gravenhage, daarna langen tijd te Delft, opgehouden, en is later vertrokken naar zijne geboorteplaats. Uit *P. Terwesten, Ms.*, die hem op het jaar 1764 heeft geboekt, toen hij te 's Hage woonachtig was. — Welligt is hij een broeder van P. L. J. SPRUYT, bij *Immerzeel* vermeld. Zie nog op SPRUIT. (J.)

SPRUYT. (J. VAN DER) Van dezen kunstenaar komt in prent voor de *Graf-tombe van Hugo de Groot*, door HEM *fecit.* Zie *Catalogus van Hasselaar, Amsterdam*, 1797, bl. 26. — Hij heeft ook gegraveerd het *Portret van Joh. Habbema*, Predikant, te Rotterdam, oud 53 jaar, overleden in 1801, oud 68 jaren, naar J. RIJVS,

door J. v. D. SPRUYT, 1785, in 8°.; voorts heeft hij ook afbeeldingen naar het leven geteekend; zoo kwam mij voor het Portret van *Willem George Frederik, Prins van Oranje en Nassau, Generaal in dienst van zijne Keizerlijke Majesteit, N. Cornel excudit, te Rotterdam*, beteekend J. v. D. SPRUYT *ad viv. del.*, in 8°. Het is raadselachtig, in hoever hij dit Portret naar de natuur geteekend heeft; ik geloof veeleer, dat hij naar een vroeger portret er een met veranderingen heeft vervaardigd, als zijnde de Prins hier met een overdreven-grooten punthoed afgebeeld.

SPYCK. (F. A. VAN) Ofschoon hij geen overvlieger was in de kunst, zag ik toch van hem eene prent, voorstellende een *Gezigt op het kasteel Rammekens*, door HEM *fecit*, 1785, die mij aanleiding gaf, hem hier te boeken.

SPYCK (HENDRIK VAN) vond ik bij Nagler, als een bekwaam portretschilder, te 's Gravenhage, die in de tweede helft der XVII. eeuw bloeide, vermeld. Hij heeft het *Portret van Spinoza* geschilderd, die, te zijnen huize, aldaar in 1677, overleden is. Zijn sterfjaar is niet bekend, terwijl ik hem ook niet in de Kamer van Pictura, te 's Gravenhage, vond ingeschreven. Welligt, was hij een aanhanger der gevoelens van den roemrugtigen *Benedictus de Spinoza*, die mede de kunst, tot uitspanning, beoefende, en, even als deze, heeft ook VAN SPYCK een afgetrokken leven geleid.

SPYK (JAKOBUS VAN) wordt door *Houbraken*, II., bl. 349, onder de Roomsche Bentbroeders, de *Tuberoos* genoemd, en dat hij Portretschilder, te 's Gravenhage, was. — Nagler heet hem, bij vergissing, JAN.

SPYK (J. VAN DER) is mij alleen als graveur bekend, door eene prent, het *Stadhuis te Oudewater* voorstellende, door HEM *sculp.*, naar de teekening van H. DE WINTER, voorkomende in de *Beschryving* dier stad, door *G. R. van Kinschot*, Delft, 1747, in 4°, bl. 29. — Nog zag ik een fraai, uitvoerig bewerkt *Titelplaatje*, in 12°, voor het Werk: *Pomponius Mela, A. Gronovii; Lugd. Bat., apud S. Luchtmans*, 1744, beteekend J. v. D. SPYK *delin. et fecit*; benevens *De Plundering van Payta*, in *Z.-Amerika*, door het Engelsche scheepsvolk, *idem, idem*.

S. R. Van dezen mij onbekenden kunstenaar heb ik voor mij liggen eene kapitale prent, in den trant van of naar BERCHEM; tegen een heuvelachtigen grond ligt een aantal hoornvee, schapen en een paard, waarbij een staande ezel enz. Op de hoogte, bij geboomte, eene schoeijing, waar tegen een herder leunt. Op den voorgrond, bij eene waterplas, een hond, die aan zijne natuurlijke behoefte voldoet, tegen den rug te zien, heteekend S. R., zijnde de S. wat kleiner aan den stok der R. gehecht; ovaal, h. 325, br. 247 str. Ned., met de marge. Een exemplaar daarvan, op zwaar velin papier gedrukt, berust bij den Heer *J. Ph. van der Kellen*, te Utrecht. Wie is nu de vervaardiger van deze uitmuntend-behandelde ets? Er moeten immers van zulk eene bekwame hand meer werken bestaan. Mag men hier aan SALOMON RUISDAEL denken, van wien geene etswerken bekend zijn, en is het welligt eene later gevonden plaat, daar toen aldrukken op velin papier van getrokken zijn?

S. T. Daniël in de *Leeuwenkuil*, door S. T. geschilderd. Deze schilderij vind ik door een vers van *Jan Vos* bezongen, die haar toen te *Amsterdam*, dus omstreeks het midden der XVII. eeuw, heeft gezien.

SFAAK (YRE en JURJEN) waren glasschilders, die, in de tweede helft der XVIII. eeuw, in *Friesland*, bloeiden. In de dorpskerken, te *Scherpenzeel* en te *West-Stellingwerf*, vindt men *geschilderde glazen*, met geschriften enz., die door YRE, in 1788, vervaardigd zijn; en in die te *Engwierum* en *Oostdongeradeel* zijn nog twee glasramen ten deele aanwezig, die de namen van beiden als vervaardigers vermelden. Zij zijn netjes geschilderd, doch hebben slechts middelmatig kunstwaarde;

trouwens die kunst was toen reeds zóó in onbruik en zóó vervallen, dat 't hevreemdt, wanneer zij nog in dien tijd beoefend werd. Medegedeeld door den Heer *A. J. Bruinsma*, te *Leeuwarden*.

STAAL (P.) een landschapschilder, die, omstreeks 1616, in de *Nederlanden*, werkzaam was, en den trant van JODOCUS DE MOMPER nabootste. Zie *Nagler*.

STABEN (HENDRIK) staat bij *Immerzeel* vermeld, die een zijner voornaamste werken, *het Inwendige van eene Galerij, met schilderijen en beelden versierd*, vermeld. *Bryan-Stanley*, die het stuk gezien heeft, zegt het volgende: „Die schilderij bevindt zich thans in *Engeland*; zij is afkomstig van den Graaf *De Morny*, te *Parijs*, waar zij, in 1848, door de voorname kunsthandelaars, Gebroeders *Smith* werd gekocht. Dit stuk is geveild onder den naam van PALAMEDES, met wiens werk het echter weinig overeenkomst heeft. Pligt is het, regt te laten wedervaren aan den kunstenaar STABEN, door de aandacht hierop te vestigen, dewijl er weinigen zijn, die met zijne werken gemeenzaam zijn hekend. Het is eene schilderij, die tot een sieraad kan verstrekken voor de rijkste verzameling van Hollandsche of Vlaamsche schilderkunst.” — Ik hecht aan deze verklaring over onzen kunstenaar waarde, en deel ze daarom hier meê.

STAEL. (EVERT) De volgende historische herinnering brengt ons in kennis met een schilder, die, in het begin der XVI. eeuw, te *Utrecht* bloeide. „Donderdag nae Reminissere, anno 1514. Zander Roelof, Jans van Valenders huysfrou, tuychde hy hoeren eede, zoe zy mitten recht daertoe gebracht is van EVERT STAEL, die schilder, alse dat haer wel kenlicken ende indachtich is, dat zy gesien heeft, dat doe Jacob Strick, die wyntapper, sal. ged., offivich geworden was, *Jutte*, Ruerick Henricss. die backersdochter, die Jacob Stricken voers. huysfrou was, ende nu ter tyt EVERT STAEL's voers. huysfrou is, optie tyt, doemen Jacob voers. begreven ende wten huys aen t Oude Kerckhoff dragen soude, voor den doede voers. wten huys ginck, soedat zy voir die bair wtstreeck, ende *Jutte* voers. haer hant ende des kynts hant, dat *Jutte* voers. by Jacob voerg. heeft, optie kiste leyde ende oock die sluetelen, die zy hadde, optie selve kiste leyde, daer Jacob voers. doet inlach, ende doe worde Jacob voers. ter kercke wert gedragen.”

STAELPAERT. (JHEROM) In de Rekeningen, *Ms.*, van het *O. L. V. Hospitaal*, te *Oudenaerde*, vindt men aangeteekend op het jaar „1570—71. Item betaelt JHEROM STAELPAERT, schildre, van een *veue du lieu* te betrecken, dienende ter proces jehgens de meerschen van Eyne, VJ Lih. IIIJ. lib.” — Dit zal, mijns inziens, zijn het teekenen van een plan met aanduiding der goederen, die aan het genoemde Hospitaal toebehoorden, gelegen in de nabijheid van het dorp *Eyne*. Zie over de bron dezer Rekeningen op HOEN. (JACOP)

STAETS. (...) In de Rekeningen der Hertogen van Bourgondië, die in de Archiven, te *Rijssel*, worden hewaard, vindt men op den 16. April, 1467, aange-teekend: „A STAETS de scildre, de Ypper, paíé pour IIJ jours, a XIJ S., XXXVI S. Zie over deze werkzaamheden, mede door hem verrigt voor het groote feest van het Guldenvlies, te *Brugge*, op REGNAULT. (AMAND.)

STAETS VAN CAMPEN, (DIERICK EN JAN) vader en zoon, waren kunstenaars die door *Guicciardyn*, in zijne *Beschryvinge der Nederlanden*, worden genoemd onder de Antwerpsche glasschilders, die in de eerste helft der XVI. eeuw bloeiden. Naar den naam te oordeelen, zouden zij dus van *Kampen* afkomstig zijn geweest.

STALBENT, of STALBEMT, (ADRIAEN) en, zoo ik meen, niet VAN STALBENT, zooals *Immerzeel* en anderen melden. In het *Gildeboek van St. Lucas*, te *Antwerpen*, vond ik aangeteekend: „ADRIAEN STALBEMT wierd Meester ontfangen 1610. Stierf in het laatst van 1662, of in het begin 1663.” Dit komt alzoo wel

overeen met *Houbraken*, die zegt: „Hy leefde en woonde binnen *Antwerpen*, en oeffende de konst noch in zyn 80ste jaar.” Hij noemt hem ADRIAEN STALBENT. — *Bryan* zet het woord VAN, als een punt van bedenking, tusschen twee haakjes. — Op zijn graf, te *Putte*, in *Noord-Brabant*, staat het volgende te lezen: „Hier leyt begraven ADRIANUS STALBENT, konstryken schilder, stierf den 21. September, 1662, endo juffrou *Barbara van Delft*, syne huysvrou, sterft 5 December, 1663. Wilt onser indachtich w(wezen) die voorby g(gaat.)” — Men wil, dat hij, wel waarschijnlijk, een discipel van den *Ouden FRANCK*, in wiens trant hij schilderde, zou geweest zijn. Hij heeft veelal het inwendige der kerken, door PIETER NEEFS geschilderd, fraai gestoffeerd. Verder wordt de opmerking gemaakt, dat al de landschappen, die gewoonlijk op zijn naam voorkomen, het werk zijn van HENDRIK STABENT (STABEN); — Zie aldaar. — doch de meergemelde *Mols, Ms.*, zegt, dat die zeldzaam voorkomen, omdat ze zonder naam zijn, en dikwijls voor werk van PAULUS BRIL zijn verkocht. — Hij heeft ook geëst, zegt *Bryan*, *Een ruïne van een Engelsche Abdij, met een herder en vee*, met zijn naam beteekend, h. 8 dm., br. 12 dm. 1 str. Par.; zeldzaam. — In de Kon. Galerij, te *Dresden*, vond ik tien stuks kleine schilderijen van dezen meester, meestal Mythologische voorstellingen, en in die, te *Berlijn*, een stuk, *de Stal van Bethlehem, met de Herders, die het kind Jezus aanbidden* enz. — Zijn Portret, door HEM-zelf geschilderd, is in de Galerij in *Leopoldskron*, van Graaf *L. von Firmian*. P. PONTIUS heeft een *Idem sculp.*, naar A. VAN DYCK, in f^o. Hierbaar hebben z. b. BICHARD en SAHLER kopijen gemaakt; onder allen staat ADRIANUS STALBENT.

STALBENT. (JOHANNES) *Nagler* noemt dezen een landschapschilder, van wien (volgens hem) *De Bie* zegt: „men ziet van hem in een beroemd kabinet een schoon *Hollands dorp met figuren*, en ik vermoed, dat de *Oude BREUGEL* naar hem heeft gestudeerd.” Ik heb dien tekst bij *De Bie* niet gevonden.

STALBURGH. (J. VAN) Deze bekwame graveur, die in het midden der XVI. eeuw bloeide, voerde tot monogram eene v, waarin staande eene l, en om wier stok eene s is gehecht, nagenoeg gelijk aan het merk van JAN VAN SOMER, en even als de Duitscho graveur JAN SCHWEIZER dat voerde. Volgens een berigt van Mr. *Schoon*, directeur van het Koninklijk Prentkabinet, te *Berlijn*, behoort, naar alle waarschijnlijkheid, het genoemde merkteeken aan STALBURGH te worden toegekend. Men vindt het op een stel van zeven prenten, (waarvan hij er maar zes kent) voorstellende de *Zeven Hoofdsonden*, met de burin gegraveerd naar M. VAN VEEN, (HEEMSKERK) of F. FLORIS. Het zijn zittende vrouwen in landschappen, van hare attributen omgeven. Van oudor, op elk blad, zijn Hollandsche verzen geplaatst, met de namen der Ondeugden in het Latijn, in het midden der prent, nu eens boven, en dan weder onderaan geplaatst. De prentjes zijn ongeveer groot 32°. — Hij heeft ook den *Parnassus*, door *Cock* uitgegeven, naar FRANS FLORIS gegraveerd. Zie *Brulliot, App.*, 1. *Part.*

STALINS (JEAN) was, waarschijnlijk, een kunstschilder, die, in de eerste helft der XVII. eeuw, te *Oudenaerde*, bloeide. In de Archiven van het O. L. Vrouw Gasthuis, aldaar, vindt men in de Rekeningen van het jaar 1629 vermeld: „Item betaelt an Mr. JEAN STALINS voor leverynghe van zes schilderyen XXX lib. 1631. Item voor de groote schilderye in de Salette, VIIe lib.” — Zie over dit berigt de aangehaalde bron aan het slot van DELEHAYE. (PIERARD) — Of hij die stukken als schilder, of als handelaar heeft geleverd, staat niet bepaald uitgedrukt, ofschoon hem de naam van *Meester* wordt gegeven, zooals dit gewoonlijk voor schilders plaats had. Ik, voor mij, zou het er voor houden, dat hij de levering heeft gehad; immers, het groote stuk, waarvoor 700 livres betaald zijn, moet nog

al van hooge kunstwaarde zijn geweest, en daarhij den tijd, 1631, in aanmerking nemende, toen de Vlaamsche School in haren hoogsten bloei was, dan kon deze onze STALINS niet dusdanig in het vergeethoek zijn geraakt, wanneer hij de vervaardiger geweest ware, die zoo aanzienlijk werd beloond.

STALPERT (DANIEL) is met een paar regels bij *Immerzeel* vermeld. — *Nagler* zegt, dat hij uit *Brabant* en bouwmeester was der stad *Amsterdam*, doeh dit staat verder nergens opgegeven; alsmede dat hij ook een *Plan van Amsterdam*, en een *Gezigt op de Admiraliteits-gebouwen*, in 2 bladen, uitgegeven heeft. — Het is vreemd, dat deze beroemde bouwmeester alleen bij den houw van het alom vermaarde Stadhuis te *Amsterdam* wordt genoemd, waarover *Commelin*, in zijne *Beschryving der stad Amsterdam*, bl. 255 zegt: „Eindelijk, na rypen overleg wierd DE schets, door JACOB VAN CAMPEN en DANIEL STALPERT ontworpen en geordonneerd, opgenomen; hebbende ook DEEZE bouwmeesters hun vliegend verstand en schrandere hersenen, aan dit meesterstuk zoodanig doen blyken, dat de lof en eere die HEN er van toekomt nooit ter vergeeting zal overgeleverd worden.” Uit deze getuigenis, van een stadgenoot, onder wiens oog alles is geschied, en die met al de stedelijke handelingen van nabij bekend was, blijkt, zonneklaar, dat zij beiden dit gehouw, van af het ontwerp, tot de voltooiing toe, hebben volvoerd. Wat is nu de reden, dat, over het algemeen, VAN CAMPEN als de bouwmeester er van wordt genoemd. Is het partijdigheid, die zich later heeft doen gelden, en zoo tot het nageslacht gekomen is? Die schijnt wel in het spel te zijn geweest; want ik lees in *Alle de Gedichten van Jan Vos*, *Amsterdam*, 1726, I, bl. 303. (Tweede druk) „Op d' Afbeelding van den E. DANIEL STALPAARD enz. Dus ziet men STALPAARD, die noch nydt noch laster vreest; — Maar 't Raadhuis aan het Y vertoont zyn wakkre geest; — Hier hoeft hy Roomen noch Atheenen, niet te wyken. — Vernuft wordt best gezien door leevendige blyken.” Volgens deze lezing van *Vos*, onder wiens oog alles heeft plaats gehad, is weder STALPERT alleen de bouwmeester. Zeker is het intusschen, dat VAN CAMPEN de hoofdrol in den vorm van het gebouw, en vooral in de versierselen, zoo in- als uitwendig, als ook het toezigt op de uitvoering zal hebben gehad; terwijl STALPERT meer den houw zal hebben bestuurd, zoodat men in de uitgave van het Werk over het gemelde Stadhuis, dat lang na beider dood is verschenen, alleen de afbeeldingen der twee voorname mannen VAN CAMPEN, als bouwmeester, en A. QUELLINUS, als beeldhouwer gevoegd heeft, zonder iets over de geschiedenis van den bouwzelve te vermelden, waardoor, natuurlijk, zij algemeen zijn bekend geheven. — Het is hier de plaats, om iets in te lasschen, dat mij tot heden, als tot de geschiedenis van dat gebouw behoorende, geheel onbekend was, te weten: in den beroemden *Catalogue des Livres etc. de J. F. van de Velde, docteur etc. à Louvain; Breda*, 1833, II, bl. 264, Nr. 8204, vond ik „Nette printverbeeldingen van twee kloeke houten modellen, in 1699 vervaardigd, voor het staande houden van het schoone kostelijke dak over de groote zaal van het *Stadhuys te Amsterdam*, in 8 koperen platen, in f^o.” Er schijnt dus werkelijk eenig gebrek aan dat gewelfde kapwerk te hebben plaats gehad, niettegenstaande de eerste kap, weder later, in 1685, „van zwaar Iers hout is vernieuwd.” Zie *Wagenaar*, *Beschryving van Amsterdam*, *Ibid.*, 1765, in f^o, II, hl. 6a. — Onze DANIEL STALPERT behoort, meer dan waarschijnlijk, tot het aloude geslacht *Stalpert van der Wiele*, wiens naam, door huwelijk (1486) met de weduwe van *Adriaan van der Wiele*, met *Johan Stalpert* vereenigd is. Dat de naam *Stalpert* veelmaal afzonderlijk voorkomt, blijkt ook uit een grafscript van *Mr. Joannes Stalpert*, overleden 1630, in de Oude Kerk te *Delft*, die toch van dit geslacht was; bijgevolg kan ook deze DANIEL

er toe behooren. Tevens komen er veel van dit geslacht voor, die door huwelijk aan kunstenaars waren verwant. Ziehier een uittreksel uit de Genealogie van het geslacht *Stalpert van der Wiele*, in het bezit van den Heer *A. J. Bruinsma*, te *Leeuwarden*, en mij welwillend meêgedeed: „*Anna*, dochter van *Cornelis Stalpert van der Wiele*, Raad en Rentmeester-generaal van 's Konings Domeinen over *Kennemerland*, en *Josina de Jong*, dochter van *Jan de Jong*, griffier van 't Hof van *Holland*, en van *Anna van Heemskerk van Bekestein*, trouwde *FRANS HALS*, schilder te *Haarlem*. — *Eva*, dochter van *Mr. Jan Stalpert van der Wiele*, en van *Elisabeth van Lambroek*, trouwde *JACOB VAN OHEYN*, kunst schilder te 's *Gravenhage*. — *Catharina*, oudste dochter van *Cornelis Stalpert van der Wiele*, en van *Lucia van der Maas*, trouwde *JACOB VROOM*, landschapschilder. De tweede dochter, *Magdalena*, trouwde *JAN DE BRAY* kunst schilder en architect te *Haarlem*, die in 1664 overleed; zij stierf 25 April, 1680, nalatende een zoon *Jan Lucas de Bray*.” — Deze bijdrage heb ik nu eerst kunnen opnemen, en in het *Aanhangsel* op mijn Werk zal bij de genoemde kunstenaars hiernaar verwezen worden.

STAM. (*Mej. R. van de*) Op de Tentoonstelling, in 1818 en 1820, te *Amsterdam*, waren van deze kunstenaars geteekende *Portretten*.

STAMPART (*FRANS*) wordt bij *Immerzeel* en andere auteurs aldus genoemd. Onder een *Portret van Carel III., Kon. v. Spanje*, door *P. v. OUNST sculp.*, in gr.-plano, staat *F. STAMPART ad vivum pinxit*. Wat is nu goed? — *Zijn Portret, SE IPSE pinx. et sculp.*, komt voor in *STAMPART'S* und *PRENNER'S Wiener Galleriewerk*, in 8°.

STANERE. (*THIERRY VAN*) In de Archiven van *Rijssel* vindt men in de Oude Graaflijke Rekenkamer der Hertogen van Bourgondië, op het jaar 1416, aange- teekend, dat „*THIERRY VAN STANERE*, valet de chambre et Orfèvre de MdS.” was. Zie *le Comte de Laborde, Les Ducs de Bourgogne etc., Tom. 1, Sec. Partie; Paris, 1849, in 8°, p. 147*; ook komt hij op dat jaar, blz. 156, als stein- pelgraveur voor: „*A THIERRY DE STANERE*, garde de la monnoye de Ms. en Flandres, la somme de cent huit heaumez d'or du pris de quarante gros — que deue lui estoit pour lor et façon du *Scel de secret* et ung *Signet* d'or, à siguer les lettres closes de MdS. pesant XIIIJ, les chaynes un marc, trois onces, six esterlins, et pour iceulx *seel* et *signet* avoir fait graver aux noms et armes de MdS., IJc XVJ Liv. VIJ S.”

STAPHORST, (*ABRAHAM*) zoon van *D^o. Johannes Staphortius*, te *Dordrecht*, was een goed portretschilder, die in het midden der XVII. eeuw bloeide, doch, zegt *Houbraken*, wiens levensgedrag juist het tegenovergestelde van dat zijns vromen vaders was.

STAR. (*DIRK VAN Immerzeel* noemt dezen voornamen graveur *VAN STAR*, doch hij zegt niet, waarom de naamspelling alzoo voor vast door hem is bepaald, zijnde zij immers nog verre van bewezen, dewijl al zijne werken enkel beteekend zijn met eene *D* en *V*, en eene *Star* er tusschen geplaatst, waar boven meestal het jaartal wordt gevonden. Daaruit zijn onderscheiden benamingen afgeleid, die hier en elders zijn beschreven, als *DIRK VAN STARRE*, *VAN STERN* en ook *VESTERRE*. — Zie bij mij aldaar. — *VESTER* en *VAN STAR*. — Om de zeldzaamheid van zijne prenten, waarvan *Bartsch* er 19 beschrijft, en van bovendien nog 2 uit de Collectie van *Otteley*, bij hem niet genoemd, wil ik er hier enkele mededeelen, als: 1.) *Eva en de kleine Cain*, 1522 A. G. (Augustus) 19. — 2.) *De Zondvloed*, 1544. — 3.) *Christus roept Petrus en Andreas*, 1523. — 4.) *St. Pieter wandelt op de zee*, 1525, Dec. 30. — 5.) *Christus verzoeking door den Duivel*, 1525. D. * V. April 11. — 6.) *Christus en de Samaritaansche Vrouw*,

1523. — 7.) *De H. Maagd, met St. Anna*, 1522. D. C. (December) 31. — 8.) *St. Bernardus*, 1524. Oct. 3. — 9.) *St. Lucas schildert het afbeeldsel van de H. Maagd*, 1526. Juli 28. — 10.) *St. Elisabeth*, 1524. Nov. 15. — 11.) *Venus*, 1524. Oct. 20. — 12.) *Een Faun*, 1522. Sept. 14. — 13.) *De man met de wondervis*, 1522. A. G. (Augustus) 16. — 14.) *De Goudsmid*, zonder datum. — 15.) *De slapende Man*, 1532. Oct. 10. — 16.) *De dronken Tamboer*, 1525. Mert 18. — 17.) *De Tamboer en een kind*, 1523. Oct. 14. — 18.) *De man met een schild, waarop wapens zijn afgebeeld*, 1522. — 19.) *Een Vrouw met een ruitvormig (lossange) wapenschild*, 1525; — en, bij *Otteley*: 20.) *St. Christoffel*, waarvan de datum niet is opgegeven. — 21.) Eene houtsnede van het *Inwendige van een gebouw*, met eene Galerij, en een menigte figuren. Ik kan daar nog bijvoegen 't *Fortuin vaart in een schelp*, 1524. Oct. 20. — *Maria geeft aan een kreupele een aalmoes*, 1524. Nov. 13, — en, *een slapende Man, met een hond bij zich*, 1523; Oct. 10. Het teeken in 't midden, naar de linker zijde. 1526. — In den *Catalogus van Ploos van Amstel, Prentkunst*, bl. 179, waren drie stuks der bovengemelde prenten, die aldaar genoemd worden, „door D. VAN DER STERRE.” — Er zijn nog prenten beteekend, bij de auteurs, die over de Graveerschool hebben geschreven, niet bekend, want ik lees bij *Collot d'Escury, Hollands Roem* enz., Deel III, bl. 211, waar die ijverige kampvechter voor de eer zijns vaderlands spreekt over de oude Graveerschool van *Holland*, en VAN DER STARRE hooglijk roemt, ja, ver boven JACOB CORNELIS VAN OOSTZAAN en anderen stelt, zeggende: „Jammer is het, dat er slechts een twintigtal zijner plaatjes bekend zijn; onder deze munt de grootste van alle, de *Zondeloed*, uit; maar de *Verzoeking in de Woestijn*, de *Roeping van Petrus en Andreas*, en (dus Nr. 3 en 5.) de *Bisschop, of Heilige, voor Maria met het Kind Jezus knielende*, welke wij in de Verzameling van *Royer* kunnen zien, zijn zoo voortreffelijk, dat, om deze alléén, die meester een voornamen rang in onze kunstschool bekleeden mag.” — Nog vond ik aangeteekend, dat hij ook wel een figuurlijk teeken op zijne prenten heeft gebezigd, zoo als ik er een op het portret van CORNELIS CORT — Zie aldaar. — bezit, zijnde een goudsmids soldeerbusje.

STAR, (FRANÇOIS VAN DER) ook onder den naam van FRANCISCUS STELLA bekend, was een jongere broeder van JACOBUS VAN DER STAR, of STELLA, geboren te *Mechelen*, en, gelijk anderen melden (even als zijn broeder), te *Lyon*, in den jare 1601. Hij werd door zijn broeder, dien hij in *Italië* verzelde, onderwezen in de kunst. Hij schilderde historiestukken, maar heeft het nooit tot de uitstekende hoogte van zijn onderwijzer in alle vereishte deelen kunnen brengen. In eenige kerken, te *Parijs*, zijn enkele schilderstukken van hem aanwezig, onder anderen, in die van St. Augustinus, *Een doode Christus, met de Maagd Maria en St. Jan.* — Hij is, te *Parijs*, in 1661, overleden. — Volgens *Filibien*, zou hij den 26. Julij, 1647, in den ouderdom van vier-en-veertig jaren, overleden zijn.

STAR, (JACOBUS VAN DER) meer onder den naam van JACQUES STELLA bekend, (en niet te verwarren, zoo als de meeste auteurs hebben gedaan, met den Italiaanschen JACOBO STELLA) was de zoon van FRANÇOIS VAN DER STAR, schilder, van *Mechelen* geboren, of, zooals weder anderen melden, in 1596, te *Lyon*, en te *Parijs*, in 1657, overleden. Na het onderwijs van zijn vader genoten te hebben, heeft hij zich, tot uitbreiding zijner kunsttalenten, naar *Italië* begeven, hetgeen van hem zóó spoedig een roem deed uitgaan, dat hij, te *Florence*, van den Groot-Hertog, een verblijf en pensioen verkreeg, gelijk aan dat, hetwelk JACQUES COLLOT er genoot. Na een vierjarig verblijf, vertrok hij vandaar naar *Rome*, waar hij zich, gedurende veertien (?) jaren, bezig hield met de kunst.

Vervolgens verzelde hij den Marquis de Créquy naar *Parijs*, waar hij dadelijk door dien Heer werd aangesteld, en vervolgens door den Kardinaal de Richelieu en door Koning Lodewijk XIII., die hem tot zijn hofschilder benoemde, met een jaarwedde van 1000 livres en een in de Louvre aangewezen verblijf. Later heeft Lodewijk XIV. hem benoemd tot *Ridder der Orde van St. Michael*. — Hij behandelde voornamelijk het historische vak, en heeft daarvoor de antiken en RAPHAEL, met het beste gevolg, bestudeerd; vele zijner werken zijn te *Rome*, waar hij, weder volgens andere berigten, elf jaren heeft vertoefd. Zijne voornaamste werken, te *Parijs*, berusten in de Oude Kerk van *St. Germain*, onder anderen, *de Doop van Christus, door Joannes in den Jordaan*. — *De Aankondiging*, in de Nonnenkapel van Maria-Hemelvaart, en *Christus met de Samaritaansche vrouw*, in die der Carmeliten. — Na hem hebben zich al de STELLA's in *Frankrijk* gevestigd, en de geslachtsnaam VAN DER STAR is, waarschijnlijk, verloren gegaan. — Er zijn eenige houtsneden en etsjes van hem bekend, die gewoonlijk zijn beteekend 1 * *feit*, of JAQUES *, als: *de Afsparing van het Kruis*; — *de H. Dominicus*, hebbende in de eene hand eene leliebloem, en in de andere een boek; — en, *de Ceremoniën der Huldiging van den Groot-Hertog van Toseanen, op St. Jansdag*, 1621. — *Felix Bogaerts* zegt: „men heeft van hem 29 geëtste prenten, voorstellende *Het leven van de H. Maagd*, en 50 stuks gravuren, voorstellende *Kinderspelen*, benevens nog een groot aantal *Vazen* enz.; doch dit is zonder zekerheid en verward opgegeven. — In den beroemden *Catalogus van Teekeningen en Prenten van den Kanonik van St. Gomer, te Lier, Pierre Wouters, enz.; Bruzelles*, 1797, vindt men, op bl. 197: „Nr. 2145, 18 prenten door en naar J. STELLA, waarvan er eenige de oorspronkelijke onderwerpen in *St. Jan, te Florence*, voorstellen; groote en schoone geëtste prenten, door hem vervaardigd.”

STARCKMAN. (P.) In het midden der voorgaande eeuw, beoefende deze de graveerkunst, te 's *Gravenhage*, blijkens eene zeer groote plaat, door eene bekende hand gesneden, onder den titel van: *Le noble jeu des Armoiries de l'Europe, enrichy de Cartes géographiques*. Opgedragen aan *George, King of Great Britain* etc., par J. J. Cheneviere. *Uitgegeven te 's Gravenhage, by Jan Block, op den hoek van het Singel, by de Plaats*.

STARCK. (J. H.) Deze Amstordamsche kunstliefhebber, of schilder, heeft op de Tentoonstelling, in den jare 1840, daar proeven van zijne bekwaamheden doen zien, als: een stuk, voorstellende *een Schilder in eene nis*; — en, *de Ruïne van eene Kapel*. — Later heb ik niets meer van zijne werken vernomen.

STARRE. (DIRK VAN) Zie op STAR en VERSTERRE. (DIRK VAN)

STARRENBERG. (JAN) Zie STERRENBERG. (JAN)

STATIUS (JOHANNES) was een plaatsnijder en drukker van Belgische afkomst, zegt *Nagler*, omstreeks 1580—1590, te *Rome*, werkzaam.

STAVEREN. (J. H. VAN) Ik bezit een aantal prentjes, in de manier van prentteekeningen vervaardigd, naar schetsjes van A. VAN OSTADE, C. DUSART enz., en wel in onderscheiden staten gedrukt, die echter, hoe getrouw ze ook mogeu gevolgd zijn, slechts middelmatige verdienste hebben. Welke zijn beteekend J. H. f., sommigen niet, en slechts op één, dat, zonder twijfel, ook door hem is gemaakt, zijnde een op eene bank zittende, tegen zijne rug geziene *Doer, die een pijp rookt*, staat C. DUSART inv. J. H. VAN STAVEREN fec. — Hij is, waarschijnlijk, dezelfde, die ook in mezzo-tinto gegraveerd, doch het daarin mede maar tot eener geringe hoogte gebracht heeft. Zie op J. H.

STAVOREN. (... VAN) — Zie, bij *Immerzeel*, op STAVEREN. (JOHAN ADRIAAN VAN)

STAVORIUS. (. . .) — Zie bij *Immerzeel* op STAVEREN. (JOHAN ADRIAAN VAN) STEEKEL. (ANDRIES) *Pieter Terwesten, Ms.*, voert dezen als een beeldhouwer op, die in het jaar 1700 bloeide, doch kent noch zijn geboorte-, noch sterftijd en plaats.

STEELANT (JAN VAN) vond ik in de *Schepen-Registers der Stad Gent*, op het jaar 1468, aldus vermeld: „Kenlie zy allen lieden, dat JAN VAN STEELANT, schildere, commen es voor seepen van der kuere in *Ghent*, ende bekende seuldich zynde *Janne* en *Lievin Tayaert*, de somme van VIII S. gr. van huusbuere. Actum 27 Octobre 1468.” — Zie *Message des Sciences* etc.; *Gand*, 1859, bl. 201.

STEEN (JAN) een der beroemdste schilders, die, in de XVII. eeuw, in *Holland* bloeiden, en wiens geslacht, even als hij, te *Leyden* heeft gewoond, zooals blijkt uit een *Ms.*, van *Ryckhuizen*, zijnde eene *Genealogie van den Schilder JAN STEEN*, berustende in de Akademische Bibliotheek, te *Leyden*. Daarin komt voor, dat zijn grootvader, *Jan Dirksz. Steen*, geb. 24 Jan., 1560, overleden 20 Julij, 1625, trouwde voor de eerste maal *Swaentje Cornelisdochter*, geb. . . , overl. 28 Maart, 1606, nalatende 10 kinderen, waarvan het achtste, *Havic Jansz. Steen*, geb. 20 October, 1602, overleden . . . trouwde met *Lysbet Wynbrantsdr. Capiteyns* (30 October, 1625, *Elisabeth Wynbrantsdr. Thadeus (Capiteyns)*). Deze waren de ouders van onzen kunstheld JAN HAVICZ. STEEN, geb. . . overl. . . trouwde *Margriet van Goeyen*, bij wie hij verwekte *Taddeus, Cornelis, Catharina* en *Johannes*. Door dit eerste huwelijk, met de dochter van den kunstschilder JAN VAN GOYEN, zijn leermeester, wordt het jaar 1636, algemeen, en zelfs nog door *Immerzeel*, voor dat zijner geboorte gesteld, hetgeen natuurlijk moet vervallen, en tot 1626, of 1627, worden teruggebracht, dewijl in de *Huwelijks-registers* is ontdekt, dat „den 19. September, 1649, te 's *Hage*, JAN STEEN, met *Margareta van Goyen*, dochter van den schilder JAN VAN GOYEN” in den eelt trad, zoodat hij dus 22 of 23 jaren oud, en, gelijk verhaald wordt, nog leerling bij VAN GOYEN was, toen hij huwde. Dit klinkt beter, dan hem in 1636 te doen geboren worden en op zijn 13. jaar te laten trouwen; bovendien moet het huwelijk zijner ouders, 1625, waaruit hij het eerste kind was, dit nog nader bevestigen. Deze oorspronkelijke bewijzen vindt men in *De Navorscher*, 1858, VIII, bl. 246, medegedeeld, door den Archivaris der Stad *Leyden*, Jonkhr. *Rammelman Elsevier*, van wien men verder in deel V., bl. 328, een Artikel over JACOB VAN DER BORCHT leest, waarin aan het slot gezegd wordt: „Door dit huwelijk van ABRAHAM DE GHEYN, werd deze de Neef van den Schilder JAN STEEN (wiens geboorte niet in 1636, maar, zeker, in 1626, te *Leyden*, plaats had. Hij was Roomsch.”) Dit komt overeen met het bericht van *Houbraken*, die zegt, dat zijne zuster, eene geestelijke dochter, hem in het sluiten van zijn tweede huwelijk met *Marritje Herculens* behulpzaam was, bij wie hij nog een zoon DIRCK verwekte. In de *Registers der Huwelijken*, op het Stadhuis te *Leyden* gesloten, vindt men: „Den 6den April, 1673, te *Leyden*, aengeteekend: JAN STEEN, wedr. van *Margaretha van Gooyen*, wonende op de *Langebrug*, vergezelschapt met *Vechter van Griecken*, syn swager, op de *Haerlemstraet*, met *Maria van Egmont*, wede. van *Nicolaes Herculens*, wonende op de *Coepoortsgracht*, vergezelschapt met *Margareta Steen*, haer bekende, op de *Haerlemstraet*, en met *Jufr. Josyna van Schuytlenburg*, haer bekende, op de *Vismarkt*. Dit huwelijk is den 22. April, 1673, te *Leyderlorp*, gesloten.” — Zie *De Navorscher*, VIII, bl. 246. — JAN STEEN is te *Leyden*, in 1679, overleden, zooals in het *Begraafnisboek* staat vermeld: „3 Februarij, 1679. De *St. Pieterskerk* en *Twee bolwerken*. JAN STEEN, *Langebrugge*,” waaruit tevens blijkt, dat hij tot zijn dood toe steeds hetzelfde huis, hetwelk hij altijd bewoonde, op de *Langebrug*, te

Leyden nog bezat, en bijgevolg zijn boedel niet bad verteerd. Men wil, dat hij uit zijn tweede huwelijk een zoon, THEODORUS, of DIRCK, nagelaten heeft. Zie op STEEN, (DIRCK) en op STEEN, (JAN) van *Alkmaar*. — Het zou overbodig zijn, in mijn Werk meer dan deze loofdpunten, het geslacht en den ouderdom van JAN STEEN, die naar de laatste ontdekkingen duidelijk bewezen zijn, op te nemen; dewijl het aan deze parol van Neêrlands kunstkroon is te beurt gevallen, dat eene wêl-versneden pen, alles, wat hem en zijne werken betreft, door den druk algemeen bekend heeft gemaakt, namelijk: JAN STEEN. *Etude sur l'art en Hollande, par P. van Westrheene Wz.; La Haye; M. Nyhoff, 1856, in 8°*. Met Portret. J. L. CORNET f. 1855. De Heer Westrheene heeft niet alleen aan het vaderland, maar ook aan *Europa*, de dienst bewezen, om den grooten man van den door *Houbraken* op hem gelegden blaam, „dat zyn schilderyen zyn als zyno levenswyze, en zyn levenswyze als zyne schilderyen,” volkomen te zuiveren. Die zich echter aan het gezag van *Houbraken* wil houden, kent de waarde en onwaarde van diens Werk niet, en het wordt hem van harte gegund, zich met zijne spinrokpraatjes te verlustigen, welke hij-zelf verklaart, dat hem — niet uit legale bewijzen — maar alleen „uit onpartydige monden zyn verhaalt,” en waarvan er eenige zelfs door iemand als J. C. Heyerman, II, bl. 364, voor leugens worden verklaard, terwijl hij andere, hem bekende personen noemt, met wie die vermelde kluchten zijn voorgevallen. Men moet *Houbraken* met veel omzigtigheid voor de geschiedenis raadplegen: zijn Werk is vol fouten, en het heeft mij vrij wat moeite gekost, om zijne onkunde in de meeste geschiedkundige feiten te regt te brengen, vooral voor wat in zijn Werk goed had behooren te zijn. — Zoo is het ook met anderen gesteld. WARD CORNELIS DE BRUIN — Zie aldaar. — niet zoo gelukkig geweest van nog bij zijn leven te kunnen logenstraffen, dat niet hij, maar een ander van dien naam, een der aanraders van het leven van *Jan de Wit* was, wie zou hem later hebben verdedigd? Niemand, en het zou dan een historisch feit gebleven zijn. — JAN STEEN heeft evenwel nimmer zijne werken zóó zedeloos voorgesteld, dat hij door de Regering moest vervoegd worden, gelijk ROMEN DE MOONE, WULFRAAT, TORENTIUS — Zie aldaar. — en anderen; en is het wel zeker, dat men in die kringen te huis behoort, die door dezen of genen met peneel of pen zijn geschetst? Waar moet het dan met *Huygens Korenbloemen*, en andere deftige mannen heen? Een dronkaard vernietigt zijne verbeeldingskracht, welke hij steeds door den drank weder traecht op te wekken; dit zal wel tijdelijk helpen, doch zeer kort duren: zijne werken nemen spoedig in kunstwaarde af, terwijl die van JAN STEEN steeds in kunstwaarde toenamen. Wie moest meer door de verbeeldingskracht werken, dan hij? en wie heeft juister de huislijke bedrijven in alle standen naar waarheid teruggegeven, dan hij? Het zijn, zoo als men nu zou zeggen, *photographiën der natuur*, daar allen, die hem zijn voorgegaan of hebben gevolgd, slechts tooneelvoorstellingen dezer bedrijven hebben geleverd. Aangenomen, dat JAN STEEN niet zulke lage, gemeene of zedeloos tafereelen had behooren te schilderen, dan nog mag men vragen, of ik niet moet aannemen, dat toen, en thans nog, het beschaafde publiek de schuld dier voortbrengselen droeg? Had men ze niet gekocht, en van zich geworpen, dan zou JAN STEEN wel andere onderwerpen hebben moeten schilderen, of tenminste het aanstootelijke weglaten, om in zijne behoeften te voorzien. — Ik mag den grooten lof, dien de beroemde schilder Sir JOSHUA REYNOLD, in zijne *Academische Redevoering* enz., *Amsterdam, 1757, in 8°*, blz. 147, aan JAN STEEN toekent, hier niet achterhouden. Sprekende over de groote bekwaamheid van FRANS HALS en van VAN DYCK, over de uitdrukking en hartsogten, in hunne werken getoond: „zoo schijnt (zegt hij) JAN STEEN een der vlytigste ou

nauwkeurigste waarnemers van die des gemeenen volks geweest, van hetgeen voorviel in de tooneelen, die hy bezogt, en die voor HEM *een Academie* waren; en ik kan my ligt verbeelden, dat zo deeze buitengewoone Man het geluk had gehad van in *Italiën*, in plaats van *Holland* geboren te zyn, in *Rome*, in plaats van in *Leyden* te wonen, en eenden MICHEL ANGELO en RAPHAEL in plaats van eenen BROUWER en VAN GOYEN tot leermeesteren te hebben: zo zou dezelfde scherpzinnigheid, de diepe inzigt, waar mede hy de onderscheiden karakters en de uitdrukking zyner gemeene voorwerpen, zo nauwkeurig onderscheidt, wanneer hy ze in de verkiezing en navolging van dat gene wat in de Natuur groot en verheven is, geuit had, op gelyke wyze gelukkig geweest zyn, en zyn naam zou onder de groote pylaren en steunzels onzer kunst pronken." — Welk eene lofrede, door een vreemde uitgesproken over den man, wiens nagedaeltenis in zijn vaderland door een drukkenden blaam wordt verguisd! wiens leven en daden in volksboeken zoodanig zijn verspreid en wortel hebben geschöten, dat het moeilijk is, er den laster van uit te roeijen, om de waarheid te doen zegevieren. De Heer *Van Westrheene* heeft den moed gehad, om als de ijsbreker ten deze voor het beschaafde publiek op te treden, en in zijn voetspoor doen zich mannen voor, om aan de mindere volksklasse de waarheid wegens het bijzondere leven van JAN STEEN, in verband met zijne werken beshouwd, meer van nabij bekend te maken. Met dat edele doel trad ook de Heer Mr. *W. H. J. van Dielen*, Wethouder der stad *Utrecht*, op, bij gelegenheid der Prijsuitdeeling aan de Stads-scholen van Teeken-, en Bouwkunde enz., in December, 1860, die in zijne toen gehouden Redevoering JAN STEEN, *tegen zijne aanranders verdedigde*, en, met warmte voor de waarheid beziel, ten aanhoore van eene talrijke schaar, zich, onder algemeene goedkeuring, loflijk van die taak heeft gekweten. Dat men elders zich zulk eene gelegenheid mede ten nutte make, en spoedig zal de nagedaeltenis van JAN STEEN, ook als mensch, weder in de algemeene aechting zijn hersteld. — De stellige bewijzen, dat hij ook te *Delft* zou hebben gewoond, zijn tot nog toe niet gevonden. Zeker is het, intussehen, dat in de Registers van het *Schildersgild*, te *Leyden* voorkomt: „18 Maart, 1648. JAN STEEN voor zyn inkomen betaelt *f* 1—10 st. — April 1653. 't Jaergeld betaelt, (heeft de voorgaende jaeren uit de stad gewoont) *f* 1—10 st. — 1658. Voor zyn jaergeldt betaelt *f* 0—15 st. Uyt de stad vertrokken — en van 1673 tot 1678 jaergeld betaelt,“ waaruit blijkt, dat het Register hem als overleden vermeldt. — Ik moet hier nog bijvoegen, dat de Heer *Westrheene* zegt, dat JAN STEEN geen herberg te *Leyden* zou gehouden hebben. Dit komt echter met de waarheid niet overeen (zegt *Elsevier*, in den gemelden *Navorscher*) want in de *Geregtsdagboeken* der Stad, letter PP., leest men, op den 17. November, 1672: „JAN STEEN. Gelycke appostille verleent aen JAN STEEN geconsenteert ende toegestaan, om alhier ter stede de neringh van openbare herbergh te mogen houden, ende ter Secretarie deser stede ten behouwe van de armen betalende een som van vyftig stuvers.“ Hij kon op geen gemakliker wijze modellen en stof voor zijne werken uitdenken, dau ze onder zijn dak te nemen; bovendien zal zijn bierhuis wel zeer bezocht zijn geweest, en behoorde dit toen tot eene eerlijke burgernering. — Men vindt in het gemelde Werk van den Heer *Westrheene* eene *Algemeene Lijst der werken van JAN STEEN*, *Eerste gedeelte*, waar ze zich bevinden, met historische bijdragen voorzien, en het lot van elke schilderij, met de meeste zorg, uit oorspronkelijke beshouden, opgemaakt, zijnde 202 stuks. Het *Tweede gedeelte*, van Nr. 203 tot 482, bevat de schilderijen, wier aanwijzing van de plaats, waar ze zich thans bevinden, den schrijver ontbreekt. *Derde gedeelte*, 48 stuks *Teekeningen* van HEM, of die aan HEM worden toegekend; en van 49 tot 76 *Teekeningen* naar JAN STEEN;

terwijl het *Vierde gedelte*, 57 stuks *Gravuren en Etsen* bevat. De eerste vier nummers zijn door HEM, of worden aan HEM toegekend, waarvan Nr. 1 en 2, in 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, berusten, als: Nr. 1. *Een binnenhuis met Boeren*; links beteekend J. STEEN, bijna weggeveegd; regts H(ANS?) STEEN; h. 3 dm. 11 str., br. 4 dm. 11 str., Par.; zeer zeldzaam. Hiervan bestaan ook drukken zonder naam, zegt *Nagler*. — 2. *De Bestraffing*; familie-tafereel, in een binnenhuis; h. 5 dm. 3 str., br. 4 dm. 7 str. Hiervan is ook in het *Museum*, te *Berlijn*, een exemplaar. — 3. *Op een leuningstoel zit een lagchende Boer*, met spitse muts op; h. 4 dm. 6 str., br. 3 dm. 5 str.; niet beteekend. — 4. *Een lagchende Boer*, borststuk, met ronden hoed op; regts, bij den rand der plaat, de helft der buste eener Boerin; h. 2 dm. 2—3 str., br. 1 dm. 8—9 str. Deze wordt door eenige liefhebbers voor werk van OSTADE, van D. RYCKAERT, of van P. SNAYERS gehouden. R. *Weigel* (*Supplément au Peintre-graveur*, Tom. I, p. 175) ziet er den trant in van T. WYCK. — Welk een ontzettend getal kunstwerken van ééno hand, met de meeste zorg, ja, zelfs hoogst uitvoerig geschilderd! Moet niet ieder zich schamen, den maker er van immer voor een onzedelijken dronkaard te hebben gehouden, daar hij meer dan het dubbele getal der kunstgewrochten dan andere, ter goeder faam bekende kunstenaars, heeft voortgebracht? Aangezien nu de bewijzen voor zijn bijzonder leven ontbreken, maar niet die zijner werken, die dit logenstraffen, zoo zijn de laatste bewijzen alleen door de rede aanneemlijk. Het is zeker, dat er nog méér stukken dan de bovenvermeldo bestaan; want ik heb gezien in den boedel van *Dr. Rovers*, verkocht te *Utrecht*, omstreeks 1820, eene *Dorpschool* (een andere dan Nr. 67), waar alles in de war is: de Meester slaapt op zijn lessenaar; een scholier tje houdt een papier onder zijn neus, waarop drek ligt; op den voorgrond houdt, een meisje een waterkruik vast, waarin een jongen zijn water loost; een varken loopt door de school, en vreet de schoolschriften op enz.; eene uitmuntende uitvoerige schilderij, die de algemeene bewondering gaande maakte. Voorts zag ik, vóór eenige jaren, bij den Heer *Van der Ven*, te 's *Hertogenbosch*, de *Groetenis van Maria aan Elisabeth*, in een burgerbuurt van zijnen tijd voorgesteld, met kloeke beelden, fiks geschilderd. — Minder bekend is „*De Vlucht van Joseph en Maria, met het Kindje*, door JAN STEEN, in een landschap van JAN LIEVESSZ. f 100;” dit stuk was op de Kunstverkoop van *C. Wiltert van Valkenburg*, gehouden te *Rotterdam*, 11 April, 1731, zijnde een ander dan Nr. 208. — In de genoemde *Lijst zijner werken*, is Nr. 1 zijn *Portret*, dat op 's *Rijks Museum*, te *Amsterdam*, berust. — In dat te 's *Gravenhage* is de *Familie van JAN STEEN*, waaronder hij-zelf, een pijp rokende, voorkomt; door OONTHAN gegraveerd voor het *Musée-Français*. — In de Verzameling van *M. A. Baring*, *Esq.*, te *Londen*, berust zijn *Portret*, waar hij, op een stoel zittende, de mandoline bespeelt; c. w. MARR *sculp.* Hiervan bezit ik eene fraaije gravuro, in mezzo-tinto, door J. GOLE. — JAN STEEN en zijn vrouw, en nog eens dezelfde twee stuks; en, eindelijk, adg een *Portret* van dezen kunstenaar. Er worden nog meer schilderijen opgegeven, waarop men meent, dat zijn *Portret* voorkomt. — Behalve deze vond ik in den *Catalogus* van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Amsterdam*, 1773, Nr. 458, JAN STEEN. „Dezen snaakschen Kunstheld ziet men hier verbeeld, in levensgrootte, leunende met zyn handen op een tafel. Fraai door HEM-ZELF geschilderd, op doek; h. 27½, br. 23½ dm. Rhijnl.,” en, Nr. 459. „*Denzelee Schilder*. In dit stuk ziet men hem verbeeld, zittende en rustende met den linker arm op den rug van den stoel; zeer fraai geschilderd door den Ridder KARL DE MOOR, op doek en paneel; h. 9, br. 7½ dm.”

STEEN, (JAN) van *Alkmaar*. Het is hier de plaats, om te zien, of er werkelijk

te *Alkmaar* een JAN STEEN geweest is, die, even als de Leydsche, zulke tafereelen vervaardigde, die tevens aldaar brouwer was, en op wien eigenlijk al het potsige en snaaksche, aan den Leydschen schilder, volgens de legende, toegedicht, toepaslijk zou zijn? Ik beschouwde deze zaak van zooveel gewigt, dat ik mij tot den Heer C. W. Bruinvis, te *Alkmaar*, wendde, die, bekend als een kundig navorscher, mij de volgende geschiedkundige feiten dienaangaande heeft meêgedeeld: „Het is mij nooit gebleken, dat onze Alkmaarsche JAN STEEN brouwer geweest, of zoodanig beroep in zijne woning uitgeoefend is; 't huis staat aan den *Dijk*, op den hoek van de *Kaarsenmakers-gracht*, nu bewoond door den Heer F. M. van de Velde. Daar wordt nog *zijn Portret* bewaard, tot voor korte jaren aanwezig boven de deur eener kamer, die als spekmarmmer geschilderd en met vergulde ornamenten voorzien was. In de zaal bevond zich vroeger een (nu verkocht) schoorsteenstuk, door HEM geschilderd, voorstellende *Eene Vrouw, met een kind op haren schoot*, terwijl een man, over hare schouders heen, daarop, met welgevallen, nederziet. In een ander vertrek waren *naakte, spelende Kindertjes* geschilderd, en verschillende *Glazen* van het huis waren in kleuren of in het graauw beschilderd, o. a. met de *Werken van barmhartigheid*. Op andere glasruiten zijn de ingesneden namen van JAN STEEN, *Cornelis Steen* en *Maartje Steen*, met de jaartallen 1751—53 gevonden. Een Koopbrief, nog bij het huis aanwezig, vermeldt een' *Jan van der Mey*, eenigen zoon van Jufvrouw *Vrouwte Steen*, die eene dochter en medeërfgenaam is geweest van zijn oom *Claes Ziewertsz. Steen*.” — Het genoemde *Portret van JAN STEEN* „is ten halven lijve en levensgroot, een gespierd man, met zware om de kin te zamen loopende bakkebaarden, welgevormd gelaat, fieren blik, hals en borst ontbloot, gekleed in een wambuis, van boven tot onder met kleine knoopjes, en flaauw-groenen vilten, schuin oplopenden hoed, met slappen, met goudkoord omzoomden rand. — Om het nonchalante te verhoogen, heeft een of ander liefhebber er een kort pijpje bij geschilderd, dat er, blijkens den vorm der lippen, niet bij behoort.” Verder zegt de Heer Bruinvis: „had ook hier, in *Alkmaar*, de vrolijke JAN (en zooveel later dan de Delftsche) [Leydsche] geleefd, de overlevering zijner kluchten zou nog in den mond van het volk leven, en misschien zouden mijne voorouders, te zijnen tijde, reeds ijverige aanteekenaars, er wel iets van hebben geboekt. — In het Historisch-Archief, op het Stadhuis, zal, welligt, nog iets over hem te vinden zijn, doch tot lieden is dat nog niet geregeld, en dus onbruikbaar.” — Uit het een en ander blijkt dus, dat er wel een schilder JAN STEEN in *Alkmaar* heeft bestaan, *doch die geen brouwerij* heeft bezeten; dat zijne werken *boertige* waren, zooals die van den Leydschen JAN, maar meer *ernstige onderwerpen* betroffen; en dat dus het berigt van v. VAN DER VINNE dienaangaande aan *Van Eynden en Van der Willigen*, I, 421, medegedeeld, volkomen met de bovengemelde berigten strookt. Ter aangehaalde plaats zegt hij: „Te *Alkmaar* is een JAN STEEN geweest. De voorstelling van *het Gebed vóór het eten*, door HEM geschilderd, heb ik daar zien verkoopen, en is na dien tijd, in openbare veiling, alhier (te *Haarlem*), door mij verkocht. Het was eene fraaije schilderij, doch *helderder* van kleuren, *galanter* van behandeling, maar niet zoo *flksch* of meesterlijk geschilderd, als de stukken van den ouderen en zoo algemeen bekenden JAN STEEN; en het is mij gebleken, dat hij van veel later tijd geweest is, dan de oude of Delftsche (Leydsche) kunstenaar van dien naam.” — Als er verder gemeend wordt, dat deze, zoo gelijk in naam, van het Leydsche geslacht zou afstammen, zoo is dit wel waarschijnlijk, doch het bl. ft, mijns inziens, altijd maar eene gissing, die, door beider toevallige ontmoeting op het terrein der Kunstgeschiedenis, vrij natuurlijk, is ontstaan.

STEEN. (THEODORUS, of DIRCK) Bij verscheiden Kunstenaarsbiographien, wordt deze als een zoon van den beroemden JAN STEEN van *Leyden* vermeld. *Nagler* en anderen noemen hem, even als zijn vader, VAN STEEN, en zeggen, dat hij, volgens *Descamps*, een beroemd beeldhouwer was, en aan een der Duitsche hoven gearbeid heeft, doch waar en wanneer, zegt men niet. — In het aangehaalde Werk van den Heer *Van Westrheene Wz.*, op JAN STEEN vermeld, wordt, op bl. 92, gezegd, dat het, inderdaad, wel kan zijn, dat de vermelde THEODORUS, de beeldhouwer, een zoon was uit het tweede huwelijk van JAN STEEN, met *Maria van Egmont*, Wed. van *Nicolaes Herculeus*. Ondanks mijne nasporingen, zegt hij, heb ik geen stellige bewijzen dienaangaande kunnen vinden. Wel meldt hij, op bl. 88, dat nog als bewijs van JAN STEEN's tweede huwelijk, in het *Doopregister* van de R. Katholieke kerk, te *Leyden* voorkomt: „16 *Julius*, 1674. THEODORUS fil. JONS STEEN et *Maria N. susept. Veeter van Grieken en Catharina Steen.*” Men vindt hier dezelfde namen terug, zegt hij, die reeds bekend waren, te weten, dien van den seloonbroeder en van de zuster van JAN STEEN.

STEEN. (FRANS VAN DER, of VAN DE) Deze bekwame kunstgraver is door *Immerzeel* vermeld. Ik moet hier doen opmerken, dat ik hem alleen bij *Nagler*, als, in 1604, te *Amsterdam*, geboren, vermeld vond, hetgeen wel, zeker, *Antwerpen* zal moeten wezen. — Hij heeft 50 stuks van zijne graveerwerken beschreven. — Eenige door hem gegraveerde portretten komen in *De Bie* voor.

STEEN, (JAN VAN DEN) een kunstenaar, die vreemde landen bezocht heeft: immers, ik vond van hem een *Gezigt van Constantinopolen, genomen uit het Zweedsche Hotel, te Pera*; JAN VAN DER STEEN *ad vivum pinxit*, dat in plaat uitgaat, naar de daarvan genomen teekening, door P. WAGENAAR en C. BROUWER *sculp.* — Bij *Van Hynden en Van der Willigen* vindt men ook, dat hij zich eenigo jaren in genoemde landstreek opgehouden en de kunst beoefend heeft, vervolgens het penseel met den degen verwisselde, met eenigo Engelsen over land naar *Oost-Indiën* vertrok, den naam van Mr. STONE aannam, en als Artillerie-luitenant, in dienst der Engelsehe-Oostindische-Compagnie, in *Bengalen*, overleed, waarschijnlijk, in de tweede helft der XVIII. eeuw, en wel vóór 1784. De bovengenoemde schilderij berust in de Kamer van den Levantseken Handel, te *Amsterdam*. De bedoelde plaat komt voor in *Van Woensel, Aanteekeningen gehouden op eene reis in de Werken*, enz.; 1784—89; I, bl. 83.

STEEN, (PIETER VAN) bouwmeester en abt van O. L. Vrouw van *Duynen*, bij *Brugg*, *Vlaanderen*, de zevende in rang, besloot in 1214 tot den bouw van een nieuw Klooster, met eene Kerk, en vervaardigde daarvoor zelf de plannen; doch heeft den bouw van dat uitgestrekt gesticht niet voleind, dat eerst onder den P. Theoderiek, in 1262, geschied is. Zie *Sanderus, Verheerlykt Vlaendre* enz. bl. 164, en *Nagler*.

STENWINCKEL. (HANS) Deze Hollandsehe bouwmeester bleef in het begin der XVII. eeuw, en behoort tot de mannen, die, destijds, door vreemde Vorsten, uit *Holland* gelokt werden, om hun talent in hunne rijken over te brengen. Het was de Koning van *Denemarken*, die aan onzen bouwmeester heeft opgedragen het ontwerpen en bouwen der *Galerij in zijn Koninklijk Hof Frederiksburg*, tot de prachtigste en sierlijkste van dien tijd behoorende, en geheel in den Renaissance-stijl voltooid. Men zie daarvan een bouwkundig gedeelte afgebeeld in het Werk: *Architectura moderna, ofte Bouwinghe onses Tyds* enz., gedaen by HENDRIK DE KEYZER enz.; *Amsterdam, by Cornelis Danckertsz.*; 1631, bl. 23, plaat XLII. Het is aan den beroemden *Haarlemseken* bouwmeester SALOMON DE BRAY, die den tekst voor het gemelde Werk heeft geleverd, dat wij dit berigt verschuldigd zijn.

STEENWINCKEL. (MARTIN?, of GERAERD?) *Houbraken* noemt hem zonder voornaam, en zegt, dat hij alle soorten van viervoetig gedierte, levensgroot, en inzonderheid paarden, schilderde. Hij kwam, in 1640, te *Koppenhagen*, en werd van Koning Christiaan VI. en het gansche Hofgezin bijzonder bemind en geroemd. Hiertoe had een bijzonder geval aanleiding gegeven, namelijk: „hy had een *Paard levensgroot* zoo natuurlyk en sprongig geschilderd, dat er een levend paard, by gebragt, tegen hinnikte en sprong.” — De meergemelde *Mols*, *Tis.*, zegt, dat deze, waarschijnlijk, „GERAERD STEENWINCKEL, ontfangen by MATHIAS MASSON, 1632, schilder” zal zijn, die in St. Lucas-gild, te *Antwerpen*, zoo staat ingeschreven; doch *Nagler* zegt, volgens *Baldinucci*, dat hij MARTIN heette. — Hij kan wel verwant zijn geweest aan HANS STEENWINCKEL. Zie aldaar.

STEENWINKEL (HENDRIK) wordt, door *Houbraken*, als een der beste leerlingen van JOHANNES VERKOLJE genoemd, „die wist verwonderlyk alles, wat hem van andere meesters voorkwam, na te schilderen.” — Echter heeft hij ook oorspronkelijke werken gemaakt. In den *Catalogus der Gallerie zu Salvthalen*, bl. 61, is van hem een *Tafereel der Kruisvaarders*, uit den 8. Zang van *Tasso's Verlost Jerusalem* genomen, bij nachlicht afgebeeld.

STEENWYCK, of STEINWYCK, (HENDRICK VAN) *de Oude*. Zijn geboortejaar is onzeker, doch wordt omtrent 1550, te *Steenwyck*, gesteld. *Immerzeel* zegt, dat hij, in 1603, te *Frankfort aan den Main* is overleden; doch in de *Galerij te Weenen* zijn twee schilderijen van hem, beteekend met het jaartal 1604 en 1605. Ook worden er werken van hem gevonden, die het jaar 1573 voeren, zoodat zijn geboortejaar wel wat vroeger zal zijn geweest. — *De Jongh* heeft zich bij de uitgave van *Van Mander*, in 8°, zeer vergist, door aldaar, op pl. DD, het *Portret van den Ouden STEENWYCK* te leveren, daar dit naar dat van zijn zoon, door A. VAN DYCK geschilderd, genomen is, want die kan toch, als in 1599 geboren, met geene mogelijkheid den vader, die, in 1603, te *Frankfort* overleed, — zooals *Van Mander* immers zelf schrijft — geschilderd hebben.

STEENWYCK, of STEINWYCK, (HENDRICK VAN) *de Jonge*, is bij *Immerzeel*, vermeld. Hij wordt, gewoonlyk, als geboren in 1589, te *Amsterdam*, opgegeven, doch wat men zeer betwijfelt, dewijl er een van zijne werken zou bestaan, dat het jaar 1606 voert. In allen geval is er een stuk van zijne hand van 1611, dat zich in *Corsham-house*, te *Londen*, bevindt, en dan nog werk van een jongeling van 22 jaren moet zijn, doch door de voortreflijkheid eene latere rijpheid doet vooronderstellen. Daar zijn vader tevens zijn meester zou geweest zijn, kan deze, als in 1603 overleden, den 14jarigen knaap niet ver gebragt hebben. Het schijnt dus, dat hij bij vreemden, welligt bij zijns vaders leerlingen, DE VRIES en P. NEEFS, wederkeerig, het verder onderwijs zal hebben genoten. — In zijn eersten tijd heeft hij te *Antwerpen* gearbeid, en zijne schilderijen zijn meestal gestoffeerd. De beelden in zijne kerken, zalen enz. zijn door J. BREUGHEL, TH. V. TUULDEN, STALBENT, POELenburg, VAN BASSen enz. geschilderd. Het is onzeker, wanneer hij in *Engeland* is gekomen, doch een *Portret van Frobenius*, te *Kensington*, wat hij voor Koning Karel I. — zegt *Fiorillo, Geschichte der Malerey in Grossbritannien* u. s. w. — moest herstellen, voert zijnen naam en het jaartal 1629. Door A. VAN DYCK, die ook *zijn Portret*, door P. PONTIUS sc., in f^o, heeft geschilderd, werd hij dezen Vorst aanbevolen, die hem ook bij bouwkundige plannen raadpleegde. — Hij is te *Londen*, zooals gewoonlyk wordt gemeld, in 1640, overleden, doch in de *Galerij, te Berlijn*, is een stuk met het jaar 1643 beteekend, zegt *Nagler*, die tevens eene prent als door hem getst vermeldt: *De bevrijding van Petrus uit de gevangenis door den Engel* enz.; in den rand

leest men: *Carcere detensus Christi* etc. zonder naam, zeldzaam, doch, zegt hij, zij kan wel van een anderen meester zijn, dewijl die compositie van J. PINAS is. Zou 't ook zijne vrouw, die, na zijn overlijden, van Londen naar Amsterdam vertrok, SUSANNA VAN STEENWYCK — Zie aldaar. — kunnen wezen? — Zijn bovengemeld *Portret* wordt verkeerdelijk voor dat van zijn vader, bij Van Mander, gevonden.

STEENWYCK. (SUSANNA VAN) Ik heb van deze vrouwlijke hand voor mij liggen eene teekening met de pen en opgewasschen, in 4°. *De Kruisdraging: Jesus, door Simon van Cyrene ondersteund* enz., voorstellende. Zij is vrij wel geteekend, en, zoo het mij toeschijnt, geene kopij, en eene kunstsoort, die in het midden der XVII. eeuw te huis behoort. — Zou deze kunstenaars, welligt, de weduwe van HENDRIK VAN STEENWYCK, den *Jonge* — Zie aldaar. — kunnen zijn?

STEENWYCK. (J. L.) Er bestaat eene zeer fraaie schilderij, voorstellende *eene Tafel, waarop een ketel, tobben, manden, visch, doode vogelen*, en verdere eigenaardige keukenbehoefsten; achter de tafel een jongeling, die er op leunt, met een hoed op en een levende duif in de hand enz. Van dit stuk heeft PIETER GERARDUS BERNHARD eene schoone Lithographie vervaardigd, bij Desquerrois, te Amsterdam, uitgegeven. Ik moet vertrouwen stellen in het onderschrift, met groote letters: *Naar het origineel van J. L. STEENWYCK*. De twee voorletters kunnen geen aanleiding geven, om dit tot het werk van HENDRIK, vader en zoon, of wel van NICOLAAS STEENWYCK te brengen.

STEENWYCK, of STEENWYCK, (P.) een onvermeld kunstenaar, van wiens werk eene ets in 's Rijks Museum, te Amsterdam, berust, *twee Jongens, die eene geit melken, waarbij een Meisje staat te kijken*, in 8°., luchtig, in den trant van C. SCHUT, geëst en oogenschijnlijk uit de Vlaamsche school, in het midden der XVII. eeuw, afkomstig.

STEEVENS, of STEVENS, (PEETER) *de Oude*, bij Immerzeel opgegeven als geboren te Meehelen, in 1550; doch Bryan, Nagler enz. zeggen 1540. Hij heeft zich tot 1600 te Praag opgehouden, en na dien tijd, waarschijnlijk, zich weder te Meehelen gevestigd, af te leiden uit de *Vier Jaargetijden*, gezigten rondom Meehelen, door S. SADELER, in 1620, in prent gebragt. Na dien tijd zal hij wel niet lang meer hebben geleefd. Op de meeste prenten naar zijne schilderijen, noemt hij zich PETRUS STEPHANUS, of PET. STEPHANI; ook *pk. s. inv.*, *p. s. invent.* — Nagler zegt, dat het volgende blad, in den trant van TIFIAN of CAMPAGNOLA geëst, aan hem wordt toegekend, namelijk, *een Landschap*, met klein gebergte, Italiaansche bouwwerken, en den hoofdman van Capernaum; PELTER STEPHANUS *inventor* 1613, in 4°. — *Zijn Portret* is door *De Jongh's Van Mander*, in 8°., op pl. QQ, Nr. 1 er bijgevoegd; doch dit is een grove misslag, want het is dat van *Petrus Stevens, S. P. Q. Antverp. ab Eleemosynis. Amator pictoriae artis.* A. VAN DYCK *pinx.* L. VORSTERMAN *sculp.*, in f^o. Bovendien is het hier een man van 40 jaren, aangezien VAN DYCK onzen STEEVENS dan alleen omstreeks diens 80 jarigen leeftijd had kunnen schilderen.

STEEVENS, of STEVENS, (PEETER) *de Jonge*, van wien geene levensbijzonderheden bekend zijn, kan een zoon van den hiervoor gaande, en ook wel een andere PEETER STEVENS zijn, zegt Nagler. Onder eenige Portretten van vorstlijke personen leest men de namen PIETER STEEVENS, en PIETER STEEVENSZ., hetgeen aanduidt, dat hij een zoon van STEEVENS is geweest; ook wel P. STEFANI onder sommige bladen. — Hierbij moet ik doen opmerken, dat ik P. STEFANI voor een ouderen en anderen dan PIETER STEEVENSZ. meen te moeten houden. — Ik heb eene reeks Landschappen gezien, in het begin der XVII. eeuw, te *l'entelö*, uitgegeven, waar-

onder er beteekend zijn met *PETRUS STEFANI in. et sculp.*, en *JAN SADELER sculp.*, *Marco Sadeler exc.* Hieruit kan men veilig afleiden, dat hij geen portret naar *D. VAN DER PLAS*, die omstreeks 1680 bloeide, heeft kunnen graveren, zooals bij de meeste auteurs staat vermeld. — Onze *PEETER* kan een zoon van *PEETER den Oude* zijn, en bij weder een zoon, *PEETER STEVENSZ.*, — Zie aldaar. — hebben gehad.

STEEVENSZ., of *STEVENSZ.* (*PEETER*) is, naar mijne meening, een ander en wellicht een zoon van *PEETER STEEVENS, den Jonge*, — Zie aldaar. — die de graveerkunst, op het laatst der XVII. en het begin der XVIII. eeuw, misschien te *Amsterdam*, beoefende. Trouwens een aantal werken zijn bij *Visscher*, aldaar, nitgegeven, onder anderen het *Portret van Emerici Tokoly*, Hongaarsch gezant, te *'s Gravenhage*, *P. STEPHANI f. sculp.* *MARI D. VAN DE PLAS*, in gr. f^o., gelijk ook vorstlijke personen te paard, als *Koizer Leopold I*, door *PIETER STEVENSZ.*, kl. in f^o. — *Julius Franeiseus, D. G. Saxon.* etc. *P. STEPHANI fecit.* idem, enz.

STEFFELAAR (*CORNELIS*) is bij *Immerzeel* vermeld, en ik voeg daarbij, dat hij, volgens het berigt van zijne weduwe, *M. C. Scheffelaar*, geb. *Schade van Westrum*, den 28. Maart, 1861, in den ouderdom van 64 jaren, te *Haarlem*, is overleden. Zijn volledig Etswerk bestaat uit de volgende Boekjes, als: 6 stuks *Moderne beeldjes*, met *Titel, Etsen door C. STEFFELAAR*, in 8°. — 6 stuks *Land-schappen en dorpsgezigten*, met *Idem*, in 8°-oblong. — 6 stuks *Idem en Boom-studiën*, met *Idem*, in kl. 8°-oblong. — 12 stuks kleine *Idem*, met *Idem*, 1845, in 24°. — 6 *Studiën*, als: een *Ossenkop f. 1819, Nr. 1.* — *Koekop f. 1819, Nr. 2.* — *Een idem f. 1845.* — *Ramskop*, — *Ezelskop en Kattetekop*, in 12°.; allen beteekend *C. STEFFELAAR*, met, en zonder *fecit*.

STEGEREN, (*J. VAN*) een onvermeld kunstenaar, van wien ik goed geordonnanceerd teekenaar heb gezien, tevens door hem geëtsd en met de graveernaald en burin opgesneden, zijnde de *Titel* voor het Werk, in 4°., *Heilige Gezangen, gedicht door Wilhelm Sluiter, Leeraar des H. Evangeliums, te Eybergen; te Deventer gedrukt, by Jan Colomp, A^o. 1661.* Alles is met kennis van zaken geteekend, zoo de figuren, als de allegorische attributen, op het Werk doelende, doch die zeer luchtig en schetsachtig zijn nitgevoerd. Dit is werk van iemand, die vrij wat meer aan de kunst heeft gedaan, waarschijnlijk, in *Overijssel* te huis behoorde, en in de vergetelheid is geraakt.

STEIN (*FRANS VAN DER*) is dezelfde als *FRANS VAN DER*, of *VAN DE STEEN*.

STEL (*A. VAN DER*) is mij alleen als teekenaar voorgekomen van voorwerpen der Natuurlijke Historie, in het Werk: *Poissons, Ecrévisses et Crabes, autour des îles Moluques et sur les côtes des Terres Australes, peints d'après nature sur les originaux de B. COYET et A. VAN DER STEL; publiés par L. Renard, avec préface de A. Vosmaer; Amsterdam, 1754, in f^o.*

STELLA, (*FRANÇOIS*) kunstschilder, was de zoon van den schilder *JOHANNES STELLA*, van *Mechelen*, en werd daar ook, in 1563, geboren. Reeds in 1576, ging hij met den bouwmeester *ETIENNE MARTEL ANGE*, die later Jezuït werd, naar *Rome*, waar hij zijne studiën volbragt heeft. Hij zette zich later te *Lyon* neder, waar hij vele historische werken heeft volvoerd. — Deze is zeker dezelfde, die *Van Mander* *FRANÇOIS STELLAERT* noemt, — Zie aldaar. — en wiens naam in *Frankrijk* de uitspraak van *STELLA* heeft verkregen. — Hij heeft twee zonen, *FRANÇOIS* en *JAQUES STELLA*, beiden aldaar geboren, nagelaten, welke laatste een beroemden naam als historie- en portretschilder in *Frankrijk* verwierf, en te *Parijs*, in 1657, overleden is. Zie *Nagler*.

STELLA (*FRANCISCUS* en *JAQUES*). Zie *STAR*. (*FRANÇOIS* en *JACOBUS VAN DER*)

STELLAERT. (FRANÇOIS) „Binnen *Lyon* is ook een uitnemend meester — zegt *Van Mander* — in landschappen, beelden, orlonnantiën, portretteeren en teekenen, FRANÇOIS STELLAERT geheeten; hy is een Nederlander, dan zyn geboortedag en plaats zyn my beide even onbekend.” — Deze zal FRANÇOIS STELLAERT zijn. Zie aldaar.

STELLINGWERF (J.) wordt bij *Immerzeel*, ter loops, zonder eenige tijdsbepaling genoemd. Bij den vrcemde, zooals bij *Nagler*, is zyn bloeitijd in de eerste helft der XVII. eeuw, te *Amsterdam*, opgegeven; laatstgenoemde voegt er bij: „hij schijnt zeer oud geworden te zijn;” noemde teekeningen, die het jaarmerk 1604 en 1667 voeren. Alles misvatting: STELLINGWERF bleef in het laatst der XVII. en het begin der XVIII. eeuw, en heeft, hoofdzakelijk, voor Mr. *M. Brouërius van N. d. k.*, zyn tijdgenoot, honderde teekeningen vervaardigd, ter dienste van diens beroemden *Atlas der Vereenigde Ned. Provinciën* enz. vervaardigd, die, na zyn overlijden, in 1743, in eens, voor *f* 5000, aan *Willem Hengskes* is verkocht. Daaruit blijkt duidelijk, dat STELLINGWERF bij al de afteekeningen van dorpen, kasteelen enz., welke hij naar de natuur vervaardigd heeft, het jaartal stelde, zoo als alles zich toen vertoonde. De jongste zijn met 1724 beteekend. Daarentegen, bij die afbeeldingen, welke hij naar reeds bestaande schilderijen of teekeningen van gebouwen, die destijds niet meer bestonden, voor *Van Nidek* kopiëerde, voegde hij alsdan het jaartal, toen die afbeeldingen naar de natuur genomen zijn, waardoor er teekeningen van zijne hand bestaan, die reeds het jaar 1400 en, dus doorgaande, tot 1724 voeren, zoodat men daarbij aan niets anders dan aan tijdelijke historische aanduiding van al die afbeeldingen te denken heeft. Ook heeft hij veel voor den oudheidkundige A. SCHOEMAKER geteekend. — Hij is, waarschijnlijk, gehuwd geweest met eene dochter van ARNOLD HOUBRAKEN. — Zie op HOUBRAKEN. (. . .)

STEMPELIUS (D. G.) was, volgens *Heller (M.)*, een Nederlandsch graveur, doelt een Duitser, naar de meening van *Brulliot*, die zegt, dat hij omstreeks den jare 1580 bleefde, en men zyn naam, voluit of verkort, D. G. STEM. fecit (?), onder zeer fraaije kopiën vindt, naar prenten van A. DURER. — Ik kan hier nog bijvoegen, dat die naam wel in *Holland* te huis behoort, want onder de geleerde Gouwenaars vindt men aangeteekend bij *J. W(alcis.) Beschryving der Stad Gouda* enz. *Ibid.*, 1713, in 4°, op bl. 226, I. deel: „*Gerardus S'tempelius*, al.(ias) *Stempels*, wis- en sterrekundige anno 1466.” Deze kan wol de vader zijn geweest van D. GERARD STEMPELIUS, die to *Gouda*, in *Holland*, werd geboren, en kanonik in St. Joris-stift, en Dom-vicaris te *Keulen*, en tevens keurvorstelijke Mathematicus geweest is, zijnde de vervaardiger van een in 1587 verschenen geografisch Werk, *Itinerarium Belgicum*. Nog wordt van hem gevonden *Geographica descriptio territorii et dominiij Kerpensis et Lommerschum*, dat op denzelfden tijd verschenen zou zijn, en, volgens een bericht bij *Merlo, Kunst und Künstler in Köln; Ibid.*, 1850, op diens naam is geboekt, terwijl hij tevens de opmerking maakt, aangaande het bericht over onzen graveur, door *Brulliot* gegeven, dat hij betwijfelt, of deze wel heeft gegraveerd, want dat het bijgevoegde bij den naam STEMPELIUS „*fieri curavit 1580*” genoegzaam aanduidt, dat hij niet zelf de graveur is, maar het Werk heeft doen vervaardigen. *Merlo* beschrijft al de prenten, zijnde allen naar A. DURER gesneden, en voorkomende in een Gebedenboek, *Preces ac meditationes pie, per Georgiam Scherer*, die in een lateren druk van 1680, bij *Wilhelm Friessem*, in *Keulen*, uitgegeven, voorkomen, en hij voegt daarbij, dat *Brulliot*, hoewel anders zeer nauwkeurig, hier meer uit gewoonte de be-teekening met *fi: en: , fi: cu: en fi: eur:* voor een *fecit* verklaard heeft; en

daardoor kon het ook niet missen, of STEMPELIUS moest als Plaatsnijder in de Geschiedenis dier kunst worden opgenomen. — Uit het volgende blijkt nog meer, dat men dit betwijfelen moet. JAN SADELER, te Keulen komende, heeft een kleine *Ecce homo* voor hem gegraveerd, die de beteekening D. STEMPELIUS *fi: cu: voert*. — CRISPYN VAN DE PASSE heeft de vier *Windstreken*, mythologisch voorgesteld, in. *et fecit*, in f^o, en opgedragen aan *R^{do}. Doctissimoq' viro D. Gerardo Stempelio, Goudano Batavo S. Georgii Coloniae etc.*

STENF (PETER) wordt voor een Hollander gehouden, zegt *Nagler*, die, omstreeks 1640, te Londen, eene drukkerij oprigtte. Hij heeft eenige portretten uitgegeven, waaronder die van middelmatige verdienste wel door HEM gegraveerd kunnen zijn.

STEPHANI. (P.) — Zie bij mij op STEEVENSZ. (PEETER)

STERBEECK (FRANCISCUS VAN) vond ik als een geleerde en kunstenaar, die zeer fraai botanische en andere onderwerpen geschilderd heeft, in de *Bibliotheca Hulthemiana etc. vol. VI. Manuscripts, Gand, 1837, in 8°, Nr. 138, aldus vermeld: „FRANCISCUS VAN STERBEECK, De Fugis, in f^o. Recueil de Champignons, trouvés par FRANÇOIS VAN STERBEECK, prêtre d'Anvers, dans ses excursions botaniques, et peints par lui-même d'après nature. Il y a joint les Champignons que Clusius avait peints, aussi d'après nature, dans un volume que le docteur Syen, professeur de botanique, à l'université de Leyde, avait dans sa Bibliothèque, et dont VAN STERBEECK fit l'acquisition en 1672. Ouvrage original et unique.” Dit Werk is door *Van Hulthem* gekocht, te Leyden, in 1816, op de Verkoopung der boeken van Prof. *Sandifort*. — STERBEECK is, ten jare 1631, te Antwerpen, geboren. Nadat hij zijne studiën had volbragt, werd hij tot priester en kapellaan van Ambrosius Capello, zevenden Bisschop van Antwerpen, verheven, en spoedig daarna benoemd tot kaponik der Collegiale kerk, te Hoogstraten, in de Kempen. Bij zijne ijverige studiën, in zijn geliefkoosd vak, was hij daarover steeds in onderhandeling met de liefhebbers van planten in Vlaanderen en Brabant, als ook met die in de Vereenigde Nderlanden. In 1660 bezocht hij den beroemden Leydschen en Amsterdamschen plantentuin enz. — Hij is in zijne geboorteplaats, te midden zijner planten, in den jare 1693, in den ouderdom van 62 jaren, overleden. — In den jare 1807 heeft *Van Hulthem*, in den Plantentuin der Academie van Gent, de buste van VAN STERBEECK, door DE CALOIGNE vervaardigd, doen plaatsen. — Hij heeft twee zeer merkwaardige Werken in het licht gegeven, als: *Theatrum Fungorum, oft het Tooneel der Campernoelien; Antw., 1675, in 4°, met 36 platen; met veranderden titel, Antw., 1712; en, Citricultura, ofte regering der uytheemsche boomen, orangen, citroenen, limoenen, granaeten etc.; Antw., 1682, in 4°, met 14 platen, en idem, Ibid., 1712. De beroemde Haller heeft dit Werk met lof vermeld.**

STERN. (DIRK VAN) Zie op STAR. (DIRK VAN)

STERRENBURG (JAN) was een Groningsch schilder, die, volgens het berigt van *J. C. Weyerman*, op eene stoute wijze, plafonds en kamerstukken, goed geordonnanceerd en geestig van vinding, vervaardigd heeft. Hij heeft ook portretten geschilderd: immers, daar gaat er een uit van *Lieuwen Willem Graaf*, door PETRUS AENEÆ *fecit*, naar zijne schilderij, zwarte konst, in f^o. *Gedruckt by J. Robyn* enz. — Later zag ik alhier twee levensgrootte portretten, borststukken, in een ovaal gevat, met ornamenten versierd, bruingraauw geschilderd. De manskop had veel van een portret van N. MAAS, en beiden waren verdienstlijk van kleur en teekening, gelijk ook fiks gepenseeld.

STEUR. (GERRIT VAN DER) *Houbraken*, II. bl. 199, zegt alleen: „By den konst-

schilder GERRIT VAN DER STEUR, tot *Alkmaar*, hangt een *Strandgezicht* van J. T. BLANKHOF, hetgeen onder zyne beste werken mag geteld worden."

STEVENS, (JOHANNES) een Hollander van geboorte, die zich te *Londen* vestigde, en aldaar, in 1722, overleden is. Hij schilderde kleine figuren en landschappen, in den trant van VAN DIEST. Zie *Fiorillo, Geschichte der Mahlery in Grosbritanniën* u. s. w.

STEVENS, (JOSEPH) schilder, te *Brussel*, werd omstreeks 1815 geboren. Hij was, zegt *Nagler*, met een gelukkig talent begaafd in het schilderen van huislijke tafereelen.

STEVENS, (PETAUS) door A. VAN DYCK geschilderd. Zie op STEEVENS (PEETER) *den Oude*.

STEVENS, (RICHARD) was een Nederlander, die de beeldhouw-, bouw-, schilder- en stempelsnijkunst, ook in gesteente, tijdens de regering van Koningin Elisabeth, in *Engeland*, uitoefende. — Zijn hoofdwerk bestaat nog in de kerk te *Boreham*, in *Suffolk*, zijnde de *Graftombe* van den beroemden Pair *Thomas Radcliffe*, graaf van *Sussex*, kamerheer der Koningin, en verklaarden vijand van haren gunsteling *Leicester*. De overeenkomst tussehen de executeurs van het Testament en STEVENS is nog voorhanden, zegt *Walpole*, waaruit blijkt, dat het Monument 1500 P. st. heeft gekost, en waarvan STEVENS voor zijn arbeid 292 P. st. 12 sch. 8 pence heeft genoten. De figuren zijn door hem-zelven ontworpen en in een edelen stijl uitgevoerd. — Van zijne schilderijen worden er eenige bij de familie *Lumley* bewaard, waaronder er een van *John Lord Lumley*, met het jaar 1590 beteekend, voorkomt. — Dat ook hij geen vriend van *Leicester* was, blijkt, dewijl hij een *Spotpenning*, toen de Graaf als Generaal-Statthouder der Nederlanden, in 1586, moest aftreden, voor *Holland* vervaardigd heeft. Zijne medaljes moeten zeer schoon, doch zeldzaam zijn, zegt *Fiorillo* in zijne *Geschiede der Mahlery in Grosbritanniën* u. s. w.; doch twee er van zijn in *Everlyn's Werk* bekend.

STIERHOUT, of STIERHOLD, (DESIDERIUS) een kunstgraveur, die, omstreeks 1660, te *Leyden*, werkzaam was. Eene kopij van de *Calvarienberg*, naar LUCAS VAN LEYDEN, is fraai gevolgd; minder goed het *Portret* van *Jacob Böhme*, met zinnebeelden omgeven, naar N. VAN WERD gegraveerd, en bij *Allard Wecker*, te *Amsterdam*, verschenen, gr. in f^o. — Zie *Nagler*.

STOCK, of STOCKIUS, JACOBSZ. (ANDREAS) *Heller (L.)* zegt, dat hij in *Holland* ten jare 1590, geboren is. — Hij heeft medegewerkt aan het Werk, *Académie de Gérard Thibault, d'Anvers*, etc. — Zie daarover op BOLSWERT, (SCHELTUS a) dat in 1628 is verschenen, en hij heeft er 3 groote platen voor gesneden, doch zal toen toch wel niet den ouderdom van 12 jaren hebben gehad, zooals bij *Immerzeel* staat, namelijk, dat hij in 1616 zou zijn geboren, om met eenen DELFT, MATHAM, de BOLWERT's, DE PASSE en anderen gelijk op te werken. Onder deze platen staat, met sierlijk schrift, ANDREAS STOCKIUS sculp. *Haga-Comitis*, en weder op een ander dezelfde naam, met *Haga-Comitis sculp.*, dat hem wel geheel in 's *Gravenhage* te huis brengt. Het volgende, oorspronkelijke bewijs pleit daarvoor, alsmede voor het gestelde geboortejaar 1590, zoo dit zelfs niet vroeger moet zijn: „Is ANDREAS JACOBSZ. STOCK, plaetsnyder, geacordeert 24 guldens, voordat hy hare Ho. Mo. gepresenteert heeft enige exemplaren van het *Contrefeytsel van syne P. Doorluchtigheid die heere Prince van Oraignen*, daerinne alle voorgaende fouten, by anderen begaen, verbeterd ende gecorrigeert syn." *Resolutie der Staten-Generaal*, 14 Sept., 1618, bij *Dodt, Archief*, VII. deel. — Voor het overige komen zijne prenten niet veel voor; echter bezit ik er eenigen, als: het *Portret* van PETAUS SNAVERS; A. VAN DYCK *pinxit*. ANDREAS STOCK sculpsit, in f^o, behoorende in de

bekende *Konstkamer van A. VAN DYCK* enz. — HANS HOLBEIN, LUCAS VAN LEYDEN en ALBRECHT DURER zijn fraai door hem gegraveerd, in f^o.; het laatste in 1629 *sculp. H. Hondius excudit*, en ook eene uitgave van *De Wit*. — Een der 12 maanden, *Maart*, naar JOHANNES WILDENS *inventor*, Claas Jansz. *Visscher excudebat*, gr. in f^o. — Nog gaat van hem uit *de Aanbidding der Herders*, naar A. BLOEMAERT. — *Abrahams Offerhande*, naar P. P. RUBENS; — en het Portret van Graaf *Willem Lodewyk van Nassau*, in veldheerscostuum, naar M. VAN MIERVELT. — Ik bezit nog een zeldzaam boek, in 4°., *J. Burchorns, Nieuwe wereld vol Geeken, opgepronckt met een Sels-bedriegelyck onverstandt, door den bclagchelycken duyvel* enz.; in 's Gravenhage, 1641, waarin, op bl. 19, een der prentjes door A. STOCK *fec.*, naar A. V. D. VENNE, voorkomt, dat zeer aardig gesneden is. Onder de fraaije gravuren behoort zeker wel: *het Anatomisch auditorium*, te Leyden, waar Professor *Paling* bezig is, op een cadaver, aan een talrijk publiek, les te geven; eene curieuse prent voor de costumen van onderscheiden natiën; alles is bevallig gegroepoerd en goed geteekend door JACOB DE GHEYN *inv.* ANDR. STOC *scul.*, in gr. f^o. — Het portret van de niet etende of drinkende *Eva Fliegen*, genaamd *Besje van Meurs*, door HEM naar RALPH. FLESSIERS. — Hij heeft ook zelf goed geteekend, zooals gemeld wordt in den *Catalogus van Portretten van F. Muller*, op bl. 331, Nr. 6507, zijnde een onbekend portret: „Borstbeeld, regts, van een man, in rijke, gebloemde kleeding, met breede met borduursel omzoomde platte kraag, met afhangende kwasten enz.; met zwart haar, knevels en knevelbaard. Fraaije teekening op perkament, door A. STOCKIUS, in 4°.”

STOCK. (IGNATIUS VAN DEN) *Immerzeel* meldt verkeerdelijk VAN DER STOCK, en dat hij, omstreeks het jaar 1620, bloeide. Aan dien bepaalden tijd kan men gerust eene halve eeuw toevoegen, zooals ook *Nagler* en *Heller (L.)* 1670 en 1680 stellen. — Zijne etswerken zijn zeldzaam. Ziehier eenigen er van beschreven: *Een Landschap*, met boeren en boerinnen, voor op den weg enz., beteekend IGNATIUS VAN DEN STOCK *pinxit et sculpsit. Linken Beek ad vitam*; h. 6 dm. 3 str., br. 9 dm. Par. — *Een Landschap, met boomen, aan eene breede rivier*; regts, onder een grooten boom, eene vrouw en twee kinderen, en een bedelaar, die aan een ruiter een aalmocsvraagt. Idem als boven, *aqua forti*; h. 8 dm. 5 str., br. 12 dm. 2 str. — *Een Landschap, met water*; regts eene boerin, met een korf, en die een beladen ezel voortdrijft, benevens een hond, die vooruit loopt enz. *Idem, idem*; wedergâ. — *Een Landschap, bij eene rivier*; de boorden met boomen bezet enz. *idem, idem*; h. 6 dm. 3 str., br. 8 dm. 11 str., zeer zeldzaam. — *Drie gezigten in Vlaanderen*, naar J. FOUQUIÈRES. — In de rijke Kunstnalatenschap van *Verstolk van Soelen*, verkocht te Amsterdam, in Junij 1848, waren acht stuks etsen van onzen stock, die te zamen f 41 hebben opgebracht.

STOCK. (JACOBA VAN DER) Deze dame is de dochter van den landschapschilder JACOBUS VAN DER STOCK, en woonde in 1840 nog bij haren vader, van wien zij, waarschijnlijk, het onderwijs in het vak van bloemschilderen genoten heeft. Op de Tentoonstelling, te Amsterdam, in 1840, zag ik eene proeve van haar talent, waarvan de bloemen fraai waren geschilderd.

STOCK (JAN VAN DER) wordt, door *F. Bogaerts*, onder de Antwerpsche schilders, als een leerling van RUBENS opgegeven; meer bescheiden zijn mij nopens hem niet bekend. Zie STOCKE. (JOHANNES VAN DER, of VAN DEN)

STOCKE (PIERRE VAN DER) wordt, door *F. Bogaerts*, opgegeven tot de Belgische beeldhouwers te behooren, die in het begin der XVIII. eeuw hebben gebloeid.

STOCKE. (JOHANNES VAN DER, of VAN DEN) Deze is mede een der zeven-en-veertig kunstenaars, die, ten jare 1656, eene Nieuwe Kamer van Pictura, te

's *Hage*, hebben opgericht. Hij heeft het vak van Vogelschilder beoefend, zooals blijkt, dat hij eene schilderij door hem, voorstellende *Diverse Vogelen*, op de gemelde Kamer, in 1657, als lid, heeft doen plaatsen. Meer is mij niet van hem bekend. — Zou JAN VAN DER STOCK — Zie aldaar. — welligt dezelfde zijn?

STOCKMAN, (...) een onvermeld meester, wiens schilderwerk ik aantrof in den *Catalogus* van *P. J. Mensart*, verkocht te *Amsterdam*, in 1824, onder Nr. 160: *Twee stuks met Ruines van prachtige gebouwen*, door STOCKMAN, h. 2 plm. 1 dm., br. 2 plm. 9 dm.

STOCQUART, (HENDRIK) een landschapschilder, te *Antwerpen*, omstreeks 1815 geboren, en aan de Academie, aldaar, opgeleid. Later ondernam hij het reizen, om studiën te vervaardigen voor zijne schilderijen, die in gezigten met figuren en beesten, en in bouwkundige voorstellingen bestaan. Hij heeft ook geëst, zegt *Nagler*, als *Twee Landschappen*, met figuren, beteekend 1842, in 4°.

STOFFE. (...) Werk onder dezen naam komt voor in den *Catalogus* eener Verkoopng der nagelaten kunst van den Heer H..., gehouden te *Rotterdam*, 18 April, 1816, onder Nr. 62: „STOFFE, *Twee Batailles van eene schoone compositie en goede behandeling*.”

STOKADE, of STOCADÉ, (NICOLAAS DE HEELT) werd reeds door *Immerzeel* geboekt. Bij de aanwijzingen van eenige zijner kunststukken voeg ik nog, dat er op het kasteel *Zuilen*, te *Zuilen*, nabij *Utrecht*, een zeer groot stuk van hem aanwezig is, voorstellende hoe *Venus*, met haren gulden wagen *ne berje laald*, *Adonis* *w illustig omhelst*; alles levensgroot, goed geteekend, doch de kleur is geheel en al zonder overeenstemming. — De dichter *Jan Vos*, zijn tijdgenoot, maakte een Loflicht op een schilderstuk door hem, „aan het wulfsel van de slaapkamer van den Edelen Heer *Louis Trip*,” en nog verscheiden anderen op de Schilderstukken in het *Trippenhuis*, dat toen aan *Hendrik Trip* toebehoorde. Zie *J. Vos*, *Gedichten* enz. *Amsterdam*, 1726, in 4°, I. bl. 383 en 387. — Daar zijn enkele prenten bekend, door hem geëst, als: *Cephalus en Aurora*. — *Susanna in het bad*. — *Venus en Adonis*, — en het *Portret van ANTHONIUS VAN OPSTAL*, v. VAN DYCK *pinxit*, zonder adres; ook met het adres van *Jacobus de Man* enz. zijn er van in mijn bezit. — *Bryan-Stanley* zegt bepaald, dat dit portret door onzen STOCADÉ is geëst, doch als ik daarmee ZIJN *eigen Portret*, waarop duidelijk staat STOCADÉ *fecit* in 8°, vergelijk, alsdan moet ik dit betwijfelen. Hij is, links, als borstbeeld, met het hoofd bijna van voren to zien, met den arm op het ovaal, dat hem omvat, rustende voorgesteld; met lang golvend haar, hangende kraag enz.; de grond wit. Het is, met eene vasto hand, meesterlijk uitvoerig geëst, en behoort tot de fraaije werken van dien tijd. Ook bij *De Bie* komt hij voor, door hem-zelven geschilderd, v. DE JODE *sculp.*, in 4°. — En nog een *Portret van François de Bonne*, Hertog van *Lesdiguières*, in den *Catalogus van Drugulin*, als van de hoogste zeldzaamheid, vermeld. — In het Prentkabinet der Hoogeschool, te *Leyden*, zijn twee stuks etsen door hem, zijnde *Basreliefs met kindertjes*, naar P. VERHULST.

STOKVISCH. (HENDRIK) *Immerzeel* zegt van dezen Landschapschilder, dat hij zijn laatste werk op de Tentoonstelling, te *Amsterdam*, in 1824, het jaar van zijn overlijden, geleverd heeft. Daar hij dit artikel uit *Van Eynden en Van der Willigen* heeft genomen, waarom dan niet September 1820, voor zijn overlijden, opgegeven, dat waarheid zijn, daar er na dien tijd geen zijner werken meer op Tentoonstellingen verschenen is. — *Nagler* zegt, bij vergissing, 1830. — *Zijn Portret* is door H. W. CASPARI *del.*, J. E. MARCUS *sc.*

STOLBERG. (...) Deze onbekende kunstenaar kwam mij voor in den *Catalogus*

van Terwesten, bl. 363, „Een Landschap, door STOLBERG, en gestoffeerd door MIEREVELT, f 32.”

STOLKER (JAN) staat bij *Immerzeel* vermeld. Ik moet daarbij voegen, dat op bl. XXXVII. der *Inleiding van den Catalogus van Portretten* enz., door F. Muller, Amst., 1853, het volgende over eene Verkoopung voorkomt. „1781. Een verzameling van 155 *Schildersportretten*, alle door den Schilder J. STOLKER op koperen plaatjes, h. 4 dm., br. 3½ dm., in het graauw geschilderd. Deze keurige Collectie is voor f 800 opgehouden. Voorts kwamen in dezelfde Verzameling zeer vele door STOLKER keurig *geteekende Portretten van Schilders en Dichters* voor, waarbij dat van BAKHUIZEN, voor f 67 verkoelt, nu in deze Verzameling berust.” — Hij heeft geëst, als: *Een Man*, half-figuur, drie-vierde links gewend, met een grooten hoed op en een papierrol in de rechterhand, met gelokt haar, langen baard en kraag enz., links, in de halve hoogte, j. s. ovaal; h. 4 dm. 10 str., br. 5 dm. 9 str. Par. — *Eene Vrouw*, drie-vierde regts gewend, in wier haren drie slangvormige tressen; F. VAN MYN *pinx.* J. STOLK. *fec.*, h. 7 dm. 8 str., br. 6 dm. 2 str. — Borststuk van een *Boer*, van voren in smartlijke houding; hij draagt een muts en rok, zijn hals en hemd zijn zichtbaar; J. STOLK. ovaal, h. 4 dm. 2 str., br. 3 dm. 6 str. — *Een lezende Oude*, naar OSTADE, J. STOLKER *fec.*, in 8°. — Bij Nagler vindt men 8 stuks prenten in mezzotinto door hem vervaardigd, waarbij het Portret van J. MOSSCHER naar J. VAN RAESTEYN, kl. in f°. — Hij heeft ook Prentteekeningen vervaardigd, als: *Een Manshoofd*, met platte muts op, naar ARY DE VOIS, of JAN STEEN, luchtig bewerkt; ovaal, h. 105, br. 87 str. Ncd.; — gelijk mede in zwarte kunst gegraveerd, als: Borststuk van *eene Meid met zwarte huif* op, bij eene tafel, waarop onderscheiden groenten enz., door HEM *fec.* Cruys *exc.*, in 12°; zeldzaam. Zie *Sammlung etc. v. Sternberg-Manderscheid*, Dresden, 1840, III Band, Nr. 4126.

STOLKER, (P.) waarschijnlijk, een zoon van JAN STOLKER, te meer daar hij ook te Rotterdam woonde, was een bekwaam portretschilder voor zijnen tijd, zooals mij gedeeltelijk is gebleken uit de Afbeelding van *Steven Hogendijk*, stichter van het Bataafsche Genootschap van Proefondervindelijke Wijsbegeerte, *gevestigd te Rotterdam*; in 1769, door R. VINKELES *sculp.*, in 4°.

STOM, of STOMER, (JAN BAPTISTE) een kunstschilder en Vlaming van geboorte, hield zich langen tijd te *Napels* op, en werd, in *Italië*, stomo genaamd. Hij schilderde historische onderwerpen. *Domenici*, die hem verkeerdelijk MATHEUS noemt, — zegt Nagler — roemt bijzonder *twee stukken*, in het Koor der kapucijnen-kerk te *Napels*, en te *Milaan* zijn vijf *stuks* uit de *Lijdensgeschiedenis*, bij nacht voorgesteld, waarin hij groot talent ontwikkeld heeft.

STOM, of STOHOM, (MATHEUS) welligt van het geslacht van den voorgaanden van dien naam, en mede een Vlaming, die, zooals het schijnt, in de eerste helft der XVII. eeuw, in *Italië*, werkzaam was; dewijl in de kerk der *H. Cecilia*, te *Messina*, een schoon *Beeld van Cecilia*, met het opschrift *Flandriae stomus. coloribus exprexit*, van hem aanwezig is. — Nagler zegt, dat hij de tweede meester van JAN VAN HOUBRAEKEN, die zich, in 1640, te *Messina* vestigde, geweest is. In de *Gedenkschriften van ABR. CASEMEROODT*, — Zie aldaar. — wordt hij bij verkorting MATTEO STOHOM genoemd.

STOM, of STOOM. (MATHEUS) In de *Galerij*, te *Dresden*, zag ik vier schilderijen, die op naam van dezen meester in den *Catalogus* worden beschreven, en aan het hoofd het volgende: „MATHEUS STOOM, Hollander, geboren in 1643, overleden te *Verona*, in 1702; leerling van JULES ORLANDINO.” (GUILIO ORLANDINI, *de Parma*.) 1. *Ruiterij, die door een krijgsbende heenrukt*. — 2. *Reizigers, die door*

bruikroovers, in het midden van een diepen weg, *worden verjagd*. — 3. *Ontscheping van troepen*, onder de bescherming van een aan het zeestrand gelegen fregat. — 4. *Een Ruitergevecht* alle kabinetstukken, die zeer verdienstlijk zijn, vooral Nr. 2, dat aan het penseel der beste voortbrengselen van dien aart der Hollandse School grenst.

STOM. (H. DE) Kan dit de verkorting van STOMME zijn? Zie bij mij op M. J.

STOMME (J. J. D.) moet bepaald een Portretschilder zijn geweest, want THEO. D. MATHAM heeft een fraai *Portret van Samuel Maresius*, die, als geleerde, in de eerste helft der XVII. eeuw, bloeide, begraven in f. — Zie bl. 134 van het Werk *Eflogies et Vita Professorum Academiæ Groningæ, Omlandica etc. Ibid.*, 1654, in f. — Er moeten meer gravuren van MATHAM zijn, die met STOM betceekend zijn, zoodat het wel de verkorting van STOMME wizen kan.

STOMME. (M. B.) Dezez noemt *Ballema* een Vlaming, uit de School van DAVID DE BREM. Op het Stadhuis, te Leuven, en in het Museum, te Brussel is een Stilleven van zijne hand. In den *Catalogus* van genoemd Museum, staat M. B. STOMME, geboren omstreeks de XVI. eeuw. Dit is dus nog vroeger dan zijn oecester!

STOOP. (DIRK) Ik moet beginnen met te berigten, dat thans, na veel bewijzen door deskundigen uit de werken van DIRK STOOP aangevoerd, is g. staatl, dat de beteekeningen er van met THIERRY, THEODORUS, RODERICK EN RODRIGO STOOP op een-en-denzelfden persoon doelen, namelijk, DIRK STOOP, hebbende men zijnen doopnaam in de landen, door hem bewoond, aldus vertaald. Wat den naam DANIEL betreft, deze ontstond, dewijl eenige auteurs de beteekening D. met DANIEL = doopt, en daarbij, waarschijnlijk, aan DANIEL STOOP(ENDAAL) gedacht hebben, terwijl het DIRK moet wezen. Ofschoon, zegt *Immerzeel*: „er maar één stoop is, die DIRK heet,” zoo zijn er toch meer geweest, die hierna zullen volgen. — Hij is, na zijne reizen, in zijn vaderland teruggekeerd en in 1686 overleden. Bij veeende auteurs vindt men daarvoor *Utrecht* aangewezen, doch ik heb in de *Doodregisters*, ten Stadhuisse, aldaar, van 1660 tot 1700, wel meerdere Van de Stoop, doch geen DIRK STOOP vermeld gevonden. — Bij *Nayler* vindt men de volgende etsen van hem beschreven, als: 12 Bladen met *verschelden Paarden*, met *figuren* enz., h. 5 dm. 4—5 str., br. 7 str. Par. Hiervan bestaan *Kopjen* van CHATELAIN, doch rugwaartsche afslukken. Dan zijn er nog *grootte kopjen*, zonder naam van den etser. — 7 Bladen, de *Reis van de Injante van Portugal, Catharina de Braganza, gaande naar Lugebawl, om met Koning Karel II. in het huwelijk te treden*, h. 6 dm. 3—4 str., br. 20—21 dm. Er wordt door sommigen een achtste blad, als *Titel* hierbij behoorende, vermeld, doch het schijnt te blyken, dat deze prent, en (*dit*) op *Lissabon* voorstellend, er eene is, tot de volgende reeks behoorende, en die hoogst zeldzaam voorkomt, als: 8 Bladen, *Gezigten van Lissabon*, waarvan er enkel te het jaar 1661, 1662 en *Lisboa* voeren; h. 5—6 dm. 3 str., br. 8 dm 3 str. Ik vond echter Nr. 8 aldus vermeld: *Intogt van den Admiraal Sandwich, te Lissabon*; deze prent is door THEODORUS STOOP aan dien Admiraal opgedragen, zich daarbij noemende: *Ipsius Majestatis Pictor*. — Verder nog eene prent, naar zijn eigen schikking, de *Togt door de Poort der City van Londen*, van den koning, te paard, op den dag vóór zijne krooning, door hem in 1662 vervaardigd. Zie *Libello, Gesch. der Malterey in Grosbritanniën* u. s. w., bl. 461. — Een zeeslag, in vogel-perspectief; daarboven staat: *Bar. Aheellinge van den Bloedigen See-Schlacht der twee Machtige Vloten van Syn Maest. van Groot-Britannië. Ende der Here Sate Gral. der vereenichte Nederlanden. Gescheet ontrent Saoul bay, den 3 en 4 June des jaers 1665*; onder in de marge, h. 3 dm. 4 str., staan de namen der Commandanten, en, 30. stoop J. London; h. 11 dm. 6 str., br. 18 dm. 8 str. Welk *den*

exemplaar, en dat in het Kon. Kabinet te *Kopenhagen* berust. — De volgende prent schijnt even zeldzaam: *Panorama van een Toneel des Oorlogs, met eene kaart*. In het bovengedeelte der marge staat: *Entrado do Exccercito del Rey de Castella, governado per D. Joan de Austria, no Reino de Portugal etc.*, niet beteekend. *Weigel* meent, dat het deze prent wel kan zijn, die bij den Baron *Lockhorst*, in diens *Catalogus*, onder Nr. 387, vermeld staat: *One Sheet. Battle between the Spaniards and Portuguese by stoor. Extra rare*. — 24 stuks *Fabelen van Esopus*, h. 8—8 dm. 2 str., br. 6 dm. 2—3 str. — Een spotprent, *Cromwell als koorddanser*; niet beteekend, h. 8 dm. 9 str., br. 10 dm. 7 str., waaronder een vers: „*Hier sweeft de Staatzucht in haar top.*” enz. *Weigel* zegt, welligt éénig exemplaar; doch ik heb er een gezien in den Atlas van den Heer *Munnicks van Cleeff*, verkocht te *Utrecht*, in 1860, onder Nr. 637 van den *Catalogus*. — Nog zijn er *Vijf Veldslagen* in het Werk van *J. Commelin*, *Amsterdam*, 1665 (?), 2 deelen, in f^o., zegt *Nagler*, en *Weigel* geeft 1651 op, (t. w. *Frederick Hendrick van Nassau, Prince van Orangien, zyn leven en bedryf*, gewoonlijk te vinden achter *Wilhelm en Maurits van Nassau, Princen van Orangien, haer leven en bedryf, of 't begin en voortgang der Nederlandsche Oorlogen* enz., *Amst.*, 1651, 2 deelen, f^o. ook *Utrecht*, 1652, 2 deelen, f^o., en waarvan dit tweede gedeelte mede in het Fransch verscheen, onder den Titel van: *Histoire de la Vie et des Actes mémorables du Prince Frederic Henri etc. Amst.*, 1656, f^o.) — De uitgave te *Utrecht*, by de weduwe van *Snellaert* enz., A^o. 1652, toont deugdelijk, zooals de aanvangsletter met het Wapen dier Stad getuigt, dat D. stoor toen te *Utrecht* woonde, want in 1650 heeft hij een kapitaal, groot lang stuk geschilderd, voorstellende de *Moord van Oudewater, door de Spanjaarden, in 1575*, hangende in de Burgemeesterskamer, ten Stadhuize, aldaar, terwijl *Kinschot* in zijne *Beschryving van Oudewater* enz.; *Delft*, 1747, in 4°., bepaaldelijk zegt, op bl. 29: „Door D. stoor, *Utrechtenaar*, geschilderd.” Hierdoor moet, mijns inziens, de meening, dat hij te *Dordrecht*, in 1610, zou geboren zijn, vervallen. — Bij het zien dezer schilderij, in 1843, was ik verbaasd, dat het stuk, in de meeste partijen, vooral in het water, zoodanig slecht overschilderd was. Men zeide mij, dat een aldaar woonachtig Heer het vroeger gratis had in orde gebragt. Het ware te wenschen geweest, dat dit gracieuse aanbod gracieuselijk van de hand ware geweest. Hij heeft zijn naam en het jaar dezer daad op het stuk-zelf gezet; die wil weten, wie 't is, ga het lezen. Deze schilderij is in Lithographie gebragt. — Zie op RAHMS. (E. C.) — In kleine plaatsen gaat het veelal zoo: dus zag ik op het Stadhuis, te *Vianen*, eene Afbeelding van Heer *Hendrick van Brederode te paard*, een zeer oud stuk, betwelk het Bestuur heeft doen ophalen, — gelijk zulks genoemd wordt, door de kleuren te doen vernieuwen; — zoo is behalve het schilderwerk, ook al wat als goud was geschilderd, met echt goud verguld! derhalve eene dubbele leverantie; jammer, dat er geen glas voor moest komen, dan had verwer, vergulder en glazenmaker een nog betere karrewei er aan gehad! — Verder vindt men op het Stadhuis, te *Oudewater*, eene levensgrootte *Justitia*, door D. stoor. — Dit is dus alles vervaardigd vóór zijne Portugesehe en andere reizen, 1662—1673, en ik geloof, dat hij ook *Italië* bezocht heeft, want ik vond „*Een Gesicht van Tivoli binnen (?) Romem*” (Kerkelijke Staat) in den *Catalogus van Hoet*, I, bl. 352, vermeld.

STOOP. (J.) Bij sommige schrijvers is nog melding gemaakt, zegt *Bryan-Stanley*, van zekeren J. stoor, nopens wien gezegd wordt, dat hij, in navolging van den schildertrant van VAN BLOEMEN en MICHEL CARRÉ, schilderijen vervaardigd heeft. Hij wordt geroemd wegens zijn goed koloriet, zijn geestig penseel, en zijne kennis van licht en bruin. — Zoo het bovenstaande op hem toepaslijk is, dan ware

zulks evenzoo op de Werken van JAN PIETER STOOP, waardoor dit alles eelster voorloopig nog in het onzekere verkeert. Doch ik moet er bij doen opmerken, dat deze toch wel niet in navolging van CARRÉ kan hebben geschilderd, daar die van veel later tijd dan JAN PIETER is. Wel mag men, tot verduidelijking, een lateren schildertrant aanwijzen, doch dit moet geene aanleiding tot bepaalde gevolgtrekkingen geven.

STOOP (JAN PIETER) wordt gemeend, een broeder van DIRK STOOP te zijn geweest, die, in 1612, in *Holland*, is geboren, zegt *Bryan* op PIETER STOOP, en, ongetwijfeld, dezelfde zal zijn. — Hij schilderde in dezelfde kunstvakken als DIRK, en moet, tijdens die dáár was, zich mede in *Engeland* hebben opgehouden. In het voormalige Kabinet van *Winkler*, te *Leipzig*, was een voortreffelijke *Veldslag*, beteekend J. P. STOOP. Verder vindt men in de *Catalogussen* van *Hoet* en *Terwesten*, die, door den handel met dergelijke kunst gemeenzaam bekend waren, steeds de werken van hem met J. P. STOOP vermeld. Dat er ook schilderijen voorkomen, die met J. STOOP beteekend zijn, kan men zien in de *Verzameling* van *Van der Marck*, te *Leyden*, verkocht te *Leyden*, 1773, voorstellende: „*Daar een uitval op de Beleggers over een brug voor eene stad wordt gedaan*, zeer fraai behandeld; h. 14½, br. 19 dm. Rhijnl. f 30.”

STOOP (N.) vindt men ook onder de benaming van den *Ouden stoop* beschreven. Bij *Hoet*, *Catalogus*, I, bl. 86, „Nr. 8. *Paarden en Beelden in een Grot* van den *Ouden stoop*, heel goed, f 20—10.” Bepaaldelijk wordt daar een andere dan de *Jonge* genoemd. — Wie is alzoo die *Oude*? Is dat nu de volgende? — *Van Eynden* en *Van der Willigen* zegt, op JAN PIETER STOOP, aan het slot: „Wij hebben oude teekeningen met waterverw op perkament geschilderd gezien, die met den naam van N. STOOP gemerkt waren, en misschien door den stamvader van al deze STOOPEN zullen geteekend geweest zijn.” — Deze auteur was toen nog niet ingelicht aangaande de verschillende namen van DIRK STOOP. — Zie aldaar.

STOOP. (PIETER) Zie op STOOP. (JAN PIETER)

STOOP, (WILLEM VAN DER) een glasschilder, te *Utrecht*, blijkens de hier volgende rekeningen: „Item WILLEM VAN DER STOOP, 18 gulden, voor een *Glas*, vereert aen *Gysbert van Woert*, schepen.” *Kameraarsrekening*, 1638. „Item WILLEM VAN DER STOOP, glasmaker, voor een *dubbelt Glas met Wapen*, in het huys van *Jo. Heurnius*.” *Kameraarsrekening*, 1643. Zie *Dodt*, *Archief*, III. deel.

STOOTER. (L.) Deze onbekende kunstenaar kwam mij voor in den *Catalogus* van *K. J. de Schryvere*, verkocht te *Brugge*, 1 Junij, 1763, Nr. 18: „*Een schoon Landschap met ruïnen*, door STOOTER, met figuren, verbeeldende Italiaansche en Boheemsche boeren, door D. TENIERS, h. 20, br. 15 dm.” f 45; — en in een *Idem* van *J. de Busscher*, aldaar, 15 September, 1818, was, onder Nr. 7, *Een Zwitsersch landschap*, zeer zonachtig en van een treffend effect, h. 18½, br. 24 dm. Brug. — Het schijnt mij toe, dat STOOTER aldaar wel kan te huis behooren.

STOPENDAEL (BASTIAEN) EN DANIEL STOPENDAEL worden door verscheiden auteurs voor één-en-dezelfde persoon gehouden. Om al het vóór en tegen hier aan te voeren, is overbodig. Daar er prenten met de letter S beteekend zijn, heeft men dit voor eene fout gehouden, dewijl het eene D moest zijn. Ik kan hier beslissen, hetgeen nog onopgemerkt is gebleven, dat de B een anderen persoon aanduidt, daar er in mijn *Atlas* van *Blacu*, in het 1. deel van het *Theatrum civitatis nec non admirandorum Neapolis etc.*, *Amstelodami*, 1663, voorkomt, als eerste prent, een *Gezigt op Napels*, waaronder staat BASTIAEN STOPENDAEL fecit aqua forti. Deze schoone prent, uit twee bladen in plano bestaande, heeft hij waardig geacht, aldus te beteekenen, en het schijnt mij toe, dat er meerdere prenten

van zijne hand in voorkomen, als ook in andere, en wel vroegere deelen van dezen *Atlas*, in 1649 uitgegeven. Het is dus klaar, dat alle andere prenten, die eene B voeren, van zijn werk zijn. — Nagler zegt, dat B. STOPENDAEL, volgens Rost, in 1636 niet geboren kan zijn, en hij hem eerst na 1650 het daglicht wil doen zien, als ook, dat hij in 1719 nog werkzaam was; doch hij levert hiervoor geen bewijs, en het *Titelblad* voor het Werk van Joh. Teyler, *Architectura militairis*, Rotterdam, 1697, in 4°., door hem aangevoerd, geeft toch een verschil van 22 jaren; bovendien staat op dien titel geen jaar of naam van den uitgever, zoodat hij wel voor eene vroegere uitgave vervaardigd kan zijn. Uit het een en ander blijkt mij, dat Rost zich minder vergist dan Nagler, en ik ben geneigd, zijne geboorte nog vroeger te stellen dan 1636, naar aanleiding van het *Gezigt op Napels*, altijd nog vóór 1663, door hem vervaardigd, terwijl het jaar 1688, op de *Vloot, die den Prins van Oranje naar Engeland voert*, Hugo Allardt exc., in gr. f^o., mij als het laatste jaarmerk bekend is. — Hij heeft ook naar P. DE JAAR, *De Rovers en de Postkoets*; — *De Rovers in een hol*, — en, *De Kalkoven* gegraveerd; waarschijnlijk, kopiëen naar C. VISSCHER. Zie op REYNST. (GERARD)

STOPENDAEL, (DANIEL) een Hollandseh teekenaar en graveur, die gemeend wordt, oinstreeks 1650, te Amsterdam, te zijn geboren. Zijne werken, en die van SEBASTIAEN STOPENDAEL, — Zie aldaar. — worden door sommigen als van ééne hand gehouden. Hij beteekende ook D. STOF. D. STOOP. F. en DAN. STOOP. F. waardoor *Basan*, en daarna zelfs *Brulliot*, is verleid, om de 12 bladen, *verscheidene Paarden en figuren*, beteekend D. STOOP. F. 1651, op naam van ONZEN STOPENDALL te beschrijven, hetgeen ook getrouw door *Immerzeel* is gevolgd. — Onder meerderen, zijn de navolgende van zijn werk: *Het Erasmusbeeld*, te Rotterdam, in HOLLAR'S trant bewerkt, in gr. f^o. — *De Begrafenis van den Admiraal de Ruyter*, in Amsterdam, in f^o. — Ook eenige platen, in f^o., in *Brandt, Leven van de Ruyter*, Amst., 1701, — *Stadhuis, Nieuwe kerk en Waag*, te Amsterdam, 2 bladen, gr. in f^o. — *Verheerlykt Watergraafschap Diemermeer*, bij Amsterdam; Amsterdam, 1715. — Nog bezit ik *Gezigten in de Hofstede Clingendaal*, bij 's Gravenhage, 36 bl. in f^o. en 4°. — *De Zegepralende Vecht van Utrecht tot Muiden*, 98 bl. in f^o-oblong.

STOPENDAEL (SEBASTIAEN) en BASTIAEN STOPENDAEL is één-en-dezelfde persoon.

STORK, (ABRAHAM) dien ik *den Oude* moet noemen, — Zie op *den Jonge*. — is bij *Immerzeel* vermeld; ik voeg er bij, dat *zijn Portret*, door hem-zelf geschilderd, door J. HUGBRAGEN, in 8°., is gegraveerd.

STORK, (ABRAHAM) *de Jonge*. Deze naam staat bepaald als die van den schilder vermeld van een *Y-gezicht op de stad Amsterdam*, en een *Y-gezicht, ziende op het Tolhuis*, in den *Catalogus van Gildemeester, Amsterdam*, 1800, en deze volgen op een stuk van A. STORK, een *idem Gezicht voor Amsterdam*. Als zeker kan men aannemen, dat de Makelaars dier Verkoopng *den Jongen STORK* nog wel zullen hebben gekend. Te meer werd ik daarin bevestigd, dewijl in den *Catalogus van Vegelin van Claerbergen, Leeuwarden*, 1846, eene schilderij van A. STORK voorkomt, met het jaar 1742 beteekend, en dus niet van *den Oude*, die omstreeks 1710 overleden is. Nu wordt het duidelijk, hoe men stoffagie van latere kleederdragt, als die van *den Oude*, op afbeeldingen in prent gebragt, aantreft, zoo als ik twee schilderijen, *Admiraalzeilen op den Amstel* enz., gezien heb, en om die reden niet kon begrijpen, dat het origineel van A. STORK kon wezen, en dus, zeker, van *den Jonge* moest zijn.

STORK (JACON) vond ik in den *Catalogus van Hoet*, I., bl. 96, bepaaldelijk als schilder vermeld. Nr. 43, *Een Italiaansche Zeehaven* van ABRAHAM STORK, f. 30 en Nr. 44, *Een dito Rijnsgeviert* van A. EN JACOB STORK, f. 40.

STORK. (JAN) In den *Catalogus van Hoet*, l. bl. 363, staat: „*Een Rhynggezigt* vol werk, door JAN STORK, f 37;” en in dien van *Terwesten*, bl. 360: „*Twee stuk's Rhyng-gezigten* door J. STORK, f 15.” — Het *Register* bij *Hoet* verwijst nog op den naam JAN naar bl. 472, *Maria met het Kindje Jezus en St. Catharina*, door STORK; h. 5 vt. 4 dm., br. 5 vt. 2 dm. Rhijul. f 30. Zou dit nu van denzelfden zijn?

STORMS. (JULIUS en FREDERIK) JULIUS werd, in 1817, te Brussel geboren, waar hij zich in de kunst gevormd en naam verworven heeft, door het schilderen van Tafereelen uit de geschiedenis der Middeleeuwen genomen, terwyl FREDERIK, zijn stad- en tijdgenoot, *eene Graflegging van Christus*, in 1845, ten toon heeft gesteld. Zie *Nagler*.

STRAATEN, (JOHANNES VAN) wiens bedrijvig leven, als bouwmeester, te Amsterdam, door *Immerseel*, naar waarde, is beschreven, heeft ook nog, als aannemer, de *Nieuwe Beurs* aldaar gebouwd. Met tijdelijk goed gezegend, mogt hij een rustigen ouderdom van 76 jaren bereiken, zijnde den 20. Februarij, 1858, te Amsterdam overleden. — *Desguerrois*, te Amsterdam, heeft *zijn Portret* in Lith. nitgegeven, in f^o.

STRAATEN, (GEORG VAN DER) een Vlaamsch schilder, die, onstreeks 1556, aan het Hof te Lisabon, werkzaam was. Hij werd aldaar STRATA, ESTRATA en ESTRATEN genoemd. — Graaf A. *Rey-guski* (*Les Arts en Portugal, Paris, 1810*, p. 215) geeft oorspronkelijke berichten over dezen in zijn vaderland onbekenden meester. Volgens eene ordonantie der Koningin, dd. 4 Julij, 1554, verkreef hij voor het *Portret van Dom Antonio*, 7000 Reis, voor wier ontvangst hij gekwintert heeft. Hij noemt zich daarin JOHANNES VAN DER STRATEN. In hetzelfde jaar schilderde hij het *Portret van Dom Sebastiaen*, waarvoor hij 80 Crusados verkreef. Zie *Nagler*. — De Crusaat van 400 Reis is gelijk aan f 160; dus heeft hij voor het portret van Antonio f 304, en voor dat van Sebastiaen f 1280 ontvangen.

STRAAPPEN. (HENRIK VAN DER) Zie op RUE. (HENRY DE LA)

STRADANUS (JOHANNES) stamt bij *Immerseel* vermeld; ik voeg daarin, dat men bij *Nagler* al de bekende prenten vermeld vindt, die naar zijne werken gegraveerd zijn, en tevens, dat hij ook een geëttst hebben, volgens de berichten van *Lucas* (*Geschiede der Kupferstecher-Samlung in Capriano*, S. 96) als: *Italia met de Zwarte*; onder den voet van de zwaan MICHAEL ANGELOS in l. h. 10 dm. 3 str., br. 14 dm. 8 str. Par. — *Magdalena valt los* *Hollands* v. v. G. GEORGIO VAN DER ARETINI *inventari*, en *Mulla jrenit* etc., van boven rond; h. 15 dm. br. 11 dm. 4 str. — *Wilde Zwij enjagt* met gefigureerde randen, JOHANNES STRADANUS *Invenit. Lucenor. A. Coli etc.* — *Uitby ter jagt*. Weirad, met ander altes. Deze twee laatste zijn in den trant van C. COET. — *Zijn Portret* is in klein ovaal gevat, waar rond JOHANNES STRADANUS *Hollander. Brug. Pictor*, en omgeven met zinsprekend figurien enz. Verder is die prent door meerdere oeffenanten tot een in f^o. gemaakt, en bevat de zinsprekenden: *Sola nanct Virtus, labuntur cetera quaeque, dedita, vires, fana, iuvvna, decus*. Van onder: *Assiduat ad illi non adsequitur*. VAN W. (FROX) f. — Herhaard is dat, wat bij *Ven* *Hollander* voorgekent, genomen. — Een *Pem*, staande halve figurien s. PRISUS etc. als Titel van *Paris III. H. Hondius* etc. in gr. f^o.

STRAET. (JOHANNES, of HANS VAN DER) — Zie STRADANUS, (JOHANNES)

STRABLEN, (HENRIK VAN) van wien geene andere bescheiden bekend zijn, dan dat hij in Hoet, als schilder in *St. Lucasjad*, te Antwerpen, ingeschreven is. — STRAMOT. N. Deze komt voor als teekenaar van Kastelen enz., in het meer vervuld. Werk, op p. 11850 etc. — Zie daaar — vervuld.

STRANDVIK (..) in de wierschynijk, en heeft daer gewoest, de voor

uitspanning de kunst heeft beoefend, te meer daar hij nergens wordt vermeld, dan in den *Catalogus* van *P. Terwesten*, alwaar, op bl. 331, 362 en 364, schilderwerk van hem voorkomt, als: *Witte Druiven en andere Vruchten en Vogeltjes*; — een *idem*, *pendant met blaauwe Druiven*, zamen f 50. — *Een Bloemstuk*, f 17. — en *Een stuk met verscheiden Vogels*, f 20.

STREEK (JURIAAN VAN) staat bij *Immerzeel* vermeld. — *Zijn Portret* komt bij *Houbraken* voor.

STRENG (PIETER) wordt als een vermaard beeldhouwer opgegeven door *Van Spaan*, in zijne *Beschryving van Rotterdam*, en is, waarschijnlijk, PIETER STRENG, door *Nagler* als een Hollander vermeld, die in dienst van den Keurvorst van *Brandenburg* stond, en in diens Lusthof, bij *Berlijn*, de *Fontein*, met een kolossaal *Neptunusbeeld*, twee *Amors* en *Dolfsijnen* versierd, in 1656, ten uitvoer heeft gebracht.

STRICK. (MARIA) Ik bezit eene plaat, gr. in f^o., waarop is voorgesteld *Mozes*, de *Tafelen der Wet voor zich houdende*, waarop de *X. Geboden*, terwijl er op de zijstukken *Bijbelteksten* enz. uitmuntend door HAAR gesneden zijn.

STRICK (PIETER) was een Hollandsch portret- en historieschilder, die omstreeks 1715 bleefde. — B. BESCHEY was zijn leerling. Zie *Nagler*.

STRIEP. (CHRISTIAAN) *Houbraken* noemt hem als den meester van ABRAHAM DE HEUSCH, zoodat hij omstreeks 1650 heeft gebloeid. — Hij schilderde bloemen, planten, insecten enz., in den trant van OTTO MARCELIS.

STROO, (A.) een kunstliehebber, van wien ik onderscheiden goede teekeningen in waterverw, naar schilderijen van voornamelijk oude meesters, heb gezien. Zoo ik het wel heb, was hij een gepensionneerd officier, die, omstreeks 1825, te *Utrecht* woonde, doch later vandaar weder vertrokken is.

STRUMPH (J. H.) wordt in den *Catalogus* van *Ploos van Amstel, Amsterdam*, 1800, bl. 22, onder de Nederlandsche schilders vermeld. Nr. 52. *Drie stuks Vrouwen-portretten*, in kleuren geteekend, door J. H. STRUMPH. — In 1748 heeft hij het landhuis van den dichter en koopman *J. C. Cuno* met beelden beschilderd. J. FOLKEMA heeft, zegt *Nagler*, het *Portret* van Doetor *J. D. Schlichting*, naar hem gegraveerd.

STRUNCK. (W. J.) Een *Portret van Jan Nieuwenhuysen*, oprigter der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, is door hem, 1792, in koper gebracht, deelt in beneden-middelmatige verdienste behandeld. Hij heeft dit naar eene teekening genomen, door J. P. ORTH gemaakt, naar een boctseersel, hetwelk deze mede naar het leven vervaardigd had. Naar betere teekeningen heeft STRUNCK ook beter werk geleverd. Zoo bestaan er van hem vrij-goed gesneden *Zinspelingen op de namen der zeven Provinciën*, naar de teekeningen van J. G. VISSER en A. ZURCHER; en nog bezit ik eene zeer groote plaat: *Aanval op de Stadt Muiden*, in 1787, naar de teekening van MAAS en ALTONA, hetgeen wel het beste is, wat ik van hem heb gezien.

STRUYF. (CORNELIS) Van dezen vermaarden beeldhouwer ziet men, volgens een bericht van *Felix Bogaerts*, de beelden aan het Altaar van *St. Anna*, in de Cathedrale kerk van *Antwerpen*.

STRY. (ABRAHAM VAN) Deze verdienstlijke Dordtsche kunstenaar is reeds, naar waarde, door *Immerzeel* vermeld; ik voeg daarbij, dat hij het eerste onderwijs in de kunst van JORIS PONSE, te *Dordrecht*, heeft genoten. Verder dat hij ook de etsnaald heeft gehanteerd. Slechts twee prentjes, op ééne plaat, zijn er van hem bekend, die zeer zeldzaam zijn, en waarvan ik een fraai exemplaar bezit, namelijk, het *Portret van REMBRANDT*, met gevederden tulband op; links gewend, bijna van voren te zien, en de *Afbeelding van een bejaard man*, in rijke Oostersche kleederdragt,

als wederga van den voorgaande; elk h. 95, br. 73 str. Ncl. Beiden zijn los en geestig behandeld, en schijnen eerste drukken te zijn, die verder nog afgewerkt moesten worden, doch dit moet geen plaats hebben gehad, dewijl de verdienstelijke Dordtsche kunstenaar, CAREL FREDERIK BENDORP, te Brussel, mij, bij het toezenden dezer prentjes, den 10. November, 1856, schrijft: „Mijn vader, bevriend met dezen kunstenaar, had de plaat voor hem afgedankt.” Zie ook *Weigel's Kunstlager-Catalog*, Nr. 13743 en 14525. — Nagler noemt van den tweeden kop nog een meer afgewerkten (?) druk, en nóg een Landschap, doch dit is werk van JACOB. — Zie aldaar. — Het is hier de plaats, om te doen opmerken, dat *Balkema* zijn sterftijd op het jaar 1824 stelt, dat weder door anderen is gevolgd, terwijl *Nagler* dien in 1830 opgeeft. Waardoor al die cijfers ontstaan zijn, is onbegrijpelijk, daar immers hunne bron, — die Maart, 1826, vermeldt, — alleen is *Van Eynden en Van der Willigen, Aankomst*, en wat ook door *Immerzeel* werd gevolgd. Verder vindt men nog vermeld, dat zijn lijk door het Genootschap *Pictura*, te Dordrecht, ter aarde besteld, en te dier gelegenheid een Gedicht vervaardigd werd, dat in zijn geheel aldaar, op bl. 26, voorkomt. Hij heeft een zoon ABRAHAM nagelaten, die volgt. — *Zijn Portret* is in 1815 door P. C. WONDER geschilderd, en een *Idem* ziet men op plaat A, Nr 2, III. deel, in het Werk van den vóór-laastgenoemden auteur.

STRY, (ABRAHAM VAN) de Jonge, zoon van ABRAHAM VAN STRY, dea Oule, geboren te Dordrecht, 11 October, 1790, en, aldaar, overleden 6 November, 1840. De hoofzaak zijner werken bestond in het maken van kopijën naar schilderijen van zijn vader, alsmede in teekeningen in sapverwen en O. I. inkt, naar denzelfden, zooals mij een lid der Familie berigt heeft, en tevens, dat de twee *Schilderijen* op de Tentoonstelling, in 1819, door den Heer ARY LAMME gekocht, origineel waren, terwijl het eenige (hem) bekende origineel thans nog bij zijne Weduwe, *Petronella van der Koogh*, berust, met wie hij, 30 Maart, 1811, in den echt getreden was. — Zijne kopijën zijn echter beter dan zijn originele werken. Na 1828, heeft hij niets meer aan de kunst gedaan. Hij was Directeur van het Genootschap *Pictura*, te Dordrecht.

STRY, (HENDRIK VAN) zoon van JACOB VAN STRY, heeft eenige goede kopijën en teekeningen naar de werken van zijn vader gemaakt.

STRY (JACOB VAN) staat bij *Immerzeel*, en vooral bij *Van Eynden en Van der Willigen*, naar waarde vermeld. Ik wil hier nog eene bijzonderheid bijvoegen, die in gemelde levensberigten niet wordt gevonden, namelijk, wat *Collot d'Escury*, in zijn voortreffelijk Werk *Hollands Rome* enz., I. deel, *Aanteekeningen*, II. 224, aangaande JACOB VAN STRY mededeelt: „Bij gelegenheid der noodlottige overstroming van den jure 1809, toen ook de *Ablasserwaard* zoo deerlijk in deze ramp deelen moest, gaf hij mij zijn verlangen te kennen, om mij naar de sluizen in den *N. Uroverel*, werwaarts mijne betrekkingen mij riepen, te vergezellen, teneinde met zijn penseel dit treurtooncel naar het leven af te beelden. Door liefde tot de kunst gedreven, volvoerde hij dit voornemen, niettegenstaande zijne zwakke gezondheid: daar zag men hem op eene der sluizen, of op den dijk aan een boomstam, in wintergewaad, gezeten, en, ondanks zijne door de jicht als verstijfde handen, met eene ongelooflijke vaardigheid, het droevige watertooneel, in onderscheiden tafereelen, zoo getrouwelijk afbeelden, dat ieder, met het plaatselijke bekend, de nauwkeurigheid, en allen, die gevoel voor de Kunst hebben, het voortreffelijke van deze zijne gewrochten niet ophouden te bewonderen, gelijk ik ze dan ook in mijne kleine Verzameling als een echt kleinood beware.” — *Zijn Portret* is door zijn kunstbroeder en vriend, P. C. WONDER, van *Utrecht*, in 1812, geschilderd, en hetgeen met dat van zijnen broeder, ABRAHAM VAN STRY,

mede door dien bekwamen portretschilder vervaardigd, wegens de treffende gelijkenis en het flink penseel, bij de Dordtenaars een levendigen indruk verwekte, zoodat de Dichter *Pieter van Braam*, in een keurig Dichtstukje, daarover heeft uitgeleid. — Op zijn verscheiden, den 4. Februarij, 1815, heeft Mr. *P. S. Schull*, Aan de schim van JACOB VAN STRY, eenige Latijnsche dichtregelen gewijd, in den *Konst- en Letterbode*, 1815, Nr. 10, geplaatst. — Zijne nagelaten kunst is in April, 1816, ten huize zijner weduwe, verkocht. Daar waren niet minder dan 54 stuks schilderijen van zijne hand, waaronder 11 stuks kopijën naar A. CUYP, en 16 stuks van zijn broeder ABRAHAM, benevens een aantal zijner teekeningen enz. — Hij heeft ook de ctsnaald gevoerd, waarvan één prentje uitgaat, zijnde een *Landschap*: links, bij eenige weinig beblade boomen en boomstammen, zit een man, en nevens hem eene vrouw; regts, in het midden, op den achtergrond, twee figuren, geboomte en een windmolen; geestig, in de manier van J. BOTH en HERMAN FOCK göctst; niet betceekend, in 8°. Zie Nr. 12633, van *Weigel's Kunstlager-Catalog*, Leipzig, 1843, in 8°. — Dit prentje is verkeerdelijk door *Nagler* onder die van ABRAHAM vermeld. — Zijn Portret komt voor in *Immerzeel*, waar-schijnlijk, naar dat van WONDER genomen.

STRY (SUASSO L. VAN) wordt als een schilder, te *Dordrecht*, welligt een zoon van JACOB, en, aldaar, omstreeks 1790 geboren, door *Nagler* vermeld, doch, naar ingewonnen berigt, is deze noch aldaar, noch bij de familie VAN STRY bekend.

STRYCKER. (DIRCK) Deze Medaljeur, die nog niet vermeld is, heb ik gevonden, de maker te zijn van de *Begraafnispenning voor den Admiraal Jacob Heemskerk*, waarvan de gcheele optogt daarop is afgebeeld, en aan de keerzijde, *De slag van Gibraltar*, in 1607, waar die dappere het leven verloor, en wiens afbeeldsel daarbij is gevoegd *Aetatis* 39 jaren. Deze penning is voor dien tijd zeer goed uitgevoerd, zoodat onze STRYCKER, met regt, eene plaats verdient onder de kunstenaars, die in het begin der XVII. eeuw bloeiden. — Nog heb ik voor mij eene schetsteekening in f^o., *Maria en Joseph, met het Kind Jezus, in den stal, te Bethlehem* enz., stout en fiks met het penseel behandeld, en beteekend STRYCKER fe.

STUERBOUT. (ALBERT) „Deze was een andere zoon van DIERICK STUERBOUT, den Oude, die in 1400 overleed. Hy schilderde, volgens *Molanus*, voor het klooster der Augustyners, te *Leuven*, en voor andere geestelyke vergaderingen onzer stad. De man schonk aen de Kapel van O. L. V. in het kleine koor, in St. Pieter, een *Altaerfereel*, vertoonende de *Hemelvaert van Maria*, aen 't welk hy, naer 't schynt, wel drie jaer gewerkt had. Dit tafercel komt in onze kerk niet meer voor. Onze schilder was, waarschynlyk, de dooppeter van ALBERT STUERBOUT (?), zoon van DIERICK, waar wy hooger van gewaagden. Wy hebben in onze Archiven — te *Leuven* — geene byzonderheden over ALBERT STUERBOUT gevonden. In de Stadsrckeningen van 1442 lezen wy, ter gelegenheid van het beeld van O. L. V., uitgevoerd door NICOLAES DE BRUINE, het volgende: „„DIRIC AELBRECHTS, schildere, die een *Patroon* gemaect hadde, om daer op d' nieuwe Beelt van onze Vrouwe te stofferen, dat de Rentmeesters behouden hebben, ende hem daervoor gegoven, omme dat hy' voerscreven Beelt niet en stoffeerde, 18 plecken.”” De Heer *Aph. Wauters* denkt, dat ALBERT niets anders is dan HUBERT STUERBOUT, de bekende sieraedschilder. Wy kunnen zulks niet aannemen, ofschoon wy red'n hebben, om te gelooven, dat deze laetste zeer wel een broeder van ALBERT en DIERICK kan zyn geweest. HUBERT had in alle gevallen nauwe betrekkingen met DIERICK. Trouwens wy lezen: „„Meester DIERICK STUERBOUT hem vergouwen in handen HEBRECHT de schildere”” en „„Meester DIERICK BOFT vergouwen HUBRECHT STUERBOUT.”” *Rekeningen* van 1471 en 1472. Reeds in 1438, was HUBERT STUERBOUT te *Leuven* gevestigd. Ten jare 1454, werd hy tot sieraedschilder der stad bevorderd,

een post, dien hy tot in 1480 behield. Hy vervaerdigde, in 1449, de teekeningen der *Bas-reliefs* voor den voorgevel van het Stadbuis, en versierde de zalen van dit gebouw. De man overleed in 1483, in een huis gestaen, in de *Thiensche straat*, in de nabylie van de voormalige kerk van St. Michiel. Hy liet by zyne huisvrouw, die eene voorname borduerster was, drie zonen na, HUBERT, GILLES en FRANS, die alle sieraedschilders waren." Zie *Nederlandsche Kunstenaers, vermeld in de onuitgegeven Geschiedenis van Leuven, van J. Molanus, † 1585; door Edward van Even.*

STUERBOUT, (DIERICK, of DIDERICK) *de Oude*, of DIRK VAN HAARLEM. — Zie aldaar. — Ik voeg hier nog het volgende bij, namelijk: „Molanus is tot dusverre de eenigste schryver, die van DIERICK STUERBOUT, of, by inkrimping, BOUT, gewaegt. Hy leert ons, dat de man uitmuntte in het schilderen van landschappen en dat hy ontsliep den 6. dag van Mei, 1400, oud 75 jaar. Onze geleerde voegt er by, dat zyn *Afbeeldsel*, alsmede de *Afbeeldsels zynner zonen*, DIERICK en ALBERT, in zynen tyd, in de nabylie van den Predikstoel, ter kerke der Minderbroeders van *Leuven*, voorkwamen. Deze Afbeeldselen zyn jammerlyk zoek geëen, of vernield, tydens de vernietiging van het Minderbroeders-klooster, in 1797. Indien *Haarlem* 's mans geboorteplaats niet was, dan bad hy er in alle geval gewoond, want zyn zoon DIERICK werd er geboren." Zie *Nederlandsche Kunstenaers, vermeld in de onuitgegeven Geschiedenis van Leuven, van J. Molanus, † 1585 door Edward van Even.* — Deze is wel een der oudste Nederlandsche landschapschilders, die er zyn vermeld. — Zie nog over het verschil van den doopnaam bij mij op STUERBOUT. (HUBERT) — *De Afbeelding van den Oude* is bij het bericht gevoegd, zijnde luchtig in omtrek, dijstuk, bijna van voren te zien. Hij heeft een hoogen muts op het hoofd, dat ongebaard is; staande, en met de eene hand leunende op een balustrade enz.

STUERBOUT, (DIERICK, of DIDERICK) *de Jonge*, reeds op DIRK VAN HAARLEM beschreven. Ik voeg er hier nog bij, dat hij een zoon is van DIERICK STUERBOUT, *den Oude*. — Zie aldaar. — *Zijn Standbeeld* zal in een der 18 Nissen voor het *Stadhuis*, te *Leuven*, waarvan reeds in 1857 de pleister-modellen werden geplaatst, onder Leuvens beroemde mannen worden opgenomen, ofschoon toch maar alleen als Leuvens burger, van *Haarlem* geboren, die zich, in gevorderden leeftijd, te *Leuven* gevestigd heeft. In den jare 1858, heeft de Heer *Edward van Even*, Archivaris van *Leuven*, uit „onbetwistbare documenten," het bewijs gevonden, dat de twee Schilderijen, in de St. Pieterskerk, aldaar, voor werk van HANS HEMLING, — zoo als door een opschrift op de lijsten steeds werd verkondigd, — doorgegaan, door DIDERICK STUERBOUT, in 1467, geschilderd zyn, namelijk, de voorstellingen het *Laatste Avondmaal* en de *Marteldood van den H. Erasmus*; — Zie op HEMLING. (HANS) — en dezelfde Auteur zegt, in de *Nederlandsche Kunstenaers, vermeld in de onuitgegeven Geschiedenis van Leuven, van J. Molanus*, dat in de Galerij van wijlen Z. M. Koning Willem II., te 's *Gravenhage*, de schilderijen, bij mij op DIRK VAN HAARLEM vermeld, aan H. M. de Koningin-Weduwe, voor f 9000 zyn toegekend; — doch die zyn door den Makelaar *Brondgeest* gekocht. — Thans versieren zij de Verzameling van Gothiken van gemelde Vorstin, aldaar. — Echter heb ik in de openbare berichten gelezen, dat deze beroemde stukken, na de gemelde veiling, te *Brussel* zyn beland, en thans, 1861, voor 's *Rijks Museum* aldaar, voor 28,000 francs zyn aangekocht.

STUERBOUT. (FRIESEN) — Zie op STUERBOUT, (HUBERT) *de Oude*.

STUERBOUT (GILLES) was een zoon van HUBERT STUERBOUT, *den Oude*, die broeder was van DIRK STUERBOUT VAN HAARLEM. — GILLES heeft te *Leuven* gewoond, want men vindt in het Archief dier Stad aangeteekend, dat

GILLES STUERBOUT, Stadsschilder, aan de Magistraat voorstelde, om een nieuwen toren te bouwen, waarvoor hij de *bouwkundige plans* overlegde. Dit geschiedde in den jare 1481, toen er zich zwarigheden opdeden, of de oude toren van St. Pieter wel die genoegzame sterkte had, om een nieuwe klok, — waarschijnlijk eene grootere dan de aanwezige — daar in te plaatsen; tot welk onderzoek destijds benoemd werden MATTHEUS DE LAYENS, bouwmeester van het Stadhuis, aldaar, *Herman Waghemaker*, en *André Kelderman*. — Zie *Le Comte de Laborde, les Ducs de Bourgogne* etc.; *Introduction*, pag. CXV.; *Paris*, 1849, in 8°. — Zie verder op STUERBOUT, (HUBERT) *den Oude*. — Ten slotte vindt men nog vermeld, dat hij als schilder mede werkzaam is geweest aan het opmaken van een autaar, zooals in de *Rekeningen der Stad Leuven*, op het jaar 1464—1465, fol. 14, voorkomt: „Item GILLES syne sone,” (HUBRECHT STUERBOUT wordt in dezelfde rekening vóór hem genoemd) „van gelycken IX dagen, syn beiden te samen XXV dagen, s' daegs X plecken, valet CCLV plecken. — *Ibid.*, pag. CXVI.

STUERBOUT. (HUBERT) In den *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, vond ik aangeteekend, dat het uit het geheel der ontdekte authentieke stukken blijkt, dat de vader van DIERICK STUEBBOUT, gezegd DIRK VAN HAARLEM, HUBERT STUERBOUT genoemd was. Deze zou alzoo de stamvader van het schildersgeslacht van dien naam zijn. Vergelijk nu hiermede, wat ik op STUERBOUT, (DIERICK) *den Oude*, — Zie aldaar. — heb overgenomen. Dit verschil moet dus nog nader worden beslist; doch ik voor mij blijf er steeds groote waarde aan hechten, dewijl het mij voorkomt, dat men daar met den naam van twee HUBERTEN niet op het rechte spoor is. Mijs inziens, moet men den bovengemelden HUBERT alleen voor den ouderen broeder van DIRK, *den Jonge*, houden. — Zie daarover op STUERBOUT, (HUBERT) *den Oude*.

STUERBOUT, (HUBERT, of HUBRECHT) *de Oude*, was de zoon van DIERICK STUERBOUT, *den Oude*, — Zie aldaar. — en oudste broeder van DIRCK STUERBOUT VAN HAARLEM, die zich, waarschijnlijk, heeft gespiegeld aan den opgang, dien zijn broeder elders tot groot aanzien bragt, namelijk, te *Leuven*, waar deze den rang van Stadsschilder verkreeg. Hij was reeds in 1438 aldaar gevestigd. — Zie op STUERBOUT. (ALBERT) — Men vindt mede aangeteekend in de *Stads-rekeningen*, aldaar, dat hij ook den vermelden rang van zijn broeder heeft bekleed — waarschijnlijk, na diens overlijden; — en het volgende op den jare 1462—1463, fol. 16: „Zekere refectiën, die gewracht syn geweest aen de Processie onser Vrouwe Sinte-Peeters, in Septembri anno LXIIJ etc. etc. volghen hierna: Item meester *Willem Debeer* etc. HUBRECHT, de scildere, van tvorscreve paradys ende pryel te scildere ende te verwene, ende van VIII hoedekens, gavelletten, vlegelen ende andere instrumenten, daertoe dienende, van nuwe wercke, overbracht hem selven ende *synen sonen* daeraen gewrocht VIII dagen, 's daechs voer hem beiden XII plecken, valet te samen XIIJ st. gr. (stuivers-groot) — Item HUBEKEN de scilder, des vorscreven HUBRECHTS outste soon, van gelyken IIJ dagen, 's daechs X plecken, valet IJ st. VJ d. br. (Brabandsehe penningen). — Item de vorscreve HUBRECHT geleverd aen diverse tabernaculen van de vorscrevene processien, foelgie, verwe ende andere stoffen dartoe dienende, te samen om XIIIJ stuyvers, valet IIJ st. VJ d. gr. br. Fol. 68. De huysvrouwe HUBRECHTS STUERBOUT, scildere, van eenen blasoene te makene voor trompet van de stad ende frisien van syden te werkene, te samen huer daervoor vergouwen XIJ pl. (plckken) Anno 1464—1465. Fol. 14. HUBRECHT de scilder, van de IX choren der inghelen te stofferene, ende Arcules (Hercules) (?) syne tabbaert te doen wydene ende die te scilderen, ende anders des aen de tabernacule behoefde, overbracht XVIIJ in Oegt

LXIIIJ, hem selven daeraen gewrocht XVJ dagen. — Item GILLES syn sone, van gelycken IX dagen, syn beiden te samen XXV dagen, 's daegs X plecken, valet CCLV plecken. — Item FRISSEN, syn sone, van gelyken X dagen, 's daechs IIJ plecken, valet XXX plecken, syn te samen in guldens te LIIIJ plecken, V gl. XV pl." — Zie *Le Comte de Laborde, les Ducs de Bourgogne etc. Paris, 1849, in 8°.; Introduction, p. CXVI.* — Uit deze Rekeningen lijkt, dat onze HUBERT drie zonen, HUBERT, GILLES en FREDERICK, heeft gehad, en deze worden in den *Catalogue du Musée d'Anvers, 1857*, voor broeders van DIRK STUERBOUT VAN HAARLEM vermeld. Duidelijk vindt men, dat, bij DIDERICK's overlijden, zijn onafgemaakte groote stuk gewaardeerd werd door zijne broeders en neven, zoodat de laatste ook kunstenaars waren. — Zie daarover op DIRK VAN HAARLEM. — Aangaande de hierboven gemaakte toelichting door *De Laborde*, dat het woord *Arcules* als *Hercules* behoort te worden beschouwd, moet ik aanvoeren, dat ik zulks voor een misslag houde, en alzoo zijne toelichting de zaak juist verduisterd heeft. In de Rekening is alles volmaakt goed uitgedrukt. Ziehier de toelichting. *Arcules* was bij de Heidensehe volken de beschermgod der kisten en koffers. Men bediende zich van de hulp dezer Godheid, om zeker tegen dieven te zijn, doch die, op hunne beurt, een beschermgod, *Laverne*, voor zich hadden, die hun stelen bevorderlijk was; en het zijn deze kerkkoffers, reliquiënkoffers euz., waarin de kostbaarheden en andere gewijde voorwerpen werden geborgen, die den naam van *Arcules* voerden. — Ook is het niet aannemelijk, dat een Afgodsbeeld van Hercules aan een Altaar van dien tijd in *België* zou zijn gevonden geworden; immers, uit de Rekening blijkt het, dat deze koffer er toe behoorde.

STUERBOUT, (HUBERT) broeder van *den Jonge*, zoon van HUBERT STUERBOUT, *den Oude*. — Zie aldaar.

STUYVENBURGH, (B.) een kunstenaar, wiens naam en werken mij slechts eenmaal zijn voorgekomen. Ik bezit eene plaat in gr. pl.: *Generale Afbeelding van 't Lust-Huys en Hof van Syn Konincklycke Majestyt van Groot Britannië (Prins Willem III), — te Soestdyck*. B. STUYVENBURGH *delineavit*. B. STOPENNAAL *fecit*. Zij behoort onder de goede prenten, die van soortgelijke onderwerpen, destijds, zooals die bij *G. Valck*, zijn verschenen. — *Nagler* noemt, bij vergissing, v. STUYVENBURG als teekenaar van genoemde prent, welke hij, dus blijkbaar niet gezien heeft.

STUERHELT, of STURMOLD. (F.) Deze kunstgraveur is, waarschijnlijk, een Nederlander, die, omstreeks 1650 tot 1660, te *Amsterdam*, werkzaam was. Aldaar zijn, bij *N. Visscher*, verschenen *Luther* en *Calvin*, ten voete uit, in f^o, alsmede *De Apostelen*, een vervolg van 15 bladen, welke hij, met DE JODE, heeft gegraveerd enz. — Er zijn verder meer Portretten van Fransehe en Engelsehe voorname personen van hem bekend. Het fraaiste, wat ik van zijn werk gezien heb, is het *Portret van Lodewijk XIV., als jongeling*, in volle vorstlijke kleeding, staande voor een gordijn, bij eene tafel, waarop de kroon euz., in 4°.

STURM. (FERNAND) *Vasari* noemt, onder een aantal Nederlanders, die, in het midden der XVI. eeuw, ook in *Spanje*, met hun talent schitterden, FERNAND STURM, van *Zicriksze*, als, in 1555, te *Sevilla*, werkzaam. Ook vindt men hem bij *Piorillo*, in zijne *Geschiede der Mahlerey in Spaniën u. s. w.*, meer duidelijk vermeld; deze zegt: in het midden der XVI. eeuw, moet er in *Sevilla* een kunstenaar hebben geleefd, genaamd HERNANDO STURMIO, van wien in de Cathedrale-kerk, aldaar, eene schilderij wordt bewaard, die ten onderschrift heeft: HERNANDES STURMIUS *Zicriicensis faciebat* 1555; naar de algemeene meening, zou dit schilder-

stuk naar *Spanje* vervoerd zijn, doch het blijkt uit een handschrift, in de Archiven dier Cathedraal aanwezig, dat STURM in *Sevilla* woonachtig is geweest.

STUYVESANT (JOHANNES VAN) is een onvermeld kunstenaar, van wien ik gezien heb een portret, dat zeer goed geschilderd was. Naar ik kan gissen, moet hij op het laatst der XVII. eeuw hebben gebloeid.

SUAVIUS. (LAMBERTUS) — Zie bij *Immerzeel* en bij mij op SUTERMAN. (LAMBERTUS)

SUCQUET. (...) Deze Dominikaner-monnik, van *Antwerpen*, was, volgens *F. Bogaerts*, een historieschilder, die omstreeks 1659 heeft gebloeid.

SUDOT, (ERNEST) schilder van *Brussel*, was een leerling van F. J. NAVEZ. Op de Tentoonstelling, aldaar, in 1845, zag men van dezen jongen kunstenaar *Christus aan den Olijfberg*, en een *Kinderportret*.

SUNDEREN, (WILLEM VAN) „geboren te 's *Gravenhage*, en ook aldaar overleden, was een wakker beeldhouwer, in welk vak hy, ten jare 1683, het meesterschap van de Confreriekamer dier Afdeeling verkregen heeft.” Uit *P. Terwesten, Ms.* — In 1697, werd hij, met ANTONI BOOGMAKER, tot hoofdman van de Beeldhouwers-gebroederschap verkozen. — Zie op DOBBE. (PIETER VAN)

SUNMAN. (...) Onder de portretschilders, die na den dood van P. VAN DER FAES, genaamd LELY, hun fortuin in *Engeland* zochten te maken, bevond zich ook de Nederlander SUNMAN. Hij vervaardigde het Portret van Koning *Karel II*, doch daar dit niet zoo goed uitviel, als dat van JOHN RILEY, werd hij op den achtergrond geschoven, en trok naar *Oxford*. Hier schilderde hij voor de Universiteit de groote stukken, die hare Stichters voorstellen, en nog tegenwoordig, aldaar, in de Kunstgalerij worden bewaard. — Hij overleed te *Londen*, omstreeks 1707. — Zie *Fiorillo, Geschichte der Malhercy in Grosbrittanniën u. s. w.; Göttingen*, 1808, in 8°.

SUPERVILLE. (D. P. G. HUMBERT DE) Zie op HUMBERT DE SUPERVILLE.

SUSENIER, (ABRAHAM) schilder, van *Dordrecht*, wordt door *Weyerman* vermeld onder de kunstenaars, die, in 1646, lid was van het Schildersgenootschap, aldaar. Gewoonlijk schilderde hij *Stillevens*.

SUSTERMAN, of SUTERMAN, (LAMBERT) gezegd LAMBERT LOMBARDUS. — Zie aldaar.

SUSTERMANS, (JOHANNES) broeder van JUSTUS SUSTERMANS, wordt door *Descamps*, als portretschilder, doch zonder doopnaam opgegeven, en zeer geroemd, dewijl hij het toosel der dames bijzonder schoon moet geschilderd hebben. — Hij vermoedt, dat onder dezen SUSTERMANS, zekere FERDINAND LOMBARDO schuilt, doch, zegt *Nagler*, deze is niet als kunstenaar aan te wijzen. — In de *Galerij*, te *Weenen*, berust van hem, het *Hoofd van eene Matrone*, met in goud gestikt kapsel, iets minder dan levensgrootte.

SUSTERMANS, of SUTTERMANS. (JUSTUS) Bij dit Artikel van *Immerzeel*, waarin geene tijdshepalingen voorkomen, moet ik voegen, dat hij, in 1597, te *Antwerpen*, geboren, en als leerling bij WILLEM DE VOS ontvangen werd, in 1610, gelijk de meergemelde Raadsheer *Mols, Ms.*, vermeldt, die er verder bijvoegt, dat hij, waarschijnlijk, naar *Italië* vertrokken is, waar hij meester werd, en te *Florence* een Hoogaltaar heeft opgerigt. — Ten jare 1672, maakte hij zijn Testament, dat in *Gaye's Carteggio*, III, hl. 557 staat afgedrukt. Daarin noemt hij zich burger van *Florence*, en gelast, dat zijne begraafnis in de kerk van St. Pieter-Martelaar zal moeten plaats hebben. In een later Codicil van 12 Januarij, 1675, stelt hij zijn zoon, *Franciscus Maria*, tot universeel erfgenaam aan. In deze bewijsstukken zegt de kunstenaar ook, dat hij van *Antwerpen* geboortig, en

reeds vroeg zijn loopbaan te *Florence* begonnen is. — Hij overleed in 1681. — RUBENS beschouwde hem als een sieraad zijns vaderlands, vereerde hem met de meeste onderscheiding, en schonk hem een zijner historische schilderijen. — Zie den abt *Lanzi* en *Nagler*. — Dat RUBENS, in *Italië* zijnde, met zijn talent bekend was, blijkt uit het berigt van *Mols, Ms.*, die zegt, dat zulks is af te leiden „uit zekeren brief, door RUBENS aan hem geschreeven, dat hy zeer groote achting voor den man hadde, vermits hy hem verzoekt, de schilderijen, aan hem gezonden, te willen corrigeren naar goeddunken. Deze brief is van den 12. Maart, 1638, en wat dit stuk belangt, het is dat zelfde, 't welk nog hedendaags (1776) in de Gallery van den Groothertog (van *Florence*) bewaard wordt, verbeeldende een woedende *God-Mars*, die, den tempel van *Janus* geopend hebbende, de wereld wil vernielen, doch die door *Venus* wederhouden wordt. Het was by SUTERMANS gebleven tot na zynen dood, wanneer zyne erfgenamen het aan Z. K. H. verkochten. Het is wel oen van de schoonste en rykste ordonnantiën, die byna door RUBENS uitgevoerd zyn geweest.” — Dit stuk, zal waarschijnlijk dat zijn, wat hij ten geschenke gekregen heeft. — Op *zijn Portret*, door A. VAN DYCK-zelfen geëst, in f^o, en, naar men meent, in *Italië* vervaardigd, staat JUSTUS SUTERMANS, *Antverpiensis Pictor Magni Ducis Florentini*. Op vroegere drukken staat JODOCUS CITERMANS. — Een *Idem*, SE IPSE pinx. F. M. FRANCIA sc. voor het *Museum Florentinum*, in f^o.

SUSTRIS. (FREDRIK) Zie bij mij op SUTRIS, (LAMBERTO) en op LAMBERTO. (FREDERICO DI)

SUTRIS, (LAMBERTO) *de Oude*, wordt door *Vasari* FREDERICO DI LAMBERTO FIAMINO genoemd; deze zegt, dat hij een leerling van CHRISTOFFEL SCHWARZ is geweest. Bij gelegenheid, dat hij over het medebestuur der Akademie handelt, vermeldt hij zekeren FREDRIK VAN LAMBERTO, een Vlaming, van *Amsterdam*, een zwagerszoon van PADOANO CARTARO, dien hij zeer roemt, terwijl hij weêr op eene andere plaats spreekt van den vader van dezen FREDRIK. — *Fiorillo* zegt, en teregt, dat hij *Sandart* meer geloof, dan hij vermoedde, moet toekennen, en dat *Vasari* een geheel anderen kunstenaar op het oog heeft gehad. Zie nog bij *Immerzeel* op SUTRIS, of SUSTER. (FREDRIK)

SUTERMAN, (LAMBERIUS) ook wel LAMBERTUS SUAVIUS genoemd, zooals hij op dien naam bij *Immerzeel* beschreven staat. Bij de vreemde auteurs, vooral bij *Vasari* en diens Commentators, vindt men aangaande dezen SUTERMAN eene groote verwarring van namen in het Register, als: „LAMBERT ZUSTRIS, of SUTERMAN, of SUSTERMAN, of SUSTER, gezegd LAMBERTO LOMBARDO, of TEDESCO, of SUAVE, of SUAVIUS, schilder, architect en graveur, geboren te *Luyk*, in 1506, hloede in 1550.” — Zie bij mij op LOMBARDOUS. (LAMBERT) — Dit dient tot waarschuwing, dat de bovenstaande opgavo stellig drie onderscheiden, bekende kunstenaars bevat, welko ik op hunne plaats vermeld heb; en ook dat SUTERMAN alleen teekenaar en graveur is geweest. — In het Museum, te *Parijs*, (1819) is een schilderij, *Venus op haar rustbed, verzeld van de Liefde, en spelende met hare duiven*, welk stuk daar als werk van LAMBERT SUSTER, of SUSTRIS, staat geboekt, doch hetgeen LAMBERT LOMBARDOUS, of FREDERICO DI LAMBERTO — Zie aldaar. — zal moeten zijn, waarin de schrijver van den *Catalogus*, zoowel als anderen, gedwaald heeft, terwijl hierdoor zal ontstaan zijn, dat hij bij sommige schrijvers wordt opgegeven, als ook geschilderd te hebben. — Zijne graveerwerken zijn, onder anderen, het *Portret van den Kardinaal de Granvelle*, 1556, een stuk van de grootste zeldzaamheid, en dat bij *Drugulin*, Nr. 3055, op 36 Thlr. staat genoteerd. — In de 8°-uitgave van *Van Mander* komt, op LAMBERTUS SUAVIUS, *zijn Portret* voor.

SUTTERE, (GILLES DE) bouwmeester en landmeter van *Gent*, heeft het plan en bestek gemaakt voor de *Groote Vleeschhal* aldaar, die tusschen 1408 en 1417 voltooid werd. Dit gebouw was ten tijde van *Sanderus*, Schrijver van het *Verheerlykt Vlaendere* (1627), een der schoonste hallen van *Europa*. — Zie *Messenger des Sciences etc., Gand*, 1859, p. 107 en 113.

SUTTERMANS. (JUSTUS) Zie SUSTERMANS. (JUSTUS)

SUYDERHOEF, of SUYDERHOEFF (JONAS) is door *Immerzeel* reeds geoekt. Zijn hlocitijd wordt van 1631—1668 bepaald, en zijne werken zijn algemeen bekend. Bij *Nagler* staan ze tot 116 stuks vermeld. Alleen vond ik nog, in den *Catalogus van Papieren-kunst*, eener Verkoopning, gehouden te *Leipzig*, 23 September, 1850, op bl. 49, Nr. 717, J. SUYDERHOEFF, *Tom. Bartholinus, Casp. Fil. Med. et Anatom. Prof.* Borstbeeld. CAREL VAN MANDER *pinx.* Zie *Bartholini Anatomia, Lugd. Bat.*, 1651. De vermaarde kunstkenner *Rudolph Weigel*, steller van dien *Catalogus*, zegt daarbij: *zeer zelden en zeker geheel onbekend*. — In de *Monogrammen van C. van den Berg, Ms.*, in mijn bezit, wordt hij JONAS ANDRIESZ. SUYDERHOEFF genoemd; welligt heeft hij ontdekt, dat de vader van JONAS, *Andries* heette.

SUYS, (M.) een onvermeld graveur, die den *Titel* heeft gegraveerd voor het Werk: *Antwoorden op de Brieven der Grieksche Vorstinnen*, door C. PIERSON; — Zie aldaar. — *Gouda*, 1658, in 8°. Deze gravure is middelmatig en de teekening slecht. — Hij behoort, zeker, te *Gouda* t'huis, dewijl verscheiden personen van dien naam in de regering gezeten waren, en andere betrekkingen hebben bekleed.

SUYS. (TIELEMAN FRANCISCUS) Deze beroemde Belgische bouwmeester staat, naar waarde, bij *Immerzeel* geoekt. Ik laat er nog op volgen, dat hij den 11. Julij, 1861, op het kasteel van *Murken*, bij *Brugge*, in 79-jarigen ouderdom overleden is. — De Heer SUYS was de eenige Vlaming, die onder het Keizerrijk den grooten prijs van *Rome* behaalde. Hij oefende in zijn vaderland een heilzamen invloed op de bouwkunde uit. — Men telt onder zijne leerlingen een aantal uitmuntende mannen, als: BEYAERT, CARPENTIER, CLUYSENAER, LAUREYS, LAVERGNE, SCHOONEJANS SERRURE, RAYMAEKERS, VINCENT ENZ. — Hij bouwde het kasteel *Marimont* en ontwierp de *Leopoldswijk*, te *Brussel*; doch het schoonste monument van zijn roem is de *St. Jozefskerk*, aldaar. — De Heer SUYS was Bestuurder van de klasse der Schoone Kunsten bij de Koninklijke Belgische Akademie, Voorzitter der Commissie van Gedenkhouden en 's Konings Bouwmeester. — Zie *De Eendragt van Gent*, 1861, Nr. 2. — In Augustus, 1857, is hij, door Z. M. Koning Willem III. tot *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw* benoemd, terwijl hij, bij gelegenheid der inwijding van de Congres-kolom, 26 September, 1859, te *Brussel*, tot *Kommandeur der Leopolds-Orde* verheven werd.

SUYTHOFF, (CORNEL.) een Hollandsch kunstenaar, die zijn vak, ook van portretschilderen, steeds stijgende uitoefende, en tal van portretten vervaardigd heeft. — Omstreeks 1681, bevond hij zich te *Batavia*. J. A. BOENER graveerde het *Portret* van *Dr. Otto Hellwig*, beteekend c. SUYTHOFF *pinxit Bataviae in India Orientali* 1681. Zie *Nagler*.

SWAANENBURG. (WILLEM VAN) *Immerzeel* zegt, dat zijn schilderwerk onbekend is, en echter vond ik, op bl. 229 van SWAANENBURGS *Parnas enz., Amsterdam*, 1724, in 4°, *Vaarsjes, geschreven achter twee kleine Landschapjes, door my geschilderd, ten dienste en vermeerdering van het Kunstkabinet van den Heer Fraula etc., tot Brussel*. Daarin speelt *Midas* een groote rol, zoodat, zegt hij, „het loon der kunst meest klein geld is en groot verdriet.” — In den *Catalogus* van den konstschilder JAN SMEES, *Amsterdam*, 1729, staan 4 stuks „*Curieuse Landschappen*,” door HEM, vermeld.

SWAEF, of SWAAF, (SAMUEL DE) is een geboren Zeeuw, die vermeld staat als plaatsnijder, drukker en kunstig schrijver, te *Middelburg*, en in het begin der XVII. eeuw heeft gebloeid. Ik bezit *zijn Portret*, door J. SARRAGON — Zie aldaar. — fraai gegraveerd, naar de tekening van J. BECKX — Zie aldaar. — in 4°, waar hij, op dertig jarigen leeftijd, in 1627, is voorgesteld. — Van zijne kunstwerken is mij niets voorgekomen; hij *De la Rue, Geletterd Zeeland, Middelburg*, 1734, in 4°, bl. 99, vindt men vermeld, dat hij, onder andere Werken, heeft uitgegeven: *Specimen Artis scriptoriae, in usum et commoditatem Studiosae Juventutis scriptum, ciclatum et impressum etc.* dat is: *Proefstuk van de Schryfkonste tot nutticheit ende voordeel van de jonghe jeught geschreven, gesneden en gedrukt* door SAMUEL DE SWAEF van *Middelburg*, in f^o. — Onder zijn portret staat DE SWAEF, en in het Latijnsche randschrift SUAVIS.

SWAGERS. (ELISA en CAROLINA) — Zie op SWAGERS. (FRANS)

SWAGERS. (FRANS) Deze vermaarde Utrechtsche landschapschilder is door *Immerzeel* wel vermeld, doch hij heeft niet meêgedeeld, dat hij gehuwd is geweest, en zijne vrouw en dochter onder de voornaame kunstenaressen zijn opgenomen, in den *Dictionnaire des Artistes de l'École Française au XIXe siècle etc. par Ch Gabet, peintre; Paris, Vergue, 1831*, in 8°, waar men leest, dat Mevrouw ELISA SWAGERS eene miniatuur-schilderes en discipelin was van PAJOU, van Madame GUIARD-VINCENT en van den beroemden AUGUSTIN. Zij is Directrice geweest der eerste klasse van de Teekenkunst aan het huis *l'Écouen*. Hare werken werden op onderscheiden Tentoonstellingen toegelaten, houdende zij zich ook onledig met het geven van onderwijs in het teekenen en miniatuurschilderen. — Hare dochter, CAROLINA SWAGERS, is schilderes van huislijke tafereelen en portretten. Zij heeft op de Tentoonstelling in het Koninklijk Museum, in 1831, geleverd, *het strooijen Hoedje*, studiehoofd; en het *Portret* van M. B...., in kostuum der Nationale Garde. — Of hij meer kinderen heeft nagelaten, kan ik niet opgeven, doch de naam van SWAGERS, in de kunstwereld, te *Parijs*, overbekend, is van Hollandschen oorsprong. — *Füssly* noemt, volgens *Landon*, ELISA, (zegt *Nagler*, teregt) verkeerdelijk, MEVROUW SWAGERS VAN ECOUEN.

SWAN, (CORNELIS CORNELISSEN) welligt SWAEN, of SWAAN, vond ik in een Bijvoegsel op *Guicciardyn's Beschryvinge der Nederlanden, Arnhem, 1617*, Artikel *Antwerpen*, bl. 126 vermeld, als: „Discipel van LANGE PIER, (PIETER AARTSENS) wiens werken by de Stadt van *Haerlem* tot zyne eere vertoont werden.” — Hij moet alzoo in het midden der XVI. eeuw gebloeid hebben, dewijl deze auteur zijn Werk omstreeks 1566 heeft opgesteld.

SWANENBURG. (ISAAK KLAASSEN) — Zie op NICOLAI, (ISAAK) en over diens zonen JACOB, KLAAS en WILLEM op SWANENBURG. — Behalve deze, heeft NICOLAI nog zeven kinderen bij zijne echtgenoot, *Maria Dedel*, geb. 1547, dochter van Joost Willensz. en van Maria Porsman, verwekt. Hij is, in 1614, te *Leyden*, overleden. — Dit, en ook nog verdere belangrijke herigten aangaande zijn geslacht, zijn mij hereidwillig meêgedeeld door Jonkh. *Rammelman Elsevier*, Archivaris der Stad *Leyden*. — Ik heb gevonden, dat FRANS FOURBES het *Portret* zijner gemelde echtgenoot heeft geschilderd, en wel in den *Catalogue des Tableaux etc. du feu Comte Despinoy etc.; Versailles, 1850*, onder Nr. 235: „*Maria de Swaanenburgh, une des meilleures familles des Pays-Bas. Elle relève de la main gauche une chaîne d'or, passéé autour de la taille, et tient de la main droite un mouchoir. La tête est couverte d'un honnet blanc uni, robe noir, à épaules larges. Fond vert; h. 92, larg. 69 cent. Genoux.*” Op de schilderij staat: „Actatis suæ 22, anno 1570. — *Maria Joast d' Dedel — Getrouwt met — ISAECK CLAES VAN SWAENENBURGH,*”

SWANENBURG, (KLAAS ISAAKSZ.) de tweede der drie zonen van ISAAK KLAASSEN SWANENBURG, Burgemeester van *Leyden*. — Zie aldaar. — Hij heeft de kunst bij zijnen vader geleerd, doch schijnt niet, zooals zijn broeder JACOB, uitlandig geweest te zijn, om zijne studiën te voltoojen. Hij vestigde zich te 's *Gravenhage*, waar hij de kunst met veel lof heefend heeft. — Hij huwde, den 20. April, 1607, met *Janneke van Leeuwen, Jacobsdr.*, van 's *Gravenhage*, en leefde nog in 1641.

SWANENBURG, (JACOB ISAAKSZ.) de oudste der drie zonen van den Leydsehen Burgemeester, ISAAK KLAASSEN SWANENBURG, — Zie aldaar. — was een zeer hekwaam schilder, heeft langen tijd, tot voortzetting zijner studiën, te *Rome* vertoefd, te *Napels* gewoond, en zich daar in den echt begeven met *Margareta Cordona*, hij wie hij vier kinderen heeft verwekt. Zij is, in 1639, te *Leyden*, overleden. Ten jare 1617, keerde hij naar zijne geboorteplaats, *Leyden*, met zijne huisvrouw, terug, waar hij, alsmede ook in andere plaatsen, de kunst tot genoegen der liefhebbers, uitoefende. Hij is, in 1639, te *Utrecht* overleden, en daar begraven. — Bij welke gelegenheid hij te *Utrecht* is komen wonen, bleef mij onhekend, zegt *De Jongh*, in eene Noot, op hl. 184, II. deel van *Van Mander*, op een hem medegedeeld berigt. — Ik heb de *Dood- en Begraafnisboeken*, te *Utrecht*, van af 1620—1660, nagezien, en geen JACOB SWANENBURG gevonden; op mijn verzoek, is dit te *Leyden* ook onderzocht, en werd mij berigt, dat op „den 17. October, 1638, in de Pieterskerk, is begraven Meester JACOB (VAN) SWANENBURG, op de Bredestraet,” zijnde ongetwijfeld onze JACOB. — *Orlers* moet zich in zijne *Beschryving van Leyden* zeer vergist hebben, toen hij het bovengenoemde en daardoor algemeen aangenomen doodherigt heeft verspreid.

SWANENBURG, (WILLEM ISAAKSZ.) de jongste der drie zonen van den Leydsehen Burgemeester, ISAAK KLAASSEN SWANENBURG — Zie aldaar. — is ook reeds door *Immerzeel*, doch niet als de zoon van den Burgemeester, maar alleen als WILLEM SWANENBURG vermeld. Hij heeft, met goed gevolg, de graveerkunst beoefend, en veel fraaije werken worden nog heden bij de liefhebbers van papierenkunst bewaard. — *Heller (L.)* zegt bepaaldelijk, dat hij te *Leyden*, in 1581, werd gehoren, en te *Delft* woonde, waar hij in 1641 nog werkzaam was. — Hoe komt die auteur daaraan? immers, het is toch overbekend, dat hij, in den bloei zijner jaren, te *Leyden*, in 31 jarigen ouderdom, is overleden, welk treurig geval *Orlers*, in zijne *Beschryving van Leyden* enz., 3. druk, *Ibid.*, 1781, I., bl. 394, zoo nadrukkelijk vermeld heeft, en er bij voegt: „Een van zyne huuren heeft zynen waardigeu vriend en buurman, ter goede gedaachtenis, dit navolgende Grfschrift in plaats van traanen gestelt;” waarop men een wijdlopend en zeer vereerend versnopens de groote verdiensten van dezen jeugdigen kunstenaar kan lezen, en die buurman was *Petrus Schriverius*, die het als *ex tempore* heeft vervaardigd; en dat het voor den genoemden SWANENBURG is, hlijkt uit zijne *Gedichten*, bl. 120, te *Amsterdam*, in 1738, in 4°. uitgegeven; zoodat *Heller* verkeerd onderrigt werd, en men lezen moet: overleden te *Leyden*, 15 Augustus, 1612, en daar ook begraven. — *Immerzeel*, die hem op ISAAK NICOLAI vermeldt, en anderen vóór hem, zeggen, dat hij te *Delft* woonde, en Hopman van de Schutterij is geweest; doch ik geloof wel, dat hij daar voor het beoefenen der graveerkunst heeft vertoefd, maar niet, dat hij, als een Leydenaar, te *Delft*, en nog zoo jong, tot dien rang kon geraken: immers, ik vind hem op de lijsten der Hoplieden aldaar niet vermeld, terwijl uit het genoemde Grfschrift blijkt, dat zulks te *Leyden* wel het geval is geweest. „Zyn vader heeft weleer bestuyrt de Stad van *Leyden*, — Hy zelfs de sehutterij konst wyselick beleyden, — Van jaren zynde jongh, maer oude van verstant, — Beradiel, wys en kloek, in 't geen hy nam by hant.” — Onder

het aantal prenten, door hem vervaardigd, en bij *Nagler* tot 32 stuks beschreven, vind ik niet *De Groote Zeilwagen, van Prins Maurits, uitgevonden door Simon Stevin*, zeer raar. Deze, bestaande uit drie bladen, is bij *Verstolk van Soelen*, in 1847, onder Nr. 607 van den *Catalogus*, te *Amsterdam*, voor f 45 verkocht. — De letter G., welke men ook bij zijn naam, onder gravuren, vindt vermeld, beteekent GUILLAUME, of WILLEM, en doelt dus op denzelfden persoon. — Ik moet doen opmerken, wat *Brulliot* zegt, namelijk, dat er een Duitsch graveur, WILHELM SCHWAN is geweest, van wien slechte portretten bestaan, beteekend w. SCHWAN; men verwarre dezen arbeid niet met het werk van onzen WILLEM, wiens prent, *De Aanbidding der Herders*, met WILH. SCHWAN beteekend is, wat er, waarschijnlijk, door een Duitscher is opgesneden, terwijl daardoor deze prent, ten onregte, voor werk van WILH. SCHWAN zou kunnen gehouden worden. — Ik heb ontdekt, dat hij ook met olie verveert heeft geschilderd, wat, zeker, tot de zeldzaamheden behoort; want het toeval heeft gewild, dat ik, bij het in orde brengen van eene meenigte portretten, op het kasteel *Zuilen*, te *Zuilen*, een portret heb gevonden, levensgroot, met handen, voorstellende een *Baron Van Tuyll van Serooskerken*, in het harnas, met oranje sjaap om den arm, en het costuum van zijn tijd aanduidende, door SWANENBURG geschilderd, daar er met groote letters op staat: WILLEM SWANENBURG pinx. Het stuk is niet fraai van penseelsbehandeling, en blijkt, duidelijk, door iemand vervaardigd te zijn, die zulks materieel gedaan heeft. Desniettegenstaande, zijn er veel schilders als portretmakers geboekt, die het niet veel verder hebben gebragt, dan onze handhaver der Graveerschool van dien tijd.

SWANENBURG (CORNELIS VAN) komt, als kunstenaar, te *Utrecht*, voor in de *Registers van de Monberkamer*, aldaar: „CORNELIS VAN SWANENBORCH constschilder, *Dirck Both, Hendrick Blommaert.*” 23 Januarij, 1665, en, 10 Julij, 1670.

SWANEVELT, (IERMAN) en niet SWANEVELD, zooals *Immerzeel* schrijft: zijne beteekende etsen bewijzen die fout. Zijn schilderwerk komt hier te lande weinig voor; op de Kunstverkoop van *J. van der Linden van Slingelandt*, te *Dordrecht* gehouden, in 1785, staat in den *Catalogus*, onder Nr. 420, eene schilderij, zijnde een *Landschap*, h. 11, br. 17 dm., door H. SWANEVELT en VAN WOERDEN. Dit vind ik zeer vreemd, dewijl VAN WOERDEN niet als schilder bekend is. Het landschap kan van deze niet zijn, en evenmin de stoffaadje, hetgeen anders wel meer het geval is, daar SWANEVELT voor zijn Italiaanschen meester, CLAUDE LORRAIN, diens stukken gestoffeerd heeft. Waarschijnlijk, zal op het stuk staan SWANEVELT van *Woerden*, dat zijn geboorteplaats is, terwijl hij, in een vreemd land zijnde, somtijds, welligt, zijne schilderijen aldus heeft beteekend, in tegenoverstelling van de gewoonte der Italianen, die hem ERMANO D'ITALIA noemen. Hij verkroeg te *Rome* den Bentnaam van *Iheremiet*. — In de meeste buitenlandsche Museums worden van zijne schilderijen bewaard, die echter bij ons uiterst zeldzaam voorkomen. — Bij *Nagler* vindt men 116 stuks zijner schoone etswerken vermeld, en 18 twijfelachtige, of die ten onregte aan hem worden toegekend.

SWART. (. . .) In het zeldzame Boekwerk, in 4°. *Uitkeenssen Oorlog, ofte Roomse Min-trionsfen, van M. v(an) M(erweede) H(er) van Cl(ootwyk), voorgevallen en beschreven in 't jaar 1647*, 48, 49 en 50. *In 's Graven-Hage, gedrukt by Isaac Burghoorn, in de Wage-strael*, 1651, lees ik, op bl. 184: „Op myn Schildery van HANS HENRIK SCHOONVELD, Hoogduyts Edelman: ende schilder, die syn linkerhand en syn rechteroog alleen tot syn wil had, gemackt in 't lest van Octob. 1648; naedat ik driemaal in *Holland*, ende eens te *Romen* van swart heel slecht was getroffen.” — Het komt mij voor, dat deze SWART, waarschijnlijk, een Hollander was, dien hij te *Rome* ontmoette, en door wien hij zich toen heeft doen schilderen, welk

portret, hoe goed bewerkt, — want *Van Merweede* was een vermogend man en had tevens kennis van de kunst — wat de gelijkenis betreft, mislukt schijnt te wezen. — Hij is, waarschijnlijk, dezelfde, dien ik onder CAVALIER SWART — Zie aldaar. — heb geboekt, en die, welligt, tot het geslacht van den Groningschen JAN SWART — Zie aldaar. — behoorde.

SWART, (ALBERT GERRITS) geboren te *Buitenpost*, in *Friesland*, was eerst leerling van W. P. RUWERSMA, — Zie het *Aanhangsel* — en daarna van W. B. VAN DER KOOL. Hij schilderde levensgrootte Portretten, waarvan er een te *Leeuwarden*, bij den Raadsheer W. W. Buma, aanwezig is. Hij is te *Leeuwarden*, in 1833, in den bloei van zijn leven, overleden.

SWART, of SWARTZ. (CAVALIER) De volgende onderwerpen vond ik in den *Catalogus van Hoet*, I, bl. 76, Nr. 7: „*Beelden in een kamer*, van den CAVALIER SWARTZ, en, in 1705, met f 60 betaald, daar een DU JARDIN, BOTH EN VAN DE VELDE dien prys niet hebben opgebracht. — In 1719, *Ibid.*, bl. 231, Nr. 96, *Een Persiaan*. — In 1731, *Ibid.*, bl. 361, Nr. 8, *Een Vrouwje, dat een meisje kant*, overheerlyk van kunst f 44, terwyl toen een A. VAN OSTADE, en een *Portret* door REMBRANDT, puyk goed, om de genoemde som zyn verkoekt.” — Later vond ik nog in den *Catalogus van Pieter Locquet, Amsterdam*, 1783, onder Nr. 357: *In een binnenkamer, bij het vuur, zÿten drie jongelingen; twee rooken een pijp tabak, en de andere drinkt uit een tinnen bierkannetje, terwijl de jonge hospes zÿn muts schÿnt af te nemen; ter linkerzijde wandelt een heer voor de deur*; dit stuk is zeer natuurlijk en uitvoerig geschilderd; h. 39, br. 37 dm., f 111. — Hij is, waarschijnlijk, dezelfde, dien ik op SWART (...) heb vermeld, want hij heeft ook het *Portret* van J. LINGELBACH geschilderd, door BERNARD VAILLANT in zwarte kunst gegraveerd, en verschenen te *Rotterdam*. De schilder noemt zich daarop SWARTZ *Eques Pinx.* — Nagler gelooft, dat JOHANNES HENDRIK SCHWARZ, de CAVALIER SWARTZ is, die hem toeselijnt, een Hollander te zÿn, en van wien eene schoone schilderij, in 1690 geschilderd, in de St. Jacobs-kerk, te *Lubeck*, aanwezig is. — Welligt, is deze een kleinzoon van den Groninger kunstschilder, JAN SWART.

SWART, (JAN) in de wandeling genoemd SWART JAN, zegt *Van Mander*, die, als eenige tijdsbepaling opgeeft, dat hij, in 1522 of 1523, te *Gouda* woonde, namelijk, ten tijde toen JOHAN SCHOORL uit *Italië* kwam, en dat hij te *Autun*, in *Frankrijk*, is overleden. — A. G. Weigel, te *Leipzig*, bezat eene teekening, met biester uitgevoerd, en met wit gehoogd, voorstellende *het Bezoek van Maria aan Elisabeth*, waarop, van achter, in zeer oud schrift, te lezen staat, dat JAN SWART is geboren in 1469, en in 1535 gestorven, dewÿl hij, naar gewone gissing, omstreeks 1480 geboren, en in 1541 overleden zou zÿn. — Wanneer nu de eerste opgave juist is, dan was hij reeds een man van jaren, toen hij zich bij SCHOORL aansloot, om van hem te leeren, terwijl hij later voor zijne verdere studie naar *Italië* trok. — Zie ook Nagler, die, bij vergissing *Breda* voor *Gouda* heeft geschreven. — Zijne schilderijen komen weinig voor; sommigen van andere meesters worden aan hem toegekend, of omgekeerd, zooals, onder meerderen, in de *Verzameling op Corshamhouse*, in *Engeland*, de *Aanbidding der Koningen*, op naam van A. DURER geboekt, een stuk van middelmatige waarde, in den stijl van JAN SWART, van *Groningen*, is geschilderd, zegt *Dr. Waagen*, in zijn *Kunstwerken und Künstler in England; Berlin*, 1838; II, bl. 303, en volgens zÿn zelfde Werk, in *Deutschland*, I, 178, staat in de *Galerij van St. Morizkapelle*, te *Nurnberg*, op zijnen naam, eene *idem* schilderij die van een beteren meester is en meer aan het werk van BERNARD VAN ORLEY aansluit. — De volgende houtsneden worden aan HEM toegekend, als: *Turken te paard, met bogen en pijlkokers.* —

De prediking van Joannes, — en, Christus, predikende aan het strand. — Brulliot zegt, dat deze laatste werkelijk te schoon is, om aan te nemen, dat ze van een kunstenaar zou zijn, die zich niet bij voortdoring in dat vak bewogen heeft. — *Bartsch* heeft die prent onder de naamloozen beschreven. — Zijn Portret komt in de 8°-uitgave van *Van Mander* voor.

SWART (P. DE) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt. Nog moet ik er bijvoegen, dat P. DE SWART *Architect des Prineen van Oranje* is geweest, zooals mij bleek uit eene zeer groote plaat, *Opgedragen aan W. C. II. Friso, Prins van Oranje enz.*, voorstellende: „*Het Theater op de getroffen Vrede van den jare 1748, in de Hofvyver van 's Hage opgerigt, en afgestoken den 15. Juny, 1749, dus vertoont enz.* door D. Langeweg *exaudit*. Deze prent is door JAN BESOET *ad vivum del. et sculp.*, en het onderwerp door den genoemden DE SWART *inven.* — Ook is de afbeelding van het *Rouw-praalbed van Willem C. II. Friso, 's Hage, 1752*, door hem vervaardigd en geteekend voor de gravuren van JAN PUNT, 1752, waaruit blijkt, en wel door de vierde prent (waarop alles in perspeetief is gebracht en met klokke beelden gestoffeerd), dat hij een goed teekenaar is geweest. — In *Van Goor, Beschryving van Breda, 's Hage, 1744*, in 1°, zijn al de daarin voorkomende platen, afbeeldingen van gebouwen voorstellende, naar zijne teekeningen door B. F. IMMINK gegraveerd. De plaat, *Breda, zooals die Stad zich vertoont ontrent het jaar 1500*, is reeds in 1739 door hem geteekend. Bij mij is daardoor de vraag ontstaan, hoe toont onze DE SWART in zijne eerst-bekende werken zoo geheel to *Breda* te huis te zijn? *Van Goor* heeft alles aldaar voor zijn Werk laten afteekenen; zou hij dan welligt ook een stadgenoot en inboorling van *Breda* geweest zijn, niettegenstaande *Immerzeel* zegt, dat hij een *Rotterdammer* was? Genoemde auteur noemt alleen de *Delftsche Poort*, aldaar, van zijn bouwwerk, 1769, maar toen was hij reeds to *'s Hage*, als een *Architect* van naam, gevestigd, en kon dus gemakkelijk geroepen worden, om voor *Rotterdam* een ontwerp van gemelde Poort te maken. — Dat hij met den *Stadbouder* in kennis kwam, laat zich ligtelijk begrijpen, aangezien dezo *Heer van Breda* was, terwijl het *Kasteel*, aldaar, zijn bijzonder eigendom, door DE SWART, die er woonde, zal zijn beheerd, en hij door zijne buitengewone bekwaamheden naar *'s Hage* zal zijn ontboden, om den Vorst te dienen. Dit is slechts eene bedenking, die, vooralsnog, het gestelde bij *Immerzeel* niet verdringt, maar tot verdere nasporingen aanleiding geven kan.

SWEERS. (...) JANUS SECUNDUS ontmoette, op zijne reizen, to *St. Denis*, in *Frankrijk*, sommige zijner landgenooten, onder anderen, den beeldhouwer SWEERS, waarover hij zeer verheugd was, gelijk bij dit zoo treffelijk beschreven heeft. Zie *Collot d'Escury, Hollands roem enz.*, IV. deel, I. Stuk, bl. 136. — SWEERS schijnt dus tot het begin der XVI. eeuw te behooren, doch meer is mij nopens dezen kunstenaar niet voorgekomen of bekend.

SWEERTS, (CORNEL.) graveur, kunstkoopert en tijdgenoot van P. VAN GUNST — zegt *Nagler*, — wiens adres onder een Portret van *Dr. (?) H. Sweerts*, naar B. VAILLANT, door VAN GUNST *sc.*, voorkomt. — Als graveur is CORNEL. SWEERTS bij mij niet bekend.

SWEERTS, of SWEERTIUS, (EMANUEL) een teekenaar en kunstgraveur, to *Amsterdam*, die aldaar in de eerste helft der XVII. eeuw bloeide. — Hij is, waarschijnlijk, dezelfde EM. SWERSIO, — zegt *Nagler* — dien *Gandellino* vermeldt, en wien hij een *Bloemenboek* in 110 bladen toeschrijft. Een zoodanig Werk heeft SWEERTIUS, onder den volgenden titel, uitgegeven: *Florilegium amplissimum et selectissimum, quo florum genera imo et Indicarum plantarum forma offeruntur. Amst.*, 1611, P. — Ik moet hier bijvoegen, dat, tien jaren vroeger, dit zelfde Werk, aldaar,

verseheen, en reeds in 1612, te *Frankfort*, het licht zag: EMM. SWEERTII *Florilegium de variis floribus et aliis Indicis plantis ad vivum delineatum; Francof., a. M., 1612, in f^o, cum 110 Tab.* Deze druk is bij *Nagler* niet bekend, anders zou hij *Amsterdam* niet voor de plaats van zijn bedrijf hebben aangewezen. — Bij het berigt van den laatstgemelden druk, noemt *Florentyn le Comte*, II., bl. 534, hem cehter bepaald een *Nederlander*.

SWEERTS (HICRONIMUS) wordt door *Nagler*, volgens *Füssly*, als een graveur genoemd, omstreeks 1650, te *Amsterdam*, bedrijvig, en van wiens werk bem alleen het *Portret* van *Johan de Labadie*, zonder naam van schilder, bekend is. — Onder dit portret staat enkel het adres van den uitgever *Hier. Sweerts, vooraan in de Kalverstraat, in de Dankbaarheid*, en dit is dus geen bewijs, dat hij het heeft gegraveerd.

SWEERTS, (MICHAEL) wiens levensbijzonderheden onbekend zijn, is met eenige regels door *Inmeerzeel* vermeld. *Basan* zegt bepaald, dat hij in 1649 werd geboren, en, in het *Cabinet Paignon-Dyonal*, dat SWEERTS omstreeks 1705 bloeide. Dit heeft even weinig grond als het eerste berigt, zegt *Nagler*, doch het is zeker, dat hij in de tweede helft der XVII. eeuw werkzaam was, terwijl nog zal moeten gevonden worden, hoe ver dit zich tot in de XVIII. heeft uitgestrekt. — Hij heeft ook gewijde stukken geschilderd, daar J. TROYEN het *Beeld van het Kind Jezus*, onder den Titel van *Jesus admirabilis*, naar hem heeft gegraveerd. — Van dezen meester zijn mij nog bekend *Negen Busten van mannen en vrouwen*, ook bij *Nagler* vermeld, die tevens den Titel beschrijft van het Werk, waarin die prenten oorspronkelijk zijn verschenen, doch wat hij niet heeft gezien, evenmin als *Bartsch*. Ze zijn: 1.) *Een oude Man, met een grooten baard*, drie-vierde regts gewend, ongedekt en in een wijden mantel gehuld. — 2.) *Een Jongman*, van voren, een weinig naar de linkerkzijde gewend; hij draagt een met bont bezette muts, en een rok, met knopen op de borst. — 3.) *Een lagehende Jongman*, van voren, een weinig regts gewend, een muts op, en in een mantel met knopen gehuld. — 4.) *Een Man*, drie-vierde links gewend, met eene soort van tulband op het hoofd, en in een wijden mantel; dit blad is alleen links belieft, al de overige regts. — 5.) *Eene Jonge Vrouw*, van voren, met een witten doek om het hoofd. — 6.) *Eene jonge Vrouw*, drie-vierde regts gewend, met eene soort van tulband op het hoofd, en gekleed in een rijk geplooid gewaad. — 7.) *Eene lagehende oude Vrouw*, van voren, met een grooten hoed op haar muts. — 8.) *Eene bejaarde Vrouw*, van voren, met treurig gelaat en ongedekt hoofd. — 9.) *Een Jongeling*, van voren, in een rok met knopen gekleed. — Bij deze negen stuks behooren er nog vier, waardoor het oorspronkelijke Boekje, met den Titel, compleet is. *Nagler* zegt ook, dat dit reeds werd vermoed, want in den *Catalogus* der Verzameling van *M. Woodhouse*, II., 126, komen ze, even als in die van den Hertog van *Ursel*, voor. Ook heeft *Füssly, Jun.* zulk een Boekje gekend; zijnde het complete Werkje dezer *Busten* uiterst zeldzaam, zelfs zóó, dat in *Rigal's Verzameling* slechts één dier bladen aanwezig was. — Het is hier de plaats, dit Vervolg, hetwelk ik voor mij heb liggen, te beschrijven. — 10.) *Een Man*, met korten baard en ongedekt hoofd, van voren, links, in rok, met winksen op de mouwen, en op de borst, alsof er een lap was ingezet; beteekend met zijn gewoon monogram M., en met eene S. midden op de M. — 11.) *Een Man*, drie-vierde opziende, met een bonten muts op, waarvan de eene punt afhangt, schijnende een bef om te hebben; de figuur ter zijde, regts; idem. — 12.) *Een Kindje*, drie-vierde regts, met een kapje op en een morsdoek voor; idem. — 13.) *De Titel*: op ruim de helft dezer prent is de Titel op een paneel geschreven, dat op een schilders-ezel staat; in de overige ruimte er achter, in de schaduw, de helft eener Buste, die met den vinger naar

den Titel wijst, zoodat de hand even in het licht komt; deze Buste is stellig het *Portret van SWEERTS*, een nog jeugdig man, zonder baard, en met lang haar, op het voorhoofd gesecheiden. Het opschrift is *Diversæ facies in usum juvenum et aliorum. Delinçate per MICHAËLEM SWEERTS, Equit. Pict. etc. Bruzella, Anno 1656*; allen hoog 90, br. 80 str. Ned. — Deze vier stuks prenten zijn afkomstig uit de Verkoopng van *Verstolk van Soelen*; zie Nr. 345, bl. 26, van den *Catalogus*. — Eenige der eerste nummers zijn in mijn bezit. — Verder vermeldt *Nagler* nog het Portret van *Willem van der Borgh*, halve figuur, links gewend, met een papier in de hand, waarop vier regels, die echter niet te lezen zijn; h. 7 dm., br. 5 dm. 8 str. Par. Onder staat *G. v. Borgh*. — *Bartsch* kent dit portret met dien naam, doch zegt, dat er in *Rigal's Verzameling* een afdruk was, waarop, in den rand, de volgende naam geschreven stond: *Andreas van Trier, J. V. L. Greffier du Grand-Conseil de Malines; 1731*; doch ik kan nimmer dat jaartal voor zijn werk aannemen, en het bijchrift is eene grove vergissing. — Nog een *Mansportret*, als pendant van het eerstgenoemde, in mijn bezit. — *Ène jonge Vrouw*, halve figuur, die het kind aanschouwt, hetwelk zij in den arm heeft; h. 3 dm. 6 str., br. 2 dm. 3 str. Par. — Onder de door hem geëtste Portretten, worden ook, behalve dat van ZICH-ZELVEN, met palet en peneelen in de hand, hetgeen door *Bartsch* voor dat van G. TERBURG wordt gehouden (?), nog de Afbeeldingen van JAN VAN BRONKHORST en HERMANUS SAFTLEVEN opgegeven; *Bartsch* noemt de twee laatstgemelde niet op zijne lijst van 16 stuks zijner etsen; doch *Brulliot* zegt, dat, volgens *Rigal* en *Fussly*, er nog meer moeten bestaan, maar dat hij die niet gezien heeft. — Ook heeft hij andere onderwerpen naar zijne eigen ordonnantie geëtsd, als: *Een doode Christus, door Maria en Johannes ondersteund*; beteekend; h. 10 dm., br. 12 dm. 9 str. Par. — *Een rokende Man, op een stoel gezeten, waarbij een jongeling staat*. Dit en zijn Portret is het voornaamste blad zijner etswerken; h. 9 dm. 3 str., br. 8 dm. 3 str. — *Een Jongman*, bij een brandende kaars, halve figuur, met een muts met vedereu op; in den stijl van G. HONTHORST gedaecht; zonder naam; h. 7 dm. 1 str., br. 5 dm. 4 str. — *Eene zittende oude Vrouw*, met de rechterhand op een boek, het hoofd van voren, een weinig regts gewend; met kraag en halsdoek; links, boven in den grond J. v. CAMPEN pinx. zonder naam van graveur. In *Rigal's Catalogus* wordt deze prent aan SWEERTS toegekend; doch *Weigel* wil haar liever aan VAN CAMPEN toeschrijven. — Al deze prenten zijn hoogst zeldzaam, en bij kunstliehebbers zeer gezocht. — Later vond ik nog in *Weigel's Kunst-Catalog*, Nr. 26, bl. 78, Nr. 20389, de volgende beschrijving eener ets, welke hij zegt, dat zeker geheel onbekend is, voorstellende *Eene naakte staande figuur*, op den rug to zien, oogensehijnlijk, een Indiaan, die een pijl van den boog schiet enz.; beteekend MICHAËL SWEERTS, *Eq. inv. et fec.*; h. 12 dm., de onderrand 3 str., br. 8 dm. Dit meesterlijk blad, zegt hij, is vol werking, en schijnt naar een door lamplicht beseheneu model genomen te zijn.

SWEGMAN. (HENDRIK) Aldus heeft deze zijn naam geëtsd onder een portretje van Profr. J. D. *Michaëlis*, in 8°. — Zie verder over hem op SCHWEGMAN. (HENDRIK)

SWELINCK (JAN) wordt bij *Immerzeel* als teekenaar en graveur vermeld, doch hij noemt alleen een Bockwerk met Zinnebeelden, in 4°, in 1624, te Amsterdam, uitgegeven, als door hem vervaardigd, hetwelk *Nagler* overgenomen heeft. Maar waarom den titel niet beschreven? Het zijn de *Sinne- en mimebeelden van J. Cats*, welke hij, naar de teekeningen van A. VAN DE VENNE, heeft gegraveerd. Ik bezit van *J. de Bruuc, Emblemata* enz., Amsterdam, 1624, in 4°, waarin hij eenige prentjes in 12°, naar de teekeningen van A. VAN DE VENNE, vervaardigd heeft, benevens *Emblemata*, en *Emblemata moralia* enz., door *Zacharias Heyns*, beiden

tot Rotterdam, by P. van Waesberge, 1625, in 4°, uitgegeven, waarin de prenten door J. SWELINCK fecit. Voorts de Vertaling van W. van Saluste, *De Schepping der Wereld*, door Z. Heyns; tot Swol, bij denzelfden, 1616, in 8°, waarvan de prenten, *De Zeven dagen*, mijns inziens, door SWELINCK vervaardigd zijn. Deze zijn zonderling bewerkt, want alles is met de burin gesneden, doch de voorstelling van God den Schepper is alleen zeer ligt gepointilleerd, waardoor hij gemeend heeft, de stoflijke van de onstoflijke wezens te kunnen onderscheiden. — Verder is van HEM de *Herstelling van Karel II., Koning van Engeland*, met een *Vers van Bara*; Amsterdam, by Van Beusekom, 1660, in gr. f^o. — *Portret* van den geneesheer J. de Grave, in 4°. — Nagler noemt nog *Maria met het Kind*, naar PARMIGIANO, in ovaal. — Voorvallen uit het *Leven van Maria*, in versierde ovalen gevat, naar P. B. (P. V. BORCHT); h. 1 dm. 11 $\frac{1}{2}$ str., br. 1 dm. 5 str. Par. — Deze zijn uit een Latijnsch Boekwerk. — *De H. Maria van Montferrat* enz., in gr. f^o, zeldzaam. — Zijn Monogram is ook J. S. Deze letters en sculp. staan onder het fraaije *Portretje*, van F. Heermans, naar J. R. (AVESTEYN) in 8°, met het vers van P. Winsemius, hetgeen niet door mij voor dat van hem gehouden, en bovendien als werk van J. SUYDERHOEF wordt beschouwd. Mijns inziens, kan het ook wel van onzen J. (AN) S. (WELINCK) wezen.

SWERTNER (GEORG PETER) was, volgens Nagler, een kunstschilder, en, omstreeks 1743, Predikant der Mennoniten, te Haarlem. Later voegde hij zich bij de Hernhutters. — JOHANNES SWERTNER kan zijn zoon zijn geweest. Dit is zelfs meer dan waarschijnlijk, uit de gelijkheid van handel en wandel af te leiden.

SWERTNER. (JOHANNES) Bij het bericht van Immerzeel moet ik nog voegen, dat hij een leerling is geweest van TAKO HAJO JELGERSMA; dat hij, in Engeland zijnde, tot de Hernhutters overging, en President en Bisschop der Broedergemeente, te Fulneq, in Engeland, werd, waar hij zeer geacht was, en, in het laatst van het eerste vierde gedeelte dezer eeuw, is overleden. Zie *Konst- en Letterbode*, 1836, Nr. 38, onder letter s. — Hij was, waarschijnlijk, een zoon van GEORG PETER SWERTNER. — Zie aldaar. — Het verdient opmerking, dat de door hem geteekende en gegraveerde *Gezigten om Haarlem*, in kl. f^o-oblong, op zijn vijftiende jaar zijn volvoerd, dewijl die van *De Zijlweg* het jaarmerk 1763 heeft, zijnde hij toen 16 jaren oud. — Zoo zag ik ook eene groote plaat, in oblong, voorstellende: *Het afmaken van de Cagelotuis, den 20. February, anno 1762, tusschen Wyk op Zee en Zandvoort, op 't strand gedreven, naar 't leven geteekend en in 't koper gebragt door JOHANNES SWERTNER, oud 15 jaar*, met de uitlegging er van, er onder geëst. Deze voorstelling is vrij goed, en strekt den jeugdigen maker tot eer. — Nog een *Gezigt* op de *Citys of London and Westminster* etc., door HEM del. et sculp., in f^o. — *Zijn Portret* is door HEM-ZELVEN geteekend en geëst, in 1764, zijnde hij toen, zooals men er onder leest, 16 jaren oud. — Bij Nagler staat, geboren 1738, en hij geeft zijn portret op, als in 1764 vervaardigd. Hij heeft dus daarop niet gezien nog bemerkt, dat hij in 1748 geboren werd.

SWERTS. (...) Het eenige, wat ik bij het Artikel van Immerzeel heb te voegen, is, dat hij, in 1860, tot *Lid der Akademie, te Munchen*, benoemd werd, en toen photographiën van zijne voornaamste kunstwerken den Koning van Beijeren heeft aangeboden, die, ingevolge den last van dezen Vorst, op de bestendige Tentoonstelling, aldaar, ter bezigtiging werden gesteld. Zie *De Eendragt van Gent*, 1860, Nr. 1.

SWEUSZ. (HENDRICK) Aldus komt deze naam voor in een authentiek stuk, op ANTHONIE VAN BLOKLAND, gezegd van MONTFOORT, — Zie aldaar. — medegedeeld, en was hij, volgens Van Mander, in het levensbericht van genoemden ANTHONIE, diens oom, en HENDRICK ASSLERUSZ. genaamd, een gewoon meester, doch een goed

portretschilder, bij wien hij, te *Delft*, de eerste gronden der kunst heeft geleerd. Onze HENDRICK bewoonde daar een huis en erf, met zijn toebehooren, op den noorderhoek van de *Doelstraat*, zijnde door gemelden ANTHONIE en diens huisvrouw, in 1572, van hem gekocht, en aan hun broeder, *Jan van Blocklant*, gehuwd met *Cornelia, Dirk Moro*, of *Mor, van Dashorst's* dochter, van *Utrecht*, ten geschenke gegeven, om het na den dood van HENDRICK SWEESZ. te aanvaarden.

SWIDDE (WILLEM) staat reeds bij *Immerzeel* geboekt; ik laat er nog op volgen de *Plaatwerken*, door dezen verdienstlijken teekenaar en graveur, geheel, of gedeeltelijk, vervaardigd, als: *Suecia antiqua et hodierna; Stockholm*, 1693—1714; 3 vol. f^o., 350 pl., te zamen met n. PADDEBRUGGE, — Zie aldaar. — *Voornaamste Gebouwen van het tegenwoordige Rome*; bij *N. Visseher*, in kl. f^o. — *Het Doolhof van Versailles*; bij denzelfden, 1682, 39 pl. in 4°. — *Joodsche Oudheden*, door *W. Goeree*; *Utrecht*, bij *A. Schouten*, 1700, 2 vol. — *Caroli Gustavi Suecorum Gothorum etc., Nurnberg*, 1697. — *Sieg und Entsetzung der Vestung Narva, durch König Carl XII. von Schweden*, in f^o. — *Vue de Versailles, Amsterdam*, bij *Lespine*, (1682) 92 pl., gr. f^o. — *Verscheyde Landschapjes, seer aertig geteekent door D. DALENS, geëtst door W. SWIDDE*; bij *N. Visseher*, in f^o.-oblong. — *De Graf-tombes*, in *Bizot, Histoire métallique*. — *Een Zeehaven*, gr. f^o., wordt zeer geroemd. — *Nagler* noemt nog 12 bladen, *Gesigten op Friesehe Steden*, in f^o.

SWIETEN (J. VAN) vond ik onder de oude Nederlandsche School, in den *Catalogus van J. B. Mettenbrinck*, verkocht te *Amsterdam*, 1861, op bl. 7 vermeld: „*Eene deftig gekleede jonge dame, op een klavier spelende*, h. 42, br. 34 dm. Ned., door J. VAN SWIETEN.” — Hij is mij niet verder bekend.

SWIGGERS, (P. F.) beeldhouwer, te *Brussel*, van wien men, op de Tentoonstelling aldaar, in 1845, een *Portret* en een *Standbeeld van den H. Johannes* zag. Zie *Nagler*.

SWINDEREN, (B. VAN) een kunstgraveur, die tevens met goed gevolg de etsnaald heeft gehanteerd, zooals men zien kan in het *Boekwerk, Rouwklagten op den dood van Maria, Koninginne van Groot-Brittanje* enz.; 's *Hage*, 1695, in 4°., en in eene idem uitgave te *Amsterdam*, in 1695, in 4°., (verzameld door *Th. Schoon*) waarin het *Portret van gemelde Maria, Gemalin van Willem III.*, door hem vervaardigd is.

SWINDEREN, (C. VAN) een kunstgraveur, zooals mij bleek uit een *Vignet*, dat vrijwel bewerkt is, voorstellende oeh geornamenteerd *Wapenschild van Martin Copius*, Directeur van 's Lands Loterijen, en voorkomende in *Florentyn le Comte's Kunstkabinet; Utrecht*, 1745, in 8°., aan wien het werk is opgedragen. — Hij kan wel een zoon van B. VAN SWINDEREN geweest zijn, en ik zou durven gissen, dat hij de Medaljeur NICOLAAS VAN SWINDEREN, bij *Immerzeel* vermeld, zou kunnen wezen, dewijl do c. ook wel CLAAS beteekenen kan.

SWINDEREN (PHILIP VAN) vond ik als een Utrechtsch kunstenaar in de volgende *Rekening* vermeld: „Item PHILIP VAN SWINDEREN, 87 gulden, voor 't vernieuwen van de *Glazen in de Maillebaens-woning*, mitsgaders die te repareren ende *Wapens* daerin te leveren.” *Kameraarsrekening*, 1645, bij *Dodt, Archief*, III. deel.

SWYNDREGT, of SWYNDREGHT, (A. VAN) bloeide in de XVII. eeuw, in *Holland*, zegt *Nagler*, en van wiens hand *Landschappen* en *Zeestukken* voorkomen.

SWYNGAERDER (JAN) vond ik, als schilder, te *Brussel*, in het midden der XV. eeuw, vermeld: „*Beatrix*, wettich wyf *JANS SWYNGAERDERS*, scilders nu, dat wylen *WILLEM VAN OTTENGYS*, beeldsnidero, te geven plach van sinen huysen gelegen boven de *Coperbeke* in de *Potterie*, tusschen de goeden der kercken van *Opten-Savel* in d' een zydo, ende goede wylen *WILLEMS VAN OTTENGYS*.” — Zie *Archives des Arts etc., par A. Pinehart; Gand*, 1860, I. pag. 116.

SWYNEN, (T., of F. VAN) een plaatsnijder, van wien eenige vrij goed gegraveerde botanische voorwerpen voorkomen, als: *Aloë Americana*. Heeft gebloeid in de Universiteits-Kruyd-Hof, tot Leiden, Anno 1698. T. VAN SWYNEN fec., plano-formaat.

SYDERVELT. (...) Op een portret, in gr. f^o, door A. BLOOTELING sculp., voorstellende *Philippus Baldæus, Delphensis V. D. M.* etc., die — in 1671, — 38 jaren oud was, staat, onder in de marge, op de gewone plaats voor den naam des schilders VR. SYDERVELT J. V. D. — Deze kunstenaar is mij verder onbekend; misschien zullen er later nog wel nadere inlichtingen, hem betreffende, volgen.

SYL, (B. VAN) een graveur van middelmatige verdienste, van wiens werk *Titels* voor dissertatiën der Leydsche Akademie voorkomen, onder andere, voor die van *Johannes Mol, Hag. Bat. ad diem 9 Junii, 1716* etc., in 4°.

SYLL, (Jo. VAN) glasschrijver. Zie op BRONCKHORST. (JAN GERRITZ. VAN)

SYLL, (REYER VAN) een voornaam glasschilder, te *Utrecht*, wiens werk in de volgende Rekening staat vermeld: „Item RYER VAN SYLL, een groot Glas, met het Wapen van de stadt, daermede die stadt vereert heeft die van den Weeshuysse in de Regulierskerk, 110 £. Item DENSELVEN een ander groot schoon Glas, daerinne nyet alleen 't Stadts Wapen, maer oock alle de particuliere Wapenen van de geheele Magistraet gestelt syn, ende geschoncken in *St. Jacobs kercke*. 190 £.” *Kameraars-rekening, 1600*. „Item REYER VAN SYLL, glaesmaecker, gestelt ende nye gemaect 2 nywe Glasen opten huysse van Drakenborch, mynheer van Suylen, van stadts-wegen geschoncken. 14 £.” *Kameraars-rekening, 1597*, bij *Dodt, Archief*, III. deel.

SYLVELT (ADAM VAN) is bij *Immerzeel* geboekt. Zie bij mij op ZYLVELT. (ADAM VAN)

SYMEN, (PETER) schilder, van *Brussel*, zegt *Nagler*, wiens levensberigten onbekend zijn. Hij schijnt echter een bekwaam meester te zijn geweest, dewijl A. VAN DYCK zijn Portret heeft geschilderd. Het is door LOMMELIN gegraveerd — SIIMEN (*sic*) bloeide omstreeks 1620. — Of dit Artikel juist is, betwijfel ik zeer.

SYMON JANSZ. Zie JANSZ. (SYMON)

SYPENES (PETER JANSZ. VAN) was het oudste lid van het *St. Lucasgild*, te *Utrecht*, dat met het *Sadelaersgild* ééne broederschap uitmaakte; doch in 1611 besloten die van *St. Lucas*, om zich van de Zadelmakers af te scheiden, en een eigen Gilde te vormen. Daartoe had de deken PAULUS MOREELSE bij de Regering bewerkt, de bekrachtiging te zullen verkrijgen. Partijen werden door den Raad gehoord, „waervan die Saelmakers, gecompareerd zynde, niets anders en wisten by te brengen, dan dat die Schilders ende Beeldsnyders van ouds, ja, wel omtrent 100 jaren by haar geweest hadden, en dat die meeste profyten van die Schilders quamen, die sy noodsakelyk van doen hadden, om eens 's jaers daer-voor te drinken.” Het gevolg was, dat deze redenen „insuffisant waren, om die Schilders by haer te houden enz.” Reeds den 13. September, 1611, werden zij gescheiden verklaard, en eene Ordonnantie door den Raad, bestaande uit 28 Artikelen, voor deze nieuwe Instelling bepaald, gemaakt. Tot Dekens werden benoemd MARTYN DE GOIER en PAULUS MOREELSE, terwijl toen nog in leven waren 16 schilders, 13 beeldhouwers en antycksnijders en 11 grofschilders, die het Gilde uitmaakten. Een der Gildeboeken, bevattende alleen de leer- en proefgelden, aan het Gilde voldaan, tot op het laatst der voorgaande eeuw, berust bij den Heer J. RYNBOUT, te *Utrecht*. Al de overige zijn of verloren, of onbekend, waar ze berusten.

SZOOM, (MICHAEL) een zeeschilder, die in de eerste helft der XVII. eeuw in *Holland* bloeide, en van wien, zegt *Nagler*, geen levensberigten zijn bekend. — P. VAN DOORT heeft Zeestukken naar HEM gegraveerd.

86-B5124

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01095 4820

